III 28873

PETRU CARAMAN

Conceptul frumuseții umane reflectat în antroponimie la români şi în sud-estul Europei

Scanned with OKEN Scanner

CONCEPTUL FRUMUSEȚII UMANE REFLECTAT ÎN ANTROPONIMIE LA ROMÂNI ŞI ÎN SUD-ESTUL EUROPEI

Prolegomene la studiul numelui personal

Scanned with OKEN Scanner

ACADEMIA ROMÂNĂ
BIBLIOTECA
ASEȚORILOR

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CARAMAN, PETRU
Conceptul frumuseții umane reflectat în antroponimie la români şi în sud-estul Europei : prolegomene la studiul numelui personal / Petru Caraman ; ed. îngrijită, indice şi bibliogr. de Silvia Ciubotaru ; introd. de Ion H. Ciubotaru. - Iaşi : Editura Universității "Al. I. Cuza", 2011
Bibliogr.
ISBN 978-973-640-644-7

I. Ciubotaru, Silvia (ed.)
II. Ciubotaru, Ion H. (pref.)

811.135.1'373.23

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Introducere 7
Notă asupra ediției 25
Considerații preliminare 29

PARTEA I
ÎN ANTROPONIMIA ROMÂNĂ

CAPITOLUL 1
Frumosul-Frumoasa, Frumu-Fruma şi derivatele lor 37

CAPITOLUL 2
Fundalul lingvistico-folcloric al antroponimelor cu tema *frumos-* 61

CAPITOLUL 3
Muşat-Muşata, Muşu-Muşa şi derivatele lor 91

CAPITOLUL 4
Fundalul lingvistico-folcloric al antroponimelor cu radicalul *muşat-* 161

CAPITOLUL 5
Adevărul cu privire la dinastia Muşatinilor din perspectivă pur antroponimică 185

CAPITOLUL 6
Bucur-Bucura şi derivatele lor 243

CAPITOLUL 7
Mândrul-Mândra, Drăguța-Drăguțul, Mirea, Zâna şi derivatele lor .. 353

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA A II-A
ÎN ANTROPONIMIA SLAVĂ

CAPITOLUL 8
Красан-Красана, Лепа, Липа, Липо, Гиздав-Гиздава şi derivatele lor 395

CAPITOLUL 9
Хубав-Хубава, Хубан-Хубана, Лѣп-Лѣпъ şi derivatele lor 489

CAPITOLUL 10
Influenţe turceşti asupra slavilor balcanici: *Dilber, Güzel* şi derivatele lor 591

CAPITOLUL 11
Alte antroponime slave care ilustrează ideea de frumos: *Лико, Лика, Личо, Личу, Кипра, Кипър* şi derivatele lor 643

CAPITOLUL 12
Antroponime formate de la radicalul *строй-* şi derivatele lor 673

Bibliografie (Abrevieri) 747
Indice de nume 765

Scanned with OKEN Scanner

VIZIUNEA LUI PETRU CARAMAN ASUPRA ANTROPONIMIEI

PUBLICAREA OPEREI POSTUME A PROFESORULUI Petru Caraman se încheie acum cu o lucrare monumentală: *Conceptul frumuseții umane reflectat în antroponimie la români și în sud-estul Europei.* Este un studiu original – unic în literatura noastră de specialitate și în cea europeană, după cum unice sunt și ideile pe care se întemeiază – predestinat parcă să încunune o viață dedicată cunoașterii.

Privind în urmă, constatăm cu regret că, din cele douăsprezece volume ale inegalabilului om de știință, nici unul nu a văzut lumina tiparului la vreme. Vicisitudini și ostilități de tot felul au ostacolat drumul cărților sale spre rafturile librăriilor și ale bibliotecilor. Cu toate acestea, cele douăsprezece tomuri ale savantului au constituit tot atâtea evenimente editoriale, marcând puncte de cotitură în cercetarea etnologică românească. Din păcate, autorul nu s-a putut bucura de izbânzile muncii lui decât în cazul tezei de doctorat, tipărită în anul 1933 de Academia Poloneză.

Încă de la apariție, *Datina colindatului la slavi și la români* a intrat în atenția slaviștilor și etnografilor din Bulgaria, Polonia, România, Rusia și Ucraina suscitând vii discuții. Dincolo de vastitatea și profunzimea abordării, de bogăția informației ori de subtilitatea analizelor comparatiste, această monografie se impunea prin câteva idei profund novatoare. Pentru prima oară, tânărul cercetător român punea în lumină *baza magică* a obiceiului studiat. Nici un etnolog sau antropolog din țările amintite și, cu atât mai puțin, din altă parte nu întrezărise acest aspect fundamental al colindatului.

Mulți specialiști, îndeosebi din Polonia și Iugoslavia, nu au ezitat să îmbrățișeze ideea pusă în circulație, oricât de îndrăzneață se arăta. Alții în schimb, luați prin surprindere de ineditul teoriei respective, s-au arătat destul de reticenți. Celebrul slavist Aleksander Brückner, de exemplu, a

Scanned with OKEN Scanner

spus chiar – anunțându-și intenția de a dovedi în scris acest lucru – că „magismul colindelor susținut de Caraman este o erezie”[1].

Părerea lui Brückner a ajuns și la urechile profesorului ieșean, care avea să noteze mai târziu: „Eram grozav de curios să văd cum își justifică el opinia sa critică”[2]. Intervenția slavistului ucrainean s-a publicat[3], dar, spre dezamăgirea autorului recenzat, îndelung-discutata problemă a *magismului colindelor* nu fusese nici măcar amintită. Caraman s-a decis atunci să-i aducă ilustrului slavist – pentru care avea o mare prețuire – noi dovezi în sprijinul justeței tezei sale. A început deci să redacteze ampla monografie *Descolindatul în orientul și sud-estul Europei.*

Într-adevăr, *colindatul* și *descolindatul* sunt două fațete ale aceluiași obicei și fac parte dintr-un unic complex magic. Ele au o combustie comună, fiind legate de *magia cuvântului.* Practicile ritual-ceremoniale vehiculează texte augurale, în care *urările directe* și *urările prezentate ca realizate* ocupă locul central. Semnificația urărilor rostite de colindători și a *darurilor* oferite de gazde scot în evidență complexitatea *magismului* datinii. Ideile teoretice înnoitoare, formulate cândva, cu atâta competență, de cărturarul român, au devenit astăzi adevăruri unanim acceptate. Nu o dată, acestea sunt atribuite unuia sau altuia, numele uitat fiind tocmai al celui ce le-a pus în circulație. Destinul advers al cărturarului român l-a privat de recunoașterea europeană ce i s-ar fi cuvenit.

Referirile la cărțile despre *colindat* și *descolindat* în preambulul unui studiu de *antroponimie* nu sunt întâmplătoare. Cele câteva idei discutate mai sus, gravitând în jurul *magismului*, se regăsesc întocmai în acest compartiment al filologiei, iar cel ce le-a scos în evidență, pentru prima oară, a fost tot Petru Caraman. El s-a oprit asupra antroponomasticii, pentru că a avut intuiția să constate că, mai ales în acest domeniu, pot fi identificate numeroase puncte de convergență cu etnologia.

Acest ultim studiu al învățatului român este, așadar, unul de etnolingvistică. El deschide un câmp de cercetare extrem de fertil,

---

[1] Cf. Petru Caraman, *Descolindatul în orientul și sud-estul Europei. Studiu de folclor comparat.* Ediție îngrijită și postfață de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997, p. XIX.

[2] *Ibidem.*

[3] A. Brückner, recenzie la vol. *Obrzęd kolędowania u Słowian i u Rumunów. Studjum porownawcze*, în „Zeitschrift für Slavische Philologie”, Band XI, Leipzig, 1934, p. 453-456.

Scanned with OKEN Scanner

nedesțelenit, pe care ar fi trudit vreme îndelungată, dacă soarta i-ar fi fost mai puțin potrivnică. Prin 1967, într-o scrisoare adresată folcloristului Ion Diaconu, spunea: „Pregătesc pentru tipar un studiu de antroponimie, sub titlul *Considerații critice asupra antroponimiei române*. Vreau să deschid orizonturi şi drumuri noi pentru cercetarea acestui important domeniu al limbii şi implicit al folclorului"[4].

Orientarea tânărului slavist spre cercetările de antroponimie datează din perioada studiilor doctorale. Pe seama cui însă ar trebui pus acest imbold este mai greu de stabilit. Putea veni din partea profesorului Jan Słoński, care ținea prelegeri de *Filologia popoarelor slave*, sau a lui Jan Czekanowski, titularul cursului de *Antropologie generală*. I s-ar mai putea datora eruditului Stanisław Poniatowski, cu care a studiat *Etnologia generală* şi ale cărui preocupări l-au marcat serios pe discipol în demersurile sale ştiințifice ulterioare. Nu în ultimul rând, astfel de idei i-ar fi putut insufla celebrul Kazimierz Moszyński şi chiar Jan Stanisław Bystroń, conducătorul său de doctorat, pe care îl şi citează în prezentul volum.

Oricare dintre cei amintiți l-ar fi putut înrâuri. Nici unul însă nu a investigat *numele* de veche tradiție, numite şi nume personale, prenume sau nume de botez, cercetate cu atâta atenție de învățatul român. El nu ignoră nici *numele de familie* (patronime, matronime sau andronime) şi, cu atât mai puțin, *supranumele*, generatoare la rândul lor de nume de familie. Face mai întâi o distincție clară între prenume şi numele de familie, atrăgând atenția asupra vechimii considerabile pe care o relevă cele dintâi.

La români, ca şi la alte popoare europene ori din afara bătrânului continent – inclusiv în comunitățile exotice – numele personale sunt continuatoarele unor antroponime ancestrale. Sistemul *unicității* numelui de botez a dăinuit foarte multă vreme, la noi ajungând până în zorii secolului al XIX-lea. Lumea rustică de pretutindeni a fost cea din urmă care a adoptat numele de familie. Acest lucru s-a produs numai pe cale administrativă.

În comunitățile arhaice, spune Petru Caraman, *prenumele* era patronat de cercul intim al familiei. Părinții, rudele apropiate şi chiar naşii de botez erau preocupați, la modul cel mai serios, de alegerea unui nume

[4] Ciorna scrisorii se păstrează în arhiva cărturarului.

Scanned with OKEN Scanner

cât mai adecvat pentru cel ce venea să întregească neamul. Numele ales trebuia să-i confere *identitate* noului născut (băiat sau fată) şi, în acelaşi timp, să-i asigure o viaţă fericită. Prin urmare, pentru cei implicaţi, *dorinţa* reprezenta principalul afect generator de urări. În baza magiei cuvântului, numele ce vehicula urarea de a fi bogat ori frumos avea ca efect traducerea în fapt a dorinţei respective.

Numele ce indică o soartă favorabilă i se dă unui nou-născut, cu scopul de a-i apropia idealul respectiv. Băieţii erau numiţi *Bogatu*, *Mândru*, *Norocel*, iar fetele *Draga*, *Frumoasa*, *Zâna*, cu speranţa că pe parcursul vieţii vor dobândi calităţile respective. „Căci, independent de chipul sub care apare pruncul la naştere, numele, care dă expresie calităţii dorite de membrii familiei, şi în special de părinţi şi naşi, va acţiona mistic asupra pruncului şi-l va face cu timpul să devină frumos, din ce în ce mai frumos”[5].

Ruralii noştri de odinioară, asemenea celor din alte ţări sud-est europene, erau convinşi că tot ceea ce i se întâmpla unui prunc, bine sau rău, trebuia raportat la numele pe care îl purta. De aceea, dacă avea o constituţie fizică şubredă, expusă îmbolnăvirilor repetate, şi, mai ales, dacă în familia respectivă muriseră deja unul sau mai mulţi copii, numele celui afectat trebuia schimbat. De data aceasta nu se mai utilizau antroponime dătătoare de te miri ce speranţe, ci se foloseau nume îndătinate în asemenea situaţii, menite să-i asigure bolnavului supravieţuirea.

Actul schimbării numelui implica o sumedenie de practici rituale, cea mai răspândită fiind *vânzarea pe fereastră*. Trecerea pruncului din spaţiul familial în cel comunitar sugera repetarea naşterii sub auspicii mai favorabile. Actanţii erau mama copilului (vânzătoarea) şi o femeie străină (cumpărătoarea), care trebuia să aibă mulţi copii şi toţi să fie sănătoşi. Cumpărătoarea sta afară, în dreptul geamului. Ea primea pruncul, îi oferea mamei o sumă simbolică de bani, schimba numele celui cumpărat, înconjura apoi casa cu el de trei ori, după care intra înăuntru şi i-l da mamei. Ritul circumambulatoriu urmărea înşelarea spiritelor rău-voitoare. Acestea trebuiau să piardă urma copilului bolnav, nu numai prin faptul că i se schimbase numele, ci şi pe calea pecetluirii locului unde se afla, prin forţa *cercului magic* multiplicat de trei ori.

---

[5] Cf. infra, *Consideraţii preliminare*, p. 34.

Scanned with OKEN Scanner

Astăzi, pentru că ritul de care vorbim este încă activ, numele de botez al copilului vândut pe fereastră se înlocuieşte cu oricare altul din calendarul creştin. Cu ani în urmă însă, când credinţa în eficacitatea unei astfel de acţiuni mistice era mai puternică, celui supus ritualului vânzării nu i se putea atribui un nume de sfânt, ci unul laic, cele mai uzitate fiind *Cumpăratu* sau *Vândutu*. Antroponimul primit, indiferent dacă este de sorginte creştină sau laică (supranume) îl înlocuieşte, aproape în totalitate, pe cel din actul de naştere. Numele de botez se mai foloseşte doar în relaţiile oficiale, căci în rest este preferat numele-substitut, căruia purtătorul – potrivit mentalităţii tradiţionale – îi datorează însăşi viaţa.

Copiilor abandonaţi, cu deosebire celor lăsaţi la răspântii de drumuri ori pe poteci intens circulate, li se zicea *Lepădatu*, *Aflatu*, *Găsitu*, *Găsita* şi chiar *Găseluţa*. Aceste nume personale, spune profesorul Caraman, au o tradiţie îndelungată şi sunt foarte răspândite în Peninsula Balcanică. Fiind atribuite de persoane străine, încărcătura lor emoţională este minimă. Hipocoristicul *Găseluţa* indică, totuşi, păstrarea unor urme de afecţiune faţă de copiii orfani.

În fine, pruncilor cu o sănătate precară, despre care se credea că sunt chinuiţi de demoni, li se schimba numele cu cele ale unor fiare sălbatice, recunoscute pentru ferocitatea lor. Numindu-i *Lupa*, *Lupu*, *Ursula*, *Ursu*, părinţii erau convinşi că spiritele rău-voitoare îi vor ocoli. Subzistă aici credinţa că duhurile rele, inclusiv moartea, se tem de animalele amintite. Numele lor capătă, aşadar, funcţie *apotropaică*, ocrotindu-i pe purtători. Poate că ar trebui adăugate aici şi alte motivaţii, iar cea mai la îndemână pare să fie valoarea de *omen* a urărilor făcute de părinţi. Pe linia celor susţinute de eruditul etnolog, atunci când li se dădeau astfel de nume pruncilor, li se ura de fapt să fie sănătoşi şi puternici ca fiarele respective.

Potrivit opiniei lui Petru Caraman, superstiţia care stă la baza acestor nume are o vechime ancestrală şi este atestată la multe popoare, frecvenţa cea mai mare înregistrându-se la slavii sudici. Astfel, derivatele prototipului *вълк* (lup) de la bulgari au pătruns şi în ţara noastră, generând antroponime ca Vâlcu, Vâlcan, Vulcănescu ori toponime cum ar fi Vulcan, Vulcana, Vulcăneasa, Vulcăneşti etc.

O ramură a onomasticii, mai puţin cercetată, pe care etnologul intenţiona să o examineze tot din perspectiva elementelor magice, este cea

Scanned with OKEN Scanner

a *zoonimelor*. Se înțelege, situația nu-i comparabilă cu alegerea antroponimelor, unde grija față de soarta noilor născuți, cărora li se dă un nume sau altul, poate atinge cotele cele mai înalte ale magismului. În cazul acordării zoonimelor, interesul și dragostea țăranului pentru animalele din gospodărie se manifestă din plin doar în comunitățile păstorești sau agropastorale.

Numele *vitelor albe*, adică ale boilor și vacilor, sunt preluate de la zilele săptămânii în care au fost fătate. În felul acesta, animalele cresc și se dezvoltă sub oblăduirea divinităților respective. Li se spune deci Lunaia, Lunilă, Marțolea, Miercurean, Miercureana, Joiana, Vinerica, Sâmbotin, Sâmbotina, Duman și Dumana. Alte zoonime se dau după apelative ce denumesc flori: Bujor, Busuioc, Florean, Florica, Ghiocel, Rujana, Zambila etc. Pe această cale, se urmărește ca animalele să fie frumoase, să aibă o sănătate înfloritoare pentru că, în ultimă instanță, aceste calități se vor răsfrânge asupra bunăstării stăpânului.

Cât de departe avea de gând Petru Caraman să-și extindă investigațiile asupra antroponimiei este greu de știut. Se poate spune doar că după un deceniu și jumătate de cercetări intense – pe teren, în arhive și în biblioteci – își alcătuise o bază documentară ce număra peste trei sute de mii de fișe. Acestora li se adăugau vreo zece-cincisprezece caiete, în care erau conspectate și comentate cam toate sursele bibliografice importante, privitoare la această temă, cunoscute în lume la vremea respectivă. Începuse această operațiune în anii doctoratului, cutreierând meleagurile Poloniei, ale Bielorusiei, Ucrainei și Țărilor Baltice, a continuat-o apoi în toată Slavia meridională și Grecia, pentru ca, în cele din urmă, să se ocupe amănunțit de spațiul etnocultural românesc.

Când și-a început cariera universitară, a ținut un curs facultativ, în care punea în discuție relațiile ce se pot stabili între unele nume personale românești și echivalentele lor slave, latine ori grecești. Prelegerile sale aveau o audiență deosebită, numai că, din motive rămase obscure, la sfârșitul primului semestru cursul avea să fie scos din program. Un an și jumătate mai târziu, relua firul dezbaterilor de acest gen, chiar dacă dintr-o altă perspectivă, incluzând în tematica seminarului pe care-l conducea subiecte precum *Antroponomastica rusă* și *Straturi slave în toponimia Basarabiei*.

La începutul deceniului cinci al veacului trecut, etnologul ieșean publica, în revista „Balcania" din București, studiul intitulat *Les bases*

Scanned with OKEN Scanner

mystiques de l'anthroponymie. Prolégoménes à l'étude des noms personnels roumains[6]. Lucrarea reprezintă un moment de răscruce în cercetarea antroponimiei româneşti şi europene. Principiile teoretice pe care se întemeiază, originale şi profund novatoare, deschid noi orizonturi de abordare a domeniului, menite să dezvăluie frumuseţile nebănuite ale acestei discipline. Anii războiului însă şi regretabila dispariţie a revistei au făcut ca această contribuţie ştiinţifică de excepţie să treacă aproape neobservată.

Ocupându-se de geneza numelui personal, autorul arată că la baza acestuia a stat un întreg complex de credinţe arhaice, prenumele precedând cu mult timp apariţia numelor de familie. Atribuirea numelui mic nou-născutului presupunea înfăptuirea unui întreg ritual, dominat de magia cuvântului. Aşa au luat naştere *numele-urare* şi *numele-dorinţă*, pe care Caraman le examinează atent, subliniindu-le valoarea etnopsihologică. Fenomenul, cu încărcătura lui simbolică specifică, este urmărit la comunităţile primitive (*ataranţi*, *iacuţi*), pentru ca ulterior să atragă atenţia că numele personale întâlnite la popoarele europene sunt continuatoarele străvechilor antroponime.

Deosebit de interesante sunt observaţiile sale privitoare la raportul existent între urările adresate pruncilor şi apariţia unor nume de botez în spaţiul balcanic. La sârbo-croaţi, bunăoară, urarea *Da e živo!* (*Să trăiască!*) stă la baza apariţiei prenumelor feminine Živa, Živana, Živanica, cu echivalentele lor masculine Živko, Živan, Živulin ş.a. La fel, de la urarea *Bogu živ* (*Dumnezeu să-l trăiască!*) s-a format numele personal masculin Boguživ. În fine, o urare ca *Da bi živa!* (*Să trăiască!*), spusă la adresa unei fetiţe, a dus la apariţia antroponimului Dabiživa, care în româneşte avea să capete forma Dabija.

La fel s-au petrecut lucrurile şi în comunităţile greceşti. Expresia superlativă a unei urări de viaţă lungă a generat numele de botez Πανταζής (în limba română Pantazi), care înseamnă *Să trăieşti mereu!* De asemenea, un antroponim ca Πολυχρονιος (masculin), Πολυχρονια (feminin) – atestat încă din Antichitate (cunoscut la noi sub forma Polihroniade) – trebuie pus în legătură cu urarea Πολλά χρόνια να ζήση sau numai Πολλά χρόνια, care înseamnă *Mulţi ani!*

---

[6] Cf. rev. „Balcania", VI, Bucureşti, 1943, p. 464-497.

Scanned with OKEN Scanner

În ceea ce-i privește pe români, constatăm că situațiile de acest gen au o frecvență mai restrânsă. Urările adresate unui copil la naștere sunt: *Să trăiască*, *Să-ți trăiască*, *Să vă trăiască* ori, simplu, *Trăiască!* Varianta din urmă amintește de vechiul slav *Traiati*, de la care avea să se formeze – cu ajutorul sufixului antroponimic *-ilă*, vechiul nume personal Trăilă. Cu timpul, Trăilă a devenit nume de familie, semnalat și astăzi alături de Trăilean, Trăileanu sau Trăilescu. Din aceeași familie face parte și antroponimul masculin Traian (feminin Traiana), cu variantele sud-slave Traja, Trajan, Trajko, Trajčo, toate derivând de la radicalul vechi slav *Traj-*.

Aceste câteva aspecte, precum și multe altele, asupra cărora nu ne vom opri, i-a determinat pe unii specialiști (români și străini) să se intereseze de continuarea studiului. Profesorul Caraman i-a asigurat pe câțiva dintre ei că partea a doua avea să apară în următorul număr al publicației bucureștene. S-a așezat la masa de lucru, dar tocmai atunci frontul antigerman se apropia amenințător de hotarele Iașilor. Dascălii Almei Mater se pregăteau pentru a pleca în refugiu. A apucat să scrie doar titlul, cu mențiunea *Suite*, și primele trei-patru rânduri: „Clasificarea cea mai simplă poate fi făcută după sfera din care este aleasă însușirea sau obiectul-simbol, destinate să cuprindă în ele urarea. E o clasificare care se impune aproape de la sine”[7]. Atât!

Și-a pus în bagaje fișele (câteva zeci de mii), alături de însemnările bibliografice necesare, și a plecat la Zlatna, în zona Apusenilor, cu gândul de a continua redactarea acolo. Nu a fost cu putință, pentru că – pe parcursul ședерii în Țara Moților – s-a văzut nevoit a se ocupa de cu totul alte lucruri. Speranța continuării studiului se lega acum de revenirea în capitala Moldovei. Din păcate, la întoarcerea din refugiu avea să i se fure lada cu manuscrise[8], ceea ce pentru el a însemnat o cumplită și ireparabilă pierdere: „Am avut acolo materiale din bibliotecile tuturor țărilor slave, pe unde am umblat, și din Grecia. Această pierdere m-a descurajat mult”[9]. Asupra studiului din revista „Balcania” nu a mai revenit niciodată.

---

[7] Peste ani, foaia respectivă avea să fie ruptă în două, partea de sus fiind folosită ca manșetă pentru diverse fișe.

[8] Cf. Ion H. Ciubotaru, *Petru Caraman. Destinul cărturarului*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2008, p. 226.

[9] *Ibidem*, p. 243.

Scanned with OKEN Scanner

Spre sfârşitul perioadei de refugiu, a plecat în localitatea Vâltori, o aşezare arhaică, situată la câţiva kilometri de Zlatna. A umblat prin sat vreo două-trei zile, a stat de vorbă cu oamenii, şi-a notat informaţii folclorice, etnografice şi lingvistice, pentru ca mai târziu să poposească ore în şir la primărie. Aici a consultat actele de stare civilă, care începeau de la anul 1792, notându-şi numele de botez sau de familie, ca şi poreclele pe care le considera mai interesante. Ziua a treia şi-a petrecut-o la biserică. Preotul paroh i-a pus la dispoziţie *mitricele*, dar şi alte documente ecleziastice de care slavistul-etnolog se arăta interesat.

Ceea ce i-a atras atenţia, în chip deosebit, era un şir de „icoane de glajă", aşezate, sub formă de *poliţă*, pe peretele din partea sud-estică a bisericii. Acestea fuseseră aduse de la „bisericuţa din deal", o ctitorie veche, dispărută cu mulţi ani în urmă. Pe spatele uneia dintre icoane a descoperit un *pomelnic*, vechi de peste o sută de ani. Scândura pe care fusese scris, îmbătrânită de vreme, era folosită acum pentru a proteja sticla icoanei respective.

Desfăcând-o de la locul ei, profesorul Caraman avea să constate că partea din faţă a acelei bucăţi de lemn era acoperită, în întregime, cu vopsea albă. Trei linii roşii longitudinale împărţeau suprafaţa pomelnicului în patru registre egale. La începutul fiecăruia era scris cu majuscule: морции луи. Urmau apoi numele capilor de familie (Тодор, Штефул, Н'кола) şi ale celor ce trebuiau pomeniţi. Slavistul a copiat documentul în întregime, cu intenţia de a-l examina şi publica. Nu şi-a mai transformat gândul în faptă, pentru că paginile scrise de el, cu atâta migală, au dispărut fără urmă, aflându-se în aceeaşi ladă de care am amintit.

Pe la sfârşitul anului 1945, drama distinsului universitar era cunoscută şi de preotul din Vâltori. Impresionat, acesta a decis să-i trimită *pomelnicul* la Iaşi. Îl dăruia Seminarului de Slavistică, pentru a fi studiat. Caraman l-a înregistrat de îndată între bunurile instituţiei pe care o conducea, l-a cercetat din nou şi l-a făcut cunoscut în studiul consacrat *Conceptului frumuseţii umane*. Plasându-l, ca vechime, la sfârşitul secolului al XVII-lea, autorul precizează: „Am ajuns la această concluzie, bazându-ne pe caracterele externe ale pomelnicului, ale cărui semiunciale elegante, cu ductul sigur, reprezintă tradiţia încă înfloritoare a scrisului chirilic la românii din Transilvania"[10].

---

[10] Vezi Capitolul 6: *Bucur-Bucura şi derivatele lor*, p. 265.

Scanned with OKEN Scanner

Dar acesta nu este singurul argument al cărturarului. Un interes cu totul aparte suscită şi numele personale din acest document. Unele dintre ele sunt antroponime biblice vechi (Avram, Iacov, Samuil), în vreme ce altele, reprezentând majoritatea, aparţin repertoriului laic: Ban, Bucur, Bucura, Iona, Iroi, Neacşa, Nedelea, Nicandru, Pătru, Pârvu, Rada, Vişa etc. Şi unele, şi celelalte, spune el, fuseseră în circulaţie înainte de mijlocul secolului al XVI-lea, ceea ce rezultă din faptul că nu se mai regăseau în actele de stare civilă pe care le consultase: „Pe această lungă perioadă, de mai bine de un secol şi jumătate, nu l-am aflat pe Bucur sau Bucura în menţionatul sat, nici o singură dată”[11]. Şi, evident, nu era singurul nume ieşit din uz.

Într-o notă din capitolul şase al prezentei lucrări, profesorul Caraman spune: „Pomelnicul de la Vâltori este azi proprietatea Universităţii din Iaşi (Biblioteca de limbi slave)”[12]. Acesta ar putea fi un indiciu pentru stabilirea perioadei în care s-a redactat *Conceptul frumuseţii umane*, adică înainte de îndepărtarea din Universitate a autorului. Ulterior, cărţile Seminarului de Slavistică, împreună cu alte bunuri (manuscrise, stampe, tablouri, hărţi etc.) au fost duse la Biblioteca Universităţii. Teoretic, aici ar fi trebuit să ajungă şi preţiosul document de la Vâltori. Desigur, cu condiţia să nu şi-l fi însuşit vreun „iubitor de antichităţi”. Oricum, în patrimoniul Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu” nu există!

Cercetarea antroponomastică se numără printre puţinele proiecte la care profesorul Caraman nu a renunţat niciodată. A fost tema cea mai îndrăgită, care exercita asupra lui o chemare irezistibilă. I s-a dedicat cu pasiune şi voinţă exemplară, convins fiind că, în pofida tuturor greutăţilor care-l împresurau, planurile sale îndrăzneţe aveau să triumfe. Este crezul nestrămutat al oamenilor de ştiinţă autentici, iar el a fost între aceştia un exemplar de elită.

Într-o lucrare de referinţă pentru formaţia sa de slavist, intitulată *Cum nu trebuiesc editate vechile manuscrise slavo-române*, importanţa cercetării antroponimelor apare în plin relief. Este, de fapt, o amplă recenzie (numărând aproape o sută de pagini dactilografiate) asupra cărţii lui Damian P. Bogdan, *Pomelnicul Mănăstirii Bistriţa*, apărută în anul

---

[11] *Ibidem.*
[12] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

1941. Demersul său, subintitulat *Studiu critico-lingvistic*[13], se opreşte mai întâi asupra importanţei documentului respectiv, unul dintre cele mai valoroase manuscrise slavo-române. Deosebit de util, pentru toţi cercetătorii ce se ocupă de paleografia slavo-română ori de slavonă în general, pomelnicul „nu este exponentul spiritual al unei ţări şi al unui singur popor, ci al unei zone imense, care cuprinde întreaga ortodoxie din sud-estul şi orientul Europei"[14].

Dar mai presus de toate, *Pomelnicul de la Bistriţa*, continuă Caraman, „trebuie privit ca una din sursele capitale ale onomasticii noastre. Din acest punct de vedere, valoarea lui este unică... El constituie astfel cel mai de seamă document pe care-l posedăm, pentru studiul numelor vechi româneşti; pentru onomatolog deci, în special, acest izvor este o adevărată comoară. Fără el nici nu poate fi conceput un studiu de ansamblu, care să privească antroponimia română în desfăşurarea ei cronologică"[15].

Critica sa, întotdeauna îndreptăţită, vizează un spectru larg de probleme. Cele mai multe obiecţii însă privesc chestiunile de antroponimie. Erorile de traducere a *numelor* sau transcrierea lor greşită sunt sancţionate cu toată fermitatea. Multe reproşuri vizează *indicele* de la sfârşitul volumului, pe care editorul l-a întocmit în grabă, cu o condamnabilă lipsă de profesionalism. Plecând de la valoarea deosebită a antroponimelor cuprinse în acest adevărat monument cultural, Caraman susţine că indicele unei asemenea lucrări ar fi trebuit să aibă patru secţiuni: una rezervată prenumelor, alta numelor de familie sau supranumelor laice, a treia numelor monahale, iar cea din urmă lucrurilor. Era de părere, aşadar, că se impunea, cu acuitate, pregătirea unei noi ediţii, cu adevărat ştiinţifice, a *Pomelnicului Mănăstirii Bistriţa*.

La numai doi ani după ce fusese scos din Universitate, etnologul revenea la preocupările sale ştiinţifice. Iar primul manuscris pe care dorea să-l dezvolte era tot unul de antroponimie. Pierderile suferite la întoarcerea din refugiu îl obligau să-şi restrângă aria de cuprindere a problematicii urmărite. Îşi concentra deci atenţia asupra *Conceptului*

---

[13] A fost scris la puţină vreme după tipărirea cărţii lui Damian P. Bogdan, dar a văzut lumina tiparului cu 55 de ani mai târziu. Cf. „Revista de Istorie Socială", Iaşi, I, 1996, p. 563-591; II-III, 1997-1998, p. 479-506.

[14] „Revista de Istorie Socială", I, p. 567.

[15] *Ibidem*, p. 568.

BAR 18128

Scanned with OKEN Scanner

frumuseții umane, sfidând parcă urâțenia sufletească a celor ce-l prigoneau pe nedrept. Dorind să-şi completeze informația de care avea nevoie, a întocmit câteva *chestionare* onomatologice, pe care le-a trimis directorilor de şcoli din mai multe localități ale țării. Unul dintre acestea[16] conține unsprezece întrebări, privitoare la nume de oameni şi locuri, precum: Bucu, Bucur, Bucura, Câşlăria, Drăguța, Mândra, Mândrea, Muşat, Muşeteşti, Sânziana, Stroie etc.

Momentul ales pentru o atare investigație de teren nu era tocmai inspirat. Noile autorități suspectau şi cele mai nevinovate inițiative, darămite culegerea de informații despre ape, dealuri, piscuri montane – pentru care se cereau şi schițe – ori despre unele prenume foarte vechi, ce păreau mai curând nume conspirative? Nu i-a fost deloc uşor. Ba, de câteva ori, s-a trezit implicat şi în nişte conflicte, ajungând să ceară sprijinul Academiei pentru a le rezolva, evident, fără să-l primească. Cu toate acestea, s-au găsit mulți oameni inimoşi, care aveau să devină colaboratorii lui constanți, trimițându-i toate datele solicitate.

Îşi definitiva mereu lucrările pentru tipar, după care le aşeza pe rafturile unui dulap din birou, pentru că în sertare n-ar fi putut să încapă. De două decenii scria studiu după studiu, fără ca vreunul să aibă cea mai vagă perspectivă de a fi publicat. La începutul primăverii lui 1964, prin intermediul Mioarei Avram – nepoata sa de soră – intra în legătură cu academicianul Alexandru Rosetti, care îi dădea unele speranțe în această privință.

Trezit parcă la viață, etnologul îi scria: „Am avut cândva intenția să dau o lucrare amplă, în mai multe volume, cu titlul *Antroponimia română*. E deja destul de mult timp de când am încetat de a mai scrie la ea, cu gândul de a mă întoarce mai târziu s-o continuu... Acum, la propunerea Dvs., intenționez a detaşa din proiectata lucrare un mare capitol, din care am redactat pân-acum aproximativ 400 pagini tipografice. Titlul lui sună: *Conceptul frumuseții umane reflectat în antroponimie, la români şi la alte popoare din sud-estul Europei*[17]. Convins că de data aceasta avea să izbândească, a început să facă ultima revizie a manuscrisului.

---

[16] *Chestionar onomatologic*, expediat pe data de 23 aprilie 1949. Se păstrează în arhiva cărturarului.

[17] Cf. copia scrisorii trimise lui Alexandru Rosetti pe data de 20 martie 1964, p. 2. Se păstrează în arhiva cărturarului.

Scanned with OKEN Scanner

S-a gândit, totuşi, să-l prevină pe filologul bucureştean că, în viziunea sa, cercetările de antroponimie nu se situau pe linia tradiționalistă stabilită de lingvişti. El nu privea *numele* doar ca pe „o formă de exprimare prin care este etichetat un individ uman", ci îl analiza şi ca produs eminamente psihic, deoarece, în opinia lui, cele două elemente nu puteau fi separate unul de altul: Examenul meu critic, spunea Caraman, „pune mereu pe primul plan problema *genezei* numelui, raportat în mod consecvent la substratul apelativ din care-şi trage originea şi, în acelaşi timp, la mentalitatea populară pe care se sprijină"[18].

Fără a comenta în vreun fel precizările ieşeanului, Rosetti i-a răspuns imediat, spunându-i că era de acord cu publicarea studiului asupra conceptului frumuseții umane. Îi cerea o versiune în limba franceză, deoarece avea să fie tipărit în „Revue des Études Sud-Est Européennes", publicația Institutului de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române. Caraman a rămas contrariat. Cum să apară studiul său, care urma să numere peste şase sute de pagini tipografice, într-o publicație periodică? Nici dacă i-ar fi pus la dispoziție întregul spațiu al revistei nu ar fi fost de-ajuns. El se gândise la cu totul altceva. Ştia că, pe vremuri, Institutul de Studii şi Cercetări Balcanice obişnuia ca, pe lângă revista „Balcania", să editeze şi volume independente, consacrate unor studii de mare întindere. De unde să ştie el că acea tradiție nu mai era în uz? Cu toate bunele intenții ale academicianului Rosetti, situația a rămas neschimbată.

Fiindcă veni vorba de revista „Balcania", este locul să arătăm că prin 1946 – când puțini bănuiau ce crâncene vremuri aveau să se abată asupra țării noastre – profesorul Victor Papacostea îi propunea învățatului ieşean o asemenea formulă de publicare pentru *Conceptul frumuseții umane*. Oricâte pagini ar fi avut lucrarea, în redacție finală, Institutul balcanic se angaja să o tipărească. În plus, istoricul Papacostea era de părere că acea secțiune privitoare la dinastia *Muşatinilor* trebuia să apară şi în broşură separată, pentru a avea o circulație cât mai mare. Este vorba de capitolul al cincilea din prezenta lucrare, intitulat *Adevărul cu privire la dinastia Muşatinilor din perspectivă pur antroponimică*. Acesta nu se adresează numai lingviştilor, ci şi istoricilor. Ba s-ar putea spune că în primul rând istoricilor. Pentru că, „el vine să înlăture erori, care au fost

[18] *Ibidem*, p. 3.

Scanned with OKEN Scanner

făcute timp de secole de către cronicarii noştri şi apoi de istoricii cei mai însemnaţi – români şi străini – din perioada modernă şi contemporană, până în zilele noastre"[19].

Un reviriment avea să se producă în primul trimestru al anului 1968. La Bucureşti se pregătea *Al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică*. Preşedinte al comitetului de organizare fusese desemnat Iorgu Iordan, iar secretar general Alexandru Rosetti. La iniţiativa acestuia din urmă (poate şi cu acceptul lui Iordan), i s-a trimis invitaţie la congres şi profesorului Caraman. A fost pentru el un adevărat eveniment, pe care s-a grăbit să-l împărtăşească, cu bucurie, rudelor şi prietenilor apropiaţi. Ieşea, în sfârşit, la lumină, şi nu într-o împrejurare oarecare, ci într-un context deosebit de generos, având în vedere că acolo urma să întâlnească specialişti de marcă din atâtea colţuri ale lumii. Printre aceştia se număra şi fostul său student Eugen Coşeriu, pe care nu-l mai văzuse de aproape trei decenii.

Lucrarea prezentată de cercetătorul ieşean se intitula *L'Héritage romain dans l'anthroponymie roumaine*[20]. Era o secvenţă din ampla sa cercetare asupra antroponimiei sud-est europene. Studiul se voia o replică la adresa cărţii lui Alexandru Graur despre *numele de persoane*, apărută cu câţiva ani înaintea congresului, în care lingvistul bucureştean susţinea că, în sfera antroponimiei româneşti, moştenirea romană ar prezenta un adevărat vacuum. Combătând un asemenea punct de vedere, pe care îl socotea de-a dreptul eronat, onomatologul aducea temeinice argumente care dovedeau contrariul. Moştenirea romană în antroponimia română – sub toate aspectele ei (sintactic, morfologic etc.) – nu numai că nu lipseşte, dar este atât de bogată, încât orice specialist, riguros şi obiectiv, îi poate constata prezenţa cu uşurinţă. Supravieţuirea acestui fenomen în enclava latinităţii de la gurile Dunării, spunea învăţatul, nu este cu nimic mai prejos decât cel existent în ţările din romanitatea apuseană.

Era de aşteptat, poate, ca reputatul lingvist Alexandru Graur, care fusese vizat în chip nemijlocit de studiul profesorului ieşean, să ia

---

[19] Copia memoriului trimis Consiliului de Stat al R.S. România, pe data de 17 septembrie 1974, p. 6. Se păstrează în arhiva cărturarului.

[20] Cf. Actele celui de al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică, I, Bucureşti, Editura Academiei, 1970, p. 1107-1113.

Scanned with OKEN Scanner

cuvântul la sfârşit, pentru a clarifica lucrurile. Nu ştim dacă se afla în sala unde îşi ţinea lucrările Secţiunea a şasea a congresului, rezervată *Onomasticii*. Unii dintre participanţi susţin că era acolo. Dar chiar dacă nu ar fi fost de faţă, comunicarea etnologului nu-i putea rămâne străină. Cu toate acestea, nu a avut nici o reacţie; nici atunci, nici mai târziu. Avea sau nu avea dreptate Caraman în privinţa moştenirii romane în antroponimia română?

Din vastul proiect de cercetare a antroponimelor româneşti în context sud-est european, profesorul Caraman putea desprinde, la un moment dat, numeroase teme de cel mai viu interes. Cea prezentată la congresul bucureştean este doar una dintre acestea. Din păcate, viaţa l-a constrâns ca, în cele din urmă, să finalizeze doar compartimentul subsumat *Conceptului frumuseţii umane*. Un studiu restrâns, cum spunea autorul, chiar dacă manuscrisul acestuia se întinde pe nu mai puţin de 1300 de pagini dactilografiate! O lucrare de excepţie, deschizătoare de noi orizonturi, care a aşteptat nepermis de mult până să vadă lumina tiparului.

Antroponomastica română şi cea europeană ar fi avut mult de câştigat, dacă această lucrare atât de importantă – adevărat model de cercetare ştiinţifică – ar fi apărut la vreme. Şi nu ne gândim doar la noutatea absolută a ideilor pe care autorul le vehiculează, ci şi la autoritatea profesională cu care abordează cercetarea tradiţională a domeniului. În numele adevărului, pe care îl slujeşte cu o exemplară competenţă, el examinează critic toate opiniile incorect sau insuficient argumentate, fără a ţine seama de celebritatea celor ce le-au formulat. Sub acest aspect, profesorul Caraman dovedeşte, o dată în plus, că, pe lângă calităţile sale excepţionale de etnolog şi slavist, era şi un lingvist de anvergură.

Fără a intra în amănunte, vom spune, totuşi, că unele dintre capitolele lucrării se constituie în adevărate micromonografii antroponimice. La loc de frunte se situează *Bucur-Bucura şi derivatele lor*. Urmărind evoluţia acestor prenume în toate ipostazele pe care le relevă în perimetrul sud-est european, autorul scoate în evidenţă sorgintea lor românească, subliniind totodată unitatea spirituală a unor comunităţi atât de diverse, animate de aceeaşi viziune asupra idealului de frumuseţe umană. Cu totul remarcabilă este evoluţia celor două nume personale de la înţelesul de *frumos* la acela de *bucurie*, resimţită de părinţi la naşterea unui copil.

Scanned with OKEN Scanner

În 1962, Claude Lévi-Strauss publica la Paris cunoscuta lucrare *La pensée sauvage*[21], în care se ocupă şi de problema *numelor personale*, privite din perspectivă etnologică. E drept, el îşi întemeiază constatările pe rezultatele investigațiilor făcute în comunități primitive. În esență însă, cu excepția totemismului, acestea nu se deosebesc câtuşi de puțin de observațiile etnologului român, formulate cu două decenii înainte, pe baza materialelor culese de la ruralii popoarelor din Peninsula Balcanică.

Două capitole din *Gândirea sălbatică*[22] sunt consacrate *denominației*. Autorul desluşeşte principalele funcții ale atribuirii numelor proprii (*identificarea*, *clasificarea* şi *semnificarea*), ceea ce aminteşte frapant de opinia cercetătorului ieşean, care arată că alegerea *prenumelui* nu se face la întâmplare, ci în virtutea unor *coduri*, reprezentând mijloace de a fixa semnificații. Până la Petru Caraman şi Claude Lévi-Strauss, fenomenele de denominație au fost cercetate doar la suprafață, lingviştii nearătându-se interesați de urmărirea aspectelor etnologice ale antroponimelor.

Privite împreună, concepțiile celor doi savanți despre antroponime sunt cât se poate de concludente. Referindu-se la *numele proprii*, antropologul francez este de părere că acestea „pun o problemă etnologilor mai mult chiar decât lingviştilor. Pentru lingvişti, problema este aceea a naturii numelor proprii şi a locului lor în sistemul limbii. Pentru noi, e vorba şi de aceasta, dar şi de altceva, pentru că suntem confruntați cu un dublu paradox. Noi trebuie să stabilim că numele proprii fac parte integrantă din sistemele tratate de noi ca fiind *coduri*, adică mijloace de a fixa semnificații"[23].

Despre viziunea profesorului Caraman asupra antroponimiei am mai vorbit. De data aceasta, vom nota o opinie formulată, prin 1974, într-o scrisoare către Octavian Buhociu: „Aşa cum înțeleg eu această disciplină – şi cum ar trebui să fie înțeleasă de toată lumea – *antroponimia* nu este numai lingvistică, ci şi folclor; ba mai cu seamă folclor. Într-adevăr, în complexul ei lingvistico-folcloric, cel ce constituie esența însăşi este *folclorul*, măcar că de

---

[21] Claude Lévi-Strauss, *La pensée sauvage*, Paris, Librairie Plon, 1962.
[22] Idem, *Gândirea sălbatică. Totemismul azi*. Traducere de I. Pecher. Cu o prefață de prof. Mihai Pop, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1970. Traducerea românească include în acelaşi volum şi lucrarea *Le totémisme aujourd'hui*, Paris, Presses Universitaires de France, 1965.
[23] *Gândirea sălbatică*, p. 329.

Scanned with OKEN Scanner

faptul acesta, atât de bătător la ochi, prea puțini sunt conștienți. Lingviștii, avizi a-și întinde cât mai departe granițele disciplinei lor, s-au grăbit s-o acapareze integral, oferindu-ne-o amputată"[24].

Pe o anumită treaptă de evoluție a societății umane, s-a simțit nevoia detașării individualităților din sânul unei comunități. Numele personal este purtător de forță magică, incumbând esența celui care-l poartă. Mai mult decât un simplu semn de identificare, el se confundă cu destinul individual corespunzător, pe care îl prezice încă de la naștere. Claude Lévi-Strauss remarcă puternica legătură dintre persoanele numite după același totem, indiferent dacă aparțineau unor triburi diferite sau chiar unor familii lingvistice îndepărtate.

Analizând societățile balcanice, mai conservatoare decât celelalte țări europene, Petru Caraman observă, la rândul său, consubstanțialitatea psihofizică a vechilor antroponime cu ființele denumite de ele. Datorită prenumelor, se pot reconstitui idealurile fiecărei epoci și cadrele de dezvoltare specifice fiecărui popor. Aceleași mentalități și același substrat etnic duc la apariția unor antroponime identice. Peste fluxul învolburat al generațiilor, se întinde o punte continuă de nume proprii. Notând sau spunând prenumele unei persoane, o faci să trăiască, să intre în amintirea urmașilor. Schimbarea numelui personal presupune asumarea unui alt *eu* și are loc numai în situații speciale, de restriște. Numele-mască îndepărtează boala și chiar moartea.

Cei doi autori au pus în evidență, fiecare în contextul societăților umane cercetate, tragedia dispariției numelui. Printre cele mai temute blesteme balcanice, pe care toți le consideră cumplit de grele, sunt: „Să i se piardă numele", ori „Să-i piară numele!" La indigenii Penan erau deplânși cei fără urmași, nu pentru că le-ar fi fost greu la bătrânețe – cum se spune printre europeni – ci din pricina dispariției numelui: „Nu va fi nimeni să-și amintească numele vostru"[25]. Pentru cercetătorul român, numele personal cuprinde dimensiunea esențială a individului, conținând un simbolism magic. Denominația concentrează *in nuce* întreaga istorie culturală a unei națiuni. Pe aceeași linie se situează și Claude Lévi-Strauss, afirmând că „fiecare prenume are, conștient sau inconștient,

---

[24] Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 478-479.
[25] *Gândirea sălbatică*, p. 357.

Scanned with OKEN Scanner

o conotație culturală, care impregnează imaginea pe care ceilalți şi-o fac despre purtător şi care poate contribui la modelarea personalității lui într-o manieră pozitivă sau negativă[26].

Nu vom încheia fără să subliniem că studiul profesorului Petru Caraman întreprinde şi o subtilă investigație în domeniul *esteticii*. Idealul frumuseții umane, de străveche tradiție, îşi găseşte, într-o anumită categorie de antroponime, „forma hiperlaconică". Frumosul, această năzuință către perfecțiune, către împlinirea de sine, devine mobilul magiei cuvântului. Părinții, botezându-şi copiii în virtutea unei calități estetice dorite, sunt convinşi că aceştia vor fi influențați, la modul mistic, de „numele calificativ".

Legat de eros şi de reuşita în societate, frumusețea omenească este o promisiune de fericire. *Splendor formae* presupune un complex de însuşiri fizice, armonie a trăsăturilor feței, supleţea corpului şi eleganța mişcărilor. Esențială rămâne însă latura pozitivă a conştiinței estetice, acel *kalon kagathon* menționat de Platon în *Banchetul*, prin care frumosul şi binele se contopesc. Pe lângă urmărirea antroponimelor ce vizează idealul de frumos în ansamblul său, savantul Petru Caraman surprinde portretele transfigurate artistic în numeroase creații folclorice româneşti şi sud-est europene. Ultima sa carte nu este doar o lucrare ştiințifică de primă însemnătate, ci şi un imn de slavă închinat frumuseții umane, bucuriei de a trăi.

ION H. CIUBOTARU

---

[26] *Ibidem*, p. 345.

Scanned with OKEN Scanner

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Cu treizeci de ani în urmă, pe la mijlocul anotimpului hibernal, încheiam pregătirea pentru tipar a volumului *Colindatul la români, slavi şi la alte popoare*. Era prima carte a ilustrului învățat Petru Caraman, care avea să ajungă la îndemâna cititorilor români, după o jumătate de veac de la apariția ei în limba polonă şi la mai bine de trei ani de la trecerea autorului în eternitate. Ulterior, *opera postumă* a savantului s-a îmbogățit, an de an, ajungând să reprezinte astăzi un reper esențial în bibliografia noastră de specialitate.

Celor unsprezece volume tipărite în ultimele trei decenii, li se adaugă acum al doisprezecelea, iar alte două tomuri masive vor rezulta din reunirea numeroaselor sale studii, tot postume, apărute în publicații de specialitate. În fine, pentru o cât mai justă înțelegere a acestei personalități complexe a culturii române, vom alătura operei sale şi ampla monografie pe care i-a consacrat-o, în anul 2008, Ion H. Ciubotaru, urmând ca volumul al XVI-lea – *Corespondență şi documente* – aflat în curs de pregătire, să încununeze edificiul spiritual înălțat cu demnitate de distinsul cărturar, întru cinstirea neamului românesc.

Împrejurările ne-au rezervat onoranta îndatorire de a ne situa la cele două extremități ale arcului ce marchează, peste timp, începutul şi sfârşitul publicării operei inedite a marelui etnolog. Cu greu am putea distinge care dintre cele două momente a fost mai dificil. Prima oară ne stăpânea emoția întâlnirii cu o lucrare de-a dreptul legendară, de o vastitate impresionantă, unică în context românesc şi european. În cazul din urmă, dificultățile au fost de altă natură, studiul fiind unul de etnolingvistică, adică dintr-un domeniu ceva mai îndepărtat de preocupările noastre. Ne-am aplecat însă, cu atenție, asupra tuturor detaliilor, pentru ca lucrarea să ajungă pe masa cititorilor aşa cum a fost lăsată de rigurosul savant.

Scanned with OKEN Scanner

Ca în atâtea alte situații, profesorul Caraman a încercat să definitiveze pentru tipar și acest studiu, consacrat antroponimiei românești și sud-est europene. Era în mod deosebit atașat de acest subiect și n-ar fi vrut ca tocmai lucrarea vieții lui – cum afirma adesea – să rămână nedactilografiată și, mai ales, fără completarea textelor în limbi străine, pe care le scria de mână, cu o grafie impecabilă. A început să bată la mașină textul dar, din păcate, nu a ajuns decât până la pagina 25. Boala necruțătoare, care îl măcina, l-a smuls pentru totdeauna din ambianța cabinetului de lucru, care îi era atât de dragă, lăsându-i un ultim și foarte scurt răgaz, pe patul de suferință.

Fiul cărturarului, matematicianul Petru P. Caraman, și-a propus la un moment dat să ducă mai departe lucrul început de greu-încercatul său părinte. Intențiile sale au fost dintre cele mai bune; numai că, încercând să simplifice lucrurile, le-a complicat. Ideea de a numerota notele în continuare, de la 1 la 4700, urmând ca acestea să alcătuiască un capitol de sine stătător la sfârșitul volumului, s-a dovedit a fi neinspirată. Renumerotarea s-a făcut cu cifre minuscule, abia strecurate printre rândurile înghesuite ale manuscrisului, ceea ce a condus la apariția a numeroase neconcordanțe între trimiteri și surse.

Mai apoi, a încredințat manuscrisul unei dactilografe, aparent competente și cu reale calități în descifrarea grafiilor mai dificile, dar și aceasta a săvârșit câteva sute de erori. Astfel, dactilograma rezultată – cu numeroase spații libere, destinate intercalării textelor în limbi străine – a devenit, practic, inutilizabilă.

Textul pe care îl punem acum la dispoziția celor interesați respectă, întru totul, manuscrisele ologrefe ale autorului. Acestea au fost redactate în perioade diferite. Cele mai multe (aproximativ 700 de pagini, scrise cu cerneală neagră și albastră, pe o singură parte) datează din anii premergători celui de al Doilea Război Mondial. Foile albe utilizate, acum îngălbenite de vreme, au mărimea 1/2 și sunt lipite între ele la capete. Ulterior, acestea aveau să fie pliate sau înfășurate sub forma unor suluri, ajungându-se uneori ca o pagină numerotată să includă între 4-5 până la 80 de file și chiar mai multe. Pagina 75, de exemplu, în care se ocupă de antroponimul *Stroie*, numără 92 de file!

Alte manuscrise – privitoare, îndeosebi, la capitolele 4 și 5 – sunt redactate cu cerneală albastră pe foi albe și dictando, numărând

Scanned with OKEN Scanner

aproximativ o sută de pagini, şi datează de la mijlocul deceniului şapte al veacului trecut. Singura redactare mai recentă, pe care am putea-o situa chiar în ultimii ani ai vieții autorului, este cea intitulată *Considerații preliminare*. Structura lucrării, succesiunea capitolelor şi denumirile acestora aparțin autorului.

Cunoscător subtil al limbii române, profesorul Petru Caraman utilizează o terminologie bogată şi variată, nuanțând cu măiestrie particularitățile stilistice şi valențele expresive ale patrimoniului nostru etnocultural în context sud-est european. Exemplele aduse în sprijinul afirmațiilor formulate, indiferent dacă aparțin folclorului românesc ori celui străin, sunt alese cu grijă, fiind nu doar cele mai adecvate, ci şi deosebit de sugestive.

Ca şi în cazul volumelor anterioare, ortografia manuscrisului prezintă o seamă de particularități specifice perioadei interbelice. Acestea au fost puse de acord cu normele actuale. Astfel, pluralul unor substantive ca *dorinți*, *nestimate*, *personagii*, *prototipe*, *simțiminte* a fost modificat corespunzător: *dorințe*, *nestemate*, *personaje*, *prototipuri*, *simțăminte*. S-au înlocuit, de asemenea, formele vechi de genitiv-dativ (*datinei-datinii*, *decadenții-decadenței*, *liricei-liricii*, *luminei-luminii*, *provenienții-provenienței*, *tinereței-tinereții*) şi s-a eliminat vocala *u* din finalul unor forme lexicale, cum ar fi *obiceiu*, *războiu*, *teiu*, *vechiu*, *voiu* etc.

S-au modificat grafiile de tipul: *acel-acela*, *caşi-ca şi*, *cânticel-cântecel*, *vestmânt-veşmânt*, iar consoanele *s* şi *z* s-au înlocuit în cuvintele: *basinul-bazinul*, *deciziv-decisiv*, *desvolta-dezvolta*, *excluziv-exclusiv*. Puținele regionalisme (*întăi*, *mărg*, *mulțămind*, *unia*), strecurate incidental în expunerea autorului, au fost înlocuite cu formele literare: *întâi*, *merg*, *mulțumind*, *unii*. Cele câteva neologisme cu grafie de influență franceză (*archaic*, *helenizant*, *hipoteză*, *humoristic*) au fost ortografiate în spiritul limbii române: *arhaic*, *elenizat*, *ipoteză*, *umoristic*.

Au rămas neschimbate abrevierile utilizate frecvent, precum: *arm-aromân*, *bg-bulgar*, *drom-dacoromân*, *hip-hipocoristic*, *mrom-meglenoromân*, *nb-nume de botez*, *nbf-nume de botez feminin*, *nbm-nume de botez masculin*, *nfam-nume de familie*, *scr-sârbo-croat*, *vrus-vechi rus*, *vsl-vechi slav*. S-au păstrat, totodată, unele neologisme, cum ar fi *metronim*, *metronimic*, pentru *matronim*, *matronimic*, precum şi câteva forme verbale, pentru care autorul pare să fi avut o adevărată predilecție: *a conjectura* („a judecat după aparențe", „a presupune"), *puizează* („extrage", „provine din"), *a suplanta* („a înlocui", „a suplini" ş.a.).

Scanned with OKEN Scanner

Operând cu o bibliografie vastă, aparținând specialiștilor din zece-cincisprezece țări, autorul și-a creat un sistem de *sigle*, pe care le utilizează cu dezinvoltură. Pentru cititor însă, cele mai multe dintre aceste prescurtări convenționale sunt de-a dreptul indescifrabile. De aceea, ne-am străduit (și în mare parte am reușit) să decriptăm aceste formule, desluşirile obținute fiind incluse în secțiunea rezervată *Bibliografiei.*

Sub foarte multe aspecte, manuscrisul acestei lucrări s-a dovedit a fi cel mai dificil din întreaga operă a savantului. Este și motivul pentru care cei câțiva amatori de a-l pregăti pentru tipar, de îndată ce l-au răsfoit l-au abandonat. Iar încercările unor temerari de a-și asuma culegerea computerizată a întregului studiu s-au soldat cu eșecuri, după doar câteva săptămâni de lucru.

În cele din urmă a trebuit să optăm pentru munca în echipă. Împărțirea lucrării pe secțiuni și capitole ne-a îngăduit să apelăm la serviciile mai multor colaboratori, toți absolvenți de studii superioare, unii dintre ei fiind și buni cunoscători de limbi slave. Nu fără dificultăți și poticniri, aceştia aveau să asigure culegerea computerizată a textului, la nivelul tuturor exigențelor. Îndeplinim plăcuta îndatorire de a-i menționa aici pe toți, adresându-le, și pe această cale, cele mai calde mulțumiri: Arcadie Bodale, Mona Corodeanu, Cecilia Holban, Angelica Olaru, Ioana Repciuc, Angela Slonovschi și Dumitru Șerban.

O contribuție aparte la pregătirea lucrării pentru tipar a avut *Codrin Ciubotaru.* Lui i-a revenit dificila misiune de a efectua, pe computer, toate corecturile – inclusiv pentru textele în limbi slave sau în limba greacă – și de a unifica variatele fonturi utilizate pentru scrierea textelor bulgare, croate, muntenegrene, slovene și sârbești. Râvna depusă se constituie într-un modest omagiu adus marelui cărturar, pe care a avut norocul să-l cunoască.

Mulțumirile noastre se îndreaptă, de asemenea, asupra tuturor acelora care, cu sfatul sau cu fapta, ne-au sprijinit pe tot parcursul definitivării proiectului asumat. Menționăm, în chip deosebit, aportul urmașilor profesorului Caraman (fiul și cele două fiice) care au susținut material toate operațiunile destinate pregătirii pentru tipar a acestei prețioase contribuții științifice.

SILVIA CIUBOTARU

Scanned with OKEN Scanner

CONSIDERAȚII PRELIMINARE

DESIGUR, NIMIC NU ESTE MAI CARACTERISTIC pentru psihicul uman – al omului de pretutindeni – decât sentimentul frumosului. Acel sentiment care-l animă, îl dispune şi-l încântă pe om – adesea până la admirație sau chiar până la extaz – atunci când el se află în fața vreunui obiect sau a vreunei ființe, a vreunei privelişti sau a vreunui fenomen din natură ori a vreunei creații artistice, indiferent de ce gen, care satisfac într-un grad ce iese din comun legile armoniei. Ori de câte ori se stabileşte un asemenea contact între omul-subiect şi lumea-obiect este pentru insul uman un prilej de bucurie, care depăşeşte starea de euforie obişnuită, ce decurge dintr-o bună funcționare a organelor ființei sale fizice.

Dar în ce priveşte trăirea acestui sentiment şi cauzele care-l determină, trebuie să subliniem faptul deosebit de important că omul nu s-a limitat numai la atitudinea pur pasivă, când i se oferea chiar în natură, de-a gata, situația de a-l încerca – gustându-l şi juisând de dânsul aşa cum el, în stadiul cel mai primitiv al existenței sale, se mulțumea, pentru nevoile hranei lui, să culeagă fructele arborilor şi alte roade ale pământului, fără a le fi semănat niciodată – *ci el însuşi şi-a dat mereu osteneala de a crea condiții speciale pentru a-l provoca*. În adevăr, totdeauna şi în orice colț de pe pământ a trăit omul – oricât de grea îi va fi fost viața în lupta cu natura înconjurătoare şi oricât de practice şi de materialiste îi vor fi fost prea adesea preocupările sale – *el a fost în permanență dominat de grija realizării frumosului*, fie în modul de a-şi construi locuința sa proprie ori sălaşul zeilor la care se închina, fie în modul de a se îmbrăca, pe care nu l-a putut niciodată concepe fără podoabe, fie în confecționarea uneltelor gospodăreşti (culinare, vânătoreşti, pescăreşti, păstoreşti, agrare), fie în făuritul armelor sale, ca şi în variatele ritualuri de tipul magic ori religios, ca să nu mai vorbim de manifestările lipsite de vreo finalitate practică, precum erau foarte adesea cântecul şi dansul în care el dădea expresie liberă frumosului prin fel de fel de combinații armonioase de sunete sau mişcări ale corpului.

Scanned with OKEN Scanner

Că sentimentul frumosului e primordial şi în acelaşi timp atotstăpânitor în natura umană – ca unul ce stă în însuşi centrul vieții noastre spirituale – ne-o atestă în chipul cel mai elocvent toate vestigiile arheologiei istorice şi mai ales ale celei preistorice până dincolo de era pietrei cioplite. Aşadar, se poate afirma, fără teama de a cădea în hiperbolă, că sentimentul frumosului este vechi ca lumea, că a luat naştere odată cu omul. Căci, dacă-n codru cântă din veac păsările fără a le fi învățat nimeni – iar unele din ele ştiu să cânte cu atâta măiestrie, de ne farmecă auzul – ce altă dovadă mai concretă şi mai categorică, măcar că indirectă, s-ar putea aduce în sprijinul vârstei fără seamăn de străvechi a sentimentului frumosului la om? Este deci un adevăr axiomatic că viața omului s-a desfăşurat *ab origine* sub semnul frumosului, pe care el l-a cultivat cu o nespus de stăruitoare osârdie. A constituit pentru dânsul un obiect de cult în toată puterea cuvântului, al unui cult care, fără îndoială, a contribuit cel mai mult la înnobilarea omului. Pe parcursul îndelungatei sale evoluții, omul a părăsit cultul multor divinități, care s-au dovedit a fi fost simpli idoli; el însă nicicând n-a părăsit şi nici nu va părăsi vreodată cultul frumosului, tocmai fiindcă acesta nu este o zeitate falsă şi fiindcă se raportă la ceea ce-i mai esențial şi mai distins în natura lui.

Grija omului pentru frumos, prezentă încă din zorii existenței sale pe pământ, în forme primitive – modeste şi naive, cum era foarte natural să fie atunci, în faza lor inițială – a făcut de-a lungul preistoriei şi istoriei omenirii progrese nu numai uimitoare, ci de-a dreptul uluitoare, atingând în anumite epoci şi la anumite popoare culmi nebănuite. Dacă urmărim cultul frumosului în cadrul istoriei civilizației universale, constatăm că omul s-a străduit mereu, cu un neobişnuit zel, să-l adâncească şi să-i diversifice la infinit formele, năzuind a-l ridica pe cele mai înalte trepte ale perfecțiunii. Şi mai constatăm încă, în privința realizării frumosului, că fiecare națiune şi-a creat sau tinde să-şi creeze o tradiție proprie, marcată de pecetea specificului etnic, ceea ce conferă produselor estetice cea mai de preț calitate, care este originalitatea şi care, pe plan universal, se reflectă în acea proteică variabilitate a fenomenului artistic.

Precum vedem, pasiunea pentru frumos a invadat ca o stihie – şi trebuie să specificăm, ca o stihie de bun augur – viața omului, în mai toate domeniile ei de activitate. Aşa stând lucrurile, ar fi fost nu numai de mirare, ci chiar de neconceput ca preocupările de frumos să nu se

Scanned with OKEN Scanner

manifeste, la oameni, şi în împrejurarea cu caracter solemn, când are loc darea numelui unui prunc nou-născut. Şi-n adevăr, neostoita râvnă a omului după frumos a făcut să se deschidă şi în antroponimie, la toate naţiunile din lume, un capitol special. Dar e nevoie să distingem din capul locului despre ce fel de preocupări estetice anume este vorba aici, precum şi care-i procedeul, în uz la popor, pentru a le traduce în realitate.

Este general cunoscut astăzi obiceiul – practicat de părinţi şi de către naşi – de a-i alege pruncului un nume care să evoce imagini cât mai plăcute şi care să aibă o sonoritate ce-ncântă urechea. Asemenea preocupări, de tipul estetic pur, au fireşte şi ele rădăcini adânci în tradiţia antroponimică şi sunt de o respectabilă vechime. Totuşi, în trecut, alegerea numelui după criteriul amintit era călăuzită mai mult după instinct decât de participarea voinţei conştiente şi avea un rol secundar în comparaţie cu alte exigenţe, care erau socotite de popor cu mult mai importante şi care deci se situau pe primul plan.

În epoca modernă însă şi mai ales în cea contemporană, criteriul pur estetic s-a impus într-o aşa măsură, încât el a ajuns să excludă aproape complet din conştiinţa oamenilor – în special a celor din pătura cultă – elementele străvechi, consacrate din timpuri imemoriale de tradiţiile popoarelor. Astfel, asistăm acum la o surprinzător de amplă proliferare a numelor alese pe baza sonorităţii şi imagismului lor, de sens eminamente estetic, fără a ascunde decât rareori vreo altă nuanţă şi fără a urmări vreun scop în afară de acela de a plăcea. În cele ce urmează, nu vom trata despre asemenea nume, care marchează, în domeniul antroponimiei, cea mai târzie etapă evolutivă a preocupărilor de frumos şi care, sub anumite aspecte, sunt chiar o ilustrare a decadenţei lor; *ci vom trata despre numele de străveche tradiţie, care definesc un ideal de frumuseţe, raportându-l la individul uman denumit, cu scopul precis şi evident de a i-l apropia.*

Această categorie de nume, ca şi o serie de alte categorii, are la bază credinţa că individul purtător este sau că va deveni în cursul vieţii sale ceea ce exprimă numele pe care-l poartă, că se identifică sau că se va identifica cu numele-calificativ. Şi aceasta numai prin însuşi faptul că a fost designat cu numele respectiv. Numele în chestiune stau deci sub egida magiei cuvântului.

Idealul de frumuseţe umană poate fi definit în foarte variate chipuri, care diferă de la popor la popor, ba chiar şi în cadrul uneia şi aceleiaşi

Scanned with OKEN Scanner

națiuni, de la un grup dialectal la altul. Întâlnim, aşadar, şi la antroponime – în modul cum s-a oglindit în ele ideea de frumos – specificul despre care a fost vorba mai înainte. Totuşi, pe deasupra considerentului de ethnos şi de dialect, aflăm şi pe acest teren, precum se va vedea, o serie de elemente comune, ceea ce ne permite să constatăm că în antroponimie de asemenea există unele uimitoare afinități, care-i leagă fratern pe oamenii de pretutindeni.

În ce priveşte definirea idealului de frumusețe umană, în forma hiperlaconică pe care o cere un antroponim – alcătuit cel mai frecvent dintr-un singur cuvânt – remarcăm două categorii de nume foarte distincte: 1. numele care înfățişează idealul frumosului uman în întregul său, adică în forma cea mai cuprinzătoare, uzând de epitete cu sfera națională cea mai largă, însă cu un conținut extrem de redus; 2. numele prin care idealul frumosului uman ne este înfățişat numai parțial, limitându-se la un anumit aspect al lui şi uzând de epitete cu o sferă noțională foarte restrânsă, însă cu un conținut relativ bogat şi evocativ.

Numele din prima categorie – dată fiind laconicitatea mijlocului de expresie ce defineşte idealul frumosului uman – ni-l vor prezenta, în mod fatal, sub o formă cu totul abstractă şi deci vagă. Ele au însă avantajul de a-l determina integral. Numele din a doua categorie, dimpotrivă, dacă întregul le scapă, ele se caracterizează printr-o neobişnuită forță sugestivă. Prin aceste nume, idealul frumuseții umane capătă expresie concretă, întrucât ele ni-l redau în forme mai palpabile, mai pline de viață şi de colorit. Omul, concentrându-şi toată atenția asupra unei singure trăsături din portretul ideal, şi anume asupra aceleia pe care o consideră preferabilă altora, reuşeşte astfel să pună într-o lumină mai vie idealul de frumusețe dorit de dânsul persoanei denumite. Nici despre aceste nume de esență concretă nu va fi vorba în lucrarea de față; ci numai despre cele din prima categorie, care sunt expresia idealului de frumos uman vizat în ansamblul său şi care sunt abstracte prin excelență.

Pe de altă parte, numele de persoane generate de teme apelative, care dau expresie conceptului de frumos uman, pot aparține, firește, diferitor clase antroponimice: ele pot fi tot aşa de bine prenume, după cum pot fi nume de familie sau supranume. Cum pe noi ne interesează cu deosebire procesul genetic al numelor, adică vom avea în vedere în primul rând clasa căreia aparțin ele chiar în momentul apariției lor pentru întâia

Scanned with OKEN Scanner

oară, numele de familie – deşi nu se exclud din câmpul imediat al cercetării noastre – ele prezintă totuşi, pentru problema ce urmărim, o importanță minoră, întrucât nu au o funcție antroponimică arhaică, ci una foarte târziu fixată. Sub aspectul genetic, aceste nume au trebuit să fie, în mod necesar, sau prenume, sau supranume, care de la o generație la alta – trecând prin stadiul patronimic sau metronimic – au căpătat o funcție denominativă nouă, şi anume permanentă, cu caracter ereditar. Vechiul prenume sau vechiul supranume – odată devenit nume de familie – şi-a schimbat rolul, dobândind o funcție pur socială, în raport cu colectivitatea în mijlocul căreia trăieşte persoana denumită. De acum încolo, menirea lui este de a o identifica pe cât posibil mai precis între ceilalți membri ai respectivei colectivități.

Rămân deci de fapt două clase principale de antroponime ca obiective ale examenului nostru: prenumele şi supranumele, ambele foarte vechi, am putea spune, de când e lumea. La întrebarea: care dintre aceste două clase de nume dau expresie într-un chip mai bogat, mai variat şi mai viguros ideii de frumusețe?, vom răspunde anticipat că cea a prenumelor. Şi iată pentru ce: Prenumele sunt antroponimele patronate de cercul intim al familiei, care se defineşte ca factor prin excelență protector al pruncului nou-născut şi care deci este bine intenționată în gradul cel mai înalt la adresa lui. În consecință, toți membrii familiei – începând cu părinții şi mai ales cu mama, apoi bunicii, frații, surorile – sunt dispuşi, în modul cel mai natural, a avea față de dânsul o atitudine afectivă din cele mai calde, mai plină de iubire şi de devotament nelimitate. Sentimentele cu care-l privesc îi vor face să vadă în el – fie că e băiat ori fată – un copil frumos, ba încă neobişnuit de frumos, chiar dacă de cele mai multe ori e departe de o asemenea calitate fizică. Iar ceea ce vor vedea membrii familiei cu ochii afectului vor şi exprima nu o dată în numele pe care i-l vor atribui conform tradiției. Astfel, nu ne va surprinde deloc faptul că vor apărea nume, care – raportate la indivizii respectivi – se vădesc a fi rezultatul unor supraestimări din cele mai hiperbolice ale aspectului lor fizic.

Dar afectul nu este singura sursă generatoare de nume, care exprimă într-un chip sau altul ideea de frumusețe umană. Nu trebuie uitat că, în principiu, orice prenume fără excepție este, pe plan lingvistic, un element augural, care – după străvechi credințe, ce n-au încetat de a se arăta active până-n vremea noastră – decide soarta pruncului denumit prin el.

Scanned with OKEN Scanner

Prenumele, prin sensul şi prin aspectul lui, poate varia la infinit de la un popor la altul – dependent de caracterul etno-psihic al acestora, de religia lor, precum şi de o serie de alte circumstanțe speciale – dar, în ciuda acestei variabilități, există ceva comun la baza actului solemn al atribuirii prenumelui, ceva care formează însuşi substratul psihic al lui: este dorința care-i animă pe toți cei ce dau acest nume de a determina prin el un destin cât mai bun pentru cel denumit, de a contribui la norocul lui în viață şi în lumea în care a intrat. Dar dorința este principalul afect generator de urări.

Astfel deci, ajungem la concluzia că orice prenume conține în el în mod necesar şi elementul-urare, care, chiar dacă nu capătă totdeauna expresie clară în antroponimul respectiv, el nu e totuşi mai puțin prezent, deşi uneori este atât de discret implicat, încât lasă impresia totalei sale absențe. *În baza credinței înnăscute în forța magică a cuvântului exprimat, primitivii, ca şi popoarele civilizate, şi în primul rând ruralii acestora, vor căuta să asigure pruncului printre alte calități şi frumusețea, care e aşa de mult prețuită de către oameni, mai ales când e vorba despre fete. Căci, independent de chipul sub care apare pruncul la naştere, numele, care dă expresie calității dorite de membrii familiei şi în special de părinți şi naşi, va acționa mistic asupra pruncului şi-l va face cu timpul să devină frumos, din ce în ce mai frumos.*

Nu tot aşa stau însă lucrurile cu antroponimele din clasa supranumelor. *Acestea sunt expresia realismului celui mai obiectiv şi mai necruțător.* Pruncul nou-venit pe lume – după ce a fost încadrat formal, prin îndeplinirea ritualurilor de rigoare, în colectivitatea în care s-a născut şi în mijlocul căreia se va desfăşura existența lui – va fi de-a lungul vieții sale obiect de observație din partea semenilor săi de toate vârstele. Aceştia, neavând față de el ataşamente afective de tipul celor ale membrilor familiei, sunt dispuşi critic la adresa lui, ba adeseori chiar foarte critic, denumindu-l prin caracterul cel mai izbitor prin care se manifestă el în cadrul comunității, fie că acest caracter e o calitate, fie – cum se-ntâmplă de cele mai multe ori – că este un cusur. Critica lor e de obicei atât de aspră – iar nu o dată atât de pătimaşă – încât foarte frecvent ea devine chiar ironie şi satiră. Într-o asemenea stare de spirit a membrilor comunității celei mari, unde-şi petrece viața individul, rar se-ntâmplă ca el să primească din partea lor un calificativ apreciativ. Ca unii care nu se simt deloc obligați a avea menajamente față de individul respectiv şi care

sunt înclinați mai mult către satirizare, ei îl denumesc dacă nu totdeauna printr-un nume de-a dreptul depreciativ, în orice caz printr-unul care e de o obiectivitate rece, ba chiar care şarjează foarte adesea trăsătura vizată.

În asemenea împrejurări, este greu să ne aşteptăm la o apariție frecventă a unor nume care să ni-l prezinte pe individ ca deținător al vreunei calități de domeniul frumosului uman. Şi totuşi au loc şi astfel de cazuri. Dar e nevoie să specificăm că acea persoană – femeie sau bărbat – căreia i s-ar atribui de către colectivitate un supranume ce exprimă în vreun chip oarecare trăsături generale sau parțiale ale frumosului uman trebuie să fie în adevăr deosebit de frumoasă, adică să posede o frumusețe care iese cu totul din comun. Căci nu e doar puțin lucru să scapi neatins de rigorile criticii colective, reuşind să ți se recunoască unanim calitatea de a fi frumoasă ori frumos! Sau chiar şi mai mult: aceasta să fie atât de favorabil apreciată, încât să stârnească admirația comunității respective în totalitatea ei, iar uneori a maselor largi populare dintr-o întreagă țară. Ne gândim în special la unii monarhi precum au fost țarii româno-bulgari Kalopetru şi fratele său cel mai tânăr Kaloian[1], regele Franței şi al Navarrei Philippe le Bel[2], regele Spaniei Felipe el Bello[3], domnitorul Radu cel Frumos[4] al Țării Româneşti etc.

Dar asemenea cazuri – când supranumele unei persoane ilustrează frumusețea acesteia – dacă nu trebuie considerate chiar drept excepții,

---

[1] *Kalopetrus* domneşte între anii 1186-1196. Ansbertus, cronicarul austriac contemporan – care l-a însoțit, în a treia cruciadă, pe Friederic Barbarossa – îl numeşte pe acest monarh: „Kalopetrus *Blacorum* et maxime partis Bulgarorum in hortis Tracie dominus". (Cf. *Fontes rerum austriacarum*, V, p. 44. Sau, într-un alt pasaj, mai departe: „Kalopterus *Blachorum dominus* itemque a suis dictus imperator Grecie". (Cf. *Ibidem,* p. 54).
„*Kaloian* (< καλοιωάννης), precum era cunoscut în popor, cu numele grecesc, țarul Ioniță (Ἰωαννιτζής), domneşte între anii 1197-1207. În unele scrisori ale sale către papă, redactate în limba latină – din anii 1202 şi 1204 – el se intitulează: „*imperator* Bulgarorum et *Blachorum*". (Cf. Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, p. 382.)

Având în vedere, pe de o parte, faptul că acești doi monarhi frați sunt de origine etnică română, iar pe de altă parte, că izvoarele istorice cele mai autentice ni-i înfățişează drept suverani nu numai ai bulgarilor, ci şi ai românilor, este foarte logic să presupunem că, *la atribuirea supranumelui de „cel Frumos" fiecăruia din ei, vor fi participat într-o însemnată măsură şi românii.*

[2] Între anii 1285-1314.

[3] Între anii 1504-1506.

[4] Între anii 1462-1474. (Cf. Iorga, *Gesch., des rum., Volkes*, II, p. 347).

Scanned with OKEN Scanner

sunt totuşi foarte rare. Iată dar pentru ce, în cercetarea noastră – deşi nu ne vom dezinteresa deloc de supranume, precum nici de numele de familie – vom acorda maxima atenție prenumelor, care ne oferă cel mai copios şi mai variat material. Vom trata aşadar – precum am amintit deja – despre antroponimele care au ca prototipuri cuvinte ce exprimă, într-o formă sau alta, noțiunea de frumos însăşi. Evident, ne vom raporta la frumusețea fizică a omului. Ea a fost totdeauna râvnită, în chipul cel mai arzător, la toate popoarele lumii. Mai ales pentru femei, frumusețea constituie un ispititor miraj după care ambiția lor aspiră ca după cel mai înalt ideal.

Totuşi, această calitate – feminină prin excelență – nu e disprețuită nici de bărbați. De aceea, ecoul preocupărilor de frumusețe este neobişnuit de răsunător în antroponimie, în special dacă avem în vedere epocile mai vechi. Există însă mărturii despre prezența lui – ba încă într-un număr impresionant de mare – şi la popoarele moderne.

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA I
ÎN ANTROPONIMIA ROMÂNĂ

CAPITOLUL 1
Frumosul-Frumoasa, Frumu-Fruma şi derivatele lor

Începem prin a releva antroponime care reprezintă determinări de tipul cel mai general, unde ideea de frumusețe este exprimată în chip abstract, noțional, prin însuşi epitetul *frumos-frumoasă*. Noi nu ne îndoim nicidecum că, la români, a fost o vreme când acest epitet a jucat un rol antroponimic deosebit de important. Şi nu numai ca supranume, ci de asemenea în funcția de prenume, în uz pentru ambele genuri. Cândva, el a existat chiar aşa sub aspectele amintite, care sunt formele curente în graiul grupului dialectal dacoromân, adică la cea mai mare parte a neamului românesc.

Un personaj ca *Frumosul*, din Odobeşti – menționat într-un suret din 1637.X.2[1] – pare a confirma aserțiunea noastră. Desigur, la acelaşi personaj se raportă patronimul din denumirea „Ion Feciorul Frumosului", care-l desemnează pe unul din martorii citați în zapisul de cedare a unei moşii din jurul Odobeştilor, pentru datorii, purtând data de 1665.XI.14[2]. Dar este oare vorba aici, în adevăr, despre un antroponim cu funcție de prenume? N-o putem afirma cu certitudine, deşi celelalte persoane din citatele documente – când au un singur nume – sunt designate prin nb., precum era de altfel tradiția în redactarea documentelor noastre vechi, ca şi în realitatea antroponimică vie a trecutului. Numele în chestiune mai

---

[1] *Uricariul*, XXI, I, p. 257.
[2] Iorga, *St*, VII, P. III, p. 59, nr. 3.

Scanned with OKEN Scanner

apare şi în alte documente din cursul aceluiaşi secol, tot în partea sud-vestică a Moldovei, fără să putem preciza dacă persoana denumită de ele este în vreo relație de rudenie cu cele precedente. Astfel, Dumitraşco *Frumosul* din Nicoreşti (ținutul Tecuciului) figurează ca martor într-un zapis de vânzare a unei vii din 1667.X.25[3] şi în altul din 1677 luna ianuarie[4].

Este însă *Frumosul* din aceste ultime două documente un nume patronimic, care a fost la origine numele de botez al unuia dintre ascendenții lui Dumitraşcu? Sau, având tot un rol de patronim, este el un supranume moştenit? Sau va fi fiind, poate, un supranume atribuit chiar lui Dumitraşcu, de către locuitorii Nicoreştilor, pentru anumite calități fizice remarcabile ale sale? Dacă însă ne vom referi acum la un nume de familie contemporan ca Mih. *Frumosu*[5] – numele unui inginer din Bucureşti – s-ar părea cel mai verosimil ca prototipul lui să fie un supranume, care a îndeplinit funcția patronimică mult timp înainte de a se fi fixat ca nfam. Totuşi, nu e cu totul improbabil ca acest nfam., să fi fost la origine chiar nbm.

Dar *Frumosul* e cunoscut, la români, şi ca toponim. Fără îndoială că de cele mai multe ori această funcție a apărut ulterior celei antroponimice. Aşa credem că e cazul cu satul *Frumosul*, care intră în componența comunei Galu din jud. Neamț[6]. Primul său colonizator s-a numit desigur *Frumosul* şi de la el îşi va fi trăgând şi satul numele său. Dar iarăşi: fost-a acel antroponim prenume sau supranume? Ultima funcție e cea mai verosimilă, deşi nici ipoteza că va fi fost prenume nu poate fi cu totul exclusă. Mai puțin probabilă ni se pare ipoteza ca numele acestui sat să fi fost din capul locului toponim, adică să aibă ca prototip direct epitetul *frumos* raportat la respectiva aşezare omenească.

E curios că vestigiile despre existența unui antroponim feminin *Frumoasa* cu funcție de prenume lipsesc complet. Şi totuşi, în principiu, mai degrabă ne-am putea imagina absența corespondentului său masculin decât a acestuia. Dar, dacă s-ar putea stabili în mod cert că antroponimul

---

[3] Sol. – Stoide, DT, I, p. 25, nr. 52.
[4] *Ibidem*, I, p. 32, nr. 64.
[5] *SAR tel.*, Buc., 1945, p. 90.
[6] DSR, II, p. 640. După MDGR, III, p. 425, acest sat ține de com. Călugăreni.

Scanned with OKEN Scanner

masc. *Frumosul* a existat ca nb., cu atât mai puţin ne putem îndoi de existenţa antroponimului *Frumoasa* în aceeaşi funcţie, în care chiar îl va fi precedat pe *Frumosul*. E drept că în general dovezile despre existenţa acestor două nume personale în trecut, pe lângă că sunt puţine, sunt mai totdeauna indirecte. Uneori, toponimia ţării ne oferă mărturii că anumite numiri de locuri şi aşezări omeneşti – ca într-un caz relatat mai sus – au luat naştere din prototipuri antroponimice de aspectul *Frumosul*[7] sau

---

[7] De foarte multe ori însă, când îndeplineşte rol toponimic, *Frumosul* nu are origine antroponimică. Astfel, satul Frumosu (sau Frumoasa, cum e înregistrat alteori) din fostul jud. Câmpulung (Grigoroviţa, DG, Buc., p. 98) – situat la confluenţa pârâului Frumosul (ori Frumoasa) cu Moldoviţa – îşi trage numele de la cel al apei respective; iar apa, direct de la epitetul cu care a fost calificată de popor, ca urmare a impresiei estetice produse asupra lui. Acest toponim e menţionat încă din sec. XV, de un doc. al lui Ştefan cel Mare, din 1458.VIII.31, către mănăstirea Moldoviţa, unde e vorba despre dreptul acordat călugărilor de a face iazuri „на Красном" (I. Bogdan, *D. Şt.*, I, p. 14). Bogdan crede că numele-epitet trebuie raportat la sat (cf. *Ibidem,* p. 16) – deci Красное [село] – iar nu la pârâu cum de asemenea ar fi posibil, dacă nu chiar mai potrivit; căci e foarte plauzibil ca iazurile să fi fost făcute de pârâu (Красный [поток]), a cărui apă le va fi alimentat. Mai există şi alte vechi mărturii documentare referitoare la mănăstirea Moldoviţa, care pomenesc pârâul Frumosul, afluent al râului Moldoviţa. Aşa, actul de danie al lui Alexandru cel Bun, din 1411.IV.14, arată că hotarul satului Vatra Moldoviţei, donat mănăstirii, merge „до обръшїе фромосоулу" (Cost., *DM în Şt.*, I, p. 81, nr. 29); iar un doc. din 1534, de la Petru Rareş, menţionează şi el – pe o moşie donată aceleiaşi mănăstiri – „поток Фрумосул" (Bălan, DB, II, p. 16). Satul apare fără echivoc în unele documente târzii, ca într-o carte de judecată din 1756.VII.16, având ca obiect pricini de moşie între mănăstirile Moldoviţa şi Voroneţ. Aici, între martorii locali, care arată hotarul moşiilor, e şi Lupul Tiriboc din Frumosul. (Cf. Bălan, DB, III, p. 75). În ce priveşte târla *Frumosul* – aparţinând satului Pojorâta din fostul jud. Câmpulung (cf. Grigoroviţa, DG, Buc., p. 98) – discordanţa de gen dintre epitet şi obiectul denumit de el e numai aparentă; căci, la origine, toponimul respectiv este, fără îndoială, un calificativ al muntelui, unde se afla situată această târlă.

Amintim apoi pârâul Frumosul din jud. Bacău, de pe teritoriul satului Mărgineni – Munteni (MDGR, III, p. 425). Acelaşi toponim desemnează însă şi lacuri, precum e Balta Frumosul din jud. Dolj, în satul Tunari (cf. *Ibidem*) sau Iezerul-Frumos din jud. Ialomiţa, în insula Balta de pe Dunăre (*Ibidem*). Frumosul era numită şi o moşie din judeţul Neamţ de pe Tazlăul-Frumos (*Ibidem*). Toponimul respectiv se întâlneşte frecvent şi ca nume de munţi ori dealuri. Astfel, Frumosul se numeşte un munte din jud. Mehedinţi, iar altul din jud. Gorj (*Ibidem*), precum şi un vârf de deal din satul Şotrile, în jud. Prahova. Apoi, tot în acest judeţ, în satul Podenii-Vechi, există Dealul-Frumos; iar în comuna Goleşti, din jud. Muscel, Piscul-Frumos (*Ibidem*). În fine, mai amintim şi Ostrovul-Frumos, de pe

Frumoasa[8], care au putut avea chiar rolul de nb. Alteori, pe terenul

---

Dunăre, ținând de jud. Ilfov (*Ibidem*). În cazuri ca acele citate, Frumosul își va trage originea desigur direct din epitetul corespunzător și nu din vreun antroponim. Iar când e vorba în special de toponime compuse din elementul geografic succedat de epitetul *frumos*, această origine a lor este, evident, în afară de orice controversă.

Am relatat toponime de tipul celor de mai sus – și vom mai relata încă unele – pentru a pune în lumină o realitate psihologică de esență optimistă, și anume că *poporul este sensibil la frumosul din natură, precum este el și la frumosul uman*. Era de altfel de așteptat o asemenea perfectă concordanță.

[8] În toponimia românească, *Frumoasa* e un nume favorit, atribuit celor mai diferite locuri și localități. Așa, de exemplu, în afară de satul bucovinean deja amintit, mai există și alte sate cu acest nume. Din Moldova, relatăm un sat *Frumoasa* din jud. Neamț (DSR, II, p. 630; Fr., DTSR, p. 198) și altul în jud. Bacău (Fr., DTSR, p. 198); iar din Muntenia, un sat cu același nume în jud. Teleorman (FR., *Ibidem,* DSR, II, p. 916). De asemenea, *Frumoasa* se numește o mănăstire din orașul Iași și cartierul din jurul ei, precum și un schit din jud. Bacău cu o pădure vecină. Apoi, *Frumoasa* e numele unor târle din Bucovina – una din jud. Suceava, iar alta din fostul jud. Storojineț (Grigoroviță, DG, Buc., p. 98). Tot așa se cheamă un pârâu din fostul județ Tutova (DSR, II, p. 958) și altul din jud. Gorj (Fr., DTSR, p. 198).

Mai menționăm încă măgura Frumoasa din mijlocul satului Șerbănești – jud. Olt (MDGR, III, 425) și o poiană cu același nume din jud. Vâlcea (*Ibidem*). În fine, *Frumoasa* e și un pichet de graniță de pe Dunăre, din jud. Ilfov, aproape de Ostrovul-Frumos în direcția nord (*Ibidem*). Nu ne mai oprim asupra numeroaselor toponime compuse – formate din numele fem. al elementului geografic succedat de epitetul *frumoasa* – cum ar fi, de ex., Lunca-Frumoasă, unul din cătunele care alcătuiesc com. Pârscov din jud. Buzău. De la acest cătun, și-a primit desigur numele o fostă moșie *Frumoasa* din regiunea respectivă. (Cf. MDGR, III, s.v.) În asemenea cazuri, firește, orice ipoteză a unei origini antroponimice este exclusă.

Adesea, toponimul acesta apare și în formă plurală. Astfel, de ex., *Frumoasele* designează niște iezere din jud. Brăila (MDGR, III, p. 425). Într-o asemenea situație – când numele apare ca un calificativ al mai multor elemente geografice omogene, dar distincte unul de altul – nașterea sa direct din epitetul corespunzător este foarte evidentă. Alteori însă, discordanța și de gen, și de număr a toponimului față de elementul geografic designat – cum este cazul cu toponimul *Frumoasele*, care denumește un munte din lanțul Vrancei, situat pe teritoriul satului Văsuiu, în fostul jud. Putna (*Ibidem*) – ne face să ne gândim la o origine mitologică. Se știe că *Frumoasele* e numele eufemistic dat de popor unor zâne, care – precum e credința – hălăduiesc prin locuri sălbatice: păduri, poieni, munți, izvoare. Un asemenea loc favorit al Frumoaselor pare a fi designat, la origine, și amintitul toponim vrâncean.

Frumoasa e atestat ca toponim și de documentele vechi românești. Astfel, într-un act de donație al lui Ștefan cel Mare către mănăstirea Tazlău, din 1491.X.15, este menționat râușorul Frumoasa-Mare („Велика Фрумоаса") ca hotar al unei proprietăți acordate

Scanned with OKEN Scanner

antroponimiei însăşi, întâlnim unele elemente care par a ne permite să deducem, de la funcţia actuală de nfam., o funcţie originară probabilă de prenume. Între antroponimele de acest fel, un deosebit interes prezintă nfam. *Frumuşianu-Frumuşanu*[9], destul de răspândit astăzi, mai ales în Muntenia, însă atestat şi în Moldova[10]. S-ar părea că avem a face cu un nfam., rezultat dintr-un supranume toponimic, ceea ce ar indica însuşi

---

(I. Bogdan, *Şt. M.*, I., p. 473, 475-476). Apoi, în două documente de confirmare a moşiilor mănăstirii Putna – unul de la Ştefan cel Mare, din 1503.II.2 (I. Bogdan, *Ibidem,* II, p. 215), altul de la Ştefăniţă Vodă, din 1520.VIII.21 (Costăchescu, *DŞt.Vv.*; Bălan, DB II, p. 6, nr. 2) – este vorba de alt râuşor *Frumoasa* pe care erau situate trei dintre satele confirmate („и на Фрумоасѣ три села") şi încă unul Schiai, chiar la vărsarea lui („Шкѣи на усти Фрумоасѣ"). Acelaşi toponim designând o moşie dacă nu şi un sat, din ţinutul Putnei, apare în două documente din jumătatea a doua a secolului al XVI-lea, unul de la Alexandru Vv., din 1559.IV.16 (Iorga, *St.*, VII, P. III, p. 285), altul de la Bogdan IV Lăpuşneanu din c. 1570-1571 (*Ibidem,* p. 287): „*Frumoasa*, unde iaste poiana Costei". De asemenea, într-o carte de judecată de la Vasile Lupu, din 1634.XI.7, întâlnim toponimul *Frumoasa* referitor la moşia – ori poate şi la satul – de pe râul Tazlău. În ţinutul Neamţului (Stoide-Turcu, DN sec. XVII, p. 17, nr. 33). Despre o moşie *Frumoasa*, lângă „târgul Sucevei", este vorba într-un act de danie către mănăstirea Sf. Ilie din 1726.VII.15 (Bălan, DB. IV, p. 63). La aceeaşi moşie se referă desigur şi *Frumoasa* din ţinutul Sucevei, menţionată în doc. din 1752.V.15 (*Ibidem,* VI, p. 303) şi din 1782.III.4 (*Ibidem,* V, p. 153). Un sat *Frumoasa* din Bucovina este pomenit în hotarnica Borghineştilor din 1783.IX.26 (*Ibidem,* IV, p. 137-138). În fine, într-un doc. din 1782.I.23, este vorba de o moşie din Moldova (*Ibidem,* VI, p. 87).

În ce priveşte originea acestui toponim, el nu are bază antroponimică decât foarte rar. În special când denumeşte ape, el trebuie raportat direct la epitetul corespunzător, cum se întâmplă şi în alte limbi, de ex. în l. ucraineană, care are o deosebită predilecţie pentru toponimul Красна, atribuit pâraielor şi izvoarelor. La fel, un nume ca al mănăstirii *Frumoasa* a luat naştere tot direct din epitetul omonim, ca expresie a efectului estetic produs asupra privitorilor de aspectul arhitectonic al edificiului. Cât despre cazul când anumite elemente geografice, denumite în acelaşi chip, prezintă discordanţă de gen cu toponimul-epitet – cum ar fi, de ex., un sat *Frumoasa* – aceasta este o indicaţie, de cele mai multe ori, că avem a face cu toponime născute nu direct din epitet, ci din alte toponime preexistente lor, care denumesc sau denumeau elemente din acelaşi cadru antropogeografic. Şi anume, dacă e vorba de un sat, toponimul *Frumoasa* a designat mai întâi o apă (gârlă, vale) şi apoi, de la acestea, s-a transferat şi satului pe care-l străbătea.

[9] În Bucureşti, printre abonaţii la telefon din 1947, aflăm 8 persoane cu acest nume de familie (cf. *SAR tel.*, Buc., 1947, p. 108).

[10] În sec. XIX, e atestat în Bârlad: aici, Iordachi Frumuşanu era epitropul unei biserici (cf. Antonovici, *DBârl.*, V, p. 32); iar Vasile Frumuşanu era un preot (*Ibidem,* p. 86).

Scanned with OKEN Scanner

sufixul *-ianu* (sau *-anu*), specific antroponimelor derivate din toponime, care desemnează locul de origine al persoanelor respective.

Dar – lăsând la o parte cazurile când chiar toponimele prototipuri ale unor astfel de nfam. sunt de proveniență antroponimică – avem de remarcat că, la o epocă relativ târzie, acest sufix de origine slavă (< -ьнинъ), paralel cu vechiul său sens, a ajuns să capete, pe terenul limbii române, tot mai frecvent, sens patronimic întocmai ca și *-escu*, ca de ex. Davideanu, Alexeanu, Ioneanu, Axinteanu etc. Deci *Frumușanu* poate avea de prototip nu numai un toponim ca *Frumosul* ori *Frumoasa*; ci el poate tot așa de bine să fie un derivat patronimic direct de la antroponimul Frumosul sau – mai rar – și derivat metronimic de la Frumoasa, care, în anumite cazuri, vor fi avut cândva chiar funcția de prenume. În consecință, însuși toponimul *Frumușani*, vechiul nume al com. Piscu din jud. Dolj[11], precum și actualul nume al unui sat, care ține de com. *Frumușani-Cușstureni* din jud. Ilfov[12], are, după noi, proveniență antroponimică, nefiind la origine altceva decât patronimul *Frumușanu* în formă plurală, adică raportat la toți descendenții unui prim colonizator cu numele *Frumosul*. Apoi, de la locuitori, numele a trecut asupra întregii comunități rurale, devenind toponim.

Dar toponimiei românești îi este cunoscut și numele *Frumușești* al unei foste moșii din jud. Bacău[13]. Originea antroponimică a acestui toponim de formă patronimică plurală – tipul toponimic cel mai răspândit la românii din Dacia și unul din cele mai specific românești – este foarte clară. Prototipul său este, evident, numele *Frumosul* al stăpânului moșiei; iar succesorii acestuia, coproprietari, sunt *Frumușești*, nume colectiv transmis și posesiunii lor, inițial comună tuturor. Toponimul *Frumușești* nu implică în mod necesar și existența patronimului de formă singulară *Frumușescu*, care va fi fiind, probabil, în uz ca nfam. pe undeva, deși noi nu l-am întâlnit.

Dacă *Frumosul-Frumoasa* nu ne sunt atestate în chip sigur ca prenume, avem probe concludente că un număr însemnat de derivate hipocoristice ale lor au îndeplinit această funcție încă din timpurile cele

---

[11] MDGR, III, p. 425.
[12] *Ibidem*, III, p. 425-426; DSR, II, p. 506, Fr., DTSR, p. 198.
[13] Fr., DTSR, p. 198.

Scanned with OKEN Scanner

mai vechi ale istoriei noastre. E ceea ce reflectă documentele ţărilor româneşti, precum şi unele documente străine, iar adesea chiar toponimia actuală a teritoriului etnografic român. Dintre menţionatele hipocoristice, prezentăm mai întâi formele cele mai apropiate de epitetele-prototipuri.

Printr-un document moldovenesc din 1452.IX.10 de la Alexandru Vv. – păstrat într-un suret din secolul al XVIII-lea – se confirmă unui boier numeroase sate şi selişti, printre care şi „sălişţea de Lucoveţ, unde au fost *Frumuşălul*"[14]. Localitatea n-a putut fi încă identificată, aşa că nu se ştie dacă era situată în nordul Moldovei – unde au fost cunoscute în trecut, precum sunt şi azi, toponime asemănătoare ca Lucaveţ[15] şi Lucavița[16] – sau în Moldova de sud. Mai târziu, acelaşi nume reapare într-un alt suret „de pe un uric vechiu pe sârbie, de la Petru Vv." din 1546.III.31, fiind utilizat în document tot cu scopul de a determina mai bine un sat, despre care e vorba acolo. Şi anume, din respectivul uric, care confirmă vânzarea unor moşii, aflăm că jupâneasa Muşa şi-a vândut partea sa din satul Văcăşani, „unde au fost giudile Frumuşălul"[17]. Probabil, în acest document, ca şi în cel precedent, avem a face cu acelaşi personaj, care avea rol de autoritate juridică locală.

Totuşi, indicaţiile topografice, care însoţesc antroponimul în cele două surse, sunt prea vagi şi nu prezintă nici un element comun, pentru a ne permite o identificare sigură. S-ar părea că antroponimul *Frumuşelul-Frumuşălul* e aici un supranume, care are o funcţie echivalentă numelor de familie moderne. Dar noi nu credem mai puţin verosimilă o ipoteză a funcţiei sale de prenume. În adevăr, *în numeroasele determinări topografice similare, din vechile noastre documente moldoveneşti – când judele, cneazul, vătămanul, stăpânul colonizator, boierul, preotul... este designat numai printr-un singur*

---

[14] Iorga, *St.*, VII, p. 284, nr. 1; e reprodus şi de Costăchescu, *Doc., în Şt. c. M.*, II, p. 413, nr. 114. Documentul acesta e cunoscut după un suret din secolul XVIII.

[15] Cf. pentru trecut, doc. din 1428.II.16 (Costăchescu, *Doc. în Şt.*, I, p. 202); pentru timpul nostru, cf. Grigoroviţa (DG, Buc., p. 131-132), care relatează trei sate cu acest nume în regiunea Vijniţei: Lucavăţul de Jos, Lucavăţul de Sus şi Lucavăţul-Maidan.

[16] Pentru trecut, cf. actul de danie al lui Ştefan cel Mare către mănăstirea Putna din 1488.IV.3 (I. Bogdan, *DŞt.*, I, p. 334); pentru timpul nostru cf. Grigoroviţa (DG. Buc., p. 132), care relatează satul Lucaviţa în fostul judeţ Cernăuţi.

[17] *Uricariul*, p. XXIII, p. 9-10; „Bul. Nec.", V, p. 198.

Scanned with OKEN Scanner

nume – e vorba de obicei de numele de botez[18]. Acest antroponim, după un îndelungat stadiu patronimic, s-a fixat în cele din urmă ca nume de familie, precum ne este atestat azi la Bucureşti[19]. Numele *Frumuşelul* e cunoscut din vechime şi toponimiei româneşti[20]. În acest

---

[18] Cf., de ex., astfel de *determinări topografice prin persoane, în documente moldoveneşti din sec. XV*: „где ест Нѣгъшъ жудѣ пониже где ест Коман" („unde e judele Neagăş mai jos de locul unde este Coman" – doc. 1409.I.28; Costăchescu, *DM în Şt.*, I, p. 64); „где ест Тамашь и Ивань кнѧзове" („unde sunt cnezii Tamaş şi Ion" – doc. 1414.VIII.2: *Ibidem,* I, p. 103); „где ест жуде Пашко" („unde e judele Paşcu" – doc. 1425.I.30: *Ibidem,* I, p. 168; „куда Зубръ оживал" („unde a hălăduit Zbur" – doc. 1425.V.12: *Ibidem,* I, p. 173); „где былъ Лацко" („unde a fost Lațcu" – doc. din a. 1426: *Ibidem,* I, p. 182); „где былъ ватаманъ Минко" („unde a fost vătămanul Mincu" – doc. 1428.XII.28: *Ibidem* I, 233); „где былъ кнѧзь Станъ" („unde a fost cneazul Stan": *Ibidem*): „где Станко селитъ" („unde locuieşte Stancu" – doc 1429.VI.3: Cost., *DM în Şt.*, I, p. 169); „где ест Станъ" („unde e Stan – *Ibidem*); „где ест Нѣнчюл жюде" („unde e judele Neanciul" – doc. 1433.XI.16; *Ibidem,* II, p. 594); „где ест Негрило" („unde e Negrilă" – doc. 1434.I.29: *Ibidem,* I, p. 374); „где ест жуде Мнхаю" („unde e judele Mihaiu" – doc. 1434.IV.24: *Ibidem* I, 386); „где Драгомиръ сидитъ" („unde e aşezat Dragomir" – doc. 1437.XII.20: *Ibidem,* I, p. 541); „где ест Самоилъ ватаманъ" („unde e vătămanul Samoilă" – doc. 1438.II.23: *Ibidem,* II, p. 10; 1446.III.11, *Ibidem,* II, p. 251; 1454.XII.8; *Ibidem,* II, p. 517); „unde au şezut vătămanul Paşcu (regest după doc. din c. 1436-1442; *Ibidem,* II, p. 114); „где ест Пашко ватаманъ" („unde e vătămanul Paşcu" – doc. 1445.VII.15: *Ibidem,* II, p. 223); „где жуде Драгоше" („unde-i judele Dragoş" – doc. 1448.VII,15: *Ibidem,* II, p. 324); „где Агапие" („unde-i Agapie" – *Ibidem*); „где был Воико и Штефулъ и Микул" („unde au fost Voicu şi Şteful şi Micul – *Ibidem*); „где ест поп Дума" („unde este popa Duma" – doc. 1452.XII.21: *Ibidem,* II, p. 432); „где ест жуде Кырстѣ и Данчулъ" („unde e judele Cârstea şi Danciul – doc. 1455.VII.2: *Ibidem,* II, p. 540); „где бил жоуде Доумичка" (doc. 1462.IV.20: I. Bogdan, *DŞt.c.M.*, I, p. 52); „где били кнѣзове Бълош и Данчюл" („unde au fost cnezii Băloş şi Danciul" – doc. 1488.X.15: *Ibidem,* I, p. 355) etc. etc.

[19] Cf. *Frumuşelu* Elena (*SAR Tel.*, Buc., 1947, p. 108). Ne îndoim însă că această persoană e originară din Bucureşti şi chiar din Muntenia.

[20] Astfel, din regestul unui doc al lui Alexandru cel Bun de la 1428.VII. 24, aflăm că se confirmă boierului Sânat 3 sate, situate pe 3 pâraie: „unul pe Zălătin, undi iasti casa lui, şi pe *Frumuşălul*, undi au fost Dragoş şi pe Tutova, undi iasti cneazul Ciorsac" („Bul. Nec.", IV, p. 324; Costăchescu, *DM în Şt.*, I, p. 215, nr. 72). Numele satului de pe *Frumuşălul* nu este arătat de document; dar el e, desigur, identic cu al pârâului respectiv. Şi de vreme ce satul exista la acea dată, el va fi fost întemeiat încă din sec. XIV. În documente, întâlnim satul cu acest nume şi mai târziu. Aşa, într-un zapis pentru o vânzare de moşie, din 1615.IV.15, figurează printre martori: „Mândrul ot *Frumuşel*" (Sol. – Stoide, DT, III, p. 8, nr. 4) şi „Mihăilă den *Frumuşel*" (*Ibidem*). E satul existent până azi în fostul jud. Tecuci, ținând de com. Muncelu (Fr., DTSR, p. 198; DSR, II, p. 880; MDGR, III, p. 427). Un pârâu cu acelaşi nume se află şi în Oltenia, în jud. Gorj, ca

Scanned with OKEN Scanner

domeniu însă, nu totdeauna numele în chestiune este un reflex al antroponimiei.

Dacă hipocoristicul *Frumuşelul* a avut vreodată rol de prenume – şi noi nu ne-ndoim că a avut – atunci e de presupus că, paralel cu el, au trebuit cu atât mai mult să fi existat şi corespondente feminine cu aceeaşi funcţie. Între acestea, cel mai apropiat, sub aspectul morfologic, ar fi Frumuşeaua. Totuşi, în rol de antroponim, nu l-am întâlnit nici în onomastica actuală şi nici în documentele trecutului. Este atestat însă ca toponim, ceea ce constituie întrucâtva o indicaţie că a putut exista şi ca antroponim. El denumeşte, în munţii Maramureşului, o vale şi un pârâu,

---

afluent al Amaradiei (Fr., DTSR, p. 198). Mai amintim că, în Moldova, se află şi un deal *Frumuşălul*, pe teritoriul satului Havârna din fostul jud. Dorohoi (MDGR, III, p. 427).

Dar toponimia românească cunoaşte numele acesta şi în formă plurală, *Frumuşei*, designând un sat oltenesc din jud. Gorj, atestat încă de pe la sfârşitul secolului al XVI-lea de două documente – unul de la Mihai Viteazul, din 1594.IX.28 – ambele confirmând mănăstirii Glavacioc o serie de posesiuni, printre care şi satul *Frumuşei*. În cursul secolului al XVII-lea, aflăm, de asemenea, două documente tot pentru confirmare de moşii – unul din 1619, luna ianuarie (Ştefulescu, *D. Gorj*, p. 378); altul din 1625.III.8 (*Ibidem*, p. 430) – în care, printre martorii locali, figurează vătaful „Ion ot Frumuşei". Localitatea aceasta există până astăzi. E o mare comună, care-şi primeşte numele de la unul din cele trei sate componente. (Cf. MDGR, III, p. 426; DSR, I, p. 406; Fr., DTSR, p. 198). Îşi va fi trăgând oare numele său originea din toponimul *Frumuşel*, afluentul Amaradiei, care va fi fost raportat la locuitorii satului, iar apoi, de la aceştia la satul însuşi? O asemenea supoziţie ni se pare puţin probabilă. Ne întrebăm dacă nu cumva avem a face chiar din capul locului cu un antroponim – cu funcţie de supranume sau de prenume – care încă de la a doua generaţie a trecut la stadiul patronimic de tipul colectiv? Vrem să spunea că un strămoş colonizator va fi purtat numele Frumuşelul, iar descendenţii săi, care la început vor fi alcătuit marea majoritate a noului sat, ar fi fost numiţi *Frumuşei* de către alţi locuitori, în special de cei din satele vecine. Apoi, numele respectiv s-a putut uşor transmite asupra satului.

În Moldova, există – în jud. Iaşi – un alt toponim – de formă plurală de acelaşi tip, însă de genul feminin: *Frumuşelele*. El denumeşte două sate: Frumuşelele – Păuşeşti (sau Păuşasca) şi Frumuşelele – Popeşti (După MDGR, III, p. 426-427, unul ţine de com. Păuşeşti şi altul de com. Popeşti; iar după DSR, I, p. 470, ambele ţin de com. Mădârjac). Toponimul *Frumuşelele* ar părea să aibă ca prototip direct epitetul corespunzător raportat la nişte văi sau vâlcele. Nu ar fi totuşi exclusă nici originea sa antroponimică într-un supranume colectiv atribuit fetelor şi tinerelor femei din satele respective de către locuitorii altor sate. Sub aspectul morfologic, *Frumuşelele* ar putea fi presupus de asemenea drept corespondentul – pe plan hipocoristic – al toponimului *Frumoasele*, despre care a fost vorba mai sus, ceea ce ne-ar strămuta în domeniul mitologiei populare. Nu credem însă ca toponimul în chestiune să aibă o asemenea origine.

Scanned with OKEN Scanner

care izvorăşte din muntele *Frumosul*. Nu putem şti mai precis de când datează toponimul *Frumuşeaua*[21] sau – cum i se zice de popor, în Maramureş, sub o formă mai arhaică – *Frumoşeaua*[22]. În orice caz, el are o vechime care se ridică până-n plin Ev Mediu. Originea acestui toponim nu poate fi despărțită de numele *Frumosul* al muntelui, din care izvorăşte Frumoşeaua. Şi despre acest munte avem dovada documentară că se numea aşa încă în secolul al XIV-lea. În hotarnica moşiilor unor nobili români din Maramureş cu data de 1353.V.14, e menționat şi muntele respectiv: „ad alpes que vulgo dicuntur Zephauas"[23].

Evident, acestui lanț de munți („alpes") i se zicea Muntele *Frumos* în popor, de către autohtonii Maramureşului, care erau români; documentul nu face decât să transpună în ungureşte toponimul românesc. E ceea ce ne confirmă o serie de alte documente latino-maghiare ulterioare, în care apare chiar numele românesc în forme mai mult sau mai puțin alterate de scribi, ca: „Formoz"[24], „Furmolcza"[25], „Fwrmoltza"[26]. Ultimele două forme par a ne indica – prin finalul lor – că paralel cu numele *Frumosul*, toponimia acelor munți ai Maramureşului a mai cunoscut şi numele fem. *Frumoasa*[27]. Sau, poate, se ascunde în aceste forme însuşi numele *Frumoşeaua* trecut de la vale asupra munților?

---

[21] Cf. Mihályi, DM, p. 178, nr. 8.

[22] *Ibidem,* p. 125, nr. 8.

[23] *Ibidem,* p. 31. Zephauas < ung. szép (= frumos) + havas (= munte acoperit cu zăpadă). Cf. Ballagi Mor, UDWb., p. 425, s.v. havas: „das Schonegebirge, die Alpen".

[24] „*Formoz*, alio nomine Zephavas". Cf. doc. din a. 1402, care e un mandat de introducere în posesiuni a câtorva nobili, români din Maramureş (Mihályi, DM, p. 124).

[25] „item în alpe *Furmolcza* havasa". Cf. doc. din 1499.X.14, care e un referat al juzilor nobilimii către regele Ladislau, solicitând să restituie unor români privilegii pentru păşunatul turmelor în munți, dat fiind că actele vechi ce le confirmau fuseseră arse în urma pustiitoarei incursiuni a moldovenilor lui Ştefan cel Mare. (Mih., DM, p. 628).

[26] Cf. doc. din 1500.IV.7, care e un raport al nobililor comitatului Maramureş către rege, în aceeaşi chestie şi cu acelaşi conținut ca şi documentul precedent. (Mih., DM, p. 630).

[27] La această concluzie ne determină şi existența unui munte *Krasna*, în aceeaşi regiune, deşi – precum reiese clar din unele documente – toponimul slav se referă la alți munți decât *Frumosul*. (Cf., de ex., doc. din 1402.IV.7, unde figurează şi „*Krazna*" şi „*Formoz*" în acelaşi pasaj – Mih., DM, p. 124). Pe de altă parte, forma slavă feminină Красна, pentru un toponim care desemnează un munte este cea normală, dat fiind că apelativul *гора* – pe care-l califică şi cu care se acordă mintal – este feminin şi el. În româneşte însă, discordanța de gen cu muntele a presupusului toponim *Frumoasa* s-ar explica prin aceea că, la origine, el se raporta la un alt element geografic, cu care concorda şi că de-abia ulterior va fi trecut asupra muntelui.

Scanned with OKEN Scanner

Alte corespondente feminine ale variantei masc. *Frumuşelul* ar fi *Frumuşica* şi *Frumuşiţa*. Asemenea variante însă – după câte ştim – nu ne sunt nici ele atestate ca prenume pe terenul antroponimiei, nici pe cale documentară şi nici în realitatea vie a actualităţii. Totuşi, ele par a fi existat în trecut; azi, nu le întâlnim decât ca toponime, între care unele pot avea origine antroponimică. În adevăr, remarcăm nu o dată că respectivele nume de locuri nu se acordă în gen cu elementul geografic la care se raportă. Ne gândim în special la satele cu numele *Frumuşica* ori *Frumuşiţa*, ca şi la cele cu numele *Frumoasa* de altfel. Evident, un sat nu poate fi „frumoasă", nici „frumuşică" sau „frumuşiţă"! Dar el poate fi, de ex., situat pe o vale – străbătută de vreo apă – care era numită mai dinainte printr-un asemenea epitet. Dacă însă astfel de condiţii, care să justifice formarea unui toponim direct de la adjectivul corespunzător nu există, atunci se poate presupune că avem a face cu toponime născute din antroponime. Aşa este cazul cu satul *Frumuşica*[28] din jud. Ilfov, situat la NE de com. Afumaţi. El şi-a primit numele de la „o cocoană numită Frumuşica"[29], pe proprietatea căreia era situat.

Întrebarea care se pune aici este dacă numele respectivei proprietare avea funcţie de nb. sau de supranume. Noi credem mai verosimil, în cazul acesta, rolul de prenume. Căci, dacă ar fi vorba de un nume cu altă funcţie antroponimică, ar fi fost de aşteptat într-o asemenea împrejurare mai degrabă andronimul, ori – dacă nu era măritată – chiar patronimul decât supranumele. Faptul relatat ne dă dreptul să presupunem că şi alte toponime identice[30] vor fi având ca prototip numele de botez omonim.

---

[28] MDGR, I, p. 21 s.v. Afumaţi; *Ibidem* III, p. 427 s.v. *Frumuşica*. (Acest sat mai e cunoscut şi sub numele de Sacşori).

[29] *Ibidem*, I, p. 21.

[30] Alte sate cu acest nume relatăm din judeţele: *Ialomiţa*, unde com. *Frumuşica* îşi primeşte numele de la unul din cele 4 sate, care intră în componenţa ei (MDGR, III, p. 427; DSR, I, p. 448; Fr., DTSR, p. 198); *Botoşani*, unde *Frumuşica* este un târguşor (MDGR, III, p. 427; DSR, I, p. 116; Fr., DTSR, p. 198); fostul judeţ *Cetatea-Albă*, unde există satele Frumuşica-Veche Frumuşica-Nouă (Arbore, *Bas.*, p. 98). În fostul judeţ *Orhei* există, de asemenea, mănăstirea de călugări Frumuşica, întemeiată la 1807 (*Ibidem*).

Un vechi schit cu acest nume se află şi în jud. Bacău. (Fr., DTSR, p. 198. După I. Bogdan, schitul respectiv e situat în jud. Neamţ: DŞt. I, p. 178). Nu ar fi exclus ca numele vreunuia din aceste două lăcaşuri de închinăciune să aibă drept prototip prenumele unei jupânese ctitore. Acelaşi toponim denumeşte diferite proprietăţi ca: o

Aceasta, cu atât mai mult, cu cât însăşi respectiva formă hipocoristică a toponimului-epitet este mai explicabilă, în anumite situaţii, dacă ar fi fost raportată iniţial la om şi nu la vreun element geografic. În ce priveşte toponimul *Frumuşiţa*[31], el ar putea avea de asemenea, în unele împrejurări, origine antroponimică, dat fiind că sufixul *-iţă*, atât de frecvent în limba română în domeniul apelativ, e deopotrivă de activ la formarea toponimelor de aspect diminutival, ca şi la crearea variantelor hipocoristice de la prenumele feminine.

O remarcă ce se impune acum aproape de la sine e că toponimele de tipul celor mai sus prezentate – *Frumuşelul*, *Frumuşei*, *Frumuşeaua*, *Frumuşica*, *Frumuşiţa*, *Frumuşelele* – frapează prin aspectul lor morfologic, care nu e deloc acela al unor simple diminutive de la epitetul

---

moşie a statului din jud. Bacău, vecină cu menţionatul schit (MDGR, III, p. 427); o pădure din jurul comunei Frumuşica, în Ialomiţa (*Ibidem*); o pădure a com. Dracşani – jud. Botoşani (*Ibidem*). Acestea, evident, sunt în cea mai mare parte numiri reflectate de localităţile omonime, ale căror anexe sunt respectivele proprietăţi.

Amintim apoi valea şi pârâul Frumuşica din fostul judeţ Cetatea-Albă, pe care sunt situate cele două sate cu acelaşi nume, citate anterior (Arbore, *Bas.*, p. 98), precum şi un pârâu Frumuşica din jud. Vâlcea (MDGR, III, p. 427). În fine, o baltă din preajma com. Mileanca, din jud. Dorohoi, se numeşte, de asemenea, Frumuşica (*Ibidem*). Foarte probabil, nici unul din ultimele toponime nu are vreo legătură cu antroponimia. Nu putem omite de a releva şi o localitate Frumuşica – înregistrată într-o formă puţin alterată de scrisoarea, din 1738.IV.28, a unui informator al armatei austriece cu privire la situaţia din Moldova – deşi nu ştim precis unde anume era situată: „stehet der Fürst mit seinem Corpo bey *Formoschika* ohnweit Iassis". (Cf. CCG. MIO, III, p. 328). După cât se pare, ea nu se identifică cu nici una din localităţile moldoveneşti mai sus menţionate.

[31] O localitate cu un astfel de nume este marea comună rurală *Frumuşiţa* din jud. Galaţi de pe malul lacului Brateş. Nucleul acestei comune este satul Frumuşiţa, unul din cele patru cătune care o alcătuiesc. (MDGR, III, p. 427-428; DSR, I, p. 254; Fr., DTSR, p. 198). Acelaşi nume purta şi o moşie, care ţinea de comuna respectivă. (MDGR, III, p. 428). De asemenea, aşa se cheamă şi o vale de pe teritoriul comunei Dobriceni – jud. Vâlcea (*Ibidem*). Toponimul în chestiune – sub un aspect fonetic mai arhaic – e cunoscut în Moldova, ca nume de râuşor, încă din epoca lui Ştefan cel Mare, care, prin doc. din 1503.II.2, confirmă sate şi moşii mănăstirii Putna. Între acestea, o seliştе şi un sat sunt situate pe apa Frumoşiţa: „и селиште манево на оусти Фрумошици; и на Фрумошицѣ село где бил Фалчии" („şi Seliştea lui Manea de la gura Frumoşiţei; şi pe Frumoşiţa, satul unde a fost Falcin"). Cf. I. Bogdan, *D. Şt.*, II, p. 215. Toponimul respectiv apare şi în documentul pentru confirmarea aceloraşi moşii ale mănăstirii Putna, emis de Ştefăniţă Vv. la 1520.VIII.21. (Cf. Costăchescu, *Şt. Vv.*; Bălan, *DBuc.*, II, p. 6, nr. 2).

Scanned with OKEN Scanner

frumos, ci avem a face cu nişte *calificative a căror finalitate este de a dezmierda. La ele, caracterul hipocoristic, adică afectiv prin excelenţă* – în asocierea sa cu noţiunea de frumos, exprimată de aceste toponime – *primează*. Trebuie să relevăm însă că poporul – deşi manifestă o ascuţită sensibilitate pentru frumosul din natură, precum am afirmat aiurea – totuşi este incontestabil că el vibrează mai puternic în relaţiile interumane, în care afectul capătă expresie mai amplă şi mai caldă decât în relaţiile sale cu natura. Aceasta e adevărat pentru om în general, cu rare excepţii, între care s-ar număra o seamă de artişti culţi şi unele persoane cu o sensibilitate deosebit de fină şi de cultivată faţă de natură.

De aceea, firesc este ca elementul afectiv să apară neasemănat mai copios şi mai profund pe terenul antroponimiei decât pe cel al toponimiei. În consecinţă, *se pot ridica serioase îndoieli cu privire la menţionatele toponime, dacă ele au luat naştere în adevăr direct din epitetele omonime şi dacă nu cumva trebuie să ne gândim mai degrabă la o origine antroponimică a lor*. Totuşi, când asemenea toponime designează râuri, izvoare, lacuri, credem mai probabil ca ele să provină direct din epitetele corespunzătoare, dat fiind că procesul de personificare a apelor – cu deosebire a celor curgătoare, privite ca nişte forţe vii – a fost totdeauna, în mentalitatea omului primitiv, mai înaintat decât al multor alte elemente ale naturii.

O formaţie antroponimică relativ târzie, Frumuzachi, care are ca prim prototip un nume străin de tema *frumos*, dar care totuşi – printr-o interesantă asimilaţie – se încadrează în aceeaşi serie de nume, e atestată în prima jumătate a secolului al XIX-lea în Bârlad, unde, ca nbm., îl designa pe locuitorul Frumuzachi Boiagiu[32], iar ca nfam., pe un dascăl de biserică şi învăţător totodată, Ion Frumuzachi[33]. Numele acestuia din urmă, care nu e decât un patronim, a avut, firesc, tot rol de prenume, poate chiar numai cu o generaţie mai înainte. Ca nfam. de proveniență patronimică, antroponimul în chestiune continuă a exista în perioada contemporană. E atestat în Bucureşti, designându-l pe un avocat[34], care probabil nu e aici dintre

---

[32] Antonovici, *D. Bârl.*, II, p. 288.
[33] Cf. „Bul. Nec.", VI, p. 219 (sub a. 1839); *Ibidem*, VI, p. 220 (sub a. 1842); Antonovici, *D. Bârl.*, I, p. 254, 346) iscălit pe un *penticostar* şi semnatarul unui „înscris" din 1844.VII.3); *Ibidem*, V, p. 31, 32.
[34] *SARtel.*, Buc. 1947, p. 108.

Scanned with OKEN Scanner

autohtoni, ci va fi fiind originar tot din Moldova. Amintim, de asemenea, că acest antroponim s-a fixat şi în toponimia Moldovei dintre Prut şi Nistru, unde, în jud. Cahul, denumeşte un sat de pe valea Lăpuşnei, aparţinând comunei Mingir[35]. Şi în acest caz, avem a face cu un prenume, care a trecut asupra satului de la întemeietorul său.

Cât priveşte originea sa, Frumuzachi – care a fost precedat de un aspect fonetic de tranziţie, *Frumuzachi* – nu e de fapt decât o variantă a lui Hurmuzachi, hipocoristic derivat prin sufixul grecesc – de la prenumele Hurmuz, de obârşie turco-persană[36]. Acest antroponim, care corespunde prenumelui românesc *Mărgărint*, e în uz de asemenea la Armeni[37], neogreci şi alte popoare din Peninsula Balcanică, de unde s-a transmis şi la românii din nordul Dunării, fixându-se aici, în cele din urmă, ca nume de familie de tipul patronimic[38]. Interesant însă de relevat e că *transformarea fonetică a lui Hurmuzachi în Frumuzachi a avut loc prin etimologie populară, sub acţiunea imaginii acustice a temei frumos – de la antroponime româneşti derivate de la ea sau chiar de la apelativele acestei bogate familii de cuvinte – datorită faptului că în forma sa orientală, sonoritatea numelui era exotică pentru români şi totodată nici sensul lui nu va fi fost totdeauna clar, mai ales în popor.*

Din seria de hipocoristice ale antroponimelor *Frumosul-Frumoasa*, variantele *Frumu* (m.) şi *Fruma* (f.) – derivate prin apocopă de la menţionatele prototipuri, precum şi de la variante hipocoristice ale acestora, ca *Frumuşelul* şi *Frumuşica-Frumuşiţa* (ori poate chiar şi de la *Frumuşeaua*) – prezintă un deosebit de mare interes pentru punerea în lumină a acestei importante categorii de nume personale româneşti. *Citatele variante au avut odinioară în chip absolut sigur funcţia de prenume. Acest rol al lor e azi complet căzut în desuetudine, rămânând de domeniul trecutului.* Pe *Frumu* îl aflăm atestat la moldoveni, în pomelnicul Mănăstirii Bistriţa, unde a fost înscris aproximativ pe la începutul secolului al XVI-lea. Aici, el e redactat

---

[35] Arbore, *Bas.*, p. 99, 111; Fr., DTSR, p. 231.

[36] Ca apelativ, *hurmuz-hormuz* (Hormuz – oraş situat pe ţărmul golfului Persic – foarte cunoscut în trecut ca centru de fabricaţie a mărgăritarelor artificiale), înseamnă mărgăritar.

[37] Cf. numele unui fost avocat din Bucureşti *Hurmuz* (nb.) Aznavorian, de origine etnică armeană.

[38] Cum sunt, de ex., numele de familie *Hurmuzachi* ale unor boieri români, intelectuali de frunte ai Bucovinei şi Hurmuzescu Dragomir, al unui fost profesor universitar.

Scanned with OKEN Scanner

sub forma nearticulată *фроумь*[39]. Corespondentul său feminin apare ceva mai târziu, în cursul aceluiaşi secol, la olteni, într-un document din 1565.IX.14 al lui Petru Şchiopul, care confirmă stăpânirea unei moşii din satul Urşani – jud. Gorj. Printre moştenitorii moşiei respective, figurează şi *Fruma*, pe care – după un obicei juridic vechi românesc, al înfrăţirii succesorilor pentru dobândirea de drepturi egale asupra pământului[40] – tatăl o înfrăţeşte cu proprii ei fraţi şi surori: „и паки прїиде сам Дан пред господства ми тере даде и побрати синови ему на име Стан и Лупул със Дьштере ему на име *Фрума* и Сора над негов дел за очину"[41].

Aceeaşi variantă este atestată, tot în Oltenia, şi în sec. XVII, într-un document din 1617.II.26 de la Alexandru Iliaş Voievod, care de asemenea întăreşte o moştenire de moşie, în satul Vladimiri din jud. Gorj, mai multor persoane. Printre acestea se află şi o femeie – designată prin respectivul nume – pe care o instalează însuşi tatăl ei în posesiunea acordată de dânsul: „пакиж ест пошел Лъудат тере си уложи дъштера си Фрума над негов дел за отчину"[42]. Deşi redactat în slavoneşte, acelaşi document ne conservă într-un alt pasaj şi aspectul morfologic de dativ românesc al acestui prenume feminin: „пак да ест Фрумеи със синови си отчину у Влъдимири една уж цѣла"[43].

Demn de relevat este faptul deosebit de interesant că aceste vechi nume se continuă, în anumite funcţii, până-n vremea noastră, chiar în realitatea antroponimică vie a societăţii româneşti contemporane, şi anume în Transilvania meridională. În adevăr, unul dintre absolvenţii Liceului „Andrei Şaguna" din Braşov, seria 1902-1903, este Octavian *Fruma*[44]. Relatăm apoi, sub a. 1946, acelaşi nume de familie al unui

---

[39] D. Bogdan, *Pom. Bistr.*, p. 68.

[40] Cf. Minea-Boga, *Cum se moşteneau moşiile în Ţara Românească*, I.

[41] „şi iarăşi a venit însuşi Dan în faţa Domniei-mele şi a dăruit şi i-a înfrăţit pe fiii lui, anume Stan şi Lupul, cu fiicele lui, anume *Fruma* şi Sora, asupra părţii sale de moşie". (Cf. Ştefulescu, *DGorj*, p. 150; Idem, *Din trec. Gorj*, p. 58).

[42] „şi iarăşi s-a dus Lăudat şi şi-a aşezat-o pe fiica lui *Fruma* peste partea sa de moşie". (Ştefulescu, *DGorj*, p. 359).

[43] „şi să-i fie *Frumei*, dimpreună cu fiii ei, o funie întreagă de moşie în Vladimiri". (*Ibidem*).

[44] Lic. „A. Şaguna" Braşov 1900-1925, p. 132. (Acest vechi absolvent al respectivului liceu îndeplinea, în a. 1925, modesta funcţie de secretar comunal la *Cornăţel* – jud. Sibiu, care probabil e chiar satul său natal).

Scanned with OKEN Scanner

avocat din Sibiu, Ioan *Fruma*[45]. Sub a. 1947, întâlnim o persoană cu ambele aceste nume absolut identice, la București, tot avocat[46]. Dacă nu e cumva același avocat din Sibiu strămutat în capitală, va fi fiind o rudă a lui sau în tot cazul un român transilvănean.

În antroponimul comun celor două denumiri de persoane mai sus-menționate, surprindem același prenume feminin atestat de vechile noastre documente în Oltenia, numai că astăzi el apare definitiv fixat ca nume de familie, după ce în prealabil a trecut prin faza metronimică[47]. Acest antroponim reprezintă forma cea mai nouă, redusă – prin readucerea la *casus rectus* – cu exact aceeași semnificație, a metronimului devenit nume de familie „*al Frumei*", aspectul metroninic primar sub care el a circulat, în respectivele comunități transilvane, înainte de a fi fost consacrat ca nfam[48]. Astfel, am stabilit că, în jud. Sibiu și foarte probabil de asemenea, în jud. Brașov, a existat până nu demult – dacă nu va mai fi

---

[45] *SARtel.*, 1946, p. 144. Pare a fi una și aceeași persoană cu autorul cărții apărute, tot la Sibiu, în a. 1944: *Responsabilitatea medicului.* (S-ar putea totuși ca omonimul acesta să fie un medic legist).

[46] *SAR tel.*, Buc. 1947, p. 108 s.v.

[47] Desigur, lui Oct. Fruma și lui Ioan Fruma, în satele lor natale, lumea le va fi zis „*al Frumei*", iar nu Fruma, care e numele de familie de uz oficial.

[48] În popor, tipul metronimic reprezentat de „al Frumei" este cel mai obișnuit. Totuși, și tipul reprezentat de „Fruma" e astăzi foarte răspândit; ba chiar e pe cale de a-l substitui complet pe primul cu timpul, dat fiind că e încurajat și de autoritățile de stat, care în actele oficiale – începând cu cele de stare civilă – îi dau preferință. Această formă – cu numele mamei văduve redus la cazul rect – este, evident, mai comodă, fiind mai simplă și mai scurtă; de aceea, se și impune ea din ce în ce mai mult uzului de pretutindeni. Ea este, firește, ulterioară tipului cu numele mamei în genitiv, apărând ca un derivat al acestuia. Tipul *Fruma* marchează un stadiu antroponimic mult mai înainte față de tipul „*al Frumei*", coincizând aproximativ cu momentul când metronimele erau pe punctul de a deveni nume de familie cu caracter statornic.

În aceleași liste de absolvenți ai Liceului „A. Șaguna", mai aflăm și alte nume metronimice de același tip ca și Fruma, de ex., Ioan Neacșa (cf. Lic. „A. Șag.", Br. 1900-1925, p. 134, seria 1906-1907), în loc de tipul popular tradițional Ion al Neacșei. (De altfel, fenomenul acesta vădește un perfect paralelism cu ceea ce se petrece la numele patronimice, unde de asemenea remarcăm că forma de tipul primar este cea cu numele tatălui – sau al altui ascendent mai îndepărtat – în cazul genitiv, de ex.: Stan *al lui Șerbiu* sau Stan *al Șerbului*, Radu *lui Badiu* sau Radu *Badiului* etc.; în timp ce forma mai evoluată prezintă numele ascendentului la cazul rect: Stan *Șerbu*, Radu *Badiu* etc. Iar această ultimă formă este cea care s-a fixat ca nume de familie stabil sau e pe cale de a se fixa.

Scanned with OKEN Scanner

existând şi azi cumva pe alocuri – varianta feminină *Fruma* cu funcţie de prenume. Dar tot din jud. Sibiu, cunoaştem antroponime care ne permit să deducem în chipul cel mai categoric că la Românii de aici a existat cândva şi prenumele masculin *Frumu*. Aşa, în satul Răşinari, este în uz astăzi nfam. *Frumàn*[49]. El ne este atestat, sub a. 1947, şi în Bucureşti, însă nu poate fi îndoială că persoana respectivă – Lucia D. *Frumàn*[50] – e originară tot din sudul Transilvaniei. Dar, înainte de a se fixa în rolul de nfam., antroponimul *Frumàn* a fost incontestabil nume de botez. El nu e decât un derivat prin sufixul antroponimic *-an* de la prototipul *Frumu*, de acelaşi tip morfologic ca şi *Şerbàn* < Şerbu, *Ursàn* < Ursu, *Lupàn* < Lupu, *Drăgàn* < Dragu etc. Fireşte, *Frumàn* a devenit nume de familie numai după ce anterior a străbătut stadiul patronimic.

În onomastica satului Răşinari, remarcăm şi existenţa „poreclei" *Frumóiu*[51], care e de asemenea un derivat de la nbm. *Frumu*, prin suf. *-óiu*. În sudul şi sud-vestul Transilvaniei, antroponimele cu acest sufix au de obicei rol patronimic (iar uneori, mult mai rar, chiar metronimic), fiind din punct de vedere funcţional echivalentele perfecte ale antroponimelor în sufixul *-escu*, care are o răspândire incomparabil mai mare la românii din Dacia. Funcţia de poreclă a patronimului *Frumóiu* s-ar explica printr-o confuzie a lui cu cuvintele (antroponime sau apelative) în acelaşi sufix *-óiu* care le conferă sens augmentativ de nuanţă peiorativă. Faptul apare oarecum curios, întrucât confuzia amintită a putut avea loc mai degrabă în regiuni unde patronimele în *-óiu* sunt mai puţin cunoscute, iar nu în jud. Sibiu, unde ele sunt destul de răspândite în popor[52]. Pe de altă parte, dobândirea funcţiei de supranume de către *Frumóiu* s-ar mai putea explica şi prin căderea în desuetudine a acestui antroponim ca nume de familie, cum pare a fi cazul cu numele Licoiu[53], care e înregistrat şi ca nfam. şi ca „poreclă". Independent însă de funcţia antroponimică, pe care o are azi *Frumóiu* şi de modul cum a căpătat-o, ceea ce nu poate fi pus deloc la îndoială este faptul că el are ca prototip prenumele masculin *Frumu*.

---

[49] Cf. Păcală, *Răşinari*, p. 134. Autorul nu indică accentul numelui; dar nu poate fi îndoială că el stă pe ultima silabă.
[50] *SARtel.*, Buc., 1947, p. 108.
[51] Păcală, *op. cit.*, p. 135.
[52] *Ibidem*, p. 134-136.
[53] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

Aşadar, *pe bază de vestigii vechi şi actuale, am probat existența prenumelui Frumu în Moldova şi a corespondentului său feminin Fruma în Oltenia, iar în sudul Transilvaniei, a amândurora.* Este însă de la sine înțeles că nici în Moldova şi nici în Oltenia nu au existat în chip izolat numai câte una din cele două variante; ci fiecare din aceste provincii a cunoscut în trecut prenumele sub formele ambelor genuri. *Faptul că aceste variante hipocoristice derivate de la tema* frumos *sunt atestate în trei provincii româneşti din nordul Dunării – dintre care Moldova şi Oltenia sunt situate la două extremități ale teritoriului dacoromân – este foarte semnificativ. De aici, se poate conchide că a fost o vreme când ele erau cunoscute pe tot cuprinsul Daciei sau, în orice caz, în cea mai mare parte a ei.*

Dar ceea ce-i mai important, însăşi existența variantelor hipocoristice *Frumu* şi *Fruma*, cu funcție de prenume, pe o arie atât de întinsă, implică în ea dovada că şi prototipurilor lor *Frumosul-Frumoasa* şi *Frumuşelul-Frumuşica* n-au putut fi inițial decât antroponime, chiar dacă uneori au fost captate pentru funcția toponimică. Şi anume, aceste antroponime au trebuit să fie, la origine, în mod necesar prenume, iar nu simple supranume, pentru ca ele să dea naştere la derivate hipocoristice cu rol de prenume. E o categorie de nume, care par să se fi bucurat odinioară – într-o epocă foarte veche a istoriei noastre – de o deosebită popularitate la tot grupul dialectal dacoromân şi chiar la întregul neam românesc pe deasupra conceptului de dialect. E concluzia ce se va impune, credem, până la evidență în lumina materialelor antroponimice, pe care le vom prezenta mai departe din diferite dialecte româneşti.

Pe urma variantelor antroponimice *Frumu-Fruma* şi a semnificației lor, ne pune un pasaj dintr-un descântec actual de dragoste, cules în satul Turceşti din jud. Vâlcea, adică foarte aproape de localitățile din care vechile documente slavo-române relatate ni-l atestă în secolele XVI şi XVII pe *Fruma*. Descântecul respectiv conține anumite elemente, care – precum se va vedea – aruncă o surprinzătoare lumină asupra fenomenului genezei antroponimelor din această categorie şi chiar din altele. Tema descântecului în chestiune e foarte simplă; în el sunt enumerate toate sursele din care eroina – fata descântată – îşi adună „dragostile", adică însuşirile ce au puterea miraculoasă de a o face atrăgătoare şi iubită de lumea întreagă: „Pleacă (cutare) de dimineață,/ Pe rouă şi pe verdeață,/ Pe potecă neumblată,/ Pe rouă nescuturată,/ Pe dragoste ne-adunată./ Roua că mi-o scutură,/ Dragostile le-adună:/ Di la buna, cu bunuțele;/ Di la nalta,

cu nălțețele;/ Di la *fruma*, cu *frumusețile*,/ Di la draga, cu dragostile,/ Di la soare,/ Când răsare,/ Di la câmpu, când înfloare"[54].

Precum se vede clar din citatele versuri, între sursele înşirate în acest descântec, primele patru sunt diferite personaje feminine, care – după mentalitatea populară – apar ca depozitarele calităților dorite de fată. Fiecare din ele deține o anumită calitate, exprimată prin câte un apelativ de formă plurală – „bunețele", „nălțețele", „frumusețile", „dragostile" – dar în acelaşi timp, calitatea respectivă este implicată şi în epitetul substantivat, care precede apelativul şi care desemnează personajul feminin corespunzător: buna, nalta, *fruma*, draga.

E vorba aici de o serie de personificări ale acestor calități. Ba, mai mult încă: *personajele, de esență mitică, din citatul pasaj nici nu sunt denumite prin nişte simple epitete cu funcția de substantive, precum s-ar părea, ci prin veritabile nume proprii, care se identifică în chipul cel mai autentic cu antroponimele.* De aceea, logica impune, atât din punct de vedere antroponimic, cât şi din punct de vedere folcloric – pentru a se înțelege just atmosfera mistică a descântecului respectiv – ca aceste nume-epitete să fie scrise cu majuscule: *Buna, Nalta, Fruma, Draga*. Este o eroare a culegătorului că ele au fost scrise cu caractere minuscule. Ca ființe supranaturale, care, aşa cum sunt imaginate de popor, tezaurizează însuşirile cele mai alese, ce pot asigura unei fete idealul de perfecțiune sub toate aspectele, fizice ca şi psihice – spre a fi obiectul unei foarte ispititoare atracții pentru bărbați – e mult prea puțin să fie indicate numai prin nişte simple epitete. *Este nevoie ca personajele folclorice în chestiune să se cheme chiar aşa, adică acele determinări cu aparențe de epitete obişnuite să fie în realitate înseşi numele lor.*

Această interpretare a faptului folcloric este singura acceptabilă, căci numai aşa personajele respective ni se înfățişează în ipostaza prestigioasă de apariții pogorâte din lumea mitului şi numai aşa ele se confundă în mod desăvârşit cu calitățile pe care le țin la dispoziția fetelor avide după perfecțiunea fizică şi sufletească. Dar chiar şi în cazul când nu ni s-ar admite că, în citatul descântec oltenesc, *Buna, Nalta, Fruma, Draga* sunt antroponime propriu-zise, precum opinăm noi, ceea ce nu se poate contesta sub nici un motiv e că aici avem a face cu un proces de creație antroponimică foarte înaintat.

---

[54] Gr. G. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, I, p. 1558.

Scanned with OKEN Scanner

Pe de altă parte, în sprijinul părerii noastre, vine şi faptul că aceste epitete feminine *sunt cunoscute, la români, şi ca antroponime chiar în rolul de prenume*, cu excepţia lui „nalta". În principiu însă nu ar fi deloc exclus ca şi epitetul *înalt, -ă* să fi concurat cândva la funcţia antroponimică de prenume – deşi atestări documentare nu am întâlnit – dat fiind că însuşirea de a fi înalt pentru un bărbat, ca şi pentru o femeie, era socotită drept o condiţie de frumos uman foarte apropiată de popor. E ceea ce l-a făcut pe flăcăul român – eroul unui cântec erotic – să-i spună admirativ iubitei lui, referindu-se la talia ei înaltă şi mlădie, ca la cel mai de frunte aspect al frumuseţii fizice feminine: „Ŝini ti-o focù, pi tini/ Aşa *nantî* şî supţâri/ Şî la trup dzâditî ghini,/ Parcî m-o-ntrebà' pi mini!"[55]

Dar iată un alt exemplu, pe care ni-l oferă tot o doină de dragoste – din Transilvania – unde menţionata calitate îi caracterizează deopotrivă pe fata frumoasă, ca şi pe flăcăul frumos: „Badiu-*nalt* şi subţirel,/ Parcă-i tras printr-u inel,/ Să te tot iubeşti cu el!/ Mândra-naltă, *subţirea*,/ Parcă-i trasă prin vergea,/ Să te tot iubeşti cu ea!"[56] Amintim apoi că, la slavi, încă din vechi timpuri epitetul respectiv a căpătat rol antroponimic de prenume, ca *Viša, Vyšesłav, Vyšesława, Vyšemir*[57]; iar unele dintre aceste variante antroponimice – de ex. *Vişa, Vişan, Vişana*[58] – au fost împrumutate şi de către români.

Ipotezei noastre deci nu i s-ar opune nimic. În adevăr, ar fi chiar cu totul bizar şi fără sens ca, în textul citat din descântec, *fruma* să aibă rolul unui simplu adjectiv. *O astfel de formă adjectivală n-a existat niciodată în limba română.* Nu se poate dar presupune că aici am avea a face cu un derivat al epitetului „frumoasa" rezultat pe terenul apelativ prin prescurtare şi că această formă redusă – echivalentă, ca sens, cu „frumoasa" – ar fi fost cerută de metrul şi ritmul versului. Descântecele, dintre toate produsele folclorice în versuri, sunt cel mai puţin exigente în ce priveşte metrica şi ritmica. Este deci exclus să credem că, la crearea

---

[55] Cântec din Vârlezi – jud. Galaţi (colecţia ined. a autorului).
[56] Jarník-Bârseanu, *Doine*, ediţia Fochi, p. 228, nr. XC.
[57] Miklosich, *Bild. Slav. PN*, p. 46, nr. 52. (Cf. *Ibidem* şi nr. 51).
[58] Cf. Nandriş, *Athos*, p. 68, 165, 167; Costăchescu, *Şt. Vv.*, p. 441, 443; D. Bogdan, *Pom. Bistr.*, p. 68 r. 36, p. 72-73. 29; *Pom. Govora*, f. 10r, 11v, 12r, 13r, 13v, 16r, 16v; Minea-Boga, *op. cit.*, I, p. 31, 124, *Ibidem*, II, p. 10.

Scanned with OKEN Scanner

acestui descântec, poporul s-a simţit constrâns – de dragul perfecţiunii măsurii şi a ritmului – să renunţe la epitetul „frumoasa", care era prea lung şi totodată nepotrivit prin accentul lui, înlocuindu-l cu o variantă adjectivală mai scurtă.

Este mai presus de îndoială că, în citatul descântec, „Fruma" a fost captat din domeniul antroponimiei – unde era deja un prenume consacrat de tradiţie – pentru a fi atribuit respectivei fiinţe supranaturale, imaginate ca deţinătoare a frumuseţii. Şi trebuie să mai adăugăm că a fost adoptat tocmai fiindcă el era identic ca *sens cu „Frumoasa", alt prenume feminin.* De altfel, relaţia etimologică strânsă dintre *„Fruma"* şi *„Frumoasa"* reiese în mod evident şi din faptul că personajul *„Fruma"* din descântec este purtătoarea *„frumuseţilor"*, după cum *„Draga"* e a „dragostilor", *„Buna"* a „bunetelor".

Dar încă o confirmare, decisivă, a acestei relaţii – care ni-l arată pe „Fruma" ca pe un derivat hipocoristic al prenumelui feminin „Frumoasa" – ne oferă o altă variantă a descântecului în chestiune, culeasă din aceeaşi localitate olteană. Aici, pasajul corespunzător celui mai sus citat – unde fata descântată povesteşte ea însăşi cum s-a întâlnit cu personajele posesoare ale calităţilor dorite – sună astfel: „Şi mă-ntâlnii/ Cu draga cu dragostile,/ Cu *frumoasa* cu *frumuseţile,*/ Nici frumoasa cu *frumuseţile*"[59]. *Este deosebit de interesant aici faptul că personajul închipuit a fi sursă a „frumuseţilor" e numit chiar „frumoasa", care corespunde întrutotul lui „fruma" din varianta anterioară. În consecinţă, aici de asemenea, acest epitet substantivat trebuie considerat ca având funcţie antroponimică şi se cuvenea scris cu majusculă.*

Aşadar, textele folclorice ne-au permis să documentăm şi mai temeinic *că variantele Fruma şi Frumu au ca prototipuri antroponimele cu funcţie de prenume Frumoasa şi Frumosul, nefiind decât nişte hipocoristice, rezultate prin apocopă, ale acestora. O origine a lor direct din adjectivele corespunzătoare este – după noi – cu totul neverosimilă.* Pe de altă parte, *Fruma şi Frumu constituie ele însele o mărturie de nezdruncinat despre existenţa în trecut, la români, a prenumelor-prototipuri Frumoasa şi Frumosul cu toată seria de hipocoristice ale lor, derivate prin simplă schimbare de sufix, fără apocopă.*

---

[59] Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, I, p. 1555.

Scanned with OKEN Scanner

În ce privește locurile citate din descântecele olteneşti, *ele ne lasă să-ntrezărim taina unui interesant proces genetic, cu intime aderențe mistice, pe terenul antroponimiei române, nu numai în legătură cu prenumele derivate de la tema frumos, ci şi cu altele, care au la bază epitete designând, la fel, anumite însuşiri de ordin pozitiv dorite unui prunc – de către cei direct interesați – cu prilejul naşterii sale şi consacrate definitiv ca prenume la solemnitatea când are loc darea numelui. Asemenea antroponime oglindesc fidel credința populară că acea calitate exprimată de ele va constitui trăsătura caracteristică a noului născut, când va fi mare.* Astfel, dacă o fată care se va chema *Frumoasa* sau *Fruma* va fi cu necesitate, în cursul vieții sale, beneficiara frumuseții fizice, o alta, care va primi numele *Draga*, se va bucura de apanajul dragostei, după cum cea cu numele *Buna* de al bunătății etc.

Printre variantele derivate tot de la tema *frumos* – deşi sub un aspect ceva mai deosebit – îl includem de asemenea pe antroponimul masc. *Framşea* (Фрамшѣ), pe care l-am întâlnit o singură dată într-un document slavo-român din Moldova, emis de Ieremia Movilă Vv. la 1599.IV.20[60]. Este incontestabil că el reprezintă o redacție aproximativă, în grafie chirilică, a lui *Frâmşea* (Фрымшѣ). Tema acestui nume se identifică perfect cu cea a substantivului fem. *Frâmseațe*, iar la origine, ea este una şi aceeaşi cu tema *frumos-*. Acest apelativ, care nu e decât o arhaică variantă dialectală a lui *frumuseațe*, figurează în o serie de texte vechi româneşti[61]. Dar, ceea ce-i foarte prețios de relevat pentru problema pe care o urmărim, el ne este atestat şi ca antroponim în secolul al XVII-lea, în Moldova. Aici, în pomelnicul fraților din „catastivul blănarilor şi cojocarilor" de la Suceava, îl aflăm pe meşterul „Vasilie *Frâmseațe*"[62]. S-ar părea că al doilea nume este un simplu supranume, care îndeplinea la vremea aceea rolul numelui de familie de mai târziu.

Genul respectivului nume ne indică în mod neîndoios că nu poate fi vorba de un patronim care să fi avut anterior funcția de prenume, ci cel mult de un patronim care şi la primul ascendent avea tot rolul de

---

[60] Ghibănescu, *Sur.*, XXI, p. 135.
[61] Cf., de ex., *la Mardarie Cozianul. Lex. slavo-român: frămşeațe* (фрѣмсѣце), *frimseațe* (фрѫмсѣце), p. 100, 109, 115, 133, 167, 228.
[62] Pavl., *Ec. br. Mold.*, p. 513.

supranume. Totuşi, nu e mai puţin probabil ca acest antroponim să fi avut, la origine, funcţia de prenume feminin; iar în citata denumire, să aibă rol metronimic, adică să fie o formă prescurtată, cu funcţie de nume de familie, în loc de *Vasilie al Frâmseaţei*. Ipoteza rolului de supranume – propriu al lui Vasilie sau moştenit – o socotim însă cea mai verosimilă. În orice caz, însăşi calitatea de antroponim a apelativului *frâmseaţe* – ilustrată de citatul document – constituie pentru noi o confirmare că *Frâmşea*, care a avut funcţie de prenume, se încadrează în aceeaşi categorie de nume derivate de la tema *frumos*.

Dacă acum, în finalul examenului nostru, ne punem problema cronologiei numelor din această categorie, având în vedere genul lor, s-ar părea că trebuie să admitem primatul cronologic al formelor feminine ca: *Frumoasa*, *Frumuşica*, *Frumuşiţa*, *Frumuşeaua*, *Fruma*. Este o concluzie ce ne-o impune logica folclorică, în baza unei străvechi tradiţii oglindită fidel şi de creaţiile populare de ordin spiritual. Conform acestei tradiţii, toate popoarele lumii atribuie femeii frumuseţea ca o calitate, care-i este specifică ei şi care e preţuită în gradul cel mai înalt de bărbaţi. Deci, după toate probabilităţile, variantele masculine Frumosul, Frumuşelul, Frumu, Fruman, Frâmşea au luat naştere ulterior prin analogie, după modelul prenumelor feminine mai sus-menţionate.

Scanned with OKEN Scanner

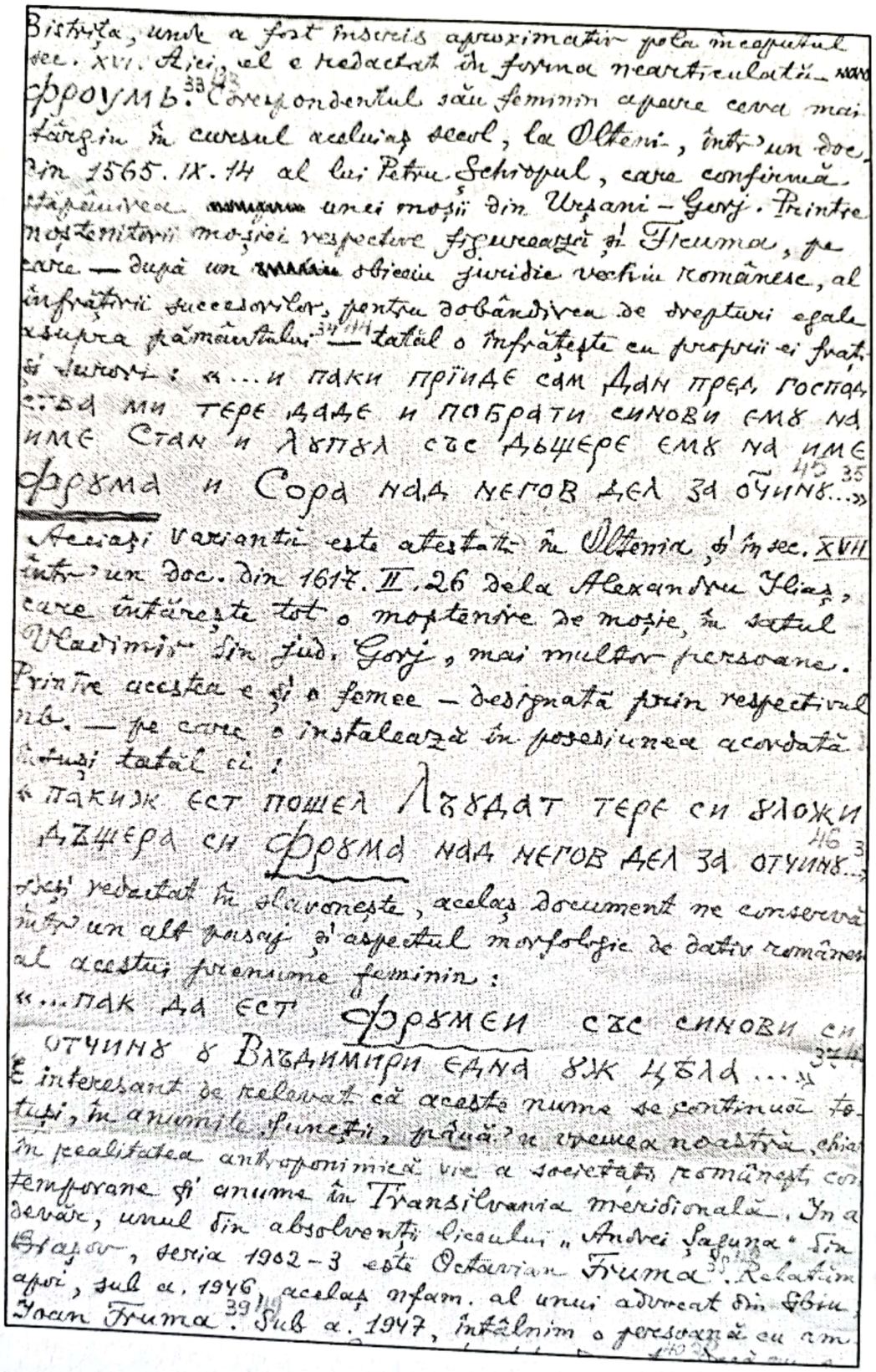

Bistrița, unde a fost inscris aproximativ pela începutul sec. XVI. Aici, el e redactat în forma nearticulată — ФРОУМЪ.[33] Corespondentul său feminin apare cam mai târziu în cursul aceluiași secol, la Olteni, într-un doc. din 1565. IX. 14 al lui Petru Schiopul, care confirmă stăpânirea unei moșii din Urșani – Gorj. Printre moștenitorii moșiei respective Ană, Preasa și Fruma, pe care — după un obicei juridic vechiu românesc, al înfrățirii succesorilor, pentru dobândirea de drepturi egale asupra pământului[34] — tatăl o înfrățește cu propriii ei frați și surori: «... и пакы пріѧѣ сам Адан прѣд господа сѫдѣ мы тере Ѧдѣе и побрати сыновы емъ на име стан и лѣпѣл сѫс Аѣщере емъ на име ФРѢМА и Сора на негов дѣл за оучинѣ...»[35]

Aceiași variantă este atestată în Oltenia, în sec. XVII într-un doc. din 1617. II. 26 dela Alexandru Ilias, care întărește tot o moștenire de moșie, în satul Vladimir din jud. Gorj, mai multor persoane. Printre acestea e și o femee — desemnată prin respectivul nb. — pe care o instalează în posesiunea acordată tuturor tatăl ei:

«пакыж ест пошел Лѣѣдат тере сы ѣложы Аѣщера сы ФРѢМА на негов дѣл за отучинѣ...»[36]

Text redactat în slavonește, același document ne conservă într-un alt pasaj și aspectul morfologic de dativ românesc al acestui prenume feminin:

«...пак ѧа ест ФРѢМЕИ сѫс сыновы сы отучинѣ в Вѫѫаниири ѣана ѣж цѣла ...»[37]

E interesant de relevat că aceste nume se continuă totuși, în anumite ținuturi, până în vremea noastră, chiar în realitatea antroponimică vie a societății românești contemporane și anume în Transilvania meridională. Într-adevăr, unul din absolvenții liceului „Andrei Șaguna" din Brașov, seria 1902–3 este Octavian Fruma.[38] Relativ apoi, sub a. 1946, același nfam. al unui advocat din Sibiu, Ioan Fruma.[39] Sub a. 1947, întâlnim o persoană cu nm

Capitolul 1. Pagină de manuscris

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL 2
Fundalul lingvistico-folcloric al antroponimelor cu tema *frumos-*

ACUM, DUPĂ CE AM FĂCUT CUNOŞTINŢĂ CU FAMILIA de nume personale pe care le-am prezentat, ne rămâne de răspuns la o întrebare de ordin genetic: Cum se explică apariţia discutatelor nume ca o categorie distinctă în domeniul antroponimiei noastre?

Fiind bine cunoscut faptul axiomatic că toate numele proprii, inclusiv antroponimele de orice fel, îşi trag originea din numele apelative – fie ele substantive ori adjective sau chiar şi alte părţi de cuvânt – se cuvine să ne raportăm la acest imens rezervor al limbii, spre a cerceta cum s-au putut detaşa dintr-însul unele elemente, devenind nume de oameni ca acele de mai sus. Vom începe prin a ne referi la variantele feminine ale categoriei în chestiune, scrutând-o pe cea mai importantă din ele, din care îşi trag originea toate celelalte.

În limba română, *frumoasă* este epitetul curent, de tipul cel mai cuprinzător, ce sintetizează în el, în forma cea mai generală, totalitatea însuşirilor unei fete sau tinere femei, care se distinge prin armonia trăsăturilor feţei şi printr-o arhitectonică a corpului de o remarcabilă simetrie. Pentru a surprinde în toată autenticitatea ei mentalitatea populară, care stă la baza conceptului de frumos uman, la români, ne vom adresa unora din creaţiile artistico-folclorice, unde e zugrăvit portretul unei fete, care se distinge prin frumuseţe sau unde măcar aflăm aluzii semnificative la această însuşire. În primul rând, în basme eroina apare ca un ideal de frumuseţe. Aşa de exemplu, basmul despre „fata babei şi a moşneagului" – varianta Creangă – ne povesteşte că „fata moşneagului era frumoasă, harnică, ascultătoare şi bună la inimă. Dumnezeu o împodobise cu toate darurile"[1].

---

[1] Creangă, *Opere*, ediţia Kirileanu, p. 285.

Scanned with OKEN Scanner

Interesant e aici că, dintre toate aceste daruri, frumusețea primează, ceea ce rezultă clar din faptul că epitetul *frumoasă* stă în fruntea seriei de calități, cu care era înzestrată fata moșului. Iar când ea trece pe lângă cățeluşa bolnavă, pe lângă părul plin de omizi, pe lângă fântâna părăsită sau pe lângă cuptorul dărăpănat, fiecare din acestea – rând pe rând – o strigă astfel: „– Fată *frumoasă* şi harnică!”[2] Deci, în mod foarte consecvent, epitetul „frumoasă” este mereu exprimat primul.

În basmul despre „Fata din dafin”, când împărăteasa îi propune fiului ei să se-nsoare cu fiica împăratului vecin, iată cum i-o recomandă: „e *frumoasă*, bună şi cea mai înțeleaptă din lume”[3]. Şi aici prin urmare, locul întâi, din seria de calități atribuite fetei, îl ocupă frumusețea. În basmul despre „Naramza a frumoasă”, ni se povesteşte că această fiică de împărat – unică la părinți – era *„frumoasă, frumoasă, aşa de frumoasă*, că *la soare te puteai uita,/ iar la dânsa ba*!/ Când ieşea ea la plimbare,/ era lucru de mirare:/ *nici vântul nu adia,/ nici soare nu dogorea/* părul să nu-i descrețească,/ fața să nu i-o pârlească;/ *pasări nu mai ciripeau,/ ape-n cale se opreau/ şi cu drag la ea priveau,/* stând pe loc/ ca turta-n foc!”[4]

Această formulă stereotipă în versuri – din care reiese frumusețea fără seamăn a eroinei – nu ne-o descrie absolut deloc; ci nu face decât să arate efectele produse de apariția ei asupra diferitelor elemente ale naturii şi, firește, impresia ce-i lasă ascultătorului este incomparabil mai puternică, decât dacă povestitorul ar fi făcut uz de descrierea portretului fetei. În adevăr, aşa, totul pulsează de viață, de mişcare; altfel, ar fi fost stagnant şi plicticos. Dar ceea ce se cuvine relevat în mod special e că *toate aceste dovezi ale excepționalelor calități fizice care o caracterizează pe fată sunt rezumate sintetic chiar la început în epitetul „frumoasă”, repetat de trei ori. Formula în versuri care urmează după acest epitet ne apare ca o dezvoltare a lui şi ca o explicare cu mijloacele artei poetice.*

În basmul lui *Aleodor împărat*, aflăm că acesta şi-a dobândit o mireasă *„de-i râdeau şi stelele de frumoasă”*[5]; iar poporul, când îl vede venind cu o aşa mândrețe de fată, îl întâmpină *„cu mare bucurie”*[6]. Aici,

---

[2] *Ibidem.*
[3] Fundescu, *Basme*, p. 11.
[4] G. Dem. Teodorescu, BR., p. 106.
[5] Ispirescu, BR., ediția Iordan, I, p. 80.
[6] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

de asemenea, eroina – căreia i se atribuie epitetul „frumoasă" – nu este nicidecum portretizată: ci ne sunt relatate doar efectele pe care le cauzează venirea ei, alături de viteazul Aleodor, asupra stelelor şi asupra lumii. În acelaşi chip, basmul *Dunăre voinicul* ne povesteşte despre fata lui Tarta-Cot că: „era *aşa de frumoasă* şi de drăgălaşă, încât *se pierdeau cu firea ce-i ce-o priveau*"[7]. Apoi, viteazul erou al altui basm, mergând la fântâna păzită de un balaur cu şapte capete, vede acolo: „o fată *frumoasă*, de s-o sorbi într-o bărdacă"[8]. Alteori, ni se povesteşte despre eroină că impresia produsă de ea asupra color ce-o privesc este aşa de tulburătoare, că n-o mai pot uita niciodată: „Era *aşa de frumoasă*, încât s-o vezi şi *să n-o uiţi toată viaţa ta*"[9].

După alte basme, frumuseţea eroinei este admirată de toată lumea; faima ei nu cunoaşte hotare: „Împăratul avea o fată, *de se dusese pomina de frumoasă* ce era"[10]. Sau, sub o formă şi mai elocventă, precum aflăm într-un basm din Banat: „A fost odată într-un sat *o fată atât de frumoasă*, că *mersese vestea despre frumuseţea ei peste nouă ţări şi nouă mări, ba încă şi pe lumea cealaltă*"[11]. Dar o asemenea fată nu stârneşte numai admiraţie, ci ea aprinde în sufletele bărbaţilor tineri sentimentul iubirii celei mai arzătoare. Astfel, în basmul muntenesc despre „fata omului de flori", aceasta era aşa de *frumoasă*, încât însuşi Făt-Frumos, văzând-o, *„rămase încremenit de frumuseţea ei şi o ceru de la tatăl său de soţie"*[12]. Iar un basm din Dobrogea de nord povesteşte că un boier mare avea o „fată *aşa de frumoasă* şi de drăgălaşă, că *cine o vedea o îndrăgea*"[13].

Deseori însă, în basme, frumuseţea eroinei e relatată pe bază de variate comparaţii, fie cu unele fiinţe supranaturale – ca îngeri, zâne – fie cu alte simboluri ale frumosului. Aşa, dintr-un basm bănăţean, aflăm că un împărat avea „o fetiţă *ca un înger de frumoasă*"[14]. De multe ori, fata frumoasă e comparată cu vreun astru, de ex.: „Împăratul avea o fată

---

[7] *Ibidem*, II, p. 312.
[8] *Ibidem*, p. 185.
[9] Ispirescu, BR, ediţia 1872, p. 101.
[10] Stăncescu, *Basme*, p. 53.
[11] Cătană, *Pov. pop.*, II, p. 35.
[12] Fundescu, *op. cit.*, p. 23.
[13] Pârvescu, *Cartal*, p. 100.
[14] Cătană, *op. cit.*, II, p. 72.

Scanned with OKEN Scanner

frumoasă ca un luceafăr"[15]. De obicei însă, pentru a relata frumusețea fără seamăn a unei fete, basmul se slujește de comparația cu soarele. Astfel, într-un basm din Muntenia, e vorba despre o „fată *împărătiță ca soarele* de *frumoasă*"[16].

Adeseori, basmele fac uz de expresia „ruptă din soare", cu sensul de frumoasă în gradul superlativ. Dar cel mai frecvent întâlnim comparația – specifică basmelor române – prin care se arată că eroina îl întrece chiar şi pe soare în frumusețe. Am văzut figurând această comparație în fruntea formulei în versuri citate mai sus în altă ordine de idei. Dar iat-o şi singură, precum apare ea în mod obişnuit: „Ş-avea o fată *frumoasă*, *frumoasă*, atât de *frumoasă*, *că la soare te puteai uita, iar la dânsa ba*!"[17] Remarcăm aici şi tripla repetiție a epitetului *frumoasă*, ceea ce exprimă superlativul absolut al acestei prețioase însuşiri. Pe de altă parte, euritmia termenilor comparației este un indiciu neîndoios despre respectabila ei vechime.

În principiu, se poate spune că frumusețea feminină ideală este asociată cu lumina, uneori chiar cu cea a zilei însorite. Un basm din Muntenia ne vorbeşte despre „o femeie *frumoasă ca ziua senină*"[18]. Adesea, când fata frumoasă e comparată, în basme, cu soarele aflăm şi o schițare a portretului ei, ca într-un basm bănățean, care povesteşte că un fecior de împărat s-a-ndrăgit de „o fată *atât de frumoasă*, de credeai că e ruptă din soare: avea un păr ca firele de aur, o față mai albă decât spuma laptelui şi nişte haine albe ca zăpada"[19]. Sau, după o variantă transilvană a basmului cu tema „Înşiră-te mărgărite", aflăm că tânăra împărătească născu „o fată *frumoasă* ca şi razele soarelui, cu păr galbin, gândeai că sunt fire de aur"[20].

Firește, nu o dată întâlnim în basme epitetul nostru şi în formă plurală, fiind asociat şi sub acest aspect cu imagini luminoase, astrale. Astfel, când eroul unui basm din Muntenia – unicul copil al unei văduve – o întreabă pe mamă-sa dacă nu cumva a avut vreo soră, ea îi răspunde:

---

[15] N. D. Popescu, *Calendarul basmelor*, 1881, p. 28.
[16] *Ibidem*, 1883, p. 14.
[17] G. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, p. 11.
[18] N. D. Popescu, *op. cit.*, 1877, p. 5.
[19] Cătană, *op. cit.*, p. 39.
[20] Pop-Reteganul, PA, II, p. 29.

Scanned with OKEN Scanner

„Ai avut trei surori *frumoase* ca stelele cerului”[21]. Sau un alt basm tot din Muntenia povesteşte: „Împărăteasa născu pe rând trei cuconiţe *frumoase* ca soarele”[22]. Sau încă, după cum aflăm dintr-un alt basm muntean, unde este vorba despre însurătoarea a trei fii de împărat: „Toţi aveau neveste *frumoase*, dar ca nevasta lui Voinea, adică cea mai mică, nici c-a stat, nici c-o mai sta: soarele cu stelele şi câmpu cu florile îşi găsise loc pe chipşorul ei”[23].

În basmele române – ca şi-n cele ale altor popoare de altfel – deşi e vorba mai puţin despre frumuseţea eroului decât de cea a eroinei, totuşi aflăm în ele destul de frecvent menţiune despre ea. Astfel, într-un basm bănăţean, eroul e „un voinic *frumos* şi bine făcut”[24]. Iar un basm din Muntenia ne povesteşte despre un fecior „alb şi frumos ca un pui de român”[25]. Un alt basm din aceeaşi provincie ni-l înfăţişează pe erou ca pe „un tânăr *frumos de pica*”[26]. Apoi, în altul tot din Muntenia, el „era un bărbat *ca un brad* de frumos”[27]. O variantă transilvană a temei „Înşiră-te mărgărite” povesteşte că tânăra împărătească „născu un băiat *mai* frumos *ca razele soarelui şi strălucea ca un luceafăr*”[28].

Eroul unui basm din Ţara Oaşului, cu tema raptului soarelui şi a lunii, este un „fecior *frumos*”[29]. Dar în acelaşi basm, el e numit mereu şi „Petre *cel frumos*”[30]. În acest complex denominativ, epitetul în chestiune a dobândit deja funcţia antroponimică de supranume, prin care viteazul flăcău e cunoscut de toată lumea. Un basm ardelenesc povesteşte despre un tânăr împărat: „era *frumuşel*, ca rupt din soare”[31]. Să se observe bine că aici nu avem a face cu un diminutiv al epitetului *frumos*, căci nu e vorba nicidecum de un fecior mai puţin frumos, ci avem a face cu un hipocoristic al lu, şi anume cu acela care stă la baza antroponimului vechi românesc

---

[21] N. D. Popescu, *op. cit.*, 1877, p. 4
[22] *Ibidem,* 1875, p. 47.
[23] *Ibidem,* 1882, p. 19.
[24] Cătană, *op. cit.*, p. 85.
[25] N. D. Popescu, *op. cit.*, 1881, p. 57.
[26] Stăncescu, *op. cit.*, p. 39.
[27] Ispirescu, *op. cit.*, ediţia 1872, p. 28.
[28] Pop-Reteganul, *op. cit.*, p. 28.
[29] Candrea, *Oaş*, p. 68.
[30] *Ibidem,* p. 67.
[31] Pop-Reteganul, *op. cit.*, p. 22.

Scanned with OKEN Scanner

„Frumuşelul", relevat în capitolul precedent. În basmul bănățean despre „Dafir împărat", împărăteasa şi slujnica ei „născură amândouă câte-un copil *tare frumos, mai frumoşi decât tot ce-i frumos pe lume*. Şi crescură copiii mari şi de ce creşteau, de ce se făceau *mai frumoşi*"[32]. Iar într-o variantă munteană a temei „Înşiră-te mărgărite", cea mai mică dintre cele trei surori făgăduieşte că, de-ar lua-o pe ea de soție feciorul de împărat, îi va naşte „doi coconi frumoşi, cu totul şi cu totul de aur"[33].

Dar cu deosebire demn de relatat e că eroul principal al basmelor române – care e nu numai un viteaz vestit, ci în acelaşi timp şi un bărbat fără seamăn de frumos – este numit de obicei Făt-Frumos. E un fapt folcloric aşa de bine cunoscut, încât nu mai e nevoie să-l ilustrăm cu exemple. Credem suficient să amintim doar câteva titluri, pe care diferiți folclorişti notorii le-au dat basmelor publicate de ei. Astfel, în ciclul de poveşti ale lui Creangă, figurează una intitulată „*Făt-Frumos* fiul iepei"[34]; în colecția Fundescu, aflăm basmele „*Făt-Frumos* şi fata lui Roşu-împărat"[35] şi „*Făt-Frumos* cu părul de aur"[36]; în colecția Ispirescu, „Lupul cel năzdrăvan şi *Făt-Frumos*"[37], „*Făt-Frumos* cu părul de aur"[38]; „*Făt-Frumos* cel rătăcit"[39]; „*Făt-Frumos* cu carâta de sticlă"[40]; în colecția G. Dem. Teodorescu, „*Făt-Frumos* şi fata Crivățului"[41], „Ion *Făt-Frumos*"[42] etc. etc. Dar cu Făt-Frumos, cu acest nume compus – dintr-un apelativ succedat de epitetul „*frumos*" – am păşit deja pe terenul antroponimiei.

Spre a vedea cum se reflectă epitetul în chestiune şi în domeniul magiei populare, ne vom adresa mai ales descântecelor de dragoste, adică acelor formule ce însoțesc anumite vrăji săvârşite cu scopul ca un flăcău sau o fată să se facă iubit de partenerul dorit. În realitatea magică,

---

[32] Cătană, *op. cit.*, p. 91; Fundescu, *op. cit.*, p. 34.
[33] Fundescu, *op. cit.*, p. 43.
[34] Creangă, *op. cit.*, p. 308.
[35] Fundescu, *op. cit.*, p. 28.
[36] *Ibidem*, p. 47.
[37] Ispirescu, *op. cit.*, p. 111.
[38] *Ibidem*, p. 211.
[39] *Ibidem*, p. 229.
[40] *Ibidem*, p. 267.
[41] G. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, p. 85.
[42] *Ibidem*, p. 132.

Scanned with OKEN Scanner

fata ori flăcăul pentru care se vrăjeşte ne sunt prezentaţi ca nişte perfecte incarnaţiuni ale frumosului uman. Vrăjile respective au ca ţel – şi după credinţa poporului reuşesc – să creeze iluzia că-n adevăr eroina sau eroul descântecului constituie un ideal de frumuseţe, după care va năzui cu ardoare orice tânără persoană de sex contrar. Aşa, de exemplu, într-un descântec de dragoste din Bucovina, din satul Ciudei, i se meneşte fetei, care-şi vrăjeşte, să fie: „Cea mai aleasă/ Şi *mai frumoasă*/ De prin toate satele"[43].

După ce fata s-a împodobit cu dragostele, chemate de ea cu miraculosul bucium de aur – de la împăraţi şi împărătese, de la crai şi crăiese, de la preoţi şi preotese, de la boieri şi cucoane, de la miri şi mirese, de pe pălăriile feciorilor, de pe cosiţele fetelor, de pe stratul cu garoafe, de pe câmpul cu florile – toată lumea se-ntreabă uimită, când o vede trecând prin sat: „– Cine vine?/ Ce-mpărătească?/ Ce crăiasă?/ Ce preoteasă?/ Ce vornicească?/ Ce mireasă?/ – Nu-i împărătească,/ Nici crăiasă,/ Nici vornicească,/ Nici preoteasă,/ Nici mireasă:/ Că-i Mărioara cea frumoasă,/ Dintre toate mai aleasă!"[44] Aşadar, împodobirea fetei cu dragostele culese de la cele mai alese personaje – imaginate de popor ca fiind cele mai frumoase – are de efect că ea însăşi este identificată cu aceste personaje de către cei cari o văd!

În finalul unei variante a citatului descântec – cunoscute în popor sub numele de „descântec de frumuseţe" – fata îşi meneşte să fie frumoasă, printr-o serie de comparaţii tipic magice: „Cum îi păunul mai ales/ Decât toate păsările,/ Aşa să fiu şi eu mai aleasă/ Decât toate fetele!/ Cum îi argintul/ Mai ales din aramă,/ Aşa să fiu şi eu/ Din toate fetele mai de samă!/ Cum îi mătasea mai aleasă/ Şi mai vederoasă,/ Aşa să fiu şi eu de-acum,/ Dintre toate fetele *mai frumoasă*!"[45] Ultimele două versuri apar ca o concluzie a întregului descântec şi în acelaşi timp ca o sinteză ce înmănunchează, în epitetul *frumoasă*, toate elementele, care pe parcursul formulei incantatoare au rolul să confere fetei – în chip direct sau indirect – însuşirea de a fi cât mai atrăgătoare şi mai plină de farmec, sub aspectul fizic, ca şi sub cel psihic.

---

[43] Marian, *Vrăji*, p. 73-74.
[44] *Ibidem*, p. 73, 81-82, 103-104, 125-126, 159, 170-171, 236.
[45] *Ibidem*, p. 104.

Scanned with OKEN Scanner

Într-un alt descântec de dragoste din Moldova – cules de poetul Alecsandri, care l-a comunicat lui Marian – fata invocă soarele, cerându-i să-i împrumute câteva raze, ca să se împodobească cu ele. Apoi, în continuare, îl roagă să facă în aşa chip, ca şi ea să devină tot aşa de frumoasă ca şi dânsul: „– Soare luminos!/ Cât eşti de răzos,/ Cât eşti de frumos/ – Răzoasă, luminoasă,/ În ochii mândrului meu,/ Peți-mi-l-ar Dumnezeu!”[46] Descântecul unei vrăji de dragoste din Bucovina, prin care fata – atunci când merge la horă sau la altă petrecere – vrea să fie cea mai curtată dintre toate fetele, începe cu următoarea antiteză, ce pune într-o poziție cu totul defavorabilă pe celelalte fete, față de ea: „– Hâş, cioare negre, buhoase/ Că eu sunt N. *cea frumoasă*,/ Dintre fete cea mai aleasă!”[47]

Urmează apoi o serie de metafore specific magice, având la bază imagini simbolice cu care fata se identifică şi care de fapt sunt tot atâtea aspecte ale frumuseții ei: „Eu sunt floarea satului,/ Crucea busuiocului/ Şi fruntea norodului,/ Dragostea feciorilor/ Şi fala voinicilor!/ Eu sunt pom mândru-nflorit,/ Gangur galben aurit”[48]. Descântecul se-ncheie cu relatarea efectelor produse de frumusețea eroinei asupra privitorilor, ceea ce are loc în parte prin comparații magice: „Când din gur’ oi gănguri,/ Toți feciori-oi îndulci/ Toți cei mici/ Şi voinici;/ Toți sătenii/ Şi poporenii./ Cine de mine s-a lipi,/ Ca de vin bun s-a veseli;/ Cine de mine s-a atinge,/ Ca de miere se va linge!”[49]

Într-un descântec de dragoste însoțit de ritul înfigerii cuțitului, tot de proveniență bucovineană, fata, care conjură „pajura împăjurată” – o ființă mitică, trimisă de ea să i-l aducă pe flăcăul iubit – îi recomandă, în final, să-l silească pe acesta să părăsească îndată fetele cu care eventual petrece şi să facă să i se pară toate nespus de urâte, în timp ce ea singură, prin contrast cu acelea, ca şi-n descântecul precedent, să strălucească prin frumusețea ei: „Numai eu să-i par frumoasă!”[50]

Într-un descântec oltenesc „de măritat”[51] în uz la o fântână, care

---

[46] *Ibidem*, p. 112.
[47] *Ibidem*, p. 60.
[48] *Ibidem*.
[49] *Ibidem*.
[50] *Ibidem*, p. 38.
[51] Din com. Grojdibrod – fostul jud. Romanați.

Scanned with OKEN Scanner

apare personificată, fata o salută reverenţios, iar apoi o roagă: „Să mă speli cu apă întoarsă,/ Să par băieţilor *frumoasă*!”[52] După aceea, descântecul continuă cu o serie de comparaţii magice, arătând efectele pe care fata vrea să le cauzeze asupra privitorilor, în special asupra flăcăilor: „Să plac dănacilor[53],/ Ca laptele pruncilor;/ Să plac bărbaţilor,/ Ca berea boierilor;/ Să fiu ca soarele când răsare,/ Ca vişinul când înfloare;/ Ca un păun împestriţat,/ De lume lăudat!”[54]

În fine, vom mai cita un descântec „de dragoste”, tot oltenesc[55], care-l priveşte pe un flăcău. Pe când acesta se tânguie de fermecăturile aruncate asupră-i, care-l fac să fie urât de către fete, este auzit de Maica Precista şi de Sânta Duminică. Ele îl duc îndată la fântâna lui Adam şi la pârâul lui Iordan, unde-l spală de urâciune. Apoi, cheamă pe Sfântul Gheorghe să plesnească din bici, ca s-alunge de la flăcău toate făcăturile şi dătăturile. Rămânând acum curat, el este asemuit cu soarele şi cu luna. După aceea, sunt adunate, pentru dânsul, dragostele de la 99 grădini cu vişini, de la 99 mirese, de la 99 fete *frumoase*, şi descântecul sfârşeşte cu următoarea menire: „Cum aleargă oaia la miel,/ Vaca la viţel,/ Aşa s-alerge lumea la Cutare,/ Să-i vadă statu,/ Să-i auză faptul!/ Cine i-o vedea trupul,/ Să zică că e episcopul!/ Cine i-o vedea statul,/ Să zică că e împăratul!/ Cine l-o vedea,/ Să nu-l poată uita!/ Că e băiat fălos,/ Că e băiat frumos!”[56] Versurile finale ale acestei formule de incantaţie – rezumând, prin epitete care se raportă la frumuseţea flăcăului, peripeţiile mai însemnate din descântec – dau în acelaşi timp expresie rezultatului fericit atins de vrajă: flăcăul şi-a realizat idealul visat! De-acum încolo, el e *frumos* şi deci fetele nu-l vor mai ocoli, ci dimpotrivă, ele se vor întrece în dorinţa lor de a-i câştiga simpatia.

O altă specie de creaţii poetico-folclorice, deosebit de interesante pentru problema genezei numelor de persoane cu tema *frumos-*, o constituie colindele. Se ştie că acestea nu sunt în fond altceva decât nişte urări de fericire adresate gazdelor colindate. Se poate spune despre ele

---

[52] Ionescu-Daniil, *Culeg. desc.*, p. 234.
[53] = flăcăilor.
[54] Ionescu-Daniil, *op. cit.*, p. 234.
[55] Şi tot din satul Grojdibrod, ca şi cel anterior.
[56] Ionescu-Daniil, *op. cit.*, p. 224; Costăchescu, *Cânt. pop.*, p. 216-217, nr. 373.

Scanned with OKEN Scanner

că-s cântecele idealului. Şi între idealurile cântate de colinde, unul care primează – atunci când e vorba de fete şi chiar de tinerele neveste – este frumusețea. Dar e nevoie să subliniem în mod special că de obicei, colindele ne înfățişează idealul cântat – pentru fiecare persoană din familie, în parte – ca fiind deja realizat. Astfel, pe de o parte, prin caracterul lor de urare, ele prezintă o mare analogie cu antroponimele ce au funcția de prenume; iar pe de altă parte, prin aspectul de urare deja realizată, ele se aseamănă cu vrăjile, care la fel prezintă idealul fetei sau flăcăului, pentru care se vrăjeşte, ca împlinit.

Vom ilustra cu câteva exemple frecventul uz pe care-l fac colindele, în variate împrejurări, din epitetul *frumoasă-frumos*, pentru calificarea eroinelor sau eroilor lor. Aşa, într-o colindă de flăcău din Muntenia, cu subiect mitologic – despre mărul care face mere de aur, ce sunt mâncate de Duhul Mării Negre – când eroul întinde arcul ca să-l săgeteze, Duhul mării îi promite, dacă-i va cruța viața, să-i dea de soție pe: „Surioara soarelui,/ Nepoțica zânelor,/ Frumoasa frumoaselor!”[57] În fiecare din aceste 3 versuri citate, ne este înfățişată câte-o ipostază de frumusețe culminantă a fetei făgăduite ca mireasă viteazului flăcău: sora soarelui – imagine luminoasă în gradul cel mai înalt – evocă, fireşte, chipul unei fete frumoase fără seamăn; nepoata zânelor – zână ea însăşi – reprezintă de asemenea un ideal de frumusețe feminină. Cât despre calificativul din versul ultim, redat printr-un superlativ absolut de tipul perifrastic, prin repetiție – cu epitetul *frumoasă* succedat de acelaşi epitet la genitivul plural, adică sub formă de comparație – reprezintă un apogeu al frumuseții, întrucât eroina apare drept cea mai frumoasă dintre cele mai frumoase fete.

Într-o colindă de fată din sud-vestul Transilvaniei[58], refrenul invocativ, care se repetă după fiecare vers – de la un capăt la altul al colindei – sună: „Soră-leo, fată *frumoasă*!”[59] Dar iată şi începutul acestei colinde: „Ş-am venit c-am auzitu/ Că eşti bună şi *frumoasă*,/ De *frumoasă* te vedemu,/ Da de bună nu te ştimu”[60]. Într-o altă colindă transilvană, din

---

[57] G. Dem. Teodorescu, PPR, p. 81, v. 41-43.
[58] Din com. Petreni, jud. Hunedoara.
[59] Drăgoi, *303 colinde*, p. 176, nr. 186. Cf. acelaşi refren şi într-o altă colindă de fată mare, din com. Martineşti, jud. Hunedoara: *Ibidem*, p. 147, nr. 147.
[60] *Ibidem*, p. 176, nr. 186.

Scanned with OKEN Scanner

acelaşi sat, închinată tot fetei mari, colindătorii o fericesc pe mama ei că are o fiică aşa de frumoasă, încât i s-a dus vestea în lume – pentru că n-are potrivă decât doar pe sora soarelui – şi e asaltată de peţitori foarte bogaţi şi de neam mare[61]: „Ferică de ea-re/ De cea jupânească,/ De şade la masă,/ Cu-o fiică *frumoasă*!/ De *frumoasă mare*,/ Soaţă-n lume n-are!/ Ba zău, ea că-mi are/ Sora soarelui!/ Şi pe ea mi-o ceru/ Mulţi din multe părţi"[62].

Această temă e bine cunoscută şi în alte sate ale aceleiaşi regiuni transilvane[63]. Astfel, o variantă a citatei colinde începe tot cu glorificarea mamei pentru frumuseţea fiicei sale pe care vin s-o ceară peţitorii din toate părţile. Mai ales o peţesc stăruitor un păcurar bogat, un ofiţer şi un fecior de împărat. Se-nţelege, fata-l va alege pe cel din urmă: „Ceasta-i jupânească,/ Mare-ş boierească/ Cu fiică frumoasă (bis)/ Ea se lăudă-re,/ Că pe ea mi-o cere,/ Trei din trei locuri/ Şi din trei vaduri"[64].

Într-o colindă din Muntenia – şi anume din şesul Dunării – cu tema peţirii fetei de către un tânăr cioban foarte bogat, acesta şi-o alege de mireasă, dintre mai multe frumoase fiice de negustori, şi de boieri mari, pe cea mai frumoasă din toate: „Care e mai naltă/ Şi mai sprâncenată,/ Cu sprânceană deasă,/ Cu geană sumeasă,/ Chip de jupânească"[65]. Această eroină este invocată mereu prin versul: *Tu fată frumoasă*[66]. Sau, spunându-i-se numele ei: „(Cutare) *frumoasă*"[67]. Într-o colindă de tineri însurăţei din Muntenia, fiecare dintre cei doi soţi îl laudă pe celălalt, fericindu-se de traiul bun pe care-l duc împreună. Astfel, iată ce spune soţul: „Ferice de mine/ Parte ce-am avut/ De tânără doamnă,/ Tânără *frumoasă*"[68]. Sau, după o altă variantă: „Ferice-mi, ferice/ Parte ce-am avut/ De doamnă *frumoasă*"[69].

---

[61] Între aceştia, o cer mai ales un cioban cu mii de oi şi un fiu de împărat. Fata îl refuză pe ciobanul cel avut, temându-se de truda mare pe care o cere mulsul atâtor oi şi strânsul caşului la atâta lapte! Ea îl preferă pe feciorul de împărat, fiindcă va duce o viaţă fără griji şi fiindcă-i place să se plimbe în rădvan.
[62] Drăgoi, *op. cit.*, p. 187-188, nr. 197.
[63] Tot Drăgoi ne-o relatează şi din satul Dobra, jud. Hunedoara.
[64] Drăgoi, *op. cit.*, p. 111, nr. 102.
[65] Neagu, *Colinde*, p. 7.
[66] *Ibidem*.
[67] *Ibidem*.
[68] G. Dem. Teodorescu, PPR, p. 79, v. 28.
[69] *Ibidem*, p. 80, v. 30.

Scanned with OKEN Scanner

Epitetul *frumoasă* atribuit fetei mari apare frecvent şi în finalul colindelor închinate ei, când colindătorii, în chip de rămas bun, îi adresează urări directe, de ex.: „Iar cutare cea *frumoasă*/ Ea să-mi fie sănătoasă!”[70] Sau, după o colindă închinată unui flăcău, care are o soră fată mare: „Tânărul Cutare/ Fie-mi sănătos/ Ca tată, cu mamă,/ Cu soră frumoasă!”[71] De asemenea, colindătorii atribuie epitetul în chestiune la sfârşitul colindei – când se pregătesc de plecare – nevestelor. Aşa, de exemplu, finalul unei colinde din Banat – dedicat în special unei tinere neveste – sună: „Rămâi sănătoasă,/ Ghiş dalbă nevastă,/ Cutare frumoasă!”[72] La fel i se adresează colindătorii munteni din câmpia Dunării, când pleacă, unei tinere gospodine: „Găzdiță *frumoasă*,/ Rămâi sănătoasă!”[73]

În ce priveşte colindele dedicate flăcăului, în cele mai multe din ele, colindătorii – fie vorbind despre dânsul, fie apostrofându-l în chip direct – îi atribuie epitetul compus „*făt-frumos*”, pe care-l juxtapun prenumelui său în ordine succedentă. Astfel, într-o colindă de păstor din Muntenia, eroului i se spune mereu aşa, adică întocmai ca-n basme, precum am relatat deja[74]. Când Dumnezeu aude din cer zbieretul asurzitor al numeroasei turme, pe care o păzeşte ciobanul, pogoară pe pământ la dânsul şi-l întreabă: „– Hai tu, Nică *făt-frumos*,/ Ale cui sunt ceaste oi?/ Zise Nică făt-frumos:/ – Hai, drag Doamne milostive,/ D’ale tele/ Cu-ale mele/ Grăi bunul Dumnezeu/ Cătră Nică *făt-frumos*:/ – Fie-ți ele dăruite”[75].

La fel i se spune flăcăului şi într-o colindă de logodiți, din aceeaşi provincie, de pe şesul Dunării: „N. *făt-frumos*/ Slujeaşte,/ Projaşte,/ La lină fântână,/ La colț de grădină,/ C-o fată de mână,/ Cu fată frumoasă”[76]. Sau, după o colindă de flăcău, tot din Muntenia: „Slujeaşte-mi, slujeaşte/ La Lixandru-Vodă/ Cutare *făt frumos*/ Iar Lixandru-Vodă/ Din gură-mi grăia:/ – Cutare *făt-frumos*,/ Rău gând mi-ai gândit/ Cutare *făt-frumos*/ Din gură-şi

---

[70] *Ibidem*, p. 87, v. 72.
[71] *Ibidem*, p. 64, v. 107.
[72] Drăgoi, *op. cit.*, p. 13, nr. 13.
[73] Neagu, *op. cit.*, p. 16.
[74] Cf. mai sus.
[75] G. Dem. Teodorescu, PPR, p. 41.
[76] Neagu, *op. cit.*, p. 56.

Scanned with OKEN Scanner

grăia"[77]. Aşa cum am arătat că se-ntâmplă la colindele de fată mare, epitetul *frumos* – în forma lui simplă, pur adjectivală – apare frecvent, de asemenea, în finalul colindelor de flăcău, şi anume el este juxtapus în ordine succedentă prenumelui eroului, de ex.: „Să fii sănătos,/ Cutare *cel frumos*!"[78]

Dar în cadrul urărilor finale ale colindelor dedicate flăcăului, apare deseori şi epitetul de formă compusă mai sus-discutat, de ex.: „Iară Nică *făt-frumos*/ Dânsul fie sănătos,/ Cu-ai săi fraţi,/ Cu-ai săi părinţi"[79]. Sau: „Iar Cutare *făt-frumos*,/ El să-mi fie sănătos,/ Cam cu taică,/ Cam cu maică"[80]. Sau: „Ler oi leo,/ Cutare *făt-frumos*/ Fie-mi sănătos,/ Cu fraţi, cu părinţi,/ Şi cu noi cu toţi!"[81] Sau încă, fără a se mai spune prenumele flăcăului colindat: „Tinerelul *făt-frumos*/ El să-mi fie sănătos,/ Şi cu mamă, şi cu tată"[82]. În fine, mai amintit cum colindătorii atribuie epitetul *frumos* şi unui însurăţel. Astfel, într-o colindă închinată unor tineri de curând căsătoriţi, soţia se simte fericită şi se făleşte c-a avut norocul să se mărite cu un bărbat frumos: „Ferice de mine/ Parte ce-am d'avut/ De domn tinerel,/ De domn *frumuşel*"[83]. Sau, după o altă variantă: „Ferice-mi, ferice/ Parte ce-am avut/ De domnel *frumos*"[84]. Din citatele pasaje, rezultă limpede că, pentru o fată, era un ideal scump ca viitorul ei soţ să se remarce mai ales prin frumuseţe.

O altă specie de cântece rituale, care fac frecvent uz de epitetul *frumos-frumoasă* sau de derivate hipocoristice ale lui – raportate în primul rând la mireasă şi la mire, iar uneori şi la nuni – o constituie anumite cântece nupţiale, ori chiar recitative, care elogiază aceste personaje centrale ale nunţii. Vom cita mai întâi o strigătură ardelenească închinată

---

[77] G. Dem. Teodorescu, PPR, p. 47-48, vv. 4, 15, 19, 50, 87. Cf. şi în alte colinde de flăcău: *Ibidem,* p. 49, v. 72; p. 53, v. 12, 36, 47; p. 54, v. 46; p. 55, v. 38; p. 55-56, v. 4, 61; p. 61, v. 99; p. 64, v. 44; p. 66, v. 8; p. 67, v. 12, 28, 62; p. 72, v. 71, 86; p. 72-73, v. 13, 79, 115; p. 74, v 35, 43, 66; p. 75, v. 9, 21, 38; p. 76, v. 4, 25; p. 82, v. 63, 88. Cf. de asemenea în publicaţiile: FOM, V – colecţia Gr. Creţu: Vasile *Făt-Frumos*, p. 69, 70, nr. 11; Dinu *Făt-Frumos*, p. 75, 77, nr. 14; Moscu *Făt-Frumos*, p. 83, nr. 17; Grigore *Făt-Frumos*, p. 98, nr. 31; Ionică *Făt-Frumos*, p. 99, nr. 32. *Folclor Mold. (de Jos)*, II – colecţia I. Oprişan: Ionică *Făt-Frumos*, p. 21, nr. 8 şi nr. 9.

[78] Drăgoi, *op. cit.*, p. 11, nr. 11; p. 12, nr. 12.

[79] G. Dem. Teodorescu, PPR, p. 41, v. 52.

[80] *Ibidem,* p. 72, v. 86.

[81] *Ibidem,* p. 67, v. 61.

[82] *Ibidem,* p. 73, v. 115; cf. şi p. 49, v. 72.

[83] *Ibidem,* p. 80, v. 58.

[84] *Ibidem,* p. 79, v. 63; p. 81, v. 73.

Scanned with OKEN Scanner

miresei[85] la solemnul moment ceremonial al trecerii mirilor pe sub colac, când se varsă totodată apă proaspătă în fața lor: „Țâpați apă din ulcică,/ Că *mireasa-i frumușică*!/ C-așa-i de mândră la față,/ Ca ceriu fără de ceață!/ C-așa-i de mândră la gură,/ Ca ceriu fără negură!"[86] Un cântec nupțial din Bucovina, care este adresat direct soacrei mari – fericind-o pentru norocul de a fi căpătat o așa noră – laudă de asemenea frumusețea miresei: „– Soacră mare, ești făloasă,/ C-ai găsit *noră frumoasă*!/ Ieși afară, soacră mare,/ Ieși afară pân' la nuc,/ Să vezi ce noră ți-aduc!"[87]

Iată acum un alt cântec de nuntă din Bucovina, care-i elogiază pe amândoi mirii pentru frumusețea lor, începând cu mireasa: „Floricică floare-albastră,/ *Frumoasă-i mireasa noastră*,/ Ca și-o floare din fereastră!/ *Frumoasă ni-i mireasa*,/ Ca floarea dimineața!/ Da-i *frumos* și mirele/ Cu ochii ca murele,/ Obrăjorii/ Ca bujorii!"[88] Sau, un altul, din aceeași provincie – raportându-se tot la amândoi mirii – sună: „Floricică de pe coastă,/ *Frumoasă-i nevasta noastră*!/ Nici mirele nu-i urât,/ Parcă-i o floare de târg:/ Trupușoru-i ca paharul/ Și gurița ca zaharul!"[89] Sau, altul adresat direct nunei: „Nună mare, fii voioasă,/ C-ai găsit fină *frumoasă*[90]/ Mirele – un trandafir,/ Ca să-l porți sara la sân!/ Mireasa – o zmeurică,/ S-o porți la cheutorică!"[91] Alte cântece nupțiale îl glorifică separat numai pe mire, care ne este înfățișat ca un bărbat nespus de frumos: „Cât îi Vicovul de mare,/ *Mirele pereche n-are*!"[92] Apoi, urmează portretizarea lui printr-o serie de comparații specifice populare române: „Că-i înalt și subțirel,/ Parcă-i tras printr-un inel./ Uită-te la fața lui:/ Parcă-i spuma laptelui!/ Ochișorii-s două mure/ Crescute-n umbra pădurii!"[93]

---

[85] Din satul Morlaca, jud. Cluj.
[86] Meițoiu, *Spect. nunții*, p. 455. Cf. și Gh. Cernea, *Nunta la Paloș* – FTr. II, p. 188.
[87] *Folclor Mold. (de Sus)*, II – colecția St. Cârstean, p. 768, nr. 779. Cf. și: Șerb-Cesereanu, *Folc. Zarand.* – FTr. I, p. 95, nr. 288; Cernea, *Poezii pop. sud. Ard.* – FTr. II, p. 95-96, nr. 343.
[88] *Folclor Mold. (de Sus)*, II, p. 765, nr. 764.
[89] *Ibidem*, p. 771-772, nr. 793. Cf. și I. Desmireanu, *Folc. Cluj*, FTr., I, p. 563, nr. 312.
[90] La Cârstean figurează *noră*, ceea ce e o scăpare ori a culegătorului, ori chiar a informatorului. Noi am corectat-o așa cum este just, mai ales că ne e bine cunoscut acest cântec, pe care l-am ascultat la o nuntă din fostul județ Cernăuți.
[91] St. Cârstean, *op. cit.*, p. 772, nr. 796. Cf. și Cernea, *op. cit.*, FTr. II, p. 189.
[92] Cârstean, *op. cit.*, p. 764, nr. 757.
[93] *Ibidem*. Cf. și Cernea, *op. cit.*, FTr. II, p. 188.

Scanned with OKEN Scanner

În fine, mai citǎm un cântec – îndǎtinat tot la nuntă în Bucovina – care face elogiul nunului mare, pentru frumusețea sa, desigur, atunci când se-ntâmplă ca acesta să fie încă tânăr: „Cât este satul de mare,/ Nimeni nu-i ca mândrul soare,/ Poate, numai nunul mare!/ Că e *mândru* şi *frumos*,/ La neveste drăgăstos!”[94] Mai amintim apoi că unele conăcării – cu deosebire cele în uz la peţire – laudă de asemenea frumusețea neobişnuită a miresei, care este frecvent identificată cu o zână[95] sau cu o floare minunată[96].

Epica în versuri a românilor ne oferă şi ea numeroase şi variate exemple – unele din ele surprinzător de interesante – care ilustrează preocuparea de frumusețea eroilor săi şi mai cu seamă de cea a eroinelor. Ne vom limita numai la câteva mostre referitoare la acestea din urmă. O baladă foarte răspândită pe tot teritoriul dialectal dacoromân – cunoscută sub numele de *Ilincuța Sandului*[97] (ori *Şandrului*[98]) sau *Fata Bărbulesei*[99] sau *Cântecul Chiruței*[100] – povesteşte despre eroină că era de-o uimitoare frumusețe. Iată cum apare ea în varianta munteană

---

[94] Meiţoiu, *op. cit.*, p. 92.

[95] Sevastos, *Nunta*, p. 99, 102, 105, 107, 110, 119, 353, 356, 358, 361, 366, 373, 375, 397; Marian, *Nunta*, p. 326, 467, 475; G. Dem. Teodorescu, PPR, p. 170, 173, 174, 177; FOM, V (colecţia Gr. Creţu), p. 117, nr. 43, p. 125, nr. 44; p. 130, nr. 45.

[96] Sevastos, *Nunta*, p. 100, 103, 105, 107, 110, 114, 117, 119, 121, 123, 352, 353-354, 357, 358, 367, 371, 373, 397, 398; Marian, *Nunta*, p. 325, 328, 458-459, 475-476, 842; G. Dem. Teodorescu, PPR, p. 164, 170, 174-175, 180; FOM, V (colecţia Gr. Creţu), p. 117-119, nr. 43, p. 125, nr. 44; p. 130, nr. 45.

[97] G. Dem. Teodorescu, PPR, p. 635. Cf. şi Marian, *Poesii pop. rom.*, I, p. 86. – balada intitulată *Fata Sandului*; D. Furtună, *Cânt. btr.*, p. 19, nr. 1 – sub titlul *Dochiţa Sandului* St. Cârstean, *op. cit.*: aici sunt două variante intitulate, după mama eroinei, *Sănduleasa*, p. 657-662.

[98] FOM V (colecţia Gr. Creţu), unde sunt două variante intitulate *Ilincuţa Şandrului*: nr. 105, p. 229-231; nr. 106, p. 231-233. Cf. şi: *Mat Folc*, I, p. 35 – *Ilincuţa Şandrului*; colecţia Al. Vasiliu, *Cântece*, p. 34-35, sub nr. 26 şi 27, conţine două variante fragmentare, unde eroina numită *Ilinca (Şandrului)*; într-o variantă olteană din colecţia Al. Gregorian, FOM I, p. 609, nr. 7, eroina e numită simplu *Ilincuţa*, iar balada e intitulată *Ilinca*; în varianta maramureşeană, la T. Papahagi, *Gr. şi folc. Maram.*, p. 90, mama eroinei e *Şendoreasa*.

[99] Cf. Bibicescu, PPTr., nr. 331, p. 261. În această colecţie mai figurează încă trei variante cu diferite alte titluri – „Floarea”, nr. 332, p. 267; „Ileana Petri”, nr. 33, p. 271; „Irina Pintei”, nr. 334, p. 273.

[100] Jarník-Bârseanu, *op. cit.*, ediţia Ciurcu, Braşov, 1895, p. 402.

Scanned with OKEN Scanner

înregistrată de G. Dem. Teodorescu de la Creţul Şolcan: „Foaie verde salbă moale,/ Are Sandul feată mare,/ *Frumoasă cum nu e-n lume*/ Ş-o chiamă, măre, pe nume,/ O chiamă tot Ilinca:/ Seacă la turci inima!/ De *frumoasă* ce-mi erea,/ Se ducea vestea de ea,/ Şi vestea, şi pomina,/ De la Olt la Orava,/ Din Orava-n Ţarigrad,/ La feciorul de-mpărat!/ Frunzuliță lemn uscat,/ Fecioraşul de-mpărat,/ Toată lumea a-ntrebat,/ Toată lumea a cătat,/ A cătat ş-a ispitit,/ Dar ca dânsa n-a găsit,/ Mai chipoasă,/ *Mai frumoasă*,/ Mai cu chip de puic'aleasă,/ Ca feata de Sănduleasă!"[101]

Fiul sultanului, văzând-o, e cotropit de o dragoste mistuitoare pentru ea. Sultanul trimite-ndată după Ilinca o ceată de turci, care – ajungând la Dunăre şi zărind-o pe fată la fântână, în timp ce scotea apă – rămân încremeniți de frumusețea ei: „Caicul de mal lega,/ La fântână se ducea,/ Pe Ilinca c-o vedea:/ *De frumoasă ce erea*,/ Inima le săgeta"[102]. În cele din urmă, când fiul sultanului află vestea morții Ilincăi, care – ca să scape de robia turcească – s-a aruncat în Dunăre, este cuprins de o deznădejde aşa de mare, încât se sinucide: „Pe hanger mâna punea/ Şi din teacă mi-l scotea:/ Singur seamă că-şi făcea/ Numai pentru Ilinca,/ *Frumuşica* Sandului/ De pe malul Oltului"[103].

Într-o altă variantă a baladei cu tema raptului unei fete frumoase de către turci – culeasă din sud-estul Transilvaniei[104] – eroina este fiică de boier. Frumusețea sa e relevată în parte şi prin portretizare, dar mai ales prin efectele cauzate asupra celor ce o văd, adică la fel ca-n varianta precedentă: „Are Barbu-o fată mare,/ Cu cozile pe spinare,/ Tot bătute cu parale,/ Cu parale gălbioare,/ Străluceau ca sfântul soare!/ De *frumoasă* ce-mi era,/ Ochii-i bătea Brăila,/ Sprâncenele Bistrița!/ Vestea-n lume că mergea/ De *frumoasa* Ilinca"[105].

O altă baladă foarte răspândită, „a lui Tudorel" – precum i se spune, de obicei, după numele eroului principal – povesteşte despre un tânăr, care, însurându-se cu o fată nespus de frumoasă şi zidindu-şi cârciumă la drumul mare, ce ducea spre Ţarigrad, se-mbogățeşte grozav în foarte scurtă vreme. Frumusețea cârciumăresei atrăgea, ca prin vrajă, pe toți

---

[101] G. Dem. Teodorescu, PPR, p. 635-636, v. 14-35.
[102] *Ibidem*, p. 637, v. 103-112.
[103] *Ibidem*, p. 639, v. 340-348.
[104] Din satul Vâlcele, de lângă oraşul Sf. Gheorghe.
[105] Bibicescu, PPTr., p. 262, v. 8-17.

Scanned with OKEN Scanner

călătorii care veneau să bea vinul slujit de ea: „Tudorel mi se-ndemna/ Şi de tânăr se-nsura,/ *Frumoasă mândră* lua:/ *De frumoasă ce erea,*/ Cârciumăreas' o punea/ Ş-o chema, măre, Voica./ Dar unde cârciumărea?/ La marginea drumului,/ Drumul Ţarigradului/ Şi schelii 'împaratului./ Cine pe drum că trecea,/ La cârciumă se oprea,/ *La Voichiţa se uita*/ Şi de dragul ei tot bea"[106].

Astfel, cu ochii la frumoasa cârciumăreasă, drumeţii îşi beau tot ce aveau mai de preţ asupra lor, plecând apoi despuiaţi şi cu pungile goale: „Beau-şi turcii cealmalele,/ Ienicerii – pistoalele,/ Arnăuţii – hangerile,/ Rămân doar cu tecile:/ Rău le curg lacrămile!/ Beau plugarii plugurile,/ Croitorii – foarfecile,/ Negustori – averile,/ Lăutari – viorile/ Şi ciobanii – turmele,/ Şi ţiganii – foalele"[107].

Ne întrebăm dacă poate fi imaginată o mai elocventă formă decât aceea a faptelor, pe care o utilizează anonimul poet popular, pentru a da expresie înaltei preţuiri a frumuseţii tinerei cârciumărese de către atât de numeroşi şi de diverşi admiratori. E reprezentată aici, structural, întreaga societate a epocii – cu variatele ei clase şi profesii – care se prosternează în faţa acelei minunate femei, dând tot ce au cu dânşii, numai ca să poată sta în preajma ei şi s-o privească. Dar frumoasa soţie a lui Tudorel pe de-o parte, iar pe de alta, uimitoarea lui îmbogăţire – datorită frumuseţii fără seamăn a soţiei sale – au făcut să fie foarte pizmuit de consăteni, care l-au pârât turcilor; iar aceştia l-au supus la biruri aşa de grele, că în scurt timp Tudorel a sărăcit. „Da-le-lè-le/ Toderèle!/ Tinerel te-ai însurat,/ *Frumoasă nevastă*-ai luat!/ *De frumoasă ce era*/ Vestea-n ţară că mergea,/ La mare bir te punea:/ Vânduşi vii,/ Vânduşi moşii/ Şi de bir nu te plătişi!/ Vânduşi sate/ Şi olate,/ Plătişi birul jumătate!"[108]

Nemaiştiind ce să facă spre a scăpa de grelele biruri la care fusese pus, Toderel se hotărăşte să-şi vândă nevasta şi o duce la târg. Aici, el intră-n vorbă cu un turc tânăr, căruia îi cere mai multe cântare de galbeni şi de arginţi, fiecare cântar în greutatea soţiei: „– Ce ceri tu pe mândra ta?"[109] îl întreabă turcul pe Toderel. Acesta îi răspunde: „– Nu cer mult pe

---

[106] G. Dem. Teodorescu, PPR, p. 675, v. 14-29 (var. II).
[107] *Ibidem*, p. 669, v. 49-70 (var. I).
[108] Bibicescu, *op. cit.*, p. 276, v. 1-16.
[109] *Ibidem*, p. 277, v. 38; p. 278, v. 61.

Scanned with OKEN Scanner

mândrea mea,/ De cinci ori s-o cumpăneşti:/ De cinci ori,/ Cu gălbiori;/ De cinci ori,/ Cu albişori/ Şi cinci funți/ De bani mărunți"[110]. Turcul, când o vede cât e de frumoasă, nici nu mai stă la tocmeală; ci plăteşte tot bănetul cerut de erou şi o ia[111].

După cum aflăm din unele variante, Tudorel era şi el o mândreţe de bărbat, tocmai pe potriva soției ce-şi alesese. Astfel, varianta Şolcan, din jud. Brăila, spune despre eroul nostru, care – încă înainte de însurătoare – îşi clădea case în satul lui: „Mândre case se zidesc/ Ş-ale cui mi se numesc?/ Tot ale lui Tudorel,/ Flăcău tânăr, *frumuşel:/ Mor fetele după el*"[112].

În lirica populară de asemenea, se face deseori uz de epitetul *frumos-frumoasă* şi de derivatele sale hipocoristice, mai cu seamă în cântecele erotice, în care flăcăul cântă farmecul fetei iubite sau fata pe al flăcăului drag. Uneori, întâlnim adevărate portrete ale fetei frumoase sau ale flăcăului frumos. Iată, de ex., un portret al fetei, redat prin efectele produse de frumusețea ei, ceea ce-i caracteristic în special liricii noastre folclorice, spre deosebire de cea a altor popoare din sud-estul şi orientul Europei: „Floricică albăstrea,/ *Mândră, mândruleana mea,/ După fața ta de doamnă,/ Lumea-ntreagă se întoarnă.*/ Râsu-ți lumea veseleşte,/ Plânsu-ți lumea amărăşte/ *Şi de dragul dumitale,/ Ştie chiar şi sfântul soare:/ Când la tine când priveşte,/ Stă şi nu mai asfinţeşte./ Sfântul soare, dacă-i soare,/ Şi tot după tine moare;/ Dară eu, fecior sărac,/ Cum să nu mor de-al tău drag?*"[113]

Aşadar aici pe de o parte, lumea întreagă care, în uimirea ei, se-ntoarce ca vrăjită după eroină ca să-i contemple chipul; iar pe de alta, personificarea – cu intime aderențe mitologice – a unui element cosmic ca soarele, care o priveşte şi el pe frumoasa fată cu atâta nemărginită admirație, încât uită să mai apună, ba chiar stă să moară de dragul ei, reprezintă o culminație a elogiului frumuseții feminine, care cu greu ar putea fi depăşită.

Într-o altă doină, tot din Transilvania, în care flăcăul îi face mustrări iubitei sale că, din cauza chipului ei nespus de frumos, el nu-şi

---

[110] *Ibidem*, p. 277, v. 39-47; p. 278, v. 62-70.
[111] *Ibidem*, p. 278.
[112] G. Dem. Teodorescu, PPR, p. 669, v. 11-15.
[113] Jarník-Bârseanu, *op. cit.*, ediția Ciurcu, p. 20, nr. XXVII.

Scanned with OKEN Scanner

mai poate vedea de treburile lui când ea îi iese-n cale, fata – perfect conştientă de frumuseţea sa – îi răspunde, chipurile, drept dezvinovăţire: „– Bade, nu te supăra,/ Că, zău, nu e vina mea,/ Ci-i vina măicuţă-mea:/ *Ea frumoasă m-a făcut*/ Şi eu ţie ţi-am plăcut,/ Ca piperiu grecilor,/ Ca tămâia popilor”[114].

Dar adesea, însuşi flăcăul îndrăgostit o laudă pe mama iubitei lui pentru meritul de a fi dat naştere unei aşa mândreţe de fată, de ex.: „Draga mea subţire-n trup,/ Harnică maică-ai avut,/ De *frumoasă te-a făcut*,/ Cu ochi negri de ochit,/ Cu sprâncene de-amăgit,/ Cu gura de-nceluit!”[115] De altfel, mândra, adică iubita, în poezia populară a românilor – ca şi a altor neamuri – nu poate fi imaginată decât ca un ideal de frumuseţe ce este unică în această privinţă între toate fetele lumii, precum mărturiseşte un flăcău despre draga lui: „Cât în lume am umblat,/ Eu ca mândra n-am aflat;/ Bunişoară şi *frumoasă*/ Şi ca ea de drăgăstoasă!”[116]

Într-o altă doină, unde mama vrea să-şi mângâie fiul adânc mâhnit, pentru că mândra lui îl părăsise – măritându-se cu altul – acesta se arată inconsolabil. El îi răspunde printr-o comparaţie, în care i-o înfăţişează pe fata iubită ca fiind mai frumoasă decât stelele cerului: „– Ce eşti, hicuţ, supărat/ Că mândruţa te-a lăsat,/ Cu altul s-a măritat?/ Nu te, hicuţ, supăra,/ Că alta vei căpăta!/ – Maică, măiculeana mea,/ *Ceriu-i mare, stele-s multe,/ Şi mai mari, şi mai mărunte,/ Luminoase, strălucioase,*/ Dar ca mândra nu-s frumoase!”[117]

Vom prezenta acum şi unele locuri din lirica folclorică română, unde întâlnim epitetul nostru – raportat la o fată – sub aspecte hipocoristice. Astfel, într-o doină cu tema celor doi iubiţi, care pun la cale fuga din sat – ca să-nfrângă opreliştile ce împiedicau unirea lor – aflăm: „Iar mândruţa *frumuşà*/ Din guriţă-aşa grăia”[118]. Sau, după altă doină, în care iubita este asemuită cu cea mai frumoasă dintre florile câmpului: „Câte flori pe câmpurèle,/ Nu seamănă mândrei mele;/ Numai una mititeà,/ *Frumuşeà* şi gingăşeà,/ Parcă seamănă cu ea!”[119] Sau, după alta,

---

[114] *Ibidem*, p. 23, nr. XXXV, v. 14-20.
[115] *Ibidem*, p. 35, nr. LXII.
[116] *Ibidem*, p. 25, nr. XXXVIII.
[117] *Ibidem*, p. 94, nr. CCXVI, v. 20 .
[118] *Ibidem*, ediţia Fochi, p. 235, nr. CXLIII.
[119] *Ibidem*, ediţia Ciurcu, p. 32, nr. LVIII.

Scanned with OKEN Scanner

în care flăcăul spune despre draga lui: „Am o mândră ibovnică,/ *Tinereà* şi *frumuşeà*./ De mă pot iubi cu ea”[120]. Într-o doină, mama se adresează dezmierdător fiicei sale: „Frunză verde pănuşică,/ Draga mamei *frumuşică*”[121]. Iar în alta, flăcăul atribuie acelaşi epitet iubitei sale: „Frunză verde alunică,/ Puiculiță frumuşică”[122].

Vom cita acum versuri şi din câteva cântece lirice, în care flăcăul e înfățişat ca frumos, aplicându-i-se epitetul respectiv. Iată unul, unde fata îşi spune preferințele sale pentru bărbatul chipeş: „Trandafir cu bun miros,/ Drag mi-i, Doamne, *ce-i frumos*,/ Şi călare, şi pe jos,/ Şi la lucru, şi la joc,/ Te face să stai pe loc!”[123] Într-un altul, în care fata se plânge de mustrările mamei – pentru că întârzie seara pe uliță – ea se dezvinovățeşte, arătându-şi marea dragoste pentru frumosul ei bădiț, pe care-l asemuieşte cu cel mai falnic brad din munte. Ba chiar, ea găseşte că-l întrece şi pe acel brad: „Mult mă mustră măicuța/ Să las seara ulița./ Dar eu nu o pociu lăsare,/ Că satul câtu-i de mare/ Nime bădiț ca min’ n-are!/ Şi câtu-i satu mereu,/ Nu-i bădiță ca al meu!/ Ba mai e un brad în munte/ Cu crăci verzi, cu verde frunte;/ *Dar nici bradul cel fălos*/ Nu-i ca badiu de frumos!”[124] În fine, într-o altă doină de dragoste, fata îşi spune admirația sa nestăvilită pentru frumusețea iubitului ei, despre care crede că nu-şi află pereche-n lume. De data aceasta însă, idealul fetei nu mai e chiar unul dintre flăcăii satului, ci e un tânăr seminarist din vestita şcoală de la Blaj: „Câtu-i dealul de mereu,/ Nu-i drăguț *frumos* c-al meu:/ Nici în sat, nici în oraş,/ Numai-n şcoala de la Blaj!/ Vai! *frumosu-i, frumuşel*,/ Nu ştiu ce să fac cu el!/ Face-l-aş rujă-n fereastră,/ Totdeauna să-nflorească”[125].

Nu putem încheia această fugară trecere în revistă a creației artistico-folclorice româneşti – ca fundal şi ca suport al antroponimelor cu tema *frumos* – fără să facem un scurt popas şi în domeniul paremiologic, pentru a vedea şi aici care e atitudinea poporului nostru față de conceptul frumuseții umane. Acest domeniu nu e deloc mai puțin interesant decât celelalte deja examinate; ba, în unele privințe, credem că chiar le

---

[120] *Ibidem*, p. 30, nr. L, v. 6-8.
[121] *Ibidem*, ediția Fochi, p. 444, nr. CDXXV, v. 1-2.
[122] *Ibidem*, p. 409, nr. CLIII, v. 1-2.
[123] *Ibidem*, ediția Ciurcu, p. 40, nr. LXXII.
[124] *Ibidem*, p. 33-34, nr. LX, v. 1-11.
[125] *Ibidem*, p. 35, nr. LXII, v. 1-8.

Scanned with OKEN Scanner

depăşeşte pe acelea, dat fiind că produsele sale reprezintă un bun spiritual, de care omul din popor face uz zilnic în cele mai diferite împrejurări pentru a-şi justifica modul de a gândi şi simţi, precum şi modul de a se comporta, al său personal ori al semenilor săi. Creaţia paremiologică – fie că e vorba de proverbe sau de zicători sau de maxime, iar uneori chiar de simple idiotisme – reprezintă înţelepciunea populară cristalizată în expresii de o supremă laconicitate şi tezaurizată în graiul maselor largi din străvechi timpuri. Prin continua circulaţie orală, conţinutul ei ne oferă garanţia unei obiectivităţi verificate de-a lungul vremii de generaţii fără număr şi totodată pe spaţii întinse, care foarte adesea se identifică cu întregul teritoriu de limbă românească.

În scopul de a pune în lumină chipul cum este privită frumuseţea fizică a omului de către produsele folclorico-paremiologice şi cum e utilizat în ele epitetul care o exprimă, vom spicui un număr apreciabil de exemple edificatoare din cele mai importante colecţii româneşti de proverbe – începând cu bogata şi minunata culegere a vornicului Iordachi Golescu, apoi continuând cu colecţia nu mai puţin demnă de admiraţie a lui Anton Pann, cu cea a lui Hinţescu şi cu cea a lui Ispirescu – care toate sunt incluse integral în monumentala colecţie a lui Iuliu Zanne[126], una din cele mai impunătoare culegeri de proverbe de pe glob.

Şi pe acest teren, al paremiologiei folclorice, ne va preocupa, firește, cu deosebire frumuseţea femeii. Din capul locului, ţinem să relevăm atitudinea sceptică, iar nu o dată chiar defăimătoare a poporului faţă de frumuseţea fizică feminină, cea atât de preţuită şi de admirată de celelalte produse folclorice pe care le-am cercetat. Astfel, un proverb spune ritos: „Cu mult mai frumoasă frumuseţea sufletului decât a obrazului”[127]. Iar o maximă, în acelaşi spirit, iată cum ne apostrofează: „Nu la faţă, ci la fapte să te-arăţi frumos!”[128] Alte proverbe stăruie asupra caracterului efemer al frumuseţii fizice, de unde reiese că omul trebuie s-o privească cu rezerve şi s-o năzuiască după altceva ce, prin contrast cu ea, constituie un ideal mult mai înalt şi totodată mai durabil: „Frumuseţea trupului, de joi până mai apoi; iar a

---

[126] De aceea, pentru simplificare, nu-i vom mai cita în parte pe fiecare dintre menţionaţii folclorişti paremiologi, ci numai pe Iuliu Zanne.
[127] Zanne, PR, VIII, p. 629, nr. 13.665.
[128] *Ibidem*, nr. 13.672.

Scanned with OKEN Scanner

sufletului, în veci pomenită"[129]. Sau: „Frumusețea ține de azi până mâine"[130]. Sau: „Frumusețea – musafir: că cum vine, așa se duce!"[131] Sau: „Mai scurtă-n zile decât frumusețea nimic e alt pe lume; că până o vezi, ea îndată piere!"[132] Sau încă: „Frumusețea – avere nestatornică!"[133]

Unele proverbe văd în frumusețea feminină o mare primejdie pentru bărbați: „Cu cât mai mult te uiți la cea frumoasă, cu atât mai mult te-ntunecă și te adoarme!"[134] Sau, și mai precis: „Cu cât mai frumoasă, cu atât mai primejdioasă!"[135] O serie de proverbe fac aluzie la caracterul schimbător al femeilor frumoase, ceea ce aprinde gelozia în sufletul bărbaților: „Muierea frumoasă în bănuieli te bagă"[136]. Iar un alt proverb se exprimă și mai categoric în defavoarea femeii frumoase, vizându-i necredința: „Frumusețea cu cât mai mare, cu atât credință nicicum are!"[137] Un altul, de-a dreptul injurios și chiar misogin, sună: „Cu cât muierea e mai frumoasă, cu atât mai păcătoasă!"[138]

Alte proverbe, având în vedere risipa pe care trebuie s-o facă un bărbat atunci când își ia de soție o femeie frumoasă – cu cheltuielile mari pentru gătelile ei – sună: „Nevastă frumoasă este pagubă la casă!"[139] Sau, după o variantă și mai expresivă: „Nevasta frumoasă îi pârjol la casă!"[140] De aceea, o maximă recomandă bărbatului tânăr: „Să-ți faci ochii în patru, când te uiți la frumusețe!"[141] O alta, fără a deprecia cu totul frumusețea fizică a femeii, găsește că ea nu poate fi pusă cu adevărat în valoare decât atunci când e însoțită de inteligență: „Aceea e frumusețe, ce pe lângă frumusețe are și minte frumoasă"[142]. Altă maximă însă, de pe aceeași

---

[129] *Ibidem*, VIII, p. 630, nr. 13.706.
[130] *Ibidem*, nr. 13.710.
[131] *Ibidem*, nr. 13.698.
[132] *Ibidem*, VIII, p. 629, nr. 13.671.
[133] *Ibidem*, nr. 13.682.
[134] *Ibidem*, VIII, p. 628, nr. 13.663.
[135] *Ibidem*, nr. 13.664.
[136] *Ibidem*, VIII, p. 353, nr. 7.353.
[137] *Ibidem*, VIII, p. 629, nr. 13.687.
[138] *Ibidem*, VIII, p. 353, nr. 7.351.
[139] *Ibidem*, II, p. 156, nr. 3.358.
[140] *Ibidem*, IV, p. 498, nr. 10.413.
[141] *Ibidem*, VIII, p. 629, nr. 13.679.
[142] *Ibidem*, VIII, p. 628, nr. 13.661.

Scanned with OKEN Scanner

poziție, reduce la neant frumusețea fizică, în caz că inteligența lipsește: „În zadar, la muiere, frumusețe fără minte!”[143]

În consecință, o maximă – adresându-se tinerilor candidați la însurătoare – le dă următorul sfat, după care frumusețea fizică a femeii apare complet insignifiantă: „Alegerea muierii nu după frumusețe, ci după năravurile ei cele bune; că frumusețea curând se pierde, iar năravurile în veci rămân!”[144] Iar alta îl previne pe tânărul bărbat să nu cadă cumva victimă femeii frumoase: „Păzește-te să nu te supuie genele frumuseților, că te calcă subt picere!”[145] Astfel, frumusețea femeii fiind considerată ca un pericol ce-i pândește perfid din umbră pe bărbați, unele proverbe sună ca un teribil *memento* pentru aceștia, de ex.: „Frumusețea amăgește și pe cel mai tare'n minte!”[146] Sau altul, de natură a sugera și mai multă prudență în fața femeii frumoase, îi face atenți pe bărbați că: „Frumusețea fără greșală/ Și bătrâni curând înșală!”[147]

Un alt proverb – referindu-se la bărbații care supraestimează frumusețea fizică a femeilor, ignorând primejdia pe care aceasta o ascunde – le spune: „Cel ce se închină la frumusețe ca la o icoană, uscat ca icoana rămâne!”[148] Un altul – deși păstrează mari rezerve și chiar temeri cu privire la femeile frumoase – apreciază totuși frumusețea lor ca pe o calitate unanim recunoscută: „*Frumusețea cui nu-i place*?!/ dar nu știi în ea ce zace!”[149] Însă, fapt ce pare bizar la prima vedere, un proverb prezintă frumusețea fizică drept un element negativ și pentru femeia însăși, posesoarea ei: „Frumusețea, la muiere, mari năcazuri îi aduce”[150]. Sau altul, care exprimă și mai categoric aceeași idee: „De multe ori frumusețea își primejduiește viața”[151].

---

[143] *Ibidem,* VIII, p. 353, nr. 7.349.
[144] *Ibidem,* VIII, p. 356, nr. 7.414.
[145] *Ibidem,* VIII, p. 629, nr. 13.677.
[146] *Ibidem,* nr. 13.683.
[147] *Ibidem,* VIII, p. 630, nr. 13.708. Aici „fără greșală” are sensul de fără cusur, adică perfectă.
[148] *Ibidem,* nr. 13.715.
[149] Jipescu, *Opincarul*, p. 141. Reprodus și de Zanne, *op. cit.*, II, p. 568, nr. 5.268.
[150] Zanne, PR, VIII, p. 629, nr. 13.694.
[151] *Ibidem,* VIII, p. 630, nr. 13.722.

Scanned with OKEN Scanner

Dar dacă o seamă de creații paremiologice – cum ar fi cele mai sus-relatate – în special o serie de maxime, cu finalitatea didactică pur moralizatoare, tind a pune în umbră frumusețea feminină, minimalizându-i valoarea și importanța, iar uneori contestându-i-le total, *există altele cu mult mai numeroase și mult mai răspândite în masele largi ale poporului, care nu numai că o recunosc și o apreciază entuziast ca o calitate din cele mai alese, ci adesea chiar o ridică-n slăvi.* Pe unele ca acestea le considerăm noi ca fiind și cele mai autentic populare.

Iată mai întâi un proverb care ne prezintă frumusețea drept o calitate specifică femeii, spre deosebire de bărbat, căruia îi șade mai bine să fie curajos și viteaz: „*La muiere, frumusețe*; la bărbat, voinicie!"[152] Sau: „Frumusețe la muiere se cere și voinicie la bărbat!"[153] Sau, după o altă variantă cu iz arhaic: „*La muiere frumusețea*, ca la bărbat virtutea!"[154] Relatăm acum și o maximă care dă expresie aceleiași idei, povățuindu-l astfel pe tânărul bărbat ce s-ar lăsa ispitit să se mândrească cu frumusețea lui: „Nu pentru frumusețe, ci mai mult pentru vârtute să te făleşti, *că frumusețea numai la muiere, fală*!"[155] Demn de remarcat e că această maximă și citatele proverbe constituie o confirmare a ipotezei noastre despre primatul cronologie al prenumelor feminine derivate de la tema *frumos-*[156].

În adevăr, frumusețea fizică este un ideal atât de specific feminin, încât orice femeie năzuieşte a și-l apropia, măcar într-o cât de mică măsură, chiar atunci când are de luptat din greu cu natura, care n-a fost deloc darnică cu ea. E ceea ce constată următorul proverb: „Muierile vor, firește, să s-arate frumoase și mai mult drăgăstoase, și când firea nu le iartă!"[157] Pe de altă parte însă, toată lumea prețuiește frumusețea naturală; iar nu artificiile, prin care cele lipsite de această calitate încearcă să corecteze natura, precum ne-o spune clar un alt proverb: „Frumusețea se cinsteşte când este firește; iar nu când se plăsmuieşte!"[158]

---

[152] *Ibidem,* VIII, p. 357, nr. 7.448.
[153] *Ibidem,* VIII, p. 630, nr. 13.712.
[154] *Ibidem,* IX, p. 97, nr. 1.845.
[155] Vârtute = vitejie, voinicie. Zanne, *op. cit.*, VIII, p. 629, nr. 13.675.
[156] Cf. mai sus.
[157] Zanne, *op. cit.*, VIII, p. 365, nr. 7.668.
[158] *Ibidem,* p. 630, nr. 13.703.

Scanned with OKEN Scanner

Cu privire la femeia frumoasă, există numeroase idiotisme, care exprimă admirația pentru ea într-un grad superlativ. Citățm numai câteva exemple: „Frumoasă coz!”[159]; „E frumoasă de-ți vine s-o sorbi într-o *lingură de apă*!”[160] (Sau: „într-o bardacă!” sau: „într-un pahar cu apă!”), „*Frumoasă de pică*!”[161], „*Frumoasă foc*!”[162], „*Frumoasă de mama focului*!”[163], „*Frumoasă de să te-nchini la ea şi mai multe nu*!”[164], „*Frumoasă-a dracului*!”[165], „*Frumoasă-i, Doamne, bat-o norocul*!”[166], „*Frumoasă de te săgetează la inimă*!”[167] etc. etc.

Foarte adesea, frumusețea femeii este ilustrată prin comparații cu elemente recunoscute în general ca simboluri ale frumosului, de ex.: „Muierea frumoasă – ca un trandafir frumos şi cu miros şi mai frumos”[168]. Sau, în scurte expresii stereotipe, devenite dictoane de uz curent: „ca o garofiță”[169], „ca o floare”[170], „ca o stea”[171], „ca o icoană”[172], „ca scrisă”[173], „ca surioara soarelui”[174], „ca o zână”[175], „ca Ileana Cosânzeana”[176] etc. Asemenea comparații, precum am văzut, se-ntâlnesc frecvent şi-n basme.

Iată acum un proverb, care – în simplitatea lui inegalabilă – spune foarte mult despre puterea cu care se impune frumusețea cea adevărată:

---

[159] *Ibidem,* II, p. 597, nr. 5.264.
[160] Caraman, Colecție folcl. inedită.
[161] Zanne, *op. cit.*, II, p. 567, nr. 5.262.
[162] Caraman, *op. cit.*
[163] Creangă, *op. cit.*, ediția Kirileanu, p. 281; despre fata împăratului Roşu, din *Povestea lui Harap Alb.*
[164] Caraman, *op. cit.*
[165] *Ibidem.*
[166] *Ibidem.*
[167] *Ibidem.*
[168] Zanne, *op. cit.*, IX, p. 96, nr. 1.815.
[169] *Ibidem,* p. 226, nr. 4.468.
[170] *Ibidem,* nr. 4.460.
[171] *Ibidem,* nr. 4.469.
[172] *Ibidem,* p. 225, nr. 4.447.
[173] = ca zugrăvită – Caraman, *op. cit.*
[174] Zanne, p. 226, nr. 4.452-4.453.
[175] *Ibidem,* p. 225, nr. 4.448.
[176] *Ibidem,* nr. 4.450-4.451.

Scanned with OKEN Scanner

„Muierea frumoasă n-are trebuință de nici o găteală, că din fire e gătită”[177]. Un alt proverb, redând aceeaşi idee, o exprimă deosebit de plastic pe bază de antiteză: „*Muierea frumoasă, ea împodobeşte haina*; iar cea urâtă, haina pe ea o împodobeşte”[178]. O maximă care pune la fel în contrast femeia frumoasă cu cea urâtă îi dă candidatului la însurătoare următorul sfat: „Frumoasă de vei lua, de obşte o vei avea; urâtă de vei lua, moarte-n casă-ți vei avea. Alege din două una!”[179] Sau, o variantă a acesteia: „Cine are frumoasă, la nunți nu merge, că pururea are nuntă în casă; şi cine are urâtă, pe morți nu-i petrece, că pururea are moarte-n casă”[180].

Numeroase proverbe exprimă-n diverse chipuri farmecul frumuseții feminine, de ex.: „*Femeia frumoasă* – mai drăgăstoasă!”[181] Ea răspândeşte numai veselie şi voie bună în juru-i. Prin chiar faptul că e frumoasă, ea însăşi ne apare veselă: „Frumusețea muierii înveseleşte fața ei”[182]. Dar mai ales pe cei care o privesc, ea îi înveseleşte: „Muierea cu ochi frumoşi pe toți îi face voioşi!”[183] Cu deosebire pentru soțul ei, femeia frumoasă e de-a dreptul providențială; căci, precum spune o maximă care se adresează bărbaților tineri: „Muierea casa ți-o luminează, casa ți-o înfrumusețează, casa ți-o împodobeşte, casa ți-o încălzeşte”[184].

Un alt proverb, care elogiază frumusețea feminină, afirmă că: „Frumusețea cu dulceață îți aduce viață”[185]. Iar altul, care se referă la marea ei putere de atracție, sună: „Frumusețea cea mai dulce, ceea ce singură îți zice: vino, vino la mine!”[186] Un altul, care compară femeia frumoasă cu tot ceea ce poate fi mai frumos în natură, conchide că frumusețea ei o-ntrece pe cea a naturii: „Frumoasă verdeața, frumoase zorile, dar cu mult mai frumoşi nurii muierilor!”[187] Uneori însă, când frumusețea feminină atinge apogeul, efectele ei asupra privitorului sunt

---

[177] *Ibidem,* VIII, p. 353, nr. 7.355.
[178] *Ibidem,* p. 353, nr. 7.352.
[179] *Ibidem,* nr. 7.362.
[180] *Ibidem,* p. 630, nr. 13.716.
[181] *Ibidem,* II, p. 294, nr. 3.986; VIII, p. 353, nr. 7.354.
[182] *Ibidem,* VIII, p. 630, nr. 13.697.
[183] *Ibidem,* II, p. 296, nr. 4.006; VIII, p. 359, nr. 7.498.
[184] *Ibidem,* VIII, p. 359, nr. 7.489.
[185] *Ibidem,* p. 630, nr. 13.711.
[186] *Ibidem,* nr. 13.709.
[187] *Ibidem,* p. 629, nr. 13.680.

Scanned with OKEN Scanner

fascinante ca ale unei vrăji nespus de puternice, precum se vede din următorul proverb: „Frumusețea când te farmecă, numai îndată rămâi cu gura căscată!”[188] Dar frumusețea desăvârșită este o apariție foarte rară; tocmai de aceea și este ea așa de prețuită la femeile care o posedă: „Frumusețea cu cât mai rar s-arată, cu atât și slavă mai mare dobândește”[189].

Adevărata frumusețe nu are nevoie de vorbe pentru a se impune; ci, precum spune în mod așa de elocvent un proverb, sub forma antitezei: „Frumusețea îți grăiește tăcând”[190] sau: „Frumusețea pe tăcute îți grăiește”[191]. Această calitate a unor femei exercită ca un fel de atracție magnetică asupra privirilor tuturor din jurul lor: „Frumusețea, la oricine, trage orice ochiu la sine!”[192] Sau: „Muierea *frumoasă* de toți va să se vază!”[193] Sau, după un alt proverb impregnat de umor: „Și celui mai prost îi place la *frumoasă* să privească!”[194] Femeia frumoasă radiază numai simpatie, fraternizând cu toată lumea, care o răsfață în diverse chipuri. Iată un proverb plin de optimism în această privință, care ne-o arată foarte sociabilă și de-o neobișnuită bunătate în relațiile cu semenii săi: „Muierea frumoasă rudă cu toți se socotește: că unul îi zice surioară, altul verișoară, altul leliță și de obște puiculiță”[195]. Poporul îl socotește fericit pe bărbatul care a avut norocul să se-nsoare cu o fată înzestrată cu darul frumuseții: „Sprâncenile îmbinate cele mai frumoase, buzele rumene cele mai dulci, gâtul alb cel mai mângâios, iar ochii cei negri cei mai pătrunzători: ferice de cine le-a dobândit!”[196]

Unele proverbe, relevând că frumusețea este, în mod indiscutabil, un apanaj al femeilor, exprimă în același timp o profundă compasiune pentru femeile urâte, pe care le consideră nefericite: „*Frumusețea* –

---

[188] *Ibidem*, nr. 13.690.
[189] *Ibidem*, nr. 13.688.
[190] *Ibidem*, nr. 13.684.
[191] *Ibidem*, p. 630, nr. 13.700.
[192] *Ibidem*, p. 629, nr. 13.692.
[193] *Ibidem*, p. 353, nr. 7.359.
[194] *Ibidem*, p. 630, nr. 13.723.
[195] *Ibidem*, p. 353, nr. 7.357.
[196] *Ibidem*, p. 574.

Scanned with OKEN Scanner

farmecul muierilor; vai de cele ce nu-l au!"[197] Sau: „*Vai de muierea aceia, ce frumusețea îi lipsește* și urâciunea îi prisosește!"[198] Un proverb plin de tâlc spune despre fata frumoasă: „Cine *frumoasă* se naște, se naște măritată!"[199] Se știe că cel mai înalt și mai arzător ideal al tuturor fetelor este măritișul. El constituie grija cea mai mare, atât a lor, cât și a familiei lor, în special a părinților. Fata frumoasă însă este scutită de obsedanta, chinuitoarea teamă că nu se va putea mărita!

Unele proverbe înfățișează frumusețea femeii ca pe o forță extraordinară, prin care această ființă plăpândă și gingașă îl poate răpune pe orice bărbat, fie el oricât de viteaz: „*Frumusețea, la muiere, are mare putere*, că pe cel mai voinic îl arată de nimic!"[200] Adeseori, efectul acestui dar natural al femeii este comparat cu acela al unei săgeți, care-l lovește drept în inimă pe bărbatul cuprins de admirație pentru ea: „Frumusețea săgetează mai rău decât orice săgeată!"[201] Astfel, frumusețea feminină, fiind mai primejdioasă chiar decât săgeata trasă cu arcul, o maximă – care reia respectiva imagine-simbol – îi dă tânărului bărbat sfatul următor: „Întoarceți capul, când vezi o muiere frumoasă, că-ndată te săgetează!"[202]

Aici, avem a face, desigur, cu un ecou al mitologiei greco-romane, după care atributul caracteristic al lui Eros-Amor, zeul iubirii, era de a ținti cu arcul său pe cei ce voia să-i aprindă cu flacăra dragostei. Așadar, frumusețea – la femeia care o posedă – apare ca o teribilă armă ce lovește fără cruțare, făcând numeroase victime: „Frumusețea, la muiere, pe cei mai mulți i-a rănit!"[203] În fața acestei arme nu rezistă nimeni; ea este atotbiruitoare. Femeia frumoasă cea dintâi își dă seama de puterea miraculoasei arme și se complace în mânuirea ei.

Un proverb recunoaște că – în ciuda efectelor negative, pe care le produce frumusețea – ea stă totuși în fruntea tuturor calităților, ce pot înzestra pe o femeie: „*Frumusețea – în adevăr, cel mai dulce dar în lume*; dar și

---

[197] *Ibidem*, p. 630, nr. 13.707.
[198] *Ibidem*, p. 356, nr. 7.428.
[199] *Ibidem*, p. 630, nr. 13.718.
[200] *Ibidem*, p. 629, nr. 13.693.
[201] *Ibidem*, p. 630, nr. 13.704.
[202] *Ibidem*, p. 353, nr. 7.350.
[203] *Ibidem*, p. 630, nr. 13.696.

Scanned with OKEN Scanner

greşeli mai multe a pricinuit pe lume"[204]. O maximă care – din motive de prudenţă – recomandă temperanţă în admirarea frumuseţii feminine atestă, în acelaşi timp, că ea merită să fie apreciată şi respectată: „*Frumuseţea s-o cinsteşti*, iar nu ei să te-nchini, ca nu cumva să te robeşti!"[205]

Dar există de asemenea proverbe care relatează ura neîmpăcată ce provoacă frumuseţea unei femei în sufletele semenelor ei mai puţin dotate: „Pă muierea *frumoasă* multe, dă necaz, rău o defaimă"[206]. Altele, referindu-se numai la femeile frumoase, pun în lumină duşmănia dintre ele, când vreuna simte că alta e curtată sau admirată mai mult decât ea, de ex.: „*Frumoasă* cu *frumoasă* nu pot trăi-ntr-o casă!"[207] Sau: „Două frumoase – piste putinţă a petrece-ntr-o locuinţă!"[208] Sau: „*Frumoasă* cu *frumoasă* rău se pizmuiesc: dă ce să fie alta *mai frumoasă*?"[209] Sau încă: „La frumuseţe muierile când gândesc, nu se îngăduiesc; ci una pe alta se pizmuiesc"[210].

Dar gelozia înverşunată, pe care o stârneşte constatarea unei femei frumoase că alta e mai frumoasă ca ea, are loc tocmai fiindcă frumuseţea este calitatea cea mai râvnită de către femei. Acest fapt e perfect ilustrat, în antichitatea elenică, de faimosul mit al certei provocate de zeiţa Discordia (Eris), care – spre a se răzbuna, fiindcă nu fusese invitată la nunta lui Peleu cu Thetis – a aruncat între nuntaşi mărul de aur cu inscripţia „celei mai frumoase"[211], cauzând astfel conflictul dintre cele trei mari zeităţi feminine, ce pretindeau fiecare a fi cea mai frumoasă. Este interesant că Paris, prinţul-păstor, care a fost arbitrul acestui conflict din lumea divină – alegând-o pe Afrodita ca cea mai frumoasă – este răsplătit de aceasta cu cea mai frumoasă dintre muritoare. În mitul grecesc, apar deci ambele aspecte ale realităţii psihologice, pe care noi le-am urmărit în mod separat, după diferite produse folclorico-paremiologice româneşti. În adevăr, el scoate-n relief pe de-o parte că frumuseţea fizică reprezintă idealul suprem la care visează femeile, de vreme ce înseşi zeiţele cele mai

---

[204] *Ibidem*, p. 629, nr. 13.685.
[205] *Ibidem*, p. 630, nr. 13.701.
[206] *Ibidem*, p. 353, nr. 7.360.
[207] *Ibidem*, p. 629, nr. 13.681.
[208] *Ibidem*, p. 630, nr. 13.720.
[209] *Ibidem*, p. 353, nr. 7.361; p. 367, nr. 7.726.
[210] *Ibidem*, p. 357, nr. 7.450.
[211] τῇ χαλλίστῃ.

Scanned with OKEN Scanner

prestigioase ale Olimpului şi-o dispută cu înverşunare; iar pe de altă parte că femeia frumoasă constituie cel mai înalt ideal pentru bărbaţi, de vreme ce Paris disprețuieşte gloria, marile bogăţii, înţelepciunea etc., promise de Hera şi Atena, preferând mai presus de orice s-o dobândească pe frumoasa Elena, promisă lui ca soție de către Afrodita.

Concluzia ce se impune acum, la sfârşitul analizei noastre aplicate asupra variatelor creații poetico-folclorice româneşti, este că ele ne oferă dovezi peremptorii despre marea prețuire de care se bucură frumusețea fizică în lumea femeilor şi totodată despre râvna arzătoare cu care tinerii bărbaţi aspiră după soții frumoase. Chiar şi acele proverbe sau maxime, care, precum s-a văzut, privesc critic frumusețea feminină – stăruind asupra aspectelor ei negative – dacă le examinăm cu atenție, constatăm că o bună parte din ele recunosc în chip nemărturisit puterea sa de vrajă, căreia nimic nu i se poate opune. Dacă această însuşire devine adeseori o stihie fatală – e pentru bărbații admiratori, iar nu o dată chiar şi pentru femeia care o posedă – aceasta nu înseamnă nicidecum că ea este mai puțin dorită de femei şi mai puțin apreciată de oameni în general.

Aşadar, se poate vorbi, la români, despre un adevărat cult al frumuseții feminine. Într-o asemenea ambianță psihică, unde această calitate fizică constituia idealul cel mai de frunte pentru orice femeie, fenomenul apariției antroponimelor feminine cu tema *frumos* – iar ulterior, prin analogie cu ele, şi a celor masculine cu aceeaşi temă – a găsit un climat foarte favorabil pentru a se realiza în variate chipuri. Sub influența realității psiho-sociale, care se degajă din cele mai sus expuse, era foarte natural ca, la naşterea unei fetițe, familia – însuflețită de dorința de a-i pregăti un viitor cât mai fericit – să se gândească adesea şi la măritişul ei în condiții optime, ceea ce i-ar fi putut asigura în primul rând chipul său frumos. Dar, la dobândirea frumuseții, în cursul perioadei de creştere a pruncei, putea contribui în mod eficace – după credința populară – un nume augural, ca acelea derivate de la tema *frumos-*. Astfel, mica pruncă primea numele *Frumoasa*, *Frumuşica*, *Frumuşița*, *Fruma*, *Frumana*.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL 3
Muşat-Muşata, Muşu-Muşa şi derivatele lor

Incomparabil mai răspândite însă decât antroponimele cu tema *frumos* mai sus discutate au fost, în trecut, la românii din toate grupele dialectale – şi continuă a fi chiar şi până în zilele noastre, în lumea rustică din anumite regiuni – numele *Muşat* şi corespondentul său feminin *Muşata*, cu derivatele lor, care toate se includ şi ele nu numai aceluiaşi concept al frumosului uman ilustrat de antroponimia noastră, dar chiar aceleiaşi familii de cuvinte, dat fiind că se raportă la unul şi acelaşi etimon, exprimând ideea de frumuseţe numai în mod abstract, noţional, ca şi numele din capitolul precedent.

Cel mai vechi document românesc pe care-l cunoaştem şi care ne atestă forma feminină a acestui antroponim provine din Moldova. Momentul când apare aici – în ultimul deceniu al secolului al XIV-lea – este o dată târzie, dacă avem în vedere trecutul îndelungat al numelui în chestiune, unul dintre cele mai vechi şi mai autohtone pe care le posedă antroponimia română. Documentul care-l conţine este un act oficial de danie, din 1393.XI.18, unde e menţionată ca martoră doamna Muşata, însăşi mama voievodului emitent. Existenţa acestui antroponim la o familie princiară din Moldova, în cursul secolului al XIV-lea, constituie o dovadă foarte elocventă despre marea lui răspândire la românii din nordul Dunării. Constatăm astfel că odinioară el era aşa de cultivat la acest grup dialectal, încât era un nume favorit nu numai în popor, ci şi la clasa nobilă.

Dar, în o serie de documente externe, numele *Muşat* e atestat mult mai devreme decât sfârşitul secolului al XIV-lea. El apare sub diferite aspecte în documente latino-maghiare. Astfel, într-un act din 1362.VI.2, îl aflăm pe nobilul român „Musad de Almas" (Mušad de Almaş), tatăl

Scanned with OKEN Scanner

contelui „Ladislau Olah”[1], căruia regele Ludovic îi confirmă, lui şi fiilor săi, drept de proprietate asupra mai multor posesiuni din districtul Devei[2]. Între fiii acestui conte român, menționați în document, unul e numit *Musacs*[3], care este, evident, acelaşi nume scris alterat. Ambele forme citate ne lasă să vedem în toată claritatea că e vorba de un prenume. La anul 1363, acelaşi nume apare iarăşi, în două documente, însă având funcție patronimică şi fiind redactat „Musath”[4]: o dată figurează într-un act de punere în posesiune, de la 5 martie[5], iar a doua oară într-altul, care cuprinde sentința judecătorească a procesului câştigat de Ladislau Musath la Hațeg, în acelaşi an „feria sexta proxima ante dominicam Oculi”[6]. Dar numele de formă masculină *Muşat* este atestat documentar cu trei decenii mai înainte de începutul dinastiei Muşatinilor. Tot în acelaşi an, îl aflăm într-un document latinesc din arhivele Raguzei, sub forma latinizată „Musatus”[7].

Acelaşi nume – ipostaza de nume de familie de origine patronimică – pare a se ascunde şi în formele italienizante *Musatti* sau *Mussati*[8], înregistrate de C. Jireček sub anul 1369, ca nume de nobil dalmatin din Spalato[9]. În fine, mai relatăm încă un document unguresc în limba latină, la interval de peste un secol şi jumătate, unde iarăşi apare numele românesc care ne preocupă. E actul oficial din 1518.I.12, unde este vorba de adopțiunea a două persoane la drepturile nobiliare şi la drepturile asupra posesiunilor lor, adopțiune pe care o face Aldea Bica „de Vayda-falva”[10]. După nume, adoptatorul se vede că este român; dar tot român este şi primul dintre judecătorii asesori, şi anume el este un boier din satul Râuşor, din Țara-Oltului. Acest judecător se numeşte Muşat.

---

[1] Deci ungurii, înnobilându-l, îl designau totodată prin supranumele etnic *Românul*.
[2] I. Puşcariu, FNR, I, p. 143; II, p. 250.
[3] *Ibidem*.
[4] Cit. Muşat. Cf. *Ibidem*, I, p. 143; II, p. 250.
[5] *Ibidem*, I, p. 143; II, p. 250.
[6] *Ibidem*, I, p. 144; II, p. 250.
[7] Mon. spect. hist. slavorum merid., XXVII, p. 259.
[8] Dacă nu e vorba cumva de o poreclă, al cărei etimon ar putea fi it. *mussato* < *mussare* (= mousser – en parlant du vin) sau, mai curând, it. *musata* (= grimace) < muso (= museau).
[9] „Ser Dominicus” şi „Caninus Mussatti”, cf. C. Jireček, *Rom. Dalm.*, II, Th., III, p. 45.
[10] Voivodeni (Țara Oltului).

Scanned with OKEN Scanner

Textul actului ne este cunoscut după documente mult mai târzii decât data adopţiunii. Unul din anul 1598.VII.1, prin care Maria Christierna, principesa Transilvaniei, confirmă drepturile descendenţilor celor doi nobili prin adopţiune[11] şi altul de la 1761.III.4, care nu e decât un extras al actelor din 1518 şi 1598, după „tabula regia" din Maros-Vasarhély[12]. Documentul din 1598.VII.1, care ni s-a păstrat în două redacţii diferite, prezintă numele menţionatului asesor din Făgăraş: într-una, sub forma „*Munsad*[13] Koman de Rusor[14], iar în alta *Mussad* Koman"[15]. Tot sub acest ultim aspect apare el şi în extrasul din 1761[16].

Demne de relevat sunt, de asemenea, atestările despre acest antroponim, pe care le aflăm în actele săseşti din arhivele Braşovului şi ale Sibiului, privitoare la relaţiile cu principatele de dincoace de munţi – în special cu Ţara Românească şi chiar cu Transilvania. Ele încep a apărea ceva mai târziu decât cele latino-maghiare citate, şi anume cam pe la finele secolului al XV-lea. Astfel, în nişte liste de la Braşov, pentru plata unor impozite, figurează înainte de anul 1497 – fără să putem preciza exact când – numele nostru ortografiat nemţeşte: *Muschat*. Îl aflăm în două locuri, la un mare interval de timp, de mai mulţi ani, unul de altul[17]. Credem, totuşi, că este vorba de una şi aceeaşi persoană, care locuia în oraşul Braşov.

În arhiva de la Sibiu, întâlnim în „registrum vigessimale" sub anul 1500, la diferite date, un negustor din Argeş cu numele Mušat, fie importând din Sibiu, fie exportând acolo mărfuri aduse din Ţara Românească: La 24 martie a acestui an, „*Muschat* de Arhesch exportavit pelles toxinas 11, pelles vulpinas 2, mardonum 1; item ceram massa 3, libras 17 solvit fr. 2, den. 8"[18]. Sau, la 3 mai, „Item *Muschat* de Argÿesch exportavit ceram massa ½, libras 13"[19]. În alt loc, la 4 august a aceluiaşi

---

[11] I. Puşcariu, *Fr. ist.*, p. 93, 175; N. Dens., *Mon. Făg.*, p. 74-75.
[12] *Ibidem*, p. 598.
[13] Lire „Munšad", d'après l'orthographe hongroise.
[14] I. Puşcariu, *Fr. ist.*, p. 95; N. Dens., *op. cit.*, p. 75, transcrie acest nume: „Mursad".
[15] *Ibidem*, p. 175.
[16] *Ibidem*, p. 603.
[17] Quellen Kr., III, p. 692, 719. La p. 692, numele e scris „Mvschat".
[18] Rechn. Herm., I, p. 281.
[19] *Ibidem*, p. 284.

Scanned with OKEN Scanner

an, aflăm respectivul nume – referitor, incontestabil, la aceeaşi persoană – diferit redactat: „Item *Mussat* de Argesch importavit funes, sellas, corrigiamenta etc"[20]. Tot cu Sibiul face comerț şi un negustor oltean cu acest nume, originar din Râmnicul Vâlcei. Pentru prima oară, îl aflăm înregistrat în anul 1500.II.18, plătind taxa de l/20 ca exportator de piei de animale. Un deosebit interes – pentru problema evoluției fonetice a antroponimului în chestiune – prezintă forma sub care e redactat aici numele său: „Item *Mossat* de Rybnig adportavit pelles ovium 6, dax 6, solvit flor. den.2"[21].

„Mossat" trebuie citit Mošat. Acesta este sensul ortografic al dublării lui *s*, după cum reiese şi dintr-o altă formă sub care figurează numele aceleiaşi persoane, în alt loc din registrul de taxe comerciale. În adevăr, la 1500.IX.14, el este înscris ca importator de obiecte fabricate, astfel: „Item *Mussat* de Rybnig importavit cultellos, pillios, calciamenta, pellicea etc."[22] Evident, *Mussat*, aici – ca şi în cazul lui „Mussat de Argesch", mai sus citat – trebuie citit Mušat. Dar acelaşi negustor are relații comerciale şi cu Braşovul. Având numele cu totul diferit redactat – în comparație cu celelalte două forme menționate – el figurează, în registrul Braşovului, la data de 1503.VII.9, pentru plata aceleiaşi taxe: „Item *Mwschad* de Rybinick (sic!) importavit pro flor. 72"[23].

Tot în anul 1503, la 7 mai, este înregistrat la Braşov – printre cei ce plătesc taxa de import – şi negustorul muntean Mušat de la Târşor: „Item *Muschad* de Thorschor importavit pro flor.65"[24]. Desigur, acest nume care reapare de trei ori, în „registrum vigessimale", peste 26 ani – o dată sub anul 1529 şi de două ori sub anul 1530 – se va fi raportând la aceeaşi persoană, deşi este diferit redactat. La anul 1530, îl aflăm în ambele locuri, sub un aspect grafic aproape identic celui relatat anterior (sub anul 1503): „*Muschat* de Terschor"[25]. Însă aspectul sub care apare numele acestei persoane la 1529, „*Moschat* de Terschor"[26], frapează prin

---

[20] *Ibidem*, p. 294.
[21] *Ibidem*, p. 297.
[22] *Ibidem*.
[23] Quellen Kr., I, p. 20.
[24] *Ibidem*, p. 12.
[25] *Ibidem*, II, p. 217, 222.
[26] *Ibidem*, p. 174.

Scanned with OKEN Scanner

caracterul arhaic al fonetismului său faţă de celelalte trei forme de sub anii 1503 şi 1530. El vine, astfel, să confirme autenticitatea fonetică a formei echivalente, „Mossat", relevată mai sus.

În „registrum vigessimale" de la Braşov, mai întâlnim plătind taxă de import sau de export, sub anul 1529, pe un „*Muschat* de Marin"[27]; sub 1530, pe „*Muschat* de Bussow"[28]; iar sub 1543, pe „*Muschat* de Bergerescht"[29]. În fine, la 1550.VI.3-4, aflăm notat într-un registru de conturi, pe un servitor al lui Mircea-Vodă Ciobanul, cu numele „Muschat", pe care municipiul Braşov îl întreţine cu provizii de hrană[30] („Lebensmittel") în valoare de 8 ½ aspri[31].

Aşadar, antroponimul nostru prezintă actele din arhivele Braşovului şi Sibiului două aspecte fonetice distincte, chiar când se referă la una şi aceeaşi persoană: Mošat – atestată numai de două ori, în două grafii diferite – şi Mušat, care este forma cea mai frecventă. Nu este vorba aici de o simplă variaţie de redactare a numelui datorită capriciilor scribilor sau receptivităţii eronate a urechii lor de străini. E mai presus de orice îndoială că aceste forme reflectează o realitate fonetică de fapt. Arhaismul aspectului fonetic reprezentat de variantele grafice „Mossat"-„Moschat", faţă de cel reprezentat de toate celelalte variante este în afară de discuţie.

Dar să revenim la documentele româneşti – începând cu cele slavo-române, care sunt cele mai vechi – pentru a le releva, în succesiune cronologică, pe acelea în care figurează numele nostru. Ele sunt cu mult prea numeroase ca să poată fi citate exhaustiv. Nu pretindem să facem aceasta şi nici nu credem că ar fi necesar. Am văzut că cel mai vechi este de la finele secolului al XIV-lea, prenumele feminin Muşata pe care l-am menţionat chiar la început. Din acest secol nu mai cunoaştem alte documente româneşti, care să-l fi înregistrat. El abundă însă, mai ales de pe la jumătatea secolului al XV-lea înainte, când îl întâlnim din ce în ce mai frecvent. Iată-l deci menţionat în

---

[27] *Ibidem.*
[28] *Ibidem,* II, p. 221 – „Bussow" = Buzău (ville de Valachie).
[29] *Ibidem,* III, p. 236.
[30] Cost., *Doc. ante Şt.*, I, p. 14.
[31] *Ibidem.*

documente din anii: 1451[32], 1464[33], 1476[34], 1481[35], 1482[36], 1483[37], 1490[38], 1491[39], 1492[40], 1493[41], 1494[42], 1495[43], 1496[44], 1499[45], 1505[46], 1541[47],

---

[32] Le 5 août. *Doc. valaque, sous le règne de Vladislav*, II. Cf. L. Miletić et D. Agura, *Дако-ромънитѣ и тѣхната славянска писменость*, în Сб. Нар. Ум., IX, p. 123; P. P. Pan., *Doc. Ț. R.*, I, p. 221.
[33] Le 5 juin. *Document moldave, sous Etienne le Grand.* Cf. I. Bogd., *Doc. Ştc.M*, I, p. 79.
[34] Le 22 mai. *Document moldave, sous Etienne le Grand.* Cf. I. Bogd., *Doc. Ştc.M*, I, p. 208; Ghib., *Isp.*, I_1, p. 22.
[35] Le 16 août. *Document valaque, sous Bassarabe le Jeune.* Cf. P. P. Pan., *Doc. Ț. R.*, I, p. 320.
[36] Le 13 juillet. *Doc. valaque, sous Vlad le Moin.* Cf. P. P. Pan., *Doc. Ț. R.*, I, p. 328; Minea şi Boga, *Cum se moşt. moşiile*, I, p. 111.
[37] Le 27 janvier. *Doc. valaque, sous Vlad le Moin.* Cf. P. P. Pan., *Doc. Ț. R.*, I, p. 330.
[38] Le 16 octobre. *Document moldave, sous Etienne le Grand.* Cf. V. Puiu, C. Tom., Şt. Ber. et Şt. Ciobanu, *Doc din Basarabia*, p. 50-51.
[39] Six documents moldaves, sous Et. le Grand, de cette même année à différentes dates. Cf. I. Bogd., *Doc. Ştc.M.*, I, p. 462, 467, 469, 471, 492, 493.
[40] Cinq documents moldaves, sous Et. le Gr., de cette même année à différentes dates. Cf. I. Bogd., *Doc. Ştc.M.*, I, p. 495, 504, 506, 511; et un doc. valaque, du 13 juillet. Cf. Minea şi Boga, *Cum se moşt. moşiile*, II, p. 50.
[41] Huit documents moldaves, sous Et. le Gr., de cette même année à différentes dates. Cf. I. Bogd., *Doc. Ştc.M.*, II, p. 4, 6, 17, 19, 22, 27, 29, 31.
[42] Quatre documents moldaves, sous Et. le Gr., de cette même année à différentes dates. Cf. I. Bogd., *Doc. Ştc.M.*, II, p. 33, 35, 37, 38.
[43] Vingt-cinq documents moldaves, sous Et. le Gr., de cette même année à différentes dates. Cf. I. Bogd., *Doc. Ştc.M.*, II, p. 39, 42, 43, 46, 47, 49, 50, 54, 55, 57, 59, 64, 69, 72, 74, 77, 78, 80, 82, 85, 87-88, 249; voir aussi Ghib., *Sur.*, pour le doc. de 1495.II.3, qui n'est pas inséré dans la collection de Bogdan; voir encore Boga, *Doc. bas.*, IV, p. 15, pour le doc. de 1495.IV.13, qui n'existe pas non plus dans la citée collection.
[44] Le 16 mars. *Doc. mold., sous Et le Gr.*, cf. I. Bogd., *Doc. Ştc.M.*, II, p. 90.
[45] Le 23 novembre. *Doc. mold., sous le même souverain*; il contient le nom. fam. *Mušata*, sous la forme d'un adjectif possessif slave: „Илка дочка Мушатина". Cf. I. Bogd., *Doc. Ştc.M.*, II, p. 153-154.
[46] Le 21 juin. *Doc. valaque, sous Radul le Grand.* Cf. Ghib., *Sur.*, I, p. 316; Minea şi Boga, *op. cit.*, I, p. 24 et II, p. 42-43.
[47] Le 13 août. *Doc. valaque, sous Radul-Vodă.* Cf. doc. orig. pe pergament, Bibl. Acad. Rom., N. 145, pachet LXXI. Minea şi Boga, în lucrarea lor *Cum se moşt. moşiile*, I, p. 32, dau o lecțiune eronată numelui din acest document, citindu-l Muşa, deşi îl consideră masculin, precum se vede clar din text. Noi îl citim Muşat. Eroarea autorilor menționați se datorește faptului că manuscrisul e puțin deteriorat tocmai în locul unde e scris numele, aşa că litera chirilică *т*, aruncată deasupra rândului, nu se mai poate distinge cu ochiul liber (Муша).

Scanned with OKEN Scanner

1557[48], 1562[49], 1576[50], 1580[51], 1590[52], 1594[53], apoi, în Pomelnicul de la Bistriţa, în partea sa redactată în cursul secolului al XVI-lea[54], în Pomelnicul de la Govora, în părţile de prin secolele XVII şi XVIII[55], după aceea, în documente din secolul XVII şi XVIII, la anii 1614[56], 1616[57], 1618[58], 1619[59], 1623[60], 1630[61], 1633[62], 1638[63], 1649[64], 1655[65],

---

[48] Le 23 janvier. *Doc. valaque, sous Pătraşcu-Vodă.* Cf. Ghib., *Sur.*, XIX, p. 24.
[49] Le 23 mars. *Doc. valaque, sous Petru-Vodă.* Cf. Ghib., *Sur.*, I, p. 334: on trouve, dans ce document, le nom Mušat deux fois dans la même famille.
[50] Le 4 janvier. *Doc. valaque.* Cf. Minea şi Boga, *op. cit.*, I, p. 49.
[51] Le 7 juillet. *Doc. mold., sous Iancu-Vodă.* Cf. Boga, *Doc. bas.*, V, p. 36-37.
[52] *Doc. valaque.* Cf. Ionaşcu, *Doc. buc.*, p. 6-7.
[53] Le 13 décembre. Doc. valaque (La personne au nom Mušat est un scribe originaire, à ce qu'il paraît, de l'Olténie). Cf. Ştefulescu, *Din trec. Gorj*, p. 140. În acelaşi an, aflăm numele în chestiune într-o listă a oamenilor din suita domnului Petru Şchiopul, comunicată de Kühbach arhiducelui Ferdinand. Documentele, fiind redactate în limba germană, numele prezintă şi el ortografia germană. Într-un document din iulie, figurează sub forma *Muschadt.* Cf. Hurm. XI (1900), p. 452, nr. 596. În altul, din 13 aug., numele aceleiaşi persoane e scris Muschath. Cf. *Ibidem,* XI, p. 496, nr. 620.
[54] Cf. D. Bogd., *Pom. Bistr.*, p. 71[13].
[55] *Pom. Gov.*, ms. 257, B.A.R., f. 15[r], I, 19; 38[r], I, 4.
[56] Le 12 octobre. Doc. valaque. Printre martorii lui, figurează 2 boieri de rangul III – unul cu titlul de postelnic, altul cu titlul de logofăt – amândoi având numele Mušat. Cf. Potra, *Ţig.*, p. 208, nr. 6.
[57] Le 6 sept. Doc. valaque. La personne au nom Mušat – un des boyards du pays (postelnic) – semble être originaire de l'Olténie. Cf. Ghib., *Sur.*, IX, p. 254.
[58] Le 18 juillet. *Doc. valaque.* Cf. Veress, *Doc.*, IX, p. 169.
[59] Le 1 mars. *Doc. valaque, sous Radu Mihnea.* La personne au nom Mušat est olténienne (du village Negoeşti), cf. Ghib., *Sur.*, VI, p. 7.
[60] Doc. valaque, sous Alexandru-Vodă. Cf. Ghib., Sur., XXII, p. 157.
[61] Quatre documents valaques de Léon-Vodă: le I, du 14 janvier. Cf. Iorga, *St. şi doc.*, VII, le II, du 14 février; cf. Nandriş, *Athos*, p. 149; le III, du 18 mars, cf. Ghib., *Sur.*, V, p. 141; le IV, du 13 avril, cf. Nandriş, *op. cit.*, p. 146.
[62] Doc. transilvain – le nom. est rédigé en orthograph. hongroise: Musat (lire Mušat). La personne indiquée par ce nom est originaire de Cuciulata – Ţara Oltului. Cf. Paşca, *Nume*, p. 285.
[63] Le six juin. Doc. mold. de Vassilé-Loupou.Cf. Ghib., *Isp.*, II_1, p. 166; Bălan, *Doc. buc.*, III, p. 22.
[64] Doc. valaque de Mateï Bassarab. On y trouve deux personnes au nom Mušat : un paysan (cf. Nandriş, *Athos*, p. 196) et un tzigane (*Ibidem,* p. 201-202).
[65] Le 30 mars. Doc. valaque. Aici e vorba de un boiernaş de rang inferior (aprod) numit Mušat. Cf. Potra. *Ţig*, p. 246, nr. 56.

Scanned with OKEN Scanner

1669[66], 1677[67], 1713[68], 1718[69], 1731[70], 1754[71], 1760[72], 1762[73], 1767[74], post 1789[75], în fine, în secolul XIX: 1804[76], 1817[77] etc.

Examinând modul cum este redactat prenumele Muşat-Muşata în documentele citate, constatăm că ele se înfăţişează pretutindeni sub aspecte fonetice juste, care reproduc foarte fidel realitatea antroponimică vie în grafia chirilică precum: Мушата; Мушатъ; Моушата; Моушатъ sau Моушать-Мушатъ.

---

[66] Doc. valaque. La personne est le boyard: Mušat Bălotescu („paharnic"), plus tard „clučer". Cf. Ionaşcu, *Doc. Buc.*, nr. 23.

[67] Le 20 octobre. Doc. moldave. La personne au nom Mušat est un petit boyard („vătav"). Cf. Boga, *Doc. bas.*, II, p. 34.

[68] Le 28 mars. Doc. valaque. La personne est un petit boyard („isprăvnicel"). Son nom est écrit: „Mušeată". Cf. Iorga, *St. şi doc.*, VII, partea III, p. 306.

[69] Acte valaque (de vente). Numele Mušat aparţine tatălui uneia din persoanele care încheie actul: Radu sin Muşat din satul Dragoslavele (jud. Muscel). Acest antroponim – întrebuinţat aici ca patronimic – a avut deci rol de nume personal în jumătatea a II-a a secolului XVII. Cf. Răuţ., *Dragosl.*, p. 192.

[70] Le 2 sept. Doc. valaque. La personne au nom Mušat est un paysan de l'Olténie, du village Bogdăneşti – dép . Vâlcea; elle figure parmi les témoins, dans un acte de vente d'un terrain. Iorga, *St. şi Doc.*, XIV, p. 299.

[71] Doc. valaque. Le nom appartient à un scribe de la métropole. Cf. Iorga, *op. cit.*, XIV, p. 222.

[72] Doc. valaque. Le nom est attribué ici à un grade militaire inférieur: Mušat čeauš ot Filip căpitanu. Cf. Iorga, *op. cit.*, XVI, p. 401.

[73] Le 20 avril. Doc. transilvain. Printre semnatarii angajamentului făcut de mai mulţi români din Braşov – de a îngriji biserica din cartierul Şchei şi de a păzi credinţa ortodoxă – aflăm şi pe Mušat Gheorghi. Cf. Stinghe, *Doc. Şchei*, I, p. 235.

[74] Doc. valaque. La personne est un prêtre bucarestois: „Popa Mušat". Cf. Ionaşcu, *Doc. Buc.*, p. 171, 191-192. Mai menţionăm cu acest prilej şi un alt „Popa *Mušat*", care, către finele secolului XVIII, traduce în româneşte un document slavo-român din vremea lui Matei Basarab. Ce prêtre est originaire de l'Olténie (dep. de Dolj). Cf. Iorga, *op. cit.*, XVI, p. 35.

[75] Numele Mušat figurează în pomelnicul unei biserici din Craiova, terminată de clădit, la 1789. Totuşi, persoana la care se raportă ar putea fi originară din Muntenia, dat fiind că pomelnicul respectiv este consacrat familiei „logofătului Nicolae din Bucureşti". Cf. BOR, XV, p. 268.

[76] Le nom, en orthographe allemande *Muschat*, appartient à un roumain émigré de Transylvanie et établi en Valachie. Il figure dans les listes rédigées par Merkelius, le consul de l'Autriche à Bucarest, qui enregistre tous les émigrants citoyens autrichiens. Cf. Hurm, XIX, partea II, p. 239.

[77] Le 30 décembre. Doc. transilvain – printre semnatarii căruia se află şi Nicolae Mušat. Aici antroponimul nostru e deci patronim. Cf. Stinghe, *op. cit.*, III, p. 28, 29.

Scanned with OKEN Scanner

După părerea noastră însă, apariţia foarte rară a prenumelui Muşat-Muşata în documentele din secolul XIV şi din prima jumătate a secolului XV – faţă de marea lui frecvenţă, în cele scrise de la jumătatea secolului XV înainte – nu trebuie nicidecum interpretată ca reprezentând oglindirea fidelă a realităţii antroponimice de fapt. Noi credem că acest prenume era tot aşa de frecvent, dacă nu chiar mai frecvent, înainte de secolul XV şi nu numai în cursul secolului al XIV-lea, ci şi în secolele anterioare. Dar documentele din secolul XIV şi din prima jumătate a secolului XV sunt mai puţine la număr şi încă din acel număr mic nu ni s-au conservat decât o parte. În afară de aceasta, mai trebuie să ţinem seama şi de faptul că în documentele de pe acea vreme – din primele secole după întemeierea Principatelor Ţării Româneşti şi Moldovei – persoanele care apar menţionate mai des în documente sunt cele ce aparţin clasei nobile, în timp ce oamenii din popor, unde numele nostru se bucura de cea mai mare răspândire şi frecvenţă, se întâlnesc mai rar.

Deşi un număr însemnat dintre persoane cu numele *Mušat* sau *Mušata*, care figurează în documentele de sub anii indicaţi, provin şi din Muntenia şi Oltenia, precum şi din Transilvania, totuşi cele mai multe par a fi cele originare din Moldova[78]. Se poate spune că această provincie a avut o predilecţie deosebită pentru antroponimul în chestiune. Credem însă că el era în mare cinste şi în Transilvania, în trecut, mai ales în anumite regiuni ale ei. Relativ puţinele mărturisiri documentare transilvane, cu privire la acest nume, se datoresc faptului că acolo nu exista o viaţă oficială românească, singura care ar fi reflectat într-o măsură mai fidelă, în actele publice, realitatea onomastică a provinciei de peste Carpaţi.

În ce priveşte clasele sociale cărora aparţin persoanele din actele anilor menţionaţi, constatăm că ele sunt mai mult boieri. Aceasta nu se datoreşte faptului că numele *Mušat, -a* ar fi fost apanajul exclusiv al boierilor, ci faptului că aceştia apar cel mai des în documente şi nu oamenii din straturile de jos, care se pierd în masa anonimă. Şi totuşi, nu poate fi îndoială, tocmai în lumea acestora, numele în chestiune s-a bucurat de cea mai mare popularitate. Adesea însă, în documente ca cele

---

[78] Trebuie să menţionăm însă că numele Mušat, în multe din documentele moldoveneşti de la Ştefan cel Mare, se raportă la una şi aceeaşi persoană – pârcălabul Mušat – care figurează, în final, printre boierii martori.

citate, sub numele *Mušat, -a* apar şi persoane de condiții mai modeste ca boiernaşi, preoți. Iar câteodată, acest nume indică, de asemenea, persoane din cele mai umile, ca țărani şi chiar țigani. Antroponimul *Muşat, -a* continuă a trăi până în vremea noastră în popor. Ca nume de botez, noi l-am mai auzit încă, în mediul rural, la oameni din generația precedentă, în Moldova meridională, şi anume într-un sat din județul Tecuci[79]. Trebuie însă să recunoaştem că azi el a ajuns să fie un nume din ce în ce mai rar. Din cele mai multe regiuni, pe unde odinioară era foarte cultivat, a dispărut complet. Chiar şi acolo, unde s-a mai menținut, în puterea unei tradiții familiare, care vrea să-şi perpetueze numele înaintaşilor, el este simțit de comunitatea rustică respectivă ca un nume arhaic şi demodat.

Din timpuri vechi – încă de pe la sfârşitul Evului Mediu – antroponimul nostru, în forma sa masculină, a îndeplinit, paralel cu rolul său primar de nume de botez, şi funcția ulterioară – derivată – de nume patronimic, fapt care accentuează şi mai mult vechimea lui ca nume de botez. Astfel, cu funcția de patronim îl întâlnim la 1430, într-un document unde e vorba despre boierul moldovean Ion *Mušat*, care a adus servicii marelui duce litvan Swidrigaillo. Apoi, aflăm un alt Ion *Mušat*, în a doua jumătate a aceluiaşi secol, care era pârcălab al Cetății Neamțului sub Ştefan cel Mare[80]. Într-un act din 1569, întâlnim un boier moldovean („vornic"), numit Onică *Mušat*"[81], străbun[82] al persoanelor despre care e vorba în document. Un alt act oficial, din 1628, cuprinde acelaşi nume, designând un boier care a avut acelaşi rang[83].

Într-un document din 1648, figurează o persoană cu numele Pătrašco *Mušat*[84], iar în altul din 1781, aflăm chiar un țigan numit Iftimie *Mušat*[85] etc. În asemenea cazuri, e vorba, desigur, nu de un

---

[79] E vorba de Puțeni, unde sătenii Muşat Băț-Roş şi Muşat Gologan au trăit până nu demult: primul a murit pe la 1937, în etate de 70 ani; iar al doilea, pe la 1944, în vârstă de 65 de ani. În familia lui Muşat Băț-Roş, au mai existat – printre colaterali şi ascendenți – şi alți bărbați cu prenumele Muşat.

[80] D. Bogd., *Pom. Bistr.*, p. 37.

[81] *Ibidem*, p. 64[8].

[82] Du 20 mai. Cf. Ghib., *Isp.*, I_1, p. 122.

[83] I. Bogdan, *Ştefan cel Mare*, anul 1483.

[84] Du 18 janvier – sous le règne de Miron Barnovski. Cf. Ghib., *Sur.*, IX, p. 104.

[85] Du 6 mars – cf. Bălan, *Doc. buc.*, III, p. 23; du 9 juin - cf. . Ghib., *Sur.*, VIII, p. 368-369.

Scanned with OKEN Scanner

supranume devenit nume de familie, ci de o formă patronimică ce indică pe vreunul din ascendenţii indivizilor respectivi – la origine însă totdeauna pe tatăl, al cărui nume e transmis apoi din tată-n fiu. Astfel, *Mušat* nu e altceva decât o prescurtare din „al lui Mušat". Avem a face deci tot cu un nume de botez, care, în generaţia imediat următoare, îndeplineşte o altă funcţie antroponimică. Acest patronim – în ipostaza de nume de familie cu caracter stabil – apare destul de frecvent, în unele regiuni, până în perioada contemporană. Astfel, în oraşul Ploieşti, catagrafiile din anii 1831 şi 1837 îl înregistrează de 11 ori[86]. El este bine cunoscut, cu acelaşi rol antroponimic, şi în Bucureşti până-n momentul actual[87]. De asemenea, nu este străin acest nume de familie nici oraşului Braşov[88].

Putem spune totuşi, în general, că numele Mušat-Mušata – independent de funcţia lor antroponimică – sunt astăzi nişte nume rustice prin excelenţă, lumea satelor reprezentând un mediu mai conservativ[89], unde ele s-au putut menţine timp mai îndelungat şi în număr mai mare decât în mediul urban. Dacă avem în vedere însă societatea cultă din vremea noastră – de la oraş şi de la ţară – precum şi o bună parte din burghezia românească, antroponimul în chestiune apare, la persoanele din lumea aceasta – atunci când are rol de nume de familie – de obicei sub aspectul unor derivate patronimice ca cele următoare: Mušătescu[90], Mušetescu[91],

---

[86] Sev., *Pl.*, p. 381.

[87] Astfel, în *Indicatorul* din 1945, pentru oraşul Bucureşti, al Societăţii de telefoane, aflăm 7 persoane cu acest nume de familie. Cf. Bucureşti – *SAR Tel.*, 1945, p. 159.

[88] Lic. ort. rom. „A. Şag.", Br., 1925, p. 148.

[89] Astfel, în Muntenia, am cunoscut în satul Mănucu (jud. Ialomiţa), pe fraţii Gheorghe şi Roman Muşat; în Dobrogea (jud. Constanţa), trăieşte, de asemenea, în vremea noastră, ţăranul Gheorghe C. Muşat (cf. ziarul „Liberalul", an. I, 1946, nr. 218, p. 2); pentru Moldova (jud. Baia), cf. rev. „Şezătoarea", II, p. 15 etc.

[90] Aceasta şi cea următoare (Mušetescu), care de fapt e aceeaşi, sunt formele moderne cele mai frecvente de nume de familie, dintre toate derivatele de la Mušat. Citâm aici, ca exemplu, pe autorul contemporan de comedii Tudor Muşatescu. Cf. şi Bucureşti, SAR Tel, 1945, p. 159.

[91] De exemplu Pr. Nic. Mušetescu din Rucăr-Muscel (decedat în 1920) – cf. Pr. Răuţ., *Dragosl.*, p. 95, ed. 1937; cf. şi Bucureşti, SAR Tel, 1945, p. 159, unde figurează 5 persoane cu acest nume de familie.

Scanned with OKEN Scanner

BCU 181284

Mušetsescu[92], Mušăteanu[93], Mušeteanu[94], Mušetseanu[95], Muşetoiu, Mušetoianul[96] şi probabil şi altele[97]. Printre derivatele patronimice ale acestui nume, este atestat şi unul de formă pluralǎ, foarte caracteristic pentru aspectul său arhaic „Mošătești[98] (sg. Mošătescu), al cărui prototip este, evident, *Mošat*.

Frecvența acestui antroponim în documente, ca nume de botez sau nume de familie, nu este singura mărturisire a preferinței pe care o aveau pentru el, în trecut, românii din nordul Dunării. Ea mai este confirmată şi de faptul că antroponimul *Mušat, -a* este atestat în vremea noastră de un însemnat număr de nume topice, răspândite în cele mai diverse puncte ale teritoriului dacoromân. Astfel, chiar sub forma cea mai directă, îl aflăm denumind localități, munți, dealuri, văi, ape.

Mušata e numele unui sat din jud. Fălciu (pl. Prut), cătun al comunei Rânceni[99], ca şi al pârâului care străbate satul acesta prin mijloc[100]. Toponimul în chestiune este menționat, ca nume de sat şi de

---

[92] „RI", VI, p. 263 – nume de familie din Oltenia, publicat după o listă de abonați la o carte apărută în Bucureşti la 1857.

[93] Cf. Bucureşti, *SARtel.*, 1945, p. 159. Aici, aflăm două persoane numite astfel: D. Mušăteanu, preot, şi I. Mušăteanu, dentist.

[94] Cf. *Ibidem,* p. 159; Crişan Mušeteanu, medic, şi Lucia Mušeteanu.

[95] Sub anul 1867 (cf. Ionaşcu, *Doc. Bucur.*, p. 374): Arghira Muşeţeanu. În zilele noastre, poartă acest nume familia preotului Ion Muşeţeanu, autorul monografiei istorice *Mânăstirea Glavacioc*, Bucureşti, 1933.

[96] Cf. „RI", VI, p. 263. Acest antroponim este un derivat de la Muşetoiu, care are tot funcție de nume de familie. Muşetoiu e caracteristic pentru anumite regiuni din Oltenia şi Muntenia. Citǎm ca exemplu inscripția de pe o icoană de la biserica din Şubeşti – Muscel, unde figurează Nicolae Muşetoiu (cf. Iorga, *op. cit.*, XV, t. II, p. 32). Între variantele antroponime derivate de la Muşat, care îndeplinesc funcții de nume de familie, se poate spune că Muşetoiu e unul din cele mai specifice cercurilor pur rurale. Derivatul Mušetoianu, față de prototipul său Muşetoiu, apare ca un nume mai urban, ceea ce – după o anumită mentalitate – e totuna cu „mai distins", „mai fin".

[97] Unele din aceste nume de familie ca Muşeteanu, Muşeţeanu, Muşetoianul nu au totdeauna ca prototip antroponime. Uneori, ele au pe Mušat, -a sau vreun derivat al acestuia, în ipostaza toponimică.

[98] Sub anul 1754.VI.22: „Din izvodul şi dresele Mošeteştilor, ce sunt la Andronic hotnog, let 7262, iunie 22". Cf. Ghib., *Sur.*, XVIII, p. 168; cf. şi Cost., *Ştefăniță*, p. 158.

[99] Cf. MDGR, IV, p. 428; DGF, p. 141-142; DSR, I, p. 376.

[100] *Ibidem*. Pârâul este afluentul Suhuleţului, care se varsă în Pruteț.

Scanned with OKEN Scanner

moşie, de asemenea, în vechile noastre documente[101]. În împrejurimile acestei localităţi există şi „Dealul Mušătsei”[102], precum şi valea numită „Fundul Mušatei”[103]. Desigur, aceste locuri au fost numite aşa, după proprietăreasa care le-a stăpânit.

În ce priveşte aspectul masculin *Mušat*, el apare cu mult mai des în funcţie toponimică. În judeţul Ialomiţa, un „prival” al Dunării din balta Ialomiţei (insula Balta) se numeşte „Calea lui Mušat”[104]. Tot în această regiune există şi „Lacul lui Mušat”[105]. Un mic cătun ciobănesc[106] – situat pe menţionatul „prival” – poartă şi el numele Mušat. Toate aceste toponime şi-au primit numele, evident, de la aceeaşi persoană, vreun cioban care s-a stabilit aici cu turma sa pentru timp mai îndelungat şi care este întemeietorul cătunului. Apoi, în judeţul Olt, a existat în trecut un sat cu acelaşi nume, dispărut astăzi[107]. La fel e numită şi o pădure, din acelaşi judeţ, până în vremea noastră[108]. Tot Mušat se numeşte şi o localitate din Transilvania, de la nord de Câmpeni[109]. În judeţul Putna există muntele Mušatul[110] iar în judeţul Suceava Dealul lui Mušet (sic!)[111].

---

[101] Între documentele cele mai vechi, amintim unul din timpul lui Ştefan cel Mare, de la 1488.X. 8. Cf. I. Bogd., *op. cit.*, I, p. 353; Ghib., *Sur.*, V, p. 214-216. Dintre documentele mai târzii, citãm unul din vremea lui Vasile Lupu, de la 1646.IV.12, în care e vorba despre o moşie situată „la gura râului Mušata, în judeţul Fălciu” (cf. Ghib., *Sur.*, VIII, p. 295); apoi unul de la Gheorghe Duca-Vodă, din 1680.IX.20, în care figurează o persoană „Timofte ot *Mušata*”, de unde se vede că toponimul desemnează un sat (cf. Ghib., *Sur.*, VII, p. 201); altul de la Mihai-Vodă Racoviţă, din 1709.III.20, în care e menţionată „apa *Mušeţii*” (cf. Ghib., *Sur.*, XXII, p. 69); altul, din vremea lui Grigore Ghica, de la 1777.VIII.1, care vorbeşte tot despre un râu „Mušata” (Ghib., *Sur.*, VII, p. 158); la fel, altul de la Alex. Mavrocordat, din 1783.V.10 (cf. Ghib., *Sur.*, VII, p. 148) etc.

[102] DGF, p. 142.

[103] MDGR, III, p. 445. Tot aşa e numit şi un deal (cf. *Ibidem*); DGF, p. 85.

[104] Ţine de satul Chioara (cf. DSR, I, p. 454; MDGR, II, p. 149). E un fel de canal natural, care pune-n comunicaţie lacul Mocilna cu Borcea. (Cf. MDGR, IV, p. 428).

[105] Cf. harta 1/100.000. Serv. Geogr. Arm. 1906, seria XII, col. M.

[106] E ceea ce se numeşte, în limbaj păstoresc, „târlă”. Acest cătun ţine de comuna rurală Balaciul din plasa Ialomiţa-Balta.

[107] Cf. MDGR, IV, p. 428.

[108] *Ibidem*. Această pădure e proprietatea satului Schitul-Greci, com. Mierleşti din plasa Siul de Sus.

[109] Weigand, *Ibidem,* IV, p. 329.

[110] DGP, p. 193; MDGR, IV, p. 428; Sava, *Doc. Putn.*, II, p. 18.

[111] DGS, p. 213.

Scanned with OKEN Scanner

Este știut că numeroasele puțuri din Câmpia Bărăganului – numite după persoanele care le-au construit – nu numai condiționează viața agricolă și păstorească, dar sunt, în același timp, și importante puncte de orientare geografică. Între acestea, câteva poartă numele urmărit de noi: „Puțul lui Mușat"[112] – din județul Brăila (pl. I. C. Brătianu); „Fântâna lui Dobre Mușat"[113] din nordul județului Ialomița; „Puțul lui V. Mușat"[114] din sudul aceluiași județ (pl. Căzănești).

Sunt cunoscute, de asemenea, numiri topice derivate de la antroponimul Mușat; acestea sunt cele mai uzitate. Între ele, relatăm întâi forme toponimice care apar relativ rar. Așa este muntele *Mușetescu* din județul Muscel, vecin cu regiunile transilvane[115]. Nu e deloc sigur că aici avem a face cu obișnuitul aspect patronimic, derivat de la Mușat, și că numele de familie al proprietarului s-ar fi transmis asupra muntelui stăpânit. Mult mai verosimil mi se pare ca Mușetescu să fie, la origine, un adjectiv posesiv pur și simplu, care exprima calitatea de proprietar a unei persoane cu numele Mușat asupra muntelui respectiv. În fond, funcția gramaticală este aceeași ca și la patronime.

O origine identică – cu singura deosebire că adjectivul posesiv are aici formă feminină, pentru a se acorda cu obiectul posedat – atribuim și toponimului *Mușeteasca*-Fințești, care denumește o moșie din județul Buzău[116]. O altă formă toponimică interesantă, care are la bază tot funcția posesivă, dar care se servește de sufixul feminin *-eanca* – obișnuitul sufix al originii – este *Mușetseanca*, numele unei moșii din județul Brăila[117], derivat de la numele de familie Mușetseanu. În fine, încă o formă feminină de origine substantivală, și după cât se pare – resimțindu-se de asemenea de funcția posesivă, este *Mușetéica*, numele unui munte din lanțul Munților Bârsei, de pe versantul transilvan[118].

Cel mai frecvent dintre toate numirile topice derivate de la Mușat este *Mușătești-Mușetești*. Aici, la origine, nu mai avem a face atât cu o funcție posesivă, cât cu una antroponimică, de esență patronimică. În adevăr, noi

---

[112] Harta 1/100.000. Serv. Geogr. Arm., 1927, retip. 1940, Urziceni, 4545.
[113] Harta 1/100.000. Serv. Geogr. Arm., 1916, Seria XII, col. L (Slobozia – Țăndărei).
[114] *Ibidem.*
[115] MDGR, IV, p. 438.
[116] Din satul Țintești. Cf. MDGR, IV, p. 438.
[117] Această moșie ținea de satul Însurăței. Cf. MDGR, IV, p. 438; dar în aceeași sursă, sub voce „Însurăței" i se spune moșiei: Mușeteanca! Cf. *Ibidem*, IV, p. 90.
[118] Cf. Dens., *Urme*, p. 9, nota 1.

Scanned with OKEN Scanner

considerăm toponimul acesta drept un nume patronimic de formă plurală[119], care indică un sat colonizat cu locuitori din neamul lui Mušat, adică descendenţi toţi dintr-un strămoş comun, cu numele Mušat. La fel, dacă e vorba de o moşie cu acest nume, înseamnă că proprietarii ei îşi trag originea dintr-un ascendent Mušat. În acelaşi chip se explică, în principiu, oricare toponim derivat prin sufixul de formă plurală *-ešti*, indiferent ce nume personal ar avea drept prototip. Evident, de la un timp, analogia a venit şi ea să joace un rol important. Din moment ce sufixul *-ešti* a început a se specializa ca sufix toponimic, el a operat apoi analogic, pe o scară întinsă, şi toponimele puteau lua naştere în modul cel mai direct şi mai rapid, fără a mai fi nevoie să aibă ca punct de plecare o colonizare efectivă.

Localităţi cu numele Mušătešti-Mušetešti există – şi mai ales au existat în trecut – într-un număr apreciabil în regiunile carpato-dunărene ale teritoriului etnografic românesc. Astfel, menţionata moşie „Mušeteasca-Finţeşti" din judeţul Buzău mai era cunoscută şi sub numele „Tăbărăşti-Mušetešti"[120]. În judeţul Argeş sunt două sate cu acest nume: unul mic, un cătun, care intră în componenţa comunei Cerbureni[121], şi altul, o mare şi veche comună rurală, situată pe râul Vâlsan[122], care este atestată documentar încă din secolul XV. Tot aşa se numea, până nu demult, şi o moşie din vecinătate[123], şi se numeşte până azi o pădure întinsă[124]. Acelaşi nume poartă şi o altă pădure, proprietate a statului, din judeţul Muscel[125]. Dar acest nume topic este cunoscut şi în Oltenia, denumind aici un sat din judeţul Gorj[126] şi un deal din acelaşi judeţ, însă de pe teritoriul altei comune[127].

---

[119] Acest plural se simte clar în limbă, la toate numele topice terminate în *-šti* şi se ţine seamă de el la acordul gramatical.

[120] MDGR, IV, p. 438.

[121] DSR, I, p. 6.

[122] MDGR, IV, p. 438.

[123] *Ibidem*.

[124] DSR, I, p. 6.

[125] Ţine de satul Nucşoara. Cf. MDGR, IV, p. 439.

[126] Interesant de relevat este faptul că acest sat este alcătuit din mai multe cătune cu nume diferite, dintre care cel mai însemnat, numit Mušetešti, dă numele său întregii comune. Cf. DSR, I, p. 412; MDGR, IV, p. 438-439. Acesta aruncă o lumină clară asupra originii toponimului în patronimicul plural de la numele Mušat al unui ascendent colonizator.

[127] Acest deal ţine de satul Vierşani (cf. MDGR, IV, p. 438-439), deci e probabil că originea antroponimică a toponimului trebuie raportată la o altă persoană decât cea care a determinat naşterea satului Mušetešti.

Scanned with OKEN Scanner

Precum era şi natural, în Moldova – unde antroponimul Mušat a fost atât de cultivat – toponimul Mušătești a fost de asemenea în floare. Cu privire la existența lui în realitatea geografică actuală a Moldovei, nu aflăm indicații; însă în documentele trecutului acestei provincii, el este înregistrat destul de frecvent. Într-unul dintre cele mai apropiate de vremea noastră, din anul 1826[128], se vorbeşte despre moşia Erburoasa, „ce-i zic şi Mušăteştii"[129], care se află „pe apa Crasnei de către apus"[130]. Dintr-o epocă mai veche, menționăm *două* documente moldoveneşti, fără dată, de pe la sfârşitul secolului XVI, în care întâlnim o localitate Mušetești[131]. Apoi, într-un document din 1622, figurează un sat Mušătești[132], despre care putem preciza că era situat în județul Vaslui, poate tot pe râul Crasna, acolo unde se afla şi moşia cu acelaşi nume. În alte trei documente – două din 1637[133], iar al treilea din 1641[134], acest toponim apare ca nume de sat în Moldova, fără să-l putem determina topografic şi fără să ştim dacă e vorba de unul şi acelaşi sat sau de două sate diferite.

Foarte interesantă este însă, pentru vechimea ei, forma „*Mošătești*" pe care o aflăm – ca nume al unui sat din județul Tutova, pare-se – într-o „carte hotarnică" nedatată, pe care Ghibănescu o datează aproximativ ante 21.V.1607[135]. În legătură cu această variantă a toponimului în chestiune, vom mai menționa că numele comunei rurale Mušătești din județul Argeş – care figurează, de obicei, în vechile acte din arhiva Sibiului sub aspecte grafice ca Muszatescht[136], Muszatest[137], Mussatest[138] – apare o dată, sub anul 1501.I.26, şi sub forma *Moszatest*[139]. În această variantă, supraviețuieşte încă, la începutul secolului XVI, vechea formă a toponimului.

---

[128] Du 20 mars – sous le prince Ion Sandul Sturza.
[129] Codr., *Uric.*, XXII, p. 278.
[130] *Ibidem.*
[131] Ghib., *Sur.*, II, p. 123, 127.
[132] Du 6 mars, sous le règne de Ştefan Tomşa. Ghib., *Sur.*, XXIV, p. 111.
[133] Sous le prince Vassilé-Loupou: unul de la 5 febr. (cf. Ghib., *Sur.*, III, p. 240), al doilea, de la 8 noiembrie (*Ibidem,* III, p. 204).
[134] Du 9 mars – sous le règne du même prince. Cf. Ghib., *Sur.*, XXI, p. 45.
[135] Ghib., *Sur.*, XXII, p. 144.
[136] *Rechn. Herm.*, I, p. 276.
[137] *Ibidem,* p. 290, 292.
[138] *Ibidem,* p. 287.
[139] *Ibidem,* p. 309.

Scanned with OKEN Scanner

Aceste aspecte toponimice arhaice concordă perfect cu formele antroponimice Mošat (numele pers.) şi Mošătești (patronimul), pe care le-am prezentat mai sus. În fine, pentru a completa seria numelor topice derivate de la Mušat, vom mai ilustra acest ultim aspect şi printr-o formă cu totul neobişnuită toponimiei româneşti din nordul Dunării: *Mušutești*. Este numele unui sat muntean, menţionat de un vechi document de la 1475[140], al lui Basarab cel Bătrân[141]. Satul nu-l putem identifica; însă toponimul respectiv prezintă un deosebit interes prin aspectul său fonetic de sonoritate macedo-română[142]. Credem totuşi că nu e numaidecât nevoie să vedem în acest nume topic un element lingvistic fixat prin macedo-români imigranţi în Muntenia şi nici chiar o influenţă macedo-română asupra fonetismului său. Transformarea Mušatești > Mušutești a putut avea loc de asemenea în cadrul dialectului dacoromân, în baza unui obişnuit fenomen de asimilaţie regresivă, într-o regiune unde numele Mušat încetase de a mai fi demult în uz.

Desigur, cele mai multe din citatele toponime, dacă nu chiar toate – ca şi discutatele nume de familie, de altfel – provin, direct sau indirect, din numele personal *Mušat, -a* şi nu din epitetul „mušat, -a". Totuşi, unele din ele – fireşte, dintre cele mai vechi, ar putea avea originea şi în epitetul respectiv; ar fi însă foarte greu, dacă nu imposibil, de precizat care anume. În orice caz o asemenea origine noi o considerăm cu totul excepţională.

Foarte interesant de relevat este faptul că antroponimul Mušat a lăsat unele urme şi în afară de graniţele României, în toponimia slavilor meridionali. Astfel, în nordul Bulgariei, în judeţul Plĕven[143], există satul Batoultsi, alcătuit din 6 mahalale (махали): una din acestea poartă numele *Mušat*[144], care este de o respectabilă vechime. Nu încape nici o îndoială că

---

[140] *Ibidem*. Cf. şi Du I-er juin.

[141] P.P.P., *Doc. Ţ. R.*, I, p. 285: „Мушутешти".

[142] Cf. la aromâni, în familia apelativelor corespunzătoare, aspecte fonetice ca: „mušutęátsă" (alături de „mušătęátsă" sau „mušiteátsă"); apoi adj. verbal „mušutusât" (= înfrumuseţat) şi adj. „mušutíc, -ă" (= frumuşel, frumuşică) – ca în exemplele: „tută *muşuţâtă* cu mărgăritari, ğuvaire şi *muşuteţi*" (P. Papahagi, *Basme arom.*, p. 406[14]); sau: „K'icá di *muşuteaţă*!" (= pica de frumuseţe). P. Papahagi, *op. cit.*, p. 297[36]; sau: „*mušutíca* mea" (= frumuşica mea) – *Ibidem*, p. 36[20].

[143] Arrondissement (околия) de Teteven.

[144] Cf. Юбилеенъ Сборникъ-Българско село.

mahalaua menţionatului sat a fost numită aşa după numele colonistului întemeietor, de naţionalitate română. Se ştie că în această regiune bulgară continuă a trăi până azi români, pe care limba lor ni-i arată originari din nordul Dunării.

Apoi, în sudul Serbiei – în aşa-numita Vechea Serbie, este cunoscut astăzi[145], precum şi în trecut – după acte din secolele XVIII şi XIX[146] – toponimul „Mušutište", care denumeşte un sat. Lăsând la o parte sufixul toponimic slav *-i-šte* atât de caracteristic, rămâne tema *Mušut-*, care, în adevăr, nu poate fi asociată cu nimic în limbile slave. De aceea şi califică Maretić acest nume topic drept „obscur"[147]. În limba română însă, şi anume în dialectul aromân, tema indicată îşi află corespondent identic în tema unor apelative din familia din care a luat naştere antroponimul Mušat, de exemplu: *mušut, -íc*(ă), *mušut, -eáţă* etc.[148] Toponimul sârbesc „Mušutište" ne recheamă totuşi în minte toponimul dacoromân *Mušutešti*, pe care l-am relevat mai sus ca nume de sat, în Valahia, după un document slavo-român din secolul XV[149]. Noi credem că în sârbul Mušutište se ascunde chiar acest nume topic românesc, derivat patronimic al lui Mušat. Numai că – pe teritoriul etnic sârbesc – toponimul românesc, de origine antroponimică, „Mušutešti", va fi sunat cu totul exotic şi neînţeles pentru urechea sârbă. În consecinţă, el a trebuit să sufere o minimă adaptare de ordin morfologic – printr-o uşoară modificare a sufixului – absolut necesară, pentru a se putea încadra în sistemul onomastic al limbii sale. Şi aşa rom. Mušutésti > srb. Mušutište.

Un prim derivat hipocoristic de la Mušat este *Mušătsăl-Mušătsél-Mušetsél*. Nu cunoaştem această formă în chip direct, din vreo sursă documentară, ci numai din realitatea antroponimică actuală. L-am auzit în fostul judeţ Tecuci, com. Puţeni, şi va mai fi supravieţuind pe undeva, prin vreo regiune românească. Dar îl deducem însă pe cale indirectă şi iată cum: este cunoscut în Muntenia, Oltenia şi Transilvania, apelativul

---

[145] Елезовић, РКМД, I, Sofia, 1931, p. 96, p. 277. Ce village est situé dans l'arrondissment de Подгор (Метохија).
[146] Rj. hrv. ili srp. jez. Jugosl. Ak., VII, p. 176.
[147] *Ibidem.*
[148] Cf. mai sus.
[149] Cf. P.P.P., *op. cit.*, I, p. 285.

Scanned with OKEN Scanner

„mušetsel"[150], ca nume al florii, căreia moldovenii îi zic „romaniţă" (= *matricaria chamomilla*). Noi susţinem că această floare şi-a căpătat numele, la munteni, prin filieră antroponimică. În adevăr, *mušetsel* nu-i altceva decât un hipocoristic, dar nu de la adjectivul *mušat*. În cazul când am accepta o origine a acestui nume direct din adjectivul „mušat", ar apărea cu totul bizar genul său masculin. Cum e vorba despre o floare, dacă numele ei ar fi rezultat pe o asemenea cale, era de aşteptat – în modul cel mai logic – ca ea să se cheme *mušetseá* sau *mušetsíca*, adică acordându-se în gen cu substantivul subînţeles „floare".

Dezacordul pe care-l constatăm ne face tocmai să credem că numele acestei flori are origine antroponimică. Şi anume: Mušetsel < Mušătsel va fi fost la obârşie un nume de bărbat, hipocoristic al antroponimului Mušat. Se va fi zis, poate, la început, un timp oarecare, „floarea lui Mušetsél", pentru ca apoi, prima parte, subînţelegându-se, să fie omisă din vorbire, rămânând numai „mušetsél" să denumească obiectul. Astfel, la un moment dat, sensul iniţial de antroponimic al acestui cuvânt este uitat complet. El se confundă cu numele florii, căpătând o funcţie lingvistică cu totul diferită: devine apelativ. Aceasta a putut avea loc numai dacă presupunem, la baza numelui florii în chestiune, o legendă populară – cum există în legătură cu atâtea alte nume de flori, de altfel – probabil o legendă cu caracter etiologic. Eroul unei astfel de legende va fi fost un tânăr frumos, după cum ne indică însuşi numele Mušetsel, pe care-l va fi purtat.

Judecând după unele forme dialectale, cu aspect arhaic, ale numelui amintitei flori – precum sunt „mošetsel" şi „mošitsel"[151] – avem dreptul să conchidem că hipocoristicul antroponimic va fi cunoscut şi el, cândva, formele corespunzătoare: „Mošetsel"-„Mošitsél". Paralel cu Mošetsel-Mušetsel, a mai existat la românii din Moldova, până-n vremea noastră, şi hipocoristicul masculin *Mušătsâcă*, pe care-l aflăm atestat în satul Puţeni din judeţul Tecuci ca prenume. Relatăm totodată faptul interesant că purtătorul acestui nume, Mušătsâcă Băţ-Roş, mort la 1939, în etate de 55 de ani, era nepotul de frate al lui Muşat Băţ Roş[152].

---

[150] Z. Panţu, *Pl.*, p. 185, 188.
[151] *Ibidem*, p. 183-184.
[152] Din acelaşi sat Puţeni. Cf. mai sus.

Identitatea perfectă a numelui de familie, ca şi a celui de botez – la aceste două persoane – ar fi trebuit să ducă, evident, la confuzia lor în vorbire. E tocmai ceea ce a împiedicat hipocoristicul Mušătsícă prin care era numit nu numai de ai săi, ci de toți cei ce-l cunoşteau. Forma hipocoristică feminină, corespunzătoare sus-menționatelor variante masculine, a fost, incontestabil, *Mušătsâca* (*Mušetsíca*) < *Mušata*.

Pe cale indirectă, se mai poate reconstitui şi un alt derivat hipocoristic al lui Mušat, masculin prin excelență: *Mušetéi(u)* – *Mušătéi(u)*. Îl deducem din toponimul transilvan *Mušătéica*, pe care l-am relatat mai sus şi care nu poate avea alt prototip decât această variantă antroponimică. Citatul toponim nu este nici într-un caz un derivat direct de la *Mušat*, *-a*. De altfel, antroponimia românească mai cunoaşte şi alte nume de tipul lui *Mušăteiu*, adică nume de bărbați, care sunt de asemenea, hipocoristice, derivate de la prototipurile lor prin sufixul *–éiu*. De exemplu: Bărbătéiu[153] < Bărbat, Frătéiu[154] < Frátea.

Alte variante ale antroponimului urmărit de noi sunt *Múšu-Múša*. Acestea sunt hipocoristice derivate de la Mušat – Mušata, prin apocopă. În ce priveşte legătura genetică dintre varianta feminină Muša şi prototipul ei Mušata, ea reiese foarte clar şi dintr-un pasaj ca cel din documentul slavon dat de Ştefan cel Mare la Hârlău în 1499.XI.23: „Мърина и племеница еи Илка дочка *Мушатина* и сестричичи их *Моуша* и сестра еи Анушка, дочкы Настини”[155]. În adevăr, se vede de aici că Muša, nepoata de soră a Ilcăi, a fost botezată după Mušata, bunica Muşei – poate chiar de aceasta – precum se obişnuia în spiritul unei vechi tradiții autohtone. E vorba deci de unul şi acelaşi nume de botez. La o concluzie analoagă ajungem şi dacă scrutăm un interesant fapt toponimic din Muntenia. În județul Argeş, există o comună rurală Cerbureni, de care ține satul Mušetești. E desigur frapant, pentru onomatolog, că acest sat este străbătut de Pârâul Mušii![156]

---

[153] Paşca, *op. cit.*, p. 22.

[154] Cost., *Doc. în Şt. M.*, II, p. 351 – înregistrează această variantă antroponimică după un doc. moldovenesc de la Petru Şchiopul, din 1589.IV.24.

[155] „Mărina şi vara ei Ilca, fiica *Muşatei* şi nepoatele lor de soră *Muşa* şi sora ei Anuşca, fiicele Nastei”. Cf. I. Bogd., *Doc. Şt.c.M.*, II, p. 153, 154.

[156] DSR, I, p. 6.

Scanned with OKEN Scanner

Credem cu neputinţă de admis că, în acest caz, am avea a face cu o simplă coincidenţă. Filiaţiunea strânsă dintre Muša şi Mušetešti nouă ne apare, aici, nu ca o supoziţie verosimilă, ci ca o certitudine. Ne aflăm în cercul aceleiaşi familii de nume: precum satul Mušetešti şi-a luat numele de la un fondator Mušat, dacă nu chiar de la Mušata – ori de la vreun proprietar numit astfel – tot aşa şi pârâul va fi fost numit după o persoană feminină din aceeaşi familie. Exista deci, la acea veche familie românească din judeţul Argeş, o tradiţie a numelui *Mušat, -a*, în baza căreia una dintre fete a fost botezată Muša după vreun ascendent Mušat sau Mušata. Poate va fi fost botezată chiar după persoana de la care se trage numele satului, sau, ceea ce e şi mai probabil – dat fiind că de obicei numele de ape curgătoare sunt mai vechi decât cele ale satelor şi oraşelor situate pe ţărmul lor – persoana după care s-a numit satul Mušetešti va fi primit numele Mušat sau Mušata în cinstea rudei ascendente Muša, după care fusese numit pârâul. Ba mai mult: în cazul când toponimul Mušetešti ar avea ca prototip pe Mušata, nu e deloc exclus ca pârâul să conserve şi el numele vechii întemeietoare sau stăpâne a moşiei, însă sub aspectul hipocoristic. Cu alte cuvinte, e foarte posibil ca atât satul, cât şi pârâul care-l străbate să-şi tragă numele de la una şi aceeaşi persoană, ceea ce, de altfel, se întâmplă cel mai adesea. Numai că, în cazul de faţă, în timp ce toponimul care denumeşte satul ar oglindi acea formă a antroponimului, care era obişnuită în relaţiile sociale mai largi, pârâul ar reflecta-o pe cea care era în uz cu deosebire în cercul intim al familiei.

Acestea sunt faptele concrete ale tradiţiei antroponimice, aşa cum reies ele, pe de o parte, din datele documentare moldoveneşti, iar pe de alta, din datele toponimiei vii actuale aflate în Muntenia. Din ele rezultă că a fost o vreme când poporul românesc trata aceste două nume – Mušata şi Muša – drept aspecte ale unuia şi aceluiaşi antroponim. Faptele lingvistice care confirmă această constatare vor fi prezentate mai departe, la locul cuvenit.

Dintre hipocoristicele Mušu-Muša ne vom opri mai întâi la Muša pentru a examina, prin prisma istorică, situaţia sa în antroponimia românească. Remarcăm chiar de la început că această formă feminină, a hipocoristicului în chestiune, a fost foarte populară în trecut. Ea se bucura de o răspândire cu mult mai mare decât numele-prototip Mušata, căruia pare a i se fi substituit foarte de timpuriu, de vreme ce prototipul este aşa

Scanned with OKEN Scanner

de rar atestat de vechile noastre documente. Putem spune chiar că – la un moment dat din cursul Evului Mediu – forma feminină, corespunzătoare numelui masculin Mušat, aproape încetează de a mai fi Mušata, locul ei fiind luat de Muša. Este de altfel un fenomen curent, în antroponimie, ca numele de răsfățare – mai ales cele feminine – să fie până într-atât de preferate, încât prototipurile lor să ajungă a cădea complet în desuetudine.

Dacă o comparăm, sub raportul frecvenței, şi cu varianta masculină Mušat – oricât de des atestată e aceasta – constatăm că Muša avea, totuşi, o mai mare popularitate. Totodată, incomparabil mai răspândită pare a fi fost Muša decât varianta masculină perfect corespunzătoare ei: Mušu. Explicația acestei diferențe, din punctul de vedere al gradului de frecvență – între Mušat-Mušu, pe de o parte, şi între Muša, pe de alta – trebuie căutată, firește, în faptul că frumusețea constituia un ideal specific femeilor.

În documentele slavo-române, o aflăm redactată Моуша-Моушь sau Моуша. Se pronunță deci Mušia sau Muša, după regiuni. În acelaşi timp însă, trebuie să relevăm că Mušia reprezintă şi un stadiu fonetic mai arhaic față de Muša. În special în Moldova de la sfârşitul Evului Mediu şi de la începutul celui modern – după cum ne-o atestă documentele din epoca domniei lui Ştefan cel Mare – Muša era unul dintre cele mai preferate nume feminine. Astfel, el apare în documente din anii 1464[157], 1475[158], 1477[159], 1487[160], 1489[161], 1490[162], 1491[163], 1493[164], 1495[165], 1497[166],

---

[157] Deux documents: l'un du 5 juin (cf. Ghib., *Sur.*, XV, p. 16) et l'autre du 11 juin (cf. I. Bogd., *Doc. Şt.*, I, p. 80).
[158] Du 11 mars. Cf. I. Bogd., *Doc. Şt.*, I, p. 197.
[159] Cf. I. Bogd., *op. cit.*, I, p. 218.
[160] Din 12 ianuar. I. Bogd., *op. cit.*, I, p. 291.
[161] Două documente: unul din 14 martie (cf. I. Bogd., *op. cit.*, I, p. 376; Ghib., *Sur.*, XVIII, p. 7); altul din 15 martie (cf. Ghib., *op. cit.*, XVIII, p. 9).
[162] Din 16 mart – cf. I. Bogd., *Doc. Şt.*, I, p. 430.
[163] Din 15 oct. – cf. I. Bogd., *Doc. Şt.*, I, p. 487.
[164] 15 martie – cf. I. Bogd., *Doc. Şt.*, II, p. 18-19; Ghib., *Sur.*, I, p. 33.
[165] Cinci documente: unul de la 16 ianuarie (cf. I. Bogd., *Doc. Şt.*, II, p. 51-52); altul din aceeaşi lună, cu data zilei deteriorată (cf. *Ibidem,* II, p. 64); al treilea de la 3 februarie (cf. Ghib., *Sur.*, VII, p. 184); al patrulea de la 15 martie (cf. I. Bogd., *Doc. Şt.*, II, p. 76); al cincilea de la 16 martie (*Ibidem,* II, p. 249-250).
[166] Două documente: primul de la 19 martie (cf. I. Bogd., *Doc. Şt.*, II, p. 116-117); al doilea de la 20 martie (cf. *Ibidem,* II, p. 121).

Scanned with OKEN Scanner

1499[167], 1500[168]. Acest nume continuă a apărea frecvent şi în actele oficiale emise sub domniile următoare, de exemplu unul databil aproximativ între anii 1505-1517[169], apoi altele la 1507[170], 1508[171], 1515[172], 1519[173], 1520[174], 1522[175], 1528[176], 1533[177], 1546[178], 1558[179], 1559[180], 1573[181], 1579[182], 1582[183], 1597[184], 1598[185].

---

[167] De la 23 noiembrie (cf. *Ibidem,* II, p. 153-154).

[168] Trei documente: primul, din 22 martie (Ghib., *Sur.*, XVIII, p. 166); al doilea, din 25 martie (I. Bogd., *Doc. Şt.*, II, p. 175); al treilea, din aceeaşi lună, fără a se putea preciza ziua (cf. *Ibidem,* II, p. 179). La Ghibănescu, este reprodus în traducere greşită adjectivul posesiv slav derivat de la numele proprii; astfel, „Copa, дочка Моушина", care în românește trebuia să sune „Sora, fiica Mușei" este transpus: „Sora, fata Muşinii" (!!). Cf. Ghib, *loc. cit.*, XVIII, p. 166.

[169] Doc. din timpul lui Bogdan-Vodă, de la 1 martie, fără a i se putea stabili anul. Cf. Cost., *Bogd. Vv.*, p. 433.

[170] Din 2 martie, sub acelaşi domn, cf. Cost., *Bogd. Vv.*, p. 131.

[171] Din 17 martie, sub acelaşi domn, cf. Cost., *Bogd. Vv.*, p. 235.

[172] Din 21 decembrie, sub acelaşi domn, cf. Cost., *Bogd. Vv.*, p. 384.

[173] Două documente de la Ştefăniţă-Vodă: unul din iunie, fără să ştim ziua (cf. Cost., *Şt. Vv.*, p. 134-135); altul, căruia nu-i putem preciza nici luna, nici ziua (*Ibidem,* p. 158-159).

[174] Din 21 aprilie (Cost., *Şt. Vv.*, p. 173).

[175] 5 iulie – anul e stabilit cu aproximaţie. (Cf. Cost., *Şt. Vv.*, p. 397; Idem, *Doc. mold. în Şt.*, II, p. 125).

[176] Trei documente de la Petru Rareş: primul, din 6 martie (cf. Cost., *Doc. mold. în Şt.*, I, p. 458); al doilea, din 12 martie (cf. Cost., *Şt. Vv.*, p. 348, nota 39); al treilea, din 30 martie (cf. Sava, *Doc. Lăpuşna*, p. 4). În ultimul, numele Muşa se referă la o persoană din Basarabia.

[177] Din 8 martie, tot de la Petru Rareş. Cf. Cost., *Doc. mold. în Şt.*, II, p. 438.

[178] Cinci documente de la acelaşi domn: primul, din 25 martie (Ghib., *Sur.*, XVIII, p. 203); al doilea, din 2 aprilie (cf. *Ibidem,* II, p. 341); al treilea, din 8 aprilie (*Ibidem,* XVIII, p. 207): al patrulea, din 1 mai (*Ibidem,* XVIII, p. 216); al cincilea, din 14 mai (*Ibidem,* VII, p. 159-160).

[179] Din 14 aprilie, de la Alexandru-Vodă Lăpuşneanu (Ghib., *Sur.*, XIX, p. 40).

[180] Din 16 aprilie, de la Alexandru-Vodă Lăpuşneanu (cf. Iorga, *Studii şi doc.*, VII, p. 286).

[181] Din 17 martie, de la Ion-Vodă cel Cumplit (Bălan, *Doc. bucov.*, III, p. 1-2).

[182] Din 26 aprilie, de la Petru-Vodă Şchiopul (Ghib., *Sur.*, XIX, p. 203; II, p. 31). Persoana cu numele Muşa este din satul Tomeşti, judeţul Iaşi.

[183] Din 14 februarie, Iancu-Vodă Sasul (Bălan, *Doc. bucov.*, II, p. 22).

[184] Din 12 iulie, de la Ieremia Moghilă (Bălan, *Doc. bucov.*, II, p. 51).

[185] Din 10 aprilie, de la Ieremia Moghilă (Ghib., *Sur.*, VIII, p. 233). În acest document, numele Muşa se raportă la o femeie din Basarabia.

Scanned with OKEN Scanner

Apoi, în celebrul Pomelnic de la Bistrița nu figurează nici o singură dată numele *Mušata*; aflăm, în schimb hipocoristicul său – sub ambele aspecte fonetice relatate: *Mušia* şi *Muša*[186]. În partea veche a acestui pomelnic – cea redactată în cursul secolelor XV şi XVI – el apare de 10 ori, referindu-se, evident, la persoane diferite[187]. Acest nume feminin nu încetează de a fi în cinste, la moldoveni, nici în tot cursul secolului XVII. Astfel, documentele continuă a-l înregistra, la scurte intervale, de exemplu, la anii 1602[188], 1603[189], 1628[190], 1635[191], 1637[192], 1646[193], 1652[194], 1661[195], 1674[196], 1675[197], 1691[198]. Amintim apoi pomelnicele de la mănăstirile Bisericani[199] şi Pângărați (județul Neamț), unde numele Muša este scris tot în cursul secolului XVII[200];

---

[186] În două locuri este scris Mušia (Cf. D. Bogd., *Pom. Bistr.*, p. 62[1] şi 63[4]); pretutindeni aiurea: Muša.

[187] Cf. D. Bogd., *Pom. Bistr.*, p. 61[8, 14, 24]; 62[1]; 63[4, 20, 25]; 69[9]; 74[2] şi 76 ap. cr. (La personne en question est originaire du village Borăşti – dep. Vaslui).

[188] Din 8 mai de la Ieremia Moghilă. În acest doc. aflăm numele redactat Мушь – Cf. Ghib., *Isp*, I_2, p. 4.

[189] Din 20 mai, tot de la Ieremia Moghilă (cf. Ghib., *Sur.*, XX, p. 117).

[190] Din 12 aprilie, de la Miron Barnovski Moghilă. Persoana cu numele Muša e fiica unui boier Negril, din județul Tecuci, unde posedă, în satul Fântânele, o moşie pe care o vinde hatmanului Necoviță. Cf. Sol. şi St., *Doc. tec.*, I, p. 11.

[191] Două documente de la Vasile Lupul: primul din 12 iulie (Ghib., *Isp.*, II_1, p. 102); al doilea, din 18 august (*Ibidem*, II_1, p. 105). În amândouă aceste documente, numele apare sub forma Mušia.

[192] Alte două documente de la Vasile Lupul: unul, din 23 octombrie (Sol. şi St., *Doc. tec.*, I, p. 14, nr. XVIII); altul, din 26 noiembrie (Ghib., III, p. 99). În primul document, numele resp. e redactat Muša; în al doilea, Mušia.

[193] Doc. tot de la Vasile Lupul se referă la o persoană din județul Vaslui. Lipsindu-i data, el a fost datat cu aproximație după anul 1646. Cf. Ghib., *Isp.*, III_2, p. 25.

[194] Din 12 aprilie, de la Vasile Lupul. Numele e scris Mušia şi desemnează o persoană din Basarabia. Cf. Boga, *Doc. bas.*, X, p. 9.

[195] Din luna mai, de la Ştefăniță-Vodă, fiul lui Vasile Lupul. Cf. Codr., *Uric.*, XXIII, p. 326.

[196] Din 3 iulie, de la Dimitrașcu-Vodă Cantacuzino. Cf. Iorga, *St. şi doc.*, XXII, p. 355.

[197] Din luna mai, de la acelaşi domn. Cf. Ghib., *Sur.*, V, p. 18.

[198] Din 5 martie, de la Constantin Cantemir, cf. Ghib., *Sur.*, VII, p. 163.

[199] Cf. Th. Codrescu, *Uricarul*, XXIII (1895), p. 326. Acest pomelnic poartă data 1661, mai.

[200] Cf. copia G. T. Kirileanu, Pomelnicul transcris de Kirileanu este o copie târzie din 1793.IX.13 după un pomelnic vechi, probabil pierdut.

Scanned with OKEN Scanner

pomelnicul de la mănăstirea Probota (judeţul Baia), în care acelaşi nume este scris la 1781[201]; pomelnicul de la biserica Sf. Gheorghe din Piatra-Neamţ, unde Muša, care designează o persoană din familia „Polcovnicului Athanasie Gheorghiu" a fost scrisă târziu, în cursul primei jumătăţi a secolului XIX[202].

Dar numele Muša a fost în uz şi în Muntenia. Dacă nu s-ar putea afirma că în lumea feminină a acestei provincii a fost chiar un nume de predilecţie, aşa cum era în Moldova, totuşi el era în orice caz şi aici un antroponim bine cunoscut. E ceea ce ne dovedesc o serie de documente, începând chiar cu Pomelnicul moldovenesc de la Bistriţa, care – într-un pasaj, din partea sa veche, redactat în cursul jumătăţii a doua a secolului XV şi consacrat boierilor munteni din cetatea Chilia – pomeneşte şi pe o jupâneasă munteancă cu numele Muša[203].

În documentele munteneşti, cunoscute nouă, întâlnim acest nume ceva mai târziu, odată cu secolul XVI. Astfel, el apare la anii: 1503[204], 1535[205], 1543[206], 1555[207], 1581[208], 1593[209], apoi, într-un act din a doua jumătate a secolului XVI[210], fără să putem preciza anul; în altul, cu data distrusă, însă databil aproximativ ante 1591, după cum indică numele domnului emitent, Mihnea II[211]; în altul, tot cu data deteriorată, din prima jumătate a secolului XVII[212], unde e vorba despre Muša, fiica unui boier muntean Voicu şi soţia lui Radoslav; în fine, în altul, tot fără dată – însă de pe aceeaşi vreme – în care întâlnim numele Muša referindu-se tot la o

---

[201] Cf. copia G. T. Kirileanu după un pomelnic mural din lemn de stejar, în formă de triptic; pare o copie după un pomelnic mai vechi.
[202] Cf. copia G. T. Kirileanu.
[203] Cf. D. Bogd., *Pom. Bistr.*, p. 63[20].
[204] Din 11 iunie – de la Radul cel Mare. Numele se referă la o soţie de boier din satul Corbii de Piatră. Cf. Minea şi Boga, *op. cit.*, I, p. 15, nota 2.
[205] Din 19 ianuarie – de la Vlad-Vodă Vintilă. Cf. *Ibidem*, II, p. 69.
[206] Din 15 iunie – de la Radu Paisie. Cf. *Ibidem*, II, p. 37.
[207] Din 10 mai – de la Pătraşcu cel Bun. Cf. *Ibidem*, II, p. 73.
[208] Din 7 ianuarie – de la Mihnea Turcitul. Cf. *Ibidem*, I, p. 171.
[209] Din 18 august – de la Alex. Cel. Rău. Cf. *Ibidem*, II, p. 83.
[210] Minea şi Boga, *op. cit.*, I, p. 176.
[211] Iorga, *op. cit.*, XXI, p. 11-12.
[212] *Ibidem*, XVI, p. 141.

Scanned with OKEN Scanner

soție de boier[213]. Alte documente din cursul secolului XVII; mai relatăm două din timpul lui Matei Basarab – din anul 1641[214] şi 1652[215] – şi unul din timpul lui Const. Brâncoveanu, de la 1699[216]. Demn de relevat este de asemenea numele Muša, extras dintr-un pomelnic al mitropoliei din Bucureşti de Venelin, fără a da nici cea mai aproximativă indicație asupra datei lui[217].

Judecând însă după caracterul arhaic al celor mai multe dintre numele pe care le cuprinde, noi nu considerăm acest pomelnic, nici într-un caz posterior secolului XVII[218]. Nu putem omite de asemenea o inscripție de la 1630-1631, de pe o cruce de piatră din satul Gheorghița – județul Prahova, unde, printre alte nume – precedate de formula pomelnicului – figurează şi Muša[219].

Din secolul XVIII, menționăm o însemnare de cheltuieli pentru un parastas, din 1701-1702, care cuprinde iarăşi numele Muša[220], precum şi o inscripție de la 1726.X.25 – de pe o cruce de piatră de la biserica Berevoeşti, din Vălenii de Munte – unde figurează acelaşi nume de femeie[221]. În secolul XIX, acest antroponim este atestat în Dragoslavele – județul Muscel, unde – precum arată o catagrafie din 1810 – trăia pe atunci preotul Stanciu Arsu, care avea o fiică Muša[222].

Într-un document privitor la acelaşi sat – o listă din 1823 de distribuția veniturilor moşnenilor, pentru arenda păşunilor din munți – figurează şi locuitorul Ion al *Mušii*[223]. Aici, aflăm deci antroponimul în chestiune având rol metronimic. Acest nume feminin a fost bine cunoscut

---

[213] Ionaşcu, *Doc. Bucur.*, p. 13.
[214] Din 4 iunie. Cf. Potra, *Ţig.*, p. 224. Aici aflăm 2 persoane cu numele Muša.
[215] Din 17 iulie. Cf. *Ibidem,* p. 237.
[216] Cf. *Ibidem,* p. 278.
[217] Юрій Венелинъ, *Влахо-болг. грам.*, p. 346; Hasdeu îl reproduce după Venelin în „Arh. ist.", I, nr. 12, p. 90.
[218] După toate aparențele, pomelnicul respectiv a fost redactat în cursul unei foarte lungi perioade; probabil, chiar mai lungi decât un secol.
[219] Iorga, *op. cit.*, XV, t. II, p. 4.
[220] Fără nici o indicație geografică; ştim numai că e vorba de o localitate din Muntenia. Cf. Iorga, *op. cit.*, XIV, p. 259.
[221] Iorga, *op. cit.*, XV, t. II, p. 242.
[222] Pr. Răuțescu, *Dragoslavele*, p. 357.
[223] *Ibidem,* p. 396.

Scanned with OKEN Scanner

şi în Oltenia, după cum se poate constata din unele documente din secolele XVI-XVIII. Astfel, el apare într-un document referitor la mănăstirea Tismana, datat aproximativ cam pe la 1555[224]. Apoi într-un act de confirmare a unei proprietăţi – dat de Petru-Vodă Şchiopul la 1568[225] – aflăm numele Muşa purtat de către o persoană din satul Groşani – judeţul Gorj[226]. Apoi, într-o serie de documente din preajma anului 1600, este vorba de soţia banului Craiovei, Udrea, numită şi ea Muşa[227].

Tot o persoană din Oltenia indică numele acesta şi într-un document valah din 1619[228], de la Radu-Vodă Mihnea[229]. În altul, de la 1645[230], de sub Matei Basarab, el denumeşte o soţie de boier din judeţul Vâlcea[231]. În fine, în altul de la 1749, antroponimul acesta se raportă la o persoană din satul Puţurile – judeţul Dolj[232].

Încheiem seria surselor oltene cu două pomelnice: unul de la mănăstirea Bistriţa din secolele XVI-XVII şi altul de la mănăstirea Govora – judeţul Vâlcea, copiat la 1777, după un original pierdut, care începuse a fi scris cu câteva secole mai înainte. În pasajul iniţial cu nume, reprodus de Iorga după primul, aflăm şi numele Muşa, care figurează, desigur, şi în paginile următoare ale pomelnicului. În Pomelnicul de la Govora, numele Muşa apare de 19 ori pentru 19 persoane diferite, dintre care unele vor fi designând probabil şi femei din Muntenia.

Numele Muşa era familiar, în trecut, şi românceIor din Transilvania, ceea ce se poate de asemenea proba pe cale documentară, deşi – în ce priveşte această provincie – e şi mai puţin încă de aşteptat o informaţie cu caracter regulat şi continuu de la actele oficiale. Sursa principală o constituie aşa-numitele *urbarii*, care însă nu sunt decât rar şi fragmentar publicate. Cea mai mare parte din ele sunt foarte greu

---

[224] Ştefulescu, *Tism.*, p. 245; Potra, *Ţig.*, p. 151 – îl reproduce după Ştefulescu.
[225] Din 7 mai.
[226] Ştefulescu, *Din trec. Gorj.*, p. 95.
[227] Şt. Nicolaescu, *Doc. slavo-rom.*, p. 293.
[228] Din 1 martie.
[229] Ghib., *Sur.*, VI, p. 8.
[230] Din 3 mai.
[231] „Jupâniţa lui Preda din Iazer". Cf. Ghib., *Sur.*, VI, p. 49-50.
[232] Iorga, *op. cit.*, XIV, p. 83.

Scanned with OKEN Scanner

accesibile, trebuind a fi cercetate în arhivele care le păstrează. Examinând listele de nume publicate după Urbariul de la 1680, din Porumbacul de Jos (Țara Oltului), remarcăm prezența destul de frecventă a antroponimului Muša, însă exclusiv în ipostaza de nume de familie de origine metronimică: „Iuon *Muša*[233], alias Glăjar[234], „Radul M.[235], alias Glăjar", Vâlcul M.[236], Coman M.[237], Vlad M.[238], „Iuon M. Junior"[239], Oprea M.[240]

Având ca sursă urbarii din secolele XVII şi XVIII, Pașca – în valoroasa sa monografie asupra numelor din Țara Oltului – ne relevă şi el antroponimul Muša tot numai în funcție de nume de familie. Aceasta înseamnă că vitalitatea numelui în chestiune a scăzut considerabil, dacă – încă de pe acea vreme – el a fost redus la un rol, care reprezintă ultimul refugiu al numelor personale căzute în desuetudine. Astfel, Pașca înregistrează numele de familie Muša în Veneția de Sus şi Cuciulata la 1633 şi în Hurez la 1726[241].

În documentele propriu-zise din Transilvania – emanate de la cancelarii ale diferitelor autorități de stat – nu ştim să fie atestat acest nume românesc. Credem totuşi că-l surprindem într-un vechi act de adopțiune din 1518.I.12, pe care l-am citat deja pentru un alt nume şi care se referă la boieri români din regiunea Făgărașului. Menționăm aici numai faptul că, prin acest act, sunt adoptați de către boierul Aldea Bica – la drepturile nobiliare, ca şi la drepturile de stăpânire asupra posesiunilor sale – doi frați: „Joannem et Many, filios olim Michaile et honestae Dominae Stanka, filiae *Mursae* Relictae quondam Theodori Popae"[242].

---

[233] Cf. Meteş, *Contr.*, p. 10, nr. 12.
[234] Adică „Le Vitrier" – cognomen d'après la profession qu'il exerçait (lui ou peut-être un de ses ascendants). „Glăjarul" (< germ. *Glaser*) représente une influence saxonne chez les roumaines de Transylvanie.
[235] Meteş, *Contr.*, p. 11, nr. 54.
[236] *Ibidem*, nr. 48.
[237] *Ibidem*, p. 11, nr. 51.
[238] *Ibidem*, p. 12, nr. 65.
[239] *Ibidem*, p. 12, nr. 66.
[240] *Ibidem*, nr. 67.
[241] Pașca, *Nume*, p. 285.
[242] I. Puşc., *Fr. ist.*, p. 95; N. Dens., *Mon.*, p. 74.

Scanned with OKEN Scanner

Numele familiei Mursa, morfologiceşte încadrat la flexiunea latină, reflectă totuşi, din punct de vedere fonetic – ca şi atâtea alte nume din documentele latino-ungare – ortografia ungurească, cu care erau aşa de obişnuiţi scribii. El ar trebui deci citit Murša. Dar un astfel de nume nu există la români şi nici n-a existat vreodată. De aceea, noi opinăm că aici avem a face cu o alterare grafică a numelui românesc Muša, fie datorită scribului străin, fie chiar datorită editorilor documentului, care vor fi transcris eronat numele din manuscrisul original. Poate în original va fi fost Mussa ori chiar Musa. Am văzut aiurea că, în acelaşi document, numele masculin, din aceeaşi familie antroponimică, Mušat, figurează, în ediţia Puşcariu, sub aspectul Munsad, iar în ediţia Densuşianu, Mursad![243] Numele care ne preocupă acum se află însă la ambii editori sub forma Mursa.

N. Densuşianu, în indicaţiile în limba română asupra cuprinsului documentului – puse în fruntea textului latinesc – consideră numele „Mursa" drept masculin, spunând că au fost adoptaţi „Ion şi Man, feciorii Doamnei Stanca, fetei lui Mursa"[244]. El însă n-a citit cu atenţie pasajul respectiv din document, de unde se vede foarte clar că „Mursa" e o femeie, şi anume o preoteasă văduvă! În consecinţă, noi traducem: „Ioan şi Manea, fiii lui Mihăilă şi ai cinstitei Doamne Stanca, fiica *Mušei*[245], văduva Popii Toader".

Existenţa antroponimului în chestiune, în trecut – la românii din Transilvania – mai poate fi constatată şi din însemnările manuscrise făcute de preoţi, pe cărţile liturgice de la bisericile diferitelor localităţi. Aflăm scrise adesea, pe aceste cărţi, întregi liste de nume, adevărate pomelnice, încadrate nu o dată chiar în formula rituală cunoscută. Ele constituiau recompensa de ordin spiritual care se dădea celor ce contribuiau cu bani la cumpăratul cărţilor sfinte pentru biserica respectivei comunităţi. E o tradiţie deosebit de cultivată, în special la românii de peste munţi, la care biserica, înainte de 1918, a fost totdeauna întreţinută numai prin contribuţia credincioşilor.

---

[243] Cf. mai sus.

[244] N. Dens., *op. cit.*, p. 74.

[245] Prezenţa formei masculine Mušat în acelaşi document apare, desigur, ca o confirmare a presupunerii noastre. Ea arată că pe atunci, în respectiva regiune transilvană, era în uz antroponimul în chestiune cu diferite variante ale sale.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel, pe o pravilă munteană de la biserica satului Șeghești, aflăm o însemnare făcută în jurul anului 1650. Printre numele enumerate acolo, figurează şi *Muša*[246]. În biserica din Porceşti, pe un *kyriakodromion* din 1699, sunt la fel scrise, în stil de pomelnic – şi cu reminiscențe din formularul slav – o serie de nume, printre care şi Muša[247]. Acest nume se află şi în pomelnicul bisericii lui Brâncoveanu din Făgăraş[248], care a început a fi redactat odată cu secolul XVIII.

În locurile indicate, e clar că Muša se raportă la nişte femei şi că este numele de botez al acestora, aşa cum sunt, în mod obişnuit, numele din pomelnice. Ele ilustrează deci funcția de prenume a antroponimului nostru, într-o perioadă când alte surse onomastice ni-l prezintă, sub aspectul funcțional, exclusiv drept nume de familie. Aceasta ne probează că, în secolele XVII şi XVIII, Muša era încă un nume activ şi destul de răspândit la românce le din Transilvania.

La sfârşitul secolului XIX, Muša este atestat şi în Țara Moților, însă ca numele de familie[249], evident, de proveniență metronimică, iar Paşca îl semnalează sporadic, tot cu acelaşi rol, şi în Țara Oltului, chiar în vremea noastră[250]. Dar – ceea ce e foarte interesant de relevat – antroponimul în chestiune, sub aspectul Muša, este încă în uz ca prenume chiar în cursul secolului XX, în județul Sibiu[251].

O dovadă în plus că, în lumea românească de peste Carpați, acest antroponim a avut odinioară oarecare popularitate, ca prenume, o constituie, după noi, şi faptul că, în regiunea explorată de Paşca, *Muša* serveşte astăzi şi ca nume de cățea[252]. Se ştie cât de frecvent sunt utilizate, în lumea rustică, antroponimele ca nume de animale domestice şi chiar sălbatice[253]. Însă trebuie să specificăm că pentru această funcție sunt selectate numai nume de botez şi anume dintre acele care se bucură de o mai mare răspândire.

---

[246] Iorga, *op. cit.*, XIII, p. 176.
[247] *Ibidem,* XIII, p. 152.
[248] Cf. *Pom. Bis. Brânc. Făg.*, f. 6^{v} – după copia G. T. Kirileanu, după transcr. pr. prof. univ. N. Popescu.
[249] Frâncu, Candrea, *Rom. M. A.*, p. 118.
[250] Paşca, *Nume* (glosar antrop.), p. 285.
[251] Cf. V. Păc., *Răş.*, p. 113.
[252] Paşca, *op. cit.* (glosar II), p. 365.
[253] „Balcania", VI, p. 468-469.

Scanned with OKEN Scanner

După această prezentare a documentelor – cu scopul de a schița sumar repartiția geografică a numelui Muša, în trecut, pe aria dialectală dacoromână – se impune să le examinăm de asemenea sub raportul repartiției sociale, în cadrul diferitelor provincii româneşti. Această chestiune nu este aşa de uşor de rezolvat, precum s-ar părea, dat fiind că reflectarea onomastică a straturilor sociale în actele publice este cu totul inegală, neaflându-şi absolut nici o corespondență în realitatea vie din punctul de vedere al proporției numerice. Astfel, pe când la românii din Transilvania, antroponimul respectiv designează de obicei persoane de condiție modestă, din lumea rurală, majoritatea mărturiilor relatate – cu privire la Moldova, Muntenia şi Oltenia – indică nume de soții şi fiice de boieri.

Totuşi, între documentele citate, din cele trei provincii de dincoace de Carpați, există o serie în care aflăm antroponimul Muša ca nume de țigancă roabă! Menționăm dintre acestea, pentru Moldova, pe cele din 1559.IV.16, 1637.XI.26 şi 1652.IV.12; pentru Muntenia, pe cele din 1641.VI.4., 1652.VII.17 şi 1699.IV.26; iar pentru Oltenia, pe cel din 1619.III.1. Faptul acesta ne arată foarte clar cât de jos se coborâse antroponimul în chestiune de vreme ce el ajunsese, în cursul secolelor XVI şi XVII, să fie aşa de cultivat şi la această clasă de paria a societății noastre. Fiind deci atestat la cele două extreme ale ierarhiei sociale româneşti, se poate conchide că numele Muša străbătea liber întreagă această ierarhie.

În ce priveşte varianta antroponimică Mušu – forma masculină corespunzătoare hipocoristicului Muša – probele documentare, despre existența ei, pe teritoriul dacoromân sunt mai puține, însă concludente. Cea mai veche mărturie pare a data din 1463, când – printre micii funcționari provinciali, din Țara Bârsei, atestați în actele din arhiva Braşovului – aflăm unul îndeplinind oficiul de „villicus”[254], care se numea *Mwsch* Johann[255]. Antroponimul Muš are aici funcția de nume de

---

[254] Adică „der Beamte, der in den sächs. Stödten das Wirtsschaftswesen besorgte, in Dorfsgemeinden der Ortsovorstand”. Cf. Rechn., *Herm.*, I, p. 669, 675. En saxon, „villicus” = Honn ou Han. (voir *Ibidem*).

[255] Quellen, VII, Beih., I, p. 97.

familie, iar numele de botez, care, după aparență, s-ar raporta la un sas, reprezintă desigur o simplă germanizare a numelui românesc corespunzător Ion.

Într-o listă de soldați mercenari în slujba cetății Brașov – majoritatea de naționalitate ungară și sasă – figurează, sub anul 1539, și un român numit Iacob Mwsch[256]. Și aici, numele care ne interesează are tot rol de nume de familie. Sub anul 1542.VII.30, printre negustorii care plătesc orașului Brașov taxa comercială de 1/20, îl remarcăm și pe *Mussa* de Labaltha[257] (sic!), adică Muš(u) de la Balta, care pare a fi originar din Țara Românească. În acest loc, antroponimul are, incontestabil, rolul de prenume. Sub anul 1543, plătește la Brașov aceeași taxă un negustor oltean *Musche* de Rÿmnick[258]. Aici, grafia numelui ne-ar face să presupunem, paralel cu Mušu, și o formă masculină *Mušea*. Și pe acesta suntem înclinați să-l considerăm tot prenume. Mai amintim apoi că antroponimul Mušu – în ortografie ungară „Musu" – a fost semnalat și în Săscior (Țara Oltului), după un *urbariu* din 1758, ca nume de familie[259].

Tot cu rolul de nume de familie l-am întâlnit în vremea noastră, sub anul 1942, raportându-se la un profesor din București, Gheorghe *Mušu*[260]. În fine, trebuie să mai relatăm că Mušu este atestat la începutul secolului XX, în județul Sibiu, și ca poreclă![261]

Nu poate fi nici o îndoială că aici avem a face tot cu antroponimul în chestiune, care a trecut la funcția de poreclă atunci când el ieșise complet din uz, ca prenume, în localitatea respectivă. S-ar părea, totuși, că Mušu să aibă mai curând și aici tot un fel de funcție de nume de familie – derivat tardiv al unei vechi funcții patronimice uitate – iar nu de poreclă

---

[256] Quellen, III, p. 6.
[257] *Ibidem*, p. 204.
[258] *Ibidem*, p. 242.
[259] Pașca, *Nume*, p. 285.
[260] Cf. I. Iordan, *N. Drăganu*, București, 1942, p. 7. (Această biografie-necrolog a filologului român Drăganu – publicată sub auspiciile Societății Române de Lingvistică, nou constituită, ca memoriul 1, Seria I – este precedată de actul constitutiv al societății. Aci, printre membrii semnatari, figurează și cel cu numele care ne preocupă. Ar fi interesant de știut localitatea de unde e originar).
[261] Cf. V. Păc., *Răș.*, p. 136.

Scanned with OKEN Scanner

propriu-zisă, precum ne este prezentat[262]. Faptul că, în cercul rustic transilvan al satului Răşinari, e interpretat azi ca poreclă s-ar datora deci tot căderii în desuetudine a lui Mušu[263]. Există însă un caz special când acest vechi prenume a putut ajunge în ipostaza de poreclă, adică de nume cu nuanţă ironică sau, în general, peiorativă: cazul când în Răşinari (sau în vreun sat vecin) antroponimul Mušu ar fi aparţinut anterior – fie ca nume de botez, fie chiar ca patronimic cu funcţie de nume de familie vreunui individ cunoscut printr-un defect caracteristic[264].

La acest material onomastic se reduce tot ceea ce cunoaştem ca mărturii directe referitor la varianta antroponimică Mušu pe aria grupului dialectal dacoromân. Deşi în cele mai multe din locurile citate, el apare în ipostaza de nume de familie, totuşi *Muşu* este la origine prenume. Astfel, într-un trecut mai îndepărtat, el a avut chiar exclusiv această funcţie antroponimică şi numai în decursul timpului şi-a schimbat-o. Aşadar, în baza acestor relativ puţine vestigii – din Transilvania, Muntenia şi Oltenia – conchidem că, paralel cu Muša, a existat, la românii din nordul Dunării, şi aspectul masculin Mušu.

---

[262] E adevărat, uneori confuzia între poreclă şi numele de familie este inevitabilă. Poporul însuşi face foarte frecvent această confuzie în multe regiuni ale ţării. Faptul se explică prin aceea că, în general, funcţia ambelor categorii de antroponime este până la un punct comună şi că o mare parte – dacă nu chiar marea majoritate – a numelor de familie sunt la origine vechi porecle. Dar, aici, avem a face cu un caz invers, care, în acelaşi timp, apare cu totul insolit: e vorba de o poreclă, care şi-ar trage originea dintr-un antroponim propriu-zis – nume de familie sau poate chiar de botez.
Pe de altă parte, trebuie să specificăm, Păcală face o tranşantă distincţie între numele de botez, numele de familie şi porecle, clasificându-le pe fiecare din acestea în grupe deosebite. Totuşi, în lista de „porecle" publicate de el, în excelenta sa monografie, remarcăm o întreagă serie de nume, care, la origine, nu sunt decât prenume şi între care unele – filtrate prin stadiul patronimic – au putut căpăta şi funcţia de nume de familie. Citărm între acestea pe: Miiu, Mitruţ, Iftincă, Meda, Crăciun, Nechifăr (cf. *op. cit.*, p. 135-136). La unele ca acestea, ar fi greu de explicat funcţia specifică poreclei autentice.

[263] În acelaşi timp, fapt bizar, corespondentul feminin Muše al acestui antroponim este încă în uz la sătenii din Răşinari. (Cf. mai sus).

[264] O poreclă de acest tip, în lista lui Păcală, ar fi de exemplu Neaga, prenume bine cunoscut mai multor regiuni dacoromâne. Acest antroponim va fi având, la Răşinari, efectiv, funcţia de poreclă cu nuanţă ironică. La aceasta a ajuns, desigur, datorită unei influenţe venite din domeniul paremiologic popular. Se ştie că Neaga a trecut în proverbe ca tip al prostiei feminine.

Scanned with OKEN Scanner

Raritatea sa în vechile documente românești – sau străine, privitoare la români – nu este pentru noi decât o dovadă că Mušu, odinioară, ca nume de botez, era incomparabil mai puțin cultivat decât forma feminină Muša, fapt de altfel perfect explicabil dacă avem în vedere semnificația originară a acestor antroponime.

Deși așa de puțin atestat documentar, Mušu pare a fi fost totuși ceva mai răspândit în trecut, la românii din Dacia, decât reiese din documente. La această concluzie, ne duce existența unor derivate ale sale, pe care le vom prezenta aici. Astfel, într-un act românesc din Transilvania, de la 1723.V.5 – prin care românii din Șcheii Brașovului și Țara Bârsei, precum și negustorii greci din compania grecească de la Brașov, fac legământ solemn să apere credința ortodoxă amenințată de propaganda catolică – aflăm printre semnatari și pe Mušoi Gheorghi[265]. Cum toate semnăturile actului încep cu numele de botez, logic ar fi să deducem că, și în cazul citat, primul nume este prenumele. Totuși, considerăm această excepție drept o simplă abatere întâmplătoare de la ordinea uzuală de succesiune, dat fiind că, în românește, sufixul antroponimic *-oiu* este caracteristic poreclelor și numelor de familie. Tot ca nume de familie îl aflăm pe Mušoi și în Muntenia, unde – în catagrafiile orașului Ploiești, din anii 1831 și 1837 – este atestat de două ori[266].

Evident, prototipul lui Mušoi nu poate fi altul decât Mušu. Dar forma Mušoi(u) ne cheamă în minte numele de familie bine cunoscut în Transilvania[267], ca și în Muntenia și Oltenia: Mošoiu[268]. S-ar părea că acesta este o formă rezultată din Mušoi(u) prin asimilație progresivă, atunci când prototipul Mušu ieșise din uz ca nume personal și nu mai oferea un model de orientare derivatului său. În acel moment, Mušoi(u) se

---

[265] Stinghe, *Doc. Șchei*, I, p. 81.

[266] Cf. Sevastos, *Pl.*, p. 381.

[267] Astfel, printre absolvenții Liceului românesc „A. Șaguna" din Brașov, dintre anii 1911-1918, remarcăm trei cu numele de familie *Moșoiu* – pe Ioan M., Gheorghe M. și Livia M. – originari toți din județul Făgăraș; iar în seria 1922-1923, unul, Marcel Moșoiu, e originar din județul Brașov (cf. *Lic. ort. rom. „A. Șaguna"*, Br., 1925, p. 137, 140, 142).

[268] BOR, XV, p. 258. Cf. aici „Pomelnicul răposatului Dicul Moșoi" de la „biserica Gănescului" din Craiova. Vechimea pomelnicului: sfârșitul secolului XVIII.

Scanned with OKEN Scanner

va fi orientat după antroponimul Mošu, atestat atât ca nume de botez, cât şi ca nume de familie[269]. Dar ea poate fi şi o formă arhaică de acelaşi aspect cu *Mošu*.

Derivate hipocoristice ale lui Mušu – cu funcţie de nume de botez – au fost cândva, la românii din Dacia, Mušică şi probabil Mušicu, corespondentele variantei feminine Mušica. Dar, referitor la acestea, nu aflăm nici o dovadă documentară directă despre existenţa lor, după cum nu aflăm de altfel nici despre Mušica. Astfel de variante antroponimice nu vor fi depăşit cercul intim al familiei, aşa că prezenţa lor în actele oficiale ar fi fost desigur considerată ca o lipsă de seriozitate. Numai aşa se explică faptul că dintr-un număr atât de mare de documente care atestă numele Muša, nu cunoaştem nici unul măcar, în care să figureze hipocoristicul Mušica. Totuşi, existenţa lui Mušică-Mušicu, o deducem, în chip incontestabil, pe cale directă. În adevăr, în câteva documente româneşti din Transilvania – începând din prima jumătate a secolului XVIII – întâlnim numele de familie Mušicoiu.

În actul mai sus citat, din 1723.V.5, figurează trei români cu acest nume, care prezintă totuşi unele variaţii fonetice: Ion *Muşicoi*[270], Văsii *Muşucoiu*[271] şi Văsii *Măş(u)coiu*[272]. Peste mai bine de un secol, aflăm iarăşi acest nume de familie tot în documente româneşti de la Braşov. Într-o cerere de la 1839.II.15, a comunităţii bisericii din Şchei – prin care se pretinde reprezentanţilor ei să respecte întocmai dispoziţiile referitoare la alegerea preoţilor – semnează şi Vasilie *Muşicoi*[273]. Apoi, într-o altă cerere, din 1839.IX.30, a aceleiaşi comunităţi către reprezentanţii bisericii – pentru trimiterea diaconului Iosif Barac la studiul teologic – semnează Văsii *Muşicoiu*[274], care este una şi aceeaşi persoană cu cea din petiţia precedentă.

---

[269] Nu-i mai puţin adevărat însă că Mošóiu – întocmai ca şi Mošoáia – a putut deriva şi în chipul cel mai direct de la antrop. Móšu.
[270] Stinghe, *op. cit.*, I, p. 80.
[271] *Ibidem*, p. 75.
[272] *Ibidem*, p. 77. Forma aceasta ni se pare o alterare a numelui. Dacă în adevăr a existat, ea nu se poate explica decât prin faptul că numele de familie Mušucoiu ajunsese cu totul izolat, poate chiar singular, în mediul respectiv. Astfel, vorbitorii n-aveau cu ce-l asocia nici în domeniul onomastic, nici în cel apelativ, pentru a-şi verifica pronunţarea.
[273] Stinghe, *op. cit.*, III, p. 203.
[274] *Ibidem*, p. 232.

Scanned with OKEN Scanner

E, desigur, un descendent al vreunuia dintre omonimii relatați anterior, după documentul de la începutul secolului XVIII.

În fine, o atestare a acestui nume de familie o mai aflăm şi într-un toponim braşovean. Într-o plângere a românilor din Şchei, din 1813.XII.15 – din vremea când bântuia ciuma la Braşov – aceştia reclamă autorităților, indignați ca de-o groaznică profanare, că, din porunca unui medic, un câine a fost îngropat la un loc cu un om mort de ciumă, la locul numit „Crucea Muşicoi(u)lui”[275]. Avem a face aici cu un toponim de origine antroponimică, în care elementul al doilea este tot numele de familie Muşicoiu, la genitivul de tipul arhaic – conservat în graiul dialectal, pe alocuri până azi – cu articol postpozitiv întocmai ca apelativele. Din locurile citate, se desprind două forme caracteristice: Mušicoiu-Mušucoiu. Cu privire la aceste derivate prin sufixul antroponimic *-oiu*, noi credem că trebuie raportate fiecare la câte un prototip diferit – *Mušicoiu* < Mušică (sau chiar şi Mušicu) şi *Mušucoiu* < Mušucă (sau poate chiar Mušucu) – mai degrabă decât să le considerăm pe ambele drept derivate ale lui Mušică-*Mušicu. Ne vine adică mai greu să acceptăm că Mušucoiu ar fi o simplă variantă ulterioară a lui Mušicoiu, rezultată prin asimilație regresivă. Noi presupunem deci ca posibilă existența simultană – în aceeaşi regiune şi chiar în aceeaşi localitate transilvană – a variantelor hipocoristice derivate de la Mušu: Mušică-*Mušicu şi *Mušucă-*Mušucu.

În ce priveşte însă pe Mušica[276] – corespondentul feminin al acestor variante masculine – el este atestat, în chipul cel mai direct, în sudul Moldovei, unde poate fi auzit până astăzi. Astfel, în Târgu Bujor, din județul Covurlui, l-am aflat ca nume de botez al fetei Mušica Grigoriu, în etate de 20 ani[277]. Acest hipocoristic poate fi raportat tot aşa

---

[275] *Ibidem*, p. 6.

[276] Mušică e menționat de C. Lacea ca nume existent la Braşov. Cf. „Dacorom.”, IV (1924-1926), p. 369. Cât despre ipoteza originii meglenite a românilor din Şcheii Braşovului, susținută de Lacea, noi n-o putem considera fondată, mai ales dac-o privim în special prin prisma unor nume ca Mušu, Mušoiu, Mušicoiu. Dacă vedem în aceste antroponime vestigii meglenoromâne, atunci ar însemna că toți dacoromânii sunt megleniți transplantați! Căci, în adevăr, aria lui Mušu-Muša, ca şi a lui Mušat-Mušata, acopere aproape tot teritoriul dacoromân! Credem că ipoteza trebuie pusă altfel.

[277] Tatăl fetei este originar din Tg. Pechea, iar mama din satul Vârlezi, județul Covurlui. După căsătorie s-au stabilit în Tg. Bujor, unde s-a născut Mušica.

Scanned with OKEN Scanner

de bine la prototipul Muša, ca şi la Frumušica. Totuşi, dat fiind că azi Muša este complet căzut în uitare în respectiva regiune – ca şi aproape în toată ţara, de altfel – credem a putea afirma că, în cazul relatat, Mušica e un derivat prin apropiere de la Frumušica. Cel puţin aşa este simţit azi în localitatea moldoveană menţionată. Paralel cu Mušica, a fost bine cunoscut în trecut, în unele regiuni ale ţării, şi hipocoristicul Mušitsa, care este atestat până-n vremea noastră ca prenume la românii din sudul Transilvaniei, în judeţul Sibiu[278]. Acest antroponim are aparenţa unui derivat prin afereză de la Frumušitsa, pe care l-am considerat a fi avut, mai demult, rol de nume de botez[279]. Totuşi, – dat fiind că, în respectiva regiune, Muša-Muše(a) este în uz până astăzi[280] – Mušitsa nu poate fi aici decât un derivat al acestor variante.

Dintre derivatele antroponimului masculin Mušu, face parte, desigur, şi numele de familie Mušlea, cunoscut numai românilor transilvani[281]. El a luat naştere prin simpla ataşare a sufixului antroponimic *-lea* la forma nearticulată Mušu. Un asemenea prototip, la care-l raportăm pe Mušlea, îşi află – precum s-a văzut mai sus – confirmare documentară. În ce priveşte sufixul *-lea*, el pare a fi unul din cele ce marchează, în mod special, funcţia de nume de familie. În antroponimia românească, un caz de derivare perfect analogă ni-l oferă numele de familie actual Şteflea[282] < *Ştefu[283] – hipocoristic în formă nearticulată de la numele de botez Ştefan – căruia i

---

[278] În satul Răşinari. Cf. V. Păc., *Răş.*, p. 133: „Muşiţă" (sic !).

[279] Cf. capitolului de la începutul acestui studiu.

[280] Cf. mai sus.

[281] Între persoanele contemporane, cu acest nume, menţionăm pe eminentul folclorist din Cluj, Ion Muşlea, fostul director al Arhivei de folclor a Academiei Române, şi pe profesorul Candid Muşlea din Braşov. (Cf. *Lic. ort. rom. „A. Şag."*, Br., 1925, p. 133).

[282] Citãm ca exemple persoane contemporane din Bucureşti cu acest nume de familie: Marius Şteflea, Simona Şteflea. (Cf. Bucureşti – SAR de Telef., 1945, p. 226).

[283] Forma obişnuită a acestui hipocoristic, care e cea articulată – Ştefu(l) – este atestată într-un mare număr de documente moldoveneşti, începând cu secolul XV. (Cf. Cost., *Doc. mold. în. Şt. M.*, II, p. 880 – indice; I. Bogd., *Doc. Şt. M.*, II, p. 539-540 – indice). Acest vechi hipocoristic continuă a exista până azi ca nume de familie, fie chiar sub forma Ştefu (cf. Bucureşti – *SAR de Telef.*, 1945, p. 226), fie sub forma bine cunoscutului derivat patronimic Ştefulescu. (Menţionăm ca exemplu numele de familie al autorului colecţiilor de documente din judeţul Gorj).

Scanned with OKEN Scanner

s-a adăugat la fel sufixul *-lea*[284]. Astăzi conservat numai ca nume de familie, el a avut cândva funcție de prenume, însă pe cale patronimică a devenit nume de familie.

Dar antroponimul Múšu-Múšiu-Múši-Múša-Múšia a fost şi este încă foarte popular şi la grupurile dialectale româneşti din sudul Peninsulei Balcanice. Dacă însă, la românii din nordul Dunării, există – precum am văzut – numeroase probe cu privire la forma feminină şi foarte puține referitoare la forma masculină, la cei din sudul Dunării constatăm o situație tocmai inversă.

În listele de nume ale lui I. Caragiani[285], antroponimul în chestiune figurează sub unul sau altul din aspectele de mai sus, de 23 de ori, fie ca nume de botez, fie ca patronimic ori chiar ca metronimic, cu rolul de

---

[284] Ni se pare mult mai puțin verosimil să raportăm pe Muşlea, Şteflea la prototipurile de formă articulată, Múşul, Şteful, cărora li s-ar fi aplicat, nu sufixul *-lea*, ci sufixul antroponimic masculin *-ea*. În cazul acesta – concomitent cu ataşarea lui *-ea* – ar trebui să admitem fenomenul sincopării celui de a-l doilea *u*, dat fiind că e neaccentuat, poziția sa silabică în cuvânt e penultimă. (*Múšul + -ea) >* Múš[u]lea > Múšlea). Dar, deşi sufixul *-ęa* este, la români, unul dintre cele mai răspândite şi mai active la crearea antroponimelor cu funcție de nume de familie, totuşi nu credem acceptabilă o asemenea ipoteză. În adevăr, atunci când acest sufix se aplică numelui, *u* final neaccentuat nu cade, ci dimpotrivă devine accentuat, întrucât accentul de pe silaba anterioară lui se mută pe el. În mod normal deci – după tipul unor nume ca Dracúlea < Drácul, Tătúlea < Tatul – ar fi fost de aşteptat ca în loc de Múšlea, Ştéflea, să rezulte formele, inexistente, pare-se, Mušúlea, Ştefúlea!

[285] Publicate în lucrarea sa *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*, Partea I (1929), Partea II (1941), Bucureşti. (Partea I a fost editată, de fapt, o singură dată, în 1891, ca supliment la „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", vol. VI. În 1927, Academia Română n-a făcut decât să schimbe coperta acestei vechi ediții – adăugându-i, în acelaşi timp, în frunte, o schiță biografică a autorului, scrisă de Pericle Papahagi – şi să repună astfel în circulație suplimentul din 1891 al citatei reviste).

Prețioasele liste ale lui Caragiani cuprind nume adunate aproape de pe la toți românii din sudul Dunării. În orice caz, el se străduieşte să aibă în vedere toate grupurile aromâne: din Macedonia, Tesalia, Epir, Albania (fârşeroții) etc. De asemenea, are şi câteva liste de la meglenoromâni. Dacă lucrarea aceasta nu prezintă ordinea şi unitatea unui studiu finit şi dacă, mai ales în interpretările etimologice date antroponimelor macedoromâne, erorile abundă, trebuie să recunoaştem însă că materialul bogat oferit aici de autor va avea oricând o valoare excepțională, dat fiind că el constituie sursa cea mai importantă – dacă nu chiar unica – pentru onomastica românilor sudici, atât în ce priveşte numele de botez, cât şi pe cele de familie.

Scanned with OKEN Scanner

nume de familie[286]. Cum, în menţionatele liste, autorul este preocupat, de obicei, de şefii familiilor, numele care predomină în ele sunt cele masculine. De aceea, forma Múša – Múšia nici nu e înregistrată decât de

---

[286] Citãm aceste antroponime exact aşa cum le aflăm în liste, adică însoţite de al doilea sau chiar al treilea nume al persoanelor. Când – în două locuri – le relatăm singure, înseamnă că aşa figurează ele în textul original. Pentru o mai precisă orientare însă, noi le prezentăm în două grupe separate: una cuprinzând antroponimul nostru, numai în ipostaza de nume de botez, alta numai în cel de familie.

Ca nume de botez:

Muşĭu Paşali, din anul 1824 – satul Avela (Pind). Cf. Carag., *op. cit.*, I, p. 38;
Muşĭu Noti Ciubecu, contemp. autorului – din Perivoli. Cf. *Ibidem,* I, p. 92, lista 2, sub nr. 129;
Muşĭu Pupte, contemp. aut. – din San-Marina. Cf. *Ibidem,* II, p. 101, lista 27, sub nr. 355;
Muşu Hroni, contemp. aut. – din satul Lacă – *Ibidem,* II, p. 223, lista 47, sub nr. 220;
Muşĭu Raftu, contemp. aut. – din Lacă – *Ibidem,* II, p. 224, lista 47, sub nr. 333;
Muşĭ Bali, contemp. aut. – Fârşerot din Sverneşti (Albania) – *Ibidem,* II, p. 255, lista 59, sub nr. 14;
Muşĭ Boda, contemp. aut. – Fârşerot din Petru-Duaru – *Ibidem,* II, p. 256, lista 59, sub nr. 51;
Muşĭ Şuti, contemp. aut. – Fârşerot din Protodua – *Ibidem,* II, p. 260, lista 59, sub nr. 429;
Muşĭu Şcurtu-Iani, contemp. aut. – din Dubrinova (Epir) – *Ibidem,* II, p. 277, lista 60, sub nr. 157.

Ca nume de familie:

Alexi *Muşĭu*, din anul 1824 – satul Avela – *Ibidem,* I, p. 38;
Nicola *Muşĭu*, din anul 1824 – satul Avela – *Ibidem,* I, p. 41;
Pişea *Muşĭu*, cont. aut. – din Perivoli – *Ibidem,* I, p. 92, lista 2, sub nr. 99;
Muşa Nicola, cont. aut. – din Molovişte – *Ibidem,* I, p. 102, lista 6, sub nr. 58;
[*Muşolan* GG, cont. aut. – din Molovişte – *Ibidem,* I, p. 102, lista 6, sub nr. 65];
Chimo *Muşi*, cont. aut. – din Lungúnţă sau Lundzini (Meglen) – *Ibidem,* II, p. 36, lista 17, sub nr. 58;
Dimitri *Muşi*, cont. aut. – din Lungúnţă (Meglen) – *Ibidem,* II, p. 36, lista 17, sub nr. 59;
Şumu *Muşco*, cont. aut. – din Lungini sau din Mogliani (Meglen) – *Ibidem,* II, p. 36, lista 18, sub nr. 42 (*Muşco* e hipoc. < Muši + suf. dim. bulg. *-ko*);
Muşĭu, cont. aut. – din Avela – *Ibidem,* II, p. 42, lista 20, sub nr. 374;
Muşĭu, cont. aut. – din Avela – *Ibidem,* sub nr. 375;
Iani *Muşĭu*, cont. aut. – din Aminciu (Metzovo) – *Ibidem,* II, p. 184, lista 40, sub nr. 213;
Nastu *Muşĭu*, cont. aut. – Fârşerot din apropiere de Veria – *Ibidem,* II, p. 245, lista 54, sub nr. 33;
Chita *Muşĭu*, cont. aut. – Fârşerot din Pleşea (Albania) – *Ibidem,* II, p. 246, lista 55, sub nr. 49;
Şterghiu *Muşĭu*, cont. aut. – Fârşerot din Pleşea – *Ibidem,* sub nr. 50;
Tachi *Muşĭa*, cont. aut. – Fârşerot din Berat (Albania) – *Ibidem,* II, p. 259, lista 59, sub nr. 320.

Scanned with OKEN Scanner

două ori, şi anume ca nume de familie[287], care la origine ar putea fi nume de botez feminine, exercitând în cazurile respective funcţia metronimică. Dar nu este exclus ca chiar şi aceste două locuri să fie masculine, dată fiind predilecţia aromânilor pentru terminaţia în *-a* şi la antroponimele masculine, ceea ce, în unele împrejurări, duce la confuzia de genuri.

Totuşi, în toată claritatea, ne este atestat Muša la meglenoromâni, la care Capidan îl înregistrează ca prenume feminin actual[288]. Dar el apare şi în textele folclorice ale acestor români meridionali. Astfel, îl aflăm într-un cântec liric din Nânta, a cărui eroină poartă tocmai numele în chestiune. Ba chiar cântecul însuşi e cunoscut în lumea meglenită sub titlul „Lu Muša"[289]. În versurile lui, numele revine de mai multe ori, de exemplu: „Tsi ts-u ligat capu, Mušu[290],/ Dali mult ti doari ?"[291]; sau: „Di si dus-a Muša casă"[292].

Existenţa numelui Muša, la meglenoromâni, prezintă o importanţă cu atât mai mare, cu cât corespondentele sale din celelalte categorii gramaticale au dispărut aproape complet astăzi din vorbirea curentă, în acest dialect. În materialele folclorice meglenite, publicate de Capidan, adjectivul *mušat, -a* e atestat numai la Ţârnareca în două basme[293]. Pentru noţiunile „frumos", „frumuseţe", care vor fi fost exprimate cândva şi la megleniţi în mod exclusiv prin cuvinte de origine latină – ca *mušat, -a* şi derivatele sale – ei au azi cuvinte împrumutate din limba bulgară: adjectivul *úbavă*[294], substantivul *ubavil'ă*[295]. Credem însă că uneori chiar chipul cum sunt întrebuinţate aceste cuvinte noi trădează că ele înlocuiesc pe mai vechiul „mušat" şi derivatele acestuia. Aşa este o expresie din terminologia basmului meglenit ca „ubavil'ă locului"[296], pe care noi o considerăm drept

---

[287] Cf. nota precedentă: *Muşa* Nicola şi Tachi *Muşea*.
[288] În introducerea la primul volum din monografia sa lingvistico-folclorică asupra grupului dialectal meglenoromân, unde vorbeşte despre cusăturile femeilor din Meglen. Cf. *Meglenoromânii*, I, p. 33. (Aici aflăm numele pus la genitiv).
[289] Adică: [cântecul] Mušei.
[290] Forma vocativului (Mušu < Mušo).
[291] Capidan, *Meglenorom.*, II, p. 17.
[292] *Ibidem*.
[293] *Ibidem*, II, p. 105, 107, 108. Cf. şi *Ibidem*, III, p. 199.
[294] *Ibidem*, I, p. 99. Cf. şi *Ibidem*, III, p. 311.
[295] *Ibidem*, p. 199.
[296] *Ibidem*, II, p. 138.

Scanned with OKEN Scanner

calc lingvistic după aromânul „mušata-loclui”[297]. În orice caz, numele Muša are în dialectul meglenoromân – întrucâtva ca şi-n cel dacoromân – caracterul unui element arhaic, care continuă a supravieţui în urma dispariţiei epitetului-prototip şi a întregii sale familii[298].

În ce priveşte forma masculină a numelui, aspectul fonetic cel mai răspândit, sub care-o aflăm la megleniţi, este Muši[299], adică o formă identică celei existente la aromânii din Albania (Fârşerotsi”[300]. Întâlnim însă, în acelaşi timp, şi aspectul Mušco[301]. Prin sufixul său slav – ataşat antroponimului atât de specific românesc – acest hipocoristic marchează şi el puternica influenţă exercitată de limba bulgară asupra dialectului meglenoromân.

Faptul că numele Mušu-Muša sunt atestate nu numai în dialectul dacoromân, ci şi la toate grupurile dialectale româneşti din sudul Dunării, scoate-n plin relief unitatea limbii române – până-n cele mai depărtate ramuri ale ei – şi pe tărâmul antroponimiei, evident, atunci când e vorba de elemente din cele mai vechi şi mai autohtone, ca în cazul de faţă[302].

---

[297] Aceasta are ca paralelism pe alb. „E bukura edent”. La fel considerăm calc lingvistic şi termenul meglenoromân echivalent cu „*ubavil'a* locului”, pe „güzelduńa”, la care càlcul e realizat prin elemente turceşti.

[298] Mult mai puţin probabil ni se pare ca antroponimul să fie un simplu împrumut din dialectul aromân.

[299] Cf. I. Caragiani, *Studii ist.*, II, p. 36 (lista 17, nr. 58 şi 59).

[300] *Ibidem,* p. 255, 256, 260 (lista 59, nr. 14, 51, 429).

[301] *Ibidem,* p. 36 (lista 18, nr. 42).

[302] Nu exceptăm din concluzia noastră nici ramura apuseană a istroromânilor, deşi aceştia – precum s-a constatat de diferiţi cercetători – par a folosi astăzi aproape numai antroponime de formă slavă. (Cf. S. Puşc., *St. istr.*, II, p. 300). Pe de altă parte, nici în ce priveşte vechile nume de „vlahi” din documentele istorice sârbo-croate, nu ştim dacă unele din ele ar putea fi raportate la grupul istroromân şi care anume. În ciuda unor astfel de consideraţii, şi în ciuda lipsei oricăror materiale antroponimice doveditoare, noi credem, în afară de îndoială, că la istroromâni au existat de asemenea numele Mušat-Mušata, dacă nu şi derivate hipocoristice de la ele. O probă indirectă pentru aceasta este însuşi faptul că românii din Istria păstrează până azi, în limba vie, apelativul corespunzător „mušat, -a”. Căci, dacă la dacoromâni, care nu mai posedă apelativul-prototip, numele în chestiune au existat şi chiar continuă să existe, cu atât mai vârtos au trebuit să existe ele la istroromâni. La acest grup dialectal, e vorba deci, pur şi simplu, de un fenomen de dispariţie aproape totală a antroponimelor neaoşe printre care şi a lui Mušat şi Mušata.

Scanned with OKEN Scanner

Dar oare formele antroponimice prezentate mai sus, la românii din Balcani, să aibă ele aceeaşi origine, pe care am atribuit-o celor de aspect identic, de la românii din nordul Dunării? Să fie adică ele, ca şi în dialectul dacoromân, tot nişte derivate hipocoristice din antroponimul Mušat sau poate chiar direct din apelativul „mušat"? Nu cumva avem a face aici cu o simplă coincidenţă de ordin fonetic?

În adevăr, la prima vedere, oarecare ezitare ne este impusă de sistemul morfologic al hipocoristicelor din onomastica macedoromână, unde sufixul *-šu, -šiu, -ši, -ša, -šia* este unul din cele mai tipice şi, în acelaşi timp, unul din cele mai răspândite, dacă nu chiar cel mai răspândit[303]. E ceea ce ne-ar putea determina să credem că silaba finală din Mušu-Mušiu-Múši-Muša-Mušia este mai curând o terminaţie antroponimică.

În cazul acesta, legătura pe care o vor fi făcând aromânii între numele în chestiune şi apelativul „mušat" s-ar părea că trebuie interpretată drept o simplă asociere fonetică între un hipocoristic de la un nume hagiografic începător cu M., de provenienţă calendaristică, şi între epitetul menţionat, ceea ce va fi dus la obişnuitul proces de etimologie populară.

---

[303] Pentru a ilustra acest fapt, citäm aici – după listele lui Caragiani – o serie de nume cu sufixul respectiv: Petruşi, *St. ist.*, II, p. 37; Mitruşiu, *Ibidem,* II, p. 259; Mitruşia, II, p. 245; Iancuşi, II, p. 251, 252; Maruşia, II, p. 219; Ianuşiu, I, p. 246; Băicuşi, II, p. 288 (< Baicu). Mult mai numeroase sunt însă hipocoristicele la care antroponimul-prototip e greu recognoscibil, iar adesea chiar imposibil de a fi distins. De exemplu: Mişiu, II, p. 39, 40, 42, 102, 208; Mişi, II, p. 258; Mişea, I, p. 93, 100; II, p. 257, 259 (< Mihai); Mănuşiu, I, p. 250 (< Manole); Culuşiu, II, p. 244 (< Nicolai); Licuşi, I, p. 102 (< Alexandru); Ghiuşiu, II, p. 35; Guşiu, II, p. 8, 10, 41, 44, 45, 102; Guşea, II, p. 44, 45, 49, 260 (< Gheorghe?); Ţeguşiu, II, p. 44, 277 (< Sterghiu); Vaşiu, I, p. 22, 100 (< Vasile); Truşi, II, p. 259 (< Dumitru); Taşiu, I, p. 100; II, p. 37, 183, 185, 220, 255 (< Tănase?); Mătuşiu, II, p. 99, 101; Tanuşiu, II, p. 37; Dănaşiu, II, p. 288; Maşiu, I, p. 82; Maşu, I, p. 88; Maşea, II, p. 185; Tamuşea, II, p. 259; Tuşiu, II, p. 8, 36, 43, 148; Tuşi, II, p. 260, 261; Tuşea, I, p. 23, II, p. 261; Tuşa, I, p. 100; Buşiu, II, p. 8, 39, 40, 41, 148, 219; Buşia, II, p. 115; Buluşiu, II, p. 225; Huşiu, I, p. 149; Cuşiu, II, p. 40, 44, 102, 255; Cuşia, I, p. 101; II, p. 219; Teşiu, I, p. 100; Deşiu , II, p. 37; Daşiu , II, p. 37, 40, 184, 222; Breşiu , II, p. 39; Vuşia , II, p. 185; Nuşiu, I, p. 93; Nuşi, II, p. 47, 258; Nuşea, II, p. 10, 36; Paşiu, II, p. 101; Puşiu , II, p. 37, 115; Puşi, II, p. 257; Naşiu, II, p. 7, 44, 216, 218; Doşiu, II, p. 145, 146; Luşiu, II, p. 286; Luşia, II, p. 219; Liuşiu, I, p. 92; Liuşia, I, p. 24; Leşiu, II, p. 36; Duşiu, I, p. 99, 100 etc.

Scanned with OKEN Scanner

În ciuda situaţiei relatate, noi susţinem totuşi că antroponimele Mušu-Muša sunt, la aromâni şi la meglenoromâni, tot un vechi derivat hipocoristic de la Mušat-Mušata, ca şi la dacoromâni. Un argument în acest sens îl poate constitui şi faptul că aromânii pe care i-am întâlnit în Bulgaria ne-au asigurat că, atunci când pronunţă numele Mušu-Mušiu sau Muša-Mušia, ei se gândesc la „mušat, -a" şi că tocmai de aceea antroponimul acesta este deosebit de agreat de unii părinţi – mai ales de mame.

Odată creat acest hipocoristic, silaba sa finală – măcar că ea nu ţine în întregime de terminaţie – a ajuns a fi simţită ca un sufix diminutival caracteristic hipocoristicelor. Astfel, după antroponimul Mušu-Mušiu-Muši-Muša-Mušia – care, în trecut, la românii din sudul Dunării, va fi fost cu mult mai iubit şi mai răspândit încă decât azi – au început a se modela şi hipocoristicele altor nume de botez, apropiindu-şi aceleaşi terminaţii.

Aşadar, în ce priveşte numele Mušu, -a, noi suntem înclinaţi a-i atribui întrucâtva rolul de generator al schemei morfologice *-šu, -šiu, -ši, -ša, -šia* sau, mai precis, pe acela de răspânditor al acestor sufixe antroponimice pe o scară foarte întinsă, în baza analogiei. O asemenea acţiune ni se pare în afară de îndoială şi despre ea se poate spune că, în adevăr, reprezintă o însemnată contribuţie la crearea şi fixarea schemei morfologice în chestiune.

Dar un asemenea rol nu s-ar putea explica decât printr-o preferinţă specială, pe care o vor fi avut în trecut toţi românii în general şi cei din ramura meridională în special, pentru acest antroponim. Popularitatea numelui Muša-Mušu apare într-o lumină şi mai clară dacă ţinem seama de faptul că, odinioară, el a trecut şi dincolo de limitele ariei etnografice româneşti.

În adevăr, în peregrinările păstoreşti ale românilor prin Balcani, aceştia au lăsat unele vestigii antroponimice consemnate de documente sârbeşti. Printre aceste vestigii figurează şi numele care ne preocupă. Pe de altă parte, sunt unele indicii că numele în chestiune a influenţat domeniul onomastic al sârbilor, atât în antroponimie, cât şi în toponimie. Vom relata mai întâi un important document sârbesc, unde apare numele nostru.

Scanned with OKEN Scanner

St. Novaković a înregistrat forma feminină *Muša* în glosarul său onomastic alcătuit din nume extrase din pomelnicele sârbeşti ale secolelor XV-XVIII[304]. După Novaković, numele acesta a fost reprodus şi comentat şi de alți învățați sârbo-croați, între care de T. Maretić, în dicționarul Academiei din Zagreb[305]. Pentru Maretić, *Muša* este „de origine obscură" şi „nu se ştie dacă e masculin sau feminin"[306]. Sub aspectul morfologic, el aparține în chipul cel mai evident flexiunii feminine: Novaković dă, alături de forma nominativului, Моуша, şi pe cea de acuzativ, Мушу[307]. Dar totuşi, ca atâtea alte nume cu aspect morfologic feminin, ar putea şi acesta să fie masculin. Maretić, neavându-l într-un context lipsit de orice echivoc, nu-i putea cunoaşte adevăratul său gen. De aici, prudenta lui ezitare. Pentru noi însă, nici genul acestui nume nu este îndoielnic, precum nici originea sa nu e deloc obscură. E în afară de orice îndoială că *Muša*, din pomelnicul sârbesc de la *Peć* (Ipek)[308], este numele feminin românesc, atât de răspândit într-un trecut mai îndepărtat la românii din nordul, ca şi la cei din sudul Dunării. De altfel, nu e singurul antroponim românesc aflător în bogata listă a numelor publicate de Novaković.

N-am putea totuşi preciza – lipsindu-ne textul originalului, în întregul său – dacă, acolo, numele Muša indică o româncă din Principate sau una care aparținea grupului românesc din sudul Dunării.

Ar fi posibil şi una şi alta. Cu toate acestea, având în vedere faptul că o întreagă serie de nume de persoane de naționalitate română, din nordul Dunării, figurează în pomelnicele sud slave ale mânăstirilor celebre din Serbia şi Bulgaria, ca şi în ale celor de la Muntele Athos, considerăm mai logic să avem a face şi în cazul de față cu aceeaşi împrejurare. Ipoteza că aici ar fi vorba de o influență românească asupra antroponimiei sârbeşti însăşi e mai puțin probabilă. Totuşi nici ea nu este exclusă. Dovezi mai verosimile pentru existența antroponimului feminin Muša la sârbi, în trecut, pare a ne oferi toponimia. Astfel, în

---

[304] Ст. Нов., *Срп. Пом.* – Гл. XLII, p. 83.
[305] *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 168.
[306] *Ibidem.*
[307] Ст. Нов., *Срп. Пом.* – Гл. XLII, p. 83.
[308] *Ibidem*, p. 16.

Scanned with OKEN Scanner

Herţegovina se află două cătune cu numele Muša[309]. Maretić pune acest toponim în legătură cu apelativul „muša", care înseamnă „păşune" sau „hotar între două sate"[310]. Dar noi credem că menţionatul toponim îşi poate trage, tot aşa de bine, originea şi din numele unei femei, care va fi fost, dacă nu chiar întemeietoarea acelor sate, poate stăpâna locurilor unde sunt ele situate.

Un alt reflex al antroponimului Muša în toponimia iugoslavă îl constituie, pare-se, numele bosniac Мушин-Поток[311] („Pârâul Mušii") din Босанска Кражина, şi cel muntenegrean Мушина-Брда[312] („Munţii Mušii") din regiunea Васожевићи, precum şi numele Мушина[313], al unei proprietăţi situate tot în Muntenegru, în regiunea râului Morava. În menţionatele toponime remarcăm un element comun: adjectivul posesiv *mušin-mušina*. Cel de al treilea, deşi substantiv azi, nu face nici el excepţie: iniţial a fost tot adjectiv şi era ataşat substantivului „baština"[314]. Funcţia gramaticală nu şi-a schimbat-o decât atunci când substantivul pe care-l determina a fost omis ca fiind de sine înţeles. Astfel, „Mušina Baština" („Partea Mušii") s-a simplificat, devenind actualul „Mušina", adică a „Mušii". Sufixul de adjectiv posesiv slav *-инъ, -ина, -ино*, fiind specific mai ales adjectivului derivat dintr-un substantiv feminin[315] – persoana posesoare – Mušin m., Mušina f. şi Mušina n.pl. (< sg. Mušina [Brdo]) din citatele toponime, ar fi un indiciu că ele trebuie raportate la prototipul Muša. Acesta, după părerea noastră, are în mod necesar origine antroponimică şi pare să fie chiar numele feminin românesc.

Toponimele în chestiune ar confirma, în acest caz, întrucâtva, şi verosimilitatea celor propuse de noi referitor la originea cătunelor din Herţegovina, despre care a fost vorba mai sus. Pare totuşi tot aşa de

---

[309] *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 168.
[310] *Ibidem*.
[311] În satul Црнаја. Cf. НПС, XX – СЕЗб, XXXV, p. 649.
[312] СЕЗб, VI, p. 697.
[313] Între Горњи-Крај şi Доњи-Крај. Cf. Ерд., *Пост. пл. Пип.* – СЕЗб, XVII, p. 351.
[314] *Ibidem*.
[315] Se exceptează substantivele masculine care au aspect morfologic feminin şi am putea spune, în general, cele terminate în vocală.

Scanned with OKEN Scanner

probabil ca aceste toponime să aibă la bază un corespondent masculin al antroponimului Muša, tot de origine românească, şi anume pe Mušo. O dovadă în acest sens ne-o oferă o creație toponimică perfect analogă, Mošino-Polje[316], din județul Šabac (Serbia), care-l are ca prototip pe antroponimul *Mošo < rom. Mošu. În adevăr, antroponimul Mušo, care prezintă un deosebit interes pentru problema noastră, este în uz astăzi în Bosnia şi Herțegovina. Dar, când e vorba de aceste regiuni, se cuvine să avem în vedere influențele turceşti, care au lăsat urme adânci în antroponimia iugoslavă. În consecință, elementele onomastice care provin de acolo trebuie scrutate cu cea mai mare prudență.

Astfel, Mušo ne apare ca o variantă a lui Muho[317] hipocoristic de la Muhamed[318] – nume pentru care musulmanii de pretutindeni arată o mare predilecție – sau chiar de la Muharem[319], nume care se dă copiilor musulmani născuți în preajma Anului Nou (mai precis, în cea dintâi lună a anului). Ne întrebăm dacă nu cumva acest nume sârbo-musulman a luat naştere după modelul vechiului antroponim românesc Mušu, care va fi fost cunoscut locuitorilor din acele ținuturi iugoslave, cu mult înaintea oricăror nume de proveniență turcească. Faptul ni se pare cu atât mai probabil cu cât Mušo este cunoscut şi în Muntenegru, unde, pentru timpuri mai vechi, este atestat într-o creație a eposului popular din acest ținut, iar pentru perioada contemporană, în realitatea vie"[320].

Documentul folcloric amintit este deosebit de prețios, fiindcă din el se vede clar că personajul cu acest nume este un creştin, iar nu un musulman. Puțin important sub aspectul epic, Mušo este unul dintre numeroşii eroi sârbi, care se disting în luptele cu turcii în vremea marii

---

316 *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 22.

317 Varianta aceasta nu e cunoscută numai sârbilor mahomedani, ci a pătruns şi în antroponimia ngr. sub forma Μουχος – cf. Μπ, NKO, p. 124.

318 Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 174.

319 Zovko, *Nar. im.* – *Zb. nar. živ.*, XXVI (1926), p. 156. Evident, aceasta nu e singura variantă hipocoristică de la acest antroponim; el cunoaşte numeroase altele, între care şi variante derivate prin afereză ca Rémo (cf. Alija Nametak, *Hipocoristici od ličnih muslimanskih imena u Podgorici*, *Zb. nar. živ.*, XXIX, p. 239. La fel şi Muhamed are derivate hipocoristice prin afereză, ca Médo, Medáča. (Cf. Alija Nametak, *op. cit.*).

320 De exemplu, Mušo Teodorov-Dukanović din Lastra-Čevska. Cf. M. Pavićević, *Cronogovci u pričama. Zb. nar. živ.*, XXVII (1930), p. 282.

Scanned with OKEN Scanner

expansiuni a acestora în sud-estul Europei. Iată câteva versuri din balada muntenegreană în chestiune, unde aflăm numele acesta la diferite cazuri: „Ш њим је јунак Милановић Мушо"[321]. Iar mai departe: „Па је мушу рујеч говорио:/ – У њих, Мушо ако Бога љубиш!/ Ко погине данас од Тураках,/ Taj це хоће бјечно спомениват"[322].

Din primul vers – unde eroul apare cu ambele sale nume, Милановић Мушо, aflăm că antroponimul Mušo a avut la muntenegreni, în trecut ca şi azi, rolul de nume de botez. În ce priveşte celelalte versuri citate, care-l pun într-un contrast atât de tranşant pe Muša cu turcii, ele nu mai pot lăsa nici o îndoială că avea a face cu un personaj creştin. Maretić, menționând acest nume, îl consideră „de origine neclară"[323]. Noi credem însă că prototipul lui nu poate fi altul decât numele masculin românesc Mušu, adaptat la schema morfologică sârbo-croată, ataşându-i-se sufixul antroponimic m. *-o*. Ba, nu este exclusă nici probabilitatea ca numele românesc să fi trecut la sârbi fără a mai fi fost nevoie de vreo adaptare specială, dat fiind că chiar pe teritoriul etnografic românesc – la românii meridionali – acest sufix este foarte frecvent[324]. Se poate presupune deci că – paralel cu forme ca Mušiu-Muši-Mušu – vor fi existat, la aceşti români, şi formele *Mušio-*Mušo. Şi tocmai vreuna din cele din urmă va fi avut şansa de a fi selectată de sârbi.

Acest Mušo ar reprezenta, după noi, vechiul împrumut sârbesc făcut antroponimiei româneşti înainte de orice infiltrație etnică turcească pe teritoriul iugoslav pe când celălalt Mušo, în uz la populația musulmană, este o apariție mult mai târzie, din perioada în care sârbii au venit în contact de strânsă convieţuire cu turcii. Derivat incontestabil al

---

[321] Buk. Kap., *Срп. нар. пјесме*, IV, p. 103, v. 99.
[322] *Ibidem*, v. 104.
[323] Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 174.
[324] Cf. I. Carag., *St. ist.*: Taşo,Vaşio, I, p. 99; Teşio, Daşio, Tasio, Duşio, I, p. 100; Mašo, I, p. 101; Tego, Sterghio, Dino, Ciomo, Nicolo, Colo, Naco, Stilo, I, p. 99; Stoio, Hristo, I, p. 101; Damo, I, p. 102; Alexo, Taşco, II, p. 150; Spiro, Stefo, II, p. 151; Todo, Maco, Mito, Pando, II, p. 251-225; Bano, Dzodzo, Bono, II, p. 256; Nasto, Cosmo, II, p. 257; Gogo, II, p. 258; Iancŏ, Dodŏ, II, p. 259; Dimo, Miho, II, p. 260; Maro, II, p. 277 etc. Aceste forme antroponimice provin din diferite regiuni aromâneşti: Macedonia, Epir, Albania. Cu atât mai frecvent este sufixul *-o* la numele masculine ale românilor din Meglen – sub influența limbii bulgare – de aceea nici nu mai citǎm astfel de nume, din această regiune.

Scanned with OKEN Scanner

hipocoristicului turcesc Muho, el va fi luat naştere sub influenţa antroponimului Mušo – preexistent în acele regiuni – pe baza asemănării fonetice a acestuia cu Muho. La aceasta, a putut contribui şi o sugestie din partea adjectivului turcesc *muš*[325], al cărui sens de „tare", „puternic" constituie o calitate foarte favorabilă creaţiilor spontane de nume, dat fiind că, şi în antroponimia turcească, numele de tipul urării ocupă un loc de frunte.

Aşa stând lucrurile, derivatele antroponimice sau toponimice sârbo-croate de la Mušo vor fi şi ele foarte puţin clare din punctul de vedere al originii, unele din ele putând fi raportate la Mušo, hipocoristicul lui Muhamed sau, adesea, al lui Muharem; iar altele la Mušo, varianta sârbă a numelui românesc Mušu. Ba, adesea, unul şi acelaşi antroponim – dintre aceste variante – poate fi, după împrejurări, de origine turcească sau de origine românească.

Între derivatele în chestiune, menţionăm mai întâi pe Musan[326] < *Muso* + *-an*, care e atestat în Vrgovska Krajina (Herţegovina) şi care a luat naştere după modelul unor nume autohtone ca Crjetan, Milan, Dragan. După o povestire populară cu caracter demonologic, unde îl aflăm ca nume al unui sătean devenit după moarte „vukodlak", acest antroponim pare a avea funcţie de prenume[327]. Dar, în aceeaşi provincie, el apare şi ca nume de familie, denumind un întreg „rod" de „Мушани"[328]. În această formă pluralã, Maretić a crezut că s-ar ascunde singularul Mušanin şi l-a considerat drept un antroponim de origine toponimică, ceea ce nu e cazul[329]. Acelaşi antroponim, sub forma patronimică Мушановъ, există şi la bulgari astăzi ca nume de familie[330].

Alte nume de familie, care-l au ca prototip pe Mušo, sunt Mušovac şi Mušović. Primul este atestat în Serbia[331], iar al doilea în Muntenegru[332].

---

[325] Radlof, *Оп. слов. тюрск. нар.*, IV, p. 2209.
[326] Cf. *Zb. nar. živ.*, XXVI (1928), p. 356-357.
[327] *Ibidem*.
[328] J. Dedujep, *Херцеговина* – cf. НСЗ, VI – СЕЗб, XII, p. 318. Este semnalat în satul Граб.
[329] Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 168.
[330] E şi numele unui fost prim-ministru bulgar din secolul nostru.
[331] Cf. СЕЗб, VIII, p. 550.
[332] Cf. НПС, XV – СЕЗб, XXVII, p. 328, 330; *Zb. nar. živ.*, XXVII, p. 338.

Scanned with OKEN Scanner

Acesta din urmă desemnează persoane de origine musulmană, după cum se constată din faptul că-l aflăm însoţit de prenume turceşti ca Hamza[333], Osman[334]. Acelaşi lucru reiese şi din câteva balade populare, în care apare frecvent ca nume de eroi turci[335]. Tot un derivat al lui Mušo, prin sufixul antroponimic *-ija*, este şi Мушија, atestat ca nume de familie musulmană în Височка Нахија (Bosnia[336]). El s-a format după tipul unor prenume sârbeşti ca Dragija, Milija, Vladija[337].

În Bosnia şi Herţegovina este, de asemenea, bine cunoscut numele de familie Мушиновић în regiunile Босанска Крајина[338], Височка Нахија[339] şi Подвележја[340]. Prototipul imediat al acestui nume patronimic este prenumele Mušin, care nu poate fi decât un derivat, prin sufixul *-in*, al antroponimului Mušo, de tipul lui Dobrin[341], Krstin[342], Slavin[343], Veselin[344]. După cât se pare, Мушиновић desemnează astăzi numai familii musulmane sau de tradiţie musulmană[345]. În afară de orice îndoială, în ce priveşte originea sa turcească, este, desigur, forma compusă Мушинбеговић, care – sub aspectul plural – a devenit şi toponim[346], după nişte vechi locuitori cu acest nume, din satul respectiv.

---

[333] M. Pavićević, *Crânogorci u pričama...*, cf. *Zb. nar. živ.*, XXVII, p. 338.
[334] П. Шобажић, *Бјелопавлићи и Пјешивци* – cf. СЕЗб, XXVII, p. 330.
[335] De exemplu: „Бего Мушовић" (cf. Вук Кар., *Срп. нар. пјесме*, IV, p. 291, v. 3, 4, 15, 21; p. 293, v. 87; p. 450, v. 181-182); „Мушовић-Мујага" (*Ibidem,* IV, p. 431, v. 144, 173, 187); „хоџа Мушовић" (*Ibidem,* IV, p. 442, v. 529, 535); „Мушовић Осман-капетан" (*Ibidem,* IV, p. 463, v. 11).
[336] În mai multe sate: Трновци, Личићи, Краљева, Сутјеска, Ричица, Попе (Cf. M. Filipović, *Височка Нахија* – НПС, XXV, СЕЗб, XLIII, p. 555, 582, 595, 602-603, 628-629).
[337] Cf. Maretić, *Nar. im. i prezim.*, Rad, LXXXII, p. 114.
[338] În satele Рибић şi Вранограч (cf. НПС, XX- СЕЗб, XXXV, p. 548, 578).
[339] În Високо (cf. НПС, XXV– СЕЗб, XLIII, p. 443).
[340] Cf. J. Dedujer, *Херцеговина* – cf. НСЗ, VI – СЕЗб, XII, p. 242.
[341] ДХр. изд. Мил, p. 8: Добринь Врановикь.
[342] Ст. Нов., *Срп. Пом.* – Гл. XLII, p. 72: Крьстинь.
[343] *Ibidem,* p. 101: Славинь.
[344] *Ibidem,* p. 49: Веселинь, Вечеринь.
[345] М. Филип., *Вис. Нах.*, cf. НПС, XXV– СЕЗб, XLIII, p. 472, 473.
[346] *Ibidem,* p. 470.

Scanned with OKEN Scanner

Un alt derivat de la Mušo – sau, uneori, poate chiar de la corespondentul său feminin Muša – este numele patronimic sau metronimic Mušić[347]. Foarte răspândit astăzi ca nume de familie, mai ales în Bosnia şi Herţegovina, el este în uz, de obicei, la familii musulmane[348]. Respectivul antroponim a trecut, de asemenea, în toponimia acestor regiuni, ca şi a altora, unde apare frecvent ca nume de sate. Astfel, sub aspectul singular, îl aflăm denumind un cătun din Bosnia (judeţul Travnik)[349], precum şi două sate din Serbia (judeţul Valjevo): Горњи Мушић şi Доњи Мушић[350].

Amintim apoi toponimul Мушића Бунар („Fântâna lui Mušić"), care denumeşte un izvor, într-un sat din Bosanska Krajina[351]. Dar şi aspectul plural, Mušići, este foarte răspândit ca nume de sate şi cătune sau chiar ca nume de câmp în Bosnia[352], Herţegovina[353], Serbia[354]. Acest ultim aspect – perfect analog patronimicelor româneşti în *-ešti*, devenite toponime favorite la dacoromâni – arată tot aşa de clar, ca şi acelea,

---

[347] Întocmai ca şi alt nume sârbesc de origine românească: Nušić < *Nušo m. sau Nuša f. < mrom. Nušu-Nušiu-Nuši; Nuša-Nušia (hipocoristice < Ianušu-Ianušiu-Ianuši; Ianuša-Ianušia). Ca exemplu care să ilustreze, la sârbi, acest nume de familie, amintim pe celebrul autor de comedii Branislav Nušić. Pentru diferite variante ale prototipului meglenoromân, cf. I. Caragiani, *op. cit.*, I, p. 58, 246; II, p. 10, 36, 47, 258, Nušić e înregistrat ca nume de familie şi de *Rj. Ak. Zagr.*, VIII, p. 267; aici aflăm şi forma antroponimică de aspect feminin, Nuša, prezentată ca nume masculinm, şi anume având, la sârbi, funcţia de nume de familie. Maretić spune relativ la această variantă că e „obscură". El menţionează şi derivatul hipocoristic *Nuško (< Nušo), care poate fi dedus din numele de familie Nušković. (Cf. *Ibidem,* VIII, p. 267).

[348] Cf. M. Карановић, *Поуње.*, НПС, XX – СЕЗб, XXXV, p. 456, 514, 529, 566, 580, 611, 637; Idem, Саничка Жупа, НПС, XXXVI – СЕЗб, XLVI, p. 305; M. Filipović, *Височка Нахижа* – НПС, XXV – СЕЗб, XLIII, p. 292, 302, 382, 385, 455, 523, 608.

[349] Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 169.

[350] Љ. Павловић, *Антропогеогр. ваљ. Тамнаве*, cf. НСЗ, VIII – СЕЗб, XVIII, p. 561; cf. şi *Rj. Ak. Zagr.*, VIII, p. 169.

[351] Din Махмићсело. Cf. M. Карановић, *Поуње.*, НПС, XX – СЕЗб, XXXV, p. 456.

[352] Cf. НПС, XXVI – СЕЗб, XLVI, p. 485 (satul „Мушићи" e numit astfel după colonizatori cu numele de fam. Мушић, veniţi din Сребреница); НПС, XIII – СЕЗб, XXV, p. 30, 45, 56, 101 (satul M., situat în Равно Поље); НСЗ, V – СЕЗб, XI, p. 240 (livada M., în Sarajevsko Pole).

[353] Cf. J. Dedujep, *Билећске Рудине* – НСЗ, II, СЕЗб, V, p. 821: satul „Мушићи", care ţine de com. rurală Домашево.

[354] Cf. Љуб. Павловић, *Ужичка Црна Гора* – НПС, XIX, СЕЗб, XXXIV, p. 81, 82.

proveniența antroponimică a toponimelor sârbești în chestiune. În același timp, ele ne lasă să întrezărim cum populația respectivelor sate a fost alcătuită, la origine, din descendenții unui strămoș comun, care se chema Mušo. Însuși faptul că aceste foste antroponime s-au fixat așa de puternic în toponimia sârbă le recomandă ca având o respectabilă vechime.

Firește că atunci când e vorba de numele de familie sau de toponimele Mušić-Mušići, existente în regiuni periferice marii influențe turcești – cum ar fi cele din Serbia propriu-zisă – unora ca acelea le putem atribui cu o mai mare certitudine ca prototip pe Mušo < rom. Mušu, întrucât riscăm mai puțin confuzia cu prototipul omonim de origine turcească. Totuși, chiar când respectivele nume, în special toponimele, provin din Bosnia și Herțegovina, noi și atunci credem că ele pot fi raportate cu mai mare probabilitate la prototipul rom. Mušu decât la corespondentul său musulman Mušo.

Este știut că toponimia acestor provincii posedă atâtea alte vechi vestigii românești, incontestabile probe despre prezența românilor pe teritoriul lor în cursul Evului Mediu. În sprijinul părerii că Mušić poate avea mai curând origine românească decât turcă, chiar în Bosnia și Herțegovina, vine în special numele patronimic analog Mošić < *Mošo-Mošu, antroponim românesc, prin excelență, pe care l-am menționat deja mai sus, în altă ordine de idei. Fapt interesant, Mošić e atestat în Bosnia atât ca nume de familie, cât și ca nume al unui sat din județul Sarajevo[355]. În aceeași provincie, acest patronim e cunoscut și în forma plurală Mošići, denumind două cătune, unul tot din județul Sarajevo, iar altul în județul Tuzlan[356]. Cum Mošu este, la români, un antroponim foarte vechi, ca și Mušu, ele se vor fixa în toponimia sârbo-croată cam în aceeași perioadă pe care o considerăm anterioară așezării turcilor în Bosnia.

În fine, Mušicki-Potok, numele unui cătun din Bosnia[357], precum și al unui pârâu – după cum se vede din partea a doua a acestui toponim – este un derivat de la toponimele Mušić-Mušići, dacă nu chiar direct de la

---

[355] Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 22; cf. și Maretić, *Nar. im. i prezim.*, Rad, LXXXII, p. 11. Maretić îl raportă la prototipurile Mojslav și Moyses!

[356] *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 22. Cf. aici și toponimele Moševac și Moševići, pe care noi le considerăm tot derivate de la antroponimul de origine română Mošu.

[357] *Ibidem*, VII, p. 169.

Scanned with OKEN Scanner

patronimul-prototip al acestora[358]. În ce privește numele de familie Mušicki, atestat în Tamnava (Serbia[359]) și bine cunoscut nouă și prin poetul Lukijan Mušicki[360], din prima jumătate a secolului XIX, ne îndoim c-ar deriva tot de la Mušić, și anume de la toponim, cum înclină a crede Maretić[361]. În orice caz, prototipul său prim pare să fie tot Mušo, dacă nu e cumva toponimul Mušica[362].

Desigur, n-au nici o legătură cu tema antroponimică urmărită de noi o serie de nume de familie ca Мушевац[363], Мушевић[364],

---

[358] Ne întrebăm dacă nu cumva Mušo va fi avut și un dublu derivat patronimic, adică o formă provenită din Mušic, căruia i s-a aplicat înc-o dată sufixul *–ić* specific patronimelor la sârbo-croați. (Sau, poate, prototipul Mušić va fi avut față de această nouă creație rol de prenume, fiind un simplu hipocoristic al lui Mušo). Ne gândim la un antroponim de aspectul Mušićić. N-ar fi exclus ca el să fie atestat de numele de familie dalmatin, redactat Musicich, pe care K. Jireček îl înregistrează sub anul 1451, designând o nobilă din Spalato, și anume pe „Margarita vidua Petri-Doimi Musicich". (Cf. Jireček, *Rom. Dalm.*, II, Th., III, p. 45). Aceasta, în cazul când *s* din citatul antroponim ar fi echivalent cu *š*, precum se întâmplă foarte frecvent în textele de redacție latină și în general romanică. (De exemplu Musatti = Mušati. Cf. Jireček, *op. cit.*). E mult mai probabil totuși ca Musicich să-l redea chiar pe Musićić < Musić, care, de asemenea, e un nume vechi atestat de documente medievale, ca și de folclorul poetic sârbo-croat. (Cf. Maretić, *Naša nar. epika*, p. 155-157). E curios că menționatul antroponim dalmatin n-a fost înregistrat de *Rj. Ak. Zagr.* (Asemenea duble derivate patronimice cunosc și românii; însă – după cât știm – numai cu sufixe diferite. Și trebuie să mai specificăm că în cazuri ca acestea, antroponimul-prototip – la care se adaugă al doilea sufix patronimic – sau măcar numai primul sufix patronimic – e, de obicei, de origine străină. Astfel, aveam a face cu produse patronimice hibride ca: Petrovicescu, Fotiadescu, Petrovanu, Tanoviceanu etc.

[359] În satul Zvečka (veniți din Bačka) – cf. Љ. Павловић, *Антропогеогр. ваљ. Тамнаве*, НСЗ, VIII – СЕЗб, XVIII, p. 571.

[360] E cunoscut și un folclorist sârb, din a doua jumătate a secolului XIX, Branko Mušicki, autorul unei colecții de poezii populare din Srem: *Српске нар. песме*, Панчево, 1875.

[361] El citează o ipoteză după care menționatul antroponim ar prezenta acest aspect, în loc de Mušicki, în urma schimbării fonetice provocate, la înregistrare – sub vechea dominație politică austro-ungară – de vreun funcționar administrativ incapabil de a pronunța corect sunetele limbii sârbo-croate. (Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 169). Dar, evident, e foarte puțin verosimil ca această explicație să fie valabilă pentru toți sârbii cu numele de familie Mušicki.

[362] Există un sat cu acest nume în Serbia în județul Toplica. (Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 169).

[363] „Мушевци" sunt un neam („rod") de musulmani din Kičevo (județul Valjevo). Cf. Т. Смиљанић, *Кичевија* – НПС, XXVIII, СЕЗб, LI, p. 416.

[364] Atestat în regiunea Nikšić, aproape de Muntenegru. Cf. Ерд., *Пост. пл. Пип.* – СЕЗб, XVII, p. 468.

Мушединовић[365], Мужета[366], Мушетић[367] şi poate chiar şi numele pe care-l aflăm într-un document raguzan din 1372, redactat sub forma latinizantă Mussettula[368]. Toate acestea îşi vor fi trăgând originea dintr-un cognomen, care are la bază apelativul muše(-ta)[369]. S-ar părea chiar că surprindem însuşi cognomenul-prototip – identic acestui apelativ – în numele Муше, pe care-l întâlnim sub anul 1813, în memorialul autobiografic al unui bogat cioban sârb („ћехаѧ")[370] din regiunea Галичник[371]. Iată pasajul care ne interesează: „Тога доиде со мене Стаматъ и Огннъ (sic!)[372] и Кузманъ Муше от Крушово и Баирѧмъ Ваварварица (sic!)[373] от Деборъ"[374].

Precum reiese clar din text, Муше este asociat lui Кузман, amândouă numele aparţinând uneia şi aceleiaşi persoane, spre deosebire de precedentele, care desemnează fiecare câte-o persoană. Dar, ca şi precedentele, Стаматъ şi Огненъ, Кузманъ e nume de botez, deci al doilea nume din cuplul antroponimic, Муше, ar putea fi perfect cognomenul în chestiune sau ar putea reprezenta chiar o fază mai evoluată a lui către funcţia de nume de familie. Dar Муше mai poate avea pe lângă Кузман şi alt rol: pe acela de nume patronimic sau metronimic de tipul cel mai simplu, fără vreun aspect morfologic special. În adevăr, remarcăm că, imediat după Кузман, urmează în text alte două nume care, de asemenea, desemnează tot numai o singură persoană: Баирѧмъ Варварица. Aici, primul nume – deşi de origine turcească – este echivalent numelui

---

[365] În Bosanska Krajina. Cf. НПС, XX – СЕЗб, XXXV, p. 647, 648.
[366] În Croaţia (Udbina). Cf. R. Grujić, *Plem. rječnik ličko-krbavske županije – Zb. nar. živ.*, XXI, p. 318.
[367] În Bosanska Krajina (Varoška Rijeka). Cf. НПС, XX – СЕЗб, XXXV, p. 417, 419.
[368] Cf. Тадић, ПУДР, I – ЗбИЈК, IV, p. 248.
[369] Acest substantiv e de genul neutru şi înseamnă „măgar". Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 168. Nu are circulaţie generală la sârbo-croaţi, însă aria lui dialectală n-o putem determina.
[370] Acesta e Ђурчин Кокале din Лазарополье.
[371] În Macedonia la est de râul Црни Дрим, în apropiere de orăşelul Дебар şi de graniţa Albaniei.
[372] În loc de Огненъ.
[373] Dittografie în loc de Варварица.
[374] „Atunci au venit cu mine Stamat şi Ognen şi Kuzman Muše din Krušovo şi Bairiam Varvaritsa din Debr" Cf. A. Белић, *Галички Дијалекат* – СДЗб, VIII, p. 291.

Scanned with OKEN Scanner

de botez; iar cel succedent, Варварица[375], nu poate fi decât nume metronimic. Prin analogie deci, putem atribui şi lui Муше un rol similar faţă de Кузман. În acelaşi timp, nu trebuie uitat că memorialul autobiografic provine din sud-vestul Macedoniei şi că persoana la care se raportă numele Кузман Муше din citatul pasaj este originară din Crušova, oraş macedonean prin excelenţă aromânesc. Această persoană e cu siguranţă un aromân în slujba bogatului cioban sârb. De altfel, în însemnările sale, acest „њехаѧ”[376] menţionează şi alţi „власи” angajaţi ca păstori la turmele sale, dându-le şi numele, care sunt, în chipul cel mai manifest, aromâneşti[377].

E ceea ce ne determină şi mai mult să conchidem că asemănarea fonetică a apelativului sârbesc „muše”, care a produs cognomenul generator de nume de familie la sârbi, nu reprezintă decât o coincidenţă datorită purei întâmplări şi că, în realitate, aici avem a face cu o variantă a antroponimului Mušu-Muša, atât de favorit aromânilor. În adevăr, Муше poate fi identificat cu forma feminină Mušia, sau chiar cu o variantă masculină, mai puţin frecventă, Mušea[378], ale căror silabe finale vor fi sunat mai închis în pronunţia slavilor din Macedonia, adică Muše. În primul caz, numele respectiv ar avea rol metronimic; în al doilea, patronimic – ceea ce e şi mai probabil. Dacă interpretarea noastră este justă, avem a face, evident, nu cu o influenţă a antroponimiei româneşti asupra celei sârbe, ci chiar cu un nume românesc atestat de un document sârbesc.

Un antroponim care prezintă un deosebit interes pentru problema ce urmărim este Mušika, atestat în mai multe balade populare sârbo-croate – din colecţia clasică a lui Vuk Karaĝić şi chiar din alte colecţii – ca nume al diferiţilor eroi epici dintr-o epocă apropiată de vremea noastră: „Jezdović Mušika”[379], „Savov sau Savović Mušika”[380] şi „Purišin

---

[375] Hipoc. < Варвара.
[376] Cuvânt de origine turcească existent în toate limbile balcanice. Aici are sensul de „chef des bergers”.
[377] De exemplu, Ано Гого, Коста, Тего, Ђорђи Влахоть; cf. Белић, Гал. Д., *loc. cit.*, p. 287, 291, 292.
[378] Această variantă e atestată la românii din Albania (fârşeroţi), deci în vecinătatea regiunii Галичник (Cf. I. Caragiani, *op. cit.*, II, p. 259, lista 59, sub nr. 320).
[379] Cf. Byk Kap., *Срп. нар. њесме*, IV, p. 78, v. 46 şi 62.
[380] *Ibidem*, p. 117, v. 61.

Scanned with OKEN Scanner

Mušika"[381]. Din asocierea sa cu patronime ca cele citate – alături de care apare nu o dată – se vede că Mušika avea în trecut, la sârbi, rolul de nume de botez. Despre acest antroponim, Maretić, în Dicţionarul Academiei din Zagreb, spune, de asemenea, că e „de origine neclară"[382], iar în studiul său de antroponimie sârbo-croată, îl pusese-n legătură cu Mutimir sau Crnomuz"[383] – ca şi pe Mušić de altfel[384] – considerându-l drept un hipocoristic al acestora! Cu privire la originea lui Mušika, noi credem însă că ea trebuie căutată tot în prototipul românesc Mušu, şi anume într-un derivat de la acesta.

Precum am relatat aiurea, românii din nordul Dunării au cunoscut, în mod sigur, hipocoristicul masculin *Mušică*. Acestuia îi corespunde la aromâni Mušicu[385], care a luat naştere de la Mušu-Mušiu-Muši, întocmai ca şi Bušicu[386], de exemplu, de la Bušu-Bušiu-Buši. Acum se pune-n mod firesc întrebarea: de la care grup dialectal românesc e mai probabil să se fi realizat împrumutul lui Mušika? Este evident că varianta dacoromână Mušică prezintă cea mai mare asemănare fonetică cu antroponimul sârbesc. Dacă presupunem, precum e logic, că această variantă este cea pe care au împrumutat-o sârbii, atunci numele românesc n-a suferit aproape nici o modificare, cu singura rezervă doar că vocala finală *-ă* specifică limbii româneşti (ca şi celei bulgare) n-a putut fi redată altfel în pronunţarea sârbă decât prin vocala *a*, care a fost simţită ca fiind sunetul cel mai apropiat. Dacă însă ar fi fost împrumutat macedoromânul Mušicu, atunci era de aşteptat ca, pe terenul limbii sârbe, antroponimul să ia forma Mušico, iar nu o formă în *-a*, care, la sârbi – ca şi la români de altfel – e specifică numelor feminine şi numai relativ rar au şi unele nume masculine. De aceea, varianta sârbă Mušika n-ar putea fi explicată ca rezultat al unei transformări de adaptare la schema morfologică a limbii sârbeşti şi cu atât mai puţin ca o creaţie proprie acestei limbi, ci ea apare ca o formă străină, care a fost conservată cu maximum de fidelitate posibilă, aproape aşa cum venea ea din limba de origine.

---

[381] *Ibidem*, VIII, p. 80, v. 61; p. 81, v. 95; p. 82, v. 101 şi 104; p. 83, v. 145.
[382] Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 169.
[383] Cf. Maretić, *Nar. im. i prezim.*, Rad, LXXXII, p. 114, nota 8.
[384] *Ibidem*, p. 111, nota 41.
[385] Cf. I. Caragiani, *op. cit.*, I, p. 90.
[386] *Ibidem*, I, p. 27, 43.

Scanned with OKEN Scanner

Avem deci a face mai curând cu o izolare a ei în antroponimia sârbă şi nu cu o încadrare efectivă în vreuna din categoriile antroponimice caracteristice respectivului popor. Iată pentru ce credem că prototipul antroponimului sârbesc Mušika este dacoromânul Mušică şi nu meglenoromânul Mušicu. Dar, independent de dialectul românesc la care am raporta antroponimul sârbesc în chestiune, originea românească a lui, care ne interesează în primul rând, este incontestabilă. Ea este confirmată şi de accentul numelui sârbesc, care poate fi determinat cu precizie, datorită faptului că acest nume ne-a fost păstrat de texte folclorice în versuri. În adevăr, pretutindeni unde îl aflăm – în baladele cu eroii amintiți – antroponimul Mušika poartă accentul pe silaba penultimă, adică exact ca şi în româneşte. De exemplu: „А остаде Јездовић Мушика”[387]; „А припаде Савовић Мушика”[388]; „Те погоди Пуришин Мушику”[389].

Astăzi, antroponimul Mušika încă mai e vag cunoscut în sudul Muntenegrului, unde – după o tradiție familiară – neamul Stamatovicilor şi-l amintesc ca pe un nume al unui strămoş al lor[390]. De asemenea, îl aflăm înregistrat în dicționarul dialectal al regiunilor Metohija şi Kosovo (Stara Srbija[391]). Dar, fapt foarte bizar, Mušika ne este prezentat aici ca nume evreiesc prin excelență! Ba, precum suntem informați, el apare atât de evreiesc, încât a căpătat chiar şi funcție de apelativ designând în general pe orice negustor de mărunțişuri evreu[392]. Evident, e vorba de o utilizare târzie şi locală a antroponimului respectiv, căruia i s-a atribuit un sens ironic. La ea se va fi ajuns datorită faptului că, de la o vreme, numele a fost simțit de sârbii din partea locului ca un element cu totul exotic. Aceasta a fost o împrejurare care a favorizat asocierea vechiului Mušika – în baza unei aproximative asemănări fonetice – cu o variantă ca Musija[393] a unuia din cele mai frecvente antroponime evreieşti: Mojsej.

---

[387] Вук Кар., *Срп. нар. пјесме*, IV, p. 78, v. 62, IV, p. 78, v. 62.
[388] *Ibidem*, p. 117, v. 61.
[389] *Ibidem*, VIII, p. 82, v. 101.
[390] Ерд., *Пост. пл. Пип.* – СЕЗб., XVII, p. 335.
[391] Cf. Гл. Елезовић, РКМД, I, p. 425.
[392] *Ibidem*.
[393] Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 164.

Scanned with OKEN Scanner

În urma unei astfel de confuzii – de tipul etimologiei populare – Mušika a fost considerat, desigur, ca un hipocoristic al lui Musija, deci ca nume specific evreiesc. Pe noi însă nu ne interesează aici fazele evolutive târzii ale numelui în chestiune, ci aspectul şi eventual sensul său iniţial, din momentul când s-a fixat întâi în antroponimia sârbă. Or, privit prin prisma originii sale, Mušika – independent de aspectul decadent relatat – reprezintă, şi în regiunile Kosovo şi Metohija, acelaşi vechi reflex al antroponimului românesc Mušică. Mai trebuie să menţionăm aici şi un derivat patronimic al lui Mušika, pe Мушикић, pe care-l întâlnim ca nume de familie atestat într-un cântec popular sârbesc[394].

În fine, ne mai rămâne de examinat încă un vechi nume sârbesc demn de toată atenţia „Mušelja", atestat în Muntenegru şi Bosnia. Maretić, în Dicţionarul Academiei croate, îl înregistrează, la nominativ, sub două forme: Mušeljy" şi „Mušelja"[395], aflate ambele – precum ne informează – în aceeaşi baladă muntenegreană din colecţia lui Vuk, pe care el o prezintă ca sursă unică a numelui. Astfel, forma „Mušelj" a fost pe drept dedusă din vocativul „Mušelje": „– A Jovane, te si i *Mušelje*?"[396] Noi însă nu aflăm în textul folcloric decât o singură formă de nominativ, „Mušelja", care se menţine în chipul cel mai consecvent în toată balada. În ediţia consultată de noi, versul citat de Maretić sună: „– A Jovane, de ti si i *Mušelja*?"[397]

Cunoscută fiind scrupulozitatea ştiinţifică a profesorului Maretić, nu poate fi altă explicaţie decât că ediţia folosită de el e cea care prezintă textul autentic popular, deci cu cele două forme, şi că, în cea folosită de noi, forma „Mušelj" va fi fost înlocuită, din eroare, cu forma cea mai frecventă „Mušelja" şi astfel s-a ajuns la o singură formă de nominativ. Ţinând seamă de faptul că eroul „Mušelj" sau „Mušelja" e menţionat în baladă, de cele mai multe ori, împreună cu fratele său care este numit prin numele de botez Jovan, deducem, în modul cel mai logic, că şi numele său îndeplinea aceeaşi funcţie antroponimică. Despre Mušelj-Mušelja, lexicograful şi onomatologul croat spune că e „de

---

[394] Byk Kap., *Срп. нар. пјесме*, V (1865), p. 190.
[395] Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 168.
[396] *Ibidem*.
[397] Cf. Byk Kap., *Срп. нар. пјесме*, IV, p. 473, v. 303 – Београд, 1896, државно издање.

origine necunoscută"[398]. Noi însă vedem şi în el tot un vechi ecou al antroponimiei româneşti, şi anume al aceleiaşi familii de nume, discutate până aici, care au la bază aceeaşi idee de frumos, precum şi acelaşi etimon. După noi, Mušelj < rom. *Mušél, care e un derivat hipocoristic – rezultat prin afereză – de la prenumele românesc Frumušel, hipocoristic şi el de la Frumósu. Paralel cu această formă, a trebuit să existe – la români – de asemenea, o a doua, derivată a ei, *Frumušélia, creație antroponimică dintre cele conforme cu spiritul limbii române[399]. Aceasta este cea care l-a produs, tot prin afereză, pe *Mušélia, prototipul românesc al lui Mušelja.

Numele Frumušélu – adică primul prototip, în formă fără afereză, al variantelor sârbe Mušelj-Mušelja – a fost relatat de noi chiar la începutul acestui studiu[400], după două vechi documente slavo-române din Moldova, de pe la jumătatea secolului XV. Acolo, ezităm dacă trebuie să-l considerăm nume de botez sau supranume[401]. Variantele sârbeşti Mušelj-Mušelja – dacă e justă originea pe care le-o atribuim – ne dau dreptul să rezolvăm dilema în favoarea primei funcții antroponimice.

În sprijinul ipotezei noastre – cu privire la originea românească a acestui vechi nume sârbesc – vine şi ritmica versului decasilabic („deseterac") al baladei-sursă, care, pentru numele în chestiune, indică pretutindeni accentul exact aşa cum trebuie să fie în limba română, adică Mušélj- Mušélja. De exemplu: „Луди Јован а луди *Мушеља*"[402]; „А искочи Јован и *Мушеља*"[403]; „Хай *Мушеља*, ђе си и Јоване?"[404] „А кад зачу Јован и *Мушеља*"[405].

Acest antroponim sârbesc a ieşit din uz de multă vreme, ca prenume. Dacă ni s-a păstrat totuşi într-o asemenea funcție, e numai

---

[398] Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 168.
[399] Comp., de exemplu, cu cognomenul cu rol de nume de familie: Măruntsélęa < Măruntsélu < adj. mărunțél (dim. < mărúnt). Măruntsélęa şi Zdrélea sunt numele a doi haiduci tovarăşi, eroii unei balade populare.
[400] Cf. mai sus.
[401] Cf. *Ibidem*.
[402] Byk Kap., *Срп. нар. пјесме*, IV, p. 466, v. 100.
[403] *Ibidem*, IV, p. 473, v. 306.
[404] *Ibidem*, IV, p. 473, v. 319.
[405] *Ibidem*, IV, v. 473, v. 326.

Scanned with OKEN Scanner

grație faptului c-a fost utilizat în poezia populară. În realitatea antroponimică vie, el mai este atestat azi, la sârbi, exclusiv ca nume de familie, sub forma patronimică Мушељћ[406] şi, după cât ştim, numai în două sate din Bosanska Krajina. Variantele Mušelj-Mušelja sunt reminiscențe antroponimice cu atât mai prețioase cu cât ele ni s-au conservat unicamente la sârbi, în special în folclorul lor poetic. La români, ele au dispărut, pare-se, complet. Astfel, aceste vestigii ne permit să reconstituim o lacună din antroponimia românească.

În legătură cu originea numelui sârbesc în chestiune, trebuie să mai evidențiem un fapt lingvistic foarte important – deşi oarecum bizar, în aparență – pe care l-am relevat şi cu prilejul discuției asupra lui Mušika. Mušelj-Mušelja, mai mult încă decât Mušika, ne obligă să-i aflăm prototipul la românii din regiunile Dunării. Printr-o influență a antroponimiei românilor din sudul Peninsulei, acest nume n-ar putea fi explicat decât admițând că el ar reprezenta în parte o creație sârbă, şi anume că prototipului Mušu i s-ar fi aplicat sufixele *-elj* şi *-elja*. A accepta însă aceasta, când dialectul român din nordul Dunării oferea posibilitatea creării unor variante absolut identice celor sârbeşti, ar însemna a complica inutil chestiunea originii antroponimului. Pe de altă parte, o creație nouă pe terenul limbii sârbe, prin contribuția sufixelor *-elj*, *-elja*, ni se pare puțin probabilă, dat fiind că aceste sufixe sunt foarte puțin active, chiar când e vorba de teme antroponimice autohtone[407].

Încheiem deci această incursiune în onomastica sârbă, constatând că unele vechi antroponime sârbeşti de origine românească indică, în chipul cel mai clar, aderențe cu grupul dialectal dacoromân şi nu cu cel meglenoromân, cum ar fi mai curând de aşteptat. Constatarea noastră se întâlneşte cu remarca făcută de curând de către istoricul român S. Dragomir, care a observat, de asemenea, la alte vestigii de limbă românească din Serbia, prezența unor fenomene fonetice dacoromâne[408].

---

[406] În cătunul Мустељи, care ține de comuna rurală Велики-Ђадић situată pe valea râului Уна (cf. М. Карановић, *Поуње*, НПС, XX – СЕЗб, XXXV, p. 403, 404) şi în satul Отоκ de pe țărmul aceluiaşi râu (cf. *Ibidem*, p. 466, 469).

[407] Cf. Maretić, *Nar. im. i prezim.*, Rad, LXXXII, p. 101.

[408] S. Dragomir, *La patrie primitive des Roumaines*. Cf. „Balcania", VII_1, p. 69.

Acest fapt lingvistic, care, prin numeroase probe se verifică a fi foarte întemeiat, ni se pare de o valoare neobişnuită pentru întunecata istorie a migrațiilor româneşti în Balcani, în cursul Evului Mediu. Afirmând aceasta, nu înseamnă nicidecum că noi am contesta sau diminua rolul important pe care grupurile dialectale româneşti din sudul Peninsulei Balcanice l-au avut şi ele în desfăşurarea de ansamblu a respectivelor migrațiuni.

În toponimia românească, numele Mušu-Muša a lăsat, după cât se pare, puține urme. Să conchidem de aici că aceasta s-ar datora faptului că respectivele forme antroponimice n-ar fi fost tot aşa de răspândite ca formele Mušat-Mušata sau că ar fi fost cu mult posterioare lor? În orice caz, cu privire la numirile topice în legătură cu Mušu-Muša sau derivate de ale lor, la românii din sudul Peninsulei, nu putem afirma nimic, lipsindu-ne complet materialele. Căci, numai numele geografice din hărțile țărilor unde aceştia trăiesc sunt cu totul insuficiente[409]. Mai ales la un popor de păstori ca dânşii, este nevoie ca relieful să fie cunoscut – din punct de vedere toponimic – până-n amănunt, prin toate aspectele şi accidentele de teren ale fiecărei localități. Cu excepția numelui „Crucea Mušicoiului"[410], care denumeşte un loc din preajma Braşovului, pe teritoriul dacoromân – după informațiile de care dispune – n-au avut răsunet în toponimie decât numele feminin Muša şi hipocoristicul său Mušitsa.

Menționăm mai întâi toponimul „Pârâul Muşii"[411] din județul Argeş, despre care a fost deja vorba cu altă ocazie. Apoi, o altă regiune muntoasă, de la hotarul Munteniei cu Moldova – acolo unde se-ntâlnesc cele trei județe vecine: Buzău, Râmnicul Sărat şi Putna – pare a fi singura care mai cunoaşte numele Muša. Aici aflăm, de asemenea, două pâraie denumite astfel: Muša din județul Râmnicul Sărat, care e afluentul râului Motnăul[412] şi Muša-Mare din județul Putna, afluent al

---

[409] Iar listele de toponime publicate de Caragiani (în *op. cit.*, I-II) sunt prea puține şi prea fragmentare – mai mult nişte mențiuni incidentale – pentru a ne da o orientare satisfăcătoare. El nu ne prezintă temeinic nici realitatea toponimică a unei singure localități.

[410] Stinghe, *op. cit.*, III, p. 6. Cf. mai sus.

[411] DSR, I, p. 6. Cf. mai sus.

[412] MDGR, IV, p. 428. În harta Inst. Geogr. Militar 1940, scara 1/100.000 (Vama Buzăului 4055), aflăm pârâul Muša ca afluent al râuşorului Bâsca – Mică. Desigur, e acelaşi pârâu!

Scanned with OKEN Scanner

râului Zăbala[413]. Dar există în regiunea aceasta şi o serie de munţi cu acest nume: muntele Muša din lanţul Vrancei, în judeţul Putna[414] şi munţii Mušea-Mare[415], Mušea-Mică[416], Mušea cu Furul[417] şi Plaiul Muşei[418] în judeţul Buzău. În fine, tot în acest judeţ, se mai află şi satul Muša-Mare[419], care, împreună cu alte opt sate, formează comuna rurală Goideştii din plasa Pârscov. Cum la baza acestor toponime nu poate fi presupus un apelativ „muša", întrucât aşa ceva n-a existat, desigur, niciodată în româneşte, satul, apele şi munţii respectivi au fost denumiţi numai după o femeie cu numele Muša.

În ce priveşte regiunea de hotar dintre cele două provincii, vecinătatea elementelor geografice – designate prin citatele toponime – ne face să deducem că acestea îşi trag toate originea de la una şi aceeaşi persoană[420], care va fi avut întinse proprietăţi prin acea parte a ţării. Credem că mai întâi numele Muša s-a fixat asupra munţilor, pentru ca de la munţi să treacă asupra râurilor, care izvorau din ei, şi în cele din urmă, de la unul dintre aceste râuri să fie comunicat satului străbătut de el. Tot munţi denumeşte şi toponimul Mušítsa[421] din judeţul Prahova[422]. Acelaşi nume poartă şi o pădure întinsă, proprietate a statului, situată în regiunea muntoasă a aceluiaşi judeţ între plaiurile Peleşul şi Vărbilăul[423]. În fine, tot Mušitsa se numeşte şi pârâul care străbate această pădure[424]. Raportate la prototip, numele Mušu-Muša,

---

[413] DG, Putna, p. 193.
[414] Sava, *Doc. putn.*, II, p. 18, 81, 101, 179; DG, Putna, p. 193; MDGR, IV, p. 425.
[415] MDGR, IV, p. 438.
[416] *Ibidem.*
[417] *Ibidem.*
[418] Cf. harta Inst. Geogr. Militar 1940, (Vama Buzăului 4055).
[419] DSR, I, p. 176.
[420] Numele ei însă a fost pronunţat după graiul specific fiecărei regiuni: în judeţele muntene, „Mušia", în cel moldovean, „Muša".
[421] MDGR nu notează accentul; însă el nu poate fi decât pe penultima silabă. Altfel – dac-ar fi pe antepenultima (Múšitsa) – ar însemna că toponimul n-are origine antroponimică. El ar trebui raportat la apelativul „múšitsa" (= Stechfliege – Tiktin, DRG, II, p. 1025), ceea ce ni se pare foarte puţin verosimil.
[422] MDGR, IV, p. 439.
[423] *Ibidem.*
[424] *Ibidem.* Amintim că antroponimul fem. Mušíţa este cunoscut peste munţi, în judeţul Sibiu (cf. mai sus).

Scanned with OKEN Scanner

ca şi Mušat-Mušata, au la bază – precum s-a văzut, adjectivul *mušat, -a*, existent până azi în dialectele românilor din sudul Dunării.

În ultimă analiză deci, seria de antroponime prezentate în acest capitol, toate hipocoristice, cel puțin la origine – Frumuşelu(l) sau Frumušélia, Frúmu-Frúma, Mušél sau Mušelia, Mušát-Mušáta, Mušetsél-Mušetsíca, Mušu-Muša, Mušicu-Mušica – au toate ca punct de plecare epitetul „frumos", cu singura deosebire că derivarea unora a avut loc prin adăugarea unui sufix hipocoristic la acest epitet, a altora prin apocopare, iar a altora prin aferezare. Uneori însă, constatăm că două din aceste procedee sau chiar toate trei au fost aplicate succesiv – ba poate şi simultan – până ce a rezultat numele. De altfel, acestea sunt procedeele curente ale limbii, la cele mai diferite popoare, pentru formarea hipocoristicelor. În ce priveşte chestiunea etimologiei lui *Mušat, -a* şi a derivatelor sale, noi o considerăm definitiv soluționată de lingviştii români – în special de lexicografi – care au opinat, deja de mult, că: *mušat, -a* < **frumušat, -ă*[425].

Iată însă că, în timpul din urmă, unul dintre filologii noştri de marcă, romanistul Giuglea, nu admite o asemenea soluție[426]. După el, „această explicare e foarte greu de admis, fiindcă dezvoltarea firească, susținută de baza *frumos*, duce mai curând la **frâmšat*, ca în vdr. *frâmseațe*.[427] În consecință, el propune ca etimon pe lat. *musteus*, pe care-l consideră mult mai satisfăcător sub aspectul fonetic. „Musteus", după Giuglea, ar fi dat în română **muš- (ă)*. Acest presupus adjectiv românesc ar fi devenit apoi nume personal. Cunoscând numai numele feminin Muša din colecția I. Bogdan – de a cărui înrudire cu *Mušat, -a* nu-i absolut sigur, dar despre care crede că „e greu de despărțit de Mušata şi Mušat" – Gigulea îl propune ca formă antroponimică de tranziție pentru a ajunge la Mušat. Astfel, „Muša ar fi forma mai veche, corespunzătoare latinescului *musteus, -a*[428], iar *Mušat, -a*, ca şi adjectivul respectiv, ar fi forme posterioare derivate din prima. Din punct de

---

[425] Cf. de ex. Tiktin, DRG, II, p. 1024; Pascu, DEM, I, p. 123. Dintre cei mai vechi, vezi Caragiani, *op. cit.*, I, p. 65. E curios că L. Şăineanu spune cu privire la adj. *muşat* că e de „origine necunoscută" (cf. *Dicț. univ.*, s.v.).
[426] Cf. „Dacorom.", III (1922-1923), p. 767-768.
[427] Giuglea, „Dacorom.", III, p. 767.
[428] *Ibidem*, III, p. 768.

Scanned with OKEN Scanner

vedere semantic, Giuglea, de asemenea, nu vede nici o dificultate. El citează mai multe exemple de adjective, din diferite limbi, în special romanice, spre a arăta cum de la sensul de „tânăr", „plin la față", „sănătos", se poate ajunge la cel de „frumos".

Ipoteza lui Giuglea – ingenioasă în adevăr şi erudit argumentată, cu o logică aproape captivantă – rămâne totuşi o pură ipoteză, inacceptabilă, de domeniul ficţiunilor fără substrat real. Ea complică inutil faptele; iar adevărul, în majoritatea cazurilor, stă la capătul căilor celor mai simple. O asemenea ipoteză ar ispiti numai în cazul când, pentru *Mušat, -a*, nu ni s-ar oferi o origine mult mai sigură, mai palpabilă.

Este adevărată remarca lui Giuglea că în vechea dacoromână există substantivul *frâmseaţe* (< *frumuseaţe*, care suferă transformarea primului *u* > *î* şi sincoparea celui de-al doilea) şi că era de aşteptat ca acestuia să-i corespundă un adjectiv part. **frâmşat*. Mai mult chiar, un asemenea adjectiv a trebuit să şi existe sporadic – de vreme ce avem dovezi sigure despre existenţa verbului „a înfrâmşa"[429] – şi el va fi stând la baza variantei meglenoromâne, atestată numai la Dalametra *mštat*[430] (Cf. Papahagi, T., D.A.), care poate fi o eroare în loc de *mšat*[431]. Dar un aspect ca „frâmšat" nu putea împiedica deloc ca, paralel cu el, să se dezvolte formele vechi româneşti **frumošat-*frumušat*, care au avut o circulaţie incomparabil mai mare ca prima, izolată la o arie foarte restrânsă şi reprezentând mai mult o curiozitate dialectală din istoria limbii româneşti.

Generalizarea lui *frumošat-*frumušat pe teritoriul românesc, în dauna lui *frâmšat, a fost favorizată de puternica influenţă analogică exercitată asupra lui de către un însemnat număr de adjective participiale, având ca prototipuri adjective în *-ós*, ca *frumós*. De exemplu: duiós-înduiošat, fricós-înfricošát, greţós-îngreţošát, ghebós-ghebošát, părós-împărošát, vârtós-învârtošát, bubós-bubošát

---

[429] Cf. Tiktin, DRG, II, p. 810 (s.v. „înfrumuseţá") – citează această veche formă dialectală, care n-a reuşit să se fixeze în limba literară românească, după Dosoftei şi Varlaam, unde apare frecvent. Pentru substantivul „frâmşeţe", cf. Candrea, *Ps. Sch.*, II, p. 395.

[430] Dalametra, DMR, p. 140.

[431] Pascu, DEM, I, p. 123 – citându-l pe Dalametra ca sursă – scrie totuşi „mšat", fără a da nici o explicaţie!

Scanned with OKEN Scanner

etc. Deci şi frumos-înfrumošát[432] > *frumošát. Trecerea de la această formă la *mušat*, pe care noi o explicăm – precum se va vedea – prin filieră antroponimică, s-a putut realiza uşor pe calea derivării hipocoristice prin afereză. Acest fenomen lingvistic, comun multor popoare, are loc, la români, foarte frecvent, în domeniul antroponimiei, şi chiar în cel al apelativelor.

Mušat are ca prototip pe *frumošat. Dovadă pentru aceasta stau aspecte antroponimice vechi, ca numele personal Mošat şi patronimicul de formă plurală Mošătéšti sau toponimul identic de origine patronimică[433]. Aceste forme le-au precedat desigur pe Mušat-Mušătești şi fac tranziția către acestea din urmă prin schimbarea lui *o* neaccentuat în *u*. Totuşi, credem că numai parțial, pe teritoriul românesc, *Mušat-mušat* a fost precedat de o formă tranzitorie *Mošat-mošat*, fiindcă transformarea lui *o* neaccentuat în *u* a avut loc chiar din stadiul **frumošat*, prin asimilația regresivă a lui *o*. Aşadar, ca şi alți predecesori, care s-au ocupat în mod special sau în treacăt de această chestiune, noi susținem originea antroponimului Mušat, -a, mai rar Mošat, -a (şi a apelativului corespunzător), din adj. part. *frumušat < *frumošat < *înfrumošat[434].

În ce priveşte pe Mušu-Muša, acest hipocoristic de gradul al doilea, el este un derivat prin apocopă de la Mušat-Mušata şi nu invers, cum crede Giuglea, presupunând la baza antroponimului Muša pe adj. **muš, -ă* < musteus, n-a lăsat absolut nici o urmă în limba română. Cât despre supozițiile de ordin semantic ale lui Giuglea, este inutil să insistăm pentru a le respinge. Ipoteza sa are nevoie de o specială argumentare, sprijinită de numeroase exemple, pentru a demonstra evoluția către sensul de *frumos* a unei semnificații cu totul diferite; în timp ce în cadrul ipotezei susținute de noi – şi

---

[432] Cf. mai sus.

[433] *Ibidem*.

[434] *Înfrumoşat*, atestat într-o Iertăciune – orație de nuntă în uz la români înainte de cununie, când tânăra pereche cere în genunchi iertare părinților, iar aceştia le dau binecuvântarea – din Dragodănești – județul Dâmbovița, de pe la începutul secolului XIX (Al. Saint-Georges, care-o publică în „I. Cr.", o datează „c. 1820", nu ne spune pe ce se bazează): „Mai marele şi prea puternicul Dumnezeu întru sfatul înaltu şi minunatŭ, lucru dăntăi au făcutŭ ceriu şi pământu şi au *înfrumoşatŭ* ceriul cu soarele şi cu luna şi cu stelile de lumină zioa şi noaptea, iară pământul cu verdeața şi cu tot felu de lucru". Cf. „I. Cr.", IX (1916), p. 115.

general acceptată în lingvistica românească – e vorba de unul şi acelaşi sens statornic de *frumos*, păstrat în toată claritatea atât la prototip, cât şi la derivat.

Dar există un argument decisiv, care arată că ipoteza lui Giuglea este chiar principial inadmisibilă, şi anume: macedoromânii şi istroromânii, rar megleniţii, în domeniul apelativelor, nu posedă pentru noţiunea de *frumos* decât pe „mušat" cu toată familia sa de derivate; adj. „frumos" nu mai există de mult la ei[435]. Dacă am accepta ipoteza lui Giuglea, ar însemna că nici urmă din familia lui *frumos* (< lat. *formosus*) n-a mai rămas în aceste două dialecte româneşti, ceea ce ar fi absolut inconceptibil. La aceasta pare a nu se fi gândit Giuglea.

Referindu-ne acum în mod special la reducţia prin afereză a lui **frumušat* > *mušat*, credem că ea n-a putut avea loc decât în urma unei intense şi îndelungate întrebuinţări hipocoristice a lui *frumušat. Acesta însă, în domeniul antroponimic, este un fenomen foarte caracteristic, cu deosebire fazei care precedează apariţia numelui şi care coincide cu dezmierdarea copiilor prin anumite epitete. În consecinţă, credem că adjectivul *mušat, -ă* însuşi e o creaţiune realizată în cadrul intim al vieţii de familie, şi anume, un ecou al ataşamentului părinţilor, mai ales al mamei, de copii. În el trebuie să vedem tocmai acel epitet favorit cu care erau dezmierdaţi pruncii şi care ajunge cu timpul să fie utilizat deseori şi ca nume de botez. Apoi, el depăşeşte cadrul limbajului strict familiar, pentru a se generaliza în limbă, pe întinse arii ale teritoriului etnic românesc, unde s-a substituit complet vechilor adjective: *frumos, -ă* şi **frumušat, -ă*. Avem a face deci cu un interesant fenomen de trecere de la categoria antroponimelor la cea a apelativelor. Se pare că numai pe teritoriul dialectului dacoromân procesul lingvistic mai sus-menţionat n-a mers atât de departe încât să atingă asemenea rezultate. Aici, el pare a se fi circumscris sferei strict familiare, deservind finalităţi exclusiv antroponimice. Evident, o astfel de ipoteză ar fi acceptabilă numai în cazul când lipsa actuală a adjectivului *mušat, -ă* nu s-ar datora unei dispariţii. Dar prezenţa lui *frumos*, adjectivul-prototip, ca epitet de circulaţie generală – pe întreaga arie dacoromână – constituie o dovadă

---

[435] Evident, nu vom lua în considerare pe adj. „formošu", care e o creaţie artificială a lui M. Boiagi (cf. *Gram. rom.* sau *mrom.*, p. 37, 164, 165, 168, 188, 191). Se ştie că Boiagi este, între scriitorii aromâni, un reprezentant al curentului latinist.

indirectă că nu poate fi vorba de dispariție și că în acest dialect substituirea, întâmplată în cel aromân și istroromân, nu s-a produs.

Așadar, însăși apariția adjectivului *mušat, -ă* cu toată familia lui de derivate se datorește, după noi, funcției sale antroponimice neobișnuit de active la români într-un îndepărtat trecut. Factorul afectiv a jucat, la nașterea acestui adjectiv, un rol covârșitor; la nașterea antroponimului, firește, s-a asociat în plus și factorul magic al urării.

Ipoteza noastră, cu privire la nașterea antroponimului *Mušat, -a*, ca și a apelativului corespunzător, este confirmată și de două interesante mărturii dialectale, ambele provenind din Transilvania, către sfârșitul secolului al XIX-lea. Una, cea mai veche, e din apropiere de Țara Moților, iar cealaltă, chiar din centrul acestei regiuni. Pe prima o datorăm lui Ion Maiorescu, care – sub sugestia materialelor lingvistice, culese pe teren la românii din Istria – ne comunică, în legătură cu graiul din satul său natal, Bucerdea, următoarele: „În locul nașterii mele, se aude și *mušatu*; dar se zice numai pruncilor celor sugaci până la 2-3 ani, de către mame ori alții care-i dezmiardă și e de mirare că atunci se pronunță *u* final și în adjectiv și în substantiv, întocmai ca la macedoromâni. De exemplu, *mušatu* copilu”[436].

A doua informație, pe care o datorăm lui Frâncu și Candrea, se află în lista de „cuvinte din graiul muntenilor”, publicată în monografia lor – atât de meritorie sub aspectul etnografic, ca și sub cel dialectologic – cu privire la Țara Moților. Ei ne spun că în câteva sate de munte, din această regiune, atunci „când mamele dezmiardă copilașii mici cam până la 2-3 ani”, li se adresează în chipul următor: „*mušat* pilu mamii” sau „nu plânge, *mušatul* mamii”[437]. Prin urmare, în dialectul dacoromân, în care adjectivul *mušat, -ă* nu există, el este totuși atestat în mod excepțional în a doua jumătate a secolului XIX, undeva într-o regiune mai conservativă, ca fiind în uz în cercul familiei și numai ca un epitet consacrat pruncilor de leagăn.

Dar tocmai aici vedem noi substratul antroponimului: în acel epitet, prin care pruncul e strigat în chip dezmierdător înainte de a fi botezat și

---

[436] I. Maiorescu, *It. istr.*, p. 33, nota 1. Aceeași idee este repetată, sub o altă formă însă, și în „vocabular istriano-român”. Cf. *Ibidem*, p. 105, s.v. „mușat”.
[437] Frâncu, Candrea, *Rom. M. A.*, p. 103.

Scanned with OKEN Scanner

care, adesea, îi este atribuit în mod definitiv, prin botez, ca nume statornic pentru toată viața. Şi dacă acest nume provizoriu sau locțiitor de nume, care poate deveni şi nume autentic, e pronunțat la Bucerdea (județul Alba) – când este vorba de un băiat – „mušatu", cu *u* final întreg (nu ca un adjectiv obişnuit), aceasta pe noi nu ne miră ca pe Maiorescu: este un fapt lingvistic care indică funcția antroponimică sau, mai exact, începutul ipostazei de antroponim. Acest *u* final, la dacoromâni, nu-i altceva decât articolul definit masculin atât de caracteristic antroponimelor provenite direct din apelative, care – spre deosebire de apelative – arată totdeauna o anumită persoană cu toată precizia.

Dar Frâncu şi Candrea ne mai informează că, în Țara Moților, mamele spun copiilor şi epitetul dezmierdător „mos"[438], în loc de „frumos". Aceasta arată şi mai clar că procedeul aferezei, la crearea diminutivelor de tipul hipocoristic, este, în acest colț de țară, foarte familiar. El ne dă, astfel, posibilitatea de a reconstitui ceva din atmosfera în care au luat naştere antroponimele hipocoristice. Mai amintim aici că în multe localități din provinciile de dincoace de Carpați, în aceleaşi împrejurări, mamele spun pruncilor de leagăn epitetul „mumós" şi „mumuoásă"[439]. Epitete ca „mos" (şi probabil „moásă") sau „mumòs" „mumoásă", care nu s-au ridicat niciodată la rangul de antroponime, le-am citat numai spre a ilustra o situație specifică dominată de afectivitate şi foarte propice creării anumitor nume.

Elementul afectiv care a prezidat la naşterea unor nume ca Mušat-Mušata, Mušu-Muša este datorat în rândul întâi membrilor familiei şi în special mamei. Dar trebuie să relevăm că el este potențat de către copiii înşişi într-o mare măsură. Deşi, evident, ei sunt dirijați şi de persoanele mature, contribuția copiilor la crearea hipocoristicelor este – în domeniul antroponimiei oricărui popor – remarcabilă. Ei pronunță cum pot, reducând numele – prin omisiuni de sunete inițiale ori finale, adesea chiar de silabe întregi, când numele e prea lung pentru dânşii – sau modificându-i unele sunete greu de pronunțat[440]. Iar cei mai vârstnici din cercul familial,

---

[438] *Ibidem.*

[439] Noi înşine am auzit în câteva sate, din județele Covurlui şi Tecuci, aceste epitete. Forma masculină e atestată şi la Tiktin, DRG, II, p. 649, s.v. „frumos".

[440] Asupra acestui fenomen, atrage atenția – dintre lingviştii noştri – S. Puşcariu, exemplificându-l. Cf. „Dacorom.", VI, p. 527-528, nota 1.

Scanned with OKEN Scanner

prin chipul cum pronunță ei înşişi numele pruncului drag, caută intenționat – din motive de ordin sentimental – să imite pronunțarea copiilor. Ne aflăm într-un cerc închis de continui influențe reciproce pe acest teren.

Nu trebuie totuşi uitată, în cazul numelor din seria *Mušat, -a*, ideea de frumos care stă la baza tuturor. Aspectul nu face decât să învăluie în tot felul de capricioase ipostaze această idee, să-i dea o expresie cât mai plină de iubire şi gingăşie. Dar ideea însăşi are un substrat cu totul deosebit, de natură magică. Ea are ca mobil, la origine, nu numai dorința ca pruncul căruia i se adresa numele *Mušat, -a, Mušu* să fie frumos, ci totodată şi intenția de a provoca această realitate, prin pronunțarea antroponimului respectiv, care rămâne în germen un *nume-urare*, oricâte aluviuni de ordin afectiv sau de altă natură s-au depus în decursul vremii asupra lui, întunecând complet elementul magic.

Antroponimele mai sus prezentate ne dezvăluie rolul important pe care l-au jucat, la români, din timpurile cele mai vechi ale existenței lor, preocupările de frumos în legătură cu naşterea numelor personale. Aceste preocupări s-au arătat creatoare nu numai în domeniul antroponimic, dar au revoluționat şi marea categorie a apelativelor, provocând în sânul ei unele transformări însemnate, precum am încercat a arăta.

Incomparabil mai răspândite însă au fost, în trecut, la românii de pretutindeni – şi continuă a fi până-n zilele noastre, în lumea rustică, din diferite regiuni – numele *Mušat* (Le Beau) şi *Mušata* (La Belle). Aceste antroponime au ca prototip direct adjectivul *mušat, -a* existent actualmente în limba vie – cu o întreagă familie de derivate – numai în dialectele macedoromân şi istroromân, rar meglenoromân, în timp ce în cel dacoromân este cunoscut aproape numai în domeniul onomasticii. În legătură cu respectivele antroponime, nu este fără interes să amintim că, la aromâni, eroina principală a basmelor este numită Mušata-Mušatilor[441], după cum eroul principal e numit şi el Mušatlu, -a-Mušatslor[442]. Amândouă aceste nume, exprimate prin superlativul perifrastic, care e un tip de superlativ popular românesc foarte vechi – alcătuit pe baza repetiției adjectivului substantivat, pus a doua oară la gen.pl. – scot în plină evidență

---

[441] P. Papahagi, BA, p. 347.
[442] *Ibidem*, p. 319; Obedenaru, *Texte mr.*, p. 61.

Scanned with OKEN Scanner

calitatea excepţionalei frumuseţi a eroilor. Aceştia se mai numesc încă, în basmele aromâne, Mušata, -a-Loclui[443] (= La Belle-du-Pays) şi Mušat- Ğone[444] (= Le Beau-Jeune Homme), care corespunde perfect lui Făt-Frumos, eroul basmelor dacoromâne.

La românii din sudul Dunării însă, *mušat, -a* a luat o răspândire aşa de mare şi un uz aşa de frecvent, încât epitetul-prototip *frumos-frumoasă* a căzut în desuetudine, de la un timp rămânând atotstăpânitor unicamente *mušat, -a*. În acelaşi timp, faţă de românii nord-dunăreni, constatăm la cei sud-dunăreni o slăbire a uzului antroponimului pentru *Muşát, -a, Muşu, -a*.

Din faptul că în trecut tuturor românilor din nordul Dunării antroponimul *Mušat, -a, Mušu, -a* le era foarte familiar, deducem în mod logic că la o epocă mai veche decât cea a documentelor unde aflăm acest nume, le era bine cunoscut şi epitetul corespunzător, paralel cu epitetul „frumos". Dar specializarea epitetului *muşat, -a*, ca antroponim, a făcut să cadă complet în desuetudine uzul lui de simplu adjectiv, rămânând pentru exprimarea noţiunii de *frumos* numai acest epitet cu o serie de derivate hipocoristice.

Evident, faptul că prenumele *Mušat-Mušáta, Mušu-Muša* şi derivatele lor au lăsat atât de numeroase urme în toponimia română, în special la grupul dialectal nord-dunărean şi chiar la unele dintre popoarele învecinate cu România, constituie – pe lângă bogatele atestări din vechile noastre documente sau din documente externe, pe care le-am relatat mai sus – o dovadă peremptorie despre marea răspândire şi frecvenţă a acestor antroponime, în trecut, la români.

---

[443] P. Papahagi, *op. cit.*, 3, p. 72-75, 135-138, 386, 492-497, cf. şi Obedenaru, *op. cit.*, p. 59, 61, 71, 93.
[444] P. Papahagi, *op. cit.*, p. 247.

Scanned with OKEN Scanner

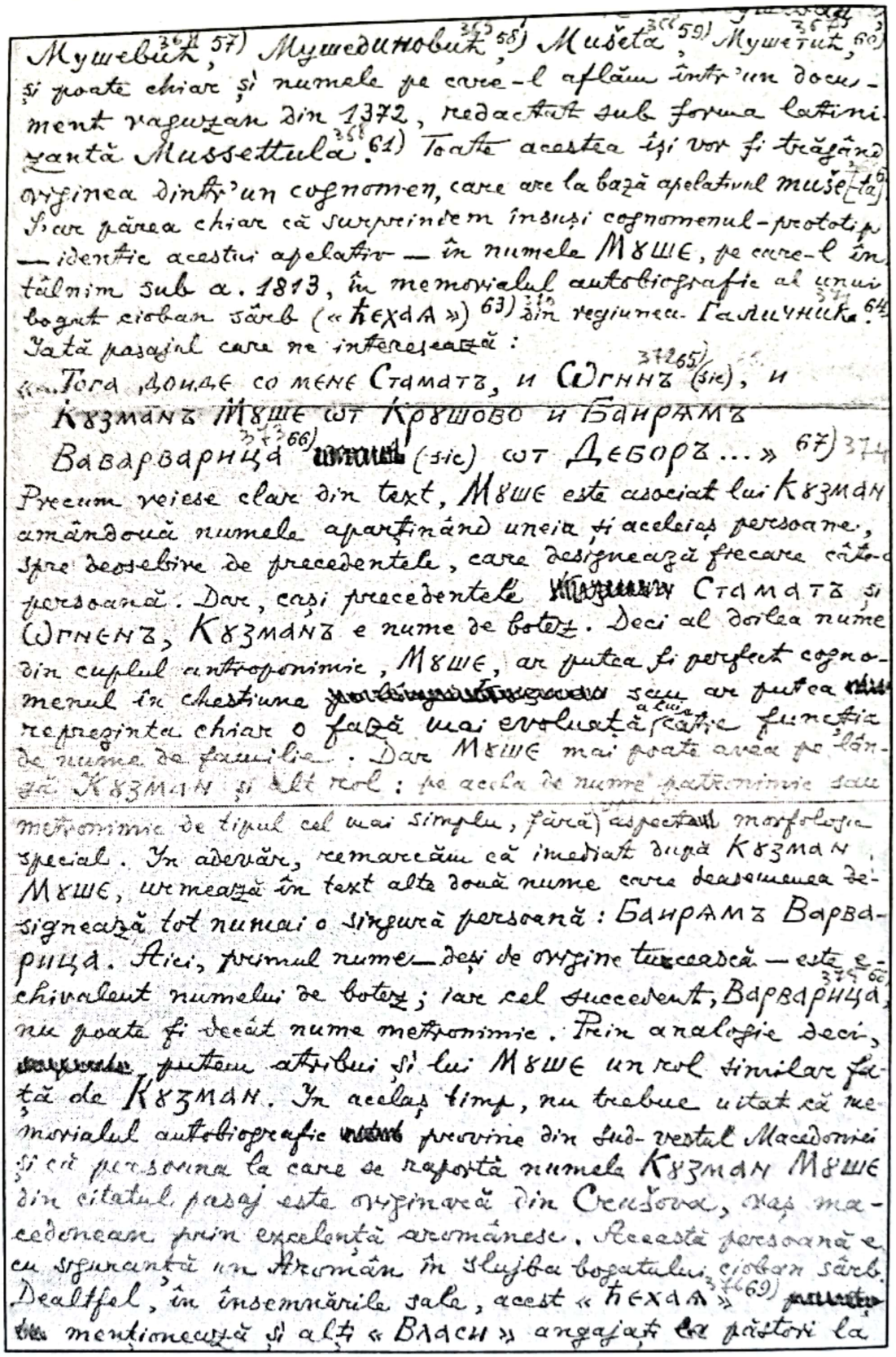

Мушевић,[364] 57) Мушединовић,[365] 58) Mušeta,[366] 59) Мушетић,[367] 60)
și poate chiar și numele pe care-l aflăm într'un document vaguzan din 1372, redactat sub forma latinizantă Mussettula.[368] 61) Toate acestea își vor fi trăgând originea dintr'un cognomen, care are la bază apelativul muše[-ta] 62)
S'ar părea chiar că surprindem însuși cognomenul-prototip — identic acestui apelativ — în numele Мȣше, pe care-l întâlnim sub a. 1813, în memorialul autobiografic al unui bogat cioban sârb («ħехаа») 63) din regiunea Галичник.[371] 64)
Iată pasajul care ne interesează:
«...Тога доиде со мене Стаматъ, и Ѡгннъ[372] 65) (sic), и
Кȣзманъ Мȣше ѡт Крȣшово и Баирамъ
Ваварварица[373] 66) (sic) ѡт Деборъ...» 67) 374
Precum reiese clar din text, Мȣше este asociat lui Кȣзман amândouă numele aparținând uneia și aceleiaș persoane, spre deosebire de precedentele, care designează fiecare câte-o persoană. Dar, cași precedentele Стаматъ și Ѡгнєнъ, Кȣзманъ e nume de botez. Deci al doilea nume din cuplul antroponimic, Мȣше, ar putea fi perfect cognomenul în chestiune sau ar putea reprezinta chiar o fază mai evoluată a lui câtre funcția de nume de familie. Dar Мȣше mai poate avea pe lângă Кȣзман și alt rol: pe acela de nume patronimic sau metronimic de tipul cel mai simplu, fără aspect morfologic special. In adevăr, remarcăm că imediat după Кȣзман, Мȣше, urmează în text alte două nume care deasemenea designează tot numai o singură persoană: Баирамъ Варварица. Aici, primul nume — deși de origine turcească — este echivalent numelui de botez; iar cel succedent, Варварица,[375] 66) nu poate fi decât nume metronimic. Prin analogie deci, putem atribui și lui Мȣше un rol similar față de Кȣзман. In acelaș timp, nu trebue uitat că memorialul autobiografic provine din sud-vestul Macedoniei și că persoana la care se raportă numele Кȣзман Мȣше din citatul pasaj este originară din Crušova, oraș macedonean prin excelență aromânesc. Această persoană e cu siguranță un Aromân în slujba bogatului cioban sârb. Dealtfel, în însemnările sale, acest «ħехаа»[376] 69) menționează și alți «Власи» angajați la păstori la

Capitolul 3. Pagină de manuscris

CAPITOLUL 4
Fundalul lingvistico-folcloric al antroponimelor cu radicalul *muşat-*

ANTROPONIMELE PREZENTATE ÎN CAPITOLUL precedent se încadrează de fapt – atât în ce priveşte sensul, cât şi forma de expresie, chiar în aceeaşi categorie ca şi cele expuse la capitolul I. Dacă, totuşi, le tratăm în mod separat, o facem numai pentru mai multă clarificare, dat fiind că sub aspectul pur formal, ele însele se particularizează faţă de cele cu tema *frumos* – alcătuind o grupă aparte, întrucât Muşat-Muşata au devenit prototipuri pentru o întreagă serie de nume personale derivate direct de la ele. Această grupă de antroponime are ca etimon epitetul adjectival *muşat-muşată*, existent actualmente numai în dialectele sud-dunărene ale limbii române, în timp ce în dialectul dacoromân el este cunoscut exclusiv pe terenul onomastic. E, în adevăr, de mirare că substratul apelativ al numelui Muşat-Muşata a dispărut complet din uzul curent al dialectului dacoromân, când el a lăsat aici urme aşa de adânci şi de durabile în domeniul antroponimiei şi toponimiei. Dar timpul, acest neîndurător „edax rerum", explică toate transformările şi toate dispariţiile.

Din faptul că, în trecut cu deosebire, antroponimele Muşat-Muşata, Muşu-Muşa le erau foarte familiare tuturor românilor din nordul Dunării, deducem în mod logic că la o epocă mai veche decât cea a celor mai vechi documente, unde aflăm aceste nume, a trebuit să le fi fost bine cunoscut şi adjectivul *muşat-muşata*, paralel cu adjectivul *frumos-frumoasă*. Dar specializarea lui Muşat-Muşata ca antroponim la dacoromâni a făcut să cadă, la ei, complet în desuetudine uzul lui iniţial, rămânând pentru exprimarea noţiunii de *frumos* numai acest adjectiv cu o întreagă serie de derivate ale sale. La românii din sudul Dunării, dimpotrivă, adjectivul *muşat-muşata*, cu numeroasele derivate, a căpătat o răspândire aşa de mare şi un uz aşa de frecvent, încât epitetul-prototip *frumos-frumoasă*, cu derivatele sale, a ieşit total din circulaţie, fiind dat

Scanned with OKEN Scanner

complet uitării. Astfel, în aceste graiuri românești a rămas atotstăpânitor unicamente epitetul *muşat*. În acelaşi timp, față de românii nord-dunăreni, constatăm la cei din sudul Dunării o slăbire a uzului antroponimic al derivatelor de la acest epitet.

Faptul că, la românii din Dacia, prenumele Muşat-Muşat, Muşu-Muşa apar singure ca emanații exclusiv antroponimice din cea mai veche epocă – de când le cunoaştem pe cale documentară – fără să aibă corespondențe în domeniul apelativ, aşa cum ar fi normal, nu este chiar atât de bizar, precum pare la prima vedere. Fenomenul ruperii antroponimelor de substantivul pur apelativ, din care au luat naştere, se întâlneşte curent atât la români, cât şi la alte popoare. Se întâmplă foarte adesea ca apelativele – cu deosebire epitete adjectivale şi substantivale – care stau la baza unui antroponim să capete cu timpul o altă nuanță semantică, derivată din semnificația originară, sau chiar să dispară la un moment dat din limbă. Şi astfel, dintr-unul sau din celălalt motiv, antroponimul corespunzător ajunge la o uzură semantică atât de completă, încât devine o simplă etichetă care marchează numai, fără să se mai ştie de către vorbitor ce a însemnat cândva.

Unele dintre numele personale sunt împrumuturi de la națiuni străine – conviețuitoare ori vecine sau cu o cultură remarcabilă – independent de aşezarea lor geografică – şi în momentul împrumutului, poporul împrumutător a putut fi conştient de sensul lor, pentru ca puțin după aceea să-l uite, fără ca aceasta să împiedice cultivarea lor în continuare. Dar se întâmplă de asemenea – ba încă şi mai frecvent – ca să se împrumute de la popoare străine nume cu sensul total şters din capul locului, nemaifiind cunoscut nici chiar de respectivele popoare de baştină. Sunt împrumuturi făcute exclusiv din considerentul că erau pe acea vreme foarte la modă. În cazuri ca cele trecute în revistă, numele personale – deşi nu mai sunt demult înțelese – sunt vehiculate numai prin forța tradiției. E ceea ce s-a petrecut în dialectul dacoromân cu numele Muşat-Muşata, Muşu-Muşa şi cu derivatele lor, ele neexistând decât în sfera antroponimiei. Pentru masele largi populare românești, ele sunt enigmatice, în ce priveşte sensul, întrucât vorbitorii nu le pot asocia cu nimic din limba actuală. Dar, evident, nu a fost întotdeauna aşa.

Aceste antroponime nu au apărut prin generație spontanee. A fost o epocă foarte veche, pe care noi o raportăm la momentul istorico-lingvistic,

Scanned with OKEN Scanner

când s-a produs marea sciziune a străromânei în dialecte. Pe atunci, epitetul adjectival *muşat-muşata* era de circulaţie generală în limbă alături de prototipul său *frumos-frumoasă*. Desigur, şi după sciziunea naţiunii române în grupe dialectale a existat o perioadă, la grupul dacoromân, când amintitul epitet hipocoristic era încă de uz curent. Dar această perioadă a durat scurt timp deoarece prototipul *frumos-frumoasă* – cu o serie de derivate, fără aferează, ale sale – şi-a redobândit vigoarea de la origine, după despărţirea de ramurile sudice ale românităţii, la care epitetul *muşat-muşata* era mult mai activ şi l-a pus treptat în umbră pe acesta până la totala lui eclipsare şi la dispariţia lui din limbă.

La celelalte grupe dialectale însă, fenomenul a avut loc tocmai în sens invers: prototipul *frumos-frumoasă*, care la dacoromâni era cel mai cultivat, este cel ce-a fost eclipsat şi apoi eliminat complet din limbă de către derivatul său hipocoristic *muşat-muşata*. Aici – şi ne gândim în primul rând la dialectul aromân – care-i cel mai important dintre dialectele sud-dunărene – nu s-a produs ruptura între antroponimele Muşat-Muşata, Muşu-Muşa şi domeniul apelativ, care le-a dat naştere. Şi cu toate acestea – precum am dovedit-o cu date concrete – antroponimele în chestiune au fost cu mult mai favorite la grupul dialectal dacoromân, unde s-a produs din vechi timpuri! Forţa vehiculantă a tradiţiei, în ciuda rupturii, s-a arătat aici de o uimitoare vigoare, întreţinând o realitate antroponimică înfloritoare, pe care ar fi fost de aşteptat s-o aflăm mai degrabă în dialectele din sudul Dunării, unde legătura organică, între respectivele nume personale şi apelativele corespunzătoare, este bine conservată până astăzi. Aşa stând lucrurile, spre a ilustra joncţiunea care a existat în mod necesar la origine între aceste nume de persoană şi domeniul apelativ – nu numai la aromâni şi la ceilalţi români din Peninsula Balcanică, ci şi la dacoromâni – nu ne putem referi astăzi decât la ceea ce ne oferă dialectele sud-dunărene şi creaţia lor folclorică, cu deosebire cea aromână. În acest scop ne vom adresa lucrărilor a o serie de folclorişti şi dialectologi, unii din ei adevăraţi stâlpi de boltă ai dialectologiei românilor din sudul Dunării: ale lui Pericle Papahagi, Tache Papahagi, T. Capidan, Gustav Weigand, Sextil Puşcariu, Leca Morariu cu elevii săi Petru Iroaie şi Tr. Cantemir.

În special ne vom servi de bogatele materiale ale lui P. Papahagi, care-i cel mai de marcă folclorist al grupurilor dialectale româneşti din sudul Dunării şi totodată unul dintre cei mai iluştri şi mai competenţi folclorişti ai

Scanned with OKEN Scanner

lumii românești întregi. Vom constata îndată că la aromâni, de asemenea, frumusețea fizică este o calitate foarte apreciată, ea constituind un înalt ideal, după care aspiră femeile și în primul rând fetele. Totuși, aflăm din belșug dovezi în folclorul acestui dialect că frumusețea nu e mai puțin prețuită nici la bărbați. Astfel, dacă eroina principală a basmelor aromâne e numită de obicei „*Muşata-Muşatilor*"[1], adică „*Frumoasa-Frumoaselor*", eroul principal e numit și el „Muşatlu-à Muşatlor"[2], adică „*Frumosul-Frumoşilor*", nume care în ce privește exprimarea calității de a fi frumos trebuie să recunoaștem că e mai elocvent decât Făt-Frumos al dacoromânilor.

În adevăr, ambele nume aromânești menționate, reprezentând ca mod de expresie un superlativ perifrastic de mare efect – tip de superlativ popular foarte vechi, alcătuit pe baza repetiției adjectivului substantival, pus a doua oară la genitivul plural – reușesc să pună în cea mai clară lumină excepționala frumusețe a eroinei și a eroului de basm. Dar tot în basme, aromânii atribuie frecvent eroinei principale și numele de „*Muşata-a*-Loclui"[3] sau „*Muşata*-Loclui"[4], adică „*Frumoasa-Pământului*", care iarăși este o expresie superlativă, ba încă depășind-o pe cea anterior menționată. Dar în afară de aceste nume tipice, mai relatăm că, în basmele aromâne, epitetul „muşată" însoțește de regulă numele personal al eroinei sau apelativul care o designează. Iar un basm din Cruşova ne povestește despre o fată, care le întrecea chiar și pe zâne prin frumusețe: „Amirăulŭ dit politia aceea are *ună fiată de dzâne ma muşată*"[5].

La fel, apelativului care-l indică pe erou i se juxtapune foarte adesea epitetul *muşat*, de exemplu: „*hil'u muşat*"[6], „*tinir muşat*"[7], „*fičor muşat*"[8], sau „*fičurič multu muşat*"[9], sau, mai rar, și în formă plurală:

---

[1] Cf. Pericle Papahagi, *Basme aromâne*, 1905 (BA), p. 347.
[2] *Ibidem*, p. 314; Obedenaru, *Texte mrom.*, p. 61.
[3] Obedenaru, *Texte mrom.*, p. 59, 61, 71, 93; Gustaw Weigand, *Die Aromunen*, II, 1894 (*Ar.*), p. 244, nr. 122.
[4] P. Papahagi, BA, p. 135-138, 372-375, 386, 482-497; Theodor Capidan, *Aromânii*, București, 1932, p. 522; Weigand, *Ar.*, II, p. 121.
[5] „Împăratul din orașul acela are o fată mai frumoasă decât zânele" – Vangeliu Petrescu-Cruşoveanu, *Mostre din dialectul macedoromân* (*Mostre*), II, p. 25.
[6] Papahagi, BA, p. 487-497.
[7] *Ibidem*, p. 57^{20}.
[8] *Ibidem*, p. 4^{8}, 36^{27}, 294^{26}, $295^{17,26}$, 296^{10}, $297^{13,35}$, 294^{7}.
[9] *Ibidem*, p. 331^{29}.

Scanned with OKEN Scanner

„el[10] avea trei fičori. Dol'i ma mări era *multu muşaţi*"[11]. Dintre împerecherile mai sus citate, *„fičor-muşat"* sau „fičorlu muşat" este numele care – considerat *ad litteram* – corespunde exact lui Făt-Frumos din basmele dacoromâne, deşi nu chiar şi ca sens. De multe ori însă, povestitorul de basme nu se mulţumeşte să exprime frumuseţea eroinei sau a eroului numai prin epitetul *muşat*, ci totodată el face uz şi de variate comparaţii cu imagini, care sunt cunoscute în popor ca simboluri ale frumosului ideal. Iată, de exemplu, ce se spune într-unul din citatele basme despre fetele care se disting prin frumuseţea lor: „fiate *ca icoana, muşate ca steale*"[12].

Cel mai frecvent, pe erou îl asemuieşte cu soarele: „un fičor tră semnu![13] albu şî – *muşat ca soari*"[14]; sau: „feaţe amiroańa un fičor *muşat ca soarle*, feaţe ş-moaşa un fičor nică cama muşat"[15]. Sau încă: „*muşat* fičor, albu ca neaoa, cu *soarle* tru k'eptu ş-cu luna tru frâmte"[16], iar pentru fată, foarte caracteristică este comparaţia, care-şi află corespondenţă identică în dialectul dacoromân: „era *ma muşată ca'nă dzână, ma muşată di Faţa-loclui*!"[17] „Faţa-loclui" e nume de zână. De exemplu: „Hil'iu di amiră'şi ştía ns că pân' tu mardzinea locluĭ s-ti duţi, cât viade albu soare, *fiată ma muşată* nu are"[18]. Sau, mai departe: „Tuţi s-ńirà carí e aţeà fiată? si u videaí 'nă oară tu bană-ţ nu u-agârşeai! Ahântă aleaptă, *ahântă muşată* şi-era"[19]. Sau, în acelaşi basm, în formă plurală: *„fiate* de văsil'àţí, di amiràţi *muşate*, cu tute hărle"[20].

---

[10] Amirălu.
[11] *Ibidem*, p. 383[7].
[12] P. Papahagi, BA, p. 206[22-23].
[13] De minune.
[14] *Ibidem*, p. 125[32].
[15] P. Papahagi, p. 326[9-10].
[16] *Ibidem*, p. 438[18-19].
[17] *Ibidem*, p. 205[29-30]; Tache Papahagi, *Antologie aromânească*, Bucureşti, 1922 (*Ant. Arom.*), p. 92 (basm din Avela-Epir).
[18] Feciorul de-mpărat ştia el că de te-ai fi dus pân-la marginea pământului, cât vede luminosul soare, *o fată mai frumoasă* nu este". Cf. T. Papahagi, *Ant. arom.*, p. 94; P. Papahagi, BA, p. 206[35-37].
[19] „Toţi se mirau cine să fie fata aceea? O dată dac-o vedeai în viaţă, n-o mai uitai! Aşa de mândră, aşa de frumoasă era". Cf. T. Papahagi, *Ant. arom.*, p. 94; P. Papahagi, BA, p. 207[6-8].
[20] „fete de regi, de împăraţi, frumoase, cu toate farmecele" – P. Papahagi, BA, p. 206[2-3].

Scanned with OKEN Scanner

Adeseori, epitetul *muşat* este întărit prin asocierea lui cu locuțiuni figurate, care scot în evidență frumusețea extraordinară a eroului într-un chip deosebit de original, de exemplu: „*muşat* şi-l' l'ai caplu!"[21]; sau: „fiata de amiră s-mărită cu fičorlu muşat şi nu-l' părù dip arău că ќicà di muşuteață!"[22]; sau: „un tinir *si-l beai tu scafă* (= pahar), ahât muşat iaste"[23]; sau încă: „era *muşat-muşat neapcatlu*[24] s'lu sorghi tu cupă!"[25] Aici remarcăm un complex de expresii superlative, care concură la accentuarea ideii de frumos: repetiția epitetului „*muşat*", care e succedat de o imprecație („neapcatlu"); apoi imaginea sorbitului persoanei frumoase dintr-o cupă – familiară şi altor popoare din sud-estul Europei şi existentă, de asemenea, la românii din Dacia – pentru a-i releva frumusețea neobişnuită, mai ales când e vorba de o fată. Dacă avem în vedere în special figura eroului principal, observăm că, foarte des, în basmele aromânilor, el ne este înfățişat nu numai ca frumos ci totodată fiind şi viteaz, de exemplu: „ğoni mară ş-muşat"[26], adică „voinic de frunte şi frumos". Sau: „era nă oară un fičor muşat ca soarle, a naltu ca k'iparişlu şi ğone ca l'undarlu[27], ori „ca aslanhí"[28]. Astfel s-a ajuns la epitetul compus, care îmbină într-un tot complex cele două calități ale eroului, şi anume frumusețea cu bărbăția: „muşat-ğone"[29] sau „ğone-muşat"[30], care tradus *ad litteram* înseamnă „frumosul voinic" sau „vonicul-frumos". Mai rar îl întâlnim şi în forma plurală, de exemplu: „ğońí-muşați"[31].

De altfel, şi „Făt-Frumos", eroul basmelor dacoromâne, este imaginat de popor nu numai frumos fără seamăn, ci, în acelaşi timp, viteaz neîntrecut, măcar că numele pe care-l poartă nu dă expresie şi

---

[21] P. Papahagi, BA, p. 473[6-7].
[22] „Fata de-mpărat se mărită cu feciorul cel frumos şi nu-i părù deloc răù, că pica de frumusețe". *Ibidem*, p. 297[35-36].
[23] *Ibidem*, p. 219[1-2].
[24] „Frumos, frumos al naibii".
[25] *Ibidem*, p. 37[6].
[26] *Ibidem*, p. 479[17].
[27] *Ibidem*, p. 38[1-2].
[28] *Ibidem*.
[29] *Ibidem*, p. 247[2], 441[33], 442[8], 473[31-32]; Obedenaru, *Texte macedoromâne*, p. 46.
[30] Obedenaru, *Texte mrom.*, p. 49, 52, 63; P. Papahagi, BA, p. 332[12], 438[23-24], 441[7-8].
[31] P. Papahagi, BA, p. 334[11], 472[7]; Obedenaru, *Texte mrom.*, p. 7.

Scanned with OKEN Scanner

vitejiei ca la aromâni. De asemenea, în poezia populară a aromânilor – atât în cea lirică, cât şi în cea epică – se întâlneşte foarte des epitetul „muşată" sau „muşat" atribuit fetei sau flăcăului. Cu deosebire îl aflăm în cântecele de iubire[32]. Întrucât eroul şi eroina lor nu pot fi imaginaţi altfel de popor decât sub chipul unor tineri care se disting în special prin frumuseţea lor. Astfel, într-un asemenea cântec, fata – fiind îmbiată să vină, în timp ce i se promit diferite daruri scumpe – refuză darurile şi nu vine; când însă i se promite un flăcău frumos, vine în graba cea mai mare: „– Tâcsiţi – l'í[33] *muşat gioni*,/ Napa[34] va di – şí vini!/ – *Gioni muşat* noí îl' tâcsim/ Ş-u diadi alaga[35] vini!"[36] Sau, în alt cântec de iubire: „Fiata z-duţe ta s' l'a,/ *Gionile muşat* va s-creapă"[37].

Iată cum e invocat flăcăul într-o baladă din Cruşova: „– Gíone bre, tinere ş' *muşat*"[38]. Eroul unei balade lirice din Ohrida este invocat şi el cam în acelaşi chip: „– Bre Naun, *fitšor muşát*"[39]. În dialogul celor doi iubiţi, dintr-un cântec erotic, fata îi pune flăcăului tot felul de întrebări cu tâlc, adresându-i-se astfel: „Lai gíoni *muşat*, *muşat*". Între altele, ea îl întreabă: „– Ţi-ń mutreşti[40] şi tot suschiri,/ Lai *gione muşat? muşat*?"[41] Iar el îi răspunde: „– Di muşutéţa ta, lĕa vrută"[42].

Iată acum, într-un „cântic di xĕane"[43], cum îl imploră fata pe iubitul ei să se întoarcă acasă cât mai degrabă: „– Jone bun, *jone muşat*,/ Jone áslan[44], jone alăvdat,/ Să nu-ń şezí multu tră-axene[45],/ Că-ń astindzí tinirĕaţălĕ – a mele!"[46] Începutul unei balade ni-l prezintă astfel pe erou:

---

[32] „Cântiţi de vrĕare".
[33] Făgăduiţi-i.
[34] Doar.
[35] Dete fuga.
[36] P. Papahagi, *Din literatura poporană* (LPA), p. 846, nr. LV.
[37] *Ibidem*, p. 840, nr. XXXIX, „Vu screapă" = e tare mâhnit.
[38] Obedenaru, *Texte mrom.*, p. 166.
[39] Weigand, *Ar.*, II, p. 146, nr. 86.
[40] „Ce-mi priveşti".
[41] P. Papahagi, LPA, p. 853, nr. LXXII.
[42] „De frumuseţea ta, iubito". *Ibidem*.
[43] „Cânt de străinătate".
[44] „Voinic leu".
[45] „tră-axene" = în străinătate.
[46] P. Papahagi, LPA, p. 882, nr. XX.

Scanned with OKEN Scanner

„Ficior bun, ficior *muşat*,/ Gíonĕ-aleptu[47] şi nviţat"[48]. Iar într-o baladă cu tema blestemului de mumă, drumeţii sunt întâmpinaţi de mamă, care le cere veşti despre fiu, şi, pentru a-l recunoaşte, ea le zugrăveşte portretul lui: „– Iara analtu şi *muşat*,/ Cu fesia piste dziane;/ Iara fidane, chipariş,/ Aleptu tu giuname"[49].

Într-un cântec elegiac despre un tânăr ucis de duşmani, iubita lui îl plânge, invocându-l astfel: „– Ndona vrut,/ Ndona *muşat*!"[50] O tânără nevastă se adresează unui flăcău care o văzuse plângând: „laĭ *gĭone*, lai *muşate*!"[51]. Mult mai rar, se întâlneşte acest epitet masculin şi în forma plurală, raportat la bărbaţi tineri. Iată, de exemplu, cum sunt invocaţi într-un cântec de străinătate soţii care pleacă, de către tinerele lor neveste: „– Voĭ laĭ gionĭ, voi lai muşati"[52].

Dar precum e şi firesc, neasemănat mai frecvent este calificată fata iubită cu epitetul „muşată", mai ales în lirica populară de dragoste a aromânilor. Astfel, iată cum se adresează un flăcău drumeţ unei fete pe care o întâlneşte la izvor şi care-i cade dragă: „– A lĕa fĕată, fĕată-alĕptă,/ Fĕată scumpă şi *muşată*!"[53] Sau: „– Fĕată moĭ, *fĕată muşată*"[54]. Iar în alt cântec, flăcăul o strigă pe iubita lui aşa: „– Lĕa fĕată, lĕa *muşată*"[55]. În altul, un tânăr vânător – trecând pe lângă o fântână – vede acolo: „nă fĕată *muşată*,/ Cu faţa scriată"[56].

Într-alt cântec erotic este vorba despre o fată: „ce-şi era muşată/ Parcă de mumă nu era faptă,/ Se părea că-şi era scriată!"[57] Avem a face aici cu modul de a exprima, într-un grad cu totul neobişnuit, uimirea provocată de frumuseţea feminină. Cântecul menţine şi mai departe

---

[47] „Ales, distins".
[48] P. Papahagi, LPA, p. 1053, nr. VIII.
[49] „Era nalt şi *frumos*/ Cu fesul pe sprânceană,/ Era pom tânăr, chiparos,/ Ales între cei tineri", T. Papahagi, *Ant. arom.*, p. 63.
[50] P. Papahagi, LPA, p. 936, nr. XVI.
[51] „măi voinicule, măi frumosule!" *Ibidem*, p. 932, nr. V.
[52] „Voi voinicilor, voi frumoşilor!", P. Papahagi, LPA, p. 893, nr. XIX.
[53] P. Papahagi, LPA, p. 849, nr. LXIV.
[54] *Ibidem*.
[55] *Ibidem*, p. 863, nr. CIII.
[56] „Scriată" are aici sensul de zugrăvită. *Ibidem*, p. 830, nr. VII.
[57] „care era frumoasă,/ De parcă nu era făcută de vreo mumă,/ Se părea că era zugrăvită!" Cf. Petrescu, *Mostre*, II, p. 80, nr. XX.

Scanned with OKEN Scanner

aceeaşi atmosferă de miraj în jurul eroinei celei fără seamă de frumoasă, ba încă potenţând-o în chip surprinzător.

În adevăr, în dialogul care are loc între ea şi flăcăul îndrăgostit de dânsa, el îi pune o serie de întrebări, care sunt tot atâtea elogii ale frumuseţii acesteia: „– Ah! *moĭ fĕată, moĭ muşată*!/ Muşuteaţa de ĭu ţi-uă aĭ aflată?/ Di si muma-ţi uă are faptă?/ Disi de zograf e scriată?/ Disi de Dumnedzeu e dată?/ Disi cu groşi e cumpărată?"[58] În răspunsul său, frumoasa eroină neagă toate acele presupuneri ale administratorului ei, care atribuie frumuseţii sale o origine pământeană – neagă până şi meritul mamei, care a născut-o – pentru a confirma numai ipoteza lui referitoare la o origine mistică, şi anume divină: „– Ni zograf mĭ-uă are scriată,/ Ni muma mĭ-uă are adărată,/ Ni cu groşĭ cumpărată,/ Că Dumnedzeu mĭ-uă are dată!"[59]

Credem că citatul cântec aromânesc a reuşit să dea expresie elogiului frumuseţii de femeie într-o formă deosebit de măiastră, aşa cum rar se întâlneşte, nu numai în poezia populară, ci şi în cea cultă la cele mai talentate teme lirice.

În alt cântec, de asemenea este scoasă în relief, într-un chip deosebit de izbutit, frumuseţea excepţională a eroinei, prin efectele negative produse asupra unui tânăr păstor, care a privit-o. El se îndrăgosteşte fulgerător de dânsa şi-şi uită de îndatoririle ciobăneşti, lăsând turma de oi să intre într-un ogor străin, unde au pricinuit mari pagube, pe care trebuie să le plătească îndată. Când bietul şi-a dat seama de cele întâmplate, izbucneşte în blesteme grele la adresa mamei fetei, pe care el o socoteşte a fi marea vinovată de nenorocirea lui: „– Ná-ima mă-ta, more fĕată,/ Ţi-ń te fĕaţe *ahât muşată*,/ Di-ń arcáĭ ocl'ul pri tine,/ Di-ń me cildisíĭ di minte/ Di-ń fudziră oĭle tu agru,/ Di-ń curmară multă zńie"[60]. Aici, prin

---

[58] „Ah! fă fată, fă frumoaso!/ De unde ai găsit atâta frumusețe?/ Oare mumă-ta ți-a făcut-o?/ Oare de zugrav e zugrăvită?/ Oare de D-zeu îți este dată?/ Oare cu bani e cumpărată?" Cf. Petrescu, *Mostre*, II, p. 80, nr. XX. Cf. şi variantele: P. Papahagi, LPA, p. 839, nr. XXXVI; p. 890, nr. XIII; Weigand., *Ar.* II, p. 86, nr. 56.

[59] „Nici zugrav nu mi-a zugrăvit-o,/ Nici mama nu mi-a făcut-o,/ Nici cu bani nu-i cumpărată,/ Ci Dumnezeu mi-a dat-o!" *Ibidem*, p. 80-82.

[60] „Fire-ar afurisită mă-ta, măre fato,/ Care mi te-a făcut *atâta de frumoasă*,/ Că numai cât îmi aruncai ochiul pe tine,/ Mă şi scrintii la minte,/ De-mi fugiră, oile în ogor/ Şi-mi făcură multă pagubă". Cf. Weigand, Ar. II, p. 22, nr. 17, v. 1. Cf. şi P. Papahagi, LPA, p. 840, nr. XLI. Se pare că Papahagi a reprodus cântecul direct după Weigand.

Scanned with OKEN Scanner

blestemul păstorului este exprimată într-o formă superlativă admiraţia pentru frumuseţea iubitei sale. În varianta publicată de Burada, blestemul proferat de flăcău împotriva mamei fetei, „Moĭ natema-ţi!”[61], apare ca refren – revenind după fiecare vers – ceea ce se înţelege, e de natură a produce un şi mai puternic efect liric[62].

Tot prin efecte de ordin negativ – adesea de-a dreptul dezastruoase – pe care le produce asupra tinerilor care-o priveau, este pusă în lumină frumuseţea extraordinară a unei fete, într-un basm din Cruşova. Astfel, ni se povesteşte cum un fecior de împărat, care umbla prin lume, departe de ţara lui, află de la stăpânul hanului unde trăsese că „Amirăul de aua areună *hil'ă atât muşată* ce care o veade de *muşuteaţă ce are*, până de 24 de orĭ nu poate să aremână bun: i va să glărească, i va să zurlusească, i va să veatămă de ahâtă vreare ce prinde către muşuteaţa a leĭ. Aşi pate ici cae vrea să uă veadă”[63]. Aşadar, asemenea nefericite întâmplări sunt toate determinate de frumuseţea fetei, adică se raportă direct la acea „hil'ă ahât muşată”.

Dar să continuăm încă a mai relata şi alte locuri din folclorul aromânilor – în special din poezia lor populară – unde apelativul „fĕată” (iar uneori şi „nivĕastă”) apare asociat cu epitetul calificativ „muşată”. Într-un cântec de dragoste, flăcăul povesteşte despre iubita sa: „Nă fĕată *muşată*/ Nĭ aveam tu mâhlă”[64]. În altul, îndrăgostitul face elogiul frumuseţii iubitei lui în chipul următor: „Ună fĕată di Arie/ Cu perlu ca di flurie/ Ţi-ĭ *muşată*, ţi-ĭ scriată,/ Pari că-i din ţer chicată!/ Fĕată ńarsişi inima”[65].

Într-un cântec de străinătate, mama o întreabă pe fiica ei – căreia îi plecase departe iubitul – de ce e tristă: „– Fĕată, le muşată,/ Ţe-ń staĭ 'nverinată?”[66] Sau: „– Morĭ armână s-morĭ *muşată*,/ Ţe mi staĭ învirinată?”[67] În varianta publicată de Burada, versul invocativ sună:

---

[61] „Afurisită fie-ţi!”

[62] Cf. Burada, *Poesii populare adunate în Macedonia* (RIAF), anul 3, vol. V, p. 182, nr. 21.

[63] Împăratul de acolo are o *fiică atât de frumoasă*, încât care cum o vede, de *frumuseţea ce-o are*, până-n 24 de ore, nu mai poate să rămână întreg (la cap): „ori va să-şi piardă minţile, ori va să-nnebunească, ori va să piară de atâta iubire, câtă capătă *pentru frumuseţea ei*. Aşa păţeşte oricare vrea s-o vadă”. Cf. Petrescu, *Mostre*. II, p. 33.

[64] P. Papahagi, LPA, p. 838, nr. XXXII, v. 1-2.

[65] „O fată din Arie,/ Cu părul ca aurul/ Ce frumoasă-i, crezi că-i zugrăvită,/ Pare că-i din cer picată!/ Fato, mi-arseşi inima”. Cf. P. Papahagi, LPA, p. 955, nr. LVII.

[66] „Fată *frumoasă*,/ De ce-mi stai supărată?” *Ibidem*, p. 876, nr. VII.

[67] „Fă aromânco, fă *frumoaso*,/ De ce-mi stai supărată?” *Ibidem*, p. 893, nr. XX.

Scanned with OKEN Scanner

„– Moĭ armână, moĭ muşată”[68]. Tot într-un cântec de străinătate, din Gopeş, tânăra soţie îi spune soţului, la despărţire, că, dacă se va întoarce târziu, o va găsi bolnavă de dor sau chiar moartă; dar dacă va veni degrabă o va găsi mai frumoasă de cum a lăsat-o: „După un an, tu turnată,/ Va s-mi afli *ma muşată*”[69].

Într-un cântec elegiac cu temă de baladă – despre frumoasa nevastă ucisă de soţul ei din gelozie, amăgit de un ienicer, care se lăudase că a cunoscut-o – aflăm de asemenea epitetul calificativ în chestiune: „– Laĭ Noti, laĭ Noti laĭ,/ Ţe-i *muşată* nvĕastă ţĕ-aĭ!”[70] La auzul unui asemenea elogiu al ienicerului, soţul mânios la culme s-a dus „la *nivĕasta-l' muşata*”[71] şi-i înfipse cuţitul în inimă.

Într-un cântec de străinătate, tânăra soţie sau fata – în deznădejdea lor că nu le mai vine acasă soţul sau iubitul – vor să se înece[72]. Un cărăuş, văzând-o pe una din acestea pe malul apei, o întreabă: „– Ţi staĭ, feată ningă mare?/ Fĕată *muşată*!”[73] Sau: „– Ţe şedzĭ, *fĕată*, ningă vale,/ *Fĕată muşată*?/ – S-treacă valea, si-ń m-neacă,/ Gĭone chi raġi!/ – Că ţe, fĕată, si-ń ti neacă,/ Fĕată *muşata*?”[74] Sau: „– Ţi staĭ, fĕată, lângă vale,/ Lĕa fĕată *muşată*?/ Şi-n plândzĭ cu ahătă jale,/ Lĕa feată *muşată*?/ Va-ń treacă valea şi v-ań ti neacă,/ Lĕa fĕată *muşată*!/ – Lasă şĭ-treacă ş-las mi nĕacă”[75].

Într-un cântec de iubire, flăcăul, care a stat mult timp în străinătate, îşi spune regretul că iubita lui – deşi o copleşise cu daruri multe şi bogate – l-a părăsit, găsind-o măritată. Într-o serie de strofe, el îi înşiră mustrător toate darurile primite de la dânsul; dar în ciuda mustrărilor ce adresează necredincioasei, fiecare strofă se-ncheie cu invocaţia- refren: „– Fĕată ńică şi muşată!”[76] De unde se vede că el n-a încetat totuşi de a o iubi şi de a se afla încă sub vraja frumuseţii ei.

---

[68] T. T. Burada, *Poesii populare* (RIAF), anul 3, vol. V, p. 576, nr. 4.
[69] „După un an, la-ntoarcere,/ Mă vei afla *mai frumoasă*”. *Ibidem*, p. 884, nr. XXII.
[70] „Măi Noti, măi Noti măi,/ Ce frumoasă nevastă ai!” *Ibidem*, p. 941, nr. XXVII.
[71] „la nevasta-i frumoasă”.
[72] *Ibidem*. Cf. şi Weigand., *Ar*., II, p. 146, nr. 86, versurile 2-3.
[73] Weigand., *Ar*., II, p. 88, nr. 58, v. 1.
[74] P. Papahagi, LPA, p. 901, nr. VIII, v. 15.
[75] *Ibidem*, p. 902, nr. VIII.
[76] Petrescu, *Mostre*, II, p. 60.

Scanned with OKEN Scanner

Într-un cântec liric din Samarina, mama o ceartă pe fiica ei că a trezit-o în zorii zilei – ca s-asculte cum cântă o pasăre – şi o apostrofează astfel: „– Tatš, lĕa feată ş-lĕa *muşată*”[77]. Iar în alt cântec din aceeaşi localitate, iată cum i se adresează flăcăul fetei: „– Fĕată, lea muşată”[78]. În fine, amintim şi o variantă a baladei aromâne cu tema odiseană, despre soţul întors acasă după o absenţă de mulţi ani, pe când soţia lui îşi sărbătorea nunta cu un altul: „– Duş-me, duş-me, până-n casă,/ Ń-aflaĭ *muşata-ń inveastă*”[79].

Destul de rar, apare acest epitet feminin şi sub formă plurală raportată la fete, iar uneori, de asemenea, la tinerele neveste. Într-un cântec în uz la joc, aflăm versurile: „– Papa-Nicola ş-avea trei fĕate,/ Treĭ laĭ feate, treĭ muşate”[80]. Începutul unui cântec de străinătate de la aromânii din Albania – care prezintă tabloul fericit al vieţii satelor dinaintea despărţirii – sună: „– Ţi-s *muşati* fĕatile,/ Fĕatile şi neveastile,/ Când vin sărbătorile”[81].

Într-un cântec liric e vorba despre aromâncele cele frumoase, dintre care un flăcău – după cât se pare un haiduc – vrea să răpească pe una din ele, când vor merge cu oile pe munţi, la venirea primăverii: „cŏ armânili *muşati*/ S-ĕasă şi oilĭ aţĕali lăĭ[82]/ S-ń-arápună arumână”[83]. Un cântec de iubire – de la aromânii din Albania (Berat) – ne spune că pe flăcăi îi apucă frigurile, atunci când văd fete frumoase, şi de boala aceasta grea nu pot scăpa cu toate leacurile din lume: „Muşuteaţa featilor/ Bagă hiavră – a ğonilor”[84]. În zadar trimit ei corăbii să aducă balsam din vestita Veneţie, ca să beie şi să se vindece de friguri, căci: „hiavra di fĕate *muşate*/ Nu si vindică cu balsam”, ci numai cu cuvântul fetei celei frumoase[85]. În fine, într-un cântec de leagăn, mama – care

---

[77] „Taci fă fată, fă frumoasă”. Weigand, *Die sprache der Olympo-Walachen*, p. 130, nr. XIX.
[78] *Ibidem*, p. 132, nr. XXIV, v. 1.
[79] „Mă dusei, mă dusei până-n casă,/ Îmi aflai frumoasa mea nevastă”. Cf. P. Papahagi, LPA, p. 898, nr. I.
[80] P. Papahagi, LPA, p. 907, nr. VIII.
[81] *Ibidem*, p. 885, nr. XXVI.
[82] „Negre”
[83] P. Papahagi, LPA, p. 831, nr. III.
[84] „Frumuseţea fetelor,/ Bagă friguri în voinici”.
[85] T. Papahagi, *Ant. arom.*, p. 27, nr. II; P. Papahagi, LPA, p. 950, nr. XLVI.

Scanned with OKEN Scanner

cântă ca să-şi adoarmă pruncul – şi-l imaginează deja flăcău, căutând întâlnire cu fetele cele frumoase: „Clo în dzĕană, tu livade,/ Acè sănt feate *muşate*,/ Mĕare – aroşe tĕ-a băşare”[86].

Foarte frecvent – mai ales în lirica populară erotică a aromânilor, dar şi în alte specii de cântece – iubita este identificată până-ntr-atât cu o fată frumoasă, încât epitetul „muşata”, prin care este desemnată de către flăcăul îndrăgostit, dobândeşte rolul de substantiv, cum e la dacoromâni *mândra*. De exemplu: „Tută noaptea ńu-ń durńiĭ,/ Mi sutsiĭ şi-ń mi vărtiĭ,/ Tr-una *muşată* nińgă noi”[87]. Sau, după un alt cântec cu tema flăcăului care, la revederea unei fete frumoase, fără seamăn, a îndrăgit-o deodată aşa de tare încât de emoţie cade de pe cal şi-şi scrânteşte rău piciorul: „Mai ghine *lândzit nic*[88], eram/ Pri[89] Gopeşĭ şi nu-ń triţeam,/ Aclò vidziŭ, unã *muşată*/ Unã oară ń-o vidzĭŭ,/ Daŏ orĭ dipi cal cădziŭ,/ Čičorlu ndreptu
ń-ul mutaĭ[90]„[91]. În alt cântec de iubire, aflăm de asemenea: „N’-am *muşata* tu viţină”[92].

Iată cum sună un altul, unde e vorba despre o fată, căreia i s-a dus vestea în lume pentru frumuseţea ei: „Naparte di lai-amare[93]/ Ń-alăvdară nă *muşata*:/ Cum să s-facŭ ta s-o vedu?/ Ncalică calu, džońile[94],/ Ş du-te pân di *muşata*”[95]. Într-un cântec în uz la joc – din Vlaho-Clisura – aflăm: „Ń-agâchisĕam unã *muşată*,/ *Nă muşată*, nă scriată”[96]. Într-un cântec nupţial, mireasa care, după datină, e condusă la trei fântâni să umple un

---

[86] „Colo-n deal, în livadă,/ Acolo sunt fete *frumoase*,/ Mere roşii pentru sărutare”. Papahagi, LPA, p. 957, nr. LX.

[87] „Toată noaptea nu-mi dormii,/ Mă sucii şi mă-nvârtii/ Pentr-o frumoasă de lângă noi”. Cf. Weigand, *Arom.*, II, p. 26, nr. 22.

[88] „Bolnav încă”.

[89] Prin.

[90] „mi-l scrintii”.

[91] P. Papahagi, LPA, p. 892-893, nr. XV, v. 1094.

[92] *Ibidem*, p. 845, nr. LV, versul 3.

[93] „De cealaltă parte a Mării Negre”.

[94] = „voinicul”

[95] Weigand, *Arom.*, II, p. 8, nr. 6; cf. şi alte două variante la P. Papahagi, LPA, p. 851-852, nr. LXVII, LXVIII.

[96] „Iubeam o frumoasă,/ O frumoasă, una zugrăvită!” P. Papahagi, LPA, p. 910, nr. XVII.

Scanned with OKEN Scanner

vas cu apă – este designată și ea prin epitetul substantivat „muşata": „– Umple soră, vĕarsă frate,/ Să-l' dăm apă-ali cripate[97]/ Nu l'u sĕate – ali cripate,/ Că l'u foame ali *muşate*[98]/ Nu l'u foame *ali muşate*,/ Că l'u seate ali cripate"[99].

Într-un distih erotic, iubita este denumită în acelaşi chip: „Pul'ŭ s fĕáți *muşata*/ Pitrunicl'e scriată;/ Io va-ń mi fac aláțŭ/ Si treacă si ń-o acațŭ!"[100] În alt distih, tot de natură erotică, la fel: „– Pul'ĭ voĭ d-Elbasanĭ,/ Pul'ĭ voi d-Elbasani[101],/ Nu-ń vidzu ĭ *muşata* di treĭ, patru ani!"[102] Într-un cântec „di xĕane", luna fiind invocată de tânăra soție – care o întreabă dacă în mersul său pe cer nu i-a văzut soțul – îi răspunde, numind-o „muşata": „– Tini lună nviliciŏasă[103],/ Nu-ń vedzuşi gĭonle[104] a ńeŭ?/ – Ți-l vidzui a *le muşată*,/ *Muşată* şi-nvirinată"[105].

În alt cântec de străinătate, în care toamna e apostrofată ca un anotimp rău, fiindcă-i alungă de acasă pe voinici prin țări străine – e vorba de plecarea iubitului unei fete, designată de asemenea prin apelativul „muşata": „Fudzi ş-gĭonli *ali muşate*,/ *Ali muşate*, li cripate"[106]. Sau: „Fugu gĭońli, z-duc tu xĕană,/ Fudži j-gĭonli *ali muşati*,/ *Ali muşati*, nvirinati./ Eşi *muşată* si-l pitreți"[107].

Iată acum un cântec în uz la dans, din care se vede cum o strigă flăcăul pe iubita lui: „– Dâşcl' idi-ți, *muşată*, uşa/ Morĭ mer aròş,/ Morĭ gutuńița mea!"[108] La fel este ea chemată şi în cântecele de dragoste, de

---

[97] „ali cripate" = întristatei
[98] „frumoasei"
[99] P. Papahagi, LPA, p. 916, nr. V.
[100] „Pasăre se făcu *frumoasa*,/ O potârniche zugrăvită!/ Eu mă voiu face lați,/ Să treacă să mi-o prinz". *Ibidem*, p. 958.
[101] „– O, voi paseri din Elbasan".
[102] P. Papahagi, LPA, p. 961, nr. XXV.
[103] „Tu, lună strălucitoare".
[104] „Voinicul, iubitul".
[105] „Ți-l văzui, fă frumoaso,/ Frumoasă şi întristato". P. Papahagi, LPA, p. 895, nr. XXV.
[106] „Se duce şi iubitul frumoasei,/ Al frumoasei, al îndureratei". *Ibidem*, p. 878, nr. X.
[107] *Ibidem*, p. 883, nr. XXI, cf. şi altă variantă: p. 883, nr. XXII; Burada – RIAF, nr. 3, vol. V, p. 177, nr. 6.
[108] „Deschide-ți, *frumoaso*, uşa,/ Fă, mărule roş,/ Fă, gutuia mea!" P. Papahagi, LPA, p. 904, nr. II.

Scanned with OKEN Scanner

către flăcăul care-o iubeşte: „– Vinu, *muşată*, vinu,/ Că nu ş-u ţinivà[109];/ Vinu, *muşată*, vinu,/ Că nu-ţi fac ţivà![110]"[111]

Iar într-un cântec liric din Vlaho-Clisura, înseşi prietenele ei – care o îmbie pe fată să meargă cu ele să aducă apă – îi adresează calificativul „muşată", în funcţie substantivală: „– An, *muşată*, la fântână!"[112] O variantă a cântecului elegiac deja citat despre moartea tragică a frumoasei neveste – pe care a ucis-o soţul ei, într-un acces de gelozie, are următorul refren, ce revine după fiecare două versuri: „– Haĭ *muşata mea*!"[113] Ienicerul înşelător pretindea că i-ar fi spus eroinei: „– Muşată, pri dzua ta!/ Meaşti-mi cu mâna ta!"[114]

Într-un cântec de nuntă – în uz când pleacă alaiul nupţial cu mireasa la casa socrilor – i se spune acesteia, ca din partea mirelui, să intervină pe lângă membrii familiei sale, începând cu tatăl ei, ca să i-o dea de soţie: „– Ma alba mea ş-*muşata mea*,/ Dzî-l'a tată tui/ S-ti da!"[115] Rând pe rând, ea răspunde că nimeni din familia sa nu consimte s-o dea, atât de dragă le este la toţi. Un cântec de dragoste – din Cruşova – are un refren invocativ cu epitetul substantivat în chestiune, ceea ce ilustrează cum nu se poate mai bine fenomenul urmărit de noi: „Aseară noaptea, ńadză- noaptea,/ *Lele muşata mea*!/ Ni sculaĭ şi ńerşu la vruta,/ *Lele muşata mea*!"[116]

Într-un cântec de dragoste, flăcăul – mergând în vizită la o fată de-o rară frumuseţe, pe care o găseşte singură acasă – o salută aşa: „– Bună-ţ dzuă, *mor muşată*!"[117] Apoi el o întreabă succesiv: „– Ĭú ţ u muma, *mor muşată*?/ Ĭu ţ u tata, *mor muşată*?" Fata îi răspunde că-s duşi la o nuntă regească[118]. O invocaţie identică aflăm şi-n cântecele de nuntă aromâne. Astfel, la casa socrilor, în dialogul ce are loc între mireasă şi soacră –

---

[109] „Că nu e nimenea".
[110] „Că nu-ţi fac nimic!"
[111] P. Papahagi, LPA, p. 838, nr. XXXII.
[112] „– Hai, frumoaso, la fântână!" Weigand, *Die sprache der Olimp-Walachen*, p. 136, nr. XXX.
[113] *Ibidem*, p. 941, nr. XXVI.
[114] „– Frumoaso, pe viaţa ta!/ Cinsteşte-mă cu mâna ta!" *Ibidem*, p. 941, nr. XXVI.
[115] „– Dalba mea şi *frumoasa mea*,/ Zi-i lui tat-to să te dea!" *Ibidem*, p. 921, nr. XXI.
[116] „Vai *frumoasa mea*!" P. Papahagi, LPA, p. 871, nr. CXXII.
[117] „– Bună-ţi ziua, fă, frumoaso!" Cf. Weigand, *Ar.*, II, p. 8, nr. 6.
[118] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

după ce mireasa o întreabă a cui e turma de oi, turma de capre, herghelia de cai – îi mai pune soacrei mari o ultimă întrebare, care-i şi cea mai importantă pentru semnificaţia ei simbolico-rituală: „– A cuĭ ş-ĕasti gĭonili,/ Ţe ahâtu s-câmâruseaşti?”[119] La aceasta soacra răspunde şi mai fălоasă decât la întrebările de mai-nainte: „– Al tău, morĭ mŭşată!”[120]

Într-un alt cântec de nuntă – care se cântă atunci când mireasa se urcă pe cal, gătindu-se de plecare la casa mirelui împreună cu tot alaiul de nuntaşi – apare ca refren invocaţia miresei prin epitetul în chestiune cu rol de substantiv, sub o altă formă, stereotipă, frecvent întâlnită: „– Calcă-ń pri zănghie[121]/ *Moĭ muşata mea*!/ Aruncă-ń-te pi şauo,/ Moĭ alĕapta mea!/ L’a-ţĭ fărnu[122] tu mână,/ *Moĭ muşata mea*[123]!”[124] Alt cântec de nuntă – îndătinat a se cânta chiar în momentul ceremonial, când cortegiul nupţial porneşte la casa mirelui – se caracterizează prin acelaşi refren: „Lŏară-tĕ arăchiră,/ *Moĭ muşata mea*!/ Câtră ĭu-ń ti dĕadiră,/ *Moĭ muşata mea*!/ – Munţâl’i di Niceanĭ,/ *Moĭ muşata mea*!”[125]

De altfel, invocaţia fetei – exact sub aspectul anterior ilustrat – nu e caracteristică numai cântecelor nupţiale, ci o aflăm şi în alte specii ale liricii populare aromâne, de exemplu în unele cântece de iubire: „– Moĭ veţina cu ocl’i laĭ,/ Ţi te scol’ l’tahina dimineaţa,/ *Moĭ muşata mea*!”[126] Alteori, această invocaţie a frumoasei fete sau neveste apare sub forme mai simple, adică mai laconice, precum s-a văzut deja într-o serie de exemple citate, la care vom mai adăuga câteva spre a relata încă o variantă. Într-o baladă cu tema odiseană, bărbatul întors din străinătate, după o absenţă de mulţi ani – întâlnind-o pe tânăra lui soţie la şipotul unde-şi adăpa el calul – nu-i spune altfel decât „muşata”: „Ń-aflaĭ *muşata* la şopotŭ”. Şi adresează următorul salut: „– Bună-ţi oară, *moĭ muşată*!”[127]

---

[119] „Al cui este voinicul/ Care se mândreşte atâta?” Cf. P. Papahagi, LPA, p. 925, nr. XXXII.

[120] „– Al tău, fă frumoaso!” *Ibidem*.

[121] „zănghie” = scară de şea.

[122] Frâul.

[123] „Fă, frumoasa mea!”

[124] P. Papahagi, LPA, p. 921, nr. XX.

[125] „Te luară, te răpiră,/ Fă, *frumoasa mea*!/ Încotro mi te dădură,/ Fă, *frumoasa mea*?/ În munţii Niceani,/ Fă, frumoasa mea”. *Ibidem*, p. 922, nr. XXII.

[126] „– Fă, vecină cu ochi negri,/ De ce te scoli disdedimineaţă,/ Fă, frumoasa mea!” Cf. Weigand, *Ar.*, II, p. 178, nr. 98.

[127] P. Papahagi, LPA, p. 900, nr. VI; cf. şi variantă, *Ibidem*, p. 898, nr. 1.

Scanned with OKEN Scanner

Mai amintim apoi un cântec liric, în care un tânăr drumeț – văzând urmele suferinței pe chipul unei frumoase neveste și întrebând-o ce durere are – îi adresează aceeași invocație devenită aici refren: „*Moĭ muşata*, moĭ porumba mea!”[128] În fine, într-un cântec în uz la dans, un tânăr necunoscut o întreabă pe fată despre mama ei, adresându-i-se astfel: „– Ĭu-ń ț-u mă-ta, *moĭ muşată*?”[129]

Uneori epitetul care ne preocupă apare în rol de substantiv și sub forma plurală, însă cu mult mai rar. Astfel, într-un cântec „di xeane”, eroul – amintindu-și de anii tineri, când se afla la lucru prin țări străine – spune: „Când eram gĭoni ninsurat,/ Ninsurat, nimustacát/ Pritu xĕani ń-alăgam/ Şi *muşatili* mutream:/ Carĭ i albă, carĭ ĕ-arunsă,/ Carí ĕaste cu oclu’l laĭŭ”[130]. Tot sub formă plurală aflăm acest epitet feminin substantivat și într-un alt cântec erotic: „Ci-și bate un pul’ĭu bilbiliu/ Pre-alumăcci di trandafili,/ Că-și veade *doue muşate*”[131]. Amintim că-n graiul aromân, apelativul care desemnează privighetoarea e masculin, ceea ce înseamnă că aici el are rol figurat, simbolizându-l pe flăcăul profund impresionat de frumusețea celor două fete.

Într-o variantă, din Samarina, a citatului cântec, faptul acesta apare în toată claritatea. Eroul se află pus în fața unei dileme sentimentale nu ușor de rezolvat. În cele din urmă însă învinge preferința pentru una din cele două fete, amândouă frumoase: „Cântă bilbiliu pre salțe,/ Că-ș vedzu două muşate/ – Car’ să l’au ș-car’ să-alas?/ Să-ń l’au acea mai mică,/ Că-ń ĕaste mai mult mșitică”[132]. Remarcăm aici o nouă formă a epitetului feminin în chestiune: *mșitică* (< muşitică < muşată + suf. dim. *-ică*). Evident, sensul de „frumușică” al acestei forme nu este nicidecum diminutival, ci hipocoristic, adică pur afectiv.

---

[128] „Fă frumoaso, fă porumbița mea”. *Ibidem*, p. 953-954, nr. LV.

[129] „Unde mi ți-i mamă-ta, fă frumoaso?” *Ibidem*, p. 906, nr. V.

[130] „Când eram tânăr neînsurat,/ Neînsurat, făr-de mușteață,/ Umblam prin străinătate/ Și *frumoasele* le priveam:/ Care-i albă, care e bălaie,/ Care e cu ochii negri”. *Ibidem*, p. 894, nr. XXIII.

[131] „Ce mai cântă o pasăre, privighetoare,/ Pe crengi de trandafir,/ Că-mi vede două frumoase”. CF. Burada, RIAF, anul 3, vol. V, p. 181, nr. 20.

[132] „Cântă privighetoarea-n salcie,/ Că-mi văzu două frumoase/ Hai s-o iau pe-acea mai mică,/ Pentru că-mi e mai frumușică!” Cf. Weigand, *Die sprache der Olimp – Walachen*, p. 134, nr. XXVIII.

Scanned with OKEN Scanner

Iată acum şi un cântec „di vreare", al cărui erou ne face cunoscut cum şi-a ales-o el pe draga lui dintr-o ceată de fete frumoase, ca fiind cea mai tânără şi cea mai frumoasă din toate: „Duş-mĕ, duş-me până-n vale,/ N'-aflai *muşatile* ń-aflai muşatile n-cale/ Ţĕa ma ńica *ma muşată*!/ Va mi due si-l' daŭ pi poartă"[133].

Într-un basm din Cruşova, împăratul, vrând să-şi însoare feciorul, trimite oameni „tea se aleagă *mai muşatele fĕate*, ce putea să afle tu amirălia tută"[134]. După aceea, el şi-a chemat fiul, îndemnându-l „să aleagă cae easte de muşat ma muşată"[135]. Aici, epitetul nostru e pus la superlativul absolut, exprimat printr-o formă perifrastică pe bază de repetiție. În acelaşi basm, întâlnim şi superlativul absolut de formă curentă, în pasajul imediat următor, unde ni se povesteşte că, deşi fetele erau „multŭ muşate"[136], totuşi fiul de împărat le priveşte cu nepăsare.

Într-un cântec erotic, flăcăul chinuit de pasiunea dragostei pentru o fată le blestemă pe toate *frumoasele*, care-i fac pe voinici să sufere din pricina farmecului frumuseții lor: „Hĕavra s-o da *a muşatilor*,/ Sânătatea a gĭońlor!"[137] În acelaşi timp, el îşi exprimă admirația în special pentru două dintre acele frumoase, care vin pe mare într-o corabie aurită şi pe care le asemuieşte cu stelele: „Suflă vântul pi tu a mare/ Di mintĕaşte cátrisli./ Cátrisli sunt tute varachíe/ Ş-aduțeá *dòaăle muşate*,/ *Doaăle muşate să ca stele*"[138].

Într-un cântec de străinătate, tânăra nevastă, care plânge după bărbatul plecat de-acasă, ne este înfățişată metaforic drept o stea: „Ce-şi cântă bilbiliu,/ Tru nă dzâoă di tru maiu,/ Ti nănveastă *steauă muşată*,/ Ce-şi jilea lailu bărbat/ Lailu bărbat şi mavrumat:/ – Nu plândze nveastă

---

[133] „Mă dusei, mă dusei până-n vale,/ Mi-aflai frumoasele-n cale/ Cea mai mică era *mai frumoasă*!/ Mă voiu duce să-i bat în poartă". *Ibidem*, p. 858, nr. LXXXVI.

[134] „ca să aleagă *fetele cele mai frumoase*, pe care puteau să le afle în toată împărăția". Cf. Petrescu, *Mostre*, II, p. 13.

[135] „s-o aleagă pe aceea, care este mai frumoasă decât (tot ce poate fi) mai frumos". *Ibidem*, p. 14.

[136] „foarte frumoase" – *Ibidem*.

[137] „Dare-ar frigurile în *frumoase*/ Şi sănătatea în flăcăi!" Weigand, *Ar.*, II, p. 14, nr. 11.

[138] „Suflă vântul pe mare/ De mână corăbiile./ Corăbiile sunt cu totul aurite/ Şi-aduceau pe *cele două frumoase*,/ *Amândouă frumoasele sunt ca nişte stele*". *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

şi-s muşată,/ Că ńi-ţi cherzĭ muşeteaţa!"[139] În ce priveşte uzul comparaţiei fetelor frumoase cu astrele, în poezia populară aromână, mai relatăm aici şi un cântec nupţial, care se cântă înainte de plecarea mirilor la cununie şi în care mireasa e asemănată cu luceafărul: „– Ţi-ĭ, *muşată*, ah mărată!?/ Şi *aşi-ţi lâmbruseăşte faţa*/ *Ca luţeăfîrle dimineaţa*!"[140]

Evident, în reprezentarea estetică a poporului, aceasta înseamnă o culminaţie a frumosului uman. Iar într-un cântec de nuntă grămostenesc întâlnim un alt simbol superlativ al frumuseţii feminine, a cărui prezenţă am semnalat-o deja în basmele aromâneşti, şi anume comparaţia cu o zână. În localitatea Coceani, la solemnul moment ceremonial, când intră mireasa în casa mirelui, este îndătinat un cântec, în care aflăm următoarele versuri adresate miresei şi cântate ca din partea gazdelor: „– Că nâvinĭşĭ nicuchiră/ Albă ş-ca alghină,/ *Mşată ca nă dzână*"[141].

Remarcăm aici totodată forma sincopată a epitetului în chestiune: *mşată* < muşată, care prezintă un frapant paralelism cu vechiul apelativ dacoromân *frâmseaţe* şi cu antroponimul masculin *Frâmşea*[142]. Anterior, am relatat acelaşi fenomen, al sincopării lui *u-* din prima silabă, şi la hipocoristicul feminin „mşitică"[143], derivatul direct al acestei forme. Dar în folclorul aromânesc, aflăm, de asemenea, utilizat în rol de substantiv, corespondentul masculin al epitetului mai sus discutat, deşi – precum de altfel era de aşteptat – el apare incomparabil mai rar sub acest aspect decât sub cel feminin. Explicaţia stă, fireşte, în faptul că frumuseţea – mai ales la acest ram al lumii româneşti, trăitor în condiţii nespus de dure – nu este considerată nicidecum drept un atribut specific bărbaţilor, ci ca o trăsătură care le caracterizează în mod exclusiv pe femei. Spre a ilustra şi aceste rare apariţii, vom relata mai întâi un cântec de străinătate, în care,

---

[139] „Ce mai cântă privighetoarea,/ Într-o zi de mai,/ Pentr-o nevastă, *frumoasă stea*,/ Care şi-l jeleşte pe bietul ei bărbat,/ Pe bietul ei bărbat cu ochii negri./ Nu plânge, nevastă, tu *frumoaso*,/ Că mi-ţi pierzi frumuseţea!" Cf. Burada, RIAF, anul 3, vol, V, p. 18, nr. 22.

[140] „– Ce este, *frumoaso*, vai biato!?/ Şi-aşa-ţi străluceşte faţa,/ Ca luceafărul dimineaţa!" Cf. Weigand, *Arom*, II, p. 46, nr. 31, versurile 1-3.

[141] „Că ne venişi stăpână,/ Albă ca o albină/ Frumoasă ca o zână!" Cf. T. Papahagi, *Ant. arom.*, p. 19. După citatele versuri, urmează urările de sănătate şi longevitate, de înavuţire şi prolificitate.

[142] Cf. mai sus.

[143] Cf. mai sus.

Scanned with OKEN Scanner

pentru tânăra soţie – rămasă singură acasă şi copleşită de dor, după bărbatul ei dus departe la lucru – el nu poate fi altfel decât frumos. Ea invocă luna cea a tot văzătoare, rugând-o să-i spună dacă nu cumva l-a văzut pe soţul său; iar când îl va vedea să-l îndemne să se întoarcă acasă cât o putea mai curând. Iată cum se adresează ea lunii: „– Morĭ tu lună nvilicioasă/ Mult analtă şi dipârtoasă,/ Di-ţĭ vedzi oaminĭ, di-ţĭ vedzĭ lume,/ Nu-ţĭ vidzuşĭ *muşatlu* a ńeu?”[144]

Iar într-un cântec de dragoste, fata îşi binecuvântează iubitul în chipul următor: „– Si-ń bânedzĭ *muşatlu* a meu,/ Si-ń tii ţână Dumnidzău!”[145] În fine, mai citǎm şi un bocet aromânesc[146], în care mama plângând după fiul mort departe între străini – fără ca ea să mai fi dat ochii cu el – vorbeşte totuşi cu dânsul ca şi cum l-ar avea în faţa ei şi-i spune: „– Nu-ń ti vidzuĭ durutlu a ńeŭ,/ Nu-ń ti vidzuĭ *muşatlu a neu*,/ Şi necă va-ń ti vedu”[147].

Dar epitetul nostru este atestat şi la grupul dialectal al românilor din Meglen. E adevărat că asupra graiului acestora s-a exercitat o foarte puternică influenţă bulgară, care l-a suplantat în cele din urmă pe autohtonul *muşat*, *-ă* prin sinonimul de împrumut *úbav*, *-ă* (< bg. *хубав*, *-а*). Cea dintâi colecţie folclorică, pe care o avem de la meglenoromâni – datorită eminentului folclorist P. Papahagi – nu ne oferă nici un text în care să figureze epitetul *muşat* sau derivate de ale lui; ci pretutindeni ideea de frumos este exprimată prin corespondentul său de origine bulgară *úbav* sau printr-un derivat ca *ubăvĭl’ă*[148]. S-ar fi putut trage de aici concluzia că în respectivul dialect n-a existat niciodată epitetul *muşat* sau în tot cazul că acest element lexical vechi românesc a dispărut din el fără urmă. Din fericire, în colecţia apărută cu aproape trei decenii mai târziu, a lui Capidan, îl aflăm înregistrat sub diferite aspecte morfologice, şi în variate funcţii gramaticale; ba chiar, precum se va vedea mai departe, el ne este atestat şi în rolul de antroponim.

---

[144] „Măre tu lună lucitoare,/ (Care eşti) foarte sus şi-ndepărtată,/ De vezi oameni, de vezi lume,/ Nu-l văzuşi pe frumosul meu?” Cf. P. Papahagi, LPA, p. 895, nr. XXVI.

[145] „Să-mi trăieşti, frumosul meu,/ Să mi te ţină Dumnezeu”. *Ibidem*, p. 951, nr. XVIII.

[146] μιργιῦλόγ < neogr. μυρολόγι

[147] „Nu mi te văzui, iubitul meu,/ Nu mi te văzui, *frumosul meu*/ Şi nici că mi te voi vedea”. P. Papahagi, LPA, p. 979, nr. XXXI.

[148] = frumuseţe.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel, basmul cu tema metamorfozei unui băiat în cerb – *Fišorlu tses-feasi tserbu* – care a fost cules în satul Ţârnareca, ne povesteşte despre fiul de împărat că, pe când se afla la vânătoare, a găsit-o în pădure pe fată, sora băiatului-cerb, şi că „al' fu milă tri ia că ăira *multu muşată*"[149]. Fapt demn de relatat, în acelaşi basm, pe care Papahagi l-a cules în satul Lunzinĭ şi care e aproape identic cu cel publicat de Capidan, în loc de *muşată* figurează epitetul corespunzător de influenţă bulgară: „la ficior al' fu mila di ĭea că ra multă ubăvă"[150]. Se vede clar de aici că – faţă de varianta Papahagi – varianta Capidan reprezintă un stadiu mai arhaic, când epitetul vechi românesc exista pretutindeni în graiul acestui grup dialectal. Într-un alt basm, din colecţia lui Capidan, intitulat *Cătuneanlu şu zlatarlu*[151], împăratul le spune peţitorilor frumoasei eroine: „slăgăiţi-vă[152] şu vă dau căti trei dzili *izini* (turc. < *izin*) ca si dăraţi căti un lucru *muşat* şu curui lucru as-ii *mai muşat*, ţelui as iască mul'area"[153]. Dar mai departe, în acelaşi text folcloric, întâlnim epitetul în chestiune la gradul superlativ, raportându-se chiar la frumoasa eroină a basmului: „Şu fitsiorlu tsărescu căn dzunsi la loclu iu al' vean grită ăscheri, au lo caulu tsel di lemn şu fudzi sŭ-u caftă feata *tsea mai musată di lume*"[154].

Relevăm apoi că în acest basm figurează epitetul nostru chiar şi în rol de substantiv, ba încă exprimat sub acea formă – tot de sens superlativ, ca cea deja citată – pe care o întâlnim curent în basmele aromâneşti şi care constituie, la aromâni, denumirea atât de specifică atribuită eroinei ce personifică idealul frumuseţii feminine: „Etu, tru ĭaştă casă şeade Muşata-Loclui"[155]. Remarcăm însă că menţionata denumire idiomatică apare acum sporadic la românii megleniţi. În locul

---

[149] „Îi fu milă de ea, că era tare frumoasă". Cf. Capidan, *Megl.*, II, p. 105, nr. 64[17].
[150] P. Papahagi, *Românii din Meglenia*, p. 14[11].
[151] „Ţăranul şi giuvaergiul".
[152] < bg. слагаи се.
[153] „Înţelegeţi-vă şi vă dau răgaz trei zile ca să faceţi câte un lucru *frumos*; şi al cui lucru are să fie mai *frumos*, a aceluia să fie femeia". Cf. Capidan, *Megl.*, II, p. 107, nr. 65[14].
[154] „Şi feciorul de împărat, când ajunse la locul unde i-au spus ostaşii, luă calul cel de lemn şi merse s-o caute pe fata cea mai frumoasă din lume". *Ibidem*, II, nr. 65[25], p. 108.
[155] „Iată, în această casă, şede Frumoasa-Pământului". *Ibidem*, II, p. 108, nr. 65[28].

Scanned with OKEN Scanner

ei, întâlnim frecvent la dânşii, în basme, forma „Ubăvíl'a-Loclui”[156], care de fapt nu e decât o substituire parţială a numelui folcloric mai vechi „Muşata Loclui”, printr-un element bulgar sinonim. Dar dovada peremptorie pentru marea răspândire a epitetului *muşat, -ă* la meglenoromâni, într-un îndepărtat trecut, o aflăm în faptul că, în folclorul lor, ne este atestat chiar şi un vestigiu al creaţiei antroponimice, având ca prototip acest epitet. În adevăr, într-un cântec liric, cules de Capidan din marele sat meglenit Nânta, cântec cunoscut în popor sub numele de *Lu Muşa*[157], acest prenume feminin – derivat hipocoristic de la numele de botez feminin Muşata, atât de răspândit în dialectul aromân şi cu deosebire în cel dacoromân – apare de şase ori, când la cazul nominativ, când la vocativ, de exemplu: „– Tsi ts-u ligat capu *Muşu*[158]/ Dali mult ti doari!”[159] Sau: „Nu dună găile[160] tu *Muşu*,/ Aber[161] ats trimeasi, *Muşu*”[162]. Sau: „Că-ş-si dus-aų *Muşa* lele/ Lă lu Musta cunàc[163],,[164]. Sau: „Di-i l-a zătsirut-au *Muşa*/ Chiustecu[165] lu begu”[166]. Sau, în fine: „Di si dus-a Muşa casă...”[167]

Aşadar, şi în acest dialect agonizant al limbii române, prezenţa epitetului *muşat, -ă* şi utilizarea lui în situaţii care au putut favoriza creaţia antroponimică sunt realităţi incontestabile. Dar epitetul în chestiune este de uz curent, întocmai ca în aromână – la cel mai depărtat şi mai izolat dintre dialectele româneşti din Peninsula Balcanică, şi anume la cel istroromân, care se află şi el, ca şi graiul meglenit, în ultima sa fază crepusculară, fiind ameninţat a dispărea total peste puţină vreme în masa croată. El a fost înregistrat încă de cei mai vechi

---

[156] Cf. Capidan, *Megl.*, III, p. 311 s.v.
[157] Al Muşei.
[158] Cazul vocativ = dacoromână *Muşo*.
[159] „– De ce ţi-ai legat capul *Muşo*,/ Oare te doare tare?” Capidan, *Megl.*, II, p. 17.
[160] < turc. *gailè* = grijă, supărare. Cf. Hony, *Turk.-Engl. dict.*, p. 114 s.v.
[161] < turc. *habèr* = veste. Cf. Hony, *Turk.-Engl. dict.*, p. 129 s.v.
[162] „Nu-ţi fă grijă, tu *Muşo*,/ Îţi trimease veste, Muşo”. Capidan, *Megl.*, p. 17, nr. IV, str. 6.
[163] < turc. *konàc* = locuinţă, palat. Cf. Hony, *op. cit.*, p. 207 s.v.
[164] „Că mi s-a dus *Muşa*, vai,/ La palatul lui Musta”. Capidan, *Megl.*, II, p. 17, nr. IV, str. 7.
[165] < turc. *köstéc* = lanţ de ceasornic. Cf. Hony, *op. cit.*, p. 210 s.v.
[166] „De i-a cerut *Muşa* beiului lanţul de ceas”. Capidan, *Megl.*, II, p. 17, nr. IV, str. 8.
[167] „De s-a dus *Muşa* acasă”. *Ibidem*, p. 17, nr. IV, str. 9.

Scanned with OKEN Scanner

cercetători, care s-au ocupat cu studiul acestui dialect. Ne gândim în primul rând la Ioan Maiorescu[168], apoi la Ive Antonic[169], Th. Gartner[170], Miklosich[171], T. Burada[172], G. Weigand[173], Iosif Popovici[174], S. Puşcariu[175]. Astfel, I. Maiorescu – pe la începutul jumătăţii a doua a secolului al XIX-lea[176] – relatează cu uimire că „românii istriani au vorbe ce se află numai la macedoromâni" şi ilustrează acest fapt tocmai prin epitetul care ne preocupă, spunând în continuare: „precum *muşatu* pro *frumosu*"[177]. El îl înregistrează, de asemenea, în al său vocabular istroromân[178], menţionând şi aici că „istroromânii au în graiul lor acest cuvânt ca şi tracoromânii", cum îi mai numeşte Maiorescu pe macedoromâni. Mai departe însă vom prezenta epitetul nostru nu izolat, ci în asocieri, unde el apare ca determinant al vreunui apelativ care îl designează fie pe un tânăr bărbat, fie mai ales pe o tânără femeie.

---

[168] Itinerar în Istria, Iaşi, 1874.
[169] *Canti popolari istriani*, racolti a Rovigno – Roma – Torino – Firenze, 1877.
[170] Materialien zum Stadiu des Rumänischen in Istrien, 1880.
[171] *Romunische Untersuchungen*. I. *Istro und macedorum sprachdenkmähler*, Wien, 1881 – în *Denkschriften* der K. Akademie der Wissenschaften, Philosophie, Ier Theil, Bd. XXXII.
[172] Călătorie în satele româneşti din Istria, 1896.
[173] Erster Jahresberichte des Institutes für rumänische Sprache, zu Leipzig, 1894.
[174] Dialectele române din Istria, I-II, Halle, 1909,1914.
[175] Studii istro-române, I-III.
[176] Cartea sa, *Itinerarii în Istria*, publicată postum după manuscrisele rămase de la el, apare abia în anul 1874.
[177] Cf. I. Maiorescu, *Itinerar*, p. 33.
[178] *Ibidem*, p. 105.

Scanned with OKEN Scanner

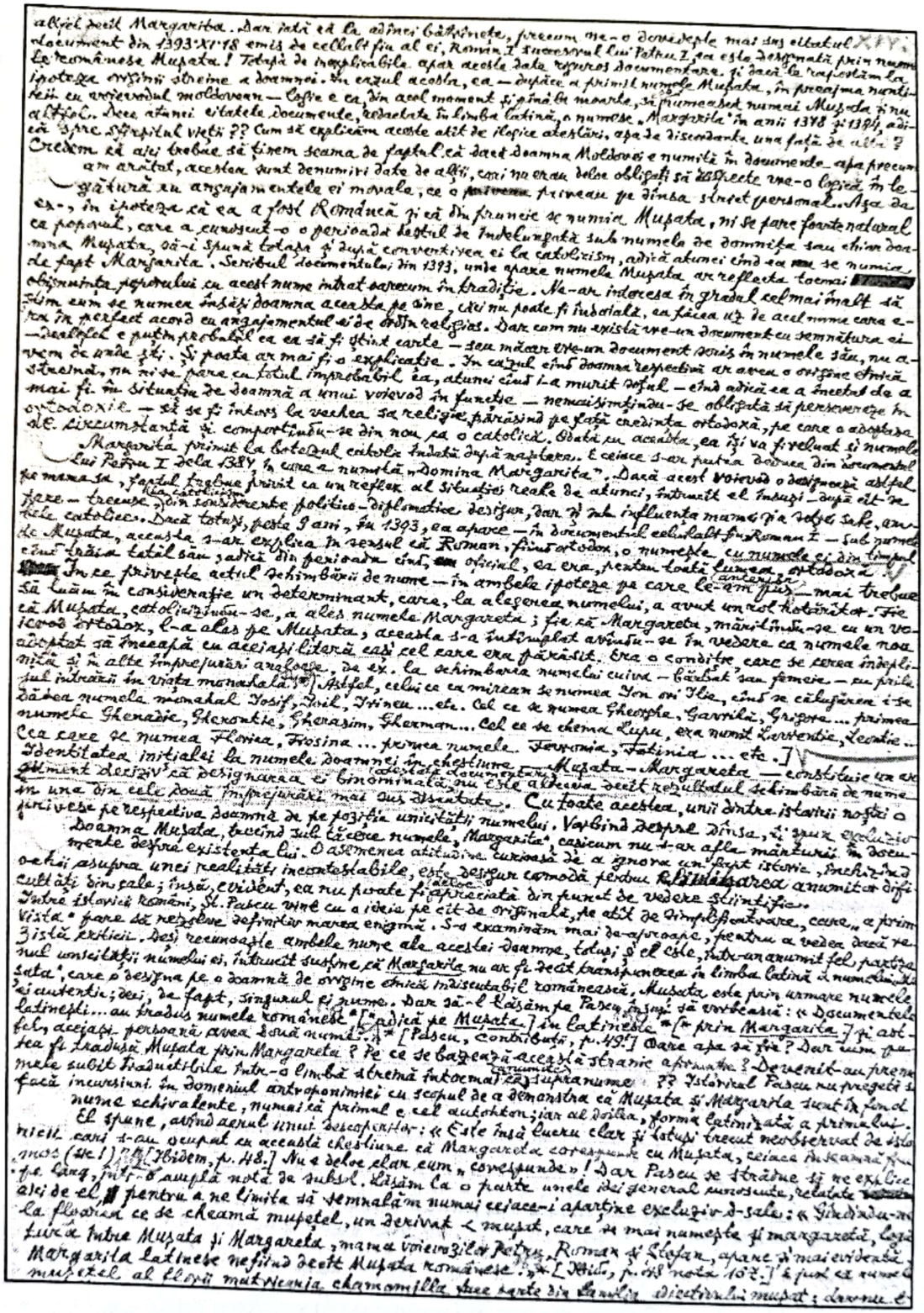

Capitolul 5. Textul pierdut la întoarcerea din refugiu
a fost rescris în jurul anului 1973

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL 5
Adevărul cu privire la dinastia Muşatinilor din perspectivă pur antroponimică

În capitolul 3, am ilustrat prezența antroponimului în chestiune la românii din Dacia prin varianta feminină Muşata, atestată în Moldova – la o persoană dintr-o familie domnitoare – de către unul din cele mai vechi documente moldoveneşti, de redacție slavă, de pe la finele secolului al XIV-lea. Este epoca în care de-abia îşi pornise începuturile viața de stat a Principatului Moldovei. Nu avem însă absolut nici un fel de atestare documentară serioasă, din acest secol sau de mai târziu, despre existența variantei masculine la vreuna dintre familiile din care descind primii voievozi moldoveni. Şi cu toate acestea, în istoriografia noastră veche şi nouă, precum şi la unii cronicari şi istorici străini, abundă informațiile despre un pretins voievod moldovean cu numele Muşat, care ar fi lăsat moştenire acest nume la succesorii săi şi care ar fi fost întemeietorul dinastiei Muşatinilor. Dar *un asemenea voievod, care să fi domnit în Moldova, n-a existat niciodată! E un produs pur fantasmagoric, un mit, care trebuie definitiv înlăturat. Este ceea ce voim să dovedim mai departe, pentru a face lumină într-o chestie care interesează în cel mai înalt grad istoria Moldovei din perioada întemeierii şi totodată pentru a rectifica o eroare foarte gravă, care planează de secole asupra istoriografiei menționatului principat.*

În acest scop, am cercetat cu cea mai mare atenție toate izvoarele istorice mai importante şi toate documentele care se raportă la Moldova din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Dar, pe de o parte, ştirile cu caracter strict documentar din vremea aceea fiind extrem de puține, iar pe de alta, unii cronicari dând informații foarte vagi sau confuze, ba nu o dată chiar contradictorii, fac ca epoca respectivă să se afle sub semnul controversei, nu numai din punct de vedere pur istoric, ci şi în ce priveşte antroponimul nostru ca nume domnesc. Cât despre istoricii moderni şi

Scanned with OKEN Scanner

contemporani, se poate spune: câți istorici, atâtea păreri! Un adevărat labirint, dacă nu chiar un haos. Să încercăm a strecura aici o rază, pentru a afla ieşirea la lume din întunecoasele „ambages". La lumea cea reală.

Din fericire, cele mai vechi anale şi cronici moldoveneşti ne informează just, cel puțin în privința antroponimului care ne preocupă, în funcția lui de nume princiar. Numai că aceste vechi mărturii trebuie citite şi interpretate cum se cuvine. Astfel, letopisețul de la Bistrița ne spune că, după voievodul Bogdan, „господствова сынь Моушатинъ Петръ Воевода ви лѣть"[1].

Eminentul nostru slavist, I. Bogdan, editorul acestui letopiseț, traduce: „Petru Voievod fiul *lui Muşat* (sic!) domní 12 ani"[2], ceea ce e foarte greşit. Trebuia tradus: „Petru Voievod, fiul *Muşatei*, domní 12 ani". Apoi, în cronica putneană, la şirul de domni pornind de la Dragoş întemeietorul – sub numărul 5 – citim că a domnit „Петръ Воевода сынь Моушатинь си (лѣть)"[3]. Bogdan traduce acest pasaj tot în mod eronat: „Petru Voievod, fiul *lui Muşat*, au domnit 16 ani"[4], în loc de „Petru Voievod, fiul *Muşatei*". Cronica moldo-polonă, arătându-ni-l pe Petru I, succesorul lui Lațcu, spune: „Potyn syn Mussaczynów Piotr był hospodarem"[5]. Bogdan, perseverând în eroare, traduce: „După aceea au domnit Petru, fiul *lui Muşat*"[6], în loc de: „După aceea a fost domn Petru, fiul *Muşatei*". În cronica anonimă, în care Petru I urmează la tron îndată după Bogdan, aflăm: „и потомъ государьствова Петръ Воеводъ сынъ Моушатинъ"[7].

Bogdan, cu nedezmințită consecvență, traduce tot aşa de greşit şi acest pasaj, ca şi pe cele corespunzătoare din cronicile anterior citate: „după aceea au domnit Petru Voievod, fiul *lui Muşat*"[8], în loc de „Petru Voievod, fiul *Muşatei*". În fine, în letopisețul lui Azarie, citim: „и господствова сынь Моушатин Петръ си (лѣт)"[9]. De data aceasta,

---

[1] I. Bogdan, *Cronici inedite*, p. 35.
[2] *Ibidem*, p. 49.
[3] Idem, *Vechile cronici*, p. 30 şi 143.
[4] *Ibidem*, p. 193.
[5] *Ibidem*, p. 173; cf. şi *Cronici inedite*, p. 120.
[6] Idem, *Vechile cronici*, p. 223.
[7] *Ibidem*, p. 188.
[8] *Ibidem*, p. 238.
[9] Idem, *Letopisețul lui Azarie*, p. 90.

Scanned with OKEN Scanner

Bogdan – dându-şi seama de eroarea pe care-o făcuse anterior – a tradus cum se cuvine: „şi au domnit fiul *Muşatei*, Petru, 16 ani”[10]. Dar au trebuit să treacă 18 ani de la prima publicare de cronici vechi moldoveneşti şi 14 ani de la a doua publicare, pentru ca, în cele din urmă, Bogdan să dea traducerea justă a pasajului în chestiune din această cronică. Însă în toate celelalte texte de cronici şi anale, care au fost până nu de mult ediţii unice, eroarea a rămas, continuând a se menţine şi a-i influenţa pe cei ce au consultat cronicile respective.

Drept este că slavistul I. Bogdan, cu probitatea sa ştiinţifică şi cu autocriticismul care-i este caracteristic, şi-a recunoscut singur greşeala şi, la traducerea letopiseţului lui Azarie, a făcut următoarea remarcă într-o notă de subsol: „Моушатин” e un adjectiv posesiv şi a fost tradus greşit cu „Muşat”[11]. Totuşi, această laconică relatare a fost cu totul insuficientă, fiindcă nota care o conţine a putut trece neobservată pentru unii dintre cititorii letopiseţului. Dar chiar şi celor care au luat act de ea, le spune prea puţin. Dată fiind importanţa deosebit de mare a locurilor unde fusese comisă greşala, Bogdan ar fi trebuit să stăruie ceva mai mult şi mai vizibil asupra ei, făcând trimiteri speciale la fiecare din acele locuri, spre a-i preveni într-un mod mai eficace pe lectori.

La aproape şapte decenii după apariţia primului volum de anale şi cronici vechi moldoveneşti, date la lumină de I. Bogdan, în anul 1959, P. P. Panaitescu a dat o nouă ediţie a lor, în care, firește, pasajele cu traducerea eronată au fost traduse aşa cum se cuvenea[12]. Dar acum era prea târziu spre a mai fi putut stăvili efectele vechii erori, care crease deja o foarte puternică tradiţie pentru un neadevăr în istoriografia românească. Pe de altă parte, Panaitescu – corectând eroarea de traducere a lui Bogdan – nu relevă nici el acest fapt, cu referire precisă asupra ediţiilor şi asupra fiecărui text de cronică unde ea apare, ceea ce, după părerea noastră, se cuvenea făcut.

Prin urmare, nu despre un domn cu numele Muşat, din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, este vorba în vechile cronici moldoveneşti, ci despre o doamnă a Moldovei – din acea vreme – care se numea *Muşata*! Faptul ne mai este atestat şi de alte izvoare demne de încredere. Dintre cele

---

[10] *Ibidem*, p. 125.
[11] *Ibidem*, p. 125, nota 6.
[12] Cf. P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române*, p. 14, 48, 61, 160, 177.

Scanned with OKEN Scanner

interne, trebuie să mai amintim încă pomelnicul versificat al mitropolitului Dosoftei, unde sunt înregistrați – în ordinea cronologică în care s-au succedat – primii domni ai Moldovei. Acest pomelnic cu aspect de anale în toată puterea cuvântului[13] nu e de fapt decât transpunerea în stihuri – de către cel dintâi poet cult român – al unui foarte prețios monument lingvistic şi istoriografic totodată, anume al textului unui diptic de la Mitropolia Iaşilor, care avea funcție tot de pomelnic, dar care din nefericire s-a pierdut. Totuşi avem serioase motive să credem că Dosoftei, versificându-l, reproduce fidel atât numele voievozilor, cât şi succesiunea lor la tronul Moldovei. Citățm din el numai stihurile care ne interesează pe noi, adică pe acelea care se raportă la voievozii Petru I şi fratele său Roman I: „Pătru-Vodă pre urmă, purceasă cu viță,/ Carele-i dzâc *Muşátin* în bună priință./ Stătut-a dup' aceasta luminată rodă/ Stăpân Țării Moldovei domnul Roman-Vodă;/ Acesta, ce să scrie 'ntr'a țărâi urice/ Mare samodărjaveț şi-n bună ferice,/ C-au stăpânitu-şi țara din plai până-n mare"[14].

Aşadar, iată încă un document unde apare epitetul antroponimic Muşátin ataşat prenumelui unui domn moldovean, şi anume lui Petru-Vodă; însă acest antroponim îl priveşte implicit şi pe Roman-Vodă. Relevăm faptul deosebit de interesant că, de data aceasta, măcar că textul nu mai e slav – ca la cronicile şi analele mai sus citate – totuşi Dosoftei nu-l traduce în româneşte pe Muşat aşa cum era natural şi cum ar fi fost de aşteptat, ci el îl reproduce în forma lui pur slavonă, întocmai ca pe un nume propriu consfințit de tradiție, care trebuie păstrat invariabil chiar aşa sub aspectul sub care figurează în vechile noastre texte de redacție slavă.

Lui Hasdeu, îi este bine cunoscut pomelnicul rimat al lui Dosoftei, pe care-l citează, apreciindu-i în mod special importanța lui ca „sorginte istorică". Şi totuşi, aceasta nu-l împiedică pe ilustrul savant de a-i numi foarte consecvent pe Petru I şi pe fratele său Roman I: Petru *Muşat* şi Roman *Muşat*[15]; deşi, în baza textului citat de dânsul după pomelnicul în versuri, ar fi trebuit să le spună exact ca Dosoftei, „Petru *Muşátin*" şi „Roman *Muşátin*" sau Petru *al Muşatei* şi Roman *al Muşatei*.

---

[13] Cf. Dosoftei, *Molităvnic de-nțăles*, Iaşi, 1681.
[14] Cf. Timotei Cipariu, *Crestomații sau Analecte*, p. 234; Hasdeu, *Istoria critică*, I, p. 85. Cf. pasajul referitor la Roman-Vodă şi la Melchisedek.
[15] Cf. *Ist. crit.*, I, p. 85.

Scanned with OKEN Scanner

Dar forma antroponimică *Muşátin* o aflăm şi în unele din puţinele izvoare străine, care se raportă la originile Moldovei şi la domnii ei din acea perioadă. Între acestea, o deosebită însemnătate prezintă – datorită respectabilei sale vechimi – cronica raguzanului Giacomo di Pietro Luccari, scrisă în cursul ultimului deceniu al secolului al XVI-lea şi publicată la Veneţia în anul 1605 sub titlul: *Copioso ristretto degli annali di Ragusa*[16]. Aici, sunt menţionaţi în ordine succesivă primii voievozi ai Moldovei, după cele mai vechi izvoare istoriografice ale acestui principat, şi anume după acelea care i-au precedat pe primii cronicari moldoveni mai cunoscuţi, ca Istratie Logofătul, Simion Dascălul, Grigore Ureche. Citäm din cronica lui Luccari pasajul care ne interesează: „A Sas seguì Bogdan... Morto Bogdan, venne Ladzko, *Mussatin*, Roman, Stefano"[17].

Grafia numelui în chestiune cu dublu *s* ni-l indică precis pe *ş* românesc. S-ar părea însă că, în cartea lui Luccari, virgula pusă între antroponimele „Ladzko" şi „Mussatin" este o eroare tipografică explicabilă prin aceea că culegătorul a văzut aici exclusiv o serie de nume unice care se succed şi care, după el, trebuiau fiecare din ele separate prin virgulă. Nu cumva lecţiunea justă e fără virgulă? adică *Ladzko Mussatin*? Numai aşa ar fi logic, căci „Mussatin", nefiind în fond decât un adjectiv, e greu de admis să stea singur. El cere un antroponim pe care să se sprijine, şi anume antroponimul la care se referă. În cazul acesta, genealogia voievozilor Moldovei din epoca întemeierii s-ar încurca şi mai rău. Iată de ce credem, cel mai verosimil, că eroarea tipografică constă în omisiunea numelui Petru, care l-a precedat pe „Mussatin". Fapt foarte bizar, Hasdeu, care-l citează pe Luccari, vede în Muşatin din cronica raguzană o simplă variantă a prenumelui masculin Muşat, adică tot aşa precum consideră el această formă antroponimică şi în izvoarele istorice româneşti în care figurează ea şi pe care le-am relatat mai sus.

În fine, tot în legătură cu forma antroponimică *Muşátin*, mai trebuie să relatäm încă un izvor istoric extern, şi anume lista de domni moldoveni a lui *De Scarlatti*, secretarul lui Constantin Mavrocordat, care şi-a alcătuit-o pe la 1753, la Iaşi, după izvoare istorice moldoveneşti pentru P. Carol Peterfy. În ea, figurează ca domn, îndată după Laţcu: „Koste

---

[16] Prescurtare dezvoltată a analelor Raguzei.
[17] Cf. Luccari, *Copioso ristretto*, p. 105.

Scanned with OKEN Scanner

Musatin", despre care autorul listei spune că „non scitur ubi principaverit"[18]. De Scarlatti, consultând analele şi vechile cronici ale Moldovei, l-a aflat pretutindeni figurând în ele pe *Моушатинъ*, ca un epitet al lui Petru I, iar uneori chiar al lui Roman I. Deci nu se putea să nu-l înregistreze în lista sa. Dar el, după toate probabilităţile, a cunoscut şi Pomelnicul mănăstirii Bistriţa sau, în tot cazul, un izvor care reproducea exact din pomelnic pasajul cu seria de domni din perioada întemeierii. De aici, l-a luat el pe voievodul Costea. Numai că, datorită unei confuzii făcute de dânsul în privinţa identificării domnilor, el nu a juxtapus epitetul antroponimic Моушатинъ lui Petru – aşa cum se-ntâlneşte în cele mai multe din vechile noastre izvoare istorice – ci a comis greşeala de a-l juxtapune lui Costea, care-l precede imediat în pomelnic pe Petru I.

Această confuzie însă constituie de-a dreptul o aberaţie. În adevăr, dac-am lua în serios atestarea acestei surse, ar însemna să vedem în Costea Voievod pe fiul unei doamne a Moldovei cu numele Muşata! Pasajul respectiv din lista lui Scarlatti a contribuit şi el nu puţin la inducerea în eroare a multor istorici moderni şi contemporani, care l-au utilizat în cercetările lor şi care n-au întârziat de a-l numi pe menţionatul voievod Costea *Muşat*, falsificând la rândul lor, într-un alt sens, falsul lui Scarlatti. Astfel, Hasdeu, căutând să repudieze informaţia lui Scarlatti cu privire la originea sârbă a lui „Coste Musatin" – pe care de altfel acesta o dă cu titlul de probabilitate[19] – spune: „Vorbind despre domnul moldovenesc Petru *Muşat*[20], zice că tată-său era Costea *Muşat*, carele nu se ştie unde va fi domnit"[21].

Aşadar, la Hasdeu, Coste Musatin al lui Scarlatti a devenit „Costea Muşat"; iar Petru I, „Petru Muşat", întrucât pentru el Muşatin şi Muşat sunt variante antroponimice perfect echivalente ca semnificaţie! Apoi, Xenopol – raportându-se şi el la acelaşi izvor istoric – se exprimă astfel: „lista domnilor, alcătuită de Scarlatti, spune despre Costea *Muşat* sau *Muşatin*, cum îl numeşte ea, că nu se ştie unde au domnit"[22]. Xenopol,

---

[18] Cf. ap. Pray, *Dissertationes*, p. 140.
[19] „*dicitur*, quod ejus genus sit ex familia despotiana regum serviae". Cf. Pray, *Dissertationes*, p. 140.
[20] = lista.
[21] Hasdeu, *Istoria critică*, I, p. 83.
[22] Xenopol, *Istoria românilor* (ed. Vlădescu), III, p. 118.

Scanned with OKEN Scanner

scriind „Costea Muşat", pare a avea aerul să corecteze lista lui Scarlatti. O asemenea atitudine reiese din ceea ce adaugă el îndată după acest pretins nume voievodal: „sau Muşatin, cum îl numeşte ea". E ca şi cum Muşatin ar fi o formă oarecum bizară dată de autorul documentului, în timp ce forma justă ar fi cea primă, aşa cum a corectat-o el, adică Costea Muşat! De altfel, şi pentru Xenopol, ca şi pentru Hasdeu, cele două forme au sens identic, deci poate fi luată una în locul alteia, măcar că el înclină pentru varianta Muşat! În realitate însă Costea nu era deloc Muşat şi cu atât mai puțin Muşatin!

Am relevat deja pentru ce este inadmisibil să se fi numit Muşatin; dar nici Muşat nu s-a putut numi. Ca al doilea nume al său, acesta nu putea fi decât patronim cu sensul de „al lui Muşat". Ar trebui deci să presupunem c-a existat un domn Muşat, care să fi fost tatăl lui şi să-l fi precedat la tronul Moldovei. Dar nici un document şi nici un izvor istoric nu pomenesc de un asemenea Muşat. Acest antroponim – atribuit lui Costea – nu are absolut nici un temei. Este o pură ficțiune! Pomelnicul mănăstirii Bistrița – unica sursă unde e atestat enigmaticul personaj din istoria Moldovei – îl numeşte numai Costea Voievod[23]. Atât! Firește, nu putem pune la îndoială însăşi existența lui Costea şi nici chiar faptul că el a domnit în adevăr – oricât de puțin va fi domnit – dat fiind că menționatul pomelnic, care a început să fie scris la 1407, adică în cursul primului deceniu al domniei lui Alexandru cel Bun, e aproape contemporan cu faptele, ceea ce înseamnă că autorul pomelnicului i-a putut cunoaşte chiar *de visu* pe unii dintre voievozi. Pe de altă parte, precum a argumentat just C. C. Giurescu[24], din modul cum e redactat şi încadrat respectivul loc din pomelnic ar reieşi că voievodul Costea a domnit realmente. Dar ceea ce nu pune pe seama lui Costea acest unic izvor, care ne păstrează amintirea sa, este numele de Muşat. Prin urmare, nu ne este îngăduit să i-l atribuim, aşa cum au făcut-o cu atâta uşurință aşa de mulți istorici mai vechi sau mai noi. Precum rezultă din cele expuse mai sus, eroarea lui Scarlatti a contribuit într-o însemnată măsură la răspândirea şi fixarea acestei inexactități în istoriografia română.

---

[23] „Помѣни, Господи, Костѣ Воеводж".
[24] *Istoria românilor* (ed. V), vol. I, p. 444.

Scanned with OKEN Scanner

Dintre izvoarele istorice româneşti mai vechi ne mai rămâne să examinăm îndeaproape trei: cronica lui Gr. Ureche, aceea a lui N. Costin şi *Descrierea Moldovei* a lui Cantemir, care, prin importanța deosebită ce prezintă ele şi autorii lor, au exercitat o mare influență în formarea şi consolidarea tradiției istoriografice eronate cu privire la existența unui domn moldovean numit Muşat. Aceşti trei autori de prestigiu – dar cu deosebire Ureche şi Cantemir – au fost luați frecvent ca mărturie de către istoricii posteriori lor, atunci când ei vorbeau despre un voievod Muşat. În adevăr, la Ureche figurează, în lista primilor voievozi ai Moldovei, un domn care este denumit în modul cel mai clar şi mai răspicat prin acest antroponim. Iată ce aflăm în *Letopisețul Țării Moldovei*, editat de C. Giurescu: „După domnia lui Bogdan-Vodă, au domnit Petru-Vodă, feciorul *lui Muşat*, 16 ani”[25]. Iar în ediția de la Iaşi, mai veche decât antecedenta cu peste şapte decenii – din anul 1844 – care a avut la bază un alt manuscris al cronicii, acelaşi pasaj sună foarte puțin deosebit: „După Bogdan Vodă, au domnit Petru Vodă, *feciorul lui Muşat*, şasesprezece ani”[26].

Şi totuşi, în seria voievozilor prezentați de Ureche înainte de Petru-Vodă nu se vede nici un Muşat, ca să-l putem identifica cu tatăl acestuia. Să-l considerăm Muşat pe Bogdan-Vodă, care îl precede imediat pe Petru? Nimic nu ne îndreptățeşte însă la aşa ceva şi nici Ureche nu ne dă vreun indiciu în acest sens. De unde a apărut atunci acel Muşat al cărui pretins fiu era Petru I? Misterul se lămureşte dacă punem în paralel acest pasaj cu cel corespunzător din vechile izvoare istorice, şi anume analele şi cronicile de redacție slavă, care l-au precedat pe Ureche şi cu care noi am făcut deja cunoştință. Astfel, vom constata că, la Ureche, avem a face cu aceeaşi succesiune a domnilor şi, totodată, cu o traducere aproape *ad litteram* a pasajului respectiv, după Cronica moldo-rusă – cronica anonimă cum îi zice Bogdan – sau după *Letopisețul de la Bistrița*. În adevăr, în cronica moldo-rusă citim: „государствова Петръ Воевода сынъ Мушатинъ шестьнатцать лѣтъ”[27]. Iar în *Letopisețul de la Bistrița* aflăm, de asemenea, „господьствова сынь Мушатинъ Петръ Воевода”[28].

---

[25] *Letopisețul Țării Moldovei*, Bucureşti, 1916, p. 12-13.
[26] Letopisețele Moldaviei, t. I: Domnii Țării Moldovii şi vieața lor de Grigorie Urechi, Iaşi, 1844, p. 100.
[27] I. Bogdan, *Vechile cronici*, p. 188.
[28] Idem, *Cronici inedite*, p. 35.

Scanned with OKEN Scanner

Dar cronica lui Ureche consună, în ce priveşte pasajul citat, şi cu celelalte cronici vechi – cu cronica putneană şi cu Letopiseţul lui Azarie – deosebindu-se doar în privinţa succesiunii unor domni: la Ureche, Petru I e precedat de Bogdan, pe când în menţionatele cronici, este precedat de Laţcu. În ediţia ieşeană din anul 1844 a letopiseţului lui Ureche, îndată după citatul pasaj, urmează: „Eară după *Muşat* au domnit frate-său Roman-Vodă trii ani". Aceasta ar putea da cuiva mai puţin atent iluzia că e vorba aici realmente de un domn cu prenumele Muşat. Nu e însă decât o greşeală de copist, care a omis de a scrie numele Petru înainte de Muşat. De altfel, şi aici Muşat este tot în loc de Muşatin; căci Ureche, în textele slavone de care se va fi folosit, l-a aflat frecvent pe Petru I designat prin două antroponime: Петръ Моушатинъ. Am spus mai sus că Ureche nu face decât să traducă întocmai locul referitor la domnia acestui voievod, după modele slave anterioare lui. Da, însă el îl traduce greşit pe „сынъ Моушатинъ", prin *feciorul lui Muşat* în loc de *feciorul Muşatei.*

E oare cazul să ni se pară aşa de curios şi de incredibil faptul că Ureche l-a confundat pe Muşatin cu Muşat şi că, drept urmare a acestei confuzii, ne vorbeşte în cronica sa despre „Petru Vodă, feciorul lui Muşat"? Desigur, vornicul Ureche, la vremea lui, cunoştea destulă slavonie. El trăieşte doar în epoca în care slavonismul – deşi declinul lui începuse deja – era totuşi încă viguros. Dar cum ne-ar putea mira eroarea lui Ureche când un eminent slavist ca I. Bogdan a fost victima aceleiaşi erori – ceea ce am arătat anterior – şi precum vom vedea mai departe, un alt slavist de marcă, Hasdeu, la fel s-a înşelat cu mult mai înainte de Bogdan? Fapt este însă că greşeala lui Ureche n-a rămas fără urmări. Cum cronica sa a fost în trecut una dintre cele mai citite, iar în epoca modernă şi contemporană e aşa de mult utilizată de istoricii noştri, ea a favorizat perpetuarea din generaţie în generaţie a erorii tradiţionale.

Să vedem acum ce se află în cronica lui Neculai Costin, la capitolul despre întemeierea Moldovei. Aici, unde întâlnim exact aceeaşi succesiune a domnilor, ca şi la Ureche, citim la locul care ne interesează: „Iară după Bogdan Vodă, domnit-au Pătru Vodă, *ficiorul lui Muşatin* (sic!) 16 ani"[29]. Iată deci că, la Costin, eroarea pe care am semnalat-o anterior în letopiseţul lui Ureche apare în toată claritatea,

[29] N. Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, p. 176.

dezvăluindu-ni-se însăşi originea ei. În adevăr, la pasajul respectiv – foarte puțin deosebit, în privința redactării lui, de cel mai sus citat după Ureche – Costin păstrează fidel forma antroponimică aflătoare în vechile anale şi cronici slavoneşti, Моушатинъ[30].

El nu o schimbă în Muşat ca Ureche şi ca alții; totuşi, şi el – necunoscând suficient slavonia – a crezut ca şi ceilalți că Muşatin e o formă masculină perfect echivalentă cu Muşat şi în consecință a precedat-o cu articolul hotărât prepozitiv „lui". De altfel, într-o altă copie manuscrisă a letopisețului lui N. Costin, apare la locul citat – în loc de *Muşatin* – chiar *Muşat*, ba încă *Muşat Vodă*: „După domnia lui Bogdan Vodă, au domnit Pătru Vodă, feciorul lui *Muşat Vodă*, 16 ani"[31].

Tot în cronica lui N. Costin, acolo unde el vorbeşte despre „descălecatul al doilea a Țării Moldovei", îl menționează de asemenea pe Muşat Vodă, de data aceasta, ca bunic al lui Roman Vodă, pe care cronicarul, în mod eronat, îl consideră drept fiu al lui Petru I (de fapt, frate cu el): „Pe vremea acelui craiu Vladislav, aicea la noi era domn Roman Vodă, ficiorul lui Pătru Vodă, nepot lui Muşat Vodă"[32]. Din cele expuse, după N. Costin, se vede bine că eroarea lui – provenind din aceeaşi interpretare greşită a expresiei slavoneşti – are la bază aceleaşi izvoare moldo-slave.

Dar să trecem acum la Cantemir. Ilustrul savant român, în *Descriptio Moldaviae*, dă şi el o listă a domnilor acestei țări, începând de la întemeierea ei, cu Dragoş în frunte. Din lunga sa listă ne interesează numai numerele 4 şi 5. La el, ca şi la Ureche, Petru I îi succedează la tron lui Bogdan; dar spre deosebire de Ureche, Cantemir precizează în mod explicit că Petru e feciorul lui Bogdan. Astfel, sub nr. 5, citim: „Petrus I, *filius Bogdani Mussati*"[33]. Aşadar, după Cantemir, Muşat este al doilea nume al voievodului Bogdan Vodă. Dar care-i funcția lui antroponimică? O aflăm din pasajul precedent de sub nr. 4: „Bogdan I, *cognomento Mussat*"[34].

---

[30] Considerăm că pasajul în chestiune, cu forma Muşatin, reprezintă chiar textul original al lui N. Costin, spre deosebire de o serie de copii manuscrise, unde numele apare modificat de copişti, care, probabil, l-au socotit drept o greşeală.

[31] *Ibidem*, p. 176 (cf. textul paralel, în josul paginii).

[32] *Ibidem*, p. 171. Cu uşoare variații de redacție, întâlnim aceeaşi filiație şi în alte copii manuscrise ale letopisețului lui N. Costin. *Ibidem*, p. 171 (textul paralel din josul paginii). Cf. şi *Letopisețele Moldaviei* (t. I, Iaşi, 1844, p. 90).

[33] *Descr. Mold.*, p. 40.

[34] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

Va să zică Muşat ne este prezentat ca supranume al lui Bogdan Vodă. Dar oare înțelege Cantemir prin „cognomentum" supranumele personal al lui Bogdan? Dacă e aşa, atunci trebuie să recunoaştem că ipoteza lui Cantemir – căci nu e decât o ipoteză, care nu se bazează pe nici o atestare documentară – este de o rară abilitate, fiindcă ea s-ar dovedi surprinzător de perspicace, întrucât ar înlătura una din cele mai mari dificultăți. Astfel, ar însemna că spre a-l explica pe acel al doilea nume, Cantemir s-a ferit de a-l considera patronim după un prenume, pentru că nu-l putea raporta la nici un domn predecesor lui Petru I, dat fiind că un asemenea domn n-a existat. I-a venit atunci ideea salvatoare a supranumelui. Şi îl avem în vedere, firește, numai pe cel strict personal. În adevăr, un asemenea supranume nu încurcă nicidecum firul ascendenței; căci el poate apărea spontan ca al doilea nume, la un individ, fără a fi nevoie să-l identifici cu numele unui alt personaj care l-a precedat, pentru stabilirea relației de înrudire. Supranumele deci nu angajează trecutul. Nu e nevoie să ai un ascendent – tată, bunic, strămoş – cu acel nume; el poate începe chiar de la tine; deşi el poate angaja viitorul, devenind adesea ereditar.

La Ureche, unde Muşat apare în rolul de prenume al tatălui lui Petru, ne întrebăm de unde a răsărit acest Muşat, căci printre înaintaşii lui Petru-Vodă nu figurează vreunul care să se cheme aşa. Aici însă, o asemenea întrebare nu se mai pune. Astfel, s-ar părea că verosimilitatea ipotezei lui Cantemir – ca realitate istorică posibilă – este inatacabilă. Şi totuşi, sunt câteva temeinice motive care o răstoarnă. Admițând că antroponimul Muşat a existat realmente în seria primilor domni ai Moldovei – ceea ce noi contestăm cu fermitate – el nu ar fi putut avea decât funcție de prenume sau funcție de patronim după un vechi prenume. În nici un caz, el nu ar fi putut avea rol de supranume. Iată cauzele care se opun unei astfel de supoziții:

1. Dacă ar fi fost supranume personal, el ar fi trebuit să sune în româneşte articulat cu articolul hotărât, fie cu procliticul *cel*, fie cu encliticul *-ul*. Adică, voievodul respectiv, pe care l-ar fi designat, s-ar fi numit sau Petru *cel Muşat*, ca de pildă, Radu *cel Frumos*, Alexandru *cel Bun*, Mihnea *cel Rău*, Ştefan *cel Mare*, Mircea *cel Bătrân*, sau s-ar fi numit Petru Muşatul, ca: Mihai *Viteazul*, Petru *Şchiopul*, Mihnea *Turcitul*, Vlad *Dracul*, Mircea *Ciobanul*. Dar în nici un izvor istoric – de redacție slavă ori românească – nu întâlnim vreun vestigiu, măcar cât de vag, despre asemenea forme;

Scanned with OKEN Scanner

2. În secolul al XIV-lea, era prea târziu pentru românii din Dacia ca să mai poată lua naştere la ei un supranume personal *Muşatul* sau *Cel Muşat*, cu sensul de „Frumosul" sau „Cel Frumos", pentru că pe acea vreme adjectivul prototip *muşat* ieşise complet din uz, nemaiexistând în domeniul apelativ ca element activ al limbii vii, adică al limbii vorbite. Se ştie că supranumele menţin în permanenţă contactul cu apelativele, ele fiind reflexul imediat al acestui domeniu. De aceea şi sunt condiţionate de un atare contact. Dar epoca întemeierii Moldovei reprezintă în istoria limbii române – ne gândim acum, firește, numai la dialectul dacoromân – un moment când se rupsese complet contactul dintre domeniul apelativ şi cel antroponimic în privinţa epitetului *muşat*. Ca antroponim, în rolul de prenume – iar uneori şi ca patronim format de la prenume – Muşat ajunsese la o totală uzură semantică, nemaiavând nici o aderenţă cu terenul apelativelor şi fiind vehiculat exclusiv de tradiţie. După noi, un supranume *Muşatul* nu ar fi putut apărea la dacoromâni decât înainte de secolul al XIV-lea, când contactul dintre cele două domenii – apelativ şi antroponimic – din punctul de vedere al epitetului *muşat*, era încă destul de strâns. Spre deosebire de dialectul dacoromân însă, la aromâni un supranume *Muşatlu* poate lua naştere şi în zilele noastre – ba chiar apare frecvent – deoarece contactul dintre menţionatele domenii ale limbii este cât se poate de intim şi de viguros;

3. În fine, dacă *Muşat* ar fi existat ca nume de domn, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, şi dacă el ar fi avut în adevăr funcţia de supranume, el ar fi fost tradus în textele vechilor izvoare româneşti de redacţie slavă sau în cele străine din diferite limbi. Se ştie că supranumele sunt traductibile, tocmai fiindcă ele îşi puizează seva direct din domeniul apelativ. Deci, în limba slavonă a cancelariilor noastre, lui Petru I ar fi trebuit să i se spună Петръ Красьный, ceea ce nu se află atestat nicăieri. Numai numele personale fundamentale – cum sunt pentru trecut prenumele, iar mai târziu şi numele de familie – sunt intraductibile.

S-ar putea totuşi ridica o îndoială în privinţa sensului lui „cognomentum" din *Descriptio Moldaviae*. Nu cumva, prin acest termen, înţelege Cantemir numele patronimic al lui Bogdan, adică în acelaşi chip cum înţelege el termenul corespunzător românesc „poreclă" într-un pasaj

Scanned with OKEN Scanner

din *Hronicul romano-moldo-vlahilor*?[35] Categoric nu! Fiindcă în lista de domni ai Moldovei, Roman I, succesorul imediat al lui Petru I – considerat greşit ca unchi al lui Petru – ne este înfăţişat de către Cantemir ca fiu al lui Laţcu şi ca frate al lui Bogdan, designându-l pe acesta din urmă exclusiv prin al doilea antroponim, adică prin Muşat. Dacă Muşat ar avea aici rolul de patronim al lui Bogdan, el ar fi în acelaşi timp şi patronim al pretinsului său frate Roman. În acest caz, Cantemir i-ar fi spus şi lui Roman în menţionata listă cu succesiunea domnilor Moldovei: Romanus I cognomento Mussat (sau scurt: Romanus I Mussat).

Deci Cantemir, în lista sa, a utilizat termenul „cognomentum" în sensul de supranume personal al lui Bogdan I. De unde, suntem îndreptăţiţi a deduce că, cu simţul său etimologic, el îşi dădea seama, la vremea aceea, despre relaţia genetică a lui Muşat cu epitetul frumos şi-i atribuia acestui presupus supranume semnificaţia de „cel Frumos". Prin urmare, conchidem că şi *la Cantemir antroponimul Muşat, care nu e nicidecum supranume*, precum afirmă el – după cum nu poate fi nici nume patronimic – *constituie iarăşi o eroare*. Ea îşi are aceeaşi origine ca şi la Ureche şi ca şi la atâţia alţii dintre moderni şi contemporani: în confuzia dintre Muşatin şi Muşat. Cantemir a cunoscut vechile izvoare istorice moldoveneşti scrise în slavoneşte, unde pretutindeni figurează „Петръ сынъ Моушатинъ". El, de asemenea, l-a luat pe Muşatin drept Muşat, traducând în limba latină:

---

[35] Combătându-l pe N. Costin, pentru că ar fi făcut o confuzie între doi voievozi din perioada întemeierii Moldovei – ca urmare a unei greşite interpretări a lui Bonfini, pe care-l citează (N. Costin, *Letop.*, 176) – Cantemir spune că cronicarul l-a considerat drept Bogdan-Vodă pe un „Ştefan-Vodă cu *porecla Bogdan*, ficiorul lui Dragoş" (*Hronicul*, II, Iaşi, 1836, p. 386). Iar, mai departe, Cantemir precizează că e vorba despre acel „Ştefan Vodă, căruia Bonfini, *de pe poreclă* îi zice Bogdan" (*Ibidem*). E clar că aici prin „poreclă" nu se poate înţelege decât numele patronimic al lui Ştefan-Vodă, căci un supranume personal Bogdan n-a putut exista! Deci, nu va fi înţeles oare Cantemir, prin „cognomentum", corespondentul latin al lui „poreclă", acelaşi lucru, şi anume că Muşat e patronimul lui Bogdan? Dar, în acest caz, al cui prenume a fost Muşat? al lui Laţcu – care în lista de voievozi a lui Cantemir îl precedează pe Bogdan la domnie – n-a putut fi; căci chiar de-am contesta funcţia de prenume a lui Laţcu, rămâne în acest rol Teodor, după pomelnicul în versuri al lui Dosoftei (Vezi!). Să-l considerăm atunci pe Muşat un patronim ereditar, prin care să se fi perpetuat prenumele unui ascendent la o serie de domni până la Bogdan-Vodă? Iată ceea ce ar fi de-a dreptul absurd! Cu atât mai absurd cu cât, precum am relatat deja, nu există nici un document care să ateste că vreunul dintre primii voievozi din vremea întemeierii a purtat un asemenea prenume.

Scanned with OKEN Scanner

„Petrus I, filius Mussati". Numai că el, identificându-l pe Bogdan cu tatăl lui Petru, a pus prenumele Bogdan înaintea lui Muşat, ceea ce a făcut ca pasajul respectiv să sune: „Petrus I, filius Bogdani Mussati". Dar Cantemir a cunoscut foarte bine şi cronica lui Ureche, pe care desigur o va fi şi utilizat în scrierile sale istorice referitoare la Moldova. Deci, la comiterea acestei greşeli, el a putut fi înrâurit chiar şi de Ureche. Şi totuşi Cantemir – dacă n-am putea spune că era chiar slavist – era un mare poliglot al timpului său, căruia îi erau cunoscute şi limbile slave, în primul rând limba rusă şi ucraineană, precum şi slavona, care nu încetase cu totul de a fi încă în uz, în Principatele Române, ca limbă de cultură şi chiar ca limbă scrisă, pe acea vreme.

La cele expuse până acum, este nevoie să mai relatăm încă un fapt, care în pofida neobişnuitei, stufoasei erudiții, ce-l recomandă cititorilor ca pe o revelație, reprezintă o culme a elucubrației fanteziste, întrucât – precum se va vedea – vine să teoretizeze falsul, fundamentându-l, şi care a contribuit de asemenea, în mare măsură, la propulsarea erorii istorice denunțate de noi. Fapt surprinzător de paradoxal, acest element negativ prin excelență emană de la savantul Hasdeu, despre care se poate spune că acoperă cu autoritatea sa de lingvist şi chiar de istoric toată jumătatea a doua a secolului al XIX-lea. Astfel, iată ce spune el cu privire la numele în chestiune, atribuit la o serie de domni din ultimele decenii ale secolului al XIV-lea: „Frații Petru Muşat şi Roman Muşat, ca şi tatăl lor Costea Muşat, ni apar în cele mai vechi fântâne istorice sub o formă nominală foarte curioasă"[36].

Forma aceea atât de curioasă, pe care el o ilustrează cu câteva exemple, citate după diferite izvoare istorice, nu este alta decât *Muşátin*. Referindu-se la ea şi confundând-o cu numele Muşat, Hasdeu se întreabă: „– Ce-i oare acest *Muşatin* în loc de Muşat?"[37] Şi nu pregetă de a-i găsi o explicație savantă de natură lingvistică, în care pune la contribuție vastele sale cunoştințe din acest domeniu. Şi iată cum îl explică el pe Muşatin: „Muntenii, şi mai cu seamă acei de peste Olt, adaugă un *-in* către numele proprii personale, mai ales cele finite prin *r* sau *t*. Lui Tudor

---

[36] *Ist. crit.*, I, p. 88.
[37] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

Vladimirescu, oltenii îi zic Tudorin"[38]. „Urbea lui Sever este pentru dânşii Severin. Din Flor, ei fac Florin"[39]. Apoi, Hasdeu citează ca exemple analoage, în favoarea opiniei sale, un şir de toponime, precum: Carpatin, Dobrotin, Florentin, Sâmbotin"[40]. În cele din urmă – folosind relatatul fenomen, aplicat la numele Muşat, ca un argument decisiv în sprijinul unei teze scumpe lui – Hasdeu conchide: „Forma Muşatin în loc de Muşat ne apare dar şi ea ca o particularitate filologică în favoarea basarabismului dinastiei Muşăteştilor din Moldova"[41].

Toată erudiţia lui Hasdeu însă a fost cheltuită în zadar, căci fenomenul lingvistic românesc – cu substrat latin[42] – relatat de el nu are absolut nici o legătură cu forma antroponimică Muşatin. Aici avem a face cu un morfem pur slav, care a fost ataşat la un nume românesc din cele mai autohtone. În adevăr, Muşatin – în grafie chirilică Моушатинъ, este un adjectiv posesiv masculin derivat prin sufixul *-инъ* de la prenumele fem. rom. Muşata şi el înseamnă „al Muşatei". Sufixul slavon *-инъ*, *-ина*, *-ино* se caracterizează prin aceea că se ataşează numai la substantive feminine, fie că acestea sunt nume proprii, fie că aparţin domeniului apelativ. Menţionăm că atunci când un substantiv masculin are aspect morfologic feminin – dar numai atunci – adjectivul posesiv derivat de la el se formează tot prin suf. *-инъ*, *-ина*, *-ино*. Un asemenea exemplu ne oferă subst. m. воевода, de la care derivă adjectivul posesiv în suf. *-инъ*: „пан Михаль брат воеводинъ"[43]. Dar aceste cazuri constituie excepţii, însă nu din punct de vedere morfologic.

Iată o serie de exemple – luate din domeniul apelativ, fiindcă acestea sunt mai concludente sub aspectul semantic – prin care ilustrăm atât modul de derivare al respectivelor adjective posesive, cât

---

[38] Nu ştim dacă această informaţie corespunde realităţii. Pe teren, în câteva sate din judeţele Gorj şi Vâlcea, nu am reuşit s-o verificăm ca justă. Nimeni nu ne-a confirmat că acestui erou i se mai zicea şi Tudorin.

[39] *Ist. crit.*, I, p. 88.

[40] *Ibidem*, p. 89.

[41] *Ibidem*.

[42] G. Pascu plasează sufixul *-in* în cadrul romanic, raportându-l la prototipuri latineşti ca *-inus*, *-enus* şi chiar *-ianus*. Cf. *Sufixele româneşti*, p. 209.

[43] „Pan Mihal, fratele voievodului" – în documentul din 1395.I.6., prin care Ştefan Voievod şi boierii Moldovei promit supuşenie regelui Władisław Jagełło al Poloniei şi ajutor contra duşmanilor – cf. Cost., *Doc. mold.*, II, p. 612.

Scanned with OKEN Scanner

şi semnificaţia lor: бабинъ, *-ина*, *-ино*[44] < s.f. баба[45]; госпождинъ, *-ина*, *-ино* < госпожда[46]; материнъ, *-ина*, *-ино* (al mamei) < мати s.f., gen. sg. матере[47]; маштешинъ, *-ина*, *-ино* (al maşterei) < маштеха[48]; мачешинъ < мачеха[49]; сестринъ, *-ина*, *-ино* (al surorii – de ex. сестрина дъшти) < сестра[50]; кнѧгынинъ, *-ина*, *-ино* (al prinţesei, principis) < кнѧгыни[51].

Când însă în documentele slavo-române apare o formă antroponimică în sufixul *-инъ*, *-ина*, numai rareori ea mai păstrează sensul originar de adjectiv posesiv. Astfel, într-un document emis de Ştefan cel Mare la 1499.XI.23 – prin care sunt dăruite mănăstirii Bistriţa sate şi vii – citim: „прїидоша прѧд нами Илка, дочка Мушатина и сестричичи их Моуша и сестра ей Аноушка, дочки Настини”[52]. Bogdan traduce aici just în româneşte, nu mai cade în greşeala pe care o comisese cu două decenii înainte, la editarea vechilor cronici: „au venit înaintea noastră Ilca, fata Muşatei, şi nepoatele lor de soră Muşa şi sora ei Anuşca, fetele Nastei”[53].

Într-o asemenea situaţie, adjectivul posesiv se traduce în româneşte prin antroponimul-prototip pus la cazul genitiv. De obicei însă, derivatele adjectivale în suf. *-инъ*, *-ина* de la nume personale reprezintă şi ele tot antroponime, dar care au funcţie metronimică. Deci, Петръ Моушатин, Романь Моушатин, iar uneori de asemenea şi Штефан Моушатин – cum sunt numiţi aceşti voievozi în vechile cronici slavo-române – ar fi fost designaţi exact în limba română numai prin „Petru al Muşatei”, „Roman al Muşatei”, „Ştefan al Muşatei”, adică traducând al doilea nume al lor sub forma de metronim, care este atât de tipică antroponimiei românilor. Aşadar, adjectivul posesiv de factură eminamente slavonă Моушатинъ

---

[44] Al bunicii, sau al babei, sau al moaşei.
[45] Γραῦς, anus; μάμμη, avia; ματα, obstetrix. Cf. Mikl., *Lex.*, p. 10.
[46] < s.f. domina, ηυρία – cf. Mikl., *Lex.* PGL, p. 139.
[47] Cf. Mikl., *ibid.*, p. 364.
[48] *Ibidem*, p. 364.
[49] *Ibidem*.
[50] ἀδελφή, soror. Cf. Mikl., *ibid.*, p. 837.
[51] ἄρχουσα, princeps – cf. Mikl., *ibid.*, p. 293.
[52] Cf. I. Bogdan, *Documente Ştefan cel Mare*, II, p. 153.
[53] *Ibidem*, II, p. 157. Cf. apoi mai departe, în acelaşi document, pasajul unde respectivele adjective posesive – derivate de la antroponimele feminine Моушата şi Настѣ – reapar, aflându-se puse la alt caz: *Ibidem*, II, p. 154.

Scanned with OKEN Scanner

este forma care odinioară traducea în limba slavă a cancelariilor noastre metronimul *al Muşatei*. Desigur, în mod normal, ar fi fost de aşteptat – atunci când din viaţa noastră culturală a fost înlăturată limba slavonă, iar limba naţională a intrat în drepturile ei, devenind limba scrisă a ţării – ca metronimul Моушатинъ din vechile izvoare slavo-române să iasă şi el din uz, adică să fie redat sub aspectul metronimic pur românesc *al Muşatei*.

Totuşi, aceasta nu s-a întâmplat. Pe de o parte, tradiţia îndelungată a scrisului slav la români, care l-a menţinut timp de veacuri pe Моушатинъ, iar pe de alta cunoaşterea aproximativă a limbii slavone la noi – iar mai târziu, ignorarea ei completă – au făcut ca acest epitet antroponimic să fie acceptat în româneşte *tale quale* şi să continue a fi ataşat numelor de botez ale menţionaţilor domni şi în textele scrise în limba română ca un al doilea antroponim, cu funcţia pe care o vor avea mai târziu numele de familie cu caracter statornic. Astfel, Muşatin şi-a pierdut complet sensul său iniţial de adjectiv posesiv, devenind un nume personal complementar, juxtapus în ordine succedentă prenumelui. Cu chipul acesta el a ajuns să se impună timpuriu ca nume al unei dinastii moldovene, care numără un lung şir de domni, începând încă din vremea fondării principatului şi până pe la sfârşitul secolului al XVI-lea. Evident, Muşatin, din punct de vedere morfologic – şi numai din acest punct de vedere – este, la origine, un străinism în limba noastră. Totuşi, aspectul său exotic de mult nu mai izbeşte pe nimeni, fiindcă el a fost românizat de tradiţie şi încă în aşa măsură încât, astăzi, oricare dintre noi îl simte ca pe un element din cele mai autohtone.

În concluzie, pe baza celor mai sus expuse pân-aici, atunci când vorbim sau scriem despre Muşátin – fie că-l raportăm la un prenume ca Petru, Roman etc., fie că, utilizându-l mai ales în formă plurală, îl raportăm la dinastia moldoveană care începe cu Petru I – trebuie să avem mereu în minte că-n spatele acestui antroponim se ascunde o femeie cu numele *Muşata*. Aşadar, sub nici un motiv nu e permisă înlocuirea lui Muşatin prin Muşat, fiindcă aceasta constituie o foarte gravă eroare, care duce la falsificarea realităţii istorice. În ciuda unei asemenea constatări, urmare a greşelii de slavonie, trecută-n revistă de noi – la cei mai însemnaţi dintre propagatorii ei, mai vechi şi mai noi – printre care, un filolog de prestigiu ca Hasdeu a fundamentat-o lingvistic, prezentând-o ca pe un interesant fenomen, specific limbii române – istoriografia Moldovei

Inv. 181284

Scanned with OKEN Scanner

referitoare la ultimele decenii ale secolului al XIV-lea a fost invadată de numele Muşat, atribuit unui domn care n-a existat niciodată sau unora ca Bogdan Voievod şi Costea Voievod, care n-au fost nicicând purtătorii unui asemenea nume.

Dintre scrierile străine, care reflectă fidel falsul instaurat pe terenul istoriografic românesc, relatăm mai întâi o cronologie grecească a domnilor din Principatele Române – scrisă de un anonim, pe la finele secolului al XVIII-lea – unde, sub anul 1372, citim: „Πέτρο Βόδας τοῦ Μουσάτ"[54]. Credem a recunoaşte aici, ca sursă, pasajul corespunzător din cronica lui Grigore Ureche[55].

Printre istoricii moderni mai cunoscuți, care au căzut victime acestei erori, îl amintim înaintea tuturora pe austriacul Johann Chr. Engel, care – sub influența lui Cantemir în special – îl transformă pe Muşátin, pretutindeni unde-l întâlneşte, în „Muşat". Astfel, el vorbeşte despre „Peter *Muschat*" sau „Peter *Muschats Sohn*" şi despre pretinsul lui tată „Koste Muschat"[56]. Nu-l putem apoi omite pe filologul rus Jațimirski, care, în lucrarea sa bibliografică despre manuscrisele slave din bibliotecile şi arhivele României, publică şi o listă cronologică a domnitorilor din ambele principate[57]. În cea privitoare la Moldova, fiii doamnei Muşata sunt numiți Petru Muşat, Roman Muşat şi Ştefan Muşat[58].

Dintre istoriografii moderni români, mai bătrâni, trebuie să-l menționăm în primul rând pe Gh. Şincai, care – deşi par a-i fi bine cunoscute vechile cronici şi anale moldoveneşti, precum şi lista de domni a lui Scarlatti – ne vorbeşte totuşi mereu, atât în tabloul cu succesiunea la tron a domnilor Moldovei, cât şi aiurea, despre „Petru *Muşat*" sau „Petru Vodă *Muşat*"[59]. O face, desigur, sub influența cronicarului Gr. Ureche – unul din izvoarele sale principale pentru istoria Moldovei – precum şi sub influența lui Cantemir şi a lui Engel, pe care-i utilizează copios.

---

[54] Petru Vodă, feciorul lui Muşat!
[55] Cf. Grigore Ureche, *op. cit.*
[56] Cf. Engel, *Geschichte des ungarisches Reiches*, Theil IV, Abth. 2 – p. 110, 113, 114, 348.
[57] Список валашских и Молдавских господарей в хронологическом порядке.
[58] Cf. А.И. Яцимирский, *Славянския и русския рукописи румынских библиотек* – Сб. отд. русск. яз. и словесн., т. LXXIX, p. 879.
[59] Cf. Şincai, *Chronica românilor*, I, p. 521, 567, 568.

Scanned with OKEN Scanner

Un alt latinist ardelean, Samuil Micu – contemporanul lui Şincai – prezintă şi el pe scurt o succesiune a primilor domni la tronul Moldovei, cu anii mai toţi greşiţi. Aici, sub anul 1365 citim: „În anul 1365, au urmat Bogdan Muşat”[60]. Este clar că Micu[61] are ca izvor tabloul din *Descrierea Moldovei* a lui Cantemir. În vremea noastră, cea mai mare răspândire a fictivului nume Muşat – atribuit la o serie de domni ai Moldovei, din perioada de la finele secolului al XIV-lea – se datoreşte desigur lui Xenopol, a cărui operă masivă, fundamentală pentru istoria românilor, a fost şi este încă citită mai mult decât oricare alta.

În adevăr, pe menţionaţii voievozi îi aflăm aici designaţi foarte consecvent prin antroponimul respectiv: Costea *Muşat*, Petru *Muşat*, Roman *Muşat*, Ştefan *Muşat*[62]. La fel, D. Onciul vorbeşte despre „Costea *Muşat*” şi de „Petru I, *fiul lui Costea Muşat*”[63] sau „Petru I *Muşat*”[64]. La Iorga, de asemenea, îl întâlnim pe „Costea *Muşat*” şi pe „Petru *Muşat*” sau şi mai precis Petru I *fiul lui Muşat*”[65]. Apoi, la R. Rosetti, în cele două contribuţii ale sale referitoare la epoca fondării Moldovei, apare pretutindeni numele în chestiune: „Costea *Muşat*”[66], „Petru *Muşat*”[67], „Petru şi Roman *Muşat*”[68], „Ştefan *Muşat*”[69], „Ştefan şi Mihail *Muşat*”[70], „fraţii *Muşat*”[71]. Genealogistul Octav Lecca, în cartea sa despre familiile de boieri români, ni-i prezintă şi el pe „Costea *Muşat*”, pe „Petru I *Muşat*”, precum şi „familia *Muşat*” şi „Dinastia *Muşat*”[72]; iar în arborele său genealogic al celor dintâi domni ai Moldovei, ni-l înfăţişează pe

---

[60] În ediţia din Bucureşti, 1963, pe care am utilizat-o, figurează „Muşat” (sic!). E desigur eroare tipografică.
[61] Cf. Samuil Micu, *Scurtă cunoştinţă a istoriei românilor*, Bucureşti, 1963, p. 64.
[62] Cf. Xenopol, *Istoria românilor* (ed. Vlădescu), III, p. 112-121.
[63] Originile Principatelor Române – *Opere complete*, I, p. 308.
[64] Din istoria românilor, p. 34, 184.
[65] Cf. *Studii şi documente*, I-II, p. XXVII-XXIX.
[66] Cf. Despre succesiunea domnilor Moldovei, p. 3, 13, 14, 15, 16, 28.
[67] Despre unguri şi episcopiile catolice din Moldova, p. 47; Idem, Despre succesiunea domnilor Moldovei, p. 12, 13, 15, 20, 22, 23, 28.
[68] Despre succesiunea domnilor Moldovei, p. 17.
[69] *Ibidem*, p. 4.
[70] *Ibidem*, p. 15.
[71] *Ibidem*, p. 13.
[72] Cf. Familii boiereşti române, p. 348-349.

Scanned with OKEN Scanner

„Costea *Muşat*" ca întemeietor al dinastiei Muşatinilor[73]. În fine, îl mai amintim şi pe numismatul N. Docan, cu studiul său deosebit de interesant, *Notiță despre monetele lui Petru Muşat*, unde numele respectivului domn apare numai sub forma aceasta[74].

Cât despre istoricii contemporani, ar trebui să-i citățm pe toți fără excepție, fiindcă şi ei păcătuiesc toți prin aceeaşi substituire a lui Muşatin prin Muşat. Ne limităm a menționa numai câțiva. Începem cu cel mai însemnat dintre ei, şi anume cu C. C. Giurescu, care – referindu-se la Petru I şi Roman I – le spune nu odată Petru *Muşat*[75] şi „Roman *Muşat*"[76]. Tot Muşat este cel de-al doilea nume al menționaților voievozi şi al celorlalți doi frați ai lor – Ştefan şi Mihail – la valorosul editor de documente moldoveneşti M. Costăchescu, în cea mai importantă colecție a sa[77]. Apoi, T. Bălan – editorul de documente bucovinene şi autor al unei serii de studii istorice – îi designează mereu pe respectivii domni ai Moldovei juxtapunându-le numele Muşat la prenumele lor: „Petru Muşat"[78], „Ştefan Muşat"[79]. De asemenea, vorbeşte el despre „familia Muşat"[80] şi despre „dinastia Muşăteştilor"[81]. D. Racoviță – în studiul său despre suzeranitatea Poloniei asupra vechii Moldove, îl numeşte frecvent pe Petru I nu altfel decât „Petru Muşat"[82]. Fapt deosebit de bizar, la cei mai mulți dintre istoricii citați, Muşat nu apare ca o simplă probabilitate, ca un personaj ipotetic, ci ca o realitate bine cunoscută şi perfect sigură, în afară de orice controversă!

---

[73] Cf. *Genealogia*, p. 3.
[74] Cf. Anal. Acad. Rom. – Memoriile Secției istorice, seria a 2-a, tom. XXX, 1907-1908, p. 117-182.
[75] *Istoria românilor* (ediția a 5-a), vol. I, p. 478, 479, 500, 501, 522.
[76] *Ibidem*, p. 479.
[77] Astfel, pentru „Petru *Muşat*", cf. *Doc. mold. în Şt. cel Mare*, I, p. 161, 497; II, p. 78, 253, 621. Sau „Petru Voievod Muşat", *Ibidem*, II, p. 870 (indicele numelor de persoane). Pentru „Roman *Muşat*" – cf. *Ibidem*, II, p. 873 (indicele num. de pers.). Pentru „Ştefan Muşat" – cf. *Ibidem*, I, p. 30, 50, 118, 554; II, p. 615, 617. Pentru „Mihail, fratele lui Ştefan Voievod *Muşat*" – cf. *Ibidem*, II, p. 861 (ind. num. pers.).
[78] Bălan, *Documente bucovinene*, II, p. 174, 183 (indice de persoane); Idem, *Țara Şepeniculuí*, p. 7, 8.
[79] Idem, Țara Şepeniților, p. 7.
[80] *Ibidem*, p. 6; Idem, *Cetatea Hmielov*, p. 6, 7.
[81] Bălan, *Țara Şepeniculuí*, p. 7.
[82] *Începuturile suzeranității polone asupra Moldovei*. Cf. RIR, X, p. 238, 246, 251, 253, 254, 257, 258, 279, 327, 330.

Scanned with OKEN Scanner

Nu a fost însă de ajuns că, din cauza unei lecţiuni greşite şi a unei greşite interpretări, a fost inventat un domn nou, care n-a existat nici la moldoveni, nici aiurea. Personajul fictiv Muşat, odată apărut pe arena istoriei Moldovei – din secolul al XIV-lea, trebuia plasat măcar în spaţiu undeva, căci în timp nu s-a putut găsi loc pentru el, întrucât toate locurile erau ocupate până la refuz. Şi fantezia nesecată, mereu plăsmuitoare a istoricilor n-a întârziat de a-i afla un loc în spaţiu. E drept că foarte neprecis – aşa cam cum se-ntâmplă-n basme – dar i l-a aflat. Cel dintâi care l-a plasat spaţial, găsindu-i şi relaţii concrete de rudenie cu o ilustră familie domnească, a fost inventivul Hasdeu. Pentru el, Muşat nu era altul decât Costea Voievod, pe care Scarlatti îl numise din eroare „Koste Musatin" şi despre care spusese că „nu se ştie unde a domnit"[83]. Luând ca mărturii cronica de la Putna, Hasdeu zice că din ea rezultă că Petru I nu era nici „fiu al lui Laţcu, nici al lui Bogdan", ci era „fiu al lui Muşat"[84]. Atragem atenţia că, aici, el a tradus greşit – cu 16 ani înainte de I. Bogdan – pe „сынь Моушатинь", care însă, precum s-a văzut, înseamnă „fiul Muşatei"!

Prin urmare, Petru I, care după Hasdeu era fiul lui Muşat, era de fapt fiul lui Costea Muşat! La stabilirea acestui grad de înrudire, el se bazează chipurile şi pe atestarea listei lui Scarlatti, care, „vorbind despre domnul moldovenesc Petru Muşat, zice că tată-său era: Costea Muşat"[85]. Aşa ceva însă nu figurează în lista lui Scarlatti, unde nu aflăm decât succesiunea domnilor şi anii câţi a domnit fiecare din ei, cu excepţia timpului de domnie a lui Costea Voievod[86]! Astfel, Hasdeu îl face pe „Costea Muşat" tată al lui Petru I şi al fratelui său Roman, accentuând în mod stăruitor acest fapt[87], şi-i atribuie totodată rolul de fondator al strălucitei dinastii moldovene. Sau, cum se exprimă Hasdeu: „*un nou*

---

[83] „non scitur ubi principaverit" – Pray, *Dissertationes*, p. 140.
[84] *Ist. crit.*, I, p. 85.
[85] *Ibidem*, p. 83.
[86] Cf. Pray, *Dissertationes*, p. 140.
[87] Cf. locul unde el se indignează că „lista lui Sarlatti serbizează pe Petru Muşat, pe frate-său Roman Muşat şi pe *tatăl lor Costea Muşat*" (*Ist. crit.*, I, p. 84). Sau: „nu din sângele fondatorilor Moldovei se trăgeau Petru Muşat, frate-său Roman Muşat şi *tatăl lor Costea Muşat*" (*Ibidem*). Sau: „Roman Muşat, fiu al lui Costea Muşat şi frate al lui Petru Muşat, se-nsoară cu domniţa Anastasia" (*Ibidem*, p. 85). Sau încă, în altă parte: „Fraţii Petru Muşat şi Roman Muşat, ca şi *tatăl lor Costea Muşat* ne apar în cele mai vechi fântâni istorice" (*Ibidem*, p. 88).

Scanned with OKEN Scanner

neam s-a furişat, prin încuscrire, în dinastia maramureşeană"[88]. Dar să vedem de unde îl aduce Hasdeu în Moldova pe Costea Voievod, pe acest pretins Muşat, unde adică, după dânsul, este cuibul Muşatinilor. El argumentează astfel: „Nefiind din familia domnească de la Suceava, Muşăteştii trebuiau să fi fost vrând-nevrând din familia domnească de la Severin. Adecă Basarabi. Această dilemă e dictată de logica lucrurilor"[89].

Deci, dacă nu era din Moldova, Costea Voievod nu putea fi de aiurea decât din Țara Românească şi încă de la Severin. E o afirmație cu totul arbitrară, care ne uimeşte prin netemeinicia ei. Sugestia aceasta despre înrudirea dinastiei Muşatinilor cu cea a Basarabilor i-a venit lui Hasdeu de la Cantemir, care – vorbind despre invazia tătarilor asupra Principatelor Române şi asupra Ungariei – îi menționează pe voievozii Radu Negru al Munteniei şi pe Dragoş al Moldovei, prezentându-ni-i ca frați sau veri: „că văzând mai pre urmă iarăş acii Români, precum locurile lor cele dintâi s-au curățit de poiadea tătarilor, s-au înturnat la locurile sale cele de moşie, adică Dragoş Vodă, ficiorul lui Bogdan Vodă, cu o parte în Moldova, iară *Radul Vodă Negrul, sau frate, sau văr lui Dragoş Vodă*, cu alta în țara muntenească"[90]. De la Cantemir a împrumutat ideea şi Samuil Micu, care-l citează ca izvor: „Prea învățatul principe Cantemir pare să fi ştiut, de vreme ce spune că atât Radu Negru, cât şi Bogdan Voievod, tatăl lui Dragoş, cel dintâi principe al Moldovei sunt din aceeaşi familie"[91].

Hasdeu, având aerul de a-i combate pe Cantemir şi pe Samuil Micu, susține în fond aceeaşi teză. Faptul că nu există nici un document şi nici un izvor istoric, care să indice prin niscai date, măcar cât de vagi, originea munteană şi în special basarabească a lui Costea Voievod, aceasta nu constituie nici un impediment pentru Hasdeu. El crede a dispune de alte dovezi, care prezintă o pondere decisivă la demonstrarea unei asemenea origini şi care în consecință ne pot dispensa de documente. Mai întâi el face uz de argumentul onomastic, pe care-l aduce în sprijinul tezei

---

[88] *Ist. crit.*, I, p. 85.
[89] *Ibidem*, p. 86.
[90] Cantemir, *Hronicul*, p. 384-385.
[91] „Doctissimus Princeps Cantemir agnovisse videtur ubi ait, tam Radum Negrum quam Bogdanum Vayvodam, genitorem Dragosii primi Moldaviae principis, ejusdem familiae esse". Ap. Hasdeu, *Ist. critică*, I, p. 84.

Scanned with OKEN Scanner

basarabismului Muşatinilor. Acest argument e folosit de dânsul sub ambele sale aspecte: atât antroponimic, cât şi toponimic. Şi anume, el argumentează că însuşi numele Muşat indică originea munteană a lui Costea Voievod şi a dinastiei întemeiate de dânsul, fiindcă acest prenume ar fi specific muntenesc. El spune: „*În Moldova, acest nume a fost totdeauna foarte insolit*, pe când în Muntenia din contră el se-ntrebuinţează la săteni până-n ziua de astăzi şi cată să fi fost fără comparaţiune mai răspândit cu câţiva secoli înainte"[92].

Este afară de îndoială că Hasdeu a fost victima unei iluzii, când a formulat o asemenea concluzie, şi încă în chip atât de categoric. Căci, dacă ne raportăm în special la trecut – fiindcă trecutul ne interesează în primul rând aici – nu se poate nicidecum afirma că, în Muntenia şi Oltenia, numele Muşat-Muşata, cu toate derivatele lor atât de variate, au fost mai cultivate decât în Moldova. Materialele antroponimice pe care le-am expus în capitolul 3 ne dovedesc în modul cel mai elocvent că acest nume se bucura de o apreciabilă răspândire pe tot cuprinsul principatului Moldovei, de la Dunăre până la Ceremuş şi de la Carpaţi până la Nistru, precum şi de un înalt grad de frecvenţă. Însuşi Hasdeu s-a văzut nevoit a recunoaşte faptul atestat documentar că un sol al lui Ştefan cel Mare la Moscova se numea Muşat! El relatează aceasta într-o notă de subsol, ca şi cum ar fi vorba despre ceva fără vreo importanţă deosebită, deşi un nume de nobil spune mult despre autohtonismul şi popularitatea lui în cazul respectiv. Dar tot în acea notă – spre a înlătura un astfel de element de natură a-i afirma teza – se grăbeşte să facă presupunerea că ambasadorul moldovean va fi fost muntean de origine[93]. Dar chiar într-un document moldovenesc din timpul lui Ştefan cel Mare, pentru confirmare de moşie, din 1490.X.15, publicat de Hasdeu însuşi[94], figurează printre boierii martori Muşat pârcălab de Hotin! Nu ştim dacă e una şi aceeaşi persoană cu solul trimis la Moscova[95].

În scopul consolidării opiniei sale, Hasdeu ne introduce şi în domeniul paremiologico-folcloric. Şi anume, el crede că poate ilustra

---

[92] *Ist. crit.*, I, p. 88.
[93] *Ibidem*, p. 86, nota 2.
[94] „Arh. ist.", I_1, p. 156.
[95] Pe care-l citează după istoricul rus Karamzin.

Scanned with OKEN Scanner

marea frecvență a numelui nostru în Țara Românească printr-o zicătoare cu „Nea Muşat", punând-o pe acelaşi plan cu altele în care figurează „Nea Vlad", „Nea Nan". Deşi considerațiile lui Hasdeu în legătură cu aceste dictoane ironice ale poporului sunt deosebit de interesante, ele nu sunt totuşi deloc concludente pentru ceea ce vrea să demonstreze el. În adevăr, dacă cele cu Vlad şi Nan marchează maxima decadență a menționatelor nume după o perioadă de înflorire a lor, nu s-ar putea spune acelaşi lucru despre zicătoarea cu „Nea Muşat", care nu se întâlneşte în colecțiile noastre de folclor şi care, dacă nu o considerăm chiar contestabilă, credem totuşi că va fi circulat pe o arie foarte limitată. Ea a putut deci lua naştere în popor datorită altui concurs de împrejurări decât acelea la care s-a gândit Hasdeu.

Obiectiv vorbind, este foarte greu de spus în care din cele trei principate – Moldova, Țara Românească şi Transilvania – a fost mai mult în uz numele Muşat-Muşata. Dacă ținem seama de apariția lor în documente, Moldova nu stă nicidecum mai prejos decât Țara Românească. Ceea ce-i sigur este că în trecut aceste nume au fost foarte răspândite la toți românii din Dacia. Poate cele mai răspândite dintre numele autohtone necalendaristice. Trecând apoi la toponimele româneşti, în care se reflectă antroponimul Muşat, Hasdeu vrea să demonstreze „muntenismul acestui nume" prin existența lui frecventă în toponimia Țării Româneşti, care ar contrasta flagrant cu absența lui în Moldova. După ce relatează o serie de numiri topice munteneşti şi olteneşti, el se referă în cele din urmă şi la Moldova, unde nu află decât un singur toponim care are ca prototip antroponimul în chestiune: satul Muşata din fostul județ Fălciu. Dar, spre a-l elimina şi pe acest *unic* toponim, inoportun pentru teza sa, Hasdeu crede că-l poate include tot toponimiei munteneşti, spunând că în secolul XIV regiunea sudică de la cursul inferior al Prutului aparținea Țării Româneşti! Dar chiar dacă s-ar verifica drept justă afirmația lui Hasdeu, că stăpânirea Basarabilor se-ntindea la început până-n ținutul Fălciului, incluzând şi satul Muşata, cu râul omonim – ceea ce ni se pare imposibil de admis – nici într-un asemenea caz argumentul său nu e valabil; căci nu înseamnă că dacă stăpânirea politică era muntenească, era muntenească şi populația ținutului!

Scanned with OKEN Scanner

Populația era pur moldovenească, independent de apartenența politică. Şi totuşi, Hasdeu conchide apoi: „Prin urmare, limba geografiei vine la rândul său a se pronunța pentru muntenismul Muşăteştilor”[96]. Dar Hasdeu se înşală în privința toponimelor şi pentru alte motive: în afară de faptul că Muşata din Fălciu e chiar de la origine toponim moldovenesc, iar nu muntenesc, mai există în Moldova de azi şi alte toponime generate de antroponimul în chestiune, precum s-a văzut deja la capitolul 3. Pe de altă parte, dacă ne referim la trecut, numirile topice din această categorie erau cu mult mai numeroase, ceea ce am relatat după vechile noastre documente, însă ele cu timpul au dispărut[97]. Aşadar, argumentul onomastic al lui Hasdeu – în sprijinul muntenismului numelui Muşat – nu rezistă unui examen critic riguros. El cade şi pe plan antroponimic, şi pe plan toponimic. Deci nu se poate susține că a trebuit să vină numaidecât din Țara Românească un Muşat spre a ocupa tronul Moldovei rămas la un moment dat fără descendenți în linie bărbătească.

Desigur, există în parte o justificare pentru iluzia pe care şi-a făcut-o Hasdeu în privința răspândirii pe provincii a numelui Muşat. Deşi el însuşi un asiduu editor de documente vechi româneşti al epocii sale – de o competență care a servit de model, la noi, în editarea ştiințifică a acestor prețioase vestigii ale trecutului – totuşi, pe vremea sa, nu au fost date la iveală un număr aşa de mare ca mai târziu, încât el să-şi poată face o idee mai justă despre repartiția şi gradul de frecvență al antroponimelor şi toponimelor în chestiune Dar Hasdeu mai are încă un argument, care pare să atârne foarte greu în favoarea basarabismului Muşatinilor. E argumentul heraldic. Pentru a arăta într-un chip mai concret şi chiar mai convingător înrudirea dintre Muşatini şi Basarabi, el pune față-n față tema heraldică, a dinastiei unora cu cea a dinastiei celorlalți. El reproduce aceste teme după colecția de steme a țărilor din sud-estul Europei, publicată pe la sfârşitul secolului al XVI-lea, de olandezul Levin Hulsins. Într-adevăr, cele două blazoane, deşi nu sunt chiar identice, seamănă foarte mult între ele: la Basarabi, în ramele unui scut figurează 3 capete de arabi colorate în negru, ceea ce traduce plastic

---

[96] *Ist. crit.*, I, p. 88.
[97] Cf. mai sus, cap. 3.

Scanned with OKEN Scanner

numele cumanic al dinastiei respective[98]; la Muşatini, figurează ca scut tot capete negre, însă numai două[99].

Evident, nimeni nu poate contesta marea asemănare a menționatelor steme. Totuşi, noi credem că nu în mod necesar asemănarea sau identitatea motivelor heraldice sau chiar şi a temei în întregul ei ilustrează înrudirea dintre două familii de nobili sau de monarhi. Se poate foarte bine ca blazoanele mai noi – asemănătoare sau identice cu un altul mai vechi – să fi luat naştere după modelul acestuia din urmă, în baza simplei imitații. Iar imitația s-ar explica datorită vecinătății sau altor raporturi total străine oricăror legături de rudenie. În cazul nostru, nimic mai natural ca dinastia moldoveană să-şi ia drept model tema heraldică a Țării Româneşti, care ajunsese mai de timpuriu la organizarea statală. Aceasta a putut avea loc nu numai datorită faptului că erau vecine, dar şi fiindcă cele două țări erau locuite de popoare care vorbeau aceeaşi limbă, realitate de care e cu neputință să nu fi fost conştienți, chiar la vremea aceea, moldovenii.

Xenopol, de asemenea, e de părere că, stingându-se dinastia Bogdăneştilor şi fiind nevoie „de a se găsi iarăşi o viță de domn pe scaunul Moldovei, moldovenii o găsiră de astă dată la frații lor din Muntenia, de unde aduseră dinastia Muşăteştilor”[100].

Pentru a proba aceasta, marele nostru istoric adoptă întocmai dovezile aduse de Hasdeu, expunându-se, fireşte, la toate inexactitățile sau exagerările ce le caracterizează. El începe ca şi Hasdeu cu argumentul onomastic, fără a mai adăuga nimic nou în această privință: „Despre originea acestei familii din Muntenia vorbeşte chiar numele ei Muşat, care se întâlneşte destul de des în Valahia, ca nume de localitate”[101]. Apoi Xenopol se foloseşte şi el de argumentul heraldic, reproducându-l iarăşi,

---

[98] Basarab < bas (= cap) + arab (= negru).

[99] Hasdeu îl citează şi pe arheologul Cezar Bolliac, care a publicat o stemă mai veche a Basarabilor, unde tema plastică e alcătuită din 2 arabi, reprezentați integral, nu numai prin capete (cf. *Ist. crit.*, I, p. 97). Tot după Bolliac, precum şi după *Stemmatographia* lui Paul Ritter, publicată în secolul al XVIII-lea, relatează Hasdeu că Asăneştii aveau ca blazon două capete negre, de unde ar rezulta că dinastia Basarabilor se înrudea cu împărații româno-bulgari (cf. *Ibidem*).

[100] *Istoria românilor*, ediția a 3-a, vol. III.

[101] *Ibidem*, p. 117.

Scanned with OKEN Scanner

fără nici o schimbare, după predecesorul său şi însoţindu-l de ilustraţia plastică a stemelor. În fine, chiar şi argumentul istoric adus de către Xenopol, care invocă „şi relaţiile cele de tot strânse dintre Mircea cel Mare şi Petru Muşat" – ca dovadă a înrudirii celor două dinastii – se resimte de influenţa hasdeiană.

Astfel, opera lui Xenopol devine sursa principală de unde se difuzează mai departe, la istoricii contemporani, ideile pe care le expusese pe larg înainte de dânsul Hasdeu. Alţi istorici îi atribuie lui Costea o altă ţară de origine. Astfel, Onciul se gândeşte că el va fi fost „probabil, voievodul unui teritoriu cuprins apoi în principate"[102]. Iar I. Nistor – exprimând mari îndoieli cu privire la acest personaj, prezentat de Pomelnicul mănăstirii Bistriţa ca domn al Moldovei – crede că „în cazul cel mai bun pretinsul voievod Costea putea să fie unul din boierii cu influenţă de la curtea domnească" şi socoteşte că „*originea maramureşeană*" a lui „*ar fi cu mult mai probabilă* decât pretinsa obârşie munteană, cum pretinde Xenopol"[103]. Nistor aduce ca argument în sprijinul părerii sale faptul că prenumele Costea este deseori atestat în Maramureş într-o serie de documente din epoca întemeierii Moldovei[104].

Fără să mergem pân-acolo încât să contestăm în chip categoric calitatea de domn a lui Costea, gradul de frecvenţă al acestui nume la românii maramureşeni în secolul al XIV-lea ne face şi pe noi să înclinăm a crede că originea maramureşeană a lui este mult mai verosimilă decât cea muntenească. Aceasta, evident, nu din motivul că numele Costea nu ar fi fost cunoscut şi în celelalte provincii româneşti[105], dar fiindcă e mai logic ca el să fi venit în Moldova din Maramureş decât de oriunde de aiurea. Nu-i însă mai puţin adevărat că

---

[102] Onciul, *Din istoria românilor*, p. 34.

[103] Cf. Nistor, *Lucius Aprov.*, p. 34.

[104] El citează mai multe persoane din Maramureş cu acest nume, după Mihalyi. Cf. Nistor, *Lucius Aprov.*, p. 34.

[105] Pentru existenţa sa în trecut la moldoveni, ca şi la munteni, e destul să amintim balada populară cu temă ciobănească a Dolcăi, care-atât în varianta Alecsandri, cât şi în cele munteneşti din colecţia lui G. Dem. Teodorescu îl are ca erou principal pe baciul Costea: „Azi e luni şi mâni e marţi,/ Pleacă Costea la Galaţi". Alecsandri, PP, p. 101, nr. XXI, v. 10; G. Dem. Teodorescu, PPR, p. 509, v. 25; 513, v. 3.

Scanned with OKEN Scanner

el a putut fi chiar din Moldova. În ce privește viața conjugală a lui Costea Voievod, unii istorici ca Onciul[106], R. Rosetti[107], C. C. Giurescu[108] sau genealogistul Lecca[109] l-au însurat cu Muşata-Margarita, în timp de alții ca I. Nistor[110] şi Şt. Pascu[111] – scoțându-l complet din sfera voievozilor domnitori în Moldova – sunt de părere că nu Costea a fost soțul Muşatei-Margarita, ci Ştefan, Voievodul Țării Şepeniților, pe care ei îl identifică totodată cu tatăl lui Petru-Vodă, Roman-Vodă şi Ştefan-Vodă.

S-ar părea că trebuie să acordăm o mai mare încredere acestei ultime ipoteze din istoriografia noastră, dat fiind că ea se sprijină pe relatările unor istorici poloni ca Długosz şi Cromer, a căror obiectivitate nu avem nicidecum motive s-o punem la îndoială. În adevăr, Długosz cel dintâi, iar după dânsul Cromer şi alți cronicari ai Poloniei – relatând cearta pentru tron dintre frații Petru şi Ştefan, care a determinat intervenția regelui Cazimir cel Mare în favoarea lui Ştefan – spun că aceasta a avut loc după moartea voievodului Ştefan, tatăl lor: „Murind la Valahi, *Ştefan, Voievodul Moldovei*, izbucneşte o luptă cruntă pentru principat şi moştenirea lui între cei doi feciori ai voievodului defunct, anume între Ştefan şi Petru"[112]. În continuare, Długosz povesteşte pe larg şi foarte plastic bătălia de la Płonyni, unde, în codrii din Țara Şepeniților, a suferit un dezastru oastea polonă trimisă de Cazimir, ca să-l impună la tron pe Ştefan. Tactica de luptă sau, mai exact, cursa în care i-a atras Petru pe poloni – prin dărâmarea arborilor tăiați incomplet mai dinainte de la rădăcină, asupra lor – este aceeaşi pe care o va întrebuința peste un secol şi mai bine Ştefan cel Mare la Codrul Cosminului.

Povestea acestei bătălii a fost scrisă pe aceeaşi vreme, tot în latineşte, şi de umanistul italian Filippo Buonaccorsi Callimaco,

---

[106] Cf. Originile Principatelor Române, p. 308.
[107] Despre succesiunea domnilor Moldovei, p. 13.
[108] *Istoria românilor*, I, p. 442-443.
[109] Genealogia, p. 3.
[110] Cf. *Lucius Aprov.*, p. 24-25, 33-34.
[111] Cf. Contribuții documentare, p. 52.
[112] „Stephano Moldaviae Voievodae apud Valachos mortuo, dura inter duos filios mortui Palatini, vide licet Stephanum et Petrum, contentio de Principatu et illius successione suboritur". Cf. I. Długoszi sau Longini, *Historia Polonica*, I, col. 1122.

Scanned with OKEN Scanner

contemporanul ceva mai tânăr al lui Długosz, în biografia cardinalului Sbigniew, episcop al Cracoviei[113].

Locul citat din Długosz prezintă pentru complexul de probleme în legătură cu Muşatinii un interes capital. În adevăr, dacă acceptăm informaţiile cronicarului polon aşa cum ne sunt date de el, se clarifică unele chestiuni referitoare la doamna Muşata şi descendenţii ei. În primul

---

[113] *Vita et mores Sbignei Cardinalis*, publicată în „Monumenta Poloniae historica", VI, p. 236-238. Cel ce a relatat pentru prima oară identitatea evenimentului, povestit de Długosz şi de Buonaccorsi, a fost istoricul polon Czołowski în studiul său *Poczatki Moldavii i Wyprawa Kazimierza Wielkiego*, 1539, în revista „Kwartałnik historyczny rocznik", IV, zesz. II (1890), p. 258-285. La noi, această identitate a fost confirmată de I. Bogdan în recenzia sa critică *Două dizertaţii despre începuturile Moldovei şi Ţării Româneşti*. Cf. CI, XXIV (anul 1890). Apoi, peste o jumătate de secol, asemănarea dintre cele două scrieri care povestesc acelaşi eveniment a fost amplu comentată de I. Nistor în studiul său *Lucius Aproviamus – eroul Ţării Şipenţului*, Bucureşti, 1941. Nistor vede pe drept în personajul cu nume latinesc Lucius Aproviamus pe tânărul Petru Voievod, cel care a repurtat strălucita victorie asupra oştilor lui Cazimir cel Mare. Numai că Buonaccorsi, în biografia sa cu caracter prin excelenţă panegiric – neurmărind un scop istoric, ci voind s-aducă indirect un omagiu cardinalului, al cărui bunic Sbigniew Olesznicki avusesă comanda supremă a oştirii în acea bătălie atât de nefastă pentru poloni – şi-a îngăduit să modifice în parte realitatea istorică, uzând de mijloacele poetice ale fanteziei şi făcându-l biruitor pe Sbigniev în duelul cavaleresc imaginat de dânsul. Totuşi, el manifestă o caldă simpatie şi admiraţie faţă de viteazul Lucius, alias Petru-Vodă. În această atitudine a lui Buonaccorsi se reflectă desigur şi simpatia sa pentru poporul valah, cel de origine romană, precum o relevase el însuşi – şi precum o relevă chiar Długosz la începutul capitolului respectiv – dar ea se explică logic şi prin faptul că autorul italian îşi dădea seama că, cu cât va fi mai eroic rivalul, cu atât gloria celui elogiat va fi mai impunătoare. În ce priveşte izvoarele utilizate de cei doi autori, pentru descrierea evenimentului istoric de la Płonyni, I. Bogdan se înşeală crezând că ele au fost diferite. Noi împărtăşim aceeaşi părere ca şi unii istorici poloni şi ca şi Nistor (cf. *Lucius Aprov.*, p. 12) că şi unul şi celălalt au puizat informaţiile lor din aceeaşi sursă. Fireşte că textul unuia este „independent" de al celuilalt, din simplul motiv că Długosz scrie istorie, iar Buonaccorsi literatură. Dar ei s-au inspirat de bună seamă dintr-un izvor comun, şi anume arhiva casei Sbigniew, pe care – ca prieteni apropiaţi ai familiei – erau amândoi îndreptăţiţi în egală măsură s-o cunoască. Unul însă a utilizat informaţiile culese din ea într-un fel, iar altul într-altfel, după finalitatea urmărită de fiecare. Apoi, nu trebuie uitat că Buonaccorsi a inventat o serie de elemente, ceea ce nu e deloc de mirare într-o scriere panegirică, despre care s-ar putea spune că e un poem epic în proză. El totuşi n-a mers pân-acolo încât să modifice şi rezultatul general al bătăliei, care a fost un cumplit dezastru pentru poloni şi o biruinţă răsunătoare pentru moldoveni.

Scanned with OKEN Scanner

rând, chiar la începutul său, capitolul respectiv ne oferă dovada documentară pentru stabilirea identității tatălui fiilor Muşatei şi implicit a soțului acestei doamne. Dar ne interesează în cel mai înalt grad şi data bătăliei de la Płonyni, căci, dacă este cea indicată de Długosz, adică anul 1359, aceasta aruncă lumină asupra genezei numelui Muşatinilor, ajutându-ne să explicăm în modul cel mai logic şi mai natural, precum se va vedea mai departe. Dar unii istorici ai noştri, ca Tocilescu, I. Bogdan şi alții, presupun că, prin Ştefan, Długosz l-a înlocuit – datorită unei confuzii – pe Bogdan. Iar Pascu, uzând de variate calcule, caută să plaseze data bătăliei polono-moldave de la Płonyni, din Țara Şepenițului, aproape cu două decenii mai târziu decât cea fixată de cronicarul polon. Însă oricât de verosimile ar părea uneori argumentele istoricilor noştri, noi le considerăm inacceptabile, pentru că socotim cu neputință de admis ca scrupulosul şi obiectivul Długosz să se fi înşelat asupra unor elemente cum sunt numele tatălui celor doi pretendenți moldoveni în conflict şi anul în care a avut loc bătălia. Iată motivările noastre:

1. Prea important era pentru poloni evenimentul – întrucât el aparținea tot aşa de mult istoriei Poloniei, cât aparținea şi istoriei Moldovei – pentru ca Długosz să nu fi avut toată grija de a-i stabili data cu exactitate;

2. Evenimentul avusese loc cu mai puțin de 6 decenii înainte de naşterea cronicarului polon[114]; deci el avea mijloace de control, poate chiar prin vreun supraviețuitor dintre participanții la bătălie. În orice caz, se putea informa de la copiii acestora;

3. Długosz relatează o serie de detalii cu o uimitoare precizie, ca de exemplu: numele căpeteniilor oştirii căzute în captivitate, enumerarea steagurilor capturate de moldoveni, după provinciile polone de unde proveneau unitățile militare respective;

4. Chiar şi în ce priveşte data, acest cronicar nu se limitează să indice numai anul când s-a petrecut evenimentul, ci şi luna şi ziua! Astfel, el spune că oastea polonă a trecut hotarele regatului, intrând în țara dușmană, „adică în Moldova, îndată după sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru şi Pavel”[115]. Cum am putea crede atunci ca el să se fi înşelat cu 18 ani asupra datei?

---

[114] Długosz s-a născut în anul 1415.

[115] „post diem SS Apostolorum Petri et Pauli” – Długosz, *Hist. Pol.*, I, col. 1123.

Scanned with OKEN Scanner

5. Długosz, ca secretar al cardinalului Sbigniew – nepotul generalului care comandase oastea polonă în lupta de la Płonyni – a avut la dispoziție prețioasa arhivă a acestei familii nobile, unde se aflau desigur importante documente, mai ales în legătură cu acea luptă. După cum opinează mai mulți istorici poloni, el a consultat această arhivă a casei Sbigniew.

În consecință, noi nu punem la îndoială nici anul 1359, fixat de Długosz ca dată a memorabilului eveniment, şi nici numele Ştefan al voievodului defunct, tatăl celor doi pretendenți la tron. În afară de considerațiile de mai sus, noi mai întrezărim un element care confirmă veracitatea informației aflate la Długosz cu privire la tatăl celor doi frați rivali. Pretendentul Ştefan – precum reiese clar chiar din spusele acestui cronicar – îşi reclama tronul țării pentru el şi venea să-l ocupe cu sprijinul armat al polonilor, în virtutea drepturilor de prim născut (*jus primo-geniti*). De aici, se poate deduce că şi pe tatăl său îl chema Ştefan.

În adevăr, la români este obiceiul până azi în popor – şi cu atât mai mult era el uzitat în trecut – ca primul născut, atunci când e fecior, să primească la botez numele tatălui său. Deci, omonimia pe care o aflăm în istoriografia veche polonă cu privire la cele două personaje istorice moldave, tată şi fiu – omonimie atestată nu numai de Długosz, ci şi de alți cronicari ai Poloniei, între aceştia de Cromer – ne apare ca un fapt foarte verosimil. Dar o întrebare care survine de la sine şi care nu e de mică importanță este următoarea: Oare Ştefan, tatăl celor doi antagonişti, pretendenți la tron, să fi fost în adevăr voievodul Țării Şepenițului, precum susțin I. Nistor şi Şt. Pascu? Bătălia, care i-a adus lui Petru I acea victorie desăvârşită, s-a desfăşurat, e drept, acolo. Ne-o spune chiar Długosz c-a avut loc în Țara Şepenițului[116]. Dar tot el ni-l prezintă pe defunctul Ştefan ca „voievod al Moldovei"[117]. Cromer însă nu precizează voievodatul în fruntea căruia se afla Ştefan, ci se limitează să spună: „Murind Ştefan Voievodul Valahilor, cei doi fii ai lui, Ştefan şi Petru, se certau de la domnie"[118]. Deci, plecând de la Cromer, s-ar putea deduce cu mai multă probabilitate că Ştefan era voievodul Țării

---

[116] „in terra Sepenicensi".

[117] Cf. Długosz, *Hist. pol.*, I, col. 1122.

[118] Mortuo Stephane, Voievodu Valahorum, duo zilii ejus, Stephanus et Petrus, de principatu contendebant". Cf. M. Cromeri, *De origine et rebus gestis polonorum*, libri XXX, Basileae, MDLVIII, p. 322.

Scanned with OKEN Scanner

Şepeniţului. I. Nistor şi T. Bălan în special – spre deosebire de alţi istorici români – pleacă de la ideea, foarte logică de altfel, că principatul Moldovei, întocmai ca şi Ţara Românească, a luat fiinţă treptat, ca rezultat al unirii câtorva voievodate mai mici, care avuseseră fiecare o existenţă independentă anterior, şi anume: cel al Şepeniţului, al Câmpulungului şi al Moldovei[119]. Prin această unire, s-a ajuns la crearea Moldovei cu hotarele Carpaţi – Nistru şi Ceremuş – Dunăre – Marea Neagră; iar ea ar fi fost realizată, târziu după moartea voievodului şepenițean Ştefan, de către fiul său Petru I, care şi-a mutat şi reşedinţa de la Şepeniţ la Suceava.

Dacă aceasta şi nu alta este realitatea istorică, atunci, pe de o parte, din atestarea lui Długosz şi Cromer că Petru şi Ştefan sunt fiii Voievodului Ştefan, iar pe de alta, din atestarea unor documente moldoveneşti foarte sigure, că ei sunt totodată fiii Muşatei, deducem că *Muşata a fost soţia Voievodului Ştefan*. Aşadar, cu identificarea cea mai verosimilă a părinţilor lui Petru, Ştefan şi Roman – voievozi moldoveni, pe care nimeni nu-i poate contesta – iată-ne ajunşi la Doamna Muşata, adevărata purtătoare a numelui vechi românesc ce ne preocupă. Proba de maximă certitudine că aşa se numea această doamnă ne-o oferă documentul emis de feciorul ei Roman Vodă la anul 1393.XI.18, prin care se dăruieşte la 5 boieri – fiii lui Dragomir Albul – un sat în ţinutul Sucevei, arătându-i-se hotarele[120]. Documentul se-ncheie, ca de obicei, cu lista martorilor ce atestă dania, în frunte cu domnul, iar imediat după dânsul, mama sa: „а на то вѣра моѧ, вѣра матиы нашеї кнѧгѣнѣ Мушаты"[121].

S-ar părea logic ca odată cu această relatare examenul nostru să se apropie de sfârşit, că nu mai avem nimic de lămurit în chestia Muşatinilor. Şi totuşi, nu ne putem opri aici. Acest personaj feminin, atât de important pentru istoria începuturilor vieţii de stat în Moldova, implică enigme, care

---

[119] Cf. I. Nistor, *Lucius Aprov.*, p. 16, 24, 26, 27; T. Bălan, *Ţara Sepeniţului*, p. 6; Idem, *Cetatea Hmielov*, p. 5-7.

[120] Satul acesta, căruia documentul nu-i spune numele, pare a fi fost Vicşanii sau Vicşineţul. El era situat între Frătăuţi şi Bănceşti. Astăzi nu mai există. Cf. Costăchescu, *Doc. mold., în Şt.*, I, p. 15.

[121] „iar la aceasta, credinţa mea, credinţa mamei noastre a Doamnei Muşata". Apoi, în continuare sunt numiţi principii Alexandru şi Bogdan, fiii lui Roman-Vodă, iar după ei, un nepot de soră al său, boier de divan şi pe urmă ceilalţi boieri. Cf. M. Costăchescu, *Doc. mold. în. Şt. cel Mare*, I, p. 14. nr. 4.

Scanned with OKEN Scanner

par a fi sortite să rămână nedezlegate pentru totdeauna, întrucât, din lipsa completă a anumitor date biografice referitoare la ea, suntem constrânşi, nu o dată, a ne menţine în sfera ipotezelor.

Înainte de toate, o problemă grea o constituie însăşi identificarea acestei doamne, datorită faptului bizar că ea ne mai este designată, în documentele latineşti – externe şi interne – şi sub un alt nume: cel de Margaretha sau Margarita. Sub primul aspect grafic, apare numele respectiv în scrisorile papale adresate acestei doamne, care era o foarte fervent catolică. Astfel, ca urmare a cererii ei, papa Gregorie al XI-lea o vesteşte pe *Margaretha* de Cereth, „domina Walachiae Minoris"[122], prin epistola din anul 1378.I.30, că i-a acordat indulgenţă plenară pentru păcate, prescriindu-i post[123]. La şase ani după aceea, într-un document emis de Petru I al Moldovei şi redactat tot în limba latină, la Hârlău, în anul 1384.V.1 – prin care acest domn dăruieşte călugărilor dominicani de la biserica romano-catolică din Siret, cu hramul Sf. Ioan Botezătorul, venitul cântarului acelui oraş – citim următoarele: „Nos Petrus Waivoda, Dei gratia dux terre Moldavie, attendentes et considerantes, qualiter illustris et nobilissima *domina Margarita mater nostra dilecta* et honorabilis, in civitate Cerethensi ecclesiam et locum religiosorum fratrum praedicatorum construi et hedificare fecit in qua ecclesia predicta *domina mater* suam sepulturam elegit nobis *materno* ac pis *affectu* supplicavit et cordialiter rogavit, quatenus libra seu pensatorium quod est in civitate nostra predicta Cerethensi, praedictis fratribus praedicatoribus dictae ecclesiae deservientibus simpliciter dare et concedere digneremur"[124].

Evident, „Doamna Margarita" din acest document este tot una cu „Margaretha Doamna Moldovei" din documentul anterior citat. În apelativul latinesc „domina", juxtapus numelui Margaretha sau Margarita, noi vedem

---

[122] Pe vremea aceea, Moldova era frecvent numită de către străini, în special de occidentali, Valachia Minor.

[123] Cf. Auner, *Episcopia de Seret*, în „Rev. Catolică", II, p. 240.

[124] Noi Petru Voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei, luând în seamă şi având în vedere că strălucita şi prea nobila *Doamnă Margarita, mama noastră scumpă şi vrednică de cinste* a făcut să se clădească şi să se zidească în Cetatea Siretului o biserică şi un lăcaş fraţilor călugări predicatori, în care biserică, mai sus pomenita doamnă, *mama noastră*, şi-a ales loc de-nmormântare ne-a rugat *cu dragoste de mamă* şi cu evlavie şi a stăruit cu tot sufletul să binevoim a dărui şi a hărăzi venitul cântarului, care e în oraşul nostru mai sus amintit, al Siretului, zişilor fraţi predicatori, slujitori ai pomenitei biserici". Cf. Costăchescu, *Doc. Mold. în. Ştefan cel Mare*, I, p. 4, 5, nr. 2.

Scanned with OKEN Scanner

transpusă în limba latină chiar titulatura princiară românească „Doamnă" – atribuită exclusiv soției domnitorului – titulatură pe care, firește, o cunoșteau bine misionarii catolici în Moldova și Țara Românească[125].

Oprindu-ne privirea în special asupra celui de al doilea document latinesc citat, remarcăm că în el Doamna Margarita ne este înfățișată ca mamă a voievodului emitent. Calitatea ei de mamă a lui Petru-Vodă apare în plină lumină, fiind exprimată în diferite chipuri pe tot parcursul documentului. Dar despre Petru I și Roman I, știm din numeroase surse, foarte sigure, că ei sunt frați. Ne-o spun toate cronicile moldovenești în frunte cu cea a lui Ureche, ba, acest fapt ne este atestat și de un document extern, deosebit de important, emis de regele polon Władysław Jagiełło, care era debitor al sumei de 4000 de ruble[126] împrumutate de la Petru Vodă – se angajează să răspundă pe viitor pentru datoria sa nu numai față de acesta, ci și față de „*fratele său* Roman"[127]. De aici rezultă în mod logic că Doamna Margarita (sau Margaretha) era nu numai mama lui Petru I, precum atestă citatul document latinesc intern, ci și a fratelui acestuia Roman I. Însă cum ar fi aceasta cu putință, când dintr-un alt document intern, redactat în slavonește, pe care l-am citat mai înainte, aflăm că pe mama lui Roman-Vodă o chema Mușata? De faptul că Roman și Petru erau frați, după cum am arătat, nu ne putem deloc îndoi.

Dar dacă mama unuia se numea Margarita, iar a celuilalt Mușata, prima idee care ne vine în minte e că, în cazul acesta, ei vor fi fost frați vitregi, că adică erau frați numai după tată, nu și după mamă. Ar însemna deci că Voievodul Ștefan, tatăl lor, va fi avut succesiv două soții: mai întâi pe una cu numele Margarita, cu care l-a avut pe Petru, iar apoi, pe o alta, Mușata, de la care provenea Roman. Dacă însă consultăm cele mai vechi anale și cronici moldovenești, constatăm că așa ceva nu s-a întâmplat. În adevăr, toate, fără excepție, ne atestă că Petru Vodă este și el feciorul Mușatei, căci în toate aflăm scris, în slavonește, despre acest

---

[125] Facem această afirmație, deși nu ignorăm nicidecum că, în epistolele papale și în alte variate documente redactate în latinește, apelativul „domina" însoțește de obicei numele unei femei, atunci când aceasta este de rang nobil.

[126] De altfel, precum se știe din alt document emis de Petru I, suma împrumutată a fost de 3000 ruble.

[127] „И его брату Роману". Cf. documentul din Luțc, anul 1388.I.27. Costăchescu, *Doc. Mold. în. Ștefan cel Mare*, II, nr. 164, p. 605. De 3 ori e menționat, în acest document, Roman ca frate al lui Petru.

Scanned with OKEN Scanner

domn: „Петръ Воевода, *сынь Моушатинъ*", adică „*Petru* Voievod, fiul Muşatei", sau, cu aceiaşi termeni, însă dispuşi invers: „*сынь Моушатинъ*, Петръ Воевода", adică „fiul Muşatei, Petru Voievod".

Despre Roman-Vodă avem un singur document – ce-i drept, foarte serios – care ne dovedeşte că e fiul Doamnei Muşata; despre Petru-Vodă însă atestă că e fiul aceleiaşi doamne toate vechile surse istoriografice ale Moldovei! Iată de ce nu mai încape nici o îndoială că aceşti doi voievozi nu erau fraţi vitregi, ci fraţi buni, având aceeaşi mamă şi acelaşi tată. În cazul acesta, ajungem la constatarea, care pare întrucâtva stranie, că mama respectivilor domni avea două nume; că adică, sub numele Muşata şi Margarita se ascunde aceeaşi Doamnă a Moldovei. De altfel, după câte ştim, aceasta e părerea pe care o împărtăşesc cei mai mulţi dintre istoricii noştri. Dacă ne raliem şi noi la ea, nu o facem din considerentul că e aproape unanim adoptată în istoriografia română – căci nu o dată se-ntâmplă ca ceea ce-i unanim recunoscut vreme îndelungată să se dovedească mai târziu a fi fost fals – dar fiindcă, precum se va vedea, există anumite elemente care concură în a confirma veracitatea unei atari opinii.

Însă înainte de toate, o întrebare în legătură cu aceasta: Este oare posibil aşa ceva pe terenul antroponimiei, la români? Este în acord cu tradiţiile româneşti ca o persoană să poarte două prenume? Este. Evident însă, nu în sensul de a avea simultan două nume, ci în ordine succesivă. Există în popor credinţa – nu numai la români, ci şi la multe alte naţiuni – că numele care se dă unui ins uman în pruncie, chiar la intrarea lui în viaţă, poate fi purtător de noroc (faustum nomen) sau dimpotrivă, purtător de nefericire (infaustum nomen). Astfel, dacă în cursul vieţii i se întâmplă unui individ vreo nenorocire, aceasta e pusă adeseori pe seama numelui, care într-o asemenea împrejurare e socotit a fi de rău augur. De obicei, când individul e lovit de o boală grea şi se află în primejdie de moarte, se crede că numele e de vină.

În consecinţă, de vreme ce răul provine de la numele primit la botez, nimic mai simplu şi mai logic – după mentalitatea primitivă – decât ca acel nume, considerat o piază rea, să fie complet părăsit şi înlocuit cu un altul. Darea noului nume are loc în mod solemn, fiind însoţită de un anumit ritual. Schimbarea de nume se face şi pentru a induce în eroare duhurile rele. Se ştie că superstiţia populară personifică bolile, întrucât vede în ele nişte spirite răufăcătoare luând chipuri antropomorfe cel mai adesea şi atacându-l pe om cu gând să-l piardă. Acestea însă capătă putere

Scanned with OKEN Scanner

asupra lui şi-l chinuie sau chiar îi răpesc viața numai dacă-i cunosc numele. Fiind în posesia numelui, sunt totodată şi în posesia individului, putând face orice vor cu el; căci, după credința populară, numele este însuşi individul care-l poartă, se identifică întru totul cu dânsul. Aşa stând lucrurile, schimbarea numelui primit îndată după naştere printr-un altul nou, care trebuie ținut secret – să nu fie cunoscut în afară de cercul familiei – înseamnă, pentru o persoană ce e în pericol să moară, însăşi salvarea din ghearele morții. Duhurile rele, necunoscându-i adevăratul nume, adică numele cel nou, iar cel vechi nefolosindu-le la nimic, nu mai au nici o putere asupra persoanei respective. Asemenea schimbări de nume aveau loc la noi în trecut pe o scară întinsă, cu deosebire în masele largi ale poporului[128]; însă ele erau practicate şi de clasa boierească şi chiar în familiile domneşti. Să fie oare vorba de o schimbare a numelui de acest gen la baza celor două nume ale doamnei Moldovei? Nu există absolut nici un indiciu că aici am avea a face cu o astfel de situație.

În cazul nostru sunt semne că schimbarea numelui s-a produs dintr-o altă cauză şi în cu totul alte împrejurări. Numele din pruncie se mai putea schimba în cursul vieții şi în mod oficial, ca un act cu caracter public, nu săvârşit în taină ca cel anterior relevat. Ne vin în minte cazurile când cineva îmbrățişează cinul călugăresc sau când îşi schimbă credința, convertindu-se la o alta. La primul caz menționat nu ne putem gândi, deoarece nici unul din cele două nume ale doamnei în chestiune nu este dintre acelea care ar designa în mod necesar o călugăriță: Muşata se exclude total, dat fiind că e laic prin excelență; iar Margarita, deşi figurează în repertoriul numelor de sfinți, ca nume al unei martire de la începutul secolului al IV-lea[129] – nu este nici el un nume tipic monahal, ci mai degrabă tot mirenesc. Amintim apoi că nu orice nume de sfinți a devenit nume monahal. Chiar unii dintre cei mai mari sfinți ai bisericii creştine nu s-au bucurat de această favoare; de exemplu, Ion, Gheorghe, Ilie nu sunt adoptate ca nume de călugări, după cum nici Maria, Elena nu

---

[128] Un exemplu ilustrativ în această privință îl constituie faptul că Sadoveanu, în romanul său *Baltagul*, utilizează motivul schimbării de nume, aplicându-l eroului său Nechifor Lipan. Acesta, în copilărie, îmbolnăvindu-se grav, părinții i-au schimbat numele din Nechifor în Gheorghiță – păstrându-l în taină pe cel din urmă – şi aşa l-au scăpat de la moarte.

[129] Cf. Buharev, *Jitiia vseahă sviatâh*, p. 441, 691.

sunt în uz la călugărițe. Să fie aceasta datorită unei speciale interdicții de tipul „tabu", avându-se în vedere tocmai faptul că erau prea mari şi prea venerabili ca să fie îngăduit a fi atribuite celor ce treceau la viața monahală? Ele însă au fost permise ca nume de botez în lumea laică, unde sunt foarte răspândite! Restricții există totuşi la unele popoare pentru Maria, numele Maicii Domnului.

Prin urmare, singurul caz acceptabil e cel de al doilea. Rămâne de aflat care dintre numele doamnei Moldovei a fost cel dintâi, adică cel primit îndată după naştere: Muşata? sau Margarita? Răspunsul la această întrebare, care nu e cu putință de dat în chip categoric, prezintă o deosebită importanță. Căci dacă Muşata ar fi cel dintâi, atunci am deduce de aici că respectiva doamnă este româncă de naționalitate şi că la un moment dat – desigur, când era deja o persoană matură – s-a convertit la catolicism, fiind atrasă la această religie de misionarii catolici, care activau cu mult zel pe atunci în Moldova şi care puteau veni atât din Ungaria, cât şi din Polonia, țări vecine şi puternice, sub a căror influență politică se afla acest principat. Într-un asemenea caz, înseamnă că ea, botezându-se pentru a doua oară – prin trecerea la credința catolică – a fost numită Margarita. Dacă dimpotrivă, primul său nume a fost Margarita, atunci nu încape îndoială că are o origine etnică străină şi, în cazul acesta, prenumele Muşata i-a fost atribuit în urma convertirii la legea ortodoxă, cu prilejul rebotezării ei. Ambele ipoteze pot fi puse şi în momentul de față – până la vreo eventuală descoperire de noi date biografice în legătură cu acest personaj istoric – amândouă ipotezele mai sus-menționate sunt tot aşa de verosimile. Este imposibil astăzi de afirmat ceva cu certitudine în această privință.

Informațiile asupra vieții respectivei doamne a Moldovei sunt extrem de puține şi unele nesigure, ceea ce a făcut ca unele aspecte biografice ale ei şi în special chestia originii sale etnice să fie foarte controversate. Din faptul că ea a zidit lăcaşuri sfinte pentru catolici la Baia şi la Siret, precum şi din corespondența sa cu Papa, se vede clar că era o foarte zeloasă catolică. Dar de aici, nu se poate şti dacă avem a face cu o catolică venită dintr-o altă țară sau cu o autohtonă convertită. E un fapt bine cunoscut că ataşamentul convertiților pentru noua credință nu e nicidecum mai prejos decât al celor născuți în acea credință; ba chiar adeseori îi depăşeşte pe aceştia, mergând până la fanatism. Sunt însă

Scanned with OKEN Scanner

mărturii serioase că doamna Margarita-Muşata nu era româncă. Astfel, după Iorga, mama celor doi fraţi, Petru şi Ştefan, pretendenţi la tronul Moldovei, se numea Marghita sau Muşata[130]. Remarcăm că Marghit este varianta maghiară a numelui Margareta. În altă parte, Iorga precizează că Petru I „era fiul catolicei Margareta, o rudă a familiei regale ungureşti"[131].

R. Rosetti, citându-l pe Engel, relatează că doamna Margareta, mama lui Petru I şi Roman I, ar fi fost „fiică a voievodului Ardealului Ştefan de Lozoncz" şi că moldovenii o porecleau „Ungara"[132]. S-ar părea că Rosetti o confundă pe această Margaretă cu Margareta, soţia lui Alexandru cei Bun, despre care se ştie în mod sigur că era unguroaică şi fiică a unui voievod al Transilvaniei[133]. Dar prima este bunica lui Alexandru cel Bun! Auner, citându-l pe Iorga, spune şi el că Margareta, soţia voievodului Ştefan, era unguroaică[134] şi crede că era probabil fiica voievodului ardelean Ştefan Csák[135]. I. Nistor însă, vorbind despre „voievodul Ştefan, descălecătorul Ţării Şipenţului", opinează că „el pare să fi fost căsătorit cu o principesă *polonă* sau *litvană* de credinţă catolică. Numele ei era Margareta sau Muşata"[136]. Iar mai departe, Nistor – referindu-se la aceeaşi doamnă – spune: „Din faptul că biserica Sf. Ioan Botezătorul din Siret era catolică, s-a conchis că cneaghina Margareta sau Muşata ar fi fost şi ea catolică, de origine *polono-litvană*"[137].

Cei mai mulţi însă dintre istoricii români susţin că această doamnă era româncă din Moldova, şi anume o descendentă a dinastiei Bogdăneştilor. Chiar Iorga, care în lucrările sale din prima tinereţe îi atribuia originea maghiară, ceva mai târziu, începând cu *Istoria poporului român*, publicată în limba germană, vede în ea pe „moştenitoarea neamului stins al lui Bogdan"[138]; iar în monumentala sa istorie a

---

[130] Iorga, Ist. lui Ştefan cel Mare, p. 19.
[131] *Studii şi documente*, I-II, p. XXIX.
[132] Cf. Rosetti, *Despre succesiunea domnilor Moldovei*, p. 13-14 şi 15. Noi însă nu am aflat aşa ceva la Engel, *Geschichte der Walachey* – în *Geschichte des ungrischen Reichs*. Seiner Nebenländer, Theil IV, 2-te Abth. (ed. Halle, 1804). Poate a utilizat Rosetti o altă ediţie?
[133] Cf. Xenopol, *Istoria românilor*, ediţia a 3-a, vol. III, p. 128.
[134] Cf. Auner, *op. cit.*, p. 238.
[135] *Ibidem.*
[136] Lucius Aprov., p. 25.
[137] *Ibidem*, p. 31.
[138] Geschichte des rumänischen Volkes, II, p. 534.

Scanned with OKEN Scanner

românilor, el precizează că era „fiica lui Lațcu”[139]. Onciul crede că Muşata, mama domnilor Petru I şi Roman I, era „descendenta lui Bogdan”[140]. Ştefan Pascu e de părere că era chiar fiica lui Bogdan, deci soră cu Lațcu[141]. C. C. Giurescu, mai prudent, relatează ambele păreri spunând că „ea se înrudea cu vechea familie domnitoare: după unii ar fi fost fiica lui Bogdan Întemeietorul; după alții, fiica lui Lațco, deci nepoata lui Bogdan”[142]. La fel se exprimă el şi în ultima ediție a *Istoriei Românilor* apărută în colaborare cu Dinu C. Giurescu: „Margareta sau Muşata, care era fiica sau a lui Lațcu, sau a lui Bogdan”[143], sau: „Muşata, fiica sau nepoata lui Bogdan I”[144].

Precum se vede din cele mai sus expuse, originea etnică a doamnei în chestiune nu e deloc sigură: e probabil să fie românсă; dar tot aşa de probabil pare ca ea să fi fost maghiară sau chiar polonеză. Dacă ea a fost o străină, apariția sa în Moldova se explică prin căsătoria cu un tânăr domn al țării ori cu un fiu de domn, ce avea să urmeze tatălui său la tron. În acest caz, înseamnă că ea a venit aici cu numele ei străin, care în documentele latineşti, unde ne este atestat, figurează sub aspectul fonetic Margarita. Acest nume, cu care venea de acasă, îşi afla în antroponimia română – mai ales pe vremea aceea – un corespondent ce pare foarte apropiat, şi anume pe Mărgărita sau Mărgărinta, în uz şi astăzi în lumea de la țară[145]. E un nume dintre cele mai vechi şi mai autohtone la noi – moştenire romană, din categoria celor ce-şi au ca simboluri pietrele prețioase – trebuind raportat la apelativul prototip din limba latină *margarita* (< gr. μαργαρίτης), cu sensul de mărgăritar.

Dar să nu ne iluzionăm şi, din faptul că acest nume neaoş românesc seamănă atât de mult cu Margarita din documente, să credem că el semăna în aceeaşi măsură şi cu numele însuşi al doamnei! În adevăr, noi

---

[139] *Hist. des Roum.*, III, p. 262.
[140] Din istoria românilor, p. 34.
[141] Contrib. doc. ist. rom. sec. XIV şi XV, p. 52, 53.
[142] *Istoria românilor*, ediția a 5-a, vol. I, p. 445.
[143] Istoria românilor, p. 272.
[144] *Ibidem*, p. 698.
[145] Foarte răspândit în trecut era şi nbm. *Mărgărit* sau *Mărgărint*, atestat până-n zilele noastre în rol de prenume. Un coleg al meu, moldovean, de la liceul din Iaşi, se numea Mărgărint Manoliu.

Scanned with OKEN Scanner

nu trebuie să avem în vedere aspectul fonetic din documentele latineşti – cu care cel românesc era natural să semene până la identitate – ci pe cel străin, care a fost transpus în formă latină. Căci dacă doamna era de origine etnică maghiară, numele ei suna în realitate Marghit (ung. Margit cu hipocoristicul Margitka)[146], iar dacă va fi fost poloneză, suna Małgorzata (cu hipocoristicul Małgosia[147]). Deci şi într-un caz, şi-ntr-altul, numele ei avea rezonanțe cu totul exotice pentru români.

Dar orice nume ar fi avut noua cetățeană a Moldovei şi oricum ar fi sunat el, ea – trecând la legea ortodoxă, cum o cerea, imperios căsătoria cu un voievod ortodox dintr-o țară cu populația, în marea ei majoritate, dacă nu chiar în unanimitate ortodoxă – trebuia să-şi schimbe, odată cu credința, şi numele, cu atât mai mult cu cât el le era atât de străin românilor. În acel moment crucial din viața sa, ea avea deci de adoptat un alt prenume feminin, de data aceasta din repertoriul celor care erau în uz la moldoveni. Iar la alegerea lui, precum era foarte logic, ea va fi năzuit – poate chiar din proprie inițiativă, însă mai probabil printr-o sugestie primită de la alții, desigur din cercul familiei voievodului-mire – să-şi aleagă un nume cât mai iubit de popor, dar care în acelaşi timp era favorit şi în sfera nobilimii. Tocmai un astfel de antroponim era prenumele Muşata. Adoptarea lui însemna o alegere din cele mai fericite pentru că – precum s-a putut vedea dintr-un capitol precedent – la acea epocă, Muşata, ca şi corespondentul său masculin Muşat, cu un număr apreciabil de derivate pentru ambele genuri, erau foarte răspândite la poporul român de pe cuprinsul întregii Dacii.

Dacă, dimpotrivă, admitem că originea etnică a respectivei doamne e română – aşa cum susțin atâția istorici ai noştri – şi dacă deci ea şi-a schimbat numele Muşata de la naştere prin cel de „Margarita", aceasta s-a-ntâmplat cu prilejul convertirii sale la catolicism, care a avut loc la maturitate, deşi la o vârstă tânără, fără să putem aprecia nici chiar cu aproximație data. Totuşi, în fața ambelor ipoteze mai sus expuse se ridică o piedică foarte bizară, care încurcă firul logic al faptelor. În adevăr, fie c-am admite supoziția originii străine a doamnei în chestiune, care,

---

[146] M. Ballagi, *Ung.-deutsches Wb*, p. 663.
[147] Cf. Potocki, *Słownik polsk.-ross. języka*, p. 774; Janusz, *Słownik polsk.-fr.*, I, p. 563-564 s.v.

Scanned with OKEN Scanner

rebotezându-se după legea ortodoxă, şi-a schimbat la căsătorie numele din Margareta prin Muşata; fie c-am accepta ipoteza autohtonismului ei şi că numele Muşata, primit îndată după naştere, la botezul ortodox, şi l-a schimbat în urma convertirii sale, botezându-se după ritul catolic, documentele – interne sau externe – unde e atestată ea ne suscită aceeaşi mare nedumerire. Astfel, în citata scrisoare papală din 1378 şi în documentul latinesc mai sus relatat, emis de fiul ei Petru I, este numită „Margarita". Dar dacă ea şi-a schimbat numele prin catolicizare, logic e ca din momentul convertirii şi până la sfârşitul vieţii să nu se mai numească altfel decât Margarita.

Dar iată că la adânci bătrâneţe, precum ne-o dovedeşte mai sus citatul document din 1393.XI.18, emis de celălalt fiu al ei, Roman I, succesorul lui Petru I, ea este designată prin numele românesc Muşata! Tot aşa de inexplicabile apar aceste date riguros documentate şi dacă le raportăm la ipoteza originii străine a doamnei. În cazul acesta, ea – după ce a primit numele Muşata, în preajma nuntirii cu voievodul moldovean – logic e ca din acel moment şi până la moarte să se numească numai Muşata şi nu altfel. De ce atunci citatele documente, redactate în limba latină, o numesc „Margarita" în anii 1378 şi 1384, adică spre sfârşitul vieţii"? Cum să explicăm aceste atât de ilogice atestări, aşa de discordante una faţă de alta? Credem că aici trebuie să ţinem seama de faptul că, dacă doamna Moldovei e numită în documente aşa precum am arătat, acestea sunt denumiri date de alţii, care nu erau deloc obligaţi să respecte vreo logică în legătură cu angajamentele ei morale, ce o privesc pe dânsa strict personal. Aşa, de exemplu, în ipoteza că ea a fost româncă şi că din pruncie se numea Muşata, ni se parte foarte natural ca poporul, care a cunoscut-o o perioadă destul de îndelungată sub numele de domniţa sau chiar doamna Muşata, să-i spună tot aşa şi după convertirea ei la catolicism, adică atunci când ea se numea de fapt Margarita.

Scribul documentului din 1393, unde apare numele Muşata, ar reflecta tocmai obişnuinţa poporului cu acest nume intrat oarecum în tradiţie. Ne-ar interesa în gradul cel mai înalt să ştim cum se numea însăşi doamna aceasta pe sine, căci nu poate fi îndoială, ea făcea uz de acel nume care era în perfect acord cu angajamentul ei de ordin religios. Dar cum nu există vreun document cu semnătura ei – de altfel e puţin probabil ca ea să fi ştiut carte – sau măcar un document scris în numele său, nu

Scanned with OKEN Scanner

avem de unde ști. Și poate ar mai fi o explicație. În cazul când doamna respectivă ar avea origine etnică străină, nu ni se pare cu totul improbabil ca, atunci când i-a murit soțul – când adică ea a încetat de a mai fi în situația de doamnă a unui voievod în funcție – nemaisimțindu-se obligată să persevereze în ortodoxie – să se fi întors la vechea sa religie, părăsind pe față credința ortodoxă, pe care o adoptase de circumstanță și comportându-se din nou ca o catolică. Odată cu aceasta, ea își va fi reluat și numele Margarita primit la botezul catolic îndată după naștere. E ceea ce s-ar putea deduce din documentul lui Petru I, de la 1384, în care e numită „Domina Margarita".

Dacă acest voievod o designează astfel pe mama sa, faptul trebuie privit ca un reflex al situației reale de atunci, întrucât el însuși – după cât se pare – trecuse la catolicism din considerente politico-diplomatice desigur, dar și sub influența mamei și soției sale, ambele catolice. Dacă totuși, peste 9 ani, în 1393, ea apare – în documentul celuilalt fiu, Roman I – sub numele de Mușata, aceasta s-ar explica în sensul că Roman, fiind ortodox, o numește cu numele ei din timpul când trăia tatăl său, adică din perioada când, oficial, ea era, pentru toată lumea, ortodoxă.

În pofida considerațiilor de mai sus, noi înclinăm cel mai mult, ca și majoritatea istoricilor, români, spre părerea că doamna Mușata era româncă prin naștere, și anume chiar moldoveancă. Către o asemenea convingere ne determină însuși numele acesta al ei, atât de specific românesc, având aderențe intime cu substratul apelativ al fondului lexical latin. În adevăr, prea este el neaoș, iar rezonanțele sale – atât în ordine pur acustică, cât și în ordine semantică – sunt prea ale noastre, ca să putem crede cu ușurință că o străină a știut să aleagă, cu un chip așa de reușit, la al doilea botez, după ritul ortodox, un astfel de nume. Mult mai probabil ni se pare deci ca doamna aceasta să fi avut numele Mușata chiar de la naștere, adică să se fi născut românca. Autohtonismul frapant al numelui pare a implica în mod necesar autohtonismul persoanei care l-a purtat.

În ce privește actul schimbării de nume – în ambele ipoteze pe care le-am pus anterior – mai trebuie să luăm în considerație un determinant, care, la alegerea numelui, a avut un rol hotărâtor. Fie că Mușata, catolicizându-se, a ales numele Margareta; fie că Margareta, măritându-se cu un voievod ortodox, l-a ales pe Mușata, aceasta s-a întâmplat având-se în vedere ca numele nou adoptat să înceapă cu aceeași literă ca și cel care

Scanned with OKEN Scanner

era părăsit. Era o condiţie care se cerea îndeplinită şi în alte împrejurări analoage, de exemplu, la schimbarea numelui cuiva – bărbat sau femeie – cu prilejul intrării în viaţa monahală[148]. Semnificaţia alegerii numelui nou în aşa fel încât să aibă aceeaşi iniţială cu cel vechi este simbolică. Fiind un fapt bine stabilit că mentalitatea primitivului identifică numele cu persoana care-l poartă, se urmăreşte pe această cale asigurarea continuităţii persoanei, în ciuda schimbării numelui care o designează. Altfel, această continuitate a fiinţei psihice s-ar pierde; aşa însă ea se conservă în acea mică părticică acustică, ce a mai fost salvată din vechiul nume.

Pe de altă parte, această identitate a unui singur sunet, cu care încep ambele nume, nu merge atât de departe încât numele vechi să fie trădat de cel nou, ceea ce iarăşi nu este permis! Identitatea iniţialei la numele doamnei în chestiune – Muşata-Margareta – constituie un argument decisiv că designarea ei binominală, atestată documentar, nu este altceva decât rezultatul schimbării de nume în una din cele două împrejurări mai sus discutate. Cu toate acestea, unii dintre istoricii noştri o privesc pe respectiva doamnă de pe poziţia unităţii numelui. Vorbind despre dânsa, îi spun exclusiv Doamna Muşata, trecând sub tăcere numele „Margarita", ca şi cum nu s-ar afla mărturii în documente despre existenţa lui. O asemenea atitudine curioasă de a ignora un fapt istoric, închizând ochii asupra unei realităţi incontestabile, este desigur comodă pentru eliminarea anumitor dificultăţi din cale; însă, evident, ea nu poate fi deloc apreciată din punct de vedere ştiinţific.

Între istoricii români, Şt. Pascu vine cu o idee pe cât de originală, pe atât de simplificatoare, care „a prima vista" pare să rezolve definitiv marea enigmă. S-o examinăm mai de-aproape, pentru a vedea dacă rezistă criticii. Deşi recunoaşte ambele nume ale acestei doamne, totuşi şi el este, într-un anumit fel, partizanul unicităţii numelui ei, întrucât susţine că Margarita nu ar fi decât transpunerea în limba latină a numelui Muşata, care o designa pe o doamnă de origine etnică indiscutabil românească.

---

[148] Astfel, celui ce ca mirean se numea Ion ori Ilie, când se călugărea i se dădea numele monahal Iosif, Ioil, Irineu etc. Cel ce se numea Gheorghe, Gavrilă, Grigore primea numele Gheradie, Gherontie, Gherasim, Gherman. Cel ce se numea Lupu, era numit Lavrentie, Leontie. Cea care se numea Florica, Frosina... primea numele Fevronia, Fotinia etc.

Scanned with OKEN Scanner

Muşata este prin urmare numele ei autentic; deci, de fapt, singurul ei nume. Dar să-l lăsăm pe Pascu însuşi să vorbească: „Documentele latineşti au tradus numele românesc"[149] în latineşte[150] şi, astfel, aceeaşi persoană avea două nume[151]. Oare aşa să fie? Dar cum putea fi tradusă Muşata prin Margareta? Pe ce se bazează această stranie afirmaţie? Devenit-au prenumele subit traductibile într-o limbă străină întocmai ca anumite supranume? Istoricul Pascu nu pregetă să facă incursiuni în domeniul antroponimiei, cu scopul de a demonstra că Muşata şi Margarita sunt în fond nume echivalente, numai că primul e cel autohton, iar al doilea, forma latinizată a primului. El spune, având aerul unui descoperitor: „Este însă lucru clar şi totuşi trecut neobservat de istoricii care s-au ocupat cu această chestiune că Margareta corespunde cu Muşata, ceea ce înseamnă frumos (sic!)"[152].

Nu e deloc clar cum „corespunde"! Dar Pascu se străduie să ne explice pe larg, într-o amplă notă de subsol. Lăsam la o parte unele idei general-cunoscute, relatate aici de el, pentru a ne limita să semnalăm numai ceea ce-i aparţine exclusiv d-sale: „Gândindu-ne la floarea ce se cheamă muşeţel, un derivat < muşat, care se mai numeşte şi margaretă, legătura între Muşata şi Margareta, mama voievozilor Petru, Roman şi Ştefan, apare şi mai evidentă, Margarita latinesc nefiind decât Muşata românesc"[153]. E just că numele *muşeţel* al florii *matricaria chamomilla* face parte din familia adjectivului *muşat*; dar nu există absolut nici o legătură de ordin genetic de la muşeţel la Muşata. Acest antroponim nu-şi trage originea de la numele florii! Pe de altă parte, nu e adevărată nici afirmaţia că muşeţelul se mai numeşte şi margaretă[154] şi că deci aceasta ar fi favorizat stabilirea vreunui punct de contact între Muşata şi Margareta. De altfel, margareta – numele florii *chrysanthemum leucanthemum* – nici nu e un apelativ autohton, ci este un neologism intrat foarte târziu în

---

[149] Adică pe Muşata.
[150] Prin Margarita.
[151] Pascu, *Contribuţii*, p. 49.
[152] *Ibidem*, p. 48.
[153] *Ibidem*, p. 48, nota 167.
[154] Cf. Borza, *Dicţionar etnobotanic*, p. 262, s.v. *muşeţel*, precum şi p. 255 s.v. *margaretă*. De asemenea, p. 107-108 s.v. *matricaria chamomilla* şi p. 47 s.v. *Chrysanthemum leucanthemum*.

Scanned with OKEN Scanner

românește din limba franceză. Iar antroponimul *Margarita* nici el nu-şi trage originea de la un nume de floare, ci de la numele unei pietre prețioase[155]. Numai într-un târziu, la popoarele romanice ale Occidentului, a fost asociat cu floarea omonimă; la români însă nu, dat fiind că Margarita nu avea un corespondent omonim printre flori decât pe o arie foarte limitată[156].

Dar fantezia lui Pascu nu se opreşte la afirmațiile pe care le-am relatat, ci – în intenția de a avea cât mai multe probe în sprijinul echivalenței celor două antroponime – merge până la aserțiuni ce lunecă în grotesc. Astfel, el spune: „nu trebuie uitat nici faptul că această floare, muşețelul – margareta, se întrebuințează şi în cosmetică, mai ales în cosmetica populară, ceea ce ar putea fi încă o dovadă despre numele ei"[157]. Citatul, elocvent prin el însuşi, ne scuteşte de orice comentariu. După aceste explicații, Pascu se vede îndreptățit să conchidă sentențios: „Supoziția că Margareta ar fi numele catolic şi Muşata cel ortodox, avut înainte de convertirea ei la catolicism, trebuie înlăturată"[158]. Ceea ce-i sigur că trebuie înlăturat este „supoziția" lui Pascu, care e de domeniul fantasticului. Şi totuşi, acest autor, când se menține pe terenul strict istoric, ne apare ca un cercetător deosebit de serios şi bine documentat. În ce priveşte numele Margarita – dacă-i adevărat că acest al doilea nume i-a fost atribuit doamnei Muşata, cu prilejul convertirii ei la catolicism – nu e nicidecum de mirare că şi l-a ales pe acesta, ținând seamă precum am amintit de identitatea inițialei sale cu cea a numelui românesc părăsit.

În adevăr, încă din plin Ev Mediu şi până târziu în cursul celui modern, Margareta a fost, poate, antroponimul cel mai la modă, cu deosebire la popoarele din Occidentul Europei şi nu numai la cele romanice, măcar că numele este panromanic prin excelență[159]. Şi e nevoie

---

[155] Cf. mai sus.

[156] Cf. Borza, *op. cit.*, p. 257, s.v. *mărgărită*. Numele general răspândit la români, pentru floarea *Chrysanthemum leucanthemum*, este însă „ochiul boului". Cf. *Ibidem*, p. 47, s.v. *Chrys. Leuc.*

[157] Pascu, *Contribuții*, p. 48, nota 167.

[158] *Ibidem*, p. 49.

[159] Cf. rom. Mărgărita, sp. Margarita, port. Margarida, fr. Marguerite (hyp. Margo, Goton), it. Margherita (dialectul sicilian: Margarita). De la romanici acest nume a trecut şi la alte națiuni, din alte ginte: germ. Margarete (hyp. Grete Gretchen), engl. Margaret etc.

Scanned with OKEN Scanner

să specificăm că el era favorit deopotrivă la înalta nobilime, ca şi în familiile monarhilor: împărați, regi, prinți, duci. Între figurile monarhice apusene cu acest nume, chiar în cursul secolului al XIV-lea, o amintim pe împărăteasa Margareta de Bavaria (1300-1356), pe Margareta de Tarent, împărătească latină a Orientului (1325-1380), pe Margareta de Burgundia, regină a Navarei (1290-1315), pe daneza Margareta, regina țărilor scandinave (a Danemarcei, Norvegiei şi Suediei), supranumită Semiramida Nordului (1353-1412), pe Margareta de Franța, regina Angliei (1282-1318), pe Margareta de Carintia, fiică de duce, măritată cu fiul regelui Jan al Bohemiei (1318-1369) etc. Dintre suveranele cu acest nume dinaintea secolului al XIV-lea, o menționăm pe Margareta regina Angliei – de origine franceză – care mai târziu, prin căsătoria cu Bela al III-lea, devine regina Ungariei (1158-1198), apoi pe Margareta de Norvegia, regina Scoției (1283-1290), pe Margareta de Provența, regină a Franței (1221-1295) etc. În fine, dintre suveranele care au purtat acest nume după secolul XIV, le amintim pe următoarele: Margareta de Scoția, prima soție a regelui francez Ludovic al XI-lea (1425-1444), Margareta de Anjou, regina Angliei (1430-1482), Margareta Tudor, regină a Scoției (1489-1541), Margareta de Austin, fiica împăratului Maximilian I, ducesă de Savoia (1480-1530), Margareta de Angoulême, celebra regină-poetă a Navarei (1492-1549), autoarea *Heptameronului* şi a colecției de poezii *Les marguerites de la Marguerita des princesses*, Margareta de Valois, altă regină a Navarei, şi anume faimoasa „La reine Margot", figură foarte populară (1553-1615) etc. etc.[160]

Dar numele acesta era în mare cinste şi la curțile monarhilor din țări catolice situate mai înspre răsăritul Europei, cum erau Ungaria şi Polonia. Am relevat mai sus că o fostă regină a Angliei, franceză de neam, cu numele Margareta, a ajuns regina Ungariei pe la sfârşitul secolului al XII-lea. Acest nume se încetățenește la curtea maghiară; căci, în secolul următor, este atribuit la botez fiicei regelui Bela al IV-lea, care – ducând o viață religioasă austeră – a devenit sfântă. Insula Nyúl, unde a murit, a fost apoi numită, în cinstea ei, Insula Margaretei („Margitsziget"). Mult mai răspândit decât la unguri era, în trecut, numele Margareta la poloni, la care

---

[160] Cf. Grand Larousse encyclopédique, VII, p. 76-77; Encyclopedia britanica, XIV, p. 861-863; Enciclopedia italiana, XXII, p. 286.

Scanned with OKEN Scanner

era foarte favorit la clasa nobilă – dar cunoscut şi în popor – atât în secolul al XIV-lea, cât şi înainte şi după aceea. În volumul IV al colecţiei de documente latineşti, publicate sub titlul *Monumenta Poloniae historica*, acest nume ne este atestat pentru 33 de personaje feminine[161]. Dintre ele, unele ne sunt indicate prin titlul „domina" pus înainte de *Margareta* sau *Margaretha*, ceea ce înseamnă că erau nobile („szlachcianki")[162]. Altele sunt nume de călugăriţe, printre care şi câteva egumene, evident tot de obârşie nobilă, iar o parte dintr-însele desemnează femei din mica burghezie orăşenească sau chiar din popor. Un număr însemnat dintre aceste femei au trăit în secolele XIII[163], XIV[164] şi XV[165]. În volumul V al aceleiaşi colecţii, ne sunt atestate, la date mai târzii, 12 persoane cu numele în chestiune[166]. La 4 din ele – nobile – îl aflăm sub aspectul grafic *Margarita* sau *Margaritha*, iar la celelalte 8, sub aspectul *Margaretha*. Dintre nobile, una, care moare în anul 1459, era ducesă de Gostyń („ducissa Gostinersis")[167] şi alta, menţionată sub anul 1609, era contesă („conitissa")[168].

În consecinţă, dacă doamna Moldovei era de alt neam şi venea de acasă cu numele Margarita, ea a putut fi o maghiară, însă ea a putut fi tot aşa de bine şi o poloneză. Iar dacă era moldoveancă şi, convertindu-se, l-a adoptat la botezul catolic, este foarte explicabil de ce şi-a ales acest nume, care era „en vogue" la monarhi şi la nobilime, în toată Europa, pe la sfârşitul veacului de mijloc.

În ce priveşte numele autohton Muşata, al doamnei Moldovei, credem necesar să combatem o erezie nu mică, pe care am fi vrut s-o ignorăm. Cum însă autorul ei este cel mai remarcabil istoric contemporan al nostru, C. C. Giurescu, a cărui valoroasă operă, *Istoria românilor*, pentru multiple merite, s-a bucurat la noi şi chiar peste hotarele ţării – la străinii cunoscători ai limbii române – de o răspândire neobişnuită[169].

---

[161] Cf. *Mon. Pol. hist.*, IV, p. 956-957 (index nominum).
[162] Cf. *Ibidem*, IV, p. 141, 867, 883.
[163] *Ibidem*, IV, p. 141, 627, 868, 870, 875, 883, 885, 956.
[164] *Ibidem*, p. 574, 734.
[165] *Ibidem*, p. 448, 459, 460, 468, 492.
[166] *Mon. Pol. hist.*, V, p. 1099 (index nominum).
[167] *Ibidem*, p. 454.
[168] *Ibidem*, p. 613, 732.
[169] E destul să amintim că, numai în decurs de un deceniu şi jumătate, au apărut 5 ediţii ale ei!

Scanned with OKEN Scanner

Deci n-o putem trece cu vederea, fiindcă, odată cu ea, se difuzează larg şi erezia pe care o vom semnala acum. Giurescu, ca şi alți istorici români, opinează că doamna Muşata a fost româncă. Cu prudența care-l caracterizează, el relatează două ipoteze fără să se declare însă în mod hotărât partizanul nici uneia, şi anume: una este conjunctura că această doamnă descinde direct din Bogdan Întemeietorul, fie ca fiică a lui, fie ca nepoată de bunic, în care caz, evident, ea s-ar numi Muşata de la naştere, ceea ce ar îndreptăți pentru fiii săi denumirea de Petru al Muşatei şi Roman al Muşatei; cealaltă este supoziția că nu ar fi existat nici o înrudire între ea şi descălecători şi că Petru şi Roman ar fi ocupat tronul Moldovei cu dreptul de fii ai lui Costea, soțul ei. În această a doua ipoteză iată ce ne spune Giurescu: „Se poate atunci presupune că numele Muşat i-a aparținut lui şi că numai prin căsătorie soția sa l-a adoptat şi a fost numită mai târziu *Muşata* în înțelesul de „a lui *Muşat*" (cf. Buzeasca, Filipeasca etc.). Într-o asemenea ipoteză, fiii lui Costea trebuie să poarte numele de Roman Muşat şi Petru Muşat[170].

Presupunerea lui Giurescu e total lipsită de temei. Analogia pe care o stabileşte el între numele doamnei şi andronimele de tipul Buzeasca, Filipeasca e de mai multe ori falsă. Mai întâi, punctul său de plecare şi totodată fundamentul tezei argumentate – conjectura că soțul doamnei Muşata s-ar fi numit Costea Muşat – este de domeniul fanteziei pure, precum am arătat deja. Totuşi, admițând prin absurd supoziția arbitrară că voievodul Costea s-a mai numit şi Muşat, acest al doilea nume nu ar fi putut avea decât funcție patronimică. Dar mai ales la epoca aceea, andronimele nu se formau, la români, după numele patronimic al soților, ci după numele lor de botez sau după supranume, dacă aveau. Presupunând tot prin absurd că şi aceasta s-ar fi întâmplat, andronimul derivat de la Muşat nu ar fi sunat sub nici un motiv Muşata, ci *Muşătoáia* sau *Muşăteása*, adică ataşându-i-se sufixul andronimic *-oáia*, *-iása* sau *[a] lui Muşat*, adică punându-se înainte articolul de genitiv. În cazul ultim, evident, andronimul trebuia numaidecât să se sprijine pe numele de botez al soției, care-l preceda. Vreun alt procedeu, care să transfere numele bărbatului asupra soției sale, tradiția antroponimică românească n-a cunoscut niciodată.

---

[170] Cf. *Istoria românilor*, vol. I, p. 445-446 (ediția a 5-a, revăzută şi adăugită); în toate edițiile, citatul pasaj apare invariabil.

Scanned with OKEN Scanner

Dar nici formele menţionate în sufixul *-oáia* ori *-eásа* nu ar fi acceptabile în situaţia de faţă – măcar că ele reprezintă uzul perfect normal – pentru că nicăieri, în vechile noastre documente, nu sunt designate prin andronime de acest gen soţiile domnilor; ci numai prin numele lor de botez precedat – iar uneori, mai rar, succedat – de „*doamna*" sau, în redacţie slavonă, кнѧгыня. Deci nici Muşăteása ori Muşătoaia, sau – cum ar fi fost mai just – Costioáia, nu ar fi putut fi numită soţia Voievodului Costea, căci uzul acesta era pentru soţiile oamenilor din popor, nu pentru doamnele ţării. Chiar şi referitor la soţiile boierilor de primul rang este rareori atestat, fiind simţit, probabil, că e lipsit de deferenţa cuvenită lor. În concluzie, dacă doamna Moldovei s-a numit Muşata – şi este incontestabil că s-a numit aşa – acest nume nu i-a fost dat după numele soţului ei ori în vreun alt chip anormal, ci el a fost primit de dânsa numai prin botez: fie îndată după naştere, ca românсă, fie la maturitate, la ortodoxie, ca străină de neam.

Cât despre fiii ei şi ai presupusului său soţ Costea, aceştia în nici un caz nu „trebuie să poarte numele de Roman Muşat şi Petru Muşat". Şi pentru că Costea nu s-a numit nicidecum Muşat şi pentru motivul foarte pregnant că nici unul dintre vechile noastre izvoare istorice şi nici unul din vechile noastre documente, de redacţie slavă, nu ne conservă vreo dovadă în acest sens! În adevăr, dacă Petru I ar fi fost fiul vreunui voievod cu numele Muşat, ar trebui să aflăm scris măcar o singură dată în vreunul din vechile izvoare moldo-slave Петръ сынъ Моушатов sau Петръ сынъ Моушата[171], ori simplu Петръ Моушатов[172], adică Muşat fiind exprimat sub aspectul de adjectiv posesiv[173]. Nicăieri însă nu se găseşte aşa ceva, ci numai „Петръ сынъ Моушатинъ", precum am arătat deja pe larg la locul cuvenit[174].

E adevărat că Giu[illegible] – după prezentarea celor două ipoteze mai sus discutate – îşi ma[illegible] preferinţa pentru cea dintâi, zicând: „mai probabilă pare prima ipoteză"[175]. Această preferinţă a sa transpare în fa[illegible] nici unul dintre istoricii noştri nu face uz aşa de frecvent ca el de

---

[171] = „Petru al lui Muşat".
[172] = „Petru al lui Muşat".
[173] Ambele forme înseamnă: „Petru fiul lui Muşat".
[174] Cf. mai sus.
[175] Cf. *Istoria românilor*, vol. I, p. 446.

Scanned with OKEN Scanner

denumirea fiilor Muşatei prin metronim, designându-i *Petru al Muşatei* şi *Roman al Muşatei*, deşi sub înrâurirea vechii tradiţii, care vehiculează continuu falsul istoric, Giurescu – după cum am relatat aiurea, spune de asemenea: *Petru Muşat* şi *Roman Muşat*[176]. Totuşi, criticabil este la el însuşi faptul c-a pus ipoteza a doua, justificând-o şi acordându-i un oarecare grad de verosimilitate cu totul nemeritată. În ce priveşte precăderea pe care o dă Giurescu primei ipoteze, evident, ea nu poate şterge eroarea comisă de dânsul în legătură cu cea de a doua.

Dar pentru ca fiii Doamnei Muşata să fi putut fi numiți de către popor Petru al Muşatei, Roman al Muşatei – şi nu încape nici o îndoială că aşa au fost numiți, de vreme ce în izvoarele istorice moldo-slave lui Petru voievod i se spune foarte consecvent Muşátin – a trebuit să se întâmple ceva care, în conformitate cu obiceiurile pământului românesc, vine să justifice o asemenea denumire. Şi anume, a trebuit ca această doamnă să rămână de timpuriu văduvă şi cu copiii mici la data când i-a murit soțul. Dar, spre a lămuri cât mai clar această chestiune, credem necesar să punem în lumină o străveche tradiție antroponimică a românilor din Dacia. La acest grup dialectal şi în special la moldoveni, atunci când într-o familie moare tatăl, soția văduvă ia asupra ei toate atributele de cap al familiei cu toate răspunderile ce-i incumbă unui rol atât de important. Ca o consecință logică a acestui situații, dacă copiii din acea familie sunt încă minori, membrii respectivei comunități – sat, târg, oraş – încetează imediat de a-i mai numi pe copii în raport cu tatăl lor, care, murind, pare a fi dispărut complet din conştiința colectivă: ei sunt denumiți în raport cu mama lor.

Aşa a rezultat o serie de categorii de antroponime, care îi designează pe copiii orfani de tată prin supranume derivat de la prenumele mamei sau de la vreun supranume al ei. Aşadar, aceşti copii sunt de obicei denumiți prin metronime, între care distingem variate tipuri. Unele reflectă foarte clar împrejurarea văduviei mamei, precum: „a Vădanei", sau „a Văduvei", „a Babei". Alteori, foarte frecvent, metronimul are bază andronimică. Într-un asemenea caz, el poate deriva de la prenumele soțului defunct, de exemplu: „a Gavriloaiei, a Mihăiesei, a Păvăloaiei, a Ştefănoaiei, a Gligoroaiei, a Mândrulesei, a Iloaiei, a

[176] Cf. mai sus.

Scanned with OKEN Scanner

Lupulesei, a Pătroaiei, a Iorgulesei < Gavrilă, Mihai, Pavăl etc. Sau, de la ocupația soțului, de ex.: a Dogăriței, a Dăscăliței, a Preutesei, a Cojocăriței, a Morăriței, a Păcurăriței, a Tăbăcăriței, a Băcioaiei, a Jităriței, a Portăresei etc., sau de la porecla soțului, de ex.: a Lungulesei, a Șchiopulesei, a Cârnulesei, a Bulibăşoaiei, a Surdulesei etc.

Alteori, metronimul derivă de la un supranume profesional al văduvei însăşi, de ex.: a Croitoresei, a Rachieriței, a Bucătăresei, sau derivă de la o poreclă a ei, de ex.: a Strigoaicei, a Șchioapei, a Fudulei, a Mutei, a Gălbigioasei, a Negruței etc. Printre cele mai numeroase şi de uz mai frecvent şi totodată cele mai răspândite în Moldova sunt desigur metronimele care derivă chiar de la prenumele mamei văduve, de ex.: a Catrinei, a Mariței, a Irinei, a Păunei, a Vasilcăi, a Rarucăi, a Smarandei, a Părascăi, a Pelaghiei, a Sultanei, a Călinei, a Mărghioalei, a Ştefanei, a Chiței, a Dochiței etc. Între acestea se încadrează şi supranumele metronimic din secolul al XIV-lea „al Muşatei". Întrebarea ce se pune acum este de a şti dacă în adevăr doamna Muşata a fost într-o asemenea situație, care să prilejuiască copiilor ei un nume de tipul celor de mai sus. Să vedem ce spun istoricii.

I. Nistor vorbind despre Ştefan, voievodul Țării Şepeniților, şi despre prezumata lui însurătoare cu o „princesă polonă sau litvană", numită „Margareta sau Muşata", spune că „fericirea acestei căsătorii a fost însă tulburată prin moartea voievodului Ştefan, în plină tinerețe". Nistor crede că poate stabili chiar şi data morții lui, presupunând-o întâmplată în anul 1359"[177]. Dacă ținem seamă de faptul că Petru I vine la tronul Moldovei pe la anul 1374 sau 1375, deci cam la 15 ani după moartea tatălui său, înseamnă că el a putut avea în jurul vârstei de 5 ani, când a rămas orfan de tată; iar Ştefan, primul născut dintre frați, era şi el numai cu câțiva ani mai mare ca Petru. Pe de altă parte, dacă avem în vedere că Doamna Muşata se afla în viață, în anul 1393, când ne este atestată documentar, rezultă de aici că ea trăise pân-atunci aproximativ 25 de ani în văduvie. Prin urmare, cu drept cuvânt e de părere Nistor că „cneaghina Margareta sau Muşata a supraviețuit mulți ani soțului ei"[178]. Iar mai departe menționatul istoric, reluând aceeaşi idee, spune şi mai

[177] Cf. *Lucius Aprov.*, p. 25.
[178] *Ibidem.*

precis că „Muşata, văduva voievodului Ştefan, supraviețuise cu decenii morții soțului ei şi că fiii ei Petru, Roman şi Ştefan au putut fi priviți de moldoveni ca fii ai Muşatei, care erau încă în viață pe vremea când s-a înfăptuit unirea ambelor voievodate carpatine”[179].

Aşadar, copiii voievodului Ştefan fiind, la moartea lui, sub vârsta de 10 ani, s-ar putea face supoziția că doamna Muşata ar fi trecut ea la cârma voievodatului, până la majoratul fiului celui mai mare, deşi istoria Principatelor Române nu cunoaşte uzul guvernării țării de către o femeie; cel puțin n-a existat el ca un uz consacrat oficial, precum era în alte țări din Europa, mai ales în Occident[180]. Totuşi, Şt. Pascu, care o consideră pe Muşata drept sora lui Lațcu şi pe copiii ei drept nepoții lui colaterali, spune că „după moartea lui Lațcu, nepoții acestuia fiind minori, *a luat frânele conducerii mama lor*”[181] până când ei au devenit majori. Prin urmare, din cele relatate, rezultă că apariția supranumelui metronimic „al Muşatei” la o serie dintre primii domni ai principatului Moldovei satisface în chip clasic condițiile îndătinate la dacoromâni şi cu deosebire la moldoveni – în care iau naştere asemenea nume.

În perfect acord cu tradiția antroponimică a poporului nostru, în care par a răbufni străvechi practici ale matriarhatului, copiii minori ai doamnei Muşata au fost deci supranumiți, după mama văduvă, prin metronimul derivat de la prenumele ei. Şi aşa au fost ei numiți nu numai ca minori, ci au continuat a fi numiți ei mereu, în tot cursul vieții, în raport cu mama lor, adică numai cu numele metronimic, iar nu prin patronim, după tată, care a fost dat complet uitării şi nu ne este absolut deloc cunoscut, toate conjecturile făcute pentru identificarea lui fiind nesatisfăcătoare. Astfel, din doamna Muşata descinde o lungă serie de voievozi, care se succed timp de două secole şi jumătate neîntrerupt la tronul Moldovei, prelungindu-se cu unele intermitențe şi în secolul al XVII-lea. Iorga o numeşte „seminția moldovenească a doamnei

---

[179] E vorba despre unirea voievodatului Şepeniților cu cel al Moldovei, unire care, după opinia lui Nistor, ar fi fost realizată de Petru I. Cf. *Ibidem*, p. 32.

[180] În practică însă, regența unui personaj feminin, cu titlul de doamnă, a existat şi la români. Cazul doamnei Clara, petrecut numai cu câteva decenii mai înainte în Țara Românească, este foarte elocvent în această privință.

[181] Cf. *Contrib.*, p. 53.

Scanned with OKEN Scanner

Muşata"[182]. Este dinastia Muşatinilor, care a strălucit prin figuri eroice ca Petru Muşatinul, Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Petru Rareş, Ion Vodă cel Cumplit.

Aşadar, doamna Muşata are în istoria Moldovei rolul întemeietoarei de dinastie. Unii istorici români însă vor să conteste acest important rol de ctitor dinastic doamnei Muşata. Astfel, I. Nistor – sprijinindu-se pe ipoteza că Ştefan voievodul Ţării Şepeniţului era nepotul colateral al lui Bogdan Întemeietorul – spune referitor la Petru I, fiul acestui Ştefan: „Petru al Muşatei n-a fost ctitorul unei noi dinastii a Moldovei, ci continuatorul dinastiei Bogdanizilor în linia laterală a lui Iuga-Voievod"[183]. Iar mai departe, dezvoltând pe larg această idee, iată cum argumentează Nistor: „La stingerea descendenţilor în linie bărbătească, ai familiei Bogdan, Petru-Vodă, coborâtor din linia laterală a lui Iuga-Vodă, reclamă coroana Moldovei pentru sine şi o obţine cu preţul înglobării voievodatului şipeniţian în graniţele lărgite ale Moldovei. De aceea, el nu poate fi privit ca întemeietorul unei noi dinastii, pretinsă a Muşatinilor (sic!), ci el trebuie să fie considerat ca legitimul continuator al dinastiei Bogdanizilor în linia secundară a lui Iuga-Vodă, fratele lui Bogdan-Vodă. Din considerentul acesta, nu se poate vorbi de o dinastie a „Muşaţilor" sau Muşatinilor, întrucât porecla (sic!) „al Muşatei" nu poate prezenta nici o semnificaţie dinastică"[184].

Punctul slab al argumentării lui Nistor îl constituie identificarea voievodului Ştefan, tatăl lui Petru I, cu fiul lui Iuga-Vodă, fratele lui Bogdan-Vodă, identificare ce nu e deloc sigură. Pascu o combate – credem pe drept – susţinând că Ştefan Şepeniţeanul este o altă persoană. Totuşi, teza lui Nistor – cu privire la dinastiile moldovene din epoca întemeierii – este împărtăşită şi de Pascu, numai că el se bazează pe un alt element genealogic: nu prin Ştefan se înrudesc voievozii Muşatini cu Bogdan Întemeietorul, ci prin Muşata, care ar fi fost chiar fiica lui Bogdan[185], iar nu cum o credea Nistor, o femeie de neam străin. Şi, pe calea aceasta, Pascu ajunge la următoarea concluzie: „În acest mod,

---

[182] „La lignée moldave de la princesse Muşata" – cf. *Hist. des Roumaines*, vol. III, chap. V, p. 270.
[183] Cf. *Lucius Aprov.*, p. 33.
[184] *Ibidem*, p. 37.
[185] Cf. arborele genealogic schiţat de Pascu, *Contrib.*, p. 53.

Scanned with OKEN Scanner

numele Muşat dat dinastiei moldovene nu are nici un temei istoric, pentru că mama numiților voievozi Muşata-Margareta nu era decât continuatoarea dinastiei Întemeietorului, astfel că dinastia trebuie să poarte tot numele de Bogdan, fondatorul ei, adică a Bogdanilor, după cum cea din Țara Românească se numeşte a Basarabilor, după numele întemeietorului"[186].

Ipoteza lui Pascu nu este nici ea invulnerabilă. El se bazează pe un fapt pe care-l prezintă ca absolut sigur, fără să aibă concrete dovezi probatorii: strânsa înrudire de sânge a doamnei Muşata cu Bogdan Întemeietorul, a cărui fiică ar fi fost. Dar am văzut că sunt istorici care o consideră că e de origine etnică străină şi că a devenit doamna Moldovei prin căsătoria cu un domnitor moldovean. Chiar unele documente atestă că era de neam străin[187], în timp ce nu există nici un document, care să ateste autohtonismul ei şi înrudirea cu Bogdan Voievod. Cei ce susțin aceasta, deşi sunt mulți, fac doar o conjectură. Foarte probabilă, ce-i drept, dar totuşi o simplă conjectură. Pe de altă parte, Pascu însuşi susține că Ştefan, voievodul de Şepeniț – soțul Muşatei – nu era deloc rudă cu Bogdăneştii. Deci nici prin Muşata, nici prin voievodul Ştefan, nu se înrudeau în mod sigur fiii lor Petru Vodă, Roman Vodă şi Ştefan Vodă. Atunci, evident, nu mai poate fi vorba de o dinastie unică – aceea întemeiată de Bogdan I – în care să fie implicați şi Muşatinii! Firul ei s-a rupt – şi după cât se pare, nu numai în linie bărbătească – odată cu moartea lui Lațcu-Vodă. Iar chestia moldovenismului sau străinismului doamnei Muşata stă încă sub semnul controversei şi nu ştim dacă această controversă se va clarifica definitiv vreodată.

Prin urmare, contestarea dinastiei Muşatinilor de către Nistor şi Pascu, care susțin unitatea dinastiei Bogdăneştilor, nu poate fi sub nici un motiv acceptată. E adevărat că Bogdan, întemeietorul Moldovei, este şi întemeietorul unei dinastii în principatul nou înființat, şi anume al celei dintâi dinastii. Aceasta o ştiau bine şi străinii. Însăşi Țara Moldovei era numită de turci Qara-Bogdan de la numele acestui creator de dinastie, iar slavii meridionali – bulgarii, sârbii, croații – o numeau şi

---

[186] Cf. *Contrib.*, p. 53.
[187] Cf. mai sus.

Scanned with OKEN Scanner

ei Kara-Bogdanska[188]. Dar aceasta nu împiedică nicidecum ca, prin fiii Doamnei Muşata, să se înceapă o a doua dinastie. În adevăr, ceea ce e absolut sigur şi nu poate fi contestat de nimeni este existenţa doamnei Muşata şi în special faptul că ea a purtat realmente acest nume, indiferent dacă i s-a dat la primul botez sau dacă i-a fost atribuit la un al doilea botez, care va fi avut loc în urma conversiunii sale de la catolicism la ortodoxie, prin căsătoria cu un voievod al Moldovei. Şi tot aşa de sigur este că din doamna cu numele Muşata se trage un lung şir de domni, care s-au perindat veacuri de-a rândul la tronul Moldovei, începând din a doua jumătate a secolului al XIV-lea până în secolul al XVII-lea inclusiv. Şi aceasta credem că justifică, cu asupră de măsură, existenţa dinastiei Muşatinilor.

Dar propunerea contestatoare a lui Nistor şi Pascu cade, chiar şi în cazul când s-ar proba, cu toată certitudinea, pe calea documentară, că doamna Muşata a fost moldoveancă şi că era fiica sau nepoata lui Bogdan I. O serie de alţi istorici îi leagă de asemenea pe Muşatini de Bogdăneşti prin foarte apropiate relaţii de înrudire, ca de exemplu Onciul şi Iorga, care văd în doamna Muşata pe fiica lui Laţcu-Vodă, adică pe nepoata de bunic a lui Bogdan Întemeietorul[189]. Dar după câte ştim, nimeni dintre aceştia nu s-a gândit să pună la îndoială legitimitatea dinastiei Muşatinilor. Onciul însuşi vorbeşte despre o reîntemeiere – prin fiii doamnei Muşata – a dinastiei Bogdăneştilor rămasă fără moştenitori bărbaţi, ceea ce-i tot una cu a admite începutul unei noi dinastii: „Dinastia Moldovei, după stingerea descendenţei bărbăteşti a lui Bogdan, fu reîntemeiată, ca o continuare a casei acestuia în linie femeiască, de către Petru I Muşat şi fratele său Roman I"[190]. Apoi Onciul continuă, relevând în chip categoric descendenţa directă a Muşatinilor din Bogdan I: „Mama lor, Muşata, reprezenta dreptul de moştenire al urmaşilor ei la tronul ţării, ca descendenta lui Bogdan, străbun al Muşatinilor"[191].

Aşadar, întrerupându-se descendenţa bărbătească, continuitatea la domnie este asigurată printr-o nouă descendenţă, însă de data aceasta

---

[188] Se subînţelege *Zemlja*. Această denumire se întâlneşte foarte frecvent în folclorul menţionatelor naţiuni balcanice, în special în epica lor populară în versuri.
[189] Cf. Onciul, *Din ist. rom.*, p. 34; Iorga, *Hist. des Roumaines*, III, p. 262.
[190] Onciul, *Din ist. rom.*, p. 34.
[191] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

pe linie femeiască. Deci logic se poate conchide: la descendență nouă, dinastie nouă! Din moment ce doamna Muşata a fost mama a trei domni, care erau denumiți de popor cu supranumele metronimic „al Muşatei" – în formă slavonă „Muşátin" – iar acest supranume s-a perpetuat din generație în generație, creând un uz tradițional, nimeni nu mai poate înlătura termenul de *dinastia* Muşatinilor, care a prins rădăcini adânci şi viguroase în limbă. Prin urmare, în afară de considerațiile precedente, dinastia Muşatinilor este impusă în primul rând prin puterea tradiției îndelungate, care a popularizat-o. Iată de ce credem că este cu neputință de susținut că o asemenea dinastie nu şi-ar avea rațiune de a fi recunoscută c-a existat şi că ar trebui înlăturată de către istorici chiar şi terminologia referitoare la ea. Cu atât mai mult e de neconceput aceasta, cu cât dinastia Muşatinilor a ajuns s-o eclipseze pe cea a Bogdăneştilor, adică a descălecătorilor sau chiar s-o absoarbă complet, identificându-se cu ea şi fiind pusă în paralelă perfectă cu dinastia întemeietoare de țară a Basarabilor din Muntenia. Faptul nu e nicidecum de natură să ne uimească. El se datoreşte atât împrejurării că începuturile acestei dinastii pornesc din însăşi epoca întemeierii, cât şi, mai ales, importanței excepționale pe care a avut-o ea la făurirea destinului Moldovei.

Iar acum încă o chestiune: cum trebuie denumită just această dinastie, care, dacă nu are prioritatea cronologică în istoria Moldovei, o depăşeşte totuşi – ca număr şi continuitate – pe cea a Bogdăneştilor? Se-ntâlnesc, la unii dintre istoricii noştri, termeni ca „Muşăteştii" şi „dinastia Muşăteştilor" sau chiar „Muşăţeştii" şi „dinastia Muşăţeştilor" ori „Muşații" şi „dinastia Muşaților". Asemenea denumiri sunt complet eronate, fiindcă ele decurg din falsul istoric că la originea dinastiei acesteia ar fi stat un domn cu numele Muşat. În consecință, se cere să renunțăm definitiv la ele. Singura terminologie admisibilă – fiindcă e singura corectă – este „dinastia Muşatinilor"[192] sau „Muşatinii". Altfel nu se poate spune dat fiind că numai această formă, metronimică prin excelență, implică o femeie ca strămoaşă, din care descinde seria domnilor moldoveni, ce alcătuiesc dinastia respectivă.

---

[192] Evident însă, nici „dinastia Muşaților" – cum îi zice într-un loc I. Nistor (Cf. *Lucius Aprov.*, p. 37) nu este corect.

Scanned with OKEN Scanner

În acelaşi timp, nu trebuie uitat că, în epoca modernă, Eminescu, punând pecetea geniului său asupra lui Muşatin, l-a consacrat definitiv în limba română ca termen ce denumeşte dinastia întemeietorilor Moldovei – alături de numele Basarabilor, prin care o designează pe cea a întemeietorilor Ţării Româneşti – în acea impresionantă invocaţie din Scrisoarea III: „– Rămâneţi în umbră sfântă, Basarabi şi voi *Muşátini*,/ Descălecători de ţară, dătători de legi şi datini,/ Ce cu plugul şi cu spada aţi întins moşia voastră/ De la munte pân' la mare şi la Dunărea albastră"[193]. Prin urmare, în orice document sau în orice grai viu de pe teritoriul de limbă românească s-ar afla antroponimul feminin *Muşata*, el nu poate fi altceva decât numele strict personal al femeii căreia îi e atribuit, adică unul şi acelaşi cu numele ei de botez.

Ni s-ar putea totuşi replica, în favoarea conservării şi a termenului Muşăteşti – paralel cu cel de Muşatini – că termenul Muşăteşti nu este cu necesitate un patronim în mod exclusiv; ci, ca şi forma masculină singular Muşătescu, poate de asemenea să aibă sens metronimic, adică putea fi raportat şi la o femeie Muşata, denumind fiii unei văduve. E adevărat că în covârşitoarea lor majoritate, antroponimele în sufixul *-escu* (plural *-eşti*) – atât de frecvente azi ca nume de familie în toate provinciile României, sunt patronime; dar totuşi întâlnim şi nume de familie în *-escu*, care sunt metronime, ca de exemplu: Gherghinescu, Catincescu (< nbf. Catinca), Elenescu (< nbf. Elena), Gafiţescu (< nbf. Gafiţa), Mărăndescu (< nbf. Maranda), Marghiolescu (< nbf. Marghioala), Catrinescu (< nbf. Catrina), cu sensul de: a Catincăi, a Elenei, a Gafiţei, a Marandei, a Marghioalei, a Catrinei, şi e logic să existe şi asemenea nume de familie metronimice, fiindcă dacă ţinem seama de ceea ce se petrece în domeniul apelativ remarcăm că aici adjectivul posesiv în sufixul *-esc* poate indica deopotrivă drept posesor pe un bărbat, ca şi pe o femeie. Totuşi, trebuie să avem în vedere că, pe terenul antroponimiei, metroninele în *-escu* (pl. *-eşti*) sunt extrem de rare. Ele au luat naştere târziu, prin analogie cu patronimele în acest sufix, care reprezintă norma. Deci le putem considera drept excepţii. În principiu, orice antroponim în sufixul *-escu* (pl. *-eşti*)

---

[193] Eminescu, *Scrisoarea a III-a*. Să se observe fidelitatea cu care poetul a păstrat accentul cel just al termenului Muşatini pe care-l pune-n rimă cu *datini*. Eminescu a mai utilizat acest nume şi în alte creaţii, şi anume în unele din postumele sale.

Scanned with OKEN Scanner

este un patronim şi el ne evocă o ascendenţă bărbătească: tată, bunic, străbunic. Iată de ce am afirmat că, pentru membrii dinastiei în chestiune, nu e admisibil decât termenul Muşatini, în ciuda aspectului său morfologic, străin de la origine, care de altfel nu mai e demult simţit ca străin. Fiind exclusiv metronimic, el are preţioasa calitate de a înlătura orice echivoc.

Încheiem aici consideraţiile noastre antroponimice cu speranţa c-am izbutit să punem în plină lumină erorile care s-au strecurat în istoriografia Moldovei – începând din secolul al XVII-lea şi până astăzi – cu privire la voievozii Muşatini şi la dinastia lor. Lăsăm pe seama istoricilor să soluţioneze marea controversă a succesiunii domnilor în perioada întemeierii principatului Moldovei şi a justei lor identificări, precum şi chestiunea originii etnice a Doamnei Muşata, întrucât aceste probleme ies din sfera antroponimiei, măcar că adesea prezintă strânse aderenţe cu ea. Scriind acest studiu – ce ne-a fost prilejuit de lucrarea despre conceptul frumosului uman în antroponimia română, în care se încadrează ca un capitol al ei – am fost animat de dorinţa de a înlătura pentru totdeauna din câmpul istoriei românilor mai sus discutatele erori, dintre care unele se perpetuează de veacuri. Era de mult deci o imperioasă necesitate să se facă o operaţie de curăţire radicală. Avem convingerea fermă că, după apariţia prezentei contribuţii a noastre, nici un istoric român sau străin nu-şi va mai îngădui să urmeze vechea tradiţie marcată de falsul denunţat de noi: că nu se va mai vorbi de-acum încolo de un domn Muşat, ctitor de dinastie, care n-a existat niciodată; că pe voievozii care descind direct din doamna Muşata nimeni nu-i va mai designa prin nume ca Petru Muşat, Roman Muşat, Ştefan Muşat; că nimeni nu va mai spune dinastia Muşăteştilor.

Faptul că cea mai veche atestare documentară a numelui respectiv, care ilustrează conceptul frumuseţii umane în forma de expresie cea mai abstractă, la poporul român, este varianta sa feminină, ne vorbeşte elocvent despre o mai mare răspândire a acestui antroponim în lumea femeilor, ceea ce este foarte natural; iar faptul că el o denumea pe însăşi doamna Moldovei denotă predilecţia specială pe care o aveau pentru el femeile din înalta societate a vremii.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL 6
Bucur-Bucura şi derivatele lor

UN ALT PRENUME, DE ACELAŞI TIP CA ŞI *MUŠAT, -A,* de o respectabilă vechime şi el – având aderenţe cu substratul preroman – este, la români, *Bucur-Bucura*, cu numeroasele sale forme hipocoristice ca Bucurúts, Bucurúš, Bucuráš, Bucurél, Bucurilă, Bucurică, Bucurítsă, Bucurín, Bucurénciu, Búcu, Bucúţă, Búcša, Bucšan pentru masculin, şi Bucurútsa, Bucurítsa, Bucuríca, Bucurína, Bucuríia, Bucútsa, Bucšana pentru feminin[1].

Acestui antroponim îi corespunde în româneşte – la celelalte categorii gramaticale, în afară de numele proprii – o întreagă familie de cuvinte cu aceeaşi etimologie. De aceea, la prima vedere am fi tentaţi să atribuim antroponimului respectiv un sens originar identic cu al cuvintelor din acele categorii, adică să-l considerăm ca pe un echivalent românesc al numelui slav *Radъ-Rada*, care exprimă ideea de bucurie. Trebuie totuşi să ţinem seama de faptul că mai e un popor balcanic, cel albanez, cu care românii au avut vechi şi strânse relaţii şi a cărui limbă posedă aceeaşi bogată familie de cuvinte, însă având cu totul altă semnificaţie, deşi nu una contradictorie. În adevăr, cuvintele din această familie exprimă, la albanezi, în diferite chipuri – dependent de funcţia lor gramaticală – exclusiv ideea de frumos.

Pe de altă parte însă, sub aspectul fonetic, identitatea este perfectă: toate prezintă, ca şi cele româneşti, aceeaşi temă *bukur-*, la care se adaugă variate sufixe, singurele care diferă, vădind cadre morfologice specifice fiecăreia din cele două limbi[2]. E ceea ce ne face să ne punem întrebarea dacă nu cumva sensul de „frumos" era cândva caracteristic şi cuvintelor corespunzătoare româneşti. Faptul a putut avea loc şi în cazul când am

---

[1] Cf. mai jos.
[2] Cf. G. Meyer, *Etym. Wb. alb. Spr.*, p. 52; G. Hahn, *Alb. St.*, III, p. 16; M.A. Freiin v. Godin, *Wb. alb. deutsch. Spr.*, I, p. 311.

Scanned with OKEN Scanner

considera respectivele elemente lexicale drept un împrumut de la albanezi, şi în cazul când am admite că le-am avut din cele mai vechi timpuri, paralel cu albanezii, dintr-o sursă comună. Importanta schimbare de sens care se va fi petrecut încetul cu încetul, în cursul unei lungi evoluții, e un fenomen semantic dintre cele mai explicabile. Ipoteza identității de sens între elementele româneşti în chestiune şi cele albaneze – la o dată foarte îndepărtată de momentul actual – este cu atât mai verosimilă, cu cât nici o altă semnificație atribuită temei *bukur-* n-ar fi fost poate mai propice decât sensul de „frumos" să dea naştere unui antroponim atât de preferat cum e *Bucur, -a* la români. Vom relata cu acest prilej şi faptul că în basmele albanezilor eroina principală – a cărei calitate dominantă este frumusețea – se numeşte „ε búkura ε δέut"[3].

E un clişeu balcanic, pe care-l aflăm reprodus stereotip în diferite limbi ale acestei regiuni europene, şi ar fi greu să-i determinăm locul de origine. Dar menționatul termen de basm albanez e deosebit de interesant pentru problema noastră, fiindcă el ne introduce în stadiul antroponimic al epitetului care ne preocupă. Deci, acest termen poate fi luat ca punct de plecare în procesul de creație al unui nume în persoană, aşa cum l-am luat şi pe „mušata-loclui", forma aromână perfect paralelă, care – precum s-a văzut – îşi are corespondentele şi pe plan antroponimic[4]. În afară de aceasta, mai remarcăm de asemenea că chiar forma „búkura" din expresia denominativă mai sus citată este identică variantei antroponimice feminine Bucura, la români, iar un aspect ca „búkur"[5] al epitetului albanez se identifică şi el cu forma masculină Bucur a aceluiaşi nume românesc. Cum nimic, poate, nu se împrumută de la un popor la altul mai uşor ca antroponimele – mai ales când în limba receptoare există deja la grupa epitetelor şi apelativelor sau şi a altor grupe gramaticale, elemente lexicale înrudite – s-ar impune aproape de la sine concluzia că antroponimele româneşti au fost împrumutate gata formate din limba albaneză, într-o epocă veche,

---

[3] „Frumoasa pământului", adică „o zână bună, castă, *de o frumusețe supraumană*, care locuieşte într-un palat de aur, păzit de zmei. Obiectul dorinței înfocate a multor viteji şi regi şi al unui numeros cerc de eroi de basm". Cf. H. Hahn, *Alb. St.*, III, p. 16; *v. aussi* Idem, *Ibidem*, I, p. 162, et le texte du conte tosk nr. 3, *Ibidem*, II, p. 166-167.

[4] Cf. mai sus.

[5] Cf. „i búkur" – M.A. Freiin v. Godin, *Wb. alb. deutsch. Spr.*, I, p. 311.

Scanned with OKEN Scanner

când se vor fi exercitat şi celelalte aşa-zise influenţe albaneze asupra limbii noastre.

Dar aflăm că, la albanezi, nu există azi un nume care să-şi tragă originea din această familie[6]. Desigur, ne putem închipui că a existat în trecut şi că a dispărut, însă, evident, simpla supoziţie nu e de ajuns. Ar trebui să avem şi mărturii documentare în acest sens pentru a avea dreptul să stabilim vreo relaţie între românescul *Bucur, -a* şi un antroponim paralel albanez, născut din epitetul corespunzător. Totuşi, nouă ni se pare greu de admis ca acest epitet să nu se fi ridicat niciodată, la albanezi, la rangul de antroponim. Faptul că e utilizat într-o expresie ca cea mai sus citată, pentru a designa un personaj atât de important în epica basmului albanez, şi mai ales semnificaţia pe care o are în acest rol ne dau dreptul să afirmăm că un epitet ca albanezul „búkura" oferea unul din cele mai convenabile prototipuri pentru creaţia antroponimelor.

Nu-i mai puţin adevărat însă că o formă ca „ε búkura ε δέut" din terminologia basmelor albaneze nu ne îndreptăţeşte să tragem concluzii absolut sigure în favoarea existenţei unor antroponime cu acest etimon, odinioară, la albanezi. În adevăr, numele personajelor de basm formează un capitol aparte şi foarte adesea marchează mai mult o fază antroponimică iniţială, iar nu funcţia antroponimică propriu-zisă. Pe de altă parte, marea popularitate a numelui *Bucur, -a* la români ne îndeamnă

---

[6] Capidan, DR, II, p. 804-805 – în judicioasa sa recenzie la studiul lui Weigand (*Bulg. Rufn.*, din „Jahresb.", XXVI-XXIX) – respinge, cu drept cuvânt, chiar şi numai probabilitatea unui împrumut bulgar al lui „Bukur" de la albanezi. El face aceasta determinat de un mobil de ordin lingvistic, precum şi de inexistenţa, în trecut ca şi azi, a unui asemenea nume, la albanezi. Acelaşi lucru îl afirmă, tot aşa de categoric, şi S. Puşcariu (*St. istro-rom.*, II, p. 281), deşi el admite originea albaneză a epitetului-prototip românesc, ca şi a întregii familii.

În ce priveşte însă argumentul fonetic invocat de Capidan – care afirmă că în limba albaneză „nu avem decât *bukœr* (=„frumos") şi că pe terenul limbii române a trebuit să aibă loc „trecerea lui *ε* > *u* din cauza lui *u* precedent" – noi îl considerăm ca nevalabil. În adevăr, în limba albaneză există şi forme ca „bukur", „bukura", iar „bukur" – abstracţie făcând de unele variaţii dialectale – apare permanent ca temă, precum am relatat deja mai sus. Deci, dacă am admite că românii au împrumutat de la albanezi respectiva familie de cuvinte, n-a fost deloc nevoie să intervie, în cadrul limbii române, fenomenul asimilaţiei lui *ε* > *u*, de vreme ce formele româneşti îşi află chiar corespondente identice în limba albaneză.

Scanned with OKEN Scanner

să credem mai verosimilă naşterea lui pe terenul limbii vechi româneşti, cu mult înainte de a se fi produs marea transformare semantică în domeniul apelativelor sau chiar să admitem că numele exista la o populație autohtonă din Balcani, înainte chiar de formarea definitivă a limbii române.

Nouă nu ni se pare tocmai aşa de sigur ca altora că aici este vorba de un împrumut pe care românii l-au făcut cândva, în cursul Evului Mediu, de la albanezi. Credem, mai curând, că identitatea etimonului respectivelor cuvinte româneşti cu paralelele lor albaneze poate fi datorată unor elemente comune substratului celor două popoare. Dintre învățații străini, Miklosich – cel mai competent onomatolog al popoarelor slave – consideră şi el pe „Bukur" şi „Bukura" ca fiind de origine albaneză[7]. Noi păstrăm totuşi rezerve față de această afirmație, ca şi față de faptul că el înregistrează respectivul antroponim drept sud-slavic, chiar când îl află într-un document românesc din Bucureşti[8]. Fără îndoială, Miklosich ar fi fost mai circumspect în această chestiune dac-ar fi putut bănui măcar uriaşa răspândire a numelui Bucur-Bucura la români.

În cazul când ar fi adevărat că albanezii nu cunosc şi nici în trecut n-au cunoscut corespondente antroponimice pentru românescul Bucur-Bucura, atunci ar urma să conchidem că asemenea produse aparțin exclusiv limbii româneşti, fie ca o veche creație a ei, fie ca o moştenire a substratului traco-iliric. Ceea ce este sigur e că la baza lui *Bucur*, *-a* stă un epitet corespunzător, care, în împrejurări speciale, a putut căpăta rolul de antroponim, păstrând încă mult timp după aceea, foarte distinct, semnificația prototipului. Miklosich atribuie şi el numelui „Bukur" sensul de „pulcher"[9], ceea ce e de altfel în perfect acord cu etimonul albanez la care-l raportează.

Relativ la semnificația acestui antroponim, Ov. Densusianu a exprimat aceeaşi părere; însă, spre deosebire de Miklosich, el presupunea că, în însăşi limba veche românească, a existat un adjectiv **bucur*, *-a* cu sensul de frumos şi că se va fi spus, de exemplu, „un om bucur" (şi deci şi

---

[7] Mikl., *Bild. sl. Pers.*, p. 38.
[8] *Ibidem.*
[9] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

„o femeie bucură") în înțelesul de „un om frumos"[10] (sau „o femeie frumoasă"). De la un adjectiv ca acesta, s-ar fi format cu timpul antroponimul. E foarte puțin probabil să fi fost așa; un asemenea adjectiv cu un astfel de sens nu este atestat în nici un text vechi românesc. El ar trebui deci raportat la o epocă mai veche decât cele mai vechi texte românești. Căci, firește, antroponimul *Bucur*, *-a* n-a putut lua naștere decât într-o vreme când toată familia de cuvinte corespunzătoare ilustra, sub aspectul semantic, diferite nuanțe ale sensului de „frumos". Însă, din moment ce „bukur" s-a specializat ca antroponim, el a fost pierdut din limbă ca epitet, la un interval oarecare de timp. Este poate și un rezultat al intervenției principiului clarificării, care evita în acest chip un echivoc. Pentru funcția gramaticală de adjectiv, limba română a simțit atunci nevoia unei noi creații. Şi l-a creat – fie spontan, fie orientându-se după albanezul „bukurósh"[11] – pe derivatul *bucuros*, *-oasă*. Dintre vechile epitete cu sensul de frumos, primul care a dobândit – în acea depărtată epocă – funcție antroponimică va fi fost, desigur, adjectivul feminin **bucura*, dat fiind că frumusețea a fost totdeauna considerată, la popoarele Europei, drept o calitate feminină prin excelență. Apoi, prin analogie, adjectivul masculin **bucur* va fi ajuns și el, în scurt timp, în aceeași situație.

În legătură cu vechea lor semnificație, Densusianu spune că „numele Bucur-Bucura a fost dat la început acelora care se distingeau prin frumusețea lor"[12]. Aceeași afirmație face el, ceva mai departe și relativ la Mušat: „ca și Bucur, numele Mušat a fost dat mai întâi persoanelor frumoase"[13]. Evident, Densusianu s-a înșelat într-o mare măsură. Numele Bucur sau Mušat, la români – sau altele, echivalente acestora, la alte popoare – nu se dădeau numaidecât persoanelor frumoase. Căci, de unde se putea ști în clipa când se boteza pruncul – adică în mod obișnuit la câteva zile după naștere sau, cel mai târziu la câteva săptămâni – că este sau că va fi frumos? Aceasta n-o putem admite, firește, nici în cazul când tradiția numelui *Bucur* s-ar ridica până

---

[10] Dens., *Urme vechi*, p. 8.
[11] Cf. M. A. Freiin v. Godin, *Wb. alb. deutsch. Spr.*, I, p. 311.
[12] Dens., *op. cit.*, p. 8.
[13] *Ibidem*, p. 8-9.

Scanned with OKEN Scanner

la o perioadă care ar preceda răspândirea creştinismului în Dacia; căci şi în timpuri precreştine la popoarele Europei, momentul dării numelui urma de obicei îndată după naştere.

Numai în cazuri cu totul excepționale, când trăsăturile armonioase ale chipului unui prunc ar fi fost prea frapante, s-ar putea accepta că denumirea Bucur, Mušat traducea şi o realitate de fapt. Aceasta însă nu era nici atunci singurul mobil, şi, desigur, nu era nici cel mai important. În marea majoritate a cazurilor însă, asemenea nume se dădeau noilor născuți în intenția de a influența asupra soartei lor, pentru ca, pe calea aceasta, să determine la ei calitatea atât de dorită a frumuseții. Este vorba deci, aici, înainte de toate, de o dorință – a părinților şi naşilor, în special – în legătură cu pruncul, adică de o urare exprimată prin nume.

Din afirmația lui Densusianu, trebuie totuşi reținut ceva: se întâmplă adesea ca, persoane care, la o vârstă mai matură, izbesc colectivitatea unde trăiesc printr-o frumusețe neobişnuită, să fie denumite cu un epitet menit a scoate în relief această calitate – cum e de exemplu cazul cu domnul muntean *Radu cel Frumos*. Dacă ne strămutăm cu imaginația pe vremea când exista la români adj. **bucur* cu sensul de *frumos*, atunci unei asemenea persoane i se putea adăuga la numele cel mai important, care e numele de botez, şi epitetul „bucur". La fel, dacă ne raportăm la o perioadă mai apropiată, când „mušat" era cunoscut ca adjectiv, se putea ataşa numelui cuiva care se distingea prin frumusețe şi epitetul Mušat sau Mušata. În asemenea situații, epitetul respectiv apare ca un omagiu al admirației publice, adus persoanei căreia e atribuit, după cum în altele – şi anume de cele mai multe ori – alte epitete pot fi expresia hulei sau a ironiei colective. Dar aici e vorba în mod special de supranume, adică de un alt aspect antroponimic cu totul deosebit, care stă de obicei la baza numelui de familie. Acest aspect poate fi considerat totodată şi ca un stadiu inițial al funcției de antroponim, întrucât el are un caracter de provizorat, nereuşind totdeauna să ajungă nume de familie, iar adesea nereuşind să fie stabil ataşat nici numelui unui individ pe durata întregii sale vieți.

Dar este evident pentru noi că adjectivul **bucur*, *-a* n-a trebuit, în mod necesar, să treacă printr-un asemenea stadiu pentru a deveni prenume. N-am putea totuşi spune cu siguranță dacă dintr-un supranume

Scanned with OKEN Scanner

sau dintr-un nume de botez îşi trage originea vechiul toponim oltean Bucura, care denumeşte un sat din judeţul Mehedinţi (plasa Blahniţa)[14], deşi cel mai mult înclinăm a crede că dintr-un nume de botez. Acest toponim prezintă în orice caz o deosebită importanţă pentru relaţiile pe care pare a le avea cu semnificaţia arhaică a apelativului corespunzător. În adevăr, după cum povestesc două legende locale, numele satului s-ar trage de la o fată sau o tânără femeie vestită prin frumuseţea ei[15]. Desigur, aici nu e vorba de o simplă coincidenţă[16]. În calitatea care o caracterizează pe eroina tradiţiei oltene, trebuie să vedem, poate, sensul însuşi al numelui ei: *bucura* va fi însemnat „frumoasa", pe vremea când a luat naştere legenda, adică în momentul când s-a fixat şi toponimul. Dar se poate presupune totodată că, având acest sens, Bucura va fi fost chiar numele de botez al eroinei, iar nu un simplu cognomen.

Într-un trecut mai îndepărtat – începând încă dinainte de separarea românilor în mai multe grupe dialectale – antroponimul *Bucur, -a* a fost, desigur, răspândit pe întreg teritoriul de limbă românească. Probă incontestabilă pentru aceasta este faptul că până azi aflăm urmele sale, sau ale celorlalte cuvinte din aceeaşi familie, în dialectele din sudul Dunării. Astfel, la meglenoromâni – cu excepţia antroponimului – există toată familia de cuvinte corespunzătoare[17], întocmai ca şi la dacoromâni. În dialectul aromân, ele au început să dispară – pentru a fi înlocuite cu elemente greceşti[18] – la o epocă foarte târzie, de vreme ce la 1813, Boiagi înregistrează încă, în gramatica sa, pe substantivul *bucurie*[19], adjectivul *bucuros*[20] şi verbul *bucurari*[21]. Dar aromânii au posedat şi

---

[14] MDGR, I, p. 679.
[15] *Ibidem*, p. 679-680.
[16] Această coincidenţă l-a frapat şi pe Ov. Densusianu. Cf. *Urme vechi*, p. 8.
[17] Capidan, *Megl.*, I, p. 83, 190, 193.
[18] Ca „haráuă" (< Χαρά) s.f. (cf. P. Papah., *BA*, p. 5, 6, 9, 14, 24, 50, 55, 65, 67, 75, 76, 88), „hăriós", adj. – format de la acelaşi prototip ngr. prin suf. arom. *-os* (cf. *Ibidem*, p. 1, 12, 13, 34, 43), „hărisescu", vb. derivat de la acelaşi prototip, pe teren aromânesc (cf. *Ibidem*, p. 38, 50, 110, 143, 145). V. şi *Glosarul*, *Ibidem*, s.v.
[19] Cf. M. Boiagi, *Gram. rom. sau mrom.*, p. 183, 191, 201, 204, 206.
[20] *Ibidem*, p. 173, 207.
[21] *Ibidem*, p. 112, 130, 167, 174, 208. (La alţi gramatici lexicografi sau colectori de texte folclorice aromâne, această familie de cuvinte n-o aflăm înregistrată – cu excepţia lui G. Pascu, *Dicţ. ét. mrom.*, II, p. 218, care o reproduce tot după Boiagi).

Scanned with OKEN Scanner

antroponimul despre a cărui existență avem mărturii, deşi foarte puține. E vorba mai mult de nişte vestigii care au supraviețuit dispariției lui totale. În acest dialect, este atestată numai varianta masculină, şi anume sub două aspecte distincte: articulat şi nearticulat. Primul aspect prezintă forma *Bucurlu*[22], cu articolul hotărât ataşat numelui după maniera specifică acestui dialect. Pe al doilea îl recunoaştem în toponimul grecesc Μπούκουρο, atestat în Peloponez[23].

Acest toponim este, evident, de origine antroponimică şi corespunde perfect formei dacoromâne Bucuru. Atât faptul însuşi că respectivul nume românesc a trecut, la greci, în toponimie, cât şi regiunea grecească unde s-a fixat – detaşată azi de orice contact cu lumea românească – sunt indicii neîndoielnice asupra vechimii respectabile a antroponimului Bucur în aceste locuri. El constituie una din urmele lăsate de un grup dintre românii meridionali, care – în migrațiile lor păstoreşti spre sud – au ajuns până în Peloponez, unde s-au stabilit şi unde cu timpul s-au grecizat complet. Weigand îl citează printre toponimele de origine albaneză. Dar acestea sunt de-abia câteva, în timp ce elementele româneşti abundă în toponimia peloponeză. Chiar în materialul examinat de savantul german, prin prisma problemei lingvistice slavo-greceşti pe care şi-o pune, aflăm un număr însemnat de asemenea elemente[24]. Unele din ele însă au fost

---

[22] I. Caragiani, *St. ist.*, I, p. 63.

[23] Cf. Weigand, *Wiederg. sl. Laute in d. ON. Pelop.*, B-A, IV, p. 9. (Weig. extrage acest toponim din opera lui Nuchakis, *Ἑλληνιχή Χωρογραφία*, Atena, 1901 (ed. III), t. I-II, p. 528).

[24] Remarcăm, înainte de toate, toponime care desemnează chiar pe români cu numele etnic atribuit lor – mai ales în trecut, de străini – sau cu numele regiunii ori localității populate de ei: Βλάχοι, Βλάχιώτη, Βλαχάβα, Βλαχοκερασιά, Βλαχοκερασιώτικα, Βλαχορράφατη şi chiar „Vlachia" (cf. Weig., *Wiederg.*, p. 9 şi 29). Nu suntem de acord cu Weigand că, în aceste toponime, Βλαχος ar indica nu poporul, ci ocupația de păstor (*loc. cit.*, p. 8), sens pe care respectivul nume etnic îl are în mod curent astăzi în Grecia şi Iugoslavia. În adevăr, toponimele citate sunt prea vechi, în Peloponez, ca să poată fi invocat aici acest echivoc. La suplantarea conceptului de naționalitate prin cel al ocupației nu s-a ajuns decât pe încetul, aşa încât unele confuzii nu s-au putut face decât într-o epocă târzie. Alte toponime, pe care Weigand însuşi le prezintă ca româneşti, sunt: Μπρούμα, Μπερμπάτι (*Ibidem*, p. 9), „Tsitsori" (*Ibidem*, p. 5, 9). Ca nume de persoane citățm pe Σέρβου şi Σέρβωτά (*Ibidem*, p. 8, 49) < rom. Şerbu şi Şerbotă.

Scanned with OKEN Scanner

prezentate ca slave[25] sau şi de altă origine[26], deşi originea lor românească este incontestabilă; iar altele, de proveniență indiscutabil slavă şi privite de Weigand de asemenea ca urme slave, au putut fi răspândite în această regiune grecească tot prin români[27]. Iată pentru ce, contrar părerii lui Weigand, noi l-am considerat pe Μπούκουρο ca element românesc, având la bază antroponimul Bucuru, aşa cum va fi sunat cândva una din formele variantei masculine la aromâni.

De asemenea, nu poate fi îndoială că numele în chestiune şi întreaga familie de cuvinte cu tema *bucur* au fost cunoscute şi istroromânilor, deşi

---

[25] Nu sunt slave, ci româneşti toponime ca: Βούτσιμον < arom. búcium s.m. şi n. = buştean, buturugă – cf. Dalametra, DM r, p. 44 (Există cu acelaşi sens şi-n drom. Cf. Tiktin, DRG I, p. 232). Weig. îi atribuie un prototip sl. bučinъ = „Buchenort", ceea ce e o simplă supoziție pe bază de analogie cu alte adjective devenite substantive. În acelaşi timp, un astfel de prototip nu justifică nici pe *μ* din finalul cuvântului grecesc. Κρετσουνίστα < rom. Crăciunište < drom. şi mr. Crăciun (Dalametra DMr; cf. şi varianta Crâtsiun – K. Nik, Ἐτυμ. λεξ.) + suf. de origine sl. *-ište* (Weig. îl pune în legătură cu sl. kračun = „Prügelholz" şi cu scr. kračun = zăvor!) *Μαγούλα* < vrom. *măgula > rom. măgura.

Vechimea cuvântului românesc *măgura* ne-o probează însăşi prezența lui *l* intervocalic netransformat în *r*. (O formă arom. ca „măgúla", atestată la Dalametra, se explică prin influența variantei greceşti, care a împiedicat transformarea lui l > r) Weig. raportă acest cuvânt gr. la un presupus prototip slav comun **magula*, care ar sta şi la baza lui vbg. *mogyla*. Noi suntem de părere că primul prototip e paleobalcanic, însă nu slav comun. Românii îl au în limbă de la formarea lor ca popor şi nu l-au primit de la slavi, căci atunci ar fi sunat *mogula*.

[26] Aşa, de exemplu, după Weig., toponimul Παλούμπη < it. *palomba* (*op. cit.*, p. 9), pe când adevăratul prototip este vrom. **pălúmbi*, m. pl. (*pălúmbu m. sg.) > arom. *părúnghi* – sg. *părúmbu* (Papah., BAr., Obed., *Texte*; cf. şi Pascu, DEMr, I, p. 140). Numai aşa se justifică atât *oú* din silaba penultimă, cât şi *η* din final. Apoi, toponimul Πόρτιτσα (Weig., *op. cit.*, p. 42, 48) e, desigur, tot un împrumut românesc, iar nu o formație pe teren grecesc, prin suf. de origine slavă *-ιτσα*, de la πόρτα (De altfel, nu-i exclus ca chiar acest cuvânt romanic, general în limba greacă, să fie şi el primit de la români, din timpurile cele mai vechi ale contactului grecilor cu ei, înainte de apariția fenomenului *ó* + sil. neacc. > *oá* în l. rom., aşa cum l-au primit şi bulgarii).

[27] Între acestea considerăm pe Κουλέντια (şi κολέντρα, κολιντάω – Weig., *Wiederg.*, p. 47), Ράδου, top. de orig. antroponimică (*Ibidem*, p. 48) şi frecventul toponim care are ca prototip adj. slav. мѫдръ: „Mondra", „Mondriza", Μουνδρά, Μουνδράζα (*Ibidem*, p. 22, 48). Frecvența acestui toponim n-ar putea fi explicabilă decât numai dacă-i atribuim sensul de „frumos"; or, acest sens мѫдръ nu l-a avut şi nici nu-l are la slavi, ci numai în limba română.

Scanned with OKEN Scanner

azi au dispărut din limba lor, fiind suplantate de elemente slave. S. Puşcariu ne informează că la acest grup dialectal, numele ar exista sub forma „Bukar”[28]. Nu ne spune însă dacă are chiar funcție de antroponim ori dacă e toponim şi nici nu ne indică sursa.

Cel care a păstrat cel mai bine antroponimul *Bucur, -a*, ca şi cuvintele cu acelaşi etimon din celelalte categorii gramaticale este grupul dacoromân. În trecut, putem urmări numele respectiv, în acest dialect, începând cu sec. XIII, în documente latino-ungare şi în documente sârbeşti. Cele mai vechi documente ungureşti, care cuprind acest nume, au fost deja relatate de Ov. Densusianu, în căutarea sa de vestigii arhaice de limbă românească[29]. Printre acestea, cel dintâi, în ordine cronologică, trebuie menționat un document din 1211. Aici, antroponimul nostru figurează sub forma *Bochur*[30]. Într-un altul din 1255, el e redactat *Bochor*[31], iar în al treilea, din 1302, apare sub aspectul *Bukor*[32].

Dintre documentele sârbeşti, care ne interesează, cel mai vechi – datat aproximativ între 1222-1228 – este un act de donație al lui Ştefan, primul rege încoronat al Serbiei, către mănăstirea Žiča[33]. Aici, aflăm numele în chestiune de 5 ori, sub aceeaşi formă *Bukorь*, referindu-se la 5 persoane diferite, care sunt designate ca fiind „Власи”[34]. Tot sub acest aspect, apare şi hrisovul regelui sârb Štefan Uroš II Milutin, de pe la 1318, prin care acesta donează Mânăstirii Sf. Ştefan din Banska mai multe cătune de „Власи”[35]. Dar chiar într-un document mai vechi, cu data aproximativă între 1293-1302 – prin care acelaşi monarh dăruieşte

---

[28] Cf. *St. istrorom.*, II, p. 281. De altfel e problematic dacă acest nume poate fi identificat cu rom. *Bucur*. Credem admisibilă o asemenea identificare numai în cazul când ar fi vorba aici de o redacție străină, care a alterat fonetismul autentic românesc al numelui.

[29] Cf. *Urme vechi*, p. 6; *Hist. l. roum.*, p. 1, passim.

[30] Dens., *Hist. l. rom.*, I, p. 318 (citat după Fejér, *Cod. diplomaticus Hungariae*, t. VII, fasc. V, p. 216).

[31] Dens., *Urme vechi*, p. 10-11, nota 2 (cit. după Fejer, *Cod. dipl. Hung.*, IV, fasc. II, p. 33).

[32] Dens., *Hist. l. roum.*, I, p. 394 (cit. după *Monumenta Hungariae historica diplomataria*, X, p. 293).

[33] Mikl., *Mon. Serb.*, nr. XVIII, p. 1-16; Hurm., I_2, p. 775-777.

[34] *Ibidem*, p. 12, 13; Hurm., I_2, p. 775.

[35] *Свемосшеф. хрис.* Cf. Споменик, IV, p. 7; cf. şi I. Bogd., *Un chr. reg. sârb. Şt. Mil.*, „Conv. Lit.”, XXIV, p. 492.

Scanned with OKEN Scanner

numeroşi „Власи" mânăstirii Hilandar de la Sf. Munte – numele prezintă aspectul curat românesc *Букиръ*[36]. Sub acelaşi fidel fonetism românesc, îl aflăm şi în două hrisoave ale lui Štefan Uroš III, de la 1330, către mânăstirea Dečani[37]. Aici, îl întâlnim de şase ori; însă, judecând după numele cu care *Букоръ* este asociat, în diferitele locuri unde el apare, putem afirma că numărul persoanelor la care se referă este numai de trei, aceleaşi în fiecare document[38].

Interesant însă este faptul că, pretutindeni, Bucur este prezentat ca bunic al celorlalte persoane cărora e juxtapus[39]. Concluzia care se desprinde de aici este că acest nume reprezintă o realitate antroponimă mai veche cu câteva decenii decât data documentului. Ca vechime îl putem deci raporta, fără rezerve, la sec. XIII. Pe de altă parte, Bucur, alături de celelalte nume din respectivele documente, ne lasă să întrevedem cu toată probabilitatea că, la generaţia nepoţilor, care – precum arată textul – poartă nume specific sârbeşti, procesul de deznaţionalizare va fi fost destul de înaintat, deşi ei continuă, prin tradiţie, să fie numiţi „Власи".

În fine, mai amintim aici – după un act dalmatin din anul 1360 – pe Nicolae de Pukur[40]. Acest nume, redactat după uzul documentelor latine – în special când e vorba de nobili – pare a ne indica, prin Pukur, localitatea de origine a persoanei respective, dacă nu e cumva la mijloc vreo confuzie sau o substituire a numelui patronimic. În orice caz, în Pukur – fie că are efectiv funcţie toponimică, fie că nu – noi îl vedem pe antroponimul românesc *Bukur*. Înlocuirea explozivei fonice *b* prin corespondenta sa afonă *p* e foarte explicabilă, mai ales dacă ne imaginăm

---

[36] Mikl., *op. cit.*, LXII, p. 61; Hurm., I_2, p. 798.

[37] Милојевић, *Der. хрис.* Cf. Гласн. срп. научн. др. II, отд., књ., XII, p. 5, 38, 72, 112. Din citatele documente medievale sârbeşti, *Bukor-Bukur* a fost reprodus, în vremea noastră, şi în opere lexicografice sârbo-croate. Cf. Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских*, I, şi *Rj. Ak. Zagr.*, I.

[38] Primul personaj Боукоурь apare în hrisovul I la p. 5, l.c., şi în hr. II, la p. 72; al doilea apare în hr. I la p. 38, l.c., şi în hr. II, la p. 112; al treilea apare, de asemenea, în hr. I, la p. 38 şi în hr. II, la p. 112, mai jos.

[39] „Брайко и Милославь а *Дѣдь имь Боукоурь*", cf. Милојевић, *Der. хрис.*, p. 5, 72; „Милоє, Долько а *Дѣдь имь Боукоурь*" (*Ibidem*, p. 38, 112); „и Прибачь и Тврьдоє а *Дѣдь имь Боукоурь*" (*Ibidem*, p. 38, 112).

[40] Cf. S. Drag., *Vl. şi Morl.*, p. 62.

Scanned with OKEN Scanner

că scribul va fi fost de naționalitate germană sau unul căruia numele românești, ca și limba românească, îi vor fi fost cu totul străine.

Dar la vlahii din Iugoslavia ne este atestat foarte de timpuriu numele Bucur și sub forma de derivat patronimic, adică având într-un stadiu incipient, firește, funcția de nume de familie. Evident, e vorba de aspecte patronimice de tipul morfologic specific limbii sârbo-croate. Astfel, între mărturiile înregistrate de documente latinești de la Raguza, cea mai veche, care datează din anul 1313, precizează – prin numele etnic, adăugat după patronim – că persoana respectivă e un român: Musbradus[41] *Bucurovich* Vlacus[42]. Într-un alt act raguzan, din anul 1373, numele nostru apare sub un aspect deosebit, prezentând un alt sufix patronimic. În același timp, el se referă la mai multe persoane – probabil din aceeași familie, dacă nu și din mai multe familii înrudite – precum arată forma sa plurală: *Buchorichi* de Vragoudol de Neuesigna[43].

Vom mai menționa, păstrând totodată rezerva cuvenită, și numele *Bocoric*, pe care-l publică Const. Jireček în lista sa de nume de familie și de porecle medievale, din orașele romane de pe țărmul Dalmației. Este un nume pe care – după cum se constată din documentele vremii – îl poartă un nobil dalmatin din Zara, Nicha de Formino (sau Furmino, Frumino) și descendenții săi începând de pe la jumătatea secolului XIII[44]. Jireček, care-l prezintă ca pe un cognomen, adoptat de respectiva familie, nu se preocupă deloc de etimologia sa. Cea dintâi și cea mai verosimilă ipoteză care se oferă este că *Bocorić* nu poate fi decât un cognomen, derivat prin sufixul patronimic sârbo-croat *-ić*, de la apelativul *бȍкȏр* sau chiar diminutivul apelativului însuși[45] *бокòрић* devenit nume propriu. Ne întrebăm totuși dacă nu cumva avem a face și aici tot cu un derivat

---

[41] Sub această formă latinizantă se ascunde prenumele sârbo-croat Моужьбрать, atestat și în alte documente medievale iugoslave și chiar în cele în care e vorba despre Власи, ca în hrisovul Mănăstirii Sf. Ștefan din Báriska de la 1318 (cf. *Светостеф. хрис.* Cf. Споменик, IV, p. 8) și în hrisoavele Mănăstirii Dečani de la 1330 (cf. Милојевић, *Der. хрис.*, p. 24).

[42] Cf. S. Drag., *Vl. și Morl.*, p. 62.

[43] *Ibidem.*

[44] K. Jireček, *Rom. Dalm.*, II, Th. III, p. 8 și 27.

[45] Acest diminutiv al apelativului „bokor" e atestat numai la Byk Ст. Караџић, *Српски Рјечник*, p. 37.

Scanned with OKEN Scanner

patronimic al cărui prototip este numele personal românesc *Bocor* < *Bucur*. Aspectul fonetic n-ar constitui o piedică, dat fiind că numele Bucur apare destul de frecvent cu acest fonetism în vechile documente ale popoarelor vecine românilor, oglindind o pronunţare străină. Ceea ce ne determină şi mai mult să credem probabilă o asemenea origine a lui Bocoric sunt anumite nume personale ale membrilor amintitei familii. Astfel, soţia lui Micha se numeşte Stana, iar fiica lor, Brana[46]. Este drept, ambele aceste nume sunt pur slavoneşti, în ce priveşte originea; însă ele – ca şi corespondentele lor masculine Stan şi Bran – sunt foarte populare, încă din cele mai vechi timpuri, la români, la care au trecut de mult şi în literatura paremiologică. Mai ales faptul că ele apar amândouă în cadrul aceleiaşi familii ni se pare şi mai semnificativ pentru existenţa unei tradiţii româneşti: în sânul acestei nobile familii dalmatine, datorită unora din membrii ei. E ceea ce a putut-o decide să adopte, ca nume de familie, un derivat patronimic de la prenumele Bucur al unuia dintre ascendenţi.

Formele patronimice relatate sunt foarte importante pentru noi tocmai şi fiindcă ele marchează – în ultimele secole ale Evului Mediu – o tradiţie a numelui Bucur la valahii aflători în Dalmaţia. În acelaşi timp, nu trebuie uitat că ele atestă – pentru numele românesc care ne preocupă – o vechime mai mare decât cea indicată de data însăşi a documentelor unde sunt înregistrate. Astfel, în cazul primului nume citat mai sus – din seria ultimelor trei – această tradiţie urcă până-n sec. XIII, chiar dacă patronimul „Bucorovich" n-ar designa decât pe tatăl lui „Musbratus"; în cazul lui „Buchorich", până-n prima jumătate a sec. XIV; iar în cazul lui „Bocoric" – dacă e justă originea românească, pentru care opinăm noi – urcăm, în mod sigur, până la începutul secolului XIII şi, în mod probabil, chiar până la sfârşitul secolului XII.

Acest nume – pretutindeni pe unde este atestat în chip sigur, în trecutul mai îndepărtat – este nu numai un nume românesc, dar el desemnează, incontestabil, persoane de naţionalitate română, indiferent de limba documentelor care l-au conservat. *Bucur* apare cu atât mai des, firește, în documentele celor trei principate româneşti: Ţara Românească, Moldova şi Transilvania. Vom căuta să ilustrăm acest fapt, măcar în parte, după provincii, în măsura în care dispunem de surse documentare.

---

[46] K. Jireček, *Rom. Dalm.*, II, Th. III, p. 27.

Scanned with OKEN Scanner

Începând cu Muntenia, menționăm mai întâi un act de donație al lui Vlad II Dracul, din 1437, către mai mulți boieri, printre care și unul cu numele *Bucur*[47]. În alt document slavo-român de la Târgoviște, un hrisov din 1452.IV.23 – prin care Vlad III, în calitatea sa de duce de Făgăraș și Amlaș, dăruiește boierului Stanciu Mailat din Dejanii Făgărașului o parte din moșia acestui sat și trei munți – figurează alături de alți boieri martori, din finalul documentului, și spătarii: Ioan *Bucur* în vârstă de 110 ani și Dumitru *Bucur* în vârstă de 89 ani[48]! Trebuie să avem aici în vedere faptul că, în ambele aceste cazuri, antroponimul are valoare patronimică, adică este în realitate numele personal al părinților celor doi boieri citați. Pe lângă aceasta, dacă în adevăr venerabila lor vârstă este autentică – și nu e cumva contrafăcută, în sens hiperbolic, de descendenții lui Mailat, cu scopul de a da acestui act, al cărui original noi nu-l cunoaștem[49], o și mai mare autoritate[50] – atunci, de aici rezultă că menționatul document îl atestă pe Bucur, indirect, ca nume de botez, încă în plin sec. XIV. Mai târziu, într-un document – adresat de Laiotă Basarab, în timpul domniei sale (1474-1477), către pârgarii Brașovului – domnul muntean recomandă acestora pe tr[imisul] său, care se numea Bucur[51].

Apoi, într-un act de confirmare de moșii, din 1476, al aceluiași domn[52], și în altul din 1489 al lui Vlad-Vodă Călugărul[53], către Mănăstirea Kutlumus de la muntele Athos, este vorba de „ocina lui Bucur"[54]. Iar în altul, din același an, de la 7 iulie, dat tot de acest din urmă domn, se confirmă ca proprietate colectivă o moșie mai multor rude, între care și o persoană cu numele Bucur[55]. Într-un vechi „registrum vigesimale" al Brașovului – unde se notează plățile taxei de 1/20, pentru

---

[47] Iorga, *St. doc.*, VII, partea a III-a, p. 46.
[48] I. Pușcariu, *Fr. ist.*, p. 62.
[49] Pușc. îl publică într-o traducere rom., cu caractere chirilice, pe care i-a procurat-o unul din membrii acestei familii, existente până azi în Dejani.
[50] De altfel, nici nu se obișnuiește în documente a se pune vârsta boierilor martori. Însuși acest fapt ni se pare suspect! Iată pentru ce noi ne îndoim foarte serios de autenticitatea acestei mărturii.
[51] Gr. Tocilescu, *534 doc.*, nr. 96, p. 91.
[52] Nandr., *Athos*, p. 23.
[53] *Ibidem*, p. 33.
[54] „букурова очина", cf. Nandr., *Ibidem*, p. 24; „(бу)коурова очина", *Ibidem*, p. 34.
[55] P. P. P., *Doc. Ț.-R*, I, p. 380.

Scanned with OKEN Scanner

import şi export – aflăm, sub anul 1503, printre negustorii de peşte brăileni, pe „*Bukor* de Brayla"[56]. Desigur, „*Bückor* de Braylle"[57] sau Bockor de Breylle[58], care apare şi sub anul 1542 – în acelaşi tip de registru, plătind cetăţii Braşov aceeaşi taxă – este aceeaşi persoană, deprinsă de decenii să ducă marfă din portul dunărean în marele centru comercial de peste Carpaţi. Într-un document de la 1528, Radu Vodă de la Afumaţi confirmă văduvei „Bucureasa" moşia lui Bucur. Sub anul 1529, în arhiva Braşovului, aflăm – printre negustorii munteni, care plătesc taxa de 1/20 pentru export – pe „Bukur de Kympina". În fine, sub anul 1596, într-un act de confirmare – dat de Mihai Viteazul unui boier al său – este vorba şi de un personaj numit Bucur[59].

Deşi se încadrează tot în diplomatica oficială a statului valah, vom distinge totuşi şi câteva documente mai târzii, care se referă în special la persoane originare din provincia din dreapta Oltului a acestui principat. Astfel, într-un act de confirmare de moşie – dat la 1619[60] de Radu-Vodă Mihnea unui oarecare Mavrodie Călugărul – întâlnim şi personajul Toader Bucur din Negoeşti[61]. Aici e vorba deci de funcţia de nume de familie a antroponimului nostru, ceea ce înseamnă că, la acea dată, el era un nume cu tradiţie în regiunea respectivă. Într-un „zapis" de vânzare, de la 1637[62], din Negoeştii de Jos (judeţul Gorj), întâlnim antroponimul ca nume de botez[63]. La fel, într-o „carte de împăcăciune", emisă la 1653[64] de banii Jiului, aflăm printre martori pe un fiu al unui personaj Bucur din satul Cărpiniş (judeţul Gorj)[65]. Un act de confirmare de moşie, dat la

---

[56] Quellen, I, p. 22.
[57] *Ibidem,* III, p. 212.
[58] *Ibidem,* p. 215.
[59] La 28 aprilie. Cf. Minea şi Boga, *Cum se moşt. moş.*, II, p. 32-33.
[60] Quellen, II, p. 174.
[61] Iorga, *St. doc.*, VII, partea a III-a, p. 270.
[62] La 1 martie.
[63] Ghib., *Sur.*, VI, p. 7.
[64] La 10 mai.
[65] Ghib., *Sur.*, VI, p. 23. Există mai multe sate cu numele Negoeşti în Oltenia, în diferite judeţe: Dolj (cf. MDGR, IV, p. 478), Mehedinţi (*Ibidem,* IV, p. 479) şi Gorj (*Ibidem,* IV, p. 479). În documentele citate, dat fiind că ele provin din arhiva Mănăstirii Polovragi, e vorba desigur despre Negoeşti – Gorj.

Scanned with OKEN Scanner

1661[66] de Grigore Ghica Vodă, menționează și el pe niște fii ai unui oarecare Bucur, de la care fusese cumpărată moșia[67]. În fine, într-o însemnare de cumpărături – făcută, pe la 1760, de călugărul-econom al mânăstirii Hurez – e vorba despre un vânzător Bucur din satul Valea Baciului[68]. Semnalăm prezența acestui nume, sub aspectul său masculin, și în Pomelnicul mânăstirii Govora[69]. Credem că el se referă la o persoană anterioară secolului XVIII, deși respectivul pomelnic – în forma în care ni s-a păstrat – este o copie târzie, de la 1777.

Acest antroponim e atestat, de asemenea, în trecut, în toată Moldova istorică. Așa, el apare în două acte de confirmare de proprietate ale lui Bogdan-Vodă, din anul 1507 – emise la date foarte apropiate[70] – însă referindu-se la două persoane diferite. „Bucur al lui Dan"[71] din primul document – personaj care aparține secolului XV – pare a fi cel ce a dat numele său locului „Bucureşti" de pe pârâul „Bilavoiu", unde ni se spune că era situată moara vândută de nepoții săi la 1507[72]. Sau poate chiar, el este numai un Bucur dintr-o serie de ascendenți, care vor fi purtat acest antroponim, devenit apoi nume topic. Căci toponimul de origine patronimică – designând în document o proprietate a unei persoane numite Bucur – nu ni se pare deloc o simplă coincidență. Într-un alt act moldovenesc, din 1617[73], din timpul domniei lui Radu-Vodă Mihnea – aflăm o persoană originară din Basarabia numită *Ioan Bucur*[74], adică antroponimul nostru îndeplinea atunci rolul de nume de familie, de unde reiese că numele este cu mult anterior acestei date, în provincia moldovenească dintre Prut și Nistru.

---

[66] La 28 octombrie.
[67] Ghib., *Sur.*, VI, p. 63: „Lupul lu Bucuru".
[68] La 4 februarie.
[69] Ghib., *Sur.*, VI, p. 85.
[70] Iorga, *St. doc.*, XIV, p. 86.
[71] Cf. *Pom. Gov.*, ms. rom. 257 BAR, f. 19^{r}, col. IV, r. 6.
[72] Primul, la 20 febr., iar al doilea la 22 febr. Cf. Cost., *Bogd.*, p. 63 (primul doc.); *Ibidem*, p. 70 și Ghib., *Sur.*, XVIII, p. 94 (doc. II).
[73] „унукове Букура Дана", cf. Cost., *Bogd.*, p. 63 traduce „nepoții lui Bucur Dan". Deși din punct de vedere strict formal e corect, totuși, ținând seamă de anumite uzanțe tradiționale, în legătură cu întrebuințarea numelui patronimic la români – mai ales dacă ne referim la epocile vechi – credem că traducerea noastră e cea justă.
[74] Cost., *Bogd.*, p. 63.

Scanned with OKEN Scanner

Dar deja într-un document cu 40 de ani mai timpuriu – de la 1577[75], din vremea lui Petru-Vodă Şchiopul – funcţia de nume de familie a acestui antroponim este ilustrată prin forma patronimică *Bucurescul*, pentru o persoană din satul „Corlăţeale" din Bucovina[76]. Această formă, care reprezintă o fixitate a numelui de familie puţin obişnuită pentru acea epocă, ne dă dreptul să atribuim antroponimului o respectabilă vechime în provincia septentrională a Moldovei. Un document din 1628[77], al lui Alexandru-Vodă Iliaş, ne vorbeşte despre un personaj Răduiu, „fecior *Bucuresii*"[78], formă antroponimică indicând pe soţia lui Bucur, dar în acelaşi timp îndeplinind, într-o oarecare măsură, rolul de nume de familie, adică având un caracter de stabilitate şi de continuitate, care depăşeşte limitele numelui de botez, legat de un singur personaj şi de durata unei vieţi de om.

Într-un act de întărire a moşiei unui boier moldovean – emis de domnul Moise Movilă, la 1634[79] – întâlnim iarăşi antroponimul nostru în ipostaza de nume de familie, purtat de martorul Mihail Bucur din satul Pădureni[80]. Aceeaşi persoană este menţionată, tot ca martor, şi într-un „zapis" de vânzare, datat aproximativ înainte de 1634[81]. În timpurile mai noi, acest antroponim apare din ce în ce mai rar în documentele Moldovei şi aproape exclusiv ca nume de familie. În această ipostază, îl întâlnim chiar şi în secolul XIX. Pentru a ilustra faptul, ne mărginim a cita câteva documente de la începutul acestui secol, din anii 1811[82], 1812[83], 1814[84], 1815[85], în care e vorba despre aceeaşi persoană cu rang de boiernaş: Vasile Bucur „vornic de poartă".

---

[75] De la 7 august.
[76] Boga, *Doc. din Bas.*, II, p. 13.
[77] Din 27 februarie.
[78] T. Băl., *Doc. Buc.*, I, 76.
[79] De la 3 mai.
[80] Ghib., *Sur.*, VI, p. 13.
[81] În 25 ianuarie.
[82] Ghib., *Isp.*, II, partea I, p. 26, 27.
[83] Idem, *Sur.*, II, p. 235. Nu ştim din ce judeţ va fi fost această persoană, deoarece există, în Moldova, sate cu numele Pădureni în mai multe judeţe: în Putna sunt două (cf. MDGR, IV, p. 645-646); în Bacău două (cf. *Ibidem*, p. 646); apoi în Roman şi Baia, câte unul (cf. *Ibidem*, p. 646).
[84] De la 30 iulie – Cf. Ghib., *Sur.*, XX, p. 178-230.
[85] De la 7 iulie. Cf. Codrescu, *Uric.*, XIV, p. 229.

Scanned with OKEN Scanner

Mărturiile documentare moldoveneşti, relatate aici cu privire la Bucur, deşi relativ puține la număr, ele accentuează totuşi, în special prin vechea funcție de nume de familie a antroponimului – precum am arătat deja – vechimea lui în această parte a teritoriului dacoromân. Dar totodată, faptul că până aproape de perioada contemporană îl aflăm, în mod obişnuit, la moldoveni, tot cu rolul de nume de familie, ne dovedeşte că în această provincie antroponimul a încetat de mult de a mai fi cultivat. Dacă e întâlnit – totuşi din când în când, pe cale documentară, până târziu, el nu mai reprezintă decât doar o formă care – lipsită de forța vitală de altădată – e vehiculată de unele tradiții locale.

Nu tot aşa stau lucrurile în Transilvania, unde constatăm că acest nume trăieşte până-n vremea noastră o viață surprinzător de intensă, ilustrând toate funcțiile şi toate formele antroponimice ale lui Bucur, câte sunt cunoscute la români. Am văzut că cele mai vechi urme ale acestui nume sunt atestate de documentele latino-ungare, încă de pe la începutul secolului XIII, cam pe aceeaşi vreme când documentele slavo-sârbe înregistrează şi ele pe Bucur la românii din Balcani. Evident, acele vestigii antroponimice, din actele oficiale ungureşti, se referă la regiunile transcarpatine ale teritoriului dacoromân. Materialele publicate, de care dispunem, nu ne permit să relatăm multe mărturii privitoare la românii din Transilvania înainte de sfârşitul Evului Mediu. Din această vreme, există totuşi câteva documente interesante pentru chestia ce urmărim. Ele privesc în special pe boierii români din Țara Oltului. Trei dintr-însele sunt emise de Iancu de Hunyad, guvernatorul Ungariei. Într-unul, din 1446 – un act de confirmare a posesiilor cneazului Dan de Chonakos – figurează şi boierul Bucur din Silvaşul de Sus, ca măsurător al proprietății[86]. Altul similar, din acelaşi an, de la 25 decembrie – prin care se confirmă posesiile mai multor boieri – menționează, alături de alți măsurători, şi pe Bucur „de Pullj”[87]. Într-un al treilea document, din 1447 – de punere în stăpânire a membrilor familiei Cândea (Kende) de Malomviz – este vorba, printre alți hotarnici, şi de Moga Bucur „de Várallya”[88].

---

[86] De la 5 aprilie. Cf. Ghib., *Sur.*, XV, p. 226.
[87] De la 14 iulie. Cf. Ghib., *Sur.*, XIII, p. 63.
[88] I. Puşc., *FNR*, II, p. 49, 56, 73.

Scanned with OKEN Scanner

În listele de dări, din arhivele Braşovului, printre contribuabilii din Ţara Bârsei – sub anii 1489, 1494, 1496 – aflăm pe Bucur Matiasch[89] şi pe „Bokur"[90], sau „Bockor"[91] ori chiar „Buckur" Jorg[92]. Dar antroponimul nostru îşi face apariţia din ce în ce mai frecvent în documentele săseşti – în special în cele de la Braşov şi Sibiu, scrise în latineşte sau nemţeşte – şi în actele oficiale ungureşti – redactate în limba latină sau ungară – odată cu sec. XVI. Din acest secol, vom începe prin a relata că pe lista celor ce plătesc impozite în anul 1514, la Braşov – ca supuşi ai castelului „Törzburg", figurează iobagii „Bwkwr Antal"[93] şi „Bwkwr Tamasch"[94]. Tot ca supus al menţionatului castel, plăteşte dări, sub anul 1526, şi iobagul „Bokor Schimon" din Krizba[95]. În actele unui proces din 1540 – păstrate în arhiva Braşovului – întâlnim o persoană numită „Stephanus Bokor", care a fost rănit în urma unei bătăi primite de la locuitorii din Bodola[96]. Numele acestuia apare redactat şi sub forma „Bwkor"[97].

Într-un act latinesc din 1556.VI.16, emis de Ana de Nadasd, văduva voievodului transilvan – prin care se confirmă mai multor boieri nişte proprietăţi – figurează, printre boierii participanţi la proces, ca juraţi, şi „Bukur de Netotul"[98]. Într-un alt document latinesc, din 1590.VII.20, prin care se consacră o adopţiune – recunoscută de tribunal încă din 1588 – e vorba şi despre Bucur, fiul boierului Oprea Dragomir de Mândra[99]. Acelaşi Bucur apare şi-ntr-o carte de judecată, scrisă în româneşte, pe care a emis-o Mihai Viteazul la 1600.VII.15, cu privire la un conflict pentru stăpânirea unei părţi din satul Mândra[100]. Într-un document

---

[89] *Ibidem*, p. 48, 214.
[90] *Ibidem*, I, p. 145; II, p. 49.
[91] Quellen, III, p. 731; cf. *Ibidem*, p. 740, sub an. 1496: „Buckur Math." care e, desigur, aceeaşi persoană.
[92] *Ibidem*.
[93] *Ibidem*.
[94] *Ibidem*, p. 740.
[95] *Ibidem*, II, p. 8.
[96] *Ibidem*.
[97] *Ibidem*, I, p. 684.
[98] *Ibidem*, II, p. 669, 684, 686.
[99] *Ibidem*, p. 686.
[100] I. Puşc., *Fr. ist.*, p. 126; Idem, FNR, I, p. 169, 171; II, p. 48; N. Dens., *Mon.*, p. 12. Numele aceluiaşi personaj apare şi în actul de confirmare al principelui Mihai Apafi din 1689.VI.16, care se sprijină pe doc. de la 1556, reproducându-i exact textul. Aici îl aflăm scris „Bukur ex Netotul". Cf. Puşc., *Fr. ist.*, p. 420.

Scanned with OKEN Scanner

transilvan din 1598.XII.20, în ungureşte, întâlnim printre martorii citaţi pe iobagul Stan *Bucur* din satul Micăsasa[101]. Antroponimul nostru are aici funcţie patronimică. Numele întreg al persoanei menţionate trebuie înţeles ca şi cum ar suna: Stan al lui Bucur.

În „diarium" al lui Andreas Hegyes, e vorba – sub anul 1614.VIII.25 – de doi români „Wladt" şi „*Bukur*", care au fost pedepsiţi fiindcă uciseseră-n bătaie un doctor. Ei erau amândoi originari din satul Cerna[102]. Acelaşi rol de patronim are acest nume şi în alt document unguresc, din 1630.X.29, referitor la un proces dintre boierii din Pojorâta şi locuitorii satului Breaza, din ţinutul Făgăraşului: printre cei dintâi, aflăm şi un boier numit Iole Bucur[103]. Acesta pare a fi una şi aceeaşi persoană cu Bucur „de Pozsorita"[104]. Un document din 1634 recunoaşte ca nobil posesor de moşie pe Bucur „de Obresye"[105]. Acte de donaţie şi de confirmare a drepturilor boiereşti şi a posesiunilor – unul latinesc, din 1630.V.28, emis de principesa Caterina de Brandenburg[106], altul tot latinesc din 1632.IX.18, de la George Rákoczi[107], şi altul unguresc, din 1669.III.20, de la Anna Bornemisza[108] – ni-l fac cunoscut pe Bucur Monea, boier din satul făgărăşan Veneţia de Jos. Din Veneţia de Sus, de asemenea, ne este atestat un boier român cu numele Bucur, prin actul unguresc, de confirmare a titlului nobiliar dat de principesa Anna Bornemisza la Făgăraş în 1667.III.15[109].

Cu diplome din 1662[110], 1663 de la M. Apafi[111] şi din 1665 de la Anna Bornemisza[112] a fost boierit „*Bokor* de Ludisor, alias Ganya". Un alt Bucur, „alias Bokor de Iassy", deci tot din Ţara Oltului, e atestat şi

---

[101] I. Puşc., *Fr. ist.*, p. 135, 136; Idem, FNR, I, p. 156; II, p. 48.
[102] Idem, *Fr. ist.*, p. 177; FNR, I, p. 156; II, p. 48.
[103] Veress, *Doc.*, V, p. 204.
[104] Quellen, V, p. 502.
[105] N. Dens., *Mon.*, p. 20.
[106] Puşc., FNR, II, p. 48, 312.
[107] *Ibidem*, II, p. 48.
[108] N. Dens., *Mon.*, p. 88. Tot în acest document mai e vorba şi de un fiu al lui „Bucur Monye", care se numeşte de asemenea Bucur.
[109] N. Dens., *Mon.*, p. 90-92; Puşc., *Fr. ist.*, p. 240-245.
[110] Puşc., *Fr. ist.*, p. 385-386.
[111] *Ibidem*, p. 369; FNR, I, p. 160; II, p. 49.
[112] Idem, FNR, I, p. 184; II, p. 39.

Scanned with OKEN Scanner

într-o diplomă din 1665 a Anei Bornemisza, care confirmă menţionatei persoane calitatea de boier, obţinută deja de la principele Bethlen[113]. Această formă a antroponimului nostru, designând aceeaşi familie, figurează şi într-un document latinesc din 1785[114]. Se pare că acest boier este una şi aceeaşi persoană cu „Bokur alias Mikleus de Iassy", înnobilat de Anna Bornemisza printr-o diplomă, despre care ştim cu precizie că a fost emisă la 1665.V.20[115].

Dintr-un document latinesc, emis de principele M. Apafi, la 1668.III.14, ne este cunoscut antroponimul nostru şi sub aspectul feminin. La această dată – în baza deciziei redactate în menţionatul act – este făcut nobil Ioan Popa din Galaţii Făgăraşului împreună cu copiii săi, printre care şi o fiică Bucura[116]. Apariţia formei feminine este o raritate sau mai precis o excepţie în actele oficiale. Faptul acesta însă nu oglindeşte nicidecum realitatea onomastică românească a vremii în Transilvania. La românii din această provincie, forma feminină a fost atunci tot aşa de frecventă ca şi cea masculină, dacă nu chiar şi mai mult. Lipsa ei din documente îşi află explicaţie, evident, în situaţia socială a femeii, chiar nobile, la acea epocă. Ea nu era o persoană reprezentativă pentru familia sa şi nu se bucura de dreptul de a încheia tranzacţii de valoare juridică sau de a perfecta acte cu caracter oficial. Dacă totuşi este întâlnită adesea în aceste acte, ea apare mai degrabă incidental şi ca obiect pasiv. În documente neoficiale însă vom avea prilejul s-o întâlnim destul de des şi pe Bucura.

Într-o diplomă latină de la 1668.IX.17 – prin care principele M. Apafi ridică pe Solomon Rece din rangul de „boier" în cel de „nobil" – este vorba şi de un iobag cu numele de Bucur Mihăilă[117]. Printr-un act emis de acelaşi principe transilvan, la 1671.XII.19, Bucur Chiravola sau „Kirabola", din satul Scorei (Ţara Oltului), este făcut boier[118]. Aceeaşi persoană este atestată şi sub anul 1680, când primeşte în stăpânire un

---

[113] *Ibidem.*
[114] *Ibidem.*
[115] *Ibidem,* II, p. 48.
[116] Puşc., *Fr. ist.*, p. 713.
[117] Idem, FNR, I, p. 108; II, p. 39.
[118] Idem, *Fr. ist.*, p. 376, 377.

Scanned with OKEN Scanner

teren, rămas în urma morții lui Ion Mărină[119]. Tot din Scorei, mai cunoaștem, după conscripția urbarială din 1680, trei țărani al căror nume de botez e Bucur: B. Berlea[120], B. Copăcel[121] și B. Stoian. Din satul Sărata, ne sunt atestați la aceeași dată 2 locuitori, care poartă acest antroponim ca nume personal – B. Romotea[122] și B. Fătăliga[123] – iar un al treilea îl are cu rolul de nume de familie de tipul patronimic: „Radul Gureș alias Bucur"[124].

În Porumbacul de Sus – tot după conscripția din 1680 – aflăm, printre iobagii fugiți, pe Aldea Bucur[125]. În Porumbacul de Jos, întâlnim, tot în acest an, doi locuitori denumiți cu același patronim: Iuon Bucur[126], printre iobagii fugiți din sat, și Vlăduț Bucur[127], printre iobagii morți, al cărui teren rămas pustiu a fost încredințat ca zălog lui Bucur Boer[128]. Din acest sat, mai sunt atestați la 1680 și trei iobagi purtând numele Bucur ca nume personal: B. Morlea[129], B. Stoia[130] și B. Ștăner[131].

Din Ucea de Sus, întâlnim, în conscripția menționată, pe Bucur Cotârlea „alias Muntean"[132] și o femeie văduvă denumită Bucureasa Săraca[133], al cărei andronim îl atestă pe *Bucur*, numele soțului ei. Pe un liturghier tipărit la 1680, pe care Iorga l-a aflat în satul Poplaca, este semnat cu litere chirilice Popa Bucur[134]. Printr-un document latinesc din 1689.VI.16, principele Mihail Apafi confirmă ca boier de Marginea pe un oarecare Ladislau, atribuindu-i, printre alte proprietăți, și un teren care

---

[119] *Ibidem*, p. 381.
[120] Idem, FNR, I, p. 112; II, p. 49.
[121] Meteș, *Contr.*, p. 40.
[122] *Ibidem*, 36, nr. 20.
[123] *Ibidem*, p. 38, nr. 69.
[124] *Ibidem*, p. 36, nr. 6.
[125] *Ibidem*, p. 31, nr. 79.
[126] *Ibidem*, p. 30, nr. 27.
[127] *Ibidem*, p. 33, nr. 133.
[128] *Ibidem*, p. 26.
[129] *Ibidem*, p. 16, nr. 9.
[130] *Ibidem*, p. 16, nr. 1.
[131] *Ibidem*, p. 17, nr. 1.
[132] *Ibidem*, p. 12, nr. 58.
[133] *Ibidem*, p. 10, nr. 22.
[134] *Ibidem*, p. 12, nr. 79.

Scanned with OKEN Scanner

aparţinea lui Bucur Stoica[135]. În cronica latină a unui sas din Braşov – „Magistri Marci Fronii fatalis urbis exustio" – este menţionat, în mai multe locuri, sub anii 1689 şi 1690, un român cu numele „Bucur Gyeörgy"[136]. Într-un document unguresc din 1690.VII.20 – conţinând deciziile tribunalului din Făgăraş, într-un proces de succesiune – aflăm două persoane, care poartă numele urmărit de noi: Popa Bucur[137], unul dintre morţii de pe urma cărora rămăsese o moştenire de împărţit, şi Bucur Olea[138], unul din vecinii proprietăţii acesteia. Amândoi sunt din satul Arpaşul de Sus (Ţara Oltului).

Un document valah, de la 1691.X.1, ne atestă că un locuitor din Şcheii Braşovului, numit Gheorghe Bucur, a cumpărat de la egumenul mănăstirii Nucetu (judeţul Argeş), o vie[139]. Printr-o diplomă latinească din 1696.IV.2, M. Apafi confirmă în drepturile lor de boieri pe mai multe persoane, între care şi pe Bucur Costea din Comana de Jos (Ţara Oltului)[140]. La acelaşi personaj, se raportă şi un document foarte târziu, din 1823.V.14, prin care descendenţii vor să-şi restabilească drepturile lor nobiliare în baza diplomei strămoşului[141].

Într-un act de la 1700, din luna iunie, al braşovenilor din cartierul Şchei – prin care aceştia declară că nu aderă la unirea cu biserica Romei şi că vor păstra cu tărie legea ortodoxă – semnează şi Bucur Şuşaica, B. Velican şi B. Fuşte[142]. Pe un fragment final dintr-un pomelnic în scândură, pictat cu roşu pe fond alb – aflat de noi la biserica din Vâltori (judeţul Alba), printre obiectele rămase de la vechea biserică din lemn, azi dispărută – stă scris de două ori, referindu-se la două persoane diferite, numele Bucur. Acest monument transilvan nu este datat şi nici vreo însemnare, care să ne orienteze măcar vag, nu cuprinde[143]. Noi însă îi

---

[135] *Ibidem*, p. 48, nr. 78.
[136] *Ibidem*, p. 47, nr. 48.
[137] Iorga, *St. doc.*, XVIII, p. 151.
[138] I. Puşc, *Fr. ist.*, p. 423, 424.
[139] Quellen, VI, p. 433, 475, 478, 488; cf. şi *Ibidem*, VII, p. 259 (tot Fronius, sub an. 1690).
[140] N. Dens., *Mon.*, p. 43, 45; cf. şi „Col. Tr.", 1882, p. 13, 101, 344; Puşc. FNR, I, p. 178.
[141] N. Dens., *Mon.*, p. 44.
[142] Iorga, *St. doc.*, I-II, p. 281, nr. XIX.
[143] Pomelnicul de la Vâltori este azi proprietatea Universităţii din Iaşi (Biblioteca de limbi slave).

Scanned with OKEN Scanner

stabilim ca dată aproximativă sfârşitul secolului XVII. Am ajuns la această concluzie, bazându-ne pe de o parte pe caracterele externe ale pomelnicului, ale cărui semiunciale elegante, cu ductul sigur, reprezintă tradiția încă înfloritoare a scrisului chirilic la românii din Transilvania; iar pe de alta, pe comparația numelor cuprinse în el cu numele din registrul stării civile – de morți, căsătoriți şi născuți – din Vâltori, începând de la finele sec. XVIII până azi. Pe această lungă perioadă de mai bine de un secol şi jumătate, nu l-am aflat pe Bucur sau Bucura, în menționatul sat, nici o singură dată. Şi nu e unicul nume ieşit complet din uz în răstimpul indicat. În adevăr, diferența dintre numele pomelnicului şi cele ale tuturor registrelor de stare civilă păstrate la Vâltori e aşa de tranşantă, încât parc-am avea a face cu nume din localități diferite. Faptul acesta nu se poate explica decât dacă admitem că între cele două epoci se interpune un interval mai mare de aproximativ un secol.

Continuând acum cu trecerea în revistă a mărturiilor documentare transilvane, din cursul secolului XVIII, despre antroponimul ce ne preocupă, vom relata mai întâi actul latinesc de punere în stăpânire a boierului Ladislau de Marginea, eliberat de cancelaria imperială din Viena, sub Leopold I, la 1702.III.10. Aici, în afară de Bucur Stoica[144] – citat şi în documentul din 1689, mai sus menționat – mai aflăm încă un român numit Bucur Robocea[145]. Într-un document românesc din acelaşi an, fără altă precizare – adresat de fruntaşii şi bătrânii satului Zărneşti către judele Braşovului – figurează, între alții, Bucur Dan, Aldimiru Bucuru lui Dan şi Ion Bucuru lui Dan, adică tatăl cu doi fii[146]. Aici, Bucur are funcție de nume personal numai în primul caz, unde e vorba de tată. În ce-i priveşte pe fii, el are, în numele fiecăruia, rol de patronim. Acest exemplu ilustrează totodată, în chipul cel mai concret, tranziția de la numele personal, prin numele patronimic, către numele de familie.

Pe o icoană din 1708 din Beşimbav (Țara Oltului), printre numele celor ce au contribuit la cumpărarea ei se află şi Bucur[147]. Într-un

---

[144] Idem, *Fr. ist.*, p. 789-792.
[145] Stinghe, *Doc. Şchei*, I, p. 6, 7, 8.
[146] I. Puşc., *Fr. ist.*, p. 459, 460, 461; FNR, II, p. 48, 196.
[147] I. Puşc., *Fr. ist.*, p. 486.

Scanned with OKEN Scanner

document românesc din 1709.IV.24, adresat juzilor Braşovului, întâlnim pe Bucur Vlădău şi pe Bucur Călător[148], ambii din satul Ţânţari (Ţara Bârsei). La anul 1711, Popa Bucur din Sâmbăta de Sus copie o psaltire[149]. Într-o listă de măcelari din Braşov – redactată în limba germană la 1712.VI.7 – figurează, printre alţii, „Bukur Velikan" şi „Bukar Suszaika", români din Şchei, pe care i-am văzut şi mai sus semnând declaraţia antiuniată de la 1700[150]. Aspectul fonetic, sub care se prezintă numele acestuia din urmă, ne aminteşte de forma „Bukar", relatată de S. Puşcariu în materialul lingvistic istroromân[151]. E, desigur, o simplă coincidenţă; totuşi, din acest aspect, se vede cum poate fi alterat fonetismul românesc sub influenţa pronunţării străine.

În pomelnicul bisericii Sf. Nicolae din Făgăraş, care începe a fi scris în sec. XVIII, nu mult după clădirea ei de către domnul muntean Constantin Brâncoveanu, aflăm printre donatori două femei cu numele Bucura: una e soţia lui „Răspopu Ioanu"[152], adică a unui fost popă, care a fost obligat să părăsească preoţia; iar alta, soţia unui oarecare Stan[153]. Într-un document latino-ungar din 1722.IV.11 – prin care se cercetează drepturile nobiliare ale familiei Bărbat din Şercăiţa (Ţara Oltului) – aflăm pe Bucur Bărbat, şeful acestei familii[154]. Acelaşi personaj e menţionat şi într-un document latinesc din 1758.VI.18, de aceeaşi natură[155], precum şi într-un altul de la 1776.III.9[156].

Într-un act de legământ pentru apărarea şi păstrarea credinţei ortodoxe – redactat în româneşte, la anul 1723.V.5, de către reprezentanţii românilor din Şcheii Braşovului şi din Ţara Bârsei şi de ai negustorilor greci din compania grecească din Braşov – aflăm, printre semnatari, 6 persoane denumite cu antroponimul nostru: Popa Bucur[157],

---

[148] *Ibidem.*
[149] Iorga, *St. doc.*, X, p. 347.
[150] *Ibidem,* XIII, p. 55.
[151] *Ibidem,* X, p. 348-349.
[152] Meteş, *Vb.*, p. 98.
[153] Quellen, Bd. VII, Beih. II, p. 138.
[154] Cf. mai sus.
[155] RI, VIII, p. 144.
[156] *Ibidem,* p. 145.
[157] I. Puşc., *Fr. ist.*, p. 535, 537, 538.

Scanned with OKEN Scanner

Bucur (fără alt nume)[158], B. Duşaica[159], B. Mămulă[160], B. Preda[161] şi B. Pulpaş[162]. Un act în ungureşte, emis de vice-căpitanul Făgăraşului la 1723.VI.21 – pentru delimitarea moşiei Sâmbăta de Sus, donată mai demult de principele Apafi lui Const. Brâncoveanu – menționează, printre martori, şi pe Bucur Uliu[163].

După datele unei conscripții urbariale privitoare la preoți, din anul 1726, aflăm în acel an, în satul Netot, un preot numit Bucur[164] şi un alt preot, Aldea, care are un băiat în vârstă de 4 ani, tot cu numele Bucur[165]. În Breaza, după aceeaşi conscripție, erau, la 1726, doi preoți cu acest nume: unul, înregistrat Bucur senior[166], iar altul, Bucur junior[167]. Ultimul avea şi un fiu de 5 ani numit tot Bucur[168]. Foarte probabil, toți trei fac parte din aceeaşi familie: deci, tatăl, fiul şi nepotul, purtând acelaşi nume favorit. În Lisa, îl întâlnim, tot în acelaşi an, pe preotul Bucur Rusu[169], iar în Beclean (Bethlen), aflăm înregistrat pe un Popa Bucur, fără vreun alt nume necesar[170], aşa cum e de altfel obiceiul pretutindeni, la români, ca preoții să fie numiți în popor numai prin numele de botez precedat de numele ocupației, care face oficiul de nume de familie. Este acelaşi preot ortodox, care va participa la soborul protopopilor de la Şinca, din anul 1729.V.2, ca judecător[171].

Într-o listă din 1727 – anexată la o scrisoare din 1715 a lui Pantazi, biv-vel căpitan din Bucureşti, către magistrații Braşovului – figurează un

---

[158] *Ibidem*, p. 594-597.
[159] *Ibidem*, p. 704-705. Acelaşi personaj apare şi într-un document ung. din 1792.XII.11, prin care se decide ca familia Barbat din Şercăița să fie înscrisă în registrul nobililor.
[160] Stinghe, *Doc. Şchei*, I, p. 73.
[161] *Ibidem*, p. 78.
[162] *Ibidem*.
[163] *Ibidem*, p. 80.
[164] *Ibidem*.
[165] *Ibidem*, p. 81.
[166] I. Puşc., *Fr. ist.*, p. 541; N. Dens., *Mon.*, p. 60.
[167] Meteş, *Vb.*, p. 134.
[168] *Ibidem*.
[169] *Ibidem*, p. 130.
[170] *Ibidem*.
[171] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

negustor de vinuri de la Piteşti, Bucur Fuşte[172], originar din Braşov. E, desigur, locuitorul din Şchei, pe care l-am relatat deja, sub anul 1700[173]. Într-o carte de judecată, în limba română – emanată de la amintitul sobor protopopesc al eparhiei Făgăraşului, din 1729.V.2 – aflăm, printre martorii laici, pe Bucur Flucuş şi pe Bucur Cucu[174]. Într-un document unguresc din 1732.VI.17 – având de obiect judecata procesului dintre locuitorii satelor Pojorâta şi Breaza pentru o proprietate în munţi – e vorba de 4 români denumiţi cu antroponimul nostru: Bucur Guşăilă, B. Popii Aldii – ambii, boieri din Pojorâta[175] – B. Haşt, primarul din Breaza şi Avram Popii B., jurat, tot din Breaza[176]. Între depoziţiile martorilor, consemnate în ungureşte la 1733.VI.19 – la ancheta făcută cu prilejul acestui proces – aflăm şi depoziţia unui iobag Bucur Nistor din Voivodenii Mari (Ţara Oltului)[177]. După conscripţia episcopului Klein, din 1733, aflăm în satele Breaza[178] şi Bucium[179] câte-un preot ortodox cu numele de botez Bucur, iar în Lisa unul unit cu acelaşi nume[180]. Într-un memoriu din mai 1737, al comunităţii din Şchei către împăratul Leopold I, împotriva primăriei Braşovului, se dă şi o listă a soldaţilor români morţi în război, printre care aflăm şi pe Bucur Păligrad[181]. Într-un alt memoriu, de la 1738, prin care aceiaşi români din Şchei se plâng de nedreptăţile ce li se fac, semnează şi Bucur Pulpaş[182].

Pe un *anthologion*, de la biserica de lemn din Poiana, cumpărat la 1738, sunt înscrişi pentru pomenire, ca donatori, printre alţii, 5 locuitori cu numele de botez Bucur: Bucur Dobrotă, Bucur Banu, Bucur Bobdan (sic!), Bucur Gorghea şi Bucur Opriianu[183]. Cam tot pe acea vreme, va fi fost probabil cumpărat şi un *kyriakodromion*, tipărit la 1699, în care

---

[172] *Ibidem*, p. 132.
[173] *Ibidem*, p. 130.
[174] I. Puşc., *Fr. ist.*, p. 548; Meteş, *Vb.*, p. 36.
[175] Iorga, *St. doc.*, X, p. 415.
[176] Cf. mai sus.
[177] I. Puşc., *Fr. ist.*, p. 548.
[178] N. Dens., *Mon.*, p. 63, 64.
[179] *Ibidem*, p. 64.
[180] *Ibidem*, p. 71.
[181] Meteş, *Vb.*, p. 41.
[182] *Ibidem*, p. 42.
[183] *Ibidem*, p. 83.

Scanned with OKEN Scanner

figurează, printre donatori – în afară de menționatul Bucur Dobrotă – și Bucur Gligor[184]. Bucur Opriianu mai apare și pe un *penticostar* din 1743, unde mai întâlnim încă pe Bucur Pârău și pe Bucur Nicoară[185]. Bucur Banu mai figurează și el în *pisania* de la 1770, de deasupra ușii bisericii de lemn, precum și la altar, unde sunt scrișii, la 1771, încă trei locuitori din Poiana, cu numele personal Bucur: unul e Bucur Șerbu, iar ceilalți doi sunt numiți simplu Bucur, fără alt nume accesoriu[186]. În fine, Bucur Opriianu, pe care l-am relatat mai sus, mai este scris ca donator și pe *iconostasul* acestei biserici, la 1791, dacă nu cumva e vorba mai degrabă de un descendent al său[187].

Pe un *anthologion* de la biserica din Sâmbăta de Sus, tipărit la 1737, sunt scrise – desigur, la câțiva ani după această dată – numele mai multor locuitori care au avut partea lor de contribuție la cumpăratul lui. Printre aceștia, îi aflăm și pe „Bucur Banci Popi" și pe „Bucurul Dobri"[188]. Printr-o declarație, redactată în august 1740, Popa Bucur din Tohan – ales preot la biserica din Șcheii Brașovului – își ia angajamentul față de viitorii săi enoriași să slujească cu toată râvna și pietatea în legea ortodoxă[189]. Pe o *cazanie* din 1742 – de la vechea biserică ortodoxă din Sighișoara – este scris, probabil cu câțiva ani mai târziu, numele donatorului ei Bucur Dragomir[190]. Printre numele celor înscriși spre pomenire pe o evanghelie din anul 1742 de la biserica din satul Gura Râului – fiindcă au contribuit la cumpăratul sau legatul ei – figurează și un locuitor cu numele Bucur[191].

După conscripția urbarială din 1744, aflăm, în Țara Oltului, la această dată – printre familiile boierilor români, care prestau serviciul militar – numeroase persoane cu numele Bucur. Astfel, în Ludișor, întâlnim: pe Bucur Băcilă, Bucur Sârbul, Alexandru Popii Bucur, Ilie Popii Bucur și Petru Popii Bucur[192]; în Lisa: pe Bucur Paller Gravul,

---

[184] Stinghe, *Doc. Șchei*, V, p. 81, nr. 40.
[185] *Ibidem*, p. 135.
[186] Iorga, *St. doc.*, XIII, p. 148.
[187] *Ibidem*.
[188] *Ibidem*, p. 149.
[189] *Ibidem*, p. 147.
[190] *Ibidem*.
[191] *Ibidem*, p. 185.
[192] Stinghe, *Doc. Șchei*, I, p. 204, 206.

Scanned with OKEN Scanner

apoi pe bătrânul Bucur Paller în vârstă de 70 de ani, pe Bucur Paller senior de 48 ani şi pe Bucur Paller junior de 30 de ani – adică pe reprezentanţii a trei generaţii din aceeaşi familie: bunic, tată şi fiu[193]; în Arpaşul de Jos: pe Niţu Popii Bucur[194]; în Berivoiul Mic: pe Bucur Belava[195]; în Iaşi: pe Bucur Gavrilă[196]; în Breaza: pe Bucur Balea, despre care nu suntem siguri dacă trebuie identificat cu Bucur fiul lui Iacob Balea sau dacă sunt două persoane diferite[197]; în Beşimbac: pe Bucur Lăluţ şi pe un alt Bucur, fiul văduvei Laty Mihăilă[198]; în Comana de Jos şi de Sus – pe Bucur Căltzun, Bucur Gubernator şi Stan Bucur[199]; în Beclean: pe Bucur Muntean şi Bucur Trâmbiţaş[200]; în Teleki-Recea: pe Bucur, fratele lui Radu Boer[201]; în Vaida-Recea: pe Bucur Urs[202]; în Pârău: pe Bucur Boer[203]; în Todoriţa: pe Bucur Grama[204]; în Pojorâta: pe Bucur Guşailă[205]; în Mândra: pe Bucur Taflan[206]; în Sâmbăta de Sus: pe Bucur Boer Piltza[207]; în Săscior: pe Bucur Liabul[208]; în Veneţia de Jos: pe Bucur Voic Monea[209]; în Viştea de Jos: pe Bucur Chirea[210]; în Netot: pe văduva Bucura Lazi[211].

Într-un document unguresc din 1747.II.23 – în care e vorba despre o anchetă făcută din ordinul vice-căpitanului de Săscior cu privire la un boier român din Comana de Jos – aflăm, printre martori, pe Bucur

---

[193] Iorga, *St. doc.*, XIII, p. 182.
[194] *Ibidem*, p. 108.
[195] Meteş, *Conscr.*, p.21.
[196] *Ibidem*, p. 20-21.
[197] *Ibidem*, p. 7.
[198] *Ibidem*, p. 8.
[199] *Ibidem*, p. 19.
[200] *Ibidem*, p. 9.
[201] *Ibidem*.
[202] *Ibidem*, p. 9-10.
[203] *Ibidem*, p. 7-8.
[204] *Ibidem*, p. 28.
[205] *Ibidem*, p. 30.
[206] *Ibidem*, p. 24.
[207] *Ibidem*, p. 28.
[208] *Ibidem*, p. 24.
[209] *Ibidem*, p. 22.
[210] *Ibidem*, p. 25.
[211] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

Costea[212]. În petiția românilor ortodocşi din Făgăraş – adresată, la 1747.XI.28, mitropolitului sârb din Karlovatz, spre a solicita sprijinul acestuia contra unirii cu biserica Romei – semnează şi Bucur Birău[213]. Pe un *apostol* de la biserica din Sâmbăta de Sus, tipărit la 1683, şi-au pus semnăturile lor, în anul 1748 – desigur anul în care l-au procurat – doi preoți: pop Bucur Moisi şi pop Bucur Roşca[214]. Acesta din urmă este semnat şi pe un *triod*, cam pe aceeaşi vreme[215].

Pe o petiție adresată de românii ortodocşi din Transilvania, la începutul anului 1749, către Pavel Nenadović, ales de curând mitropolit de Karlovatz – cerându-i sprijin în contra propagandei uniate – semnează şi Popa Bucur[216]. Acesta e cunoscut ca unul dintre capii mişcării anti-uniate din Transilvania[217]. E desigur acelaşi Popa Bucur, al cărui nume se află gravat şi în inscripția de la 1749.VIII.30, de pe tabla de aramă, din turnul bisericii Sf. Nicolai din Şchei[218]. El e menționat şi în raportul latinesc din 1750.IX.13 – privitor la atitudinea românilor potrivnică unirii – pe care guvernatorul şi consilierii catolici ai Transilvaniei îl înaintează împărătesei Maria Tereza[219]. Pe o altă petiție din 1749, adresată tot mitropolitului sârbesc din Karlovatz de către 3 reprezentanți ai românilor ortodocşi – în chestia prigonirilor suferite din partea uniților – primul semnatar e Bucur Bârsan[220].

Într-un document unguresc de la 1750.VII.6, prin care se constată calitatea nobiliară a moşiei unui boier din satul Cuciulata (Țara Oltului), aflăm ca vecini ai acestei moşii pe Bucur Vetriță şi Bucur Ghes[221]; iar printre martori, pe Bucur Cerchez[222]. Printre cei ce semnează, la 1750.XI.18, un act de legământ din partea românilor din Şchei – pentru a trimite o delegație la guvern sau la curtea imperială ca să ceară dreptate –

---

[212] *Ibidem*, p. 31.
[213] *Ibidem*, p. 32.
[214] *Ibidem*, p. 24.
[215] I. Puşc., *Fr. ist.*, p. 552.
[216] Dragom., *Ist. desr.*, I, A, p. 66.
[217] Iorga, *St. doc.*, XIII, p. 185.
[218] *Ibidem*, p. 209.
[219] Dragom., *Ist. desr.*, I, p. 209; I, A, p. 88, nr. 59.
[220] *Ibidem*, p. 166.
[221] Stinghe, *Ist. bis., Şchei*, p. 219.
[222] Dragom., *Ist. desr.*, I, A, p. 101, nr. 65.

Scanned with OKEN Scanner

figurează şi Bucur Pulpaş[223], menţionat şi în alte documente. Într-un document latinesc din 1752.I.29 către Maria Tereza – cuprinzând ancheta cu mărturiile mai multor preoţi şi laici, în chestia conflictului dintre comunitatea din Şchei şi primăria Braşovului – constatăm că al 23-lea martor, în vârstă de 60 de ani, se numeşte Bukur Nyáguj[224]; al 26-lea, de 40 de ani, „Bukur Ilie"[225]; al 29-lea, de 36 de ani, „Popa Bukur"[226] (desigur, acelaşi pe care l-am amintit deja); al 30-lea, de 30 de ani, „Bukur Daszka"[227].

Foarte interesante documente, pentru numele ce urmărim, sunt o întreagă serie de petiţii adresate, în cursul anului 1755, şi chiar în anii următori, mitropolitului sârb din Karlovatz, de către românii ortodocşi din diferite localităţi transilvane, plângându-i-se de persecuţiile ce au a îndura de la uniţi şi cerând protecţia sa. Astfel, în plângerea locuitorilor din Jina, de la 1755.IV.13, sunt menţionaţi sub anul 1747: Bucur Naghea, Bucur Cioca, Bucur Bârsan (relatat şi mai sus), Bucur Dordea, Bucur Neag şi Bucur David[228]. În petiţia locuitorilor din Sălişte de la 1755.IV.15, sunt menţionaţi, sub anul 1744, Bucur Sas[229] şi Bucur Dărdea[230]; iar sub 1747, Bucur Dragomir şi Bucur Moga[231]. În petiţia sătenilor din Tilişca, de la aceeaşi dată, aflăm sub anul 1744 pe juratul Bucur Mihul[232], iar sub 1745, pe Bucur Mihăil şi pe Bucur Nan[233]. Petiţia românilor din satul Vale – din 1755, fără altă determinare cronologică mai precisă – e semnată, între alţii, de Bucur Baciu şi Bucur Narte[234]. În plângerea locuitorilor din Poiana, din acelaşi an, aflăm sub anul 1749 pe Bucur Bozdocă, Bucur

---

[223] *Ibidem*, p. 210; I, A, p. 89, nr. 60.
[224] I. Puşc., *Fr. ist.*, p. 559.
[225] *Ibidem*, p. 563.
[226] Stinghe, *Doc. Şchei*, V, p. 138.
[227] *Ibidem*, p. 166.
[228] *Ibidem*, p. 167.
[229] *Ibidem*, p. 168.
[230] *Ibidem*.
[231] Dragom., *Ist. desr.*, I, A, nr. 86, p. 139-140; B. Bârsan semnează, la 1755, şi o petiţie a românilor din satul Cacova, care cer arhiereu ortodox. Cf. Dragom., *Ibidem*, I, A, nr. 93, p. 150.
[232] Dragom., *Ibidem*, I, A, nr. 84, p. 136.
[233] *Ibidem*, p. 137.
[234] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

David şi Bucur Oprean[235] (relatat şi aiurea), care apare şi printre semnatarii petiției[236]. Apoi, tot în acest document, mai e menționat judele Bucur Sterpu sub anul 1750[237] şi judele Bucur Dobrotă sub anul 1752[238].

În plângerea înaintată tot la 1755, aceluiaşi mitropolit, de către românii ortodocşi din diferite localități ale districtului Bălgrad, figurează şi orăşelul Sebeş, al cărui reprezentant este birăul Bucur Hilimon[239]. La 1755.IX.19, într-un document latinesc – având de obiect judecata unui proces al mai multor boieri români din districtul Făgăraşului contra fiscului – întâlnim printre juraţi pe Bucur Aldea[240]. Pe o icoană, de la biserica unită din satul Teleki – Recea, este scris în anul 1756 numele Bucur al donatorului[241]. Un act latinesc din 1758.VI.5, referitor la documentele pe care se bazează privilegiile boierilor din Grid – extras după tabula regală din Maros-Vásárhely – cuprinde printre solicitatori pe Popa Bucur Lațcu[242].

După o conscripție urbarială, din 1758, privitoare la preoții români, relatăm la acea dată pe preotul Bucur Haşa din satul Breaza[243], pe preotul Boier de la Grid, Bucur Lațcu[244], menționat şi-n documentul precedent şi pe preotul Bucur Znupe din Netot[245]. Aceeaşi conscripție ne informează că preotul Moise Ganea din Ludişor avea un fiu Bucur[246]. Tot din această sursă, aflăm că, în anul 1758, trăia la mănăstirea Şercăița un călugăr bătrân

---

[235] *Ibidem.*
[236] *Ibidem,* p. 138.
[237] *Ibidem,* nr. 90, p. 147.
[238] *Ibidem,* nr. 91, p. 149.
[239] *Ibidem.* Bucur Oprianu mai figurează şi într-o altă plângere din 1755, către mitrop. sârb de Karlovatz, în contra unirii, unde semnează ca jurat din scaunul Miercurei (cf. Dragom., *Ibidem,* I, A, nr. 96, p. 153). El mai semnează şi alte asemenea petiții. Astfel sunt cele două din 1757.V.21: una, care are de obiect prigonirile uniate (cf. Dragom., *Ibidem,* I, A, nr. 107, p. 165); alta, prin care se solicită arhiereu ortodox. Aici aflăm şi semnătura lui Bucur Dordea, jurat din Jina. (cf. Dragomir, *Ibidem,* I, A, nr. 106, p. 163).
[240] Dragom., *Ibidem,* I, A, nr. 91, p. 148.
[241] *Ibidem.*
[242] *Ibidem,* nr. 95, p. 151.
[243] Puşc., *Fr. ist.*, p. 570.
[244] Iorga, *St. doc.*, XIII, p. 157.
[245] I. Puşc., *Fr. ist.*, p. 585, 589.
[246] *Ibidem,* p. 98.

Scanned with OKEN Scanner

cunoscut sub numele popa Bucur Muntean[247]; iar la mănăstirea din Poiana Palerului, de lângă satul Lisa, era un călugăr numit Bucur Cațavei[248].

Pe un *penticostar* din 1743 – cumpărat de biserica unită din Hârseni (Țara Oltului) la 1759 – este scris, la această ultimă dată, un mic pomelnic cu numele contribuabililor, printre care aflăm de două ori antroponimul Bucura şi o dată pe Bucur[249]. La 1759, în iunie, „Bucur ex Vale" redactează în limba latină o scrisoare circulară adresată românilor ortodocşi[250]. La 1759.VII.13, ieromonahul Ioanichie scrie din Karlovatz, unde se afla temporar, o scrisoare către preotul Bucur din Transilvania[251]. La 1761.VIII.31, pe actul de legământ de la 1723.V.5, al românilor din Şchei şi Țara Bârsei – pentru păzirea credinței ortodoxe – sunt adause o serie de iscălituri noi ca semn al solidarității cu părinții; în frunte, semnează „Popa Bucur de la Purcăreni"[252]. Pe un *apostol* de la biserica din Ohaba (Țara Oltului), figurează primul din lista donatorilor – scrişi acolo, pentru pomenire, la anul 1762 – un sătean cu numele Bucur[253].

Dintr-o reclamație a sătenilor din Comana de Sus, scrisă pe la 1764, aflăm că acolo era atunci preot Gheorghe fiul lui Bucur[254]. Dintr-un urbarium de la 1766, aflăm că preotul ortodox Ştefan Neamțu, din Porumbacul de Jos, avea la acea dată un băiat de 4 ani, cu numele Bucur[255]. Într-un document unguresc de la 1767 – referitor la împărțirea moşiei lăsată moştenire de boierul Lup Purcar din Comana de Sus – e vorba şi despre Bucur Gubernát[256]. O reclamație a protopopului Vasile Baran, tot din 1767 – adresată către episcopul Dionisie Novacovici – vizează atât pe „gocimanii" bisericii din Braşov, cât şi pe Popa Bucur[257]. Pe un *kyriakodromion* de la biserica ortodoxă din Hârseni, Popa Bucur scrie – după cât se pare, pe la 768 – o afurisenie pentru cel ce ar cuteza

---

[247] *Ibidem*, p. 134.
[248] *Ibidem*.
[249] *Ibidem*.
[250] *Ibidem*, p. 110.
[251] *Ibidem*, p. 83.
[252] Iorga, *St. doc.*, XIII, p. 113.
[253] Dragom., *Ist. desr.*, I, A, nr. 123, p. 183.
[254] *Ibidem*, nr. 125, p. 186.
[255] Stinghe, *Doc. Şchei*, I, p. 82.
[256] Iorga, *St. doc.*, XIII, p. 140.
[257] Meteş, *Vb.*, p. 44.

Scanned with OKEN Scanner

să-i fure această „păučenie", cum numeşte el cartea[258]. Pe un *anthologion*, de la biserica nouă din Apoldul de Jos, e scris, la 1768.XI.26, un mic pomelnic, alcătuit din numele acelor ce-au contribuit la cumpăratul acestei cărți de ritual. Aici, aflăm nu mai puțin de opt persoane denumite cu antroponimul Bucur, ca nume personal[259].

Într-un document făgărăşean de la 1772.XII.19, din arhiva bisericii ortodoxe, figurează numele protopopului Bucur Făgăraş[260]. Într-un alt act românesc din Braşov, de la 1774.I.26 – consemnând o anchetă cu martori, în chestia importului de vinuri din Muntenia – e menționat şi un negustor din Şchei, cu numele Bucur Cucu, care, în trecut, aducea vin de acolo[261]. La 1775.V.17, o jupâneasă din Făgăraş, Creştina Dimoaia, îşi face testamentul („diiata") în fața protopopului Bucur[262], desigur acelaşi preot Bucur Făgăraş, care apare în numeroase documente transilvane.

Într-o dovadă de plata dărilor de la 1776, din Răşinari, se pot citi cinci persoane cu numele de botez Bucur: Bucur Dăncaş, Bucur Şerbu, Bucur Albu, Bucur Drăgoiu şi Bucur Sas[263]. Pe un *triod* din 1769, al bisericii ortodoxe din Feldioara (Făgăraş) – cumpărat la 1778 – se află scris printre contribuabili Bucur Puria[264]; iar pe un *octoih*, tot de la această biserică, sunt pomeniți, cam pe aceeaşi vreme, patru donatori cu numele Bucur: Bucur Curluțu, Bucur Cernea, Bucur Pulescu şi Bucur, fără al doilea nume[265].

Pe un *molitvelnic* al bisericii din Ucea de Jos (Țara Oltului) şi-a pus semnătura sa, la 1778.I.9, protopopul Bucur Fogăraş mai sus menționat[266]. Cam la aceeaşi dată pare a se raporta şi un act nedatat de zălogire a unui teren – pentru împrumutul unei sume de bani – în care împrumutătorul, un locuitor din Ucea de Jos, este Elisei a lui Bucur Tomi[267]. Într-un document similar, tot fără dată, e vorba de Nico lui

---

[258] *Ibidem*, p. 136.
[259] I. Puşc., *Fr. ist.*, p. 681.
[260] Stinghe, *Doc. Şchei*, I, p. 264.
[261] Iorga, *St. doc.*, XIII, p. 113.
[262] *Ibidem*, XII, p. 39.
[263] *Ibidem*, p. 186.
[264] Stinghe, *Doc. Şchei*, V, p. 209.
[265] Meteş, *Vb.*, p. 32.
[266] Iorga, *St. doc.*, XII, p. 232.
[267] *Ibidem*, XIII, p. 99.

Scanned with OKEN Scanner

Bucur Tomi[268], adică de un frate al persoanei precedente, Bucur fiind în ambele cazuri patronim în sensul cel mai strict al termenului.

Într-un document românesc din Braşov, de la 1779.VI.15 – cuprinzând dispoziţii referitoare la rânduiala bisericii din Şchei, luate de adunarea reprezentanţilor comunităţii – primul care semnează actul e „protonotareşul" Bucur Fogoroş, iar între juraţi figurează Bucur Mircan[269]. Pe acesta din urmă îl aflăm şi într-un act din 1782.VI.12, prin care preoţii şi locuitorii din Şchei se angajează să stăruie a reînnoi şi sub împăratul Iosif al II-lea privilegiile dobândite sub Leopold I[270]. Printr-un apel din 26.V.1782, preotul ortodox Bucur Ion Niţă din satul Copăcel îndeamnă poporul contra unirii cu biserica romano-catolică[271]. Într-un *deliberatum* al guvernului transilvan din 1783.II.25 – prin care se recunoaşte membrilor familiei Bărbat din Şercăiţa calitatea de boieri, însă fără privilegii faţă de fisc – e vorba despre Bucur Bărbat[272].

La acelaşi an – când a fost cumpărat un *minei* al lunii septembrie pentru biserica din Poiană – a fost scrisă pe această carte de ritual, printre alţi contribuabili, Mărie Bucur Hăndoreanu[273]. Aici, Bucur (< a lui Bucur) nu înseamnă fiica lui Bucur, ci are funcţie de andronim, este adică sinonim cu Bucureasa; e vorba probabil de văduva lui Bucur. Pe un *octoih* din 1750, de la aceeaşi biserică, sunt scrişi, cam tot prin preajma anului 1783, cei ce au contribuit la cumpărarea lui, printre care semnalăm pe: Bucur Negru, Bucur Bozdog şi Bucur al lui Ion al lui Mihăilă Fleşeari[274]. Pe un *minei* al lui septembrie, de la biserica din Rod, este scris la 1786, printre donatori, Anasie (sic!) a lui Bucur[275], iar pe un *minei* al lui iulie figurează tot ca donator – scris probabil în acelaşi an – Bucur Toma[276].

---

[268] *Ibidem.*
[269] *Ibidem,* p. 197.
[270] *Ibidem.*
[271] *Ibidem,* p. 198.
[272] Stinghe, *Doc. Şchei,* I, p. 289; referitor la Bucur Fogoraş, a se vedea şi alte acte unde semnează cu aceeaşi titulatură. *Ibidem,* p. 293, 298.
[273] Stinghe, *Doc. Şchei,* V, p. 245.
[274] Meteş, *Vb.*, p. 45.
[275] I. Puşc., *Fr. ist.*, p. 705. Acelaşi personaj apare şi într-un document ung. din 1792.XII.11, prin care se decide ca familia Barbat din Şercăiţa să fie înscrisă în registrul nobililor. Cf. Puşc., *Fr. ist.*, p. 725.
[276] Iorga, *St. doc.*, XIII, p. 146.

Scanned with OKEN Scanner

După un document din 1787, aflăm că-n satul Iaşi (Țara Oltului) era atunci preot Ioan Bucur[277]. Conscripția urbarială din 1788 ne informează că, la acea dată, era în Făgăraş un preot ortodox, cunoscut sub numele de Popa Bucur[278]; la Mândra, preotul nobil Bucur Taflan[279], relatat şi aiurea; la Breaza, un preot deja menționat, sub anul 1758, Bucur Haşa[280], al cărui fiu cu numele tot Bucur va fi şi el hirotonit preot la 1802, ajungând succesorul tatălui[281]; la Grid, tânărul preot Bucur Popovici[282] (sfințit la 1785), care nu trebuie confundat cu protopopul omonim Bucur Popovici, decedat la 1790[283], deoarece pe preotul cu acest nume îl întâlnim funcționând şi la anul 1805[284].

Într-un document românesc din Mogheoruş – o reclamație de la 1790.III.6 – este menționat şi un protopop cu numele Bucur[285]; nu ştim dacă e vorba tot de Bucur Făgăraş. Într-un document latinesc din 1793.II.17 – care reproduce în traducere ungurească hrisovul slavon dat la 1432.I.20, de Vlad Vodă, duce al Amlaşului şi Făgăraşului – aflăm o persoană numită Bucur[286]. Într-un alt document în limba latină şi ungară din 1793.IV.10 – cuprinzând ancheta ordonată în Comana de Jos de vice-căpitanul districtului spre a se constata dacă familia Peltan, ale cărei acte arseseră într-un incendiu, este nobilă – aflăm de două ori numele Bucur pentru două persoane diferite[287]. Iar printre martori figurează unul numit Bucur Boboia[288]. Într-un document din 1794.IV.24 (V.5) – un fel de contract, între un „gelep" din Constantinopole şi ciobanii români din Transilvania, cu privire la furnizarea oilor şi la prețul lor – figurează, printre semnatari, trei ciobani al căror nume de botez e Bucur: Bucur Opran din Poiana Sibiului, Bucur Vidrigiu (sic!) şi Bucur Gystea (sic!), amândoi din Răşinari[289].

---

[277] *Ibidem.*
[278] *Ibidem*, p. 160.
[279] *Ibidem.*
[280] Meteş, *Vb.*, p. 82.
[281] *Ibidem*, p. 68.
[282] *Ibidem*, p. 85.
[283] *Ibidem*, p. 130.
[284] *Ibidem.*
[285] *Ibidem*, p. 79.
[286] *Ibidem*, p. 68.
[287] *Ibidem*, p. 79.
[288] Iorga, *Acte rom., gr.*, p. 88.
[289] I. Puşc., *Fr. ist.*, p. 726-727.

Scanned with OKEN Scanner

Într-o serie de acte referitoare la românii din Şchei din anii 1794, 1795 şi următorii – precum un act de legământ din 1794.XII.14, pentru suportarea cheltuielilor necesare în lupta de apărare a drepturilor româneşti[290]; o procură din 1795.I.27, de reprezentant al comunităţii[291], o scrisoare din 1795.IV.7, a românilor din Şchei către avocatul lor din Cluj[292] etc. – e vorba de fruntaşul Todor Bucur, care a jucat un rol important în conducerea acestei comunităţi româneşti la sfârşitul secolului XVIII şi începutul secolului XIX. Într-o adeverinţă în limba română – dată la Sibiu în 1795.IV.20, pentru onorariul primit de către preoţii care au oficiat serviciul religios la funeraliile unui bogătaş Dumitru Dutcă – figurează şi semnătura preotului Bucur Rodeş din „Iozvăştatu"[293]. Acest preot mai apare şi în două documente din 1796[294]. Într-un extras de la 1790.XI.7 după o diplomă de înnobilare – dată de George Rákoczi, la 1659, unei familii din Grid – întâlnim pe Bucur Lăţcu[295]. Se pare că această persoană nu trebuie identificată cu Popa Bucur Lăţcu, relatat mai sus sub anul 1758. E, desigur, un descendent, poate chiar fiul său. Într-un document românesc din 1797.IV.1, figurează un locuitor din Stupini cu numele Bucur Iosif[296].

Într-o listă cu numele contribuabililor – scrisă pe la finele secolului XVIII, pe un *triod* din 1771 de la biserica din Dridif (Ţara Oltului) – aflăm şi pe Bucur Filip[297]. Un document românesc din Răşinari – care e de fapt un fals ticluit aproximativ pe la finele secolului XVIII – conţine, printre martorii invocaţi, şi pe Bucur Oance[298]. Tot cam la aceeaşi vreme trebuie raportată şi o plângere adresată de locuitorii din Zărneşti către juzii Braşovului, cerând să li se schimbe primarul, de care erau nemulţumiţi. Printre semnatari, remarcăm trei cu numele Bucur: Bucur Gărniţă, Bucur Pâtea şi Bucur Pepelea[299]. În fine, mai menţionăm un preot

---

[290] *Ibidem*, p. 738, 741.
[291] *Ibidem*, p. 739.
[292] *Hurm., Doc.*, XIX, P. I, nr. 598, p. 701; cf. şi *Ibidem*, XV, nr. 342, p. 1805.
[293] Stinghe, *Doc. Şchei*, V, p. 264.
[294] *Ibidem*, p. 265.
[295] *Ibidem*, p. 269-270.
[296] Iorga, *St. doc.*, XII, p. 117.
[297] Idem, *Acte rom. gr.*, p. 116, 117.
[298] I. Puşc., *Fr. ist.*, p. 748-749.
[299] Iorga, *Acte rom. gr.*, p. 280.

Scanned with OKEN Scanner

Bucur din satul Tohani (Țara Bârsei); numele lui figurează într-un catastif, în care protopopul Florea a notat pe la sfârșitul secolului XVIII pe preoții datornici Mitropoliei[300].

Aruncând acum o privire generală asupra mărturiilor scrise despre Bucur de-a lungul secolelor XVII-XVIII, s-ar părea că avem dreptul să conchidem, pe baza documentelor care abundă și pe baza comparației – pe de o parte, între marea sa circulație în aceste secole și rara sa apariție din secolele anterioare, iar pe de alta, între circulația numelui Bucur și cea a altor nume de pe acea vreme – că, la românii din Transilvania, antroponimul în chestiune atinge maximum de frecvență în cursul menționatei epoci. Totuși, o asemenea concluzie, sprijinită în special pe numărul redus al documentelor – care, de altfel, în trecutul mai îndepărtat, în mod fatal au trebuit să fie mai puține – n-ar fi deloc prudentă, dat fiind că numele, rare sau chiar inexistente în documente, au putut perfect exista în realitatea însăși a vieții românești din Transilvania de pe acea vreme.

Dar oricât de impresionantă este predilecția românilor transcarpatini, în secolele XVII-XVIII, pentru antroponimul *Bucur-Bucura*, n-am putea afirma în mod categoric că atunci a atins el apogeul frecvenței sale nici prin comparație cu perioada următoare. În adevăr, trecând în secolul XIX, nu e nici un semn că frecvența acestui antroponim ar scădea în Transilvania, așa cum s-a întâmplat în celelalte provincii dacoromânești: Moldova, Muntenia, Oltenia. Ci, dimpotrivă, vom vedea cum documentele – prin bogate apariții de persoane numite Bucur sau Bucura – ne probează că numele acestea continuă a se arăta tot așa de active și a se bucura de aceeași preferință la românii de peste munți.

Începem a trece în revistă știrile documentare despre antroponimul ce ne interesează, în cursul secolului XIX, cu un act de divorț din satul Merchiașa, de la 1802.XI.7, în care, printre martori, este menționată și Bucura lui Toader Pileiu[301]. Pe un *anthologion* al bisericii din Amlaș, tipărit în Moldova la 1803, este scris, într-o întreagă listă de contribuabili – poate la câțiva ani după această dată – și locuitorul Bucur Cocariu[302]. În raportul său

---

[300] Idem, *St. doc.*, XIII, p. 94.
[301] Iorga, *St. doc.*, XII, p. 231. Falsificatorul documentului pretinde că acesta datează de la finele secolului XV, din timpul regelui Matei Corvin.
[302] Iorga, *St. doc.*, X, p. 353.

Scanned with OKEN Scanner

din Bucureşti, de la 1803.V.1, consulul austriac Merkelius spune că, într-o călătorie la Craiova, a fost însoţit şi de un român numit Bucur[303], pe care el îl prezintă drept „K. K. Unterthan"[304], deci originar din Transilvania. Într-un act românesc din 26.V.1803, asupra unui proces de divorţ, cea care se desparte este Bucura[305], fiica lui Oprea Borani din Cohalm. Printre martorele procesului, mai întâlnim trei femei cu acest nume: Bucura lui Ion Hişăreanul[306], Bucura lui Bucur Spornicul[307] şi Bucura lui Bălăban[308], din acelaşi sat; iar printre martori, pe Bucur Homorozanul[309].

Într-o listă de preoţi făgărăşeni, de la 1804, figurează şi Bucur Flanja[310]. În listele de emigranţi români din Transilvania – stabiliţi în Muntenia ca supuşi austrieci – pe care consulul Austriei la Bucureşti, Merkelius le trimite, la 1804.X.17, superiorului său Colloredo la Viena, aflăm nu mai puţin de 24 de ori antroponimul Bucur, şi anume: de 19 ori în ipostaza de nume personal şi de 5 ori ca patronim. Persoanele respective provin toate din regiunile meridionale ale Transilvaniei. Şase din ele sunt originare din aceeaşi localitate, din Răşinari: Vasile Bucur[311], Bucur Constandin[312], Bucur Şerban[313], Bucur Vasile[314], Bucur Manea[315] şi Bucur Mataleţ[316]. Celelalte provin, fiecare din alte localităţi: Bucur Floricel din Breaza[317], Bucur Mihali din Sibiu[318], Matei Bucur din Făgăraş[319], Bucur Adam din Cipreni[320], Bucur sin Macavei din

---

[303] *Ibidem*, p. 352.
[304] *Ibidem*, XII, p. 194.
[305] *Ibidem*, p. 40.
[306] Hurm., *Doc.*, XIX, P. II, n. CCLXV, p. 172.
[307] *Ibidem*.
[308] Iorga, *St. doc.*, XII, p. 194.
[309] *Ibidem*, p 195.
[310] *Ibidem*, p. 196.
[311] *Ibidem*.
[312] *Ibidem*, p. 195.
[313] *Ibidem*, p. 196.
[314] Hurm., *Doc.*, XIX, P. II, p. 222.
[315] *Ibidem*, p. 223.
[316] *Ibidem*, p. 224.
[317] *Ibidem*.
[318] *Ibidem*, p. 237.
[319] *Ibidem*.
[320] *Ibidem*, p. 223.

Scanned with OKEN Scanner

Vlădeni[321], Manea sin Bucur din Zărneşti[322], Bucur Heriț din Orlat[323], Nica Bucur din Poplaca[324], Bucur George Herestran din Moieci[325], Bucur Deheț din Bačfalu[326], Bucur Şerb din Toertzburg[327], Bucur Cioban din Poiana Mărului[328], Bucur Baba din Apold[329], Bucur Moles din Silişte[330], Bucur Bleţu din Sebeş[331], Constandin Bucur din Racoviţa[332], Bucur (fără al doilea nume)[333] din Frec şi Bucur Şira din Săcele[334]. Aceşti emigranți – împrăştiați în diferite oraşe şi sate ale Munteniei – vor fi contribuit, poate, într-o oarecare măsură, la redresarea tradiției numelui Bucur în această provincie, unde ea era, după cât se pare, mai puțin viguroasă ca-n Transilvania, la începutul secolului XIX.

Dintr-un document de la 1805, aflăm că-n acest an slujea la biserica ortodoxă din Teleki-Recea preotul Bucur Chiujdea, care fusese hirotonit în 1794[335]. Numele lui este scris, spre pomenire, la 1808, pe un *apostol* din 1774 de la menționata biserică[336]. Într-o listă de la 1809.III.27, care cuprinde donatorii pentru fondul unei şcoli din regiunea Făgăraşului – fără a se preciza localitatea – aflăm şi pe Bucur Ferdelă[337]. În *pisania* de la 1810, de deasupra uşii de intrare a bisericii din Zărneşti, figurează printre ctitori două femei cu numele Bucura[338]. În nişte însemnări din 1810-1811, cu privire la cheltuielile pentru clădirea unei biserici din Ştena (județul Braşov), aflăm printre ctitori 5 persoane

---

[321] *Ibidem*, p. 224.
[322] *Ibidem*.
[323] *Ibidem*, p. 226.
[324] *Ibidem*, p. 228.
[325] *Ibidem*, p. 234.
[326] *Ibidem*.
[327] *Ibidem*, p. 235.
[328] *Ibidem*.
[329] *Ibidem*, p. 236.
[330] *Ibidem*, p. 233.
[331] *Ibidem*, p. 235.
[332] *Ibidem*, p. 237.
[333] *Ibidem*.
[334] *Ibidem*, p. 238.
[335] *Ibidem*.
[336] *Ibidem*, p. 239.
[337] *Ibidem*.
[338] Meteş, *Vb.*, p. 114.

Scanned with OKEN Scanner

numite Bucur: Bucur Farcaş, Todor Bucur, Bucur Bosuman, Bucur Mihăilă şi Protopopul Bucur[339].

În *pisania* de la 1811 a bisericii din Şercăiţa – deasupra uşii de la intrare – sunt pomeniţi Popa Bucur Bărbat şi primarul Bucur Făciu în calitate de ctitori[340]. Acelaşi preot e semnat la 1808, şi pe un *minei* de la respectiva biserică[341]. Într-un act de la 1812.VI.26, din Făgăraş – referitor la un proces de divorţ – este vorba despre Bucura lui Ion Şoflete din Recea[342]. În deja menţionata mărturie de la 1813.XII.15, a mai multor români din Şchei – cu privire la sacrilegiul de a se fi îngropat un om mort de ciumă împreună cu un câine – remarcăm printre semnatari şi pe Bucur Bezdeanul[343]. Pe un *triod* de la biserica din Amlaş, cumpărat la 1815.II.27, figurează printre donatori Bucur Măgan şi Bucur Cristu[344].

În cronica lui Antonie Constantin, vice-notarul companiei greceşti de comerţ cu Braşovul, este menţionat, sub anul 1816, Ioniţă Theodor Bucur[345], iar sub 1819, preotul Theodor Bucur[346]. După cât se pare, în ambele locuri e vorba de una şi aceeaşi persoană, pe care o aflăm şi sub numele de Ioan sin Todor Bucur, într-un document de la anul 1815.IX.27, când – fiind numit preot la biserica din Şchei – dă cuvenitul angajament, faţă de comunitate, că va sluji, credincios, ortodoxiei[347]. Este fiul amintitului fruntaş din Şchei, Todor Bucur, care continuă a apărea frecvent, şi în epoca aceasta, în diferite acte româneşti[348]. Observăm astfel cum antroponimul Bucur, care, la numele tatălui, avea rolul patronimic indicat de sensul strict etimologic al termenului, pare a fi pe punctul de a se fixa ca nume de familie stabil, fiind comunicat mai departe descendenţilor. Pe o *cazanie* a mitropolitului Varlaam, de la biserica unită din Feldioara (Făgăraş), este scrisă la 1817.XI.30, o însemnare a unui

---

[339] Iorga, *St. doc.*, XIII, p. 157.
[340] *Ibidem,* XII, p. 200.
[341] *Ibidem,* XIII, p. 210.
[342] Idem, *Acte rom. gr.*, p. 206.
[343] Idem, *St. doc.*, XIII, p. 171.
[344] *Ibidem,* XIII, p. 172.
[345] *Ibidem,* XII, p. 203.
[346] Stinghe, *Doc. Şchei*, III, p. 7.
[347] Iorga, *St. doc.*, XIII,p. 42.
[348] Idem, *Acte rom. gr.*, p. XXXVII.

Scanned with OKEN Scanner

protopop – referitoare la interesele acelei biserici – în care e vorba de locuitorul Bucur Miron[349].

Un document redactat în latineşte şi ungureşte, din 1819.III.24 – având de obiect procesul şi sentința dată de tribunalul din Maros-Vásárhely, care recunoaşte de nobili pe urmaşii lui Şt. Grid din satul Grid – cuprinde în şirul descendenților un număr surprinzător de mare de persoane cu numele Bucur: mai mult de 15![350] După conscripția urbarială din Transilvania, de la anul 1820, relevăm printre martori, în Țara Oltului, la Hârseni, trei cu numele Bucur: Bucur Ciocan, Bucur Marcia şi Bucur Muntean[351]; iar la Şinca-Nouă, patru: Bucur Turca, Bucur Tratu (?), Bucur Finic şi Bucur Chima[352]. În județul Alba de Jos – după conscripția aceluiaşi an – aflăm, la Poiana, pe Achim Bucur şi Iuon Bucur[353], iar la Meteş pe Toma Bucur[354].

Dintr-un act de la 1827, care cuprinde sentința într-un proces de divorț – aflător în arhiva bisericii ortodoxe din oraşul Făgăraş – constatăm că numele celei divorțate este Bucura[355]. După o conscripție din 1829.VII.12, relatăm în satul Benic (județul Alba) pe martorul Vasile Bucur[356]. Într-un act românesc de la 1830.VIII.20 – prin care e recomandat spre hirotonire un candidat ales de comunitatea din Şchei – semnează de asemenea Necula Todor Bucur[357], atestat şi de alte documente din acea vreme. Într-o listă de nume din Făgăraş – cam tot de pe la 1830 – aflăm trei persoane cu numele Bucur: Bucur Şărbănuță, Bucur Alisandru Cârstea şi Bucur Codlea[358]. Într-o scrisoare din 1834 – adresată companiei greceşti de comerț din Braşov de către mai mulți locuitori din Poiana Mărului – aceştia cer ajutor bănesc pentru Bucur Foteci[359], căruia i-a ars casa. Printre cei ce semnează scrisoarea, mai remarcăm pe primarul Gheorghe Bucur Poteci, pe

---

[349] *Ibidem*, p. XXXVIII.
[350] Stinghe, *Doc. Şchei*, III, p. 19.
[351] *Ibidem*, III, p. 11, 28, 46, 49, 56, 83.
[352] Iorga, *St. doc.*, XIII, p. 99.
[353] I. Puşc., *Fr. ist.*, doc. nr. CLXVII, p. 767.
[354] Meteş, *V. agr.*, I, p. 284.
[355] *Ibidem*, p. 303.
[356] *Ibidem*, p. 141.
[357] *Ibidem*, p. 127.
[358] Iorga, *St. doc.*, XII, p. 212.
[359] Meteş, *V. agr.*, I, p. 12.

Scanned with OKEN Scanner

Bucur Golăul şi pe Bucur Zdrăilă[360]. Pe acesta din urmă, îl mai întâlnim şi peste câţiva ani semnând, împreună cu Bucur Bălan, un document a cărui dată n-o cunoaştem precis[361].

Între semnatarii unei chitanţe din 26 august 1834, figurează şi Bucur Băul, tot din Poiana Mărului[362]. Pe un *evhologion* din secolul XVIII, de la biserica din Poiană, se află semnătura preotului Bucur Şerb, cu data de 1835.[363] Un protest – adresat la 1837.IV.14, din partea locuitorilor din Şchei, către reprezentanţii bisericii – cuprinde, între altele, semnăturile lui Bucur Pitiş şi Mavrodin Bucur[364]. Primul dintre aceştia semnează şi o petiţie din 1836.X.18 către aceiaşi reprezentanţi[365]. Într-un extras din protocolul magistratului din Braşov, de la 15.IV.1837, către episcopul Vasile Moga, i se cere acestuia să aplice dispoziţiile guberniale la alegerea preoţilor şi să nu-i mai numească fără candidare ca pe preotul Bucur Rădoiul din Vulcan (Wolkendorf)[366]. Într-o inscripţie din 1838.I.16, de pe un policandru de la schitul Cheia (judeţul Prahova), figurează ca donator Bucur din Săcele (Transilvania)[367]. Într-o plângere a iobagilor din Sâmbăta de Sus, tot de la 1838, semnează Bucur Nică Niţă, Bucur Toacă, Bucur Stanihini şi Bucur Drăgoiesii[368].

Într-o altă plângere, nedatată, a locuitorilor din acelaşi sat contra arendaşului, îl aflăm iarăşi, printre semnatari, pe Bucur Nichi Niţului; însă, în afară de el, şi pe Bucur Comăniciu, şi Bucur Roşca[369]. Într-un protocol al alegerii de preot din 1839.IX.22 – urmat de lista alegătorilor şi de numărul voturilor pentru fiecare candidat – aflăm printre alegători pe Bucur Cojocariu[370], Mavrodin Bucur, relatat şi mai înainte[371], şi Bucur

---

[360] Stinghe, *Doc. Şchei*, III, p. 99.
[361] Iorga, *St. doc.*, XII, p. 216-217.
[362] Idem, *Acte rom. gr.*, p. 241.
[363] *Ibidem.*
[364] *Ibidem*, p. 240.
[365] *Ibidem*, p. 305, nr. 91.
[366] Idem, *St. doc.*, XIII, p. 148.
[367] Stinghe, *Doc. Şchei*, III, p. 158.
[368] *Ibidem*, p. 115.
[369] *Ibidem*, p. 253, 254.
[370] Iorga, *St. doc.*, XV, t. II, p. 247-248.
[371] Idem, *Acte rom. gr.*, p. 240-241.

Scanned with OKEN Scanner

Cârstolovean[372]. Într-o petiție din 1839.IX.30, prin care enoriașii bisericii din Șchei cer ca diaconul Iosiv Barac să fie trimis la teologie, figurează printre semnatari o serie de persoane cu numele Bucur, menționate și în alte documente citate mai sus: Bucur Pitiș[373], Bucur Cojocariu[374], Mavrodin[375] Bucur și Bucur Muntean[376].

Într-o petiție din 1843.VI.10 – prin care comunitatea bisericii din Predeal (ținutul Branului) solicită de la reprezentanții bisericii din Șchei catapeteazma cea veche, ca s-o pună la biserica lor cea nou clădită – semnează și Bucur Chiorniță, Bucur Murgea și Bucur Cheznu[377]. Într-o petiție din 1843 – adresată de reprezentanții comunității românești din Șcheii Brașovului către căimăcămia Țării Românești, spre a li se da arme împotriva ungurilor – semnează și Bucur Pop[378]. Pe același, îl aflăm și într-o listă, tot din 1848, a celor ce-au dăruit sau împrumutat arme celor lipsiți[379]. Amintim sub anul 1848 și pe celebrul Popa Bucur, unul din conducătorii spirituali ai revoluției românilor din Transilvania[380]. Într-o scrisoare din 1849.VIII.20, preotul Petru Bădilă din Maerii de Jos (Sibiu) aduce mulțumiri reprezentanților bisericii din Șchei, fiindcă prin trimisul lor, Bucur, i-au dăruit odăjdii, în locul celor jefuite de unguri în timpul revoluției de la 1848[381].

Din diferite documente și însemnări de pe la jumătatea secolului XIX, aflăm că, între anii 1840-1860, dascălul Bucur Comșa învăța copiii satului Galați din Făgăraș în propria sa casă[382]. În fine, mai relatăm o petiție din 1867.IV.26 – adresată de locuitorii cătunului Cacaleții Vechi către biserica Sf. Nicolae din Șchei cu rugămintea de a plăti pe preoții din Gheraseni, care vin de slujesc la dânșii. Aici, printre semnatari, aflăm pe Bucur Ciolacu[383].

---

[372] *Ibidem*, p. 245.
[373] Stinghe, *Doc. Șchei*, III, p. 224, nr. 111.
[374] *Ibidem*, p. 227, nr. 152.
[375] *Ibidem*, p. 228, nr. 159.
[376] *Ibidem*, p. 232.
[377] *Ibidem*.
[378] *Ibidem*, p. 233.
[379] *Ibidem*, p. 234.
[380] *Ibidem*, p. 271.
[381] *Ibidem*, IV, p. 38.
[382] Meteș, *Vb.*, p. 78.
[383] Stinghe, *Doc. Șchei*, IV, p. 49.

Scanned with OKEN Scanner

Ne oprim aici cu prezentarea documentelor care atestă numele Bucur în Transilvania, în cursul secolului XIX. L-am urmărit, astfel, până-n pragul perioadei contemporane, constatând că, şi-n antroponimia acestui secol, Bucur ocupă un loc de frunte în provincia românească de peste Carpaţi.

Aruncând acum o privire retrospectivă de ansamblu, peste veacuri, putem spune că bogăţia şi varietatea surselor documentare mai sus expuse – reprezentând de altfel numai o parte din materialele existente – probează cu prisosinţă permanenţa numelui Bucur, la românii transilvani, de la sfârşitul Evului Mediu şi până-n timpurile noastre. Pentru a accentua mai mult încă acest fapt, vom mai aminti şi tabelele genealogice pe care le publică, într-una din lucrările sale, I. Puşcariu cu privire la diferitele familii de boieri români din regiunea Făgăraşului. Aceste tabele sunt deosebit de interesante nu numai pentru că în ele întâlnim frecvent antroponimul Bucur, dar mai ales pentru că într-însele transpare foarte clară grija ca respectivul nume să fie perpetuat, în cadrul aceleiaşi familii, de la o generaţie la alta. Se poate astfel vorbi, cu drept cuvânt, despre tradiţia familială a numelui Bucur. Atragem atenţia în special asupra tablelor genealogice ale familiei boierului Coman Ciurilă[384]. Examinându-le în adâncime, observăm că ele cuprind nu mai puţin decât vreo 20 de descendenţi cu numele Bucur[385].

În ce priveşte perioadele modernă şi contemporană, Bucur-Bucura – ca şi alte nume neaoşe româneşti – au pierdut adesea teren şi la românii de peste munţi, datorită influenţelor culte şi în general urbane, care s-au succedat sau chiar s-au încrucişat. În special, trebuie să amintim moda latinizantă, care se face sensibilă în *mitricile* transilvane de-abia prin preajma anului 1800 şi care a făcut ca, în cercurile conducătoare, numele de tipul lui Bucur să devină inactuale. Totuşi, unele constatări făcute pe teren, în judeţul Alba, ne-au dus la convingerea că influenţa latinistă n-a afectat decât superficial domeniul antroponimic al păturii rurale din Transilvania. De obicei, numele romane s-au infiltrat în popor numai când factori activi ai latinismului – intelectualii români ai satelor sau oraşelor – au intervenit, de exemplu, ca naşi sau în alt chip, şi când s-au ivit împrejurări propice pentru ţărani de a-i imita din proprie iniţiativă pe

---

[384] Cf. I. Puşc., FNR, I, p. 165-166; II, p. 69-70.

[385] La alcătuirea acestor table genealogice, Puşc. se serveşte de o serie de documente ungureşti şi latino-ungare, printre care şi de cel din 1819.III.24, mai sus relatat.

Scanned with OKEN Scanner

intelectuali. În general, se poate afirma că poporul de la țară s-a arătat mai degrabă conservativ față de asaltul inovației latiniste.

Dacă avem în vedere perioada contemporană, este în afară de îndoială că o întreagă serie de împrejurări – ca relațiile strânse cu celelalte provincii româneşti, după unire, apoi unele instituții ale țării ca şcoala, biserica, armata, precum şi unele influențe literare, istorice şi chiar unele curente politico-sociale – au provocat importante modificări în antroponimia provinciei transcarpatine. Aceasta a dus în mod inevitabil, adesea, la părăsirea parțială sau chiar totală a unor nume specific româneşti, ajunse a fi simțite în popor ca învechite. Printre cele părăsite parțial, este şi *Bucur*, *-a*. Cu toate acestea, antroponimul nostru este încă de uz curent în cea mai mare parte a Transilvaniei, atât ca nume de botez, cât şi ca nume de familie. Astfel, pentru a ilustra funcția lui de nume de botez, în această provincie, la începutul secolului XX, vom menționa, de exemplu, că, între absolvenții Şcolii Superioare de Comerț din Braşov, aflăm pe Bucur Droc[386], din seria 1903-1904, şi pe Bucur Daucăşiu[387] din seria 1910-1911; iar printre absolvenții Liceului „A. Şaguna", pe Bucur Vidrighin[388] din seria 1911-1912, toți trei originari din județul Sibiu.

E interesant să relevăm că în acest județ, într-un sat aşa de populat ca Răşinarii, Bucur e încă unul din numele de botez cele mai cultivate, judecând după faptul că aici sunt atestate nu numai variantele principale ale celor două genuri, ci şi o serie de derivate hipocoristice de la acestea, constituind astfel o întreagă familie antroponimică cu tema *Bucur*[389]. Pentru a exemplifica rolul de nume de familie al acestui antroponim, în perioada contemporană, citățm pe Vasile Bucur, absolvent al Şcolii Superioare de Comerț din Braşov, seria 1904-1905, originar din județul Cojocna[390]; pe Dionisie Bucur, absolvent al Liceului „A. Şaguna", seria 1909-1910, originar din județul Târnava-Mare[391] şi pe Ioan Bucur, medic

---

[386] Cf. Lic. ort. rom. „A. Şag.", Braşov, p. 145.
[387] *Ibidem*, p. 147.
[388] *Ibidem*, p. 138.
[389] Păc., *Răş.*, p. 133, 319.
[390] Lic. ort. rom. „A. Şag.", Br., p. 146.
[391] *Ibidem*, p. 136.

Scanned with OKEN Scanner

în Răşinari la 1915[392]. Nu lipsesc, în Transilvania, nici derivate patronimice de la Bucur, prin sufixul *-escu*, care sunt mult mai răspândite în regiunile de dincoace de munţi, în special în Muntenia. Astfel, în seria din 1902-1903 a absolvenţilor Şcolii Superioare Comerciale din Braşov, unul – originar chiar din judeţul Braşov – se numeşte Sandu Bucurescu[393].

Oricât de sensibil a scăzut în ultimul timp frecvenţa lui ca nume de botez, în toate regiunile transilvane, Bucur este, totuşi, pretutindeni – între numele de familie – unul din cele mai obişnuite. De aceea, chiar dacă el ar fi sortit să dispară cândva complet ca prenume, la români, acest antroponim va rămâne în orice caz să continue în Transilvania, mai puternic decât în alte provincii – sub aspectul funcţional al numelui de familie – vechea realitate antroponimică românească. Şi va fi acesta un indiciu clar al popularităţii pe care a avut-o el, aici, altădată. E un avantaj datorat caracterului de fixitate, pe care l-au căpătat numele de familie în epoca modernă, ceea ce face ca ele să nu fie fluctuante, după modă şi alte împrejurări, ca numele de botez. Numai în trecut, antroponimele care făceau oficiul de nume de familie – cum erau *nomina patronimica* şi *cognomina* – urmau acelaşi destin schimbător ca şi numele de botez.

În ce priveşte uzul lui Bucur, în epoca modernă şi contemporană, în celelalte provincii româneşti, am constatat deja dispariţia lui în Moldova, unde-l mai întâlnim din când în când doar ca nume de familie, cum arată, de exemplu, numele Gheorghe Bucur, al unui absolvent al Liceului Naţional din Iaşi, de la 1880[394]. Apoi, ca şi-n Moldova, el a căzut aproape complet în desuetudine în Oltenia.

În Banat, unde a fost odinioară în floare – şi unde Bucur, Bucura trebuie privit, desigur, ca prelungire a ariei transilvane a acestui antroponim înspre sud şi sud-vest şi probabil chiar a celei oltene – el se aude de asemenea din ce în ce mai rar. Urme documentare despre existenţa lui Bucur în Banat, în trecut şi azi, cunoaştem foarte puţine, ele nefiind publicate şi trebuind cercetate în arhivele locale şi în special în registrele de stare civilă ale acestei provincii. Câteva mărturii – fără a ni se indica data – sunt citate de către Ion Puşcariu, după un autor ungur.

---

[392] Păc., *Răş.*, p. VIII.
[393] Lic. ort. rom. „A. Şag.", Br., p. 145.
[394] *De la Acad. Mih. la L. N.*, p. 413.

Scanned with OKEN Scanner

Așa, el relatează antroponimul sub aspectul „*Bukur*”[395], precum și în forma patronimică plurală „*Bukuresti*”, raportându-l la niște nobili români din Banatul Severinului, fără a preciza vreo localitate[396]. După aceeași sursă, Pușcariu înregistrează și aspectele „*Bukur* de Karansebes”[397] și „*Bukurina* de Karansebes”[398] – acesta din urmă, desigur, în ipostaza de nume de familie – ca nume de funcționari, de naționalitate română, ai statului austro-ungar, din orașul respectiv. Și aceștia sunt tot nobili. Tot Pușcariu mai semnalează pe Bucur ca nume de familie al unei persoane care trăia în satul Slatina[399] din Banat, în cursul secolului XIX. De asemenea, este atestată în Banat ca nume de familie și forma patronimică Bucurescu. Unul din absolvenții Liceului „A. Șaguna” de la Brașov, din seria 1918-1919, care poartă un astfel de nume, este originar din județul Torontal[400]. Dintre regiunile de dincoace de munții Carpați, Muntenia este provincia unde antroponimul în chestiune apare cel mai activ în timpurile mai noi și unde vitalitatea lui persistă până-n momentul actual. Pentru a proba aceasta, ne vom mărgini să ilustrăm faptul prin examinarea fugitivă a situației lui Bucur-Bucura în câteva localități muntene.

Într-o monografie a satului Dragoslavele, din județul Muscel, care cuprinde și o scurtă privire istorică asupra trecutului mai apropiat al acestui sat – sprijinită pe unele documente locale – aflăm antroponimul în chestiune, exclusiv în ipostaza de nume de botez, de 24 de ori, referindu-se la 24 de persoane diferite. Cronologic, el se repartizează astfel: de două ori în secolul XVII, o dată în secolul XVIII, de treisprezece ori în secolul XIX și de opt ori în secolul XX[401]. Între acestea, Bucura apare numai de

---

[395] I. Puşc., FNR II, p. 49. Citat după Pesty Fr., *A szörény bánság*.
[396] *Ibidem*.
[397] *Ibidem*.
[398] *Ibidem*.
[399] *Ibidem*, II, p. 275. Citat după rev. „Familia”, XXVI, p. 344.
[400] Lic. ort. rom. „A. ŞAG.”, Br., p. 141.
[401] Cf. Pr. Răuț, *Dragosl.* (ed. I, în colab. cu Răd.-Cod., și ed. II, fără colab.). Sub anii: 1641, p. 115 (ed. I); 1670.V.23, p. 279 (ed. I); 1721, p. 131 (ed. I); 1801.II.25, p. 154 (ed. I); 1805.X.26, p. 165 (ed. II); 1826.I.10, p. 171 (ed. II); 1826.XI.19, p. 172 (ed. II); 1828.VIII.16, p. 175 (ed. II); 1829.VI.3, p. 160 (ed. I); 1833.VII.20, p. 180 (ed. II); 1834.IX.26, p. 418 (ed. II); 1840 (sub acest an, 4 persoane purtând numele Bucu-Bucura) p. 365-366 (ed. II); 1864, p. 304 (ed. II); 1877-1878, p. 299 (ed. I); finele sec. XIX, p. 308 (ed. II); 1916-1918 (5 pers.), p. 309, 310, 311, 351 (ed. I); 1921.XII.31, p. 263 (ed. I).

Scanned with OKEN Scanner

trei ori: o dată în secolul XVIII[402] şi de două ori în secolul XIX[403]. Antroponimul nostru e atestat aşa de rar în secolele XVII şi XVIII pentru simplul motiv că documentele publicate în citata lucrare, aparţinând acestor secole, sunt şi ele foarte puţine la număr – întrucât cele mai multe dintr-însele nu s-au păstrat până azi.

Trebuie totodată să mai menţionăm că apariţia acestor nume aici este implicită altor preocupări cu totul străine de chestiunile onomatologice. Le întâlnim deci mai mult incidental; autorii n-au acordat o atenţie specială antroponimiei satului, natura şi scopul lucrării lor fiind complet altele. Pe de altă parte, nu e vorba nici despre o prezentare a tuturor documentelor referitoare la Dragoslavele, documente care ar fi putut să fie o sursă antroponimică preţioasă pentru noi. Aşa, de exemplu, n-a fost publicat un pomelnic de la 1858, de la biserica cu hramul Înălţării Domnului; ci se face numai menţiune despre el[404]. Totuşi, chiar numai aşa cum se prezintă, materialul aflător în această monografie este destul de elocvent. El atestă o frecvenţă continuă a antroponimului *Bucur*, *-a*, la locuitorii din Dragoslavele, din secolul XVII până astăzi.

Este foarte interesant şi ceea ce scrie Pr. I. Răuţescu relativ la numele de botez în uz la Dragoslavele. După ce observă că numele de tipul vechi, care existau până pe la jumătatea secolului XIX, au dispărut complet, azi fiind înlocuite cu nume de sfinţi, după calendar – atât cele masculine, cât şi cele feminine – autorul constată, totuşi, că există o singură excepţie: numele Bucur. Iată ce ne spune el: „Dintre numele care nu sunt nume de sfinţi, numai Bucur se întrebuinţează mai des”[405]. Acelaşi autor ne comunică el şi cu privire la Bucura, care singur a rezistat până azi între toate numele vechi de femei[406]. Informaţia aceasta, care pune-n plină lumină vitalitatea antroponimului nostru în menţionatul sat muntean, este cu atât mai preţioasă cu cât autorul cunoaşte perfect situaţia antroponimiei actuale la Dragoslavele – în special sub aspectul numelor de botez – dat fiind că el e preotul acestui sat din 1914.

---

[402] Sub a. 1721. Cf. nota precedentă.
[403] Sub anii 1826, 1840. Cf. nota precedentă.
[404] Pr. Răuţ, *Dragosl.*, p. 241 (ed. II).
[405] *Ibidem*, p. 242.
[406] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

Examinând catagrafiile orașului Ploiești din anii 1931 și 1937, constatăm că Bucur este înregistrat de 19 ori ca nume de familie[407]. Tot ca nume de familie întâlnim aici o dată și forma derivată Bucuroiu, caracteristică pentru această funcție antroponimică[408]. În fine, ne vom opri un moment și la orașul București, spre a-l privi prin prisma antroponimului Bucur, care, poate, nu-i ilustrează numai aspectul său de capitală a României, ci într-o anumită măsură pe acela de cel mai mare centru urban al provinciei Muntenia. Ne vom folosi în acest scop de două recente indicatoare alfabetice de nume, care se completează unul pe altul, prezentându-ne astfel un fel de oglindă a actualității, în ce privește numele de familie bucureștene: de un anuar de adrese ale tehnicienilor, profesioniștilor de tot felul și negustorilor capitalei, apărut la 1938, și de un indicator cu numele și adresele abonaților la telefon din același oraș, apărut la 1945. Ceea ce frapează în ambele este frecvența numelui de familie Bucur și a derivatelor sale, între care un loc de frunte ocupă patronimul Bucurescu. În primul indicator, aflăm un număr de peste 20 de astfel de nume[409]; iar în al doilea, peste 50[410].

Pentru orientarea statistică, cu privire la repartiția variantelor celor mai importante, mai precizăm că, în indicatorul de abonați la telefon din 1945, figurează 27 de persoane cu numele de Bucur[411] și 10 cu numele Bucurescu[412]. De asemenea, remarcăm, după anuarul profesioniștilor din 1938, o persoană numită Bucur Bucurescu[413]. Aceasta poartă deci antroponimul în chestiune și ca nume de botez și ca nume de familie, ceea ce vădește în chipul cel mai manifest predilecția pentru Bucur în familia respectivă. Mai relatăm totodată că, în ambele surse, Bucur și derivatele sale se referă la persoane diferite, designând oameni cu cele mai diverse ocupații și din diferite clase sociale: atât meseriași și negustori, cât și intelectuali cu profesii libere sau funcționari ai statului. Este în afară de îndoială că – printr-o generație ascendentă, mai apropiată sau mai depărtată – toți aceștia au strânse aderențe cu poporul.

---

[407] Sevastos, *Ploiești*, p. 379.
[408] *Ibidem*.
[409] Cf. *Anuar*, Buc., 1938, p. 45, 179, 209, 215, 233, 241, 255, 258, 294, 298, 371, 375.
[410] Buc., SAR de Telef., aug. 1945, p. 30-31.
[411] *Ibidem*.
[412] *Ibidem*, p. 31.
[413] *Anuar*, Buc., 1938, p. 45 și 298 (Are profesia de instalator electric).

Scanned with OKEN Scanner

Nu trebuie uitat însă că vagile indicii pe care le-am semnalat cu privire la antroponimul Bucur şi variantele lui – în ipostaza de nume de familie în Bucureşti – sunt totuşi departe de a ne edifica satisfăcător asupra gradului său de răspândire aici. O idee justă despre frecvenţa lui ca nume de familie – frecvenţă care pare a fi impresionantă, în comparaţie cu alte nume autohtone – am putea avea numai făcând o statistică minuţioasă, pe bază de date precise, adunate după registrele de stare civilă ale capitalei sau după rezultatele ultimului recensământ. Faptul că acest antroponim se întâlneşte aici atât de des astăzi, cu rolul de nume de familie, constituie o probă sigură că el era foarte popular odinioară ca prenume, în Bucureşti, ca şi în alte localităţi ale Munteniei. Este ştiut că numele de familie – în forme identice numelor de botez sau sub aspectul derivatelor patronimice de la acestea – reprezintă un mijloc de perpetuare a vechilor prenume prin forme oarecum pietrificate.

Între patronimele derivate de la Bucur, menţionăm şi varianta Bucureanu[414] – existentă în Muntenia şi poate chiar în Bucureşti. Bucur, de altfel, nu e singurul antroponim la care se ataşează, pentru a forma nume de familie, sufixul *-eanu*, care e la origine un sufix toponimic. Nu-i exclus totuşi ca varianta Bucureanu să fie nu nume patronimic, ci să aibă ca prototip un prenume *Bucureanu, care a căpătat cu timpul funcţie de nume de familie, fiind asociat ulterior din punct de vedere morfologic cu numele de familie terminate în *-eánu*. Dar antroponimul Bucur-Bucura supravieţuieşte în Muntenia până azi şi ca nume de botez. În această ipostază, el este atestat în Bucureşti mai frecvent ca-n multe alte localităţi din ţară şi din Muntenia îndeosebi. Dar exceptând capitala – care, din motive cu totul speciale, pare a fi avut un adevărat cult pentru numele Bucur – putem spune că în Muntenia, ca şi-n alte provincii, el s-a refugiat mai ales în lumea rustică, unde tradiţia se-nverşunează încă a-l păstra, deşi, trebuie s-o recunoaştem, în ultimul timp, acest antroponim a început a fi auzit din ce în ce mai rar chiar şi-n mediul rural muntean.

Antroponimul Bucur, aşa de popular – cum se arată el a fi fost din cel mai îndepărtat trecut până azi, la românii din Dacia îndeosebi – a trebuit să aibă şi numeroase derivate, mai ales hipocoristice. Despre existenţa unora din acestea, avem mărturii documentare vechi sau

---

[414] Citãm, ca ex., pe Zoralia Bucureanu, autoarea unui volum de piese şcolare, intitulat *Fericirea plăcerii*, Buc. (fără dată).

Scanned with OKEN Scanner

adesea chiar şi actuale, în realitatea antroponimică vie. Astfel, în județul Sibiu[415] este până azi în uz, ca nume de botez, varianta Bucurel. În acelaşi timp, ea este înregistrată şi ca nume de familie într-un sat din Țara Oltului[416], precum şi în oraşul Bucureşti[417]. E o funcție căpătată de acest hipocoristic în urma stadiului patronimic prin care a trecut. Vechimea lui la românii din Transilvania ne-o probează faptul că el a trecut în toponimia acestei provincii, unde s-a fixat încă din ultimele secole ale Evului Mediu[418].

Într-un urbariu al satului Ileni, din 1788, este atestat, având rolul de nume de familie, antroponimul *Bucurilă* – redactat „Bukurille"[419]. Acest derivat al lui Bucur prin sufixul *-ilă* a fost la-nceput şi el nume de botez, ca atâtea alte vechi prenume de acelaşi aspect morfologic, precum: Frățilă, Stănilă, Bădilă. Tot din Țara Oltului, a fost relatat, după urbariul satului Netot, de la 1758, hipocoristicul *Bucuruş*[420], derivat de la numele prototip Bucur, prin sufixul antroponimic *-ùs*, ca Drăgùş, Petrùş. Într-un nume secuiesc actual, din Sâncrai, ni s-a conservat hipocoristicul *Bucuráş* („Bukurás")[421], derivat prin sufixul *-áş*, ca: Mateiáş, Grigoráş, Ionáş.

Într-un raport al consulului austriac Brenner – trimis din Bucureşti, în anul 1807.VII.8, superiorului său Stadion, la Viena – este menționat un caporal român cu numele *Bucurín* („Bukurin")[422]. Acest prenume este tot un hipocoristic format de la Bucur prin sufixul *-in*, întocmai ca şi Florin (< Florea), Sorin (< Soare), Dobrin (< Dobre). Dar avem dovada că, paralel cu această formă, a existat cândva şi corespondentul ei feminin: *Bucurina*. Această variantă antroponimică ne este atestată în Banat – după cât se pare la începutul secolului XIX – ca nume de familie al unui

---

[415] Păc., *Răş.*, p. 133.
[416] În Toderița. Cf. Paşca, *Nume*, p. 190.
[417] Cf. Bucureşti, SAR de Telef. aug., 1945, p. 31: aici îl aflăm de 2 ori pentru 2 persoane diferite.
[418] Drăganu, *Rom., v. IX-XIV*, p. 284; Veress, *Doc.*, VI, p. 370.
[419] Paşca, *Nume*, p. 190.
[420] La Paşca (*Ibidem*), accentul e pus pe silaba a doua: Bucúruş. Desigur, e o eroare tipografică.
[421] Opreanu, *Szekler* (în *Siebenburgen*, I, p. 105), nu specifică dacă e nume de familie, dar se-nțelege de la sine că azi, la secui, acest vechi prenume românesc nu poate avea decât o astfel de funcție.
[422] Hurm., *Doc.*, XIX, P. II, nr. DXLIII, p. 439.

Scanned with OKEN Scanner

funcţionar din Caransebeş[423]. La origine însă, avem a face foarte probabil cu un nume de botez, care – trecând prin stadiul metronimic, la copiii de văduvă – a devenit apoi, cu vremea, nume de familie statornic.

Un alt hipocoristic al lui Bucur, care pare a se fi bucurat de oarecare predilecţie odinioară la românii din anumite regiuni transilvane, este *Bucurénciu*. În Ţara Oltului, atât în trecut, cât şi astăzi – după mărturiile de care dispunem – el este atestat în chip sigur mai ales ca nume de familie. Dar asupra funcţiei sale iniţiale de prenume, nu poate fi nici o îndoială. Chiar şi cea mai veche apariţie documentară cunoscută nouă, în redacţie ungurească („Bukurencs"), care se raportă la un descendent al boierului român „Csurila de Grid"[424], originar din Perşani, reprezintă tot un nume de botez. Nu ştim precis vremea când a trăit această persoană; se pare însă că în cursul primei jumătăţi a secolului XVII.

Din secolul XVIII, avem o serie de vestigii din Ţara Oltului din diferite localităţi. Cele mai multe dintre acestea ne sunt indicate de Paşca după urbariile cercetate de el: la 1722, e atestat în satul Arpaş[425], la 1726 şi 1758, în Netot[426], la 1788, în Breaza[427]. Urbariul din Grid, de la anul 1744, înregistrează şi el o persoană denumită „Bucurents Babuts"[428]. Dintre aceste două nume cu care e designată, se vede clar că numele de botez este primul, în timp ce al doilea este un cognomen cu funcţie de nume de familie. Tot ca nume de botez există el şi în judeţul Sibiu, la Răşinari, unde e înregistrat sub aspectul Bucureciu[429]. Această formă – dacă nu e vorba cumva aici de o eroare[430] – trebuie considerată ca o variantă, care-l are ca prototip de Bucurenciu. Acest hipocoristic continuă a exista şi în secolul XX ca nume de familie în Transilvania meridională. Astfel, doi absolvenţi ai Şcolii Superioare de Comerţ din Braşov cu numele Ion Bucurenciu –

---

[423] I. Puşc., FNR, II, p. 49. Vezi şi mai sus pasajul referitor la numele Bucur şi derivatele sale la românii din Banat.
[424] Puşc., FNR, II, p. 49, 69.
[425] Paşca, *Nume*, p. 190.
[426] *Ibidem*.
[427] *Ibidem*.
[428] Meteş, *Conscr.*, p. 18.
[429] Păc., *Răş.*, p. 133.
[430] Sufixul *-éciu* e bine cunoscut la români în domeniul apelativelor (cf. Pascu, *Suf. rom.*, p. 307-308); însă în cel onomastic apare foarte rar, aproape excepţional.

Scanned with OKEN Scanner

unul din seria 1901-1902[431], iar celălalt din seria 1904-1905[432] – sunt originari ambii din Țara Oltului. Cu aceeaşi funcție mai este el semnalat ca actual de Paşca, în mai multe localități ale aceleiaşi regiuni: Streja-Cârțişoara, Opra, Arpaşul (de Sus şi de Jos), Perşani, Grid, Galați şi chiar în oraşul Făgăraş[433]. De asemenea, este el atestat ca nume de familie şi în Țara Bârsei, de unde e originar un absolvent al Liceului „A. Şaguna" numit Şt. Bucurenciu, din seria 1912-1913[434].

Tot ca nume de familie îl întâlnim şi la un locuitor din Bucureşti[435]. Acesta, după toate probabilitățile, se va fi stabilit aici în timpul din urmă şi va fi având locul natal tot pe undeva prin Transilvania. Poate aceeaşi origine trebuie să atribuim unui medic, Al. Bucurenciu, care şi-a trecut doctoratul la Universitatea din Bucureşti în anul 1936[436]. Un deosebit interes, pentru evoluția fonetică a hipocoristicului în chestiune, prezintă forma sa mai arhaică *Bucureanciu*, publicată de Iorga într-o întreagă listă de nume, după un *octoih* de la biserica din Dridif, unde au fost scrise pentru pomenire la 1725: Nica Bucureanciu şi Adam Bucureanciu[437]. Rolul de nume de familie al antroponimului e foarte distinct aici. Cum însă se pare că e vorba de doi frați, putem presupune că Bucureanciu este, în ambele locuri, numele de botez al tatălui lor. Am avea deci a face cu un patronim în sensul strict literal al cuvântului. Ținând seama de acest aspect, putem opina că hipocoristicul în chestiune va fi luat naştere de la Bucur prin intermediul unei forme ca **Bucuréanu*[438]. Acesta ar fi urmat destinul antroponimelor terminate în consoană şi în special al celor terminate în *-n*, cărora li se ataşează sufixul hipocoristic *-ciu* (< sl. *-čo*). De exemplu: Stanciu (< Stan), Danciu (< Dan) etc. Dar, în seria derivatelor de la Bucur, nu aflăm atestată o variantă Bucurean, deşi existența ei ni se pare foarte verosimilă.

---

[431] Lic. ort. rom. „A. Şag.", Br., p. 145.
[432] *Ibidem*, p. 146.
[433] Paşca, *Nume*, p. 190.
[434] Lic. ort. rom. „A. Şag.", Br., p. 148.
[435] Cf. Bucureşti, SAR de Telef. aug., 1945, p. 31.
[436] Cu teza: *Contribuțiuni la studiul infestației naturale şi experimentale a fetuşilor în ascaridiaza câinelui*, Buc., 1936.
[437] Iorga, *St. doc.*, XIII, p. 94.
[438] Vezi şi mai sus.

Scanned with OKEN Scanner

De aceea, cu privire la naşterea lui Bucurenciu, mai facem supoziţia derivării de la Bucur după modelul unor antroponime ca: Ienciu (< Ianciu), Nenciu (< Neanciu). Poporul – considerând ca apartenentă la sufixul hipocoristic şi o parte organică a numelor de acest tip, parte care de fapt ţine de radical – îi va fi aplicat lui Bucur un presupus sufix hipocoristic *-enciu*, dat fiind că acest antroponim nici nu s-ar fi putut preta la simpla ataşare a sufixului *-ciu*. Totuşi, nu ni se pare deloc exclusă nici existenţa unui sufix compus *-enciu*, împrumutat din limba vechi-slavă. Ne gândim la un sufix hipocoristic alcătuit din sufixele *-enъ* + *-čo*, care ar fi putut da naştere la derivate de aspectul **Milenčo*, **Ljubenčo*, şi care şi-ar afla paralelism în sufixul hipocoristic slav foarte frecvent, în special la ucraineni, *-enko* – în exemple ca: Юрáсенько < Юрась (< Юрій), Дорошенько < Дóрош (< Дороθей), Андрýсенько (< Андрусь) < Андрій[439], dar cunoscut şi slavilor meridionali[440].

Între derivatele de la tema antroponimică *Bucur-*, mai trebuie să le amintim pe cele create prin ataşarea sufixelor hipocoristice *-ică* m., *-ica* f., *-itsă* m., *-itsa* f., care sunt, la români, dintre cele mai active. În 1937, am cunoscut la Bucureşti o femeie de serviciu, originară din Transilvania, care se numea Bucura şi căreia rudele ei cele mai apropiate îi spuneau „Bucurica". N-am auzit însă şi nici în materialele onomastice cercetate nu ne amintim să fi aflat atestat un corespondent masculin al acestei variante. Ni se pare totuşi foarte verosimil ca şi *Bucurică să fi existat în trecut sau, poate, chiar să mai existe încă pe undeva. Varianta antroponimică feminină *Bucuritsa* este în uz, ca prenume, în cursul secolului XX în satul Răşinari din judeţul Sibiu[441]. Hipocoristicul masculin corespunzător, *Bucuritsă*, nu e înregistrat în această localitate ca antroponim; aflăm însă că este cunoscut aici în domeniul zoonimic, ca nume de berbec[442]. Faptul acesta – dată fiind identitatea schemei morfologice cu femininul Bucuritsa – ne dă dreptul să conchidem că odinioară Bucurítsă era cunoscut şi ca antroponim la Răşinari şi că va fi continuând să fie actual, chiar cu rol de nume de botez, în vreo localitate vecină din regiunea respectivă sau poate

---

[439] Б. Гринч., *Крестныя им.* – cf. *Слов. укр. яз.*, II, p. 1059.
[440] Cf. Maretić, *Nar. im. i prezim.* – Rad LXXXII, p. 103.
[441] Cf. Păc., *Răş*, p. 133.
[442] *Ibidem*, p. 137.

şi aiurea. În fine, mai amintim hipocoristicele *Bucurúts-Bucurutsă* m. şi *Bucurutsa* f., pe care nu le putem localiza şi pentru care nu putem indica surse precise, deşi imaginea lor acustică ne este familiară. De asemenea, presupunem probabile o variantă ca **Bucurúca* f. şi poate chiar şi ca **Bucurucă* m.

Între numeroasele nume derivate de la Bucur, hipocoristicul rezultat prin apocopă, *Bucu*, ocupă un loc deosebit de important ca unul ce el însuşi este la rândul său generator de hipocoristice. Deşi rar atestat în documente, totuşi, în trecut, el a trebuit să fie răspândit pe o arie întinsă, fiind cunoscut românilor din întreaga Dacie. O veche mărturie despre existența lui în Muntenia o avem din 1503. Sub acest an, aflăm înscris în „registrum vigesimale" al Braşovului, pentru plata taxei de export de 1/20, pe „Buko de Brayla"[443]. E un negustor de peşte, care-şi aducea marfa la Braşov tocmai din acel mare port dunărean. Poate că „Bucka de Braylle"[444] pe care-l întâlnim cu 40 de ani mai târziu, plătind aceeaşi taxă la Braşov, este aceeaşi persoană. Obişnuită de tânără cu drumul comercial al Braşovului, ea îl va fi străbătut până la bătrânețe. Foarte interesant de relevat este faptul că numele Buko se raportă, fără îndoială, la acelaşi negustor de peşte din Brăila, care – precum am relatat deja aiurea[445] – figurează în acelaşi registru al Braşovului pentru plata aceleiaşi taxe, sub acelaşi an 1503 şi este designat sub numele *Bukor* de Brayla[446]. Pe de altă parte, ne frapează coincidența că „Bucka de Braylle", la 1543, iar „Bŭckor de Braylle"[447] sau „Bockor de Breylle"[448], la anul 1542, indică tot un negustor de peşte, care plăteşte la Braşov aceeaşi taxă de export de 1/20. Aici este vorba de asemenea de una şi aceeaşi persoană.

Variațiile de nume de la „Bukor" la „Buko" sau de la „Bŭckor"-„Bockor" la „Bucka" reprezintă, după noi, variații ale aceluiaşi antroponim de la forma sa mai solemnă, mai oficială, la forme mai familiare, care, datorită întâmplării, au pătruns şi ele în documentele vremii. Iar dacă, în acelaşi timp, identificăm pe negustorul „Bukor" de

---

[443] Cf. Quellen Kr., I, p. 6.
[444] *Ibidem*, III, p. 245.
[445] Cf. mai sus.
[446] Quellen Kr., I, p. 22.
[447] *Ibidem*, III, 212.
[448] *Ibidem*, p. 215.

Scanned with OKEN Scanner

la 1503 cu „Buckor"-„Bockor", de la 1452, şi pe Buko de la 1503 cu Bucka din 1543 – precum am propus – atunci înseamnă că, în toate locurile indicate, indiferent cum este denumit negustorul, avem a face cu unul şi acelaşi personaj, al cărui nume de botez, în forma sa tip, suna *Bucur*, în timp ce formele „Buko", „Bucka" erau aspecte hipocoristice ale acestui antroponim. Dar chiar limitându-ne numai la prima identificare – a persoanelor din cadrul aceluiaşi an – pe care o considerăm incontestabilă, e de remarcat că locurile citate, după documentele braşovene, evidenţiază în chipul cel mai clar relaţia genetică dintre menţionatele forme antroponimice.

Aici nu poate fi vorba de alterarea numelor româneşti – datorită scribilor străini – decât în ce priveşte vocala finală *o* sau *a* de la „Buko" şi „Bucka", relativ la care, putem afirma că, în adevăr, nici una nu corespunde realităţii. Raportând acum aceste două aspecte fonetice ale unuia şi aceluiaşi antroponim la modul de a pronunţa româneşte al saşilor – pentru a restabili fonetismul autentic românesc – nu se pot prezenta alte soluţii decât Bucu sau Bucă. Totuşi, forma de redacţie sasă „Bucka" pare a ne da indicaţia că, în pronunţarea românească, numele va fi sunat mai curând Bucă decât Bucu. De altfel, s-ar putea accepta foarte bine chiar şi ambele aspecte antroponimice pentru aceeaşi persoană. În orice caz, varianta hipocoristică, ce constituie prima etapă, în această filiaţiune de derivate, este, după noi, Bucu. E ceea ce ne probează, credem, acelaşi nume românesc, pe care-l aflăm redactat cu caractere greceşti, în formă helenizantă, la un interval de trei secole, într-o chitanţă din 1807, unde – printre persoanele plătite cu salariul cuvenit sau cu ajutor, de către compania grecească a negustorilor din Braşov – figurează şi femeia: „Μαρία ά λουι *Μπουκος* Δαραμπαγήζε"[449]. Aici, numele al doilea, făcând oficiul de nume de familie, *Μπουκος*, este fără îndoială prenumele. Nu ni se specifică localitatea de unde era originar soţul menţionatei femei, dar probabil că de undeva din Ţara Bârsei, dacă nu chiar din Braşov. În modul cel mai logic, *Μπουκος* trebuie citit Bucu, dat fiind că antroponimelor masculine româneşti terminate în *-u* (ca şi celor latineşti în *-us*) le corespunde în greceşte sufixul *-ος*: Πέτρος-Petru, Μάρκος-Marcu, Χρήστος-Christu.

---

[449] Iorga, *Acte rom. gr.*, p. 190, nr. 203.

N-ar fi exclus totuşi ca şi aici să avem a face tot cu varianta Bucă pe care scribul – ştiind că se raportă la un bărbat – o va fi redat în forma grecească cea mai specifică numelor masculine.

Relativ la Bucu, am avea o mărturie documentară foarte veche – chiar din primii ani ai secolului XIII – dacă Buc, care figurează într-un act unguresc de la anii 1202-1203, poate fi identificat în adevăr cu antroponimul nostru. Drăganu, relatând numele româneşti din menționatul document, le împarte în două serii: unele ca având sigur această origine, altele mai puțin sigure. Pe Buc, el îl repartizează printre acestea din urmă[450]. În ce priveşte varianta Bucă, avem probe din cele mai directe despre existența ei la români – atât în trecutul mai îndepărtat, cât şi în epoca modernă – dat fiind că ea apare destul de frecvent în documente. Cea mai veche mărturie a ei s-ar ridica până la începutul secolului XIII, dacă în Buke[451] – atestat, împreună cu alte câteva antroponime româneşti, în vechiul monument unguresc de la Oradea, cunoscut sub numele de „Regestrum de Várad" – trebuie să-l vedem pe rom. Bucă.

Dacă originea românească a numelor, relatate după cele două documente mai sus citate, ar fi în afară de orice îndoială, apariția lor aşa de timpurie ar mai prezenta şi interesul geografico-lingvistic că, prin ele, ar fi implicit atestată la acea epocă existența antroponimului Bucur, cu seria sa de derivate hipocoristice, la românii din nord-vestul Transilvaniei. Mărturiile sigure despre Bucă apar mai târziu. Astfel, tot la românii din Transilvania, însă din partea de sud a provinciei, aflăm în arhiva Braşovului sub anul 1538 – printre supuşii castelului de Törzburg – pe birtaşul „Bwka Neste", originar din Crizba[452]. Dar în afară de aceste locuri – cu numele întrucâtva alterate de ortografia străină – vom mai cita unele exemple, foarte clare, din timpuri mai noi. Încă din secolul XVI e menționat, în documente moldoveneşti, toponimul „Muntele lui Bucă"[453] din județul Bacău, a cărui origine antroponimică este atât de evidentă.

Într-un zapis valah de la 1662.IX.2, aflăm antroponimul Bucă, cu rolul de prenume designând un țigan[454]. Într-un zapis moldovenesc de la

---

[450] Drăganu, *Rom. v. IX-XIV*, p. 293. Numele e din regiunea Bihorului.
[451] *Ibidem*, p. 298.
[452] Quellen Kr., III, p. 46.
[453] Codr., *Uric.*, XI, p. 274; cf. şi Cost., *Doc. în. Şt. M.*, II, p. 170, nota 8.
[454] Ioga, *St. doc.*, XVI, p. 142.

Scanned with OKEN Scanner

1697.X.8, dat de ţiganul Mihai Zlătariul – prin care el se vinde pe sine împreună cu soţia şi copiii săi ca robi lui Costin Neaniul, vel căpitan – întâlnim printre copii pe unul cu numele Bucă[455]. Şi aici avem a face, evident, tot cu un prenume. Faptul că, în aceste ultime două exemple citate, antroponimul se raportă la ţigani, nu poate arunca nici o îndoială asupra originii lui, care este pur românească. Ţiganii nu sunt decât nişte imitatori servili ai antroponimiei româneşti, având însă calitatea unui neobişnuit conservatism, care face adesea să se continue la dânşii nume de mult dispărute la români.

Pentru timpurile mai apropiate de noi, vom ilustra prezenţa acestui nume la români cu încă două exemple, după documente din secolul XIX. Într-un tablou statistic („izvod") din 1808 – care expune în măsurătoare moldovenească terenurile locuitorilor din Bârseşti (Munţii Vrancei), pentru a fi totalizate – aflăm menţionată şi proprietatea unui sătean numit „Ghiorghiţi Bucă"[456]. Într-o petiţie de la 1839.II.15, adresată de comunitatea românească din Şcheii Braşovului către reprezentanţii bisericii Sf. Nicolaie – cerându-le să respecte dispoziţiile referitoare la alegerea preoţilor – remarcăm, printre semnatari, pe Dumitru Bucă[457] şi Ioan Bucă[458]. E clar că în toate aceste trei locuri relatate, antroponimul nostru are rolul de nume de familie. Nu poate fi însă nici o îndoială că el a luat naştere pretutindeni dintr-un prenume trecut la funcţia patronimică.

În ciuda mărturiilor mai numeroase şi mai sigure, care vin să-l confirme pe Bucă, noi susţinem, totuşi, ca punct de plecare numele Bucu, pe care-l considerăm hipocoristicul-prototip. Bucă este un aspect paralel lui Bucu, însă posterior acestuia şi derivat de la el. Varianta Bucă trebuie privită ca un rezultat al predilecţiei pe care o are poporul român de a transforma vocala finală *-u* din sufixul anumitor antroponime, în *-ă*, de exemplu: Răducu > Răducă, Sănducu > Sănducă, Săvucu > Săvucă etc. Evident, la Bucu, silaba finală *-cu* nu e nicidecum un sufix, totuşi, prin analogie, ea a fost tratată la fel ca în exemplele citate.

---

[455] Potra, *Ţig.*, p. 275-276.
[456] Sava, *Doc. putn.*, I, p. 155, 158.
[457] Stinghe, *Doc. Şchei*, III, p. 202.
[458] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

Aşadar, Bucă – întocmai ca şi Bucu şi numai prin intermediul acestuia – nu este, după noi, decât un derivat hipocoristic al lui Bucur. În ce priveşte originea, el n-are nimic comun cu apelativul „bucă", cu care se identifică perfect din punct de vedere fonetic. Cel mult, la o epocă târzie – şi anume în momentul când a devenit patronim cu funcție de nume de familie – va fi fost influențat de imaginea apelativului amintit, ceea ce a putut contribui întrucâtva la fixarea definitivă a aspectului fonetic pe care-l prezintă acest hipocoristic.

O orientare asupra vechimii respectabile a lui Bucu-Bucă, la români, se poate căpăta credem mai degrabă în chip indirect, decât de la atestarea documentară directă a acestui nume – şi anume, pe cale deductivă, după unele vechi derivate ale sale. În adevăr într-un document latino-morav din anul 1052, relatat deja de Hasdeu, aflăm – printre numele de probabilă origine românească – şi pe „Bukan"[459], care, după noi, nu poate fi decât un derivat de la Bucu-Bucă prin sufixul *-án*, ca şi Crişan < Criş, din acelaşi document. Deci, mai puțin sceptici decât Drăganu[460] şi chiar decât Hasdeu, noi îl considerăm pe Bucan drept un nume incontestabil românesc. O confirmare a acestei origini ne-o dă şi faptul că-n citatul document el apare alături de antroponimul Neagu: „Bukan filius Neg"[461]. Deşi de proveniență slavă, se poate totuşi spune despre Něg că a devenit, încă din cursul Evului Mediu, un nume specific românesc, fiind foarte răspândit la români sub numeroase aspecte antroponimice, atât masculine, cât şi feminine. Astfel – respectivul nume designând o persoană de naționalitate română, care este în acelaşi timp rudă aşa de apropiată a lui Bucan, nu mai încape îndoială că şi acesta este un nume românesc.

Identificarea noastră va apărea şi mai sigură dacă vom mai aminti şi faptul că antroponimul acesta este atestat, chiar în momentul actual, în Bucureşti, unde trăieşte locuitorul Alexandru Bucan[462], al cărui nume de familie este, după noi, un vechi prenume derivat de la prototipul Bucu sau Bucă. Dar dacă Bucan era în uz pe la jumătatea secolului XI, este evident

---

[459] Hasdeu, *Strat şi substrat*, p. XXIX.
[460] Drăganu, *Românii, v. IX-XIV*, p. 192.
[461] Hasdeu, *Strat*, p. XXIX.
[462] Cf. Bucureşti, SAR Tel., 1945, p. 30.

Scanned with OKEN Scanner

că numelui-prototip Bucu-Bucă îi putem atribui o vechime cu cel puțin o jumătate de secol mai mare. Avem deci dreptul să afirmăm că el se ridică – în regiunea din extremul nord-vest al Daciei – până pe la începutul secolului XI sau chiar până la sfârşitul secolului X. Această vechime se răsfrânge în mod implicit şi asupra prototipului Bucur, care, firește, va fi depăşit în menționata regiune limita de timp indicată.

Un alt derivat al lui Bucu-Bucă, prin sufixul *-óiu*, este *Bucóiu*, destinat chiar de la origine exclusiv funcției de nume de familie. Acesta va fi luat naştere de la Bucu-Bucă prin modelul oferit de însuşi numele-prototip Bucur, care-l are pe Bucuroiu[463] sau după modelul unor derivate – prin acelaşi sufix specific numelor de familie – de la alte nume de botez, ca: Rădóiu, Stănóiu, Predóiu, Tudoróiu, Lixăndróiu < Radu, Stan, Preda, Tudor, Lixandru.

Bucoiu e atestat documentar, la românii din Transilvania meridională, prin numele iobagului „Bwkoÿ Jakob", pe care-l aflăm sub anul 1514, într-o listă de supuşi ai castelului de Törzburg[464], păstrată-n arhivele Braşovului. Dar, pentru ca, la începutul secolului XVI, să existe în această regiune un asemenea nume de familie, înseamnă că prototipul său Bucu-Bucă era acolo mult mai vechi. El a trebuit să preceadă şi data de 1503, la care respectivul antroponim este atestat ca nume de botez al amintitului negustor valah de la Brăila, tot după un document braşovean.

Aşadar, iată cum, prin fixarea acestor două jaloane – varianta „Bukan" de la jumătatea secolului XI şi „Bwkoÿ" de la începutul secolului XVI – determinăm o lungă perioadă veche, toată prima jumătate a mileniului II, în cursul căreia hipocoristicul Bucu-Bucă era în uz la românii din partea de vest a Daciei. Evident, numele-prototip Bucur a precedat această perioadă: cu el, urcăm în primul mileniu al erei noastre.

În mod logic, e de aşteptat ca paralel cu hipocoristicul Bucu-Bucă să existe şi o variantă feminină Buca, deşi la naşterea ei s-ar fi putut opune, pare-se, principiul diferențierii, pentru a înlătura eventualul echivoc cu apelativul *buca*. Dar, precum forma masculină Bucă s-a născut în ciuda echivocului cu „Bucă", aşa a putut lua naştere şi

---

[463] Cf. *Anuar. adr.*, Buc., p. 179; Sevastos, *Ploieşti*, p. 379.
[464] Quellen Kr., II, p. 7.

hipocoristicul feminin Buca. În adevăr, o asemenea variantă ne este cunoscută, măcar că numai în ipostaza de nume de familie al unei doamne, Alexandrina *Buca*, din Bucureşti[465]. În cazul când respectivul antroponim n-are la bază un cognomen – ceea ce de altfel e foarte probabil – se poate presupune că el este, la origine, vechiul prenume feminin Buca şi că numai cu timpul, în urma utilizării lui ca metronim, a devenit nume de familie.

Continuând să trecem în revistă derivatele lui Bucu-Bucă, ne vom menține cu deosebire în cadrul numelor de botez. Despre numele de familie, vom pomeni numai în măsura în care cele strict personale au avut şi acest rol sau în măsura în care ele confirmă prenumele-prototipuri. Desigur, unul din primele derivate hipocoristice de la Bucu a fost *Bucuț(u)*, care, încă de timpuriu, va fi trecut – conform fenomenului relatat mai sus – la forma *Bucuță*. Trebuie să remarcăm totuşi că acest hipocoristic a putut deriva tot aşa de bine şi de la Bucuruț-Bucuruță prin sincopă. O asemenea ipoteză apare şi mai verosimilă, dacă ne imaginăm că fenomenul sincopei va fi avut loc chiar în lumea copiilor mici, a căror contribuție la formarea hipocoristicelor – mai ales a unora din ele – este neobişnuit de importantă. Dintre menționatele variante, cea pe care-o cunoaştem bine – atât în ipostaza de prenume, cât şi în cea de nume de familie – e Bucuță. În prima ipostază, această variantă este atestată în sudul Transilvaniei, în județul Sibiu. E demn de relatat că autorul care-o înregistrează – conştient de relația ei genetică cu numele Bucur – o trece-n seria hipocoristicelor derivate de la acest antroponim, desigur, în baza informației primite de la autohtoni[466]. Cu funcția de nume de familie, varianta în chestiune ne este cunoscută prin defunctul scriitor Emanoil Bucuță. E probabil ca formelor masculine Bucuțu-Bucuță să le corespundă o variantă feminină **Bucútsa*, creată prin analogie după ele sau poate chiar direct de la prototipul Bucurútsa. Totuşi, nici pe teren – în realitatea onomastică vie – nici în materialele manuscrise sau publicate pe care le-am cercetat, n-am întâlnit un nume de femeie Bucuța.

---

[465] Bucureşti, SAR Tel. 1945, p. 30.
[466] Cf. Păc., *Răş.*, p. 133.

Un alt derivat de la Bucu este *Buculea*, formaţie analoagă cu Drăgulea < Dragu(l), Tătulea < Tatu(l). Aflăm atestat acest nume în Moldova, în secolul XVI – fără altă precizare topografică sau cronologică – într-o listă extrasă de N. Iorga din câteva documente moldoveneşti[467]. De asemenea, îl întâlnim şi în secolul XVII, tot în Moldova, într-o mărturie hotarnică nedatată, care poate fi raportată aproximativ la anul 1642. În acest document, numele respectiv – designând un locuitor din satul Mădârjac[468] – figurează atât în text, cât şi la semnături. Dar ni se pare bizar faptul că, în fiecare din aceste locuri, el e redactat în alt chip, şi anume în text: Buculean[469]; iar unde semnează: Buculea[470]. Credem că nu e vorba de o simplă eroare, deoarece observăm aceeaşi deosebire de redacţie şi la numele celorlalţi doi martori: Vasilie, în text – Vasile, la semnătură; Costantin, în text – Coste, la semnătură. Conchidem de aici că scribul schimba numele persoanelor, dându-le o formă oarecum mai literară. Deci forma cea autentică, reprezentând numele din realitatea vieţii de toate zilele, este desigur Buculea. El pare a avea, după citatul document, funcţia de nume de botez, întrucât şi ceilalţi doi martori semnează tot cu numele lor de botez. Totuşi, din cele relatate, se poate conchide că şi forma *Buculean* – considerată de diac drept cea literară – va fi existat de asemenea, în popor, pe aceeaşi vreme. Despre forma Buculea, credem că ea a existat şi în Muntenia.

Tot în Moldova este atestată şi varianta antroponimică *Buculeiu*. Acest derivat hipocoristic, prin sufixul *-éi(u)* [< vrom. *-eáiu*], poate avea ca prototip tot aşa de bine pe Buculea, ca şi pe Bucul. Cea mai veche mărturie pe care o cunoaştem pentru menţionata formă – un document de la Aron Vodă din 1591.XII.28 – ni-l prezintă, în grafie chirilică, sub aspectul: Букулѣю[471]. La fel e scris acest nume – raportat la aceeaşi persoană şi într-un document de la 1606.IV.28, emis de Ieremia Movilă[472]. În ambele locuri, conform pronunţiei din acea epocă,

---

[467] Sub titlul *Onomastic* – cf. *St. doc.*, XVI, p. 70.
[468] Din judeţul Botoşani. Cf. Ghib., *Sur.*, III, p. 251.
[469] *Ibidem.*
[470] *Ibidem.*
[471] Ghib., *Isp.*, I_1, p. 207.
[472] *Ibidem*, I_2, p. 45.

Scanned with OKEN Scanner

antroponimul trebuie citit *Buculiáiu*. Nu cu mult mai târziu, el va suna Buculéi(u) sau chiar Buculíi. Acest antroponim este atestat şi în Barasabia. Astfel, într-un document moldovenesc din 1661.VIII.28, îl aflăm raportat la o persoană din județul Hotin[473].

În toate aceste locuri, Buculei pare a fi prenume. Totuşi, hipocoristicul în chestiune, fiind tot mai rar utilizat, a căzut de la o vreme complet în desuetudine ca nume de botez. Trecând prin filiera patronimică, el se fixează în cele din urmă ca nume de familie. Foarte clar ne este ilustrată tranziția sa de la ipostaza de nume de botez la cea de patronim, într-un document moldovenesc din 1679.III.15[474] şi în altul din 1748.VII.7[475], unde este vorba despre „Buculeiu"[476] şi despre „Gligori sân Buculeiu"[477]. Într-un zapis de vânzare de la 1663.V.18, din județul Tutova, aflăm un martor Toader Buculei[478], iar într-o mărturie hotarnică din 1665.VII.25, pe unul Vasilie Buculei din satul Mădârjaci (județul Botoşani)[479]. În aceste două locuri, antroponimul nostru are tot funcție patronimică; dar, față de citatul anterior, el reprezintă un pas mai departe către numele de familie de formă stabilă.

În fine, într-un regest din 1683.X.25, este vorba şi despre o femeie numită Armanca, „fata lui Buculíi", din satul Câmpurile (județul Putna)[480]. Aici, antroponimul apare iarăşi în funcția sa primară de prenume. Acest loc este interesant şi fiindcă ne prezintă un aspect fonetic al numelui, specific pronunțării moldoveneşti. E probabil ca naşterea acestui hipocoristic să fi fost determinată şi de o acțiune neobişnuit de

---

[473] Idem, *Sur.*, IX, p. 156; Despre un Buculeiu de la Hotin e vorba şi într-un doc. din 1602.VI.10, de la Ieremia Movilă, menționat într-un act emanat de la divanul principatului Moldovei la 17.VII.1809 cu privire la un proces de restituire a unei moşii din nordul Basarabiei, în baza drepturilor ancestrale de stăpânire a ei. Cf. Iorga, *St. doc.*, XXII, p. 384.

[474] „Ion Neculce", fasc. VII, p. 62.

[475] *Ibidem*, p. 70.

[476] *Ibidem*, p. 62, 70, 71.

[477] *Ibidem*, p. 62, 71.

[478] Ghib., *Isp.*, III$_1$, p. 230; această persoană apare şi într-un act de donație din 1673.IV.20 – cf. Ghib., *Sur.*, V, p. 64.

[479] *Ibidem, Sur.*, IV, p. 35.

[480] Sava, *Doc. putn.*, I, p. 26. (La index, p. 203, numele este scris eronat „Buculie"; în textul regestului însă, la p. 26, e scris just „Buculii").

Scanned with OKEN Scanner

intensă a factorului afectiv, prin imitarea limbajului copiilor de către cei care se adresau unui prunc cu numele Bucur. De la varianta Bucu(l) – ba adesea chiar şi de la derivate ale ei ca Buculea, Buculei – s-a format mai târziu, în epoca modernă, numele de familie cu caracter stabil Buculescu[481], după cum de la Bucă în special (şi probabil şi de la Bucu), s-a format Bucescu[482]. Ambele aceste antroponime de tipul patronimic sunt atestate astăzi în Bucureşti. În ce priveşte numele de familie Bucelea[483], ne îndoim dacă trebuie pus în legătură cu Bucu-Bucă.

Tot Bucur este prim prototip şi pentru hipocoristicul *Bucşa* cu variantele dialectale: Bucşea-Bucşe-Bucşă. E ceea ce crede şi Paşca[484], determinat – după cât se pare – de o sugestie primită de la Drăganu, care de altfel nu se arată nicidecum convins de această etimologie, ci o dă mai mult în treacăt şi ca pe o ultimă probabilitate[485]. Noi considerăm această formă nu ca pe un derivat direct de la Bucur, ci de la hipocoristicul său Bucu. Această derivare a avut loc, evident, după modelul antroponimului vsl. Богъша-Богша, hipocoristic format de la nume compuse cu *Бог-* prin reducerea lor la prima parte componentă[486], căreia i s-a adăugat sufixul *-ша*. Imaginea slavului *Bogša* a provocat însă unele confuzii şi contaminări, aşa că Bucşa este luat adesea drept Bogša-Bokša şi invers.

A-l socoti pe Bucşa drept o simplă variantă a lui Bogša-Bokša – prin schimbarea lui *ó* > *ú* – ar fi inexplicabil în această poziţie. Iar în ce priveşte ipoteza lui Drăganu, a unei creaţiuni prin reconstrucţie – Bucşa < Bucşan < Bocşa-Bogşa[487] – am fi acceptat-o numai dacă n-ar fi fost posibilă nici o altă explicaţie mai verosimilă. Cu atât mai puţin acceptabile sunt variatele propuneri pe care le-a făcut Drăganu, bazându-se pe apelative ca „bucşa" roţii etc.[488] În adevăr, având în vedere

---

[481] Cf. Bucureşti *SARtel.* 1945, p. 30.
[482] *Ibidem.*
[483] *Ibidem.*
[484] Cf. *Nume*, p. 190.
[485] Drăganu, *Numele pr. suf. -şa*, p. 15.
[486] E vorba de nume ca: Богославъ, Богоумилъ-Богомилъ-Богомиръ, Боголюбъ. Sârbo-croaţii cunosc chiar şi un hipocoristic *Bógo*. Cf. Rječnik Ak. Zagr. I, p. 487.
[487] Drăganu, *Numele pr. suf. -şa*, p. 15.
[488] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

că, la origine, Bucșa este nume de botez și nu cognomen, imaginile sugerate de diferite apelative n-au putut contribui prin nimic la nașterea antroponimului. Numai târziu, după nașterea lui, când începuse deja a fi întrebuințat cu deosebire în funcția de nume de familie, el va fi fost influențat și de asemenea imagini. Credem deci că singura ipoteză admisibilă e acea propusă de noi, a derivării sale de la hipocoristicul Bucu, prin sufixul *-ša*. Nu e, la români, singurul nume căruia – adăugându-i-se acest sufix de origine slavă – i-a fost creată astfel o nouă variantă sau chiar un nou antroponim, paralel prototipului. Limba română mai cunoaște și altele ca Focșa < Foca, Comșa < Coman, Tomșa < Toma etc. Nici unul însă din seria acestora nu oferă o analogie așa de perfectă cu Bucșa ca Lúpșa < Lupu, nume-prototip tot așa de pur românesc ca și Bucu și având o terminație similară.

Acest derivat al lui Bucu figurează în documentele noastre, după regiuni și după epoci, sub diferite aspecte ca: Búčsa-Búćšea-Búcše-Búcšă, de altfel ca și Lúpșa-Lúpșea-Lúpșe-Lúpșă[489]. Se pare că nu mult după formația sa, hipocoristicul Bucșa a fost simțit ca un nume de sine stătător, cu totul deosebit de Bucur și de derivatele acestuia, precum și de Bucu-Bucă însuși. Aceasta își află explicația mai ales în faptul că sufixul *-ša* nu e simțit la români ca un sufix hipocoristic – așa ca în slavonește, care e limba lui de origine – ci ca un sufix antroponimic pur și simplu.

Judecând după vechimea numelui de proveniență antroponimică al satului Bucșăști – care, de fapt, nu-i decât un patronim în formă plurală de la Búcșa, devenit toponim – conchidem că numele prototip al acestui toponim poate fi raportat, în mod sigur, măcar către sfârșitul secolului XIV. În adevăr, respectivul sat din județul Bacău e atestat în două documente de la începutul jumătății a II-a a secolului XV: într-unul, de la Petru Vodă Aron, din 1456.IX.20[490], și în altul de la Ștefan cel Mare, din 1462[491]. Desigur, întemeietorul sau proprietarul de la care satul își trage numele va fi precedat cu intervalul de timp al câtorva generații aceste date. De altfel, M. Costăchescu spune că satul Bucșăști a existat – evident,

---

[489] Lupșa este și el un nume vechi, la români, ca și Bucșa; îl putem urmări documentar până-n sec. XIV.
[490] Cost., *Doc. în. Șt. M.*, II, p. 588, 589, 590; cf. și I. Bogd., *Doc. Șt.*, I, p. 40.
[491] I. Bogd., *Doc. Șt.*, I, p. 69.

Scanned with OKEN Scanner

cu acelaşi nume – şi în secolul XIV[492]. Având în vedere însă numele Búcša, în cadrul realităţii antroponimice vii, de pe întregul teritoriu etnic românesc – independent de cazurile care, întâmplător, au fost consemnate de documente – se poate afirma că el este cu mult anterior secolului XIV.

Vom prezenta totuşi o serie de documente care conţin acest nume pentru a ilustra frecvenţa lui, la români, în diferite secole. Dintre vechile mărturii directe, începem prin a o relata pe cea aflătoare în registrele comerciale ale Sibiului, de sub anul 1500.X.10, referitoare la o persoană din Câineni: „Buxa de Kÿnen"[493]. Nu se poate şti sigur dacă acest antroponim face aici oficiul de nume de botez sau de nume de familie. Noi însă suntem înclinaţi a-l considera drept nume de botez, dat fiind că, la această epocă, antroponimele (mai ales cele româneşti), atunci când apar singure în vreun document, reprezintă de obicei numele de botez al persoanei designate.

Tot aceeaşi funcţie antroponimică îi atribuim şi numelui unui român din Râşnov – „Bwckscha aus Rosenaw"[494] sau „de Rosnyo"[495] – pe care-l întâlnim sub anii 1536-1537, într-o listă de birnici din Ţara Bârsei, păstrată-n arhiva municipală a Braşovului. Acelaşi român e designat şi de numele „Bwgsche de Rosnyo", înregistrat sub anul 1541, pentru plata unei taxe, fiindcă a vânat un lup[496]. Tot în arhiva Braşovului, întâlnim, sub anul 1541, şi pe un „Bwkscha lugofot Petri wayw"[497], care pare a fi originar din Moldova. Sub anul 1544, un birtaş – înregistrat printre supuşii castelului Törzburg – se numeşte de asemenea Bwkscha Ianus[498]. Pe aceeaşi vreme, acest nume mai apare, în actele Braşovului, redactat şi altfel. Aşa, sub anul 1542, aflăm pe „Bockssÿ Janŭss Bulgarus"[499]. Epitetul etnic indică, desigur, pe un român din Şchei. Sub anul 1545, aflăm iarăşi acest nume, redactat exact

---

[492] Cost., *Doc. în Şt. M.*, II, p. 590.
[493] Adică, „Bucša de Câineni". Cf. Rechn., *Herm.*, I, p. 299.
[494] Quellen, III, p. 21.
[495] *Ibidem*, II, p. 514.
[496] *Ibidem*, III, p. 95.
[497] Petru Voievod e, desigur, Petru Rareş, care în acest an venise a doua oară la tronul Moldovei; deci aici e vorba despre un boier al său. Cf. Quellen, III, p. 97.
[498] Quellen, III, p. 46.
[499] *Ibidem*, p. 215.

Scanned with OKEN Scanner

la fel, cu excepția epitetului ultim – „Bockssÿ Janus Blumenauer”[500] care ne indică, fără îndoială, o altă persoană.

În fine, printre cei ce plătesc cetății Brașov taxa comercială de 1/20, mai remarcăm, sub anul 1542, pe „Bockssy Janŭss de Tobol”[501], iar sub anul 1545, pe „Bockssa de Bogerest”[502]. Sub forme ca cele citate, avem redat, în ortografie străină, unul și același antroponim: Bucșa-Bocșa, Bucșă-Bocșă, Bucșe(a)-Bocșe referitor la persoane dintr-o parte sau din cealaltă a Carpaților.

În timpuri mai târzii, se întâlnește frecvent acest nume în documentele transilvane. Astfel, după conscripția urbarială din 1680, îl aflăm atestat de 9 ori în Țara Oltului. În 4 din aceste locuri are, în mod evident, funcția de nume de botez: Bucșa Cocoșa[503] și văduva (lui) Bucșa[504] Hodoș, ambii din satul Scorei, apoi, Bucșa[505] Șomerdul și Bucșa[506] Vlad, ambii din Corbi. În celelalte 5 locuri, avem a face, desigur, cu rolul de patronim al antroponimului adică cu stadiul imediat succedent celui de nume strict personal: Comșa Bucșa[507] și Radu Bucșa[508] alias Șomerdul, amândoi din Corbi; Iuon Bucșa[509], Radul Bucșa[510] și Oprea Bucșa[511], toți trei din satul Sărata.

Într-un document moldovenesc din 1709.XI.14, aflăm toponimul Vadul lui Bucșe[512]. Într-o însemnare de la 1725.VI.13, scrisă pe un *octoih* din 1711, de la biserica din Dridif (județul Făgăraș), este menționat ca martor Grama, fiul „popei Bucșe”[513]. Într-o adeverință, de pe la 1730, publicată de Iorga, e vorba despre Bucșă „bogasier” în Giurgiu[514]. În toate aceste 3 locuri, credem că avem a face cu funcția de nume de botez a

---

[500] *Ibidem*, p. 234, 294.
[501] *Ibidem*, p. 206.
[502] *Ibidem*, p. 294.
[503] Meteș, *Contr.*, p. 38, nr. 56.
[504] *Ibidem*, p. 36, nr. 17.
[505] *Ibidem*, p. 42, nr. 8.
[506] *Ibidem*, p. 44, nr. 5.
[507] *Ibidem*, p. 44, nr. 18.
[508] *Ibidem*, p. 42, nr. 9.
[509] *Ibidem*, p. 32, nr. 111.
[510] *Ibidem*, p. 32, nr. 112.
[511] *Ibidem*, p. 33.
[512] Ghib., *Sur.*, VI, p. 155.
[513] Iorga, *St. doc.*, XIII, p. 93.
[514] *Ibidem*, XII, p. 33.

Scanned with OKEN Scanner

antroponimului. Într-un zapis de vânzare din Oltenia, de la 1730.II.13, aflăm şi numele Bucşe[515], tot în ipostaza de nume de botez. În adevăr, zapisul este dat de un tată cu cei trei fii ai săi, dintre care ultimii doi sunt denumiţi prin nume de botez bine cunoscute[516]. În consecinţă, şi primul a trebuit să fie designat tot prin numele lui de botez.

Conscripţia urbarială din Transilvania, de la anul 1744, înregistrează un locuitor din Dridif cu numele Vasile „Buxa"[517], în care antroponimul nostru este, evident, patronim. În cartea scaunului Orăştiei de la 1755 – despre prigonirile uniate în contra ortodocşilor – aflăm, printre semnatari, şi pe Ion Bucşa[518], judele Romaşenilor. Într-o cronică săsească de la Tartlau[519], scrisă de Thomas Tartler, ni se povesteşte, sub anul 1822.VI.22, împrejurările unei crime, la săvârşirea căreia a participat şi un individ denumit „Sztantsu Bukse"[520] sau scurt „Bukse"[521] ori „Bucksa"[522]. Într-o cerere din 1843.VI.10, adresată de biserica din Predeal (ţinutul Branului) către reprezentanţii bisericii din Şchei – cu rugămintea de a le dărui o catapeteazmă veche, pentru biserica lor nou clădită – semnează şi Ioan Bucşa[523].

Într-o însemnare din 1851.IV.7 – prin care se adevereşte primirea de cărţi şi odăjdii donate de comunitatea din Şchei bisericii arse din Hăghig – semnează Alexandru Bucşa[524], preotul acestei biserici. În toate aceste locuri, Bucşa are rol patronimic. Mai relatăm un loc, unde aflăm antroponimul nostru, tot la o dată apropiată de perioada contemporană, atât în ipostaza primară de nume de botez, cât şi în cea de patronim. E vorba de o sentinţă juridică, dintr-un document transilvan de la 1856.II.18, prin care „Buksa de Braza"[525] e recunoscut boier. Acesta are

---

[515] *Ibidem,* XIV, p. 297.
[516] „Radulu Hristei denpreună cu fiiu-mieu Bucşe şi fiiu-mieu Stanĉul şi cu fiiu-mieu Ianea". Cf. Iorga, *St. doc.*, XIV, p. 297.
[517] Meteş, *Conscr.*, p. 12.
[518] Dragom., *Ist. desr.*, I, A, nr. 87, p. 141.
[519] Cuprinde evenimente dintre anii 1278-1825.
[520] Quellen, IV, p. 72.
[521] *Ibidem,* p. 73.
[522] *Ibidem,* p. 72.
[523] Stinghe, *Doc. Şchei*, III, p. 271.
[524] *Ibidem,* II, p. 99.
[525] Cit. „Bucša de Breaza".

Scanned with OKEN Scanner

mai mulți descendenți, menționați în document, printre care și pe Mihail Bucșa[526], preot în Szt. Lörincz.

În secolul XX, antroponimul respectiv are, pare-se, exclusiv, funcția de nume de familie. Astfel, printre absolvenții Liceului „A. Șaguna" din Brașov, pe perioada 1906-1920, aflăm 5 cu acest nume de familie: 3 originari din județul Târnava Mare[527], iar 2 din județul Trei Scaune[528]. De asemenea, la Școala Superioară de Comerț din același oraș, pe perioada 1908-1911, întâlnim 2 absolvenți cu numele de familie Bucșa, amândoi din județul Trei Scaune[529]. În fine, Bucșa este atestat în momentul actual și-n București, tot ca nume de familie[530]. Astăzi, Bucșa lasă impresia că totdeauna a avut această funcție antroponimică. Greu i-ar trece prin minte cuiva că a putut fi vreodată prenume și încă unul din seria de derivate ale unui prototip așa de favorit și specific românilor ca Bucur. De aceea, unii cercetători l-au și considerat drept cognomen la origine și au încercat să-l pună în legătură cu diferite apelative omonime. Antroponimul Bucșa, ajungând a căpăta oarecare popularitate, a avut el însuși derivate, și anume pe *Bucșan* și *Bucșana*.

Cu privire la aceste derivate, trebuie să remarcăm că ele nu reprezintă o creație spontană a limbii românești. Apariția lor a fost determinată de modelul sudslavic *Bókšan, -a*. S-ar putea chiar susține că, la români, *Bucšan, -a* reprezintă un simplu împrumut – ca atâtea altele, în domeniul antroponimiei – fără nici un substrat românesc și fără vreo participare specială a limbii românești la creația lor. În adevăr, acest nume nu numai că există la slavi – forma sa masculină e atestată până azi la sârbi, în Novi-Sad, ca nume de familie[531] – dar în conformitate cu legile fonetice ale limbii românești, după ce va fi primit accentul pe *-án(a)* ca

---

[526] I. Puşc., FNR, II, p. 48.
[527] Teofil Bucșa, din seria 1905-1906 (cf. Liceul ort. rom. „A. Șag.", Br., p. 133); Romul Bucșa, din seria 1908-1909 (*Ibidem*, p. 135); Miron Bucșa, din seria 1914-19195 (*Ibidem*, p. 139).
[528] Miron Bucșa, din seria 1906-1907 (Lic. ort. rom. „A. Șag.", Br., p. 134); un alt Miron Bucșa, din seria 1919-1920 (*Ibidem*, p. 141).
[529] Gheorghe Bucșa din seria 1907-1908 (cf. Lic. ort. rom. „A. Șag.", Br., p. 147); Ioan Bucșa din seria 1910-1911 (*Ibidem*).
[530] Cf. Buc., SAR Tel. 1945, p. 130.
[531] Rj. Akad. Zagr., I, p. 522.

Scanned with OKEN Scanner

orice nume românesc cu acest sufix, *Bokšán, -a.* a trebuit să dea *Bucšán, -a,* adică: *-o* + sil. acc. > *u* + sil. acc.

Noi credem totuşi că aici, ca şi la prototipul Búcša, avem a face cu o coincidenţă de nume foarte asemănătoare sub aspectul fonetic. Această coincidenţă a avut de efect că fenomenul contaminării între produsul antroponimic slav şi cel românesc s-a realizat în modul cel mai desăvârşit, dând astfel iluzia că e vorba exclusiv de un împrumut slav, deşi numele românesc are radicalul Buc- < Bucur, iar cel slav pe Bog-[532]. În favoarea originii româneşti a acestui nume, vorbeşte mai întâi faptul că sufixul său *-án* e foarte răspândit la români atât în domeniul apelativelor, cât şi-n cel onomastic. Numeroase variante antroponimice[533] sunt formate cu ajutorul lui; de exemplu: Şerban < Şerbu, Ursan < Ursu, Lupan < Lupu, aşa că nimic mai natural decât Bucşan < Bucşa. Ba mai mult încă, între derivatele antroponimice care au ca prim prototip prenumele Lupu, există unul al cărui paralelism cu numele în chestiune merge până la identitate: e *Lupşán*[534] < Lupşa (+ *-án*) < Lúpu (+ *-şa*), întocmai ca Bucşán < Bucşa (+ *-án*) < Búcu (+ *-şa*). Şi, evident, asupra autohtonismului lui Lupşán şi Lupşa nu se poate ridica nici o îndoială.

Pentru a ilustra funcţia primară de prenume a lui Bucşan – cunoscut azi ca nume de familie – vom relata o mărturie documentară foarte târzie, din epoca modernă, unde totuşi vechiul său rol apare în toată claritatea. De aceea vom cita pasajul respectiv în întregime. Într-un act de confirmare a unor vechi proprietăţi boiereşti, emis la anul 1721.VI.10, sunt menţionaţi fraţii „*Buxan* Chiorra, Ztan Chiorra, Komsa Chiorra, Nenn Chiorra et Dobrin Chiorra"[535] din Dridif (Ţara Oltului). Este evident, aici „Buxan" nu poate fi decât nume de botez, aşa cum sunt şi numele Stan, Comša ale celorlalţi fraţi, care toţi – împreună cu Bucšán – au comun cognomenul „Chiorra", îndeplinind oficiul de nume de familie.

---

[532] g > k în Bokša şi Bokşan < Bogša şi Bogšan – prin asimilaţia cu sibilanta afonă *š.*

[533] Zoonimice de asemenea. Pentru zoonime în *-an,* cf. Pascu, *Suf. rom.,* p. 292-293.

[534] Ca exemplu, pentru acest antroponim – evident, azi numai în ipostaza de nume de familie – citãm un absolvent al Şcolii Sup. com. de la Braşov, din seria 1902-1903, numit Aurel Lupşan, care e originar din Ţara Bârsei.

[535] I. Puşc., *Fr. ist.,* p. 526, 527; cf. şi p. 525 (*Ibidem*).

Scanned with OKEN Scanner

Denumiri de persoane ca Vintilă Bucšanul[536] şi Ancuţa Bucşanul[537], pe care le aflăm într-un document muntean din anul 1731, ne indică deja trecerea antroponimului respectiv la ipostaza de nume de familie cu caracter de fixitate[538]. E funcţia cu care îl întâlnim, în mod exclusiv, în vremea noastră. Astfel, la începutul secolului XX, îl semnalăm în sudul Transilvaniei, în judeţul Sibiu, de unde sunt originari 2 absolvenţi cu acest nume de la liceul „A. Şaguna" din Braşov, pe perioada dintre anii 1902-1906[539]. În anul 1945, îl aflăm atestat în Bucureşti ca nume de familie al mai multor persoane, aparţinând diferitor familii.[540]

Forma feminină Bucşana este înregistrată de Ghibănescu într-un indice la un volum din colecţiile sale de documente[541]. Desigur, acest antroponim a dat şi numele satului Bucşana din judeţul Gorj[542]. Numele în chestiune a căzut complet în desuetudine de mult timp. De altfel, pare să fi fost, la români, o apariţie mai degrabă sporadică. În orice caz, Bucşana este o variantă antroponimică creată, prin analogie, de la forma masculină Bucşan, iar nu direct de la Bucşa. Pentru a încheia acest capitol al derivatelor lui Bucur, trebuie să mai amintim şi un derivat patronimic al lui Bucşan cu funcţia de nume de familie stabil: Bucşănescu(l)-Bucşenescu(l)-Bucşinescu(l), bine cunoscut atât în Moldova[543], cât şi în

---

[536] „Rev. Arhivelor", VI (an. 1944-1945), fasc. 2, p. 334.
[537] *Ibidem.*
[538] E probabil totuşi ca numele de familie Bucşanul din locul citat să aibă origine toponimică, şi, în acest caz, prototipul toponimului să fie antroponimul Bucşa.
[539] Const. Bucşan, din seria 1901-1902 (Lic. ort. rom. „A. Şag.", Br., p. 132) şi Petru Bucşan, din seria 1905-1906 (*Ibidem,* p. 133).
[540] Cf. Buc., SAR Tel. 1945, p. 30.
[541] Cf. Ghib., *Isp.*, VI_2, p. 243 (indice de nume proprii). E bizar însă că la p. 194, la textul documentului, unde trimite Ghib., numele Bucşana nu există!
[542] MDGR, I, p. 676; DSR, I, p. 406.
[543] De ex., nume de boieri moldoveni de la începutul sec. XIX: Iordachi Bucşănescul (spătar şi postelnic). Cf. Ghib., *Sur.*, X, p. 282; *Ibidem,* XV, p. 242, 243, 246; Costachi Bucşănescul (căminar), cf. Ghib., *Sur.*, X, p. 265 şi Iorga, *St. doc.*, VIII, p. 68; cf., de asemenea, la Iaşi, toponimul Podul Bucşănescu existent până azi; îşi trage originea de la un boier din Iaşi, cu acest nume.

Scanned with OKEN Scanner

Ţara Românească[544]. Frecvenţa lui apreciabilă în documente înseamnă o confirmare a popularităţii lui Bucşan în trecut. În concluzie: marele număr de derivate, atât de variate – cele mai multe hipocoristice – ale lui Bucur-Bucura, arată şi ele, în chipul cel mai elocvent, cât de activ a fost acest vechi antroponim în decursul vremii şi ce neobişnuită popularitate a avut, mai demult, la românii din Dacia în special.

Dar mai există un domeniu, care ne oferă de asemenea numeroase şi, adesea, foarte vechi mărturii cu privire la preferinţele strămoşilor noştri pentru antroponimul Bucur-Bucura şi derivatele sale: acel al numelor topice. Expresie a tradiţiei orale din diferite regiuni ale României şi chiar din afară de graniţele ţării, ele vin să confirme şi să coroboreze, precum se va vedea, datele antroponimiei propriu-zise, consemnate de documente ca cele relatate pân-aici. În adevăr, toponimia teritoriului etnografic românesc din nord de Dunăre, în special, se arată surprinzător de bogată în nume de localităţi, munţi, păduri, râuri care-şi trag obârşia de la Bucur sau în compoziţia cărora intră acest antroponim. Aceste numiri de locuri pot fi urmărite atât în adâncime istorică – pe cale documentară – cât şi în cadrul momentului contemporan.

Între cele mai vechi menţiuni toponimice, remarcăm, după două documente ungureşti – unul din 1075, iar altul din 1124 – pe Bokur, nume de râu din şesul Tisei, relevat pentru prima oară, la noi, de Ov. Densusianu[545], care îl identifică, în ce priveşte originea, cu antroponimul Bucur. Drăganu însă exprimă oarecare îndoială, dat fiind că acest antroponim ar putea fi raportat şi la apelativul unguresc „bokor" (= tufiş)[546]. Densusianu avusese în vedere această probabilitate, dar o înlăturase, deoarece el observase că, la numele topice de origine ungurească, „bokor" corespunde părţii a doua a toponimelor, care se prezintă de obicei în formă compusă[547]. Drăganu, voind a arăta că e posibil totuşi ca asemenea nume să aibă origine

---

[544] Boieri munteni: Sandu Bucşenescul (sărdar) – într-o scrisoare a proegumenului din Cozia de la c. 1750. Cf. Iorga, *St. doc.*, XIV, p. 213-214; Mincu Bucşănescul (clucer) – cf. Iorga, *Ibidem*, XIV, p. 229.

[545] Cf. *Urme vechi*, p. 11 – după Fejér, *Codex dipl. Hung.*, I, p. 433 şi II, p. 73.

[546] Drăganu, *Rom. v. IX-XIV*, p. 292.

[547] Dens., *Urme*, p. 11.

ungurească, chiar când au forma simplă, citează un toponim şi un „nume personal Bokor", considerate de el ca având, în mod sigur, o asemenea origine[548].

În ce priveşte toponimul citat de el, am putea fi convinşi numai de argumentul geografic: dacă Bokor ar designa o localitate, care să fie situată cu totul în afară de raza influenţelor româneşti sau a migraţiunii păstorilor români. Cât despre antroponimul Bokor, părerea lui Drăganu poate fi justă numai dacă e vorba de un nume de familie provenit dintr-un cognomen, nu şi dacă e vorba de un nume strict personal[549] – cum e prenumele, adică numele de botez sau un nume perfect echivalent acestuia[550]. Căci, evident, într-un asemenea caz, ar fi absurd să credem că un individ putea să fie denumit „tufiş"! E cu totul altă chestie că, într-un mediu compact unguresc, vechiul nume românesc Bucur a putut deveni Bokor sau Búkór sau chiar Bukár... fiind asociat cu apelative ungureşti ca: *bokor*[551], *búkor*[552], *bukár*[553] şi chiar fiind înţeles astfel. Acest atât de natural fenomen de etimologie populară, mai ales în domeniul toponimelor de origine străină, este familiar oricărui popor; dar, fireşte, el nu dovedeşte nicidecum că, în cazul respectiv, toponimul sau chiar antroponimul e mai puţin de origine românească.

În afară de aceste consideraţii mai mult de ordin semantic, constatăm că nici aspectul fonetic prezentat de Bokor nu se opune deloc identificării cu rom. Bucur. În adevăr, am văzut că, în vechi documente şi chiar în unele mai noi, ale popoarelor vecine – când relatează în mod sigur antroponimul românesc în chestiune sau derivate de la el, redactându-le în conformitate cu pronunţări străine – le aflăm frecvent în forme identice numelor

---

[548] Drăganu, *Rom.* v. IX-XIV, p. 292.

[549] Desigur că Drăganu are în minte numele de familie; totuşi, termenul „nume personal" este aici echivoc.

[550] Ne gândim la numeroasele cazuri când rolul de prenume nu este îndeplinit de numele de botez, ci de un alt nume căpătat de individ în împrejurări speciale.

[551] = „Der Busch", „das Gebüsch", „das Gesträuch". Cf. Dr. Ballagi Mór, *Ung.-Deutsches Wb.*, p. 100.

[552] = „die Melancholie", „der Trübsinn", „melancholisch". Cf. Ballagi, *Ung.-Deutsches Wb.*, p. 116.

[553] = „der Taucher", „Kneifer", „Kneiper", „Sőger" (vb. „bukározni" = auf-und niedertauchen) – cf. Ballagi, *Ibidem*, p. 116.

Scanned with OKEN Scanner

considerate de Drăganu ca ungureşti. Astfel, numele personal apare ca Bokor sau Bokur, iar derivatul său toponimic, Bucureşti – indiferent la care localitate românească se referă – e redactat în vechile documente ungureşti sau săseşti: Bokoresth[554], Bokorest[555], Bokores[556], Bukarest, Bukariška[557], Bukorescht[558], Bukorest[559], Buchorest[560], Bukorfalva, Bukoresthefalva[561].

Iată de ce argumentul şi exemplele lui Drăganu – deşi au ca mobil scrupule de obiectivitate ştiinţifică, pe care le apreciem – nu ne conving totuşi şi rămânem mai curând la afirmaţia lui Densusianu. Tot după documente ungureşti, cu mult posterioare celor relatate de Densusianu, menţionează Drăganu – printre vechile nume româneşti – localitatea Bukorfalva, atestată la trei date diferite, în prima jumătate a secolului XV: la 1439[562], 1441[563] şi 1445[564].

Drăganu relatează de asemenea, sub anul 1491, satul „Bukurel" din comitatul Hunedoarei[565]. Pe acelaşi toponim îl aflăm şi-ntr-un act latinesc de la 1601.V.26, prin care Sigismund Batori, principele Transilvaniei, dăruieşte nobilului George Borbély – între alte sate – şi satul Bucurel, ca răsplată pentru vitejia cu care acesta a luptat contra lui Mihai Viteazul şi contra turcilor[566].

Într-un registru de cheltuieli din arhiva Braşovului, redactat în limba latină, este notat, sub anul 1532.VIII.12, salariul plătit ţiganilor călăi, care au spânzurat pe un hoţ, designat prin numele lui de botez şi prin localitatea de origine: „Baÿle[567] ex *Buckor*"[568]. Nu putem identifica acest

---

[554] Rechn., *Herm.*, I, p. 169 (finele sec. XV).
[555] *Ibidem*, I, p. 296, 297 (finele sec. XV).
[556] *Ibidem*, p. 296 (finele sec. XV).
[557] Cf. mai jos.
[558] Quellen, IV, p. 506 (sub anul 1545); p. 508 (sub anul 1548).
[559] *Ibidem*, VI, p. 115 (sub anul 1658).
[560] *Ibidem*, VII, p. 201 (sub anul 1737).
[561] Cf. mai jos.
[562] Drăganu, *Rom. v. IX-XIV*, p. 310.
[563] *Ibidem*.
[564] *Ibidem*.
[565] *Ibidem*, p. 284.
[566] Veress, *Doc.*, VI, p. 370.
[567] Cit. „Băilă".
[568] Quellen Kr., II, p. 271.

Scanned with OKEN Scanner

sat cu numele Bucur; el va fi fost însă situat, desigur, în Țara Bârsei sau, în tot cazul, în vreo altă regiune din Transilvania meridională. Credem că este același sat pe care-l întâlnim și ceva mai târziu, sub anul 1543, tot în documente din arhiva Brașovului și tot în legătură cu persoane de naționalitate română, precum ne indică numele lor: „Ztanszul de Boÿckor”[569], „Nag de Boÿcko”[570].

În documentele vechi românești – de redacție slavă sau mai târzii – numirile topice, care au ca prototip antroponimul *Bucur, -a*, apar, firește, în număr cu mult mai mare ca în cele străine. Unele din ele nu mai există astăzi, au dispărut în decursul vremii; altele însă, cu forța de conservare caracteristică toponimiei, trăiesc până-n zilele noastre. Astfel, li se poate măsura în parte vârsta, care, de n-ar fi raportată decât la anii din documente, și încă atinge adesea jumătatea de mileniu; ba nu o dată o și depășesc.

Între toponimele actuale, în afară de satul Bucura[571] din județul Mehedinți[572] – citat deja aiurea, în altă ordine de idei – mai există și alt Bucura, ca nume al unui pârâu, afluent al râului Valea Boului din județul Buzău[573]. Menționăm însă acest toponim sub rezerva că – în cazul când ar fi foarte vechi, precum e probabil – el ar putea totuși să nu-și aibă originea într-un antroponim, ci să fi luat naștere chiar direct de la epitetul respectiv, oferind astfel un corelativ numelui românesc Frumoasa sau sl. Krasna, care designează frecvent ape curgătoare.

Forma masculină Bucur apare însă în toponimia noastră cu mult mai des, fie, uneori, ea singură așa cum e și ca antroponim, fie în compunere cu alte cuvinte – sub aspectul unor adevărate crâmpeie de fraze – cum se-ntâmplă de cele mai multe ori. Astfel, Bucur se numește un deal din satul Broșteni, județul Vâlcea[574], precum și un loc izolat

---

[569] *Ibidem*, III, p. 237.
[570] *Ibidem*, p. 236.
[571] Satul acesta are o parte numită „Bucura Veche” sau „Bucura Bătrână”, care reprezintă, desigur, prima colonizare, constituind însuși nucleul. Cf. MDGR, I, p. 680.
[572] Plasa Blahnița. Cf. MDGR, I, p. 679-680; DSR, II, p. 550. Tot „Bucura” este numită și o pădure (MDGR, I, p. 679), precum și o baltă, care se află pe teritoriul acestui sat (DSR, II, p. 550).
[573] Străbate satul Vintilă-Vodă (MDGR, I, p. 680).
[574] Pl. Cerna de Sus. Cf. MDGR, I, p. 679.

Scanned with OKEN Scanner

din satul Giuleşti[575] al aceluiaşi judeţ. Apoi, este cunoscut *Dealul Bucurului*[576] din judeţul Dolj, în satul Cernăteşti, şi un alt deal cu numele *Bucuri* din Conţeşti, judeţul Muscel[577]. *Bucur-Ceauşul* este numit un loc din Sibiciul de Sus, judeţul Buzău[578]. O colină din satul Pietrosul, judeţul Mehedinţi, poartă şi ea numele *Bucur*[579] sau *Măgura lui Bucur*[580]. În satul Săgeata, judeţul Buzău, există o movilă numită „*Movila lui Bucur*"[581]. În judeţul Ialomiţa, în plasa Ţăndărei, un punct topografic important pentru orientarea călătorilor poartă numele Crucea lui Bucur[582], după o cruce din marginea drumului pusă acolo – conform unei vechi tradiţii – ca să marcheze locul unde a murit un drumeţ numit Bucur.

În munţii Vrancei, Bucur denumeşte mai multe locuri: muntele Reghiul lui Bucur[583], un vârf de munte numit Piscul lui Bucur[584], un loc de pe muntele Răchitaşul cunoscut sub numele de Comoara lui Bucur[585] şi vârful muntelui Lapoşul, care se cheamă Secătura lui Bucur[586]. Un toponim identic este atestat, într-un document din secolul XV, în munţii Bucovinei, în apropiere de mănăstirea Humor[587]. Într-un act de delimitare a moşiei mănăstirii Cobia, emis la 1727.VI.7, ne este atestat toponimul „Vâlceaua lui Bucur"[588]. Este cunoscut apoi cătunul *Bucureása*, care ţine de satul Petreştii de Vărsături din judeţul Gorj[589] şi

---

[575] *Ibidem*.
[576] *Ibidem*, II, p. 35.
[577] E un deal mare, care domină valea râului Argeşel (cf. *Ibidem*).
[578] Cf, MDGR, I, p. 679.
[579] *Ibidem*.
[580] *Ibidem*.
[581] *Ibidem*.
[582] Cf. Harta Serv. Geogr. Arm. 1916, Seria XII, Col. L.
[583] Pe teritoriul satului Herăstrău (judeţul Putna) – cf. MDGR, I, p. 679.
[584] Sava, *Doc. putn.*, II, p. 183.
[585] MDGR, I, p. 679; II, p. 582.
[586] *Ibidem*, p. 679.
[587] Toponimul este redactat exact în forma lui românească în textul slav al documentului de la 1491.X.26, care descrie vechile hotare ale proprietăţilor mănăstirii Humorului, confirmându-le: „Опчина въ Съкътура луи Боукур". Cf. I. Bogd., *Doc. Şt. M.*, I, p. 488.
[588] Potra, *Cobia*, p. 35.
[589] DSR, I, p. 418; MDGR, I, p. 680.

Scanned with OKEN Scanner

care a fost numit așa după moșia unui oarecare Bucur, fost cândva, desigur, proprietar pe acele locuri[590]. Aceeași formă ne oferă și numele Bucureasa Satului al unui pârâu din satul Mălaia, în județul Vâlcea[591]. Tot un toponim derivat de la Bucur este, la origine, și numele Bucuroáia al unuia din cele patru sate care compun comuna rurală Costești din județul Dâmbovița[592]. Amintim în fine și toponimul Bucuroasa[593], care denumește o mahala a satului Bucura din județul Mehedinți și care nu trebuie confundat cu Bucureasa, după cum nu trebuie pus nici în legătură cu epitetul de fonetism identic, deși nașterea sa a putut fi determinată și de o influență a acestui epitet.

Trebuie să relatăm însă că una din cele mai frecvente apariții în toponimia românească, încă din plin Ev Mediu, este numele *Bucureşti*, dat în special așezărilor omenești fondate de colonişti cu numele Bucur, sau moșiilor care vor fi fost odinioară proprietăți ale vreunui Bucur sau chiar Bucura. În Moldova, îl cunoaștem ca nume de sat încă din anul 1392, dintr-un document de la 30 martie, al lui Roman Vodă Muşatin, care dăruiește lui Ionăş Viteazul, ca răsplată „pentru slujba lui credincioasă", satul Букуровци situat pe Siret[594] – fără vreo altă determinare geografică mai precisă. Forma slavă sub care se prezintă acest nume, în textul slavon al documentului, este, după părerea noastră, un exces de zel din partea scribului. În tendința sa de a slaviza totul, el a tradus în slavonește – și anume în spiritul limbii vechi ucrainene – până și toponimul specific românesc Bucureștii, schimbându-i sufixul. De altfel, în respectivul document, nu e singurul toponim care a suferit modificări de această natură[595]. E probabil ca – sub influența acestei redacții oficiale a documentelor și poate și sub influența elementului etnic slav din regiunea periferică a țării –

---

[590] Ni se pare însă tot așa de probabil ca acest toponim de origine antroponimică să nu aibă la bază un andronim, ci să fie o formă care arată posesia unui proprietar cu numele Bucur asupra unui teren, unde cu timpul s-a dezvoltat cătunul în chestiune.
[591] DSR, II, p. 1016.
[592] *Ibidem*, I, p. 290.
[593] MDGR, II, p. 35.
[594] „Arh. ist.", I_1, p. 18-19, nr. LXXII; Cost., *Doc. în. Şt. M.*, I, p. 7.
[595] Astfel, „Чюрсачвъцы", „Владимировъци", „Марышевъци" erau în realitate, desigur: Ciorsăceşti, Vladimireşti, Mărăşeşti sau Mărăşeni.

Scanned with OKEN Scanner

Букуровци să fi devenit cu vremea chiar Bucurăuţi, aşa cum au devenit atâtea alte toponime româneşti din nordul Moldovei precum: Rădăuţi, Pătrăuţi, Frătăuţi. Nu avem însă nici o dovadă clară că şi forma Bucurăuţi a trecut în popor, aşa că nimic nu ne îndreptăţeşte s-o redăm altfel decât prin Bucureşti. În consecinţă – contrar părerii altora – pentru noi, forma cu sufix ucrainean a toponimului nici nu constituie deloc, în cazul de faţă, un indiciu cu privire la situaţia geografică a satului designat. El a putut fi tot aşa de bine situat în nordul, ca şi în sudul Moldovei sau pe aiurea prin mijlocul acestei provincii, dat fiind că râul Siret o străbate de la un capăt la altul. O orientare mai sigură ne-ar putea veni mai degrabă de la celelalte toponime din document, care se referă la sate vecine cu cel în chestiune.

Într-un alt document din Moldova, de la 1427.IX.14, este menţionat încă un sat Bucureşti, cu care se învecinează două sate dăruite de Alexandru cel Bun mănăstirii Neamţul[596]. Satul acesta a fost identificat cu târgul Buhuş din judeţul Neamţ, care se chema altădată Bucureştii Mici[597], pentru ca foarte târziu după aceea – se pare chiar că tocmai pe la începutul secolului XIX – să-şi schimbe numele tot după un antroponim. Printr-un document moldovenesc, de la Bogdan Voievod, din 1507.II.20 – deja amintit, când a fost vorba de antroponimul Bucur – este confirmată vânzarea a două părţi „от млина Букуреште[м] што Билавои", făcută de către nişte nepoţi ai lui „Bucur al lui Dan"[598]. Nu avem deplina siguranţă că, aici, Bucureşti are funcţie toponimică. S-ar putea ca, în acest document, să-şi conserve sensul său de nume patronimic în formă pluralã, designându-i pe toţi descendenţii menţionatului Bucur, care aveau drepturi egale asupra morii de pe pârâul Bilavoiu. Forma de dativ plural – Букурештем – în loc de genitiv plural, ar indica aceasta. Totuşi, e foarte probabil să fie chiar toponim sau să fie, în acelaşi timp, şi nume patronimic, şi toponim. Această ultimă probabilitate ni se pare cea mai verosimilă. Într-un asemenea caz, locul indicat pare a fi fost situat în sudul judeţului Vaslui.

---

[596] Cf. Cost., *Doc. în. Şt. M.*, I, p. 190.
[597] MDGR, II, p. 35, 60. Vechiul sat Bucureşti, din acest judeţ (pl. Bistriţa) a devenit mai târziu târguşor.
[598] Cost., *Bogd.*, p. 63.

Scanned with OKEN Scanner

Într-un alt document din timpul domniei lui Bogdan Voievod, de la 1514.XII.21, e vorba despre un alt sat cu numele Bucureştii, situat pe râul Moldova, în județul Câmpulung[599]. Sunt, tocmai, acei Bucureşti, care, mai târziu – după dispariția vechiului nume – se vor numi Capu Codrului, aşa cum se numeşte astăzi satul de la apus de mănăstirea Voroneț[600]. Într-o serie de documente moldoveneşti din secolul XVII – de la 1641.IV.4[601], 1664.VIII.6[602], 1673.XI.16[603], 1692.VII.25[604] – este menționat un sat Bucureşti, pe malul Siretului, în apropiere de Nicoreşti şi Cozmeşti, deci în județul Tecuci. Este, desigur, acelaşi sat, care apare şi în documente din secolul XVIII, precum sunt regestele din anul 1758 – unul de la 21 iulie[605], altul de la 30 august[606] – relatate de A. Sava[607]. În ambele se precizează că satele confirmate ca proprietăți, printre care şi Bucureştii, fac parte din „ținutul Tecuciului", deşi e vorba de proprietari originari din județul Putna.

În fine, mai semnalăm, după documente din secolul XVII – de exemplu, din 1667[608], 1691.I.12[609], 1692[610], 1697.VII.11[611] – încă un sat Bucureşti, situat pe malurile râului Bârlad, probabil în județul Tutova[612]. Din toponimia contemporană a Moldovei, relatăm cătunul Bucureşti, care ține de satul Sălăgeni, din județul Fălciu[613]. Demn de toată atenția ni se pare faptul că acest județ cunoştea bine, în trecut, atât

---

[599] Wickenh., *Wor.*, p. 104-106; Bălan, *Doc. bucov.*, I, p. 5-7.
[600] Kosak, *Inschr.*, p. 204; Grigoroviță, DGB, p. 39, 43.
[601] Ghib., *Isp.*, II_1, p. 240, 243.
[602] *Ibidem*, III_2, p. 9.
[603] *Ibidem*, p. 142.
[604] *Ibidem*, IV_1, p. 226.
[605] Sava, *Doc. putn.*, I, p. 84.
[606] *Ibidem*, p. 85.
[607] După „Condica moşiei Câmpuri" (județul Putna).
[608] Ghib., *Sur.*, XXII, p. 16.
[609] *Ibidem*, p. 40.
[610] *Ibidem*, p. 42.
[611] *Ibidem*, p. 46.
[612] Era situat lângă un sat cu numele Băhnăreştii, precum aflăm din doc. de la 1697.VII.11 al lui Antioh Cantemir.
[613] MDGR, II, p. 35; DSR, I, p. 386 (aici, satul e numit Cotu Bucureşti).

Scanned with OKEN Scanner

antroponimul *Bucur*, *-a*, cât şi pe *Muşat*, *-a*[614], după cum ne probează existenţa toponimelor corespunzătoare, până-n vremea noastră, în respectiva regiune.

Între documentele Ţării Româneşti, întâmplarea face ca cel mai vechi, în care apare toponimul Bucureşti, să fie tot din 1392. În acest an, Mircea cel Bătrân – prin actul de danie de la 8 ianuarie – dăruieşte mănăstirii Cozia, ctitoria sa, numeroase proprietăţi, între care şi un sat din judeţul Vâlcea cu numele Bucureşti, situat pe râul Luncaveţ[615]. În secolul următor, Basarab Vodă – printr-un document din 1443.I.9 – confirmă mănăstirii Cozia dreptul de proprietate asupra acestui sat[616], ca şi asupra altora. Menţiuni despre acelaşi sat avem şi mai târziu, în cursul jumătăţii a doua a secolului XV, în mai multe documente, care privesc tot mănăstirea Cozia. Astfel, printr-un act de danie din 1475.VII.15, Basarab Vodă cel Bătrân dăruieşte din nou mănăstirii satul Bucureşti[617]; iar prin altul din 1478.IX.9, Basarab cel Tânăr confirmă această danie[618]. Apoi, trei documente emise de Vlad Vodă Călugărul – unul din 1483.I.27[619], altul aproximativ de la 1487-1488[620] şi al treilea de la 1488.IV.17[621] – confirmă şi ele satul Bucureştii din judeţul Vâlcea ca proprietate a mănăstirii Cozia.

În secolul XVI, ne este atestat în judeţul Ilfov încă un toponim Bucureşti designând un sat. În arhiva Mitropoliei Bucureşti se păstrează un document din 1580.III.12, prin care postelnicul Calotă şi jupâneasa lui Caplea dăruiesc lui Dragomir vornicul cinci sate, între care şi Bucureştii din judeţul Ilfov[622]. Un alt sat Bucureştii este atestat de un document din secolul XVII în judeţul Teleorman, pe malul râului Vedea[623]. De asemenea, numele vechi al unui cătun, care ţine de satul Vâlcele din

---

[614] DSR, I, p. 376. Cf. mai sus, la cap. despre antrop. *Mušat*, *-a*.
[615] PPP, *Doc. Ţ.-R.*, I, p. 55.
[616] *Ibidem*, p. 202.
[617] *Ibidem*, p. 290.
[618] *Ibidem*, p. 305.
[619] *Ibidem*, p. 330.
[620] *Ibidem*, p. 364.
[621] *Ibidem*, p. 371-372.
[622] Ionescu-Gion, *Ist. Bucureştilor*, p. 19; cf. şi MDGR, II, p. 35.
[623] I.-Gion, *Ist. Buc.*, p. 18; MDGR, II, p. 35.

Scanned with OKEN Scanner

județul Râmnicu-Sărat şi care azi se cheamă Erculeşti, a fost tot Bucureştii[624]. Apoi, în județul Brăila, plasa Balta, este cunoscut un sat cu același nume[625]. În fine, mai amintim din Oltenia un deal şi un cătun Bucureşti, care țin de satul Băseşti, plasa Cerna, din județul Mehedinți[626]. Tot în această plasă a județului Mehedinți, pe teritoriul satului Balta, există un alt deal Bucureştii[627], al cărui nume continuă, desigur, vechiul nume al unei moşii. Credem că ambele toponime amintite, din acest județ, trebuie raportate la descendenții aceluiaşi strămoş Bucur, măcar că ele determină obiective diferite, situate în locuri diferite.

În ce priveşte răspândirea acestui toponim în Transilvania, în trecut, avem de asemenea prețioase mărturii, deşi puține. Cele mai vechi, din secolele XV şi XVI, au fost deja menționate de Drăganu, după documente ungureşti. Într-unul din acestea, din anul 1464, toponimul apare sub forma Bukoresthefalva[628], iar în altul, din 1525, sub forma Bukuresth[629]. Ambele designează satul Bucureşti din Hunedoara.

Mai relatăm încă două documente ungureşti, redactate în limba latină, din anul 1600, care conțin toponimul în chestiune. Unul din ele – fără a avea precizată ziua şi luna – este o plângere adresată împăratului de către „Gabriel Ladislaus et Christophorus Zalancu"[630]. Celălalt este un act de donație, de la 4 noiembrie, prin care satul Bukurest este dăruit lui Gabriel Szalánczy şi altor doi frați ai lui pentru zelul cu care au luptat în contra lui Mihai Viteazul[631]. Numele topic Bukurest din ambele documente se raportă la satul Bucureştii din comitatul Zarandului.

În fine, după un alt document unguresc din 1676.VII.20 – prin care M. Apafi, principele Transilvaniei, conferă rangul de nobil lui Boer de *Bukuresti*, locuitor din satul Ormány (comitatul Doboka-Szolnok) – mai aflăm încă o dată atestat toponimul respectiv în însăşi titulatura nobiliară

---

[624] *Ibidem*, p. 19; MDGR, p. 35.
[625] I.-Gion, *Ibidem*.
[626] DSR, II, p. 566; MDGR, II, p. 35.
[627] MDGR, II, p. 35.
[628] Drăganu, *Rom. v. IX-XIV*, p. 310.
[629] *Ibidem*.
[630] Hurmuz., *Doc.*, XII, p. 1052.
[631] Veress, *Doc.*, VI, p. 261.

Scanned with OKEN Scanner

a menţionatei persoane[632]. Credem că el se referă la o a treia localitate din nordul Transilvaniei, iar nu la una din cele două deja relatate.

Dar pe deasupra tuturor acestor toponime – răspândite aproape pe întregul teritoriu etnografic românesc din nordul Dunării – planează numele *Bucureşti* al capitalei României moderne, care-şi are originea tot într-un sat modest, ca şi cele mai sus citate, şi al cărei întemeietor a fost tot un strămoş numit Bucur, după cum spune şi o cunoscută legendă munteană[633].

Singurul care – relativ la originea numelui oraşului Bucureşti – a susţinut o altă părere, uzând de argumente lingvistice, a fost Gustav Weigand. Cum ipoteza sa nu numai că se referă la o problemă atât de esenţială pentru noi, dar – prin modul original cum e pusă, ca şi prin argumentele aduse – are aparenţe din cele mai serioase, credem de neapărată nevoie să ne oprim mai mult asupra ei, spre a o examina temeinic. Observând că-n pronunţarea unor străini – a popoarelor din occident şi în special a germanilor – numele capitalei României sună Bukarest, Weigand afirmă că forma aceasta reprezintă aspectul fonetic arhaic al toponimului care, în gura vechilor români, ar fi sunat Bucarešti. Numai cu timpul respectiva formă s-ar fi transformat în Bucureşti, aspect care mai târziu ajunge să fie general răspândit la români. Astfel, Weigand atribuie toponimului în chestiune ca prototip un presupus nume personal Bukar, care are la bază apelativul mbg. Боукарь = grammaticus! Numele Bukar, devenind patronim, ar fi căpătat forma Bucarescu, care la plural ar fi dat Bucareşti. Apoi, prin asimilaţia regresivă a lui *a* înainte de accent, ar fi rezultat Bucureşti[634]. Weigand admite totuşi ca probabilă originea Bucur pentru alte toponime Bucureşti, deşi el nu raportează la prototipul Боукарь exclusiv numele capitalei româneşti. El crede că din acelaşi apelativ mbg. îşi trag originea şi alţi Bucureşti, însă, „din cauza lipsei formelor celor mai vechi", e greu de distins care anume sunt aceştia şi care sunt cei ce se trag din Bucur[635]. „Formele cele mai vechi" la care se gândeşte Weigand sunt *Bucareşti* şi desigur şi *Bucăreşti*.

---

[632] I. Puşc., FNR, I, p. 90; II, p. 32, 49.
[633] I.-Gion, *Ist. Buc.*, p. 176.
[634] G. Weig., *Bukarest*. Cf. B-A, IV, p. 178.
[635] *Ibidem*, p. 179.

Scanned with OKEN Scanner

Totuşi – exceptând numele capitalei României – el conchide ca verosimil, pentru cele mai multe toponime Bucureşti, prototipul Bucur. Weigand e convins că derivarea numelui Bucureşti al oraşului de la Боукарь e preferabilă derivării de la Bucur „pentru că ea explică nu numai forma românească, ci şi forma Bukarest care e răspândită în Europa; iar foneticeşte şi din punct de vedere al faptelor, nu oferă nici cea mai mică dificultate”[636]. Ipoteza lui Weigand nu se sprijină pe nici o probă; este o ficțiune fără nici un suport concret. În adevăr, în documentele româneşti – începând de la cea mai veche dată, de când se vorbeşte despre oraşul românesc de pe râul Dâmbovița şi până-n epoca modernă – nu e atestată în nici unul forma *Bucareşti* pe care o presupune Weigand şi care, în realitate, n-a existat niciodată. În cele mai vechi documente slavo-române, întâlnim numele oraşului exclusiv sub aspectul fonetic sub care el există şi azi în pronunțarea noastră: Букурешти[637].

Dar mai mult încă: apelativul *боукарь* – etimonul la care Weigand raportează toponimul Bucureşti – n-a existat nici el vreodată în româneşte[638]. Or, pentru a putea presupune că un apelativ a căpătat funcție antroponimică şi apoi toponimică, nici nu era de ajuns ca el să fi existat numai. Se cere ceva mai mult decât simpla atestare a existenței lui.

---

[636] *Ibidem.*

[637] Cf. doc. lui Vlad Țepeş, din 1459.IX.20 (PPP, *Doc. Ț.-R.*, I, p. 241) şi din 1461.II.10 (*Ibidem,* p. 245); ale lui Radu cel Frumos, din 1463.XI.12 (*Ibidem,* p. 246), 1464.V.30 (*Ibidem,* p. 248), 1464.VII.10 (*Ibidem,* p. 250), 1464.VIII.12 (*Ibidem,* p. 254), 1464.X.28 (*Ibidem,* p. 257), 1465.X.14 (*Ibidem,* p. 260), 1465.XI.5 (*Ibidem,* p. 263), 1467.I.15 (*Ibidem,* p. 265) etc. etc.

[638] Un apelativ „bucár”, singurul care există în româneşte – făcând parte din terminologia hamului şi având sensul de „avaloire” (cf. Damé, ITPR, p. 50-51; DLR, I, p. 664) – e un derivat de la *bucă* prin suf. *-ar*; însă nu la el s-a gândit Weigand. De asemenea, MDGR, I, p. 666 înregistrează un toponim „Bucharul” (sic!) care denumeşte o movilă de pe teritoriul com. Obileştii-Vechi din județul Ilfov. Tot aici aflăm şi informația că acest nume datează de-abia din anul 1864, când s-a făcut în România prima reformă agrară şi când – în urma delimitării noilor proprietăți țărăneşti – „pământul unui locuitor numit Bucharu a venit tocmai pe această movilă” (cf. *Ibidem*). Weigand, neaflând atestat în româneşte apelativul mbg., vrea să-i găsească un paralel în târziul *buchér* (< buche), cu care primul n-are de altfel nici o legătură (cf. B-A., IV, p. 179) şi care n-a devenit nici el antroponim.

Scanned with OKEN Scanner

Dar să vedem dacă rezistă criticii cel puţin afirmaţia că fictivul Bucareşti trebuia să se transforme cu orice preţ în Bucureşti. Dacă, în adevăr, există unele toponime care prezintă fenomenul asimilaţiei[639] amintite, la cele mai multe nu se aplică. Din marele număr de toponime de origine patronimică în *-eşti* existente la români, citãm câteva cu un aspect cât mai similar lui *Bucăreşti: Purcăreşti[640], Bumbăreşti[641], Butnăreşti[642], Umbrăreşti[643], Bulgăresć[644].

Ni s-ar putea riposta totuşi că la unele ca acestea asimilaţia nu s-a produs datorită influenţei apelativului prototip – *umbrar*, *butnar* – a cărui imagine a împiedicat transformarea. Dar forme ca *purcar*, *bumbar* de mult nu mai sunt actuale în regiunea unde există toponimele derivate de la ele şi, cu toate acestea, toponimele respective n-au devenit Purcureşti, Bumbureşti. Prin exemplele noastre am vrut numai să arătăm că nici fenomenul Bucăreşti > Bucureşti nu trebuia să aibă loc „în mod necesar"[645], deşi un asemenea fenomen nu prezintă interes în această controversă, întrucât forma Bukarest, pe care-şi construieşte Weigand ipoteza sa, nu-i nicidecum reflexul unei vechi forme româneşti Bucareşti. Ea nu este altceva decât o alterare – datorită pronunţării străine – a formei autentice româneşti, care este şi a fost ab origine Bucureşti. Se poate deci spune că Bucureşti l-a născut pe Bukarest şi nu invers! În acelaşi chip, se pare c-a fost modificat de unii străini şi antroponimul românesc Bucur, care a devenit adesea Bukar[646]. Însă vreun antroponim românesc Bucar – având la bază un apelativ *bucar*, de proveniență bulgară – n-a fost niciodată prototip pentru vreun toponim

---

[639] De exemplu: vechiul toponim Ciumăleşti < Cimalu (cf. Cost., *Doc. în. Şt. M.*, I, p. 505; II, p. 74-75, 211-214) este atestat şi sub forma Ciumuleşti (*Ibidem*, I, p. 212; II, p. 75, 214, 216) cf. şi MDGR). De asemenea, Cuhăreşti (probabil < antr. Cuharu – cf. Cost., *Doc. în. Şt. M.*, II, p. 704) sună şi Cuhureşti (*Ibidem*, I, p. 550-551; II, p. 704). Dar un top. ca Mušăteşti numai în mod cu totul excepţional este atestat şi sub aspectul Mušutešti.

[640] MDGR, V, p. 130.

[641] Cost., *Doc. în. Şt. M.*, II, p. 130.

[642] *Ibidem*, II, p. 555.

[643] Sate actuale. Cf. Umbrăreşti, judeţul Covurului etc.

[644] Cost., *Doc. în. Şt. M.*, II, p. 334.

[645] Cf. B-A., IV, p. 178.

[646] Cf. mai sus.

Scanned with OKEN Scanner

românesc, pentru simplul motiv că asemenea prototipuri, precum am afirmat mai sus, n-au existat la români.

Consecvent ipotezei sale, Weigand atribuie acelaşi prototip, pe *боукарь*, şi toponimului bulgar Букоровци. După el, devenind mai întâi antroponim sub o formă identică cu apelativul corespunzător, Букарь a trecut apoi la forma patronimică pluralã Букаровци (< sg. Букаровецъ), pentru ca în cele din urmă să devină Букоровци, printr-un fenomen de asimilație: *-a + ró- > -o + ró-*[647]. Fiind vorba de un toponim bulgar şi de un prototip tot bulgar, ipoteza lui Weigand ar părea mai verosimilă în acest caz special. Dar fenomenul presupus de Weigand n-ar fi avut motive să se producă, la bulgari, de vreme ce în epoca mediobulgară exista la ei apelativul *боукарь*. Imaginea lui ar fi oprit în loc transformarea, chiar dacă fenomenul fonetic respectiv ar fi fost curent în limbă.

Dar noi ne îndoim de frecvența lui în bulgăreşte. Weigand nu ne dă nici un alt exemplu analog, care să confirme părerea sa. Pe de altă parte, pare foarte probabil că apelativul *боукарь* nici n-a fost aşa de răspândit la bulgari. În adevăr, în texte, nu-l aflăm atestat decât o singură dată în scrierea cu caracter apologetic „О писменьхъ" a călugărului Храбръ[648]. Aşadar, noi suntem de părere că şi Букоровци are ca prototip tot pe antroponimul românesc Bucur şi că respectivul toponim bulgar nu e altceva decât un calc lingvistic după românescul Bucureşti. Că părerea lui Weigand e lipsită de fond se poate vedea clar şi din faptul că, la sârbi, antroponimul românesc Bukur e atestat încă din prima jumătate a secolului XIII, sub forma Букорь[649], păstrată până azi atât ca nume de familie, cât şi cu rol toponimic[650]. Este exact fonetismul pe care-l prezintă tema toponimului bulgar Букоровци. Ba mai mult, aflăm la sârbi şi un toponim de formă patronimică Букоровац[651], adică identic toponimului bulgar[652]; iar altul Букуровац[653] în a cărui temă antroponimul Bucur apare sub aspectul cel mai pur românesc.

---

[647] Cf. B-A., IV, p. 179.
[648] „Аште ли въпросиши словѣньскыѭ Боукарѧ".
[649] Cf. mai sus.
[650] Cf. mai jos.
[651] Cf. mai jos.
[652] Cu singura deosebire că forma sârbă e la sg.; pluralul ar fi absolut identic toponimului bulgar.
[653] Cf. mai jos.

Scanned with OKEN Scanner

În ce priveşte analogia de cadru larg, internaţional, pe care Weigand caută a o stabili – ilustrând-o cu faptul că şi la alte popoare există toponime care au ca prototip apelative sinonime cu mbg. *боукарь* – nici ea nu e valabilă pentru chestiunea noastră. Ba chiar poate fi considerată că e în afară de subiect; căci, în principiu – indiferent despre care limbă e vorba – nu există apelativ de la care să nu se poată forma toponime, cu sau fără trecerea lui prin filieră antroponimică. Evident, un minimum care se cere e ca apelativul respectiv să fi existat în acea limbă[654]. Dar de obicei, se mai cere ca el să întrunească şi alte condiţii sau să beneficieze de anumite împrejurări care să-i favorizeze achiziţionarea funcţiei toponimice. Nu vom nega că, adesea, purul hazard îşi are şi el contribuţia sa importantă, dacă nu chiar decisivă.

Astfel, ca să examinăm criteriul comparativ aplicat la aria Balcanilor, prin exemplele citate de Weigand însuşi – vom constata că dacă-n toponimia sârbilor şi croaţilor există atâtea nume cu tema *đak*, precum sunt Đaka[655], Đakova[656], Đakovica[657], Đaković[658] – aceasta se datoreşte faptului că limba sârbo-croată posedă apelativul *đak*, care e foarte răspândit şi se bucură până azi de o neobişnuită frecvenţă pe tot teritoriul etnografic al respectivelor popoare. Ba mai mult, limba sârbo-croată posedă şi un antroponim cu aceeaşi temă, pe Đako[659]. La fel, dacă-n toponimia neogreacă există nume ca Γραμματικιάγοι, Γραμματικαΐϊκα, Γραμματικου[660], aceasta se explică prin faptul că la greci apelativul γραμματικός[661] este foarte popular, având deosebite nuanţe semantice şi, în acelaşi timp, este atestat şi-n domeniul antroponimiei sub

---

[654] Toponimele împrumutate gata formate dintr-o altă limbă ies din cadrul preocupărilor noastre aici.
[655] Nume de sat şi de râu. Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, II, p. 956.
[656] Nume de târg în Slavonija, nume de sat şi de munte în Serbia. Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, II, p. 958.
[657] Orăşel în Metohija (Stara Srbija). Cf. V. Marinković et R. Tomić, *Velika zidna Karta Kralevine*, SHS.
[658] Sat în sud-estul Bosniei. Cf. Marink. şi Tomić, *Ibidem*.
[659] *Rj. Ak. Zagr.*, II, p. 957.
[660] Cf. Weig. B-A., IV, p. 179.
[661] Cf. A. Ἠπίτης, *Λεξ. έλλ. – γαλλ.*, I, p. 818.

Scanned with OKEN Scanner

variate forme: Γραμματική[662], Γραμματικούδι[663], Γραμματάς[664], Γραμμάτω[665] – care i-au putut înlesni şi mai mult să capete rol toponimic. Asemenea toponime, care sunt reflexul unei terminologii culturale bizantine – comună popoarelor din sud-estul Europei – sunt atestate şi la români prin Grămăticul[666], numele unui afluent al Buzăului[667], şi prin numele de sate Dieci[668] şi Diecheni[669], prin Dieacoiu[670], numele unui deal[671] etc.

Dar toate acestea nu probează deloc că a existat şi un toponim *Bucăreşti (< bucar), ci cel mult că ar fi putut exista. Argumentul analogiei pe plan internaţional, în loc să sprijine ipoteza lui Weigand, se întoarce mai curând împotriva ei, fiindcă el scoate-n relief tocmai ceea ce i-a lipsit apelativului mbg. *боукарь* pentru a deveni toponim la români şi chiar la bulgari.

Mai rămâne să examinăm aspectul metodologic al ipotezei lui Weigand, şi anume să vedem dacă nu cumva însuşi procedeul prin care el vrea să afle originea acestui toponim este criticabil. După părerea noastră, este o eroare – iar adesea poate fi de-a dreptul absurd – să ne întemeiem cercetările cu privire la etimologia unui toponim sau a altui nume propriu exclusiv pe fonetismul pe care-l prezintă variantele sale după pronunţarea străinilor, căci este ştiut că străinii stâlcesc *à leur manière* numele proprii ale altor popoare. În adevăr, când asemenea variante nu sunt chiar întâmplătoare, alterări datorate pur şi simplu unei greşeli de auz, ele sunt în mod fatal aproape totdeauna modificări ale formei autentice datorate bazei de articulaţie specifice fiecărui popor, care-l pun adesea în imposibilitate de a reda exact anumite sunete din

---

[662] Cf. Мπ., NKO, p. 39.
[663] *Ibidem.*
[664] *Ibidem,* p. 161.
[665] *Ibidem.*
[666] Are ca prototip apelativul grămătic < γραμματικός.
[667] MDGR, III, p. 629.
[668] Cf. *Indic. loc. Rom.*, 1943, p. 13.
[669] *Ibidem,* p. 616; MDGR, III, p. 115.
[670] MDGR, III, p. 115.
[671] Toate aceste toponime româneşti au ca prototip apelativul m. *diac.* < διάκος, formă populară < διάκονος.

Scanned with OKEN Scanner

limba altuia. De asemenea, transformările de ordin fonetic şi morfologic au loc nu o dată în baza asocierii numelui străin cu cuvinte şi forme autohtone a căror sonoritate e mai mult sau mai puţin asemănătoare. E vorba adică de diferite manifestări ale procesului de etimologie populară.

Aceasta nu înseamnă nicidecum că noi repudiem complet variantele străine. Mai ales când cele autohtone lipsesc, ele pot fi de-a dreptul salvatoare. Dar chiar şi când cele autohtone există, cele străine trebuie luate în consideraţie, fiindcă pot aduce un element nou, fie restabilind aspecte dispărute din limba de origine, fie măcar confirmându-le pe unele mai puţin curente. Ele trebuie însă examinate cu multă prudenţă şi în tot cazul nu trebuie luate ca punct de plecare atunci când limba de origine posedă ea însăşi suficiente variante pentru numele proprii care ne preocupă. De aceea, considerăm ca un principiu nezdruncinabil că documentele cele mai valabile pentru astfel de cercetări le constituie aspectele fonetice ale acestor nume în limba autohtonilor înşişi.

Dar argumentarea lui Weigand, în sprijinul ipotezei sale mai sus discutate, mai are şi defectul de a fi unilaterală. În adevăr dacă – pentru studiul originii unui toponim – e vorba ca cineva să ia ca punct de plecare variantele străine ale lui, preferându-le formei autohtone, pentru ce să le aibă în vedere numai pe unele şi nu pe toate cele străine? Pentru ce Weigand, în cercetarea lui, s-a bazat exclusiv pe forma Bukarest, când logic ar fi fost să-şi scoată concluziile sale din examenul critic al tuturor formelor străine sau măcar ale celor mai tipice dintre acestea comparându-le între ele? Nu trebuie uitat faptul că dintre popoarele străine, acele care au avut mai strânse şi mai complexe relaţii cu noi şi care ne-au cunoscut mai de aproape şi mai de demult – precum sunt slavii meridionali şi grecii – nu pronunţă Bukarest numele capitalei româneşti, ci au variante foarte asemănătoare, uneori aproape identice formei noastre. Astfel, varianta bulgară e Букурещъ[672]; cea sârbo-croată actuală, la fel, Bucurešt[673], iar cea veche Búkreš[674], cele greceşti

---

[672] Cf. Дюв., *Слов. болг. яз.*, p. 168, 561.
[673] *Rj. Ak. Zagr.*, I, p. 727.
[674] Вук Кар., *Ржечник*, p. 49; *Rj. Ak. Zagr.*, I, p. 727.

Scanned with OKEN Scanner

Βουκορέστι[675], sau Μπουκορέστι[676] şi Βουκουρέστιον[677], şi chiar Μπουκορέστι[678].

Obiectiv, probleme lingvistice – pornind de la variante străine ale discutatului Bucureşti – se puteau totuşi pune, însă cu totul în alt chip. Astfel, de exemplu, s-ar putea cerceta pentru ce popoarele occidentale pronunță respectivul toponim Bukarest? Sau, mai precis: cărui popor străin se datoreşte acest aspect fonetic, care s-a generalizat cu timpul în cea mai mare parte a Europei? Şi cu ce elemente din limba sa îl va fi asociat acel popor[679] sau chiar şi alte popoare?

Soluția originii însă nu ne-o poate da singură forma Bukarest şi mai ales n-o putem afla cu procedee de tipul celor de care s-a servit Weigand. Ar fi fost cu drept cuvânt foarte bizar, dacă nu inexplicabil, ca, în timp ce zecile de toponime Bucureşti care au existat pe întregul teritoriu dacoromân – unele de o apreciabilă vechime, putând fi urmărite documentar până-n Evul Mediu – îşi trag originea din antroponimul Bucur, singur numele capitalei țării să facă excepție, având o origine cu totul deosebită. Menționata legendă munteană despre fondarea Bucureştilor confirmă şi ea această origine, dat fiind că documentul folcloric – ca expresie a unei vechi tradiții autohtone – nu e lipsit nici el de valoare în asemenea împrejurări.

Aşadar, nu mai poate fi nici o îndoială că – din punctul de vedere al originii – numele capitalei României se înşiră şi el alături de celelalte toponime omonime, care au denumit sau denumesc încă modeste sate şi târguri sau numai proprietăți ori variate puncte topografice din ținuturile româneşti de la nord de Dunăre. Mare parte din localitățile cu numele

---

[675] Aceasta este forma populară mai veche. Iată un exemplu din folclorul neogr. unde o aflăm: Ἀνάδεμά σε Μπουγδανιά, Βλαχιά καί Βουκορέστι. Cf. A. Passow, *Pop. carm. Gr. rec.*, p. 261, nr. CCCLXIII (Vezi şi *Ibidem*, p. 167, nr. CCXXVI).

[676] Această formă am auzit-o în Grecia, în limbajul cotidian, însă mai rar. A. Passow, *Pop. carm. Gr. rec.*, 261, nr. CCCLXIII (Vezi şi *Ibidem*, p. 167, nr. CCXXVI).

[677] E forma curentă în limba scrisă (cf. A. Ἠπίτης, *Λεξ. ἑλλ. – γαλλ.*, τ. Γ, p. 820).

[678] Pe aceste două forme le-am auzit cel mai frecvent în limbajul cotidian, în Grecia.

[679] Ne întrebăm dacă nu s-a ajuns cumva la forma Bukarest prin intermediul unei vechi variante ungureşti. Ni se pare verosimil ca ungurii să fi asociat tema toponimului rom. cu apelativul lor *bukar* şi astfel Bucureşti > Bukarest. Apoi l-au transmis germanilor, iar prin germani, mai ales, se va fi difuzat la celelalte popoare occidentale.

Scanned with OKEN Scanner

Bucureşti sunt astăzi de domeniul istoriei. Unele din ele sunt greu, dacă nu chiar imposibil, de identificat. Destul de puţine au răzbătut până-n vremea noastră. În Moldova, se pare că n-a mai rămas azi decât unul singur: satul Bucureşti din judeţul Fălciu. Pentru noi însă, plin de interes este faptul că mărturiile documentare mai sus relatate arată indirect cât de iubit era în trecut antroponimul Bucur-Bucura, la români, pe tot cuprinsul Daciei.

În ce priveşte urmele lăsate în toponimia română de derivatele lui *Bucur*, *-a* – în special de hipocoristicele sale – ele sunt mai puţine decât cele lăsate de prototipul însuşi. În acelaşi timp remarcăm – după mijloacele de informaţie reduse de care dispunem – că numai câteva din aceste derivate au devenit toponime. Ele sunt, totuşi, demne de relatat nu numai pentru a întregi tabloul toponimiei bazate pe antroponimul *Bucur*, dar şi pentru a pune, astfel, mai în plină lumină popularitatea acestui nume la români.

Deosebit de interesant este pentru noi toponimul de origine antroponimică *Bucu*, care – precum am văzut – în documente e foarte rar atestat ca antroponim şi sub aspecte fonetice nesigure[680], pretându-se la confuzie cu Bucă. Ca nume topic însă, acest hipocoristic al lui Bucur apare în toată claritatea tocmai sub forma pe care noi am considerat-o drept punct de plecare pentru alte derivate hipocoristice. *Bucu* este numele unui sat mare din judeţul Ialomiţa, compus din mai multe cătune, dintre care cel principal este Bucu[681]: e cătunul de reşedinţă, unde se află instituţiile mai importante şi autorităţile comunale[682]. El reprezintă deci nucleul satului, fiind desigur şi cel mai vechi cătun. De aceea, numele său s-a şi extins, cu vremea, asupra comunei întregi. Bucu este, de asemenea, numele unui loc, al unei gârle, precum şi al unei lunci situate pe teritoriul comunei respective[683]. În trecut, şi o moşie era cunoscută sub numele Bucul-Mătăseşti[684].

---

[680] Cf. mai sus.

[681] DSR, I, p. 454 – îl prezintă sub aspectul *Bucu*: MDGR, I, p. 678-679, pretutindeni îl scrie *Bucul*, care este forma veche şi care probabil încă subzistă în graiul din această regiune, atunci când toponimul e pus la cazurile oblice, de ex. „pădurea Bucului", „lacul Bucului".

[682] DSR, I, p. 454; MDGR, I, p. 678.

[683] Cf. *Harta Serv. Geogr. Arm.*, 1916, Slob. – Ţăndărei, Seria XII, col. L.

[684] MDGR, I, p. 679.

Scanned with OKEN Scanner

Nu încape nici o îndoială că, la origine, avem a face aici cu o familie de ciobani – având în frunte un şef numit Bucu – care a trecut de la viața semi-nomadă a transhumanței la viața sedentară[685]. Concluzia aceasta se desprinde limpede din faptul că majoritatea cătunelor din care se compune comuna rurală în chestiune sunt aşa-numitele „târle"[686] adică vremelnice aşezări păstoreşti, care au căpătat în cele din urmă caracter de fixitate. Una din aceste târle poartă chiar numele specific ciobănesc de „Căşăria"[687].

---

[685] Legenda (înregistrată de MDGR, I, p. 679) că satul şi-ar fi primit numele Bucul de la căpetenia unor tătari, veniți acolo după pradă, este lipsită de orice temei. Naşterea ei nu-şi află explicație, desigur, decât în faptul că, în epoca modernă, numele Bucu(l) va fi ieşit complet din uz – în acea localitate şi în cele învecinate – aşa că el va fi părut, autohtonilor, de o sonoritate exotică.

[686] MDGR, I, p. 678 („Târlele" sunt în număr de patru, în afară de care mai intră în compoziția comunei şi două sate propriu-zise).

[687] Adică acea încăpere a stânei unde este preparat şi păstrat caşul. Ne întrebăm totuşi dacă nu cumva avem a face aici, la origine, cu un alt termen ciobănesc, şi anume cu „Câşlăria", adică locul unde iernează turma de oi sau vaci şi unde acestea sunt mulse, unde se fabrică brânza (*câşlărie* < *câşla* < turc. *kyşlá* < *kyş* = iarnă). Cf. Tiktin, DRG, I, p. 305; L. Şăin. DULR, p. 109. Noi credem însă în afară de orice îndoială că acest cuvânt a fost asociat chiar de la-nceput de către ciobanii români cu „caş" şi considerat ca un derivat al acestuia. O astfel de etimologie populară a şi favorizat mult adoptarea şi răspândirea termenului străin, de la care a luat naştere – pe teren românesc – o întreagă familie de cuvinte.

Din punct de vedere semantic, ar fi mai potrivit ca termenul „câşlărie" (ceea ce de altfel e tot una cu „câşlă") şi nu „căşăria", să denumească o „târlă". Îndoiala noastră ar fi confirmată şi de faptul că, în Câmpia Bărăganului – străbătută, din cel mai îndepărtat trecut până-n vremea noastră, de marile drumuri ale transhumanței ciobanilor de pe ambele versante ale Carpaților – au fost foarte numeroase „târle" sau „câşle" dintre care unele au devenit sate statornice în toată puterea cuvântului. Unele din acestea au păstrat numele de „câşlă" şi după ce au devenit sate. Confuzia între „câşlărie" şi „căşărie" s-a putut face în faza când câşlăria, devenind sat, colectivitatea ciobănească din care fusese alcătuit, s-a transformat într-o colectivitate agricolă, prin excelență, la care se vor fi adăugat noi colonişti agricoli. Cum cercurilor extrapăstoreşti le este mai bine cunoscut termenul „căşărie" decât „câşlărie", se va fi ajuns uşor la înlocuirea acestuia din urmă prin primul. Cunoaştem, totuşi, în alte regiuni ale țării sate cu numele „Căşăria", care vor fi luat naştere în împrejurări analoage cu cel din Bărăgan şi care par a infirma supoziția noastră de mai sus. În cazul acesta, târla cu numele Căşăria a fost, desigur, la origine, centrul de fabricare a caşului pentru toate târlele care – unindu-se cu timpul – au format mai târziu satul Bucul.

Scanned with OKEN Scanner

Un alt derivat hipocoristic al lui Bucur, care îndeplineşte funcţia toponimică exact sub aspectul de antroponim, ca şi Bucu, este Bucşa. Aşa se numeşte un sat, care intră în componenţa comunei rurale Burdusaci din judeţul Tecuci[688], precum şi un deal[689] şi un pârâu, care curge la sud-vest de satul Bucşa[690]. Un alt sat Bucşa se află în judeţul Ialomiţa, alcătuind împreună cu alte patru comuna rurală Murgeanca[691]. De asemenea, purta acest nume o moşie pendinte de respectiva comună[692]. O altă moşie cu acelaşi nume era situată în judeţul Brăila la sud-vest de satul Cioara – Radu Vodă[693].

Pe teritoriul satului Liteni din judeţul Baia, există un deal numit Bucşa, din care izvorăşte pârâul Bucşa, afluent al râului Suceava[694]. În fine, un pârâu Bucşa – afluent al pârâului Cernul – se află în judeţul Bacău[695]. El străbate satul Bucşeştii pe care l-am semnalat deja aiurea, în documente din secolul XV, dar care e anterior acestui secol[696]. Actuala comună rurală cu acest nume e alcătuită din şapte sate, între care Bucşeştii este satul de reşedinţă[697], ceea ce-l arată drept sat-nucleu, unde a fost prima aşezare omenească. Pe teritoriul lui există şi dealul Bucşeşti[698], iar mai de mult, o moşie purta acelaşi nume[699]. Bucşeştii din judeţul Bacău e singurul toponim pe care-l cunoaştem în această formă de derivat patronimic direct de la muntele Bucşa, prin sufixul plural *-şti*.

Un alt toponim, care pare chiar antroponimul feminin trecut la această funcţie fără nici o modificare morfologică, este numele satului Bucşana. El formează împreună cu alte patru sate comuna rurală Zorleştii

---

[688] DSR, II, p. 878; MDGR, I, p. 676.
[689] MDGR, I, p. 676.
[690] DSR, II, p. 878; MDGR, I, p. 676.
[691] DSR, I, p. 456.
[692] MDGR, I, p. 676.
[693] *Ibidem*.
[694] *Ibidem*.
[695] *Ibidem*, I, p. 677.
[696] Cost., *Doc. în. Şt. M.*, II, p. 588, şi I. Bogd., *Doc. Şt.*, I, p. 69. Cf. mai sus.
[697] MDGR, I, p. 676.
[698] DSR, I, p. 64.
[699] MDGR, I, p. 677.

Scanned with OKEN Scanner

din județul Gorj[700]. Își trage numele de la o femeie, care va fi fost probabil, în trecut, proprietara satului și a moșiei pendinte de el.

Muntele Bucșóiul[701] – situat la hotarul de nord, dintre județul Dâmbovița și Prahova – pare și el, la origine, un antroponim, care a căpătat rol toponimic. Prin el, ne-ar fi deci atestată, în mod indirect, și existența unui nume de familie derivat de la Bucșa, prin sufixul *-óiu(l)*. Credem totuși că e mai verosimil să considerăm sufixul acesta nu ca pe cunoscutul sufix antroponimic, specific numelor de familie, ci ca pe un sufix toponimic. Am avea a face atunci cu un derivat toponimic de la numele personal Bucșa și nu cu o simplă adaptare a unui antroponim la funcția toponimică. Un toponim care apare frecvent în mai multe provincii dacoromâne este derivatul de la numele Bucșa prin sufixul toponimic plural *-áni* (art. *-ánii*). Astfel, satul Bucșanii din sudul Moldovei, de pe pârâul Horincița (județul Covurlui), este menționat încă de pe vremea lui Bogdan-Vodă, într-un document de la 1515.XII.21[702]. Într-un document târziu, din anul 1739, același toponim apare sub forma Bucșănii[703]. În Muntenia, există o comună rurală Bucșiánii, în județul Dâmbovița, formată din două sate, dintre care cel principal se numește Bucșianii[704]. Pe teritoriul respectivei comune se mai află dealul Bucșani[705] și o pădure numită Măgura Bucșani[706]. În județul Vlașca, pe malul râului Neajlov, există o altă comună rurală, cu același nume, compusă din trei sate: Bucșanii de Sus (sau Bărcănească), Bucșanii de Jos (sau Osebiții) și Bucșanii Moșteni (sau Podișorul)[707]. Oltenia are și ea, în județul Vâlcea, un sat Bucșani, care împreună cu alte șase sate alcătuiește comuna rurală Ionești[708].

---

[700] DSR, I, p. 406; MDGR, I, p. 676.
[701] MDGR, I, p. 678.
[702] Cost., *Bogd.*, p. 384-385. E bizar faptul că, în acest document, toponimul respectiv apare sub două aspecte fonetice: unul mai arhaic, Букшѣнїи (*loc. cit.*, p. 384), și altul mai nou, Букшанїи (*Ibidem*, p. 385).
[703] Aceasta e și forma actuală, care prezintă fonetismul specific graiului moldovenesc. Cf. doc. cit. în „Rev. Arh.", VI, fasc. 1, p. 137.
[704] MDGR, I, p. 677.
[705] DSR, I, p. 262.
[706] *Ibidem*.
[707] MDGR, I, p. 678; DSR, II.
[708] DSR, II, p. 1036.

Scanned with OKEN Scanner

Un derivat toponimic de la numele de familie Bucşănescu aflăm în numele Bucşăneasca, sat care intră în componenţa comunei Băneasa din judeţul Covurlui[709]. După aparenţă, s-ar putea crede că toponimul îşi are originea într-un andronim; însă nu e nicidecum cazul. Este ştiut că există toponime feminine, care din punct de vedere morfologic sunt identice andronimelor, pentru că, de fapt, au o obârşie comună. În adevăr, obiectivele de genul feminin, cărora le sunt atribuite asemenea numiri topice, au fost într-o oarecare măsură personificate şi tratate ca nişte femei. Astfel, în cazul de faţă, numele satului Bucşăneasca se trage de la vechiul nume al moşiei pe care acel sat se află situat şi al cărei proprietar se numea Bucşănescu. În fine, mai relatăm toponimul de tipul patronimic, în formă plurală, cu sufixul *-şti*, Bucşeneşti, care poate fi derivat atât de la antroponimul Bucşenescu, cât şi de la Bucşan sau Bucşanu(l), mai sigur de la acesta din urmă.

Un sat cu acest nume există în judeţul Argeş printre satele care alcătuiesc comuna rurală Corbeni[710]. Tot aici, pe teritoriul satului Bucşeneşti, curge şi o gârlă cunoscută sub numele de „Valea Bucşeneşti"[711]. Un alt sat Bucşeneşti este situat în judeţul Muscel, făcând parte din comuna rurală Ţiţeşti[712]. Cu astfel de nume – reflex al derivatelor lui *Bucur*, *-a* în toponimia românească – încheiem capitolul toponimelor care-l au pe acest antroponim ca prototip direct sau indirect. Ele vin să ilustreze, de asemenea, cât de cultivat a fost numele Bucur, cu toată bogata sa familie de derivate, la românii din Dacia.

Dar, demne de toată atenţia – întrucât vin să accentueze şi mai puternic concluzia aceasta – sunt dovezile pe care le avem că numele Bucur s-a fixat şi la unele din popoarele înconjurătoare, atât în antroponimie, cât şi în toponimie. Evident, centrul de expansiune al acestui nume este teritoriul românesc.

Ca antroponim, îl întâlnim până azi la sârbi. Trebuie să specificăm însă că dacă în ce priveşte vestigiile medievale – ca cele mai sus citate, din secolele XIII şi XIV – avem a face cu nume, care se raportă la românii

---

[709] MDGR, I, p. 676.
[710] DSR, I, p. 6; MDGR, I, p. 676.
[711] DSR, I, p. 6.
[712] DSR, II, p. 618; MDGR, I, p. 618.

Scanned with OKEN Scanner

trăitori odinioară între sârbi, când e vorba de acest antroponim sau de derivate ale lui, existente în epoca modernă, atunci avem a face, evident, cu persoane de naționalitate sârbă, care moștenesc numele de la niște strămoși români de mult deznaționalizați. Așa e cazul cu *Bükor*[713] care e atestat în vremea noastră ca nume de familie și care continuă, în formă identică, pe vechiul prenume.

La fel, este cunoscut astăzi încă, la sârbi, tot ca nume de familie, însă sub forma sârbească, tipică acestei funcții antroponimice: Букуровић. Aflăm despre acest nume din două surse diferite care-l înregistrează din două regiuni iugoslave deosebite: prima este un fel de catalog – așa-numit „Šematizam" în scr. – din anul 1878, în care sunt înscriși credincioșii din eparhia mitropoliei de Karlovac[714]; iar a doua este un studiu antropogeografic destul de recent asupra regiunii Височка Нахижа din Bosnia[715]. În prima, Букуровић se raportă la persoane de rit pravoslavnic; în a doua, la persoane de rit mahomedan. Autorul studiului ne informează că respectivul nume denumește vechi familii musulmane din localitatea Bucoko. Frapat probabil de aceasta, el crede că-i poate explica originea astfel: „Strămoșul lor a fost rănit la București și de aceea au fost supranumiți Букуровићи"[716].

Desigur, explicația este chiar a autohtonilor, care l-au informat pe autor; el nu face decât s-o adopte. Noi însă n-o putem accepta, ea fiind cu totul neverosimilă. În adevăr, aspectul fonetic al patronimului indică cu precizie ca prototip pe antroponimul Bucur. Dac-ar fi vorba de un strămoș care a luptat la București, era de așteptat ca descendenților lui să li se fi atribuit, de exemplu, supranumele Букурештићи[717], iar nu

---

[713] Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, I, p. 724.
[714] *Ibidem*, I, p. 727.
[715] М. Филип., *Височка Нахижа*. Cf. НПС, XXV, p. 443 – СЕЗб. XLIII.
[716] *Ibidem*.
[717] Ori poate chiar Букурештевићи. Nici chiar pe terenul limbii române, dac-ar fi vorba de a se crea un supranume – pentru cineva originar din București sau care a trăit un timp în capitală și apoi s-a stabilit aiurea – acesta n-ar fi format de la tema antroponimului, ci de la tema toponimului însuși. Adică, supranumele n-ar suna Bucurescu sau Bucureanu, ci Bucureșteanu.

Scanned with OKEN Scanner

Букуровиħи[718]. Acest nume de familie, la origine, nu e nicidecum un supranume cu bază toponimică, ci, precum arată clar însuşi aspectul său patronimic, el trebuie raportat la un ascendent, care se numea Bucur şi care a fost desigur român sau măcar de viţă românească. Faptul că astăzi antroponimul denumeşte familii musulmane din Bosnia prezintă un deosebit interes, fiindcă vorbeşte în favoarea unei apreciabile vechimi a respectivului nume. Înseamnă că la stabilirea elementelor etnice turceşti în Bucoko, ele au aflat acolo români, între care unii cu numele Bucur. Aceştia, deznaţionalizându-se, au trecut la legea mahomedană; însă vechiul nume românesc, luând înfăţişare patronimică, a supravieţuit şi a devenit în cele din urmă nume de familie cu caracter statornic.

Nu putem omite de a prezenta aici şi numele de familie dalmatin, din regiunea de la nord de Raguza: Букаровиħ[719]. E probabil ca acest patronim să aibă la bază un cognomen al cărui prototip e apelativul *búkâr* (< bokar < bokal). Un astfel de supranume („nadimak") este chiar atestat în Dalmaţia[720] şi faptul că e atribuit celor cu capul neobişnuit de mare arată clar că cognomenul a rezultat din comparaţia ce se face între capul unui individ şi vasul uriaş numit „bukaru". Dar s-ar putea totuşi să avem a face, la origine, cu Букуровиħ, care, nemaiputând fi raportat, în conştiinţa vorbitorilor, la numele Bucur – dat fiind că acesta ieşise de mult din uz – a fost asociat cu apelativul *bukar* sau *bukara*[721].

În ce priveşte hipocoristicele lui Bucur, antroponimia sârbo-croată păstrează – după cât se pare – unele vestigii ale lui Bucă-Bucu. În adevăr, e probabil ca prenumele masculin *Buka*[722] – aflător în opera unui scriitor

---

[718] Ar fi trebuit, în adevăr, ca acei consăteni ai bosniacului „rănit la Bucureşti", care i-au stârnit porecla întâi, să fi avut un perfect simţ al limbii româneşti şi să le fi fost familiar numele Bucur, pentru ca, la formarea supranumelui, să detaşeze într-un chip atât de corect din toponim numai tema lui, identică antroponimului! Or, într-un caz ca acesta, neverosimil după noi, un astfel de procedeu ne-ar duce la aceeaşi concluzie: că în Bucoko – indiferent de faptul că respectivul strămoş a fost sau nu la Bucureşti – era bine cunoscut numele Bucur.

[719] Поп С. Накиħеновиħ, *Бока*. Cf. СЕЗб. XX – НСЗ, IX, p. 289.

[720] Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, I, p. 722.

[721] Vezi şi această formă – *Ibidem*.

[722] *Rj. Ak. Zagr.*, I, p. 721.

Scanned with OKEN Scanner

din secolul XVIII – precum şi derivatul său patronimic Bukić[723] – atestat ca nume de familie în Dalmaţia, la sfârşitul secolului XIX – să-l continue pe românescul Bucă.

În ceea ce priveşte pe Bucu, noi îl vedem în antroponimul Бўкумир atestat ca nume de familie în Muntenegru[724] şi Serbia propriu-zisă[725]. Înfăţişarea slavă, pe care i-o dă partea finală *-mir* şi care ar putea face să se creadă, la prima vedere, că e vorba de un nume compus de tipul vechi-slav, nu trebuie să ne deruteze. Acest element antroponimic – care, prin combinaţia sa cu atâtea alte elemente, a dat naştere la un mare număr de nume – a fost aşa de favorit tuturor popoarelor slave, în trecut, în special ca membru final la alcătuirea numelor compuse, încât el a devenit de la o vreme stereotip, încetând complet de a mai participa la semnificaţia numelui. El e simţit ca un simplu sufix antroponimic, care se putea ataşa la cele mai variate teme. Astfel, în această fază, relativ târzie, el se ataşează nu o dată şi la nume neslave, precum sunt de exemplu numele creştine. În acelaşi chip s-a ataşat el şi numelui românesc Bucu, care – având pentru sârbi un aspect fonetic exotic – se cerea încadrat în antroponimia autohtonă: e ceea ce s-a realizat prin adăugirea lui *-mir*, care i-a dat lui Bucu aparenţe sârbeşti. Bukumir este deci azi, la sârbi, un nume de familie, care-şi are originea într-un prenume şi nu într-un supranume, măcar că lexicograful Daničić îl prezintă ca supranume întrebuinţat în loc de nume de familie[726].

În toponimia slavilor sudici, antroponimul Bucur apare uneori chiar sub forma obişnuită la români numelui de botez. Astfel, în Serbia, Бўкор este numele a două sate, situate în regiunile cele mai muntoase ale districtelor Šabac şi Valjevo: unul în Pocerina[727], iar altul în Tamnava[728], chiar pe muntele Vlašić, care el însuşi indică în chipul cel mai vizibil – prin numele său – că pe acele locuri au fost vechi aşezări româneşti. În preajma menţionatului sat din Tamnava există şi un pisc numit Букорска

---

[723] *Ibidem*, I, p. 723.
[724] Јов. Ердељ., Братоножићи. СЕЗб., XII – НСЗ, VI, p. 479, îl semnalează în satul Jablan, ca nume al unei vechi familii.
[725] *Rj. Ak. Zagr.*, I, p. 727.
[726] *Ibidem*.
[727] Б. Миложевић, *Рађевина и Жадар*. Cf. СЕЗб., XX – НСЗ, IX, p. 685, 765, 799; Љуб. Павловић, *Колубара и Подг*. Cf. СЕЗб., VIII – НСЗ, IV, p. 366, 367.
[728] Љуб. Павловић, *Антроп. вал. Тамнаве* – СЕЗб., XVIII – НСЗ, VIII, p. 427.

Scanned with OKEN Scanner

Главица[729]. În Bulgaria, un munte din apropierea orăşelului Orhanije se numeşte de asemenea Букуръ[730].

Reamintim aici ceea ce am relatat aiurea – cu prilejul discuţiei asupra antroponimului în chestiune, la românii din Balcani – că şi la greci, în Peloponez, există un toponim Μπούκουρο[731], care, în iradierea lui Bucur asupra toponimiei Peninsulei Balcanice, reprezintă punctul cel mai meridional. Alteori – şi aceasta se-ntâmplă cel mai frecvent – numele ia forme de derivate caracteristice sistemului toponimic al poporului slav respectiv. Între acestea, relatăm, la bulgari, pe Букурово[732], numele unei localităţi din districtul Tărnovo, situată nu departe de orăşelul Sevlievo, şi pe Букоровци[733], numele unui cătun care ţine de satul Kalinovci, situat în vestul Bulgariei, în districtul Sofiei (plasa Caribrod). Interesant de relevat este faptul că toponimul Букоровци – derivat patronimic, în formă pluralã de la numele Букоръ – prezintă, din punct de vedere morfologic, o perfectă analogie cu toponimul românesc Bucureşti, ceea ce probează că ambele au luat naştere în împrejurări similare.

Nume ca cele citate indică, incontestabil, că e vorba de o influenţă românească destul de serioasă asupra toponimiei bulgare. Aceasta ne dă dreptul să presupunem că, odinioară – prin românii trăitori în Bulgaria – Bucur va fi fost cunoscut sporadic, ca antroponim, bulgarilor înşişi. Weigand e şi el de părere că bulgarii vor fi împrumutat acest nume mai degrabă de la români decât de la albanezi[734]. Noi credem însă aceasta în afară de orice îndoială, atât pentru că limba albaneză pare a nu fi posedat un astfel de antroponim – sau, în orice caz, chiar dacă-l va fi posedat, n-a fost un nume aşa de favorit ca la români – cât mai ales pentru motivul că, în regiunile bulgare de unde provin aceste toponime, mai sunt cunoscute şi altele care au, în chip absolut sigur, origine românească.

---

[729] *Ibidem*, p. 393, 409, 427.
[730] Cf. C. C. Giurescu, *Ist. rom.*, I, p. 292.
[731] Cf. mai sus.
[732] *Ълг. село*, ч. II, p. 479; ч. III, p. 97. Fapt curios însă, numele acestui sat este scris, aici, în două feluri: în partea I (unde sunt expuse în chip descriptiv localităţile Bulgariei), la p. 479, îl aflăm sub forma Букоровo; iar în partea III (unde sunt prezentate tablourile statistice), la p. 97, îl aflăm în două locuri sub aspectul Букурово. Noi am adoptat această ultimă formă, care e mai apropiată de prototipul românesc.
[733] *Ълг. село*, ч. II, p. 352; ч. III, p. 78.
[734] Weig., *Bulg. Rufn.–Jahresb.*, XXVI-XXIX, p. 168.

Scanned with OKEN Scanner

Un toponim de aspect patronimic, ca cel bulgar mai sus menționat, numai că în formă singulară Бýкоровац, există şi în Iugoslavia, în mai multe regiuni, unele foarte depărtate una de alta. Astfel, el este atestat ca nume de sat în județul Kragujevac[735]. Apoi, tot în Serbia, în satul Црна Трава din regiunea Власина, denumeşte un izvor[736]; iar în satul muntenegrean Мојдеж, din regiunea Boka, un câmp[737]. Acelaşi toponim, însă cu fonetismul temei identic antroponimului românesc corespunzător, Букуровац, este atestat în județul Pirot, unde denumeşte un sat[738].

La sârbi, a fost cunoscut şi toponimul Боукоравьно pe care l-a relatat, după un vechi pomelnic, St. Novaković[739]. El are aparența de a fi designat o localitate de la şes sau de pe valea unui râu. Astfel, e probabil că acest nume să fie rezultatul unei contaminări dintre Bukorovo, derivat toponimic obişnuit de la Bucur, şi epitetul *ravno*[740] – deci *Bukorovo-ravno – asupra căruia se va fi aplicat fenomenul haplologiei. Sunt indicii că hipocoristicele lui Bucur au avut şi ele oarecare răsunet asupra toponimiei sârbo-croate. Menționăm aici mai întâi toponimul Бука, care denumeşte o pădure aparținând satului Atišta din Kičevija (județul Valjevo)[741]. E desigur un pendant al antroponimului Бука mai sus relatat, pe care l-am raportat la rom. Bucă.

În aceeaşi regiune remarcăm că există o întreagă serie de toponime, care toate apar, în chipul cel mai cert, ca derivate ale apelativului *buk* (= fag), începând cu muntele Bukovik[742], apoi o păşune Buko'ić[743], o vale Bukov-Dol[744], o câmpie Buko'a-Niva[745], un pârâu Buko'a-Voda[746], un sat

---

[735] *Rj. Ak. Zagr.*, I, p. 724.
[736] П. Николић, *Кражиште и Власина*. Cf. СЕЗб., XVIII – НСЗ, VIII, p. 373.
[737] Поп С. Накићеновић, *Бока*. Cf. СЕЗб. XX – НСЗ, IX, p. 450.
[738] *Rj. Ak. Zagr.*, I, p. 727.
[739] Aflat în localitatea numită Водичникь. Cf. Ст. Новак., *Срп. пом.* – Гл. срп. уч. др., XLII, p. 126.
[740] Ravno, cu sensul echivalent adjectivului *Donje*, prin contrast cu *Gornje*. Ar trebui să presupunem, în cazul acesta, că va fi existat cândva şi un „Gornje Bukorovo".
[741] Т. Смиланић, Кичевижа – cf. СЕЗб., LI – НСЗ, XXVIII, p. 461.
[742] *Ibidem*, p. 341, 343, 349, 350, 433, 434, 443.
[743] *Ibidem*, p. 444-445.
[744] *Ibidem*, p. 480.
[745] *Ibidem*, p. 428.
[746] *Ibidem*, p. 427.

Scanned with OKEN Scanner

Buko'ičani[747]. Totuşi, fapt foarte curios, o legendă locală atribuie unui cioban din muntele Bukovik întemeierea satului Bukovičani[748], ceea ce arată clar că poporul sârb din acea regiune pune citatele toponime în legătură cu respectivul antroponim. În general, puțin interesează ceea ce crede poporul cu privire la etimologia numelor, dat fiind că, de cele mai multe ori, el se lasă înşelat de aparențe sau face tot felul de combinații mintale cu substrat fantezist. De aceea, aşa-numitul principiu al etimologiei populare – atât de activ în orice limbă – este de fapt echivalent cu principiul falselor etimologii. Cu toate acestea, demnă de reținut este, în cazul de față, tradiția atestată în regiunea Kičevija despre un cioban Буко, care, evident, nu mai are nimic comun cu apelativul „buk" şi care n-ar putea fi explicat altfel decât ca un reflex sârbesc al antroponimului românesc Bucu, hipocoristic de la Bucur. Aspectul fonetic sub care se prezintă numele personajului din legenda sârbă corespunde în adevăr perfect variantei româneşti.

O confirmare în ce priveşte vestigiile numelui Bucu, în această parte a Serbiei, o aflăm în faptul că aici întâlnim şi un derivat al lui. Astfel, în regiunea Jasenica din districtul Rudnik există un munte, care se cheamă Бу́куља[749], precum şi un râu cu acelaşi nume[750]. Toponimul acesta nu poate avea altă origine decât în antroponimul românesc Bucúlia, cu care e absolut identic din punct de vedere fonetic[751]. Identificarea noastră apare cu atât mai verosimilă cu cât toponimia regiunilor meridionale ale provinciei Šumadija ne probează că – printre alte nume de proveniență românească – a cunoscut în trecut, precum am văzut deja, şi numele Bucur. Deci, ea a putut cunoaşte şi un derivat hipocoristic al acestuia. Faptul că lexicografii sârbo-croați înregistrează toponimul în chestiune ca feminin[752] – precum şi este el în realitate – nu ne surprinde deloc. Pentru urechea sârbă, fonetismul numelui românesc corespunzător prezenta – în

---

[747] *Ibidem*, p. 443.
[748] *Ibidem*.
[749] Љуб. Павловић, *Колубара и Подг.* Cf. СЕЗб., VIII – НСЗ, IV, p. 386; Б. Дробњаковић, *Јасеница*, cf. СЕЗб., XXV – НПС, XIII, p. 199-205, 216, 261, 283-284, 292, 294, 297.
[750] Вук Кар., *Срп. Пж.*, p. 49; *Rj. Ak. Zagr.*, I, p. 727.
[751] Б. Дробњаковић, *Јасеница*, cf. СЕЗб., XXV – НПС, XIII, p. 297, 306, 307.
[752] Cu excepția accentului.

Scanned with OKEN Scanner

ciuda genului masculin al acestuia – un aspect mai degrabă feminin, ceea ce a făcut ca el să fie receptat printre toponimele feminine. Astfel, avem a face cu o adaptare de ordin morfologic, realizată aproape fără nici o modificare fonetică, ci limitându-se exclusiv la interpretarea formei numelui împrumutat, prin analogie cu forme autohtone.

Nu putem încheia acest capitol de onomastică sârbo-croată fără ca – în legătură cu răsunetul hipocoristicelor lui Bucur asupra ei – să relatăm şi antroponimul Букулин[753], atestat încă astăzi ca nume de familie în insula Dugi-Otok, de la vest de portul Zara. Aici, în satul Žman, ne sunt semnalate 3 case, ai căror membri poartă acest nume[754]. Prototipul lui, după părerea noastră, este rom. Buculia, sau, probabil, chiar Bucu. În adevăr, el poate fi un derivat de la primul prin sufixul *-in*, precum e, de exemplu, Radulin[755] < Radulja[756] sau de la al doilea, prin sufixul compus *-ulin*, adică: Bukulin < Buko, întocmai ca un Bogulin[757] < Bogo[758].

Deosebit de interesant este toponimul albanez *Bukurišt*[759], care denumeşte o localitate din vecinătatea oraşului Scutari[760]. Aspectul său fonetic, surprinzător de asemănător românescului Bucureşti, ne face să-l considerăm drept un împrumut realizat, poate, prin infiltrația păstorească a românilor meridionali în Albania sau, poate, mai târziu, chiar prin albanezii care au trăit în Valahia şi care, întorşi în patrie, vor fi adus cu ei acest nume ca imitație după numele oraşului capitală a principatului. Un asemenea împrumut e cu atât mai lesne de imaginat, cu cât albanezii – posedând în limba lor o-ntreagă familie de cuvinte cu acelaşi fonetism – îl vor fi simțit de la-nceput ca pe un element autohton şi-l vor fi adoptat fără nici o dificultate. Credem însă că nici într-un caz nu se poate atribui unei astfel de forme toponimice o origine albaneză.

---

[753] Cf. Byk Kap., *Срп. Пж.*, p. 49; *Rj. Ak. Zagr.*, I, p. 727.
[754] Л. Марчић, *Задарска и шибенска острва*. Cf. СЕЗб., XLVI – НПС, XXVI, p. 561.
[755] Cf. Mikl. *Bild. sl. Pers.*, p. 90 – vezi şi altele ca: Dragulin (*Ibidem*, p. 58), Živulin (*Ibidem*, p. 61).
[756] Cf. Maretić, *Nar. im.* – Rad., LXXXII, p. 128.
[757] *Ibidem*, p. 128; Mikl., *Bild. sl. Pers.*, p. 33.
[758] Hipocoristic < Bogoslav, Bogoljub, Bogomil.
[759] Drăganu, *Rom. v. IX-XIV*, p. 208, nr. 1.
[760] Weigand (B-A, IV, p. 178), menționând respectivul toponim, îl raportează la o localitate din regiunea Dibra. Se pare că e vorba de una şi aceeaşi localitate.

Scanned with OKEN Scanner

În fine, tot derivate ale antroponimului românesc Bucur par a fi şi toponime ca Bukarišta[761], Bukeriša[762], care desemnează localităţi situate în Carpaţii vestici, în regiunile Valašska Bystrica şi Karlovsko ale Valahiei morave. Acestea ar reprezenta cele mai îndepărtate vestigii ale ariei lui Bucur înspre miază-noapte. Toate aceste nume topice din ţările vecine României, pe care le-am expus mai sus şi care sunt, incontestabil, de origine românească, constituie o vie mărturie despre migraţiile românilor din regiunile respective. Cum elementele migratorii cele mai tipice sunt păstorii, Ov. Densusianu pare a fi avut dreptate când afirma că numele Bucur a fost cel mai răspândit printre ciobani[763]. Aceeaşi părere a exprimat, târziu după dânsul, şi S. Puşcariu, spunând despre acest nume că „e, la români, obişnuit mai ales în cercurile păstoreşti"[764].

În sprijinul unor astfel de păreri vin şi anumite toponime, care-şi trag originea de la Bucur, şi anume în special acelea care denumesc munţi, păduri, poieni, izvoare, adică diferite locuri caracteristice din regiunile pe unde-şi petrec ciobanii mai mult timpul la păşunat oile. Dar şi unele nume de sate, care vor fi luat naştere de la întemeietori cu numele Bucur, nu contrazic deloc această ipoteză, dat fiind că cel ce venea împreună cu familia sa să fondeze un sat în locuri nelocuite pân-atunci, era tot un agent migrator, deci cel mai probabil – în împrejurările vechi româneşti, în special – tot un cioban, care trecea de la viaţa de seminomadism a transhumanţei la viaţa aşezată. Principial, aceasta s-ar putea susţine în mod serios şi cu privire la oraşul Bucureşti. De altfel, legenda curentă până azi povesteşte chiar că Bucur, întemeietorul oraşului, era cioban. După o variantă a ei, Bucur ar fi numai ctitorul bisericii cu acest nume, de la care apoi şi-ar fi căpătat numele însuşi oraşul[765].

În ciuda unor astfel de consideraţii, ar fi, credem, unilateral să atribuim o origine exclusiv păstorească numelui Bucur. Noi suntem mai degrabă de părere că ciobanii, pe de o parte, au fost purtătorii acestui vechi antroponim românesc în peregrinările lor, contribuind mult în chipul acesta la răspândirea lui pe spaţii foarte întinse; iar pe de alta, în

---

[761] Drăganu, *Rom. v. IX-XIV*, p. 208.
[762] *Ibidem*.
[763] Dens., *Urme*, p. 10.
[764] S. Puşc., *St. istr.*, II, p. 281.
[765] Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 176-178.

Scanned with OKEN Scanner

lumea lor – constituind un mediu rural dintre cele mai conservative – a păstrat cel mai bine numele Bucur până-n timpul nostru. Şi aşa se explică faptul că azi îl aflăm în mijlocul populației ciobăneşti, la munte, mult mai frecvent decât aiurea.

Într-un trecut mai îndepărtat însă, acest nume avea o răspândire mai generală, pe tot teritoriul românesc, ceea ce ne-o atestă, precum am văzut, prezența lui în vechile documente ale celor trei principate româneşti şi în toponimia tuturor provinciilor din nordul Dunării. Raportat la straturile sociale la care era în uz, putem afirma în acelaşi timp că numele Bucur avea odinioară o răspândire ceva mai uniformă, fiind agreat de toate, fără a se fi izolat, în sânul unei singure clase, deşi trebuie să admitem o preferință mai mare pentru el la poporul de jos şi în special la categoria ciobănească.

Se cuvine însă să remarcăm cu acest prilej că – atât în ce priveşte repartiția geografică pe provincii a antroponimului în chestiune, cât şi repartiția lui după clasele sociale în interiorul fiecărei provincii româneşti, mai ales când e vorba de epoci depărtate de vremea noastră – nu ne putem face totdeauna o idee justă din documente. Din diferite cauze, acestea pot lipsi, adesea, pe lungi intervale de timp şi chiar atunci când ni s-au conservat, persoanele din popor precum şi cele din clasele mijlocii sunt mai rar menționate în ele.

Dac-am vrea să facem o clasificare a provinciilor daco-româneşti, după gradul de frecvență al antroponimului *Bucur*, *-a* – în baza materialelor prezentate – e clar că locul prim trebuie atribuit Transilvaniei şi imediat după ea Munteniei. Noi avem impresia că regiunile româneşti sprijinite pe ambele versante de nord şi de sud ale Munților Făgăraşului şi Bucegilor au constituit cândva centrul de expansiune al acestui antroponim. Muntenia, împreună cu sudul Transilvaniei, pân-aproape de râul Mureş, par a fi format – în cadrul repartiției geografice generale a respectivului nume – o arie compactă, pe care am putea-o numi aria centrală a lui *Bucur*.

Moldova ocupă, pare-se, ultimul loc în această clasificare, în special dacă avem în vedere timpurile mai noi, sfârşind cu perioadele modernă şi contemporană. M. Costăchescu, care e astăzi, fără îndoială, cel mai bun cunoscător al documentelor moldoveneşti şi căruia deci îi sunt foarte familiare numele în uz altădată în această provincie, opinează că şi în

Scanned with OKEN Scanner

Moldova veche antroponimul Bucur era rar[766]. Noi însă nu considerăm aşa de sigură această afirmaţie, deşi ea se sprijină, firește, pe vechile documente ale Moldovei. Ba am putea spune că ea e criticabilă tocmai de aceea, fiindcă se sprijină prea mult pe documente şi am arătat de ce. Dar noi, după aceleaşi documente, vom aminti toponimele derivate de la antroponimul Bucur. Indirect, ele atestă existența acestuia şi, trebuie să accentuăm, o atestă într-un chip cu mult mai puternic decât dacă s-ar fi păstrat în documente antroponimul însuşi, de acelaşi număr de ori. Ne gândim îndeosebi la toponimul Bucureşti, care, precum am văzut, apare destul de des în vechile documente moldoveneşti, denumind sate din cele mai diferite regiuni ale provinciei[767].

În ce priveşte frecvența relativ mare a lui Bucur, în epoca modernă, la românii din Muntenia, ne întrebăm dacă ea nu se datoreşte, într-o măsură însemnată, popularității atât de crescute în ultimul timp a legendarului Bucur Ciobanul, presupusul întemeietor al Bucureştilor. Pare a fi mai presus de orice îndoială că avem a face, în cazul de față, cu o redeşteptare la viață a unui nume, care începuse a cădea în uitare. În adevăr, idilica legendă a originii Bucureştilor a fost, cam de vreo sută de ani încoace, din ce în ce mai cultivată pe toate căile – în special pe cale artistică şi literară – şi a avut un rol important nu numai la menținerea, ci chiar şi la selectarea numelui în chestiune. Părinții îşi botezau pruncii Bucur-Bucura dintr-un romantic ataşament față de marele oraş cu origini atât de rustice, întemeiat de un strămoş, care venise să-şi pască turma sa de oi pe malurile Dâmboviței. În acelaşi timp însă, alegerea lor era determinată şi de un discret mobil patriotic: acest strămoş era un român dintre cei mai autentici, iar oraşul întemeiat de el ajunsese capitala țării, se identifică deci cu țara însăşi. Era aici şi un sentiment de legitimă mândrie munteană.

În concluzie, numele *Bucur*, *-a* este, la români, activ încă până azi. Privit prin prisma repartiției sociale actuale, se poate spune că el apare drept numele claselor celor mai reprezentative din punct de vedere etnografic: al țărănimii şi păstorilor, precum şi al claselor mijlocii ridicate din acestea.

---

[766] Cost., *Bogd.*, p. 65.
[767] Cf. mai sus.

Scanned with OKEN Scanner

Dacă avem în vedere originea lui Bucur-Bucura într-un epitet, care se referea la frumusețea fizică a omului – prezentând-o ca pe un ideal de atins și posibil de a fi determinat pe calea denumirii noului născut prin acel antroponim – nu e deloc de mirare de ce el a fost așa de popular la români. Totuși, nu putem pierde din vedere un fenomen neobișnuit de interesant, care a avut loc pe terenul limbii românești: în decursul vremii, apelativele corespunzătoare antroponimului în chestiune au dezvoltat pe nesimțite o altă semnificație, pierzând-o complet pe cea de la origine în legătură cu frumusețea. Astfel, adj. *bucurós* ajunge să însemne: *joyeux, ravi, enchanté*; subst. *bucurie*: *joie, gaieté, ravissement*; vb. *bucurá* (a se): *se réjouir, jouir, rendre heureux*; adv. *bucurós*: *avec joie, volontier, de bon coeur, de bon gré, gaiement*; adv. *îmbucurător*: *réjouissant* etc.[768]

De la frumosul plastic, adică de la obiectul contemplației estetice, se trece la efectul pe care-l produce actul de a contempla acest obiect în sufletul contemplatorului: un sentiment care a fost numit „bucurie" și care s-ar putea numi mai precis bucurie estetică. Apoi, sensul se generalizează pentru orice fel de bucurie. Se reflectă deci în limba română, cu acest prilej, un proces spiritual din cele mai interesante, care ar putea servi psihologilor și esteticienilor ca exemplu clasic pentru ilustrarea unor subtile fenomene psihice, din domeniul vieții afective. La acest proces, antroponimele noastre – create încă din vremea primei etape semantice – n-au participat alături de grupul apelativ concomitent cu dânsul. Ele s-au izolat în sfera semnificației lor de la origine, păstrând-o încă un răstimp.

Aceasta însă n-a putut supraviețui prea mult după transformarea vechiului sens la apelativele respective. Astfel, antroponimele atât de clare odinioară, ca sens, devin tot mai puțin clare. Ele rămân să fie vehiculate în baza tradiției, care face să fie iubite și mai departe de popor, fără ca acesta să-și dea seama de ce. Căci, de foarte multă vreme deja, la români, nimeni când rostea numele Bucur sau Bucura nu se mai gândea la frumusețea persoanei respective. Cu toate acestea, ele n-au încetat niciodată de a fi simțite drept nume românești dintre cele mai neaoșe și, în anumite cercuri, chiar dintre cele mai alese. Trebuie totuși să relevăm că aceste antroponime n-au putut rămâne, prea mult, nici ele complet străine de prefacerile semantice întâmplate pe terenul apelativelor.

---

[768] Damé, NDRF, I, s.v.

Scanned with OKEN Scanner

Nemaipăstrând nimic din vechiul lor sens, în timpurile mai târzii, ele au început de asemenea să sugereze ideea de bucurie. Cel ce le pronunţă nu poate evita de a le asocia cu cuvinte din familia apelativelor cu acelaşi etimon. S-ar putea spune că, prin numele *Bucur*, *-a*, naşterea unui prunc este oarecum salutată ca o mare bucurie a părinţilor şi a familiei. În acelaşi timp, e probabil că-n acest nume se simte şi ceva din urarea adresată noului născut de a fi aducător de bucurie în casă, în tot cursul vieţii lui, de a fi adică o permanentă sursă de bucurii pentru ai săi, ca şi pentru toată lumea.

Această a doua etapă din lunga viaţă a respectivului antroponim este, desigur, ilustrată de o variantă feminină a sa, *Bukurija*, pe care a înregistrat-o Miklosich după un document sârbesc, fără a ne indica precis sursa[769]. Celebrul slavist consideră numele ca fiind sârbesc şi îi atribuie origine albaneză. Noi însă credem că acest antroponim este reflexul apelativului românesc cu fonetism perfect identic „bucuriia" adică „la joie" şi că a designat mai degrabă o româncă decât o sârboaică sau că, cel mult, va fi aparţinut unei femei dintr-o familie de curând sârbizată, în care se păstrau încă unele obiceiuri şi nume româneşti, purtate de ascendenţi.

Credem mult mai puţin verosimil ca în numele „Bukurija" să supravieţuiască un străvechi vestigiu, care ar fi continuat să reprezinte, sub aspectul semantic, faza primară, ilustrând adică ideea de „frumuseţe" în sens abstract, proprie, la origine, apelativului românesc corespunzător, ca şi apelativului paralel „bukurí" din limba albaneză. În sursele româneşti cercetate, noi n-am întâlnit o asemenea variantă feminină a antroponimului în chestiune. Nu ni se pare însă deloc imposibil ca ea să fi existat sau chiar să existe încă, pe undeva, la români. Faptul că ea nu e atestată şi de documentele noastre s-ar datora unei simple întâmplări. Sau, l-am putea atribui şi unui uz familiar, cu caracter intim, care făcea ca numai numele „Bucura" să fie considerat drept o formă acceptată public ca oficială, demnă de a figura în acte.

Nu-i vorbă, această variantă ar fi putut lua naştere, de la Bucur, şi pe terenul limbii sârbe, dacă admitem că ea n-a fost dusă aici chiar în forma aceasta direct de elemente etnice româneşti. N-avem însă nici un motiv de a face o asemenea supoziţie de vreme ce numele Bucura –

---

[769] Mikl., *Bild.*, p. 38, după *Mom. serb.*

Scanned with OKEN Scanner

cunoscut şi el, fără îndoială, alături de corespondentul său masc. Bucur, atât de frecvent atestat în documentele vechi ale sârbilor – se încadra perfect, sub aspectul morfologic, în categoria antroponimelor feminine sârbeşti. Varianta „Bukurija", cu semnificația atribuită de noi este deosebit de prețioasă, fiindcă ea ne indică – la aceeaşi epocă mai târzie când a luat naştere – un sens similar şi pentru celelalte forme ale antroponimului Bucur.

După o comunicare a lui S. Puşcariu, Paşca ne informează că, în Transilvania, „în unele regiuni, cum e de pildă cea a Braşovului, e obiceiul până azi ca orice copil, înainte de botez, să fie numit *Bucur*, iar fata *Bucura*, deşi acest nume nu e din cele mai des întrebuințate în antroponimia locală"[770]. Paşca ne lasă să înțelegem că regiunea Braşovului e numai una din acelea unde are loc fenomenul. Ne-ar interesa mult să ştim cât mai precis tot teritoriul pe care este astăzi în uz această tradiție, neobişnuit de elocventă pentru autohtonismul antroponimului *Bucur*, *-a*. Căci tradiția este, desigur, foarte veche. Vechimea ei o deducem mai ales din faptul că asistăm, prin ea, la fenomenul însuşi al creației numelui propriu – izbucnind din sursa apelativelor – în împrejurări cu totul speciale, care ataşează denumirea pruncului de un rit predecesor botezului. E ceea ce se întâmplă, de obicei, cu antroponimele vechi şi specifice unui popor.

Am relatat aiurea o tradiție analoagă, la sârbi, care – în dorința ca noul născut să trăiască – îl strigă, adresându-i epitetul „živko", indiferent de numele ce a primit sau va primi la botez[771]. Dar, fapt demn de toată atenția, acest epitet era, de foarte multe ori, consacrat definitiv ca nume şi prin ceremonialul botezului. Aşa se face că – în special în cursul Evului Mediu – unul din cele mai răspândite nume, la sârbo-croați, era Živko-Živan-Živana. E vorba aici de o preocupare vitală, care, în lumea slavă, meridională, a dat naştere acestei uzanțe superstiționase: viața însăşi şi năzuința de a o asigura.

Ne întrebăm care este oare preocuparea esențială care le-a făcut pe mamele române să-şi numească şi ele Bucur sau Bucura pruncii lor, în perioada fără nume dinaintea botezului? Tradiția aceasta – aşa precum am

---

[770] Paşca, *Nume*, p. 182.
[771] Cf. „Balcania", VI, p. 484.

presupus – se va fi sprijinind, la origine, pe sensul de frumos, adică, persoanele care-l chemau pe prunc prin astfel de epitete-nume îi adresau de fapt într-o formă din cele mai laconice urarea de a fi *frumos*. De altfel, o asemenea interpretare ar concorda perfect cu ceea ce am relevat deja, cu privire la unele localităţi mai conservative din Ţara Moţilor unde mamele – adresându-se pruncului prin epitetul „muşatul mamii"[772] – trădează aceeaşi preocupare, care a dus la naşterea numelui *Muşat, -a*.

Totuşi, suntem convinşi că din timpuri destul de vechi – odată cu evoluţia semantică a grupului apelativelor respective – tradiţia epitetelor-nume Bucur-Bucura va fi început să sufere şi ea interpretarea corespunzătoare în popor. Deci aceste epitete vor fi devenit expresia bucuriei de a fi căpătat un copil şi vor fi cuprins în ele, foarte probabil, şi urarea ca pruncul să fie în adevăr prilej de bucurie de asemenea în viitor.

Astfel, este incontestabil că, prin semnificaţia sa din a doua etapă, Bucur-Bucura ia loc alături de vechi nume indo-europene cu teme de la apelative care exprimă sub diferite forme ideea de bucurie, precum sunt, de exemplu, vsl. Радъ-Рада, Радославъ-Радослава, Радомиръ-Радомира[773] (< adj. *радъ, -а*); vgr. Χαίρων, Χαιρεφάνης, Χαιροκλής[774] (< vb. Χαίρω) sau Χαροκλής-Χαρόκλια, Εύχάρης, Παγχάρης, Φιλοχάρης[775] (< subst. χαρά); lat. Laetilius, Laetinius, Laetorius, Laetitia (< adj. *laetus*) sau Gaudius, Gaudentius, Gaudellius, Gaudienus[776] (< vb. *gaudeo*). Unele ca acestea din urmă au fost foarte cultivate şi de romanii din Peninsula Balcanică, precum se poate judeca după numeroasele variante publicate de Jireček, ca nume de locuitori din oraşele romane ale Dalmaţiei, unde ele s-au păstrat până-n primele secole ale mileniului II[777].

---

[772] Cf. mai sus.
[773] Mikl., *Bild.*, p. 90.
[774] Fick, *Gr. Pers.*, p. 286; Pape, *Wb. gr. Eig.*, II, p. 1660-1661.
[775] Pape, *Wb. gr. Eig.*, II, p. 1103, 1629; Pick, *Gr. Pers.*, p. 287-288.
[776] Schulze, *Gesch. lat. Eig.*, p. 148, 171, 177, 178, 187, 188, 205, 224, 335, 454; Solmesn, *Indog. Eig.*, p. 147.
[777] Citãm dintre acestea, ca ex., pe: Gaudentius, Gaudente, Gaudinus, Gaudius (cu derivate de tipul lui Gauzulus, Gauçolus, Gauçellus, Gauzigna sau Galdius, Galçellus, Galzana). Cf. Jireček, *Rom. Dalm.*, Bd. I, T. II, p. 37-38; B. II, T. III. p. 29. (În afară de aceste antroponime provenite din Spalato, Zara, Ragusa şi alte oraşe dalmatine, Jireček relatează variante ale lor – unele foarte vechi – din alte regiuni ale imperiului roman, în special din Italia. Cf. *Ibidem*, Bd. I, T. II, p. 38).

Scanned with OKEN Scanner

Exista, prin urmare, în Balcani, o adevărată predilecție pentru numele personale, care exprimau ideea de bucurie. Tradiția lor – de o respectabilă vechime – avea aici rădăcini, care se scufundau adânc în era precreştină. Într-o asemenea atmosferă este şi mai lesne de-nțeles cum schimbarea de semnificație a lui *Bucur*, *-a* s-a putut produce, la un interval relativ scurt, cea a apelativelor respective, încă de la o epocă foarte veche din istoria limbii române. E probabil că, pe la începutul mileniului II, era deja un fapt împlinit. La această interpretare ulterioară a antroponimului *Bucur*, *-a* va fi contribuit, desigur, şi împrejurarea că *Mušat*, *-a*, care domina de mult tot teritoriul de limbă românească – pe deasupra grupărilor dialectale – era de asemenea un nume specializat în a exprima ideea de frumos.

Dar existența a două antroponime – ambele general răspândite, la români – pentru exprimarea unuia şi aceluiaşi concept, ar fi constituit un lux, pe care economia limbii nu-l putea tolera prea multă vreme. Schimbarea de sens a lui *Bucur*, *-a* – antrenată de cea a familiei apelativelor corespunzătoare – devenise deci o necesitate, în momentul când s-a petrecut. Ea venea să umple un gol în antroponimia română, căci, de bună seamă, numele de origine slavă Radu-Rada nu mai sugera, la vremea aceea, nimic din ideea de bucurie, românilor, care nu-l mai înțelegeau, ca unii care nu cunoşteau limba slavonă, iar în limba lor n-aveau cu ce-l asocia. El va fi fost atunci un simplu nume întreținut exclusiv de tradiție şi de legea imitației, ca atâtea altele, fără substrat apelativ. Cu chipul acesta, antroponimul *Bucur*, *-a* a ajuns, de la un timp, să cuprindă-n el o urare referitoare la viața psihică, în locul celei vechi, care avea ca țel provocarea unei calități fizice.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL 7
Mândrul-Mândra, Drăguța-Drăgutul, Mirea, Zâna şi derivatele lor

UN ALT ANTROPONIM ROMÂNESC DIN ACEASTĂ categorie – astăzi, după câte ştim, feminin prin excelenţă, însă în trecut atestat pentru ambele genuri – este *Mândra*, cu hipocoristice ca Mândruța, Mândruca, Mândrica, Mândrița, Mândrulița, Mândrulica, Mândruleana, Mândrişoara şi *Mândrul* sau Mândrea, cu hipocoristicele Mândruț, Mândrişor, Mândricică, Mândrilă. Acest nume îşi trage originea din epitetul *mândru, -ă* cu accepţiunea de *frumos -frumoasă*. Deşi exprimat printr-un cuvânt de origine slavă, antroponimul a luat totuşi naştere pe teren românesc, dat fiind că la nici un popor slav modern şi nici în limba slavă veche nu aflăm un asemenea sens pentru *мѫдръ, -a, -o*, care pretutindeni în lumea slavă a însemnat şi înseamnă *înţelept*. La români, această semnificaţie a dispărut de mult din limba vie. De abia de mai găsim vestigii despre ea în unele texte vechi româneşti, în special în cele religioase, care se resimt mai mult de influenţa originalelor slavone[1].

În general, adj. *mândru* are, în româneşte, sensul de „orgueilleux", „fier", „hautain"[2]. Paralel cu această semnificaţie s-a dezvoltat de la o

---

[1]Foarte frecvent, întâlnim forme crude slavone adaptate cu totul superficial. Cf. Candrea, *Ps. Sch.*, II: „nu mândru" (< не мѫдръ) = nu înţelept, nebun (p. 313[8]); „preamândru" (< прѣмѫдръ) = înţelept (p. 233[1], 110[11], 320[7]; „mândroste" (< мѫндрость) = înţelepciune (p.189[9], 216[3-4], 231[4], 240[6]); însă şi „mândrie", „premândrie" (< мѫдръпрь-, cu suf. românesc) = înţelepciune (p. 189[33], 216[21], 240[25], 93[3], 70[3], 320[7]. Mai des e întrebuinţat cuvântul „înţeleptu" şi „înţelepciure", în textul acestui manuscris (cf. *Ibidem,* glosar p. 421), de unde se poate conchide că aici e vorba de o traducere servilă, după textul slav şi că deci, prin aceste cuvinte, limba Psaltirii de la Şcheia nu este expresia realităţii lingvistice a epocii, în regiunea unde a fost scrisă.

[2] Damé, NDRF, III, p. 17; acest sens îl aflăm atestat, ca o raritate, şi la sârbi pentru моудрь, alături de sensul general de înţelept. Cf. Daničić, *Rječnik*, II, p. 95.

Scanned with OKEN Scanner

vreme – ar fi greu de precizat când – sensul de „frumos". E un proces semantic care a trebuit să înceapă demult, din moment ce, în texte româneşti din cele mai vechi, îl surprindem adesea. Astfel, într-un pasaj din *Cod. Todorescu* – unde este imaginat un dialog escatologic între suflet şi corp – sufletul, din mijlocul chinurilor iadului, îşi apostrofează mustrător corpul, care zace sub pământ: „– Astăzi, ius ți-i *mândrele* tale şi dezmierdăciunele tale?"[3] Iar un cuvânt ca „mândrețe"[4] – din aceeaşi categorie gramaticală de substantive abstracte, ca şi „mândrie" – ajunge mai târziu să exprime ideea de frumos la superlativ: „mândrețe de fată", „nişte mândrețe de femei"[5], „mândrețe de palate".

Nu poate fi îndoială că, în domeniul apelativ, cel dintâi care a dezvoltat acest sens a fost adjectivul: iar la adjectiv, forma feminină, „mândră", s-a identificat cea dintâi cu „frumoasă". Şi totuşi, de fapt, nu poate fi vorba chiar de o identitate absolută, căci *mândru, -ă* continuă a păstra o nuanță semantică, prin care se distinge de *frumos, -oasă*. Se pare că față de aceasta din urmă, adj. *mândru, -ă* exprimă chiar şi un grad superior de frumusețe. Această nuanță deosebită ne este indicată foarte adesea de textele folclorice însele, destul de clar. Iată, de exemplu, în ce chip flăcăul îi reproşează iubitei sale, într-o „strigătură", că-l iubeşte prea puțin: „*Mândră* eşti, frumoasă eşti,/ Numai nu mă prea iubeşti!"[6] Aceeaşi distincție între „mândră" şi „frumoasă" se desprinde şi din următoarele versuri ale unui descântec de dragoste: „Vestea bună ducă-mi-se/ De *mândră*, de *frumoasă*,/ De harnică şi drăgăstoasă"[7]. Sau, acelaşi exemplu, după o variantă a descântecului, unde – cele două epitete fiind separate prin conjuncția „şi" – diferența dintre ele apare în chip mai precis încă: „Eu să fiu însă *mândră* şi *frumoasă*/ Şi lui N. drăgăstoasă"[8]

---

[3] Drăganu, *Cod. Tod.*, p. 224, f. 102.

[4] Nu e lipsit de interes nici faptul că acest substantiv a luat naştere de la tema *mândr-* + suf. *étse* (v. rom. *etse* < *eátsă*), desigur, prin analogie cu „frumusețe", care e mult mai vechi în limba română.

[5] „Des femmes superbes" – Cf. Damé, NDRF, III, p. 17; „ce mai mândrețe!" = „quelles belles choses!" *Ibidem.*

[6] Jarník – Bârs., *Doine*, nr. LXXIII, p. 312.

[7] Frâncu – Candrea, *Rom. MA.*, p. 182.

[8] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

E clar, deci, că adj. „mândră" nu se confundă aici deloc cu „frumoasă", deşi ambele epitete se referă la aceeaşi calitate dorită atât de arzător de fata care-şi vrăjeşte pentru a fi iubită: frumusețea. Acelaşi lucru se poate constata şi dintr-o invocație către lună, pe care-o aflăm într-un descântec din Bucovina: „Lună, lună/ Vârgolună,/ Tu eşti *mândră* şi *frumoasă*,/ Tu eşti a nopții crăiasă"[9].

În dialectul dacoromân, în special în domeniul folcloric, sensul de „frumos" al adjectivului *mândru, -ă* este bogat ilustrat, în cele mai multe regiuni ale acestui dialect: „mândrul soare"[10], „mândra lună"[11], „mândră crăiasă"[12], „mândră floare"[13], „fată mândră" etc. Ne mărginim a cita un singur exemplu – dintr-un basm transilvan, din Țara Moților – pentru a scoate-n relief această semnificație a adj. „mândră", raportată la frumusețea feminină: „Deodată numa ce să mişca apa-n lac şi iese pe țărmure o zână, fată *mândră, cum nu s-o văzut încă alta pe sub soare*"[14].

Trebuie să specificăm totuşi că sunt unele provincii dacoromâneşti, ca Transilvania, Banat şi chiar Bucovina, în al căror grai sensul de „frumos" pentru adj. *mândru, -ă* este cu deosebire caracteristic, având o foarte mare răspândire. E interesant de observat că în aceste provincii, în popor, „la bien aimée" e cunoscută pretutindeni sub numele de „mândra", cuvânt care nu este decât adj. *mândra* devenit substantiv. Credem că nu poate fi vorba aici de o simplă coincidență întâmplătoare. Evoluția semantică a cuvântului *mândru* de la „fier"-„orgueilleux", la „beau", „superbe", „magnifique" pare a fi avut loc într-un anumit domeniu rustic: în viața sentimentală a tinerilor. Acea care se arăta mândră de calitățile ei şi în special de frumusețea sa fizică, precum şi de costumul sau podoabele ei alese – mai ales în zile de sărbătoare, la petrecerile publice – era tocmai

---

[9] Marian, *Vrăji*, p. 41.

[10] „Umbla, frate, *mândrul* soare,/ Umbla, frate, să se-nsoare". Cf. Alecs., *Poez. pop.*, p. 82.

[11] Sub sugestia poeziei populare, pe care o cunoştea perfect, Eminescu însuşi întrebuințează cu un rar efect estetic această asociație de cuvinte: „Peste-a nopții feerie,/ Se ridică *mândra* lună". (*Somn. păs.*).

[12] Cf. *Miorița*, var. Alecs. (*Poezii pop.*, p. 62). „Să le spui curat,/ Că m-am însurat/ C-o *mândră* crăiasă".

[13] Cf. o doină de cătănie din Transilvania: „Dumnezeu m-o milui/ Şi din mine-o răsări,/ Din picioare,/ *Mândră* floare,/ Din păr,/ *Mândru* calapăr". Jarnik – Bârs., *op. cit.*, nr. DCXLVIII, p. 288.

[14] Frâncu – Candrea, *op. cit.*, p. 249.

Scanned with OKEN Scanner

„la bien aimée". N-a fost greu, astfel, ca adjectivul feminin „mândră" raportat la fata iubită să se identifice cu epitetul „frumoasă". E cunoscută puterea de idealizare a tinerilor îndrăgostiți pentru iubitele lor.

Ni se pare foarte semnificativ, din acest punct de vedere, următorul loc dintr-o doină de iubire din Maramureș: „Rămâi, *mândră*, sănătoasă,/ Ca și-o violă frumoasă;/ Când o bate vântu-n față,/ Împle lumea de *mândreață*"[15]. Ceea ce frapează aici este juxtapunerea „mândră"-„mândreață", în aceeași frază. „Mândra", ceea ce e tot una cu frumoasa frumoaselor, deci cu frumusețea personificată, radiază în jurul ei, asupra lumii întregi, „mândreață", adică frumusețe. Dar, încetul cu încetul adjectivul *mândru, -ă* cu sensul de frumos s-a generalizat, putându-se referi deopotrivă la persoane de ambele sexe, pentru ca în cele din urmă să depășească cu mult sfera umană, trecând nu numai în lumea ființelor necuvântătoare, ci și-n cea a plantelor și a lucrurilor de orice gen.

Poezia populară de la românii din nordul Dunării stă mărturie că eroina cântecelor de iubire este numită mai ales „mândra" – sau printr-unul din numeroasele diminutive ale acestui substantiv – și că, în această ipostază, fata iubită apare, în adevăr, drept întruparea cea mai perfectă a frumuseții ideale. „Floricică albăstrea,/ *Mândră, mândruleana* mea"[16]. Nu este acesta, în doinele noastre de iubire, singurul portret al „mândrei", dar e fără îndoială unul din cele mai bune, întrucât – lăsând fiecăruia libertatea de a și-o imagina singur – reușește să dea o înaltă idee despre frumusețea iubitei, numai prin efectele produse asupra tuturor celor ce-o privesc. Însuși soarele, simbolul frumuseții celei mai alese, este eclipsat. Ba chiar el se și-ndrăgostește de fată și încă așa de tare, încât – nemaiputându-și lua privirile de la ea – „uită să asfințească".

După modelul substantivului feminin *mândra*, n-a întârziat de a lua naștere și cel masculin *mândrul*, cu același sens de „bien-aimé". Mândrul, firește, este și el, la rândul lui, idealizat la fel de către fete, care văd într-însul personificarea frumuseții bărbătești. Astfel, o fată din Transilvania, care-și spune-n cântec dorul după „mândrul" ei dus la oaste, și-l închipuie drept cel mai frumos flăcău din tot regimentul: „Neamțule-n[17] șireagul tău/ Nu-i

---

[15] T. Papah., *Maram.*, p. 33, v. 18-21.
[16] Jarník – Bârs., *op. cit.*, nr. XXVII, p. 20.
[17] Cântecul e cules în timpul când Transilvania era sub dominație austro-ungară.

frumos ca *mândrul* meu!"[18] Iată acum două versuri populare, cu circulație de proverb, unde-i aflăm pe ambii parteneri redați prin această terminologie: „Mândra bea şi chiueşte,/ Mândrul tace şi plăteşte"[19].

Că substantivul masculin „mândrul" apare ulterior, se poate deduce, desigur, şi din faptul că în acele regiuni, unde „mândra" e aproape unicul cuvânt prin care se designează *la bien-aimée*, pentru flăcăul iubit există şi alți termeni, „mândrul" fiind întrebuințat incomparabil mai rar. Că adjectivul *mândru, -ă* care stă la baza acestor termeni folclorici a trebuit să aibă mai întâi sensul „frumos" – pentru a căpăta apoi rol de substantiv în menționatele împrejurări – o putem proba cu numeroase exemple din folclorul românesc. În adevăr, acest adjectiv păstrează sensul amintit mai ales în cazurile speciale, când el se referă la flăcăul sau fata iubită. Alegem numai două exemple caracteristice, câte unul pentru fiecare gen, spre a ilustra afirmația noastră. Astfel, într-o doină de iubire din Transilvania, a cărei autoare anonimă este o fată, aceasta – făcând elogiul flăcăului iubit – se foloseşte de următoarea comparație: „Badiu meu, tânăr copil,/ *Mândru* ca un trandafir"[20]. Iar într-o altă doină, flăcăul – plin de admirație față de frumusețea fetei iubite – îi spune: „Că *mândră* ca dumneata/ Nu-i nime câtu-i lumea!"[21]

Era greu deci ca poporul să reziste de a transforma în antroponim un asemenea apelativ. Evident, primul care a apărut a fost numele personal feminin *Mândra*. Odată creat însă acesta, s-a format prin analogie şi corespondentul său masculin *Mândrul*. Astăzi, la români, acest nume a căzut aproape complet în desuetudine. Mai subzistă încă, pe alocuri, numai în mediul rustic şi exclusiv în forme feminine: Mândra, Mândruța etc. În vremea noastră, forma masculină nu se mai întâlneşte decât cel mult ca nume de familie, care atestă însă, în mod neîndoielnic, funcția sa primară de nume de botez. În adevăr, în trecut, avem frecvente dovezi documentare despre răspândirea ei.

Urmărind cronologic acest antroponim, vedem că el apare în Muntenia încă de pe la sfârşitul secolului XIV, din timpul domniei lui

---

[18] Jarník – Bârs., *op. cit.*, nr. DCXXVII, p. 278.
[19] Zanne, *Prov. rom.*, III,p. 452; Hinţescu, *Prov.*, p. 100.
[20] Jarník – Bârs., *op. cit.*, p. 45, nr. LXXXIX.
[21] *Ibidem*, p. 30, nr. LII.

Scanned with OKEN Scanner

Mircea cel Mare, ca nume al unuia dintre boierii care figurează printre martorii documentelor. Nu ni s-a păstrat decât în două dintre documentele rămase de la acest domn: unul din 1389.IX.4[22] şi altul, a cărui dată nu poate fi decât foarte aproximativ stabilită, între anii 1386-1392[23]. În nici unul din aceste două locuri, numele nu este redactat în conformitate cu pronunţarea românească: în primul, îl aflăm sub forma Мъдричка, iar în al doilea, sub forma Мудръчка. În ambele locuri deci, trebuie să vedem nişte simple aspecte grafice determinate de anumite influenţe slavone şi nu fonetisme reale. În adevăr, Мъдричка se datoreşte influenţei limbii bulgare, în care radicalului vsl. *мѫдр-* al respectivei familii de apelative pierduse la acea epocă nazalizarea, devenind *мъдр-*; iar Мудръчка se datoreşte influenţei limbii sârbeşti[24], unde acelaşi radical vsl. devenise de mult *моудр-*. Aceste variate aspecte de redacţie ale unuia şi aceluiaşi nume se explică prin scribii de şcoală diferită sau poate chiar străini, fiecare din ei, aparţinând uneia din cele două naţiuni sud-slave. Lecţiunea justă a acestui antroponim nu poate fi alta decât *Mândricică*[25].

În Moldova, îl aflăm cu mult mai frecvent, cu câteva decenii mai târziu, odată cu epoca domniei lui Alexandru cel Bun şi continuând cu urmaşii acestuia. Documentele moldovene, în general, prezintă numele în chestiune destul de corect redactat. Totuşi, şi în ele întâlnim sporadic

---

[22] P. P. P., *Doc. Ţ.-R.*, I, p. 52.

[23] *Ibidem,* I, p. 64.

[24] Ba în plus şi unei simple erori – ъ în loc de *u* – care desăvârşeşte alterarea numelui românesc.

[25] Panaitescu, *loc. cit.*, I, p. 65 – îl redă pe Мудръчка prin Mudricica, ceea ce e fals. Ne întrebăm pentru ce această lecţiune a numelui românesc? Din scrupule de exactitate ştiinţifică? Dar înseamnă să le împingem până la absurd, perpetuând o alterare evidentă ca cea pe care am relevat-o. Noi credem chiar că tocmai asemenea scrupule trebuie să ne determine la restabilirea formei autentice. În orice caz, dacă aceste scrupule exagerate l-au făcut pe P.P.P. să citească respectivul nume aşa cum l-a citit, constatăm totuşi că el a fost inconsecvent, fiindcă, absolut exact, trebuia să-l citească Mudrăčka! Inconsecvenţa sa este şi mai mare când, pe acelaşi nume – care, în documentul din 1389, prezintă fonetismul bulgar Мъдричка – îl redă prin „Mândričca", adică îl citeşte corect în ce priveşte partea sa iniţială (cf. *Doc. Ţ.-R.*, I, p. 52), deşi, conform exactităţii servile indicate de grafia din text, trebuia citit Mădrička! (Minea – Boga, *Cum se moşt. moş.*, I, p. 43 – citesc bine numele).

Scanned with OKEN Scanner

forme, care ne amintesc de una din cele muntene mai sus citate, precum: Мудричка[26], Моудричка [27], sau – în grafie latino-polonă – Modriczka[28]. În aceste aspecte se reflectă, desigur, influența apelativului corespunzător ucrainean, deși n-ar fi exclus cu totul nici un răsunet al curentului slavo-sârb, care acționa pe atunci asupra școlii de slovenie din Muntenia. De obicei, în documentele Moldovei, acest antroponim apare sub forma Мѫдричка[29] și chiar Мѫндричка [30]. Persoana indicată de el este tot un boier mare al țării, care figurează în documente ca martor, alături de alți boieri, pentru a consolida astfel autoritatea acestor acte oficiale.

Hipocoristicul Mândricică presupune ca prototip imediat un alt hipocoristic: pe Mândrică sau, mai degrabă, pe Mândricél[31], de la care a derivat prin suf. *-ică*. Dacă l-a avut de prototip pe cel dintâi, atunci avem a face cu o derivație obișnuită, prin simpla adăugare a menționatului sufix; dacă însă l-a avut pe cel de al doilea – cum e cel mai probabil – atunci derivația a avut loc prin substituire de sufixe: *-él* prin *-ică*. Prototipul prim al acestor hipocoristice ne este cunoscut sub două aspecte: Mândrul și, mai ales, Mândrea. Așadar, se desemnează clar aceeași filiațiune de derivate, care poate fi observată, de exemplu, la un antroponim masculin ca Florea-Florică[32]-Floricél-Floricícă.

Scribii de slovenie de la noi, neaflând în slavonește un sufix antroponimic, care să corespundă exact celui al hipocoristicului românesc, l-au asociat pe acesta cu sufixul slav *-ička*, care li s-a părut cel mai potrivit și așa a rezultat forma Мѫдричка din documentele slavo-române. Această formă a fost adesea și mai alterată pe cale grafică – în transpunerile slavonești, din diferite acte ale epocilor vechi – ajungând în

---

[26] Cf. Cost., *Doc. în Șt. M.*, I, p. 142 – Doc. a. 1421.XII.13; *Ibidem*, I, p. 152 – doc. a. 1422.XII.25.
[27] *Ibidem*, I, p. 231 – doc. a. 1428.XII.28.
[28] *Ibidem*, I, p. 145 – (versiune latină a doc. slavo-rom. din a. 1421.XII.13).
[29] *Ibidem*, I, p. 147 – doc. a. 1422.III.12; *Ibidem*, I, p. 182 – a. 1426; *Ibidem*, I, p. 233 – a. 1428.XII.28 și Ghib., *Isp.*, I, p. 3; cf. de asemenea Cost., *Doc în Șt. M.*, I, p. 189 – doc. (în trad. rom.) a. 1427.VIII.18; apoi, grafii ca Мандричку – *Ibidem* I, p. 169 – a. 1425.I.30 și Мундричку – *Ibidem* I, p. 157 – a. 1423.III.31.
[30] Cost., *Doc. în Șt. M.*, I, p. 136 – doc. a. 1420.IV.25.
[31] Această variantă e atestată ca nume de familie în Ploiești. Cf. Sevastos, *Pl.*, p. 381.
[32] Cf. *Florică* Ceteraşul – numele eroului unei nuvele a lui I. Paul.

Scanned with OKEN Scanner

documentele din secolul XVI şi la redactări ca Mândriška[33] şi chiar Mândriţka[34], prin asociere cu sufixe slave *-iška*[35], *-icka*, necunoscute antroponimiei române. E foarte probabil, totuşi, ca forma grafică străină Mândriţca să aibă la bază un derivat real al lui Mândrea, după care se va fi orientat pe hipocoristicul *Mândriţă*.

Demn de relevat este faptul că numele sub care-l întâlnim cel mai frecvent, în documente, pe amintitul boier din vremea lui Alexandru cel Bun nu este Mândricică, ci prototipul acestuia: Mândrea[36]. Uneori, el apare, de asemenea, sub numele Mândrul[37]. Dar antroponimul Mândrea-Mândrul s-ar părea să fie mai curând supranume care va fi căpătat funcţie de nume de familie. Totuşi, aceasta e exclus în cazul de faţă. În adevăr, din însuşi faptul că respectivul nume, raportat la acelaşi

---

[33] Cf. Baliţă Mândrişca – doc. a. 1552.IV.29 – Cost. *Şt. Vv.*, p. 142.

[34] Cf. Balinţă Mândriţca – doc. a. 1519.VII.2 – Cost., *Ibidem*.

[35] Acest sufix este în uz, în l. rom., la apelative (cf. Pascu, *Suf. rom.*, p. 249-250) şi, evident, la toponime care au la bază asemenea apelative; nu este însă în uz la antroponime. Totuşi, antroponimul în chestiune a trecut în toponimie sub forma insolită Mândrişca (cf. mai jos). Se pare că grafia Мѫдричка sub care se prezintă numele boierului moldovean în documentele slavoromâne – coroborată de analogia apelativelor cu suf. *-iščă* – a făcut posibilă crearea unui astfel de toponim.

[36] În grafie chirilică Мындрь (uneori Миндрь): cf. doc. a.1428.IV.22 – Ghib., *Sur.*, XVIII, p. 22 şi Cost., *Doc în Şt. M.*, I, p. 210; a.1432.I.4 – Cost. *Ibidem*, I, p. 331; a. 1433.I.28 – Cost. *Ibidem*, I, p. 350; a.1433.II.26 – Cost., *Ibidem*, I, p. 354; a. 1433.VI.4 – Cost., *Ibidem*, II, p. 650; a. 1433.VI.15 – Cost., *Ibidem*, I, p. 359 şi Ghib., *Isp.*, I_1, p. 6; a. 1433, post VI.15 – Cost., *Ibidem*, I, p. 362; a. 1435.XI.25 – *Ibidem*, I, p. 424; a. 1436.VI.15 –*Ibidem*, I, p. 450; a. 1436.VII.1 – *Ibidem*, I, p. 455; a. 1436.VII.17 – *Ibidem*, I, p. 460; a. 1436.VII.24 – *Ibidem*, I, p. 468; a. 1436.VIII.20 – *Ibidem*, I, p. 476; a. 1436.IX.19 – *Ibidem*, I, 488; a. 1436.XI.30 – *Ibidem*, I, p. 494; a. 1436.XII.7 – *Ibidem*, I, p. 498; a. 1437.III.12 – *Ibidem*, I, p. 512; a. 1437.V.15 – *Ibidem*, I, p. 515; a. 1437.VIII.19 – *Ibidem*, I, p. 529; a. 1437.XII.20 (2 doc.) – *Ibidem*, I, p. 536, 542; a. 1438.II.17 – *Ibidem*, II, p. 7-8; a. 1438.II.23 – *Ibidem*, II, p. 11; a. 1438.VI.20 – *Ibidem*, II, p. 24; a. 1438.VIII.18 – D. Bogd., *Acte*, p. 28; a. 1438.VIII.21 – Cost., *Ibidem*, II, p. 27; a. 1439.III.12 – *Ibidem*, II, p. 32; a. 1439.IV.3 – *Ibidem*, II, p. 35; a. 1439.VII.2 – *Ibidem*, II, p. 42; a. 1439.VII.15 – *Ibidem*, II, p. 46; a. 1439.X.26 – *Ibidem*, II, p. 62; a. 1441.VI.25 – D. Bogd., *Acte*, p. 35; a. 1441.VII.7 – *Ibidem*, p. 38; a. 1441.IX.29 – *Ibidem*, p. 40; a. 1442.II.24 – Cost., *Doc. în Şt. M.*, II, p. 88; a. 1442.IV.5 – *Ibidem*, II, p. 97; a. 1450.I.23 – *Ibidem*, II, p. 396.

[37] Doc. a. 1430.VII.7 – Cost., *Doc. în Şt. M.*, I, p. 298-299; a. 1433.I.17 – Ghib., *Sur.*, II, p. 165; a. 1436.IV.21 – *Ibidem*, XVIII, p. 32.

Scanned with OKEN Scanner

personaj, apare în documentele epocii sale sub diferite aspecte – prototip şi hipocoristic – se poate deduce, în chipul cel mai sigur, că aici avem a face numai cu un prenume. Dac-ar fi avut rol de nume de familie, antroponimul în chestiune trebuia să prezinte pretutindeni o formă stereotipă.

Dar mai există o dovadă tot aşa de concludentă. În lista boierilor martori, Mândrea sau Mândricică apare de obicei alături de fratele său denumit Şteful Jumătate. Numele Jumătate – redat în forme patronimice slave[38] – se referă însă deopotrivă la amândoi fraţii[39]. Deci, acesta este numele lor de familie sau, mai just, porecla care îndeplinea funcţia de nume de familie. Astfel, Mândrea ca şi Şteful este nume de botez. Faptul acesta apare şi mai clar în puţinele documente, unde aflăm şi numele Mândrea însoţit de menţionata poreclă cu rol de nume de familie[40]. Aceasta nu înseamnă însă că antroponimul în chestiune nu poate fi întâlnit şi îndeplinind funcţia de nume de familie. Însuşi numele personajului istoric amintit a jucat acest rol, ca patronim, la unii descendenţi ai săi din generaţia imediat următoare[41]. Ceea ce ne-a interesat pe noi aici a fost să arătăm că cea mai veche apariţie documentară a antroponimului este prenume şi că, în general, când e vorba de numele Mândrea sau diferite variante ale sale – chiar când le aflăm, în mod sigur, în ipostaza de nume de familie – ele nu-şi trag cu necesitate originea dintr-un supranume, precum s-ar părea.

Numele personajului atestat de documentele moldoveneşti mai sus indicate poate fi urmărit până pe la jumătatea secolului XV, în tot timpul cât el a desfăşurat o activitate oficială la curtea domnilor ţării. Dar şi după moartea acestui reprezentant al nobilimii din Moldova, numele său

---

[38] Жумътатев, Жумътатич, Жумътатевич, ba chiar şi Жумататинскый. Numai rar apare sub forma-prototip Жумътатъ. Formele patronimice slave citate – cu diferite variaţii de redacţie – arată precis că avem a face aici cu o funcţie distinctă de nume de familie a poreclei transmisă acestor fraţi de la tatăl lor Ion Jumătate. (Asupra genealogiei familiei, cf. *Schiţa* la I. Bogd., *Doc. Şt.M.*, I, p. 499).

[39] Cf. locurile citate mai sus, sub nota 14.

[40] Cf., de exemplu, doc. din a. 1428.IV.22 (cu Миндрѣ Жомотатев) – Cost., *Doc în Şt. M.*, I, p. 210 – şi din a. 1441.VII.7 (cu Мындрѣ Жумътатич) – D. Bogd., *Acte*, p. 38.

[41] De exemplu, la unul din fiii lui Mândrea Jumătate, cunoscut sub numele de Baliţă Mândrea – cf. Cost., *Şt. Vv.*, p. 143.

mai apare încă în documente – până pe la sfârşitul secolului al XVI-lea[42] – atunci când e vorba de succesori şi de împărţirea moşiilor rămase moştenire de la strămoşul lor comun. Întâlnim o dată numele Mândrea şi în *Pomelnicul de la Bistriţa*[43], însă nu putem şti dacă se referă la acelaşi boier moldovean. Sub aceeaşi formă, apare antroponimul acesta şi în secolul XVI, referindu-se însă la o altă persoană din Moldova[44]. În cursul primei jumătăţi a aceluiaşi secol este atestat acest nume şi în Muntenia. Îl aflăm sub anul 1529 într-un registru din arhiva Braşovului, unde este redactat *Mwyndre* de Campolongo"[45]. În ce priveşte varianta Mândrul, ea continuă a se ivi de asemenea în documentele secolelor XVII, XVIII şi XIX[46]. Numele în chestiune ne este atestat adesea şi indirect prin andronimul Mândroaia[47], care o desemnează pe soţia unui Mândru sau Mândrea.

Încă din timpuri destul de vechi – precum am văzut deja în parte[48] – antroponimul nostru a jucat şi rolul de nume de familie, ceea ce dovedeşte vechimea lui ca nume de botez. Astfel, în documente de la sfârşitul domniei lui Ştefan cel Mare este vorba de nobili numiţi Ivul Mândrea[49] şi Mihai Mândrea[50]. Acest nume de familie subzistă încă, şi nu numai în Moldova, ci şi în alte regiuni ale ţării. În Transilvania, de exemplu, este în uz astăzi în câteva sate din Ţara Oltului[51]. Forma Mândrul a început şi ea demult să îndeplinească aceeaşi funcţie antroponimică, trecând mai întâi

---

[42] Cf. documente din timpul lui Ştefan cel Mare: a. 1464.VIII.13 – I. Bogd., *Doc. St. M.*, I, p. 82; a. 1491.X.15 – *Ibidem,* I., p. 481 şi Ghib., *Sur.*, XV, p. 27; a. 1492.II.17 – I. Bogd., I, p. 494-496. Cf. apoi, de exemplu, între documentele din sec. XVI: doc. a. 1519.VII.2 – Cost., *Şt. Vv.*, p. 142; doc. a. 1524.IV.10 – Cost. *Şt. Vv.*, p. 440; doc. a. 1552.IV.29 – Cost., *Ibidem,* p. 142; doc. a. 1577.V.5 – *Ibidem,* p. 143, nota 5.

[43] D. Bogd., *Pom. Bistr.*, p. 72[29] (Мѫндрѣ).

[44] Doc. a. 1521.VI.24 – cf. Cost., *Şt. Vv.*, p. 307-308.

[45] Quellen Kr., II. p. 173.

[46] De exemplu, doc. a. 1669.XII.20 – Boga, *Doc. bas.*, X, p. 17; doc. a. 1670.XII.22 – Ghib., *Sur*, IV, p. 207; doc. a. 1690.III.27 – Ghib., *Isp.*, IV_1, p. 168; doc. a. 1747.V.8 – Ghib., *Sur*, X, p. 164; doc. a. 1820.IV.21 – Boga, *Doc. bas.*, III, p. 53.

[47] Doc. a. 1629.I.12 – Ghib., *Isp.*, II_1, p. 67; 1634.I.9 – *Ibidem,* II_1, p. 23; 1655.XI.7 – *Ibidem,* III_1, p. 62; 1655.XI.20 – *Ibidem,* III_1, p. 64; c. 1660 – *Ibidem,* III_2, p. 138.

[48] Cf. mai sus.

[49] Doc. a. 1493.III.15 – I. Bogd., *Doc. Şt. M.*, II, p. 18-20 şi Ghib. *Sur.*, I, p. 33.

[50] Doc. a. 1497.I.28 – I. Bogd., *Doc. Şt.M.*, II, p. 101-102.

[51] Sâmbăta de Jos, Netot, Sevăstreni – cf. Paşca, *Nume*, p. 274.

Scanned with OKEN Scanner

de la etapa de prenume la cea de nume patronimic. Această din urmă etapă este clar ilustrată de un document de la Ştefan cel Mare, în care figurează boierul „Ivan Mândrul"[52]. În alte documente mai târzii – din prima jumătate a secolului XVII – aflăm un personaj cu numele Ionaşco Mândrul[53]. Sub acest aspect, antroponimul respectiv continuă a avea rol de nume de familie până-n perioada contemporană[54]. Aceeaşi funcţie este atestată în cursul secolului XIX şi pentru forma hipocoristică Mândruț[55], care a fost şi ea cândva nume de botez. Corespondentul său feminin Mândruța este în uz până azi ca prenume.

În Ţara Oltului, e cunoscut ca nume de vacă şi bivoliță[56]. În Muntenia, este cunoscut ca nume de vacă şi hipocoristicul Mândrița[57]. Nu-i nici o îndoială că antroponimia este sursa de unde au fost captate aceste nume de către domeniul zoonomastic. Paşca ne semnalează, în Făgăraş, şi hipocoristicul *Mândruluț*[58], care face acolo oficiul de supranume echivalent numelui de familie[59]. Acest antroponim însă nu-şi trage originea dintr-un supranume – chiar dacă azi va fi fiind simțit astfel; ci dintr-un vechi prenume. Aspectul său – hipocoristic aproape până la hiperbolă – îl recomandă mai degrabă ca pe un produs antroponimic, la crearea căruia factorul afectiv de ordin pozitiv a avut un rol hotărâtor[60].

---

[52] Doc. a. 1502.III.13 – I. Bogd., *Doc. Şt. M.*, II, p. 201.

[53] Doc. a. 1639.XII.3 – Ghib., *Isp.*, II_1, p. 173; 1642.IX.4 – *Ibidem*, II_2, p. 6.

[54] Cf., de exemplu, acest nume printre semnăturile martorilor dintr-un act de danie din Basarabia, de la 1820 – Bogd., *Doc. bas.*, III, p. 53; într-un doc. din Moldova de dincoace de Prut, de la 1826.I.20 – Ghib., *Sur.*, X, p. 279; în lista de abonați publicată într-o carte grecească apărută la Odesa în 1834 (Numele respectivei persoane, originare din Ismail, e redactat cu litere greceşti: Μόντρου) – „RI", V, p. 79.

[55] Iorga, *St. doc.*, XXII, p. 147 – după un „catastih de vinăriciu" (adică registru de impozite pe vin) de la 1818, din județul Gorj (satul Negreni); „RI", VI, p. 263 – între abonații la o carte românească tipărită la 1857.

[56] În satele Opra – Cârțişoara şi Beclean (în acest din urmă sat e atestat numai ca nume de vacă). Cf. Paşca, *Nume*, p. 363.

[57] Damé, NDFR, III, p. 17.

[58] Paşca, *Nume*, p. 274.

[59] *Ibidem*.

[60] E probabil ca acest nume să aibă şi un paralel feminin „Mândruluța", de vreme ce în Maramureş este atestat corespondentul său identic în domeniul apelativelor. Cf. Ţiplea, *Poez. pop. din Mar.*, ap. Pascu, SR, p. 159.

Scanned with OKEN Scanner

O atenție specială merită și antroponimul *Mândrilă*, derivat masculin prin suf. *-ilă*[61] de la Mândru-Mândrea. Astăzi îl cunoaștem exclusiv ca nume de familie. El e răspândit – după cât suntem informați – mai ales în nordul Moldovei și sud-vestul Bucovinei, unde, în județul Câmpulung, există astăzi numeroase familii țărănești – sau de proveniență rustică – cu acest nume[62]. Dar Mândrilă este și el, la origine, nume de botez. Pascu – deși greșește când califică drept adjective, sau adjective devenite ulterior substantive, aproape pe toate apelativele, derivate prin sufixul *-ilă*[63] – totuși el le definește just când spune că acestea ni-l arată pe „posesorul unei calități prin excelență"[64]. În consecință, Mândrilă va fi fost și el simțit cândva ca nume care-l indica pe cel ce era sortit să fie posesorul calității de a fi „mândru", adică frumos. După un uz curent la români – ca și la alte popoare – acest antroponim a fost atribuit de la o vreme și animalelor. Noi l-am cunoscut în Moldova meridională ca nume de bou[65]. Am remarcat că boul numit astfel este, de obicei, *florean*, adică are culoarea părului alcătuită din pete mari albe și roșii sau chiar albe cu negre. Adesea are o pată albă pe frunte. El prezintă deci un aspect considerat de gustul rural ca deosebit de frumos în comparație cu boii care au părul colorat altfel. Chipul cum este utilizat astăzi acest nume, în zoonomastică, nu face decât să confirme sensul pe care el l-a avut și ca antroponim, în faza sa primară de prenume.

În seria variantelor și derivatelor lui Mândrul – consacrate funcției de nume de familie – forma cea mai modernă o prezintă derivatul patronimic *Mândrescu*. De fapt, forma aceasta are o respectabilă vechime. În timpurile noi însă – odată cu sfârșitul secolului XVIII – ea se fixează definitiv în antroponimia română ca nume de familie[66], alături de marele

---

[61] Sufix de origine slavă < *-илъ, -ило* (cf. Mikl., *Bild. sl. Pers.*, p. 7).

[62] Informatoare: Genoveva Mândrilă, studentă originară din com. Șarul Dornei (satul Panaci), în Bucovina. Părinții ei sunt țărani răzeși, ca și alți săteni cu numele de familie Mândrilă din același sat sau din altele apropiate.

[63] Pascu, SR, p. 329-332.

[64] *Ibidem*, p. 329.

[65] În județele Covurlui și Tecuci. Pașca îl înregistrează și el în Opra Cârțișoara (Țara Oltului); însă arată că acest nume e „adus de peste munte". Cf. *Nume*, p. 363.

[66] Cf., de exemplu, Năstasă Mândrescul într-un doc. din a. 1797.X.30 – Boga, *Doc. din Bas.*, II, p. 191; dintre contemporani citățm numele profesorului univ. Simion Mândrescu.

Scanned with OKEN Scanner

număr de nume dominate de moda sufixului patronimic *-escu*, considerat ca semn al unei origini nobile. Amintim, în fine, aspectul *Mândreanu*[67], care de asemenea este destinat, chiar de la origine, aceleiaşi funcţii antroponimice ca şi Mândrescu. El e de obicei derivat de la toponime[68], deşi nu totdeauna. Indirect însă, el oferă adesea interes pentru noi şi în cazul când are origine toponimică, dacă numele topic prototip este de proveniență antroponimică.

Mărturii indirecte despre frecvența şi răspândirea acestui antroponim, la români, din timpurile vechi, sunt o serie de toponime aflătoare în cele mai diferite puncte ale teritoriului etnografic românesc. Astfel, în Basarabia, Mândra e numele unui sat din județul Orhei, situat pe valea râuşorului Palanca[69]. Un sat vechi cu acelaşi nume, dispărut azi, pare să fi fost şi în Moldova de dincoace de Prut, în județul Fălciu, pe valea numită Mândra, unde s-au găsit nişte ruine de biserică şi alte urme de sat[70].

În Muntenia, se numesc aşa trei sate din județul Teleorman: Slobozia-Mândra[71], în apropierea căruia se află şi pădurea Mândra[72]; apoi, alt sat, care împreună cu Cioceştii formează comuna rurală Cioceşti-Mândra[73], iar al treilea, care intră în componența comunei rurale Socetul[74]. Tot Mândra se numeşte şi un vechi sat transilvan din Țara Oltului[75]. Amintim de asemenea unele proprietăți ca Mândra-Stănişoara, care ține de comuna rurală Robeşti din județul Vâlcea[76]; apoi toponimul

---

[67] Numele acesta e cunoscut de o parte şi de alta a Carpaților. În Transilvania, este relatat după o inscripție de pe catapeteasma bisericii din Perşani (județul Făgăraş) „popa Stan Mândreanul", sub a. 1789, cf. Iorga, *St. doc.*, XIII, p. 143. Paşca înregistrează acelaşi nume de familie în aceeaşi regiune şi sub date mai vechi din cursul secolului XVIII. Cf. *Nume*, p. 274.

[68] Astfel, în Transilvania, e probabil adesea să fie un derivat de la numele satului Mândra.

[69] Arb., *Bas.*, p. 146.

[70] MDGR, IV, p. 359.

[71] DSR, II, p. 914.

[72] *Ibidem*.

[73] MDGR, IV, p. 359; DSR, II, p. 904.

[74] DSR, II, p. 898; MDGR, IV, p. 359.

[75] Apare foarte timpuriu în documentele acestei provincii, încă din cursul Evului Mediu.

[76] MDGR, IV, p. 359.

Scanned with OKEN Scanner

Mândra, sub care era cunoscută altă dată o moşie din judeţul Teleorman[77]. Acelaşi nume îl poartă şi unele aspecte geografice ale reliefului românesc, precum este o trecătoare care leagă Transilvania sud-vestică de Oltenia, prin munţii din judeţul Vâlcea[78]; un deal uriaş de pe teritoriul satului Colacu din regiunea de la poalele munţilor Vrancei[79]; apoi un alt deal, din judeţul Fălciu, care aparţine satului Dolheşti şi care e cunoscut sub numele de Dealul Mândrei[80].

Dar la românii din Dacia există toponime din aceeaşi familie şi în formă masculină. Ca un pendant al toponimului din Dolheşti-Fălciu, ne apare Dealul-Mândrului[81], a cărui origine antroponimică ar fi greu de pus la îndoială. Acest deal, atestat şi în vechile noastre documente[82], este situat în Moldova pe teritoriul localităţii Cotnari, celebră prin vinurile sale. Acelaşi toponim este cunoscut şi în Muntenia, în judeţul Buzău[83]. În Oltenia, trecătoarea amintită mai sus mai este numită şi Mândrul[84]. În aceeaşi provincie, în judeţul Gorj, se află pe culmea muntelui Tărtărăul un punct numit Mândrul[85], unde înainte de 1918 era pichet de graniţă. Tot în acest judeţ, în preajma satului Pârâu, se află pădurea numită Mândruleni[86]. Prototipul acestui toponim este şi el, fireşte, antroponimul Mândrul.

Forma Mândrea este de asemenea reflectată în toponimia noastră. Astfel, într-un document moldovenesc din 1641.VII.25, care cuprinde o delimitare de moşie, este vorba despre „stălpulŭ Mândrei”[87]. Tot în Moldova veche, într-un document din vremea lui Bogdan-Vodă, este menţionat un sat de pe Siret cu numele „Curtea Mândrii” sau „Curtea lui Mândrea” – în redacţie slavonă „Мындринъ Дворъ”[88]. Menţionăm tot aici şi toponimul Mândreasa, care denumeşte o pădure de pe teritoriul

---

[77] *Ibidem.*
[78] *Ibidem,* IV, p. 361.
[79] DG Putna, p. 167.
[80] DSR, I, p. 386.
[81] MDGR, IV, p. 361.
[82] Cf. doc. a. 1663.IV.9 – Ghib., *Sur.*, IV, p. 184.
[83] MDGR, IV, p. 361.
[84] *Ibidem.*
[85] *Ibidem* IV, p. 360.
[86] DSR, I, p. 398.
[87] Iorga, *St. doc.*, XXII, p. 245.
[88] Cost., *Bogd.*, p. 280.

Scanned with OKEN Scanner

satului Valea-Seacă din judeţul Putna[89]. Originea sa antroponimică în prototipul Mândrea este evidentă. Stăm numai la îndoială dacă acest toponim s-a format direct de la Mândrea – sufixul *-eásа* indicând deci posesia – sau este o simplă adaptare la funcţia toponimică a andronimului Mândreasa. Căci ni se pare probabil şi una, şi alta; deşi, în mod obişnuit, primul caz ar fi ilustrat mai curând prin Mândreasca.

În satul Şarul Dornei din Bucovina este cunoscut un izvor cu apă minerală sub numele „Burcutul lui Mândrilă"[90]. Tot acolo, în apropiere de acest izvor, curge şi un pârâu numit „Pârâul lui Mândrilă"[91], care se varsă în Călimănel. Sunt toponime care vin să confirme datele noastre privitoare la frecvenţa antroponimului Mândrilă în această regiune[92]. Acelaşi antroponim este de asemenea prototipul toponimului Mândrileşti, care denumeşte un deal din judeţul Teleorman, de pe teritoriul satului Sfinţeşti[93].

În Moldova există un sat, în judeţul Putna, numit Mândrişca[94], prin care se perpetuează numele vechiului boier moldovean discutat mai sus. În vecinătatea lui, se află şi pădurea cunoscută sub numele Mândrişca-Cărbuneşti[95]. Ni se pare puţin verosimil ca satul Mândrişca să se fi chemat, în trecut, Lunca Mândruşcăi – după cum reiese dintr-un pasaj din cronica lui Neculce[96]; adică actualul toponim să aibă ca prototip nu forma antroponimică identică lui – relatată de noi după documente vechi moldoveneşti – ci forma cu sufixul hipocoristic fem. *-úšca*, adică Mândrušca, de tipul slav oriental Maruška[97]. Aceasta, totuşi, e o formă al cărei aspect fonetic ne-ar face să-i atribuim de prototip toponimului din cronică, mai curând un apelativ, şi anume substantivul feminin respectiv. Dar cel mai probabil e să avem a face aici cu o eroare de redactare a

---

[89] DSR, II, p. 744.
[90] MDGR, IV, p. 360.
[91] *Ibidem*.
[92] Cf. mai sus.
[93] DSR, II, p. 898.
[94] DG Putna, p. 170; MDGR, IV, p.360.
[95] *Ibidem*; DSR, II, p. 742.
[96] Neculce, Cronica.
[97] Un astfel de nume, de origine ucr., cf. la I. Bogd., *Doc. Şt. M.*, I, p. 26, 48, 49, 65, 107; II, p. 17, 18, 19, 24, 25, 57, 59.

Scanned with OKEN Scanner

toponimului, datorită copiştilor cronicii – dacă nu chiar autorului – care vor fi scris Lunca-Mândruşcăi în loc de Lunca-Mândrişcăi. Această substituire a lui *i* prin *u* s-ar explica prin faptul că numele Mândrişca suna în orice caz mai străin pentru urechea românească decât Mândruşca.

Cel mai răspândit dintre toate numele de locuri, din această familie, este fără îndoială toponimul de origine patronimică Mândreşti, care denumeşte în special sate. Aflăm un document de la Ştefan cel Mare[98], care nu numai că ne indică în chipul cel mai clar originea antroponimică a numelui topic, dar chiar ne precizează şi persoana după care a fost dat satului: „и продали едно село на верхь Жерула, на имѣ Мъндрешти, где быль Ивань Мындрул"[99]. E vorba despre satul moldovenesc Mândreştii, existent până azi în judeţul Tecuci, pe malurile pârâului Gerul[100]. Un alt sat Mândreşti, care ţine de comuna rurală Boţeşti, judeţul Fălciu[101], îşi trage numele de la boierul moldovean din secolul XV, Ivul Mândrea[102]. La fel e numită şi o pădure de pe teritoriul satului respectiv[103], precum şi un pârâu şi o vale din judeţul Fălciu, azi Vaslui[104]. În judeţul Botoşani există două sate cu numele Mândreşti: unul situat pe malul drept al Jijiei alcătuieşte împreună cu alte şase sate comuna rurală Mănăstireni[105]; altul, în apropiere de Siret, intră, împreună cu alte patru, în componenţa comunei rurale Vlădeni[106]. Acest sat pare să fi fost numit aşa după boierul moldovean Mândrea Jumătate din secolul XV sau după vreunul din descendenţii lui[107].

În judeţul Putna, un sat Mândreşti formează cu alte trei comuna rurală Jorăşti din apropiere de Focşani[108]. Acelaşi nume poartă o baltă

---

[98] Din anul 1502.III.13.
[99] „şi au vândut un sat la izvorul Gerului, cu numele Mândreşti, unde a fost Ion Mândrul". Cf. I. Bogd., *Doc. Şt. M.*, II, p. 201.
[100] MDGR, IV, p. 359; DSR, II, p. 872.
[101] DSR, I, p. 378.
[102] Cf. mai sus.
[103] MDGR, IV, p. 360.
[104] *Ibidem.*
[105] DSR, I, p. 102; MDGR, IV, p. 359.
[106] DSR, I, p. 112; MDGR, IV, p. 359.
[107] Cf. I. Bogd., *Doc. Şt. M.*, I, p. 494-496.
[108] DG Putna, p. 167; MDGR, IV, p. 359; DSR, II, p. 732.

Scanned with OKEN Scanner

mare, care se întinde între satele Jorăşti şi Răstoaca[109]. Apoi, o moşie a statului de pe teritoriul comunei Jorăşti se numea Mândreşti-Moldoveni[110], iar o pădure se cheamă până azi Mândreşti-Petreşti[111]. În Basarabia, se află de asemenea un mare sat răzăşesc cu numele Mândreşti, situat în judeţul Bălţi, pe malurile râuşorului Ciulucul Mic[112]. În judeţul Covurului a existat odinioară un sat Mândreşti, astăzi dispărut, în apropiere de Siret[113]. În judeţul Neamţ, purta mai demult acelaşi nume o moşie de pe teritoriul satului Siliştea[114]. Tot în acest judeţ este numit azi Mândreşti un deal care ţine de satul Mărgineni[115].

În Muntenia este cunoscută comuna rurală Mândreşti din judeţul Râmnicul Sărat, alcătuită din două sate: Mândreştii Vechi, însăşi reşedinţa comunei, care reprezintă deci nucleul ei, şi Mândreştii Noi[116]. Acelaşi nume purta o moşie, care aparţinea acestei comune, şi poartă încă o luncă din vecinătate[117]. În fine, mai amintim şi balta Mândreşti, de pe teritoriul satului Parcheş, din judeţul Tulcea[118]. Acest toponim atât de răspândit, mai ales în Moldova, a avut în mod obişnuit ca prototip pe antroponimul Mândrea. Totuşi el a putut deriva tot aşa de bine şi de la Mândru, precum ne-o dovedeşte pasajul citat din documentul de la 1502[119]. Ba chiar nu este exclus ca, uneori, el să fi derivat şi de la antroponimul fem. Mândra. Unele din toponimele mai sus expuse – şi anume, cele ce prezintă aspectul Mândra sau Mândrul – e probabil să nu-şi aibă originea în antroponime, ci în apelativele corespunzătoare, adjective sau substantive. Totuşi, cum astăzi, de cele mai multe ori, este imposibil de a distinge sigur, în asemenea cazuri, dacă e vorba de un prototip antroponim sau apelativ, am prezentat toate toponimele de acest tip, cunoscute nouă, păstrând, firește, rezerva cuvenită cu privire la originea lor.

---

[109] DG Putna, p. 168; MDGR, IV, p. 360; DSR, II, p. 732, 734.
[110] *Ibidem*.
[111] DG Putna, p. 167-168; MDGR, IV, p. 360.
[112] Arb., *Bas*., p. 146.
[113] MDGR, IV, p. 360.
[114] *Ibidem*.
[115] DSR, II, p. 636.
[116] MDGR, IV, p. 359-360; DSR, II, p. 768.
[117] MDGR, IV, p. 360.
[118] DSR, II, p. 934.
[119] Cf. mai sus.

Scanned with OKEN Scanner

Între aceste toponime, o atenție specială merită numele Mândra, mai sus relatat, al unui „pripor" mare din Munții Vrancei, din preajma satului Colacu. În legătură cu el, circulă, în popor, prin partea locului, o legendă cu caracter etiologic: priporul ar fi fost numit așa „de la o fată *frumoasă*, care ar fi ucis acolo un turc, de care fusese răpită"[120]. Nu putem ști dacă pe eroina legendei o chema chiar *Mândra*; legenda nu ne-o spune. Și chiar de ne-ar spune-o, nu i-am putea acorda decât un credit relativ, ca tuturor știrilor din sursă legendară. Dar e destul de mult că chiar un produs folcloric al respectivei regiuni ne informează că eroina era frumoasă, adică „mândră". Faptul acesta ni se pare de un deosebit interes pentru sensul originar al antroponimelor Mândra-Mândrul-Mândrea în Moldova și în general în provinciile de dincoace de Carpați, unde, în graiul actual, o asemenea semnificație este cu mult mai puțin atestată decât în regiunile de peste munți. Remarcăm, totuși, că semnificația inițială a antroponimelor în chestiune este în mod sigur aceasta numai când ele au rolul de nume de botez sau al unor nume echivalente cu acesta. Când însă au rol de nume de familie – dacă adică e probabil să fie, la obârșie, nu nume de botez cu funcție patronimică, ci cognomina – atunci pot să nu aibă, uneori, nici o legătură cu sensul de frumos. În acest caz – deși, accentuăm, nu totdeauna – Mândrul-Mândra au putut lua naștere de la un defect al individului: acela de a fi fost cunoscut, în colectivitatea unde trăia, ca „orgueilleux", ca „hautain".

Din examenul puținelor documente mai sus relatate, ca și al toponimelor expuse, ar reieși că – sub raportul repartiției geografice pe țară – numele Mândra-Mândrul-Mândrea și derivatele sale ar fi fost în Moldova nai răspândite ca oriunde aiurea. Totuși, s-ar putea ca mărturia documentară mai bogată a acestei provincii – în ce privește antroponimul în chestiune – să se datorească unui simplu joc al întâmplării, care a favorizat aici înregistrarea lui. Ar fi deci imprudent să se tragă concluzii categorice pe baza ei.

Cât despre confirmarea pe care numeroasele toponime moldovenești formate de la Mândrul-Mândra – mai numeroase decât cele din alte regiuni ale țării – vine să o dea concluziei desprinse din

---

[120] DG, Putna, p. 167.

Scanned with OKEN Scanner

atestările documentelor, trebuie să o primim cu o serioasă restricție. Argumentul toponimic își are, e drept, totdeauna valoarea lui incontestabilă în această chestie; dar datori suntem să amintim că noi n-am avut la dispoziție materialul toponimic necesar pentru tot spațiul dialectului dacoromân. Astfel, întinse regiuni de importanța Transilvaniei și a Banatului n-au fost deloc cercetate de noi sub aspectul numirilor topice. Lipsindu-ne un dicționar geografic românesc, care să ne înfățișeze toponimia acestor provincii în realitatea ei lingvistică obiectivă, nu putem cunoaște în ce măsură se oglindește acolo antroponimul nostru în acest domeniu onomastic.

Așadar, deși datele care vorbesc în favoarea Moldovei rămân valabile în comparație cu celelalte regiuni de dincoace de munți, totuși – din pricinile arătate – ele nu pot fi extinse asupra întregului teritoriu românesc din nordul Dunării. Noi avem motive temeinice să presupunem că – într-un trecut mai îndepărtat – numele Mândra-Mândrul va fi fost deosebit de preferat mai ales în Transilvania. În adevăr, aceasta este doar provincia în care apelativul-prototip are curent, astăzi, sensul de „frumos". În același timp, aici, respectivul apelativ îi denumește pe ambii parteneri ai idilelor din lumea satelor.

Pe de altă parte, convingerea noastră este că această realitate lingvistică a avut odinioară un caracter mai general decât azi în cadrul ariei dialectului dacoromân. Privită prin prisma acestei interpretări, Transilvania ne apare ca o regiune conservativă care ne păstrează până-n momentul actual – în toată claritatea – o situație veche, aproape dispărută în alte provincii, unde terminologia folclorică respectivă a suferit modificări sau substituiri, fiindcă nu se fixase prea bine. E ceea ce se desprinde și din faptul că, astăzi, termenii *mândra-mândrul* – indicând pe iubită-iubit – coexistă adesea, în unele regiuni de dincoace de Carpați, cu termenii „drăguța-drăgutul, ibovnica-ibovnicul", în timp ce adjectivul *mândru, -ă* continuă și el să aibă, sporadic, sensul de frumos alături de alte adjective cu semnificație analoagă.

Conservatorismul mai mare al Transilvaniei își află explicație în faptul că fenomenul lingvistic indicat – care marchează aici o evoluție perfect finită – a reușit să se răspândească aproape pretutindeni în această provincie și în mod uniform. Astfel, el s-a putut impune aici definitiv, căpătând o forță de rezistență la inovații, necunoscută altor

regiuni. Astăzi, antroponimul Mândru-Mândra a căzut aproape complet în desuetudine ca nume de botez. Se întâlneşte însă, destul de des, forma sa masculină, adaptată la funcţia de nume de familie, fie chiar sub aspectul citatului prototip, fie ca derivat, precum am văzut – atestând astfel prenumele uitat. În ce priveşte forma feminină, e probabil să fi lăsat şi ea unele urme între numele de familie actuale, deşi incomparabil mai puține[121], dat fiind că numele de familie de origine antroponimică iau naştere, în mod normal, de la patronime şi numai în împrejurări cu totul speciale de la metronime. Totuşi, aspectul feminin al acestui antroponim ni s-a păstrat încă până azi ca nume de botez, deşi numai rar poate fi întâlnit.

În societatea cultă contemporană din Cluj, aflăm că o doamnă, originară din Muntenia, se numeşte Mândra Botez. Numele ei de botez este, fără îndoială, de proveniență rustică; în lumea cultă şi în general în cea urbană, el constituie o excepție. Dar chiar şi la țară, acest nume este azi o raritate. Mult mai bine îl conservă țiganii statornici din România – şi după cât se pare şi cei nomazi, care au făcut popasuri mai lungi în această țară – însă tot numai sub aspectul feminin. Ca nume de țigancă ne este semnalat prenumele Mândra şi în Transilvania, în două sate din Țara Oltului[122]. Este acest grup etnic străin – însă din lumea românească totuşi – un ultim refugiu şi, în acelaşi timp, un semn de totală decadență a antroponimului.

Un alt nume care ilustrează, la români, ideea de frumos şi care oferă o izbitoare analogie cu Mândra-Mândrul, din punct de vedere al genezei sale, este *Drăgúța-Drăgúțul*. Apelativul din care a luat naştere acest nume nu are nici el, la origine, sensul de frumos. Diminutivul *drăguț, -ă* a exprimat mai întâi, ca şi prototipul său *drag, -ă*, o anumită calitate prin excelență psihică. De la o vreme însă, după ce s-a identificat adesea cu noțiunea de „amant, -ă" – în urma căruia fapt capătă şi rol de substantiv – el începe paralel să exprime, ca adjectiv, tot mai mult o însuşire de ordin fizic, deşi continuă a păstra încă destul de sensibile aderențe cu vechea semnificație. Asistăm, astfel, la o interesantă evoluție semantică. Adjectivul acesta devine un cuvânt nou

---

[121] Astfel, desigur că există forma metronimică Amândrei.
[122] În Porumbacul de Jos şi Şercaia. Cf. Paşca, *Nume*, p. 274.

față de prototipul său, dat fiind că el ajunge să aibă cu totul alt sens decât *drag, -ă* (= cher), şi anume pe acela de: mignon(ne), gentil(le), charmánt(e), plein(e) de grâces şi chiar joli(e)[123].

Aşadar, e vorba aici de nuanțe care se încadrează în ceea ce calificăm de obicei cu epitetul generic de „frumos". În această ipostază, epitetul *drăguț, -ă* pare a fi căpătat funcție antroponimică, şi anume, la început, forma sa feminină, iar mai târziu, prin analogie cu ea, şi cea masculină. Trebuie să relevăm însă că aspectul feminin a fost totdeauna incomparabil mai cultivat decât cel masculin. Evident, nu putem ignora faptul că încă de mult există la români – ca şi la slavii meridionali – antroponimul cu bază prin excelență afectivă Draga, cu corespondentul său masculin Dragul[124], care au ca prototip adjectivul respectiv. De aceea e foarte probabil ca Drăguța-Drăgutul să fi luat naştere chiar în cadrul strict antroponimic, adică – precum e şi de aşteptat, în chipul cel mai logic – să fie nişte derivate hipocoristice ale acestora, iar nu nişte apelative de formă diminutivală, cărora li s-a atribuit rang antroponimic. Totuşi, şi într-un asemenea caz, antroponimele în chestiune n-au putut rămâne străine de evoluția semantică petrecută pe terenul apelativelor – la diminutivul corespunzător *drăguț, -ă* – cu care ele prezentau perfectă omonimie, ceea ce a avut de efect că şi hipocoristicele Drăgutul-Drăguța n-au întârziat a fi simțite ca având aceeaşi semnificație.

Deosebit de interesant este faptul că, pe teritoriul dacoromân – singurul dialect unde sunt atestate aceste antroponime – nu constatăm prezența lor, în trecut ca şi azi, decât în regiunile în care la bien-aimée şi le bien-aimé sunt desemnați prin substantivele *drăguța-drăgutul*. Acesta mi se pare un indiciu clar despre rolul pe care, indirect, respectivele substantive l-au avut la naşterea antroponimelor noastre.

Cea mai veche apariție documentară a acestui antroponim – sub aspectul feminin Drăguța – o aflăm în două acte de confirmare de proprietăți, de la Ştefan cel Mare, din 1502. Întâmplarea face ca aceste documente să fi fost emise în aceeaşi lună şi chiar în două zile

---

[123] Cf. Damé, NDRF, II; Tiktin, DRG, II, s.v.

[124] Asupra acestor antroponime şi derivatele lor vom trata aiurea.

Scanned with OKEN Scanner

consecutive[125]. Ele se raportă însă la persoane diferite[126]. În Moldova, mai întâlnim acest nume feminin şi mai târziu, în secolul XVI, sub anii: 1570[127], 1573[128], 1575[129], 1587[130], 1588[131]. Tot în această provincie, este atestat, la scurte intervale, şi în cursul secolului XVII, sub anii: 1606[132], 1620[133], 1639[134], 1640[135], 1641[136], 1642[137], 1651[138], 1668[139], 1677[140], 1695[141]. În unele dintre aceste documente – precum e cel de la Ioan Vodă cel Cumplit, din 1573.V.27, şi cel de la Vasile Lupu, din anul 1639.IX.18 – numele Drăguța se referă la persoane din Basarabia[142].

Deşi cu mult mai rar, aspectul masculin al antroponimului este şi el atestat documentar şi încă destul de timpuriu. Astfel, către sfârşitul secolului XVI, îl întâlnim – într-un document de la Petru Şchiopul din anul 1589 – sub forma nearticulată Drăgúts[143]. Apoi, tot în Moldova, îl

---

[125] Martie 13 şi 14. Cf. I. Bogd., *Doc. Şt. M.*, II, p. 201 şi 204.

[126] În primul document, numele figurează de trei ori – o dată, la nominativ, în forma nearticulată: „И уставше наши слуги Стан и брать его и сестри их Марга и Анна и Илка и Дръгуцъ", şi de două ori la dativ: „продали едно село Стану и брату его и сестрамь ихь Марги и Дръгуци" şi „а мы есмы дали и потвръдили слугамь нашимь Стану и брату его и сестрамь ихь Марги и Драгуци тое предреченное село". Cf. I. Bogd., *Doc. Şt. M.*, II, p. 201. În documentul al doilea, numele apare sub formă de adjectiv posesiv derivat de la Drăguța: „Мирча Езерѣнул, сынъ Драгоущинь". Cf. I. Bogd., *Doc. Şt. M.*, II, p. 204.

[127] Iunie 6. Cf. Ghib., *Sur.*, IV, p. 112.

[128] Mai 27. Cf. Boga, *Doc. bas.*, V, p. 22.

[129] Decembrie 14. Cf. Ghib., *Sur.*, XIX, p. 92. *Ibidem,* XXII, p. 99.

[130] Aprilie 14. Cf. Ghib., *Sur.*, XIX, p. 207-208.

[131] Ianuarie 21. Cf. Ghib., *Sur.*, XX, p. 4.

[132] Decembrie 2. Cf. Ghib., *Sur.*, XX, p. 159-160.

[133] Decembrie 13, Ghib., *Sur.*, II, p. 41.

[134] Mai 17, Ghib., *Sur.*, III, p. 24; Sept. 18, Boga, *Doc. bas.*, VII, p. 21.

[135] Martie 31, Ghib., *Sur.*, III, p. 267.

[136] Sept. 1, Ghib., *Sur.*, XVI, p. 72.

[137] Ante 1 Sept. 1642. Cf. Ghib., *Sur.*, XVI, p. 70.

[138] Aprilie 6, Ghib., *Isp.*, II_2, p. 235; Iunie 14, *Ibidem,* II, p. 238.

[139] Iunie 11, Ghib., *Sur.*, IV, p. 71.

[140] Documentul e datat cu aproximație (în el este menționat Miron Costin, cu rangul de mare logofăt, ceea ce serveşte drept orientare cronologică). Cf. Ghib., *Sur.*, V, p. 36-37.

[141] Aprilie 14, Ghib., *Sur.*, VII, p. 231; cf. şi Ghib., *Isp.*, IV_1, p. 238, unde aflăm de asemenea numele Drăguța, într-un document nedatat.

[142] Cf. mai sus, la notele respective.

[143] Ghib., *Isp.*, I_1, p. 183.

Scanned with OKEN Scanner

aflăm cu acelaşi rol într-un zapis de danie de pe la mijlocul secolului XVII, sub forma articulată Drăgútsul[144], adică sub forma cea mai obişnuită antroponimelor. Aproximativ către sfârşitul aceluiaşi secol, el apare şi în *Pomelnicul de la Govora*[145], sub aspectul Drăgútsu[146], designând foarte probabil chiar o persoană din Oltenia, deşi în acest pomelnic figurează şi unele persoane din Muntenia. Adesea, numele masculin în chestiune apare şi cu funcția de nume de familie, chiar sub aspectul pe care-l prezintă ca prenume. În această ipostază, îl aflăm într-un document moldovenesc de la 1707.XI.20, unde este vorba despre personajul „Tănasie Drăguțul"[147]. Aici, în cazul când nu-şi trage originea dintr-un cognomen – ceea ce e foarte puțin probabil – Drăguțul are rol patronimic, însemnând „al lui Drăguțul" sau „al Drăguțului". El este deci prenume în generația imediat ascendentă. În aceeaşi funcție antroponimică ne este atestat acest nume şi în Muntenia, unde îl întâlnim, în catagrafiile oraşului Ploieşti din 1831 şi 1937, sub forma nearticulată Drăguț[148].

Cel mai des însă, apare acest antroponim, ca nume de familie, în forme patronimice derivate. Acestea şi sunt variantele care s-au fixat ca nume de familie cu caracter permanent. După un document moldovenesc din 1777.VIII.9, relevăm mai întâi forma mai puțin uzitată, Drăguțan, care se raportă la două persoane originare din Basarabia[149]. E un nume de familie, care poate avea drept prototip tot aşa de bine pe Drăguța ca şi pe Drăguțul. Cel mai obişnuit aspect al antroponimului nostru, în această ipostază funcțională, este cel de derivat prin sufixul *-escu*, atât de specific patronimelor româneşti. E ceea ce ne-o probează în chipul cel mai categoric şi documentele. Astfel, un boier din Basarabia, numit Dumitraşco Drăguțăscul, figurează în câteva acte

---

[144] Noiembrie 13, Ghib., *Isp.*, II_2, p. 186-187.

[145] Acest pomelnic (originalul, nu copia care ni s-a păstrat) a început a fi scris în cursul jumătății a doua a secolului XV; totuşi, ținând seama de locul unde este redactat în pomelnic, numele în chestiune nu poate fi raportat la o dată mai veche ca cea indicată de noi, ci mai curând la una posterioară chiar.

[146] Cf. ms. rom. 257 (BAR), F 32^{v}, col. II, r. 5. Chiar şi aspectul fonetic al numelui „Drăgútsu" – cu apocopa lui *-l* – confirmă părerea noastră cu privire la cronologia lui.

[147] Noiembrie 20, Ghib., *Sur.*, IX, p. 203.

[148] Cf. Sevastos, *Ploieşti*, p. 380.

[149] Pavăl Drăgutśan şi Sava Drăgutsán. Cf. Boga, *Doc. bas.*, XIV, p. 54.

oficiale din 1660[150]. Un alt personaj cu același nume de familie – fără indicația prenumelui – este atestat într-un zapis de vânzare de la 1667[151]. Un fiu al acestuia, boierul Ilie sau Iliaș Drăguțescul – având rangul de armaș – figurează într-o serie de documente moldovenești din anii 1669[152] și 1680[153]. Într-un act din 1676.V.25 e vorba despre un boier Prodan Drăguțescul, tot armaș[154]. La 1685.VIII.16, apare iarăși un personaj Drăguțăscul, fără alt nume[155].

Din cele mai sus expuse, constatăm că cea mai mare parte din documentele menționate, care conțin respectivul antroponim, sunt moldovenești și se referă la persoane de pe cuprinsul întregii provincii dintre Carpați și Nistru. Desigur, de aici nu ne e îngăduit să tragem concluzia că Drăguța-Drăgutul e un nume moldovenesc prin excelență; căci, în afară de atestările valahe relatate, vor mai fi existând și alte documente care ne-au scăpat. Totuși, se poate conchide, credem, că, în Moldova, antroponimul acesta a fost mai frecvent decât aiurea.

Toponimia țării s-a resimțit destul de puțin de influența antroponimelor Drăguța-Drăgutul. În ciuda acestei situații însă, ea înregistrează ecoul lor în toate provinciile de dincoace de Carpați, confirmând totodată frecvența sa mai mare la moldoveni. În Moldova întâlnim aceste nume trecute în toponimie chiar și sub forma cea mai directă. Astfel, în județul Putna este cunoscut „Dealul Drăguței", situat pe teritoriul satului Văsuiu din Munții Vrancei[156]. Tot în acest județ, mai întâlnim și toponimul Drăguțaia (sic!), care denumește o colină a muntelui Monteorul[157]. În Munții Vrancei mai există și un pârâu cu numele Drăguțoiul[158]. Primele două dintre acestea au la bază, evident, ca toponim antroponimul feminin Drăguța; iar ultimul care – înainte de a fi

---

[150] Aprilie 17. Cf. Ghib., *Isp.*, III_1, p. 133.
Mai 15, Boga, *Doc. bas.*, XVI, p. 5; iunie 5 – Ghib., *Isp.*, III_1, p. 136.
[151] Ghib., *Sur.*, IV, p. 120; Martie 7, *Ibidem*, XXII, p. 14-15.
[152] Mai 18, Ghib., *Isp.*, III_2, p. 83.
[153] Aprilie 1, Ghib., *Isp.*, IV_1, p. 42; Mai 15, Ghib., *Sur.*, XVI, p. 102; cf. și *Isp.*, IV_1, p. 91, unde e vorba de „Elie Drăguțăscul" cu rang de „sărdar".
[154] Mai 25, Ghib., *Sur.*, XVI, p. 100.
[155] August 16, Ghib., *Sur.*, XXII, p. 38.
[156] DSR, II, p. 750.
[157] MDGR, III, p. 251.
[158] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

fost numele pârâului amintit – a fost, chiar în forma aceasta, nume de familie, a avut ca prototip pe Drăguțul. În fine, tot în județul Putna, este situat și Schitul Drăguțești care ține de satul Crucea de Sus[159]. Acest toponim de formă patronimică plurală este cunoscut și în Muntenia unde designează un sat care intră-n componența comunei Drăguțești-Săpunari din județul Argeș[160]. În Oltenia de asemenea există, în județul Gorj, un sat numit Drăguțeștii, care ține de comuna rurală Romanești[161].

Pentru a completa seria antroponimelor de acest tip, trebuie să-l mai examinăm aici, mai de-aproape – păstrând totuși anumite rezerve – și pe *Mirea*, nume de botez masculin bine cunoscut la românii din Dacia. Originea lui pare a fi inseparabilă de adjectivul alb. *mirɛ*, care are nu o dată sensul de frumos[162], adică este în anumite împrejurări sinonimul perfect al adjectivului *búkurɛ*[163]. Relațiile etimologice just stabilite de G. Meyer între *mirɛ* și paralele indoeuropene, ca sl. *milъ*, lit. *meilús*, prus. *mils*[164], fac să iasă-n relief un proces semantic asemănător celui întâmplat pe terenul limbii române cu adj. drăguț, care cam tot așa a evoluat de la sensul de *carus* înspre cel de *pulcher*[165]. În dialectul drom. există și un apelativ, general cunoscut, care are aceeași origine: substantivul masculin *míre* (= *fiancé*) împreună cu derivatul său fem. *mireásă* (= *fiancée*). Evoluția semantică a adjectivului substantivizat *mire* de la *beau* la *fiancé* nu e deloc greu de explicat; ea prezintă oarecare analogie cu un fenomen semasiologic deja discutat[166]. Conceptul ideal al mirelui nu putea fi, evident, decât acela al unui tânăr frumos prin excelență. De altfel, în terminologia folclorică a nunții, la români, nu este singurul element care își află corespondent în limba albaneză[167]. Raportând numele Mirea la

---

[159] C. Bobulescu, *Crucea de Sus*, p. 82.
[160] MDGR, III, p. 251.
[161] DSR, I, p. 418; MDGR, III, p. 251.
[162] Joh. G. v. Hahn, *Alb. St.*, III, p. 75.
[163] Marie Am, Freiin v. Godin, *Wb., alb. deutsch. Spr.*, I, p. 311.
[164] G. Meyer, *Et. Wb. alb. Spr.*, I, p. 279.
[165] Cf. mai sus.
[166] Cf. cap. referitor la antrop. Mândru-Mândra.
[167] Menționăm aici încă termenii *nun*, m. – *mínă*, f., care designează pe nuntașii cu cel mai important rol în desfășurarea datinii nunții. (Cf. la alb., Hahn, *Alb. St.*, III, p. 86). Acești termeni de origine romanică sunt foarte vechi la albanezi, ca și la români, care le au și în dialectele din sudul peninsulei, însă în special cu sensul de nași la botez. (Grecii le au și ei cu același sens. Cf. Ἠπ., *Λεξ.*, II, p. 710).

această familie de apelative înseamnă că-i atribuim o respectabilă vechime în limba română. Şi cu drept cuvânt, întrucât cronologiceşte el stă alături, fără îndoială, de nume ca Bucur şi Mušat.

La românii din nordul Dunării, unde acest antroponim e în uz până azi, el se bucură încă de o oarecare popularitate în anumite regiuni ale țării. Firește însă, deja de foarte multă vreme, el nu mai sugerează absolut nimic din sensul său inițial în conştiința celor ce-l poartă sau îl pronunță. Aceasta se datoreşte faptului că, încă de timpuriu în cursul Evului Mediu, antroponimul Mirea a încetat complet de a mai avea vreo legătură cu apelativul-prototip, adjectivul **mire*, care nu mai exista în limba română. În afară de forma Mirea, acest nume mai prezintă în dialectul drom. şi unele forme hipocoristice, dintre care cele mai răspândite şi totodată cele mai caracteristice sunt, desigur, cele cu sufixul *-úț, -úță*.

După epoci şi după regiuni, aceste hipocoristice au diferite aspecte fonetice, între care aspectul cel mai arhaic este, evident, *Mireúț-Mireúță*. Cu vremea, acesta a trecut apoi la *Miriúț-Miriúță* sau, mai ales, la *Mirăúț-Mirăúță* şi *Mierăúț-Mierăúță*[168]. Adică, la unele variante, datorită asimilației regresive, *e* (din silaba a doua) > *i*; în timp ce, la altele, cum se-ntâmplă cel mai frecvent, *r* + e > *r* + *ă*, în baza unui vechi fenomen specific românesc. Dar, la o bună parte din respectivele hipocoristice – înainte ca ele să sufere această ultimă schimbare fonetică *-i* (din prima silabă) > *ie*, asimilându-se deci la *e* din silaba succedentă şi diftongându-se totodată: Mireuț(ă) > Miereuț(ă)-Mierăuț(ă).

Diftongul *ie* exercită o puternică influență palatală asupra lui *M* precedent, care se pronunță ca *m* (fr. *gn*) sau, pe alocuri, chiar ca *mñ*. De altfel, această pronunțare o au foarte adesea şi variantele în care *i* nu s-a asimilat la *e* următor. Pronunțarea atârnă de regiunea unde sunt în uz menționatele variante. Dacă aceasta se caracterizează prin palatalizarea labialelor, atunci Miriuță ca şi Mirăuț(ă) vor suna de asemenea Míriuț(ă), M'irăuț(ă), adesea chiar Mńiriuț(ă). În realitate, şi în cazul acesta, avem a face cu o diftongare a lui *i* în *ii*. Aceeaşi pronunțare îl caracterizează, în respectivele regiuni, şi pe apelativul *mire*.

Forma feminină *Mirăúța-Mierăúța*, care este foarte rară, nu-i decât un derivat de la cea masculină. Astfel, se poate spune că numele în

---

[168] Probe documentare pentru existența acestor forme, cf. mai jos.

Scanned with OKEN Scanner

chestiune e masculin prin excelență. Din punctul de vedere al predominației acestui gen, remarcăm deci o surprinzătoare corespondență între el și substantivul rom. *mire* (= *fiancé*), unicul continuator, în domeniul apelativelor, al vechiului adj. **mire*. Acest antroponim, destul de frecvent în vremea noastră ca prenume, în special sub aspectul Mirăuț(ă)-Mierăuț(ă), este încă și mai des întâlnit ca nume de familie, provenit, firește, dintr-un prenume care a trecut anterior prin stadiul patronimic.

În ce privește etimonul, la care am raportat antroponimul, se pot ridica totuși serioase îndoieli. În adevăr, s-ar putea susține că Mirea nu este altceva decât un hipocoristic de la vreunul din numele slave, în a căror compoziție intră *mirъ*. Și dintre acestea, singurul la care ne putem gândi este, firește, Miroslavъ[169]. Acest antroponim slav apare, e drept, foarte rar în vechile documente românești[170]; dar nici nu e deloc nevoie să presupunem că forma hipocoristică ce ar sta la baza lui Mirea s-a născut pe terenul limbii române. Cel mai verosimil ar fi, în cazul acesta, să admitem că românii au primit-o de-a gata direct de la slavi. Românii n-ar fi făcut decât s-o încadreze, sub aspectul morfologic, în sistemul lor antroponimic.

În adevăr, acest nume a cunoscut la slavii meridionali – cu care românii au avut un contact mai intim și mai vechi – o neobișnuită popularitate. În special, sârbo-croații posedă un număr impresionant de variante hipocoristice derivate de la Miroslavъ[171]. Între acestea, o variantă ca Miro[172] ar putea fi considerată ca prototip al numelui rom. Mirea. Pe terenul limbii române, hipocoristicul slav n-ar fi avut de suferit altă modificare decât înlocuirea sufixului *–o*, exotic pentru urechea românească, prin sufixul antroponimic autohton *-ea*.

---

[169] Cf. Mikl., *Bild. sl. Pers.*, p. 75-77.

[170] Totuși el apare chiar în forma sa de nume compus, specifică limbii slave. Cf., de exemplu, un doc. mold. din 1522.VII.2 (Cost., *Doc. Șt. Vv.*, p. 382, 384); în toponimie, cf. localitatea Miroslava de lângă Iași etc.

[171] Cf. Mira, Miro, Mirka, Mirko, Mirek, Mirak, Mirača, Mirić, Mireč, Mirča-Mirče-Mirčeta, Mirčuj, Mirčin, Miren, Miran, Mirana, Mirna, Mirina, Miroje, Mirohna, Mirotva, Miraš, Miroš, Mireša, Mirša etc. (Vezi: *Rječnik Ak. Jugosl.*, s.v.; St. Novaković, *Pom.*, p. 81-82; Daničić, *Rječnik*, II, s.v.; Vuk Kar., *Rječnik*, s.v.) La bulgari, acest nume pare a fi fost mult mai puțin cultivat ca la sârbo-croați. Cf. Weig., *Jb.*, XXVI-XXIX, p. 134; Ghérov, *Rečnik*, III, p. 68-69.

[172] *Rječnik Ak. Zagr.*, VI, p. 747; Vuk Kar., *Srp. nar. pjesme*, IV, p. 414.

Scanned with OKEN Scanner

Noi nu contestăm nicidecum că antroponimia românească s-a resimțit serios de influența derivatelor hipocoristice de la Miroslavъ; susținem însă că altele sunt numele care reprezintă acea influență. Dintre acestea vom menționa numele aromâneşti Miru[173] şi dubletul său în formă articulată Mira[174], tot masculin, care pot fi perfect raportate la prototipuri slave meridionale: primul, la Miro; iar al doilea, la Mira[175], ambele masculine. La acestea, vom adăuga de asemenea numele feminin Mira, de la dacoromâni[176], căruia îi corespunde o formă identică la sârbi[177]; apoi, Mircea, care e atestat în trecut, atât la sârbi[178], cât şi la bulgari[179] şi care e în uz până azi în dialectul drom., datorită faptului că, spre sfârşitul Evului Mediu, a fost purtat de un mare voievod valah.

Se pare că atracția unor astfel de nume de origine slavă – derivate sigure ale lui Miroslavъ – a avut loc, la români, tocmai datorită asemănării lor fonetice cu numele autohton Mire, care le-a precedat. Continuatorul direct al acestui vechi antroponim este, după părerea noastră, Mirea, cu derivatele sale hipocoristice, pe care noi le distingem net de numele de proveniență slavă mai sus citate. Pentru noi prototipul lor cel mai probabil rămâne cel deja propus: adj. **mire*. Un argument decisiv, în favoarea tezei noastre, ni-l oferă elementul palatal din finalul numelui Mirea. În adevăr, în terminația *-ea* a acestuia noi nu vedem numai sufixul antroponimic masculin – aşa de cunoscut la români, ca în Petrea, Mitrea, Medrea – ci şi un element care ține de tema numelui. Acest element este vocala *e*, care tocmai explică şi predilecția antroponimului nostru pentru sufixul *-ea*. Dovada cea mai clară că etimonul Mirea este adj. **mire* – că adică *e* este aici tematic, la origine, şi că numai ulterior se

---

[173] Caragiani, *St. ist. rom. Pen. Balc.*, I, p. 64 (Caragiani greşeşte când afirmă că „Miru este prescurtat din Vladimir, care se aude şi Dimir; *Ibidem*. Evident, Dimir < Vladimir; dar Miru nici într-un caz nu poate fi considerat ca un derivat al acestui nume slav).
[174] *Ibidem*, I, p. 81, 83; Mira Bărdi, Mira Surbi, Mira Barodi.
[175] Cf. РКМД, II, p. 580 – СДЗб, V (după un cântec popular sârb din Vučitrn); *Rječnik Ak. Zagr.*,VI, p. 733.
[176] Venelin, *Vlaho-bolg. gr.*, p. 346.
[177] St. Novak., *Pom*, p. 81; Vuk Kar., *Rječnik*, s.v.; *Rječn. Ak. Zagr.*, VI, p. 733; Venelin, *loc. cit.*, p. 355.
[178] Cf. *Rječnik Ak. Zagr.*, VI, p. 737. Totuşi, lexicograful face constatarea că în trecut numele Mirča, Mirče, Mirčeta sunt atestate numai cu privire la domnul român.
[179] Мирчё. Cf. Gherov., III, p. 69.

Scanned with OKEN Scanner

confundă cu sufixul menționat – o constituie însuși derivatul hipocoristic de la Mirea: *Mireuț(ă)-Miriuț(ă)-Mirăuț(ă)-Mierăuț(ă)*, unde *-e*, *-i*, (< *e*) sau *-ă* (< *e*) sunt elemente organice ale numelui, nu fac parte din sufixul antroponimic.

O formă ca Miruț[180], care e în uz astăzi ca nume de familie în sudul Transilvaniei și căreia i se poate atribui varianta slavă Мирo drept prototip, este puțin răspândită, aproape o excepție. Totuși n-ar fi exclus ca și acest nume să aibă ca punct de plecare tot vreo variantă din seria Mireuț-Miriuț-Mirăuț. Apariția ei s-ar explica, în acest caz, pe baza analogiei cu mulțimea hipocoristicelor românești în *-uț*, la care, între temă și sufixul antroponimic, nu e nici o vocală palatală sau vreo alta derivată dintr-o asemenea vocală.

Dacă Mirea ar fi avut de prototip vreun derivat al slavului Miroslavъ – ca Мирo de ex. – atunci hipocoristicele sale în *-úț*, *-úță* ar fi sunat numai Mirúț-Mirúță, adică în același chip ca și *Medrúț*, *-ă*, *Petrúț*, *-ă*, hipocoristicele lui Medru-Medrea, Petru-Petrea.

De ce hipocoristicele în *-uț* ale unor astfel de nume n-au cunoscut niciodată variante de tipul lui Mireúț, adică cu aspectul *Medreúț*, *-ă*, *Petreúț*, *-ă*? Tocmai fiindcă Medrea-Petrea sunt niște simple derivate prin sufixul antroponimic *-ea* de la prototipuri care nu-l au pe *e* ca final de temă, iar hipocoristicele Medrúț-Petrúț trebuie raportate, de fapt, la aceleași prototipuri. Mirea însă îl are ca prototip, precum am amintit, pe Mire, căruia i s-a atașat suf. *-ea*, iar *Mireúț*, *-ă*, *Mirăúț*, *-ă* nu pot fi justificate decât dacă le raportăm tot la Mire, adică la un prototip cu tema în *-e*.

Un ecou al acestui nume credem a surprinde chiar în antroponimia sârbo-croată în numele masc. *Mire*[181] care de mult timp a fost complet confundat cu derivatele lui Miroslavъ, în conștiința poporului respectiv. Privind însă acest antroponim prin prisma originii, noi îl considerăm cu totul distinct față de cele slave cu tema *mir-*. El este la sârbo-croați un nume străin, care – îndată ce a fost împrumutat – a suferit adaptarea morfologică cea mai oportună, păstrând intact chiar aspectul din limba de origine: datorită terminației *-e*, el a fost încadrat în mod firesc la grupa antroponimelor masculine cu sufixul *-e*, urmând, din punct de vedere

---

[180] Pașca, *Nume*, p. 282.
[181] Cf. Ђелић, ГД-СДЗб., VII, p. 164.

Scanned with OKEN Scanner

flexionar, destinele apelativelor neutre – cele mai multe din ele diminutive sau cu sens diminutival – ca *dijete*, *tele*, *jagne*, *bure*, *meče*, care sunt continuatoarele declinării consonantice vechi slave în -ѧ(T). Astfel, Mire n-a întârziat de a se identifica în chipul cel mai desăvârşit, sub aspectul morfologic, cu hipocoristice sârbo-croate autohtone de tipul lui *Vlade*, *Gjure*, *Tomče*, *Mirče*, *Mile*, făcând ca şi acestea, la genitiv şi acuzativ, *Mireta*.

Întru confirmarea originii străine a lui Mire la sârbi, vine şi faptul că în Malésija (Muntenegru) este atestat azi prenumele Мири[182], care – judecând după numele de familie al locuitorului designat – ar putea fi chiar al unui albanez sau în tot cazul al unei persoane de viță albaneză. În adevăr, numele de familie Ujk[183] al respectivului locuitor, fiind indiscutabil albanez, cel mai probabil este ca şi Miri să aibă aceeaşi proveniență. Aceasta cu atât mai mult cu cât şi localitatea unde a fost semnalat antroponimul Miri este limitrofă Albaniei[184].

Un palid reflex al lui Mire aflăm şi-n toponimia sârbă. Astfel, un vestigiu mai cert pare a fi numele Mirijevo al unui sat din apropierea Belgradului[185]. Mai interesant încă este faptul că tradiția populară chiar pune acest toponim în legătură cu Мире, care – după o legendă locală – ar fi fost numele întemeietorului unui alt sat, Мировце, din Kičevija (jud. Valjevo). Acest sat fiind părăsit, locuitorii lui ar fi mers să se stabilească lângă Belgrad, dând noului sat numele Мирије во în amintirea întemeietorului satului de unde veniseră[186]. Aspectele acestor două toponime, vehiculate de aceeaşi legendă, lasă şi ele să se întrevadă confuzia pe care-o face poporul sârb între Mire şi numele sârbeşti cu tema *Mir-*, derivate hipocoristice de la Miroslav. Antroponimul Mire a putut fi împrumutat atât direct de la albanezi, în regiunile cele mai meridionale ale Iugoslaviei, cât şi prin românii cu care sârbii au venit în strâns contact încă de pe la sfârşitul primului mileniu şi au continuat a fi în relații de conviețuire până pe la jumătatea mileniului al doilea.

---

[182] А. Јовићевић, *Малесија*. Cf. СЕЗб., XXVII-НПС, XV, p. 49.
[183] Apelativul-prototip al acestui antroponim înseamnă „lup".
[184] În apropierea lacului Scutari.
[185] Т. Смиљанић, *Кичевија*, cf. СЕЗб., LI-НПС, XXVIII, p. 443.
[186] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

Să trecem acum la o sumară revistă a numelui în chestiune de-a lungul vremii – urmărindu-l pe cât posibil în documente, de la sfârșitul Evului Mediu și până azi – pentru a ne face o idee despre frecvența și repartiția lui geografică, în trecut, la români. Primul în ordine cronologică trebuie menționat numele topic, de la începutul secolului XIII, *Mire* Acnaya (sic!), care pare a avea origine antroponimică și a ascunde chiar numele ce ne preocupă. El a fost relatat de Drăganu după *Regestrum de Várad*[187]. Prezența acestui nume românesc de bărbat – fixat deja în toponimia Daciei nord-vestice, la o epocă atât de timpurie – ar atesta nu numai existența românilor, în acea regiune, la o dată cu mult anterioară celei la care a fost scris citatul monument unguresc, ci și a antroponimului Mire însuși.

În cursul primei jumătăți a sec. XIV, îl aflăm atestat în actele de danie prin care țarii sârbi dăruiesc unor mănăstiri din Serbia sudică – pe lângă diferite proprietăți – și numeroși „vlasi" robi. Astfel, în fiecare din cele două hrisoave din 1330 ale lui Štefan Uroš III către mănăstirea Dečani, printre aceștia români, figurează și unul cu numele *Мupe*[188]. În ambele locuri e vorba de aceeași persoană. Ni se pare însă a nu fi lipsit de interes faptul că tatăl lui Мupe se numește Ноуноє[189]. După cum se știe, la popoarele balcanice în special, unele antroponime reflectă fidel terminologia gradelor de rudenie și a diferitelor ranguri familiale și sociale la respectivele popoare[190]. Numele amintit, având ca prototip apelativul românesc *nun*, căruia i s-a atașat sufixul antroponimic sârbesc *-oje*, ilustrează tocmai acest aspect al antroponimiei balcanice.

În adevăr, *nun* face parte, la români, din terminologia datinii nunții, adică întocmai ca și *mire*, care, după toată probabilitatea, este aici prototipul lui Мupe. În aceeași familie de „vlasi", am avea deci pe tată și pe fiu designați prin nume ale căror prototipuri sunt termeni nupțiali românești. Această constatare nu infirmă deloc vechea origine pe care i-am atribuit-o noi numelui românesc Mire în adj. **mire* cu sensul de *frumos*. Cum însă, pe acea vreme, adj. **mire* va fi coexistat cu

---

[187] Drăganu, *Rom. v. IX-XIV*, top. onom., p. 300.
[188] Дхр. изд. Мил., p. 21, 89.
[189] *Ibidem*: „Мupe а брат моу радьи, а отьць имь биль Ноуноє".
[190] Despre acest tip de antroponime și geneza lor, vom trata aiurea.

apelativul *mire*, antroponimul va fi fost uşor asociat şi cu acesta din urmă. Sau, admiţând că pe atunci adj. **mire* căzuse complet în desuetudine, numele Mire nu mai putea fi pus în legătură decât cu termenul nupţial omonim. Dacă interpretarea noastră este justă, originea românească a antroponimului Mire apare în toată claritatea din pasajul respectiv al actului de danie sârbesc mai sus citat. El nu trebuie deci deloc confundat cu vreun derivat sârbesc al lui Miroslavъ. Pe de altă parte, în cazul acesta, o aceeaşi origine se impune şi pentru varianta sârbă Мирe. Antroponimul Mire, designând tot un „vlah" rob, este atestat de asemenea de hrisovul lui Ştefan Dušan – către mănăstirea Sf. Arhangheli din Prizren[191] – a cărui dată e stabilită foarte aproximativ între anii 1348-1453.

Cu mult mai târziu, în cursul sec. XVI, antroponimul nostru – referindu-se la românii din nordul Dunării – apare-n actele păstrate-n arhiva săsească de la Braşov. E înregistrat de două ori sub anul 1545, designând două persoane diferite, originare din Valahia, care plătesc taxa comercială de 1/20 din valoarea totală a mărfii importate sau exportate: unul e „*Mÿre* de Boÿckw" (= Băicoi[192]); iar altul, „*Mÿre* de Thÿtschein (= Teişani)[193]. Ambele localităţi sunt sate din judeţul Prahova.

Remarcăm faptul deosebit de interesant că în toate aceste patru locuri relatate aici – cele mai vechi pe care le cunoaştem pe teritoriul dacoromân – antroponimul se prezintă sub aspectul Mire, ceea ce ar aduce confirmare originii atribuite de noi, dacă n-am avea a face cu redacţiuni străine care au modificat terminaţia *-ea* a numelui în *-e*. În redacţie pur românească, aşa cum apare în documentele principatelor de dincoace de Carpaţi, îl aflăm aproape totdeauna sub forma Mirea. Aşa apare el, de ex., într-un hrisov din 1637.X.4, al lui Matei Basarab, care confirmă câteva moşii mănăstirii Jdreala din jud. Olt[194], apoi, într-un document moldovenesc al lui Vasile Lupu, din anul 1646.VI.22, unde respectivul nume se referă la o persoană din Basarabia[195], în altul din 1695.VI.4,

---

[191] Cf. Даничић, *Рјечник*, II, p. 72; Kadlec, *Valaši*, p. 458.
[192] Quellen Kr., III, p. 297.
[193] *Ibidem*.
[194] Nandriş, *Athos*, p. 170.
[195] Boga, *Doc. bas.*, XV, p. 10.

Scanned with OKEN Scanner

păstrat în arhiva mănăstirii Căldăruşani[196]... În fine, mai amintim că acest antroponim figurează, tot ca nume de botez, şi în lista publicată de Venelin după un pomelnic al Mitropoliei din Bucureşti, fără indicaţia datei[197]. Judecând însă după nume şi după aspectele lor fonetice, respectivul pomelnic nu poate fi mai nou decât secolul XVII.

Din cursul secolului XVIII, citãm un zapis oltenesc de la 1730.VIII.2 al unui ţigan care se vinde rob unui boier. Aici, printre martori semnează şi armaşul Mirea Gănescu din Craiova[198]. Pretutindeni, în citatele documente moldoveneşti şi munteneşti, antroponimul prezintă, în redacţie chirilică, aspectul Мирь. În Oltenia septentrională, numele a pătruns şi-n folclorul poetic, unde s-a fixat într-o variantă a baladei, care are ca temă nunta eroului cu fata regelui latin: „Se-nsoară *Mirea*-Vodă/ Şi-l cunună Radu-Vodă"[199]. Varianta e culeasă la Novaci (jud. Gorj), la sfârşitul secolului XIX. După surse documentare, din cursul secolului XIX, semnalăm antroponimul în chestiune sub forma *Miri* într-un pomelnic de la 1811.VIII.3 al bisericii Berivoieştilor din Vălenii de Munte[200]; iar în catagrafia oraşului Ploieşti din 1831, sub forma Mirea[201], care este cea mai frecvent întâlnită. În acest din urmă loc el are rol de nume de familie. Tot cu un astfel de rol apare şi în catagrafia din 1937 a aceluiaşi oraş[202]. La Bucureşti, în momentul actual, Mirea este unul dintre numele de familie cele mai răspândite[203], ceea ce constituie o probă evidentă despre popularitatea lui în Muntenia.

În ipostaza de supranume, cu funcţia de nume de familie, *Mirea* a fost semnalat în perioada contemporană şi într-un sat din Transilvania meridională[204]. Ca nume de familie, antroponimul nostru apare astăzi cel mai des sub aspectul de derivat patronimic prin sufixul *-escu*. Astfel, în

---

[196] Iorga, *St. doc.*, t. VII, partea III, p. 305.
[197] Venelin, *Vlaho-bolg. gr.*, p. 346.
[198] Potra, *Ţig.*, p. 288.
[199] Tocilescu, *Mat. folk.*, I, p. 112. (În alte variante ale baladei, eroul e Mihnea Vodă sau Minea Vodă. Cf. *Ibidem*, p. 110-111).
[200] Iorga, *St. doc.*, XV, partea II, p. 243; „Miri otъ Bughea".
[201] Sevastos, *Ploieşti*, p. 381.
[202] *Ibidem*.
[203] Astfel, în indicatorul abonaţilor la telefon pe 1945, îl aflăm de 11 ori pentru 11 persoane diferite – cf. Buc. *SARtel.* 1945, p. 154.
[204] În Veneţia de Jos (Ţara Oltului). Cf. Paşca, *Nume*, p. 281.

Scanned with OKEN Scanner

Bucureşti, numele de familie *Mirea* este depăşit, din punctul de vedere al gradului de frecvență de către Mirescu[205], care, fiind considerat drept forma cea mai modernă, este şi cea mai preferată. În ordine cronologică, numele de familie Mirea marchează, firește, o etapă mai arhaică nu numai din punctul de vedere al aspectului fonetic identic cu prenumele-prototip, ci şi prin faptul că el este continuatorul stadiului patronimic de tipul mobil, care l-a precedat pe Mirescu, formă cu un caracter de fixitate mai pronunțat, chiar de la origine.

Antroponimele cu sufixul *-ea* sunt simțite, la români, ca fiind articulate, fapt care caracterizează, de altfel, o bună parte din numele româneşti de persoane. E probabil însă că trecerea antroponimului în chestiune de la forma sa veche Mire la Mirea n-a avut loc numai în baza unei simple atracții exercitate de categoria acestora, ci şi ca rezultat al unui proces de diferențiere față de apelativul „mire".

Forma hipocoristică cu sufixul *-úț[ă]* apare cel mai des în Moldova toată dintre Carpați şi Nistru şi în special în Basarabia. Astfel, într-un document din 1618.V.5, este vorba despre „Mierăuț" din satul Slobozia (Basarabia)[206]. Într-un act de cesiune de teren din 1661.III.10, figurează ca martor popa „Mirăuță" din Stânceşti – Botoşani, care însă, în final, semnează „Mirăuț"[207]. La 1661.VI.29, e atestat un personaj din Basarabia cu numele „Mereuță"[208]. Într-un document din 1676.III.23, referitor la aceeaşi provincie, întâlnim numele în asociația Mirăuț Danul, de unde reiese clar funcția de nume de botez a antroponimului nostru[209]. Printre martorii unui act de danie de la 1686.IV – al unei nobile din Odobeşti către mănăstirea „Mira" din județul Putna – unul este designat cu numele Mireuț ot Eşi (Iaşi)[210], de unde, evident, era originar. În altul, din 1725, aflăm varianta feminină Mirăuța, indicând o persoană din Basarabia[211].

---

[205] În indicatorul amintit figurează 13 persoane diferite cu acest nume de familie. Cf. Buc. SAR 1945, p. 154.
[206] Boga, *Doc. bas.*, XV, p. 3.
[207] Iorga, *St. doc.*, V, partea I, p. 221.
[208] Boga, *Doc. bas.*, XI, p. 13.
[209] *Ibidem*, XVI, p. 13.
[210] Sava, *Doc. putn.*, I, p. 31.
[211] Boga, *Doc. bas.*, II, p. 127.

Scanned with OKEN Scanner

Într-un pomelnic, sub formă de diptich[212] – redactat la anul 1781 la mănăstirea Probota din județul Baia – întâlnim de asemenea numele Mirăuț[213]. Într-un document moldovenesc de la 1797.X.30, e vorba despre un „bătrân" – adică despre un trup de moşie denumită după un strămoş – al cărui nume e „Miriuță Hranită" din Basarabia[214]. Primul dintre acestea două este, evident, numele de botez. Într-un alt document din aceeaşi provincie – de la 1800.VI.20 – aflăm numele „Mirăuț" care designează o persoană din județul Soroca[215]. Numele aceleiaşi persoane mai apare şi într-un act din 1801.I.7, redactat „Mierăuță"[216].

Cu totul echivoc, din punctul de vedere al originii, sunt unele variante hipocoristice ca Mirică, Miriță, Mirilă[217], precum şi unele forme patronimice, tipice pentru ipostaza de nume de familie ca Miricescu, iar adesea chiar şi deja discutatul Mirescu. Unele ca acestea pot fi deopotrivă explicate prin prototipul Mirea (< Mire), ca şi din Миро, la care s-au ataşat sufixele antroponimice *-ícă*, *-íță*, *-ílă*, *-escu*.

Forma Miriță o aflăm atestată într-un document de la 1669 din Muntenia, designând un trâmbițaş[218]. Printre semnatarii unui act din 1750.XI,18, de la românii din Şcheii Braşovului, remarcăm pe unul numit Mirică[219] reprezentând desigur numele de botez al persoanei respective. Acest hipocoristic ajunge cu timpul să se fixeze ca nume de familie, după ce, în prealabil, a fost întrebuințat ca nume patronimic. Astfel, azi îl întâlnim destul de curent, ca nume de familie, la locuitorii Bucureştilor[220].

---

[212] Cf. col. III.
[213] Copia ms. Kirileanu.
[214] Boga, *Doc. bas.*, II, p. 191.
[215] *Ibidem,* XIV, p. 80.
[216] *Ibidem.*
[217] Varianta Mirilă a putut fi împrumutată şi direct de la slavii meridionali, la care Mirilo pare a fi fost, în trecut, un nume destul de răspândit. În adevăr, în toponimia sârbo-croată e cunoscut numele de origine antroponimică Mirilo, care denumeşte un sat din Dalmația. De asemenea, e atestat astăzi, la sârbo-croați, patronimul Mirilović (< Mirilo), atât ca nume de familie, cât şi ca toponim, care denumeşte mai multe sate: fie chiar în forma citată (în Dalmația şi Bosnia), fie în forma plurală Mirilovići (în Herțegovina). Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, VI, p. 738.
[218] Ionaşcu, *Doc. bucur.*, p. 22.
[219] Stinghe, *Doc. Şchei*, V, p. 138.
[220] Buc., *SARtel. 1945*, p. 154.

Scanned with OKEN Scanner

Antroponimul Mirea şi cu deosebire derivate ale sale, a avut un răsunet destul de puternic şi asupra toponimiei româneşti, din diferite provincii de la nordul Dunării. Relatăm mai întâi toponimul de origine patronimică Miricescu, al cărui prototip este hipocoristicul Mirică. El denumea mai demult cătunul „Moara de Mărăcini" din Bucov, județul Prahova[221]. Menționăm apoi numele Mireasca, al unei localități din județul Tecuci[222], care nu-şi are originea într-un andronim, precum s-ar părea, ci este un derivat toponimic direct de la Mirea, indicând posesia.

Tot de la antroponimul Mirea sau poate chiar de la aspectul arhaic al acestuia, Mire, s-au format şi toponime ca Mireul, care denumeşte un pârâu din județul Fălciu[223], şi Mirăul, un izvor mineral din județul Buzău[224], precum şi un sat din județul Vlaşca[225], aparținând comunei rurale Tangâru. În județul Tecuci exista mai înainte o moşie cunoscută sub numele Mirăeşti[226], care e un derivat patronimic de formă plurală de la Mire-Mirea şi adaptat apoi la funcția toponimică (Mire > Mireescu-Mireeşti > Mirăescu-Mirăeşti). Acelaşi prototip – mai sigur sub aspectul Mirea – stă şi la baza toponimului Mireşti, care denumeşte o mahala din satul Foleştii de Sus din județul Vâlcea[227], iar în Moldova, un sat dispărut azi, din județul Covurlui[228]. Tot în Moldova, există şi două sate cu numele Mireni: unul în județul Tutova[229], iar altul în județul Botoşani, intrând în componența comunei rurale Salcia[230]. Aici, mai demult, se chema astfel şi o moşie[231].

---

[221] MDGR, IV, p. 350.
[222] Frunzescu, *Dicț. topogr.*, p. 294.
[223] MDGR, IV, p. 350.
[224] *Ibidem*, p. 346-347.
[225] DSR, II, p. 1054; MDGR, IV, p. 347.
[226] MDGR, IV, p. 346.
[227] *Ibidem*, p. 350.
[228] I. Bogd., *Doc. Şt. M.*, II, p. 87, 88.
[229] DSR, II, p. 968; MDGR, IV, p. 350. (Acest sat se numea mai înainte Tătărani; cf. I. Bogd., *Doc. Şt.*, I, p. 284, 285).
[230] DSR, I, p. 108.
[231] MDGR, IV, p. 350.

Scanned with OKEN Scanner

În județul Romanați, un cătun al satului Leoleşti se numeşte Mirila[232], iar în județul Vlaşca există Valea Mirilei[233]. În județul Gorj aflăm de asemenea numele Mirileasa[234], al unui deal din comuna Fărcăşeşti. Toate acestea au ca prototip antroponimul Mirilă. În județul Neamț, un cătun al satului Rădiu poartă numele Mirăuțeni[235], desigur de la numele întemeietorului, care se chema Mirăuț. La fel se numeşte şi pârâul care udă cătunul omonim[236]. Asemenea bogate mărturii toponimice, de proveniență antroponimică – pe care, evident, nu le prezentăm decât parțial, datorită informației noastre limitate – fac şi ele dovada popularității acestui vechi nume românesc.

Nu putem încheia capitolul numelor româneşti din această categorie fără să relevăm şi antroponimul feminin *Zâna*, care reprezintă o culminație a ideii de frumos tradusă într-o formă din cele mai concrete. Apelativul corespunzător este un substantiv care întrupează de fapt o singură calitate distinctă: aceea a frumuseții fizice, şi anume în gradul cel mai înalt. Când un român îşi imaginează o zână, el cheamă-n minte chipul unei femei cât mai frumoase cu putință şi invers, când românul vede o femeie de o rară frumusețe o asociază, fără să vrea chiar, cu o zână, aşa cum e aceasta concepută în credințele tradiționale ale poporului. De aici expresia general cunoscută la românii de pe tot cuprinsul Daciei „*frumoasă ca o zână*" sau, în formă metaforică, „*e o zână, nu altceva*", în uz atunci când cineva vrea să determine frumusețea neobişnuită a unei femei. Este, în adevăr, aceasta – după mentalitatea populară – tot ce poate fi mai desăvârşit. Comparația citată – sub ambele ei forme – echivalează, în limba română, cu un fel de superlativ absolut al frumuseții feminine. Folclorul nostru întreg, şi în special basmele, stă mărturie pentru aceasta. De aceea, nu e de mirare că părinții – atunci când ei doreau ca fetița lor s-ajungă frumoasă fără seamăn – o botezau Zâna, urându-i astfel să atingă idealul de frumusețe pe care-l exprimă acest nume.

---

[232] *Ibidem.*
[233] *Ibidem.*
[234] *Ibidem.*
[235] DSR, II, p. 628; MDGR, IV, p. 347.
[236] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

Deşi într-un trecut mai îndepărtat a trebuit să fie deosebit de cultivat, mai ales în lumea rustică, el e totuşi foarte puțin atestat pe cale documentară. În vechile noastre documente slavo-române, nu l-am aflat decât o singură dată, în Moldova, redactat *Съна* – ceea ce indică deci pronunțarea *Dzâna* – într-un act din 1522.II.4, prin care Ştefăniță-Vodă dăruieşte mânăstirii Moldovița, printre alți țigani, şi o țigancă numită astfel[237].

Deosebit de interesant ni se pare faptul că, în realitatea vie, am auzit numele Zâna, întâia dată – în vara anului 1932 – tot la nişte țigani, şi anume la aşa-zişii „lăieți" – o specie de țigani nomazi – care poposiseră cu corturile lor într-un sat din Moldova meridională. Designa o fată mare cu trăsăturile feței foarte regulate, deşi excepțional de brunetă. Această corespondență dintre nume şi frumusețea fizică a persoanei era, desigur, o simplă întâmplare.

În ce priveşte însă existența numelui românesc Zâna, ca nume de țigancă, la un interval de timp aşa de mare – la începutul secolului XVI şi la începutul secolului XX – credem că nu e lipsită de o anumită semnificație. Țiganii din teritoriul dacic, încă din primele timpuri ale contactului lor cu românii, au început a se folosi de antroponime româneşti dintre cele mai autentice. Şi nu numai cei statornici – aceştia, evident, cel mai mult – dar şi cei seminomazi şi chiar cei nomazi, care adesea erau numai trecători prin regiuni locuite de români.

Reamintim acum ceea ce am remarcat şi cu altă ocazie, că nu o dată, când unele nume au căzut în desuetudine la români – fiind schimbate, datorită modei, cu altele noi – ele continuă încă a fi în cinste la țigani. Acest mediu conservativ, în care ele se refugiază, le salvează de la dispariția totală pentru o bună bucată de vreme. Astfel, putem afla uneori la țigani nume româneşti pure, pe care românii le-au abandonat de mult. Acesta e şi cazul cu numele Zâna, deşi e aproape uimitor cum de a putut cădea în dizgrație un antroponim atât de atrăgător. Cel mai verosimil ni se pare faptul că el nu va fi fost agreat de biserica ortodoxă, care-l va fi considerat ca pe un nume prin excelență păgânesc, cu atât mai inadmisibil de a fi purtat de o creştină, cu cât el denumea chiar o divinitate feminină.

---

[237] „и Данчул Гърван и жена его Съна съ дѣтми их штио господство мы ихъ далъ нашему монастыру от Молдавици". Cf. Cost., *Doc. Şt. Vv.*, p. 326, 328.

Oricât de tolerantă s-a arătat aproape întotdeauna biserica orientală în materie de superstiții şi credințe de proveniență păgână, numele Zâna nu putea fi totuşi privit cu ochi buni de toți slujitorii ei. Pentru unii dintr-înşii chiar, a fi folosit ca nume de persoană la creştini va fi însemnat, foarte probabil, un adevărat sacrilegiu. De aceea, preoții îl vor fi repudiat la botez, când era vorba de prunce de români. Cu țiganii însă, ei se vor fi arătat, în genere, mult mai concesivi, lăsându-i cu totul în voia credințelor şi obiceiurilor lor. Ba, de multe ori, țiganii nici măcar nu socoteau necesar să îndeplinească taina botezului, pentru a da copiilor lor un nume, ci se mulțumeau să-l consacre în cercul lor, prin anumite rituri tradiționale țigăneşti, fără mijlocirea bisericii. Astfel, nici o piedică serioasă nu le sta țiganilor în cale de a se servi de nume prohibite sau demodate aiurea, în mediul românesc.

Totuşi, despre existența numelui Zâna şi la români, în cercuri pur româneşti, avem dovezi atât în ce priveşte trecutul, cât şi prezentul. Astfel, într-un pomelnic de la Schitul Doamnei – din apropiere de Piatra Neamț – aflăm acest antroponim în forma hipocoristică *Zânica*[238]. Dat fiind că pomelnicul a început a fi redactat către sfârşitul secolului XVIII, înseamnă că persoana care a purtat numele respectiv aparține şi ea acestui secol. Mai precis nu-l putem data. Astăzi cunoaştem o intelectuală din Iaşi – născută însă în Arad – al cărei prenume este Zâna. Numele său de botez, utilizat în toate actele oficiale, este Eugenia; dar nimeni dintre cei apropiați nu se servesc de el când i se adresează[239]. Mama acestei doamne, care era originară tot din nord-vestul Transilvaniei şi despre care fiica ne spune că era renumită prin frumusețea ei, în tinerețe, avea şi ea prenumele Eugenia. Totuşi, toată lumea o striga *Zâna*[240] sau *Zânuța*.

Desigur, se poate opina, în cazul de față, că avem a face cu un hipocoristic de la Eugenia. Şi faptul pare incontestabil, dacă avem în vedere chipul cum va fi luat naştere aici numele *Zâna*, care se va fi sprijinind,

---

[238] După copia lui G. T. Kirileanu. Aici nu este specificată fila. Putem indica doar atât că, în original, numele se află înainte de fila 96.

[239] E vorba de d-na Eugenia Costriş, fostă directoare a Şcolii surorilor de ocrotire din Iaşi.

[240] Am cunoscut acum câțiva ani, tot în Iaşi, şi o țărancă tânără numită Zâna, care se afla în serviciul unui medic. Acesta însă, când i-am cerut ulterior informații asupra ei – îi pierduse complet urma, aşa că nu mi-a putut indica locul ei de origine decât foarte vag că era din Moldova!

Scanned with OKEN Scanner

probabil, pe o formă hipocoristică intermediară, derivată de la Eugenia, cum ar fi de exemplu Gina. Dar nu e mai puțin adevărat că, în realitate, a rezultat un nume cu totul deosebit de cel primit de copilă la botez.

Tot ca hipocoristic apare antroponimul *Zâna* – firește, dacă-l raportăm la numele de botez oficial – și atunci când e purtat de o persoană numită, după certificatul de botez, Zenobia-Zenovia sau Zenaida. Acestea au și fost, în trecut, nume calendaristice bine cunoscute la români, care au pătruns în popor prin filiera monahală. În special Zenovia – numele martirei comemorate de ortodocși la 30 octombrie, odată cu martirul omonim Zenoviu – s-a bucurat în unele regiuni de oarecare popularitate, după cum ne-o probează o serie de mărturii documentare. Astfel, în Moldova, îl aflăm în pomelnicul mănăstirii Bisericani din județul Neamț, redactat la 1661, sub aspectul mai arhaic Zenovia[241]. În pomelnicele de la mănăstirea Pângărați, tot din secolul XVII, și de la schitul Cirăbuc – din același județ – apare sub aspectul mai nou Zinovie[242] și chiar Zinovii[243], designând mai ales călugărițe. În Oltenia, este atestat sub forma Zinovia de către Pomelnicul de la Govora[244].

Conform unor vechi legi fonetice, în uz până azi la români: $e + n > i + n$[245]; iar $z + i > z + \hat{i}$[246]. Aceste legi, aplicându-se asupra citatelor nume, Zenovia-Zenaida, au acționat asupra lor succesiv, astfel: Zenovia > Zinovia > Zânovia-Zânovica; Zenaida > Zinaida > Zânaida.

Procedeul derivării prin apocopă – atât de obișnuit la crearea hipocoristicelor – a dus, încă din faza Zinovia-Zinaida, la apariția unor forme atestate documentar în diferite provincii, precum sunt: Zina, Zinuța, Zinica, sau chiar Ziniica[247], Zinca[248]. Iar în faza Zânovia-Zânaida – caracteristică cercurilor largi rustice, care, evident, sunt cele mai fidele

---

[241] Cf. Th. Codrescu, *Uricariul*, XXIII (1895), p. 339, 369.
[242] Pentru Pângărați, cf. copia ms. Kir. f. 15; p. Cirăbuc, cf. pomelnicul original, fila 36^{v} – proprietatea d-lui C. Turcu.
[243] Pom. Pângărați, f. 5 și 6 – sub anii 1646 și 1696 – ms. copia Kir.
[244] Redactat în chirilică: Зиновїа cf. f. 17, col. II, r. 2.
[245] De exemplu: gineral < general.
[246] De exemplu: dzîc < dzic, dzîuă < dziuă.
[247] Cf. pom. Pângărați, ms. Kirileanu.
[248] Pom. Govora, 45^{v}, r. 3 – cf. ms. rom., 257 BAR; o inscripție murală, sub chipurile ctitorilor bisericii Sf. Nicolae Brândușul din Craiova, cuprinde și numele Zinca Măinescu. Cf. Iorga, *St. doc.*, XV, partea II, p. 64.

Scanned with OKEN Scanner

în conservarea fenomenelor fonetice specific românești – a dus la forme ca Zâna, Zânuța, Zânica și probabil și Zânca, asociată de popor, în chipul cel mai natural, cu apelativul *zâna*.

Dar *zî* < *zi* reprezenta o pronunțare tipică ruralilor, de care s-au ferit intelectualii și în general orășenii. Aceștia s-au orientat după imaginea livrescă a numelui-prototip și au pronunțat de predilecție *Zinovia-Zinaida*, iar hipocoristicele Zina, Zinca rezistând fenomenului românesc al velarizării lui *i*. Ei au rămas astfel la aspectele respectivelor nume din stadiul precedent acestui fenomen, stadiu pe care un număr limitat de intelectuali l-au selectat în mod conștient; iar cei mai mulți – marea masă a lumii din orașe – prin imitație. Tot prin imitație, vor fi adoptat antroponimele în chestiune, cu aceeași pronunțare și unii rurali – foarte puțini de altfel – dintre cei mai receptivi la influențele urbane. S. Pușcariu afirmă că hipocoristicele Zina-Zinca ar avea ca prototipuri pe Zâna-Zânca, de la care ar fi rezultat prin hiperurbanism[249].

Noi însă credem că-n românește nici n-ar fi putut lua naștere de la antroponimul feminin Zâna, un hipocoristic prin sufixul slav *-ka*. Prea ar fi fost autohton prototipul, pentru a se putea asocia armonic cu astfel de sufix. Filiațiunea genetică a respectivelor hipocoristice n-a putut deci fi alta decât cea indicată de noi mai sus, adică tocmai în sens invers: Zina-Zinca > Zâna-Zânca. Mai interesant, din ceea ce ne relatează Pușcariu, e faptul că, la Brașov, se atribuie numelui Zinca, drept prototip, antroponimul Zoe[250]. După informațiile lui Pașca, în Țara Oltului, forme antroponimice feminine ca Zini-Zinca sunt raportate la prototipul Rozalia – prin varianta hipocoristică intermediară Rozinca[251], pătruns la românii din acea regiune prin înrâurire săsească. Ne întrebăm dacă aceste hipocoristice n-au devenit și ele pe alocuri Zâna-Zânca. În asemenea cazuri – când a rezultat de la prototipuri ca Zenaida, Zenovia ori Zoe și chiar Rozalia – ca și în cazul cu Eugenia, antroponimul Zâna este în realitate, după noi, un al doilea nume, cu totul distinct față de adevăratul nume de botez, care n-a făcut decât doar să-l sugereze.

---

[249] DR, VI, p. 526.
[250] *Ibidem*.
[251] Pașca, *Nume*, p. 315 (glos. antrop.).

Scanned with OKEN Scanner

În concluzie, Zâna mai apare azi, la români, ca un nume care – fiind întâi în uz, în cercul intim al familiei – reuşeşte cu timpul să se substituie complet numelui de botez, ajungând în cele din urmă să fie singurul folosit în toată comunitatea. Numele de botez paralel, care a contribuit pe cale sugestivă la naşterea lui, rămâne astfel să aibă o viaţă exclusiv grafică, în actele stării civile şi în alte acte oficiale ale persoanei respective. Este clar deci că aspectul sub care mai persistă încă antroponimul nostru – în împrejurări ca acelea relatate – continuă de fapt vechiul prenume românesc de pe vremea când el suna răspicat Zâna[252], chiar din clipa botezului unei fete. E un chip de a se manifesta, peste veacuri, al unei vechi preferinţe pentru numele care ascundea în el un ideal atât de scump şi atât de râvnit de orice femeie.

---

[252] În ce priveşte ecoul său în toponimia României, e foarte greu de ştiut dacă a lăsat vreunul. În adevăr, dealul cu numele *Zâna* din satul Mihai Bravul, în judeţul Vlaşca (cf. DSR, II, p. 1054) sau alte toponime ca *Izvorul Zânei*, *Poiana Zânei* etc. sunt mai degrabă de origine mitico-legendară decât antroponimică. Aceasta apare-n toată claritatea mai ales când subst. *zână* are formă plurală ca în ex. *Lacul Zânelor* (cf. Frâncu – Candrea, *Moţii*, p. 30).

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA A II-A
ÎN ANTROPONIMIA SLAVĂ

CAPITOLUL 8
Красан-Красана, Лена, Лина, Лино, Гиздав-Гиздава şi derivatele lor

FENOMENUL CREĂRII DE ANTROPONIME CIRCUMSCRISE conceptului frumuseții fizice umane nu-i nicidecum ceva unic la români, caracteristic exclusiv acestui popor. El se încadrează în largi rame universale, aflând uimitoare analogii la cele mai diferite națiuni din Europa şi din alte continente. Cu deosebire însă el are puternice şi strânse aderențe cu fenomenul similar din lumea balcanică, în special cea slavă şi cea grecească.

Precum se va putea judeca după interesantele materiale existente la slavii meridionali – parte din ele fiind în uz până azi chiar – antroponimele de tipul celor relevate la români le sunt foarte familiare şi lor. Ba, mai mult: unele forme – sub care le întâlnim la slavii din Balcani şi care sunt atestate, de asemenea, la slavii occidentali, ca şi la cei orientali – ne fac să conchidem, în chipul cel mai sigur, că odinioară ele au fost cultivate de toate popoarele slave fără excepție. Astfel, în special la sârbo-croați, o întreagă serie de derivate antroponimice au luat naştere – din timpuri preistorice, desigur – de la temele *kras-*, *krasn-*, ale unor cuvinte ca substantivele *kras*, *krasóta*, care înseamnă „frumusețe", sau ca adjectivul *krasan-krasna*, care înseamnă „frumos".

În marea lor majoritate, aceste antroponime sunt, la origine, nume de botez sau echivalente, prin funcția lor, numelor de botez din perioada creştină. Trebuie totuşi să remarcăm că cele mai multe din numele în chestiune au încetat de a mai fi actuale. Ele nu mai sunt atestate decât pe

Scanned with OKEN Scanner

calea documentară. Singurele care s-au salvat de la pieire, continuând a exista până în vremea noastră, sunt acelea care – prin intermediul stadiului patronimic sau metronimic – au trecut mai de demult de la ipostaza de prenume la cea de nume de familie. Căpătând astfel un caracter de permanență de la o generație la alta, unele ca acestea pot fi auzite încă şi astăzi. Evident, asemenea mărturii vii sunt tot atât de valabile ca şi documentele, atunci când e vorba de a completa – în repertoriul antroponimic al numelor de botez, la slavii sudici – lacunele rezultate în urma dispariției totale a unora din ele.

Relatăm mai întâi numele care stau la baza însăşi a amintitei serii sârbo-croate, dat fiind că ele nu sunt de fapt altceva, în limba respectivă, decât epitetele curente cu sensul de „frumos", cărora li s-a atribuit – încă dintr-o epocă foarte veche – funcție antroponimică. Într-un document latinesc de la 1235, din orăşelul dalmatin Olmiš[1], este atestat prenumele masculin Krasan – redactat *Crasan*[2] – adică *Frumosul*. Acest antroponim stă şi la baza toponimului croat Drage-*Krasanove*, care denumeşte o livadă din satul Vrebac, situat în jupanatul Lika, şi Krbava, în apropiere de orăşelul Gospić[3]. De asemenea, toponimul Krasanović, care denumeşte un sat din Bosnia (județul Doňa – Tuzla)[4], nu este decât un derivat patronimic de la prenumele masculin Krasan – cu funcția schimbată.

Cu privire la toponimul Крашань[5], înregistrat de Novacović, după pomelnicul de la Kruševo – dacă nu e cumva derivat de la vreun alt toponim Крaca[6], prin sufixul *-ianuпъ*[7] – am putea presupune că are

---

[1] Azi Olmiš, în forma latinizantă a documentelor medievale: Almissa.
[2] Mikl., *Pers.*; p. 68.
[3] R. Grujić, *Plemenski rječnik ličko/ krbavske županije* – cf. ZbNŽ, XXI, p. 347; id. *Topografički rječnik gospićkoga kotara* – ZbNŽ, XXII, p. 159, 185. Grujić deduce antroponimul *Krasan* după citatul toponim şi îl înregistrează în lista numelor de familie dispărute din regiunea Gospić. Totuşi, nu e deloc sigur că prototipul Красан este, aici, nume de familie. Poate fi tot aşa de bine şi prenume. În orice caz, la origine, el este prenume mai degrabă decât supranume.
[4] Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 467.
[5] Cm. Новак., *Пом.*, p. 135.
[6] Asemenea toponim a existat şi există încă la sârbo-croați. Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 456, s.v. *Krasa*, nr. 4.
[7] Cf. astfel de toponime: Mikl., *Pers*, p. 119.

Scanned with OKEN Scanner

origine antroponimică, şi anume într-un prenume de aspect identic *Крашань. Un asemenea prototip, care de fapt n-ar fi decât o variantă hipocoristică a lui Красан, ar avea la bază epitetul *крашан*. Acest epitet însă fiind el însuşi nu un diminutiv, ci un derivat hipocoristic de la epitetul *красан*, înseamnă că, chiar de la origine, numele în chestiune are un pronunţat caracter afectiv, care-l face, evident, mai aplicabil persoanelor decât locurilor. E ceea ce ar justifica cel mai mult probabila bază antroponimică a toponimului Крашань. Dar, paralel cu antroponimele masculine Krasan-*Krašan, sârbo-croaţii au cunoscut şi o variantă feminină perfect corespunzătoare acestora. Astfel, în pomelnicul de la mănăstirea din Peć – care cuprinde nume referitoare la persoane din secolul XVII – figurează o femeie numită Красьна[8], adică „Frumoasa".

În Muntenegru şi în alte regiuni iugoslave, tot din apropiere de graniţa albaneză, se-ntâlneşte frecvent, astăzi, numele de familie Красниħ[9], pe care legende locale îl pun în legătură, pe nedrept, cu numele unui strămoş Kraso[10]. Noi însă credem că prototipul acestui nume de familie nu poate fi decât prenumele Красан, iar adesea chiar şi varianta feminină Красна[11]. Cu privire la „neamul" din care fac parte familiile cu acest nume, Erdeljanović spune că e albanez[12], deşi numele e evident sârbesc. Se pare totuşi că la baza lui stă, în unele cazuri, în amintitele regiuni, şi un prototip albanez. Acesta însă a trebuit să se modeleze până la identificare după numele de familie sârbesc Красниħ, care va fi fost de uz curent în localităţile unde s-au stabilit emigranţi din Albania cu un nume albanez asemănător

---

[8] Новак., *Пом.*, p. 72; *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 467.
[9] Cf. J. Erd., *Пост. пл. Пип* – СЕЗб., XVII, p. 316; A. Jobuħebuħ, *Малесия* – СЕЗб., XXVII, (1923), НПС, XV, p. 55, 56.
[10] J. Erd., *Кучи...*, СЕЗб., VIII (1907), НСЗ, IV, p. 146; *Ibidem, Пост. пл. Пип* – СЕЗб., XVII, p. 323, 325.
[11] Totuşi e mai probabil şi mai în spiritul tradiţiei ca întemeietorul unui neam – din care-şi trag originea mai multe familii – să fi fost un bărbat, şi tot el să fi dat numele său descendenţilor.
[12] „арбанашко племе" – cf. *Пост. пл. Пип* – СЕЗб., XVII, p. 413.

Scanned with OKEN Scanner

întrucâtva celui sârbesc[13]. Astfel, antroponimul de origine sârbă Красниħ a ajuns foarte răspândit la albanezii din Serbia meridională, unde denumeşte nu numai o serie de familii, ci chiar şi un întreg „fis"[14]. Despre albanezii cu numele de familie Krasnić, pomeneşte şi baronul Franz Nopčsa în notele sale de călătorie[15]. În Serbia meridională, în Кучка Крајуна, numele respectiv a căpătat şi funcţie toponimică[16].

Un vechi derivat masculin de la tema *Krasn* – prin sufixul hipocoristic de origine italiană-ellino – este Krasnelin[17], căzut de mult în desuetudine. Între derivatele de la tema *kras-*, relatăm mai întâi – tot ca nume vechi, dispărute azi – variantele masculine Kraso şi Krasa. Primul – atestat pe cale orală, într-un cadru legendar[18] – ne este confirmat totuşi prin patronimul Krasović[19], cunoscut până în vremea noastră în Croaţia ca nume de familie.

---

[13] În adevăr, alături de forma Красниħ, Erdeljanović mai citează şi o alta Кастрниħ (*Пост. пл. Пип* – СЕЗб., XVII, p. 316), la care singurul element sârbesc este sufixul patronimic. Această formă, care prezintă un proces cu totul superficial de serbizare a unui nume albanez, trebuie raportată la legenda albaneză – povestită de Hahn (*Alb. St.*, I, p. 185) şi de alţii – despre cei 6 fraţi descendenţi din acelaşi strămoş Keći. Acest nume, căpătând funcţie patronimică, însoţeşte numele fiecărui frate. Cum unul dintre fraţi se numea Kaster (Hahn, *Ibidem*), el a fost designat prin ambele nume: Kaster Keći, Kastr Keći. Când însă emigranţii albanezi din acest neam s-au izolat în mijlocul masei compacte sârbeşti – pierzând contactul cu sursa tradiţiilor autohtone ale Albaniei – vechea lor legendă a suferit modificări. Atunci numele Kaster Keći a devenit şi el – sub influenţa antroponimiei sârbeşti – Красниħ. Evident, fenomenul n-a putut avea loc decât datorită frecvenţei acestui nume în mediul rural sârbesc, unde au imigrat albanezii, despre care vorbeşte amintita legendă. (Hahn mai menţionează şi o variantă Kastravić, care ar rezulta din contaminarea celor două nume – Kaster cu Keći – şi care ar reprezenta şi ea un proces avansat de adaptare a numelor albaneze la antroponimia sârbă. Cf. *Ibidem*, I, p. 187).

[14] Урошевуħ, Г., *Морава и Изм.* – СЕЗб., LI, НПС, XXVIII, p. 73, 85, 130, 131, 135. („Fis" este, la albanezi, o colectivitate rustică – tot descendentă dintr-un strămoş comun – însă mai amplă decât aşa-numitele „rod" şi „porodica" ale sârbo-croaţilor).

[15] Cf. ASPh., XXXII (1911), p. 607.

[16] Ст. Дучиħ, *Жив. и об. Пл. Кућа* – СЕЗб., XLVIII (1931), ЖОН, кн.XX, p. 202. Tot în această regiune, Красниħ e şi un foarte obişnuit nume de familie. Cf. *Ibidem*.

[17] *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 467.

[18] Cf. legenda menţionată mai sus. Ea povesteşte în chipuri variate – după loc şi persoane – despre mai mulţi strămoşi-fraţi, dintre care unul s-ar fi numit Kraso. E răspândită în special în Muntenegru şi-n alte regiuni sârbeşti din vecinătatea Albaniei. Cf. J. Erd., *Пост. пл. Пип*, СЕЗб., XVII, p. 316, 323, 325; *Ibidem, Кучи, пл. у Цр.Г.* – СЕЗб., VIII (1907), НСЗ, IV, p. 146; Јовиħевиħ, Малесия – СЕЗб., XXVII (1923), НПС, XV, p. 55, 56.

[19] *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 469; Maretić, *Nar. im.* – *Rad.*, LXXXII, p. 136.

Scanned with OKEN Scanner

În ce priveşte cealaltă variantă citată, ea ne este atestată încă din anul 1330 în primul hrisov al lui Št. Uroš III către mănăstirea Dečani: „Краса а синь моу Бєроє”[20]. Toponimul de origine antroponimică Красино-Брдо[21], care denumeşte un cătun din Serbia, din districtul Čačak, ar proba existenţa în trecut a unuia din aceste două nume – mai verosimil a lui Краса – în respectiva regiune. Dar, tot aşa de probabil este că adjectivul posesiv Krasino, din menţionatul toponim compus, să aibă drept prototip chiar un prenume feminin **Krasa*. Această variantă îşi află o confirmare indirectă în faptul că astăzi, la croaţii din Slavonija, Krasa este în uz ca nume de oaie[22]. Foarte răspândit este astăzi, mai ales în Serbia – atât ca nume de familie, cât şi ca toponim de origine antroponimică – numele Красић[23], al cărui prototip este, desigur, prenumele Краco sau Краса.

---

[20] *Д. Хр. изд. мил.*, p. 24.
[21] *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 467.
[22] *Ibidem,* V, p. 465.
[23] Astfel, ca nume de familie, Красић e cunoscut în satele Биличић şi Главице din Равно Поле – cf. Милојевић, *Купрешко* – СЕЗб., XXV, НПС, XIII, p. 142; de asemenea „Красићеви” sau „Красићевци” sunt mai multe familii din satul Гаре, situat în regiunea Власина (ele sunt însă originare din Трнско) – cf. Р. Ник. Кр. и Власина – СЕЗб., XVIII (1912), НСЗ, VIII, p. 303; tot aici aflăm şi toponimul Красићевска Мала, care denumeşte un cătun unde locuiesc familii cu acest nume; cf. *Ibidem,* p. 302, 303; Красићи (sau Крашићи) sunt numeroase familii muntenegrene din regiunea Boka, din mai multe sate: Mrkovi, Gribali, Djuraševići, Šišić. Cf. Поп С. Накићеновић, *Бока* – СЕЗб., XX, НСЗ, IX, p. 274, 296, 388, 577; Красић (Владимир) e şi numele unui folclorist sârb, care a publicat o colecţie de poezii populare (*Српске народне пјесме*, Панчево, 1880); acelaşi este totodată colectorul de basme sârbeşti despre care V. Čojcanović face menţiuni în notele referitoare la o colecţie manuscrisă a Academiei din Belgrad (звirka, III) – СЕЗб., XLI, СНП, p. 457. Printre „prenumeranţii” din lista anexată la finele cărţii lui Byk Kapadžić, *Жив. и об. нар. срп.* (у Бечу, 1867), aflăm şi un croitor din Caka, numit Алекса Красић (cf. *op. cit.*, p. 349). Ca toponim, Красић denumeşte un munte din Muntenegru. Cf. А. Јовићевић, *Црног. приморје...*, СЕЗб., XXII, (НПС, XI), p. 71; apoi în Serbia, în districtul Чачак există pârâul Красића Поток (care străbate satele Горна şi Дона Краварица), precum şi pădurea Красића Забран (în Дона Краварица), originea antroponimică a acestor toponime, care au pe Красић în genitiv, indicându-l pe posesor, e foarte clară – cf. J. Ердељановић, *Доње Драгачевъ*: СЕЗб., IV, НСЗ, I, p. 153, 154. În satul Дона Краварица, locuiesc de asemenea familii cu numele Красић – cf. *Ibidem,* p. 157.

Scanned with OKEN Scanner

Un vechi derivat de la tema *kras-* e şi antroponimul masculin *Krasońa*, atestat ca prenume deja într-un document croat din jumătatea a doua a secolului XIV[24]. Astăzi, cu funcția antroponimică schimbată, continuă a fi încă în uz la croați ca nume de familie[25]. Desigur, zoonimul croat Krasońa, cunoscut ca nume de bou[26] în regiunea Lika, este, la origine, unul şi acelaşi nume, care însă, cu timpul, a căzut în desuetudine ca antroponim, trecând – cum se întâmplă destul de adesea, într-o astfel de împrejurare – de la rolul de prenume la funcția zoonimică. Nu ştim dacă se poate spune acelaşi lucru şi despre zoonimul sârbo-croat Krasota[27], semnalat azi tot ca nume de bou. Se ştie însă că antroponimele şi, în special, prenumele cu sufixul *-ota* au fost frecvente la sârbo-croați[28], ca şi la ceilalți slavi meridionali şi chiar la toate popoarele slave[29].

Un alt derivat de la aceeaşi temă *kpac* – prin sufixul antroponimic *-ac* (< vsl. *-ьць*), deosebit de activ în limba sârbo-croată la formarea prenumelor hipocoristice – este *Krasac*, de tipul lui Дражиць[30], Здравьць[31], Милць[32], Slavac[33]. Krasac e atestat într-un document croat încă din anul 1419[34]. Tot de la tema aceasta, prin sufixul masculin *-oje* – unul din cele mai răspândite sufixe antroponimice sârbo-croate[35] – a luat naştere şi Krasoje. Cea mai veche mărturie documentară, pe care o cunoaştem, din secolul XIV, e o scrisoare în limba italiană, trimisă de rectorul Raguzei ambasadorului raguzan Mateho de Giorgio, la 1377.II.23. Aici e vorba despre omul banului Bosniei, aflat în misiune la Raguza. Numele lui, redactat în textul original conform ortografiei latine,

---

[24] *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 469.
[25] Maretić, *Nar. im. i prezim.*, Rad., LXXXII, p. 123, sub nr. 114.
[26] Grujić, *Im. gov.* Cf. Žb. NZ, XXVI, p. 375.
[27] *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 469.
[28] Maretić, *Nar. im...*, Rad., LXXXII, p. 125-126, sub nr. 122.
[29] Cf. Mikl., *Pers.*, p. 10.
[30] *Д. Хр. изд. мил.*, p. 16, 45.
[31] Новак., *Пом.*, p. 64.
[32] Mikl., *Mon. serb.*, p. 12 (doc. a. 1222-1228).
[33] Iv. Kuk. Sakc., *St. pisci hrv.*, kn. I, p. VIII.
[34] *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 465.
[35] E ataşat la cele mai variate teme. De ex.: Blagoje, Bogoje, Vladoje, Miloje, Dragoje, Ljepoje etc.

Scanned with OKEN Scanner

e „Crassoe”[36]. O altă mărturie, care datează aproximativ din cursul secolului XVII, aflăm în pomelnicul de la Peć, unde acest nume e redactat Красоıє[37]. Dar probe despre popularitatea acestui vechi prenume în trecut, în special la sârbi, ne oferă şi patronimul Красојебуħ, care continuă a exista până azi în diferite regiuni sârbeşti[38]. Numele în chestiune a trecut de asemenea în toponimia Serbiei, unde, sub forma patronimică plurală Красојевци, denumeşte un cătun din districtul Рудник[39].

În afară de variantele antroponimice mai sus prezentate, pentru care avem şi dovezi directe, au existat în trecut, la sârbo-croaţi, o serie de derivate, în special de la tema *крас-*, cu privire la care nu avem decât probe indirecte. Ele pot fi determinate exclusiv pe cale deductivă, după nume de familie ori chiar după toponime atestate documentar sau adesea conservate până-n vremea noastră. Astfel, pe lângă prenumele masculin Kraso mai sus relevat, e probabil să mai fi existat şi o variantă *Krasjo (sau poate chiar *Krašo), care pare să stea la baza numelui patronimic Krašić – bine cunoscut antroponimiei[40] şi toponimiei sârbo-croate[41].

---

[36] Tadić, ПУДР, I – cf. ЗбЈК, IV, p. 346-347.

[37] Новак., *Пом.*, p. 72; şi Byk, *Pj.*, p. 309.

[38] În satul Мислополе, situat pe râul Ibar, în districtul cu acelaşi nume – cf. Илиħ, *Ибар*, СЕЗб., VI, (НСЗ, III), p. 64; în regiunea Гружа, din judeţul Крагујевац, în satele Лулаци şi Горна Црнуħа – cf. M. Драгиħ, Гружа – СЕЗб., XXI, (НСЗ, X), p. 297, 332; în Herţegovina: cf. Дедијер, *Херцеговина* – СЕЗб., XII, (НСЗ, VI), p. 284; în regiunea Fruška Gora, satul Velichi Radinci, unde mai multe familii sârbeşti înrudite poartă acelaşi nume de familie Красојевић – cf. Skarić, *Dvanaest sela...* (ZbNŽ, XXIV, p. 268); cf. de asemenea *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 468, care citează două persoane cu acest nume de familie, după lista de ostaşi sârbi participanţi la războiul contra turcilor din 1877-1878.

[39] *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 468.

[40] În funcţia antroponimică de nume de familie – alternând cu forma Krašić-Крашиħ – e frecvent în regiunea Boka (cf. Поп С. Накиħеновиħ, *Бока*, СЕЗб., XX, (НСЗ, IX, p. 274-275, 296, 388).

[41] Tot în regiunea Boka, Крашиħи este şi un sat care ţine de comuna rurală Луштичка. El şi-a luat acest nume – patronimic, de formă plurală – de la vechii săi colonizatori, ai căror descendenţi, numiţi şi ei Крашиħи, trăiesc aici până azi. (Cf. Поп С. Накиħеновиħ, *Бока*, СЕЗб., XX, НСЗ, IX, p. 275, 351). Krašić e şi un toponim croat din Jaska, evident tot de origine antroponimică – atestat la anul 1665 (cf. R. Strohal, *Vivodina* – ZbNŽ, XXX, p. 226; cf. *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 473-474).

Инв. 181284

Scanned with OKEN Scanner

Toponimul Krašićevica[42], care denumește trei cătune din Croația (Donja, Gorja și Srednja Kr.), este un derivat de la antroponimul Krašić, prin sufixul toponimic compus *-evica*. Tot la antroponimul-prototip *Krasjo raportăm și toponimul Kraševo[43], numele unui sat din Bosnia, din districtul Banja-Luka. Numele de familie Kraševać[44] – atestat în Vivodina sub anul 1623 – care la început a fost un simplu supranume, designând pe cineva originar din Kraševo, este o mărturie și mai indirectă a vechiului antroponim. Toponimul care, sub forme ca Kraševać-Kraševeć sau Krašovać-Krašoveć[45], denumește un sat croat din žup. Varaždinska are același prototip – fie că la baza lui stă chiar numele de familie omonim, menționat anterior, fie că e un derivat prin sufixul toponimic *-ac* (< vsl. *-ьць*) direct de la toponimul *Kraševo*, ceea ce e mai sigur.

E foarte îndoielnic dacă trebuie să atribuim ca prototip pe același antroponim **Krasjo* și toponimului Крајани[46], care denumește un câmp din Суво-Поле, situat în Serbia, în districtul Valjevo. Mult mai verosimil ni se pare ca el să fie un derivat de la un alt toponim, Крака, prin sufixul *-janin* (< vsl. -янинъ) în formă pluralală. Un alt prenume cu radicalul *kras-*, pe care-l putem stabili în modul cel mai sigur pe cale deductivă, este *Krasil sau *Krasilo. Este prototipul la care trebuie raportat patronimicul Krasilović[47], care figurează în primul hrisov dat mănăstirii Dečani de către regele Štefan Uroš III, în cursul primei jumătăți a secolului XIV. Un derivat patronimic de la același prenume este și toponimul Krasilić[48] – nume de familie cu funcția schimbată – existent astăzi la sârbi în regiunea Raška.

Un alt antroponim, Красавишть – atestat în hrisovul țarului sârb Dušan către mănăstirea Sfinții Arhangheli de la Prizren[49] – pare mai curând un nume metronimic decât patronimic, derivat prin sufixul *-ишть*

---

[42] *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 474.
[43] *Ibidem*, V, p. 473.
[44] R. Strohal, *Vivodina* – ZbNŽ, XXX, p. 226.
[45] *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 473.
[46] Смил., *Кич.*, СЕЗб., LI, НПС, XXVIII, p. 356.
[47] Redactat, în textul original, după pronunțarea vremii: Красиловикь (Радославь) – cf. *Д. Хр. изд. мил.*, p. 47.
[48] Franck, *St. skr. ONk*, p. 68, § 68.
[49] Радь К. – cf. Новак., *Зак. с Пом. кн.*, V, p. 684.

Scanned with OKEN Scanner

(> *-uћ*) de la *Красава[50], prenume feminin de aspect morfologic ca şi Владава[51], Љубава[52], Лепава[53], Bilava[54]. Apoi patronimul Krasinović[55] – atestat în secolul XVIII – ne dă dreptul să-i presupunem ca prototip un prenume ca *Krasin, de tipul lui Балинь, Добринь[56]. Numele de familie Krasuljak[57], în uz până azi, este desigur derivat de la prenumele *Krasulj[58] sau Krasulja[59] prin sufixul *-ac* (< vsl. *-ьць*). Astăzi acest prototip continuă încă a fi păstrat, la sârbo-croaţi, sub aspectul feminin Krasulja, în domeniul zoonimic[60], care cunoaşte de altfel şi alte nume

---

[50] Antroponimul Красавиштъ ar putea avea tot aşa de bine ca prototip chiar şi un prenume masculin *Красавь, de tipul lui Добравь (Mikl., *Mon. serb.*, LXII, p. 59). Totuşi, variantele feminine corespunzătoare, în sufixul *-ава*, sunt mai numeroase. Există şi un toponim Красава, care denumeşte un sat din Radjevina (cf. Милојевић, *Раћевина и Јадар* – СЕЗб., XX, НСЗ, IX, p. 639, 644, 667, 675-677); СЕЗб., XLVI (НПС, XXVI, p. 488, 490); Miklosich (*ON aus Pers.*, p. 154, nr. 149) îi atribuie origine antroponimică. Noi însă credem că n-are nici o relaţie genetică cu presupusa variantă antroponimică feminină de aspect identic. El e, desigur, chiar de la origine, o creaţie toponimică cu bază apelativă < rad. *Крас.* + suf. *-ава*, atât de specifică toponimelor slave feminine (cf. Mikl., *Sl. ON aus Ap.*, p. 212, § 37). Necorespondenţa de gen între numele *Красава* şi *село*, obiectul pe care-l denumeşte, nu poate fi invocată ca o dovadă sigură că toponimul are de prototip prenumele feminin Красава. Această discordanţă îşi află explicaţia în faptul că toponimul va fi fiind mai vechi decât satul. El se va fi raportat întâi la o vale (*dolina*), pe care se va fi întemeiat ulterior satul. Valea respectivă poartă însă azi un nume puţin deosebit, în formă diminutivă: *Красавица* (cf. Милојевић, *Раћевина* – СЕЗб., XX, НСЗ, IX, p. 709). Dacă azi nu mai există cumva acolo şi o altă vale mai mare, care să se numească Красава şi de la care satul în chestiune să-şi tragă direct numele, atunci e probabil să avem a face aici cu intervenţia principiului diferenţierii în scop de a crea o distincţie între numele satului şi al văii.

[51] Новак., *Пом.*, p. 50.

[52] *Ibidem*, p.74.

[53] *Ibidem*.

[54] Iv. Kuk. Saks., *St. Pisci hrv.*, kn. I, p. IX.

[55] *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 473.

[56] *Светостеф хр.* Cf. *Пом*, IV, p. 7.

[57] *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 473.

[58] Cf. Maretić, *Nar. im. i prezim.*, Rad., LXXXII, p. 128.

[59] *Ibidem* – cf. aici exemple de prenume sârbo-croate cu aceleaşi sufixe ca ale presupuselor prototipuri: Bratulj, Dobrulja.

[60] Ca nume de vacă – cf. M.G. Grujić, *Imena goveda (Lika)* – ZbNŽ, XXVI, p. 375; *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 473.

Scanned with OKEN Scanner

derivate de la radicalul *kras-*[61]. Tema acestui vechi antroponim se află de asemenea în toponimele Krasulje (f.pl.)[62] şi Krasuljino (n.)[63], numele unui sat din Bosnia. Un alt toponim cu acelaşi radical, Красалиħ[64], care denumeşte un sat din Serbia, e la origine nume patronimic. El va fi căpătat funcție toponimică în amintirea fondatorului satului. Prototipul său este, evident, *Красал sau *Красаљ, întocmai ca Vukal-Vukalj, Živalj, Dragalj[65].

În seria numelor derivate de la radicalul *kras-*, sârbo-croații au cunoscut şi un antroponim de formă compusă, Красимирь, atestat – după cât se pare – încă din prima jumătate a secolului XIII, în hrisovul regelui Ştefan „primul încoronat" către mănăstirea Žiča[66]. Spre deosebire însă de Šafařik şi Miklosich[67], alții au citit numele respectiv: Краимирь[68] în loc de Красимирь. În orice caz, existența acestui nume nu poate fi pusă la îndoială, căci el apare în mod sigur mai târziu în pomelnicul sârbesc al mănăstirii Сопоħани[69]. Iar în derivate patronimice, îl întâlnim în documente încă de pe la începutul secolului XIV. Astfel, Красимирикь e atestat în cele două hrisoave ale lui Štefan Uroš III către mănăstirea Dečani[70]. Acelaşi prenume stă şi la baza toponimului Красимирöвце, care denumeşte un sat din regiunea Метохија (arrondissement de Дреница)[71].

Unele din variantele antroponimice simple, formate de la tema *kras-*, cum ar fi de exemplu Kraso[72], pot fi adesea derivate hipocoristice. prin apocopă, de la Krasimir. Ni se pare în afară de îndoială că paralel cu

---

[61] Precum sunt: Krasoka, nume de capră (*Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 468); Krasovka, de oaie (*Ibidem*); Krasoša, de porc (*Ibidem*).
[62] *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 473.
[63] Mikl., *Mon. Serb.*, p. 439, nr. CCCLIII: село Красулино.
[64] РКМД, I, p. 323.
[65] Cf. Maretić, *Nar. im. i prezim.*, Rad., LXXXII, p. 89.
[66] Mikl., *Mon. Serb.*, p. 12, nr. XVIII.
[67] *Ibidem.*
[68] *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 467.
[69] Љуб., *Ст. с. Пом.*, III, p. 180.
[70] „До2кь Красимирикь" – cf. *Д. Хр. изд. Мил.*, p. 17, 85.
[71] Cf. РКМД, I, p. 323. Autorul reproduce acest toponim după un document din anul 1769.
[72] Cf. mai sus.

Scanned with OKEN Scanner

Krasimir a existat odinioară, la sârbo-croaţi, şi un corespondent feminin *Krasimira, ca de exemplu Dragomira faţă de Dragomir. Tot aşa ar mai putea fi presupusă – printre variantele vechi de tipul compus, cu această temă – şi seria: *Krasoslav-*Krasoslava, dacă nu chiar şi *Krasnoslav-*Krasnoslava, întocmai ca Dragoslav-Dragoslava, Dobroslav-Dobroslava. După câte ştim însă, asemenea variante nu sunt atestate documentar la slavii meridionali, nici direct şi nici măcar pe cale indirectă.

Unele din variantele antroponimice mai sus expuse au existat şi la bulgari; însă, după cât se pare, ele au fost totdeauna mai puţin uzitate ca la sârbo-croaţi. Astăzi, în limba bulgară, aproape nu se mai aud nici în domeniul apelativ cuvinte cu radicalul *Крас-*. Foarte rar apar ele în texte folclorice, provenite în special din teritoriile occidentale sau sud-vestice, care se arată mai conservative în ce priveşte această familie de cuvinte, datorită, desigur, vecinătăţii lor cu Serbia. Astfel, într-o baladă populară din Кюстендилско aflăm epitetul feminin *Красна*, la plural, în asociaţia *Красни девойки*[73].

Геровь, fără a da vreo precizare geografică, citează două versuri populare, unde-l aflăm în aceeaşi formă pluralală, în asociaţia *красни дъщери*[74]. Tot Геровь mai citează un vers, unde aflăm epitetul şi în formă singulară, determinând un apelativ care o desemnează pe tânăra femeie: Красна млада невѣста[75]. Uneori epitetul respectiv apare şi sub aspectul superlativ *пръкрасенъ, -сна, -сно*, ca într-un exemplu dat de Геровь, care se referă chiar la frumuseţea feminină. Aici îl aflăm asociat formei de pozitiv, pe care o întăreşte: „Бѣло ми лице красно пръкрасно”[76]. De asemenea, într-un cântec din Орѣховеко, întâlnim epitetul feminin *красива* – în forma pluralală raportat la fete şi alternând cu epitetul *хубава*. Eroul – supărat că iubita nu s-a dus la întâlnire – o ameninţă că va pleca la lucru în România, unde se va însura c-o româncă, fiindcă româncele sunt fete frumoase: „Я ще Влайнка да зема/ Че съ си много у́бави,/ *Убави момѝ красиви*”[77]. Amintim încă apelativul *красота*, sinonimul lui

---

[73] СбНУ, XXXII, p. 556, nr. 79, v. 8.
[74] Гер., РБЯ, II, p. 410, s.v. *красный*.
[75] *Ibidem*.
[76] „Dalba mea faţă frumoasă, prea frumoasă”, Гер., РБЯ, IV, p. 356.
[77] „Oi să mă-nsor c-o româncă,/ Că tare mai sunt frumoase,/ Fete frumoase şi mândre”. ТВ, p. 530, nr. 2061.

Scanned with OKEN Scanner

хубость, cu care chiar îl întâlnim alternând într-un cântec liric de glorificare a frumuseţii unui tânăr flăcău şi mai ales a surorii sale. Astfel, un turc – văzând cât e de frumos eroul – îl întreabă uimit: „– А бре Гйорге, гюзелъ Гйорге,/ Утъ де зе тѫзи хубусъ,/ Тѫзи хубусъ, тѫсъ кръсутѫ?"[78]

Pentru a completa seria aceasta, mai menţionăm şi verbul *красѫ*[79], care – în comparaţie cu celelalte cuvinte din familie – e întrucâtva mai uzitat[80], dar care, evident, are cel mai puţin relaţii cu creaţiunea antroponimică. Şi în toponimia Bulgariei întâlnim rar nume din această familie, cum sunt Красава[81], un sat din Софийско şi Красень[82], altul din Русенско. Numele acestuia din urmă se crede[83] însă că s-ar trage de la culoarea roşie a pământului regiunii, ceea ce de altfel nu prezintă nici o importanţă deosebită pentru scopul urmărit aici de noi, întrucât sensul acesta ca şi cel de frumos sunt ale unuia şi aceluiaşi cuvânt.

Exemplele cu care am ilustrat familia lexicală cu radicalul *крас-*, la bulgari, ne-o arată încă actuală în limba lor. Totuşi e incontestabil că astăzi ea apare la acest popor mai mult ca o reminiscenţă faţă de ceea ce a fost, desigur, în epoca veche bulgară sau chiar mediobulgară. În adevăr, epitetele respective, care ne interesează în mod special, au în limba bulgară modernă o răspândire foarte limitată şi o frecvenţă cu totul redusă. E de aşteptat deci ca această situaţie să se fi repercutat în sens negativ asupra antroponimelor cu acelaşi radical, dată fiind strânsa legătură genetică dintre acestea şi substratul apelativ corespunzător. Chiar dacă, într-un trecut foarte îndepărtat, asemenea antroponime vor fi fost mai frecvente, ele au căzut fatal în desuetudine, urmând acelaşi destin ca şi apelativele din care-şi trag originea.

Aflăm totuşi un număr de vestigii, care ne dau dreptul să conchidem că această familie de prenume era chiar destul de bogată în variante. Weigand – indicând vag o sursă orală, însă fără nici o precizare

---

[78] „– Hei, bre Ghiorghe, frumosule Ghiorghe,/ De unde luaşi atâta frumuseţe,/ Atâta frumuseţe, atâta mândreţe?" СбНУ, XXVI, p. 197, nr. 217, v. 3.
[79] Гер., РБЯ, II, p. 411.
[80] Дюв., СБЯ, p. 1041.
[81] *Бълг. Село*, p. 313_1, 70_2.
[82] *Ibidem*, p. 307_1, 69_2.
[83] *Ibidem*, p. 307_1.

Scanned with OKEN Scanner

geografică – relatează prenumele masculin Красьо[84], pe care-l prezintă ca hipocoristic al antroponimului compus de tipul vsl. Краимирь. E probabil că a existat la bulgari şi o variantă feminină *Крaca, identică celei pe care am propus-o a fi existat la sârbi[85]. Ne întrebăm dacă în numele eufemistic „крaca", dat pe alocuri şarpelui (змия) la bulgari[86], ca şi la sârbi[87] de altfel, nu se ascunde însuşi prenumele feminin amintit, care – fiind anterior eufemismului şi legendelor[88] – va fi fost utilizat de popor, din motive de natură „tabu", pentru ca, pe de o parte, să evite pronunţarea adevăratului nume, iar pe de alta, să-şi facă favorabil acest temut animal flatându-l. Numele în chestiune se preta perfect la un astfel de rol. Şi n-ar fi deloc un fenomen izolat; exemple analoage de nume de animale primejdioase – având la baza lor antroponime – se găsesc la diferite popoare. Am avea a face deci, în cazul nostru, cu un antroponim care a căpătat cu timpul – într-o împrejurare cu totul specială – funcţia de apelativ, devenind astfel un cuvânt nou. Sau chiar dacă admitem că eufemismul îşi trage originea direct din apelativul vsl. Крaca, care, la un moment dat din evoluţia limbii bulgare, încetează de a mai exprima ideea de frumuseţe, pentru a căpăta o semnificaţie cu totul deosebită, se poate presupune că în eufemismul actual ni se conservă exact aspectul fonetic al apelativului prototip comun deopotrivă lui, ca şi antroponimului omonim.

---

[84] Wg., *Blg. Rfn. – Jahresb.*, XXVI-XXIX, p. 134, § 29.
[85] Cf. mai sus.
[86] Гер., РБЯ, II, p. 410.
[87] Byk, *Pj.*, p. 221 (s.v. „змија"), p. 309 (s.v. „крaca"); *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 465.
[88] La toţi slavii meridionali, legenda e de inspiraţie biblică. La bulgarii din Еленско, se povesteşte că, după păcatul celor dintâi oameni, Dumnezeu l-a întrebat pe Adam: „– Кой ви излъга? (Cine v-a amăgit?),/ – Крaca! (a fost răspunsul lui Adam)". Atunci Dumnezeu l-a blestemat pe şarpe să se târască. Cf. СбНУ, XXVII, p. 322, nr. 6. Sârbii povestesc şi ei că „şarpele se numea Крaca, înainte de a fi amăgit pe Eva" – cf. Byk, *Pj.*, p. 309, s.v. „крaca". Ambele variante ale legendei par mai degrabă să explice eufemismul acesta, bizar pentru popor, ale cărui mobile psihice nu mai sunt desigur înţelese astăzi în lumea rurală. Cu privire la respectivul cuvânt, *Rj. Ak. Zagr.* (V, p. 465) presupune că el va fi avut semnificaţia de *šarena*, *šarovita*. Dar *крasa* n-ar fi putut să se refere decât la culoarea roşie, credem. De aceea, o astfel de interpretare nu ne pare acceptabilă decât cel mult în sensul că culoarea şarpelui va fi sugerat doar ideea de frumuseţe, care a fost apoi utilizată în expresia eufemistică a poporului. E probabil că eufemismul *крaca* – arhaism astăzi – există la slavii meridionali din cele dintâi timpuri ale aşezării lor în Balcani.

Scanned with OKEN Scanner

În adevăr, într-o asemenea ipoteză, aşa cum acest substantiv a putut fi utilizat în funcţie de epitet spre a-l designa pe şarpe, tot aşa va fi fost el utilizat cu aceeaşi funcţie spre a designa o fată: e doar calea cea mai obişnuită, pe care o urmează apelativele în procesul lor de adaptare la rangul de antroponime. Un alt prenume feminin a fost înregistrat de Геровъ, sub aspectul „Крьсава"[89]. El ni-l prezintă încadrat într-o anecdotă populară devenită proverb la bulgari: „– Чеши влъня, Крьсаво!/ Крьсава не чюе./ – Ná ти комать, Крьсаво!/ – Дай, дай!"[90] Ironia care abundă în această savuroasă anecdotă-proverb vizează pe fetele şi femeile frumoase, însă leneşe şi foarte avide în acelaşi timp de a beneficia de roadele muncii altora. Varianta respectivă apare ca o confirmare a antroponimului perfect corespunzător *Красава, a cărui existenţă am presupus-o la sârbi[91].

Lui Weigand nu-i este cunoscută varianta bulgară Красава. El nu cunoaşte decât toponimul de aspect identic, în care bănuieşte că se ascunde un prenume feminin[92]. Totuşi, acel toponim, menţionat mai sus şi de noi, pentru a ilustra în limba bulgară domeniile aderente antroponimelor cu radicalul *крас-* nu este, după părerea noastră, un reflex al prenumelui în chestiune, ci e chiar de la origine o formaţie toponimică cu bază apelativă < *крас-* + sufix toponimic *-ава*. Aspectul feminin al acestui nume de sat – discordant faţă de genul obiectului denumit astăzi – se explică, desigur, prin faptul că, la început, toponimul era raportat mintal la o vale (bg. *долина*), de la care el s-a comunicat apoi satului întemeiat ulterior pe acea vale sau în imediata ei vecinătate. O explicaţie analoagă poate avea şi discordanţa celuilalt toponim bulgar citat de noi, Красен, care e masculin. Acesta, la origine, va fi fost asociat ca epitet vreunui apelativ masculin, care designa forma terenului, ca: долъ, ръть, хълмъ. Deci, Красен-(Доль) sau aşa ceva. E foarte puţin probabil să aibă origine antroponimică, adică să aibă drept prototip o variantă identică cu funcţia de prenume, deşi, precum am văzut, la sârbo-croaţi e atestat documentar un astfel de prenume încă din prima jumătate a secolului XIII.

---

[89] Гер., РБЯ, II, p. 423.
[90] „– Piaptănă lână Krăsavo!/ Krăsava n-aude./ – Na-ţi un hup, Krăsavo!/ – Dă-l, dă-l!"
[91] Cf. mai sus.
[92] Wg., *Blg. Rfn. – Jahresb.*, XXVI-XXIX, p. 134, § 29.

Scanned with OKEN Scanner

În fine, mai relatăm varianta feminină Кръсяна, semnalată în 1900 ca nume al unei tinere femei din satul Чипоровци, de la care au fost culese şi publicate câteva cântece populare bulgare[93]. Dar în trecut, în cursul Evului Mediu mai ales – şi mult timp după aceea – antroponimele derivate de la temele *kras-*, *krasn-* erau cunoscute şi celorlalţi slavi. Astfel, în special Miklosich a semnalat o serie de variante la slavii occidentali. La sloveni, el îl indică pe Krazza[94], recte Krasa, după manuscrisul de la Freising din secolul X. Apoi un mare număr de variante din această familie erau cunoscute odinioară cehilor, după cum o probează vechile lor documente şi monumente literare: Krasen[95] m., Krasena[96] f., Kraso[97], Krasolib[98] m., Kraska[99], Okrasa[100] f., Krasata-Krasota[101], Krasoň[102] m., Krasona[103], Krásek-Krasik[104] m.

Amintim aici, de asemenea, numele unui poet liric ceh din prima jumătate a secolului XIX, Josef Krasoslav Chmelensky[105], deşi un astfel de prenume – de tipul vsl. şi încă din lumea cultă – nu reprezintă nicidecum continuitatea normală a numelor tradiţionale la cehi. Noi îl considerăm – fie că a fost primit la botez, fie că va fi fost adoptat de poet chiar la maturitate, ceea ce e mult mai puţin probabil – drept un ecou al curentelor literare şi politice ale vremii: romantismul iubitor de tradiţie şi naţionalismul de nuanţă panslavistă. E vorba deci de o încercare cultă de a se reînvia o tradiţie antroponimică autohtonă dispărută sub presiunea influenţelor creştine şi occidentale uniformizatoare în materie de nume. Intenţia de a redeştepta asemenea nume vechi cehe se vede încă din jumătatea a doua a secolului XVIII,

---

[93] СбНУ, XVI-XVII, ч. II, p. 130, nr. 6, p. 133, nr. 12.
[94] Mikl., *Pers.*, p. 68.
[95] *Ibidem.*
[96] *Ibidem.*
[97] *Ibidem.*
[98] Jirát, *Mittelalt. Pers.*, SIR, X, nr. 6, p. 188.
[99] *Ibidem.*
[100] Mikl., *Pers.*, p. 68.
[101] *Ibidem.*
[102] *Ibidem.*
[103] Jirát, *Mittelalt. Pers.*, SIR, X, nr. 6, p. 188.
[104] Mikl., *Pers.*, p. 68.
[105] H.-J.-K.-M.-N.-V., *Lit. česká*, XIX, st., d. II, p. 720.

Scanned with OKEN Scanner

când dramaturgul Ant. J. Zima – în una din piesele sale, *Oldřich a Božena*[106] – printre personaje feminine ca Weleslawka, Božena, prezintă şi pe unul cu numele Krásoběla. Ea este tipul amantei ideale, care cumulează toate calităţile ce pot fi dorite de o fată nobilă, inclusiv, firește, frumusețea fizică neobişnuită, ceea ce stă în perfect acord cu numele său.

Nu vom omite de a relata şi numele de familie al scriitorului ceh din secolul XIX, Alois Krasa[107], în care n-ar fi exclus să se continue un vechi prenume masculin – cu funcţia antroponimică schimbată în decursul vremii – deşi mai curând el pare a avea la bază un supranume. La vechii poloni, au fost de asemenea în uz astfel de antroponime, dintre care unele prezentau aspecte de tipul celor cehe mai sus menţionate, precum se poate vedea din variante ca: Krasek m., Krasika[108].

Sub influenţa romantismului şi a curentului naţionalist – care, după împărţirea Poloniei, s-a manifestat în această ţară mai viguros ca oriunde aiurea – polonii au cunoscut şi ei o epocă de ataşament, pasionat până la exagerare, pentru tot ceea ce este neaoş. Cu acest prilej s-a încercat pe diferite căi şi reînvierea numelor vechi poloneze de origine slavă. O astfel de încercare – oricât de plină de excese fanteziste şi de mistificaţii bine intenţionate – este *Calendarul numelor slave*[109], apărut sub anonimat la Varşovia în anii 1827 şi 1829[110], unde aflăm o serie de prenume din categoria ce ne preocupă: Krasemir, Krasław, Krasnosław, Krasnoroda, Krasnobor[111]. Deşi aceste nume nu prezintă nici o garanţie de autenticitate – mai ales că cele mai multe din ele sunt concepute în spiritul slav oriental – e demn de înregistrat totuşi faptul însuşi că cei ce se interesau de antichităţile poloneze erau conştienţi de existenţa unor vechi pronume cu radicalul *kras-*, demult dispărute, care trebuiau readuse la viaţă.

---

[106] Publicat în 1789 la Praga.
[107] Novák, Přehl. Dějiny lit. české, p. 269.
[108] Mikl., *Pers.*, p. 68.
[109] „Kalendarz imion słowiańskich".
[110] În rev. „Przewodnik Warszawski". Prof. Bystroń, care-l reproduce complet ca anexă la lucrarea sa *Ks. Im.* (p. 367), ne informează că autorul acestui calendar e Tadeusz Wojewohdzki.
[111] Cf. Bystroń, *Ks. Im.* (p. 368-370), sub lunile martie, aprilie şi iulie.

Scanned with OKEN Scanner

În ce-i priveşte pe slavii orientali, deducem pe cale indirectă că şi ei au cunoscut nume din această familie. Astfel, prin contrast cu o variantă veche, de aspect negativ, cum este prenumele Некрасъ[112], precum şi prin contrast cu derivatul patronimic al acestuia Некрасовъ[113], în uz până azi ca nume de familie, presupunem că au existat variante antroponimice cu acelaşi radical, însă de aspect pozitiv. Probabil că şi unele nume de familie ruseşti contemporane, cu bază patronimică, precum Красовъ[114], Красовскiи[115], Красновъ[116], au ca prototipuri tot nişte prenume. Nu se poate presupune acelaşi lucru cu privire la numele de familie al unui personaj istoric de la începutul secolului XVII, Ѳедоръ Красный[117], care e, desigur, la origine un supranume.

Interesant este faptul că şi românii au cunoscut sporadic, în trecut, unele antroponime slave cu radicalul *крас-*. Pentru timpurile mai vechi, amintim că citata variantă Красимиръ, din secolul XIII, după actul de danie către mănăstirea Žiča[118], se referă de fapt – dacă lecţiunea manuscrisului e justă în acel loc – la vlahii balcanici. În adevăr, înainte de a începe enumerarea persoanelor dăruite mănăstirii, hrisovul în chestiune spune precis: „А се Власи, чьто сьмо дали сьи црькви, имена си соуть”[119]. În timpurile mai noi, antroponimul este atestat la românii din nordul Dunării, sub aspectul feminin Krasa, de două pomelnice vechi: Pomelnicul Mitropoliei din Bucureşti, publicat de Venelin, unde numele se referă la o persoană din Muntenia[120], şi Pomelnicul Mănăstirii Govora, unde el designează, foarte probabil, o persoană originară din Oltenia[121].

Relatăm aici şi un vechi antroponim moldovenesc, care apare în documentele lui Ştefan cel Mare dintre anii 1458-1467 – sub aspectele

---

[112] Mikl., *Pers.*, p. 68. (Mikl. nu-i precizează funcţia antroponimică, însă avem motive serioase să credem că este cea pe care i-am atribuit-o).
[113] Citām ca ex. numele celebrului poet rus Николай Ал. Некрасов.
[114] *Энцикл. Сл. Брок.*, Ефр., XVI, p. 557.
[115] *Ibidem,* XVI, p. 566.
[116] *Ibidem,* p. 545 (cf. şi forma feminină Краснова, p. 543).
[117] *Ibidem,* p. 557.
[118] Cf. mai sus.
[119] Mikl., *Mon. serb.*, p. 12, nr. XVIII.
[120] Venelin, *Вл. Болг. гр.*, p. 345.
[121] *Ms. rom.*, BAR, nr. 257, f. 17^{r}, col. II, r. 12.

Scanned with OKEN Scanner

Красныш, Краснии, Краснеш(ь) – denumind, printre boierii martori, pe unul cu rang de postelnic mai întâi[122], apoi de mare vornic[123]. S-ar părea că avem a face cu un nume de botez, ceea ce nu-i deloc bizar, dat fiind că şi alți boieri sunt frecvent menționați în respectivele documente – şi în general în toate vechile noastre documente – numai prin numele de botez însoțit de titlul rangului lor. Acest nume, format de la tema slavă *красн-* prin sufixul antroponimic *-eş*, (*-ăş*, *-iş*), ar designa deci pe cineva care posedă calitatea de a fi frumos [124], recte: căruia i se urează să posede această calitate.

Un alt antroponim românesc de origine slavonă, derivat de la tema *крас-*, este Crasu, al cărui prototip este varianta sud-slavică Красо. El este atestat astăzi în Bucureşti, cu funcția de nume de familie[125], pe care a căpătat-o, desigur, destul de târziu, fiindcă la origine avea ca şi la slavi rol de nume de botez. De la Crasu, cunoaştem şi un derivat patronim Crăsan(u), care e în uz ca nume de familie în vremea noastră în Muntenia[126].

Reflexul unor astfel de antroponime în toponimia românească este foarte slab, fapt explicabil prin aceea că respectivele antroponime ele însele sunt puține şi puțin frecvente. Ele apar ca nişte împrumuturi sporadice. Pe teritoriul dacoromân nu cunoaştem un vestigiu toponimic de acest tip mai sigur decât Crăsanii[127], numele unui sat din județul Ialomița, menționat într-un document al lui Mihnea Vodă, de la 1590.V.1, prin care se confirmă câtorva boieri stăpânirea asupra unei moşii din acel sat. Numele continuă a exista până azi, în regiunea respectivă[128]. Prototipul acestui toponim este antroponimul Crasu ori chiar Crăsanu, care va fi fost numele fondatorului satului sau mai curând al proprietarului moşiei din

---

[122] I. Bogd., *Doc. lui Şt.c. M.*, I, p. 19, 20, 25, 28, 32, 34, 36, 41, 48; II, p. 270, 276.
[123] *Ibidem*, I, p. 78, 81, 82, 84, 86, 88, 90, 92, 93, 101, 104, 106, 110, 111, 113, 115, 116, 117, 119, 121, 123.
[124] Cf. G. Pascu, *Suf. rom.*, p. 283.
[125] *SARtel. 1945*, p. 57, general: Gr. Crassu (sic!).
[126] *Ibidem*, p. 57, unde figurează de trei ori, designând persoane diferite. Aici îl aflăm scris prin ortografia hiperurbanizantă Crassan (sic!).
[127] Mircea, *Cat.*, p. 227-228, nr. 1577.
[128] Cf. Piscul Crăsani, din comuna Copuzul, plasa Ialomița-Balta (județul Ialomița) – MDGR, IV, p. 728.

Scanned with OKEN Scanner

jurul acelui sat. E mai puțin probabil ca toponimul Crăsanii să fie un derivat al variantei feminine Crasa, despre existența căreia la români, în trecut, am citat probe documentare.

În ce privește numele de râuri și localități Crasna – existente în provinciile de la nord de Dunăre – noi le considerăm, chiar de la origine, creații toponimice din epitetul slav corespunzător, iar nu antroponime feminine cu funcția schimbată. Totuși, siguranță absolută nu putem avea totdeauna, după cum nu putem avea nici în cazul unor toponime pur românești ca Frumoasa, Frumușica. Abaterile însă sunt, incontestabil, cu totul excepționale, și, în același timp, imposibil de determinat.

În legătură cu nașterea numelor personale slave de tipul celor mai sus expuse, este deosebit de interesant faptul că – în Lika, după mărturia lui J. Bogdanović, pe care-l citează lexicograful Budmani – mamele își dezmiardă pruncii adresându-li-se fetițelor „krasnika moja”[129], adică „ma belle”, iar băieților „krasniću moj”[130], adică „mon beau petit”. Epitetele acestea afective, care conțin în germen ararea mamelor de a avea copii frumoși, arată nu numai o mentalitate favorabilă creării antroponimelor derivate de la temele *kras-*, *krasn-*, dar chiar un prim pas important în geneza lor. Diferența esențială dintre ele și antroponimele propriu-zise stă, de fapt, numai în aceea că ultimele au consacrarea rituală a botezului, iar primele nu. În orice caz, o împrejurare ca aceasta și un astfel de mod de a se adresa pruncilor, din partea mamelor croate, definesc întrucâtva starea de spirit a poporului, adică acea atmosferă afectivă și mistică totodată, în care au putut lua naștere nume de tipul celor relatate[131].

Dar prenumele mai sus relatate, în special la sârbo-croați și bulgari, nu sunt singurele antroponime sud-slave care au la bază conceptul frumuseții umane. Frumusețea fizică fiind considerată drept calitatea cea mai căutată a unei tinere femei și în special a unei fete – întrucât, pe de o parte, în viața socială, i se atribuie cea mai mare atenție, iar pe de alta, se crede îndeobște că ea constituie adevărata cheie a fericirii fetelor – nu e deloc de mirare că, în folclorul slavilor meridionali întâlnim în mod

---

[129] *Rj. Ak. Zagr.*, V, p. 468.
[130] *Ibidem.*
[131] Compară cu fenomenul analog – deja relevat la capitolele respective – referitor la antroponimele românești *Mušat* și *Bucur*.

Scanned with OKEN Scanner

curent numele eroinei însoțit de epitetul care exprimă calitatea respectivă. După împrejurări, acest epitet are de scop sau să arate că însușirea cea mai specifică fetelor preferate și cea mai dorită de orice fată este o realitate de fapt, sau să desăvârșească portretul ideal al eroinei, sau de a-i adresa un compliment din cele mai agreabile – mai ales când cineva o apostrofează direct – sau, adesea, el are chiar scopul nemărturisit de a-i ura, pe această cale, să devină frumoasă sau și mai frumoasă decât este. La sârbo-croați, epitetul cel mai frecvent, care îndeplinește asemenea funcții, nu este totuși *krasna*, ci *lěpa-lijepa-lipa*.

Pentru a scoate-n relief înalta prețuire a frumuseții feminine, mai ales din partea tinerilor bărbați, precum și rolul important al adjectivului *lěpa* la exprimarea acestei alese calități, vom cita câteva versuri dintr-un cântec de horă sârbesc, care ilustrează perfect aceste două fapte. Astfel, aici e vorba de un flăcău – personificarea candidatului ideal – care, privind la o horă de fete cu gândul de a-și alege pe viitoarea soție, spune: „Ја не гледам злата ни бисера,/ Ни *лијене* свиле, ни кадифе,/ Веће гледам *лијену* дјевојку/ И *лијена* стаса и узраста/ И *лијена* хода и погледа,/ Шта ћу мајци у дворе довести,/ Чим ће ми се поносити мајка”[132].

Interesant de remarcat, sub aspectul social, apare în acest cântec și faptul că nu numai flăcăul preferă, la o fată, frumusețea ei oricăror podoabe, fie ele oricât de scumpe și de luxoase, și oricăror bogății, ci și mama lui, care se va mândri față de toată lumea cu o noră frumoasă. Dar folclorul sârbo-croat este o sursă cu adevărat inepuizabilă în ce privește locurile unde – fiind vorba despre tinere femei – ele sunt prezentate ca frumoase, în timp ce epitetul *lěpa* apare inseparabil de cuvintele care o designează pe eroină. E ceea ce aflăm în basme, în cântecele rituale ale diferitelor datini – dar cu deosebire în cele care însoțesc datina nunții – precum și în diferite alte cântece lirice sau epice.

Astfel, cel mai frecvent întâlnim această asociație de cuvinte sub aspectul „lepa devojka”[133], „ljepa djevojka”[134], „lijepa

---

[132] Byk, СНПj, I, p. 389, nr. 517, v. 20-26.
[133] Ястр., *Об.*, p. 273, 353, 397, 411; Byk, СНПj, V, p. 566, nr. 689, v. 10, 12; cf. și pl. „lepe devojke”, Byk, *ibid.*, I, p. 468, nr. 627, v. 1, 7, 12.
[134] HNPj, I, p. 351, nr. 68, v. 477; VII, p. 183, nr. 310, v. 6.

Scanned with OKEN Scanner

djevojka"[135] sau, după pronunțarea dialectală a regiunii de unde provine

---

[135] Byk, СНПj, I, p. 3, nr. 4, v. 2, 7; p. 11, nr. 14, v. 20; p. 163, nr. 232, v. 3, 11, 21; p. 273, nr. 345, v. 187; p. 288, nr. 369, v. 5, 8; p. 333, nr. 432, v. 15; p. 334, nr. 434, v. 8; p. 340, nr. 444, v. 11; p. 414, nr. 550, v. 6, 13, 23, 26, 29; p. 502, nr. 660, v. 19, 20; p. 570-571, nr. 728, v. 10, 22; p. 597-598, nr. 743, v. 24, 55; p. 999, nr. 744, v. 26; p. 655, nr. 797, v. 2, 9; *Ibidem,* II, p. 325-329, nr. 321, v. 138, 218, 226, 260; p. 460, nr. 78, v. 7; p. 505, nr. 86, v. 2; p. 512-515, nr. 87, v. 18, 29, 41, 100, 108, 113; *Ibidem,* III, p. 33, nr. 6, v. 316; p. 120-122, nr. 21, v. 178, 191, 194, 239, 246; p. 187, nr. 27, v. 27; p. 222-232, nr. 33, v. 59, 63, 142, 175, 391; p. 245, nr. 34, v. 232; p. 284-286, nr. 40, v. 16, 53, 77, 82; p. 459, nr. 71, v. 122; p. 463-469, nr. 72, v. 96, 129, 131, 148, 159, 173, 184, 201, 214, 288; p. 474, nr. 73, v. 149; p. 476-479, nr. 74, v. 10, 45, 55, 77, 85, 99, 107, 124; p. 500-503, nr. 78, v. 93, 192; p. 511, nr. 80, v. 2; p. 519-528, nr. 82, v. 2, 221, 227, 250, 258, 270; p. 531, nr. 83, v. 76, 80; *Ibidem,* V, p. 2, nr. 2, v. 13; p. 26, nr. 39, v. 8; p. 188, nr. 251, v. 12, 14; p. 191, nr. 255, v. 2; p. 194, nr. 256, v. 17, 22; p. 220, nr. 286, v. 1; p. 243, nr. 327, v. 14; p. 282, nr. 385, v. 8; p. 288-289, nr. 392, v. 41, 42, 59, 64; p. 291, nr. 393, v. 37; p. 299, nr. 402, v. 31; p. 313, nr. 418, v. 35; p. 315, nr. 419, v. 8; p. 317, nr. 420, v. 35; p. 319, nr. 422, v. 32; p. 366, nr. 493, v. 15; p. 368, nr. 494, v. 51; p. 373, nr. 496, v. 33; p. 397, nr. 531, v. 2, 10; p. 405, nr. 539, v. 1; p. 429, nr. 563, v. 10; p. 432, nr. 567, v. 4; p. 506, nr. 654, v. 43, 52, 55; p. 521, nr. 662, v. 27; p. 524, nr. 663, v. 56, 74; p. 536-537, nr. 671, v. 10, 23; p. 615-616, nr. 710, v. 87, 88, 128; p. 626, nr. 714, v. 39; *Ibidem,* VI, p. 23-25, nr. 4, v. 227, 298; p. 176-184, nr. 34, v. 2, 7, 11, 84, 236, 244; p. 186-191, nr. 35, v. 73, 153, 207; p. 203-220, nr. 37, v. 2, 49, 450, 544; p. 225, nr. 38, v. 144, 297, 321; p. 238, nr. 39, v. 216; p. 242, nr. 40, v. 109; p. 251, nr. 41, v. 157; p. 274, nr. 43, v. 249, 250; p. 275-285, nr. 44, v. 4, 144, 172, 213, 215, 236, 261, 275 (cf. nota p. 285); p. 546, nr. 78, v. 70; *Ibidem,* VII, p. 15-23, nr. 2, v. 30, 156, 173, 295 (cf. şi nota succedentă la această baladă, p. 24-25, v. 36, 42 şi p. 27, v. 7); p. 30, nr. 3, v. 10; p. 49, nr. 4, v. 97; p. 60-73, nr. 6, v. 29, 225, 442; p. 115, nr. 12, v. 79; p. 139, nr. 13, v. 236; p. 169, nr. 15, v. 404; p. 173-180, nr. 16, v. 13, 164, 236; p. 192-195, nr. 17, v. 256, 268, 372; p. 198-205, nr. 18, v. 45, 76, 135, 139, 143, 163, 172, 215, 219, 235, 287; p. 207-230, nr. 19, v. 33, 516, 542, 632, 746, 766, 775; p. 235-238, nr. 20, v. 54, 132 (cf. şi variantele date în note la balada următoare, de sub nr. 21; p. 255, 257); p. 260-272, nr. 22, v. 18, 40, 146, 272; p. 287, nr. 24, v. 116; p. 294, nr. 27, v. 58; p. 324, nr. 30, v. 372; p. 362, nr. 36, v. 248; p. 422-423, nr. 44, v. 148, 153, 165, 188; p. 450-453, nr. 47, v. 84, 113, 126, 161; p. 501, nr. 58, v. 52; *Ibidem,* VIII, p. 2, nr. 1, v. 47; p. 41-42, nr. 9, v. 4, 35; p. 53, nr. 10, v. 90, 115; p. 65, nr. 11, v. 363; *Ibidem,* IX, p. 179, nr. 13, v. 1033; *Ljub. s.v. pj.*, p. 30, 139; Петр., ПjБХ, p. 26, v. 81, 87; p. 30, v. 193, 196, 199, 203; p. 34, v. 329; p. 36, v. 395, 398; p. 37, v. 416; p. 126, v. 300; p. 127, v. 339; p. 195, v. 23; p. 196, v. 29; p. 198, v. 105; p. 214, v. 296; p. 398, v. 38; p. 409, v. 388, 395, 401, 405; p. 410, v. 442; p. 418, v. 670; p. 419, v. 714; p. 447, v. 124; p. 529, v. 221, 249; p. 532, v. 327; p. 602, v. 7; p. 609, v. 220; p. 611, v. 285; p. 625, v. 137; p. 650, v. 106; p. 654, v. 70; p. 656, v. 124, 131, 141; p. 657, v. 159; p. 659, v. 237; p. 666, v. 454; p. 668, v. 519; p. 672, v. 661; p. 673, v. 672; p. 676, v. 63; p. 682, v. 268; p. 687, v. 428, 436; p. 689, v. 500; p. 690, v. 524;

Scanned with OKEN Scanner

textul folcloric, „lipa divojka”[136]. Relatăm de asemenea forma plurală:

---

p. 692, v. 579; Ястр., *Об.*, p. 146-147, 173, 175-176, 179-180, 187, 189, 193, 195, 196-197, 339, 352, 365, 380-381; HNPj, I, p. 90-95, nr. 33, v. 401, 432, 456, 502, 576, 599; p. 100-105, nr. 35, v. 20, 22, 45, 103, 120, 138, 189; p. 153, nr. 45, v. 465; p. 217-226, nr. 53, v. 202, 526, 533, 548; p. 312-323, nr. 65, v. 127, 142, 196, 328, 556; p. 339-352, nr. 68, v. 3, 146, 183, 265, 289, 308, 375, 405, 415, 435, 497, 516, 531; p. 367-379, nr. 71, v. 4, 37, 52, 134, 232, 298, 360, 380, 413, 432, 440, 449; p. 389-396, nr. 73, v. 181, 315, 331, 344, 372, 380, 460, 485; p. 399-402, nr. 74, v. 102, 212; p. 430, nr. 76, v. 845; p. 450-453, nr. 80, v. 154, 164, 215, 267, 272; p. 461, nr. 82, v. 36 (cf. şi anexa la notă, nr. 32, 33, 34; p. 529 şi nota la nr. 80 p. 597); II, p. 55-56, nr. 15, v. 112, 150; p. 112-115, nr. 29, v. 81, 91, 95, 166, 210; p. 291-300, nr. 69, v. 202, 525, 532, 547 (cf. şi anexa: nota la nr. 7, p. 340); V, p. 13, nr. 10, v. 10, 13; p. 20, nr. 16, v. 21, 23; p. 84-85, nr. 58, v. 63, 65, 102, 103, 122; p. 87, nr. 59, v. 38; p. 127, nr. 82, v. 8; p. 131-132, nr. 85, v. 24, 48, 58; p. 133-134, nr. 86, v. 9, 33, 69, 72, 83; p. 210-211, nr. 126, v. 10, 29, 33, 39; p. 253, nr. 155, v. 59, 64; p. 255, nr. 157, v. 10, 20, 27; p. 272, nr. 170, v. 28; p. 276, nr. 172, v. 30; p. 287, nr. 176, v. 18; p. 295, nr. 180, v. 10; p. 299, nr. 182, v. 6, 27; p. 316, nr. 191, v. 84, 91; p. 351-353, nr. 204, v. 11, 104; p. 362, nr. 207, v. 13, 17; p. 385, nr. 216, v. 61, 65, 68, 87; VII, p. 4, nr. 3; p. 17, nr. 33; p. 23, nr. 47; p. 27, nr. 53; p. 43, nr. 83; p. 47, nr. 91; p. 62, nr. 121; p. 135, nr. 233; p. 198, nr. 333; p. 207, nr. 346; p. 210-211, nr. 351; p. 226, nr. 370; p. 237, nr. 382; p. 238, nr. 384; p. 246, nr. 394; p. 247-248, nr. 395; p. 265, nr. 418; p. 270-271, nr. 422; Hörm., N.Pj.M., I, p. 32, v. 755; p. 33, v. 801, 804; p. 34, v. 860; p. 66, v. 1251; p. 92, v. 365; p. 107, v. 573; p. 108, v. 2; p. 111, v. 120; p. 116, v. 330; p. 117, v. 2, 18; p. 119, v. 64, 76; p. 120, v. 113; p. 122, v. 207; p. 123, v. 240, 243, 252, 256; p. 162, v. 290; p. 181, v. 71; p. 182, v. 82, 97, 101; p. 286, v. 148; p. 270, v. 280, 286; p. 271, v. 295; p. 274, v. 430; p. 281, v. 729; p. 308, v. 124; p. 339, v. 786; p. 366, v. 18, 21; p. 367, v. 58; p. 441, v. 115; p. 446, v. 318; p. 447, v. 351; p. 448, v. 406, 414, 419; p. 555, v. 24; p. 561, v. 226, 240; II, p. 22, v. 356; p. 37, v. 971; p. 50, v. 1487; p. 139, v. 550; p. 140, v. 590; p. 141, v. 629; p. 142, v. 685; p. 205, v. 22; p. 207, v. 80, 105; p. 210, v. 222; p. 211, v. 259; p. 212, v. 292, 294; p. 213, v. 323, 329; p. 424, v. 59; p. 426, v. 134; p. 427, v. 153, 166; p. 439, v. 132; p. 442, v. 252, 274; p. 445, v. 410; p. 447, v. 452; p. 575, v. 92; p. 576, v. 106; p. 582, v. 343; p. 587, v. 563; Kurt, HNZPJ, I, nr. 5, p. 31, 33; nr. 12, p. 61, 63; nr. 14, p. 65; nr. 17, p. 70-71; nr. 50, p. 110; nr. 59, p.121; nr. 66, p. 136; nr. 70, p. 155; nr. 71, p. 157; nr. 72, p. 163; nr. 83, p. 182-185; nr. 84, p. 190-191, 193 (în toate locurile citate, din această colecție din Herțegovina, aflăm aspectul „lijepa divojka”); *Maž. Hrv.*, p. 38, 41, 42-46, 49, 59, 73-74; Шаул., СНПj, I, p. 436, v. 6; p. 438, v. 73; p. 439, v. 125; p. 523, v. 387; p. 524, v. 403; p. 545, v. 279; p. 554, v. 598; p. 557, v. 13; p. 558, v. 19, 28; p. 563, v. 215; p. 569, v. 171; p. 595, v. 1; p. 643, v. 161; p. 644, v. 169; p. 645, v. 210; p. 646, v. 244; p. 647, v. 293; p. 740, v. 28; p. 742, v. 77; p. 816, v. 108; p. 827, v. 33; p. 828, v. 63, 78; p. 833, v. 258; p. 406, v. 85; p. 409, v. 167; p. 428, v. 133; Бог., НПj., p. 160, v. 13, 26, 33, 35, 37, 38; p. 332, v. 27, 34; p. 333, v. 83.

[136] HNPj, VII, p. 161, nr. 273 (de cinci ori); p. 254, nr. 405; p. 312, nr. 499; *Maž. Hrv.*, p. 118, 127.

Scanned with OKEN Scanner

„lijepe djevojke”[137]. Mult mai rar, aflăm construcția „djevojka lijepa”[138]. Uneori, epitetul „lĕpa” precedează sau succedează vreun alt apelativ, sinonim cu „djevojka”, de exemplu: „lipa divičica”[139], „lepa moma”[140], „cura lijepa”[141]. Alteori, când fata frumoasă apare în ipostaza de soră sau fiică a vreunui erou popular, aflăm; „lipa sele”[142], „lipa kćéri”[143], „lipa kćerka”[144] sau, la plural, „kcéri lipa”[145]. La fel se asociază epitetul în chestiune şi cu diferite cuvinte care o desemnează pe tânăra nevastă, de exemplu: „lijepa mlada”[146], „lipa snaha”[147], „lipa nevestica”[148]. La sârbii musulmani din Bosnia şi Herțegovina întâlnim: „lijepa bula”[149], „lijepa hanuma”, „lijepa kaduna”[150]. Adesea, calificativul nostru determină pe „ljuba” cu sensul de tânără soție: „Lepa ti je u Alage *ljuba*!/ Te lepote u svoj Bosni nema,/ U svoj Bosni i Ercegovini”[151].

De asemenea, epitetul „lĕpa” însoțește cuvinte care indică rangul social al tinerei femei: „lijepa gospodja”[152], „lijepa banica”[153], „lijepa

---

[137] Byk, СНПj, I, p. 413, nr. 549, v. 9; HNPj, I, p. 424-426, nr. 76, v. 601, 659; II, p. 352 (note la nr. 19, 20, 21); V, p. 76-78, nr. 55, v. 29, 32, 45, 51, 55, 60, 97; Шаул., СНПj, I, p. 877, v. 33; Kurt, HNŽPJ, p. 56, nr. 11; Бог., НПj., p. 337, v. 1; p. 338, v. 10.

[138] HNPj, II, p. 77, nr. 20, v. 633, nr. 29, v. 110; p. 311, nr. 70, v. 412; VII, p. 45, nr. 86, v. 3; *Ljub. Sv. Pj.*, p. 105.

[139] *Ibidem,* IV, p. 95, nr. 29, v. 382; p. 454, nr. 45, v. 46, 47; p. 465, nr. 45, v. 475, cf. *Maž. Hrv.*, p. 169: „lipa mlada divojčica”.

[140] Byk, СНПj, I, p. 16, nr. 24, v. 3; p. 193, nr. 268, v. 23.

[141] *Ibidem,* VII, p. 157, nr. 15, v. 25.

[142] *Maž. Hrv.*, p. 190-191.

[143] *Ibidem,* p. 224.

[144] *Ibidem,* p. 118.

[145] *Ibidem,* p. 92.

[146] HNPj., V, p. 251, nr. 155, v. 5.

[147] *Ibidem,* II, p. 396 (cf. notele la balada nr. 33); Ljub., *Sv. Pj.*, p. 124.

[148] Kurt, HNŽPj, p. 107, nr. 47.

[149] Бог., НПj., p. 139, v. 20.

[150] Byk, СНПj, III, p. 197-201, nr. 28, v. 119, 190, 204, 268; Hörm., NPjM, I, p. 119, nr. 7,v. 68.

[151] Byk, СНПj, I, p. 297, nr. 384, v. 1-3; HNПj, II, p. 387 (note la nr. 30); Ljub., *Sv. Pj.*, p. 124.

[152] Бог., НПj., p. 64, v. 53, 59, 62; p. 88, v. 39; p. 141, v. 2, 11, 14, 17; p. 142, v. 19, 50; Ястр., *Об.*, p. 301.

[153] Hörm., NPjM, I, p. 292, nr. 21, v. 1142.

Scanned with OKEN Scanner

kralica"[154], „lijepa sultana"[155]. În fine, când e vorba despre o tânără văduvă, aflăm: „lijepa udovica"[156]. Uneori, epitetul nostru determină vreun substantiv care indică apartenența etnică a tinerei femei: „lijepa Latinca"[157], „lijepa Hrvatka"[158]. Alteori, „lěpa" se asociază cu cuvinte care desemnează o fată (sau mai multe) dintr-o anumită regiune sau dintr-o anumită localitate iugoslavă ori chiar străină: „lipa Primorkinja"[159], „ljepe kosovske divojke"[160], „lijepa Vlahinja"[161], „ljepa Mostarkinja"[162], „ljepa Sibinjka djevojka"[163] sau „ljepa Sibinkinja"[164], „lijepe Fočanke"[165].

Dar foarte des întâlnim calificativul în chestiune asociat cu prenumele însuși al eroinei din creația folclorică: „lepa Ruža"[166] sau „Ruža lepa"[167] sau „lepa Ružra"[168], „lepa Smilja"[169], „lepa Mara"[170],

---

[154] Бог., НПј., p. 76, v. 44, 47; p. 89, v. 4, 17.
[155] *Ibidem*, p. 141, v. 8; p. 142, v. 20, 49.
[156] *Ibidem*, p. 95, v. 2; p. 55, v. 23, 32.
[157] HNPj, I, p. 362-367, nr. 70, v. 184, 224, 276, 329, 340, 345, 396; V, p. 371, nr. 211, v. 16; Hörm., NPjM, II, p. 527, nr. 71, v. 71.
[158] Бог., НПј., p. 102, v. 24, 29; p. 103, v. 75.
[159] *Ibidem*, p. 229, v. 101, 109.
[160] *Ibidem*, p. 58, v. 58, 66.
[161] Byk, СНПј, VIII, p. 42, nr. 9, v. 40; Бог., НПј., p. 230, v. 11. (Aici, Vlahinja nu are sensul de românсă, așa cum are la sârbii din regiunea Dunării, ci cu acest termen e denumită o fată iugoslavă de rit ortodox de către cei de alt rit – musulmani sau catolici din Bosnia, Herțegovina sau și din alte provincii. Iar în Dalmația, indiferent de confesiune, așa e numită o țărancă de pe litoral de către orășeni și de locuitorii insulelor vecine. Cf. Vuk., *Srp. Rj.*, p. 70).
[162] Бог., НПј., p. 139, v. 20.
[163] *Ibidem*, p. 25, v. 27, 29; p. 26, v. 44; p. 64, v. 84; p. 65, v. 6.
[164] *Ibidem*, p. 27, v. 71.
[165] Byk, СНПј, III, p. 546, nr. 87, v. 46.
[166] *Ibidem*, I, p. 27, nr. 45, v. 6; p. 54, nr. 93, v. 4, 8; p. 61, nr. 109, v. 1, 4; HNPj, II, p. 354 (note la nr. 19, 20, 21).
[167] *Ibidem*, IV, p. 122, nr. 29, v. 1438.
[168] Hörm., NPjM, I, p. 392, nr. 26, v. 1067; II, p. 91, nr. 44, v. 90.
[169] Byk, СНПј, I, p. 34, nr. 56, v. 2; Ljub. sv. Pj., p. 80, 81, 84, 86.
[170] Byk, СНПј, I, p. 50-51, nr. 88, v. 2, 3, 6, 9, 12; p. 324, nr. 420, v. 1; p. 358, nr. 470, v. 2; p. 566, nr. 727, v. 1; p. 567, nota 169, v. 2, 5;V, p. 203, nr. 264, v. 4; p. 373-374, nr. 497, v. 1, 29; p. 375-376, nr. 498, v. 26, 28; p. 409, nr. 546, v. 1; Ljub. sv. Pj., p. 123, 124, 139; HNPj, I, p. 521 (note la baladele nr. 32, 33, 34); III, p. 119, nr. 7, v. 139; IV, p. 455-466, nr. 45, v. 69, 70, 188, 420, 428, 437, 518; V, p. 306, nr. 186, v. 60; VII, p. 60, nr. 117; p. 118, nr. 210; p. 122, nr. 218; p. 130, nr. 226; p. 158, nr. 269; p. 216, nr. 358; p. 221, nr. 363; p. 248, nr. 396; p. 280, nr. 440; Бог., НПј., p. 35, v. 4, 7, 9, 12; p. 36, v. 37, 45.

Scanned with OKEN Scanner

„lepa Mare"[171] sau „lepa Marija"[172], „lepa Cveta"[173], „lepa Fata"[174] sau „lepa Fatija"[175] sau „lepa Fatima"[176], „lepa Pava"[177], „lepa Mejra"[178], „lepa Zlatija"[179] sau „lepa Zlata"[180] sau „lepa Zlate"[181] sau „lepa Zlatka"[182], „lepa Andjelija"[183], „lepa Andja"[184] sau „lepa Andjuša"[185], „lepa Milka"[186] sau „lepa Milika"[187], „lepa Rosanda"[188], „lepa Lucija"[189], „lepa

---

[171] Byk, СНПj, I, p. 37, nr. 61, v. 3; p. 40, nr. 66, v. 17, 18, 21, 23, 24, 35; Ljub. sv. Pj., p. 96, 97, 102; HNPj, I, p. 384-390, nr. 73, v. 5, 15, 87, 104, 234; II, p. 114, nr. 29, v. 162; III, p. 131, nr. 7, v. 597; VII, p. 26, nr. 52; p. 29, nr. 57; *Maž. Hrv.*, p. 90, 169, 175.
[172] Byk, СНПj, III, p. 460, nr. 72, v. 6, 13; Ljub. sv. Pj., p. 99; Ястр., *Об.*, p. 331-332 (de cinci ori).
[173] Byk, СНПj, I, p. 48, nr. 82, v. 1, 4, 7, 10; Бог., НПj., p. 229, v. 101, 109.
[174] *Ibidem,* I, p. 260, nr. 343, v. 11; p. 263, nr. 344, v. 6; p. 267, nr. 345, v. 12; V, p. 594-595, nr. 702, v. 1, 26; HNPj, V, p. 194, nr. 117, v. 25; p. 256, nr. 158, v. 2; p. 279-281, nr. 174, v. 2, 5, 13, 45, 48, 52, 69; p. 291-292, nr. 178, v. 2, 24, 48, 61; VII, p. 309, nr. 493; Hörm., NPjM, II, p. 373, nr. 61, v. 393.
[175] Hörm., NPjM, II, p. 373, nr. 61, v. 392.
[176] Byk, СНПj, VI, p. 545, nr. 78, v. 17; Kurt, HNŽPj, I, p. 189, nr. 84.
[177] Byk, СНПj, I, p. 279-280, nr. 355, v. 1, 3, 5, 7, 9, 11; HNPj, VII, p. 118, nr. 211.
[178] Byk, СНПj, I, p. 382, nr. 507, v. 6, 9, 11.
[179] *Ibidem,* III, p. 194-199, nr. 58, v. 26, 172, 183; VII, p. 30, nr. 3, v. 13; HNPj, I, p. 214, nr. 53, v. 77; II, p. 288, nr. 69, v. 77; p. 299, nr. 69, v. 499, Hörm., NPjM, II, p. 373, nr. 61, v. 422; p. 375, nr. 61, v. 499; p. 487, nr. 66, v. 508.
[180] HNPj, III, p. 122, nr. 7, v. 246; *Ibidem,* nr. 22, p. 466, v. 2; p. 471, v. 211; p. 483, v. 685; IV, p. 96, nr. 29, v. 406; nr. 30, p. 140, v. 418; p. 157, v. 1092, 1903; Hörm., NPjM, I, p. 306, nr. 22, v. 36; p. 310, nr. 22, v. 225; p. 313, nr. 22, v. 317; p. 510-511, nr. 33, 77, 129; p. 611 (notă la nr. 22); II, p. 305, nr. 59, v. 641; p. 489, nr. 67, v. 23.
[181] HNPj, III, p. 441-445, nr. 20, v. 258, 281, 297, 432, 444; nr. 26, p. 7, v. 156; p.15, v. 495; p. 25, v. 893, 896; nr. 47, p. 500, v. 3; p. 516-517, v. 660, 706.
[182] *Ibidem,* IV, nr. 26, p. 25, v. 896; nr. 29, p. 95-96, v. 378, 396.
[183] *Ibidem,* I, p. 131, nr. 42, v. 70; VII, p. 233, nr. 378; Hörm., NPjM, I, p. 233, nr. 18, v. 212, 256.
[184] HNPj, V, p. 31-32, nr. 24, v. 6, 51; Hörm., NPjM, II, p. 472, nr. 66, v. 72; p. 487, nr. 66, v. 503.
[185] Byk, СНПj, III, p. 200, nr. 28, v. 233, 237; p. 467, nr. 72, v. 225.
[186] *Ibidem,* V, p. 62, nr. 102, v. 1; nr. 103, v. 1; p. 63, nr. 106, v. 2; p. 64, nr. 107, v. 7; p. 65, nr. 110, v. 2; p. 66, nr. 115, v. 2; p. 67, nr. 119, v. 1; p. 68, nr. 120, v. 1.
[187] HNPj, I, p. 226, nr. 54, v. 16.
[188] Byk, СНПj, VI, p. 136, nr. 24, v. 494; Hörm., NPjM, II, p. 143, nr. 47, v. 722.
[189] Byk, СНПj, VII, p. 173-181, nr. 16, v. 15, 138, 151, 254, 271; Шаул., СНПj, I, p. 419, v. 241.

Scanned with OKEN Scanner

Darinka"[190], „lepa Lijana "[191] sau „lepa Liljana"[192], „lepa Ninkinja"[193], „lepa Djurdinka"[194], „lepa Jervosima"[195] sau „lepa Jerosima"[196], „lepa Jana"[197] sau „lepa Janja"[198], „lepa Manda"[199] sau „lepa Mande"[200] sau „lepa Mandalina"[201], „lepa Ana"[202] sau „lepa Ane"[203], sau „lepa Anica"[204], „lepa Kata"[205] sau „lepa Katarina"[206], „lepa Savka"[207], „lepa Najla"[208], „lepa Jele"[209], „lepa Jelica"[210], „lepa Hajkuna"[211] sau „lepa Hajka"[212], „lepa Iva"[213], „lepa Vidosava"[214], „lepa Vandjelija"[215], „lepa Hanka"[216] sau „lepa

---

[190] Вук, СНПј, IX, p. 156, nr. 13, v. 293.
[191] *Ljub. sv. pj.*, p. 95; HNPj, V, p. 222, nr. 137, v. 35, 41, 48, 52.
[192] Ястр., *Об.*, p. 303-304 (de şase ori).
[193] *Ljub. sv. pj.*, p. 122.
[194] Петр., Пј. БХ, p. 90, v. 92; p. 91, v. 125; p. 92, v. 171, 185.
[195] Ястр., *Об.*, p. 301-302.
[196] HNPj, I, p. 209-210, nr. 52, v. 286, 302, 315, 339.
[197] Ястр., *Об.*, p. 327.
[198] HNPj, V, p. 23-24, nr. 19, v. 6, 10, 46; VII, p. 174, nr. 293, v. 2 .
[199] *Ibidem,* VII, p. 16, nr. 32, v. 2; p. 208, nr. 349, v. 2.
[200] *Maž. Hrv.*, p. 72-73, 190-191.
[201] HNPj, II, p. 379 (în notele la balada nr. 28); p. 405 (în notele la nr. 34, 35); V, p. 4-5, nr. 3, v. 1, 2, 17; VII, p. 16, nr. 32, v. 4; p. 137, nr. 236, v. 5; p. 208-209, nr. 349, v. 4, 9, 13; p. 302, nr. 477, v. 6, 9; *Maž. Hrv.*, p. 233-234.
[202] HNPj, V, p. 204, nr. 121, v. 2; VII, p. 40, nr. 77, v. 1, 5; p. 54, nr. 104, v. 1, 4, 5, 7; p. 143, nr. 246, v. 2; Hörm., NPjM, I, p. 286, nr. 21, v. 903; p. 398, nr. 27, v. 110; Maž. Hrv, p. 214.
[203] HNPj, V, p. 126-127, nr. 81, v. 16, 24, 35, 42, 45, 47, 53.
[204] Hörm., NPjM, I, p. 281, nr. 21, v. 702; HNPj, I, p. 198, nr. 50, v. 361.
[205] HNPj, VII, p. 154, nr. 263, v. 7, 9, 10; p. 306, nr. 485, v. 1.
[206] *Ibidem,* p. 154-155, nr. 263, v. 8, 16; p. 306, nr. 485, v. 4.
[207] *Ibidem,* p. 230, nr. 374.
[208] *Ibidem,* V, p. 89, nr. 60, v. 46.
[209] *Ibidem,* III, p. 229-251, nr. 12, v. 90, 140, 249, 311, 353, 356, 568, 691, 963; V, p. 185, nr. 112, v. 1.
[210] *Ibidem,* p. 240, nr. 12, v. 532.
[211] Шаул., СНПј, I, p. 451, v. 428; HNPj, V, p. 274, nr. 171, v. 39, 59.
[212] HNPj, V, p. 273-275, nr. 171, v. 11, 12, 26, 27, 44, 54, 55, 56, 60, 68.
[213] *Ibidem,* p. 376, nr. 213, v. 18.
[214] *Ibidem,* I, p. 202-211, nr. 52, v. 7, 122, 148, 351, 356.
[215] *Ibidem,* II, p. 146, nr. 37, v. 169.
[216] *Ibidem,* III, p. 467, nr. 22, v. 44.

Scanned with OKEN Scanner

Hankija"[217], „lepa Hatka"[218], „lepa Unka"[219], „lepa Meka"[220], „lepa Bisera"[221], „lepa Umihana"[222], „lepa Bega"[223] sau „lepa Begija"[224], „lepa Alkuna"[225], „lepa Jefimija"[226], „lepa Šaha"[227], „lepa Ruse"[228], „lepa Rude"[229], „lepa Zore"[230], „lepa Julijana"[231].

Uneori, în textul folcloric epitetul „lĕpa" apare singur, referindu-se şi într-un asemenea caz, în mod evident, la eroină. Citǎm, de exemplu, un cântec bosniac, unde e vorba de trei călăreţi care, întâlnind o fată nespus de frumoasă, rămân tustrei în admiraţie: „Mili Bože, *lipa* ti je!/ Volio b'je zagrliti,/ Neg na Bosni paša biti!"[232] Sau, după un cântec de nuntă, unde admiraţia pentru frumuseţea miresei este exprimată într-un chip analog: „Колико је дивна и лијепа!"[233] Dar, alteori, epitetul în chestiune – când e întrebuinţat singur – capătă sensul şi funcţia gramaticală de substantiv, de exemplu: „Kako *lipa* terbijetli šeće,/ Kô kada je u Stambolu rasla!"[234] Sau: „Onda *lipa* na teri izidje"[235], sau: „Njemu *lipa* tiho progovara"[236].

---

[217] Hörm., NPjM, I, nr. 6, p. 108, v. 23; p. 115, v. 268, 283; p. 116, v. 308.
[218] HNPj, IV, p. 3-5, nr. 26, v. 3, 97.
[219] *Ibidem,* nr. 27, p. 29,v. 129; p. 38, v. 483.
[220] *Ibidem,* p. 29, nr. 27, v. 137.
[221] *Ibidem,* nr. 30, p. 130, v. 14; p. 133, v. 112; p. 134, v. 144.
[222] Hörm., NPjM, I, p. 118, nr. 7, v. 25.
[223] *Ibidem,* p. 271, nr. 21, v. 310.
[224] *Ibidem,* p. 268, nr. 21, v. 172.
[225] *Ibidem,* p. 18, nr. 40, v. 186.
[226] *Ibidem,* p. 248, nr. 56, v. 160; p. 252, v. 303, 306.
[227] *Ibidem,* p. 314, nr. 59, v. 1028.
[228] Бог., НПј., p. 27, v. 96, 99.
[229] *Ibidem,* p. 65, v. 1, 7; p. 66, v. 16, 22, 24, 25, 37, 45; p. 67, v. 49, 55, 66.
[230] *Ibidem,* p. 218, v. 3; p. 219, v. 19.
[231] Byk, СНПj, I, p. 468-469, nr. 628, v. 2, 9, 14.
[232] Kurt, HNŽPj, p. 167, nr. 78.
[233] Byk, СНПj, V, p. 54, nr. 88, v. 15.
[234] HNPj, IV, p. 64, nr. 28, v. 301-302.
[235] *Ibidem,* IV, p. 7, nr. 26, v. 176.
[236] *Ibidem,* p. 95, nr. 29, v. 357. Exemplele de acest tip sunt destul de frecvente. Astfel, după aceeaşi colecţie mai relevăm câteva: „*Lipu* prose age i spahije" (*Ibidem,* IV, p. 57, nr. 28, v. 8); „Kad vi, sine, prisvojite *lipu*"(IV, p. 92, nr. 29, v. 238); „Šeće *lipa* do ahar – odaje" (IV, p. 101, nr. 29, v. 603); „Ode *lipa* na aharska vrata" (IV, p. 101, nr. 29, v. 629); „Kad ja *lipa*, na polje izjašem" (IV, p. 124, nr. 29, v. 1518); „Pa je *lipa*, knjigu napravila" (IV, p. 182, nr. 32, v. 444); „*Lipu* svede beže na Udbinu" (IV, p. 183, nr. 32, v. 456); „Ona veli sa pendžera *lipa*" (IV, p. 530, nr. 47, v. 1209); „Što ga j'*lipa* azad učinila" (IV, p. 531, nr. 47, v. 1273); „U dobar se ti, *lipa*, rodila" (V, p. 127, nr. 82, v. 1).

Scanned with OKEN Scanner

În toate aceste locuri, prin *lipa* se înțelege „fata cea frumoasă", care e eroină în baladele populare respective. Fenomenul ilustrat de citatele exemple este de o deosebită importanță, deoarece el a trebuit să aibă un rol hotărâtor în procesul genetic al antroponimelor despre care vom vorbi, dat fiind că el reprezintă acea indispensabilă etapă de tranziție străbătută de epitete pentru a deveni nume. Rareori calificativul nostru apare şi sub aspectul „lipahna"[237], de tipul „mladjahna"[238], „miljahna"[239]. Deosebit de interesant de relevat este şi faptul că epitetul în chestiune este frecvent întrebuințat şi în forme superlative, asociate fie cu vreun apelativ, care o designează pe tânăra fată sau pe tânăra femeie, fie chiar cu prenumele ei, de exemplu: „najlipja divojka"[240], „najlipša divojka"[241] sau pluralul „najlipše djevojke"[242], „prelepa djevojka"[243], „prelijepa cura"[244], apoi: „najlipša Ana divojka"[245], „prelipa Ana divojka"[246], „prilipa sele Vandjelija"[247], sau simplu „prelijepa Ana"[248], „prelijepa Mare"[249], „prelijepa Jana"[250] („prelijepa Jane"[251] sau „prelijepa Janja"[252]), „prelijepa Stane"[253], „prelijepa Andja"[254], „prelijepa Raza"[255], „prelijepa Mandalina"[256].

---

[237] *Ljub. sv. pj.*, p. 122, 123.
[238] *Ibidem*, p. 123.
[239] *Rj. Ak. Zagr.*, VI, p. 704.
[240] *Ljub. sv. pj.*, p. 94.
[241] HNPj, V, p. 376, nr. 213, v. 16.
[242] Byk, CHПj, III, p. 545, nr. 87, v. 22, 28.
[243] *Ljub. sv. pj.*, p. 118.
[244] Hörm., NPjM, II, p. 141, nr. 47, v. 648.
[245] *Maž. Hrv.*, p. 220.
[246] *Ibidem*, p. 221.
[247] HNPj, II, p. 144-145, nr. 37, v. 108, 149.
[248] Byk, CHПj, I, p. 3, nr. 4, v. 3; p. 4, nr. 5, v. 1; p. 9, nr. 12, v. 1, 14; HNPj, VII, p. 224, nr. 367.
[249] Byk, CHПj, I, p. 477, nr. 638, v. 3, 15, 18.
[250] Ястр., *Об.*, p. 198 (de trei ori).
[251] Byk, CHПj, V, p. 10, nr. 13, v. 5.
[252] HNPj, V, p. 23-24, nr. 19, v. 15, 24, 32, 58; VII, p. 174, nr. 293, v. 3, 9, 13.
[253] Byk, CHПj, V, p. 48, nr. 74, v. 14; p. 49, nr. 75, v. 17; p. 58, nr. 96, v. 11; p. 61, nr. 100, v. 11.
[254] *Ibidem*, V, p. 314, nr. 418, v. 77.
[255] *Ibidem*, p. 275-277, nr. 172, v. 1, 5, 7, 21, 42, 66, 74, 79, 87, 99.
[256] *Maž. Hrv.*, p. 231.

Scanned with OKEN Scanner

Dar, destul de des, întâlnim în folclorul sârbo-croat şi un superlativ în forma perifrastică, referindu-se în special la fata frumoasă. În cazul acesta, epitetul nostru – rămânând tot la gradul pozitiv – este de obicei precedat de adverbul „oviše" sau „odveć", de exemplu: „Djevojka je odviše lijepa"[257]. Sau: „*cura odviše lijepa*"[258]. Sau: „*cura* mlada a *odveć lijepa*"[259]. Dar ideea superlativă despre frumusețea eroinei mai e redată, cu ajutorul epitetului în chestiune, şi în alte chipuri. Aşa, de exemplu, cu privire la o fată frumoasă, al cărei portret e zugrăvit în baladă, ni se spune: „lijepa je, lijepša bit'ne može"[260].

O altă formă populară preferată, care exprimă ideea de frumusețe feminină în gradul superlativ, este aceea realizată prin întrebuințarea substantivului *lepota* în asociere cu „djevojka", precedându-l pe acesta din urmă şi având pe lângă el funcție de epitet, ca şi cum ar fi un adjectiv al său. Astfel, după graiul dialectal al diferitelor regiuni iugoslave, întâlnim această împerechere sub aspectul „lepota devojka": „Изведоше *лепому девојку*,/ Па говори Краљевићу Марко:/ – Чујеш ли ме лепото девојко"[261]. Sau, sub aspectul „ljepota djevojka": „Бога моли љепота ђевојка"[262]. Sau încă, sub aspectul „lipota divojka": „U junaka turscog skeledžije,/ Ima, kažu, lipota divojka:/ Vrlo lipa, ne bila mu živa,/ Jer se o nju zemlje zavadiše"[263]. În raport cu fata

---

[257] Byk, СНПj, I, p. 597, nr. 743, v. 10; II, p. 323, nr. 55, v. 64.
[258] Петр., Пj БХ, p. 398, nr. 33, v. 33.
[259] Byk, СНПj, VII, p. 157, nr. 15, v. 25.
[260] *Ibidem,* III, p. 529, nr. 83, v. 8.
[261] *Ibidem,* II, p. 235, nr. 40, v. 60-62. Alte exemple, de acelaşi tip, cf. *Ibidem,* I, p. 5, nr. 6, v. 4; p. 24, nr. 38, v. 2; p. 165-166, nr. 234, v. 1, 11, 29, 44; p. 179, nr. 253, v. 4, 16; p. 224-225, nr. 302, v. 4, 7, 11; p. 340-341, nr. 445, v. 1, 5, 9; p. 375, nr. 497, v. 3; p. 452, nr. 604, v. 8, 10; III, p. 485-487, nr. 75, v. 149, 156, 190; p. 506-509, nr. 79, v. 2, 84, 90, 106, 119, 121; V, p. 67, nr. 117, v. 4; p. 566, nr. 689, v. 11.
[262] *Ibidem,* I, p. 440, nr. 588, v. 9. Cf. şi alte locuri: *Ibidem,* p. 629, nr. 756, v. 12; *Ibidem,* III, p. 244, nr. 34, v. 212; p. 497, nr. 78, v. 21; *Ibidem,* V, p. 255, nr. 347, v. 1; *Ibidem,* VI, p. 238, nr. 39, v. 208; p. 478, nr. 69, v. 130; *Ibidem,* VII, p. 4, nr. 1, v. 109; p. 87, nr. 8, v. 10; p. 106-111, nr. 11, v. 2, 16, 20, 73, 162, 178; *Ibidem,* VIII, p. 1, nr. 1, v. 2; *Ljub. sv. pj.*, p. 55, 141; HNPj, I, p. 348-350, nr. 68, v. 375, 416, 424, 440; *Ibidem,* VII, p. 27, nr. 53, v. 17; *Maž. Hrv.*, p. 65.
[263] HNPj, VII, p. 222, nr. 365, v. 1-4. Pentru exemple de tipul acesta, cf. încă: *Ibidem,* p. 222-223, nr. 365, v. 11, 17, 40, 42; p. 285, nr. 448, v. 8; *Ibidem,* V, p. 337, nr. 213, v. 51; p. 526 (note la baladele nr. 32, 33, 34); *Maž. Hrv.*, p. 65, 99, 101-103, 155, 232.

Scanned with OKEN Scanner

frumoasă, persoane înrudite şi lucruri care-i aparţin sunt exprimate adesea prin asocierea persoanei ori obiectului cu adjectivul posesiv derivat de la „lepota", de exemplu: „lipotina majka"[264], „lipotin dvor"[265]. Rareori, apelativul „lepota" apare însoţit de numele personal al eroinei, de exemplu: „ljepota Drekalova Stana"[266].

Un alt chip de a reda aceeaşi idee de frumuseţe desăvârşită a fetei sau a tinerei femei ni-l oferă folclorul sârbo-croat prin derivatul diminutival de la „lepota": „lepotica" („ljepotica", „lipotica"). Acest substantiv este ataşat prenumelui eroinei şi de obicei îl precedează, întocmai ca un simplu epitet al său, de exemplu: „ljepotica Ajka"[267], „ljepotica Najla"[268], „ljepotica Fata"[269], „ljepotica Zlata"[270]. Numai câteodată se întâmplă ca „ljepotica" să succedeze prenumele, ca în exemplul: „Maro lepotico"[271]! Destul de rar, apelativele „lepota" şi „lepotica" apar şi singure în textul folcloric, designând-o pe eroina cea frumoasă, de exemplu: „Al govori lipotina majka:/ – O moj zete, viro i neviro,/ Nejaca je *lipotica* moja"[272]. Iar mai departe, cântecul continuă cu răspunsul ginerelui: „Oj punice, lipotina majko,/ Ako ti je nejaka *lipota*,/ Ti joj kupi srebrnu ljuljašku"[273].

În fine, caracteristică folclorului sârbo-croat este şi o altă construcţie de superlativ, care depăşeşte toate formele relatate anterior, întrucât exprimă frumuseţea feminină în gradul cel mai înalt cu putinţă. E vorba de asocierea apelativelor „lepota" sau „lepotica" cu epitetul „lěpa", care le precedează: „lijepa lepota" şi „lepa lepotica". Spre a ilustra asemenea expresii superlative, citãm: „O djevojko, lijepa ljëpoto"[274]. Sau:

---

[264] HNPj, VII, p. 223, nr. 365, v. 25, 29, 35; *Maž. Hrv.*, p. 102.
[265] HNPj, VII, p. 223, nr. 365, v. 24.
[266] Byk, CHПj, VIII, p. 14, nr. 2, v. 8.
[267] *Ibidem,* V, p. 370, nr. 495, v. 31.
[268] HNPj, V, p. 88, nr. 60, v. 15.
[269] Byk, CHПj, V, p. 371, nr. 405, v. 49, 54; HNPj, V, p. 194, nr. 117, v. 24; Hörm., NPjM, II, nr. 40, p. 36, v. 927; p. 37, v. 955; Kurt, HNŽPj, p. 193, nr. 84.
[270] HNPj, V, p. 242, nr. 150, v. 23, 29, 37, 45.
[271] Ястр., *Об.*, p. 321.
[272] HNPj, VII, p. 223, nr. 365, v. 27; *Maž. Hrv.*, p. 101-102, 104.
[273] HNPj, VII, p. 223, nr. 365, v. 30.
[274] *Ibidem,* VII, p. 191, nr. 320, v. 4.

Scanned with OKEN Scanner

„Fala Bogu lijepe ljepote,/ A ljepote udovice Jane"[275]. Sau: „O lijepe ljepotice/ Ove mlada djevojčice"[276]. Sau încă: „Ljepa ti si ljepotice Ajko"[277].

Am trecut în revistă diferitele moduri de întrebuințare a epitetului feminin „lĕpa" şi ale unora dintre derivatele sale, în limba sârbo-croată, pentru a releva două fapte deosebit de importante:

a) mentalitatea populară care atribuie fetei şi tinerei femei frumusețea drept calitatea cea mai specifică a lor capătă la aceste națiuni, în expresia folclorică, un relief mult mai distinct decât la alte popoare;

b) uzul atât de frecvent şi de variat totodată al epitetului „lĕpa" şi al familiei sale de derivate a avut un rol indiscutabil ca determinant principal în geneza unei bogate categorii de antroponime sârbo-croate referitoare la frumosul uman.

E vorba de antroponimele care nu au prototip adjectival *lĕp, -a*. Primele care au luat naştere au fost, evident, cele feminine. Este concluzia logică impusă nouă de însăşi realitatea lingvistică mai sus prezentată, care e oglinda fidelă a unui anumit mod de a gândi şi de a simți, caracteristic de altfel într-o mare măsură omului în general, indiferent de nație.

Ținând seama de cele expuse pân-aici, e în afară de îndoială că o bună parte din prenumele despre care va fi vorba acum au trebuit să apară prin creațiune imediată, adică în modul cel mai direct cu putință, prin simpla înălțare a epitetului la rangul de antroponim. Uneori fenomenul a avut loc chiar absolut fără nici o modificare a epitetului; de cele mai multe ori însă i s-au adăugat diferite sufixe antroponimice.

Grupa aceasta este cea mai importantă prin bogăția şi varietatea ei. O altă grupă, cu mult mai restrânsă, o constituie prenumele de tipul vechi-slav formate prin compunere. Vom examina mai întâi prima grupă, de tipul creației imediate. Începem prin a ilustra acest tip prin Ljepa[278]-Lepa[279]-Lijepa[280] (= La Belle), existent până astăzi în Bosnia şi Herțegovina. Remarcăm că aceeaşi variantă este în uz şi ca nume de

---

[275] Byk, СНПj, I, p. 230, nr. 303, v. 1-2.
[276] *Ibidem*, I, p. 156, nr. 170, v. 13-14.
[277] *Ibidem*, V, p. 244, nr. 328, v. 1.
[278] Новак., *Пом.*, p. 74.
[279] *Rj. Ak. Zagr.*, VI, p. 9.
[280] Zovko, *Nar. Im.* – cf. ZbNŽ, XXVI, p. 149.

Scanned with OKEN Scanner

oaie[281]. Noi nu împărtășim părerea celor ce cred că citata variantă feminină este numaidecât un aspect hipocoristic de la *Leposava*[282], ci susținem că prenumele *Lepa*, în majoritatea cazurilor, s-a născut din epitetul corespunzător, care a căpătat funcție antroponimică chiar în forma sa simplă. Iar dacă uneori s-a întâmplat ca şi Leposava să fie redus la Lepa – ceea ce, ca fenomen sporadic posterior genezei numelui, nu poate fi tăgăduit – faptul a avut loc în baza unei vechi tradiții antroponimice, care-l consacrase deja pe Lepa ca prenume. Însuşi acest fapt constituie, după noi, o confirmare a originii de tipul creației imediate pentru Lepa. Şi cu drept cuvânt: căci dacă admitem că imaginea auditivă a adjectivului „lěpa" a putut sugera vorbitorilor să-l reducă pe Leposava la Lepa, cu atât mai mult îi va fi putut ea influența să creeze chiar dintru început numele Lepa direct de la epitetul prototip, al cărui perfect omonim este.

Prin analogie cu antroponimul Lepa, deci posterior lui, au luat naştere, desigur din timpurile cele mai vechi, şi corespondente masculine. În adevăr, un examen lingvistic după textele folclorice sârbo-croate ne face să vedem că epitetul masculin „lěp" raportat la flăcău – deşi este şi el atestat – apare totuşi incomparabil mai rar decât „lěpa" raportat la fată. Astfel, îl aflăm uneori în cântecele nupțiale, unde-l desemnează pe mire[283]. Alteori, în diferite alte produse folclorice, îl întâlnim de asemenea determinând substantivul care ni-l indică pe erou, de exemplu: „lijep junac"[284], „ljepo momče"[285], „ljepa bratca"[286]. Mai des apare acest epitet în asociație cu prenumele eroului, precedându-l: lepi Ranko[287], lepi Pavle[288], lepi Rade[289], lepi Mujo[290], lepi Marko[291], lepi Jovs[292] sau lepi

---

[281] Kur., *Im. vl. i spl. dom. živ.*, p. 32.
[282] Aşa cum e prezentat de exemplu de *Rj. Ak. Zagr.*, VI, p. 9, 243.
[283] Byk, СНПj, I, p. 9, nr. 12, v. 7, 21.
[284] *Ibidem*, I, p. 389, nr. 517, v. 31; Kurt, HNŽPj, p. 70, nr. 17.
[285] HNPj, V, p. 251, nr. 155, v. 7.
[286] Бог., НПj., p. 110, v. 1.
[287] Byk, СНПj, I, p. 17, nr. 27, v. 2; p. 24, nr. 38, v. 4; p. 27, nr. 45, v. 4.
[288] *Ibidem*, I, p. 192, nr. 268, v. 1, 8, 15, 22.
[289] *Ibidem*, I, p. 279-280, nr. 355, v. 4, 6, 8, 10, 12.
[290] *Ibidem*, I, p. 382, nr. 507, v. 7, 8, 12.
[291] *Ibidem*, V, p. 410, nr. 546, v. 6; *Ljub. sv. pj.*, p. 99.
[292] *Ljub. sv. pj.*, p. 87.

Scanned with OKEN Scanner

Ivo[293] sau lepi Ive[294] sau lepi Ivan[295], lepi Niko[296], lepi Salko[297], lepi Meho[298], lepi Ibro[299].

Evident deci, nu s-ar putea spune că frumusețea bărbătească n-a fost şi nu este prețuită în societatea rurală sârbo-croată şi în special în lumea fetelor. Ba chiar, în cântecul sârbesc din care am citat deja un pasaj cu alt prilej, flăcăul spectator al horei fetelor – atunci când le spune că el nu se uită la bogăție şi veşminte scumpe – primeşte prompt din partea unei fete următorul răspuns: „А не лудуј младо нежењено!/ Ни ми младе коња не гледамо,/ Ни на коњу рахта ни пусама,/ Већ гледамо лијепа јунака,/ За ким ћемо оставити мајку/ И лијепо царство дјевојаство"[300].

Aşadar, nu vom contesta că o idee ca aceea care se desprinde din citatele versuri, precum şi locurile din folclorul sârbo-croat, unde flăcăul e prezentat ca frumos, au putut avea oarecare rol la naşterea unor antroponime masculine de la tema *lĕp-*. Totuşi – dată fiind, pe de o parte, frecvența foarte mică a epitetului „lĕp", ataşat apelativului sau prenumelui care-l designează pe flăcău, iar pe de altă parte, fiind bine cunoscut faptul că frumusețea nu este considerată ca un atribut tipic şi indispensabil bărbatului – trebuie să admitem că realitatea folclorică şi lingvistică sârbă-croată, mai sus relatată, a putut cel mult oferi un teren favorabil pentru apariția unor prenume masculine având ca prototip pe adjectivul „lĕp". Asemenea realități n-au putut fi nici într-un caz determinantele principale în fenomenul genezei respectivelor prenume. E mai presus de orice îndoială deci că rolul acesta l-au avut antroponimele feminine corespunzătoare – mai ales prin varianta cea mai veche *Lepa (Ljepa, Lijepa, Lipa), dar probabil că şi prin alte variante – care au servit de model la naşterea numelor masculine din această categorie. Odată născut primul antroponim masculin de la tema *lĕp-*, analogia a continuat să

---

[293] HNPj, VII, p. 126, nr. 221; p. 143, nr. 246; p. 164, nr. 278; *Ljub. sv. pj.*, p. 30.
[294] *Maž. Hrv.*, p. 240.
[295] HNPj, V, p. 27-29, nr. 22, v. 15, 29, 38, 46, 60, 65, 72; *Maž. Hrv.*, p. 77.
[296] HNPj, VII, p. 40, nr. 77.
[297] *Ibidem*, VII, p. 271, nr. 424, v. 4, 7.
[298] *Ibidem*, p. 6.
[299] *Ibidem*, p. 5, 8.
[300] Byk, СНПj, I, p. 389, nr. 517, v. 28-33.

Scanned with OKEN Scanner

activeze pe o scară din ce în ce mai întinsă, orientându-se de acum înainte după modelul cel nou. Şi cum se întâmplă adesea în cadrul acestui principiu, nu e de mirare că s-a ajuns, la un moment dat, la faptul paradoxal că prenumele masculine au devenit mai numeroase şi mai variate chiar decât cele feminine, cărora ele le datoresc apariția lor în baza vechiului proces analogic amintit.

Dintre variantele masculine, relatăm mai întâi pe Lipo[301] şi Lipa[302], care ne sunt atestate documentar. Aspectul lor fonetic dialectal e caracteristic în special graiului din Herțegovina şi celui de pe litoralul Dalmației. Aceste variante, şi mai ales Lipo, par a nu fi nici ele nişte derivate hipocoristice de la un nume de tipul compus[303]. După Lipo, cea mai frecventă dintre cele două forme citate, ar putea fi deduse şi alte aspecte dialectale ale antroponimului: *Lijepo-Ljepo-Lepo. Una din cele mai răspândite forme a fost în trecut, la sârbo-croați, varianta masculină derivată de la acelaşi epitet prin sufixul *-oje*: Ljepoje[304]. Cea mai veche atestare a ei o aflăm într-un manuscris dalmatin de la Spalato, din a doua jumătate a secolului XIV, sub aspectul Lipoje[305]. La sârbo-croați, foarte probabil, şi apelativul feminin „lepojka"[306], care designează o fată frumoasă, va fi avut cândva funcție antroponimică de prenume. O indicație în acest sens este faptul că „ljepojka" este la acest popor – în cercul familial – numele consacrat de tradiție, prin care nevasta nou-venită în casa soțului se adresează tinerelor sale cumnate[307]. Este ştiut că asemenea nume sunt cunoscute, adesea, şi repertoriului de antroponime feminine, şi anume făcând parte chiar dintre cele mai agreabile şi mai curtenitoare.

---

[301] *Ibidem,* X, p. 169, nr. 129, v. 13, 19; cf. şi t. V (1898), p. 265, nr. 361, v. 13, 19.
[302] *Rj. Ak. Zagr.* (VI, p. 100) ne informează despre Lipo că e hipocoristic, fără însă a ne indica vreun prototip.
[303] Byk, СНПj, X, p. 169, nr. 129, v. 124; t. V, p. 265, nr. 361, v. 24.
[304] Новак. (*Пом.*, p. 74) îl relatează după două vechi pomelnice: unul de la mănăstirea din Крушево, redactat pe la sfârşitul secolului XVI şi începutul celui de al XVII-lea (cf. *op. cit.*, p. 17); altul de la mănăstirea din Врдник (numită şi Раваница) din Фрушка-Гора, redactat mai târziu, probabil prin secolul XVII (cf. *op. cit.*, p. 20).
[305] Iv. Kuk. Sak., *St. pis. hrv.*, I, p. VII, nota 6.
[306] *Rj. Ak. Zagr.*, VI, p. 245.
[307] *Ibidem.* Aceeaşi funcție socială, quasi-antroponimică, are şi apelativul, din aceeaşi familie de cuvinte, Ljepotica (cf. Byk, *Cpn. Pj.*, p. 219, s.v. Златоје).

Scanned with OKEN Scanner

Pe de altă parte, însuşi aspectul morfologic al acestui cuvânt vine în sprijinul supoziţiei noastre, căci el pare a avea de prototip varianta masculină Ljepoje, căreia i s-a ataşat sufixul hipocoristic *-ka*, specific femininelor. El se va fi format după modelul altor prenume feminine de acelaşi tip, ca Малойка[308], Милойка[309], Радойко[310], născute prin analogie cu corespondentele masculine Малойко[311] (< Малоє), Милойко[312] (< Милоє), Радойко[313] (< Радоє). Nu-i exclus chiar să fi existat şi o variantă masculină *Ljepojko (< Ljepoje), aşa că apariţia hipocoristicului feminin *Ljepojka s-ar putea datora unui fenomen de analogie petrecut în însuşi cadrul variantelor antroponimului cu tema *lěp-*. Astfel, noi susţinem prioritatea creaţiei prenumelui feminin *Ljepojka faţă de apelativul omonim şi, în acelaşi timp, originea antroponimică a acestui apelativ, care ne-ar oferi deci un interesant exemplu de trecere de la numele propriu la numele comun[314]. Faptul că *Ljepojka nu e atestat documentar ca antroponim va fi fiind o simplă întâmplare. Totodată, el s-ar explica şi prin aceea că respectivul prenume va fi căzut de mult în desuetudine şi va fi circulat pe un spaţiu limitat. Că, în ce priveşte naşterea apelativului Ljepojka, drumul urmat a fost în direcţia de la nume propriu la nume comun şi nu în sens invers ne-o confirmă şi faptul că, la antroponime ca cele mai sus citate – care reprezintă perfecte paralele morfologice cu *Ljepojka – nu există apelative corespunzătoare, adică nu sunt cunoscute apelative ca *malojka*, *milojka*, *radojka*, de la care să fi luat naştere prenumele feminine

---

[308] Cf. Новак., *Пом.*, p. 75.
[309] *Ibidem*, p. 80.
[310] *Ibidem*, p. 93.
[311] *Ibidem*, p. 75.
[312] *Ibidem*, p. 80.
[313] *Ibidem*, p. 93.
[314] Ni se pare mai puţin acceptabilă, deşi verosimilă, ipoteza lui Iveković şi Broz (*Rj. hrv. jez.*, I, p. 642) cu privire la originea apelativului „Ljepojka", pe care ei îl consideră creat după modelul substantivului „djevojka". Ei se bazează pe nişte versuri dintr-un recitativ al jocului de copii numit „Pipavica", pe care-l descrie Vuk Karağić: „pa dovedi devojku,/ lepu lepujku,/ crnu crnojku" (cf. *Srp. Rj.*, p. 517).

Scanned with OKEN Scanner

Malojka, *Milojka*, *Radojka*[315].

O probă despre vechimea şi popularitatea acestor variante o constituie faptul că ele au început de mult a fi întrebuințate şi ca nume de familie, funcție pe care continuă a o avea până-n vremea noastră şi în care astăzi apar definitiv fixate. Ba adesea, ele au trecut chiar şi-n toponimia sârbo-croată. Astfel, un antroponim ca Ljopić – atestat încă din secolul XVI[316] şi în uz până azi în mai multe localități din Bosnia[317] – poate fi tot aşa de bine nume metronimic, ca şi patronimic. În cazul întâi, trebuie raportat la prototipul Ljepa, în al doilea, la *Ljepo.

O altă veche variantă cu rol de nume de familie este Ljepović[318], derivat patronimic prin sufixul compus *-ović* de la acelaşi prenume *Ljepo, a cărui existență află, astfel, încă o confirmare pe cale

---

[315] Paralelismul pe care-l oferă, din punct de vedere morfologic, „crnojka" din acest recitativ, cu „lepojka", ar putea fi interpretat şi el ca un argument serios în contra ipotezei susținute de noi, întrucât acest cuvânt nu e cunoscut decât ca apelativ. Totuşi, nu e sigur că a fost totdeauna numai apelativ. E foarte probabil ca „crnojka" să aibă şi el origine antroponimică, dat fiind că un prenume prototip Crnoje a trebuit să existe, de vreme ce numele patronimic Crnojević e atestat în mai multe vechi documente sârbo-croate (cf. *Rj. Ak. Zagr.*, I, p. 845), începând încă din secolul XIV (cf. Mikl., *Mon. Serb.*, p. 566-567, nr. CDXCI). Nici chiar paralelismul apelativului „plavojka" din aceeaşi formulă recitativă n-ar putea fi invocat cu mai multă certitudine ca un argument în contra ipotezei noastre din motive similare. Acelaşi lucru se poate spune şi relativ la apelativul „bjelojka", care nu e în respectivul recitativ.

[316] Cf. Гл., СУД., XV, p. 309.

[317] De exemplu, în satul Reljevo din Sarajevsco-Polje, mai multe familii, care se trag dintr-un strămoş comun „Vučco", sunt cunoscute din bătrâni sub numele „Lepići". Cf. Поп Смјепо и Вл. Трифковић, *Сарајевска околина*. СЕЗб., XI-НС3, V, p. 227; apoi, în diferite sate din regiunea Visoka, precum Malo-Čajno (cf. M. Filipovici, *Visocika Naxuja* – СЕЗб., XLIII, NPS, XXV, p. 300, 524); Veliko-Čajno (*Ibidem*, p. 525); Seoča (*Ibidem*, p. 502), Buzići (*Ibidem*, p. 536-537); Dobrina (*Ibidem*, p. 539); Grdjevac (*Ibidem*, p. 540-541); Scoparanovići (*Ibidem*, p. 541-542). Este neverosimilă explicația lui Filipovici cu privire la originea numelui de familie Lepić, care – după o informație locală din satul ultim citat – s-ar datora, la cei ce-l poartă azi, faptului că un ascendent al lor s-ar fi însurat cu o fată din regiunea Lepenica. Astfel, cei ce pân-atunci se numiseră Bajtarevići au început a fi numiți Lepići (cf. *Ibidem*, p. 542). Nu faptul etnografic îl punem la îndoială, ci pe cel lingvistic. Căci e improbabil ca antroponimul Lepići să derive din Lepenica.

[318] Cf. Гл., СУД, XV, p. 297.

Scanned with OKEN Scanner

indirectă[319]. De asemenea, nume patronimice ca Ljepojić[320], Lepojević[321]-Ljepojević[322] arată cât de răspândit a fost în trecut prototipul lor, care e varianta masculină Lepoje-Ljepoje. Acest vechi patronim a căpătat de mult şi funcţie toponimică, atât în forma singulară Ljepojević[323] şi Lepojiće[324], cât şi în forma plurală Ljepojevići[325]-Lepojevići[326]. O creaţie specific toponimică, de la antroponimul Ljepoje, prin sufixul compus *-ovac* (< -ov + ac < vsl. -ов + ьць), este Lepojevac[327], care denumeşte un pârâu din satul Guberevac (Kosmaj).

Un vechi derivat, prin sufixul *-inъ*, caracteristic adjectivelor posesive derivate de la prototipuri terminate în vocală, este Lepojin, care a luat naştere de la Lepoje întocmai ca Živojin < Živoje. Cu vremea, el s-a fixat ca nume de familie, ipostază sub care ni se păstrează până azi în regiunea Vlasina din Serbia[328]. Tot ca nume de familie este atestată, în aceeaşi regiune, şi varianta Lepojinac. Numeroşi Лепојинци din Vlasina[329] îşi au însă numele derivat nu direct de la antroponimul Lepoje, ci de la toponimul Лепојина-Долина[330] sau, mai precis, de la primul

---

[319] Dar acest antroponim ar putea fi considerat chiar şi nume metronimic, derivat prin sufixul *-ić* de la un prototip feminin ca *Ljepova. Un astfel de nume este cunoscut la sârbo-croaţi, însă nu cu funcţie antroponimică, ci zoonimică. Ar trebui deci să mai presupunem că *ljepova* e la origine un prenume, care ulterior a devenit zoonim, ceea ce nu-i deloc imposibil.

[320] E atestat în vremea noastră, la sârbi – cf. Milojko Lepojić – R. Nikolić, *Krajište i Vlasina*, în СЕЗб., XVIII, НСЗ, VIII, p. 297.

[321] *Rj. Ak. Zagr.*,VI, p. 12.

[322] *Ibidem*, p. 245.

[323] Denumeşte un sat în regiunea Nova-Varoš – cf. J. Ердељановић, *Доње Драгачево* – СЕЗб., IV, НСЗ, I, p. 93, 176-177, 189.

[324] Numele unui sat din Serbia („Levač şi Temnić") – СЕЗб., XIII, p. 330.

[325] Новак., *Пом.*, p. 137 (în pomelnicul de la Kruševo).

[326] Tot în Serbia, în diferite sate din regiunea Sumadija – cf. Padojевић, *Лепеница* (СЕЗб., XV, НСЗ, VII), p. 231, 264, 276, 280; cf. şi Љ. Стојановић, СПОМ, III, p. 202, relatează, sub nr. 25, o însemnare pe un octoih slav (din Bibl. Imp. din Viena), unde posesorul cărţii, un preot, scrie că e „из Лепоевића".

[327] СЕЗб., XLVI – НПС, XXVI, p. 61.

[328] Cf. „Deda-Lepojini", din satul Donje-Gare, R. Nicolić, *Krajište i Vlasina*, СЕЗб., XVIII, НСЗ, VIII, p. 303.

[329] Din satele Crna-Trava, Odranica. Cf. R. Nicolić, *Ibidem*, p. 343, 372, 375, 376.

[330] *Ibidem*, p. 342-343, „Valea lui Lepoje".

Scanned with OKEN Scanner

termen al acestui toponim, care are funcția gramaticală de adjectiv posesiv propriu-zis.

Dar antroponimia sârbo-croată cunoaşte şi o serie de alte nume de tipul simplu, formate de la tema *ljep-*. Astfel, între acestea, o veche variantă dalmatină – atestată sub anul 1372.IX.2 – sună, în redacție latină, Lipoca[331]. Derivat de la Lipo prin sufixul *-oča*, respectivul nume masculin desemnează o persoană din orăşelul Ston sau din împrejurimile lui[332]. Un antroponim derivat de la tema *ljep*, prin sufixul *-en* de acelaşi aspect ca Draženь[333] (< drag), Milenь[334] (< mil), Tvrdenь[335] (< tvrd), este Ljepen[336], care cu timpul şi-a schimbat funcția de prenume de la origine, în cea de nume de familie, aşa cum e atestat în epoca modernă.

O altă variantă din această serie – existentă până azi în diferite regiuni ale Iugoslaviei – este Ljepava. Cea mai veche mărturie a acestui nume feminin, care datează aproximativ din prima jumătate a secolului XVII – o aflăm în Pomelnicul de la Peć[337]. Astăzi devenit nume de familie, el este în uz în Herțegovina[338]. În această provincie şi în Bosnia, numele respectiv – sub aspectul Lipava[339] – este semnalat şi ca zoonim. El se dă unei vaci „cu botul frumos"[340]. Tot ca nume de vacă este cunoscut Ljepava şi în Croația[341]. În Serbia, acest nume se dă şi la capre, precum reiese dintr-un text folcloric[342]. Evident, Lěpava este la origine antroponim. Funcția sa zoonimică este posterioară celei antroponimice şi

---

[331] Acest nume ni s-a păstrat într-o scrisoare trimisă rectorului cetății Raguza, de către Michel de Bodaca, „conte (sic!) de Stano" (= Ston), care îi anunță că Lipoça Cranoievich (Липоча Хранојевић) a fost ucis cu o piatră, la o ceartă, de către un oarecare Bolan. Cf. Tadic, ПУДР, I, p. 459 (în ЗбИЈКСН, тр. отд., кн. IV).

[332] *Ibidem.*

[333] Ст. Новак., *Пом.*, p. 62.

[334] *Ibidem,* p. 81.

[335] *Д. Хр. изд. мил.*, p. 9.

[336] Maretić, *Nar. im. i prezim.* – Rad. LXXXII, p. 102.

[337] Ст. Новак., *Пом.*, p. 74.

[338] În satele Buna şi Poljice din regiunea Popovo, cf. СЕЗб., XII, НС3, VI, p. 250, 279.

[339] I. Zovko, *Okokućad* – cf. ZbNŽ, I (1896, p. 310).

[340] *Ibidem.*

[341] Cf. Kurelac, *Im. vl. i spl. dom. živ.*, p. 24.

[342] E vorba de o ghicitoare din colecția lui Stojan Novacović, care începe astfel: „Лепа коза *Лепава*" (*Срп. нар. заг.*, p. 116).

Scanned with OKEN Scanner

ea apare pe primul plan atunci când antroponimul cade tot mai mult în desuetudine. În ce priveşte originea acestui nume, credem că nu-i aşa de sigură afirmaţia lexicografilor Iveković şi Broz, care văd în Ljepava un hipocoristic de la Ljeposava[343]. Prototipul numelui Ljepava pare a se confunda cu însuşi apelativul omonim, care desemnează o „frumoasă persoană feminină"[344], şi pe care-l aflăm înregistrat şi sub forma diminutivală „ljepavica"[345], cu acelaşi sens. În orice caz, dacă considerăm că prototipul acestei variante a fost tot un antroponim, atunci el nu poate fi altul decât Ljepa[346], la care s-a ataşat sufixul antroponimic feminin *-ava*, ca în Gospava < Gospa.

Varianta în chestiune este atestată şi sub aspectul metronimic Ljepavić – în satele Gjuraševići şi Pelinovo, din regiunea Boka Kotorska – cu funcţie de nume de familie[347]. Unele prenume sârbo-croate cu tema *ljep-*, dispărute azi din circulaţie şi neatestate de izvoare scrise, pot fi adesea reconstituite în chip indirect, cu aproximaţie mai mare sau mai mică, după nume de familie aflate în documente sau chiar existente încă în timpul nostru. Astfel, Ljepušić[348], înregistrat într-un indice de nume din 1906 al funcţionarilor din Croaţia şi Slavonia de sub dominaţia austro-ungară[349], este, după părerea noastră, un nume metronimic, derivat de la prenumele feminin *Ljepuša. Acest prenume presupus de noi va fi avut de prototip chiar un apelativ omonim, ceea ce ne-ar proba-o existenţa apelativelor „ljepuška"[350] şi „ljepušika"[351], care nu sunt decât nişte diminutive, formate prin sufixele *-ka* şi *-ica* de la un apelativ dispărut *ljepuša, şi care, ambele, au sensul de „persoană feminină frumoasă",

---

[343] Ivek.-Broz, *Rj. hrv. jez.*, I, p. 642.
[344] *Rj. Ak. Zagr.*,VI, p. 244.
[345] *Ibidem.*
[346] Iar acesta, după părerea noastră, nu e un hipocoristic derivat de la numele compus Ljeposava, ci format direct de la epitetul *ljepa*, căruia i s-a atribuit rol antroponimic (cf. mai sus).
[347] Поп С. Накићеновић, *Бока* – СЕЗб., XX, НСЗ, IX, p. 292, 387, 574.
[348] Maretić, *Nar. im. i prezim.* – Rad., LXXXII, p. 130.
[349] Publicat la Zagreb în 1906 (sub titlul: Imenic dostojan stvenica, činovnika i javnih službenika Kraljevina Hrvatska i Slavonije).
[350] *Rj. Ak. Zagr.*,VI, p. 247-248.
[351] *Ibidem*, p. 247.

Scanned with OKEN Scanner

„fată frumoasă”[352]. Am avea deci a face cu un apelativ care a căpătat funcție antroponimică. Fenomenul acesta a fost, fără îndoială, favorizat și de faptul că antroponimia sârbo-croată cunoaște o serie de prenume feminine cu sufixul *-uša*, ca: Boguša, Bratuša, Slavuša[353], care au putut exercita influența lor analogică asupra lui *ljepuša, atrăgându-l din sfera apelativelor în cea a numelor proprii.

De altfel, după modelul acestor antroponime, *Ljepuša putea lua naștere chiar și ca un derivat hipocoristic prin sufixul *-uša*, de la prenumele feminin Ljepa; aceasta cu atât mai lesne, cu cât va fi existat și apelativul omonim *Ljepuša, care va fi contribuit cu influența lui. Însă și fără această influență s-ar fi ajuns la același rezultat. Spre deosebire de noi, Maretić îl consideră pe Ljepušić drept nume patronimic, presupunând că prototipul lui ar fi o variantă masculină *Ljepuš[354], ceea ce nouă ni se pare mai puțin verosimil.

În sprijinul ipotezei propuse de noi, vine și faptul că în Croația este în uz astăzi, ca nume de vacă, hipocoristicul Ljepuška[355]. Acest zoonim, care, incontestabil, a fost cândva prenume feminin, nu poate avea alt prototip decât pe *Ljepuša, adică tocmai antroponimul reconstituit de noi. După un nume de familie ca Ljepčić – relatat de Maretić[356] după același indice din 1906, deja menționat – deducem prenumele-prototip *Ljepče, hipocoristic de la tema *ljep-* prin sufixul *-če*, de tipul antroponimelor Mirče[357], Sojče[358], Slavče[359]. Tot așa de verosimilă însă e și supoziția lui Maretić, care atribuie lui Ljepčić prototipul *Ljepac[360]. Ni se pare foarte greu de distins care dintre aceste două reconstituiri corespunde realității; e posibil chiar ca amândouă să corespundă.

---

[352] *Ibidem.*
[353] Maretić, *Nar. im. i prezim.* – Rad. LXXXII, p. 130.
[354] *Ibidem.*
[355] M. G. Grujić, *Imena goveda (Lika)*, ZбNŽ, XXVI, p. 375.
[356] *Op. cit.* – Rad. LXXXII, p. 140.
[357] Новак., *Пом.*, p. 81.
[358] *Ibidem*, p. 105.
[359] Iv. Kuk. Sak., *St. pis. hrv.*, I, p. VIII (la note).
[360] Maretić, *Nar. im. i prezim.* – Rad. LXXXII, p. 140; prototipul propus de Mar. e confirmat de antroponimul în formă negativă Нелѣпьць relatat de Mikl., ca nume al unui eretic din secolul XVI, după un ms. liturgic slavo-sârb (Mikl., Lex., p. 430; *Ibidem, Pers.*, p. 71).

Scanned with OKEN Scanner

Prenumele-prototip *Ljepče sau *Ljepac are o respectabilă vechime, de vreme ce numele patronimic derivat de la el exista deja pe la sfârşitul Evului Mediu. În adevăr, el ne este cunoscut, în forma negativă Neljepčić[361], ca nume al unui nobil cu rangul de „comes Cetinae, Clisii et Almissae", care e menţionat într-un document raguzan din 1371.VII.5. De la acelaşi prenume a derivat şi numele de familie actual Lepčevac[362], existent în satul Galičnik din sud-vestul Serbiei, în apropiere de graniţa Albaniei. Vechiul prenume sârbesc Ljepčinь[363], derivat de la tema *ljep-* prin sufixul compus *-čin*, de tipul Dobrьcinь[364], Miљčinь[365], Dojčinь[366], are de fapt ca prototip direct tot antroponimul *Ljepče, de la care s-a format cu ajutorul sufixului *-in*. Această variantă continuă a subzista în Muntenegru, unde e cunoscută astăzi cu rol de nume de familie[367].

În fine, Ljepotič – atestat cu funcţie de nume de familie încă din prima jumătate a secolului XIV[368] – nu poate avea alt prototip decât prenumele masculin *Ljepota. Şi totuşi, s-ar putea pune şi ipoteza unei origini metronimice pentru antroponimul Ljepotić. În adevăr, apelativul feminin „ljepota", datorită faptului mai sus relatat după folclorul sârbo-croat – că determină frecvent substantivul „djevojka" ori numele eroinei, iar adesea apare şi singur, designând o fată sau o nevastă neobişnuit de frumoasă – a putut perfect căpăta funcţie antroponimică întocmai ca şi epitetul „lěpa". În cazul acesta, citatul nume de familie Ljepotić ar fi derivatul unui prenume feminin *Ljepota, care va fi ieşit din circulaţie atunci când sufixul *-ota* se specializase definitiv ca sufix antroponimic masculin prin excelenţă. Dispariţia lui ar fi atunci un rezultat al intervenţiei principiului diferenţierii pentru evitarea unei confuzii în materie de gen[369].

---

[361] Tadic, ПУДР, I, cf. ЗбИЈК, IV, p. 234.
[362] Т. Смиљанић, *Мијаци*, СЕЗб., XXXV, НПС, XX, p. 92.
[363] Atestat încă din prima jumătate a secolului XIV (cf. *Д. Хр. изд. мил.*, p. 24, 51, 53, 123, 126); şi în sec. XVI după un ms. liturgic de redacţie slavo-sârbă, ca nume al unui eretic (cf. Mikl., Lex. paleosl.-gr.-lat., p. 350; *id.*, *Pers.*, p. 71).
[364] *Д. Хр. изд. мил.*, p. 51, 123.
[365] *Ibidem*.
[366] Новак., *Пом.*, p. 60.
[367] Cf. J. Ердељановић, *Пост. пл. Пип.*, СЕЗб., XVII, p. 434.
[368] *Д. Хр. изд. мил.*, p. 126.
[369] Acest principiu lucrează nu numai prin modificări fonetice, ci, adesea, şi prin eliminări, ca în cazul de faţă.

Scanned with OKEN Scanner

Dar ceea ce e mai sigur, vechea tradiţie antroponimică slavă a numelor masculine în *-ota* a împiedicat complet ca apelativul „ljepota" să devină vreodată antroponim. De aceea, prototipul Ljepota, al lui Ljepotić, nu va fi fost desigur prenume feminin, ci o variantă masculină formată de la *lěp-* prin sufixul *-ota*, de tipul lui Ljubota[370] < ljub-, Prьvota[371] < prьv- etc. Acest prenume masculin a căzut şi el de mult în desuetudine ca antroponim; însă ne-a fost conservat totuşi în domeniul zoonomastic, unde continuă a exista până azi în diferite regiuni iugoslave. Astfel, sub aspectul dialectal Lipota, este în uz ca nume de bou în Bosnia şi Herţegovina[372]; iar sub aspectul Ljepota are aceeaşi funcţie zoonimică în Croaţia[373].

Aceeaşi bază antroponimică are, desigur, şi toponimul sârb Lepotince[374]. Pentru a completa acest ciclu sârbo-croat, trebuie să mai amintim şi unele variante antroponimice, care par a fi formate de la tema de comparativ a adjectivului *lěpъ, -a*. Între acestea, relatăm mai întâi vechiul prenume masculin Лѣшь, care e atestat încă din prima jumătate a secolului XIV, în numeroase locuri din hrisoavele lui Štefan Uroš III către mănăstirea de la Dečani[375], apoi într-un alt hrisov, de pe la jumătatea aceluiaşi secol, dat de ţarul Štefan Dušan către mănăstirea Sfinţii Arhangheli din Prizren[376], precum şi în Pomelnicul de la Prizren[377], care probabil n-a început a fi scris mai devreme de secolul XV[378]. Surprindem acelaşi nume şi-n adjectivul posesiv de origine antroponimică „Lješev", pe care-l întâlnim de mai multe ori în aceleaşi

---

[370] Cf. încă din prima jumătate a secolului XIII: Лоубота – în actul de donaţie al regelui Štefan către mănăstirea Žiča (Mikl., *Mon. serb.*, p. 12).
[371] *Д. Хр. изд. мил.*, p. 30.
[372] Zovko, *Okokućad* – ZbNŽ, I, p. 310.
[373] Grujić, *Im. Goveda* – ZbNŽ, XXVI, p. 375.
[374] Р. Николић, *Крајиште и Власина* – СЕЗб, XVIII, НСЗ, VIII, p. 222.
[375] *Д. Хр. изд. мил.*, p. 29, 35, 37 (de două ori), 49, 55 (de trei ori), 109, 121 (de două ori).
[376] ГСУД, XV, p. 270; Новак., *Зак. спом.*, p. 684.
[377] Новак., *Пом.*, p. 74.
[378] Новаковић (*ibid.* 10) e de părere că acest pomelnic a fost redactat la finele secolului XIV sau chiar la începutul celui de al XV-lea.

Scanned with OKEN Scanner

documente şi în altele din secolul XIV[379]. Relatăm de asemenea aici pe Лъшько, derivat hipocoristic de la Лъшь, atestat în actul de donaţie al lui Štefan Dušan către mănăstirea Sfinţii Arhangheli din Prizren[380].

Aceste variante au dispărut de mult. Astăzi, nu mai cunoaştem decât prenumele Леша, care, în ciuda aspectului său morfologic, este masculin. Îl aflăm atestat la anul 1867 în lista anexă de „prenumeranţi" la o carte a lui Vuk, designând pe un meşter opincar Леша Муачанин din oraşelul Osijek (Slavonija)[381]. Faptul că supranumele însoţitor – cu funcţie de nume de familie – ni-l arată pe individ ca originar din oraşul Муач (Mohacs) din sudul Ungariei nu poate arunca îndoieli asupra autenticităţii croate a prenumelui său, întrucât, în aceeaşi listă, mai figurează o persoană cu acelaşi supranume, Милан Муачанин[382], al cărui nume de botez e de asemenea specific sârbo-croat.

Dacă e adevărat că prenumele Леша are la bază tema de comparativ, trebuie să admitem totodată că, din punct de vedere morfologic, el prezintă o confuzie între morfemul *-š-* al comparativului şi între *-š-* din sufixul antroponimic masculin *-ša*. E probabil, deci, ca varianta respectivă să-şi aibă originea tot în numele medieval Лъшь, care – datorită morfemului său de comparativ – va fi fost atras de timpuriu la categoria prenumelor masculine cu sufixul *-ša*, ceea ce a făcut ca vechea variantă masculină şi hipocoristicul ei Лъшько să cadă în desuetudine; iar odată cu acestea, şi o presupusă variantă feminină *Лъша, pentru a se evita echivocul în materie de gen.

Amintirea vechilor prenume masculine se păstrează până în vremea noastră, în special în forme patronimice cu funcţia de nume de familie, iar adesea chiar şi cu funcţie toponimică. Astfel, antroponimul Lešić, cunoscut cu rolul de nume de familie încă din prima jumătate a secolului

---

[379] „оу Лъшэвоу роудиноу" (în hrisovul lui Štefan Dušan către mănăstirea de la Prizren; cf. ГСУД, XV, p. 278); „оу Лъшэвь доль" (*ibid.*, ГСУД, XV, p. 283); „Иванко Лъшэвь брать" (într-un act de donaţie al ţariţei Miliţa, în monahism Eugenia, şi al fiilor ei Štefan şi Vlk către mănăstirea Hilandar, datat aproximativ între anii 1389-1405. Cf. Mikl., *Mon. serb.*, p. 264 sub nr. CCXLVII); „оу Лъшэва селища" (în primul hrisov al lui Štefan Uroš III către mănăstirea Dećani – cf. ДХр. изд. Мил., p. 56).

[380] ГСУД, XV, p. 270; cf. şi Новак., *Зак. спом.*, p. 684.

[381] Вук Кар., *Жив. и об. нар. срп.*, p. 346.

[382] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

XVI[383], însă în uz şi în cursul secolului XIX, mai ales pe coasta dalmatină[384], poate fi raportat deopotrivă la variantele masculine Lešь sau Leša, ca şi la o variantă feminină *Leša. Ba chiar, nu credem improbabil ca uneori el să fi avut origine metronimică, iar alteori patronimică, ceea ce este însă imposibil de stabilit fără o documentare precisă cu privire la prenumele ascendenților purtătorului numelui de familie Lešić.

Un alt patronim, mai frecvent atestat, e Lješević, al cărui prototip nu poate fi decât vechiul prenume Lješь. Ne este cunoscut ca nume de familie al unor eroi de balade populare: Žarco Lješević[385], Vuk Lješević[386], Pop Lješević[387]. Sub aspectul dialectal sârbesc, adică cu *l* nepalatizat Leševič[388], îl aflăm atestat în a doua jumătate a secolului XIX. Dar întâlnim patronimul Lješevic şi în funcție toponimică, denumind un sat din extremitatea sudică a Dalmației, în regiunea Boka Kotovska[389].

Alte toponime, cărora le atribuim acelaşi prototip antroponimic Lješь-Lešь, sunt Lješev Stup[390], numele unui sat din Muntenegru, Leševa Pusta[391], numele unei câmpii întinse din Slavonija, şi Leševo[392], numele unui sat din Serbia. Probabil tot derivate de la acelaşi prenume sunt şi Lješeva[393], care denumeşte un sat din Bosnia, şi Lješevica[394], un sat din

---

[383] *Rj. Ak. Zagr.*,VI, p. 15.
[384] Вук Кар., *Жив. и об. нар. срп.*, p. 356; *Rj. Ak. Zagr.*,VI, p. 15.
[385] Numele unui haiduc muntenegrean, care luptă cu turcii: „Вино пију три ускока млада/ Једно бјеше *Љешевићу* Жарко". Вук, СНПј., VIII, nr. 8, p. 33, v. 10. Cf. *Ibidem*, p. 34, v. 26, 47; p. 35, v. 68; p. 39, v. 194, 207.
[386] Numele unui luptător muntenegrean contra turcilor: „Бијела је покликнула вила/ У Рваше, у село крваво,/ А на име *Љешевића* Вука:/ – Почуј мене, *Љешевићу* Вуче!" Вук, СНПј., VIII, nr. 52, p. 220, v. 5, 6. Cf. *Ibidem*, p. 222, v. 91; p. 223, v. 95; p. 228, v. 279.
[387] Numele altui luptător muntenegrean contra turcilor: „Књигу пише попе *Љешевићу*/ Те је шиље у Морачу горњу". Вук, СНПј., IV, nr. 51, p. 350, v. 1. Cf. *Ibidem*, IV, p. 352, v. 62, 65, 75, 81, 84; p. 353, v. 98; p. 357, v. 228; VIII, nr. 56, p. 250, v. 108-109 (această baladă ni-l prezintă pe erou drept voievod).
[388] *Rj. Ak. Zagr.*, VI, p. 15.
[389] *Ibidem*, VI, p. 252.
[390] *Ibidem*, = „Stâlpul lui Lješ".
[391] *Ibidem*, p. 15, = „Câmpia lui Leš".
[392] *Ibidem*.
[393] *Ibidem*, p. 252.
[394] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

Muntenegru. În ce priveşte vechiul toponim Lješani[395], atestat în secolul XIV în regiunea oraşului Prizren, şi Lješanj[396], numele unui sat actual din Bosnia, precum şi Lješanska Nahija[397], numele unui ţinut muntenegrean – rămas din timpul stăpânirii turceşti, după împărţirea administrativă de atunci – trebuie raportate tot la Lješь; însă credem că la un toponim, nu la un antroponim. E vorba, la origine, desigur, de persoane emigrate din oraşul albanez Lješ – deci Lješani (< Lješ + sufixul *-janinь* la plural) – care s-au stabilit în regiuni sârbeşti, unde au întemeiat un sat sau măcar au dat prilejul ca unele locuri să fie denumite cu nume care-l amintesc pe acela al oraşului lor de baştină.

Un toponim, care are în mod cert ca prototip pe prenumele Лъшь, este vechiul nume de sat Лъшькъ, atestat într-o serie de documente slavo-sârbe din cursul secolului XIV. Acest nume nu este altceva decât un derivat prin sufixul *-ькъ* de la Лъшь, care şi-a schimbat numai funcţia sa iniţială de antroponim în funcţie toponimică. La origine, el este deci încă o variantă hipocoristică alături de Лъшько mai sus relatat. Toponimul Лъшькъ apare într-un hrisov din 1326 al regelui Štefan Dećanski, care dăruieşte sate şi moşii Episcopiei de la Prizren: „и тако и оу Долиємь Полозь, оу Лъшцѣ, црьквь Светыє Богородице”[398]. Apoi, mult mai târziu, figurează într-un act de donaţie şi confirmare de proprietăţi, emis de ţariţa Miliţa şi fiii ei Štefan şi Vlk la 1395, către mănăstirea Sf. Pantelimon de la Athos: „и село Лъшькѣ съ метохомь и съ мегıєами”[399].

Fapt bizar, într-un document emis aproximativ între anii 1337-1346 de regele Štefan Dušan şi fiul său Uroš către mănăstirea din Htjetovo, întâlnim acest toponim în forma adjectivală, desigur printr-o eroare gramaticală a scribului: „до Лъшкога поути”[400]. În adevăr, în acelaşi pasaj – aflător într-un inventar al averii mănăstirii respective, care datează cam din aceeaşi vreme – toponimul nostru prezintă forma substantivală de

---

[395] *Ibidem.*
[396] *Ibidem.*
[397] *Ibidem.*
[398] Новак., *Зак. спом.*, p. 640.
[399] *Ibidem*, p. 517.
[400] Љ. Стојановић, СПОМ, III, p. 29; Новак., *Зак. спом.*, p. 658.

Scanned with OKEN Scanner

genitiv, așa cum e corect: „до Љешка поути”[401]. Aici toponimul are chiar aparențe de antroponim utilizat numai într-un rol topografic, în scopul unei determinări mai precise a hotarului proprietății respective. De la cealaltă variantă hipocoristică, prenumele Љешько, au rezultat patronimul Ljšković[402], cunoscut ca nume de familie în Muntenegru în epoca modernă, precum și toponimul Lješkov-Do[403] și probabil, de asemenea, un alt toponim din aceeași provincie Lješkopolje (sau Leško Polje)[404], pe care în acest caz l-am raporta la o formă inițială *Lješkovo Polje.

Cam acestea ar fi antroponimele și toponimele de origine antroponimică, ce ar ilustra seria derivatelor de la o formă *lješ-* a temei comparativului (< lješi-ša-še)[405], de la adjectivul *ljepъ, -a*, caracteristică în special regiunilor din sud-vestul Iugoslaviei. În adevăr, comparativul acesta apare destul de frecvent în produsele folclorice, pentru a ne fi îngăduit să presupunem că el a putut servi de prototip la crearea unor antroponime ca cele mai sus relatate. Ceea ce pare a fi mai greu de explicat este însuși sensul de comparativ al unor teme antroponimice. Totuși, ținând seama de faptul că, foarte adesea, comparativul are semnificație de superlativ – mai ales în anumite poziții sintactice – și că din punct de vedere morfologic superlativul are în genere bază de comparativ, dispare și această dificultate. Iar tema de superlativ la geneza antroponimelor, nu numai că-și are rațiune, când e vorba de epitete-prototipuri, al căror conținut semantic se referă la calități umane – dar era chiar foarte agreată de popor.

---

[401] Љ. Стојановић, *Ibidem,* III, p. 29, 37.
[402] *Rj. Ak. Zagr.*,VI, p. 252.
[403] *Ibidem* = „Valea lui Lješko”.
[404] „Câmpia lui Leško”. *Ibidem,* p. 16, 252; cf. și Вук, СНПј., VIII, nr. 62, p. 325, v. 51.
[405] În loc de aspectul general cunoscut „ljepši-a-e”, specific și limbii literare. O formă intermediară, care explică apariția lui „lješi-a-e”, este „ljevši-a-e”, unde labiala *p* din „ljepši” a fost înlocuită de labiodentala *v*. O asemenea formă ne este atestată de o baladă populară din regiunea dalmatină, culeasă în insula Šipan: „Otkadar je postanuo svijet,/ Nije *ljevši* procavtio cvijet,/ Što je jedna lijepa djevojka”. Cf. HNPj, V, nr. 68, p. 339, v. 2; Вук, (*Cpn. pj.*, p. 349) și Ivek.-Broz. (*Rj. hrv. jez.*, I, p. 643) înregistrează și o formă de comparativ rezultată prin metateză din precedenta: „lješvi-a-e”. Forma „lješi-a-e”, care ne interesează pe noi, ca prototip de antroponime, ar reprezenta deci o etapă succedentă acestuia. Noi însă credem că ea a putut lua naștere și direct din forma „ljevši”, fără a mai fi nevoie numaidecât s-o raportăm la varianta cu metateză. Cf. și *Rj. Ak. Zagr.*,VI, p. 69.

Scanned with OKEN Scanner

Va fi fost deci greu până câteva epitete din această categorie au devenit, prin aspectul lor de la gradul comparativ, prototipuri de antroponime, pentru ca fenomenul – din excepțional, cum va fi fost la început – să devină uzual sau aproape. Dar, limitându-ne la familia de nume cu radicalul *lěp-*, pe care o urmărim aici, şi în special la cele cu tema de comparativ *lješ-*, este curios că nu e atestată şi o variantă feminină *Lješa sau vreun derivat de la ea, deşi acest fapt nu poate fi considerat ca o dovadă sigură că n-a existat în trecut. Întâmplarea a putut face ca ea să nu fie înregistrată, mai ales fiind vorba de un antroponim feminin, sau va fi dispărut la o epocă prea veche pentru a mai lăsa urme în documente.

Citãm, după surse folclorice, câteva locuri spre a da o idee despre uzul formei de comparativ, care pare a sta la baza numelor discutate: „*Љеши* Секул од сваке ђевојке,/ Lijep јунак, *љеше* одијело”[406]. Sau: „Диван јунак а још *љеша* Анђа”[407]. Sau: „Од како је свијем постануо,/ Није лепши цвијем процаптио,/ Нит`се *љеша* родила ђевојка/ Што у оном граду Дубровнику,/ Мила ђерца Дубровачког Черв”[408]. Sau: „Од како је свијем постануо,/ И почеле рађати ђевојк,/ Није *љеша* процвала ружица/ Што је сада у Нову Земану/ Млада Ана, Латинка ђевојка,/ Љепоте јој на далеко нема”[409]. Sau: „Од како је постала Крајина,/ Није *љеша* порасла Влахиња/ Што у оној Босној каловитој,/ Шћерца драга Бошнанин Шћепана”[410]. Sau: „Од како је Котор настануо,/ У њ се није цура узгојила/ Ним`је *љеша* ружа процапрћела/ Што је шћерца Богдановић-Пера”[411].

Sau, într-un cântec din insula Brač, unde e vorba tot de o fată, care cere voie fraților ei s-o lase să meargă la râu să se spele: „Pustite me na Mirac na vodu,/ Da umijem bilo lice moje,/ Da vam budem *lišja* pogledati”[412]. Iată un exemplu unde acest comparativ apare şi la genul neutru: „Дивно виле цуру даровале/ *Љеше* лице него горски лијер”[413].

---

[406] Вук, СНПј., VII, nr. 15, p. 159, v. 97-98.
[407] *Ibidem,* VI, nr. 58, p. 396, v. 133.
[408] *Ibidem,* nr. 40, p. 238-239, v. 2-8.
[409] *Ibidem,* VII, nr. 15, p. 156, v. 1.
[410] *Ibidem,* nr. 22, p. 260, v. 1.
[411] *Ibidem,* nr. 27, p. 292-293, v. 1.
[412] Lišja < lipšja (< ljepša), cf. HNPj, V, nr. 158, p. 256, v. 16-18.
[413] Вук, СНПј., VII, nr. 15, p. 157, v. 23.

Scanned with OKEN Scanner

Aceeaşi temă se-ntâlneşte adesea şi ca adverb, precum aflăm într-o baladă unde e vorba despre un erou care cântă minunat: „А запjева из грла бијела/ Валај *љеше* од виле бијеле”[414]. În aceeaşi funcție gramaticală este utilizată tema în chestiune şi la gradul superlativ: „Секул пође себе азуравам’,/ Ођеде се што мога *наљеше*”[415]. Sau: „Нажикује што може *наљеше*”[416].

În legătură cu seria aceasta de nume, nu putem să nu menționăm şi antroponimul masculin Liješ, atestat într-o baladă din Muntenegru – culeasă în prima jumătate a secolului XIX – ca nume al unui voievod sârb, aruncat în temniță şi apoi ucis de paşa din Skadar: „Процвиљеље три Српске војводе/ У сужанству паше Скадарскога/ Једно бјеше Вуксан од Рованца,/ Друго бјеше *Лијеш* од Пипера”[417]. Din aceeaşi provincie, ne este cunoscută şi forma Liješo[418]. Aceste prenume au toate aparențele unor variante ale vechiului antroponim Lješь. Dar ele ar putea fi tot aşa de bine, pare-se, nişte hipocoristice rezultate prin aferează, de exemplu de la numele biblic Ilija, care are şi o veche formă, bine cunoscută: Ilijaš[419].

Într-un asemenea caz, se pune de la sine întrebarea dacă nu cumva trebuie să atribuim o origine analoagă şi antroponimelor mai sus discutate Lješь-Lješьko? În adevăr, referitor la presupusa origine a acestor nume în tema de comparativ a lui *lěp-*, mărturisim că păstrăm serioase rezerve. În cazul lui Lješ, e probabil să avem a face mai degrabă cu o asociere ulterioară la tema de comparativ de la *lěpъ-* a unui antroponim care, în realitate, va fi avut cu totul alt prototip. Fenomenul a putut avea loc, evident, numai în regiunile unde acest comparativ era cunoscut sub forma *lješi, -še*. Astfel, noi opinăm că aici n-ar fi exclusă chiar o influență italo-albaneză asupra antroponimiei sârbo-croate. Precum se ştie, numele italian Allesio, hipocoristic de la Alessandro, a fost cunoscut în plin Ev Mediu la albanezi, de vreme ce, luând, în conformitate cu fonetismul limbii albaneze, forma *Lješ-*, a primit încă de atunci la acest popor funcție

---

[414] *Ibidem,* p. 259 (note la balada nr. 21).
[415] *Ibidem,* nr. 15, p. 159, v. 86.
[416] *Ibidem,* nr. 58, p. 499, v. 15.
[417] *Ibidem,* IV, nr. 4, p. 18, v. 11, 19; p. 19, v. 47-48, 54, 58.
[418] *Rj. Ak. Zagr.*,VI, p. 82.
[419] Новак., *Пом.*, p. 65 – cf. „Илияшь”.

Scanned with OKEN Scanner

toponimică, denumind un orăşel din nord-vestul ţării, situat pe râul Drina. Ipoteza că prin filieră albaneză numele Alessio a trecut la sârbo-croaţi şi cu funcţia sa obişnuită de antroponim – fiind cunoscut mai întâi în regiunile limitrofe Albaniei – ne apare ca foarte verosimilă.

Faptul că în documentele sârbo-croate din ultimele secole ale Evului Mediu – în care respectivul toponim albanez figurează destul de frecvent – îl întâlnim sub un aspect fonetic absolut identic cu varianta antroponimică Љшь[420] ar fi un temeinic indiciu în acest sens. Întâmplătoarea asemănare a antroponimului albanez cu tema de comparativ a epitetului *lěpъ* va fi înlesnit, firește, împrumutul lui la sârbo-croaţi. În caz că această ipoteză s-ar verifica justă, atunci varianta feminină *Lješa-*Leša – a cărei existenţă am considerat-o foarte probabilă la sârbo-croaţi – ar fi o creaţie antroponimică rezultată prin analogie, după modelul prenumelui masculin Lješь-Lešь.

O primă confirmare a ipotezei noastre ne-o aduce însuşi factorul geografico-lingvistic, dat fiind că aria dialectală, unde comparativul lui *lěpъ* sună *lješi -a -e, vlješi, ljevši, lješvi*, acoperă – în sud-vestul Iugoslaviei – în special provinciile Dalmaţia şi Muntenegru, adică tocmai teritoriul din imediata vecinătate a Albaniei. Remarcăm totodată că, în aceleaşi provincii, sau în altele adiacente lor, sunt atestate de asemenea o bună parte din numele în chestiune – atât ca antroponime, cât şi ca toponime, precum ne indică documentele şi textele folclorice unde le aflăm. Pe de altă parte, ipoteza originii prenumelui sârbo-croat *Lješь* într-un hipocoristic al lui Alexandru îşi mai găseşte încă o confirmare şi în faptul că, în antroponimia slovenă, este curentă astăzi varianta masculină *Aleš*, atestată ca prenume[421] şi ca nume de familie[422]. Acest nume, ca şi Aleksij[423], este un derivat hipocoristic de la Aleksandĕr, sub influenţa hipocoristicului italian Alessio.

---

[420] Cf., de ex., Mikl., *Mon. Serb.*, p. 177, nr. CLXI, s.a. 1368; *Ibidem,* p. 442, nr. CCCLVI, s.a. 1450; Новак., *Зак. спом.*, p. 292, s.a. 1458.

[421] Letopis MS, 1874, cf. Imenik, p. 31, 82 (Pavlin Aleš); p. 31, 90 (Zupanec Aleš); *Ibidem,* 1876, Imenik, p. 235; Janežič, SNS, p. 921.

[422] Letopis MS, 1874, cf. Imenik, p. 29, 70 (Aleš Luka); p. 36, 70 (Aleš Anton); *Ibidem,* 1876, Imenik, p. 233, 240. Cf. şi nume de familie de tipul patronimic „Alešovec": Letopis MS, 1874, p. 27, 70; *Ibidem,* 1876, p. 230.

[423] Janežič, SNS (moška in ženska imena), p. 921.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru a ajunge de la o formă ca *Aleš* la varianta sârbo-croată, nu era nevoie decât de-o aferează, fenomen atât de frecvent la crearea hipocoristicelor. Şi respectivul fenomen pare să fi avut loc pe terenul limbii albaneze, de unde sârbii vor fi împrumutat prenumele *Lješь* gata format. În trecut ca şi azi – între variantele antroponimice din categoria celor cu radicalul *lěp-*, pe care le-am prezentat în acest capitol, cele de tipul simplu au fost cele mai cultivate în popor, deşi nu se poate contesta că, într-un trecut îndepărtat, toți slavii în general arătau, pentru tipul compus, o mult mai mare predilecție decât în epoca modernă. Preferința populară de totdeauna pentru tipul simplu s-a putut vedea în chipul cel mai clar la sârbo-croați, din examenul variantelor antroponimice mai sus expuse. Dar ea se poate deduce şi după numeroasele nume de animale derivate de la radicalul *lěp-*. Astfel, în afară de cele deja citate, mai menționăm numele de vacă Ljepova[424], al cărui hipocoristic Ljepovka[425] are funcție de nume de oaie. Apoi, Ljepoka[426] e în uz în Slavonija, atât ca nume de oaie, cât şi ca nume de capră. De asemenea, interesante sunt o serie de nume de câini, frecvente în Croația, ca: Ljepša[427] (feminin) şi Ljepšo-Ljepši[428] (masculin). De la variantele ultime, este cunoscut şi derivatul hipocoristic Ljepšić[429], cu aceeaşi funcție zoonimică[430].

Toponimul Ljepšić însă, care denumeşte un sat croat din županatul Zagrebului, credem că nu mai poate fi considerat ca hipocoristic, ci ca nume patronimic. Prototipul său deci, care se identifică cu unul din citatele zoonime – Ljepšo sau Ljepši – a trebuit să fie antroponim. Tot în Croația mai este în uz, ca nume de berbec, şi Ljepšan[431], derivat de la aceeaşi temă prin sufixul antroponimic *-an*. Aceste zoonime, dintre care unele par a fi continuatoare de antroponime dispărute, prezintă şi ele aspectul unor derivate de la tema de comparativ a adjectivului *lěpъ-* şi

---

[424] Kurelak, *Im. vl. i spl. dom. živ.*, p. 24.
[425] *Ibidem*, p. 32.
[426] *Rj. Ak. Zagr.*, VI, p. 245.
[427] Kurelak, *Im. vl. i spl. dom. živ.*, p. 45.
[428] *Ibidem*.
[429] *Ibidem*.
[430] *Rj. Ak. Zagr.*, VI, p. 247.
[431] Kurelak, *Im. vl. i spl. dom. živ.*, p. 45.

Scanned with OKEN Scanner

anume de la forma cea mai răspândită la sârbo-croați. Totuşi, aici de fapt e vorba de anumite sufixe antroponimice, cum e de exemplu *-ša*, care au dus la coincidența numelui cu tema de comparativ, iar nu chiar de această temă. Evident însă, aparența aceasta a putut fi luată drept realitate: poporul va fi simțit respectivele nume, de oameni sau de animale, ca având relații genetice cu tema *lěpš-* a comparativului.

În fine, mai amintim aici şi zoonimul Lepoša, cunoscut ca nume de scroafă[432]. Demn de relevat însă e faptul că, în regiunea Zagrebului[433], Ljepoša e atestat în a doua jumătate a secolului XIX ca antroponim cu funcție de nume de familie[434]. Întrebarea care se pune e dacă acest nume are la bază un cognomen, adică, dacă-şi trage originea chiar din zoonimul omonim sau dacă are tot origine antroponimică, în numele masculin *Ljepoša[435], care şi-a schimbat funcția primară de prenume în nume de familie. E greu de răspuns, fiindcă e cu putință şi una şi alta. Totuşi, identitatea respectivului nume de familie cu un prenume *Ljepoša, care l-a precedat, ne este confirmată şi de faptul că, în Bosnia, este atestat de o baladă populară – culeasă către sfârşitul secolului XIX – patronimul Lipošić cu funcția de nume de familie designându-l pe unul dintre eroi: „Onda veli *Lipošiću* Janco"[436].

Acest nume patronimic bosniac ne permite să reconstituim un prenume de forma *Lipoša, care ilustrează aspectul fonetic al regiunii şi care ar corespunde perfect antroponimului croat Ljepoša. De aici ar rezulta că între amintitul zoonim feminin Lepoša-*Ljepoša şi numele de familie omonim atestat în Croația nu există nici o relație de ordin genetic şi că fiecare a apărut în mod cu totul independent. În orice caz însă, considerăm în afară de îndoială că o parte din zoonimele semnalate de noi – măcar cât de puține din ele – vor fi fost anterior nume de oameni, dat fiind că trecerile din domeniul antroponimiei în cel zoonomastic sunt fenomene curente şi la slavii meridionali. Tipul compus de antroponime, format de la tema *ljep*,

---

[432] *Rj. Ak. Zagr.*,VI, p. 12.
[433] După un catalog cu numele credincioşilor, aşa-numit în limba croată „šematizam" (< lat. schematismus).
[434] Cf. Maretić, *Nar. im. i prezim.* – Rad., LXXXII, p. 124.
[435] De tipul lui Radoša (cf. Новак., *Пом.*, p. 94).
[436] HNPj, III, nr.14, p. 290, v. 671. Cf. şi *Ibidem*, p. 279, v. 211, 212, 214; p. 286, v. 506, 512; p. 290, v. 651, 661, 667; p. 291, v. 676, 678, 679.

Scanned with OKEN Scanner

este ilustrat prin varianta feminină Leposava-Ljeposava < Lěposlava, adică cea care e „renumită prin frumusețe".

O baladă populară sârbească, unde ne este conservat acest nume[437], reuşeşte să-l pună într-o lumină cu adevărat feerică, arătând astfel prestigiul deosebit de care era el înconjurat odinioară în lumea rustică. Aici, numele Ljeposava este atribuit eroinei, care e o fată de o frumusețe excepțională. Pentru a releva cât de frumoasă este imaginată de popor această eroină, e nevoie să evocăm câteva momente din firul epic al baladei cu tema nunții lui Milić Stegarul. Ni se povesteşte mai întâi cum acest tânăr chipeş şi foarte pretenții os a străbătut pământul tot, în lung şi-n lat, ca să-şi aleagă soție pe potriva lui. Totuşi, zadarnică i-a fost truda, căci nu era fată căreia să nu-i găsească vren cusur: „Мили Боже, чуда великога!/ Кад се жени Милић барјактаре,/ Ок обиђе земљу и градове/ Од истока паке до запада,/ Према себе не нађе ђевојке,/ Главит јунак свакојману нађе"[438]. De aceea, Milić e gata să se hotărască a renunța la-nsurătoare: „Женидбе се проћи хотијаше"[439].

Iată însă că un prieten – întâlnit din întâmplare – îi aduce lui Milić vestea neaşteptată că el cunoaşte o fată minunat de frumoasă, care-i va fi pe plac: „Ено за те љепоте ђевојке/ У Загорју украј мора сиња,/ У онога Вида Маричића"[440]. Şi, ca să-l convingă, vestitorul îşi arată admirația sa pentru fată, făcându-se ecoul faimei de care se bucura ea în opinia publică: „Чудо људи за ђевојку кажу"[441]. Apoi îi zugrăveşte portretul, care este icoana ideală a frumuseții de femeie, aşa cum e concepută ea de fantezia populară şi cum figurează, de altfel, în numeroase variante, în folclorul poetic sârbo-croat: „Танка струка, а висока спаса,/ Коса јој је кита ибришима,/ Очи су јој два драга камена,/ Обрвице – с мора пијавице,/ Сред образа, румена ружица,/ Зуби су јој два низа бисера,/ Уста су јој кутија шећера;/ Кад говори ка'да голуб гуче,/ Кад се смије, ка'да бисер

---

[437] Byk, СНПј, III, nr. 78, p. 499, v. 70, 87; p. 501, v. 132; p. 502, v. 184.

[438] „Doamne sfinte, ce minune mare!/ Când fu să se însoare Stegarul Milić,/ Ocoli pământul şi cetățile/ De la răsărit, pân' spre soare-apune,/ Dar nu-şi găsi fată pe potriva lui:/ Chipeşul voinic la toate-află lipsuri". *Ibidem,* III, p. 497, v. 1-6.

[439] „Voia să se lase de însurătoare". *Ibidem,* III, p. 497, v. 7.

[440] „Iată pentru tine, o preafrumoasă fată/ Tocmai în Zagorie, la marea albastră:/ E fiica lui Vid, a lui Maričič". *Ibidem,* III, p. 497, v. 21-23.

[441] „Povestesc minuni despre fata asta!" *Ibidem,* III, p. 497, v. 24.

Scanned with OKEN Scanner

с[u]је,/ Кад погледа, како соко сиви,/ Кад се шеће, као паунице,/ Побратиме, сва ми је гиздава,/ Далеко јој, веле, друге није"[442].

O astfel de prezentare plastică a fetei frumoase e cu atât mai sugestivă – prin acea ploaie de imagini şi comparaţii pline de originalitate – cu cât are calitatea de a nu fi un tablou pur static. În descripţie este introdusă şi mişcarea, adică viaţa: nu este uitat nici graiul agreabil al eroinei, nici râsu-i fermecător, nici umbletul lin. Dar balada mai glorifică frumuseţea Ljeposavei şi pe altă cale: prin efectul pe care-l produce asupra celor ce-o privesc. Astfel, când eroina apare-n faţa nuntaşilor, aceştia sunt orbiţi de strălucirea chipului ei şi toţi plecă ochii în pământ: „Ја каква је цура Лепосава!/ Кроз мараме засијало лице,/ Сватовима очи засјениле/ Од господског лица и ођела;/ Сви сватови[и] ником поникоше/ И у црну земљу погледаше,/ Ја од чуда лијепа ђевојке"[443].

Љепосава, din balada citată, ne apare deci cu drept cuvânt cea mai frumoasă fată din lume. E ceea ce ne-a sugerat chiar episodul iniţial, care povesteşte cum Milić Stegarul – pân-a ales-o pe ea de mireasă – a cutreierat tot pământul, fără să afle vreo fată pe plac. Evident dar, nu este o simplă întâmplare că eroina baladei se numeşte Ljeposava. Ea n-ar fi putut avea un nume ales în chip mai fericit. Este antroponimul care consacră o realitate folclorică. Numele acesta este activ până-n vremea noastră atât în regiunile sârbeşti[444], cât şi în cele croate[445]. O formă

---

[442] „Talia subţire şi-naltă de stat,/ Cosiţele ei – fuior de mătase,/ Ochişorii ei – două pietre scumpe,/ Sprâncenele ei – lipitori de mare/ Şi-n obrajii ei – roşii trandafiri;/ Dinţii – două şiruri de mărgăritare,/ Iar guriţa ei – cutie de zahăr;/ Când grăieşte, parcă uguesc porumbii,/ Iar când râde, seamănă dalbe mărgăritare,/ Când mi te priveşte, crezi că-i şoim nu alta;/ Iar când se preumblă, crezi că-i păuniţă,/ Mândră-i măi fârtate, din tălpi până-n creştet,/ Nu-i alta ca dânsa până hăt departe!" *Ibidem,* III, p. 497-498, v. 25-37.

[443] „Hei, dar ce mândreţe-i fata Ljeposava!/ Cum străluce faţa-i prin marama dalbă!/ Chipul ei domnesc şi straiele scumpe/ Au orbit privirea bieţilor nuntaşi;/ Pe dată plecat-au toţi ochii în jos/ Şi-n pământ priviră, în pământul negru,/ De aşa minune de fată frumoasă!" *Ibidem,* III, p. 499-500, v. 87-93.

[444] Грбић, *Срп. нар. об. из ср. Бољ.* – СЕЗб, XIV, ОНС, II, p. 113; Јовачовић, Шабац – СЕЗб, XLV, др. од. књ. XIX, p. 327; Вук Кар., *Жив. и об. нар. срп.*, Беч, 1867, p. 329 (cf. aici în lista de nume a „prenumeranţilor", pe Љепосава, fiica lui Тодор Пиштелић din Бањалука – Босна); *Rj. Ak. Zagr.*,VI, p. 12.

[445] R. Grujić, *Plem. rj. ličko – kvb. žup.* (ženska krsna im.) – cf. ZbNŽ, XXI, p. 361; *Rj. Ak. Zagr.*,VI, p. 245.

Scanned with OKEN Scanner

masculină corespunzătoare, Leposav-Ljeposav, care să fie atestată documentar, n-am întâlnit. Nu ne-ndoim însă nicidecum că a existat. De aceea, n-am putea preciza dacă toponimul sârbesc de origine antroponimică Leposavić[446], care denumește un sat situat pe râul Ibar în regiunea Raška, are bază metronimică sau patronimică. În orice caz, se poate spune, cu toată siguranța, că varianta feminină a avut o popularitate cu mult mai mare decât cea masculină. E ceea ce ne dovedește și faptul că ea a trecut de asemenea în domeniul zoonomastic, fiind întrebuințată ca nume de capră[447].

E foarte probabil că, într-un trecut mai îndepărtat, antroponimele de tipul compus cu tema principală *lěp-* vor fi fost mai numeroase și mai frecvente decât ne permit să conchidem mărturiile documentare și realitatea lingvistică actuală. Dar, preferința tot mai mare pe care poporul sârbo-croat a arătat-o pentru prenumele de tipul simplu a făcut ca cele compuse să cadă cu timpul în uitare. La aceasta a contribuit, desigur, într-o măsură însemnată, și faptul că, sub formă de hipocoristice, ele au fost atrase în parte la grupa prenumelor simple, ajungând a se confunda cu acestea până-ntr-atât încât să nu mai poată fi deloc distinse ca având o origine diferită. Numai așa ne explicăm uzul atât de restrâns și numărul atât de redus, până aproape de stingere, al grupei antroponimelor de tipul compus din această serie, mai ales în epoca modernă și contemporană.

Datorită popularității de care se bucurau la sârbo-croați, antroponimele care au ca prototip epitetul *lěpъ, -a* au trecut adesea și la români. Primii pe care trebuie să-i menționăm, în ordine cronologică, sunt vlahii balcanici, pomeniți în vechile documente sârbești. Astfel, dintre numele deja citate, patronimele Лъпикь și Лъповикь se raportă la doi *власи*, care figurează în hrisovul dat de țarul Štefan Dušan, pe la jumătatea secolului XIV, bisericii Sfinții Arhangheli din Prizren: primul din ei se numește cu ambele nume Тодорь Лъпикь[448], iar al doilea, Доброславь Лъповикь[449].

---

[446] С. Тројановић, *Наши кир. – етнол. и етногр. грађа*, СЗб, XIII, p. 32; Franck, *St. skr. ONk*, p. 72, § 81.
[447] Cf. o altă variantă a ghicitorii deja relatate aiurea: „Лијепа коза Лепосава". În colecția lui S. Novaković, *Срп. нар. заг.*, p. 242.
[448] ГСУД, XV, p. 309.
[449] *Ibidem*, p. 297.

Scanned with OKEN Scanner

În hrisovul lui Štefan Uroš II Milutin, de pe la 1318, către mănăstirea Бањска, aflăm de două ori numele Лѣпьчинь, referindu-se la două persoane diferite, care ambele par a fi vlahi[450]. Faptul că, într-un loc, unul din cei doi Лѣпьчинь este juxtapus, în ordine succedentă, fratelui său Воихьна Любоєвикь[451], înseamnă că acest nume patronimic se raportă şi la persoana care ne interesează, arătându-ne-o ca pe un fiu al aceluiaşi Любоє. Funcţia de prenume a lui Лѣпьчикь apare deci din acest context în toată claritatea.

În hrisovul lui Štefan Dušan către biserica de la Prizren, anterior citat, aflăm de asemenea doi vlahi al căror prenume este Лѣпьчинь[452]. Dar cel mai frecvent apare acest prenume sârbesc în hrisoavele regelui Štefan Uroš III adresate la 1330 mănăstirii Dečani: în primul hrisov, Лѣпьчинь, figurează de şase ori[453], iar în al doilea de cinci ori[454]. El se referă, în primul document, la şase persoane diferite, dintre care cinci revin, în aceeaşi ordine, în hrisovul al doilea.

Nu putem şti dacă chiar toate aceste persoane sunt *власи*. Numele lor specific slave ne împiedică de a determina naţionalitatea fiecăruia din ei, deşi acest fapt nu ne îndreptăţeşte nicidecum la o concluzie negativă cu privire la originea românească a tuturora. În orice caz, avem cea mai deplină siguranţă că cea mai mare parte din ei sunt români. În adevăr, amintim mai întâi că, în mai multe locuri din aceste hrisoave, înainte de a începe enumerarea oamenilor dăruiţi mănăstirii, se arată că aceştia sunt *власи*, ei fiind denumiţi prin epitete toponimice colective după localitatea de origine[455]: Власи Ратишєвьци[456], Власи Соушичане[457], Власи Говнечиє[458], „катоуна Влахь Гюрашевьскихь"[459], „Власи Световрачьсций"[460], „Власи Срѣмлѣне"[461].

---

[450] Светостеф Хрисовуља – Споменик, IV, p. 8.
[451] „Воихьна Любоєвикь з дѣтию, Лѣпьчинь брать моу з дѣтию". *Ibidem.*
[452] ГСУД, XV, p. 297, 299.
[453] *Д. Хр. изд. мил.*, p. 24, 51, 53.
[454] *Ibidem*, p. 123, 126.
[455] Ратишево, Соушица, Говнечь, Гюраше, Свети- Врачи, Срѣмь.
[456] *Д. Хр. изд. мил.*, p. 49.
[457] *Ibidem.*
[458] *Ibidem*, p. 52.
[459] *Ibidem*, p. 53.
[460] *Ibidem*, p. 125.
[461] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

Alteori însă, documentele respective ne oferă indicii precise chiar cu privire la persoanele designate prin antroponimul Лѣпьчинь. Astfel, în fiecare din cele două hrisoave, aflăm un pasaj unde lista oamenilor dăruiți ca robi mănăstirii este precedată de indicația că acolo sunt enumerați Власи Лѣпьчиновьци[462]. Prin această denumire colectivă, suntem preveniți că e vorba de o întreagă familie din neamul lui Лѣпьчинь. În consecință, lista începe cu șeful familiei, care tocmai poartă acest nume[463] și care este bunicul sau tatăl din care se trag toți ceilalți[464]. În această familie aflăm trei persoane cu numele Лѣпьчинь[465], deci jumătate din numărul celor ce figurează în hrisoavele de la Dečani. Apoi, un al patrulea din robii cu un astfel de nume – menționați în documentele în chestiune – este de asemenea român. E ceea ce reiese în chipul cel mai clar din numele tatălui său, „Mutul", incontestabil românesc: „Моутоуль[466] a

---

[462] *Ibidem,* p. 51, 123.

[463] *Ibidem.*

[464] Avem a face cu un procedeu pe care-l mai întâlnim chiar într-un pasaj imediat succedent, unde, la fel, sunt anunțați Власи Тоудоричевьци. Și, în adevăr, pasajul începe de asemenea cu Тоудориць, șeful tuturor celor ce vin după dânsul în lista respectivă. *Ibidem,* p. 51, 123.

[465] *Ibidem,* p. 51, 123.

[466] *Ibidem.* În primul hrisov, numele e redactat Мотоул (cf. *Ibidem,* p. 51), ceea ce constituie, evident, o eroare fie tipografică, fie datorată unei lecțiuni eronate a editorului, dacă nu chiar unei omisiuni a scribului manuscrisului. În al doilea hrisov însă, la pasajul respectiv, aflăm numele scris just Моутоуль (cf. *Ibidem,* p. 123). Această eroare l-a derutat pe Maretić, care înregistrează – în *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 28 – numai forma eronată „Motul", cu indicația că e „nume de bărbat" și că e „de origine obscură"! Tot aici spune el că, de vreme ce în *Д. Хр.* numele e scris Motuль, s-ar putea citi și Motulj, ceea ce e fals, ь neavând nici o valoare fonetică, ci fiind scris în loc de ъ conform tradiției ortografice sârbești. Forma cea bună, Mutul, din al doilea hrisov, a rămas astfel neînregistrată de *Rj. Ak. Zagr.* O dovadă irefutabilă că aici e vorba de numele românesc Mutul ne-o oferă un alt vechi document sârbesc din anul 1381, în care, printre satele donate mănăstirii Раваница de către țarul Lazar, aflăm unul – situat între râurile Morava și Kučajina – numit Мутуловци (cf. Mikl, *Mon. Serb.*, p. 197, nr. CLXXXVI; după Mikl., a fost reprodus și de Daničić în *Rječnik*, II, p. 98, iar după Daničić, de Maretić în *Rj. Ak. Zagr.*,VII, p. 183). Acest toponim însă are origine antroponimică. Aspectul său patronimic, de formă plurală, ne indică, în chipul cel mai clar, pe descendenții lui Mutul, care alcătuiau, la origine, populația satului întemeiat probabil chiar de Mutul respectiv. Maretić înregistrează, în *Rj. Ak. Zagr.*, VII, p. 189, și pe patronimicul cu funcție de nume de familie Mutulović, după o inscripție din secolul XIV, publicată de Ljub. Stojanović (*Стари српски записи и натписи*, I, p. 34). E evident că prototipul acestui nume nu poate fi decât antroponimul românesc Mutul, Maretić însă – atât cu privire la el, cât și cu privire la toponimul Mutulović – ne spune că sunt obscure (cf. *Rj. Ak. Zagr.*,VII, p. 183).

Scanned with OKEN Scanner

синь моу Лѣпьчинь"[467]. În amândouă hrisoavele de la Dečani, aflăm şi un rob cu numele Дьмитрь succedat de patronimul Лѣпьчиновикь[468], adică fiul lui Лѣпьчинь. E foarte probabil ca şi acesta să fi fost român .

Citatul nume patronimic figurează şi în hrisovul lui Štefan Dušan către biserica Sf. Arhangheli din Prizren, unde-l întâlnim pe Владь Лѣпьчиновикь[469], care e desigur tot vlah de naţionalitate. În fine, patronimul Лѣпотикь – atestat de al doilea hrisov al lui Štefan Uroš III către mănăstirea din Dečani – se raportă tot la un român. În adevăr, persoana designată prin acest nume se află în fruntea unei liste de robi, care e precedată de indicaţia precisă că toţi cei enumeraţi acolo sunt vlahi din satul Pagaruša: „Власи Пагароушане; wбрадь Лѣпотикь сь дътиню и сь братиwмь"[470] etc.

Mai târziu, într-unul din documentele arhivei din Graz, de la sfârşitul secolului XVI, care privesc luptele austriecilor cu turcii pentru apărarea Croaţiei, aflăm o interesantă menţiune despre o variantă antroponimică cu tema *lĕp-*, de tipul compus, referitoare la vlahii „Uscoci", din extremitatea sud-vestică a Slavoniei. Astfel, sub anul 1600.V.12, în lista vlahilor („series Valachorum") care – predându-se de bună voie armatei austro-ungare – au fost strămutaţi în Croaţia în jurul cetăţii Ivanić, sub conducerea lui Dragić, „harambašaul lor", pentru a fi utilizaţi la construirea fortăreţei, aflăm unul numit Ognjan Leposavić[471]. Al doilea nume – mai probabil metronim decât patronim – are ca prototip prenumele *Leposava*. Judecând după numele lor, aceşti vlahi erau complet slavizaţi. Totuşi, ei îşi vor fi păstrat încă unele caractere etnice distincte în portul lor şi în felul lor de viaţă – dacă nu chiar şi în limbă, de vreme ce, vorbind despre ei, documentele fac cea mai tranşantă specificare.

În ce-i priveşte pe românii din nordul Dunării, dispunem de asemenea de o serie de probe documentare că au existat şi la ei, în trecut, antroponime de origine sârbească, din această familie. Astfel, în Pomelnicul Mitropoliei din Bucureşti, publicat de Venelin, este atestat

---

[467] *Д. Хр. изд. мил.*, p. 123.
[468] *Ibidem*, p. 44, 118.
[469] ГСУД, XV, p. 294.
[470] *Д. Хр. изд. мил.*, p. 126.
[471] Lopašić, *Prilozi za pov. Hrvatske*, XVI-XVII. Cf. Starinie, XIX, p. 74.

Scanned with OKEN Scanner

prenumele feminin Лѣпа[472], care designează o persoană de la începutul secolului XVII, dacă nu chiar anterioară acestui secol. Aceeaşi variantă apare şi-ntr-un document oltean de la 1625.XII.6, unde e vorba despre cesiunea unei moşii, ca urmare a datoriilor mari cu care era împovărată. Aici numele se referă la o femeie din satul Cornet, situat în județul Vâlcea[473].

Antroponimul în chestiune este atestat şi în perioada contemporană în Transilvania[474], Banat[475] şi Muntenia[476], însă numai cu funcție de nume de familie. Vechiul prenume feminin a ajuns să se fixeze la acest rol, după ce a trecut prin stadiul metronimic. În Pomelnicul de la Bistrița, întâlnim varianta feminină Лепае[477], înregistrată probabil pe la finele secolului XV sau începutul secolului XVI. Apoi, într-un „registrum vigessimale" din arhiva municipală a Braşovului, aflăm, sub anul 1503.II.26, un nume din aceeaşi familie antroponimică, al unui negustor român din Valahia, care plăteşte taxa de 1/20 pentru export de peşte: „Item *Lepssi* de Compolong habet carpones pondere 11-solvit flor. 1, asp. 16"[478].

Evident, citatul nume trebuie citit *Lépši*. Totuşi, sub aspectul grafic al redacției latino-săseşti, pare a se ascunde prenumele masculin, care în pronunțarea românilor din Muntenia va fi sunat Lépšie, dacă nu chiar Lépšia. Această variantă este, după cât cunoaştem, aproape singura dintre antroponimele slave cu tema *lĕp-*, care au lăsat urme în toponimia

---

[472] Венелинъ, *Влахо-болг. грам.*, p. 345.
[473] Iorga, *St. doc.*, XIV, p. 287.
[474] Lucia Lepa e una din absolventele Şcolii Superioare de comerț din Braşov, din seria 1906-1907 (cf. Lic. Ort. Rom. „A. Şaguna", Br., 1925, p. 147). Nu este specificată localitatea de origine.
[475] Letiția Lepa, originară din jud. Caraş-Severin, este absolventa Şcolii Superioare de comerț din Braşov, seria 1914-1915 (cf. Lic. Ort. Rom. „A. Şaguna", Br., 1925, p. 149). Ne întrebăm dacă nu cumva şi absolventa menționată în nota precedentă e originară din aceeaşi provincie. În cazul acesta, care ni se pare foarte probabil, numele de familie românesc Lepa şi-ar avea explicația într-o influență sârbească târzie, cu caracter local, limitată la antroponimia românească a grupului dialectal bănățean.
[476] E vorba de o persoană din Bucureşti, numită Paula Lepa (cf. Buc. *SARtel.*, 1945, p. 131). Desigur însă că această persoană e originară de aiurea şi stabilită de curând în Bucureşti.
[477] Cf. D. Bogd., *Pom. Bistr.*, p. 68[32].
[478] Quellen Kr., I, p. 7.

Scanned with OKEN Scanner

românească. O aflăm în sud-vestul Moldovei, în munții Vrancei, unde Lépšia[479] (sau Lépša)[480] este numele unui cătun care ține de comuna rurală Tulnici, precum şi al unui schit vecin[481]. De asemenea, un munte din apropierea acestui sat se numeşte Piscul-Lepşii[482], iar o vâlcea, situată chiar pe vechea graniță dintre Moldova şi Transilvania, Fundul-Lepşii[483]. În fine, acelaşi nume poartă şi nişte pâraie din această regiune: Lepşa-Mare[484], Lepşa-Mică[485] şi, cel mai mic, Lepşuleţul[486].

Probabil, primul element topografic asupra căruia a trecut antroponimul a fost muntele sau, poate, vreunul din menționatele pâraie. Apoi, el se va fi extins şi asupra satului, schitului etc. Un toponim ca Lepşa este simțit ca feminin, ceea ce e în perfect acord cu aspectul său morfologic. Se pare însă că n-a fost totdeauna aşa şi că genul ce i se atribuie în toponimia română reprezintă o interpretare târzie, tocmai datorită menționatului aspect. Antroponimul care stă la baza tuturor citatelor toponime din sud-vestul Moldovei a fost masculin. În adevăr, în Muntenia (jud. Prahova) aflăm – într-un document din 1838.II.25 – toponimul de origine antroponimică „Poiana lui Lepşan"[487], care există, desigur, şi astăzi. Lepşan – incontestabil prenume odinioară – este un derivat prin sufixul *-an* de la Lepşa, care nu putea să fie decât masculin şi el. Derivația aceasta nu s-a petrecut, pare-se, pe teren românesc, deşi fenomenul respectiv ar fi putut foarte bine să aibă loc şi la români, la care sufixul antroponimic *-an* este de asemenea activ.

Credem însă mult mai probabil ca varianta Lepšán să fi fost împrumutată gata formată chiar de la slavii sudici. E ceea ce ne probează zoonimul croat Ljepšan, mai sus relatat, pe care existența variantei româneşti de aspect identic ni-l confirmă ca antroponim căzut în desuetudine şi utilizat în altă funcție. Ambele variante masculine discutate

---

[479] DSR, II, p. 750.
[480] MDGR, IV, p. 155.
[481] *Ibidem.*
[482] *Ibidem.*
[483] *Ibidem,* III, p. 444; IV, p. 155.
[484] *Ibidem,* IV, p. 155 .
[485] *Ibidem.*
[486] *Ibidem.*
[487] Iorga, *Doc. Tel.*, p. 62. (Documentul e un zapis de cumpărare de fân).

Scanned with OKEN Scanner

aici, mai ales pe bază de toponime româneşti – Lépša şi Lepšán – trebuie, evident, raportate la tema slavă de comparativ *lépš-* a epitetului-prototip, şi aceasta indiferent de faptul că, la români, vechiul prenume Lépša a fost simțit cândva ca aparținând la categoria antroponimelor cu sufixul *-ša*, ca Lupša, Bucša, care şi ele au derivate de acelaşi tip: Lupšan, Bucšan.

Sârbo-croații mai cunosc, din timpuri vechi, o serie de antroponime care au ca prototip epitetul *ghizdav*, *-a*, cu sensul de joli(e), gracieux, -se, élégant(e)[488]. Epitetul acesta ilustrează deci acelaşi concept al frumuseții, care ne preocupă. E nevoie totuşi să specificăm că el nu este, la origine, nicidecum un sinonim perfect al lui *lěp*, *-a*, care are un sens general, enunțând ideea de frumos într-un mod mai abstract, ci exprimă anumite nuanțe semantice distincte față de acesta, şi adesea mai concrete. În acelaşi timp, când epitetele în chestiune se raportă la oameni, *lěp*, *-a* are ca obiect, de obicei, frumosul natural; pe când *gizdav*, *-a* are de obiect mai degrabă frumusețea dobândită pe cale artificială, adică cea care ține mai mult de arta de a se împodobi cu scopul de a părea frumos. Nu e vorba dar de două calificative cu sens identic utilizate, unul sau altul, după graiul diferitelor regiuni iugoslave. Pe tot teritoriul limbii sârbo-croate, epitetul *gizdav*, *-a* a coexistat şi coexistă încă cu *lěp*, *-a*, ceea ce se poate constata şi din textele dialectale unde adesea ele apar, ambele, întrebuințate în unul şi acelaşi produs folcloric, ba chiar în una şi aceeaşi frază şi chiar în poziții sintactice identice. Iată, de exemplu, un loc dintr-o bugarštica: „Шедбу ти ми шеташе Јерина Ћурђа деспота/ За руке ти вођаше *л`јену* Мару братаничну,/ *Гиздаву* дјевојку"[489].

Sau, într-o alta, unde eroul epic Janko Sibinjanin – neştiind că nepotul său, banul Seculo, e rănit mortal în inimă, îi pune mai multe întrebări ca să afle de ce e aşa de schimbat la față, iar printre acestea: „Али си се прељубио *л`јене* Косовке дивојке,/ *Гиздаве* дивојке?"[490] Alteori, aceste două epitete – enumerate în ordine succesivă – determină acelaşi apelativ, ceea ce scoate în relief şi mai mult deosebirea semantică

---

[488] Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, III, p. 137-139; Byk, *Cpn. pj.*, p. 89; Ivek.-Broz, *Rj. hrv. jez.*, I, p. 305; Gav., *Rj. hrv. fr.*, p. 96.
[489] Бог., НПј., p. 35, v. 4-5.
[490] *Ibidem*, p. 58, v. 58-59.

Scanned with OKEN Scanner

dintre ele. Astfel, într-o bugarštica – cu tema frumoasei fete croate răpite prin înşelăciune de un turc – eroina reuşeşte să scape printr-un vicleşug şi mai mare, convingându-l pe răpitor să-i împrumute propriul său cal şi hainele ca să le îmbrace, spre a străbate fără primejdie curtea sultanului: „Ну то с нога ти сазуј жуте чизме и папуче,/ Тер их мени ти обуј *л јепој гиздавој* дјевојци"[491]. Iar în alta, eroul se adresează frumoasei sale surori captive, care nu-l recunoaşte, în chipul următor: „– Тако теби у Богу *гиздава л јена* дјевојко,/ Напој мене, дјевојко, и пода мном коња добра"[492].

Alteori însă, în unul şi acelaşi text folcloric, aflăm când unul când altul din cele două epitete, fără ca distincţia dintre ele să mai apară clar. Astfel, într-un cântec croat contemporan – unde e vorba despre o fată frumoasă care-şi plânge iubitul mort, îmbrăţişându-l, remarcăm mai întâi versul: „Žalila ga *gizdava djevojka*"[493]. Iar mai departe: „Pregrli ga *lijepa djevojka*"[494]. Ceea ce prezintă un deosebit interes pentru noi e că, în folclorul sârbo-croat, întâlnim în mod obişnuit epitetul feminin *gizdava*, întocmai ca şi *lěpa*, referindu-se la o fată sau la o tânără femeie. Aşa de exemplu, într-o baladă anterior citată, care povesteşte despre o fată renumită prin frumuseţea ei, după ce unul din eroii epici îi face portretul – scoţând în plină evidenţă această calitate, cu toate trăsăturile ei caracteristice – spune admirativ: „Побратиме, сва ти је гиздава"[495].

Aceasta sună ca o concluzie a celor spuse mai înainte de erou şi, în acelaşi timp, ca o sinteză a tuturor aspectelor de frumuseţe zugrăvite în parte. Se poate spune că limbii sârbo-croate îi este familiară asocierea epitetului *gizdava* cu apelative care o designează pe fată sau pe tânăra femeie. Cel mai des întâlnită, în texte folclorice, este împerecherea „gizdava djevojka". Ea apare nu o dată în cântecele rituale ale nunţii. Citǎm ca exemplu începutul unui astfel de cântec, specific momentului când vin nuntaşii după mireasă: „– Добри дошли, кућени сватови,/ А за Мару Гиздаву ђевојку"[496].

---

[491] *Ibidem*, p. 102, v. 44.
[492] *Ibidem*, p. 119, v. 65.
[493] HNPj., V, p. 255, nr. 157, v. 3.
[494] *Ibidem*, v. 10.
[495] Byk, СНПј., III, p. 498, nr. 78, v. 36-37.
[496] *Ibidem*, I, p. 18, nr. 29, v. 1-2.

Scanned with OKEN Scanner

Dar aflăm această asociere de cuvinte și în multe alte creații folclorice. De exemplu, într-o variantă dalmatină a baladei cu tema nunții lui Janko Sibinjanin, unul din eroii principali predă mireasa nuntașilor spunând: „– Ajde, kume, ti diži svatove,/ Evo vama *gizdava dievojka!*"[497] Sau, dintr-un cântec cu reminiscențe mitologice – cules în insula Šipanj – remarcăm versurile: „A žarko se sunce rasrdilo/ I govori *gizdavoj djevojci:*/ – Što se hvališ, *gizdava djevojko,*/ S ovom tvojom velicom ljepotom?"[498] Sau, mai departe, în același cântec: „Podranila *gizdova djevojka!*"[499] etc.[500]

Foarte rar întâlnim epitetul nostru determinând alte apelative sinonime cu djevojka, precum: moma[501], diclica[502]. În fine, adesea îl aflăm de asemenea însoțind apelative care o desemnează pe tânăra femeie, ca de exemplu, într-o bugarștica culeasă în sudul Dalmației, în cursul secolului XVIII: „Вино ти им служаше Маркова гиздава љубовца[503],/ Гиздава невјеста"[504]. Sau ca într-o altă bugarștica, având de obiect motive din ciclul epic despre lupta de la Kosovo: „Тужне гласе дочекала сестра краља Владисава/ Гиздава госпођа"[505].

---

[497] HNPj., I, p. 365, nr. 70, v. 339-340.
[498] *Ibidem,* V, p. 21, nr. 17, v. 17-20.
[499] *Ibidem,* p. 22, v. 26.
[500] *Ibidem,* V, nr. 17, p. 21, v. 12; p. 22, v. 35; *Ibidem,* p. 4, nr. 3, v. 7; p. 26, nr. 21, v. 12; p. 123-124, nr. 79, v. 143, 189; p. 176-178, nr. 108, v. 2, 25, 60; p. 195, nr. 117, v. 28, 39, 51; p. 254, nr. 156, v. 28; p. 267, nr. 165, v. 6, 14, 20, 23; I, p. 98, nr. 34, v. 98, 108, 109, 112, 115, 129; II, p. 23-24, nr. 7, v. 33, 82; p. 45, nr.13, v. 29, 38; p. 353 (note la nr. 19, 20, 21); VII, p. 143, nr. 246; p. 235, nr. 379; p. 243, nr. 391; Byk, НПј., I, p. 440, nr. 588, v. 25; III, p. 496, nr. 77, v. 70; *Maž. Hrv.*, p. 85; Бог., НПј., p. 17, nr. 5, v. 29, 38; p. 19, nr. 6, v. 48, 54; p. 26-27, nr. 8, v. 38, 41, 52, 77, 83, 89; p. 35-36, nr. 11, v. 5, 47, 50; p. 58, nr. 19, v. 59; p. 64, nr. 21, v. 71; p. 77-78, nr. 28, v. 2, 11, 20, 23, 26, 32; p. 102, nr. 38, v. 46; p. 114-115, nr. 43, v. 9, 32, 38, 50; p. 118, nr. 45, v. 58; p. 120, nr. 46, v. 11; p. 230, nr. 83, v. 2.
[501] HNPj., VII, p. 269, nr. 468.
[502] Бог., НПј., p. 17, nr. 5, v 14, 23; HNPj., II, p. 44, nr. 13, v. 14, 23.
[503] Бог., НПј., p. 23, nr. 7, v. 128; HNPj., II, p. 209, nr. 47, v. 126.
[504] Бог., НПј., p. 23, nr. 7, v. 129; *Ibidem,* p. 23, v. 111, 114; p. 24, v. 147; HNPj., II, p. 209, nr. 47, v. 127; *Ibidem,* p. 209, v. 108, 111; p. 210, v. 145.
[505] Бог., НПј., p. 64, nr. 21, v. 73, 74; p. 87, nr. 32, v. 5; cf. și „gizdava gospodja", *Ibidem,* p. 64, nr. 21, v. 65; „gizdava kralica gospodja", *Ibidem,* p. 87, nr. 32, v. 10-11.

Scanned with OKEN Scanner

Mult mai rar apare epitetul nostru în unire cu numiri etnice feminine ca: Latinca[506], Turkinja[507], Madjarkinja[508]. Exemple ca acestea ne arată că asemenea uz lingvistic al lui *gizdav, -a* – expresie a unei mentalități rustice, care-şi face din frumusețea feminină un ideal – poate fi considerat drept factor important în geneza unor antroponime cu prototipul „gizdava"; ba încă el va fi favorizat chiar şi transformarea directă a acestui epitet în antroponim feminin. Fenomenul a putut avea loc cu atât mai uşor, cu cât din graiul poporului sârbo-croat nu lipseau nici acele cazuri speciale, când epitetul feminin „gizdava" apărea singur şi avea funcție gramaticală de substantiv, de exemplu: „А кад дође *гиздава* Турчину под свилен шатор"[509]. Sau: „А она му на теми *гиздава* одговорила"[510].

Aşadar, există serioase argumente pentru a ne permite să presupunem că, din toată familia de antroponime care au ca prototip epitetul în chestiune, varianta feminină Gizdava a luat naştere cea dintâi, şi că tot ea va fi fost altădată, desigur, una din cele mai răspândite. Dar din exemplele relatate, după texte folclorice sârbo-croate, mai rezultă de asemenea că sinonimia lui *gizdav, -a* cu *lĕp, -a* a ajuns uneori până la identitate, ceea ce a avut de efect că, în anumite împrejurări, unul a putut fi întrebuințat în locul celuilalt. Această suplantare se pare că a avut loc îndeobşte în detrimentul lui *gizdav, -a*. În parte, aşa se explică faptul că, în trecut, acest epitet era mai răspândit şi de un uz mai frecvent la sârbo-croați decât în epoca modernă şi contemporană. Dar această realitate lingvistică generală a antrenat după sine, în mod fatal, şi o realitate corespunzătoare pe terenul antroponimic: astfel, circulația prenumelor cu teme formate de la epitetul *gizdav, -a* a urmat acelaşi destin, restrângându-se tot mai mult în comparație cu antroponimele a căror temă este *lĕp-*.

Sursa cea mai veche cunoscută nouă, unde aflăm prenumele feminin Gizdava, este Pomelnicul de la Sopoćani[511]. Apoi, el este atestat în secolul XVIII în Novi-Pazar şi continuă a fi în uz până azi în regiunea acestui orăşel, în satul Brnjaci[512]. De asemenea era el cunoscut în Serbia

---

[506] HNPj, I, p. 366, nr. 70, v. 342.
[507] Бог., НПј., p. 129, nr. 50, v. 7-8.
[508] *Ibidem.*
[509] *Ibidem,* p. 102, nr. 38, v. 34.
[510] *Ibidem,* p. 102, nr. 38, v. 42.
[511] Љуб. Ст. Сп., III, p. 179.
[512] Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, III, p. 139.

Scanned with OKEN Scanner

orientală, în Leskovačko[513], la sfârşitul secolului XIX. Un prim corespondent masculin al acestei variante pare a fi fost Gizdav, adică chiar forma de acelaşi gen a epitetului-prototip, care a fost ridicată la rangul de antroponim. O condiție favorabilă pentru aceasta o constituia faptul că, paralel cu „gizdava djevojka", „gizdava moma" etc.[514], asocierea epitetului nostru a avut loc la sârbo-croați şi în cadrul genului masculin, deşi într-o măsură mult mai redusă. Aşa de exemplu, îl întâlnim adesea referindu-se de asemenea la tânărul bărbat[515], sau determinând apelative care-l desemnează pe acesta: „gizdav junak"[516], „gizdavi junaci"[517], sau chiar nume personale bărbăteşti: „gizdav Janco"[518].

În acelaşi timp, modelul antroponimic feminin Gizdava a contribuit desigur şi el ca forma masculină a adjectivului să capete funcție de prenume. Varianta masculină în chestiune pare a fi atestată de un document de la 1763, unde e vorba de un bărbat numit Gizdav Ratko[519] din satul Kobilja-Glava (Serbia Veche)[520]. Totuşi, acest loc nu prezintă nici o siguranță în ce priveşte funcția antroponimică primă a lui Gizdav, care apare mai degrabă ca un cognomen cu rol de nume de familie. Dintre aceste două nume, cel mai probabil e ca Ratko (< Radko) să aibă funcție de prenume, iar nu Gizdav. A-l presupune pe acesta din urmă prenume şi pe Ratko patronim cu rol de nume de familie e mai puțin verosimil. Dar nu-i exclus ca o asemenea funcție să aibă Gizdav şi să-l considerăm pe Ratko drept numele de botez al respectivei persoane. În acest caz, putem admite că Gizdav a fost şi el numele de botez al unui ascendent al ei. Prenumele acesta ar putea fi dedus, în chip mai sigur, din antroponimul – cu funcție de nume de familie – Gizdavić Vukašin, atestat de un document de la 1487.X.27[521]. În adevăr, acest nume poate fi interpretat, credem, nu

---

[513] РКМД, I, p. 96.
[514] Vl. Petr., *Zapl. ili Lesk.* – ZbNŽ, V, p. 118.
[515] Cf. mai sus.8
[516] Бог., НПј., p. 229, nr. 82, v. 106, 108; HNPj., II, p. 378 (note la balada nr. 27).
[517] HNPj., II, p. 44, nr. 13, v. 8; Бог., НПј., p. 17, nr. 5, v. 8; p. 134, nr. 52, v. 35; p. 230, nr. 83, v. 7.
[518] Бог., НПј., p. 231, nr. 84, v. 13.
[519] *Ibidem*, p. 130, nr. 50, v. 17.
[520] РКМД, I, p. 96.
[521] În regiunea Kolašin – cf. *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

numaidecât ca metronim, ci şi ca patronim; iar, într-un asemenea caz, prototipul la care trebuie raportat ar fi varianta discutată sau o formă foarte apropiată ei, ca *Gizdavo. Între primele derivate hipocoristice de la aceste variante le considerăm pe Gizdavka şi *Gizdavko.

Pe ultimul îl deducem după primul, singurul despre care avem dovezi certe că există la sârbo-croaţi şi încă până-n vremea noastră. Însă Gizdavka nu e cunoscut azi decât ca nume de vacă[522]. Totuşi, dat fiind că prototipul său Gizdava e utilizat nu numai ca antroponim, ci şi ca zoonim[523], avem dreptul să presupunem acelaşi lucru şi despre derivatul său hipocoristic. Dar avem chiar o probă directă despre funcţia antroponimică a variantei Gizdavka, în satul Golemo-Selo din Macedonia, de unde ne este relatată ca existând astăzi: „porodica *Gizdavkinih*"[524].

Acest nume de familie, de tipul adjectivului posesiv în formă plurală, e un derivat prin sufixul *-in* de la hipocoristicul Gizdavka, prenumele ascendentei din care se trag toţi menţionaţii „Gizdavkini". Un alt hipocoristic feminin – care pare derivat prin apocopă de la varianta Gizdava – este Gizda[525], atestat în vremea noastră în Serbia. E foarte probabil ca acesta să fi avut un corespondent masculin *Gizdo. Sunt temeinice dovezi, indirecte şi chiar directe, că Gizda-*Gizdo aveau în trecut o arie foarte întinsă, care cuprindea şi alte regiuni iugoslave; limitele ei, înspre sud-vest, se confundau cu însuşi litoralul adriatic. Astfel, în localitatea Visočko din Bosnia este în uz astăzi numele de familie Gizdić[526], care poate fi tot aşa de bine metronim sau patronim de la unul din amintitele prenume.

De asemenea, un vechi document raguzan ne conservă varianta feminină, confirmând deci existenţa prenumelui şi în sud-vestul Iugoslaviei, încă în cursul Evului Mediu. În adevăr, într-o scrisoare din anul 1379.VI.20 – adresată de către rectorul Raguzei lui Nicolai de Gondola, ambasadorul acestei republici maritime – este vorba despre o

---

[522] Mikl., *Mon. Serb.*, p. 537.
[523] Kurel., *Im. vl. i spl. dom. živ.*, p. 24.
[524] *Ibidem*, p. 24; cf. şi Grujić, *Im. doveda* – ZbNŽ, XXVI, p. 374.
[525] Nikolić, *Poljanica i Klisura* – СЕЗб., VI, НС3, III, p. 147-148.
[526] Vl. Petr., *Zapl. ili Lesk.* – ZbNŽ, V, p. 118; Филиповић, *Височка Нахија* – СЕЗб., XLIII, НПС, XXV, p. 453.

Scanned with OKEN Scanner

persoană numită „Pier Gisda nativo de Catharo”[527]. În acest loc, evident, Pier e prenumele, iar Gizda are funcția de nume de familie. De fapt, și aici, numele respectiv ar fi trebuit să sune tot Gizdić – cum și suna el, incontestabil, pe terenul antroponimic viu – dar el a fost readus de scrib la aspectul prototipului Gisda (< Gizda), care corespunde mai bine ortografiei latinizante a documentului decât Gizdić. O dovadă că așa s-a întâmplat o constituie faptul că, în același document, scribul a procedat la fel și cu numele de familie al ambasadorului, redat sub forma Nicolai de Gondola[528], deși în realitate el se numea Nicolai *Gundulić*.

Gizda a fost ea însăși generatoare de antroponime. Astfel, forme hipocoristice sârbești ca Gila[529], Gija[530] trebuie raportate la acest prototip, ceea ce ar fi o mărturie indirectă despre popularitatea prototipului respectiv. La fel, prenumele masculin Gilo se va fi raportând la prototipul Gizo. S-ar putea totuși ca varianta Gizda să nu fie un hipocoristic de la Gizdava, ci să aibă de prototip chiar pe apelativul omonim „gizda”, care înseamnă „parure”, „élégance”, dar și „beauté”, „charme”, iar uneori, de asemenea, „femme bien parée”[531]. Ultimele nuanțe semantice sunt, desigur, cele ce vor fi favorizat cel mai mult trecerea acestui apelativ la funcția de antroponim.

Sunt numeroase, de alfel, cazurile când apelative feminine, care exprimă o calitate, devin antroponime. Dar chiar dacă varianta feminină Gizda nu e decât un hipocoristic de la Gizdava, ea n-a întârziat de a fi asociată, în mintea poporului sârbo-croat, cu apelativul corespunzător. O confirmare a unei astfel de supoziții ar aduce-o existența unor variante antroponime care derivă de la radicalul *gizd-*, precum este de exemplu Gizdelin[532], format prin sufixul diminutival compus, de origine italiană-ellino. Dar, după sensul său mai curând ironic – întrucât indică o persoană excesiv de gătită sau de elegantă – s-ar părea că el a fost chiar de la-nceput un cognomen devenit cu timpul nume de familie. O probă în acest sens ar fi faptul că Gizdelin este atestat, în respectiva funcție, încă

---

[527] Taduh, ПУДР, I, p. 382 – cf. ЗбИЈК, IV.
[528] *Ibidem*.
[529] Vl. Petr., *Zapl. ili Lesk.* – ZbNŽ, V, p. 118; РКМД, I, p. 96.
[530] РКМД, I, p. 96.
[531] Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, III, p. 136; Byk, *Cpn. pj.*, p. 89 etc.
[532] Cf. *Rj. Ak. Zagr.*, III, p. 139.

Scanned with OKEN Scanner

din secolul XVII. Nu-i mai puțin adevărat însă că, în rolul de nume de familie, el apare şi sub forma patronimică obişnuită Gizdelinović[533]. De aceea, credem că nu e exclus ca Gizdelin să fi avut, la origine, chiar funcție de prenume. Ipoteza noastră este sprijinită şi de paralelismul izbitor pe care-l oferă această variantă cu Krasnelin, antroponim cu rol de prenume, format prin acelaşi sufix de la tema *krasan-*[534]. În ce priveşte varianta Gizdońa[535], derivată de la acelaşi radical *gizd-* prin sufixul *-ońa*, deşi e atestată azi numai ca nume de bou, e probabil ca, la origine, să fie tot antroponim.

În sprijinul acestei păreri vine faptul analog că un nume masculin, cu sufix identic, cum e Krasońa, are – precum am relatat aiurea – atât funcție antroponimică, cât şi zoonimică[536]. Cât despre numele Gizdulja[537], care e format tot de la tema *gizd-* şi care de asemenea are azi funcție exclusiv zoonimică, s-ar părea că n-a fost niciodată antroponim, mai ales că *-ulja* este unul dintre sufixele caracteristice zoonimelor, fiind utilizat în special la denumirea vacilor, de exemplu: Cvjetulja, Diculja, Kitulja, Rogulja, Šarulja, Zlatulja[538]. Totuşi, dacă ținem seama de faptul, relatat aiurea, că varianta, de acelaşi tip morfologic şi semantic, Krasulja va fi avut probabil şi funcție antroponimică – ceea ce dovedeşte existența actualului nume de familie Krasuljac[539] – n-ar fi cu totul neverosimil ca şi *gizdulja* să fi fost, într-un îndepărtat trecut, antroponim.

Dar nu trebuie uitat că epitetul care a servit de prototip antroponimelor sârbo-croate, mai sus prezentate, nu este specific exclusiv acestor popoare, ci pare a fi fost comun tuturor slavilor şi înainte de toate slavilor balcanici. Astfel, el există şi în limba bulgară cu aceeaşi semnificație şi chiar sub un aspect fonetic identic: гиздавъ[540]. Judecând

---

[533] Cf. mai sus.
[534] Cf. mai sus.
[535] Kurel., *Im. vl. i spl. dom. živ.*, p. 24; Zovko, *Okokućad*, ZbNŽ, I, p. 310.
[536] Cf. mai sus.
[537] Kurel., *Im. vl. i spl. dom. živ.*, p. 24; Zovko, *Okokućad*, ZbNŽ, I, p. 310.
[538] Grujić, *Im. goveda (Lika)* – ZbNŽ, XXVI, p. 374-376; Zovko, *Okokućad*, ZbNŽ, I, p. 309-311.
[539] Cf. mai sus.
[540] Cf. Гер., РБЯ, I, p. 263; Дюв., СБЯ., p. 350; Wg. – Dor., БНР, p. 58, Марк., БФР, I, p. 77 şi diferite colecții folclorice.

Scanned with OKEN Scanner

după bogata familie de cuvinte bulgare, formate de la acelaşi radical[541],

[541] Diminutive < гиздавъ: гыздавкый, -вка, -вко (Гер., РБЯ, I, p. 263; СбНУ, XII, 20, nr. 5, v. 85) şi гыздавичькъ, чка, чко (Гер., *Ibidem,* I, p. 263). Apoi гиздаво, adverb (Марк., БФР, p. 77); гиздавецъ, s.m. (= „geputzter, hübscher Mann", Wg. – Dor., БНР, p. 58; Марк, БФР, p. 77; СбНУ, XXXI, p. 251; *Ibidem,* XIV, p. 9, v. 3); гиздавица, s.f. (= „hübsches Mädchen", „saubere, nette Person", Wg. – Dor., БНР, p. 58; СбНУ, XXXI, p. 251; Tb., p. 377, nr. 1531; *Ibidem,* p. 926, nr. 3514); гиздавалка, s.f. (= fată sau femeie frumoasă – СбНУ, XXII, p. 86, nr. 76, v. 4); e de presupus că au existat şi formele *гиздавела (ca хубавела), de la care a derivat precedenta, precum şi *гиздавелекъ, s.m. (ca хубавелекъ); гиздавелче, s.n. (СбНУ, XXII, p. 86, nr. 76, v. 54); гыздё (Гер., РБЯ, I, p. 263); гиздю, s.m. (= „Stutzer", „Geck", Wg. – Dor., БНР, p. 58); гызда (Гер., РБЯ, I, p. 263); гизда, s.f. (= „putzsüchtige Person", Wg. – Dor., БНР, p. 58); гиздица, s.f. (= „koketka", Млад., ГСУ, I, p. 880); гизделивъ, a. (= „putzsüchtig", „eitel", Wg. – Dor., БНР, p. 58; Марк., БФР, I, p. 77); гизливъ, a. (= „кокетливый", Дюв., СБЯ., p. 351); гиздилный, a. (= „нарядный", Гер., РБЯ, I, p. 263; СбНУ, VII, p. 38, nr. 8, v. 14, 18); гиздосия, s.f. (= „кокетка", „миловидная дѣушка", Дюв., СБЯ., p. 350; Гер., РБЯ, I, p. 263; „frumusețe", СбНУ, XXXI, p. 184, nr. 3, v. 2); гиздило, s.n. (= găteală, podoabă, Гер., РБЯ, I, p. 263; Wg. – Dor., p. 58; Марк., p. 77); daruri de nuntă, constând din haine şi podoabe aduse de flăcău logodnicei sale: Pod. Cm., II, p. 11; СбНУ, IX, p. 37, 53, 69, nr. 5, v. 12; *Ibidem,* XXXVIII, p. 41, 43; *Ibidem,* XXXIX, p. 123, nr. 265, v. 10; *Ibidem,* p. 276, nr. 621, v. 6; p. 277, nr. 622, v. 4; МП, VIII, кн. 2, p. 119); гиздилка, s.f. (= „parure", „toilette", „ornements riches", Марк., БФР, p. 77; СбНУ, XXXI, p. 251; *Ibidem,* XXXIX, p. 275, nr. 618, v. 9); гиздилце, s.n. (Стоинъ, СбНУ, XXXIX, p. 276, nr. 621, v. 4); гиздость, s.f. (= frumusețe, Дюв., СБЯ, p. 350); гиздавость, s.f. (= „air grâcieux", „beauté", „élégance", Марк., БФР, p. 77); гиздавина, s.f. (= frumusețe, Гер., РБЯ, I, p. 263; Wg. – Dor., БНР, p. 58; Марк., БФР, p. 77; МП, VIII, кн. 2, p. 118, 119); гиздовина, s.f. (= r. „миловидность", Дюв., СБЯ, p. 350); гиздавщина, s.f. (= r. „благолѣпіе"; *Ibidem,* p. 350); гыздѫ(ся) – Гер., РБЯ, I, p. 263; гиздѭ(ся) – Дюв., СБЯ, p. 350; гиздя(се), Wg. – Dor., БНР, p. 58; Марк., БФР, p. 77 (= „[se] parer", „[s`]orner", „faire sa toilette"); гиздение, s.n. (nom. act. < vb. preced.), cf. Гер., РБЯ, I, p. 263; Дюв., СБЯ, p. 350; Марк., БФР, p. 77 (= parement); гиздосвамъ(се), СбНУ, XI, p. 195; Марк., БФР, p. 77 (= „[se] parer", „orner", „faire sa toilette"); гиздосвание, s.n. (nom. act. < vb. preced.), Mark., *Ibidem.*, p. 77; нагыздѫ – Гер., РБЯ, III, p. 140 – sau нагыздѭ(ca), Дюв., СБЯ, p. 1282; нагиздя – Стоин, СбНУ, XXXIX, p. 287, nr. 643, v. 9 – sau нагиздямъ, Wg. – Dor., БНР, p. 58; Марк., БФР, p. 77 (= „parer", „orner", „embellir"); нагизденъ, a. part. < vb. preced., cf. Гер., РБЯ, III, p. 140; Марк., БФР, p. 77; нагиздяние, s.n. – nom. act. < vb. preced. (= „ornement", „embellissement"); Марк., БФР, p. 77; нагыздвамь-нагыздувамь (= наряждамь, Гер., РБЯ, III, p. 140); нагыздванѥ-нагыздуванѥ, s.n. – nom. act. < vb. preced. (Гер., РБЯ, III, p. 140); нагиздавѭ, -ca (= r. наряжусь, Дюв., СБЯ, p. 1282); нагиздавенъ, a. part. < vb. preced. (*Ibidem*); угыздѫ (Гер., РБЯ, V, p. 418); огиздя (СбНУ, XXXIX, p. 86, nr. 191, v. 3); угыздвамь-угыздувамь (=„направямь гыздавъ", „нагыздвамь", Гер., РБЯ, V, p. 418).

Scanned with OKEN Scanner

precum şi după frecvenţa lor apreciabilă, credem că acest epitet n-a fost şi nu este nici azi mai puţin răspândit la bulgari decât la sârbo-croaţi[542]. De aceea, în modul cel mai logic se impune să ne întrebăm dacă nu cumva şi la aceşti slavi meridionali au existat antroponime cu aceeaşi temă. Cu privire la o astfel de problemă ni se conturează două probabilităţi:

1. Unele antroponime, cu temele *gizd-*, *gizdav-*, au putut fi la bulgari moştenire arhaică, încă din timpuri preistorice dintr-o sursă comună, din care vor fi puizat toţi slavii din Peninsula Balcanică;

2. Altele vor fi fost create – pe baza vechii zestre antroponimice şi după modelul ei chiar pe terenul limbii bulgare, şi anume ele vor fi luat naştere în împrejurări analoage celor ce am văzut că au favorizat la sârbo-croaţi apariţia lor.

În ce priveşte prima ipoteză, ea n-ar putea fi verificată decât după examenul critic al materialului referitor la problema enunţată şi prin comparaţia numelor bulgare, deja stabilite, cu cele sârbo-croate, pentru a putea trage unele concluzii, orientându-ne după repertoriul comun – al antroponimelor cu menţionatele teme – de la toţi aceşti slavi sudici. Cât despre ipoteza a doua – chiar în lipsă de materiale antroponimice sigure – ea e mai uşor abordabilă.

Folclorul bulgar – expresia cea mai autentică a sufletului acestui popor, ca şi a limbii sale – ne poate da dintru început unele indicaţii utile. Remarcăm astfel şi la bulgari o deosebită predilecţie pentru asocierea epitetului feminin *gizdava* cu apelative care o designează pe fată. Cel mai des apare această asociere sub aspectul „гиздава дѣвойка". Aşa, de exemplu, într-un cântec de nuntă care e atestat în oraşul Sofia ca şi în Macedonia şi care se referă la momentul aducerii miresei la casa mirelui, aflăm: „Събраа се китени сватове/ Поведоа *гиздава дѣвойка*"[543].

În alt cântec de nuntă din Samokovsko, legat de momentul ritual al bărbieritului mirelui, mireasa este la fel designată: „Излезнáла

---

[542] Ba chiar, colecţiile de folclor bulgare – unde apare destul de frecvent – ne lasă impresia că el s-ar bucura de o circulaţie mai mare la bulgari decât la sârbo-croaţi, deşi e greu de afirmat aceasta cu toată siguranţa.

[543] „S-au adunat nuntaşii gătiţi frumos/ Au dus-o pe frumoasa fată". Cf. Мих., БНПМак., p. 21, nr. 51; Уол., БНСб., p. 339, nr. 85.

Scanned with OKEN Scanner

гиздáва девóкьа/ Та обричú млади младожéна,/ Обричú го сос сребрана грúвньа”[544]. Prin aceeaşi expresie este indicată mireasa şi într-un cântec de nuntă din Трънско, cântat înainte de cununie, în momentul când are loc împletirea rituală a miresei: „Плéтé ми се *гиздáва девóк'а*,/ Плетý ми iy девет плетарúце”[545]. Sau, în alt cântec, din Nevrokopsko, referitor la momentul îmbrăcatului ritual şi al gătirii miresei: „– Сáди са, сóбуй, *гиздáва диóйку*,/ Ти сú ми сóбуй майчини чурапе/ Та сú ми óбуй земюви бутуше”[546]. Sau, iată cum începe un cântec nupțial din Каменица, care se raportă la durerosul moment ceremonial când mireasa îşi ia rămas bun de la părinți şi de la casa părintească: „– Ай сос здрав'е, *гиздáва девóйко*!/ Осман сбóгом, мой стари бащо”[547].

Iată şi începutul unui cântec nupțial cu subiect epic, în uz în Dupničko, când mireasa soseşte la casa socrilor: „Задремá га *гиздáва девóйка*,/ Проговори кумó, господúно:/ Що ми дрéме *гиздáва девóйка*!/ Дал е на злó, илие на добро?”[548] Tot în această regiune, un cântec epic cu o temă caracteristică pentru datina nunții[549], vorbind despre mireasă o numeşte mereu *гиздáва девóйка*[550]. În fine, la pomacii din Rodopi, într-un cântec de nuntă care ilustrează momentul ritual când mireasa e pe punctul de a părăsi casa părintească, ea e apostrofată astfel: „Гелúно[551] мари гиздава”[552]. Dar această împerechere figurează şi în diferite alte produse folclorice bulgare, atât sub aspectul *гиздáва*

---

[544] „A ieşit frumoasa fată/ Şi l-a bărbierit pe tânărul mire,/ L-a bărbierit cu brățara de argint”. СбНУ, VI, p. 32, v. 5.

[545] „Împleteşte-mi-se frumoasa fată,/ Mi-o împletesc nouă împletitoare”. СбНУ, XXI, p. 36, nr. 5, v. 1, 5.

[546] „– Stai jos şi te descalță, frumoasă fată,/ Desculță-ți papucii de la maică-ta/ Şi-mi încalță cizmulițele dăruite de mire”. СбНУ, XXXVI, p. 26, nr. 56, v. 1.

[547] „– Mergi sănătoasă, frumoasă fată!/ – Rămâi cu bine, bătrânul meu tată”. СбНУ, XL, p. 247, nr. 2, v. 1; nr. 5, v. 4.

[548] „Mi-a furat-o somnul pe frumoasa fată/ Îmi grăieşte-atuncea nunul mare:/ Cum îmi ațipi fata cea frumoasă!/ Să fie-a rău oare, sau să fie-a bine?” СбНУ, VIII, p. 76, v. 1, 4.

[549] Se cântă la masa mare, în noaptea nunții.

[550] СбНУ, VIII, p. 77, v. 28, 29, 38, 41, 49, 57.

[551] Cuvânt de origine turcă.

[552] „Hei, mireasă frumoasă!” СбНУ, II, p. 51, nr. 1, v. 14, 22.

Scanned with OKEN Scanner

девóйка[553] mai sus relatat, cât şi sub alte aspecte. Astfel, uneori aspectul citat este ataşat pe lângă numele fetei despre care e vorba, succedându-l ca un element apozitiv, de exemplu: „Іжнна, гиздива дивóікьж"[554], „Продано, гиздáва деóіко"[555], „Митра г.д."[556], „Перунига г.д."[557], „Петро Петровленко г.д."[558]. Alteori, expresia păstrând exact aceleaşi poziţii pentru elementele componente, fata este designată nu prin nume, ci prin localitatea de origine, de exemplu: „Сминдарице[559] ле г.д."[560].

Mult mai rar întâlnim asocierea epitetului în chestiune cu apelativul „девойка" în poziţia inversă: „девóйка гиздáва"[561]. Adesea, această împerechere – sub primul aspect discutat – este întâlnit şi în forma plurală: „гиздиви девóіки"[562]. În textele folclorice, aflăm de asemenea expresia respectivă având apelativul care-o designează pe fată, în formă diminutivală. Sub acest aspect, o semnalăm în ambele poziţii posibile: „гиздаво девóйче"[563] şi „девóйче гиздаво"[564]. Mai rar apare asociat

---

[553] At. Ил., *Сб.*, p. 220, nr. 165, v. 17, 22, 28; Цон., РК, p. 224; Кат., *Пам.*, p. 264, nr. 125, v. 8, 18; *Ibidem,* nr. 130, p. 271, v. 9 şi p. 275, v. 138; *Ibidem,* p. 457, nr. 186, v. 7; Мих., БНПМак., p. 40, nr. 89, v. 1; Шапк., *Сб.*, I, кн. III, p. 217, nr. 399, v. 116; ТВ., p. 165, nr. 715; *Ibidem,* p. 254, nr. 1085; *Ibidem,* p. 864, nr. 3219; *Ibidem,* p. 902, nr. 3392, 3393, 3395; *Ibidem,* p. 905, nr. 3405; *Ibidem,* p. 1037, nr. 3880; СбНУ, I, p. 59-62, nr. 4, v. 15, 164, 185, 189, 217, 225, 230, 302, 322, 348; *Ibidem,* II, p. 107, v. 38, 51; III, p. 54, nr 23, v. 1-2; VII, p. 32, nr. 30, v. 2, 20; XI, p. 15, nr. 1, v. 17; XIII, p. 33, nr. 1, v. 76; *Ibidem,* nr. 2, v. 36; XXI, p. 15, nr. 26, v. 2, 3, 7; *Ibidem,* p. 40, nr. 9, v. 22; *Ibidem,* p. 54, nr. 17, v. 8, 16; XXII, p. 526, nr. 11, v. 99; *Ibidem,* p. 532, nr. 25 (IV), v. 1; *Ibidem,* p. 548, nr. 57, v. 19; XL, p. 246, nr. 2, v. 3; ИССФ, VII, p. 304, nr. 29, v. 20.

[554] СбНУ, XXV, p. 69, nr. 78, v. 4 .

[555] *Ibidem,* IV, p. 45, v. 1.

[556] П. Слав., КП, p. 75, nr. 62; cf. şi *Ibidem,* p. 396 (în notele la cânt. nr. 62, după colecţia Верковичь).

[557] Шапк., Сб., ч. I, кн.V-VI, p. 355, nr. 973.

[558] СбНУ, II, p. 55, nr.2, v. 1-2; XXXIX, p. 42, nr. 95, v. 1-2.

[559] < Сминдарево (sat în Неврокопско).

[560] СбНУ, XXXVI, p. 37, nr. 99, v. 1.

[561] *Ibidem,* XXXIX, p. 190, nr. 419, v. 2 (col. Стоин); *Ibidem,* p. 4, nr. 4, v. 2 (col. Кац.).

[562] Мих., БНПМак., p. 22, nr. 51, v. 1; Кат., *Пам.*, p. 460, nr. 187; СбНУ, XXXVI, p. 47, nr. 119, v. 7.

[563] ТВ, p. 557, nr. 2145; *Ibidem,* p. 893, nr. 3353, 3354.

[564] Мих., БНПМак., p. 73, nr.159.

Scanned with OKEN Scanner

epitetul în chestiune cu apelativul „мома", în poziţiile „гиздава мома"[565] şi „мома гиздава"[566].

Uneori acest ultim aspect succedează prenumele fetei având, pe lângă el, rolul de apoziţie ca în exemplul: „Лиляна мома гиздава"[567]. Înregistrăm, de asemenea, forma pluralã „моми гиздави"[568] sau chiar „моми гиздавки"[569]. Rar de tot, aproape în mod excepţional, aflăm asociat epitetul nostru cu apelativul „девица", în poziţia: „гиздава девица"[570]. Destul de rar întâlnim epitetul „гиздава" însoţind şi apelative care-o designează pe tânăra femeie, de exemplu: „гиздава невеста"[571] sau „невеста гиздава"[572] şi „гиздави невести"[573], precum şi „булче гиздаво"[574] şi forma pluralã „булки гиздави"[575]. Dar epitetul în chestiune se asociază frecvent cu însuşi prenumele unei fete sau, mai rar, cu al unei tinere femei, precedându-l ori succedându-l, ca în următoarele exemple: „гиздава Янка"[576], „гиздава Мария"[577], „гиздава Маринка"[578], „гиздава Маруда"[579], „гиздава Иленкѫ"[580], „гиздава Кълинкѫ"[581], „гиздава Станка"[582] sau „Мара гиздава"[583],

---

[565] СбНУ, XII, p. 25, nr. 12, v. 20.
[566] ТВ, p. 595, nr. 2270; П. Слав., КП, p. 116, nr. 94; СбНУ, I, p. 16, nr. 12, v. 4, 12; СбНУ, VIII, p. 60, v. 51, 68.
[567] ТВ, p. 973, nr. 3677.
[568] Kar., *Пам.*, p. 460, nr.187, v. 20; СбНУ, XXVII, p. 277, nr. 148, v. 28.
[569] СбНУ, XII, p. 20, nr. 5, v. 85.
[570] *Ibidem,* XVI-XVII, II, p. 118, nr. 4, v. 3.
[571] *Ibidem,* III, p. 109-110, nr. 7, v. 32, 44.
[572] *Ibidem,* XXXVI, p. 51, nr. 124, v. 40; *Ibidem,* p. 74, nr. 234, v. 48.
[573] Kar., *Пам.*, p. 460, nr. 187, v. 6.
[574] СбНУ, III, p. 115, nr. 4, v. 56.
[575] ТВ, p. 867, nr. 3231.
[576] *Ibidem,* p. 504, nr. 1975.
[577] *Ibidem,* p. 667, nr. 2529; СбНУ, II, p. 97, nr. 2, v. 22, 57; *Ibidem,* p. 98, v. 93, 119, 140, 175; *Ibidem,* p. 99, v. 226, 228, 239, 241, 250, 252, 264; *Ibidem,* p. 100, v. 324; XII, p. 79, nr. 8, v. 10, 18, 29, 42, 55, 65, 70, 77; XIV, p. 87-90, nr. 16, v. 9, 16, 27, 33, 74, 93, 99, 211, 218, 225, 231, 234, 247, 254; ТВ, p. 667, nr. 2529.
[578] ТВ, p. 332, nr. 1379.
[579] СбНУ, XXXIX, p. 195, nr. 423, v. 3, 4, 9.
[580] *Ibidem,* XXVI, p. 165-166, nr. 162, v. 6, 18, 25.
[581] *Ibidem,* XXVI, p. 196, nr. 213, v. 1, 11.
[582] *Ibidem,* XXXI, p. 208, nr. 8, v. 10, 16, 21.
[583] ТВ, p. 690, nr. 2607.

Scanned with OKEN Scanner

„Рада гиздава”[584], „Велика гиздава”[585], „Тодора гиздава”[586]. Demn de relevat este şi faptul că, de multe ori, epitetul nostru – însoţind apelative ca cele mai sus menţionate sau prenumele fetei – apare chiar la gradul superlativ: „мома най-гиздава”[587], „Милка най-гиздава”[588], „Магда най-гиздава”[589], „Радка най-гиздава”[590], „Кальа іáко гиздава”[591]. Iar, alteori, apare de asemenea la gradul comparativ, de exemplu: „по-гиздава [зълва]”[592], „по-гиздава [снаха]”[593]. Mai trebuie să amintim şi faptul că uneori, în asociaţia de cuvinte care ne preocupă, epitetul în chestiune apare sub forme diminutivale caracteristice, ca „гиздавелка” şi derivatul acestuia „гиздавелче”. Le întâlnim în exemple ca: „булкѫтѫ гизджвéлкѫтѫ”[594], „бýлче ле гизджвелче ле”[595]. În fine, adesea, în loc de „гиздава” şi având aproape acelaşi rol sintactic, pe lângă prenume feminine, apare apelativul „гиздавúца”, de exemplu: „Бона гиздавúца”[596], „Донка гиздавúца”[597]. Acest apelativ – referindu-se la o fată sau nevastă frumoasă – poate fi întâlnit câteodată chiar şi singur[598]. Ţinând seama de cele mai sus relatate, cel mai probabil e ca primele antroponime, care au ca prototip discutatul epitet, să fi fost cele feminine.

Deşi în folclorul bulgar aflăm şi forma masculină a epitetului însoţind vreun apelativ sau vreun prenume care-l desemnează pe flăcău, el apare totuşi excepţional de rar în asemenea situaţii, de exemplu:

---

[584] *Ibidem,* p. 673, nr. 2545.
[585] Мих., БНПМак., p. 9, nr. 26.
[586] П. Слав., КП, p. 375-376, nr. 245.
[587] ИНЕМ, VIII-IX, p. 212, nr. 2, v. 5-6.
[588] Ат. Ил., *Сб.*, p. 30, nr. 16, v. 3; ТВ, p. 16, nr. 74.
[589] Мих., БНПМак., p. 85, nr.189.
[590] ТВ, p. 1060, nr. 3964.
[591] СбНУ, VIII, p. 36, nr. 16, v. 10.
[592] *Ibidem,* p. 60, v. 55-58, 62.
[593] *Ibidem.*
[594] *Ibidem,* XXII, p. 86, nr. 76, v. 4.
[595] *Ibidem,* p. 86, nr. 76, v. 54.
[596] ТВ, p. 377, nr. 1531.
[597] СбНУ, XXVI, p. 202, v. 26.
[598] ТВ, p. 926, nr. 3514.

Scanned with OKEN Scanner

„момчето лично гиздаво”[599], „гиздаво Николчо”[600]. Este atestat şi aspectul care prezintă asocierea unui prenume masculin cu apelativul derivat de la adjectivul „гиздав”-„гиздавéц”, corespondent perfect al femininului „гиздавúца”, anterior citat, ca în exemplul următor: „Погоди мама Кераца/ За *Никола* убавецат,/ Убавецат, *гиздавéцат*”[601]. E de presupus deci că şi la bulgari cel dintâi apărut dintre prenumele masculine derivate de la prototipul în chestiune a fost o creaţie ulterioară celor mai vechi prenume feminine şi după imaginea acestora.

Dar care vor fi fost numele acelea? Antroponimia bulgară contemporană, cea vie, pare a nu păstra nici o urmă despre asemenea nume, şi nu aflăm nici materiale antroponimice mai vechi, care să ne ateste existenţa lor altădată. Şi totuşi avem motive temeinice să susţinem că prenume din această familie au existat, în trecut, şi la bulgari. Folclorul paremiologic al acestui popor ne oferă foarte interesante vestigii, care vin să confirme presupunerea noastră. În adevăr, în acest domeniu al creaţiunii populare, credem a surprinde variante antroponimice bulgare pentru ambele genuri, şi anume sub aspectele: Гызда-Гизда feminin şi Гыздё-Гиздо masculin. După cum ne indică omonimia lor perfectă cu apelativele corespunzătoare, se pare că ele au ca prototipuri directe pe гызда[602]-гыздё[603], care desemnează pe aceea sau pe acela căruia îi place să se gătească spre a arăta frumos[604], şi desigur chiar pe o persoană frumoasă, de un sex sau de celălalt.

Геровъ şi Weigand[605], singurii lexicografi care înregistrează aceste cuvinte, le prezintă exclusiv ca apelative, deşi, pentru antroponimia bulgară, dicţionarul lui Геровъ în special e una din cele mai preţioase surse unde aflăm consemnate, cu o rară grijă, numele autentic populare de bărbaţi şi femei. Dar limba bulgară cunoaşte nişte vechi proverbe, care tocmai conţin cuvintele respective. Pentru a le plasa în vorbirea poporului,

---

[599] Мих., БНПМак., p. 102, nr. 219: „flăcăul chipeş, frumos”.
[600] ТВ, p. 525, nr. 2043.
[601] „A logodit-o mama pe Keratsa,/ După Nicola cel frumos,/ Cel frumos, cel chipeş”. СбНУ, XIV, p. 9, nr. 2, v. 1-2.
[602] Гер., РБЯ, I, p. 263.
[603] *Ibidem.*
[604] *Ibidem.*
[605] Wg. – Dor., БНР, p. 58.

Scanned with OKEN Scanner

Геровъ însuşi citează două variante ale acestor proverbe, în cadrul cărora el consideră pe гыздё-гызда tot drept apelative. Unul din proverbele în chestiune sună: „Нероденъ Гыздё, калаено му имя”.[606] Aici însă Гыздё este incontestabil nume personal masculin şi nu apelativ, deci trebuie scris cu majusculă iar nu cu minusculă, cum l-a scris lexicograful Геровъ[607].

Acest fapt ne e confirmat mai întâi de sensul citatului proverb, care numai aşa are haz, dacă-l considerăm pe Гыздё ca nume dat cu anticipaţie unui prunc aşteptat să se nască. Proverbul bulgar, ironic prin excelenţă, trebuie interpretat astfel: nu te pripi să dai nume unui copil care nu s-a născut încă, fiindcă nu se ştie ce se poate întâmpla cu el şi, mai ales, nu te pripi să-i dai un nume aşa de pretenţios ca Гыздё, căci s-ar putea foarte bine să nu corespundă realităţii, adică s-ar putea ca acel ce e pe punctul de a se naşte să nu fie deloc frumos[608]. Dar calitatea de antroponim a lui Гыздё ne-o confirmă şi alte proverbe, întrucâtva sinonime, în care figurează antroponime bine cunoscute, deci în afară de orice echivoc. Cel mai aproape, ca semnificaţie, dintre acestea este: „Още дъ̀тето не се е родило, *Иванчо* го кръ̀стили”[609].

Există însă unul în a cărui primă parte – identică primei părţi din proverbul deja enunţat cu Гыздё – întâlnim tot un nume de bărbat: „Нероденъ *Петко*, капѫ му купили!”[610] Sau: „Нероден *Петко*, му купиле капа”[611]. O variantă a acestui proverb sună: „На нероден Петко, капа сошили!”[612] Sau: „Още Петко не роден и шапка му шиѭт”[613]. Ba chiar un ecou al proverbului respectiv îl aflăm şi-n nişte versiuni din

---

[606] „Nici nu s-a născut încă Gizdjo şi i-au şi ticluit nume”. Cf. Гер., РБЯ, I, p. 263; II, p. 327, 338.

[607] *Ibidem*.

[608] Răsărit din împrejurări realiste – în legătură cu naşterea şi darea numelui unui prunc – proverbul acesta a căpătat îndată după apariţia sa un sens pur alegoric. Şi trebuie s-o relevăm, astăzi el este întrebuinţat numai cu acest sens, deci cu totul în afară de sfera preocupărilor care l-au creat.

[609] „Încă nu s-a născut copilul şi l-au şi botezat Ivanco”. Cf. П. Слав., Б. Притчи, II, p. 39.

[610] „Nici nu s-a născut Petko şi i-au şi cumpărat scufie”. Гер., РБЯ, III, p. 266.

[611] Cf. СбНУ, IV, p. 230, nr. 1675 (var. din Прилѣпъ).

[612] „Lui Petko, care încă nu s-a născut, i-au şi cusut tichie”. СбНУ, X, p. 173 (var. din Dupničko).

[613] „Încă nici nu-i născut Petko şi-i şi coasă tichie”. Cf. П. Слав., Б. Притчи, II, p. 40; Чол., БНСб, p. 206, nr. 2187.

Scanned with OKEN Scanner

Sofiisco, în uz la copiii mici, care le adresează, spre a o tachina, unei femei însărcinate: „Синко Петко нероденко, капа ти се крое, маіка ти се боe!”[614]

Pretutindeni, în citatele proverbe, este fixat, la începutul lor, unul din cele mai populare antroponime masculine bulgare: prenumele Петко. Nu încape îndoială deci că şi-n proverbul anterior citat – în partea sa primă, identică sau aproape identică primei părți a variantelor proverbului ultim – Гиздё trebuie să fie tot un prenume masculin. Aceeaşi variantă antroponimică ne este atestată şi sub un alt aspect – de o nuanță fonetică foarte puțin deosebită – cu ë final > o: Гиздо. Existența prenumelui Гиздё-Гиздо la bulgari ne confirmă ca verosimilă existența variantei identice *Gizdo (sau poate chiar *Gizdjo), pe care noi am presupus-o la sârbo-croați[615] drept corespondent masculin al prenumelui feminin Gizda. Varianta masculină bulgară în chestiune figurează sub forma Гиздо într-un proverb din regiunea Sofiei: „Днеска *Гиздо* гиздав,/ На Великден ръждав”[616].

Proverbul persiflează faptul anormal de a se purta cineva elegant în zilele de lucru, în timp ce la sărbători mari, când oricine se arată mai îngrijit, îmbrăcându-se cu tot ce are mai frumos, iese în lume neîngrijit şi mai rău îmbrăcat! Această idee, sensibil modificată, apare şi-ntr-o serie de variante ale citatului proverb, în care, în locul lui Гиздо, întâlnim prenumele feminin corespunzător: „Всякой день Гызда гыздава,/ а на Велидень гнидава!”[617] Sau: „Ката день Гизда гиздава,/ а на Великден гнидава!”[618] Sau: „Заман Гызда гыздава,/ На Велиден гнидава”[619]. Sau: „Всякьй день Гызда гыздава,/ На добръ день, гнидава”[620]. Sau încă: „Кама день Гызда гыздава,/ На добръ день гнидава”[621].

---

[614] „Fecioraşule Petko, nenăscutule,/ Ţi se croieşte scufie/ Iar mă-tii i-i frică de tine!” СбНУ, XIII, p. 240, nr. 6.

[615] Cf. mai sus.

[616] „Astăzi Gizdo e frumos,/ Iar la Paşti e urât!” (recte murdar). П. Слав., Б. Притчи, I, p. 140.

[617] „În fiecare zi Gizda e frumoasă;/ Dar la Paşti e lindinoasă!” (= cu capul plin de lindini). Гер., РБЯ, I, p. 117, 226, 263 (sub vocibus: Велидень, Гызда, гнидавъ).

[618] П. Слав., Б. Притчи, I, p. 218; Чол., БНСб, p. 167, nr. 1098.

[619] „Totdeauna Gizda e frumoasă,/ La Paşti însă-i lindinoasă”. Гер., РБЯ, II, p. 90, s.v. „заман”.

[620] „În fiecare zi, Gizda e frumoasă,/ Dar la zi mare, e lindinoasă!” Чол., БНСб, p. 137, nr. 298, Гер., РБЯ, I, 285, s.v. „день”.

[621] Гер., РБЯ, II, p. 353, s.v. „kama”.

Scanned with OKEN Scanner

Aceste variante, pline de o caustică ironie la adresa fetelor şi nevestelor tinere, satirizează găteala cu totul superficială a unora din ele, care nu urmăresc alt scop decât a părea frumoase, însă în fond sunt leneşe şi murdare, ceea ce nu întârzie de a ieşi la iveală, tocmai la sărbătorile cele mai solemne, când se-aşteaptă mai puțin şi când e ruşinea mai mare. Proverbul în chestiune este, evident, caracteristic femeilor; de aceea forma aceasta se şi bucură, la bulgari, de o răspândire pe spații mai întinse şi de o frecvență mult mai mare decât forma anterior citată, unde era vorba despre un bărbat. Varianta cu numele masculin Гиздо e, desigur, formată prin analogie după cea cu numele feminin Гизда, care e cea mai veche.

Interesant de remarcat e faptul că, dintre toate numele de fete, intenționat a fost ales, pentru proverbul respectiv, Гизда, fiindcă, alături de epitetul „гиздава", are menirea de a crea atmosfera necesară în jurul preocupărilor de frumusețe, spre a adânci şi mai mult contrastul cu ceea ce exprimă versul al doilea. Că Гизда este aici în adevăr antroponim, ne-o dovedeşte în chipul cel mai sigur faptul că într-o serie de variante – identice, adesea, şi ca formă şi ca sens, cu citatul proverb – aflăm, în locul numelui care ne preocupă, tot un nume de femeie, însă mult mai răspândit la bulgari: „Всякой ден Мара гыздава,/ А на Велидень гнидава!"[622] Sau: „Съки ден` Мара гиздава,/ На свят день, Мара гнидава"[623]. Sau: „Ката ден Мара гиздава,/ На свет-ден Мара гнидава"[624]. Sau: „Сéки ден` Мара гьиздава,/ на Велиден рѫгьава"[625]. Sau încă: „Ката ден Мара гиздова,/ на свет-ден риждова"[626]. Prin urmare, credem că avem dreptul să conchidem că Гизда, din variantele anterior citate ale acestui proverb, este de asemenea antroponim, iar nicidecum apelativ, precum îl consideră Геровъ şi alții care-l scriu cu minusculă[627]. Cunoaştem însă o

---

[622] „În fiecare zi, e frumoasă Mara,/ Dar la Paşti e cu capul plin de lindini!" Гер., РБЯ, I, p. 263, s.v. „гыздавый".

[623] „În fiecare zi, Mara e frumoasă,/ Da-n zi de sărbătoare lindininoasă!" П. Слав., Б. Притчи, II, p. 149; СбНУ, XXV, p. 34, nr. 706[b].

[624] П. Слав., Б. Притчи, I, p. 218; СбНУ, V, p. 205, nr. 93.

[625] „În fiecare zi, Mara e frumoasă;/ Dar la Paşti e urâtă!" (recte: „murdară", „soioasă"). СбНУ, X, p. 185 (Dupničko); Cf. şi Гер., РБЯ, V, p. 93, s.v. „ръгявъй"; „Всякый день Мара гъздава".

[626] „În fiecare zi, Mara e frumoasă,/ Da-n zi de sărbătoare e soioasă!"

[627] Гер., РБЯ, I, p. 117, 226, 263; Чол., БНСб, p. 167, nr. 1098 etc.

Scanned with OKEN Scanner

variantă unde *гизда* pare mai curând apelativ decât antroponim: „Ката ден гизда,/ на Великден парталеста”[628].

Totuşi, nici aici nu s-ar putea afirma deloc în mod sigur că „гизда” este la originea sa apelativ. În adevăr, varianta în chestiune, unică în felul ei față de toate celelalte – prin faptul că epitetului „парталеста”, din membrul al doilea al proverbului, nu-i corespunde nici un epitet în primul membru – pare să fi rezultat prin simpla eliminare a adjectivului „гиздава” în cursul circulației orale a proverbului. Aceasta s-a putut întâmpla tocmai datorită sensului şi perfectei omonimii a atroponimului cu apelativul „гизда”, cu care primul va fi fost identificat. E ceea ce a făcut ca epitetul „гиздава”, succedent lui Гизда, să fie simțit ca fiind cu totul de prisos.

O astfel de modificare a proverbului n-a făcut decât să-l prescurteze, fără a-i altera sau măcar schimba semnificația. Această variantă marchează totuşi o vădită decadență, prin forma sa, departe de a avea sonoritatea ritmică de adevărate versuri a celorlalte variante, pe care le-am considerat tipice. Dar mai există o probă – deşi indirectă, totuşi foarte demnă de a fi luată în seamă – în favoarea calității de antroponim a lui Гизда. Şi anume, în Кюстендилско, Гизда are rol de zoonim, fiind cunoscut atât ca nume de oaie[629], cât şi ca nume de cățea[630]. Desigur, aceste nume de animale au fost înregistrate din mediul ciobănesc, care în lumea rurală e unul dintre cele mai conservative. Este ştiut că şi la bulgari, ca şi la alte popoare balcanice în special, unele zoonime sunt la origine antroponime căzute în dizgrație sau chiar complet ieşite din uz.

Aşa stând lucrurile, nouă ni se pare destul de probabil ca numele care va fi figurat în cele mai vechi variante ale proverbelor mai sus menționate – dacă nu chiar şi în însăşi varianta-prototip – să nu fi fost altul decât Гизда. La aceasta ne îndeamnă şi faptul că variantele cu Гизда – ca expresie paremiologică – prezintă şi forma cea mai desăvârşită, atât sub aspectul artistic, cât şi sub cel al sensului plin de relief. Dacă astăzi, în cea mai mare parte din variantele proverbului, este fixat prenumele Mapa,

---

[628] „În fiecare zi, frumoasă,/ Iar la Paşti, rufoasă!” СбНУ, IV, p. 217, nr. 1044. Proverb din Прилѣпъ.
[629] Боядж., *Кюст. Полч.*, cf. ИССФ, VII, p. 225.
[630] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

avem a face cu o substituire relativ târzie a vechiului prenume Гизда printr-un alt antroponim feminin de circulație mai generală la bulgari. Aceasta va fi început a avea loc în momentul când Гизда, ieşind din uz ca prenume, a devenit din ce în ce mai necunoscut maselor populare.

După cum reiese din cele mai sus expuse, la bulgari – mai mult încă decât la sârbo-croați – s-ar părea incontestabil că prenumele feminin Гизда îşi are originea în apelativul omonim, şi că nu e un hipocoristic de la antroponimul *Гиздава. Faptul totuşi nu e deloc sigur. Гизда a putut fi perfect şi la bulgari un derivat hipocoristic al prenumelui mai vechi *Гиздава. Cu timpul, el va fi fost identificat de către popor cu apelativul omonim *гизда*, în ce priveşte sensul. Dar nuanța semantică, uşor ironică, a apelativului, care nu era nicidecum identică celei a numelui-prototip *Гиздава, a dăunat hipocoristicului Гизда. Ea a făcut ca acest antroponim să nu mai fie agreat în lumea rustică, ceea ce a provocat căderea lui în desuetudine. Iată un proverb bulgar, în care apelativul *гизда* apare cu semnificația amintită: „гизда кѫща не гизди!"[631] Din acest proverb – unde ironia se împerechează în chip fericit cu un joc de cuvinte plin de efect – se vede clar cum apelativul *гизда* a putut în adevăr exercita o nefastă influență asupra vieții antroponimului omonim.

Dar însuşi epitetul feminin „гиздава" – deşi sensul său nu implică totdeauna o nuanță peiorativă, ca cel al apelativului „гизда" – are totuşi şi el câteodată semnificație ironică. E ceea ce s-a putut vedea chiar din citatele proverbe despre Гизда şi Мара, unde, în toate variantele, figurează ca determinant şi epitetul „гиздава". Acelaşi lucru rezultă şi din altele, care nu conțin nici un antroponim, însă în care întâlnim, în mod permanent, pe respectivul epitet. Între acestea, există o variantă foarte apropiată de cele mai sus menționate: „Зàман момà гиздава,/ На добѫр ден рѫгьава"[632]. Alte proverbe, referitoare tot la fete şi tinere femei – deşi cuprind de asemenea imagini comune proverbului despre Гизда – nu sunt propriu-zis variante ale acestuia, de exemplu: „Мома гыздава,/ а

---

[631] „Frumoasa nu-nfrumusețează casa!" (adică: Cea căreia îi place să se gătească luxos nu găteşte frumos şi casa ei, fiindcă nu-i place treaba şi în acelaşi timp e şi risipitoare). Cf. П. Слав., Б. Притчи, I, p. 93.

[632] „Întotdeauna fata e frumoasă;/ Dar la zi mare e soioasă!" СбНУ, XXV, p. 34, nr. 706[a] (var. din Vidin). Acest proverb circulă în Vidin şi cu epitetul „гньдава" în loc de „рѫгьава". Cf. *Ibidem*.

глава гнидава”[633], sau: „Отъ вънка гыздава,/ а глава гнидава”[634], sau încă: „Отъ вънка гыздава,/ отъ вѫтрѣ гнидава”[635].

Astfel de exemple oferă un deosebit interes pentru geneza proverbului cu Гизда, dat fiind că ele sunt general cunoscute în Bulgaria, iar pe de altă parte, dată fiind simplicitatea lor primitivă, care trădează o respectabilă vechime. De aceea, ele par a constitui, într-o însemnată măsură, însuşi substratul din care a luat naştere proverbul nostru. Noi însă le-am prezentat aici totodată cu scopul de a reliefa şi mai clar, pe baza documentării folclorice, sensul satiric pe care uneori îl are de asemenea epitetul feminin „гиздава” în special. Forma masculină se pretează mult mai puțin la ironie.

O variantă ca: „От вънка гúздав,/ В` главата гнидав”[636] se întâlneşte rar şi trebuie considerată ca o excepție. Ea este, evident, o apariție ulterioară variantelor care cuprind epitetul feminin, şi a rezultat numai prin analogie cu ele. Dar folclorul bulgar ne pune chiar şi pe urma unei satire populare – un cântec de un netăgăduit umor – în care, de asemenea, epitetul feminin „гиздава” este întrebuințat cu sens ironic. Acest cântec povesteşte despre o tânără nevastă, designată tocmai prin respectivul epitet. Măritându-se cu un flăcău sărac, ea apare ca o adevărată pacoste pentru dânsul, fiindcă e foarte leneşă şi nu are gândurile decât la găteală: „Ожени се сиромà,/ Узé млàду, *гиздàву*,/ Нéче лéте на пàду,/ Ниче зúме на воду”[637]. Ba, cum ea nici cămăşi şi haine pentru dânsa nu-şi ţese, îl sileşte pe bărbat să-şi vândă boii ca să-i cumpere: „– Продàи сиви волóве,/ Та ми купи кошýлке/ И тои белé сайце!”[638] Noroc că-n drum spre târg, săracul întâlneşte un om înțelept – probabil unul pățit – care, aflând despre ce e vorba, îl sfătuieşte să se-ntoarcă acasă cu boii, dar să nu uite să se abată pe la

---

[633] „Fata frumoasă,/ Dar capul plin de lindini!” Cf. Чол., БНСб, p. 185, nr. 1594; П. Слав., Б. Притчи, I, p. 272; Гер., РБЯ, I, p. 263; III, p. 79.

[634] Mult mai rar însă, este atestat şi sub forma: „Момата хубава, а ла главата и гнидава”. Cf. Гер., РБЯ, III, p. 79.

[635] „Pe din afară frumoasă,/ Iar pe dinăuntru lindinoasă!” Cf. Чол., БНСб, p. 204, nr. 2120; Гер., РБЯ, I, p. 226 (s.v. „гнидава”), p. 263 (s.v. „гыздава”); П. Слав., Б. Притчи, II, p. 18.

[636] „Pe din afară frumos,/ dar cu capul lindinos!” Cf. П. Слав., Б. Притчи, II, p. 18.

[637] „S-a-nsurat un om sărac/ Şi-a luat de nevastă pe-o *frumoasă*,/ Vara nu vrea să meargă la treabă,/ Şi nici iarna după apă”. СбНУ, XXI, p. 40, nr. 8, v. 1.

[638] „Vinde boii cei surii/ Şi-mi cumpără cămeşuică/ Şi-un zăbunaş de cel alb”. *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

pădure, de unde să-şi taie o nuia bună pentru „frumoasa" lui. El îl asigură că, îndată ce-i va da o bătaie sănătoasă, „frumoasa" va deveni cea mai harnică femeie: „Че напрàви кошулке/ И тоі белé сайце,/ Оче лéте на рàду,/ Оче зиме на воду!"[639] Săracul face întocmai şi-n adevăr, frumoasa lui nevastă se schimbă ca prin farmec. Aşadar, acest document folcloric ne arată, de asemenea, că epitetul „гиздава" era şi el oarecum discreditat la bulgari şi că, întocmai ca şi apelativul „гизда", a putut înrâuri în chip defavorabil antroponimele corespunzătoare din aceeaşi familie.

Dar, fapt demn de relevat, la sârbo-croaţi, de asemenea, apelativul „гизда", epitetul „гиздава" şi chiar alte cuvinte din această familie au adesea o nuanţă semantică ironică analoagă celei remarcate la aceleaşi cuvinte în cântecul bulgar citat şi în proverbele menţionate, unde ele figurează cu sau fără rol antroponimic. E ceea ce ne probează folclorul poetic sârbo-croat prin nişte cântece cu caracter satirico-umoristic, care nu sunt altceva decât variante ale cântecului bulgar mai sus prezentat.

Asemănarea variantei sârbe cu cea bulgară merge aproape până la identitate de expresie; numai că prima este mai dezvoltată, insistând asupra unor detalii interesante sub aspectul estetic, care sunt mai sumar expuse sau chiar lipsesc în varianta bulgară. Încolo şi aici este vorba despre acelaşi tânăr sărac, care se-nsoară cu o fată frumoasă şi-n acelaşi timp de neam: „Ожеми се сиромя,/ Узе мому од домя,/ Танку, *гиздаву*,/ Белу, румену,/ Црна ока,/ Бела бока,/ Јесте госпоћа"[640].

Dându-şi aere de cucoană mare, ea este la fel o leneşă şi o îngâmfată fără pereche, căreia nu-i place deloc treaba, ci visează numai haine luxoase cu care să se gătească: „*Гизда* не ће да рани,/ Зими воду да носи,/ Лети да жне пшеницу,/ Веће оће жут кавад/ И папуче шикосане/ Златом извезене,/ Да носи, да се поноси"[641].

---

[639] „Va face cămeşuică/ Şi zăbunaş de cel alb,/ Va vrea să meargă vara la treabă,/ Va vrea să meargă iarna la apă". *Ibidem*.

[640] „S-a-nsurat un flăcău sărac/ Şi-a luat o fată de neam,/ Sveltă şi *frumoasă*,/ Albă, rumeioară,/ Cu ochii negri/ Şi cu şolduri dalbe,/ Cucoană-n toată legea!" Byk, СНПj, I, p. 530, nr. 700, v. 1.

[641] „*Mândra* nu vrea să mânece:/ Iarna, ca s-aducă apă,/ Vara ca să secere grâu,/ Ci-mi pofteşte mantie aurie/ Şi papuci împodobiţi cu fluturaşi/ Şi brodaţi cu fir,/ Să se poarte-ncai, să se mândrească". *Ibidem*, v. 8.

Scanned with OKEN Scanner

Ca să-şi poată cumpăra lucruri atât de scumpe, ea îl trimite pe bărbat la târg să vândă singura lor avere mai de preț: vaca şi vițelul. Întâlnind pe acelaşi înțelept, din varianta bulgară, este sfătuit să procedeze la fel pentru a-şi aduce pe frumoasa-i nevastă („gizda") la calea cea dreaptă: „Врат`се натраг, сирома/ Пак ти сврни у шуму/ Те осеци добар штап,/ Па увати *гиздаву*,/ Танку, белу, румену,/ Па је удри подобро/ По тананој кошули/ Оће *гизда* ранити,/ Зими воду носити,/ Лети жнети пшеницу"[642].

După ce împlineşte întocmai sfatul înțeleptului, rezultatul se arată tot aşa de fericit[643] ca şi-n varianta bulgară. Ni se pare totuşi în afară de orice îndoială că, dintre aceste două variante, cea sârbă e mai tipică, adică mai reprezentativă, ceea ce ar indica teritoriul sârbesc drept centru de expansiune al respectivei satire populare. Această concluzie se desprinde nu numai din faptul că varianta sârbă apare ca o realizare poetică mai desăvârşită, dar şi din faptul, geografico-folcloric, că varianta bulgară provine dintr-o regiune occidentală (Трънско)[644]. Ea conține chiar şi o întreagă serie de sârbisme – atât în fonetism, cât şi în morfologie şi lexic – ceea ce vădeşte o puternică influență, nu numai a limbii, ci şi a folclorului sârbesc.

Bosniacii cunosc şi ei un cântec a cărui temă – deşi întrucâtva deosebit dezvoltată – este în fond aceeaşi. Şi-n acesta ni se povesteşte despre un flăcău, care ia de nevastă o fată leneşă şi cochetă: „Uzeh momu *gizdavu*:/ Nit će presti, ni tkati,/ Već se hoće *gizdati*./ Nit ob zimi na vodu,/ Nit ob ljeto na njivu"[645]. Mai departe aflăm cum tânărul însurățel merge la coasă şi cum, la vremea prânzului, tuturor cosaşilor de pe câmp le aduc nevestele mâncare, numai nevasta lui nu. De mânie, rupe coasa-n bucăți şi merge acasă, unde-şi surprinde nevasta dormind şi cu sulimanuri

---

[642] „– Du-te-napoi om sărac,/ Dar te-abate prin pădure/ Şi-ți răteaz-o bâtă bună!/ Apoi înşfac-o pe mândra,/ Pe svelta, dalba, rumeiora/ Şi otânjeşte-o cât poți mai bine/ Pe cămaşa-i subțirică/ Şi las-dacă nu mi ți-o mâneca frumoasa/ Şi nu ți-o aduce iarna apă/ Şi n-o secera vara la grâu!" *Ibidem*, p. 532, v. 55.

[643] *Ibidem*, p. 532-533.

[644] Din satul Кожинци.

[645] „Mândră fată mi-am luat:/ Nu i-i voia nici-a toarce, nici a țese,/ Ci vrea să se tot gătească./ Nici tu iarna după apă,/ Nici tu vara-n câmp la treabă". HNPj, VII, p. 296, nr. 468, v. 3.

Scanned with OKEN Scanner

în jurul ei: „Hajde doma ter doma/ A *gizdaća* zaspala!"[646] Urmează apoi în ton ironic – prin imagini de un echivoc plin de umor popular – corecția sănătoasă aplicată soției leneșe: „Ražljutih se jadan ja,/ Opasah je ljevicom,/ Poljubih je desnicom,/ Ogrlih je topuzom!"[647] Motivul plecării soțului la târg, din variantele bulgară și sârbă, lipsește aici; acesta e însă un motiv accesoriu. Interesantă de remarcat, la varianta din Bosnia, este forma perfect adecvată genului: cel ce povestește este însuși soțul pățit, care vorbește la persoana I. Astfel, el actualizează întâmplările, potențând sensibil elementul comic.

Am insistat asupra acestor produse folclorice de gen satiric ale slavilor meridionali, fiindcă atmosfera pe care au creat-o ele în jurul unor cuvinte ca „gizda", „gizdava", „gizdača", prin utilizarea lor ca termeni consacrați pentru satiră, este identică celei create în jurul lui „Гизда", „гизда", „гиздава" de proverbele bulgare mai sus discutate. Satira populară relevată – desigur, bine cunoscută în trecut multor regiuni sud-slave – va fi fost deosebit de gustată în sfera rustică. Dar prin însuși acest fapt, ea va fi contribuit, într-un mod apreciabil, la discreditarea antroponimelor omonime care, cu timpul, au fost tot mai abandonate la toți slavii meridionali, și în special la bulgari, până au căzut în uitare.

În ce privește proverbele bulgare în chestiune – material folcloric atât de prețios pentru cercetarea noastră – ele au avut incontestabil odinioară o largă circulație, ceea ce s-a putut constata din numeroasele variante citate. Datorită faptului că aceste proverbe ni s-au păstrat până azi, ni s-au conservat prin ele și vechile prenume derivate de la radicalul *gizd-*, foarte probabil favorite bulgarilor într-un trecut mai îndepărtat. Altfel, ele ar fi dispărut fără urmă. Dar, în același timp, ca și satira mai sus prezentată, marea lor popularitate va fi contribuit mult la ieșirea din uz a vechilor nume despre care e vorba. Nu sunt acestea cazuri izolate, când anumite produse folclorice influențează – în mod negativ sau pozitiv – la diferite popoare, domeniul antroponimiei autohtone.

În ce privește creațiile satirice ale poporului, iar dintre acestea mai ales cele cu caracter paremiologic – proverbe, sentințe, zicători – au

---

[646] „Haide-acasă, chiar acasă:/ Frumoasa mea mi-adormise!" *Ibidem*, v. 14-15.

[647] „Atunci m-am mâniat sărac de mine:/ Și unde mi-am cuprins-o cu mâna stângă,/ Mi-am îmbrățișat-o cu dreapta/ Și-am sărutat-o cu măciuca!" *Ibidem*, v. 18.

Scanned with OKEN Scanner

influențat negativ antroponimia ori de câte ori ele au avut de obiect eroi sau eroine designați prin numele lor personale. După ce – în măsura permisă de materialele de care am dispus – am stabilit prenumele derivate de la radicalul *gizd-*, la sârbo-croați și bulgari, remarcăm că, în adevăr, au existat unele variante comune acestor popoare: Гизда și probabil Гиздё-Гиздо. De asemenea, ni se pare foarte greu de admis ca bulgarii să nu fi cunoscut și ei varianta Гиздава cu un corespondent masculin ca *Гиздаво (sau poate chiar *Гиздавъ), precum și derivate ale lor. Desigur, unele ca acestea ar fi cele fundamentale în respectiva familie de antroponime. În același timp, ele par și cele mai vechi. Acestea, sau unele dintre acestea, ar putea fi considerate drept zestre antroponimică comună tuturor slavilor meridionali și ar putea fi raportate chiar la o epocă slavă preistorică.

Unele variante ale acestui antroponim slav au fost cunoscute în trecut și românilor din nordul Dunării. Astfel, sub forma masculină Ghizdavu, el este atestat de câteva *urbarii* – din cursul secolului XVIII – în Țara Oltului, unde este în uz până azi ca nume de familie[648]. Cu aceeași funcție mai supraviețuiește încă în Transilvania, la Blaj, unde-l cunoaștem pe profesorul de liceu Simeon Ghizdavul[649], precum și în Moldova, în județul Putna, de unde ne-a fost comunicat numele Nicolai Ghizdavu, al unui soldat din războiul 1941-1945[650]. S-ar părea cel mai verosimil ca acest antroponim românesc, de origine slavă, să provină dintr-un cognomen. Noi credem totuși că, la obârșie, el a fost prenume, interpretat de la o generație la alta ca patronim de formă scurtă – adică „Ghizdavu" în loc de „al lui Ghizdavu" – iar apoi, la o epocă târzie, s-a fixat definitiv ca nume de familie. Faptul că, în comunitatea rurală românească, antroponimul Ghizdavu va fi devenit, la un moment dat, un nume foarte puțin uzitat – aproape exotic – i-a favorizat, desigur, izolarea în funcția de nume de familie, dat fiind că el, atașat prenumelui, diferenția într-un chip și mai precis un grup familial de alte familii din sat.

---

[648] Satul Ileni, unde apare cel mai frecvent (sub anii 1726, 1758, 1788 și azi de asemenea), pare a fi un fel de centru de expansiune, de unde purtătorii numelui în chestiune au mers să se stabilească și aiurea: în satul Mândra, în orașul Făgăraș (cf. Pașca, *Nume*, p. 245). Acest antroponim este atestat sub a. 1789 și în satul Hârseni (cf. *Ibidem*).

[649] Originar tot din Transilvania; nu știm însă dacă localitatea sa natală e situată în aceeași regiune.

[650] Ofițerul care ne-a informat n-a putut preciza și satul de origine.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel, el va fi fost simţit de colectivitatea respectivă ca un fel de cognomen moştenit, fără conţinut semantic clar, însă îndeplinind admirabil un rol antroponimic echivalent cu acela pe care-l vor îndeplini, în timpurile cele mai noi, numele de familie propriu-zise. Aşa se şi explică, după noi, conservarea acestui nume de proveniență străină la români, care de mult nu-l mai înțeleg, şi care niciodată nu l-au cunoscut în cercuri largi ca pe un nume de uz curent, cum sunt atâtea alte nume slave.

Antroponimul în chestiune ne este atestat astăzi, în Craiova, ca nume de familie şi sub forma patronimică Ghizdăvescu[651], ceea ce îi dă, în chip cu totul superficial, aparențe mai româneşti. Avem a face aici, fără îndoială, cu un aspect antroponimic nou, rezultat al modei sufixului *-escu* în formarea numelor de familie. În cercuri boiereşti însă, Ghizdăvescu ar fi existat şi într-un îndepărtat trecut. Un indiciu în acest sens pare a ne da toponimul oltenesc Ghizdăveşti, care denumeşte un sat din județul Romanați[652]. E vorba totuşi de o vagă probabilitate, fiindcă derivatul toponimic în chestiune se poate perfect explica numai pe baza numelui Ghizdavu.

În orice caz, menționatul toponim – de tipul patronimic, în formă plurală – rămâne un prețios document despre respectabila vechime a antroponimului-prototip Ghizdavu la românii din sud-estul Olteniei. Tot cu funcție de nume de familie e atestat la noi şi Ghizdaveț-Ghizdavăț. Astfel, într-un document latino-valah din 1453.IV.11, este vorba despre un boier al lui Vladislav II numit „Stoyke Ghizdavich”[653]. Lecțiunea Ghizdaveț[654] a lui I. Bogdan – dată citatei forme grafice – o considerăm cea mai probabilă. În adevăr, după cât se pare, ne putem gândi mai puțin aici la forma patronimică (sau metronimică) slavă Ghizdavić[655], dat fiind că – în documentele latineşti ale domnilor şi boierilor valahi – africata *ts* este destul de consecvent redată prin *ch*. Fireşte, absolut exact, ar fi trebuit citit Ghizdaviț; dar Bogdan a avut în vedere varianta-tip, care este Ghizdaveț şi care e şi cea mai obişnuită.

Referindu-se tot la o persoană din Valahia, mai întâlnim acest nume la sfârşitul unui document slavo-român de la 1484.IV.24, din timpul lui

---

[651] MDGR, III, p. 527-528.
[652] DSR, II, p. 820-821.
[653] I. Bogd., *Rel. Ţ. Rom. cu Br.*, p. 315, nr. CCLVI.
[654] *Ibidem*, p. 373.
[655] Deşi nici aceasta nu ni se pare cu totul exclusă.

Scanned with OKEN Scanner

Vlad Vodă Călugarul, designându-l pe ispravnicul „Думитру Гиздавець”[656]. Aceeaşi persoană apare, cu titlul de *ban*, şi într-un alt document al lui Vlad Vodă Călugarul, din 1486.IV.23. Aici, numele al doilea este redactat „Гиздавьц”[657]. În Moldova, această variantă antroponimică e de asemenea atestată într-o serie de documente din 1640.X.8[658], 1657.XII.29[659], 1669.VIII.10[660], în care întâlnim personajul Ionaşcu Ghizdavăț din satul Luceni (comuna Petreşti), situat pe râul Jijia. În toponimia românească există încă un interesant vestigiu lăsat de varianta în chestiune. E Ghizdăveţul, vechiul nume al cătunului numit azi Găgenii de Sus, care ține de comuna rurală Vintileanca din județul Buzău[661]. Desigur, acest toponim trebuie identificat cu Ghizdaveții, care – după cum aflăm dintr-un document valah de la 1598.VIII.21 – denumea tot un sat din județul Buzău, donat împreună cu altele mănăstirii Panaghia din vecinătatea Târgovişteiei[662].

Numele satului se trage de la proprietarul moşiei, care se numea Ghizdăveț. Aceasta ne-o indică faptul că numele moşiei de pe teritoriul menționatului cătun – păstrat până-n vremea noastră – este Ghizdăveață[663], care este tot un derivat de la numele proprietarului, acordându-se însă în gen cu substantivul subînțeles „moşie”, şi indicând astfel posesia. În limba veche românească este atestat sporadic, în diferite texte, adjectivul *ghizdav, -ă*[664], precum şi apelativul „ghizdăvie”[665], derivatul său. Aceştia însă sunt mai degrabă termeni literari ai vremii, ecou al influenței culturale slave, încă din perioada când cărțile religioase

---

[656] P.P.P., *Doc. Ț. Rom.*, I, p. 352; Ghib., *Sur.*, I, p. 287.
[657] Minea şi Bogd., *Cum se moşt. moş.*, II, p. 104.
[658] Ghib., *Isp.*, II_1, p. 184-185.
[659] *Ibidem*, III_1, p. 78.
[660] *Ibidem*, III_2, p. 94.
[661] MDGR, III, p. 528.
[662] Mircea, *Catalogul doc. Ț. R.*, p. 261, nr. 1810.
[663] MDGR, III, p. 527.
[664] *Psaltirea slavo-română* a lui Dosoftei de la 1680. Cf. ap. Candrea, *Psaltirea Scheiană*, II, p. 86^{24}. Tot după Dosoftei (*Viața şi petreacerea sfinților*, Iaşi, 1683), înregistrează acest adjectiv şi Tiktin (DRG, II, p. 677). La Tiktin (*Ibidem*), mai aflăm indicate ca surse şi *Istoria ieroglifică* a lui D. Cantemir, începe. sec. XVIII, şi chiar o schiță a lui Negruzzi.
[665] Cf. *Biblia de la Bucureşti*, din 1688, psalm. 44, vers. 5.

Scanned with OKEN Scanner

ale românilor erau scrise în limba slavă, precum şi de mai târziu chiar – când apar cărţi scrise în limba română – dat fiind că, în majoritatea lor, acestea erau traduceri după originale slave[666]. Numai în parte, menţionatele cuvinte vor fi fost cunoscute şi în popor, şi anume în unele regiuni, mai periferice, din vecinătatea Serbiei, cum este Banatul, unde, de exemplu, într-o colindă dedicată unei tinere văduve, aflăm refrenul: „*Ghizdai* ler nevastă!"[667]

Totuşi, după părerea noastră, sfera românească de circulaţie a cuvintelor slave, derivate de la radicalul *ghizd-*, se va fi limitat mai mult la cei ce formau societatea cultă din trecutul mai îndepărtat. De aceea, credem cu totul improbabil ca antroponimele „Ghizdavu" şi „Ghizdaveţ" să fi luat naştere din epitetul „ghizdav" pe pământul românesc. Ele au fost desigur împrumutate chiar în calitate de antroponime, de-a dreptul de la slavii meridionali. Faptul că în cercurile culte româneşti era cunoscut epitetul „ghizdav" şi derivate de ale sale, iar pe alocurea chiar şi masei populare, nu putea decât să favorizeze receptarea şi fixarea antroponimelor, care astfel erau înţelese şi preţuite ca nişte nume atrăgătoare.

Pe de altă parte, e mai natural să admitem că antroponimele acestea au fost împrumutate în ipostaza de prenume, iar nu de supranume. Acestea din urmă ar fi trebuit să răsară, în mod necesar, din împrejurări

---

[666] O dovadă că aşa a trebuit să fie o vedem chiar şi în faptul că sursele literare unde aflăm cuvinte de origine slavă, formate de la radicalul *gizd-*, provin toate din Moldova, adică din provincia în care nu poate fi vorba de influenţe slave meridionale directe, ea fiind cea mai depărtată de aceste neamuri slave. (Precum se presupune, *Biblia de la Bucureşti* are la bază şi un manuscris tradus de un cărturar originar din Moldova. Deci apelativul „gizdăvie", aflător acolo, s-ar putea datora şi el tot unui moldovean). Şi nici nu poate fi vorba aici de reminiscenţe ale celei mai vechi influenţe slavo-bulgare, dat fiind că în limba poporului nu există, după cât ştim, vreo urmă din menţionata familie de cuvinte slave, nici în Moldova, nici în Muntenia.

[667] Se ştie că unei văduve tinere i se cântau de obicei colinde cu teme asemănătoare colindelor de fată mare, dat fiind idealul lor comun: măritişul cu noroc. De aceea, o astfel de văduvă este prezentată de colindă, ca şi fata mare, drept neobişnuit de frumoasă – recte, i se urează să aibă această calitate. Colinda, din care am citat refrenul, provine din judeţul Caraş-Severin. Cf. Al. T. Dumitrescu, *Ler Împărat* – în „Rev. p. ist. arh. şi fil.", t. XIII, P. I-II (1912), p. 365. (E reprodusă din ziarul „Foaia Poporului", an. VII, nr. 51, din 1899.XII.19).

Scanned with OKEN Scanner

mai specific românești și prin colaborarea întregii colectivități rustice dintr-o anumită localitate. Numai într-un singur caz am putea accepta că Ghizdaveț de exemplu este, la origine, supranume; dacă presupunem că prima persoană, care a purtat acest nume pe teritoriul românesc, n-a fost un român, ci un slav venit din sudul Dunării, cu porecla primită deja acolo în țara de unde venise. După stabilirea printre români, acest supranume ar fi îndeplinit funcția echivalentă numelui de familie și apoi s-ar fi moștenit din generație în generație.

Așa ceva însă este inadmisibil, fiindcă atunci ar trebui să presupunem faptul absurd că toate persoanele cu acest nume, atestate documentar la români, au fost de naționalitate străină, sud-slavică, stabilite în țară. Și dacă ar fi vorba de diferite persoane din aceeași localitate sau măcar din aceeași regiune, încă am crede probabil acest fapt, întrucât le-am putea considera ca fiind membri ai aceleiași familii sau, în orice caz, ca descendenți dintr-un strămoș comun. Însă documentele vechi românești ne vorbesc despre diferite persoane din diferite regiuni ale teritoriului român din nordul Dunării: două din ele, menționate la interval de 30 de ani, în secolul XV, sunt originare din Țara Românească[668]. Nu știm dacă există vreo relație de rudenie între ele sau dacă sunt din aceeași regiune; mai probabil că nu.

S-ar părea că cea de a doua e chiar din Oltenia, având în vedere că a avut rangul de *ban*. Apoi, cu totul o altă persoană este, desigur, cea de la care se trage numele Ghizdaveții al vechiului sat din județul Buzău[669]. Dar am văzut că, în cursul secolului XVII, trăia și în nordul Moldovei o persoană cu numele Ghizdavăț[670]! Iată pentru ce credem că este exclus să avem a face, în puncte geografice atât de depărtate unul de altul, cu atâtea persoane de neam străin venite toate din sudul Dunării și toate având una și aceeași poreclă!

Nu trebuie uitat că, în domeniul antroponimic – cu deosebire în timpurile mai vechi – stereotipia și moda, sprijinite pe tradiție, sunt apanaje prin excelență ale prenumelui și mai puțin ale cognomenului. De aceea s-au și răspândit prenumele cu atâta ușurință, ele putându-se

---

[668] Cf. mai sus.
[669] *Ibidem*.
[670] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

propaga chiar şi de la distanţă, fără contact direct între persoane aparţinând unor naţionalităţi diferite. Dimpotrivă, la crearea poreclelor, spontaneitatea – cu largi rezonanţe sociale în lumea rustică – e cea care are un rol decisiv. Pentru aceasta însă, epitetul sau apelativul care stă la baza unui cognomen trebuie să fie un cuvânt de circulaţie curentă.

Noi susţinem deci că antroponimele de origine slavă Ghizdav şi Ghizdaveţ, atestate la români – atât de documente, cât şi de toponime şi chiar de realitatea antroponimică actuală – sunt nişte vechi prenume cu funcţia schimbată.

Varianta Ghizdaveţ – la care şi tema ca şi sufixul sunt slave – arată, desigur, şi mai clar că avem a face cu un împrumut, iar nu cu o creaţie care să fi avut loc pe teritoriul etnic românesc. E drept, limbii române îi este familiar sufixul slav *-eţ*, care se identifică adesea şi cu un vechi sufix românesc de origine latină (*-icius*, *-icium*, *-itius*, *-itium*)[671]. Totuşi, acest sufix nu se arată absolut deloc activ la formarea de derivate în antroponimia românească. Aşadar, motive temeinice ne duc la concluzia că aceste nume, atestate numai la români, au apărut întâi la slavii meridionali[672], chiar sub aspectele morfologice relatate. Ghizdaveţ, datorită existenţei amintitului sufix românesc din domeniul apelativelor, n-a fost simţit prea străin, în special sub aspectul morfologic. Doar la varianta Ghizdavu se observă o foarte superficială modificare fonetică în final, care a fost necesitată pentru adaptarea formei slave *Гиздавъ sau *Гиздаво la cadrele antroponimiei româneşti. Astfel, se poate spune că românii au împrumutat respectivele nume formate de-a gata de la slavi, fără nici un fel de contribuţie de ordin genetic din partea lor.

Referitor la numele Ghizdaveţ, e interesant de relevat că nici la slavii înşişi el nu este un derivat prin sufixul *-ьць* de la o altă variantă antroponimică – adică vreo creaţie hipocoristică; ci prototipul la care trebuie raportat este apelativul perfect omonim *гыздавьць*, care continuă a exista până azi în limbile slave meridionale, prin bulgărescul

---

[671] Cf. şi Pascu, SR, p. 322.

[672] Nu ne putem gândi sub nici un motiv c-ar fi nume care ţin de influenţa veche slavă la români. Aceasta a avut, desigur, un puternic răsunet şi în antroponimia românească; însă numele care se încadrează în ea sunt comune întregului teritoriu aparţinând dialectului drom. În acelaşi timp, ele sunt simţite ca nişte nume perfect româneşti, ceea ce nu e cazul cu Ghizdavu şi Ghizdaveţ, care sună exotic urechii românului.

Scanned with OKEN Scanner

гиздавецъ[673], nsl. *gizdavěc*[674], sârbo-croatul *gizdavac*[675]. Românii nu l-au putut împrumuta decât de la bulgari, unde *гиздавецъ* are sensul de „bărbat frumos”[676]. Ne întrebăm dacă nu cumva antroponimul bulgar *Гиздавецъ a avut şi un corespondent feminin *Гиздавица. O asemenea presupunere îşi are raţiunea ei cu atât mai mult cu cât, din cele relatate aiurea am văzut că, în mod normal – în ce priveşte creaţiunea variantelor antroponimice mai importante – cele feminine au avut prioritate, atunci când e vorba de categoria celor ce ilustrează conceptul frumuseţii umane. În adevăr, apelativului masculin *гиздавецъ*, pe care l-am considerat drept prototip al antroponimului omonim, îi corespunde în limba bulgară, precum am relatat deja mai sus, un apelativ cu sensul perfect paralel de „fată frumoasă” гиздавица[677], care există până azi şi care va fi fost şi el, odinioară, prototip pentru numele *Гиздавица. După cât ştim, în afară de Weigand, lexicografii bulgari nu înregistrează apelativul feminin în chestiune, însă mărturii despre existenţa lui, în limba vie, aflăm în colecţiile bulgare de materiale dialectale şi de folclor, şi chiar în cele mai recente[678].

Am arătat aiurea că aceste apelative sunt întrebuinţate la poporul bulgar în vorbire nu numai singure, ci adesea chiar în poziţie apozitivă, după un prenume, adică având funcţie de epitete ale acestora: „Никола гиздавецат”[679], „Донкѫ гиздъвицѫ”[680]. Aşadar, la sensul lor atât de potrivit pentru rolul eventual de antroponim vin să se adauge de asemenea situaţii sintactice din acelea care, în general, au favorizat ridicarea unui apelativ sau epitet la rangul antroponimic de prenume.

---

[673] Wg. – Dor., БНР, p. 58.
[674] Janežić, *Slov.-nem. sl.*, p. 105.
[675] *Rj. Ak. Zagr.*, III, p. 139. E atestat cu începere din sec. XVII; iar în unele regiuni până azi, deşi rar. Există şi cu funcţia de toponim în Dalmaţia, în districtul Spljet, unde denumeşte un sat (cf. *Ibidem*). Acest toponim însă n-are origine antroponimică, ci trebuie raportat la epitetul „gizdav” – ca un calificativ atribuit localităţii respective – de la care s-a format prin sufixul specific toponimic *-ac*.
[676] Wg. – Dor., БНР, p. 58; Mark., БФР, p. 77; СбНУ, XXXI, p. 251.
[677] Wg. – Dor., БНР, p. 58.
[678] Cf. Стойчевъ, *Темев. нов.*, СбНУ, XXXI, p. 251; ТВ, p. 377, nr. 1531; cf. *Ibidem*, p. 926, nr. 3514.
[679] СбНУ, XIV, p. 9, nr. 2, v. 1-3.
[680] *Ibidem*, XXVI, p. 202, nr. 227, v. 26.

Scanned with OKEN Scanner

Existența variantelor *Гиздавецъ-*Гиздавица, la bulgari, ca reflex al apelativelor omonime a fost cu atât mai probabilă, cu cât antroponimia bulgară a cunoscut şi nume cu alte teme formate prin sufixele *-ецъ*, *-ица*[681]. Analogia cu unele ca acestea a putut deci contribui şi ea la fixarea, dacă nu şi la naşterea prenumelor presupuse de noi. Dar dacă cu privire la ipoteza existenței unui prenume feminin *Гиздавица, la vechii bulgari, păstrăm totuşi toate rezervele, nu ne putem deloc îndoi de varianta masculină neatestată *Гиздавецъ. În consecință, numele românesc Ghizdaveț, pe care nu l-am aflat atestat ca antroponim la slavii înşişi, vine în mod implicit să completeze seria variantelor antroponimice sud-slave, care, în decursul vremii, au căzut complet în desuetudine şi pe care nici vechile documente ale respectivelor popoare nu ni le-au conservat.

Nu putem afirma cu aceeaşi siguranță că şi varianta românească Ghizdàš[682] – atestată în Transilvania meridională, în regiunea Făgăraşului – a fost împrumutată tot gata formată de la slavii balcanici. Ni se pare că acest nume masculin a putut tot aşa de bine să ia naştere pe teren românesc, ca şi pe teren slav, dat fiind că şi-ntr-o parte şi-n alta sufixul antroponimic *-aš* este foarte frecvent. La români, acest sufix hipocoristic, care e neobişnuit de agreat, este simțit ca unul din cele mai autohtone. Astfel, Ghizdaş ar apărea ca o ilustrare a unui proces ceva mai adânc de adaptare a numelor de origine slavă la schemele morfologice ale antroponimiei româneşti. Totuşi, noi înclinăm mai mult a crede că şi acest nume a fost format tot pe teritoriul slav, pentru motivul că e derivat de la tema *ghizd-*, care nu le-a fost familiară românilor. Numai dacă ei ar fi cunoscut o variantă-prototip *Ghizdu, care ar corespunde de altfel perfect variantei bulgare Гиздо[683], numai atunci am admite ca mai probabilă originea românească a formei Ghizdaş. Cum însă o variantă Ghizdu n-am aflat atestată la români – deşi nu e deloc exclus să fi existat cândva şi să fi dispărut cu timpul – trebuie să-l considerăm şi pe Ghizdaş tot drept un antroponim specific slav, care a fost pierdut de slavii balcanici fără a mai fi lăsat nici o urmă la ei şi nu s-a mai păstrat decât la români.

---

[681] Cf. Mikl., *Bild. sl. Pers.*, p. 16.
[682] În ortografie ungurească: „Gyizdàs" – cf. Lupaş, *Doc. ist. priv. moş. Br.*, p. 126.
[683] Cf. mai sus: Гиздё-Гиздо. Wg. – Dor. (БНР, p. 58) înregistrează un aspect *гиздю* al apelativului, care stă la baza acestor nume.

Scanned with OKEN Scanner

Foarte interesant, însă în acelaşi timp de un aspect destul de bizar, apare antroponimul Ghislàvu – în ortografie ungurească Gyiszlavu[684] – atestat tot în Țara Oltului, sub anul 1771. Despre acest nume, ca şi despre Ghizdàš, Paşca spune că „sunt, probabil, lecturi greşite"[685]. În ceea ce priveşte pe Ghizdaš, noi nu suntem deloc de părerea lui Paşca, deoarece nimic nu ne îndreptăţeşte să credem aşa ceva. Cât despre Gyiszlavu – deşi chipul cum e redactat ne inspiră oarece îndoială – ne vine greu să-l considerăm şi pe el drept o formă eronată în loc de varianta Ghizdavu, la care se gândeşte Paşca. Dacă numele în chestiune era scris Gyizlavu, atunci am fi fost tentaţi a admite că scribul sau vreun lector al documentului respectiv a putut înlocui pe *d* prin *l* din eroare. Însă faptul că aici îl aflăm pe *l* precedat de *sz* ni se pare o indicaţie prea categorică în sensul că e vorba de un nume de tipul vechi slav, compus din doi termeni, dintre care al doilea este *-slavъ*. Să fie deci antroponimul Gyiszlavu din documentul de la 1771 o alterare a lui Gyizdoslavu, prin omisiunea unei întregi silabe? Sau poate chiar o variantă rezultată prin reducţie de la acest prototip?

E adevărat că niscai variante *Gyizdoslavъ-*Gyizdoslava nu sunt atestate la slavii meridionali nici în trecut şi nici azi. Aceasta totuşi nu justifică îndeajuns o concluzie de ordin negativ cu privire la ele. Asemenea variante au putut perfect exista, aşa cum au existat de exemplu nume analoage, în formă şi în sens, ca *Lěpos[l]av-Lěpos[l]ava. În acest caz, forma Gyiszslavu – atestată documentar numai la românii din Transilvania – ar avea şi ea importanţa că ne pune pe urma unui vechi antroponim slav dispărut de mult la slavii înşişi.

În ce priveşte semnificaţia variantelor antroponimice mai sus prezentate, nu putem fi de acord cu Miklosich, care atribuie apelativului *гыздa*, ca prototip al lor, sensul de „superbia"[686]. Precum am relevat chiar de la-nceput, apelativele ca şi verbele derivate de la radicalul *gyzd-* au o serie de nuanţe semantice între care predomină cele ce exprimă ideea de frumuseţe, fie în gătirea cu veşminte şi podoabe alese, fie în armonia neobişnuită a trăsăturilor feţei unei persoane, fie şi una şi alta în acelaşi timp.

---

[684] Lupaş, *Doc. ist. priv. moş. Br.*, p. 126.
[685] Paşca, *Nume*, p. 245.
[686] Mikl., *Bild. slav. Pers.*, p. 53, nr. 96.

Scanned with OKEN Scanner

Părerea noastră e că numai grație acestor semnificații şi nu grație sensului de „superbus", care e numai una din nuanțele semantice şi, probabil, chiar un derivat semantic ulterior, au fost selectate, în lumea slavă meridională, unele apelative din această familie, pentru a fi ridicate la rangul de antroponime, sau au fost create altele, prin anumite sufixe antroponimice, de la radicalul comun.

Semnificația sub care Miklosich prezintă apelativul-prototip are de obiect o însuşire umană de esență negativă, deci improprie unor teme destinate a fi prototipuri pentru prenume. Nu ne putem explica eroarea lui Miklosich decât doar prin faptul că el va fi considerat antroponimele derivate de la respectivul radical drept *cognomina* sau nume de familie. Fără să contestăm că temele *gizd-*, *gizdav* au putut da naştere adesea şi la nume cu asemenea funcții – în ordine semantică pozitivă ca şi negativă – noi susținem, precum am încercat s-o probăm, că antroponimele în chestiune au fost, la origine, prenume prin excelență.

Atribuind semnificația de mai sus prototipului *gizd-*, noi am avut în vedere exclusiv faza slavă meridională – începând din momentul cel mai vechi al ei – iar nu şi faza slavă comună. Aspectul semantic specific slav-meridional, reprezentat de întreaga familie de cuvinte pe care se sprijină antroponimele mai sus discutate, nu ne permite să trecem, în lumea slavă, dincolo de limitele Peninsulei Balcanice. Şi totuşi, bazându-ne pe vestigii din respectiva familie de cuvinte, aflătoare şi la alte popoare slave din afară de sfera sud-slavică[687], avem posibilitatea să ne raportăm şi la un moment din epoca slavă comună. Sub aspectul semantic însă, ca şi sub cel al substratului mistic, acel moment ne dezvăluie o altă fațetă, foarte interesantă, a antroponimiei Balcanilor, pe care voim s-o ilustrăm, tot în lumina datelor comparative, într-un studiu viitor. De aceea, ar fi prematur să abordăm aici chestiunea aceasta.

---

[687] Bernek., SEW, I, s.v. gizdavъ.

Scanned with OKEN Scanner

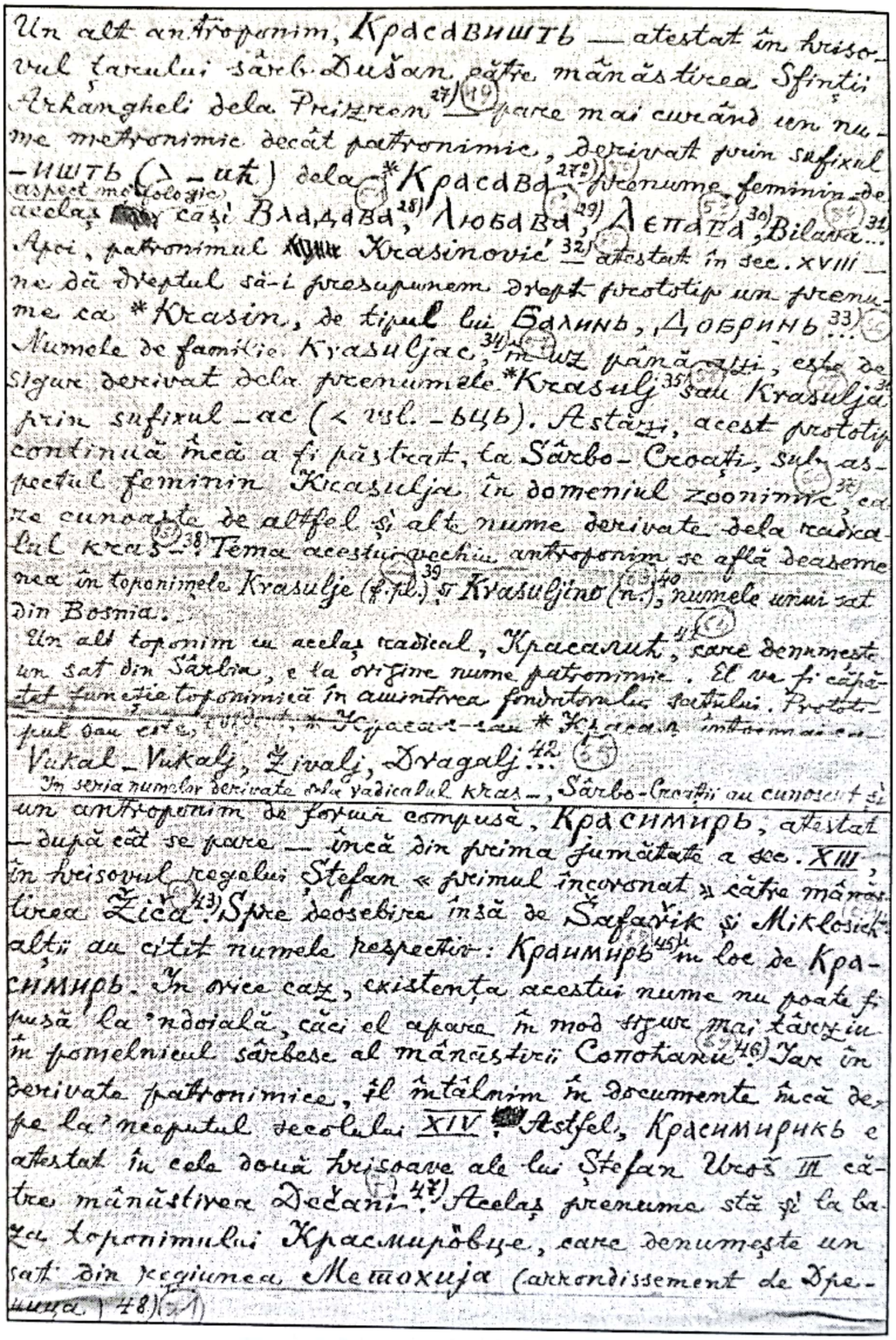

Un alt antroponim, Красавишть — atestat în hrisovul țarului sârb Dušan către mânăstirea Sfinții Arhangheli dela Prizren[27] — pare mai curând un nume metronimic decât patronimic, derivat prin sufixul -ишть (λ -uħ) dela *Красава[27a], prenume feminin de aspect morfologic acelaș cași Владава[28], Любава[29], Лепава[30], Bilava[31]... Apoi, patronimul Krasinović[32] — atestat în sec. XVIII — ne dă dreptul să-i presupunem drept prototip un prenume ca *Krasin, de tipul lui Балинь, Добринь[33]... Numele de familie Krasuljac[34], în uz până azi, este de sigur derivat dela prenumele *Krasulj[35] sau Krasulja[36] prin sufixul -ac (< vsl. -ьць). Astăzi, acest prototip continuă încă a fi păstrat, la Sârbo-Croați, sub aspectul feminin Krasulja în domeniul zoonimic[37], care cunoaște de altfel și alte nume derivate dela radicalul kras-[38]. Tema acestui vechiu antroponim se află deasemenea în toponimele Krasulje (f. pl.)[39] și Krasuljino (n.)[40], numele unui sat din Bosnia...

Un alt toponim cu acelaș radical, Красалиħ[41], care denumește un sat din Sârbia, e la origine nume patronimic. El va fi căpătat funcție toponimică în amintirea fondatorului satului. Prototipul sau este, evident, *Красал- sau *Красаль întocmai ca Vukal-Vukalj, Živalj, Dragalj[42]...

În seria numelor derivate dela radicalul kras-, Sârbo-Croații au cunoscut și un antroponim de formă compusă, Красимирь, atestat — după cât se pare — încă din prima jumătate a sec. XIII, în hrisovul regelui Ștefan «primul încoronat» către mânăstirea Žiča[43]. Spre deosebire însă de Šafařik și Miklosich, alții au citit numele respectiv: Краимирь[45] în loc de Красимирь. În orice caz, existența acestui nume nu poate fi pusă la 'ndoială, căci el apare în mod sigur mai târziu în pomelnicul sârbesc al mânăstirii Сопоħани[46]. Iar în derivate patronimice, îl întâlnim în documente încă de pe la 'nceputul secolului XIV. Astfel, Красимирикь e atestat în cele două hrisoave ale lui Ștefan Uroš III către mânăstirea Dečani[47]. Acelaș prenume stă și la baza toponimului Красмировце, care denumește un sat din regiunea Метохија (arrondissement de Дреница)[48].

Capitolul 8. Pagină de manuscris

CAPITOLUL 9
Хубав, Хубава, Хубан, Хубана, Лѣп, Лѣпъ şi derivatele lor

DAR LA BULGARI, IDEEA DE FRUMOS NU ESTE exprimată numai prin derivate de la radicalul *гизд-*. Principalul radical cu o astfel de semnificație, în limba bulgară, este *хуб-*. Deşi nu s-ar putea spune că din punct de vedere semantic ele se identifică totdeauna perfect, totuşi derivatele lor apar destul de frecvent unul în locul altuia. Astfel, cele mai multe din numeroasele locuri citate în capitolul precedent ilustrează tocmai această situație, întrucât ideea exprimată prin derivatul lui *гизд-* ar fi putut să fie redată tot aşa de bine şi printr-un derivat al lui *хуб-*, ceea ce de fapt şi are loc în unele variante ale aceloraşi creații folclorice. Dar nu o dată se întâmplă ca în unul şi acelaşi produs folcloric să întâlnim derivate de la ambele radicale, întrebuințate alternativ, de asemenea fără vreo sensibilă deosebire de semnificație. Pentru a releva aceasta, vom cita mai întâi un cântec liric cu subiect idilic, care sub aspect formal se reduce la un dialog între o fată frumoasă şi un flăcău îndrăgostit de dânsa. Flăcăul îi cere o pană colorată cu care ea este împodobită. Fata însă îi răspunde că o păstrează pentru cel sortit să fie iubitul ei. Flăcăul îşi exprimă dorința sa către fată de două ori: o dată, la începutul cântecului şi a doua oară la sfârşit. Prima dată, i se adresează astfel: „– Мари момне, малка момне, *хубава*!/ Я подай ми това перо шарено”[1]. Iar a doua oară: „– Дай го мене, баш гиздава девойко”[2].

Într-o baladă din Кюстендилско, eroina – o frumoasă fată îndrăgită de doi frați, care se duşmăneau din această pricină – este

---

[1] „Mări fată, mică fată frumoasă,/ Ia dă-mi mie această pană colorată”. Б. Цон., РК, p. 224, v. 1.

[2] „Dă-mi-o, prea frumoasă fată”. *Ibidem*, v. 13.

Scanned with OKEN Scanner

numită, în primele versuri, „мома убава”[3], iar către sfârşit, „гиздава девоік'а”[4]. De asemenea, într-o baladă din Неврекойско, eroina – o tânără nevastă de care se îndrăgosteşte cumnatul ei – este numită chiar la-nceput: „– Стояну, нивясту хубава”[5], iar în final: „– Нивясту Стуяну,/ Нивясту гиздава!”[6]

Nu sunt însă rare nici cazurile când, într-un acelaşi produs folcloric, aflăm în una şi aceeaşi frază, sau chiar propoziție, derivatele celor două radicale având roluri gramaticale identice. Aici, după cât se pare, n-ar putea fi vorba de identitate absolută de sens – dat fiind că principiul economiei în limbă n-ar admite astfel de repetiții – totuşi distincții de ordin semantic sunt în general foarte greu de făcut şi în asemenea cazuri. Interesante de relevat, pentru scopul ce urmărim, sunt cu deosebire epitetele derivate de la respectivele radicale sau chiar şi unele apelative cu rol de epitete. Iată-le, de exemplu, determinând acelaşi apelativ, care-o desemnează pe fată: „– Моме, малка моме, хубава, гиздава”[7]. Sau: „Девойкя мари хубава,/ Девойкя мари гиздава!”[8] Sau: „Там се бият Асан и Алия/ Нат хубаво, гиздаво девойче”[9]. Sau, într-un cântec de nuntă pomac din Чепино: „– Гелино, мари, хубава,/ Гелино, мари, гиздава”[10]. Sau, într-un alt cântec nupțial, din Rodopi, apostrofa către mireasă sună: „– Невесто хубава,/ Невесто гиздава”[11].

Într-o baladă, în care e vorba despre nunta eventuală a eroului, aflăm, de asemenea, pe mireasă designată astfel: „булчи хубъ'у,/ Хубъ'у йошти гиздъ'у”[12]. Într-o altă baladă, din Сливенеко, unde ni se povesteşte despre moartea tragică a unui tânăr cioban, mama sa, care fusese chemată la nunta acestuia, îl întreabă în timp ce-l jeleşte: „Герге ле, синко, Герге ле,/ Тѫс ли

---

[3] Боядж., *Кюст. Полч.*, ИССФ, VII, p. 304, v. 3.
[4] *Ibidem*, v. 20.
[5] СбНУ, XXXVI, p. 74, nr. 234, v. 1.
[6] *Ibidem*, v. 47-48.
[7] „Fată, mică fată, frumoasă, mândră”. Слав., КП., p. 116, nr. 94, v. 1-2.
[8] „Mări, fată frumoasă,/ Mări, fată mândră”. СбНУ, XXXIX (col. Стоин), p. 4, nr. 4, v. 1-2 (col. Кацар.), p. 190, nr. 419, v. 1-2.
[9] „Acolo se bat Asan şi Ali/ Pentru o frumoasă, mândră fetiță”. СбНУ, XXXIX (col. Стоин), p. 247, nr. 552, v. 4.
[10] „Mări, mireasă frumoasă,/ Mări mireasă mândră”. СбНУ, II, p. 51, nr. 1, v. 13-14.
[11] „Mireasă frumoasă,/ Mireasă mândră”. СбНУ, XXXIX (col. Стоин), p. 72, nr. 143, v. 2.
[12] „Nevastă frumoasă,/ frumoasă şi mândră”. СбНУ, XXVI, p. 211, nr. 244, v. 81-81, 86-87.

Scanned with OKEN Scanner

ти і мума хубѫвѫ,/ Тѫс ли ти і булкѫ гиздѫвѫ?"[13] Într-un cântec liric din Dobrogea, flăcăul o roagă şiret pe iubita sa să-i înlesnească înţelegerea pentru căsătorie cu o fată din mahalaua ei, fiindcă: „Там имѫ муми хубъви,/ Хубъви и по-гиздави"[14]. Într-o baladă din Неврокопско, cumnatul se adresează frumoasei soţii a fratelui său astfel: „– Хубава, гиздава"[15]. Un cântec din Еленско povesteşte despre fete şi neveste, adunate să lucreze la drumuri, pe timpul stăpânirii turceşti: „Чи сѫ сѫ збрали удбрали,/ Ду двестѫ булки хубъви/ И тристѫ муми гиздави"[16].

Uneori, apelativul, cu cele două epitete care-l succedează, este precedat de prenumele fetei (sau al nevestei), de exemplu: „– Донке ле мома хубова,/ Хубова, та па гиздова"[17]. Sau aiurea: „– Лиляна, мома убава,/ Убава та па гиздава"[18]. Cel mai des însă, epitetele respective determină, în folclorul bulgar, chiar direct prenumele unei fete sau al unei tinere neveste. În asemenea cazuri, ele au de obicei poziţie succedentă faţă de prenume: „– Янко, Янко хубава,/ Янко, Яна гиздава!"[19] Sau aiurea: „– Тодоро, Тодоро,/ Хубава, гиздава!"[20] Deşi mai rar, se întâlnesc totuşi şi cazuri când epitetele noastre au, faţă de prenume, poziţie precedentă. Într-o asemenea situaţie, remarcăm că, adesea, antroponimul este enunţat o singură dată pentru amândouă: „– Ой убава, гьиздаво Марио"[21]. Alteori, el este repetat după fiecare din cele două epitete: „хубъвѫ Иленкѫ,/ гиздъвѫ Иленкѫ"[22]. Alteori, în fine, prenumele este enunţat o singură dată la început; iar a doua oară, în

---

[13] „Gheorghe, fecioraşule Gheorghe,/ Asta ţi-i fata cea frumoasă,/ Asta ţi-i mireasa cea mândră?" СбНУ, XXII, p. 90, nr. 81, v. 63-64.

[14] „Acolo sunt fete frumoase,/ Frumoase şi mai mândruţe". СбНУ, XXXV, p. 287, nr. 322, v. 5-6.

[15] „Frumoaso, mândro". СбНУ, XXXVI, p. 51, nr. 124, v. 28.

[16] „Că s-au adunat, s-au ales,/ Cam la vreo două sute de neveste frumoase,/ Şi trei sute de fete mândre". СбНУ, XXVII, p. 277, nr. 148, v. 27-28.

[17] „– Donko, fată frumoasă,/ Frumoasă şi mândră". СбНУ, XXXI, p. 185, nr. 7, v. 1-2.

[18] „– Liliana, fată frumoasă,/ Frumoasă şi mândră". ТВ, p. 973, nr. 3677, v. 1-2.

[19] „– Ianko, Ianko frumoaso,/ Ianko, Iano mândro!" Драг., *Мак. – сл. сб.*, p. 142, nr. 86, v. 1-2.

[20] „– Todoro, Todoro,/ Frumoaso, mândro!" Слав., КП, p. 375, nr. 245, v. 20-21, 34-35.

[21] „– Oi frumoasă, mândră Marie". СбНУ, XII, p. 79, nr. 8, v. 67.

[22] „Frumoasa Ilenka, mândra Ilenka". СбНУ, XXVI, p. 165-166, nr. 162, v. 6, 18, 25.

Scanned with OKEN Scanner

locul lui, apare un apelativ, care o desemnează pe aceeaşi eroină după locul ei de origine: „хубава Радо байова,/ гиздава юрьеховенко”[23].

Revenind acum la poziția obişnuită a epitetelor хубава-гиздава, cea succedentă prenumelui sau apelativului referitor la fată, remarcăm de asemenea că, uneori, respectivele epitete sunt ele însele precedate de vreun epitet străin. Iată un exemplu când numai unul, şi anume primul, este precedat: „– Девойче, девойче, бре милно юбаво,/ Бре милно юбаво, юбаво гиздаво”[24]. Iată un altul, când fiecare din cele două epitete este precedat de epitetul străin: „Стамено,/ фодул хубава, фодул гьиздава!”[25]

Adesea, epitetele хубава-гиздава – raportându-se la prenumele fetei (sau nevestei) ori la un apelativ care-o desemnează – au rolul sintactic de nume predicative. Citām, ca exemplu, din cunoscutul cântec liric bulgar care glorifică frumusețea excepțională a unei fete. Un admirator o întreabă: „– Велике, моме цървена,/ Та що си толко юбава,/ Юбава йоще гиздава?”[26] Sau, după altă variantă: „– Янке ле, бело момиче,/ Защо си толкос хубава,/ Хубава още гиздава?”[27] Sau, după un alt cântec liric „– Драганчице, Драгано,/ За лудо си убава,/ За по-лудо гиздава,/ Куга ти е макьа зма”[28]. În fine, eroina unei balade – fiind criticată de soțul ei că s-a făcut mai urâtă decât o altă nevastă din sat de aceeaşi vârstă cu dânsa – îi răspunde că aceea a avut viața mult mai uşoară ca a ei, de aceea şi-a conservat frumusețea: „Зжтва iж iошти хубава,/ Хубава iошти гизджва”[29].

Dar calificativele хубава-гиздава – în rolul lor de determinante ale prenumelui fetei sau ale vreunui apelativ care o indică – apar destul de frecvent şi la gradul superlativ. Astfel, un cântec din Macedonia,

---

[23] „Rado, frumoasa nenei,/ Mândră orehoveancă”. СбНУ, XXXIX, p. 211, nr. 457, v. 1-2.
[24] „– Fetiță, fetiță, drăgălaşă, frumoasă,/ Drăgălaşă, frumoasă, frumoasă, mândră”. Мих., БНПМак., p. 73, nr. 159, v. 1-2.
[25] „Stameno, fudulo frumoaso, fudulo mândro!” Шапк., ч. I, кн., V-VI, p. 81, nr. 570.
[26] „– Veliko, fată rumenă,/ De ce eşti aşa de frumoasă,/ Frumoasă şi mândră?” Мих., БНПМак., p. 9, nr. 26, v. 1; cf. şi СбНУ, XXV, p. 69, nr. 77, v. 1-4; 24-25.
[27] „– Ianko, dalbă fetiță,/ De ce eşti aşa de frumoasă, frumoasă şi mândră?” ТВ, p. 504, nr. 1975, v. 1.
[28] „– Draganițo, Dragano,/ În zadar eşti frumoasă,/ Şi încă mai în zadar eşti mândră,/ Când ți-e mama rea” – СбНУ, IX, p. 26, nr. 5, v. 1.
[29] „De aceea e încă frumoasă,/ Frumoasă şi mândră”. СбНУ, XXV, p. 59, nr. 46, v. 20-21.

Scanned with OKEN Scanner

comparând pe eroină, care e modest îmbrăcată, cu fete turcoaice gătite cu tot felul de podoabe scumpe – arată că totuşi ea este mereu cea mai frumoasă din toate „Па е Магда най-юбава,/ Най-юбава, най-гиздава”[30]. Aceste versuri revin periodic ca un refren.

Într-un alt cântec, foarte răspândit la bulgari, mama eroinei se laudă cu frumuseţea fiicei sale: „Moié Милкѫ най-убѫвѫ,/ Най-убѫвѫ, най гиздѫвѫ”[31]. Sau, după o altă variantă: „Моия Ратка най-убава,/ Най-убава, най-гиздава”[32]. În unele variante ale acestui cântec, fata însăşi – conştientă de frumuseţea ei neobişnuită – se făleşte la şezătoare: „Аз съм мома най-убава,/ Най-убава, най-гиздава,/ Най-гиздава, най-имотна”[33].

Într-un cântec din Tracia – din regiunea Adrianopolului – e vorba de un croitor care croieşte şi coase cu ochii la fete, ca să vadă: „Кувьа мума наі-хубава,/ Наі-хубава, наі-гиздава?/ – Милькѫ мума наі-хубава,/ Наі-хубава, наі-гиздава!”[34] Iată superlativele epitetelor noastre şi în formă pluralã, într-un cântec umoristic din Dupniško, unde ni se povesteşte despre o horă de fete, printre care trei sunt foarte frumoase: „У орото до три моми/ Наі-хубави, наі-гьиздави”[35].

Uneori, superlativul acestor epitete – raportate la fete sau neveste – apare sub aspecte perifrastice. Astfel, într-un cântec liric din Вратца, un flăcău spune mamei sale că – după ce a căutat timp îndelungat fată („момиче”) pe placul lui – a aflat în sfârşit în Ţarigrad una foarte frumoasă: „млого іубаво, млого гиздаво,/ Млого гиздаво, мамо!”[36]

---

[30] „Şi e Magda cea mai frumoasă,/ Cea mai frumoasă, cea mai mândră”. Мих., БНПМак., p. 85, nr. 189, v. 5-6, 11-12.

[31] „Milka mea e cea mai frumoasă,/ Cea mai frumoasă, cea mai mândră”. Илиевъ, *Сб.*, p. 30, nr. 16, v. 2-3; ТВ, p. 16, nr. 74, v. 7.

[32] „Radka mea e cea mai frumoasă,/ Cea mai frumoasă, cea mai mândră”. ТВ, p. 1060, nr. 3964, v. 24-25.

[33] „Eu sunt fata cea mai frumoasă,/ Cea mai frumoasă, cea mai mândră,/ Cea mai mândră, cea mai avută”. ИНЕМ, VIII-IX, p. 212, nr. 2, v. 4-6.

[34] „Care fată e cea mai frumoasă,/ Cea mai frumoasă, cea mai mândră?/ – Fata Milka e cea mai frumoasă,/ Cea mai frumoasă, cea mai mândră!” – СбНУ, XXV, p. 87, nr. 136, v. 12-16.

[35] „În horă ca la trei fete,/ Cele mai frumoase, cele mai mândre”. СбНУ, IV, p. 28, nr. 3, v. 9-10.

[36] „Tare frumoasă, tare mândră,/ Tare mândră, mamo!” СбНУ, XXII, p. 129-130, nr. 34, v. 13-15.

Scanned with OKEN Scanner

Eroul unui cântec din Macedonia, un flăcău – împărțind mere la fetele din sat – dă fiecăreia câte unul, însă Kalei îi dă două mere: „Оти е Кальа, мале, іако хубава,/ Іако хубава, мале, іако гиздава”[37]. Un cântec liric din Tracia – din regiunea Adrianopolului – ne vorbește despre doi îndrăgostiți, care se ceartă între ei de la o frumoasă fată cu numele Dena: „Дену, мари, чи ти си била,/ Дену, мари іаку хубава,/ Дену, мари іаку гиздава”[38].

Se-nțelege, calificativele noastre – în aceeași asociere și mereu referindu-se la o fată sau la o nevastă – pot fi întâlnite și la gradul comparativ. Uneori chiar, în același pasaj, le aflăm puse și la superlativ și la comparativ, ca într-o variantă a cântecului deja citat, despre fata care se mândrește cu frumusețea sa, comparându-se cu astrele; „Похвали се малка мома/ Че е мома най-хубава,/ Най-хубава, най-гиздава:/ По-хубава отъ слънцето,/ По-гиздава отъ брата му,/ Отъ брата му, от мѣсеца”[39]. Dar nu o dată întâlnim comparativul pur, ca într-o baladă, unde e vorba despre un flăcău, care se îmbolnăvește de mâhnire că frumoasa lui iubită l-a părăsit măritându-se în alt sat. Mama sa încearcă să-l consoleze cu făgăduiala că-i va găsi o altă fată și mai frumoasă: „Та ша найда, мили сину, кату неіа,/ Кату неіа, по-хубава,/ По-хубава, триш гиздава”[40].

Un cântec din Софийско, povestind despre o frumoasă fată care e supusă de către o nevastă geloasă la diferite treburi, ca să se facă mai urâtă – ne spune că, dimpotrivă, ea se face tot mai frumoasă: „Дваш ie по-хубава,/ Триш ie по-гиздава”[41].

Trebuie să mai amintim, în fine, o serie de epitete și apelative derivate prin aceleași sufixe de la temele *хубав-* și *гиздав-*, precum:

---

[37] „Căci e Kalea, măicuțo, tare frumoasă,/ Tare frumoasă, măicuțo, tare mândră”. СбНУ, VIII, p. 36, nr. 16, v. 9-10.

[38] „Că tu, mări Deno, ai fost,/ Mări Deno, grozav de frumoasă,/ Mări Deno, grozav de mândră”. СбНУ, XXV, p. 72, nr. 86, v. 6-7.

[39] „S-a lăudat mica fată/ Că-i fata cea mai frumoasă,/ Cea mai frumoasă, cea mai mândră:/ Mai frumoasă decât soarele,/ Mai mândră decât fratele lui,/ Decât fratele lui, decât craiu-nou“. СбНУ, XXVIII, p. 320.

[40] „Și-ți voi afla, fiule drag, [alta] ca ea,/ Ca ea, mai frumoasă,/ Mai frumoasă, de trei ori mai mândră”. СбНУ, XII, p. 15, v. 67-68.

[41] „De două ori e mai frumoasă,/ De trei ori e mai mândră”. СбНУ, XIV, p. 30, v. 54-55.

Scanned with OKEN Scanner

хубавка-гиздавка, хубавелка-гиздавелка, хубавелче-гиздавелче, хубавица-гиздавица. Acestea, de asemenea, pot fi întâlnite împreună în textele folclorice îndeplinind rolul de calificative, fie pe lângă vreun apelativ care desemnează pe fată sau nevastă, fie pe lângă prenumele lor. Astfel, într-un cântec din Чепино – unde e vorba de trei fete care-l îndrăgesc pe erou – una din ele, lipsită de zestre, îi spune „Па іазе немам нищичку,/ Ама сам баре хубавка,/ Хубавка, аман, гиздавка”[42].

Aceleaşi epitete-diminutive apar şi în forma neutră, ca într-un cântec liric, în care flăcăul se adresează iubitei sale bolnave în chipul următor: „– Стани ми, моме, стани ми/ Мумиче малку, хубавку!/ Мумиче малку, гиздавку!”[43] Le întâlnim, de asemenea, în formă plurală. Astfel, în balada celor trei fete îndrăgostite toate de acelaşi flăcău, acesta le spune: „И трите ми сте хубавки,/ И трите ми сте гиздавки”[44]. Într-o baladă din Сливенско, soacra – vorbind despre nora ei – îi spune: „Булкѫтѫ хубѫвелкѫтѫ,/ Булкѫтѫ гиздѫвелкѫтѫ”[45]. În aceeaşi baladă, o ţigancă se adresează către aceeaşi nevastă în chipul următor: „– Булче ле, хубѫвелче ле,/ Булче ле, гиздѫвелче ле”[46]. În fine, pentru a ilustra încă o serie de două apelative-epitete, în cadrul folcloric care ne interesează, mai relatăm – după cântece lirice bulgare – versuri ca: „Донкѫ хубъвицѫ,/ Донкѫ гиздъвицѫ”[47] sau: „Бона хубавица,/ Бона гиздавица”[48].

Mult mai rar, aflăm în vreuna din situaţiile mai sus expuse respectivele epitete la genul masculin, referindu-se la un flăcău sau un tânăr bărbat. Astfel, într-un cântec, fata îi spune iubitului care moare că-l va jeli timp de o jumătate de zi; iar apoi îşi va căuta un alt iubit mai frumos ca dânsul: „Другу либе, либе, по-хубаво,/ По-хубаво, либе,

---

[42] „Şi eu n-am nimicuţa,/ Dar sunt barem frumuşică,/ Frumuşică, vai, mândruţă”. СбНУ, XII, p. 19, nr. 5, v. 26-27.

[43] „– Scoală-mi-te, fată, scoală-mi-te/ Fetiţă mică, frumuşică,/ Fetiţă mică, mândruţă!” *Ibidem,* p. 21, nr. 8, v. 24-25.

[44] „Tustrele-mi sunteţi frumuşele,/ Tustrele-mi sunteţi mândruţe”. *Ibidem,* p. 19, nr. 5, v. 6-7, 31-32.

[45] „Nevasta cea frumoasă,/ Nevasta cea mândră”. СбНУ, XXII, p. 86, nr. 76, v. 3-4.

[46] „Nevestuţă frumuşică,/ Nevestuţă mândrulică”. *Ibidem,* p. 86, v. 53-54.

[47] „Donka, frumoasa,/ Donka, mândra”. СбНУ, XXVI, p. 202, nr. 227, v. 25-26.

[48] „Bona, frumoasa,/ Bona, mândra”. ТВ, p. 377, nr. 1531.

Scanned with OKEN Scanner

по-гиздаво”[49]. Sau, într-o baladă din Неврокопско, fratele promite surorii sale să-i găsească un mire care să-l întreacă cu mult în frumusețe pe el: „Яз любе да ти найда,/ Дваш по-хубаву ут мени,/ Триш по-гиздаву ут мени”[50].

De altfel, apelativul „любе” – în situații analoage – se poate referi tot așa de bine și la persoane feminine, precum e cazul într-un cântec epic, al cărui erou, părăsindu-și soția, îi spune că va găsi altă iubită mai frumoasă: „Хубаво и по-гиздаво (любе)”[51]. Alteori, aflăm cele două epitete, tot în genul neutru, determinând un apelativ de formă diminutivală ca „човьчя”, însă raportându-se tot la o fată. Astfel, în cântecul care glorifică frumusețea fără seamăn a eroinei, un flăcău o întreabă uimit „– Де са зело туй чилечи,/ Што хубаво, што гиздаво!”[52] Aici, „чилече” se acordă perfect cu atmosfera cântecului și în special cu situația celui îndrăgostit, care întrebuințează acest cuvânt ca pe un epitet dezmierdător la adresa fetei.

Totuși întâlnim și cazuri din cele mai clare, ca acela când respectivele calificative se raportă la un prenume masculin, și anume unul din ele precedându-l, iar celălalt succedându-l, de exemplu: „Хубавий Марко, гиздавий”[53], sau aiurea: „Хубави Нено, гиздави!”[54] În ce privește ordinea de succesiune a relatatelor epitete, remarcăm că cele derivate de la radicalul *хуб-* ocupă aproape totdeauna locul prim. Exemple cu ordinea inversă, ca: „Радано, Радано,/ Гиздава девокьо,/ Гиздава убава!”[55] Sau ca „– Стана Младенова,/ Гиздава убава”[56] întâlnim foarte rar și ele trebuie considerate, cu drept cuvânt, ca excepții. Din însuși acest fapt, care nu e deloc întâmplător, se poate conchide predilecția poporului bulgar pentru epitetele derivate de la radicalul *хуб-*.

---

[49] „Un alt iubit, iubitule, mai frumos,/ Mai frumos, iubitule, mai mândru”. СбНУ, II, p. 54, nr. 8, v. 52.

[50] „Eu un iubit să-ți găsesc,/ De două ori mai frumos ca mine,/ De trei ori mai mândru ca mine”. СбНУ, XXXVI, p. 49-50, nr. 122, v. 22-23.

[51] „Frumoasă și mai mândră [dragă]”. ТВ, p. 433, nr. 1716.

[52] „– De unde a apărut acest omuleț,/ Așa de frumos, așa de mândru!” Илиевъ, *Сб.*, p. 254, nr. 213, v. 10-11.

[53] „Marcu cel frumos, cel mândru”. П. Р. Слав., *Ълг. Притчи*, II, p. 199.

[54] „Frumosule Neno, mândrule!” Kar., *Пам.*, p. 165, nr. 79, v. 1, 16.

[55] „– Radano, Radano,/ Mândră fată,/ Mândră, frumoasă!” СбНУ, VII, p. 32, nr. 30, v. 1-3.

[56] „Stana Mladenova,/ Mândră, frumoasă”. СбНУ, III, p. 40, nr. 3, v. 1-2.

Scanned with OKEN Scanner

Dar, din tabloul mai sus prezentat – cu privire la apariţia îngemănată a epitetelor respective, în cele mai diferite situaţii – se mai pot trage şi alte concluzii. În rândul întâi constatăm că cele două serii de epitete aproape se confundă, din punct de vedere semantic, în majoritatea cazurilor. Astfel, asocierea lor trebuie privită mai degrabă ca o completare a unui calificativ prin celălalt şi ca o întărire a ideii de frumos, asupra căreia respectiva creaţie folclorică vrea să insiste în mod special. Apoi, o asociere aşa de intimă – aproape cu caracter de simbioză – a unor epitete atât de specific bulgare, cum sunt cele derivate de la *хуб-*, cu cele derivate de la *гиздˆ-*, legitimează cel mai perfect autohtonism, la bulgari, şi pentru acestea din urmă, şi ne dă dreptul, în acelaşi timp, să le considerăm ca făcând parte din vechiul tezaur lexical al limbii bulgare. În favoarea vechimii respectabile a cuvintelor bulgare derivate de la radicalul *гиздˆ-* vorbeşte elocvent, de altfel, şi faptul că ele sunt comune şi limbilor sârbo-croată şi slovenă, care – ceea ce e deosebit de important – le cunosc cam cu aceleaşi semnificaţii ca şi bulgarii.

În fine, o altă concluzie e că, îndată după *хубав-*, *а* şi celelalte derivate din această familie, nici un alt epitet – dintre toate epitetele care exprimă direct ideea de frumos – nu este şi mai ales n-a fost mai preferat la bulgari decât *гиздав-*, *а* şi alte derivate de la acelaşi radical. În adevăr, asocierile dintre *хубав-*, *а* şi alte epitete cu sensul de frumos, în afară de cele care au ca prototip radicalul *гиздˆ-*, sunt, la bulgari, apariţii foarte rare în comparaţie cu cele mai sus relevate. Aşa se explică faptul că unele din derivatele de la *гиздˆ-* au putut căpăta roluri antroponimice.

În ceea ce priveşte însă radicalul *хуб-*, trebuie să specificăm că el stă la baza unei neobişnuit de bogate familii de cuvinte, care se bucură de o răspândire generală pe tot teritoriul de limbă bulgară, şi în acelaşi timp de cea mai mare frecvenţă în comparaţie cu oricare sinonime mai apropiate ori mai depărtate, care exprimă în vreun chip oarecare ideea de frumos la bulgari. Dar, înainte de a arăta rolul important pe care epitetele derivate de la radicalul *хуб-* îl au în limba bulgară, spre a exprima conceptul frumuseţii umane, şi cu deosebire a celei feminine, să examinăm mai întâi însuşi acest concept, la bulgari, aşa cum reiese el din folclorul respectivului popor. În acest scop vom trece într-o scurtă revistă o serie de produse folclorice din cele care ni se par mai reprezentative din punctul

Scanned with OKEN Scanner

de vedere amintit. Este desigur foarte elocvent, sub aspectul ce ne interesează, un proverb înregistrat de Геровъ, referitor la femeie: „На женѫ кажи че е вѣтърничява, че е невѣрна и проста, простила бы ти; ала кажи и че е грозна, зимай си дрьмы – ты и не ся надѣй да станете достове”[57].

Din acest proverb se desprinde foarte clar faptul că nimic n-o afectează mai tare pe femeia bulgară decât teama de a fi considerată drept urâtă. Sau, ceea ce este totuna, din el rezultă în mod indirect că la nimic nu este mai sensibilă femeia bulgară ca la frumusețe, care este preocuparea ei esențială. Evident, e vorba aici despre femeile tinere numai, căci, precum spune un alt proverb bulgar, de o rară înțelepciune şi în acelaşi timp de o pilduitoare etică: „Старо за приликѫ, младо за хубость”[58].

Şi dacă frumusețea este un atribut specific tinereții, trebuie să relevăm că el nu-l caracterizează deloc pe tânărul bărbat, sau în tot cazul prea puțin; ci este un atribut feminin prin excelență. E constatarea pe care o face însuşi poporul bulgar în unele din creațiile sale folclorice. Ni se pare însă că nicăieri nu este ea exprimată într-un chip mai complet şi totodată mai direct decât într-o baladă din Прилѣпъ, care are ca subiect căsătoria unui flăcău viteaz, însă urât numit Огнен cu o fată de o rară frumusețe, dintr-o țară depărtată. De teamă ca nu cumva văzându-l fata să-l refuze, Огнен recurge la un vicleşug: în ziua nunții el prezintă drept mire pe chipeşul fiu al lui Marko Kralevič, căruia – în schimbul acestui serviciu – făgăduieşte să-i cedeze toate darurile cuvenite mirelui din partea miresei. Când, în drum spre casa socrilor, află care e adevăratul mire, mireasa – dezamăgită de înşelăciune, ca şi de pierderea darurilor scumpe încredințate falsului mire – îl ceartă plină de mânie pe Огнен, spunându-i: „– Бок те убил, Огнен гѫрдомасен,/ Защо, море, ти не се кажуаш./ Оти ти си зет, што кье ме земаш,/ Ами си клало зета

---

[57] „Spune-i unei femei că e zvăpăiată, că e necredincioasă şi proastă, ți-ar ierta totul! Dar spune-i că e urâtă: ia-ți catrafusele şi nu mai trage nădejde să fiți iar prieteni” – cf. Гер., РБЯ, II, p. 16 (s.v „жена”); *Ibidem,* I, p. 200 (s.v. „вѣтърничява”).

[58] „Cine-i bătrân, ține la cuviință; cine-i tânăr, la frumusețe”– Гер., *Ibidem,* V, p. 255 (s.v. „старый”), p. 514 (s.v. „хубость”); СбБКД, I, ч. IV: Гѫбювъ, *Пословици*..., p. 13.

Scanned with OKEN Scanner

аманета?/ Ти требаше сам зет да доідиш,/ Ако имаш лице гжрдомасно,/ Іас не барам лице гжрдомасно;/ Не се гледа на маш лично лице,/ Лично лице на мома се гледа"[59]. E interesant că această dezvăluire a mentalităţii populare, cu privire la frumuseţea umană, o aflăm chiar din gura unei fete, şi anume din gura unei fete frumoase, care ar fi avut deci dreptul să pretindă aceeaşi calitate de la viitorul ei soţ.

Un cântec liric din Трънско ne înfăţişează aceeaşi idee cu ajutorul unor foarte sugestive imagini, comparând pe fete cu iederele şi pe flăcăi cu brazii, ceea ce înseamnă că fetele au de partea lor frumuseţea ca şi iedera, pe când flăcăii au voinicia bărbătească, întocmai ca şi brazii. Dar totuşi, precum iedera nu poate exista fără sprijinul copacului, tot aşa fata nu poate trăi fără sprijinul bărbatului. Cântecul are forma unui dialog compus din întrebări puse unei fete şi răspunsurile acesteia: „– E Стоіано, Стоіано девок'о,/ Коіа гора од коіа по-лепа,/ Дал елова или бръшл'анова?/ – Наі-лепа е гора бръшл'анова,/ Та и она на саме не може,/ Узвива се уз ела зелена./ – E Стоіано, Стоіано девок'о,/ Кое лице од кое по-лепо,/ Дал іуначко, или девоіачко?/ – Наі-лепо е лице девоіачко/ Па и оно на саме не може,/ Узвива се уз іуначко лице"[60]. Că atributul specific feminin al frumuseţii o caracterizează înaintea oricărei femei pe fată, ni se spune în chip apodictic într-un cântec liric din Macedonia: „Тазъ мома, пакъ мома,/ За това е юбава!"[61] Acelaşi cântec pune în contrast viaţa de fată cu cea de nevastă, care-şi pierde treptat frumuseţea. De aceea, ceremonialul cununiei, ca simbol al trecerii de la prima perioadă la a doua, este

---

[59] „Ucigă-te Domnul, urâtule Ognen!/ Pentru ce tu, mări, nu ai spus/ Că tu eşti mirele, care mă vei lua,/ Ci ţi-ai pus un mire amanet?/ Tu singur trebuia să-mi vii ca mire/ Măcar că ai un chip aşa urât;/ Eu nu mă uit doar la faţa urâtă,/ Nu se cată chip frumos la un bărbat,/ Chip frumos la o fată se cată". СбНУ, XVI-XVII, ч. II, p. 176, v. 123-131.

[60] „– Ei Stoiano, Stoiano fată,/ Care pădure decât care-i mai frumoasă:/ Oare cea de brad sau cea de iederă?/ – Cea mai frumoasă-i pădurea de iederă,/ Dar şi dânsa singură nu poate,/ Mi se-ncolăceşte-n jurul bradului verde./ – Ei Stoiano, Stoiano fată,/ Care chip decât care-i mai frumos,/ Chipul de voinic sau acel de fată?/ – Cel mai frumos e chipul de fată,/ Dar şi dânsul singurel nu poate,/ Mi se-ncolăceşte pe chip de voinic". СбНУ, XXI, p. 25, nr. 74.

[61] „Aceasta-i fată şi iar fată:/ De aceea şi e frumoasă!" Мих., БНПМак., p. 96, nr. 211, v. 3-4, 15-16.

Scanned with OKEN Scanner

blestemat de către tânăra nevastă: „Вънчило, мамо, вънчило,/ Вънчило пусто църнило!”[62]

Frumusețea este semnul cel mai distinctiv al fetei, şi mândria ei. Faptul acesta e pus în plin relief într-un cântec ritual, închinat fetei, de la sărbătoarea sfântului Lazăr. Aici, printr-o simplă comparație – alături de mai multe altele de acelaşi tip – aflăm ce înseamnă frumusețea pentru o fată: „Имала майка стребрен пърстен/ Да се наше и понаше:/ Като нива со ченица,/ Като лозье с бело гроздье,/ Като бостан с лубеница,/ Като мома с хубавина,/ Като търска с височина!”[63]

Nu e de mirare deci că în cântecele nupțiale bulgare, când se vorbeşte despre mireasă, ea este calificată drept frumoasă. Ba chiar este numită frecvent „fata cea frumoasă” în loc de „mireasă”. Iată, de exemplu, cum e glorificată mireasa într-un asemenea cântec în uz în momentul ceremonial, când primul *dever* o conduce din casă în curte, unde o aşteaptă nuntaşii: „Опречила деница дзвездица,/ Не е била деница дзвездица,/ Но е била гиздава девойкя!”[64]

Imaginea-tip a miresei este deci imaginea unei fete frumoase. Că frumusețea este cea mai însemnată calitate, care s-aşteaptă de la o mireasă, transpare şi din alte aspecte ale datinii nunții; ba chiar şi din momente care preced nunta propriu-zisă. Astfel, dintr-un sat din Macedonia, aflăm că atunci când mama flăcăului previne pe soțul ei de dorința fiului lor de a se însura, aceasta – în intenția de a-i câştiga consimțământul – îi recomandă pe viitoarea noră ca fiind o fată frumoasă şi harnică: „ем е убава и работница”[65].

Interesant e, aici, că prima calitate adusă la cunoştința tatălui flăcăului – în respectiva recomandație – este frumusețea. Dar fata frumoasă este ea însăşi conştientă de frumusețea ei şi de valoarea acestei importante calități în ochii lumii. E ceea ce aflăm, de exemplu, dintr-o baladă din Еленско, a cărei eroină, o fată – fiind părăsită de iubitul ei

---

[62] „Cununia, mamă, cununia/ Cununia fire-ar ea blestemată!” *Ibidem,* v. 13-14.

[63] „Avea mama un inel de-argint/ Ca să se mândrească şi să se fudulească şi ea:/ Ca şi câmpul cu ogorul de grâu,/ Ca şi via cu strugurii dalbi,/ Ca bostana cu pepenii,/ *Ca fata cu frumusețea,*/ Ca trestia cu statul ei înalt”. МП, III, кн. 3, p.109, nr. 48.

[64] „A răsărit luceafărul de ziuă,/ Nu a fost luceafărul de ziuă,/ Ci mi-a fost fata frumoasă!” СбНУ, XL, p. 246.

[65] Cf. СбНУ, VIII, p. 41.

Scanned with OKEN Scanner

pentru alta mai bogată ca dânsa – îi spune cu mândrie că, deşi săracă, ea nu se teme că va rămâne nemăritată cu calităţile ei, printre care prima enumerată este frumuseţea: „Бир дѫ съм, бре, сирмашкѫ/ Чи и ас ни шѫ устанѫ/ Със мойтѫ хубус хубъвѫ/ Със мойтѫ пустѫ рабутѫ/ Със мойту леку ходини/ Със мойту мъдру гледъни/ И с мойту слатку думъни”[66]. Nu e fără interes să remarcăm că şi celelalte calităţi, care – în enumerarea eroinei – succed hărniciei, adică umbletul lin, privirea blândă şi vorba dulce, sunt de fapt tot atâtea aspecte ale frumuseţii acesteia.

Efectele frumuseţii feminine asupra celor ce-o privesc şi, în special, asupra bărbaţilor tineri, sunt variate şi le aflăm de asemenea ilustrate, în diferite chipuri, în folclorul bulgar. Începând cu sentimente de admiraţie pentru fata frumoasă, aceste efecte merg adesea până la deznodăminte tragice. Sunt cunoscute la bulgari tot felul de expresii admirative cu privire la o fată şi în general la o femeie frumoasă, precum: „хубовица та ф чаша да е испиеш”[67] sau: „хубова, хубова, да е откраднеш, та да б’агаш”[68] (sau: „хубава като златна ябълка”) etc.

Dar poporul bulgar se serveşte în cântecele sale de o serie de expresii superlative pentru prezentarea frumuseţii feminine prin efectele produse de ea asupra oamenilor şi chiar asupra naturii înconjurătoare. Astfel, o fată spune flăcăului pe care-l doreşte de soţ că atunci când cortegiul de nuntă va străbate satul cu dânsa în frunte, ea va apărea tuturora aşa de frumoasă încât, dacă o va privi un turc, acesta va fi gata să se lepede de legea turcească pentru ea; iar orice bulgar ar privi-o ar fi în stare să se lepede de legea creştină şi să treacă la mahomedanism: „Прес село да ма преведеш,/ Турчин ле ште сѫ растурчи,/ Бѫлгарин ште сѫ потурчи”[69].

Într-o altă variantă, eroina îi spune flăcăului iubit că, atunci când vor merge la cununie, popii înşişi vor fi aşa de uimiţi de frumuseţea ei, încât vor amuţi, uitând să mai citească; iar sfinţii de pe icoanele bisericii

---

[66] „Măcar că-s o fată sărmană/ N-am să rămân nici eu aşa/ Cu frumuseţea-mi plină de vino-ncoace,/ Cu blestemata-mi de hărnicie,/ Cu umbletul meu cel lin,/ Cu privirea-mi atât de blândă/ Şi cu graiul meu cel dulce”. СбНУ, XXVII, p. 232, nr. 94, var. I A, v. 60.

[67] „Frumoasă, de s-o sorbi într-un pahar”. СбНУ, XXXI, p. 155.

[68] „Frumoasă, frumoasă, încât s-o furi şi să fugi”. *Ibidem*.

[69] „Prin sat când mă vei conduce,/ Turcul se va lăsa de legea turcească,/ Iar bulgarul va fi gata să se facă turc”. СбНУ, XXII-XXIII, p. 116, nr. 3, v. 20-22; ТВ, p. 493, nr. 1940, v. 12-13.

Inv. 181284

Scanned with OKEN Scanner

vor căpăta grai văzând-o: „Фъ черкувѫ дѫ мѫ зъвидешъ,/ Пупови шти унимеѭтъ,/ Иконити шѫ прудумътъ”[70].

Iar în alt cântec liric, fata – vorbind despre farmecul irezistibil al frumuseții sale – crede că ar fi în stare să ardă lumea toată, să răspopească chiar şi pe un popă bătrân, să-i facă pe bărbați să-şi părăsească soțiile pentru dânsa, pe logodnici logodnicele: „Цели свет би изгорила,/ Старий попа распопила,/ Женените разженила,/ Венчаните развенчала,/ Годените разгодила!”[71] Motivul simbolic despre arderea lumii întregi sau numai arderea celui îndrăgostit, din cauza frumuseții unei fete, este frecvent în lirica populară bulgară, unde apare sub diferite forme, de exemplu: „– Куя й тѫзи, мамо, дивойкѫ/ Изгури стари, мамо, и млади,/ Най-млогу Митя?”[72] Sau aiurea: „– Карамфило, малка моме,/ Още ли си мома ходиш/ Свето гориш мен ме мориш”[73].

După un cântec liric din Macedonia, e destul ca fata frumoasă să-şi arunce numai privirea asupra unui tânăr pentru ca acesta să şi cadă bolnav: „Комуто си, мори моме, погледнала/ Всѣкому си, мори моме, болесть дала,/ Кому два дни, мори моме,/ Кому три дни!/ А на мене, мори моме/ три години”[74]. Un alt cântec spune că, de dragul de a privi chipul unei fete frumoase, un flăcău e gata să i se vândă rob ei pe timp de trei ani: „– Ой ти моме, убаво и лично,/ Роб ке ти бивамъ до три години,/ За да ти видамъ рамната снага/ Църните очи, тонките веги,/ Твой цървенъ образъ, медната уста,/ Белото гърло, белите гръди!”[75]

---

[70] „În biserică dacă mă vei conduce,/ Popii vor amuți,/ Iar icoanele vor începe a vorbi”. СбНУ, XXVI, p. 210, nr. 244, v. 31-33.

[71] „Lumea-ntreagă arde-o-aş,/ Pe popa cel bătrân răspopi-l-aş,/ Pe-nsurați i-aş dezînsura,/ Pe cununați i-aş descununa,/ Pe logodiți i-aş deslogodi”. ТВ, p. 493, nr. 1939, v. 6.

[72] „– Cine e fata asta, mamă,/ De-a ars şi tineri şi bătrâni, mamă,/ Iar cel mai mult pe Mitea?” СбНУ, XXVI, p. 223, nr. 270, v. 1.

[73] „– Karamfilo, fată mică,/ Tot îmi mai stai fată mare/ Ca să arzi lumea şi pe mine să mă omori?” ТВ, p. 508, nr. 1988, v. 1.

[74] „Pe oricine mi-ai privit, mări fato/ Pe fiecare l-ai băgat în boală, mări fată:/ Pe care două zile, mări fato pe care trei zile,/ Iar pe mine, mări fato, trei ani de zile!” Мих., БНПМак., p. 41-42, nr. 90, v. 5.

[75] „– Hei, tu fată frumoasă şi chipeşă,/ Eu voi să fiu rob la tine pe trei ani/ Ca să-ți privesc mereu talia dreaptă,/ Ochii tăi cei negri cu subțiri sprâncene,/ Rumena ta față, gura cea de miere,/ Gâtul tău cel alb şi dalbii tăi sâni”. Слав., КП, p. 50, nr. 37, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

În ce priveşte efectele produse de frumuseţea feminină asupra naturii, vom releva un cântec a cărui eroină spune că, la nunta ei – când cortegiul nupţial va trece împreună cu ea printr-o pădure – frumuseţea sa va străluci aşa de tare, încât se vor întâmpla minuni nemaiauzite: copacii uscaţi vor înfrunzi, iar cei verzi se vor ofili: „Пръсъ гурѫ дѫ мѫ привидешъ,/ Суху шти дърво лисъ пусни,/ Сурo'у ште дувени"[76].

Se pare că forma primară a acestui motiv – adică cea mai în concordanţă cu mentalitatea populară – e cea aflătoare într-o variantă încadrată în ciclul epic al lui Крали-Марко, unde flăcăul candidat la însurătoare e identificat cu însuşi eroul acesta. Aici, cele două aspecte contrastante ale naturii sunt prezentate separat şi apar ca efecte provocate de realităţi cu totul deosebite. Astfel, Marko – după sfatul surorii sale – alege mai întâi, dintre cele două fete, pe cea bogată şi urâtă. Dar, în drum spre casa mirelui, pe când cortegiul nupţial cu mireasa străbate câmpia, apele seacă; iar pe când străbate codrul, frunzele copacilor se ofilesc, iarba se usucă şi păsările fug speriate de chipul miresei: „Зема си Маргьита./ Поведе ia Марко/ Прес поле широко:/ Вода пресахнала;/ Куга било Марко/ През гора зелена,/ Гора повехнала/ Трева исахнала,/ Пилци искупали"[77]. Atunci, Marko părăseşte pe fata bogată şi merge să se-nsoare cu fata săracă, dar frumoasă. De data aceasta, tablourile se schimbă complet: când cortegiul nupţial străbate câmpia, marea şi râurile secate îşi umplu albiile din nou; iar când trece prin codrul ofilit, acesta înverzeşte, iarba uscată creşte la loc şi păsările se-ntorc să cânte: „Та си зеа Мария,/ Сиромашко чедо,/ Та ногу убаво./ Поведе ia Марко,/ Прес поле широко:/ Морето дотекло,/ Водите дотекли;/ Куга било Марко/ През гора зелена:/ Гора се развеселила./ Трева покарала/ И пилци си поиат"[78]. Iar o pasăre, care cântă cu glas omenesc, îl felicită pe erou pentru norocul

---

[76] „ Prin codru de mă vei conduce,/ Copacul uscat va da frunze,/ Cel verde se va vesteji". СбНУ, XXVI, p. 210, nr. 244, v. 28-30.

[77] „Şi-a luat-o pe Marghita,/ Când mi-o duse Marcu/ Prin câmpia-ntinsă,/ Apele secat-au!/ Iar când mi-a fost Marcu/ Prin cel codru verde,/ S-a vestejit codrul/ Şi s-a uscat iarba,/ Păsări mi-au pierit". Cf. СбНУ, XII, p. 75, nr. 4, v. 49.

[78] „Luă pe Maria,/ Fata cea sărmană,/ Dar frumoasă foc./ Şi mi-o duse Marcu/ Prin câmpia-ntinsă:/ Umflatu-s-a marea,/ Râuri mi-au crescut!/ Iar când îmi fu Marcu/ Prin cel codru verde,/ S-a-nveselit codrul,/ Mi-a odrăslit iarba/ Şi păsări îmi cântă". *Ibidem,* v. 83.

Scanned with OKEN Scanner

său: „– Бре, аферим Марко,/ На тфое іунастфо/ Какфо добро водиш/ На враната кона!”[79]

Scene şi imagini ca cele de mai sus sunt, evident, din cele mai sugestive pentru a arăta frumusețea ideală a unei femei, pusă adesea în contrast cu urâțenia. În anumite cântece nupțiale bulgare, care-o glorifică pe mireasă, apare o imagine de aspect grandios ca efect al frumuseții ei. Unul din acestea ne spune că, atunci când mirii merg la cununie, biserica însăşi se leagănă de emoție la apariția miresei: „Два се млади венчували/ Ф нова цркква іафорова,/ Цркквите се расльулеваа,/ Іут момини іубавини,/ Іубавини, гиздавини”[80]. Iar, după o altă variantă, se leagănă curtea casei din acelaşi motiv atunci când fratele îşi conduce sora ca s-o încredințeze mirelui: „Брат си сестра наводи/ По кре равни дворове./ Дворове се нишаіа/ От момини убости”[81].

Nu mai puțin impresionant este şi efectul produs de frumusețea excepțională a fetei asupra soarelui, care păleşte în fața ei, sau chiar, după expresia folclorică, „se face urât”. Astfel, după un cântec liric bulgar, mama – aflând că fiul ei merge-n toate nopțile în goana calului, departe, la o fată – îl întreabă dacă e cel puțin frumoasă, ca să merite atâta osteneală din partea lui. Acesta îi răspunde: „– Хубава е, мамо, хубава,/ Хубава и ранобудница:/ Кога ми рано подрани/ Със бели менци за вода/ Слънцето грози од нея”[82]. Iar într-o variantă, drept răspuns la aceeaşi întrebare a mamei, flăcăul îi descrie admirativ cum, dimineața în sărbători – când iubita lui se găteşte şi apoi merge-n grădină de se-mpodobeşte cu flori – se face aşa de frumoasă, încât întunecă soarele: „– Юбава, мале юбава./ Коги ми дойде неделя/ Тънко се, мале, сплете,/ Бело се, мале, премени,/ Па влезне в нова градина,/ Набере цвеке свекакво,/ Искити китка мешана,/ Па земе ясно огледало,/ *Па срещу слънцето стане,/ Слънцето грози од нея,/*

---

[79] „– Halal de tine, Marcule/ Şi de voinicia ta!/ Ce avere scumpă/ Duci pe Negrul tău!” *Ibidem,* v. 97. (Reprodus şi de В. Йордановъ, *Крали-Марко*… cf. СбБКД, I, p. 24-25).

[80] „Doi tineri mi s-au cununat/ În biserica cea nouă de arțar:/ Biserica mi se leagănă/ De frumusețea fetei,/ De frumusețea/ De mândrețea ei”. СбНУ, V, p. 45.

[81] „Fratele-şi conduce surioara/ În jurul curții netede:/ Curtea mi se leagănă/ De frumusețea fetei”. СбНУ, VI, p. 35

[82] „– Frumoasă e, mamo, frumoasă,/ Frumoasă şi harnică tare:/ Când mânecă-n revărsat de zori/ Cu albe căldări după apă,/ Soarele pare urât din pricina ei”. ТВ, p. 507, nr. 1983, v. 24-28.

Scanned with OKEN Scanner

Толко е мале, юбава!"[83] Imaginea aceasta ascunde de fapt o comparaţie a fetei frumoase cu simbolul însuşi al frumuseţii ideale, soarele, spre a arăta că eroina cântecului îl depăşeşte chiar. E o comparaţie bine cunoscută poporului bulgar şi, sub alte forme, ea este familiară şi românilor, fără însă a fi vorba de vreun împrumut dintr-o parte în alta, produsele folclorice respective fiind cu totul diferite la aceste două naţiuni.

De cele mai multe ori, consecinţa frumuseţii unei fete este o căsătorie cu noroc, ceea ce constituie, de altfel, supremul ţel urmărit de o fată prin respectiva calitate. Aşa, de exemplu, dintr-un basm aflăm că efectul imediat produs asupra unui fiu de împărat de frumuseţea neobişnuită a unei fete este că el îşi pierde mintea: „Умжт му штукна уд хубавина и"[84]. Apoi, însă, fiul de împărat o ia de soţie[85].

Cât de mult preţuieşte poporul bulgar frumuseţea feminină apare în toată claritatea dintr-o baladă, bine cunoscută în întreaga Bulgarie, unde se povesteşte despre un flăcău îndrăgit de trei fete – două bogate, iar una săracă, însă foarte frumoasă. Mama (sau, în câteva variante, sora) îl sfătuieşte pe flăcău s-o ia de nevastă pe frumoasa săracă. Astfel, într-una din variantele acestui cântec, mama îl îndeamnă pe fiu să nu se lase ispitit de niciuna din fetele bogate, căci bogăţia pe care i-ar aduce-o ele, în vite sau în bani, e trecătoare; ci să se uite numai la frumuseţe, singura durabilă: „– Синко Стоiане, Стоiане,/ Стоката, мамин, iумира,/ Пари сж, синко, поарчватъ,/ Iа убос ie, мамин, довека"[86]. Finalul unei alte variante, din Копривщица, exprimând aceeaşi idee, capătă aspectul unui proverb: „Имането са изъада,/ Убоста са не изъада"[87]. În acelaşi chip sentenţios sună şi sfatul dat de soră fratelui, care stă la-ndoială când e vorba s-aleagă între fata

---

[83] „– Frumoasă-i, măicuţă, frumoasă./ Când vine duminica,/ Mi se împleteşte, măicuţo, subţire,/ Se primeneşte, măicuţo, numai în alb/ Şi intră-n grădina cea nouă./ Culege la flori fel de fel/ Şi-şi întocmeşte-un buchet minunat/ Privind în oglinda lucioasă./ Apoi mi se-ndreaptă spre soare;/ Din pricina ei, soarele arată urât, / Aşa-i de frumoasă, măicuţo!" ТВ, p. 507, nr. 1984, v. 15-26.

[84] СбНУ, IV, p. 191.

[85] *Ibidem*.

[86] „– Fiule Stoiane, Stoiane,/ Vitele, mamă, pot să moară,/ Banii, fiule, se cheltuiesc,/ Dar frumuseţea, dragul mamei, e pe viaţă". СбНУ, XXII, p. 116, nr. 3, v. 25-28.

[87] „Averea se risipeşte,/ Frumuseţea însă nu se risipeşte". СбНУ, XVI-XVII, ч. II, p. 82, nr. 24, v. 28-29.

Scanned with OKEN Scanner

frumoasă, dar săracă, şi cea bogată: „Имота се, братко,/ Лесно довѫршува,/ Убоста ie, братко,/ До жива живота!”[88]

Foarte important de relevat este şi aspectul social al conceptului despre frumusețea femeii la poporul bulgar. El este perfect ilustrat tot de o variantă a cântecului respectiv. Astfel, mama îndeamnă pe fiu să se-nsoare cu cea săracă, dar frumoasă, fiindcă lumea întreabă mai înainte de toate de frumusețea miresei, iar nu de zestre: „Хорѫтѫ нищѫтъ дѫ рикѫтъ/ Чи ie прикиѭ дунеслѫ,/ Ами щѫтъ, синко, дѫ рикѫтъ/ Амѫ чи булчи хубъ’у,/ Хубъ’у булчи гиздъ’у”[89]. Iar mai departe, în aceeaşi variantă – spre a-l convinge pe fiu, stimulându-i orgoliul său bărbătesc – mama evocă şi scena de la biserică din timpul cununiei, când toată lumea va privi uimită la frumoasa lui mireasă: „Фъ черкувѫ дѫ гу зъвидешъ/ Хорѫтѫ шѫ сѫ убрѫштътъ/ Младу ти булчи дѫ гледътъ,/ Младу ти булчи хубъ’у/ Хубъ’у йошти гиздъ’у”[90]. La fel, toți vor avea ochii ațintiți asupra ei şi în timpul nunții, şi se vor minuna de aşa mândrețe de fată, precum şi de norocul flăcăului totodată: „Нѫ свалбѫ дѫ гу пувидешъ,/ Се негу штѫтъ, мамѫ, дѫ гледътъ./ Ште рикѫтъ, синко Стуiене:/ – Ама чи булчи хубъ’у!/ Утъ де гу Стуянъ нъбутѫ,/ Утъ де гу Стуянъ бре избра?!”[91]

Într-o altă variantă, mama îi evocă şi scena contrarie, în eventualitatea căsătoriei cu fata bogată şi urâtă. Sătenii îl vor primi pe erou cu compătimire, când cortegiul nupțial va străbate satul: „– Сино, мили сино,/ Зингинцкѫ дѫ земиш,/ Прис селу ки миниш,/ Селини ждѫ ричьѫт:/ Хубѫву іуначи,/ Лошу булчи іоди!”[92] După o altă

---

[88] „Averea, frățioare,/ Lesne se sfârşeşte,/ Da frumusețea, frate,/ E pân-la capătul vieții!” *Ibidem,* p. 187, nr. 2, v. 23-26.

[89] „Lumea n-are să vorbească/ Despre zestrea ce ți-a adus-o/ Ci are să vorbească, fiule:/ Hei, da ce mai mireasă frumoasă,/ Frumoasă şi mândră mireasă!” СбНУ, XXVI, II, p. 211, nr. 244, v. 77-81.

[90] „Iar când ai s-o duci la biserică,/ Oamenii au să se-ntoarcă/ Pentru a privi la tânăra ta mireasă,/ La tânăra-ți mireasă frumoasă,/ Frumoasă şi mândră”. *Ibidem,* p. 211, v. 83-87.

[91] „La nuntă, când ai s-o conduci,/ Mereu s-or uita, mamă, la dânsa/ Şi-or spune, fiule Stoiene:/ – Măi, da ce mireasă frumoasă,/ De unde a aflat-o Stoian?/ De unde oare a ales-o?!” *Ibidem,* p. 211, v. 88-93.

[92] „Fiule, dragule fiu,/ Dacă iei bogata,/ Prin sat când vei trece,/ Sătenii vor spune:/ Voinicel frumos/ Urâtă mireasă duce!” СбНУ, XXV, p. 46, nr. 18, v. 14-19.

Scanned with OKEN Scanner

variantă, mama chiar îi spune flăcăului că – într-un asemenea caz – va fi de râsul satului: „Ми дѫ си зѫлибиш/ Бугату тѫ грозну/ Нѫ гости ждѫ трѫгниш,/ Прис селу ждѫ миниш,/ Селу ждѫ тѫ види,/ Же ти сѫ присмяие:/ – Мѫри арѫн юнак,/ Кѫкво ару води!”[93] Dimpotrivă, dac-o va lua de nevastă pe cea frumoasă, oricât de săracă, tot satul va fi în admirație: „Прис селу ки миниш,/ селини ждѫ ричьѫт:/ – Хубѫву іуначи,/ Хубѫву булчи іоди!”[94] Sau, după cealaltă variantă, mama – sfătuindu-l pe erou s-o ia pe fata cea frumoasă – îi spune că, atunci când vor trece prin sat, va stârni invidie în sufletele privitorilor: „– Сину, мили сино,/ Боле си залиби/ Ляпу сирумашку/ Нѫ госте же трѫгниш,/ Прис селу же миниш,/ Селу ждѫ тѫ види,/ Тѫ ждѫ ти зѫвиди:/ Мѫри арѫн юнак,/ По-арну му либе!”[95]

Versuri ca cele mai sus examinate oglindesc fidel chipul cum este apreciată frumusețea feminină de către colectivitatea rustică din diferite sate, de unde provin respectivele cântece. Ele reflectă însă, în același timp, o mentalitate pe care-o putem raporta, fără şovăire, la întreaga colectivitate etnică bulgară, indiferent de situația geografică. Cele constatate de noi aici, pe cale documentară, în baza folclorului, nu ar putea fi deloc anihilate de faptul că alte produse folclorice bulgare exprimă, adesea, tocmai contrariul celor mai sus relatate cu privire la frumusețea feminină. Acele produse sunt aproape toate în domeniul paremiologic. Or, este un fapt bine cunoscut folcloriştilor că, la orice popor, proverbele prezintă situațiile cele mai contrastante; ba, uneori, cele mai contradictorii.

Astfel, dacă un proverb afirmă ceva, se poate uşor afla altul care să afirme contrariul. Şi aceasta, chiar în unul şi același sat. Consecvența

---

[93] „De vei îndrăgi/ Bogată şi urâtă,/ Când vei merge-n vizită/ Prin sat îmi vei trece;/ Satu-o să te vadă/ Şi-o să mi te râdă:/ – Frumos e voinicul,/ Dar ce ciumă duce!” E cântecul ritual în uz la Sâmbăta lui Lazăr („лазарска пѣснь”) – cf. Илиевъ, *Сб.*, p. 217, nr. 162, v. 23. O variantă aproape identică, cu aceeaşi funcție folclorică, este publicată în СбНУ, XXVIII, p. 394, nr. 2, v. 28.

[94] „Prin sat când vei trece,/ Sătenii vor zice:/ – Frumos voinicel,/ Mândră soață-mi duce!” СбНУ, XXV, p. 46, nr. 18, v. 21-24.

[95] „– Fiul meu, drag fiu,/ Mai bine-ndrăgeşte/ Frumoasa săracă/ Când vei merge-n vizită/ Şi prin sat vei trece/ Satu-o să te vadă/ Şi-o s-te pizmuiască:/ Frumos e voinicul,/ Soața-i şi mai şi!” Илиевъ, *Сб.*, p. 217, nr. 162, v.12; СбНУ, XXVIII, p. 394, nr. 2, v. 17.

Scanned with OKEN Scanner

pe acest teren folcloric şi acordul perfect între el şi alte domenii ale folclorului sunt excluse. Dată fiind, pe de o parte, marea variabilitate – mergând adesea până la eterogenitate – dintre indivizii care alcătuiesc un popor, ne putem aştepta, după caracterul fiecărui individ, la cele mai variate contribuții, când e vorba de creațiunea însăşi a proverbelor sau măcar de selecțiunea lor. Pe de altă parte, dat fiind faptul că, la crearea folclorului paremiologic participă amplu, prin influențe şi împrumuturi, şi alte popoare, străine – incomparabil mai mult decât la alte produse folclorice – proverbele nu sunt totdeauna creațiunile spirituale cele mai reprezentative ale unei națiuni. Aici, orientarea cu privire la gradul de autohtonism ne-ar putea-o da, într-o oarecare măsură, preferința specială pentru anumite proverbe – ceea ce se traduce prin frecvența mai mare, ilustrată prin mulțimea variantelor – precum şi extinderea geografico-folclorică.

În acelaşi timp, e nevoie să amintim că autorii proverbelor, la orice popor, sunt de obicei persoanele mature şi chiar bătrânii, care pun la contribuție o bogată experiență a vieții filtrată sever prin prisma rațiunii; aşa că acest gen folcloric nu poate fi privit ca expresie a sufletului tineretului rural. De aceea, proverbele bulgare, care bagatelizează frumusețea femeii, sau chiar o exclud dintre calitățile propriu-zise[96], nu pot fi luate în

---

[96] Am putea relata un număr însemnat de proverbe sau zicători bulgare care par a infirma cele mai sus afirmate. Ne mărginim a cita, dintre acestea, pe cele al căror sens e mai categoric în ce priveşte subestimarea frumuseții feminine sau chiar denigrarea ei. Astfel, iată de exemplu proverbe care pun înțelepciunea unei femei înaintea frumuseții: „Не хвали ми хубость, а умъ" („Nu-mi lăuda mie frumusețea, ci mintea") – cf. Чол., БНСб, p. 197, nr. 1917; Слав., Б. *Притчи*, I, p. 314; Гер., РБЯ, V, p. 514 s.v. „хубость"; *Ibidem,* p. 441 s.v. „умъ". Sau altul: „Хубавата жена е угодна на очите,/ а умната на сѫрцето" (= „Femeia frumoasă e plăcută ochilor; iar cea înțeleaptă inimii") – СбНУ, IV, p. 249, nr. 2586.

Iată acum altele, care – punând înaintea frumuseții hărnicia – sugerează în acelaşi timp ideea că respectivele calități se exclud chiar una pe alta, că adică coexistența lor, la una şi aceeaşi persoană, nici n-ar putea fi imaginată. Categoria acestora este, desigur, cea mai numeroasă: „Не хвали ми убавицѫ, а хвали ми работницѫ" (= „Nu-mi lăuda mie pe femeia frumoasă, ci laudă-mi-o pe cea harnică") – Гер., РБЯ, V, p. 513 s.v. „хубавица"; *Ibidem,* p. 2 s.v. „работница"; П. Р. Слав., *Притчи*, I, p. 314; Чол., БНСб, p. 197, nr. 1916. Sau altul: „Убос кашта не врти" (= „Frumusețea nu conduce casa [cu vrednicie]") – СбНУ, X, p. 173; Гер., РБЯ, V, p. 514 s.v. „хубость". Sau o variantă foarte expresivă: „Убавиня кѫща върти ли?" (= „Frumusețea duce ea oare casa?") – П. Р. Слав., *Притчи*, II, p. 199. „Убава жена збор збира, іа работната дом

збира" (= „Femeia frumoasă adună lume [în jurul ei], iar cea harnică adună avere la casă") – СбНУ, X, p. 172. Acest proverb, foarte răspândit, cunoaşte un mare număr de variante, dintre care o relevăm pe una, unde, în locul hărniciei, apare înţelepciunea: „Хубова мома збор збира, па разумна дом збира" (= „Fata frumoasă adună lume, iar cea înţeleaptă avere casei". Prov. din Тетевенъ) – cf. СбНУ, XXXI, p. 155.

E interesant că multe variante ale proverbului respectiv ajung chiar să juxtapună în contrast pe femeia frumoasă celei urâte, arătând preferinţă pentru aceasta din urmă, pe care o consideră în mod necesar superioară prin vrednicie celei dintâi: „Хубѫвѫ жина збор збирѫ, грознѫ жина дом збирѫ" (= „Femeia frumoasă adună lume, iar cea urâtă adună avere la casă") – cf. СбБКД, I, ч. IV: Гѫбювъ, *Пословици...*, p. 27; Гер., РБЯ, II, 16 s.v. „жена", sau: „Хубавата булка сбор бере, грозната дом бере". П. Р. Слав., *Притчи*, II, p. 199; Гер., РБЯ, I, p. 248 s.v. „грозный"; *Ibidem,* V, p. 125 s.v. „сборъ"; *Ibidem,* V, p. 513 s.v. „хубавый"; sau încă: „Хубавина пазаръ събира, а груботия кѫщѫ връти" – cf. Гер., РБЯ, V, p. 513 s.v. „хубавина". Acest proverb este atât de favorit, încât el a fost atras şi de epica populară bulgară. Astfel, într-o baladă din Lomsko – cu tema însurătorii silite – tatăl, voind a-l constrânge pe flăcău sa ia de nevastă pe o fată urâtă, Росена, în locul frumoasei Mara, iubita lui, acesta se opune cu îndârjire. O mătuşă a sa, care îşi ia asupră-şi rolul de mediatoare, în favoarea tatălui, încearcă a-l convinge pe flăcău, spunându-i următoarele: „Я земи Роса, Росена,/ Не зимай Мара гиздава:/ *Убава мома збор збира,/ А грозна мома дом збира*" – cf. ТВ, p. 690, nr. 2606, v. 11-12. („Ia ia-o pe Rosa, pe Rosena,/ N-o lua pe Mara cea frumoasă;/ Căci fata frumoasă adună lume,/ Pe când fata urâtă adună casa"). Aceeaşi idee a lipsei calităţilor de bună gospodină, la o femeie frumoasă, este ilustrată – într-o formă mai laconică şi mai abstractă – şi de proverbul: „Убаина кукья не крепит" (= „Frumuseţea nu-ntăreşte casa") – prov. din Прилѣпъ, cf. СбНУ, IV, p. 248, nr. 2583.

Alte proverbe, de acelaşi tip, dar cu o înfăţişare din cele mai prozaice, exprimă în diferite chipuri ideea că frumuseţea singură, la o femeie, n-are absolut nici o valoare din punctul de vedere al folosului practic: „Убаина леп не дават" (= „Frumuseţea nu dă pâine") – СбНУ, IV, p. 249, nr. 2584; sau şi mai precis: „Убаина не се іади, само со очи се гледа" (= „Frumuseţea nu se mănâncă, ci se priveşte numai cu ochii") – СбНУ, IV, p. 249, nr. 2587; sau încă „Хубостьта са на тануръ не топи" (= „Frumuseţea nu se topeşte pe farfurie [ca s-o poţi mânca]") – cf. Чол., БНСб, p. 237, nr. 3063; Гер. РБЯ, V, p. 514 s.v. „хубость" (comp. cu prov. ucr. „Красоту на тарильці не крають" – cf. Чуб., *Труды этногр.*, I, p. 259). Altele, cu substrat etic mai pronunţat, atrag atenţia asupra caracterului, care, la femeile frumoase, nu totdeauna e în armonie cu chipul lor atrăgător: „Хубосъ-та са на чело не носи, а човѣчество-то" (= „Pe frunte nu se poartă frumuseţea, ci omenia") – cf. Чол., БНСб, p. 237, nr. 3064; Гер., РБЯ, V, p. 514 s.v. „хубость". Sau, într-o formă mult mai tranşantă şi satirică totodată: „От вън кукла,/ от вѫтрѣ панукла!" (= „Pe dinafară păpuşă, pe dinăuntru ciumă!") – Cf. Слав., *Притчи*, II, p. 18; Гер. РБЯ, IV, p. 10 s.v. „панукла". Sau încă o variantă a acestui proverb, cu sens absolut identic: „Отъ вѣнка кукла, отъ вѫтрѣ чюма" – Чол., БНСб, p. 204, nr. 2121; Гер. РБЯ, II, p. 428 s.v. „кукла"; *Ibidem,* V, p. 566 s.v. „чюма".

Scanned with OKEN Scanner

considerație de noi pentru a conchide, de exemplu, că poporul bulgar depreciază frumusețea feminină sau că o socotește drept ceva cu totul accesoriu în comparație cu alte calități. Ar fi, evident, o concluzie din cele mai false. În același timp, cu privire la aceste proverbe, ar fi totuși o eroare să negăm că ele scot în relief anumite aspecte ale spiritului realist, practic prin excelență, care caracterizează pe bulgari între celelalte națiuni din sud-estul

---

În fine, mai citățm un proverb care – referindu-se la soarta femeii frumoase – constată că, adesea, ea poate fi aducătoare de nenoroc la casa soțului ei, ceea ce face ca frumusețea feminină să fie privită cu neîncredere și din acest motiv: „Што дека е лична некоја невеста, кога е безризична?" (= „La ce bun că e frumoasă o mireasă, dacă e fără noroc?") – СбНУ, IV, p. 253, nr. 2773 (comp. cu prov. ucrainean: „Не родись хороша, а родись щастлива", sau o variantă în formă masculină, deși tot la femei se raportează în special: „Не родись красній, а родись щасній" – cf. Чуб., *Трудьі*, I, p. 304). În domeniul epicii populare bulgare în versuri, cunoaștem o baladă care – povestind viața nefericită, cu sfârșit tragic, a eroinei – o femeie neobișnuit de frumoasă – exprimă aceeași idee în versurile inițiale, ca o pregătire sumbră a ascultătorilor cântecului pentru ceea ce va urma: „Хубава й Янка хубава,/ Че защо й била хубава,/ Когато й била злочеста!?" Cf. Янковъ, БНП, отъ Бесарабия – СбНУ, XXVII, p. 55, nr. 172, v. 1.

Dintre celelalte produse folclorice, din afară de domeniul paremiologic, mai tipică – sub aspectul pe care-l examinăm aici – ni se pare balada cu următoarea temă: un gospodar foarte bogat – cu moșie și turme multe – își alungă pe harnica lui soție fiindcă e urâtă și se însoară cu o fată frumoasă. Aceasta însă îi duce în scurtă vreme gospodăria la ruină, ceea ce îl face pe erou să se căiască apoi. (СбНУ, XXI, p. 54, nr. 19). Trebuie totuși să remarcăm că, pe de altă parte, această baladă ilustrează în același timp puterea de vrajă a frumuseții feminine, care merge pân-acolo încât reușește să scoată din minți chiar pe un om însurat și chibzuit. În ciuda celor mai sus prezentate, hotărâtoare în sentimentele de atașament pentru o tânără femeie rămâne tot frumusețea fizică. Deși, din seria de proverbe menționate – care vor să pună înaintea frumuseții alte calități, ca hărnicia, inteligența, caracterul, norocul – s-ar părea că rezultă contrariul, totuși nu trebuie uitat că aceste creații folclorice sunt produse ale raționamentului rece. Atotstăpânitoare, în materie de iubire – adică de preferință a unei femei în locul altora – a fost și va fi o armonie cât mai perfectă a fizicului, efect al unui complex de însușiri estetice naturale, la care participă în rândul întâi trăsăturile feței și ochii, talia, apoi umbletul și gesturile, graiul. Calitățile feminine de ordin psihic, în cazul când ele există, vin ca o încoronare a celor anterioare. De altfel, sub imperiul iluziei, asemenea calități sunt de obicei presupuse a fi implicite unui fizic agreabil. În orice caz, pentru un tânăr bărbat, stăpânit de un afect puternic față de o femeie, ele constituie preocupări mai degrabă secundare, atunci când nu sunt cu totul uitate. E o constatare generală de psihologie umană, care se verifică și la bulgari, prin folclorul poetic propriu-zis, altul decât cel paremiologic.

Scanned with OKEN Scanner

Europei. Manifestările sufleteşti într-un asemenea spirit nu merg însă pân-acolo încât să le înăbuşe, la acest popor, pe cele ale sensibilităţii sale faţă de esteticul uman şi în special faţă de frumuseţea feminină.

Rămânem deci la constatările făcute pe temeiul creaţiunilor folclorice de generală răspândire, mai sus citate, dintre care unele reprezintă – sub aspectul realizării estetice – perfecţiunea însăşi a genului folcloric respectiv. Aşadar, dacă mentalitatea rustică de pretutindeni a poporului bulgar arată o deosebită preţuire pentru frumuseţea feminină, este de aşteptat ca aceasta să fi lăsat urme adânci şi din cele mai expresive atât în limba de toate zilele, cât şi în limba produselor sale folclorice. E ceea ce voim să demonstrăm prin chipul cum sunt calificate fetele şi nevestele, când apar ca eroine în folclorul poetic bulgar de toate genurile.

Am văzut că însuşirea dominantă, care se atribuie aici fetelor şi nevestelor, este frumuseţea. Precum am arătat deja, faptul acesta este exprimat prin aceea că apelativele sau antroponimele care o designează pe o tânără femeie apar însoţite de epitete derivate de la radicalul *гизд-*[97], iar adesea, în mod simultan, şi de acestea, şi de epitete derivate de la radicalul *хуб-*[98].

Dar cazurile când respectivele apelative şi antroponime sunt determinate în mod exclusiv de derivate ale lui *хуб-* sunt incomparabil mai numeroase. Se poate spune chiar că ele s-au cristalizat în forme stereotipe specifice limbii bulgare. Numărul lor, impresionant de mare, poate fi asemănat numai cu cel al cazurilor perfect analoage din folclorul sârbo-croat, când apelativele care-o indică pe tânăra femeie sau antroponime feminine apar însoţite de calificative derivate de la radicalul *lĕp-*[99]. Căci, în adevăr, ceea ce este *lĕp-* pentru sârbo-croaţi, este *хуб-* pentru bulgari: aceasta, atât pe terenul limbii în general, cât şi în special în domeniul antroponimiei. Începem prin a relata cazurile cele mai frecvente, care sunt cele care se referă la fete. Dintre acestea, ne oprim mai întâi la cazurile când calificativele derivate de la *хуб-* determină un apelativ care-o designează pe fată. Cel mai des întâlnim

---

[97] Cf. mai sus.
[98] Cf. mai sus.
[99] Cf. mai sus, capitolul respectiv.

Scanned with OKEN Scanner

apelativul „мома” având epitetul fie în poziția precedentă – „хубава мома”[100], fie în poziție succedentă – „мома хубава”[101]. Asemenea

---

[100] Милад., БНП, p. 437, nr. 442, v. 50; Б. Цон., РК, p. 121, v. 30; Слав ., КП., p. 30, nr. 20, v. 8; *Ibidem,* p. 31, nr. 21, v. 5; *Ibidem,* p. 240, nr. 187, v. 6; Кат., *Пам.*, p. 518, nr. 211, v. 3; П. Р. Слав., *Притчи*, II, p. 198; Мих., БНПМак., p. 43, nr. 94, v. 33; *Ibidem,* p. 76, nr. 165, v. 5; Род. Напр., VII, кн. I, p. 30, nr. 2, v. 34; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. IV, p. 292, nr. 443, v. 33, 49; *Ibidem,* ч. I, кн. V-VI, p. 196, nr. 706, v. 33; p. 245, nr. 787, v. 40; *Ibidem,* ч. II, кн. VIII-IX, p. 342, nr. 198, v. 12; ИНЕМ, VIII-IX, p. 217 (посл., nr. 5); ТВ, p. 509, nr. 1990, v. 22; *Ibidem,* p. 510, nr. 1992, v. 19, nr. 1993, v. 6; *Ibidem,* p. 688, nr. 2600, v. 7, nr. 2601, v. 6; *Ibidem,* p. 690, nr. 2606, v. 11; *Ibidem,* p. 708, nr. 2672, v. 1; *Ibidem,* p. 718, nr. 2708, v. 15; *Ibidem,* p. 730, nr. 2748, v. 6, 17, 24, 33; *Ibidem,* p. 851, nr. 3168, v. 4; *Ibidem,* p. 986, nr. 3703, v. 109; *Ibidem,* p. 999, nr. 3740, v. 27, 33; *Ibidem,* p. 1065, nr. 3981, v. 2; *Ibidem,* p. 1067, nr. 3987, v. 11; СбНУ, I, p. 20, nr. 8, v. 36; *Ibidem,* VI, p. 12, nr. 15, v. 2, 32; *Ibidem,* VII, p. 40, nr. 16, v. 14, 20; *Ibidem,* VIII, p. 32, nr. 2, v. 21, 29; p. 112, nr. 7, v. 10; *Ibidem,* XI, p. 12, nr. 13, v. 29; p. 43, nr. 3, v. 2; *Ibidem,* XII, p. 26, nr. 17, v. 5; *Ibidem,* XIII, p. 32, nr. 1, v. 6; p. 33, nr. 2, v. 7; *Ibidem,* XIV, p. 27, nr. 2, v. 8; *Ibidem,* XVI-XVII, ч. II, p. 76, nr. 2, v. 26; *Ibidem,* XXI, p. 26, nr. 79, v. 14; *Ibidem,* XXII, p. 50, nr. 13, v. 21; p. 124, nr. 17, v. 21; p. 127, nr. 25, v. 42; *Ibidem,* XXVI, p. 72, nr. 49, v. 3, 7; p. 183, nr. 193, v. 37, 48, 56; p. 227, nr. 277, v. 22; *Ibidem,* XXXII, p. 526, nr. 11, v. 27; *Ibidem,* XXXV, p. 287, nr. 322, v. 36; p. 288, nr. 323, v. 26; *Ibidem,* XXXVIII, p. 74, nr. 110, v. 26; *Ibidem,* XXXIX, col. Букор., p. 104, nr. 288, v. 18; p. 132-133, nr. 285, v. 4; p. 147, nr. 320, v. 26; p. 194, nr. 422, v. 18; col. Стоинъ, p. 147, nr. 327, v. 5; p. 195, nr. 430, v. 15, nr. 431, v. 15; МП, III, кн. 2, p. 106, nr. 17; *Ibidem,* X, кн. 3-4, p. 143, nr. 10, v. 3; ИССФ, VII, p. 164 (basm); БН, II, кн. 1, p. 39, v. 22; Анг.– Вак., *Нар. Лир.*, p. 113, nr. 90, v. 31.

[101] Илиевъ, *Сб.*, p. 241, nr. 194, v. 2; Милад., БНП, p. 192, nr. 134, v. 57; *Ibidem,* p. 402, nr. 360, v. 1; *Ibidem,* p. 457, nr. 502, v. 2; Б. Цон., РК, p. 76, v. 9; *Ibidem,* p. 78, v. 61; *Ibidem,* p. 121, v. 1, 27; *Ibidem,* p. 123, v. 7; *Ibidem,* p. 146, v. 2; *Ibidem,* p. 224, v. 1; Безс., БП, p. 88, nr. 17, v. 43; Мих., БНПМак., p. 71, nr. 155, v. 7; Чол., БНСб, p. 323, nr. 66, v. 18; *Ibidem,* p. 325, nr. 67, v. 49; Род. Напр., VII, кн. II, p. 62, nr. 5, v. 18; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III, p. 60, nr. 320, v. 8, 10, 12, 29, 31; *Ibidem,* ч. I, кн. IV, p. 291, nr. 443, v. 12; *Ibidem,* ч. I, кн. V-VI, p. 181, nr. 686, v. 9, 19; p. 245, nr. 787, v. 3, nr. 788, v. 1; p. 406, nr. 1075, v. 6; p. 428, nr. 1131, v. 12; ИНЕМ, VIII-IX, p. 200, nr. 16, v. 1; ТВ, p. 190, nr. 816, v. 1; *Ibidem,* p. 285, nr. 1207, v. 12; *Ibidem,* p. 574, nr. 2200, v. 8; *Ibidem,* p. 585, nr. 2238, v. 8; *Ibidem,* p. 723, nr. 2723, v. 7; *Ibidem,* p. 828, nr. 3085, v. 13; *Ibidem,* p. 842, nr. 3139, v. 2; *Ibidem,* p. 867, nr. 3231, v. 4; *Ibidem,* p. 922, nr. 3489, v. 3; *Ibidem,* p. 999, nr. 3740, v. 6; СбНУ, I, p. 19, nr. 4, v. 3; p. 20, nr. 8, v. 3, 29; p. 25, nr. 18, v. 59; p. 47, nr. 2, v. 1; *Ibidem,* II, p. 17, nr. 1, v. 28; p. 42, nr. 2, v. 1; *Ibidem,* III, p. 49, nr. 5, v. 1; p. 51, nr. 12, v. 1, 14; p. 53, nr. 17, v. 1; *Ibidem,* VI, p. 17, nr. 1, v. 5, 8; *Ibidem,* VII, p. 38, nr. 9, v. 9; p. 41, nr. 19, v. 1; p. 155 (basm); *Ibidem,* IX, p. 33, nr. 1, v. 36; *Ibidem,* XI, p. 59, nr. 3, v. 12; *Ibidem,* XII, p. 26, nr. 17, v. 34; p. 29, nr. 6, v. 1; p. 31-32, nr. 11, v. 22, 39; *Ibidem,* XIII, p. 48, nr. 2, v. 20; p. 247, nr. 1, v. 4; *Ibidem,* XIV, p. 39, nr. 5, v. 1; *Ibidem,* XV, p. 163, nr. 5, v. 2;

Scanned with OKEN Scanner

asociaţii ale apelativului cu epitetul în chestiune pot fi alteori însoţite şi de prenumele fetei, care le poate succeda sau preceda. Când le succedează, remarcăm două aspecte distincte: a) *хубава мома N.* – precum: „х. м. Велѫ”[102], „х. м. Милкана”[103], „у. м. Іурданкѫ”[104], „х. м. Драгана”[105], „у. м. Еринка”[106], „у. м. Мара”[107]; b) *мома хубава N.* – precum: „м. х. Скумріа”[108], „м. х. Керанка”[109], „м. у. Керайна”[110], „м. х. Яника”[111], „м. у. Тодоро”[112], „м. х. Тудорка ”[113], „м. х. Дафина”[114], „м. х. Марие”[115], „м. у. Радуно”[116], „м. х. Драгано”[117], „м. х. Милице”[118], „м. х. Петкано”[119], „м. х. Йордана”[120].

Ibidem, XVI-XVII, ч. II, p. 46, nr. 10, v. 25; *Ibidem,* XXII, p. 30, nr. 46, v. 12, 17; p. 69, nr. 46, v. 24, 32; p. 112, nr. 120, v. 2; *Ibidem,* XXV, p. 18-19, nr. 36, v. 8, 80; p. 41, nr. 2, v. 30; p. 103, nr. 16, v. 16, 17; *Ibidem,* XXVI, p. 254, nr. 339, v. 41; *Ibidem,* XXVII, p. 40, nr. 122, v. 2; p. 225, nr. 83, v. 36; p. 286, nr. 172 var. A, v. 2; *Ibidem,* XXVIII, p. 369, nr. 1, v. 3; *Ibidem,* XXXI, p. 185, nr. 5, v. 19, nr. 7, v. 15; *Ibidem,* XXXV, p. 180, nr. 187, v. 11; p. 287, nr. 322, v. 4; *Ibidem,* XXXVIII, p. 11, nr. 8, v. 12, 18; p. 39, nr. 8, v. 1, 7, nr. 10, v. 29; p. 95, nr. 149, v. 12; p. 143, nr. 237, v. 16; *Ibidem,* XXXIX, col. Бук., p. 13, nr. 4, v. 5; p. 15, nr. 11, v. 1; p. 24, nr. 41, v. 1; p. 83, nr. 184, v. 13; p. 85, nr. 189, v. 1; p. 95, nr. 209, v. 1; p. 133, nr. 285, v. 9; p. 180, nr. 394, v. 1, 8, 14; p. 209, nr. 452, v. 1; col. Ст., p. 112, nr. 247, v. 1; p. 150, nr. 333, v. 4; p. 157, nr. 347, v. 1; p. 178, nr. 393, v. 1; p. 222, nr. 495, v. 1; col. Кац., p. 19, nr. 36, v. 6; p. 22, nr. 41, v. 10; p. 35, nr. 69, v. 1; *Ibidem,* XL, p. 388, nr. 13, v. 18, 24; *Ibidem,* XLI, p. 403, nr. 3, v. 4; МП, I, кн. 4, p. 87, nr. 4, v. 20; *Ibidem,* III, кн. 4, p. 94, nr. 3, v. 5; ИССФ, VII, p. 304, nr. 29, v. 11, 20; p. 311, nr. 38, v. 11, nr. 39, v. 18; Арн., *Св.*, p. 114.

[102] Илиевъ, *Сб.*, p. 337, nr. 277, v. 1.

[103] ТВ, p. 177, nr. 763, v. 5.

[104] СбНУ, XIII, p. 48, nr. 2, v. 21.

[105] *Ibidem,* XXXIX col. Бук., p. 174-175, nr. 382, v. 1, 6, 11, 16.

[106] *Ibidem,* XLI, p. 410, v. 3.

[107] Мих., БНПМак., p. 78, nr. 169, v.15.

[108] Чол., БНСб., p. 283, nr. 28, v. 40.

[109] ТВ, p. 339, nr. 1404, v. 9.

[110] *Ibidem,* p.1049, nr. 3922, v. 2.

[111] *Ibidem,* p. 1042, nr. 3896, v. 2.

[112] СбНУ, I, p. 20, nr. 8, v. 8, 28; ТВ, p. 1050, nr. 3924, v. 10.

[113] СбНУ, XXXI, p. 196, nr. 3, v. 6.

[114] *Ibidem,* p. 213, nr. 7, v. 2, 51; *Ibidem,* XXXVIII, p. 18, nr. 3, v. 15.

[115] *Ibidem,* XXXVIII, p. 99, nr. 66, v. 2.

[116] *Ibidem,* XVI-XVII, ч. II, p. 120, nr. 8, nota 1.

[117] *Ibidem,* XXXI, p. 189, nr. 2, v. 6.

[118] *Ibidem,* p. 197, nr. 5, v. 3.

[119] *Ibidem,* p. 216-217, nr. 10, v. 29, 67.

Scanned with OKEN Scanner

Când prenumele are poziție precedentă, remarcăm unicul aspect foarte frecvent, *N. мома хубава*: „Ордена, м. х.”[121], „Рада, м. х.”[122], „Радула м. х.” „Ратка, м. х.”[123], „Радинка, м. х.”[124], „Меглена, м. х.”[125], „Кълино, м. х.”[126].„Калинка, м. х.”[127], „Марія, м. х.”[128], „Мърійкѫ, м. х.”[129], „Марина, м. х.”[130], „Мѫринкѫ, м. х.”[131], „Маруда, м. х.”[132], „Петкано, м. у.”[133], „Димяна, м. х.”[134], „Денка, м. х.”[135], „Галунка, м. х.”[136], „Фросино, м. х.”[137], „Занке ле, м. х.”[138], „Дил'ано, м. х.”[139], „Кръстина, м. х.”[140], „Добро, м. у.”[141], „Въклино, м. у.”[142], „Елвано, м. у.”[143], „Ганке ле, м. х.”[144], „Тудоро,

---

[120] ТВ, p. 285, nr. 1207, v. 13.
[121] Милад., БНП, p. 33, nr. 33, nota *.
[122] Б. Цон., РК, p. 37, v. 22; *Ibidem,* p. 95, v. 85; Шапк., ч. I, кн. III, p. 44, nr. 309, v. 1; *Ibidem,* ч. I, кн. V-VI, p. 250, nr. 792, v. 10, 67; СбНУ, X, p. 21, nr. 4, v. 25, 53; Шапк., Сб. ч. I, кн. V-VI, p. 245, nr. 788, v. 1.
[123] ТВ, p. 340, nr. 1407, v. 9, 32; СбНУ, X, p. 21, nr. 4, v. 41; СбНУ, XXVI, p.186, nr. 198, v. 37-38; *Ibidem,* p. 289, nr. 421, v. 13, 23.
[124] Слав., КП, p. 226, nr. 179, v. 1, 16, 21, 27, 32.
[125] *Ibidem,* p. 164, nr. 136, v. 1, 12, 19.
[126] СбНУ, XXXV, p. 271, nr. 281, v. 7; СбНУ, XXXIX col. Бук., p. 51, nr. 114, v. 11; *Ibidem,* col. Ст., p. 227, nr. 508, v. 1.
[127] Чол., БНСб., p. 264, nr. 6, v. 2, 34; СбНУ, XXVI, p. 78, nr. 60, v. 5; *Ibidem,* p. 194, nr. 209, v. 39; *Ibidem,* p. 245, nr. 324, v. 2, 27, 35; СбНУ, XXXV, p. 268, nr. 273, v. 4, 15, 29, 43, 50; *Ibidem,* p. 284, nr. 314, v. 2.
[128] Чол., БНСб., p. 333-334, nr. 77, v. 2, 48.
[129] СбНУ, XXVI, p. 204, nr. 231, v. 10; СбНУ, XXVII, p. 141, nr. 16, v. 19, 51; *Ibidem,* p. 306, nr. 216, v. 20, 26; СбНУ, XXXVIII, p. 35, nr. 17, v. 2, 22.
[130] ТВ; p. 751, nr. 2826, v. 7, 20.
[131] СбНУ, XXII, p. 54, nr. 24, v. 1, 66; СбНУ, XXVI, p. 100, nr. 90, v. 36; *Ibidem,* p. 273, nr. 372, v. 13, 16; ИССФ, VII, p. 169, v. 7; ИНЕМ, II, кн. I-II, p. 87, nr. 1, v. 11, 22.
[132] Род. Напр., VI, кн. V-VI p. 143-144, nr. 2, v. 3, 6, 17, 32.
[133] ТВ, p. 391, nr. 1581, v. 1; СбНУ, XLI, p. 415, v. 1.
[134] Род. Напр., VII, кн. I, p. 31-32, nr. 3, v. 1, 13, 21, 29.
[135] ТВ, p. 237, nr. 1016, v. 7.
[136] *Ibidem,* p. 593, nr. 2263, v. 1, nr. 2264, v. 5.
[137] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III, p. 13, nr. 290, v. 25, 69, 83.
[138] ТВ, p. 718, nr. 2708, v. 1, 14.
[139] СбНУ, XXXVIII, p. 35-36, nr. 19, v. 2, 4, 6...etc.
[140] *Ibidem,* XXV, p. 69, nr. 77, v. 1, 3, 5.
[141] *Ibidem,* X, p. 63, v. 1.
[142] *Ibidem,* XXXVIII, p. 83, nr. 134, v. 1, 13.
[143] *Ibidem,* XI, p. 65, nr. 1, v. 1, 12.

Scanned with OKEN Scanner

м. х.”[145], „Тудоркѫ, м. х.”[146], „Груздена, м. х.”[147], „Гроздае ле, м. х.”[148], „Кальо, м. х.”[149], „Кѫлуце, м. … іуб”[150], „Кълуткѫ, м. х.”[151], „Дрѫгано, м. х.”[152], „Дрѫганка, м. х.”[153], „Вишу лйо, м. х.”[154], „Съвдано, м. у.”[155], „Льульано, м. у.”[156], „Юрданкѫ, м. х.”[157], „Аргирке, м. х.”[158], „Еленка, м. х.”[159], „Гюрге ле, м. х.”[160], „Гергино, м. х.”[161], „Станке ле, м. х.”[162], „Ниделйо, м. х.”[163], „Неда ми, м. х.”[164], „Недички, м. х.”[165], „Ерина, м. х.”[166], „Иринкѫ, м. х.”[167], „Бойно ле, м. х.”[168], „Бонке ле, м. х.”[169], „Донки ле,

---

[144] *Ibidem,* XXXV, p. 102, nr. 99, v. 25; *Ibidem,* p. 181, nr. 187, v. 53.
[145] *Ibidem,* XXXI, p. 188, nr. 1, v. 23; *Ibidem,* XXXIX, col. Ст., p. 266, nr. 599, v. 1, 240.
[146] *Ibidem,* XXVI, p. 48, nr. 25, v. 34, 58; *Ibidem,* p. 52, nr. 30, v. 11; *Ibidem,* p. 209, nr. 240, v. 6; *Ibidem,* XXXV, p. 197-198, nr. 211, v. 13, 45; *Ibidem,* XXXVIII, p. 97, nr. 152, v. 21; XXXIX, col. Бук., p. 90, nr. 197, v. 34.
[147] *Ibidem,* XXXVI, p. 80, nr. 264, v. 15.
[148] *Ibidem,* XXXIX, col. Ст., p. 50, nr. 94, v. 1.
[149] *Ibidem,* XXV, p. 64, nr. 62, v. 1.
[150] *Ibidem,* XIII, p. 134, nr. 14, v. 2, 17, 30, 41; *Ibidem,* XV, p. 26, nr. 4, v. 2, 17, 30.
[151] *Ibidem,* XXXV, p. 106, nr. 104, v. 7.
[152] *Ibidem,* XIII, p. 128-129, nr. 5, v. 10, 29.
[153] *Ibidem,* XXII, p. 69, nr. 46, v. 40; *Ibidem,* XXVI, p. 178, nr. 185, v. 10; *Ibidem,* XXVII, p. 211, nr. 71, v. 12.
[154] *Ibidem,* XXVI, p. 212, nr. 248, v. 6.
[155] *Ibidem,* XXXVIII, p. 40-41, nr. 27, v. 8, 9, 22.
[156] *Ibidem,* XIII, p. 74, nr. 2, v. 2, 13; ТВ, p. 973, nr. 3677, v. 1, 61.
[157] Чол., БНСб., p. 279, nr. 25, v. 7; СбНУ, XXVI, p. 172, nr. 173, v. 2, 25, 34; *Ibidem,* p. 248, nr. 329, v. 7.
[158] СбНУ, XXVI, p. 272, nr. 370, v. 5, 20.
[159] *Ibidem,* XXVII, p. 66-67, nr. 194, v. 1, 32.
[160] Анг. – Вак., *Нар. Лит.*, p. 41-42, nr. 19[б], v. 1, 7; СбНУ, XXXVI, p. 49, nr. 122, v. 1.
[161] СбНУ, XXXIX, col. Ст., p. 187, nr. 413, v. 1, 14; Анг. – Вак., *Нар. Лит.*, p. 187-188, nr. 159[б], v. 1, 20.
[162] СбНУ, XXVII, p. 286, nr. 172, var. Б., v. 6, 11.
[163] СбНУ, XXVI, p. 80, nr. 62, v. 24; *Ibidem,* XXVII, p. 66, nr. 192, v. 20; Анг. – Вак., *Нар. Лит.*, p. 112-113, nr. 90, v. 1, 12, 28.
[164] СбНУ, XXV, p. 13, nr. 23, v. 17.
[165] *Ibidem,* XXVI, p. 213, nr. 250, v. 2, 13.
[166] ТВ, p. 706, nr. 2665, v. 1-2.
[167] СбНУ, XXVI, p. 166, nr. 163, v. 20, 50; *Ibidem,* p. 214-216, nr. 253, v. 31, 74, 81, 93, 105, 122, 135, 147, 169, 185, 201, 213; *Ibidem,* XXVII, p. 140, nr. 15, v. 34, 53; *Ibidem,* XXXVIII, p. 101, nr. 161, v. 40, 72.
[168] *Ibidem,* XXXV, p. 233, nr. 239, v. 38, 40.
[169] *Ibidem,* XXXVI, p. 64, nr. 219, v. 6.

Scanned with OKEN Scanner

м. х.”[170], „Мъргитѫ, м. х.”[171], „Марго ліо, м. х.”[172], „Руса, м. х.”[173], „Руске ле, м. у.”[174], „Мумьанѫ, м. х.”[175], „Мил’ано, м. х.”[176], „Милканѫ, м. х.”[177], „Цано льо, м. х.”[178], „Скумрія, м. х.”[179], „Янка, м. х.”[180], „Дафинка, м. х.”[181].

Câteodată, această triplă asociere apare şi cu numele la mijloc, între apelativ şi epitet, sub forma: „мома N. хубава”: „мома Керайна хубава”[182], „м. Тодора х.”[183], „м. Іеленка х.”[184], „м. Разходке іуб.”[185], „м. Калина х.”[186], „м. Драгано х.”[187].

Întâlnim, de asemenea, deşi mai rar, şi asocierea epitetului nostru cu apelativul diminutiv „момиче” (sau, uneori, chiar cu „момиченце”, „момица”, „моминка”), în ambele poziții posibile: „хубаво момиче”[188] şi „момиче хубаво”[189] (sau „момица

---

[170] ТВ, p. 861, nr. 3206, v. 3; СбНУ, XXVII, p. 183, nr. 48, v. 30; *Ibidem,* XXXI, p. 185, nr. 7, v. 1.
[171] СбНУ, XXXV, p. 294-295, nr. 335, v. 1, 9; СБА, XLV, p. 138, nr. 14, v. 1.
[172] СбНУ, XXXV, p. 360, nr. 435, v. 19.
[173] Род. Напр. VII, кн. V, p. 134-135, nr. 14, v. 1, 20, 26, 31; СбНУ, IX, p. 33, v. 18; *Ibidem,* XXXIX, col. Ст., p. 70, nr. 136, v. 8.
[174] СбНУ, VII, p. 19, nr. 3, v. 32; *Ibidem,* XXII, p. 110, nr. 115, v. 7, 13; *Ibidem,* XXXV, p. 304, nr. 354, v. 14.
[175] *Ibidem,* XXII, p. 62-63, nr. 39, v. 2, 58; *Ibidem,* XXVI, p. 106-107, nr. 95, v. 13, 195; *Ibidem,* XXVII, p. 238, nr. 98, v. 27.
[176] *Ibidem,* XXXVIII, p. 36, nr. 21 (refren).
[177] ИССФ, VII, p. 170, v. 6, 20; СбНУ, XXXV, p. 162, nr. 165, v. 17, 42, 47, 57.
[178] СбНУ, XXII, p. 62, nr. 38, v. 62.
[179] Чол., БНСб., p. 282, nr. 28, v. 2.
[180] Б. Цон., РК., p. 164, v. 2.
[181] ТВ, p. 301, nr. 1266, v. 11.
[182] *Ibidem,* p. 287, nr. 1215, v. 2
[183] *Ibidem,* p. 232, nr. 999, v. 7; p. 811, nr. 3034, v. 7; СбНУ, XLI, p. 394, v. 1; БП, I, кн. I, p. 135, nr. 4, v. 1.
[184] СбНУ, XXXVIII, p. 23, nr. 4, v. 16.
[185] *Ibidem,* XVI-XVII, ч. II, p. 78, nr. 2, v. 9, 29, 30, 36.
[186] ТВ, p. 1063, nr. 3972, v. 2.
[187] Слав., КП, p. 209, nr. 171, v. 16.
[188] СбНУ, XVI-XVII, ч. II, p. 196, nr. 9, v. 1; *Ibidem,* XXVII, p. 321, nr. 5 (basm).
[189] ИНЕМ, VIII-IX, p. 199, nr. 8, v. 1, 5, 10; СбНУ, XIV, p. 4, nr. 3, v. 1; *Ibidem,* XXXI, p. 212, nr. 6, v. 38; *Ibidem,* XXXIX, col. Бук., p. 193, nr. 418, v. 9; *Ibidem,* col. Кац. p. 43, nr. 88, v. 4.

Scanned with OKEN Scanner

хубава"[190], „моминка хубава"[191]). La plural, împerecherea epitetului în chestiune cu apelativul respectiv apare de obicei sub forma „моми хубави"[192] sau „хубави моми"[193]. „Девойка", un alt apelativ care o designează pe fată, deşi e mai puţin răspândit ca „мома", figurează totuşi destul de frecvent în folclorul bulgar, însoţit de epitetul nostru în poziţiile: „девойка хубава"[194] sau, la vocativ, având de predilecţie interjecţia „мари"

---

[190] ИНЕМ, VIII-IX, p. 198, nr. 6, v. 1; СбНУ, III, p. 48, nr. 1, v. 1, 15; *Ibidem,* VII, p. 36, nr. 2, v. 13; *Ibidem,* p. 39, nr. 14, v. 1; *Ibidem,* p. 40, nr. 17, v. 11, 25; *Ibidem,* p. 42, nr. 22, v. 1, 13; *Ibidem,* XXXIX, col. Ст., p. 249, nr. 558, v. 15.

[191] СбНУ, XXXIX, col. Ст., p. 292, nr. 654, v. 1.

[192] Милад., БНП, p. 394, nr. 339, v. 8, 13, 17; *Ibidem,* p. 407, nr. 373, v. 4; *Ibidem,* p. 436, nr. 442, v. 3; Б. Цон., p. 121, v. 3; Безс., БП, p. 44, nr. 5, v. 76; *Ibidem,* p. 94, nr. 19, v. 2; Слав., КП, p. 79, nr. 64[a], v. 19; Кат., *Пам.*, p. 100, nr. 31, v. 8; *Ibidem,* p. 164, nr. 78, v. 8; Мих., БНПМак., p. 89, nr. 197, v. 7; *Ibidem,* p. 149, nr. 274, v. 4; *Род. Напр.*, VII, кн. I, p. 29, nr. 2, v. 2, 8; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 245, nr. 787, v. 10; *Ibidem,* p. 245-246, nr. 788, v. 12, 19, 86, 93; ТВ, p. 333, nr. 1383, v. 4; *Ibidem,* p. 490, nr. 1930, v. 3, nr. 1931, v. 3; *Ibidem,* p. 519, nr. 2024, v. 1, 5, 6; *Ibidem,* p. 669, nr. 2534, v. 6; *Ibidem,* p. 843, nr. 3142, v. 6; *Ibidem,* p. 861, nr. 3207, v. 6; *Ibidem,* p. 966, nr. 3662, v. 2; *Ibidem,* p. 981, nr. 3692, v. 12; *Ibidem,* p. 991, nr. 3713, v. 3; *Ibidem,* p. 1026, nr. 3839, v. 5; СбНУ, II, p. 17, nr. 1, v. 22; *Ibidem,* VI, p. 20, nr. 2, v. 5; *Ibidem,* IX, p. 29, nr. 12, v. 29; *Ibidem,* XII, p. 19, nr. 5, v. 2; *Ibidem,* XIII, p. 131, nr. 9, v. 3; *Ibidem,* XVI- XVII, ч. II, p. 136, nr. 1, v. 11; *Ibidem,* XIX, p. 18, nr. 1, v. 24; *Ibidem,* XXV, p. 41, nr. 2, v. 29; *Ibidem,* p. 46, nr. 18, v. 6; *Ibidem,* p. 70, nr. 82, v. 15; *Ibidem,* XXVI, p. 55, nr. 33, v. 147; *Ibidem,* p. 169, nr. 168, v. 43; *Ibidem,* p. 286, nr. 413, v. 4; *Ibidem,* p. 292, nr. 431, v. 3; *Ibidem,* XXVII, p. 44, nr. 140, v. 3; *Ibidem,* p. 267, nr. 133, v. 9; *Ibidem,* p. 288, nr. 177, v. 17; *Ibidem,* p. 312, nr. 330, v. 6, 8; *Ibidem,* XXVIII, p. 369, v. 7; *Ibidem,* XXXI, p. 180-181, nr. 6, v. 6, 10; *Ibidem,* XXXV, p. 139, nr. 141, v. 35; *Ibidem,* p. 180, nr. 187, v. 6; *Ibidem,* p. 287, nr. 322, v. 5; *Ibidem,* p. 291-292, nr. 328, v. 4, 20, 30, 36, 38; *Ibidem,* p. 304, nr. 354, v. 9; *Ibidem,* XXXVIII, p. 94, nr. 39, v. 6; *Ibidem,* XXXIX, col. Бук., p. 17, nr. 18, v. 3; *Ibidem,* p. 120, nr. 259, v. 8; *Ibidem,* col. Кац., p. 16, nr. 28, v. 4; МП, I, кн. 4, p. 86, nr. 2, v. 6, 15; МП, IX, кн. 3-4, p. 169, nr. 4, v. 2; Анг.– Вак., *Нар. Лир.*, p. 112, nr. 90, v. 3.

[193] Драг,. *Мак. – Сл. сб.*, p. 193, nr. 143, v. 13; П. Р. Слав., *Притчи*, II, p. 199; ТВ, p. 144, nr. 620, v. 6, 7; *Ibidem,* nr. 621, v. 2; *Ibidem,* p. 490, nr. 1928, v. 2-3, nr. 1929, v. 2; *Ibidem,* p. 640, nr. 2432, v. 7; *Ibidem,* p. 673, nr. 2546, v. 5; *Ibidem,* p. 769, nr. 2888, v. 18; *Ibidem,* p. 825, nr. 3075, v. 1; *Ibidem,* p. 1057, nr. 3950, v. 4; СбНУ, III, p. 41, nr. 4, v. 8; *Ibidem,* IV, p. 213, nr. 870 (prov.); *Ibidem,* VIII, p. 91, nr. 2, v. 4; *Ibidem,* XXVI, p. 53, nr. 33, v. 32; *Ibidem,* XXXVIII, p. 122, nr. 203, v. 2; Анг. Вак., *Нар. Лир.*, p. 74, nr. 49, v. 6.

[194] Милад., БНП, p. 381, nr. 303, v. 1; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. I, p. 118, nr. 154, v. 10; *Ibidem,* ч. I, кн. V-VI, p. 457, nr. 1275, v. 1; МП, III, кн. I, p. 111, nr. 1, v. 1; *Ibidem,* кн. 2, p. 99, nr. 10, v. 1; *Ibidem,* III, кн. 4, p. 94, nr. 2, v. 9, 10; МП, VI, кн. 4, p. 115, v. 1; МП, X, кн. 3-4, p. 143, nr. 9, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

interpusă între apelativ şi epitet[195], şi „хубава девойка”[196]. Uneori, între respectivul apelativ şi „хубава”, se mai interpune încă vreun alt epitet, de exemplu: „девоіко, калеш іубава”[197], „девокьо, бре мила, убава”[198], sau „убаво, гледано девойко”[199], „убъвъ, руса д’ъвоікъ”[200]. Asemenea asociații ale apelativului acesta cu epitetul „хубава” – în formele lor cele mai simple – pot fi câteodată precedate de prenumele fetei: „Янка д. х.”[201] sau „Елена, убаа девойка”[202], „Дена, х. д.”[203], „Сифирудо, х. д.”[204]. Rareori, vreuna din respectivele asociații are rol apozitiv pe lângă apelativul „мома”, de exemplu: „мома йубава девойкьа”[205]. Remarcăm însă că şi grupul mai sus prezentat, „мома хубава”, are adesea funcție apozitivă pe lângă apelativul „девойка”, de exemplu: „дивойко, мума хубѫвѫ”[206], sau chiar pe lângă „девица”, de exemplu: „девица мома хубава”[207].

---

[195] Ex. „деавоіко маіри хубава”, СбНУ, V, p. 33, nr. 2, v. 1, nr. 3, v. 10, nr. 4, v. 1; *Ibidem,* p. 34, nr. 10, v. 1; *Ibidem,* p. 34-35, nr. 11, v. 1, 10; *Ibidem,* XXXIX, col. Бук., p. 17, nr. 18, v. 1; *Ibidem,* p. 84, nr. 186, v. 3, 8; col. Ст., p. 77, nr. 156, v. 1, nr. 157, v. 1; *Ibidem,* p. 178-179, nr. 394, v. 1, 6, 13; *Ibidem,* p. 190, nr. 419, v. 1; *Ibidem,* p. 200, nr. 442, v. 6; *Ibidem,* p. 222, nr. 496, v. 5; *Ibidem,* p. 252, nr. 563, v. 1; *Ibidem,* p. 261, nr. 586, v. 1; col. Кац, p. 4, nr. 4, v. 1; *Ibidem,* p. 13, nr. 23, v. 1, 11; p. 32, nr. 63, v. 1; МП, III, кн. 2, p. 102, nr. 3, v. 1.

[196] Милад., БНП, p. 83-84, nr. 60, v. 66, 71, 97; *Ibidem,* p. 464, nr. 520, v. 2; *Ibidem,* p. 467, nr. 527, v. 3, 7; *Ibidem,* p. 474, nr. 543, v. 10; *Ibidem,* p. 475, nr. 545, v. 9; Драг., *Мак. – сл. сб.*, p. 101, nr. 5, v. 19, 31, 36; *Ibidem,* p. 219-220, nr. 170, v. 4, 6, 12, 16, 27, 31, 34; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 346, nr. 957, v. 2; ТВ, p. 205, nr. 885, v. 1; *Ibidem,* p. 258, nr. 1100, v. 1, 7; *Ibidem,* p. 274, nr. 1164, v. 4, 9; *Ibidem,* nr. 1165, v. 4; *Ibidem,* p. 292, nr. 1235, v. 6, 8; *Ibidem,* p. 326, nr. 1361, v. 10, 17, 19, 24; *Ibidem,* p. 336, nr. 1395, v. 2; *Ibidem,* p. 345, nr. 1418, v. 13; СбНУ, V, p. 194 (basm); *Ibidem,* X, p. 42, nr. 32, v. 1; *Ibidem,* p. 47, nr. 8, v. 8, nr. 10, v. 6; *Ibidem,* XI, p. 40-41, nr. 2, v. 32, 34, 65, 78, 146, 154, 165, 166, 171, 178; *Ibidem,* XVI-XVII, ч. II, p. 122, nr. 15, v. 10; *Ibidem,* p. 206, nr. 21, v. 15, 20; *Ibidem,* XIX, p. 42 (basm); *Ibidem,* XLI, p. 418, nr. 3, v. 6; *Ibidem,* p. 420, nr. 6, v. 1, 8; *Ibidem,* p. 423, nr. 4, v. 14, 19; МП, VI, кн. 4, p. 113, v 1.

[197] СбНУ, IX, p. 95, nr. 18, v. 1, 3, 7.

[198] *Ibidem,* VII, p. 23, nr. 6, v. 1-2; *Ibidem,* VIII, p. 60, v. 72.

[199] Арн, БСО, p. 108, v 1.

[200] СбНУ, XXXVIII, p. 64, nr. 88, v. 4.

[201] Слав., КП, p. 73, nr. 60, v. 1, 10.

[202] Милад., БНП, p. 431, nr. 430, v. 9.

[203] *Ibidem,* p. 477, nr. 551, v. 4.

[204] СбНУ, XXXV, p. 277, nr. 297, v. 1.

[205] ТВ, p. 198, nr. 854, v. 2.

[206] СбНУ, XXVI, p. 177, nr. 183, v. 9; *Ibidem,* p. 273, nr. 373, v. 5.

[207] *Ibidem,* XXXI, p. 164, nr. 2, v. 11.

Scanned with OKEN Scanner

Interesant e însă că grupul „хубава девойка" apare nu o dată, în textele folclorice bulgare, cu rolul de apoziție, chiar pe lângă apelativul „девойка", de exemplu: „девойко, убава девойко"[208]. În fine, mai relatăm că diminutivul „девойче" este, de asemenea, determinat de epitetul nostru, atât sub aspectul „хубаво девойче"[209], cât şi sub aspectul invers: „девойче хубаво"[210]. Uneori, între cele două elemente ale acestui grup se mai interpune un epitet, de exemplu: „Девойче мило, хубаво!"[211]

În formă pluralã, întâlnim destul de curent aspectele: „девойки хубави"[212] şi „хубави девойки"[213]. Dar nu sunt puțin numeroase nici cazurile când diferite apelative, care o indică pe mireasă sau pe tânăra femeie, apar şi ele însoțite de epitetul „хубава". Dintre acestea, cel dintâi care trebuie amintit pentru frecvența lui mare este desigur „булка", față de care calificativul nostru ia poziție atât succedentă „булка хубава"[214], cât şi precedentă „хубава булка"[215]. Această

---

[208] Милад., БНП, p. 499, nr. 616, v. 1; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 346, nr. 957, v. 1.

[209] СбНУ, VI, p. 53, nr. 2, v. 29, 45; ТВ, p. 687, nr. 2598, v. 14, 16; Стоиловъ, *Сб.*, p. 19, nr. 9, v. 14.

[210] Între cele două elemente ale grupului în chestiune întâlnim adesea interjecția „мари" sau „мори" („море"): „девоiче мори убаво" – cf. СбНУ, XV, p. 55, nr. 12, v. 6; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. I, p. 152-153, nr. 230, v. 1, 12. Alteori, interjecția „мари" precedează grupul, în timp ce în interiorul grupului apare interjecția „ле": „мари девойче ле йубаво" – СбНУ, XXXIX, col. Ст. p. 254, nr. 569, v. 2.

[211] Стоиловъ, *Сб.*, p. 19, nr. 9, v. 1, 29; Слав. КП, p. 157, nr. 131, v. 1, 15. Alteori, între cele două epitete şi apelativ se interpune interjecția vocativă „бре": „девойче, бре, милно юбаво" – cf. Мих., БНПМак., p. 73, nr. 159, v. 1, 22.

[212] Милад., БНП, p. 431, nr. 431, v. 2; *Ibidem,* p. 444, nr. 465, v. 2; Чол., БНСб, p. 350, nr. 111, v. 6; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. I, p. 130, nr. 177, v. 2; СбНУ, XIII, p. 115, nr. 14, v. 1, 18, 19.

[213] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 456, nr. 1274, v 2.; ТВ, p. 744, nr. 2795, v. 5; *Ibidem,* p. 852, nr. 3169, v. 3; МП, I, кн. 4, p. 89, nr. 5, v. 6; *Ibidem,* p. 90, nr. 12, v. 6; СбНУ, XXVI, p. 239, nr. 304, v. 16.

[214] Илиевъ, *Сб.*, p. 241, nr. 194, v. 1; Безс., БП, p. 248, nr. 51, v. 6; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III, p. 73, nr. 333, v. 5; ТВ, p. 805, nr. 3014, v. 5; ИССФ, VII, p. 418, nr. 1, v. 4; *Ibidem,* p. 424, nr. 7, v. 13; СбНУ, VI, p. 86, nr. 4, v. 3; *Ibidem,* XXII-XXIII, p. 61, nr. 37, v. 21; *Ibidem,* p. 72, nr. 50, v. 5; *Ibidem,* p. 81, nr. 65, v. 6; *Ibidem,* p. 111, nr. 116, v. 13, 24; *Ibidem,* XXVI, p. 63, nr. 41, v. 43; *Ibidem,* p. 67, nr. 44, v. 82; *Ibidem,* XXVII, p. 132, nr. 7, v. 5, 24; *Ibidem,* p. 247-248, nr. 108, v. 12, 45; *Ibidem,* p. 267, nr. 133, v. 17; *Ibidem,* XXXV, p. 142, nr. 144, v. 17; *Ibidem,* p. 229, nr. 237, v. 37; СБА, XLV, p. 139, nr. 17, v. 30.

[215] П. Р. Слав., *Притчи*, II, p. 199; ТВ, p. 866, nr. 3227, v. 2; *Ibidem,* p. 883, nr. 3304, v. 2; *Ibidem,* nr. 3308, v. 2.

Scanned with OKEN Scanner

asociație, sub aspectul prim, este foarte familiară folclorului bulgar şi în rol apozitiv, pe lângă prenumele tinerei femei – „N. булка хубава" – de exemplu: „Тудоро, булка хубъвѫ"[216], „Тодорка, б. х."[217], „Кѫня, б. х."[218], „Питканъ, б. х."[219], „Петканке, б. х."[220], „Питранѫ, б. х."[221], „Питранки, б. х."[222], „Кълину, б. х."[223], „Кълинкѫ, б. х."[224], „Дивдо ліо, б. х."[225], „Дюлянѫ, б. х."[226], „Дилянкѫ, б. х."[227], „Іенке, б. х."[228], „Іенчице, б. х."[229], „Мърийке, б. х."[230], „Ганки ле, б. х."[231], „Станкѫ, б. х."[232], „Хитряно, б. х."[233], „Кълуду, б. х."[234], „Дойчици, б. х."[235], „Лиляну, б. х."[236], „Куладѫ, б. х."[237], „Бенетка, б. х."[238], „Цонкѫ, б. х."[239], „Гунки ле, б. х."[240], „Иленке,

---

[216] СбНУ, XXVII, p. 245, nr. 107, var. A, v. 2; *Ibidem,* nr. 107, p. 246-247, var. G, v. 22, 35; ТВ, p. 768, nr. 2885, v. 29.
[217] СбНУ, XXVI, p. 95, nr. 86, v. 31, 53; *Ibidem,* XXXV, p. 262, nr. 266, v. 36; ТВ, p. 768, nr. 2885, v. 80.
[218] Чол., БНСб, p. 314, nr. 55, v. 64.
[219] ИССФ, VII, p. 418, nr. 1, v. 15, 19.
[220] Чол., БНСб, p. 317, nr. 60, v. 17; СбНУ, VI, p. 19, v. 26, 67.
[221] СбНУ, XXV, p. 94, nr. 4, v. 29.
[222] *Ibidem,* XXVII, p. 248, nr. 109, v. 17; *Ibidem,* XXXV, p. 134, nr. 135, v. 29, 38, 57; *Ibidem,* p. 175, nr. 179, v. 13, 18, 31, 43; *Ibidem,* XXXVIII, p. 120, nr. 198, v. 107.
[223] *Ibidem,* XXVII, p. 294, nr. 196, v. 20.
[224] *Ibidem,* XXVI, p. 162, nr. 157, v. 6; *Ibidem,* XXXV, p. 120, nr. 121, v. 9.
[225] *Ibidem,* XXXV, p. 171-172, nr. 176, v. 11, 40, 59, 82.
[226] *Ibidem,* p. 172, nr. 177, v. 9.
[227] *Ibidem,* XXVI, p. 193, nr. 209, v. 4, 6; *Ibidem,* XXXV, p. 143, nr. 145, v. 29, 40; *Ibidem,* p. 172-173, nr. 177, v. 25, 37, 54.
[228] *Ibidem,* XXII-XXIII, p. 100, nr. 101, v. 48-49; *Ibidem,* XXVI, p. 160, nr. 155, v. 14; ТВ, p. 816, nr. 3048, v. 11; Милад., БНП, p. 328, nr. 211, v. 40.
[229] СбНУ, XXVI, p. 44, nr. 19, v. 92; *Ibidem,* XXVII, p. 251, nr. 112, v. 21, 86.
[230] *Ibidem,* XXXV, p. 305, nr. 357, v. 3, 14.
[231] *Ibidem,* p. 174, nr. 178, v. 34.
[232] *Ibidem,* p. 94, nr. 80, v. 4.
[233] *Ibidem,* p. 137, nr. 138, v. 32, 63.
[234] *Ibidem,* XXVII, p. 176, nr. 40, v. 24.
[235] *Ibidem,* p. 142, nr. 17, var. Б, v. 30.
[236] *Ibidem,* p. 142, nr. 17, var. Б, v. 24; *Ibidem,* p. 250, nr. 111, v. 6, 11.
[237] *Ibidem,* XXVI, p. 264, nr. 358, v. 13.
[238] *Ibidem,* XXVII, p. 60-61, nr. 182, v. 2, 38, 52, 58, 66.
[239] *Ibidem,* XXV, p. 93, nr. 3, v. 84, 101, 106, 116, 123.
[240] *Ibidem,* XXVI, p. 91, nr. 81, v. 80.

Scanned with OKEN Scanner

б. х.”[241], „Грузданке, б. х.”[242], „Мълуда, б. х.”[243], „Мѫврудо, б. х.”[244], „Калоце, б. х.”[245], „Іелке, б. х.”[246], „Дъфино, б. х.”[247], „Дафинке, б. х.”[248], „Радо льо, б. х.”[249], „Радки ле, б. х.”[250], „Доне ле, б. х.”[251], „Стуенке, б. х.”[252], „Гълункъ, б. х.”[253], „Милице, б. х.”[254], „Милиінкъ, б. х.”[255], „Миканке, б. х.”[256].

Uneori, în locul prenumelui feminin, apare, în aceeaşi poziţie – pentru a indica pe soţie – un derivat prin suf. *-иџа* de la numele soţului, de ex.: „Стуіаницъ, б. х.”[257]. Mai frecvent însă întâlnim, în această situaţie, numele soţului sub formă de adjectiv posesiv feminin, de exemplu: „Стуянуўтѫ, б. х.”[258], „Миланувѫ, б. х.”[259]. Când numele nevestei se asociază cu grupul de aspect invers „хубава булка” – ceea ce, de altfel, are loc cu mult mai rar – atunci el are faţă de acest grup poziţie succedentă, de exemplu: „хубава булка Ирина” [260], „х. б.

---

[241] *Ibidem,* XXII-XXIII, p. 103, nr. 104, v. 46, 117; *Ibidem,* XXVI, p. 50, nr. 28, v. 3; *Ibidem,* XXVII, p. 149, nr. 22, var. Б, v. 2, 10.
[242] *Ibidem,* XXII-XXIII, p. 71, nr. 48, v. 42; *Ibidem,* XXVII, p. 293, nr. 191, v. 7; *Ibidem,* XXXV, p. 118, nr. 119, v. 45.
[243] *Ibidem,* XXVI, p. 88, nr. 78, v. 31.
[244] *Ibidem,* XVI-XVII, ч. II, p. 99, nr. 2, v. 19, 35, 50.
[245] Чол., БНСб, p. 269, nr. 11, v. 12.
[246] СбНУ, XIV, p. 46, nr. 8, v. 1.
[247] *Ibidem,* XXVI, p. 135, nr. 121, v. 79.
[248] *Ibidem,* XXXV, p. 201, nr. 215, v. 2.
[249] *Ibidem,* XXII-XXIII, p. 91-92, nr. 85, v. 3, 21, 32, 55, 79; *Ibidem,* XXXV, p. 321, nr. 388, v. 8.
[250] *Ibidem,* XXXV, p. 115, nr. 115, v. 21, 27, 53; ТВ, p. 429, nr. 1702, v. 32.
[251] СбНУ, XXXVIII, p. 97-98, nr. 154 (refren, după fiecare vers).
[252] *Ibidem,* p. 117, nr. 106, v. 40.
[253] *Ibidem,* p. 142, nr. 235, v. 8, 23.
[254] *Ibidem,* XXII-XXIII, p. 101-102, nr. 102, v. 70, 96, 123.
[255] *Ibidem,* IX, p. 64, nr. 4, v. 9.
[256] *Ibidem,* XXXVIII, p. 75-76, nr. 113, v. 40, 64.
[257] *Ibidem,* col. Бурм., p. 72, nr. 107, v. 50, 60.
[258] *Ibidem,* XXXV, p. 229, nr. 237, v. 39, 42; *Ibidem,* XXXVIII, col. Арн., p. 26, nr. 11, v. 17.
[259] *Ibidem,* XXXV, p. 182, nr. 189, v. 30.
[260] СБА, XLV, p. 139, nr. 17, v. 31.

Scanned with OKEN Scanner

Питранкѫ" [261], „фубъвѫ б. Петкано"[262]. Destul de des, întâlnim şi derivatul diminutival „булче" determinat de epitetul respectiv, în ambele poziții posibile: „булче хубаво"[263] şi „хубаво булче"[264]. Uneori, grupul în chestiune – în special sub aspectul al doilea – este însoțit de prenumele nevestei, care îl urmează, de exemplu: „хубъу булчи Тудоркѫ"[265], „убово булче Петкана"[266].

Apelativul „буля" apare şi el adesea determinat de epitetul care ne interesează în poziția „буля хубава"[267], mai rar „хубава буля"[268]. La plural, întâlnim grupul în chestiune de obicei sub aspectul „булки хубави"[269]. După *булка*, locul al doilea, din punctul de vedere al frecvenței, îl deține – în asociație cu epitetul „хубава" – apelativul „невеста", care, în special în cântecele rituale ale nunții, precum şi în altele, care vorbesc despre nuntă, o desemnează pe mireasă; iar în celelalte produse folclorice, pe tânăra soție. Relatăm mai întâi situațiile cele mai

---

[261] СбНУ, XXVI, p. 63, nr. 42, v. 33.
[262] *Ibidem,* XXXV, p. 333, nr. 403, v. 53, 82, 89, 111 .
[263] Милад., БНП, p. 132, nr. 89, v. 12; ТВ, p. 345, nr. 1419, v. 3; *Ibidem,* p. 429, nr. 1702, v. 18; *Ibidem,* p. 804, nr. 3008, v. 8, nr. 3009, v. 4; *Ibidem,* p. 805, nr. 3012, v. 8; СбНУ, VII, p. 121, nr. 4, v. 10; *Ibidem,* IX, p. 70, nr. 1, v. 5, 13, 16; *Ibidem,* XIII, p. 132, nr. 9, v. 39; *Ibidem,* XXI, p. 43, nr. 17, v. 8; *Ibidem,* XXII-XXIII, p. 97, nr. 97, v. 5, 31, 44; *Ibidem,* XXV, p. 10, v. 10; *Ibidem,* p. 57, nr. 41, v. 32; *Ibidem,* XXVI, p. 41, nr. 17, v. 5; *Ibidem,* p. 95-96, nr. 86, v. 88, 105, 116, 129, 139, 149; *Ibidem,* p. 211, nr. 244, v. 80, 86, 91; *Ibidem,* XXVII, p. 132, nr. 7, nota 3; *Ibidem,* XXXV, p. 178, nr. 183, v. 20; *Ibidem,* p. 266, nr. 271, v. 10, 32; *Ibidem,* p. 332, nr. 403, v. 13; *Ibidem,* p. 342, nr. 411, v. 4; *Ibidem,* p. 343, nr. 413, v. 34-35; *Ibidem,* XXXVIII, p. 71, nr. 107, v. 16; *Ibidem,* p. 81, nr. 128, v. 5, 27, 39.
[264] *Ibidem,* XXV, p. 46, nr. 18, v. 24; *Ibidem,* XXVI, p. 95-96, nr. 86, v. 89, 106, 130, 140, 150.
[265] *Ibidem,* XXVI, p. 39, nr. 14, v. 33, 59.
[266] *Ibidem,* XLI, p. 416, v. 27.
[267] *Ibidem,* XII, p. 14, v. 1; *Ibidem,* XXVII, p. 40, nr. 122, v. 1; *Ibidem,* XXXV, p. 91, nr. 69, v. 1; *Ibidem,* p. 320, nr. 385, v. 1.
[268] *Ibidem,* XXXV, p. 345, nr. 415, v. 10.
[269] *Ibidem,* p. 139, nr. 141, v. 28; *Ibidem,* p. 305, nr. 357, v. 30; *Ibidem,* XXVI, p. 288, nr. 419, v. 15; *Ibidem,* XXVII, p. 277, nr. 148, v. 27.

Scanned with OKEN Scanner

simple: „хубава невеста”[270] şi „невеста хубава”[271]. Menţionăm apoi cazurile când acest grup, sub primul aspect, este precedat de apelativul „мома”, având rol apozitiv pe lângă el: „хубава мома невеста”[272] – sau când, sub aspectul ultim, e precedat de vreun alt epitet, de obicei de „млада невеста хубава”[273]. Nu o dată însă, epitetul străin se interpune între cele două elemente ale grupului nostru: „невеста млада іубава”[274], „невеста калеш убава”[275]. Grupul respectiv, sub cele două aspecte simple ale sale, poate fi întâlnit de asemenea în funcţie apozitivă pe lângă prenumele nevestei sau al miresei, succedându-l: „Дено, хубава невясто”[276], „Василице, х. н.”[277], „Стойне, х. н.”[278], „Стано, х. н.”[279],

---

[270] Милад., БНП, nr. 17, p. 17, v. 44; p. 18, v. 52, 57, 65, 75; p. 19, v. 91; nr. 57, p. 74, v. 14, 15, 33; p. 76, v. 112; *Ibidem,* nr. 59, p. 80, v. 55, 56; p. 81, v. 67, 91; *Ibidem,* nr. 60, p. 84, v. 97; *Ibidem,* nr. 84, p. 119-121, v. 97, 117, 128, 146, 152, 158, 165, 183, 190 (cf. această baladă reprodusă şi în Слав., КП, p. 306-308, nr. 216); *Ibidem,* nr. 126 p. 183, v. 41; *Ibidem,* nr. 127, p. 183-184, v. 7, 23, 34; *Ibidem,* nr. 144, p. 219-221, v. 28, 33, 35, 67, 122; *Ibidem,* nr. 145, p. 225, v. 146; *Ibidem,* nr. 181, p. 283-286, v. 20, 32, 38, 44, 51, 73, 119, 135; *Ibidem,* nr. 518, p. 463, v. 6; *Ibidem,* nr. 526, p. 467, v. 3, 16; *Ibidem,* nr. 527, p. 468, v. 25, 30; Драг., *Мак. – сл. сб.*, p. 101, nr. 54, v. 31, 36, 47; Арн., *Св.*, p. 24, nr. 2, v. 3; Слав., КП, p. 287, nr. 207, v. 3; *Ibidem,* p. 372-373, nr. 243, v. 36, 44, 49, 57, 82; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III, nr. 291, p. 14, v. 4, 15, 19, 28; p. 15, v. 32, 43, 51, 52, 59, 67; p. 16, v. 70, 77, 83, 85, 95, 106; p. 17, v. 114, 120, 132, 143; p. 18, v. 163, 170, 177, 183, 184; *Ibidem,* nr. 360, p. 118, v. 62, 63; p. 119, v. 98, 98, 99, 102, 116, 117, 121, 128, 129; p. 120, v. 160, 161; p. 122, v. 218, 232; p. 123, v. 292; ТВ, p. 1035, nr. 3873, v. 2; СбНУ, VI, p. 50, nr. 1, v. 7; *Ibidem,* p. 53-54, nr. 2, v. 28, 31, 33, 66, 71, 81, 88, 91, 94, 99, 106, 123; *Ibidem,* VII, p. 97, v. 116; *Ibidem,* XI, p. 38, nr. 1, v. 10, 13, 20, 29; *Ibidem,* XIII, p. 106, nr. 12, v. 221, 239, 246, 254, 262, 268; *Ibidem,* XVI-XVII, ч. II, p. 176-177, nr. 1, v. 77, 96, 106, 197; *Ibidem,* p. 178, nr. 2, v. 141, 148, 174.

[271] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III, p. 14, nr. 291, v. 13; Безс., БП, p. 2, nr. 1, v. 14; СбНУ, XXXII, p. 546, nr. 52, v. 1, 15; *Ibidem,* XXXIX, col. Стоин, p. 72, nr. 143, v. 2, 4, 6, 8, 10; *Ibidem,* p. 76, nr. 153, v. 3.

[272] СбНУ, XXXI, p. 210, nr. 2, v. 21; *Ibidem,* p. 229, nr. 19, v. 8; *Ibidem,* XXXVIII, p. 82, nr. 14, v. 20.

[273] *Ibidem,* V, p. 27, nr. 9, v. 7; МП, X, кн. 3-4, p. 157, nr. 41, v. 4.

[274] Чол., БНСб, p. 308-309, nr. 50, v. 14, 50; *Ibidem,* VII, p. 110, nr. 5, v. 28; *Ibidem,* XXXIX, col. Бук., p. 68, nr. 149[b], v. 1; МП, I, кн. 4, p. 91, v. 2, 16.

[275] СбНУ, IV, p. 33, nr. 3, v. 10, 23 .

[276] Милад., БНП, p. 120, nr. 172, v. 2.

[277] Драг., *Мак. – сл. сб.*, p. 198, nr. 147, v. 1, 12.

[278] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 243, nr. 784, v. 1.

[279] СбНУ, IX, p. 110, nr. 4, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

„Петке, х. н."[280] sau „Милка, невѣста юбава"[281], „Стояну, н. х."[282]. Apoi, uneori, prenumele feminin – determinat de epitetul „хубава", în poziție postpozitivă – este precedat de apelativul „невеста", de exemplu: „Невесто, Стано хубава"[283]. Alteori, prenumele feminin – determinat de același epitet în poziție prepozitivă – e succedat de apelativul în chestiune: „убава Магда невеаста"[284], „у. Бино н."[285], „у. Гьена н."[286].

În folclorul pomacilor din Rodopi întâlnim adesea, în situații analoage, apelativul „кадъна" în loc de „невеста", de exemplu: „кад'ану млада хубава"[287], „кадън Мара хубава"[288]. Sub influența turcească, el apare şi în folclorul bulgar din Macedonia, unde îl aflăm de asemenea însoțit de epitetul care ne preocupă, de exemplu: „Тодора кадънъ убава"[289]. Un corespondent al apelativului „невеста" este şi „жена", care – în asocierea sa cu epitetul „хубава" – poate prezenta şi el aspecte ca cele anterior expuse, de exemplu: „убава жена"[290], „жена убава"[291].

Apelativul „снаха", care o desemnează pe tânăra nevastă în ipostaza de noră şi cumnată, se asociază de asemenea cu epitetul „хубава" în pozițiile „хубава снаха"[292] şi „снаха хубава"[293]. Uneori, grupul acesta e precedat de prenumele tinerei femei, căruia îi serveşte drept apoziție: „Дафина снаха хубава"[294], „Краля с. х."[295], „Калино, с. х."[296], „Бою ле

---

[280] *Ibidem,* XXXVIII, p. 79, nr. 7, v. 2, 20.
[281] Мих., БНПМак., p. 99, nr. 216, v. 19.
[282] СбНУ, XXXVI, p. 74, nr. 234, v. 1.
[283] *Ibidem,* X, p. 44-45, nr. 41, v. 1, 10.
[284] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. I, p. 159, nr. 243, v. 2, 4; *Ibidem,* p. 160, nr. 247, v. 2.
[285] СбНУ, XL, p. 211, nr. 36, v. 1.
[286] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III-IV, p. 290-291, nr. 442, v. 1, 11, 38.
[287] СбНУ, XXXIX, col. Бук., p. 38, nr. 82, v. 1.
[288] Род. Напр., VI, кн. V-VI, p. 156-157, nr. 9, v. 9, 12.
[289] Драг., *Мак. – сл. сб.*, p. 207, nr. 159, v. 5.
[290] Слав., *Притчи*, II, p. 198; СбНУ, V, p. 193 (basm).
[291] ТВ, p. 443, nr. 1746, v. 10.
[292] СбНУ, XXXV, p. 120, nr. 121, v. 46; Мих., БНПМак., p. 141, nr. 261, v. 11.
[293] СбНУ, VII, p. 111, nr. 5, v. 42.
[294] П. Слав., КП, p. 199, nr. 164, v. 7, 13, 26.
[295] *Ibidem,* p. 201, nr. 166, v. 6, 16, 27.
[296] СбНУ, V, p. 65, v. 11.

Scanned with OKEN Scanner

c. x."[297]. Alteori însă, prenumele feminin, însoţit în poziţie succedentă de epitetul nostru, are un rol apozitiv pe lângă apelativul „снаха" sau „снашица", de exemplu: „Снахо Чубрено хубава"[298], „Снашице Недо х."[299]. La plural, grupul apare mai des sub aspectul „снахи хубави"[300] şi mai rar în forma inversă „хубави снахи"[301]. Epitetul nostru se asociază uneori cu apelativul „етърва" care o designează pe soţia unui frate faţă de soţiile celorlalţi fraţi: „етърва ногу убава"[302]. La fel se asociază el şi cu apelativul „зълва", care indică pe sora soţului faţă de nevastă, de exemplu: „убѫвѫ зѫлву Вело"[303].

Amintim apoi că şi termenul popular dezmierdător „калина" sau „калинка"– cu care tinerele neveste bulgare denumesc pe surorile nemăritate ale soţilor lor – poate fi precedat de epitetul în chestiune, de exemplu: „Мома, хубова калинке"[304]. Remarcăm că uneori „хубава" figurează ca epitet pe lângă vreun adjectiv cu funcţie de substantiv, succedându-l, de exemplu: „малка хубава"[305]. Într-un astfel de caz e vorba despre o fată. În cazul când adjectivul precedent epitetului nostru este un altul, de exemplu, „млада", poate fi vorba deopotrivă despre fată ca şi despre nevastă[306]. Grupul acesta apare şi în forma pluralã „млади хубави", referindu-se uneori la neveste, alteori la fete[307].

Adesea, în folclorul bulgar, întâlnim prenumele feminin al eroinei precedat de două epitete succesive, dintre care al doilea este „хубава", de exemplu: „млада йубава Стояна"[308]. Dar epitetul nostru se mai asociază şi cu apelative, care o designează pe fată sau nevastă în ipostaza de fiică. În asemenea cazuri, aflăm aspectele cele mai simple, în ambele poziţii

---

[297] *Ibidem,* XXXVI, p. 75, nr. 235, v. 11, 17, 25.
[298] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III-IV, p. 277, v. 23, 45.
[299] Милад., БНП, p. 251-252, nr. 160, v. 3, 42, 57.
[300] СбНУ, XXXV, p. 150, nr. 152, v. 16, 27, 42; *Ibidem,* p. 173, nr. 177, v. 66.
[301] Ил. *Сб.*, p. 337, nr. 277, v. 19.
[302] СбНУ, VII, p. 180, nr. 9 (basm).
[303] Ил. *Сб.*, p. 337, nr. 277, v. 10; *Ibidem,* p. 338, v. 29.
[304] СбНУ, XXXI, p. 229, nr. 19, v. 2, 15.
[305] СбНУ, XXXIX, col. Стоин, p. 6, nr. 10, v. 8, 14.
[306] *Ibidem,* XXXV, p. 118, nr. 119, v. 17.
[307] *Ibidem,* p. 292, nr. 328, v. 32.
[308] ТВ, p. 509, nr. 1989, v. 2.

Scanned with OKEN Scanner

posibile: „хубава щерка”[309] şi „щерка хубава”[310]. Adesea, concomitent este exprimat şi numele fiicei. Atunci, respectivele grupe pot fi precedate fiecare de prenumele feminin, de exemplu: „Кълинке, щерко хубъвѫ”[311], „Гроздана керка хубава”[312], „Тине ле, дѫщи убѫвѫ”[313] sau „Марино, хубава кьерко”[314].

Alteori, prenumele feminin se interpune între apelativul care-o indică pe fiică şi epitetul „хубава”, de exemplu: „Черко Калино хубава”[315], „Дащерко, Вело убава”[316], „Дещерко Радо х.”[317]. Epitetul „хубава” se ataşează de asemenea apelativului „сестра” sau „сестрица”, referitor la fată ori nevastă. Într-o astfel de împrejurare, în grupul respectiv apare de obicei şi prenumele surorii, având poziţie precedentă sau succedentă, de exemplu: „Гюрге ле, сестро хубава”[318], „хубава сестра Калина”[319]. Adesea însă prenumele feminin se interpune între cele două elemente ale grupului simplu, de exemplu: „сестро Тудорке хубова”[320], „сестрице Радо х.”[321], „систрицѫ Раткѫ х.”[322]. Grupul respectiv poate fi întâlnit şi în formă pluralã, însă, evident, fără participarea prenumelor feminine: „іубаве сестре”[323] sau „сестри хубави”[324].

Mai amintim şi alte apelative, care o desemnează pe fată sau pe tânăra femeie şi care se asociază la fel cu epitetul în chestiune, de exemplu: „чедо хубаво”[325], „лельо ле, мари хубава”[326], „хубэву

---

[309] Шапк., ч. I, кн. V-VI, p. 136, nr. 629, v. 6.
[310] ТВ, p. 674, nr. 2552, v. 15.
[311] СбНУ, XXXV, p. 158, nr. 159, v. 39.
[312] ИНЕМ, III, p. 144, nr. 3, v. 6.
[313] СбНУ, XXV, p. 101, nr. 9, v. 3.
[314] *Ibidem,* XXVIII, p. 495, v. 44.
[315] *Ibidem,* V, p. 60, v. 12.
[316] *Ibidem,* XIV, p. 21, nr. 4, v. 27.
[317] Милад., БНП, p. 101, nr. 70, v. 15.
[318] СбНУ, XXXVI, p. 49, nr. 122, v. 17.
[319] СБА, XLV, p. 139, nr. 17, v. 13.
[320] СбНУ, XXXI, p. 196, nr. 3, v. 33.
[321] *Ibidem,* XXXIX, col. Бук., p. 195, nr. 424, v. 2, 13.
[322] *Ibidem,* XXVI, p. 67, nr. 44, v. 116.
[323] *Ibidem,* XXII-XXIII, p. 21, nr. 18, v. 13.
[324] ТВ, p. 788, nr. 2955, v. 7.
[325] П. Слав., КП, p. 314, nr. 218, v. 7.
[326] СбНУ, VII, p. 35, nr. 3, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

кумшийче"[327], apoi „хубаво [либе]"[328] sau „либе хубаво"[329]. Grupul acesta, sub ultimul său aspect, apare uneori succedat de prenumele feminin al persoanei căreia îi este adresat: „либе убаво Дамянке"[330], „л. у. Дафино"[331]. Mai rar întâlnim acest grup având prenumele feminin la mijloc: „либе ле Радо, йубава"[332]. Trebuie însă să relevăm în mod special că, în textele folclorice, epitetul nostru apare cel mai des ca determinant al unui prenume feminin, care-o indică fie pe fată, fie pe tânăra femeie. În asemenea cazuri, uneori, epitetul precedează prenumele, iar alteori îl succedează. Ilustrăm mai întâi prima situație: „хубава Яна"[333], „х.

---

[327] *Ibidem,* XXXV, p. 368, nr. 456, v.1.

[328] ТВ, p. 508, nr. 1985, v. 14; *Ibidem,* nr. 1986, v. 13.

[329] П. Слав., КП, p. 46, nr. 34, v. 13; Кат., *Пам.*, p. 446, nr. 183, v. 1; ТВ, p. 290, nr. 1227, v. 5; *Ibidem,* p. 319, nr. 1334, v. 7; *Ibidem,* p. 602, nr. 2295, v. 1; *Ibidem,* p. 812, nr. 3038, v. 42; p. 839, nr. 3125, v. 4.

[330] ТВ, p. 419, nr. 1673, v. 2.

[331] *Ibidem,* p. 1051, nr. 3927, v. 2.

[332] *Ibidem,* p. 691, nr. 2611, v. 21.

[333] Илиевъ, *Сб.*, p. 132, nr. 90, v. 1, 4, 12, 24, 28, 33; *Ibidem,* p. 133, v. 35; *Ibidem,* p. 311-314, nr. 258, v. 1, 24, 46, 80, 105, 113; *Ibidem,* p. 343-344, nr. 281, v. 19, 31; *Ibidem,* p. 344-345, nr. 282, v. 1, 17, 29,35; Милад., БНП, p. 12-13, nr. 15, v. 16, 26, 42, 46, 64; *Ibidem,* p. 13-14, nr. 15[bis], v. 1, 5, 12, 19, 32, 36, 47; *Ibidem,* p. 15-16, nr. 16, v. 1, 8, 20, 24, 25, 31, 42, 54; *Ibidem,* p. 260, nr. 169, v. 52, 56; *Ibidem,* p. 262-263, nr. 170, v. 13, 38; *Ibidem,* p. 356-357, nr. 253, v. 1, 7, 33, 35; *Ibidem,* p. 361-362, nr. 259, v. 1, 8, 31; Драг., *Мак. – сл. сб.*, p. 142-143, nr. 86, v. 25, 32, 38, 41; *Ibidem,* p. 183, nr. 132, v. 1; Слав., КП, p. 232, nr. 184, v. 2, 8, 14, 19, 25; *Ibidem,* p. 381-382, nr. 247, v. 1, 8, 14, 20, 24, 25, 31, 33, 41, 53; Мих., БНПМак., p. 141, nr. 261, v. 1, 3, 8, 26, 32; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 254, nr. 796, v. 1, 2, 5, 10, 11, 13, 22, 32, 41; *Ibidem,* p. 362-363, nr. 991, v. 1, 2, 9; *Ibidem,* p. 461, nr. 1286, v. 1; ИНЕМ, VII, p. 131, nr. 2, v. 2; ТВ, p. 107, nr. 456, v. 1; *Ibidem,* p. 280, nr. 1190, v. 9; *Ibidem,* p. 336, nr. 1396, v. 1; *Ibidem,* nr. 1397, v. 1; *Ibidem,* p. 337, nr. 1398, v. 1; СбНУ, IV, p. 12, nr. 21, v. 13; *Ibidem,* V, p. 44, nr. 1, v. 1; *Ibidem,* p. 23-24, nr. 2, v. 20, 80, 81, 92, 116; *Ibidem,* VIII, p. 33, nr. 5, v. 1, 8; *Ibidem,* IX, p. 87, nr. 3, v. 1, 4, 10, 13, 16, 19, 23, 26; *Ibidem,* p. 117-118, nr. 8, v. 2, 6, 34, 56; *Ibidem,* X, p. 59, v. 2-3; *Ibidem,* XII, p. 119, nr. 24, v. 4; *Ibidem,* XIV, p. 34, nr. 6, v. 2; *Ibidem,* XVI-XVII, ч. II, p. 60, nr. 13, v. 1, 16, 17, 28, 31, 35, 36, 40; *Ibidem,* p. 81, nr. 20, v. 1, 4, 9, 14, 15; *Ibidem,* XXXVI, p. 33, nr. 75, v. 1, 2, 21; *Ibidem,* XXXVIII, p. 95, nr. 47, v. 1, 4; *Ibidem,* XL, p. 406 (refren într-un cântec în uz la şezătoare); *Ibidem,* XLI, p. 397, nr. 2, v. 12, 33, 39; ИССФ, VII, p. 292-293, nr. 17, v. 1, 10.

Scanned with OKEN Scanner

Янка”[334], „х. Янинка”[335], „х. Мира”[336], „х. Миле”[337], „х. Милка”[338], „х. Милица”[339], „х. Муйкана”[340], „х. Гергана”[341], „х. Тодора”[342], „х. Еленка”[343], „х. Ела”[344], „х. Илка”[345], „х. Ружа”[346], „х. Стоянка”[347], „х. Драгана”[348], „х. Дръганкъ”[349], „х. Рада”[350], „х. Радка”[351], „х. Петкана”[352], „х. Калина”[353], „х. Неделя”[354], „х. Неда”[355], „х.

---

[334] Мих., БНПМак., p. 39, nr. 87, v. 1; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 14, nr. 497, v. 1; *Ibidem,* p. 144-145, nr. 636, v. 1, 8, 14, 22, 27; *Ibidem,* p. 162, nr. 660, v. 1; ТВ, p. 337, nr. 1399, v. 1; СбНУ, V, p. 24, nr. 2, v. 120, 124, 128; *Ibidem,* IX p. 64-65, nr. 5, v. 4, 7, 9, 20, 23, 27, 28, 36, 69; *Ibidem,* XXVI, p. 188, nr. 202, v. 12, 22, 35, 40; *Ibidem,* XXXV, p. 151-152, nr. 153, v. 36, 37; *Ibidem,* p. 360, nr. 436, v. 8; *Ibidem,* p. 378, nr. 480, v. 1, 15, 23; *Ibidem,* XXXVIII, p. 29, nr. 18, v. 15.

[335] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 267, nr. 810, v. 1, 24.

[336] Илиевъ, *Сб.*, p. 299-301, nr. 253, v. 1, 17, 60.

[337] *Ibidem,* p. 368-370, nr. 306, v. 1, 15, 30, 42, 47, 49; СбНУ, XIII, p. 40, nr. 3, v. 9, 14, 19, 26, 35.

[338] Милад., p. 169, nr. 116, v. 2, 28; Мих., БНПМак., p. 99, nr. 216, v. 1; ТВ, p. 17, nr. 76, v. 3; *Ibidem,* nr. 78, v. 11; СбНУ, XIII, p. 7-8, nr. 6, v. 2, 29, 38, 42; *Ibidem,* XXXIX, col. Стоин, p. 90, nr. 189, v. 20.

[339] *Ibidem,* XXII-XXIII, p. 100, nr. 102, v. 3.

[340] Драг., *Мак. – сл. Сб.*, p. 79-81, nr. 42, v. 10, 41, 46, 48, 137, 144.

[341] Арн., *Св.*, p. 111, nr. 1, v. 9.

[342] Цоневъ, РК, p. 183, v. 27; ТВ, p. 1050, nr. 3923, v. 11; СбНУ, XXXV, p. 95, nr. 83, v. 5, 6, 8; *Ibidem,* XXXVI, p. 14, nr. 11, v. 33.

[343] СбНУ, VI, p. 84, nr. 10, v. 1, 5, 6; *Ibidem,* XXVI, p. 165-166, nr. 162, v. 3, 5, 6, 12, 17, 18, 24, 25.

[344] *Ibidem,* VIII, p. 67, v. 1.

[345] *Ibidem,* XXVI, p. 235, nr. 295, v. 30, 40, 41, 71.

[346] Мих., БНПМак., p. 104, nr. 220, v. 3.

[347] Чол., БНСб., p. 295, nr. 35, nota 1.

[348] Илиевъ, *Сб.*, p. 371, nr. 307, v. 39.

[349] СбНУ, XXXVIII, p. 138, nr. 227, v. 1-2.

[350] Милад., БНП, p. 102, nr. 71, v. 1; *Ibidem,* p. 358, nr. 254, v. 9; ТВ, p. 286, nr. 1211, v. 1; *Ibidem,* p. 1000, nr. 3743, v. 2; *Ibidem,* p. 1060, nr. 3961, v. 6; СбНУ, II, p. 74, nr. 3, v. 1; *Ibidem,* III, p. 43, nr. 8, v. 12; *Ibidem,* VII, p. 27, nr. 16, v. 12.

[351] Мих., БНПМак., p. 45, nr. 97, v. 3, 4; СбНУ, XXVI, p. 224, nr. 272, v. 7; *Ibidem,* XXXVIII, p. 39, nr. 9, v. 4.

[352] Милад., БНП, p. 140, nr. 95, v. 4, 29; СбНУ, XXXI, p. 221, nr. 7, v. 14.

[353] Милад., БНП, p. 188, nr. 130, v. 103; ТВ, p. 536, nr. 2082, v. 3, 5.

[354] ТВ, p. 1048, nr. 3918, v. 2.

[355] Милад., БНП, p. 251, nr. 160, v. 1, 25; Чол., БНСб, p. 295, nr. 35, nota 1; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 430, nr. 1136, v. 13; ТВ, p. 207, nr. 892, v. 1, 7; *Ibidem,* p. 374, nr. 1518, v. 1; *Ibidem,* p. 677, nr. 2562, v. 1; СбНУ, XXVIII, p. 409, v. 1; *Ibidem,* XXXV, p. 352, nr. 425, v. 1, 5, 21, 30, 31, 33, 35, 38, 41, 43, 47; БН, II, кн. I, p. 37, v. 66, 116.

Scanned with OKEN Scanner

Лала"[356], „х. Пѣна"[357], „х. Мара"[358], „х. Мария"[359], „х. Марийка"[360], „х. Стана"[361], „х. Анка"[362], „х. Марга"[363], „х. Маргида"[364], „х. Дина"[365], „х. Динка"[366], „х. Бонка"[367], „х. Банка"[368], „х. Дена"[369], „х. Стойна"[370], „х. Добра"[371], „х. Дона"[372], „х. Видѫ"[373], „х. Зариіа"[374], „х. Вела"[375], „х. Боіне"[376], „х. Боіяна"[377], „х. Димкѫ"[378], „х. Дойнѫ"[379], „х. Тотке"[380], „х. Гривна"[381], „х. Гроздана"[382], „х. N"[383].

---

[356] СбНУ, XVI-XVII, ч. II, p. 212, nr. 10, v. 16; *Ibidem,* XXI, p. 21, nr. 54, v. 1; Чол., БНСб, p. 295, nr. 35, nota 1.
[357] Чол., БНСб, p. 295, nr. 35, nota 1.
[358] СбНУ, XII, p. 76, nr. 4, v. 106; *Ibidem,* XXXIX, col. Стоинъ, p. 62, nr. 118, v. 2, 20; p. 63, nr. 119, v. 1, 14.
[359] ТВ, p. 331, nr. 1375, v. 5, 8; *Ibidem,* p. 371, nr. 1508, v. 2, 3, 5, 6; *Ibidem,* p. 770, nr. 2890, v. 4; СбНУ, XI, p. 34-35, nr. 3, v. 5, 35, 48, 93; *Ibidem,* p. 35-36, nr. 4, v. 9, 31, 39, 45, 52, 56.
[360] СбНУ, XXXIX, col. Стоин, p. 187, nr. 412, v. 5.
[361] Род. Стар., V-VI, p. 69, nr. 4, v. 20; *Ibidem,* p. 71, v. 76; ТВ, p. 281, nr. 1192, v. 7, 11; *Ibidem,* p. 1012, nr. 3792, v. 5; СбНУ, VII, p. 7-8, nr. 1, v. 22, 24, 28, 36, 39; *Ibidem,* XXXVIII, p. 19, nr. 1 (refren); *Ibidem,* p. 20, nr. 2 (refren); *Ibidem,* p. 38, nr. 5, v. 8; *Ibidem,* XXXIX, col. Бук., p. 72, nr. 159, v. 4; *Ibidem,* nr. 160, v. 2, 10; *Ibidem,* col. Стоин, p. 23, nr. 44, v. 9; МП, кн. 1, p. 117, nr. 4, v. 1, 3, 5.
[362] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III-IV, p. 293, nr. 444, v. 14.
[363] ТВ, p. 217, nr. 936, v. 13, 16.
[364] СбНУ, XXVII, p. 36, nr. 108.
[365] ТВ, p. 256, nr. 1091, v. 1, 8, 13, 17; СбНУ, XXXVIII, p. 93, nr. 35, v. 2, 5.
[366] ТВ, p. 554, nr. 2136, v. 7, 16.
[367] *Ibidem,* p. 256, nr. 1093, v. 2, 9; СбНУ, XXVII, p. 258, nr. 120, v. 2, 37.
[368] ТВ, p. 329, nr. 1370, v. 2.
[369] *Ibidem,* p. 337, nr. 1400, v. 1; СбНУ, XXVII, p. 38, nr. 116.
[370] *Ibidem,* p. 376, nr. 1524, v. 1; p. 762, nr. 2861, v. 10.
[371] СбНУ, IX, p. 48, nr. 5, v. 10; *Ibidem,* XIII, p. 247, nr. 3, v. 1.
[372] *Ibidem,* XIII, p. 29, nr. 1 (refren); *Ibidem,* XXI, p. 23, nr. 65, v. 1, 6.
[373] *Ibidem,* IV, p. 4, nr. 3, v. 6, 7, 20; *Ibidem,* XV, p. 5-6, nr. 8, v. 1, 9, 10, 13.
[374] *Ibidem,* IX, p. 107, nr. 14, v. 5.
[375] *Ibidem,* XXXI, p. 191, nr. 4, v. 62, 76, 80.
[376] *Ibidem,* IX, p. 68, nr. 1, v. 1, 5, 8, 11.
[377] *Ibidem,* XXI, p. 38, nr. 3, v. 2.
[378] *Ibidem,* XXXVIII, p. 112-113, nr. 186, v. 1, 13, 22, 25.
[379] *Ibidem,* XXII-XXIII, p. 54, nr. 23, v. 1, 10, 14, 20.
[380] *Ibidem,* XXVI, p. 212, nr. 246, v. 16, 17.
[381] *Ibidem,* p. 243, nr. 315, v. 24.
[382] Милад., БНП, p. 218-219, nr. 144, v. 1, 59.
[383] ТВ, p. 894, nr. 3955, v. 2; СбНУ, IX, p. 31, nr. 1, v. 3.

Scanned with OKEN Scanner

Nu o dată fata este denumită prin două nume – dintre care unul de natură hipocoristică – ambele având aceeaşi poziție succedentă față de epitetul nostru, de exemplu: „убава Елко, Елено”[384], „х. Дана Дамяна”[385], „х. Кула Драгула”[386]. Alteori, ea este designată atât prin prenumele său, cât şi printr-un derivat posesiv de la numele sau chiar de la ocupația tatălui, de exemplu: „Хубава неда Петкова”[387], „х. Йонка Попова”[388], „х. Стойна Попува”[389]. Grupul „хубава N.” poate fi succedat uneori de un epitet care e derivat toponimic de la numele localității de origine a eroinei, de exemplu: „убаво Йофко Клисурко”[390], „хубъвѫ Янкѫ Котлѭнкѫ”[391], „х. Мара Праофка”[392], „х. „Цвьата Трѭновка”[393]. Adesea, prenumele feminin nu mai este exprimat, fata sau nevasta fiind designată numai prin derivatul toponimic, care nu o dată apare chiar şi în formă pluralã, de exemplu: „хубави Кунинки”[394]. De asemenea, el poate fi succedat de un *nomen ethnicum* cu rol apozitiv, care indică naționalitatea eroinei, de exemplu: „хубава Маро Латинко”[395], „х. Маро Бугарко”[396], „х. Радо Влахиньо”[397].

Revenind iarăşi la grupul cel simplu, inițial, remarcăm că sunt destul de frecvente şi cazurile când între epitetul „хубава” şi prenumele feminin se interpune încă un epitet, de obicei „бѣла”, de exemplu: „убаво бело Яне”[398], „хубъвѫ бѣлѫ Ѥленѫ”[399], „х. б. Мария”[400], „х. б.

---

[384] СбНУ, VI, p. 35, v. 1, 9.
[385] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 84, nr. 572, v. 1, 26.
[386] ТВ, p. 999, nr. 3740, v. 27.
[387] БН, II, кн. I, p. 36-37, v. 25, 73, 87.
[388] ТВ, p. 723, nr. 2723, v. 14.
[389] СбНУ, XXXV, p. 157, nr. 158, v. 20; *Ibidem,* XXXIX, col. Бук., p. 193, nr. 418, v. 4, 10; *Ibidem,* col. Стоин, p. 196, nr. 427, v. 4, 9.
[390] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III-IV, p. 210, nr. 397, v. 106.
[391] СбНУ, XXVI, p. 188, nr. 202, v. 12, 22, 35.
[392] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III-IV, p. 51-52, nr. 314, v. 1, 30, 41.
[393] СбНУ, V, p. 31, nr. 2, v. 1.
[394] „Кунинки” = fete din satul Кунино – cf. ТВ, p. 1057, nr. 3950, v. 8.
[395] Чол., БНСб, p. 346, nr. 101, v. 1, 34; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III-IV, p. 197, nr. 391, v. 1.
[396] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III-IV, p. 52, nr. 314, v. 54, 89.
[397] Милад., БНП, p. 101-102, nr. 70, v. 1, 31, 62.
[398] Илиевъ, *Сб.*, p. 305, nr. 255, v. 8.
[399] Беск., БП, p. 201, nr. 40, v. 3.
[400] ТВ, p. 154, nr. 663, v. 1; *Ibidem,* p. 205, nr. 883, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

Марийкѫ"[401], „х. б. Мъринкѫ"[402], „х. б. Бояна"[403], „х. б. Динницѫ"[404], „х. б. Кълуткѫ"[405]. Dar, în acelaşi loc, apare adesea chiar şi vreun alt epitet, de exemplu: „убавата руса Ангьелина"[406]. Mai rare sunt cazurile când epitetul străin figurează înaintea grupului simplu, de exemplu: „била юбава Мария"[407], „Млада йубава Стояно"[408].

Vom ilustra acum situaţia când prenumele feminin e succedat de epitetul *хубава*, ceea ce se întâlneşte foarte des, se pare chiar că mai des decât cazurile anterior citate, relative la prima situaţie: „Чубра хубава"[409], „Рада х."[410], „Радка х."[411], „Радице, мари хубава"[412], „Петра х."[413], „Неда х."[414], „Муйкана х."[415], „Стойна х."[416], „Стойнице, мари х."[417], „Калина х."[418], „Лала х."[419], „Лалка х. "[420],

---

[401] СбНУ, XVI-XVII, ч. II, p. 136, nr. 1, v. 66; *Ibidem,* XXVII, p. 213, nr. 73, v. 25; *Ibidem,* XXXV, p. 167, nr. 171, v. 5.
[402] *Ibidem,* XXXV, p. 327, nr. 399, v. 6.
[403] ТВ, p. 1034, nr. 3871, v. 2, 7, 9; *Ibidem,* p. 1063, nr. 3973, v. 2.
[404] СбНУ, XXVI, p. 72, nr. 48, v. 63, 85.
[405] *Ibidem,* XXVII, p. 222, nr. 79, v. 1.
[406] *Ibidem,* XIII, p. 106, nr. 12, v. 217.
[407] ТВ, p. 927, nr. 3515, v. 1.
[408] *Ibidem,* p. 509, nr. 1989, v. 2.
[409] Илиевъ, *Сб.*, p. 260, nr. 222, v. 5.
[410] Милад., БНП, p. 102, nr. 71, v. 19, 35, 42; ТВ, p. 84, nr. 356, v. 2; *Ibidem,* p. 1061, nr. 3966, v. 2; СбНУ, II, p. 74, nr. 3, v. 16, 32, 50; *Ibidem,* p. 95, nr. 5, v. 20; *Ibidem,* XIV, p. 23, v. 2; *Ibidem,* XXXI, p. 209, nr. 9, v. 23; *Ibidem,* XXXV, p. 119, nr. 120, v. 2, 15; *Ibidem,* XXXVIII, p. 77, nr. 2, v. 15; *Ibidem,* p. 96, nr. 50, v. 23; *Ibidem,* nr. 52, v. 12, 17.
[411] ТВ, p. 542, nr. 2103, v. 15; *Ibidem,* p. 624, nr. 2374, v. 15; Анг.– Вак., *Нар. лирика*, p. 246, nr. 198, v. 13; СбНУ, XXXI, p. 164, nr. 2, v. 26; *Ibidem,* p. 201, v. 34; *Ibidem,* XXXVIII, p. 91, nr. 144, v. 28.
[412] СбНУ, XXXIX, col. Бук., p. 109, nr. 238, v. 1; *Ibidem,* p. 190, nr. 413, v. 1.
[413] Милад., p. 136, nr. 91, v. 2.
[414] БН, II, кн. I, p. 38, v. 128; СбНУ, VI, p. 27, nr. 19, v. 1.
[415] Драг., *Мак. – сл. сб.*, p. 80, nr. 42, v. 41.
[416] *Ibidem,* p. 192, nr. 142, v. 1, 15, 20; СбНУ, XI, p. 59, v. 1.
[417] БН, II, кн. I, p. 39, v. 7, 16.
[418] Арн., *Св.*, p. 118, v. 9; СбНУ, XXV, p. 77, nr. 104, v. 1, 3, 15; СбНУ, XXXIX, col. Бук., p. 100, nr. 220, v. 1; *Ibidem,* p. 178-179, nr. 391, v. 1, 35, 39.
[419] Цоневъ, РК, p. 114, v. 2, 23; СбНУ, XVI-XVII, ч. II, p. 83, nr. 26, v. 10; *Ibidem,* XXII-XXIII, p. 34, nr. 52, v. 1, 5, 6; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 290, nr. 847, v. 13.
[420] Слав., КП, p. 71, nr. 58, v. 2; СбНУ, XIV, p. 14, nr. 3, v. 2; СбНУ, XVI-XVII, ч. II, p. 83, nr. 26, v. 22, 28.

Scanned with OKEN Scanner

„Драгана х.”[421], „Драганка х.”[422], „Дафка х.”[423], „Тодора х.”[424], „Злата х.”[425], „Златка х.”[426], „Велика х.”[427], „Вела х.”[428], „Гюргя х.”[429], „Г’ург’ена х.”[430], „Дона х.”[431], „Донка х.”[432], „Магдена х.”[433], „Стана х.”[434], „Станка х.”[435], „ Станчице, мари х.”[436], „Яна х.”[437], „Яninко, море х.”[438], „Янка х.”[439], „Іанче … х.”[440], „Мильа х.”[441], „Милка х.”[442],

---

[421] СбНУ, XXXV, p. 293, nr. 330, v. 1; *Ibidem,* p. 293, nr. 331, v. 1; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 388, nr. 1034, v. 11, 22, 37.
[422] СбНУ, XXXV, p. 341-342, nr. 410, v. 19, 28, 45.
[423] Слав., КП, p. 279, nr. 200, v. 1; СбНУ, VII, p. 24, nr. 9, v. 1.
[424] Слав., КП, p. 378, nr. 245, v. 34; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 261, nr. 802, v. 1; СбНУ, VIII, p. 30, nr. 2, v. 1; *Ibidem,* XXXIX, col. Стоин, p. 124, nr. 273, v. 18; СбНУ, XLI, p. 395, nr. 1, v. 47.
[425] А. П. Стоиловъ, *Сб.*, I, p. 10-11, nr. 2, v. 16, 43; Мих., БНПМак., p. 43, nr. 94, v. 1, 13, 26, 33; СбНУ, XXXIX, col. Стоинъ, p. 120, nr. 266, v. 2; *Ibidem,* p. 154, nr. 340, v. 1, 9, 26; *Ibidem,* p. 275, nr. 618, v. 1, 6, 15, 27, 42.
[426] СбНУ, XXXI, p. 206, nr. 2, v. 2, 5.
[427] ТВ, p. 525, nr. 2043, v. 7.
[428] СбНУ, XXI, p. 50, nr. 14, v. 1.
[429] Мих., БНПМак., p. 9, nr. 25, v. 1.
[430] СбНУ, XXI, p. 18, nr. 40, v. 1, 9, 10, 23.
[431] Мих., БНПМак., p. 71, nr. 155, v. 1, 7, 15, 25, 31; ТВ, p. 1003, nr. 3757, v. 4; СбНУ, IV, p. 62, nr. 7, v. 18, 55; СбНУ, XXI, p. 28, nr. 1, v. 22.
[432] ТВ, p. 761, nr. 2858, v. 10, 17; СбНУ, XXI, p. 28, nr. 1, v. 4; СбНУ, XXVII, p. 249, nr. 110, v. 4.
[433] Мих., БНПМак., p. 171, nr. 316, v. 2.
[434] СбНУ, III, p. 30, nr. 8, v. 3; *Ibidem,* IX, p. 116-117, nr. 7, v. 9, 21, 29; *Ibidem,* XI, p. 12, nr. 13, v. 11, 24; *Ibidem,* XXI, p. 26, nr. 79, v. 2, 10; *Ibidem,* XXXIX, col. Стоин., p. 195, nr. 431, v. 1.
[435] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 364, nr. 994, v. 1; СбНУ, XIII, p. 249, nr. 7, v. 1; *Ibidem,* XXVIII, p. 407, nr. 4, v. 9-10; *Ibidem,* XXXIX, col. Бук., p. 107-108, nr. 235, v. 1, 28; *Ibidem,* col. Стоин., p. 16, nr. 27, v. 10.
[436] СбНУ, XXV, p. 66, nr. 69, v. 12.
[437] *Ibidem,* XXXII, p. 549, nr. 59, v. 4, 13, 19, 31; *Ibidem,* XXXVIII, p. 13-15, nr. 9, v. 122, 164, 171, 315.
[438] *Ibidem,* XXXII, p. 538, nr. 39, v. 2, 4 (refren).
[439] *Ibidem,* VIII, p. 38, v. 21; *Ibidem,* XI, p. 45, nr. 7, v. 2, 130; *Ibidem,* XXV, p. 86, nr. 134, v. 2; *Ibidem,* XXXV, p. 184, nr. 192, v. 2, 38, 53; *Ibidem,* p. 273, nr. 285 (refren); *Ibidem,* XXXVIII, p. 108, nr. 177, v. 48; *Ibidem,* p. 112, nr. 185, v. 47.
[440] *Ibidem,* VIII, p. 37, v. 1.
[441] *Ibidem,* XIII, p. 40, nr. 3, v. 1.
[442] ИНЕМ, II, p. 95, nr. 4, v. 1; СбНУ, IV, p. 59, nr. 2, v. 21.

Scanned with OKEN Scanner

„Милкана х.”[443], „Милица х.”[444], „Руса х.”[445], „Руску льу мари х.”[446], „Мара х.”[447], „Мария х.”[448], „Марийко, мари х.”[449], „Мъринкъ х.”[450], „Добра х.”[451], „Ленче х.”[452], „Маргута х.”[453], „Дуна х.”[454], „Гривна х.”[455], „Док’а х.”[456], „Доца х.”[457], „Занка х.”[458], „Бонка х.”[459], „Мита х.”[460], „Даймбяно, мари х.”[461], „Дамянка х.”[462], „Деняж х.”[463], „Денке ле, мари х.”[464], „Іелка х.”[465], „Вано ле, мари х.”[466], „Ванка х.”[467], „Ганкяж х.”[468], „Ганча х.”[469], „Вена х.”[470], „Нивьано, мари х.”[471],

---

[443] ТВ, p. 868, nr. 2332, v. 8.
[444] Род. Напр., VII, кн. V, p. 138, nr. 16, v. 1.
[445] *Ibidem,* VI, кн. V-VI, p. 151-152, nr. 5, v. 1, 9, 13, 23, 31; СбНУ, XXXIX, col. Стоинъ, p. 70, nr. 136, v. 15.
[446] СбНУ, XV, p. 31, v. 1; СбНУ, XXII, p. 110, nr. 115, v. 28.
[447] ТВ, p. 583, nr. 2134, v. 1; СбНУ, XIV, p. 37, nr. 19, v. 8; СбНУ, XXVI, p. 190, nr. 205, v. 47, 48; СбНУ, XXXVIII, p. 25, nr. 8, v. 14; СбНУ, XXXIX, col. Стоинъ, p. 257, nr. 576, v. 1, 7, 16.
[448] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 109, nr. 595, v. 9, 39; СбНУ, XLI, p. 412, nr. 2, v. 13.
[449] СбНУ, XXXIX, col. Стоинъ, p. 188, nr. 414, v. 3, 15; *Ibidem,* XL, p. 407, v. 72, 77.
[450] *Ibidem,* XXXVIII, p. 34, nr. 15, v. 10.
[451] Род. Напр. VI, кн. X, p. 265, nr. 1, v. 1; СбНУ, XXV, p. 58-59, nr. 45, v. 1, 18; *Ibidem,* p. 69, nr. 79, v. 1; *Ibidem,* XXXIX, col. Бук., p. 93, nr. 204, v. 1, 9.
[452] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 351, nr. 964, v. 1.
[453] ТВ, p. 239, nr. 1022, v. 4, 8, 19.
[454] *Ibidem,* p. 290, nr. 1220, v. 2 (refren).
[455] *Ibidem,* p. 295, nr. 1243, v. 2, 6, 7, 9, 15, 17.
[456] СбНУ, XXI, p. 47, nr. 20, v. 11, 18.
[457] ТВ, p. 633, nr. 2405, v. 2.
[458] *Ibidem,* p. 717, nr. 2705, v. 35.
[459] СбНУ, XXVII, p. 258, nr. 120, v. 1, 36; *Ibidem,* XXXVI, p. 64-65, v. 17, 40, 79.
[460] *Ibidem,* XXXV, p. 321, nr. 390, v. 6, 14, 21.
[461] *Ibidem,* XXXIX, col. Бук., p. 49, nr. 111, v. 15, 38, 66; *Ibidem,* col. Стоинъ, p. 171, nr. 379, v. 2.
[462] *Ibidem,* XIV, p. 15, nr. 6, v. 2.
[463] *Ibidem,* XXII-XXIII, p. 76, nr. 56, v. 35.
[464] *Ibidem,* XXV, p. 79, nr. 110, v. 2.
[465] *Ibidem,* XXXI, p. 213, nr. 7, v. 35, 42; БН, II, кн. I, p. 22, nr. 2, v. 1.
[466] СбНУ, XXXIX, col. Стоинъ, p. 159, nr. 351, v. 1, 31.
[467] *Ibidem,* XXV, p. 67, nr. 71, v. 1, 2, 8.
[468] *Ibidem,* XXII-XXIII, p. 49, nr. 12, v. 107, 114, 117.
[469] *Ibidem,* XXXV, p. 375, nr. 474, v. 31.
[470] *Ibidem,* VII, p. 28, nr. 20, v. 2.
[471] *Ibidem,* XXV, p. 63, nr. 61, v. 1-2.

Scanned with OKEN Scanner

„Димке ле, мари х.”[472], „Доіне ле, мари, х.”[473], „Дане ле, мари х.”[474], „Тоткѫ х.”[475], „Пенка х.”[476], „Банка х.”[477], „Шинко льо, мари х.”[478], „Търно льо, мари х.”[479], „Мате ле, мари х.”[480], „Фатменко, мари х.”[481], „Лада х.”[482], „Цонкѫ х.”[483], „Кера х.”[484], „N х.”[485].

În situația relatată mai sus, deseori, prenumele feminin, care precedează epitetul nostru, este repetat, de obicei de două ori, ca în exemplul: „Стано ле, Стано убава”[486]. Dar remarcăm că, în asemenea cazuri, el prezintă nu o dată două aspecte antroponimice distincte, dintre care unul – uneori primul, alteori al doilea – este hipocoristic: „Станице, Стано хубава”[487] sau „Стано ле, Станке йубава”[488], „Ратке ле, Радо убава”[489], „Нетке ле, Недо х.”[490], „Милко, Милкано х.”[491], „Мито, Митано х.”[492]. Având această poziție precedentă față de epitetul nostru, prenumele feminin – atunci când este exprimat o singură dată – poate fi şi el precedat, imediat, de vreun alt epitet, de exemplu: „малка Станке іубава”[493], „мила Радо х.”[494], „тенинка

---

[472] *Ibidem,* VII, p. 35, nr. 2, v. 1, 6, 13.
[473] *Ibidem,* XXV, p. 61, nr. 54, v. 1; *Ibidem,* XL, p. 406-407, nr. 4, v. 41, 55, 69.
[474] *Ibidem,* XXXIX, col. Бук., p. 194, nr. 422, v. 16.
[475] *Ibidem,* XXVI, p. 212, nr. 246, v. 5.
[476] *Ibidem,* XXXV, p. 273, nr. 284, v. 19.
[477] *Ibidem,* XIII, p. 73, nr. 4, v. 85.
[478] *Ibidem,* XXXIX, col. Стоинъ, p. 272, nr. 611, v. 8.
[479] *Ibidem,* p. 309, nr. 694, v. 1.
[480] *Ibidem,* p. 3-4, nr. 5, v. 1, 11, 26.
[481] *Ibidem,* col. Бук., p. 162, nr. 354, v. 1, 6.
[482] *Ibidem,* XXI, p. 52, nr. 7, v. 5.
[483] *Ibidem,* XXV, p. 92, nr. 3, v. 10.
[484] *Ibidem,* XXVII, p. 225, nr. 83, v. 2, 9, 23, 31.
[485] ТВ, p. 911, nr. 3436, v. 12.
[486] СбНУ, III, p. 30, nr. 8, v. 3.
[487] Чол., БНСб, p. 337, nr. 83, v. 1.
[488] ТВ, p. 232, nr. 995, v. 2; СбНУ, XXVII, p. 286, nr. 172, var. A, v. 17.
[489] ТВ, p. 1034, nr. 3870, v. 2.
[490] *Ibidem,* p. 724, nr. 2729, v. 1, 8; *Ibidem,* p. 725, nr. 2730, v. 2; cf. şi „Ненке ле, Недо хубава” – *Ibidem,* p. 241, nr. 1029, v. 2.
[491] СбНУ, XXI, p. 22, nr. 58, v. 1; *Ibidem,* p. 43, nr. 15, v. 1, 17.
[492] *Ibidem,* XL, p. 405, nr. 44, v. 1, 12, 23.
[493] *Ibidem,* XVI-XVII, ч. II, p. 67, nr. 16, v. 1, 2.
[494] Слав., КП, p. 144, nr. 119, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

Недо х."[495], „севдимко Радо х."[496]. Adesea, epitetul respectiv este alt adjectiv posesiv – cu semnificaţie hipocoristică – derivat de la apelativul „мама" sau de la vreun apelativ care designează o rudă apropiată a fetei sau a tinerei femei, de exemplu: „мамина Рада убава"[497], „стринкина Радо у."[498].

De multe ori însă epitetul străin succedează prenumele feminin, interpunându-se între acesta şi epitetul „хубава". Într-un asemenea caz, epitetul străin e de obicei „бѣла", de exemplu: „Боіано, бѣала хубава"[499], „Гроздено, б. хубава"[500], „Калице, б. х."[501], „Раде ле, б. х."[502], „Никулж б. х."[503]. Mai rar se întâmplă să întâlnim, în poziţia respectivă, şi vreun alt epitet în loc de „бѣла", de exemplu: „Марийке, милна хубава"[504], „Драганка мила юубава"[505], „Калино висока хубава"[506]. În fine, în textele folclorice, putem întâlni grupul „N. хубава" succedat de un derivat toponimic, indicând localitatea sau regiunea de origine a eroinei, de exemplu: „Стано убава Поломко"[507]. Adesea însă, prenumele feminin nici nu este exprimat. În acest caz, fata sau nevasta e designată numai prin derivatul toponimic, faţă de care epitetul nostru are poziţie succedentă, de exemplu: „Малишевка убава"[508], sau, în formă pluralĕ: „Сливнѫжнки хубъви"[509]. Alteori, respectivul epitet se asociază în aceeaşi poziţie şi cu vreun *nomen ethnicum*, în formă singulară sau chiar pluralĕ, de exemplu: „Влаххини моми хубави"[510].

---

[495] СбНУ, IV, p. 30, nr. 3, v. 13, 25.
[496] *Ibidem,* VII, p. 22, nr. 1, v. 1; *Ibidem,* X, p. 111, nr. 8, v. 1.
[497] ТВ, p. 381, nr. 1544, v. 4.
[498] Цоневъ, РК, p. 133, v. 2, 16.
[499] СбНУ, IV, p. 31, nr. 6, v. 1, 30.
[500] *Ibidem,* p. 61, nr. 3, v. 14, 19.
[501] СбНУ, VIII, p. 37, nr. 18, v. 1, 14.
[502] *Ibidem,* XXV, p. 42, nr. 6, v. 10; *Ibidem,* p. 43, nr. 7, v. 14; *Ibidem,* p. 65-66, nr. 67, v. 1, 7, 25; *Ibidem,* p. 68, nr. 76, v. 1; *Ibidem,* p. 73, nr. 92, v. 2, 18; *Ibidem,* p. 81, nr. 117, v. 8; *Ibidem,* XXVIII, p. 371, v. 1, 15; *Ibidem,* XXXIX, col. Стоинъ, p. 166, nr. 368, v. 1.
[503] *Ibidem,* XXVI, p. 223, nr. 270, v. 10, 23.
[504] *Ibidem,* XXXIX, col. Бук., p. 168, nr. 368, v. 1.
[505] Мих., БНПМак., p. 52, nr. 113, v. 1.
[506] СбНУ, XXXIX, col. Бук., p. 167, nr. 364, v. 1-2.
[507] ТВ, p. 1004, nr. 3760, v. 2.; *Ibidem,* nr. 3761, v. 2.
[508] МП, X, кн. 3-4, p. 144, nr. 12, v. 8, 13, 18.
[509] СбНУ, XXVI, p. 175, nr. 179, v. 7.
[510] *Ibidem,* XXXIX, p. 67, nr. 130, v. 4.

Scanned with OKEN Scanner

Epitetul nostru – însoțind prenumele feminin – poate avea uneori formă diminutivală, de exemplu: „хубъвичкѫ Виличкѫ”[511], unde şi antroponimul prezintă un aspect hipocoristic analog. Într-un cântec liric de iubire, de la bulgarii macedoneni, întâlnim şi epitetul „хубавеста”[512], ataşat apelativului „невеста” în poziție succedentă: „oi невесто, iубавесто”[513]. Tot în acest cântec, în diferite variante ale lui – raportându-se mereu la tânăra femeie – epitetul acesta apare şi ca nume predicativ: „що си толку iубавесто?”[514]

În fine, trebuie să mai relatăm o serie de apelative care sunt derivate de la acelaşi radical *хуб-* şi care, adesea – prin modul special cum sunt utilizate în produsele folclorice bulgare – exprimă în gradul cel mai înalt frumusețea feminină. Aproape toate aceste apelative au, mai ales în graiul popular, şi funcția de epitete pe lângă alte apelative, care-o indică pe fată sau nevastă, ori pe lângă antroponime feminine. Cel mai frecvent dintre ele este desigur „хубавица”, corespondent – atât sub aspect morfologic, cât şi sub cel semantic – al lui „гиздавица” şi „красавица”. În rolul de epitet, când e ataşat unui apelativ – designând-o de obicei pe fată – el are poziție predilectă succedentă. În majoritatea cazurilor, „мома” e apelativul alături de care-l întâlnim: „Мома хубавица”[515]. Rareori, îl aflăm şi pe lângă alte apelative, de exemplu: „девойчица хубавица”[516], şi chiar pe lângă vreunul care o indică pe fată în ipostaza de logodnică; „годѣницата хубавицата”[517]. Grupul respectiv apare curent şi în forma pluralã, în special sub aspectul: „моми хубавици”[518]. Rar de tot, întâlnim apelativul în chestiune asociindu-se şi cu apelative care o designează pe tânăra femeie, de exemplu: „хубавицата жена”[519]. Poziția precedentă pe care o are aici „хубавица” este foarte puțin obişnuită. Adesea, acest

---

[511] *Ibidem,* XXXV, p. 105, nr. 103, v. 9, 14.
[512] Comp., sub aspectul morfologic, cu „будалеста” (cf. СбНУ, XVI-XVII, ч. II, p. 176, v. 108) şi „шалвареста” (*Ibidem,* p. 199, nr. 3, v. 2.)
[513] СбНУ, XII, p. 110, nr. 5, v. 1.
[514] *Ibidem,* v. 2, 3; *Ibidem,* XVI-XVII, ч. II, p. 199, nr. 3, v. 2.
[515] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 448, nr. 1230, v. 23; Мих., БНПМак., p. 26, nr. 67, v. 3; СбНУ, XIII, p. 77, nr. 8, v. 14, 20; *Ibidem,* XXXV, p. 274, nr. 286, v. 13.
[516] Цоневъ, РК, p. 132, v. 8-9.
[517] Чол., БНСб, p. 295, nr. 35, v. 7.
[518] ТВ, p. 628, nr. 2388, v. 2; *Ibidem,* p. 749, nr. 2818, v. 6; *Ibidem,* p. 1003, nr. 3759, v. 5.
[519] Гер., РБЯ, II, 16, s.v. „жена”, cf. proverbul: „хубавицата жена – много познайници”.

Scanned with OKEN Scanner

apelativ – referindu-se în cele mai multe cazuri la fată şi numai rar la tânăra femeie – figurează şi singur. Astfel, într-un cântec – unde e vorba de două fete care-l iubesc pe un flăcău – ni se spune: „еднатa сиромашка,/ Но е хубавица”[520].

În basmele bulgare, de asemenea, eroina – când e o fată neobişnuit de frumoasă – este denumită câteodată numai prin apelativul „хубавица”[521]. Dar, cel mai des, întâlnim în produsele folclorice pe acest apelativ având rol apozitiv pe lângă prenumele fetei sau al nevestei, care-l precedează: „Бре Радѫ, бре хубъвицѫ”[522], „Ратке ле, хубавице ле”[523] sau „Ратка убавица”[524], „Янка хубавица”[525], „Милица юбавицата”[526], „Станка х.”[527], „Йона х.”[528], „Йонка х.”[529], „Донка х.”[530], „Бона х.”[531], „Мита х.”[532]. Uneori, grupul acesta e precedat şi de vreun apelativ, care-o indică pe fată, de exemplu: „Мома Радо, хубавице”[533]. De obicei, când apelativul „хубавица” se raportează la o tânără femeie, aceasta nu e designată, în folclorul bulgar, prin prenumele ei, ci printr-un derivat de la numele soţului prin sufixul *-ица*, de exemplu: „Думитрицѫ[534] хубъвицѫ”[535], sau, mai des, prin sufixul compus *-овица*, de exemplu: „Гергювица[536]

---

[520] СбНУ, XXVIII, p. 394, v. 6; cf. şi: ТВ, p. 843, nr. 3142, v. 7; *Ibidem,* p. 926, nr. 3514, v. 1; *Ibidem,* p. 991, nr. 3713, v. 4; Анг.– Вак., *Нар. лирика*, p. 74, nr. 49, v. 7.
[521] СбНУ, V, p. 198, v. 3. 7, 15.
[522] *Ibidem,* XXXV, p. 300, nr. 346, v. 26.
[523] *Ibidem,* XXXI, p. 209, nr. 9, v. 9.
[524] ТВ, p. 637, nr. 2424, v. 3, 4.
[525] Шапк., ч. I, кн. III-IV, p. 362, nr. 1267, v. 13, 17; ТВ, p. 973, nr. 3678, v. 2; СбНУ, XXXVIII, p. 97-98, v. 4, 8, 10.
[526] СбНУ, XXI, p. 13, nr. 22, v. 132, 138, 146, 201.
[527] СБА, кн. XLV, p. 136, nr. 9, v. 1.
[528] ТВ, p. 772, nr. 2895, v. 1.
[529] СбНУ, XXV, nr. 36, p. 18-22, v. 14-15, 24, 26, 36-37, 54, 62, 98, 114, 122, 142, 156, 176, 182, 200, 227, 240, 258, 264, 278, 282, 306, 314, 332, 341, 347, 387.
[530] *Ibidem,* XXVI, p. 202, nr. 227, v. 4, 25; *Ibidem,* XXVII, p. 16, nr. 27, v. 4, 5.
[531] ТВ, p. 377, nr. 1531, v. 7, 8.
[532] СбНУ, XXXIX, col. Стоинъ, p. 283, nr. 636, v. 15.
[533] *Ibidem,* XXXI, p. 198, nr. 7, v. 10.
[534] = soţia lui „Димитър”.
[535] СбНУ, XXVI, p. 60, nr. 37, v. 80, 82, 86, 94.
[536] = soţia lui „Герги”.

Scanned with OKEN Scanner

хубавица”[537], „Маркувицѫ[538] хубъвицѫ”[539]. Remarcăm aici şi faptul că poporul bulgar pare a avea chiar preferinţă pentru asemenea asocieri, dat fiind aspectul lor euritmic de emistihuri, care sunt adesea perfect egale la versul cu metrul de opt silabe şi care rimează între ele.

Amintim apoi apelativul „хубавела”, cu diminutivele sale „хубавелка” şi „хубавелче”, care au sensuri echivalente cu „хубавица” şi apar cu acelaşi rol de epitete pe lângă apelative referitoare la fete sau neveste, de obicei succedându-le, de exemplu: „булкѫтѫ хубѫвелкѫтѫ”[540], „булче ле хубѫвелче ле”[541] sau „булчету хубѫвелчету”[542]. Numai rar şi în expresii speciale poziţia elementelor grupului poate fi inversă, ca în proverbul: „Имашь ли добро вино и *хубавелкѫ женѫ*, за достове ся не вайкай”[543]. Uneori, acest apelativ – mereu în funcţie de epitet – însoţeşte chiar prenumele feminin, având şi atunci tot obişnuita sa poziţie succedentă. Ca exemplu, citǎm dintr-un cântec liric un vers care se caracterizează în acelaşi timp printr-o surprinzătoare euritmie: „велка хубавелка”[544].

Apelativele mai sus examinate desemnează totdeauna chiar pe o fată sau pe o nevastă a căror frumuseţe iese din comun. Dar există altele, care, prin ele însele, nu se referă deloc la femei, ci au sensul de „frumuseţe” în general şi, cu toate acestea, ele pot avea ca obiect în mod special frumuseţea feminină sau – în anumite turnúri, pe care graiul popular le ia în produsele folclorice – pot designa chiar femeia frumoasă. Asemenea apelative sunt „хубаина́”, хубосия” şi „хубость”. Astfel, cunoaştem o serie de proverbe bulgare în care „хубавина” se referă la frumuseţea nevestei, de exemplu: „Хубавина хлѣбъ не дава”[545], „хубавина пазаръ Бере, умъ кукя върти”[546] etc. În astfel de locuri, sensul apelativului respectiv este atât de strâns legat

---

[537] Чол., БНСб, p. 267, nr. 10, v. 19.
[538] = soţia lui „Марку”.
[539] СбНУ, XXVI, p. 147, nr. 135, v. 70, 105.
[540] *Ibidem*, XXII, p. 86, nr. 76, v. 3.
[541] *Ibidem*, v. 53.
[542] *Ibidem*, XXXV, p. 342, nr. 411, v. 21.
[543] Гер., РБЯ, II, p. 16, s.v. „жена”.
[544] СбНУ, XXVII, p. 12, nr. 11, v. 5.
[545] Гер., РБЯ, V, p. 513.
[546] П. Слав., *Притчи*, II, p. 199; Гер., РБЯ, V, p. 513.

Scanned with OKEN Scanner

de „femeia frumoasă", încât el poate fi tradus chiar aşa în alte limbi, pentru ca proverbe ca cele citate să fie bine înţelese.

De asemenea, în diferite cântece, apelativul în chestiune se raportează direct la frumuseţea, adesea excepţională, a unei fete sau neveste. Pentru a ilustra acest fapt, relatăm un cântec liric în care un flăcău – lăudând frumuseţea unei fete – primeşte de la aceasta răspunsul că ea nu înseamnă nimic în comparaţie cu sora sa. Cu acest prilej, eroina face portretul surorii, scoţându-i în evidenţă farmecele ei, pentru ca, la sfârşit, să conchidă: „Тоа да ми речиш, ie хубаина!"[547] Sau, într-un alt cântec, un turc – plin de admiraţie pentru o fată frumoasă, bulgarcă – o întreabă: „– Варай Вардаренко, убава девойко!/ Варай, кой ти даде тая убавина?"[548]

De asemenea, despre frumoasa eroină a unui cântec epic, numită mereu, în cursul povestirii, „убава Мариа", ni se spune că „Прочула се Мома с убавина"[549]. În ce priveşte apelativul sinonim „хубосия", el ajunge adesea să se identifice, din punct de vedere semantic, cu fata sau femeia frumoasă, ca într-un vechi proverb, unde are funcţie apozitivă pe lângă „мома": „Мома хубосия, булка поразия!"[550]

În fine, apelativul „хубость"[551] se referă şi el deseori, în folclorul bulgar, la fete sau neveste. Uneori însă, şi acest apelativ, având de obiect frumuseţea unei femei, poate fi surprins identificându-se cu însăşi respectiva femeie frumoasă, ca într-o baladă populară unde aflăm, cu privire la eroină, următoarea exclamaţie admirativă: „каква е хубос Дафина"[552]. Într-o altă baladă, un bărbat e sfătuit să-şi vândă soţia în târg la Ţarigrad şi să strige-n gura mare: „продава се хубос, ляпос на света"[553]. Amintim cu acest prilej

---

[547] „aceasta, să-mi spui, e frumuseţe!" Cf. Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 303, nr. 871, v. 15.
[548] *Ibidem*, p. 356, nr. 976, v. 1-2.
[549] СбНУ, XI, p. 35, nr. 4, v. 11.
[550] „Ca fată, o frumuseţe; ca nevastă, prăpădul lumii!" – Гер., РБЯ, V, p. 513, s.v. „хубосия".
[551] Astfel, există o serie de proverbe în care e vorba despre frumuseţea feminină exprimată prin respectivul apelativ – cf. П. Слав., *Притчи*, II, p. 199; Чол., БНСб, p. 237, nr. 3062-3064; Гер., РБЯ, V, p. 514. Pentru sensul special pe care-l urmărim la acest apelativ, este interesant şi cântecul unde eroul laudă frumuseţea excepţională a surorii sale în comparaţie cu cea a lui sau a soţiei lui. Cf. câteva variante în ТВ, p. 506, nr. 1980, v. 10; *Ibidem*, nr. 1981, v. 2, 5; *Ibidem*, nr. 1982, v. 29.
[552] „ce mai mândreţe e Dafina!" СбНУ, XXXI, p. 213, nr. 7, v. 81.
[553] „de vânzare frumuseţea, mândreţea lumii" – ТВ, p. 431, nr. 1710, v. 12.

Scanned with OKEN Scanner

că limba bulgară cunoaşte şi epitete derivate de la apelativul în chestiune, şi anume pe „хубостна" şi „хубостница".

Astfel, într-un cântec liric, i se spune eroinei că părinții şi rudele apropiate ale flăcăului iubit nu doresc să fie adusă-n casa lor din pricina diferitelor lipsuri sau defecte pe care i le atribuie fiecare din ei: tatăl, fiindcă n-ar fi bogată, mama, fiindcă n-ar fi harnică, fratele fiindcă nu ştie carte. În fine, sora flăcăului n-o vrea de cumnată din alt motiv: „Сестра му те неще,/ Че не си *хубостна*"[554]. „Хубостница" – apelativ derivat direct de la acest epitet şi având şi el rol de epitet pe lângă vreun apelativ sau antroponim, referitor la fată ori nevastă – are astăzi, de obicei, sens peiorativ în toată Bulgaria. Dar că n-a fost totdeauna astfel se vede din unele texte folclorice, unde păstrează încă semnificația sa de la origine. E ceea ce aflăm într-o variantă a baladei lui „Дойчинъ", unde sora lui e numită *Пена юбосница*[555], nu în mod ironic, ci chiar cu sensul de *frumoasa Pena.*

Evident, în diferitele sale tipuri de asocieri cu apelative sau antroponime, referitoare la fată şi nevastă, epitetul „хубава" apare de obicei la gradul comparativ. Nu sunt însă rare cazurile când îl întâlnim şi la celelalte grade de comparație. Astfel, vom cita câteva exemple mai întâi pentru gradul comparativ, ilustrând diverse situații: „по-хубава [мома]"[556], „по-убаа нееста"[557], „по-хубаво либе"[558], „по-хубави невести"[559], „Гьургьа по-х."[560], „Рада по-х."[561]. Iată şi un exemplu clasic, unde apar față-n față gradul pozitiv cu cel comparativ: „Убава е цан – Велика,/ Ластар. Стана – по-убава"[562].

Gradul superlativ al epitetului nostru prezintă cele mai variate aspecte. Între acestea, se cuvine să amintim întâi chiar forma comparativului, care are uneori semnificație de superlativ. Aşa, de

---

[554] „Sora lui nu te vrea,/ Pentru că nu eşti frumoasă!" TB, p. 6916, nr. 2609, v. 11.
[555] *Ibidem,* p. 790, nr. 2961, v. 5, 11, 16.
[556] СбНУ, I, p. 16, v. 3, 11, 26.
[557] *Ibidem,* V, p. 26, nr. 8, v. 3.
[558] *Ibidem,* XXVIII, p. 394, v. 27.
[559] Род. Напр., VII, кн. I, p. 30, nr. 2, v. 3.
[560] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 231, nr. 759, v. 7.
[561] СбНУ, XXI, p. 27, nr. 82, v. 9.
[562] „Frumoasă e Velika – sufleţelul,/ Dar mai frumoasă-i Stana cea mlădie". СбНУ, XXI, p. 16, nr. 36, v. 9-10.

Scanned with OKEN Scanner

exemplu, eroinele unui basm – trei fete surori – întreabă soarele: „– Сжнце, сжнце! Коя от нас ie *по-хубаа*?”[563] Dar, făcând abstracție de o asemenea formă şi având în vedere numai superlativele propriu-zise, le putem împărți în două categorii bine distincte: tipul perifrastic şi tipul care e comun şi limbii literare. Tipul perifrastic, cel mai simplu şi, desigur, cel mai arhaic, este ilustrat de repetarea epitetului la gradul pozitiv, de exemplu „хубава й Янка, хубава”[564]. Şi mai distinctă apare această specie de superlativ într-un cântec liric, unde flăcăul – întrebat de mama sa dacă fata iubită, care era dintr-un sat foarte depărtat de al lor, era măcar frumoasă – îi răspunde entuziast: „– Хубава е, мамо, хубава,/ Хубава и ранобудница”[565].

În mod curent, însă, întâlnim superlativul perifrastic format cu ajutorul vreunui adverb – ca „много”, „яко”, „мошно”, „колко”, „толко” – pus înaintea epitetului nostru, de exemplu, „много хубава мома”[566], „мн. хубаво момиче”[567], „мн. х. жена”[568], „мома мошне убава”[569]. Foarte frecvent, apare acest tip de superlativ în rolul de nume predicativ: „млого си, моме, хубава”[570], „млого ми е либе[571] хубаво”[572], „[мома] е мн. х.”[573], „[мумичжнци] било млогу убжву”[574], „[невястата] била много х.”[575], „[кьерка] била мн. х.”[576], „[мома] ie

---

[563] „– Soare, soare, care dintre noi e *cea mai frumoasă*?” Шапк., *Сб.*, ч. II, кн. VIII-IX, p. 159, nr. 102, r. 3-4. Acelaşi sens de superlativ relativ au şi formele identice din rândul 2, *Ibidem*.

[564] „Frumoasă e Ianka, frumoasă” (ceea ce e echivalent cu „Ianka e foarte frumoasă”) – cf. СбНУ, XXVII, p. 55, nr. 172, v. 1.

[565] „Frumoasă e, mamo, frumoasă,/ Frumoasă şi harnică”. ТВ, p. 507, nr. 1983, v. 24-25. Cf. şi varianta: *Ibidem*, nr. 1984, v. 15.

[566] СбНУ, VII, p. 209 (basm din Plovdiv); ИССФ, VII, p. 164 (basm din Razgradsko); СбНУ, XIII, p. 201, nr. 2, v. 1 (basm din Gabrovo).

[567] Шапк., *Сб.*, ч. II, кн. VIII-IX, p. 459, nr. 266 (basm maced.).

[568] *Ibidem*, p. 290, nr. 155.

[569] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 149, nr. 642, v. 2.

[570] ТВ, p. 385, nr. 1559, v. 20.

[571] Aici „либе” se referă la o fată, înseamnă „iubita” (alteori, se poate referi la flăcău, însemnând „iubitul”).

[572] „iubita mea e foarte frumoasă” – cf. СбНУ, XXVII, p. 45, nr. 143, v. 18.

[573] ТВ, p. 709, nr. 2673, v. 19.

[574] СбНУ, XII, p. 171, r. 2-3, 5 (basm din Gabrovo).

[575] *Ibidem*, XXXIX, p. 76, nr. 153, v. 3.

[576] *Ibidem*, XIII, p. 217, nr. 3, r. 2.

Scanned with OKEN Scanner

мошно убава”[577]. În aceeaşi funcţie sintactică, superlativul se raportează, foarte adesea, la prenumele fetei sau al tinerei femei, de exemplu: „Оти е *Кальа*, мале, *іако хубава*,/ Іако хубава, мале”[578]. Sau, aiurea: „– *Руселено*, малка моме/ Ама си *ногу убава*”[579]. Sau: „– *Бисеро*, моме Бисеро,/ Та шчо си *толку хубава*?”[580] Sau: „– *Патруно*,/ Защо си *толко хубава*?”[581] Sau: „– *Кржстино*, моме хубава/ Защо си *толкуф хубава*?”[582] Sau: „– *Ерину*, *Еринчице* ле/ Ут штом си *толкус хубжвж*”[583], sau: „ – Мома убава *Тодоро*,/ Като си *толку убава*”[584]. Sau, într-un basm, o bătrână spune frumoasei eroine: „колку си убаа”[585]. Sau încă, după diferite cântece: „Лала іе млого убава”[586], „[Дръганъ] ми і млогу хубъвъ”[587], „[Ратка] си е млогу хубава”[588]. Adesea, în asemenea situaţii, verbul auxiliar se subînţelege, ca în exemplul: „Мария ногу юбава”[589].

Tipul al doilea de superlativ, care e cel general răspândit, format prin prefixul *най-*, apare foarte frecvent, de exemplu: „мома най-хубава”[590], „снжха наі-хубжвж”[591], „сестра най-х.”[592]. Sau, în poziţie precedentă: „най-хубава мома”[593]. Superlativul în chestiune se ataşează de

---

[577] МП, III, кн. II, p. 106, nr. 17, v. 18.
[578] „Căci *Kalea* e, măicuţo, *tare frumoasă*,/ *Tare frumoasă*, măicuţă”. Cf. СбНУ, VIII, p. 36, nr. 16, v. 9-10.
[579] „*Ruseleno*, fată mică,/ Dar tu eşti *prea frumoasă*”. Илиевъ, *Сб.*, p. 292, nr. 250, v. 135.
[580] „*Bisero*, *Bisero* fată,/ Cum de eşti tu *aşa de frumoasă*?” Cf. Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 229, nr. 755, v. 1-2.
[581] „*Patruno*,/ De ce eşti *aşa de frumoasă*?” СбНУ, VIII, p. 34, nr. 6, v. 1-3.
[582] СбНУ, XXV, p. 69, nr. 77, v. 1-3, 24.
[583] „*Irino*, din ce eşti *atât de frumoasă*?” СбНУ, X, p. 27, nr. 2, v. 13.
[584] „*Todoro*, fată frumoasă,/ De vreme ce eşti *aşa de frumoasă*”. СбНУ, I, p. 20, nr. 8, v. 9, 30.
[585] „cât eşti de frumoasă!” Шапк., *Сб.*, ч. II, кн. VIII-IX, p. 225, nr. 124.
[586] „Lala e foarte frumoasă” – СбНУ, XXII-XXIII, p. 34, nr. 52, v. 2.
[587] СбНУ, IX, p. 66, nr. 8, v. 28.
[588] *Ibidem*, XXXI, p. 164, nr. 2, v. 21.
[589] Мих., БНПМак., p. 175, nr. 329, v. 11.
[590] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III-IV, p. 285, nr. 436, v. 17; ИНЕМ, VIII-IX, p. 212, nr. 2, v. 4-5; Драг., *Мак. – сл. сб.*, p. 33, nr. 12, v. 5, 33; СбНУ, I, p. 16, v. 2, 10; *Ibidem*, XXII-XXIII, p. 52, nr. 18, v. 5-8.
[591] СбНУ, XXII-XXIII, p. 103, nr. 104, v. 12-13.
[592] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III-IV, p. 53, nr. 315, v. 3.
[593] СбНУ, XXVIII, p. 369, v. 9.

Scanned with OKEN Scanner

asemenea prenumelui feminin, care o desemnează pe fată sau nevastă: „Милкѫ най-убѫвѫ”[594], „Игликѫ най-уб.”[595], „Магда най-юб.”[596], „Рада най-уб.”[597], „Ратка най-уб”[598]. O bună parte din exemplele citate – referitoare la al doilea tip – sunt de asemenea superlative cu funcția de nume predicative, pe lângă care, în multe cazuri, verbul auxiliar nici nu este exprimat. Menționăm încă faptul că superlativul acesta determină adesea şi vreun substantiv care indică pe fată după localitatea de origine, de exemplu: „най-хубава Гюргюмянка”[599].

În fine, demn de relevat este faptul că, în textele folclorice, întâlnim, la gradul superlativ, chiar şi pe apelativul „хубавица”, care este el însuşi superlativ, ca sens: „Марийка хитра, разьумна,/ *Най-хубавица* в Цариград”[600]. O altă formă dialectală de superlativ a apelativului respectiv – atestată de folclorul bulgar – este şi cea realizată prin „баш”, care are poziție precedentă față de apelativ, de exemplu: „мума Деницѫ, *баш убѫвицѫ*”[601].

Tot drept superlativ considerăm şi forma admirativă, compusă din apelativul în chestiune precedat de adjectivul „каква”, ca în următorul exemplu: „Каква Мома видох, мамо,/ *Каква юбавица*”[602]. Dar chiar şi alte apelative derivate de la radicalul *хуб-* pot fi întâlnite adesea având rol principal în vreo formă de superlativ – evident, numai de tipul perifrastic. Iată un astfel de superlativ realizat prin apelativul „хубость”: „Тъкавѫ хубус нямъши/ Къту ми Станкѫ хубъвѫ”[603].

Din cele expuse mai sus, reiese în modul cel mai evident marea predilecție a poporului bulgar pentru calificativele derivate de la *хуб-*, pe

---

[594] Илиевъ, *Сб.*, p. 30, nr. 16, v. 2; ТВ, p. 16, nr. 74, v. 6-7.
[595] *Ibidem*, p. 221, nr. 168, v. 5.
[596] Мих., БНПМак., p. 85, nr. 189, v. 5-6, 11-12, 15-16, 19-20.
[597] СбНУ, II, p. 95, nr. 5, v. 11-12.
[598] ТВ, p. 1060, nr. 3964, v. 24-25.
[599] „Cea mai frumoasă Giurgiuveancă” – СбНУ, XXVIII, p. 318, v. 30.
[600] „Mariïka cea isteață şi-nțeleaptă,/ Cea mai frumoasă fată-n Ţarigrad”. СбНУ, III, p. 79, nr. 14, v. 5-6.
[601] „fata Deniţa, mândrețea cea mai de frunte”. СбНУ, VII, p. 17, nr. 1, v. 14, 32.
[602] „[Ce mai fată – am văzut, mamo],/ *Ce mai mândrețe de fată*!” Cf. ТВ, p. 971, nr. 3673, v. 2, 4.
[603] „*Nu s-a mai pomenit aşa mândrețe*/ Ca Stanca mea cea frumoasă” – СбНУ, XXXV, p. 94, nr. 80, v. 2-3.

Scanned with OKEN Scanner

care le raportează, în cele mai diferite ocazii, la fete şi la femeile tinere. Bogăția fără seamăn, uriaşa frecvență şi varietatea acestor calificative, ca şi generala lor răspândire pe tot teritoriul de limbă bulgară constituie un fapt lingvistic de un netăgăduit interes. El stă în perfectă armonie cu ceea ce am constatat anterior relativ la frumosul uman, considerat de bulgari ca ceva specific feminin, şi, în acelaşi timp, confirmă aspirația către frumusețe ca pe un ideal scump şi permanent al femeii din societatea rustică a poporului respectiv. Pentru realizarea acestui ideal într-o cât mai însemnată măsură, mamele bulgare în special se străduiesc să intervină pe căi mistice – prin vrăji executate la momente propice, consacrate de tradiție – căutând astfel să desăvârşească ceea ce aduce cu sine prin naştere o fetiță sau chiar să determine integral ceea ce natura a refuzat pruncei. Şi-n adevăr, momentul imediat succedent naşterii unei fete şi cel al botezului – marcând începutul unei vieți noi – se caracterizează prin tot felul de practici magice, al căror scop este acela de a face ca fata să devie cât mai frumoasă, spre a fi admirată şi căutată atunci când îi va veni vremea măritişului. Nu e locul să prezentăm aici numeroasele vrăji de frumusețe, care o au ca obiect pe noua născută, într-o familie rustică bulgară. Vom aminti numai că, printre cele dintâi urări adresate unei fetițe bulgare, îndată ce se naşte, este de a fi frumoasă. Astfel, într-un sat din Rodopi, în momentul ritual când moaşa o ridică-n sus, urează: „Да е живо и *хубаво*!”[604] De asemenea, într-un cântec liric din Чепино, care ne prezintă pe un flăcău uimit de frumusețea desăvârşită a eroinei, aceasta îi spune admiratorului său că, la naşterea ei, nouă babe s-au rugat lui Dumnezeu ca ea să fie frumoasă: „*Ка ма е маіка раждала,/ Девет са баби свржтеле,/* Та ми ся име клавале,/ *Хем са се Бога молиле:/ Да не е мума Петрана,/ Да не е мума хубава,/ Да не е фногу гиздава*”[605]. Evident că şi aici, în esență, e vorba de practici pentru provocarea frumuseții, însoțite de urări adecvate: rugăciunea către Dumnezeu, despre care face mențiune cântecul, e un element superpus, adică tardiv şi pur formal.

---

[604] „Să trăiască şi *să fie frumoasă*!” (se subînțelege „fetița” – în limba bg. „момичето”). Cf. СбНУ, XXXVIII, p. 41.

[605] „Când m-a născut mama,/ Nouă babe s-au adunat/ De mi-au pus nume/ Şi totodată s-au rugat lui Dumnezeu:/ Să ne *fie fata Petrana,/ Să ne fie fata frumoasă,/ Să ne fie tare mândră*!” Cf. СбНУ, XII, p. 25, nr. 15, v. 24-30.

Scanned with OKEN Scanner

Dar tot un mijloc mistic, la care părinţii cu cei mai de-aproape-ai fetiţei pot face apel pentru a-i asigura frumuseţea, este, de asemenea, darea numelui. Şi aceasta, în deplină conformitate cu mentalitatea populară, căci numele – nefiind la origine, în cele mai multe cazuri, decât o urare în sinteză – constituie de fapt aceeaşi specie de vrajă, de tipul magiei cuvântului, ca şi urările la care se referă locurile citate. Dată fiind realitatea lingvistico-folclorică mai sus prezentată, era cu neputinţă ca febrilele preocupări materne pentru frumuseţea fetelor să nu-şi afle expresie, la darea numelui, cu deosebire în acel izvor inepuizabil de epitete derivate de la radicalul *хуб-*, care conţine însuşi conceptul de frumos. E un fapt care se verifică, precum vom arăta, prin realitatea antroponimică bulgară.

Primul epitet, care – datorită frecvenţei sale neobişnuit de mari – era de aşteptat, în modul cel mai logic, să capete funcţie de antroponim, este se-nţelege „хубава". Şi-n adevăr, într-o listă de nume extrase de Venelin dintr-un pomelnic slav aflător la biblioteca Mitropoliei din Bucureşti, prenumele feminin corespunzător respectivului epitet figurează sub două aspecte: „Хубава"[606] şi „Убава"[607]. Mărturii actuale, care să ni-l ateste pe acest antroponim, de tipul creaţiunii imediate, în vreo regiune bulgară, nu cunoaştem. De aici nu putem, desigur, conchide că-n trecut el nu era răspândit în popor la bulgari, pe spaţii întinse. Se poate afirma totuşi – în special pe baza absenţei sale în colecţiile de folclor bulgar – că, în timpurile mai noi, antroponimul în chestiune a ieşit complet din uz. Dar fapt curios, singura sursă care ni-l conservă – manuscrisul bucureştean – este un pomelnic „sârbesc". Aşa ni-l recomandă atât titlul lui, cât şi o bună parte din numele specific sârbeşti, precum arată clar fonetismul lor, pe care le conţine[608]. Dar aceasta n-ar prezenta o importanţă deosebită; antroponimul relatat nu este mai puţin bulgar. Ar fi vorba numai de o întâmplare, care va fi făcut ca un nume bulgar să fie păstrat într-un manuscris sârbesc. Ba chiar şi în cazul când el ar designa persoane în mod sigur de naţionalitate sârbă, originea lui bulgară rămâne în afară de orice îndoială. Nu ştim proveniența pomelnicului „sârbesc" de la mitropolia

---

[606] Венелинъ, *Вл. – болг. грам.*, p. 358.
[607] *Ibidem.*
[608] De exemplu, nume ca Вук, Вукашинъ (p. 351), Владисавъ (p. 351), Станисавъ (p. 357), Остоя, Обрадъ (p. 356), Петакъ (p. 356), Субота (p. 357), Углеша Урошъ (p. 358), Станивукъ (p. 358), Якша (p. 359).

Scanned with OKEN Scanner

bucureşteană, precum nici data la care trebuie raportat, deşi – judecând după numele înregistrate de el – pare anterior secolului XVIII. Dar dacă pomelnicul respectiv nu a fost adus acolo de aiurea, din sudul Dunării, el se referă la persoane slave, care vor fi fost stabilite în Țara Românească, ceea ce e verosimil, atunci nu-i exclus ca acestea să fi fost atât de naționalitate sârbă, cât şi bulgară, întrucât şi unii şi alții au aceeaşi confesiune. La această ipoteză nu se opun nici numele conținute de pomelnic, deoarece acestea în majoritatea lor pot fi considerate şi ca antroponime bulgare. Pe de altă parte, se ştie că la români – atât în popor, cât şi în pătura cultă – s-a făcut totdeauna confuzie, în trecut, între sârbi şi bulgari, aceştia din urmă fiind de obicei numiți sârbi, iar textele de redacție bulgară fiind luate drept cărți scrise în limba „sârbească".

Mai răspândită decât „Хубава", pân-aproape de vremea noastră, pare să fi fost la bulgari varianta „Хуба" – cunoscută şi sub aspectul „Уба" – care poate fi considerată drept primul derivat de la prenumele feminin anterior menționat. Este atestată, în realitatea antroponimică vie, încă la sfârşitul secolului XIX şi la începutul secolului XX, în Bulgaria meridională, în regiunea Ахъръ-Челебийско[609], din Rodopii mijlocii, în Bulgaria occidentală, şi anume chiar în oraşul Sofia[610], şi, în fine, în Bulgaria de nord-est, în orăşelul Трѣвна[611]. Геровъ, tot la începutul secolului XX, înregistrează şi el antroponimul feminin Хуба, în lista de „кръстны имена"[612], care însă nu indică pentru nici un nume localitatea sau ținutul unde este în uz. În orice caz, pe baza mărturiilor pe care le avem din aşa de diferite puncte cardinale ale țării, putem conchide că avem a face cu un nume general răspândit pe teritoriul bulgar. Dar acest prenume ne este conservat şi de literatura paremiologică populară, la bulgari. Îl aflăm la cazul vocativ, în două zicători cu caracter satiric, denumind o fată sau femeie, împotriva căreia este îndreptată ironia. Una e: „Стани, Хубо, сватба има"[613]. A doua, în care varianta noastră apare pusă în contrast cu alt nume feminin, complet opus ca sens, sună: „Ей Грозано, сложи тука; мари Хубо, какво ще ѣоеми"[614].

---

[609] СбНУ, XI, p. 181.
[610] *Ibidem,* XV, p. 199.
[611] Милетичъ, СБН, p. 204.
[612] Гер., РБЯ, V, p. 630; cf. şi Ив. Ман., ОП, I, p. 880.
[613] „Scoală, Hubo, că e nuntă!" Cf. П. Р. Слав., *Българ. Притчи*, II, p. 129.
[614] „Hei, Grozano, pune masa-aici; mări, Hubo, ce-avem să mâncăm?" Cf. *Ibidem,* I, p. 168.

Scanned with OKEN Scanner

Cu privire la substratul lingvistic al numelui Хуба-Уба trebuie să avem în vedere faptul că, în limba bulgară, există un epitet de formă identică, pe care-l aflăm atestat de texte folclorice bulgare din Macedonia. Astfel, într-un cântec liric cu subiect idilic – unde este vorba despre întâlnirea unui călăreţ flăcău cu o fată frumoasă – aceasta este designată prin epitetul respectiv: „уба Яна ѣ пристигна”[615]. Iar într-altul, din regiunea Salonicului, eroina – frumoasa Неда – este mustrată în chip umoristic, pentru frumuseţea ei, care-i face pe atâţia voinici să suspine: „– Мари Недо, бъла Недо!/ Добрѣ не ти чума удри/ И върла та лошъ болца,/ Ам’ ти остави при майка ти/ Та си чини *хуба* мома,/ *Хуба* мома, голѣмъ яворъ,/ Голѣмъ яворъ, голѣмъ дяволъ”[616]. Această formă, rezultată din epitetul obişnuit „хубава”, prin vocalizarea lui *b* din silaba finală şi apoi prin dispariţia lui şi contragerea grupului *aa* în *a*, хубава > *хубаŷа > хубаа > хуба-[617], este cea care stă la baza variantei antroponimice discutate.

Avem a face deci tot cu o înălţare la rangul de antroponim a unui epitet preexistent de aspect absolut identic. Dar ne sunt cunoscute şi creaţiuni rezultate prin contribuţia unor mijloace specific antroponimice. Astfel, de la varianta „Хуба”, luată ca temă, s-a format, prin sufixul antroponimic feminin *-ана*, prenumele „Хубана”, atestat în regiunile

---

[615] „a ajuns-o pe *frumoasa* Iana”. Cf. Милад., БНП, p. 425, nr. 417, v. 7.

[616] „– Mări Nedo, dalbă Nedo!/ Nu te lovi bine ciuma/ Şi boleşniţa grozavă,/ Ci te-a lăsat mamei tale/ De te făcuşi *mândră* fată,/ *Mândră* fată, cogea paltin/ Cogea paltin, cogea diavol”. Cf. Драг., *Мак. – сл. сб.*, p. 205, nr. 156, v. 9-10.

[617] Sub acest aspect fonetic, este atestat epitetul nostru în dialectul bulgar din Macedonia. Aici dispariţia lui *v* intervocalic e un fenomen curent, pe care îl putem ilustra cu numeroase exemple atât în ce priveşte adj. (х)убав, cât şi alte cuvinte: „Найдофъ грутка *снегоа*,/ Та ѣ кладофъ въ *пазуа*,/ Та ѣ рѫчафъ порѫчафъ/ – Копни грутко *снегоа*,/ Како копнитъ млашъ юнакъ/ За *убаа* девойка”. (Милад., БНП, p. 447, nr. 470, v. 3-8). În special pentru epitetul care ne preocupă, cf. „убаа девойка” (Милад., БНП, p. 83, nr. 60, v. 66, 71; *Ibidem*, p. 431, nr. 430, v. 9; *Ibidem*, p. 464, nr. 520, v. 2; *Ibidem*, p. 467, nr. 527, v. 3, 7; *Ibidem*, p. 509, nr. 656, v. 1); „*убаа* нееста” (*Ibidem*, p. 17-19, nr. 18, v. 38, 46, 51, 59, 69, 85; *Ibidem*, p. 21, nr. 22, v. 3; *Ibidem*, p. 80-81, nr. 59, v. 55, 56, 67, 91; *Ibidem*, p. 84, nr. 60, v. 97; *Ibidem*, p. 90, nr. 65, v. 152; *Ibidem*, p. 119-121, nr. 84, v. 97, 117, 128, 146, 152, 158, 165, 183, 190); „убаа Яна” (*Ibidem*, p. 12-13, nr. 15, v. 16, 26, 42, 46, 64; *Ibidem*, p. 13-14, nr. 15, v. 1, 5, 12, 19, 32, 36, 47; *Ibidem*, p. 15-16, nr. 16, v. 1, 8, 20, 24, 25, 31, 34, 42, 54) etc.

Scanned with OKEN Scanner

Търновско, Севлиевско, Хасковско[618]; iar de la acesta, luat şi el ca temă, s-a format prin sufixul feminin *-ка* varianta „Хубанка". Sunt foarte semnificative locurile unde aflăm – în textele folclorice bulgare – aceste ultime forme antroponimice. Ele denumesc de obicei pe eroina baladei populare cu tema soției infidele, surprinsă de soț în flagrant delict de adulter şi pedepsită cu moartea. Într-o variantă a acestei balade, din Еленско, aflăm prenumele sub aspectul „Хубанѫ". Iată începutul ei: „Димѝр Хубани думъши:/ – Хубану, бічни́м сивда́ну"[619]. Aceeaşi eroină poartă alteori numele „Убанка", precum aflăm într-o variantă dintr-un sat din „Търновско" şi în alta din oraşul Габрово: „Димѝр *Убáнки* дȕмъши"[620]. Sau „Димитъръ думѫ *Убанки:/ – Убанки, либи Убанки*"[621]. Ba, adesea, în una şi aceeaşi variantă, întâlnim ambele forme antroponimice: „Димитъръ фъ кѫщи утиди/ И нѫ *Убанкѫ* думъши:/ – *Убано*, либи *Убано*"[622].

Interesant de relevat e faptul că respectiva eroină este imaginată de popor ca o femeie frumoasă, ceea ce, de altfel, e în perfect acord cu subiectul baladei. În unele variante, chiar se insistă în mod special, prin epitetul „хубава", asupra frumuseții ei, care-o făcea neobişnuit de seducătoare față de bărbați. Astfel, soțul se adresează mereu eroinei: „– Убàнке, бȳлкъ ȳбъъ"[623]. La frumusețea ei naturală se adaugă şi frumusețea îmbrăcămintei şi a podoabelor, asupra cărora de asemenea stăruie uneori balada: „Стàнъ Убàнкъ, Убàнке,/ Грàбнълъ і кѝткъ кл'учувѐ,/ Уткл'ȕчи пъстри съндъци,/ *Извàди нòвъ прим'анъ,/ Чи съ*

---

[618] А. П. Стоиловъ, *Нѣк. бълг. прѣк.*, СпБАН, X, p. 151.

[619] „Demir i-a grăit Hubanei:/ – Hubano, iubita mea". Cf. СбНУ, XXVII, p. 253, nr. 113, var. Б, v. 1-2; cf. şi *Ibidem,* v. 16, 21, 29, 32, 42, 46, 52, 57, 63.

[620] „Demir a grăit Ubankăi". СбНУ, XXXVIII, col. Бурм., p. 85, nr. 138, v. 1; cf. *Ibidem,* p. 85-86, nr. 138, v. 2-3, 11, 15, 25, 31-32, 36, 42, 56, 58, 61, 68-69, 79-80, 82, 91-92, 115-117, 121, 128.

[621] „Dumitru grăieşte Ubankăi:/ – Ubanko, iubito Ubanko". Cf. СбНУ, XXVI, p. 68, nr. 45, v. 1-2; cf. *Ibidem,* p. 68-69, nr. 45, v. 3-5, 14, 19, 21-22, 24, 30-32, 41, 54, 59, 61, 64, 67-68, 70, 75, 80, 84-85, 88, 109.

[622] „Dumitru s-a dus în casă/ Şi a grăit către *Ubanka:/* – Ubano, iubito Ubano". Cf. СбНУ, XXVI, p. 68, nr. 45, v. 75-76.

[623] „Ubanko, nevastă frumoasă". Cf. СбНУ, XXXVIII, col. Бурм., p. 85-86, nr. 138, v. 2, 11, 56, 61, 69, 80, 91, 116; cf. şi СбНУ, XXVI, p. 68, nr. 45, v. 3.

Scanned with OKEN Scanner

ỳбъу прим'ъни/ Със нàі-ỳбъъ прим'анъ"[624]. Sau, după altă variantă: „*И Хубанѫ* й станълѫ,/ Чи *сѫ хубіѫвіѫ пріъміъни:/ Скършилѫ й фесѫ аліънѫ,/ Фчесълѫ й черни цълуфи,/ Нъріъди желти жълтици*/ Чи си зѫудѫ утиди"[625].

Evident, atribuirea unui asemenea nume respectivei eroine nu se datorește simplei întâmplări, adică liberei fantezii a poporului, sau încă şi mai puțin substratului realist, pe care se va fi sprijinind tema epică amintită. Aceasta din urmă, cu atât mai puțin cu cât numele Хубана-Хубанка nici nu e comun tuturor variantelor baladei în chestiune. E clar deci că un astfel de antroponim este aici rezultatul unei speciale selecții. Poporul, perfect conştient de etimologia numelui Хубана, a vrut să consfințească şi prin el una din calitățile cele mai caracteristice ale eroinei: frumusețea.

O altă variantă antroponimică dintre cele mai vechi, din categoria derivatelor de la radicalul *хуб-*, este Хубавка, pe care ne-o atestă de asemenea folclorul bulgar. Ea poate fi raportată tot aşa de bine la prenumele Хубава, ca şi la epitetul feminin în forma diminutivă „хубавка". Am relatat mai sus şi exemple din textele folclorice care conțin acest epitet, referitor la fete sau neveste. Fără să contestăm influența epitetului omonim, noi îl considerăm mai degrabă drept un hipocoristic direct al antroponimului „Хубава" prin sufixul *-ка*, de tipul Славка < Слава, Станка < Стана.

În legătură cu geneza acestui prenume ne întrebăm totuşi dacă, la fixarea lui, nu va fi contribuit şi numele cu caracter provizoriu Хубавка, cu care – conform unei străvechi tradiții bulgare – tânăra soție se adresează celei de a treia cumnate, aflată fată la venirea ei în casa soțului[626]. Şi în ce priveşte uzul acestui antroponim în creația folclorică, avem dovadă că simțul etimologic al poporului bulgar a fost treaz. Astfel, demn de toată atenția este faptul că într-o baladă populară – cântată de obicei la seceriş – „Убавка" este numele eroinei principale, o fată care se

---

[624] „S-a sculat Ubanka,/ A-nşfăcat smocul de chei,/ A descuiat cufere zugrăvite./ A scos straie nouă/ Şi *s-a gătit frumos*/ *Cu cel mai frumos costum*". Cf. СбНУ, XXXVIII, col. Бурм., p. 85, nr. 138, v. 15-20.

[625] „Şi Hubana s-a sculat/ De s-a gătit frumos:/ Şi-a pus fes roşu pe-o ureche,/ Şi-a pieptănat zulufii negri,/ Şi-a pus o salbă de galbeni/ Şi s-a dus la apă". Cf. СбНУ, XXVII, p. 253, nr. 113, var Б., v. 21-26.

[626] Гер., РБЯ, V, p. 513; ИССФ, VII, p. 399.

Scanned with OKEN Scanner

distinge printr-o rară frumusețe. Ea este atât de frumoasă, încât reușește să-l facă pe bogatul stăpân[627] al ogorului – unde secera ca lucrătoare tocmită cu ziua – să-și piardă mințile și să-și alunge pe soția lui nespus de harnică, spre a se însura cu „Убавка". Personajul capătă cu atât mai mult relief – scoțându-i-se în evidență frumusețea – cu cât balada, vorbind despre el, ni-l pune-n contrast cu numele nevestei stăpânului, care e mereu însoțit de epitetul „грозна". Iată de exemplu pasajul unde „Убавка" îl îndeamnă pe stăpân s-o ia pe dânsa de soție: „Паи си говóри Убáвка:/ – Тóдоре, млад целéпине,/ Напýди грòзна Петкáна,/ Та ýзни мéне Убавку!"[628]

Dintr-un astfel de text folcloric, ca și din cele anterior citate, nu trebuie nicidecum conchis că nume ca Хубавка, Хубана, Хубанка s-ar da la botez numaidecât unei fetițe care izbește prin frumusețea ei. Trăsăturile figurii unui prunc, neclare încă, nici n-ar putea dezvălui așa de timpuriu chipul sub care se va prezenta viitoarea adolescentă sau adultă. Pe terenul funcțional însuși al antroponimiei, în aceste nume – care, uneori, pot corespunde aspectului fizic real al unei fete sau neveste, dar foarte adesea nu – trebuie să vedem procedeul unei tradiții folclorice de o respectabilă vechime, adoptat mai târziu și de taina creștină a botezului, având menirea ca, prin acțiunea magică exercitată asupra persoanelor denumite prin respectivele nume, să le asigure frumusețea. În cadrul creațiunilor poetico-folclorice, aceleași nume au rolul de a releva și mai mult frumusețea anumitor eroine, dat fiind că – după concepția populară – o femeie frumoasă care, în plus, se mai numește și Хубава, Хубавка, Хубана, trebuie să fie, în adevăr, un tip de frumusețe.

Continuând a trece în revistă numele care au ca prototip radicalul *хуб-*, relatăm încă pe Хубавена-Убавена[629]. Amintim tot aici și hipocoristicul acestui nume, derivat prin sufixul *-ка*, pe Хубавенка, ambele forme putând fi purtate, desigur, de una și aceeași persoană, care, după împrejurări nuanțate afectiv, este strigată într-un chip sau altul. Remarcăm și cu privire la aceasta că tradiția folclorică bulgară cunoaște

---

[627] Stăpânul ogorului e și bogat negustor de vite (целепин): are turme de oi, capre, boi.
[628] „Și mi-i grăiește Ubavka:/ – Todore, tânăr gelep,/ Alung-o pe-urâta Petkana/ Și ia-mă pe mine Ubavka!" Cf. СбНУ, XXI, p. 54, nr. 19, v. 7-10.
[629] Гер., РБЯ, V, p. 630.

Scanned with OKEN Scanner

numele provizoriu Хубавенка[630], având funcţie rituală în cadrul datinii nunţii şi, după aceea, în cadrul vieţii de familie. E numele cu care mireasa, iar apoi tânăra nevastă, se adresează surorii mai mici a soţului, dacă nu este măritată[631]. Cum, pentru o nevastă, numele de botez al cumnatei respective e aproape ca şi cum n-ar exista – deoarece ea nu-l poate folosi atâta timp cât aceasta e încă fată – Хубавенка face oficiul antroponimic de prenume în toată puterea cuvântului. Spre a explica geneza variantelor Хубавена-Хубавенка, nu credem necesar ca numele în chestiune să fi trecut numaidecât prin stadiul antroponimic provizoriu mai sus amintit.

S-ar părea însă în afară de îndoială că acest nume ritual – dată fiind vechimea lui – va fi determinat şi el, într-o oarecare măsură, predilecţia poporului pentru dânsul, va fi contribuit adică la fixarea prenumelui. Şi totuşi, o scrutare a numelui ritual, prin prisma morfologică, ne face să tragem o concluzie mai curând contrarie: că adică Хубавенка nu s-a format pe terenul datinii nunţii, pentru ca de aici să treacă în domeniul antroponimiei propriu-zise, ci invers, el pare să fi fost mai întâi prenume, care, numai după ce a îndeplinit un timp această funcţie, a primit noul rol cu caracter ritual. Că aşa a trebuit să fie, ne-o dovedeşte însuşi faptul că el nu-i decât hipocoristicul lui Хубавена, iar acesta este antroponim prin excelenţă, întrucât este un derivat direct de la tema variantei Хубава prin cunoscutul sufix antroponimic *-ена*, adică de acelaşi tip morfologic ca atâtea alte prenume feminine bulgare: „Милена” (< „Мила”)[632], „Славéна” (< „Слава”)[633], „Момéна” (< „Мома”)[634], „Недéна” (< „Неда”)[635], „Севдéна” (< „Севда”)[636], „Лозéна” (< „Лоза”)[637], „Гроздéна” (< „Грозда”)[638], „Достéна” (< „Доста”)[639].

---

[630] Вукад., *Списъкъ*, cf. СбНУ, XV, p. 199.
[631] Гер., РБЯ, V, p. 513.
[632] *Ibidem*, p. 627.
[633] *Ibidem*, p. 629.
[634] *Ibidem*, p. 627.
[635] *Ibidem*.
[636] *Ibidem*, p. 629.
[637] Вукад., *Списъкъ*, cf. СбНУ, XV, p. 196.
[638] *Ibidem*, p. 194.
[639] *Ibidem*, p. 195.

Scanned with OKEN Scanner

Aşadar, în mod logic, relațiile numelui ritual Хубавенка cu antroponimia propriu-zisă se arată a fi fost mai degrabă de ordin negativ, întrucât cele două domenii, în loc de a se influența reciproc, au avut motive, la un moment dat, să se excludă. Vrem să spunem că – ținând seama de principiul diferențierii – odată ce hipocoristicul Хубавенка s-a fixat în rolul amintit, limba nu va mai fi permis utilizarea lui în domeniul antroponimiei, limitându-i-se astfel cu precizie terenul. În acest chip, s-ar şi explica de ce nici în textele folclorice nu întâlnim forma Хубавенка în funcție antroponimică, ci numai cu funcția rituală discutată. E probabil ca acelaşi lucru să se fi petrecut chiar şi cu varianta anterior examinată, „Хубавка", deşi, precum am văzut, aceasta este atestată de folclorul bulgar ca antroponim.

Alt nume provizoriu de la acelaşi radical – dat de tânăra nevastă unei cumnate nemăritate – este apelativul *хубавица*[640]. N-avem nici o probă documentară că acesta a fost vreodată şi antroponim; iar din funcția sa rituală nu se poate trage nici o concluzie afirmativă, căci nu cu necesitate un astfel de nume provizoriu a trebuit să treacă anticipat prin filiera antroponimică, precum s-a întâmplat cu Хубавенка.

Dintre apelativele din aceeaşi familie şi cu aceeaşi semnificație, a avut în mod sigur rol de antroponim Хубавела. El ne este atestat ca prenume feminin, pe la sfârşitul secolului al XIX-lea, în satul Сухъ-Долъ din Софийско, unde denumeşte o vrăjitoare[641]. În aceeaşi funcție e înregistrat şi de lexicograful Геровъ[642]. Natural e de presupus că şi hipocoristicul său Хубавелка a avut aceeaşi funcție, deşi nu l-am aflat nicăieri în sursele de care dispunem[643]. Ridicarea la rangul de antroponime a respectivelor apelative se explică mai ales prin frecventa lor întrebuințare ca epitete la adresa unei fete sau tinere femei, ceea ce am ilustrat aiurea cu exemple din folclorul bulgar. În adevăr, aici nu avem a face nici într-un caz cu creații antroponimice pe bază de sufixe specifice acestui domeniu, dat fiind că antroponimiei bulgare îi este complet necunoscut, după cât ştim, un sufix ca cel al prenumelui Хубавела.

---

[640] Гер., РБЯ, V, p. 513.
[641] СбНУ, IX, p. 126; acest nume e menționat şi de Д. Мариновъ, după aceeaşi sursă, cf. *Ibidem*, XXVIII, p. 215.
[642] Гер., РБЯ, V, p. 512.
[643] Pentru rolul său de apelativ, cf. Гер., РБЯ, V, p. 513.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru noi, nu poate fi nici o îndoială că, în ce priveşte apariţia lor, variantele feminine mai sus examinate sunt cele ce au avut prioritatea. Fenomenul a fost condiţionat de concepţia populară răspândită în general la toate naţiunile, şi în special la bulgari, şi oglindită fidel – precum am arătat amplu – atât în limba poporului, cât şi în folclorul lui, că frumuseţea e un atribut specific feminin, iar nu bărbătesc. Cu toate acestea, limba bulgară ne oferă, de asemenea, în expresia folclorică, unele exemple de asociere a epitetelor cu sensul de frumos cu apelative sau prenume care-l designează pe flăcău, iar uneori chiar pe tânărul bărbat.

Astfel, câteodată întâlnim epitetul „хубавъ" precedând apelativul „момъкъ" sau „момче": „хубавъ момъкъ"[644] şi „хубаво момче"[645]. Rareori, în asemenea cazuri, grupul respectiv poate fi precedat de un epitet străin: „младо убао момче"[646]. Alteori, ceea ce se-ntâmplă mai frecvent, epitetul nostru succedează apelativul „момче": „момче хубаво"[647]. Şi într-o astfel de situaţie, grupul poate fi precedat de un epitet străin: „малко момче хубаво"[648]. Aflăm nu o dată grupul de mai sus şi în formă pluralã, fie că epitetul are faţă de apelativ poziţie precedentă – „хубъви момци"[649] – fie că are poziţie succedentă – „момци хубави"[650]. Epitetul „хубавъ" se asociază şi cu alte apelative care se referă la flăcău, de exemplu „хубавъ юнакъ"[651] sau „юнак хубавъ"[652], „лудо хубаво"[653], „деверче убаво[654], „юбаво

---

[644] „frumos flăcău", cf. СбНУ, XXXV, p. 288, nr. 323, v. 27.
[645] „frumos băiat" (= flăcău), cf. СбНУ, XIV, p. 23, nr. 6, v. 21; СбНУ, XXI, p. 24, nr. 69, v. 11.
[646] СбНУ, XIX, p. 43 (basm).
[647] Милад., БНП, p. 440, nr. 453, v. 3; Кач., *Пам.*, p. 100, nr. 32, v. 7, 11; Мих., БНП Мак., p. 98, nr. 215, v. 3; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. I, p. 138, nr. 189, v. 3; ТВ, p. 846, nr. 3151, v. 33; СбНУ, X, p. 36, nr. 11, v. 2; *Ibidem,* XV, p. 167, v. 1; *Ibidem,* XXXV, p. 320, nr. 385, v. 2; *Ibidem,* XXXIX, col. Бук., p. 183, nr. 399[a], v. 2; МП, VI, кн. 1, p. 110, v. 2.
[648] СбНУ, XI, p. 59, v. 15.
[649] *Ibidem,* XXXV, p. 332, nr. 402, v. 45.
[650] *Ibidem,* p. 139, nr. 141, v. 19.
[651] *Ibidem,* XXVIII, p. 394, nr. 2, v. 26, 36; cf. şi „хубѫву юначи", *Ibidem,* XXV, p. 46, nr. 18, v. 18, 23.
[652] ТВ, p. 594, nr. 2265, v. 8, 26.
[653] СбНУ, IV, p. 32, nr. 2, v. 10.
[654] *Ibidem,* VIII, p. 79, v. 6.

Scanned with OKEN Scanner

братче”[655], „хубавъ синъ”[656]. El determină adesea şi pe „либе”, care-l designează uneori pe tânărul soț[657], alteori pe flăcău: „либе хубаво”[658], sau chiar şi la superlativ: „либе най-хубаво”[659]. Mult mai rar, îl aflăm determinându-l şi pe apelativul „мѫжъ” în poziția precedentă față de acesta: „хубавъ мѫжъ”[660]. Mai trebuie încă să amintim că nu o dată epitetul nostru se asociază cu apelativul „дете” sau chiar cu vreun alt epitet în rol de substantiv, care se referă la copilul de sex masculin: „убаво машко дете”[661]. Alteori, fără a se indica precis că e vorba de un băiat, se-nțelege aceasta de la sine, din textul însuşi, de exemplu: „Едно *дете хубаво*/ Край пѫт-от вѫрвеше,/ На сива коньа вяхаше”[662]. Sau „*Малечкоо убоо*/ На диванъ ми седеше/ Со яболко играше;/ Майка ле му викаше:/ *Малечкоо убоо*!/ Доста себе на диванъ,/ Доста играшъ съ яболко,/ Дан'те цар-отъ догледатъ/ Дан'ти царство поклонитъ!”[663] Întâlnim însă asemenea asociații câteodată, când nici din textul folcloric nu se-nțelege dacă apelativul „дете” se referă la un băiat sau la o fetiță[664].

Relatăm în fine şi faptul că, adesea, epitetul „хубавъ” succedează sau precede un prenume masculin. Rareori, în asemenea situații, participă şi vreun apelativ, care-l designează pe flăcău: „Иванчо, мумче хубъву”[665]. De obicei, grupul în chestiune prezintă forma cea mai simplă, de exemplu: „Петко хубъави”[666]. Sau, mai ales, în poziție inversă: „хубавъ Нено”[667], „х. Н´èio”[668], „хýбавьак Петар”[669]. Uneori, epitetul –

---

[655] Мих., БНП Мак., p. 202, nr. 361, v. 1, 9.
[656] Кач., *Пам.*, p. 100, nr. 31, v. 20; *Ibidem,* p.165, nr. 78, v. 22.
[657] ТВ, p. 1043, nr. 3901, v. 9.
[658] Цоневъ, РК, p. 94, v. 41.
[659] СбНУ, XXV, p. 14, nr. 26, v. 24.
[660] *Ibidem,* XXVII, p. 317, nr. 3, r. 6-7 (basm).
[661] *Ibidem,* IX, p. 71, nr. 2, v. 8, 31.
[662] „Un copil frumos/ Mergea pe marginea drumului,/ Mergea călare pe-un cal sur”. Cf. Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 458, nr. 1279, v. 1.
[663] „Micuțul cel frumos/ Îmi şedea pe divan,/ Se juca cu mărul;/ Iar mama lui îi striga:/ – Puiule frumos,/ Destul şezuşi pe divan,/ Destul te jucaşi cu mărul,/ E vremea să te vadă împăratul,/ Ca să-ți închine-mpărăția!” Cf. Милад., БНП, p. 487, nr. 577, v. 1, 5.
[664] СбНУ, III, p. 115, nr. 4, v. 57; *Ibidem,* XXXV, p. 91, nr. 69, v. 2.
[665] *Ibidem,* XXVI, p. 79, nr. 60, v. 35.
[666] *Ibidem,* XXVIII, p. 93, nr. 33, v. 3.
[667] Кач., *Пам.*, p. 99, nr. 31, v. 1; *Ibidem,* p. 164, nr. 78, v. 1.
[668] СбНУ, XXXI, p. 190-191, nr. 4, v. 28, 50, 66, 100.
[669] *Ibidem,* I, p. 29, nr. 8, v. 2.

Scanned with OKEN Scanner

referindu-se la flăcău – are rolul sintactic de nume predicativ, ca într-un cântec, unde eroul e întrebat de o cadână: „– *Никола*, море Никола,/ Що ми си *толку ỳбаво*?"[670] Numai în mod excepţional, întâlnim referindu-se la flăcău şi vreun apelativ ca „хубавецъ" – corespondentul femininului „хубавица", întrebuinţat cu atâta predilecţie la adresa fetelor sau a tinerelor femei – de exemplu: într-o „припѣвка" adaptabilă după împrejurări la diferite persoane: „N. убавецо, мамо/ N. убавецо"[671].

Am relatat exemplele de mai sus, pe planul genului masculin, pentru a semnala existenţa unui corelativ al fenomenului pe care l-am ilustrat anterior pe plan feminin. Acest corelativ este însă aşa de palid, aşa de lipsit de varietate şi, mai ales, de o frecvenţă atât de redusă faţă de fenomenul feminin corespunzător, încât, din examenul comparativ cu acesta din urmă, reiese în mod evident că el n-a putut constitui o sursă generatoare de antroponime. Nu ne rămâne deci de presupus decât că antroponimele masculine derivate de la radicalul *хуб-* s-au format posterior celor feminine din aceeaşi categorie şi numai după modelul acestora. Situaţia lingvistică din graiul popular bulgar, relatată de noi pe plan masculin, a putut contribui la apariţia antroponimelor masculine respective cel mult în sensul că ea nu arată deloc incompatibilitate faţă de o astfel de apariţie.

Aşadar, noi credem că a fost destul să se fixeze şi să devină favorite poporului bulgar variantele feminine, pentru ca, fără întârziere – orientându-se după cele mai tipice dintre ele – să ia naştere şi corespondentele masculine. E ceea ce se verifică de altfel prin examenul acestora. Una din cele dintâi apărute – între variantele masculine – a fost desigur „Хубо", de tipul lui Гиздо. Ea corespunde variantei feminine Хуба şi este formată chiar de la tema acesteia prin sufixul antroponimic *-о*, specific multor prenume masculine bulgare. O aflăm în pomelnicul mănăstirii de la Etropole[672], unde desemnează o persoană originară din satul Добревци, cam de pe la jumătatea secolului XVII[673].

---

[670] „Nicola, mări Nicola,/ De ce-mi eşti aşa de frumos?" Cf. СбНУ, VII, p. 27, nr. 15, v. 7-8.
[671] ТВ, p. 926, nr. 3514, v. 3-4.
[672] Мутафч., ИНСМ, cf. СбБАН, XXVII, p. 60. (În pomelnic, numele figurează pe f. 36[1]).
[673] Indicaţia asupra timpului când a început să fie scris pomelnicul – a. 1648 – se află într-o însemnare de pe f. 11[1].

Scanned with OKEN Scanner

De la această variantă, cunoaştem un derivat direct – prin sufixul hipocoristic *-чо*, unul din cele mai favorite antroponimiei bulgare – pe hipocoristicul Хубчо. Cea mai veche atestare a lui ca prenume o aflăm în prima jumătate a sec. XVII, în listele de pavlichieni bulgari, convertiți la catolicism, pe care le-a publicat Милевъ după colecția de materiale misionare intitulată „Lettere Antiche", din arhiva congregației „De propaganda fide" din Roma[674]. Aici, în două liste – sub anii 1626[675] şi 1637[676] – aflăm numele *Хубчо* Радичев[677], care se raportează, în mod evident, la una şi aceeaşi persoană din satul Горно-Лѫжани. Dar acest prenume masculin ne este atestat şi în realitatea antroponimică vie: el este semnalat ca fiind în uz, încă la sfârşitul secolului XIX, în Ахѫ-Челебийско, sub forma Хупчьу[678], care de fapt reprezintă pronunțarea curentă în limbajul popular. La fel, antroponimul în chestiune ne este conservat de folclorul paremiologic bulgar într-o zicătoare: „Хайде, *Хубче*, да се идем!"[679] sau, după o variantă: „Стани, Хубче, да с'идем!"[680]

O altă mărturie despre acest antroponim o constituie numele patronimice derivate de la el, pe care le aflăm în menționatele liste de pavlichieni bulgari din sec. XVII. Astfel, tot sub a. 1637, sub care l-am întâlnit a doua oară pe Хубчо Радичевъ, figurează – succedându-l aproape imediat – şi Никола Хубчовъ[681], foarte probabil fiul persoanei precedente, precum ne indică însăşi forma patronimică a numelui al doilea, a cărei funcție tocmai această finalitate are la origine. De asemenea, în lista din a. 1626 aflăm o femeie numită „Кюра Хубчова" – în ortografia italiană „Hupcciova"[682]. Acest patronim nu mai poate fi raportat la Хубчо Радичевъ, dat fiind că femeia designată de el îl precede în listă pe respectivul bărbat. Pe de altă parte – deşi ambii sunt din acelaşi sat,

---

[674] Милевъ, *Бълг. лични и сем. им.*, cf. ИНЕМ, I, p. 140.
[675] *Ibidem*, p. 156.
[676] *Ibidem*, p. 162.
[677] Deşi, în lista de sub a. 1626, numele al doilea e scris Радичев; iar în cea de sub a. 1637, Радичов.
[678] СбНУ, XI, p. 181.
[679] „Hai, Hubcĭo, să mergem!" Cf. П. Р. Слав., *Бълг. Притчи*, II, p. 191.
[680] „Scoal', Hubcĭo, să mergem!" Cf. *Ibidem*, II, p. 129.
[681] Милевъ, *Бълг. лични и сем. им.*, cf. ИНЕМ, I, p. 162.
[682] *Ibidem*, p. 156.

Scanned with OKEN Scanner

Горно-Лѫжани, şi figurează pe aceeaşi listă – ei sunt, totuşi, la un interval prea mare unul de altul: între dânşii se interpun 90 de persoane! N-ar putea fi deci vorba de o intervertire întâmplătoare în ordinea lor de succesiune.

Patronimicul care ne preocupă mai prezintă şi o altă formă: cu vocala din sufix palatalizată. Astfel, în lista de sub a. 1626 aflăm un bărbat numit Стоян Хубчев – în ortografia italiană a originalului „Hupcev”[683] – din satul Беляне, şi o femeie Зоя Хубчева[684] din Горно-Лѫжани. Aceştia – mai ales că sunt din sate diferite – par a nu avea între ei vreo legătură strânsă de rudenie. Dar ei nu pot fi nici descendenţii lui Хубчо Радичев: femeia, pentru simplul motiv că îl precede, în listă, pe acesta, şi anume la un interval apreciabil; iar Стоян Х., fiindcă e din alt sat.

Aşadar, fiecare din patronimele relatate trebuie raportate la câte un alt ascendent cu numele Хубчо. Antroponimul acesta, fiindu-ne deci atestat şi pe o asemenea cale indirectă – pentru mai multe persoane din două sate, în acelaşi an – avem astfel proba frecvenţei lui la acea dată. În acelaşi timp, dat fiind că, în fiecare din locurile citate, e vorba de un patronim – adică de un nume care se raportează la ascendenţii celor ce-l poartă – rezultă de aici o vechime mai mare cu câteva decenii a prenumelui-prototip Хубчо, faţă de momentul când trăiesc persoanele denumite prin respectivele nume patronimice. Interpretând aşa sursa documentară utilizată, existenţa prenumelui Хубчо este de fapt probată pentru sfârşitul secolului XVI.

O altă variantă masculină, din aceeaşi familie, şi tot cu rol de prenume, este Хубанъ, corespondentul variantei feminine Хубана, după modelul căreia, desigur, a şi luat naştere. Cea mai veche mărturie, pe care o cunoaştem, e foarte târzie: printre abonaţii din lista anexată la finele revistei Смѣсна Китка – publicată în 1852 la Bucureşti de П. Р. Славейковъ – figurează unul numit Хубанъ Ивановъ[685], originar din orăşelul Севлиево. Evident, această sursă nu prezintă nici o importanţă pentru cronologia numelui, care are o respectabilă vechime, ci numai pentru răspândirea lui geografică. Existenţa sa în Севлиевско, ca

---

[683] *Ibidem*, p. 155.
[684] *Ibidem*, p. 156.
[685] См. Китка, г. I, с. А, p. 172.

Scanned with OKEN Scanner

şi în Търновско şi Хасковеко, ne este confirmată de А. П. Стоиловъ[686]. În sudul districtului Търновско, în orăşelul de munte Трѣвна (din ок. Дрѣново), el este atestat şi sub aspectul fonetic Убàн, precum l-a înregistrat Miletič în lista sa de prenume din nord-estul Bulgariei[687]. Deşi toate numele din această regiune publicate aici sunt contemporane culegătorului (începutul secolului XX), totuşi, cu privire la cele din Трѣвна, Miletič ne atrage atenția că unele sunt mai vechi şi se aud foarte rar. E vorba în special de cele ce au fost scoase de el dint-un carnet din 1847 „за събиране харачъ”[688].

Nu ştim dacă dintre acestea fac parte de asemenea prenumele masculin Убан şi cel feminin Уба, anterior menționate. În orice caz, se poate spune că, în Търновско, varianta în chestiune era deosebit de cultivată, de vreme ce ea a trecut şi în toponimia acestui district, unde – tot în ок. Дрѣново – există cătunul Хубановци[689], care ține de satul Райковци. Acest toponim de origine antroponimică, în formă patronimică pluralã, indică în chipul cel mai clar pe descendenții unui Хубанъ, întemeietorul cătunului respectiv. Pe lângă faptul că ne confirmă existența prenumelui-prototip în acea regiune, el constituie totodată o neîndoioasă mărturie despre vechimea lui acolo. Antroponimul Хубанъ e înregistrat şi de Геровъ în lista sa de prenume bulgare[690].

O altă variantă antroponimică masculină a trebuit să fie Хубанко, derivat hipocoristic de la Хубанъ şi corespondent perfect al variantei feminine Хубанка. În adevăr, ea ne este atestată, în mod indirect, prin antroponimul Хубанковъ, semnalat în satul Лѣвочево din Ахъръ-Челебийско[691]. În ce priveşte funcția lui, А. П. Стоиловъ îl prezintă ca nume de familie provenit din poreclă[692]. Noi însă credem că prototipul Хубанко, la care trebuie raportat acest nume patronimic, a fost prenume, iar nicidecum poreclă. Din acelaşi sat, ne este cunoscut şi

---

[686] *Нѣк. бълг. прѣк. отъ Мак. и Одр.*, cf. Сп. БАН, X, p. 151.
[687] Милетичъ, СБН, p. 204.
[688] *Ibidem*, p. 195.
[689] Бълг. село – юб. сб., p. 396[1]; *Ibidem*, p. 92[2].
[690] Гер., РБЯ, V, p. 630; cf. şi Маноловъ, ОП, I, p. 880.
[691] А. П. Стоиловъ, *Нѣк. бълг. прѣк.*, cf. Сп. БАН, X, p. 160.
[692] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

numele Куртювица Хубанкуска[693], al unei povestitoare de snoave. În timp ce primul nume îl indică pe soţul acestei femei, cel de al doilea, de formă patronimică şi cu funcţia de nume de familie, are ca prototip tot pe prenumele masculin Хубанко, care designează pe un ascendent al ei.

O altă variantă masculină a fost Хубенъ, căruia nu-i cunoaştem un corespondent *Хубена în seria celor feminine. Îl deducem din numele patronimic Хубенов [694], atestat azi cu funcţia de nume de familie în Борисовград[695]. În fine, încă un prenume masculin, pentru care nu avem atestat corespondent feminin, este Хубинъ, derivat de la Хубо prin sufixul antroponimic *-инъ*, de tipul lui Русинъ[696] < Русё, Дойчинъ[697] < Дойчё, Илинъ[698] < Илё. Această variantă, înregistrată de Геровъ[699], ne este confirmată şi de А. П. Стоиловъ pentru regiunile Търновско, Севлиевско şi Хасковско[700]. Faptul că n-am aflat nici o mărturie pentru o formă feminină analogă *Хубина nu ne poate da siguranţa absolută că ea n-a existat. Aşa cum antroponimia bulgară cunoaşte, printre prenumele de acest tip, atâtea paralelisme pe planul celor două genuri – Божинъ-Божина[701], Веселинъ-Веселина[702], Дафинъ-Дафина[703], Добринъ-Добрина[704], Маринъ-Марина[705] – a putut cunoaşte şi paralelismul Хубинъ-*Хубина (şi poate chiar şi pe *Хубинка[706]). Dar aceasta nu-i decât o simplă ipoteză.

Desigur, în trecut, aceste antroponime erau răspândite pe întregul teritoriu de limbă bulgară, ca şi epitetele şi apelativele prototipuri, şi se

---

[693] < Хубанковска, cf. СбНУ, I, p. 140-141.
[694] Denumirea completă a persoanei respective e „Димитър Кр. Хубенов", cf. БН, II (1947), кн. I, p. 73.
[695] Astăzi schimbat în Първомай.
[696] Гер., РБЯ, V, p. 629.
[697] *Ibidem*, p. 624; Вукад., *Списъкъ*, СбНУ, XV, p. 195.
[698] Гер., РБЯ, V, p. 625; Вукад., *Списъкъ*, СбНУ, XV, p. 196.
[699] Nu însă în lista finală, cf. РБЯ, V, p. 513.
[700] А. П. Стоиловъ, *Нѣк. булг. прѣк.*, Сп. БАН, X, p. 151.
[701] Гер., РБЯ, V, p. 622.
[702] *Ibidem*, p. 623.
[703] *Ibidem*, p. 624.
[704] *Ibidem*.
[705] *Ibidem*, p. 627.
[706] Comp., de ex., cu Тодоринка faţă de Тодоринъ, cf. Гер., РБЯ, V, p. 630.

Scanned with OKEN Scanner

bucurau de o frecvență mult mai mare decât s-ar putea conchide din târziile şi relativ puținele vestigii pe care le-am prezentat. Căderea lor în desuetudine se explică între altele prin influențele mai noi asupra antroponimiei bulgare, în special prin întărirea curentului religios-calendaristic susținut de biserică şi prin moda unor nume de largă circulație europeană, venită din Occident. Un fapt foarte interesant de relevat este că o întreagă serie din variantele antroponimice, care au ca prototip radicalul *хуб-*, sunt atestate şi în Iugoslavia. După cum se va vedea, nu e vorba aici de o influență sporadică.

Dintre variantele feminine, aflăm în pomelnicul sârbesc de la Peć – publicat de Novaković – pe Уба, în forma de acuzativ „убу”[707]. E regretabil că nu putem şti localitatea de origine a persoanei la care se referă respectivul nume. Corespondentul masculin al acestei variante, Хубо, de asemenea este atestat. Dar ceea ce pare deosebit de bizar e că toate persoanele pe care el le desemnează sunt bosniaci de rit musulman. Astfel, cea mai veche mențiune cunoscută nouă cu privire la acest nume se află într-un „хуџет” din a. 1748[708], unde este vorba despre „Смаил-баша Хубо”, din satul „Трновци”[709]. Funcția de prenume o are aici primul nume, care e turcesc. Al doilea, necunoscut la turci, atât antroponimiei, cât şi limbii în genere, este, evident, antroponimul masculin sud-slavic care ne preocupă şi care aici – după cât se pare – are rol de supranume, echivalent celui al numelui de familie. Dar nu poate fi îndoială că anterior – la unul din ascendenții respectivei persoane – el a avut funcție de prenume. De altfel, îl întâlnim şi în această funcție chiar la persoane din vremea noastră, în regiunea cunoscută sub numele „Височка Нахија”: una este Хубо Џамбас din satul Каменица[710], iar alta, din satul Мауровићи, ne e desemnată numai prin numele Хубо[711]. Prenumele acesta a avut, firește, şi derivatul său patronimic [Х]убовић, cu rol echivalent numelui de familie de mai târziu. Franck, fără vreo precizare geografică, ne semnalează în studiul său patronimul respectiv sub aspectul

---

[707] *Српски пом., Гласник*, XLII, p. 109.
[708] Cf. М. Филиповић, *Височка Нахија*, НПС, XXV, p. 555 (СЕЗб, XLIII).
[709] *Ibidem.*
[710] *Ibidem*, p. 375.
[711] *Ibidem*, p. 488.

Scanned with OKEN Scanner

Ubovići[712], a cărui formă pluralã indicã funcţia toponimicã ulterioarã celei patronimice.

Varianta Хубо a trebuit să fie deosebit de răspândită, de vreme ce a avut şi printre prenume derivate directe de la ea. Între acestea, Хубоє[713] – format prin sufixul masc. *-oje*, unul din cele mai frecvente sufixe antroponimice la sârbo-croaţi – figurează pe o listă de sârbi din Ungaria, de la a. 1710.X.23, păstrată în arhivele Budapestei. Acest nume de botez e însoţit de cognomenul cu rol de nume de familie „Стараць"[714], ceea ce e un indiciu clar că antroponimul respectiv, ca şi personajul care-l purta, aparţine, de fapt, secolului XVII.

Această variantă, având fonetismul „Убоје"[715], este atestată astăzi în satul Уезерско din Босанска Крајина, ca nume de familie – rol care reprezintă, evident, o adaptare târzie. Funcţia antroponimică actuală nu ne poate împiedica de a vedea în el prenumele de la origine. Iar faptul că menţionatul nume, chiar sub un astfel de aspect morfologic – adică având un sufix ca *-oje*, care în antroponimia sârbo-croată e specific prenumelor – s-a pretat la rolul de nume de familie, se explică, desigur, prin izolarea sa în graiul regiunii. În ciuda sufixului atât de cunoscut, el a fost simţit totuşi ca ceva neobişnuit sau chiar străin, din cauza temei, şi astfel a căzut în desuetudine ca prenume, iar la familia respectivă, care avea un ascendent cu acest nume, el a căpătat singura funcţie ce-i mai convenea: cea de nume de familie. Şi s-a continuat aşa, într-o formă oarecum pietrificată, din generaţie în generaţie. Cum însă era şi natural, antroponimul în chestiune a trecut la funcţia de nume de familie şi sub aspectul morfologic tipic acestui rol, adică sub forma patronimică Убојевић. Ea ne este semnalată tot în Босанска Крајина, în satul Менић[716].

---

[712] *St. skr. Ortsn.*, p. 123. Franck îl citează pentru a confirma prin analogie existenţa unui tip de toponime care, deşi ţin de prototipuri cu morfemul („Formans") *-av-*, ele au totuşi morfemul *-ov-*, cum e toponimul scr. Dubrovnik faţă de apelativul-prototip „dubrava". Exemplul Ubovići însă a fost greşit ales, fiindcă prototipul la care trebuie raportat acest nume patronimic nu este epitetul „hubav", precum crede Franck, ci antroponimul „Хубо"!

[713] Витковић, *Спом. буд. и пешт. арх.*, ГСУД, III, p. 225.

[714] *Ibidem.*

[715] НПС, XX, p. 447, 449 (СЕЗб, XXXV).

[716] *Ibidem*, p. 457-458.

Scanned with OKEN Scanner

Urme ale antroponimelor derivate de la radicalul *хуб-* aflăm şi în satele de munte ale Herțegovinei, Humi şi Lišani[717], unde trăiesc azi mai multe familii „Хубани”[718], cu privire la care avem informația că sunt acolo printre cele mai vechi. Evident, toate aceste familii îşi trag numele lor de la un strămoş comun, cu prenumele Хубан, care cu timpul – fără a-şi mai schimba forma – a căpătat rol de nume de familie sau chiar de seminție. Dar, în cursul Evului Mediu, antroponimul acesta era răspândit şi în Bosnia, unde era în uz cu funcție de prenume chiar şi în cele mai nobile familii. Cea mai veche mențiune documentară cunoscută nouă, despre varianta [H]uban, este din 1233.X.10; o aflăm într-un decret al papei Grigore al IX-lea către un ordin de călugări misionari în Bosnia. Aici, e vorba despre un personaj de curând convertit la catolicism, cu numele Prijezda, care era fiul „nobilis viri *Ubani*” şi ruda de sânge a ducelui Bosniei Ninoslav[719].

O altă variantă medievală, tot masculină, derivată prin sufixul *-ul* de la aceeaşi temă *хуб-*, este antroponimul Ubul, de tipul lui Dragul, Živul, Prvul, Radul[720]. El ne este atestat de un document de la 1271.VI.16, prin care banul Slavoniei face cunoscut unui subaltern al său un schimb de moşii între doi nobili: „I banus totius Slavoniae significat fideli suo Juriso de Busan, quod comes Michael filius Vbul fecit concambium super praedio suo Tutulyg, cum comite Petro fratre Sarachen episcopo Corbaviensi”[721]. În fine, printre prenumele derivate direct de la Хубо, îl mai relatăm, la sârbi, pe [X]убен – creat prin sufixul *-ен* în acelaşi chip ca şi: Добрен, Милен, Младен, Огњен.

Într-un sat Дубље din regiunea Ресава, în nord-estul Serbiei propriu-zise, trăiesc azi numeroase familii ai căror membri sunt denumiți Убеновци[722]. Ei se grupau în 25 case, iar numărul familiilor, desigur, îl va fi depăşit pe cel al caselor. E vorba deci de o întreagă seminție

---

[717] În regiunea muntelui „Велико Рујиште”.
[718] Дедијер, *Херцеговина*, НС3, VI, p. 257 (СЕ3б, XII).
[719] Cf. Iv. Kukuljevič Saks., *Regesta doc. regni Croatiae, Dalm. et Slav. Saec. XIII*, Starine, XXII, p. 222, nr. CCLXXXI. (Kuk. extrage acest regest după Fejer, *Cod. dipl.*, III, v. II, p. 344 şi Theiner, *Mon. vet. Hung.*, I, p. 120).
[720] *Ibidem.*, XXVII, p. 105, nr. MXXXVII, după Wenzel, *Cod. dipl. Arpad.*, VIII, p. 378.
[721] Cf. Mikl., *Pers.*, p. 7, § 7; Maretić, *Nar. im. i prezim.*, p. 127, § 133.
[722] Мујатовић, *Ресава*, НПС, XXVI, p. 205 (СЕ3б, XLVI).

Scanned with OKEN Scanner

designată prin numele patronimic plural mai sus citat, al cărui prototip este antroponimul Убен. Acesta e prenumele pe care l-a purtat cândva strămoşul comun al actualilor Убеновци.

O altă variantă de tipul patronimic, derivată de la acelaşi prenume, este numele de familie Ubenovič, relatat, în studiul său, de Maretič[723], fără a ne indica însă proveniența lui. Patronimele sârbeşti în chestiune sunt prețioase pentru noi, fiindcă ele ne confirmă existența unui prenume pe care nici antroponimia bulgară nu-l mai cunoaşte azi – după cât se pare – decât tot indirect, prin derivate patronimice cu rolul de nume de familie.

Precum am văzut aiurea[724], bulgarii posedă o variantă feminină formată prin sufixul *-ена*, însă de la tema *хубав-*, având adică drept prototip varianta Хубава. Ei nu posedă un derivat prin acelaşi sufix şi de la tema *хуб-*, adică de la varianta Хуба. Se poate presupune că, paralel cu prenumele masculin Хубен-Убен, va fi existat şi corespondentul feminin *Хубена-*Убена, aşa cum au existat Хубавена-Убавена. Mai greu s-ar putea crede că această din urmă variantă feminină să fi avut şi ea un corespondent masculin *Хубавенъ. Există totuşi, în districtul Plĕven, satul Хубавене[725], al cărui nume ar putea fi considerat nu numaidecât ca un derivat de la epitetul хубавъ, ci chiar şi ca un reflex al respectivei variante antroponimice masculine în toponimia bulgară. Dar menționatul toponim este o creație artificială şi târzie. Prin el, administrația bulgară a înlocuit, din motive de decență, un toponim vechi, Хьювене[726]. Numele nou a fost ales aşa fel încât să fie cât mai apropiat de cel vechi, sub aspectul fonetic, spre a-l putea suplanta cât mai uşor[727]. Ne întrebăm, cu toate acestea, dacă, la alegerea noului toponim – oricât este el de artificial – nu a dirijat, în mod subconştient se-nțelege, un simț al tradiției prenumelui *Хубавенъ, de la care se putea deriva un toponim ca Хубавене.

Ipoteza unei variante masculine *Хубавенъ şi-ar afla, pare-se, un sprijin ceva mai concret în faptul că limba bulgară posedă apelativul *хубавенко*, care – ca şi fem. *хубавенка* – are rol ritual de nume provizoriu în cadrul datinii nunții şi ulterior. Prin el, mireasa şi după aceea tânăra

---

[723] *O nar. im. i prezim* – Rad LXXXII, p. 79.
[724] Cf. mai sus.
[725] *Ълг. село*, p. 265_1, 59_2 (nr. 20).
[726] *Ibidem*, p. 59_2, nr. 20. (La p. 265_1, numele vechi e scris greşit).
[727] Substituirea a avut loc la a. 1879 (cf. *Ълг. село*, p. 265_1).

Scanned with OKEN Scanner

nevastă designează pe al doilea frate al soțului, dacă e flăcău sau băiat[728]. E mult mai probabil însă ca acest nume provizoriu să se fi format prin analogie, după fem. хубавенка, decât să fie o creațiune apărută inițial chiar pe terenul genului masculin şi având ca prototip varianta *Хубавенъ.

Dintre antroponimele absolut sigure cu tema *хубав-*, sârbii au cunoscut înainte de toate prenumele feminin [X]убава. Dacă mărturia mai sus-menționatului pomelnic bucureştean – unde-l aflăm atestat de două ori – ar putea fi pusă puțin la îndoială în ce priveşte originea sa sârbă, există un alt document în afară de orice echivoc: o listă de nume din 1720, păstrată în arhivele din Budapesta şi designând sârbi care locuiau atunci în Ungaria, chiar în regiunea Budei. Aici figurează şi „удовица убава"[729].

În Bosnia este atestat azi antroponimul „Убавић", care denumeşte mai multe familii din satele Рудићи şi Шумњаци din Гламочко Поље, şi Рилић din Купрешко[730]. Acest nume poate fi tot aşa de bine metronimic, ca şi patronimic. În cazul întâi, el trebuie raportat la prenumele feminin Убава. În cazul al doilea însă – ceea ce sub aspectul social ar părea mai verosimil – trebuie să-l considerăm derivat de la un prototip ca *Убав, care va fi avut funcție de supranume, dat fiind că o asemenea variantă cu rol de prenume nu există. Amintim că în regiunea Гламочко Поље se află şi un sat numit Убавића-Долина[731]. Acest toponim are, evident, origine antroponimică. Patronimul Убавић, care intră-n compoziția sa, nu este decât numele de familie de mai sus reflectat în toponimia regiunii. Nu ştim dacă trebuie să atribuim aceeaşi origine antroponimică şi toponimului Хубавићки-Поток[732], care, precum arată al doilea termen al său, denumeşte un pârâu din Саничка жупа. E vorba aici de „Pârâul-lui Hubavič" sau de „Pârâul-Frumuşel"?

În ce priveşte însă toponimul Убавичков-Кладанац[733], din satul Кукивица din sudul Iugoslaviei (Стара Србија), el îşi trage în mod sigur originea dintr-un antroponim, ceea ce ne arată clar aspectul morfologic de adjectiv posesiv al primului termen, care trebuie raportat la numele

---

[728] Гер., РБЯ, V, p. 513.
[729] Витковић, *Спом. буд. и пешт. арх.*, ГСУД, III, p. 247, nr. 343.
[730] Милојевић, Купрешко, *Буковско*, НПС, XIII, p. 90, 145, 152 (СЕЗб, XXV).
[731] *Ibidem*, p. 65, 90-91.
[732] Карановић, *Саничка жупа*, НПС, XXVI, p. 250, 287 (СЕЗб, XLVI).
[733] Николић, *Пољаница*, НСЗ, III, p. 92 (СЕЗб, VI).

Scanned with OKEN Scanner

stăpânului fântânii sau poate al meşterului constructor. Numele acestuia pare a fi fost Убавичко. Va fi avut el oare funcţie de prenume? Întrucât o asemenea formă de prenume n-am mai întâlnit, se poate presupune că el va fi fost un supranume. În acest caz, el va fi sunat chiar ca un epitet de formă hipocoristică: *Убавичак[734], adică „Frumuşelul".

Dar sârbii au cunoscut şi antroponime cu tema *убавк-*. Astfel, la ei, este atestat numele de familie „Убавкић", pe care-l purta un istoric, la sfârşitul secolului XIX[735]. Maretič a relatat şi el acest nume, în studiul său, după un calendar sârbesc din 1882. Foarte probabil, aici avem a face cu un metronim derivat de la varianta hipocoristică cu funcţie de prenume Убавка, pe care am prezentat-o la bulgari, după texte folclorice. Totuşi, Убавкић ar putea fi tot atât de bine şi nume patronimic. În acest caz, ar trebui să-l raportăm la un prototip masc. ca *Убавак[736], cu funcţia de supranume, sau chiar tot la un prenume: *Убавко. Dar astfel de forme antroponimice nu ne sunt atestate.

Aruncând o privire de ansamblu asupra repartiţiei geografice a numelor care ne preocupă, pe teritoriul de limbă sârbo-croată, remarcăm fenomenul bizar că ele s-au conservat mai bine în provincii din interiorul Iugoslaviei, în timp ce în apropierea frontierelor etnografice de est sunt puţin cunoscute. Şi totuşi, tocmai acolo ar fi fost natural să abunde, date fiind relaţiile de veche vecinătate pe un spaţiu aşa de întins cu Bulgaria, sursa însăşi a acestor nume. Cum se explică oare fenomenul? Trebuie admis, credem, că în trecut numele din această familie nu erau apanajul exclusiv al antroponimiei bulgare şi că deci nu avem a face aici cu o obişnuită influenţă de vecinătate, ci că astfel de nume erau comune şi antroponimiei sârbo-croaţilor, la care se bucurau de asemenea de o apreciabilă frecvenţă într-o mare parte a ţării – firește, în rândul întâi în regiunile orientale şi sud-estice, însă pătrunzând până departe în interior spre apus şi nord. Faptul că astăzi le aflăm atestate mai mult în mijlocul Iugoslaviei, în regiuni centrale şi chiar sud-vestice – atât în antroponimie, cât şi printre toponimele de proveniență antroponimică – ne apare ca un

---

[734] Comp. cu epitetul diminutiv bulg. „хубавичьк" (cf. Гер., РБЯ, V, p. 513).

[735] Numele său întreg: Милан С. Убавкић; e autorul cărţii *Историја срба по домаћим и страним изворима и писцима*, књ. I, Беогр., 1886.

[736] Comp. cu epitetul diminutiv bulg. „хубавьак", atestat în regiunea Ахъръ-Челебийско (cf. СбНУ, I, p. 29, nr. 8, v. 2).

Scanned with OKEN Scanner

fenomen de conservatism prin izolare. În timp ce pe teritoriul vecin Bulgariei, antroponimele respective vor fi fost simțite de sârbi ca bulgare şi cu vremea abandonate complet – în baza principiului diferențierii, care în anumite ocazii se opune imitației şi mai ales imitației după modele străine, chiar şi când ea e numai aparentă – în acelaşi timp, în interiorul țării, ele au fost simțite numai ca nişte nume exotice fără a putea fi asociate cu numele bulgare din aceeaşi familie.

De aceea, în regiunile mai depărtate de graniță, ele au continuat să rămână în uz, deşi şi aici – nemaiavând suportul necesar în domeniul apelativelor – încetează treptat de a mai îndeplini funcția de prenume, primind tot mai mult rolul de nume de familie sau chiar de seminție, fie că-şi iau aspecte patronimice prin sufixe speciale, fie adesea şi fără acestea. Exemple tipice de conservatism prin izolare ne oferă cu deosebire unele nume ale sârbilor musulmani din Bosnia şi Herțegovina, care au păstrat mult timp variante antroponimice ca Хубо, Хубан. Aceasta înseamnă că, în momentul istoric când s-a produs în aceste regiuni marea colonizare turcească, al cărei rezultat a fost de altfel totala serbizare – cu excepția confesiunii mahomedane şi a altor profunde influențe în domeniul culturii – antroponimele derivate de la radicalul *хуб-* erau destul de răspândite în respectivele provincii sârbeşti şi aiurea în Iugoslavia.

Evident, pe acea vreme şi o bună perioadă după aceea, la sârbi erau în uz, de asemenea, epitete şi chiar apelative din aceeaşi familie. Acestea formau fondul pe care se proiectau antroponimele în chestiune. Dovezi despre existența unor epitete corespunzătoare antroponimelor mai sus relatate ne oferă până azi limba sârbo-croată. E vorba însă de ultimele vestigii ale unui material lexical cu totul caduc. Textele folclorice ne sunt şi în cazul de față o prețioasă sursă, căreia ne putem adresa; însă, desigur, nu acele texte care provin din teritoriile sârbeşti cele mai periferice dinspre est şi sud-est sau din teritorii echivoce încă sub aspectul lingvistic şi etnografic. Astfel, dacă am ține seamă de o colecție folclorică precum e cea a lui Ястребовъ, care cuprinde multe materiale din partea meridională a regiunii Стара Србија, sau ca cea a lui Тановић, care explorează regiunea Gjevgjelija, am putea ilustra copios domeniul apelativ al derivatelor de la *хуб-* şi am afla destul de bine reprezentate chiar şi anumite asocieri de epitete cu apelative sau antroponime, atât de favorite limbii bulgare,

Scanned with OKEN Scanner

precum: „убава девојка”[737], „мома убава”[738], „убава невеста”[739], „убава Јана”[740], „јубава ми Димке”[741], „Ирино, јубава дивојко”[742], „мома јубавица”[743]. Aici însă, avem a face în realitate tot cu fenomenul bulgar, care – în regiunile respective – se continuă în forme absolut identice celor relatate de noi după colecţii de folclor bulgare din cele mai autentice.

Ceea ce aflăm în texte folclorice sârbeşti ca acestea, întâlnim şi pe terenul limbii populare de toate zilele în momentul actual. Caracterul de adevărate vestigii îl au însă epitetele sârbo-croate derivate de la radicalul *хуб-*, atunci când le aflăm în texte folclorice culese din regiuni mai din interiorul Iugoslaviei. Aşa sunt, de exemplu, o întreagă serie de asemenea apariţii din marea colecţie a lui Vuk Karagić. Examinându-le, remarcăm că, în aceste texte, epitetul nostru nu mai determină antroponime feminine sau apelative, care-o designează pe fată (девојка, мома) şi pe tânăra femeie (невеста), adică pe acelea pe care le determina de predilecţie la bulgari, ci pe altele: „*убава* своја *душа*”[744], „*убаве* оне јасне *свеће*”[745], „свилена *убава кецеља*”[746], „*Убао руо* крајишњичко”[747]. Alteori, epitetul în chestiune se referă la vreo sărbătoare, de exemplu: „О убава лепа *славо Божја*”[748], sau la religia creştină însăşi, ca într-o baladă populară din ciclul lui Марко Краљевић, unde acest erou învinge, la întrecerea cu arcul, pe un turc, care, apoi, i se adresează jurând pe legea lui Christos, astfel: „– Богом брате, Краљевићу Марко!/ Вишњим Богом и светим Јованом,/ По *убаву закону вашему*!”[749]

---

[737] Ястр., *Об. и пѣсни тур. Сербовъ*, p. 42, 58, 74, 77, 224, 273, 419, 431, 436; Тановић, *Срп. нар. об. у Ћевђ.*, СЕЗб, XL (ЖОН, кн. XVI), p. 199, nr. 10, v. 1, 11.
[738] Ястр., *op. cit.*, p. 218.
[739] *Ibidem*, p. 53, 67-68, 74-77, 227-228, 230, 437.
[740] *Ibidem*, p. 49-50, 55-56, 411.
[741] Тановић, *op. cit.*, СЕЗб, XL (ЖОН, XVI), p. 204, nr. 15, v. 1, 15.
[742] *Ibidem*, p. 322.
[743] *Ibidem*, p. 198, nr. 8, v. 1, 5; *Ibidem*, p. 199, nr. 8, v. 15, 16.
[744] Вук Кар., СНПј, I, p. 150, nr. 217, v. 53.
[745] *Ibidem*, II, p. 91, nr. 20, v. 40.
[746] *Ibidem*, II, p. 150, nr. 29, v. 62.
[747] *Ibidem*, II, p. 482, nr. 81, v. 32.
[748] *Ibidem*, II, p. 91, nr. 20, v. 50.
[749] „– Frate întru Domnul, Crăişorule Marcu!/ [Mă jur] pe Dumnezeul cel de sus şi pe Sf. Ioan,/ Pe frumoasa voastră lege [creştină]!” *Ibidem*, II, p. 351, nr. 60, v. 127-129.

Scanned with OKEN Scanner

Cu semnificația de frumos uman, aproape nu-l întâlnim pe acest epitet. Menționăm, ca exemplu, un loc unde, referindu-se la o colectivitate socială – nobilimea creștină – el vrea să exprime mai curând atributul demnității și al prestigiului de care se bucură aceasta: „Марко служи вино свештеником/ И убавој господи ришћанској"[750]. Într-o baladă din ciclul kosovian, unde-l aflăm raportat chiar la corpul omenesc, exprimă o frumusețe cu totul *sui generis*, căci e vorba aici de corpul decapitat al cneazului Lazar: „А *убаво* на Косову *тело*,/ Ни га једу орли, ни гаврани,/ Ни га газе коњи, ни јунаци"[751]. Mai frecvent întâlnim epitetul respectiv referindu-se la vreun oraș din provinciile sârbești: „Подиже се српски цар Степане/ *Из Призрена места убавога*"[752]. Sau aiurea: „Подигле се куриције младе/ Од *убава Скопља* бела града"[753]. Sau încă: „Први су га петли запевали/ Код убава места Пожаревца"[754].

În aceste locuri, „убав" are de fapt rolul de epitet glorificator la adresa cetății în jurul căreia gravitează acțiunea baladei. Alteori, când el pare a se raporta chiar la peisaj, nu e propriu-zis nici atunci vorba de frumusețea naturii, ci tot de un simplu rol de *epitheton ornans*, întrebuințat cu scopul de a contribui să scoată în relief faima vreunei localități sau regiuni de însemnătate istorică ori legendară. În special, numele celebrei câmpii Kosovo apare însoțit de epitetul „убаво" în diferite balade populare cu subiecte despre marea bătălie, care a avut loc acolo: „Састала се четири табора/ На *убаву* на *пољу Косову*"[755]. Sau aiurea: „Кад Лазару одсекоше главу,/ На *убаву* на *пољу Косову*"[756].

---

[750] „Marcu servește vin preoților/ Și mândrei boierimi creștine". *Ibidem*, II, p. 424, nr. 71, v. 12-13.

[751] „Iar *frumosu-i trup*, la Kosovo,/ Nu-l mănâncă vulturii, nici corbii,/ Nu-l calcă nici caii, nici vitejii". *Ibidem*, II, p. 315, nr. 52, v. 19.

[752] „Plecatu-mi-a Ștefan țarul sârb/ Din *Prizren*, *orașul cel mândru*". *Ibidem*, II, p. 148, nr. 29, v. 1-2.

[753] „Tineri chirigii pornit-au/ Din *frumosul Skoplje*, alba cetate". *Ibidem*, II, p. 315, nr. 52, v. 23-24.

[754] „I-au cântat cucoșii cei dintâi/ La Pojarevaț, frumosul oraș". *Ibidem*, II, p. 482, nr. 8, v. 31-32.

[755] „Tăbărât-au patru tabere,/ Pe *mândra câmpie de la Kosovo*". *Ibidem*, II, p. 181, nr. 33, v. 1-2.

[756] „Când lui Lazăr mi i-au tăiat capul,/ Pe mândra câmpie de la Kosovo". *Ibidem*, II, p. 314, nr. 52, v. 1-2.

Scanned with OKEN Scanner

Două fapte importante trebuie relevate în legătură cu exemplele citate:

1. Epitetul *убав, -а* în textele folclorice autentic sârbeşti nu mai exprimă frumuseţea umană şi în special cea feminină – nemaifiind întrebuinţat ca determinant favorit al prenumelor feminine sau al apelativelor care o indică pe fată ori nevastă. Pretutindeni, în asemenea situaţii, i s-a substituit epitetul specific sârbo-croat *lijep, -a*, împreună cu derivatele sale, care aveau deja acest rol, din cele mai vechi timpuri, la sârbo-croaţi. Astfel, „убав" şi-a continuat existenţa încă o perioadă, rămânând doar ca determinant în asociaţii sintactice care erau mai puţin caracteristice şi care apăreau mai rar în limbă;

2. Despre epitetul „убав" şi asociaţiile sale, de tipul celor citate după colecţia lui Vuk, nu se poate spune că reflectă graiul actual obişnuit al regiunilor de unde provin textele folclorice respective. Astăzi, ele nu se mai aud în limba poporului din acele locuri. Vuk însuşi, înregistrând în dicţionarul său acest epitet, ne informează că „rar se vorbeşte, dar se aude în cântece"[757]. Aşadar, avem a face aici cu veritabile supravieţuiri, care se explică, desigur, numai prin conservatismul anumitor produse folclorice în versuri şi în special al cântecelor epice, la circulaţia cărora memoria joacă rolul cel mai important. În adevăr, toate exemplele relatate de noi au fost extrase din balade populare sârbeşti. Tot ca o supravieţuire trebuie considerat şi apelativul „убавица", echivalentul apelativului sârbo-croat general răspândit „љепотица". Relativ la el, aflăm de la acelaşi Vuk că era în uz pe vremea lui – nu ştim dacă mai e şi azi – ca nume cu caracter ritual, dat de tânăra nevastă cumnatelor ei aflate fete[758]. Acest nume provizoriu a fost consacrat în rolul respectiv, la sârbi ca şi la bulgari, de datina nunţii. Faptul că el a continuat să reziste atunci când întreaga lui familie aproape dispăruse se datoreşte unui fenomen de conservare atât de caracteristic datinilor: avem a face cu o izolare în cadrul uzanţelor şi al terminologiei nupţiale.

În fine, mai trebuie să amintim că familia de cuvinte cu radicalul *хуб-* s-a reflectat şi în toponimia sârbă în câteva provincii, ceea ce constituie o dovadă în plus despre existenţa apelativelor-prototipuri, încă într-un îndepărtat trecut, în regiunile respective. Evident, pentru ceea ce

---

[757] Вук Кар., *Pj.*, p. 788.
[758] Вук Кар., *Жив. и об. нар. срп.*, p. 153; cf. şi *Pj.*, p. 219, s.v. „златоје".

Scanned with OKEN Scanner

urmărim noi, nu prezintă importanţă toponimele sârbeşti de la frontiera orientală, ca de exemplu „Убава-Вода”[759], un izvor din satul Лисина Доња din Крајиште. Cele ce ne interesează sunt cele din interiorul ţării. Dintre acestea face parte toponimul Hubava[760], care denumeşte un sat din Bosnia, din districtul Sarajevo şi, probabil, Ubovnik[761], înregistrat de Franck în studiul său, fără a ne da nici o indicaţie geografică. Tot un astfel de toponim, dintr-o regiune depărtată de graniţa etnografică bulgară, e Убавац[762], care – precum ne informează Vuk – denumeşte un izvor din Srijem (Slavonija), între Remeta şi Krušedol.

Cu prilejul prezentării antroponimelor sârbeşti care au la bază radicalul *хуб-*, am relatat de asemenea o serie de toponime de origine antroponimică, din aceeaşi familie, designând elemente geografice din interiorul Iugoslaviei. Tot la categoria acestora, credem că trebuie adăugat şi un toponim medieval de pe litoralul dalmatin, din Boka Kotorska. E vorba de numele unei localităţi, care figurează într-un hrisov de confirmare de moşii – dat de ţarul Štefan Dušan în 1351 – şi pe care Miklosich, după părerea noastră, în chip eronat l-a transcris *Баошле* în loc de *Убаошле*. Eroarea lecţiunii a fost cauzată, desigur, de o haplografie, pe care o prezenta pasajul respectiv, în manuscrisul-copie utilizat de Miklosich pentru ediţia sa. Iată pasajul, aşa cum l-a reprodus Miklosich: „а сада сувише имь дахь за нихь вѣру и почтену службу у *Баошле*, Бiелу, Крушевицу”[763]. Scribul care a făcut copia publicată de Miklosich, în loc să-l scrie pe *у* de trei ori – întâi ca literă finală la cuvântul *службу*, apoi ca prepoziţie, şi a treia oară ca literă iniţială a toponimului imediat succedent prepoziţiei – l-a scris numai de două ori, fie din neatenţie, fie chiar în mod conştient, socotind apariţia triplă a acestei litere, în original, drept greşeală, ca unul căruia îi va fi fost necunoscut numele localităţii. În manuscrisul original, va fi fost deci: „службу у Убаошле”. Un toponim

---

[759] Николић, *Крајиште*, НСЗ, VIII, p. 333 (СЕЗб, XVIII).
[760] *Rj. Ak. Zagr.*, III, p. 716. Desigur, e acelaşi toponim pe care îl menţionează şi Franck, *St. skr. ONk*, p. 223.
[761] Franck, *St. skr. ONk*, p. 123.
[762] Вук Кар., *Pj.*, p. 788.
[763] „iar acum, în plus, le-am dat lor pentru acestea credinţă şi cinstită slujbă *în Baošle*, Biela, Kruševica”. Cf. Mikl., *Mon. Serb.*, p. 151 (nr. CXXX).

Scanned with OKEN Scanner

Баошле[764] nu mai este atestat nicăieri; iar pe de altă parte, aspectul său morfologic este foarte bizar. În adevăr, dac-ar fi să-l raportăm la singurul prototip ce i s-ar putea atribui, antroponimul Баоша (< Балша), terminaţia *-ле* ar fi cu totul inexplicabilă. Lecţiunea susţinută de noi o aflăm, fără nici un comentariu, într-o reproducere fragmentară a documentului publicat de St. Novaković, după o altă copie manuscrisă[765]. El ne informează numai că textul slav din ediţia Miklosich nu este identic cu textul unor traduceri italiene ale hrisovului, făcute pe baza altor manuscrise.

Dacă acceptăm că forma justă a toponimului în chestiune este Убаошле (< Убаоошле) < Убао Ошле, nu numai că etimologia lui nu mai prezintă nici o dificultate, dar avem şi vechi dovezi documentare despre existenţa unui sat Ошле[766] în Dalmaţia, în cursul aceluiaşi secol. Astfel, îl aflăm atestat într-un hrisov slav din 1399, dat de regele Štefan Ostoja[767]. Toponimul „Убао Ошле" va fi denumit deci o localitate vecină cu satul Ошле. Dat fiind caracterul atât de conservativ al toponimiei, acest nume este, la sârbi, mai vechi cu mult decât jumătatea secolului XIV, şi cu atât mai vechi epitetul „убав", care intră în compoziţia lui. De aici, se pot trage concluzii şi asupra vechimii respectabile a antroponimelor din aceeaşi familie la sârbi.

Dar cuvinte care au la bază radicalul *хуб-* există şi la alte popoare slave, şi anume la slavii orientali. La ruşi, Даль înregistrează numai epitetul sub forma „хупавый"[768], dându-ne cu privire la uzul dialectal al lui indicaţia vagă că e dintr-o regiune occidentală a teritoriului de limbă veliko-rusă. Semnificaţiile de „ловкій", „опытный"[769], pe care lexicograful rus le atribuie acestui epitet, sunt foarte îndoielnice. În

---

[764] *Rj. Ak. Zagr.*, înregistrând după ediţia Mikl. pe „Baošle" (t. I, p. 179), exprimă temerea că ar putea fi o eroare.

[765] Новак., *Зак. спом.*, књ. V, p. 32 (nr. X).

[766] Prototipul acestui nume este adjectivul posesiv de formă neutră „ošlje" (< subst. m. *osao, osla*), devenit toponim.

[767] Mikl., *Mon. serb.*, p. 234 (nr. CCXXV); cf. şi alt loc indicat de Daničić, *Pj. из КСС*, II, p. 264. Satul resp. există până azi în apropiere de oraşelul dalmatin Ston (cf. Daničić, *Ibidem*).

[768] Даль, ТСЖВЯ, IV, p. 1245.

[769] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

adevăr, cât de puțin edificat este Даль asupra originii, şi deci şi asupra sensului lui „хупавый", se vede din însuşi faptul că el se-ntreabă dacă nu cumva trebuie pus în legătură cu verbul „хапать"!

Noi credem că acest epitet nu poate însemna decât „frumos". De altfel, chiar în exemplul citat de Даль, „это дѣтюкъ хупавый"[770], i se potriveşte bine un astfel de sens. Pe când la velikoruşi epitetul nostru e atestat numai ca o reminiscență dialectală foarte puțin răspândită, la ucraineni întâlnim – împreună cu epitetul – o destul de bogată familie de cuvinte cu acelaşi radical, după cât se pare, general cunoscute: *хупавий*, *-а*, *-е*, cu diminutivul său *хупавенький*, *-а*, *-е*, şi adv. „хупаво"; apoi, apelativul feminin „хупавка", cu diminutivul său „хупавочка", şi în fine „хупавість", care enunță în formă abstractă conceptul de frumusețe[771]. Adjectivul ucrainean „хупавий" prezentând un fonetism identic cu cel al corespondentului său rusesc, putem conchide de aici că ruşii, care-l cunosc efemer şi numai la periferia de sud-vest, l-au împrumutat de la ucraineni. La acest popor, „хупавий", ca şi întreaga familie, nu exprimă decât ideea de frumos cu variate nuanțe ale ei: „красивый", „нарядный", „опрятный"[772].

E interesant de relevat că la ucraineni epitetele din această familie, precum şi apelativele care se pretează la rolul de epitete, sunt întrebuințate de predilecție în asociație cu apelative care-o designează pe fată sau nevastă, ca determinante ale acestora. Exemplele reproduse din folclorul ucrainean de cel mai însemnat lexicograf, Б. Грінченко, el însuşi folclorist de marcă, ilustrează perfect aceasta. Astfel, el relatează după Чубинский – dintr-un cântec în uz la sărbătoarea secerişului, în regiunea Чернигов – versurile: „Наша *пані хупава*./ Распустила рукава"[773].

Un alt exemplu, din aceeaşi gubernie, ne-o arată pe tânăra femeie într-un cadru care îi pune şi mai mult în lumină frumusețea ei naturală:

---

[770] *Ibidem*.
[771] Б. Гр., СУМ., II, p. 929; Жел., М.-НС, II, p. 1048.
[772] Б. Гр., СУМ., II, p. 929.
[773] „*Frumoasa* noastră *doamnă*/ Şi-a lăsat în jos mânecile". Cf. *Ibidem* (din Чуб., *Труды*, III, p. 235, nr. 19, v. 7-8). „Pani" (= doamna) e aici stăpâna ogorului, care aşteaptă pe secerători cu bucatele pregătite pentru cină.

Scanned with OKEN Scanner

„хупава молодичка: *у хати в неї чистесенько і сама прибрана як квіточка*”[774]. Tot din regiunea Чернигов provine şi citatul în care epitetul, în formă diminutivă, se raportă la o fată: *„хупавенька дівчинка* – любо й подивитись”[775]. E deosebit de semnificativ faptul că apelative cu rol de epitet – în această familie de cuvinte – nu sunt atestate pentru genul masculin, ci numai pentru feminin: „хупавка” şi „хупавочка” cu sensul de „красивая, нарядная женщина”, „опрятная женщина”[776]. „Хупавка” este corespondentul apelativului bulgar „хубавка”, relatat de noi şi ca antroponim[777]. Грінченко nu dă nici o indicaţie geografică relativă la cântecul popular de unde-şi extrage exemplul prin care ilustrează uzul acestui apelativ: „рідна *донька хупавочка*”[778].

În ce priveşte proveniența din gubernia Чернигов a textelor folclorice, de unde au fost extrase citatele anterioare, ea prezintă interes pentru noi fiindcă atestă existența respectivelor epitete – şi încă în rolul favorit de determinante ale apelativelor referitoare la fată sau nevastă – tocmai în regiunea de nord-vest a teritoriului de limbă ucraineană, ceea ce înseamnă că în regiunile mai sudice cu atât mai mult trebuie să existe, sau cel puțin să fi existat în trecut, această familie de cuvinte.

După cât se poate judeca din realitatea antroponimică de azi, ca şi din lipsa de dovezi documentare, se pare că la ucraineni – şi cu atât mai puțin la ruşi – epitete ca cele relatate mai sus n-au fost generatoare de antroponime. Acest fenomen s-a întâmplat unicamente la slavii meridionali. Totuşi, constatarea existenței de cuvinte chiar şi numai în domeniul apelativ, la slavii orientali, este prețioasă pentru noi, fiindcă ne dă o oarecare orientare, deşi foarte vagă, cu privire la cronologia probabilă a antroponimelor cu radicalul *хуб-* la slavii sudici. Având un astfel de suport, demn de luat în considerație, ipoteza că cele mai vechi prenume din această familie pot fi raportate la un moment anterior aşezării slavilor bulgari în Peninsula Balcanică se prezintă de la sine.

---

[774] „frumoasă nevestică: în casă la dânsa curățel şi ea gătită ca o floricică” – *Ibidem*.
[775] „fata frumuşică, de-ți e mai mare dragul să te uiți la ea” – *Ibidem*.
[776] Б. Гр., *Ibidem*.
[777] Cf. mai sus.
[778] „fiica cea adevărată, frumuşică” – Б. Гр., СУМ, II, p. 929.

Scanned with OKEN Scanner

Etimologia deja de mult stabilită a epitetului хубавъ < pers. hûb[779] + suf. adj. vsl. *-avъ* vine şi ea, alături de argumentul anterior, să aducă o confirmare. În adevăr, epitetul în chestiune n-a putut fi împrumutat de respectivele popoare slave de la perşi decât indirect, prin intermediul unui alt popor, care-l primise mai dinainte în limba sa, din sursa amintită, trăind în vecinătatea Persiei. Precum se ştie, cele mai vechi relaţii turco-tătare cu slavii au lăsat în limba acestora o serie de elemente, dintre care unele sunt comune întregii lumi slave. Aceste elemente au fost utilizate de unii filologi şi istorici în încercările lor de a determina căile de migraţiune a slavilor şi chiar teritoriul ocupat de ei în epoca preistorică precedentă separării blocului comun şi statornicirii diferitelor ramuri în regiunile bine cunoscute istoriei[780]. Epitetul *хубавъ*, el însuşi vestigiu al amintitelor relaţii cu anumite popoare mongolice de la periferia eurasiatică[781], marchează totuşi – prin faptul că nu e atestat la toţi slavii – o influenţă turco-tătară cu caracter local şi mai târzie. Ea este însă destul de veche, de vreme ce e vorba de un moment preistoric, când slavii bulgari se aflau situaţi pe undeva prin vecinătatea ucrainenilor.

În ce priveşte apariţia respectivelor apelative şi antroponime la sârbi, credem cel mai probabil că ea a avut loc după stabilirea lor în Peninsula Balcanică. Ele trebuie deci considerate drept un foarte vechi împrumut de la bulgari, efect al primelor lor relaţii de vecinătate, în această regiune europeană. Slavii-bulgari, la care atât familia de apelative derivate de la radicalul *хуб-*, cât şi tradiţia antroponimică respectivă sunt general răspândite, sunt incontestabil singurii slavi care au putut cunoaşte parte din antroponimele discutate încă de pe vremea când nu se detaşaseră complet de vechea patrie slavă comună.

---

[779] Berneker, SEWb, I, p. 405; Ве зс., *Болг. пѣсни*, p. 3, nota 5 (continuare de la p. 2); Горяевъ, СЭСл., p. 402.

[780] Cf. Julius Peisker, Die älteren Bezichungen der Slaven zu Turkotataren und Germanen, Stuttgart, 1905; K. Moszyński, *Badania nad pochodzeniem i pierwotną kulturą Slowian*, Kraków, 1925 (p. 108); Al. Brückner, *Wpływ kultur obcych* – cf. Początki kultury słowiańskiej, Kraków, 1912 – în Encykl. Polska, t. IV, cz. 2, dział V (p. 203).

[781] Ив. Маноловъ – în articolul său *Урало-алтайскиятъ произходъ на старитѣ Българи* (cf. rev. „Общъ Подемъ год.", I, кн. XVIII, p. 880) – a susţinut chiar că adj. „хубавъ" e o reminiscenţă de la bulgarii lui Asparuch, ceea ce pe drept a fost combătut de prof. Ст. Младеновъ (cf. studiul acestuia *Вероятни и мними остатъци от езика на Аспаруховите Бѫлгари*, în „Год. Соф. Унив.", ИФФ, I, p. 280).

Scanned with OKEN Scanner

Cu toată popularitatea lor – în special în ţara de origine, Bulgaria – prenumele slave meridionale derivate de la *хуб-* par a nu fi avut absolut nici un răsunet asupra domeniului antroponimic românesc, nici în regiunile din sudul Dunării şi nici în cele de la nord. Era şi natural de altfel. Aceste antroponime, aşa de specific bulgare, sunau prea exotic – dacă nu chiar barbar – pentru urechea românească, spre a fi acceptate ca prenume. Ele ar fi putut veni totuşi cu vreo altă funcţie antroponimică, la care gustul nu mai are un rol hotărâtor. E drept că, într-o listă de nume aromâneşti – publicată de Caragiani după registrul de contribuabili din Vlaho-Clisura – figurează şi Petre Huba[782]. Aici, numele al doilea este, evident, un metronim cu funcţie de nume de familie – deci, la origine, prenumele feminin sud-slavic Huba.

Dar, dacă persoana designată prin citatele nume n-a fost cumva trecută în lista de aromâni din eroare, adică dacă nu e vorba aici de un contribuabil de naţionalitate slavă măcar printr-unul din ascendenţii săi, avem a face în orice caz cu o influenţă cu totul izolată şi incidentală. În adevăr, un al doilea antroponim din această serie nu mai aflăm în nici una din listele lui Caragiani, nici măcar în cele referitoare la meglenoromâni, la care influenţa slavă – în special de aspecte bulgare – este aşa de puternică.

Acelaşi antroponim, tot cu funcţia de nume de familie, este atestat documentar şi la românii din Dacia – şi anume în Moldova – încă de la sfârşitul Evului Mediu[783]. Însă între acel nume şi prenumele sud-slavice

---

[782] Caragiani, RPB, I, p. 88, sub nr. 96.

[783] Ne gândim mai întâi la menţiunea documentară din sec. XV, repetată şi în sec. XVI, care – prin aparenţele ei – ar putea face să se creadă că ne conservă un asemenea antroponim la o dată aşa de timpurie. Şi anume, e vorba de actul de danie al lui Alexandru cel Bun, din 1431.II.6, prin care acest domn – dăruind mânăstirii Bistriţa vama de la Tazlău, mănăstirea Sf. Nicolai cu satul, moara şi moşia respectivă – precizează că mănăstirea dăruită era situată pe locul „unde a fost Huba". Acest antroponim, care pare să fie un prenume – cel puţin la origine – şi care, după aspectul său fonetic şi morfologic, s-ar identifica perfect cu varianta feminină bine cunoscută nouă la slavii sudici (cf. mai sus), nu este totuşi feminin, ceea ce se vede clar din chipul cum e redactat pasajul respectiv al documentului: „и еште есмы дали монастиръ сватого Николи где былъ Хуба и съ селомъ и съ млин и селиштемъ от Некида и съ старимъ хотаромъ". (Cost., *Doc. mold. în. Şt. M.*, I, p. 311).

La interval de 88 de ani, într-un document din 1519.VI.4 – prin care Ştefăniţă Vodă donează şi confirmă din nou mănăstirii Tazlău aceeaşi mănăstire Sf. Nicolai cu satul, moara şi moşia – aflăm menţionat iarăşi antroponimul în chestiune, tot cu scopul de a

determina mai precis locul: „и пак [дали и потвръдили есми] един монастир што се зовет манастир сватого Николи где бил Хуба и съ селомъ и съ млном и селиште от Некида и съ старим хотаром". (Cost., *Doc. mold. Ştefăniţă Vv.*, p. 109). Filiațiunea dintre cele două documente – în ce privește pasajele relatate – este evidentă. Ținând seama de faptul că, după tradiția juridică vrom., o moșie era denumită după „bătrânul" ei, adică după un stăpân strămoș – iar adesea chiar după un stăpân contemporan cu documentul – deci, în orice caz, după numele unui bărbat (și anume, f. frecvent după prenumele lui, singur sau succedat de un supranume; iar uneori, mai rar, numai după supranume), aici nu poate fi vorba decât despre un asemenea nume masculin, prin care se indică moșia unde era situată mănăstirea Sf. Nicolai. În consecință, dac-ar fi adevărat că acest antroponim e de proveniență slavo-bulgară, atunci ar fi incontestabil că, în citatele pasaje, am avea a face cu o eroare de redacție: trebuia scris Хубан, iar nu Хуба! Eroarea s-a putut produce în primul document, pentru ca de aici – sau din alt document, care l-a avut de model pe acesta – să fie reprodusă și în cel din sec. XVI.

Cea mai plauzibilă explicație a ei ar fi următoarea: scribul documentului din 1431 sau, mai verosimil, un copist al acestui document va fi scris numele sub forma Хуба în intenția de a adăuga apoi pe *н* final deasupra rândului, precum era uzul curent în asemenea situații; trecând însă cu scrisul, în continuare, mai departe de respectivul nume, el va fi uitat să mai facă această completare. Dar ceea ce se opune originii bulgare a numelui în chestiune este înainte de orice factorul geografic. În adevăr, în mod logic, ar fi fost de așteptat să aflăm un asemenea antroponim mai degrabă în documentele slavo-române din Țara Românească – adică în regiunile limitrofe Bulgariei sau chiar Serbiei, de pe litoralul dunărean, iar nu în documentele Moldovei și încă indicând o persoană din regiunea munților. În Moldova, e mult mai verosimil să avem a face cu o influență ucraineană. Și, în cazul de față, Хуба poate fi considerat ca un cognomen cu funcția de nume de familie. El are de prototip pe apelativul ucr. „губа", cu sensul de „buză". (E mai probabil acest sens decât cel de „gură", întrucât credem că se pretează mai mult la rolul ironic al poreclei. Cel mai puțin probabil e sensul de „ciupercă", dat fiind că, atunci când are această semnificație, cuvântul respectiv se întrebuințează de obicei la plural, „губи"; la sg. e în uz „гриб", cf. Б. Гр., СУМ, I, p. 367, 377; Жел., M.-HC, I, p. 158, 162).

Ba nu este exclus ca acest cognomen să fi sunat, în realitatea antroponimică vie, chiar românește „Buză"; iar scribul, ştiutor de l. ucraineană, să-l fi tradus, socotind – în zelul său slavizant – că asemenea nume autohtone nu cadrau cu un document oficial. Fenomenul slavizării numelor proprii românești – a acelora care se puteau preta la aceasta, aflându-li-se ușor corespondent slavon – este curent în documentele slavo-române din ambele principate. În sprijinul acestei păreri – singura acceptabilă – vine faptul că mai întâlnim antroponimul respectiv și într-un document moldovenesc din 1638.I.25, de la Vasile Lupu, ca al doilea nume al personajului Ștefan Huba (cf. Ghib., *Sur.*, III, p. 72). Aici, dată fiind funcția clară de nume de familie, avem un indiciu mai sigur că Huba își trage originea dintr-o poreclă, iar nu dintr-un prenume. Nu știm dacă între persoana din prima jumătate a sec. XVII și cea menționată în documentele din sec.

Scanned with OKEN Scanner

cu radicalul *хуб-* nu există nici o legătură etimologică; originea lui e cu totul alta. În ce priveşte identitatea perfectă, sub aspectul fonetic, cu varianta sud-slavică, ea este absolut întâmplătoare.

Dar, după cum sârbii au, sau, mai precis, au avut comună cu bulgarii familia de antroponime derivate de la radicalul *хуб-*, atât de specific bulgare, tot aşa şi aceştia din urmă par a fi avut comună cu sârbii o familie de antroponime derivate de la radicalul *лѣп-*, care sunt dintre cele mai specific sârbo-croate. Pentru elucidarea acestei chestiuni, logic e să începem prin a examina însuşi terenul apelativ, ca unul care stă la baza creaţiei antroponimice.

Epitetul *лѣпъ* este în general slav[784]. Îl aflăm până azi făcând parte din tezaurul lexical al tuturor limbilor slave – fie chiar pe el, fie derivate de ale sale, fie asociat cu teme străine în cuvinte compuse[785]. Remarcăm totuşi că, la o bună parte din lumea slavă, *лѣпъ* şi derivatele sale nu mai au totdeauna acelaşi conţinut semantic pe care îl au la slavii meridionali. În principiu, se poate spune că el ilustrează în lumea slavă o îngemănare de sensuri în jurul concepţiilor frumuseţii şi a binelui sau, poate, o alunecare de la semnificaţia de frumos la cea de „bun", dacă nu invers, de acelaşi tip cu aceea pe care ne-o oferă şi alte

---

XV şi XVI există vreo legătură de rudenie şi de ce grad e rudenia. În orice caz, numele va fi fiind unul şi acelaşi. Dar acest antroponim pare a se fi reflectat încă din sec. XV şi asupra toponimiei Moldovei; căci, într-un document din 1436.IX.19, de la Ilie şi Ştefan Voevozi, printre cele 8 sate dăruite boierului Dan Mesehnă, unul este situat „pe Huba". (Cf. Cost., *Doc. mold. în Şt. M.*, I, p. 488). Trebuie identificat acest toponim cu actualul „Huba" din jud. Lăpuşna (cf. Z. Arbore, DGB, p. 120), care denumeşte o vale ce se deschide în valea Bâcului? Foarte probabil, deşi a putut exista şi vreun alt loc cu un astfel de nume. Şi îşi va fi trăgând, în adevăr, valea Huba numele ei de la antroponimul omonim? Sau va fi fiind, poate, o creaţie toponimică directă din apelativul ucrainean corespunzător, determinată de forma terenului exprimată metaforic?

La relaţia etimologică, pe care am stabilit-o între antroponimul Huba şi apelativul ucrainean *губа*, aspectul fonetic se opune numai aparent. În adevăr, pentru a-l reda pe *г* ucrainean, nu există altă posibilitate în grafia chirilică slavo-română decât caracterul *X*, deşi, în realitate, el reprezintă cu totul alt sunet. Astfel, în lumina acestor consideraţii, ipoteza originii bulgare a vechiului antroponim moldovenesc Huba nu se poate susţine.

[784] Berneker, SEWb, p. 711; Mikl., EWbSS, p. 178; Гор., СЭЛ., p. 196.

[785] Cf. Гер., РБЯ, III; Дюв., СБЯ; Вук, *Pj.*; *Rj. Ak. Zagr.*, VI; Janežič, SNSl; Pful, ŁSSł.; Vaša – Tv., SJČ; Brückner, SEJP; Kalina, SPF, Janusz, SPF, I; Potocki, SPR; Karłowicz, SGP, III; Ramult, SJK; Гр., СУМ, I; Жел., МНС, I; Даль, ТСЖВЯ, II.

Scanned with OKEN Scanner

epitete în unele limbi indoeuropene şi chiar în alte familii de limbi[786].

---

[786] E probabil că la popoarele slave, la care cuvintele cu radicalul *lěp-* au unele sensul de „frumos", iar altele sensul de „bun", ambele semnificații s-au dezvoltat din timpuri foarte vechi şi, desigur, uneori, simultan în diferite puncte geografice sau chiar în unul şi acelaşi. Nu credem absolut indispensabil să le considerăm totdeauna drept derivate unul dintr-altul. Acceptând etimonul *лъп-* propus de Miklosich pentru aceste cuvinte, ceea ce se lipea, ceea ce era aderent, adică ceea ce se potrivea exact – de ex. un veşmânt pe corp – putea fi socotit de unii „frumos", de alții „bun", iar de alții, după împrejurări, când „bun", când „frumos". De aceea şi credem că e imposibil de spus care din cele două semnificații este mai veche. Cel mai clar apare astăzi această realitate semantică la sârbii lužici, la care *lepy* înseamnă deopotrivă „geschiekt", „anstellig", ca şi „nett", „anmutig", „fein", „hübsch" (Pful, ŁSSł, p. 335, cf. *Ibidem* şi apelativul *leposć*); iar tema de comparativ *lěpš-*, cu numeroasele ei derivate nominale şi verbale, are numai sensul de „bun" (Pful, ŁSSł, p. 335, 490). Cam aceeaşi e situația la cehi, deşi sub un aspect mai puțin conservativ. În adevăr, *lepý* şi derivatele sale cu sensul de „frumos" erau de uz curent în limba vcehă, în timp ce azi sunt doar elemente literare cu caracter de arhaisme. (Váša – Tr., SJČ, p. 914). Pe de-altă parte, tema de comparativ *lepš-*, atât la adjectiv, cât şi la toate derivatele sale, precum şi comparativul adverbial „lépe", au sensul de „bun" şi „bine". (Váša – Tr., SJČ, p. 914, 1213, 1686). Fenomenul se datorează faptului că, în procesul de diferențiere progresivă între cele două serii semantice – foarte clar şi la sârbii lužici – a învins în cele din urmă, în l. čehă, seria cu sensul de „bun".

Acelaşi lucru s-a petrecut şi la slovaci, poloni şi kašubi, unde procesul în chestiune este mult mai evoluat decât la cehi. În limbile polonă şi kašubă, n-au mai rămas decât tema de comparativ a adj. *lepš-* cu derivatele ei, precum şi cea a adverbului respectiv (Kalina, SPF, p. 290, 357, 523, 753; Karłowicz, SGP, III, p. 27-28, 234; Janusz, SPF, I, p. 537, 636; II, p. 222, 547; Ramułt, SJK, p. 26, s.v. „dobri" şi „dobrî"). În ce priveşte tema aceasta, avem a face, la toți slavii occidentali, cu o specializare de ordin semantic pentru ideea de bine, ceea ce a provocat căderea în desuetudine a comparativului identic, care exprima ideea de „frumos". Fenomenul continuă şi la cei mai apuseni dintre slavii orientali. Astfel, ucrainenii – paralel cu луччий-лучший(а) şi лучче-лучше (adv.) – cunosc şi comparativul ліпший(а)-*ліпше* (adv.), cu unele derivate (Гр., СУМ, I, p. 905), deşi aceasta s-ar părea o veche influență polonează. De asemenea e atestat, la ucraineni, apelativul „ліпота" cu sensul de „красота" (Гр., СУМ, I, p. 905), „Pracht", „Herrlichkeit" (Жел., I, p. 409), însă ca arhaism. Tot ca arhaisme literare – în special de origine bisericească – sau ca provincialisme, din regiuni învecinate Ucrainei şi Bielorusiei – sunt înregistrate epitetul лѣпый şi diferite derivate ca лѣпота́, sau compuse ca лѣпогри́вии, лѣпоку́дрый, великолѣпный, cu sensul de „frumos" (cf. Даль, ТСЖВЯ, II, p. 723; *Ibidem,* I, p. 432); precum şi comparativul лѣпшій cu corespondentele adverbiale лѣпше sau лѣпѣй, având sensul de „bun" (Даль, *Ibidem,* II, p. 723). Toate aceste cuvinte, cu excepția lui „великолѣпие" – pe care-l prezintă ca element livresc – şi a adj. великолѣпный, sunt omise de Ушаков (ТСРЯ), cel mai nou lexicograf rus, desigur ca fiind cu totul inactuale sau, în tot cazul, nefiind specific ruseşti.

Scanned with OKEN Scanner

Deşi sensul de frumos, pentru cuvintele cu radicalul *лѣп-*, e atestat la toate popoarele slave, totuşi slavii sudici sunt singurii la care această categorie de apelative se caracterizează aproape exclusiv printr-un astfel de sens, indiferent de diversitatea nuanţelor sale în cadrul categoriei în chestiune.

Dar, dintre toţi aceşti slavi, sârbo-croaţii şi slovenii sunt cei ce deţin primul loc, atât din punct de vedere al gradului lor de răspândire pe teritoriile etnice respective, cât şi din punct de vedere al frecvenţei, ceea ce explică, fireşte, şi apariţia unui aşa de mare număr de antroponime derivate de la radicalul *lěp-* în limba sârbo-croată. Oricât e vorba aici de un grup lexical general slav, prin originea sa comună, avem a face cu toate acestea – începând încă din epoca formaţiei menţionatelor popoare sud-slavice ca naţii distincte – cu elemente de limbă de un specific etnic indiscutabil faţă de toate celelalte naţiuni slave. Un asemenea autohtonism nu suntem în drept să recunoaştem – în ce priveşte respectivele apelative – nici bulgarilor, fie că avem în vedere realitatea lingvistică actuală, fie că ne raportăm la epoci anterioare. E adevărat, în limba celor mai vechi texte slave, aşa-numita veche bulgară, s-ar părea că familia cuvintelor cu rad. *лѣп-* se bucura de mult mai mare circulaţie[787] decât în limba bulgară modernă şi contemporană. Nu trebuie uitat însă că această limbă reprezintă un dialect macedonean – ajuns printr-un special concurs de împrejurări limbă literară – deci dintr-o regiune de la periferia teritoriului de limbă sârbă.

Judecând după textele dialectale, constatăm că astăzi, în limba bulgară, *lěp* şi familia sa de derivate au o circulaţie foarte restrânsă. Ea se limitează la regiunile macedonene şi la o serie de localităţi dinspre frontiera etnografică occidentală. Dar chiar şi în aceste regiuni, tot epitetul *хубав* şi derivatele sale predomină când e vorba de a fi exprimată, în vreun chip oarecare, ideea de frumos. Trebuie să vedem oare în această repartiţie geografică ultimul refugiu al unor vechi elemente de limbă bulgară în singura parte a ţării care le mai oferea posibilitatea de a supravieţui, datorită vecinătăţii cu Serbia? Sau e cazul să vedem aici, pur şi simplu, o influenţă sârbească asupra regiunilor bulgare limitrofe Iugoslaviei?

---

[787] Cf. Mikl., *Lex. palaeosl.*, p. 350.

Scanned with OKEN Scanner

E deosebit de interesant faptul că, în respectivele regiuni bulgare – ca pe un teritoriu dialectal de tranziţie – epitetele „хубав" şi „лъп" apar adesea, în textele folclorice, în una şi aceeaşi frază. Ba, de multe ori, le aflăm juxtapuse, raportându-se la unul şi acelaşi obiect. Iată, de exemplu, începutul unui cântec cu subiect etico-religios în uz la Paşti: „Що ми ie лепо убоо,/ На висока – на планина,/ Н' онаа рамна рудина?!/ Райски-те софри ставени"[788]. Dar, dintre pasajele de acest tip, demne de relatat – pentru geneza antroponimelor ce urmărim – sunt acelea unde epitetele în chestiune, sub aspectul lor feminin, se referă la o fată sau determină chiar apelative care o designează pe fată. Astfel, într-un cântec idilic din nord-vestul Bulgariei, în care se glorifică iubirea, întâlnim aceeaşi construcţie sintactică din versurile anterior citate, calificativele noastre însă au aici cu totul alt obiectiv: „Што е лѐпо, што ми ie iубàво?/ – Hai e лѐпо гора бршл′анòва,/ Превѝва се в белò кàмъне./ – Што е лѐпо, што ми ie iубàво?/ Hai e лѐпо офцà преòдница,/ Превива се уз ваклѝ овнòве./ – Што е лѐпо, што ми ie iубàво?/ Hai e лѐпо лицѐ девоiàчко,/ Превива се уз момкòво лицѐ"[789]. Deşi s-ar părea că numai ultimul pasaj o are de obiect pe fată, totuşi, în realitate, şi cele două precedente, care au formă alegorică, tot la ea se referă, deoarece „iedera" şi „mioara" nu sunt, în acest cântec, decât simboluri ale fetei.

Prezenţa ambelor epitete – având acelaşi sens şi raportându-se tot la fete – o surprindem şi într-un cântec liric din Неврокопско, în care eroina e îndemnată de o prietenă să-i sfătuiască pe fraţii ei ca să nu pețească fete bogate şi frumoase, ci sărace şi frumoase: „Да ни глѐдат, Раду,/ Зингѝску хубаву,/ Ам' да глѐдат, Раду,/ Лѝпу сюромàшку"[790]. Tot dintr-un cântec macedonean, relatăm şi următorul vers-apostrofă, cu rol

---

[788] „Ce mi-e frumos şi mândru/ Pe muntele cel înalt,/ Pe cel plai întins?/ Mesele raiului puse". Cf. Милад., БНП, p. 33, nr. 33, v. 1.

[789] „Ce este frumos, ce-mi este mândru?/ – Tot ce-i frumos e pădurea de iederă,/ Cum se-ncolăceşte-n jurul stâncii albe./ – Ce este frumos, ce-mi este mândru?/ – Tot ce-i mai frumos, e mioriţa,/ Cum mi se mlădie lângă berbeci oacheşi./ – Ce este frumos, ce-mi este mândru?/ – Tot ce-i mai frumos, e chipul de fată,/ Cum se mlădie pe lângă chip de flăcău". Cf. СБНУ, XLI, p. 420, nr. 5, v. 3.

[790] „Să nu se uite, Rado,/ La bogătaşa frumoasă/ Ci să se uite, Rado,/ La cea sărmană frumoasă". Cf. СБНУ, XXXVI, p. 41, nr. 106, v. 25-28.

Scanned with OKEN Scanner

de laitmotiv: „– Влаинче лепо, хубаво”[791]. În alt cântec macedonean – cu cunoscuta temă a fetei care se oglindeşte-n apă, încântată că e frumoasă şi că va atrage peţitori bogaţi, de rang mare – eroina se minunează de propria-i frumuseţe astfel: „– Папа, папа що сумъ лепа,/ Що сумъ лепа и убава”[792]. Într-un altul, eroul – profund impresionat de frumuseţea unei fete, care trece prin faţa lui – îşi exprimă admiraţia sa pentru ea în chipul următor: „Та що бъше лепа и убава!/ Како бъше лепа и убава,/ Така бъше лепо променáта”[793].

Într-un cântec macedonean cu subiect idilic, eroul – îndrăgind o fată – îi face portretul, atribuindu-i de asemenea, simultan, cele două epitete: „Догледафъ моме убаво/ Що бъше лепо, убаво/ Со фино фефче надъ око!”[794] Într-un cântec din Дупничко, voievodul – uimit de frumuseţea unei fete, care joacă-n hora satului – întreabă pe săteni: „– Чуие ие това момúче,/ Што игрáе сред óрото?/ Бре, што ие лéпо, іубаво!”[795]

Într-un cântec din Софийско, în uz la seceriş, întâlnim iarăşi – raportate la frumoasa eroină – ambele epitete, atât la gradul pozitiv, cât şi la gradul comparativ, însă având sensul foarte clar de superlativ: „Што ие лепо, што ли ие убаво,/ Што ие лепо од море до Дунаф?/ – По-лепа ие и по-убава ие,/ По-лепа ие Богданова сестра:/ За неиа се земньа размирила/ Кара Влашка и Кара-Богданска,/ Цжрна-Гора и Іерцеговина”[796]. Rareori, întâlnim cele două epitete determinând simultan chiar prenumele unei fete, ca într-un cântec din Самоковско: „лепа Мария

---

[791] „Romăncuţă frumoasă, mândră”. Cf. Милад., БНП, p. 380, nr. 300, v. 5-10.

[792] „Măi, ce frumoasă-s,/ Ce frumoasă şi mândră mai sunt!” Cf. *Ibidem,* p. 421, nr. 401, v. 3-4.

[793] „Şi ce frumoasă şi mândră-mi era!/ Pe cât de frumoasă şi mândră era,/ Pe-atâta era de frumos gătită!” Cf. *Ibidem,* p. 426, nr. 418, v. 16-18.

[794] „Am văzut o fată frumoasă/ Ce drăguţă, ce mândră era/ Cu fesu-i frumos tras pe sprânceană”. Cf. *Ibidem,* p. 457, nr. 502.

[795] „– A cui e fetiţa asta,/ Care joacă-n mijlocul horii?/ Bre, ce frumoasă, ce mândră e!” Cf. СБНУ, VII, p. 24, nr. 9, v. 7-12.

[796] „– Ce e mândru, ce e frumos oare,/ Ce e mândru, de la mare pân-la Dunăre?/ – Mai mândră e şi e mai frumoasă,/ Mai mândră e sora lui Bogdan:/ Pentru ea s-a răsculat lumea/ Ţara Românească şi Moldova,/ Muntenegru şi Herţegovina”. Cf. СБНУ, XVI-XVII, ч. II, p. 126, nr. 27, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

хубава”[797]. Menționăm în fine și un vers dintr-o baladă din nord-vestul Bulgariei – cu tema frumoasei neveste vândute în târg de către soțul ei – unde apelativele хубость-лѣпость sunt întrebuințate ca o calificare superlativă a frumuseții eroinei: „Продàва се хȕбос, лѝпос на светà”[798].

Dar, în textele dialectale ale aceloraşi regiuni – macedonene şi vest-bulgare – apare cu atât mai mult şi epitetul *лѣпъ* singur. Cel mai adesea, îl întâlnim în forma feminină, şi anume în situații analoage celor pe care le-am cunoscut în limba sârbo-croată, adică raportându-se la fata sau tânăra femeie. Sub aspectul frecvenței acestui epitet, nici nu poate fi vorba de o comparație între cele două limbi: la bulgari, ea e cu totul redusă. Aflăm totuşi, în limba bulgară din graiurile respective, suficiente probe despre existența unui fenomen similar celui sârbo-croat, care a avut un rol aşa de apreciabil la creația antroponimelor cu radicalul *лѣп-*. În adevăr, putem relata exemple bulgare cu care să ilustrăm principalele tipuri prezentate la sârbo-croați. Astfel, întâlnim nu o dată epitetul *лѣна* determinând vreun apelativ care o designează pe fată. Îl relatăm mai întâi în asociația „лепа девойка”[799], sau chiar în forma superlativă „прелепа девóк′а”[800], şi la plural „лепи девойки”[801]. El se asociază de asemenea cu „мома”, de exemplu: „лепо моме”[802], sau la superlativ: „най-лепата [мома]” [803]. Sau încă, el se alătură vreunui alt apelativ, care-o indică tot pe fată, de exemplu „лѣпа сиромашка”[804], precum aflăm dintr-o baladă din Bulgaria occidentală. Remarcăm apoi asocierea epitetului respectiv cu apelative care-o designează pe tânăra femeie: „лепа невѣста”[805], sau chiar la superlativ: „прелепа невеста”[806], ori „многу лепа невеста”[807], „лепа бдовица”[808].

---

[797] „mândra, frumoasa Maria”. Cf. Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. VI, p. 390, nr. 1040, v. 12.
[798] „De vânzare frumusețea, mândrețea lumii!” Cf. T.B., p. 431, nr. 1710, v. 12.
[799] Милад., БНП, p. 460, nr. 510, v. 14.
[800] СБНУ, XXI, p. 29, nr. 2, v. 10.
[801] Милад., БНП, nr. 57, p. 77, v. 152, 156.
[802] *Ibidem*, p. 501, nr. 624, v. 11; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. I, p. 133, nr. 180, v. 4.
[803] СБНУ, VI, p. 17, nr. 32, v. 9.
[804] СБНУ, XXVIII, p. 394, v. 19.
[805] Милад., БНП, p. 482, nr. 587, v. 11; Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III, p. 67, nr. 327, v. 4.
[806] СБНУ, XXII, p. 37-38, nr. 62, v. 23, 27, 33, 40, 50, 60.
[807] СБНУ, XIII, p. 219, nr. 4, v. 10-11.
[808] СБНУ, II, p. 97-98, nr. 2, v. 6, 15, 37, 64, 103.

Scanned with OKEN Scanner

Raportându-se tot la fete sau neveste, epitetul nostru apare adesea şi în rolul de nume predicativ. Aşa, de exemplu, într-un cântec ritual de la Sâmbăta lui Lazăr – unde e vorba despre un zmeu care iubeşte deopotrivă trei fete şi nu se poate decide pe care s-o ia de nevastă – aflăm pasajul următor: „Едната ie со ум добра,/ Другата ie с лико лепа,/ Трекята ie с руво лепа”[809]. Într-o variantă a cântecului liric despre fata care se admiră în oglinda apei, eroina exclamă: „– Мано, мано шчо сумъ лепа”[810]. În fine, deşi rareori, aflăm chiar şi apelative derivate de la radicalul *лѣп-* referindu-se la o fată – ca de exemplu într-un cântec din Bulgaria occidentală, în care eroul spune iubitei sale: „– Стано-Іано, цѫрвена іабу́ко,/ Омиле́ ми твоіа лепотиіа”[811], sau ca într-un cântec macedonean în care un flăcău, uimit de frumuseţea eroinei, o întreabă: „– Кѫй се найде, толку ле́пина?”[812] Nu întâlnim însă asemenea apelative şi în rolul de epitete raportate la fete sau neveste, ceea ce, precum am văzut, e de uz curent la sârbo-croaţi.

Destul de frecvent, în comparaţie cu situaţiile prezentate până aici, apare – în textele dialectale din vestul ţării şi din Macedonia – epitetul *лѣпа* ca determinant de prenume care denumesc fete sau tinere femei: „лепа Мариіа”[813], „ляпа Марийка”[814], „л. Мара”[815], „л. Злата”[816], „л. Яна”[817], „л. Янка”[818], „л. Давина”[819],

---

[809] „Una e ageră la minte,/ A doua e frumoasă la chip,/ A treia-i frumoasă-n găteală”. Cf. Илиевъ, *Сб.*, p. 244, nr. 198, v. 15-20, 22-24.

[810] „Mamă, mamă, ce frumoasă-s!” Cf. Слав., КП, p. 153, nr. 127, v. 4.

[811] „Stano-Iano, mărule rumen,/ Mi-a căzut dragă frumuseţea ta”. Cf. СБНУ, XXII, p. 29, nr. 44, v. 2.

[812] „Unde găsişi atâta frumuseţe?” Cf. Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 302, nr. 871, v. 3.

[813] Илиевь, *Сб.*, p. 223, nr. 170, v. 24, 30, 40; СБНУ, V, p. 195. Uneori, în această asociaţie, epit. *лепа* se referă la Sf. Fecioară; cf. Лепа Мариіа într-un cântec din Разложко; СБНУ, VII, p. 110, nr. 4, v. 5.

[814] СБНУ, I, p. 28, nr. 7, v. 1, 6, 7, 8, 9, 24, 28, 41.

[815] Мих., БРП Мак., p. 27, nr. 68, v. 1, 9; *Ibidem*, p. 199, nr. 356, v. 8, 16, 18, 31; СБНУ, XVI-XVII, ч. II, p. 186 B, v. 3, 4; ИССФ, VII, p. 296-297, nr. 23, v. 1, 10, 32.

[816] Милад., БНП, p. 403, nr. 364, v. 14.

[817] Драг., *Мак.- сл. сб.*, nr. 68, p. 126-127, v. 1, 56, 64, 69, 76, 80; ТВ, p. 1038, nr. 3882, v. 2-5.

[818] СБНУ, XVI-XVII, ч. II, p.135, nr. 19, v. 1.

[819] Пер., *Сп.*, XIX-XX, p. 254-255, v. 28, 77, 82.

Scanned with OKEN Scanner

„л. Ангелина”[820], „л. Дона”[821], „л. Цвѣта”[822], „л. мор Софие”[823]. Rareori, întâlnim alăturându-se, la un astfel de grup, vreun apelativ care să precizeze dacă e vorba despre o fată sau o nevastă, ca în exemplul: „Яницка лепа невеста”[824].

Realitatea lingvistică pe care am ilustrat-o, la bulgari, cu exemple ca cele citate, reprezintă desigur într-un chip cu totul palid fenomenul care, la sârbo-croați, se arată de o vigoare neobişnuită, atât prin extensiunea lui generală pe tot teritoriul de limbă sârbo-croată, cât şi prin bogăția aspectelor sale variate şi prin marea lor frecvență. Totuşi, dacă această realitate nu va fi contribuit la geneza însăşi a unor antroponime cu radicalul *лѣп-*, de tipul celor sârbo-croate, chiar pe teren bulgar, ea a putut cel puțin forma o serioasă bază aperceptivă pentru asemenea antroponime, în cazul când ele vor fi fost împrumutate – probabil în cursul Evului Mediu – de la sârbi. Nu este însă deloc exclus ca fenomenul creației antroponimice – pe temeiul substratului apelativ relatat – să fi avut loc şi la periferia teritoriului etnografic bulgar de vest şi sud-vest, deci ca apariție întrucâtva autohtonă, deşi în proporții foarte modeste şi tot ca o prelungire înspre răsărit şi sud-est a fenomenului sârbo-croat. Această ipoteză ar fi valabilă în special pentru teritoriul macedonean, al cărui caracter etnic stă însă de timp îndelungat sub semnul unei înverşunate dispute lingvistice şi istorico-politice, nerezolvate până astăzi.

În mod logic, dintr-un substrat apelativ ca cel mai sus prezentat, trebuia să ia naştere, şi aici, mai întâi prenumele feminin Лѣпа, adică să fie ridicat la rangul de antroponim însuşi epitetul de genul respectiv, precum am presupus că s-a întâmplat la sârbo-croați. E o selecție aşa de naturală, pe planul creației antroponimice, încât concluzia aceasta se impune aproape de la sine. O probă în acest sens ne-o oferă un cântec liric din Macedonia, din regiunea Ohridei, care începe cu următoarea apostrofă către eroină: „Мори Лепо от Прилеп-о”[825].

---

[820] СБНУ, XXXII, p. 556, nr. 79, v. 41.
[821] СБНУ, XXVIII, p. 389.
[822] СБНУ, XLI, p. 421, nr. 6, v. 5-7.
[823] МП, V, кн. 4, p. 110, nr. 5, v. 1, 7, 13; *Ibidem,* X, кн. 1-2, p. 146, nr. 13, v. 1, 7, 13.
[824] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн.V-VI, p. 268, nr. 810, v. 49.
[825] *Ibidem,* p. 323, nr. 906, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

Culegătorul îl scrie aici pe Лепа cu majusculă, considerându-l deci nume propriu. Şi, după toate aparenţele, aşa este. Dar chiar dac-am admite că Šapkarev s-a înşelat prezentându-l pe Лепа ca antroponim, exemplul din versul citat ar ilustra în orice caz un moment important în procesul evolutiv de la epitet la prenume: el ar fi expresia unui stadiu de tranziţie, când epitetul feminin e utilizat singur, în rol de substantiv, ceea ce înseamnă de fapt preludiul funcţiei antroponimice. Sunt însă şi alte surse mai sigure în ce priveşte existenţa acestei variante, la bulgari. Astfel, sub acelaşi aspect Лéпа, ea figurează în lista lui Вукадиновъ de „nume personale populare din Bulgaria occidentală"[826]. E culeasă din regiunea Трънско. De asemenea o aflăm, prezentând un fonetism identic, în lista de „nume de botez" a lui Геровъ[827], fără să-i putem şti locul de origine. Foarte probabil, provine tot din vestul Bulgariei. Apoi, într-o altă listă de prenume – culese de Miletič din mai multe localităţi din nord-estul ţării – este înregistrată sub aspectul fonetic Лѣпа[828], caracteristic dialectului respectiv[829]. Varianta aceasta provine din satul Равна, situat în apropierea orăşelului Провадия[830]. Această surprinzătoare apariţie, tocmai în extremitatea de răsărit a teritoriului de limbă bulgară, pare a contrazice concluzia noastră cu privire la repartiţia geografică a antroponimelor cu radicalul *лѣп-*, precum şi a substratului apelativ, care stă la baza lor. Faptul şi-ar găsi totuşi o explicaţie, care să nu infirme deloc această concluzie.

În adevăr, antroponimele se pot comunica, cu cea mai mare uşurinţă – adesea, datorită unor circumstanţe cu totul nebănuite – la mari distanţe de aria lor de expansiune. În chestia numelui Ляпа, ar trebui nu numai să ştim dacă e vorba de o variantă izolată şi efemeră sau frecventă şi tradiţională; ci să avem cunoştinţe cât mai precise şi asupra mişcării populaţiei din acea regiune, asupra eventualelor colonizări cu elemente venite de aiurea. Numai atunci ne-am putea da

---

[826] Cf. СБНУ, XV, p. 196.
[827] Cf. РБЯ, V, p. 626.
[828] Милетичъ, СБН, p. 201.
[829] Младенов, GBS, p. 321, 323.
[830] Cam la jumătatea distanţei dintre Šumen şi Varna.

Scanned with OKEN Scanner

seama dacă Ляпа e autohton acolo, ceea ce ni se pare foarte puțin verosimil, sau dacă e adus din vreun ținut occidental, precum bănuim. Şi, în diferite localități din regiunea Провадия, s-au stabilit mulți locuitori veniți de la mari depărtări.

Miletič ne informează că „în Bulgaria nord-estică sunt imigranți şi din Balkan şi din Tracia”[831]. Chiar despre satul Равна, aflăm de la el că în 1810 a ars complet, ceea ce a determinat pe locuitorii săi să-l părăsească în masă şi să emigreze în Dobrogea de nord şi în Rusia[832]. Deci satul s-a refăcut târziu şi numai cu foarte puțini din vechii săi locuitori. E probabil că printre imigranți se aflau unii originari din vestul sau chiar din sud-vestul Bulgariei. Aceştia vor fi adus cu ei şi uzul antroponimelor cu radicalul *лѣп-*. Referitor la lista numelor publicate, Miletič ne spune că ele „reprezintă aproximativ numele personale ale întregii populații, atât ale celei vechi, cât şi ale celei venite de aiurea”[833].

Dintre antroponimele din familia care ne preocupă, mai este atestată, la bulgari, şi varianta masculină Лепоя. O veche mărturie documentară despre ea, aproximativ din cursul sec. XVI, ne păstrează un pomelnic al mânăstirii Zograf de la Athos. Ca loc de origine, este indicată aici regiunea Високъ[834], situată chiar la frontiera etnografică bulgaro-sârbă, între Pirot şi Balkan. Aceeaşi variantă este înregistrată de Вукадиновъ la sfârşitul sec. XIX, ceva mai la sud, în regiunea Трънско[835]. Ea figurează de asemenea în lista lui Геровъ[836]. Bănuim însă că acesta îl are ca sursă tot pe Вукадиновъ, atât pentru Лепоя, cât şi pentru varianta feminină Лепа, anterior menționată. Supoziția noastră se sprijină nu numai pe fonetismul identic al celor două variante, la ambii, ci şi pe faptul că, la Геровъ, le aflăm numai în lista de nume publicată ca anexă la finele tomului V, în 1904 – adică la 6 ani după apariția colecției lui Вукадиновъ – nu şi în corpul dicționarului, în tomul cu litera respectivă, care a fost publicat

---

[831] СБН, p. 195.
[832] *Ibidem*, p. 95.
[833] *Ibidem*, p. 195.
[834] Й. Ив., БСМ, p. 500.
[835] Вукад., *Сп.*, СБНУ, XV, p. 196.
[836] Cf. РБЯ, V, p. 626.

Scanned with OKEN Scanner

aproape simultan cu lista prenumelor lui Вукадиновъ. Weigand menţionează şi el, în studiul său, aceste două variante[837], după Геровъ; iar nu direct după Вукадиновъ, pe care-l ignoră[838].

Originea sârbă a antroponimului Лепоя este evidentă. Acea uşoară deviere de la forma tipic sârbo-croată Lepoje, pe care o prezintă această variantă, nu este, după cât se pare, decât un rezultat al procesului de adaptare la cadrele morfologice ale antroponimiei bulgare, care posedă numeroase prenume masculine cu suf. *-a*[839]. În adevăr, adaptarea prenumelor de origine sârbă în *-oje* s-a realizat, la bulgari, în două chipuri distincte:

1. prin substituirea vocalei finale a sufixului prin *-a*, ca la Лепоя şi ca la o serie de alte prenume bulgare: Благоя[840], Богоя[841], Радивоя[842], Радоя[843], Станоя[844], sau

---

[837] Wg., *Bulg. Rufn.*, cf. Jb. XXVI-XXIX, p. 151.
[838] Nu-l citează nicăieri.
[839] De ex.: Воя, Стоя, Груя, Мия, Пея, Прокопия, apoi: Гьела, Гьера, Гьета, Гьига, Гьила, Гога, Гьора, Гоша, Гьоша, Гжла, Доша, Доца, Дулча, Дура, Джна, Жода, Жожа, Жола, Жона, Жота, Йовша, Йонча, Йота, Йоца, Кала, Калча, Кьежа, Кьера, Кола, Кота, Коца, Краля, Кута, Лека, Лила, Лича, Мада, Мода, Модра, Моца, Нана, Ника, Пунча, Сазáия, Сáздия, Семча, Сима, Стоúца, Тáкьия, Тоза, Тока, Тола, Тоша, Цржна, Цржца, Шотка, Шута. Cf. Вукад., *Сп.* – СБНУ, XV, p. 193; Гер., РБЯ, V, p. 623. Această specială preferinţă pentru variantele antroponimice masculine în *-a* trebuie pusă, la bulgari, în legătură şi cu uzul articolului definit masculin *-a*, care are aceeaşi poziţie enclitică faţă de substantiv ca şi sufixul corespunzător faţă de antroponim. Nu se poate atribui unei asemenea analogii însăşi apariţia respectivelor variante, fiindcă prenume în *-a* există de mult, la bulgari, printre cele mai vechi nume de botez calendaristice, de origine v.ebraică şi grecească: Luka, Toma, Sava, Kosma. Pe de altă parte, astfel de variante sunt destul de frecvent atestate şi la sârbo-croaţi (cf. Maretić, *Nar. Im.* – Rad LXXXII, p. 82), a căror limbă, ca şi toate celelalte limbi slave afară de l. bulg., nu cunoaşte uzul articolului. Totuşi, influenţa menţionatului articol definit asupra antroponimiei bulgare, în sensul unei asocieri naturale a sufixului cu articolul – ceea ce a făcut să aibă drept repercusiune chiar creaţia de noi variante, după modelul substantivelor articulate – mi se pare în afară de îndoială.
[840] Вукад., *Сп.* – СБНУ, XV, p. 193.
[841] *Ibidem.*
[842] *Ibidem*, p. 198.
[843] *Ibidem.*
[844] *Ibidem*, p. 199.

Scanned with OKEN Scanner

2. prin reducția sufixului *-oje* la *-oй*, fenomen ilustrat la bulgari de nume ca: Благой[845], Богой[846], Драгой[847], Радой[848], Радивой[849], Станой[850].

O formă de tipul al doilea, *Лъпой, nu este atestată la bulgari, şi probabil că nici n-a existat vreodată, deşi – precum se vede din aproape toate exemplele analoage citate, ca Благой-Благоя etc. – ea ar fi putut exista de asemenea paralel cu Лепоя. E interesant de relevat că, pe aceeaşi filă a pomelnicului de la Zograf, referitoare la ținutul Високъ, unde se află Лепоя, mai figurează şi antroponimul cu acelaşi aspect morfologic Радивоя[851], ceea ce dovedeşte că, în extremitatea de vest a Bulgariei, sufixul *-оя* era bine cunoscut în sec. XVI.

În antroponimia bulgară, sunt de asemenea urme despre existența unor nume din categoria acelora pe care, la sârbo-croați, le-am presupus a fi derivate de la tema de comparativ a lui лъпъ[852]. Dintre acestea, ne este cunoscută numai varianta feminină Леша. Iat-o într-un cântec din Bulgaria occidentală ca nume al unei fiice care se plânge mamei, pe un ton umoristic, c-a măritat-o după un copil: „– Ле́шо Мома́, Ле́шо,/ Ле́шо ма́мината,/ Іотка те іожéни,/ Мама та не пи́та,/ Дали́ ти ie добре́/ Или́ ти ie по́-зле?”[853]

O aflăm şi într-un cântec macedonean în uz la horă, în timpul jocului. Forma lui de dialog stereotip – între dansator şi o fată care conduce hora, despre un alt personaj feminin cu numele Леша – ni-l

---

[845] Гер., РБЯ, V, p. 622; Вукад., *Сп.*, p. 193.
[846] Гер., *Ibidem*; Вукад., *Ibidem*.
[847] Гер., *Ibidem*, p. 624.
[848] Гер., *Ibidem*, p. 628; Вукад., *Сп.*, p. 198.
[849] Гер., *Ibidem*, p. 628.
[850] *Ibidem*, p. 629.
[851] Nu interesează faptul că în cazul lui Радивой nu e deloc vorba de sufixul antroponimic *-ой* < *-оѥ*, acesta fiind un vechi nume compus din două teme distincte: рад- + вой-. Aici, aspectul contează. Poporul, din moment ce tema a doua nu mai era clară în conştiința lui – şi aceasta s-a întâmplat cu mult înainte de sec. XVI – l-a asociat, din punct de vedere morfologic, cu prenumele în *-оѥ*.
[852] Cf. mai sus.
[853] „– Leša fato, Leša,/ Leša draga mamei,/ De când te-ai măritat,/ Mama nu te-a-ntrebat,/ Dacă-ți este bine/ Sau îți e mai rău?” Cf. СБНУ, XXII-XXIII, p. 131, nr. 37, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

prezintă ca pe un vechi cântec ritual ajuns azi la rolul unor simple formule-comenzi, destinate a întreţine cadenţa unui anumit dans cu caracter dramatic: „– Тéгни го, Яно, хóро-то,/ Земи я Леша дó-себе!/ – Как да я зема до-мене?/ Леша ми немат кошулья!/ – Земай я Леша до-себе,/ Яс кье ıє праіа кошулья!/ Тéгни го, Яно, хóро-то,/ Земай я Леша дó-тебе!/ – Как да я зема до-мене?/ Леша ми немат зжбунче!/ – Земи я Леша до-себе,/ Яс кье ıє кроя зжбунче!/ Тéгни го, Яно, хóро-то"[854]. Şi dialogul continuă tot aşa până ce este trecut în revistă întregul costum al unei fete.

Oricât de mult ne îndreptăţeşte aspectul acestui cântec să-i atribuim o apreciabilă vechime, nu putem spune, desigur, acelaşi lucru despre numele celor două persoane menţionate de el. Se ştie cât de flotante sunt numele personajelor în orice cântec popular. Datorită diferitelor circumstanţe, în primul rând tendinţei de actualizare, ele variază neîncetat, chiar şi când desemnează eroi – de domeniul epico-realist sau mitologico-legendar – între cei mai renumiţi, adică chiar şi atunci când e vorba de nume care manifestă o neobişnuită forţă de conservare. La fel, şi unele vechi nume de personaje din cântece rituale rezistă adesea, atâta timp cât sensul ritual de la origine al cântecului persistă şi el clar încă în conştiinţa populară; foarte rar supravieţuiesc acestui sens.

În citatul cântec, credem chiar că prenumele celor două partenere sunt înlocuite mereu cu alte prenume ale fetelor participante la joc, de fiecare dată când cântecul e reluat de la început. De aceea, varianta feminină Леша este fără îndoială, în regiunea respectivă, contemporană cu momentul când a fost cules cântecul, adică aproximativ din a doua jumătate a sec. XIX. Acest prenume este împrumutat de la sârbi, fie că – din punct de vedere etimologic – l-am raporta la o temă de comparativ a lui *лѣпъ* sau că i-am atribui origine antroponimică. În adevăr, limba

---

[854] „– Trage hora, Iano,/ Ia-o pe Leša la tine!/ – Cum s-o iau la mine?/ Leša nu-mi are cămaşă!/ – Ia-o pe Leša la tine,/ Căci am să-i fac eu cămaşă!/ Trage hora, Iano,/ Ia-o pe Leša la tine!/ – Cum s-o iau la mine?/ Leša nu-mi are zăbun!/ – Ia-o pe Leša la tine,/ C-am să-i croiesc eu zăbun!/ Trage hora, Iano". Cf. Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 331, nr. 227, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

bulgară nu cunoaşte vreun comparativ cu tema *леш-*, şi nici pe terenul antroponimiei acestui popor nu aflăm vreun nume prototip de la care ar putea deriva prenumele Лепа. Dar deşi antroponimul în chestiune n-are, la bulgari, în nici un caz, vreo relație etimologică cu epitetul *лѣпъ*, şi nici măcar n-a putut fi asociat cu tema de comparativ a acestuia, el prezintă totuşi o deosebită importanță prin faptul că vine să confirme existența unei variante identice sârbo-croate, pe care noi – lipsindu-ne orice fel de mărturii directe – o presupusesem numai ca probabilă.

Din cele mai sus expuse, rezultă că antroponimele cu rad. *лѣп-*, atât de puțin răspândite şi de puțin frecvente la bulgari, trebuie considerate, la acest popor, mai degrabă ca o apariție târzie şi efemeră, sub influența antroponimiei sârbeşti.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL 10
Influenţe turceşti asupra slavilor balcanici: *Dilber*, *Güzel* şi derivatele lor

PROBLEMA CREAŢIEI NUMELOR PERSONALE DE LA teme care exprimă conceptul frumuseţii, la slavii balcanici, mai prezintă un aspect pe cât de original, pe atât de interesant: acel al influenţei turceşti. Nu se putea ca stăpânirea otomană timp de atâtea secole în peninsulă să nu aibă repercusiuni şi în acest domeniu. În adevăr, la sârbo-croaţi este atestat, într-un cântec din Bosnia, antroponimul feminin *Dilberija*, ca nume al eroinei: „Po imenu mlada *Dilberija*"[1]. Avem motive să credem că în Bosnia şi Herţegovina vor fi existat şi diferite variante ale acestui prenume, dar ele au ieşit din uz în epoca modernă şi nu ne-au lăsat nici mărturii documentare sau urme în folclorul publicat al respectivelor regiuni.

Totuşi, o probă indirectă avem despre existenţa unei variante de formă hipocoristică Dilberka. În anul 1896, ea a fost înregistrată ca nume de capră de către Zovko, în lista sa de zoonime[2] culese din Herţegovina şi Bosnia. Avem a face aici, desigur, cu o decădere la rolul zoonimic a unui antroponim care, în vremea noastră, a devenit cu totul inactual. În mod incontestabil, hipocoristicul acesta a fost cunosut ca antroponim în extremitatea de vest a Macedoniei, ceea ce aflăm atestat, sub anul 1845, de un pomelnic al mânăstirii Прђчиста din Кичевско[3]. Dar – după cum ne-o probează mărturii folclorice din diferite regiuni ale ei – Macedonia slavă a cunoscut bine şi prototipul hipocoristicului în chestiune. Astfel, în partea septentrională a acestei provincii, el este atestat, pe la sfârşitul

---

[1] „*Pe nume tânăra Dilberija*". Cf. RJA, II, p. 396 (citat după Iv. Fr. Jukić i Lj. Hercegovac, *Narodne pjesme bosanske i hercegovačke*, Osijek, 1858).
[2] Okokućad – cf. ZbNŽ, I (1896), p. 309.
[3] Милетичъ, *Пом. Прђч.* Cf. Сп. БАН, XVIII, p. 37.

Scanned with OKEN Scanner

secolului al XIX-lea, de un cântec liric din Криворѣчна Паланка. E numele uneia din trei fete – cele mai frumoase din şaptezeci de sate străbătute de un voievod turc: „Едната е джан Маруша,/ А другата, джан *Дьулбера*,/ А трекьата, джан Ристена”[4]. Pentru cea de-a doua, eroul e gata să-şi dea calul de sub dânsul: „За Маруша пушка давам,/ За Дьулбера коньа давам”[5].

Deşi cântecul e cules în Криворѣчна Паланка, localitățile de origine ale celor trei eroine – care sunt indicate a fi satul Приковци şi târgul Радовиш – sunt din Щипско, o regiune mai meridională: „Много села сѫм шетало/ Никоі село не ми мило,/ Сал *Приковци* ми е мило./ Туіа има до три моми,/ До три моми радовишки”[6]. Aceasta dovedeşte că centrul de expansiune al cântecului respectiv, în forma citată, precum şi al numelui Дьулбера, este Щипско şi în special porțiunea cu localitățile amintite. E ceea ce ne confirmă faptul că – sub aspectul fonetic Дульбера – acest prenume feminin apare şi-n folclorul din Щипско-Кочанско. Aici, într-o variantă a unui cântec satiric – cu tema bine cunoscută slavilor sudici, ca şi celor orientali, a tinerei fete măritate fără voia ei cu un moş bătrân – respectivul antroponim o denumeşte chiar pe eroină, ceea ce arată totodată că fata e şi frumoasă, adâncind astfel şi mai mult contrastul între cele două personaje: „– Вечерала ли си,/ Дульберо, Дульберо?”[7]

Numele, devenit refren al cântecului, se repetă după fiecare vers, în forma aceasta de vocativ. S-ar putea totuşi – deşi culegătorul îl consideră şi el ca nume al eroinei, scriindu-l cu majusculă – ca Дульбера să nu fie aici antroponim, ci numai un simplu epitet cu rol substantival, care-o desemnează pe eroină. Sub acelaşi aspect fonetic, prenumele respectiv este atestat în Macedonia occidentală, şi anume în Охридъ, unde figurează într-un cântec cu tema fetei frumoase fugite din saraiul împărătesc şi apoi readuse de un voinic, făcut de împărat – drept răsplată – mare dregător. Această temă de baladă – adaptată, aici, la funcția de cântec nupțial – are rolul de a o glorifica pe mireasă: „Одбегнала ми Дульбера/

---

[4] „Una e Maruşa sufleţelul,/ A doua, Dilbera sufleţelul,/ A treia, Ristena sufleţelul”. Cf. СбНУ, IX, p. 74, nr. 8, v. 12.

[5] „Pentru Maruşa dau puşca,/ Pentru Diulbera-mi dau calul”. *Ibidem*, v. 15-16.

[6] „Multe sate mi-am umblat/ Nici-un sat nu-mi este drag,/ Numai Prikovți mi-s dragi./ Aici sunt trei fete,/ Trei fete radovişene”. *Ibidem*, v. 6.

[7] „– Cinat-ai tu oare,/ Dulbero, Dulbero?” Шапк., *Сб.*, ч. III, кн. VII, p. 131, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

От цареви-те сараи:/ Допаднала ie Дульбера/ Дури до града Битольа"[8]. E deosebit de interesant faptul că, şi în acest cântec, Дульбера este o fată neobişnuit de frumoasă, de vreme ce împăratul e gata să dea oricât de mare recompensă celui ce-ar prinde-o pe fugară şi i-ar aduce-o înapoi: „– *Найди-ми-я* ти Дульбера,/ Шчо-бакшиш сакаш, земи-си!"[9]

Că Macedonia e provincia slavă meridională unde antroponimul Дильбера a fost mai răspândit ca aiurea şi unde s-a bucurat de un uz frecvent, ne-o dovedeşte încă existenţa variantei hipocoristice Дилба, care ne este atestată de două pomelnice macedo-slave, din vestul provinciei. Unul este pomelnicul deja menţionat al mănăstirii Прѣчиста din Кичевско[10], iar altul, pomelnicul mănăstirii Св. Иванъ Бигоръ din Дебърско. În acesta din urmă, varianta în chestiune prezintă forma Дилбо[11], care, la prima vedere, dă iluzia c-ar fi un prenume masculin, mai ales că un asemenea prenume ar fi putut perfect exista. În realitate însă, ea este acelaşi hipocoristic feminin Дилба, înregistrat în aspectul de vocativ. Ne convingem de acest bizar fapt, examinând întregul pomelnic, în care apar numeroase nume de botez feminine sub acelaşi aspect, de exemplu: Елено, Недо, Мардо, Марио, Ангъо, Пауно, Стано, Дафино, Алто, Благуно, Видо, Бисо, Вишо, Деспино etc.[12]

În ambele pomelnice, varianta Дилба nu e datată. Se poate spune doar atât, că în cel al mănăstirii Ив. Бигоръ, care e o copie târzie după un vechi pomelnic pierdut, ea are o vechime mai mare. În cel al mânăstirii Прѣчиста – având în vedere că marea majoritate a numelor sunt datate între anii 1841-1907 – Дилба, împreună cu altele fără dată, deşi mai vechi, par a nu fi totuşi cu mult anterioare anului 1841, deci destul de apropiate de vremea noastră. Cât despre localitatea de baştină a persoanei cu acest nume, nu aflăm nici o indicaţie. Cel mai probabil e că ea aparţinea tot regiunii Кичевско. Din pomelnicul mănăstirii Св. Иванъ Бигоръ – atât de nesigur în ce priveşte data numelor, însă indicând cu scrupulozitate localităţile lor de origine – aflăm că Дилба provine din satul Тресанче[13].

---

[8] „Fugitu-mi-a Dulbera/ Din saraiul împărătesc:/ A ajuns Dulbera/ Tocmai până-n oraşul Bitoli". Cf. Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. I, p. 117, nr. 152, v. 1.
[9] „Găseşte-mi-o pe Dulbera/ Şi ia-ţi orice răsplată vrei!" *Ibidem*, v. 18-19.
[10] Милетичъ, Пом. Прѣч. Cf. Сп. БАН, XVIII, p. 37.
[11] *Ibidem*, *Ист. худ. Пам.* Cf. Сп. БАН, XVI, p. 32.
[12] Cf. *Ibidem*, p. 27-34 passim.
[13] *Ibidem*, p. 32.

Scanned with OKEN Scanner

Când am relatat diferite variante ale antroponimului ce ne preocupă, după creațiunea folclorică, am remarcat că el denumește de obicei eroine care se disting prin frumusețea lor. Faptul acesta dovedește încă o dată că poporul posedă, cu privire la nume, un simț etimologic adesea foarte just, care păstrează legătura semantică între antroponim și substratul său apelativ, multă vreme după nașterea lui. În adevăr, în limba turcă există un epitet favorit în special straturilor sociale superpuse, *dil-ber*, care are sensul de *frumos-frumoasă*. Acest epitet vechi, împrumutat de la perși, înseamnă în limba de origine – dacă l-am traduce *ad-litteram* – „ceea ce răpește inima", „ceea ce captivează inima". Raportat în special la un obiect care captivează inima prin frumusețea lui, a ajuns să însemne „frumos"[14] într-un grad excepțional. Limba turcă are un număr impresionant de compuse cu *dil*, de același tip cu *dil-ber*, dintre care unele au chiar și un sens destul de apropiat, ca: *dil-rubî*[15], *dil-sitan*[16], *dil-kusa*[17], *dil-des*[18], *dil-pesend*[19], *dil-furûz*[20], *dil-îvîz*[21], *dil-îvá*[22]. Nici unul dintre acestea nu se bucură de atâta preferință ca *dil-ber*. Aceasta se datorează faptului că epitetul respectiv are de obiect în special frumusețea unei tinere femei. Ba, foarte adesea, *dil-ber* îndeplinește chiar rolul de substantiv designând-o pe femeia iubită[23], într-un mod analog cu ceea ce am relatat aiurea că se petrece la români cu epitetul feminin *mândra*[24].

---

[14] < pers. *Dil* = inimă (a nu se confunda cu omonimul identic *dil*, de origine turcă, care înseamnă „limbă") + pers. *ber* (< v. berdem) = cel ce răpește, cea care răpește, ceea ce răpește. Apoi: frumos, răpitor, drăgălaș – cf. Redhouse, TI, p. 911; Radloff, OCTH, III, p. 1770; Zenker, TAP, II, p. 432. Vezi și alte cuvinte turcești derivate, chiar prin sufixe turcești, de la *dilber*, precum substantivul *dilberlik* (= „frumusețe") și vb. dilberlanmek (= „a deveni frumos", „a se face frumos") – cf. Redhouse, TI, p. 911.

[15] „qui ravit le coeur", „ravissant" – cf. Zenker, TAPWb, II, p. 433.

[16] „agréable", „beau", „ravissant" – *Ibidem*, p. 433.

[17] „beau", „agréable" (= „qui récrée le coeur") – *Ibidem*.

[18] „qui attire le coeur", „délicieux" – *Ibidem*.

[19] „qui plaît au coeur", „beau" – *Ibidem*.

[20] „qui réjouit le coeur", „agréable" – *Ibidem*.

[21] „ravissant", „charmant" – *Ibidem*.

[22] „qui orne le coeur", „beau" – *Ibidem*.

[23] *dilber*: „gewöhnlicher Ausdruck von einer in ihrem Aeussern u. ihrem Benehmen liebensurïrdigen Frau", „die Geliebte"; „la belle amante" – cf. Zenker, TAPWb, II, p. 432.

[24] Cf. mai sus, cap. numelor românești.

Scanned with OKEN Scanner

Din limba turcă, *dil-ber* a trecut în limbile slavilor sudici – cu excepția slovenilor, pare-se – încă din timpul celui dintâi contact mai intim al acestora cu turcii. Şi nu e fără interes să remarcăm că, trecând la slavi, epitetul în chestiune a păstrat fidel semnificația şi chiar funcțiile gramaticale din limba de origine. Împrumutul timpuriu al acestui epitet atât de străin şi fixarea lui în limbile sârbo-croată şi bulgară, ca un element favorit, trebuie desigur explicat ca ecou al relațiilor care se stabilesc de la o vreme, în mod fatal, între armatele de ocupație ale cuceritorilor şi lumea feminină autohtonă, după ce rigorile inițiale ale etapei cu caracter pur războinic s-au atenuat. Evident, această primă fază a împrumutului a fost desăvârşită de colonizările care au avut loc ulterior, sub administrație turcească, în diferite provincii ca Macedonia, Bosnia, Herțegovina, regiunile pomace din Bulgaria meridională, care au devenit centre de radiere ale influenței turceşti în general, şi deci şi ale epitetului *dil-ber*, în lumea slavă.

Un examen sumar al folclorului sârbo-croat şi bulgar vine să verifice ca juste afirmațiile noastre, dat fiind că epitetul respectiv apare în special în cântece cu subiecte erotice sau, în orice caz, întrebuințat în raport cu o fată iubită sau petită de un erou. Totodată, un asemenea examen ne introduce întrucâtva şi in misterul genezei antroponimelor mai sus prezentate, dezvăluindu-le filiațiunea strânsă dintre ele şi substratul lor apelativ. Relatăm mai întâi predilecția epitetului *dil-ber* de a determina apelative care-o designează pe fată sau pe tânăra femeie. Astfel, îl aflăm – atât la sârbo-croați, cât şi la bulgari – însoțind adesea apelativul *девојка*. Un cântec liric din Sarajevo, glorificând iubirea – identificată cu însuşi destinul unei fete frumoase – cuprinde o serie de imagini-comparații, care sunt exprimate în formă interogativă: „Može li biti ptica bez gore,/ Ptica bez gore, riba bez vode?/ Može li biti *dilber-djevojka*,/ Dilber-djevojka bez mlada momka?"[25]

Un cântec liric de la pomacii din Rodopi (satul Чукуркьой) începe cu versul: „Заспала дюлбер дьевойка"[26]. În unele produse folclorice, aflăm această asociere a epitetului nostru cu apelativul „djevojka" şi în formă plurală, ca într-o baladă din Herțegovina (Počitelj), unde e vorba

---

[25] „Poate exista oare pasăre fără codru,/ Pasărea fără codru, peştele făr-de apă?/ Poate exista *fată frumoasă*,/ Fată frumoasă fără flăcău tânăr?" Cf. *Hrv. nar. pj.*, VII, p. 7, nr. 9, v. 7.

[26] „Adormit-a mândra fată". Cf. СбНУ, XXXIX, p. 152, nr. 334, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

despre o întreagă societate de flăcăi şi fete, care – ieşind din oraş, la plimbare – se opresc pe câmp şi întind cortul: „Tuder stade trideset momaka/ I dvadeset *dilber djevojaka*"[27]. Sau, ca într-o altă baladă din Bosnia (Jajce), a cărei acțiune războinică sfârşeşte triumfal prin însurătoarea eroului musulman cu două frumoase fete: „Jer bo vode dvje dilber djevojke"[28]. Sau, ca într-o altă baladă bosniacă (din Travnik), preludată de o imagine tipică pentru atmosfera erotică pe care vrea s-o evoce în legătură cu tema epică despre nunta eroilor: „Dvoje s'milo zaašikovalo/ U proljeće u najlepša doba,/ Kadno cvati javor i jabuka/ A trava im vaste na zavojke,/ Kano dojke u *dilber djevojke*"[29].

Mai rar, epitetul *dilber* apare şi ca determinant al apelativului *мома*, precum aflăm într-un cântec de dragoste, în uz la şezătoare, din Гевгелийско: „дилбѐр бело моме"[30]. Uneori, epitetul nostru se asociază, la slavii meridionali, chiar cu apelative turceşti, care-o designează pe tânăra femeie. Astfel, într-un cântec bulgar – unde e vorba despre o fată frumoasă care joacă-n hora satului – soldați turci spectatori o curtează propunându-i să se facă cucoană turcoaică, adică să se mărite după un turc: „– Iорданке, мома хубава!/ Ти за гяурка не мязашъ;/ Ти за каджни най мязашъ,/ *Каджна дилберъ ханжма*"[31].

Mama fetei însă, aflând despre aceasta, o blestemă în cazul când s-ar lăsa ademenită de ispită: „– Iорданке, сынко Iорданке!/ Клѣта ти душа, проклѣта,/ Ако каджна ти станишъ,/ *Каджна дилберъ ханжма*!"[32] E interesant că acest cântec a fost cules în nord-estul

---

[27] „Acolo se opresc treizeci de flăcăi/ Şi douăzeci de mândre fete". Cf. Hörm., NPM, II, p. 256, nr. 57, v. 107-108.

[28] „Căci îmi conduce două *mândre fete*". Cf. Hörm., *Ibidem,* p. 362, nr. 60, v. 1151.

[29] „Doi dragi mi se iubeau/ Primăvara, când e vremea mai frumoasă,/ Când mi-nfloreşte mărul şi arţarul,/ Iar prin zăvoaie creşte iarba/ Întocmai cum cresc sânii la *mândrele fete*". Cf. Hörm., NPM, I, p. 305, nr. 22, v. 1.

[30] „mândră dalbă fată". Cf. МП, III, кн. 4, p. 91, nr. 9, v. 12.

[31] „– Iordanco, fată frumoasă!/ Tu nu semeni deloc a ghiaură;/ Tu semeni cel mai mult a cadână,/ Cadână, mândră hanâmă". Cf. Чол., БНСб., p. 279, nr. 25, v. 7; cf. şi СбНУ, XXVI, p. 248-249, nr. 329, v. 7. (Pare a fi reprodusă după Чолаковъ, întrucât cântecul e absolut identic, cu singura deosebire că aici textul e transcris fonetic, în conformitate cu graiul din Търновско).

[32] „– Iordanco, fiico Iordanco!/ Blestemat şi afurisit să-ți fie sufletul,/ Dacă te faci cadână,/ Cadână, mândră hanâmă!" Cf. Чол., БНСб., p. 279, nr. 25, v. 15-18; СбНУ, XXVI, p. 248-249, nr. 329, v. 15-18.

Scanned with OKEN Scanner

Bulgariei, şi anume din Търново, adică dintr-o regiune interioară din cele mai curat bulgăreşti[33]. Un alt exemplu, analog, ni-l oferă refrenul unui cântec liric bulgar, unde epitetul în chestiune se asociază cu apelativul turcesc *dos* (sau *dost*), care înseamnă „prieten" şi „prietenă": „Досъ дюлберъ калинчё лё"[34].

Într-un cântec erotic din Herţegovina – un fel de dialog galant între flăcău şi fată – epitetul nostru îl precedează pe *дика*, apelativ cu rol de epitet glorificator la adresa eroinei: „– О ти Нико, дивидико, што тебе манка?/ – Чуј ми Јело, *дилбер дико*, ћеса ми манка./ – О ти Нико, дивидико, даћу ти је ја./ – Чуј ми Јело, *дилбер дико*, нећу ти је ја./ – О ти Јело, *дилбер дико*, а што ти манка?/ – Чуј ме Нико, дивидико, прстен ми манка./ – О ти Јело, *дилбер дико*, купићу га ја./ – Кад ти купим златан прстен, љубићу те ја"[35]. Ne întrebăm dacă nu cumva Дилбердинка dintr-un cântec nupţial bulgar – în uz, la sfârşitul sec. XIX, în satul Жилинци din Кюстендилско – trebuie identificat tot cu „дилбер дика" din citatul cântec sârbesc. Culegătorul – nu ştim dacă şi poporul din respectiva localitate – îl consideră antroponim, scriindu-l cu majuscule: „Прошетнасе *Дилбердинка* девойтя/ Изъ кумова возъ кумова тарпеза"[36].

Dar chiar şi în cazul când Дилбердинка ar fi în adevăr nume propriu în cântecul ritual menţionat, credem că el îşi poate trage originea din *дилбер дика*. Această expresie nemaifiind înţeleasă, la un moment dat, de popor, va fi fost simţită ca un singur cuvânt şi luată, prin confuzie, drept nume de femeie. E puţin probabil însă ca un asemenea antroponim să fi fost răspândit în trecut şi în alte localităţi din Кюстендилско sau de aiurea. Nici un fel de mărturii în acest sens nu cunoaştem. E greu de

---

[33] Ne gândim firește nu la fondul cântecului, care – precum se vede – arată o deosebită aversiune faţă de turci, ci la expresiile turceşti din el.

[34] „Prietenă frumoasă, floare de călin". Cf. Безсоновъ, БП, p. 255-256, nr. 56, v. 12, 15, 24.

[35] „– Hei măi Nicu, măi bădiţă, ce-ţi lipseşte ţie?/ – M-auzi Ielo, *mândră fată*, îmi lipseşte punga./ – Hei măi Nicu, măi bădiţă, am să mi ţi-o dau./ – M-auzi Ielo, *mândră fată*, eu nu mi ţi-o vreau./ – Hei fă Ielo, *mândră fată*, da ce mi-ţi lipseşte?/ – M-auzi Nicu, măi bădiţă, inelu-mi lipseşte./ – Hei fă Ielo, *mândră fată*, o s'ţi-l cumpăr eu;/ – Cum îţi cumpăr inel de-aur, te voi săruta". Cf. Вук, СНПХ, p. 269, nr. 267; (Idem, СНП, кн. V, p. 245, nr. 330).

[36] „Plimbă-mi-se fata Dilberdinka/ Tot în jurul mesei de nun mare". Cf. Кач., *Пам.*, p. 19, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

afirmat dacă în epitetul „dilberika" – atestat tot în folclorul din Herțegovina, ca și *dilber dika* – trebuie să vedem de asemenea rezultatul unei contaminări a acestei expresii sau dacă avem a face, chiar de la obârșia lui, cu un hipocoristic, precum îl arată aspectul morfologic: „– Oj ђевојко *дилберико*, Убило те зло велико!"[37] În orice caz, independent de originea sa, apelativul cu rol de epitet *дилберика* a fost simțit în popor ca hipocoristic. Remarcăm totodată că ambele cântece, unde-l aflăm atestat, au subiect erotic și cel ce adresează fetei această imprecațiune, mai mult șăgalnică decât serioasă, este flăcăul adorator.

Adesea, la unele din grupurile mai sus relatate, se asociază și numele fetei sau al tinerei femei. Astfel, un cântec liric macedonean din Кукуš, de la nord de Salonic – unde e vorba despre o fată care primește vestea că o întreagă ceată de ostași, în frunte cu căpitanul lor, vor veni la ea în gazdă să-i ospăteze – începe cu versurile: „Вéло ле, Вéло, мори Велúко,/ Дейгьди дульбер дивóйко!"[38] De asemenea, într-un cântec ritual bulgar din Софийско, în uz la Sâmbăta lui Lazăr, în ajun de Florii, aflăm ca refren apostrofa către eroină: „– Стано, дилбер девойко!"[39]

Într-un cântec în uz la dans, din Bulgaria septentrională – despre tânăra nevastă măritată departe, care merge, pentru prima dată după nuntă, să-și viziteze fratele, conform tradiției – figurează refrenul: „Стано, Стефано дилбер коконо!"[40] Fapt demn de relevat, cântecul insistă asupra frumuseții eroinei: „Що ми се дигат мъгли праове,/ Ис царидрума, из Влашка пъта?/ Стано, Стѐфано дилбер коконо!/ Не ми съ билѐ мъгли, праове,/ Но ми е било *хубава Стана*"[41].

Într-un cântec liric sârbesc din Vučitrn – în care e vorba despre trei fete frumoase răpite de trei tineri negustori, pețitorii ideali cei mai râvniți

---

[37] „Fă fetiță mândruliță,/ Ucigă-te grea năpastă!" Cf. Вук, СНПХ, p. 236, nr. 217, v. 1-2; *Ibidem,* p. 250, nr. 237, v. 1-2; (Idem, СНП, V, p. 244, nr. 329, v. 1-2; *Ibidem,* p. 344, nr. 461, v. 1-2).

[38] „Velo, Velo, mări Velico,/ Ghidi mândră fată!" Cf. Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 240, nr. 777, v. 1-2.

[39] „– Stano, mândră fată!" Cf. СбНУ, III, p. 28, nr. 4, v. 1.

[40] „Stano, Stefano, mândră cocoană!" Cf. ТВ, p. 1012, nr. 3792, v. 3; cf. și Гер, РБЯ, I, p. 293, s.v. *дилберъ*.

[41] „Ce mi se-nalță, neguri sau praf,/ Din drumu-mpărătesc, din calea românească?/ Stano, Stefano mândră cucoană!/ Nu-mi erau neguri și nici praf,/ Ci-mi era Stana cea frumoasă". Cf. ТВ, p. 1012, nr. 3792, v.1.

Scanned with OKEN Scanner

de orăşence – două din ele sunt calificate cu epitetul *dilber*: „– Што тај сокак на каранфил мирише?/ – У тај сокак, три девојке шетау:/ Прва беше *дилбер Вета девојка*,/ Друга беще *дилбер Митра девојка*,/ Треће беше гоице Роса./ Отуд иде Стефан мамче, трговче,/ Да улови *дилбер Вету, девојку*;/ Отуд иде Трифун момче, трговче,/ Да улови *дилбер Митру девојку*”[42]. Într-un cântec de iubire din Macedonia, flăcăul se adresează fetei adorate, care e de naţionalitate bulgară, astfel: „– Велико, дульберъ Бугарко”[43].

În fine, un cântec erotic din Bulgaria occidentală (Трънско) începe cu următoarea apostrofă către eroină: „– Дима́но, дилбе́р-кадъно”[44]. Mai trebuie să amintim că nu o dată, în situaţii ca cele relatate, epitetul *dilber* e însoţit şi de vreun alt epitet feminin autohton, care are tot sensul de „frumoasă”. Astfel, într-un cântec macedonean din Велесъ – cu tema soţului care, întors din pribegie după ani mulţi, îşi întâlneşte soţia asteptându-l cu credinţă – aflăm refrenul-apostrofă către eroină: „– Невесто, дилбер убаба”[45]. Sau, într-un cântec nupţial, tot macedonean, din Gjevgjelijsko – cu tema frumoasei crâşmăriţe, care promite să fie mireasa celui ce va fi în stare să bea o cupă uriaşă cu vin şi rachiu – eroul i se adresează astfel fetei: „– Мијанџијке, дилбер јубавице,/ Јас кји испијам чаша мириница”[46].

În fine, într-un cântec erotic din Bulgaria meridională (Ахъръ-Челебийско), apostrofa-refren către fată cuprinde, pe lângă epitetul *dilber*, încă alte două epitete autohtone, ambele având sensul de „frumoasă”: „дьульбе́р мо́мна леа, хубава, каматна”[47]. Asemenea tautologii apar, în unele regiuni sud-slave – în cazuri ca cele citate – nu numai ca o potenţare a frumuseţii eroinei, ci, adesea, drept un fel de tălmăcire a epitetului *dilber*. Probabil, devenind cu timpul din ce în ce mai

---

[42] „– Ce miroase uliţa a flori de calomfir?/ – Pe uliţa asta, trei fete se plimbau:/ Prima era Veta fata cea frumoasă./ A doua era Mitra fata cea frumoasă,/ A treia era Rosa bobocelul./ Dintr-acolo vine flăcăul Ştefan, negustoraşul,/ Ca s-o prindă pe *Veta fata cea frumoasă*;/ De-acolo vine Trifun flăcăul, negustoraşul,/ S-o prindă pe *Mitra frumoasa fată*”. Cf. Елез., РКМД, II, p. 580, nr. 2.

[43] „– Velico, frumoasa bulgarcă”. Cf. Милад., БНП, p. 401, nr. 356, v. 1.

[44] „– Dimano, mândră cadână”. Cf. СбНУ, XXI, p. 20, nr. 49, v. 1.

[45] „– Nevastă, mândră frumoasă”. Cf. СбНУ, XIII, p. 36, nr. 5, v. 1, 11, 15, 22.

[46] „– Crâşmăriţă, frumoasă mândreţe/ Eu am să beau cupa cea de-mpăcăciune”. Cf. Тановић, СНО, Ђевђ. – cf. СЕЗб., XL, p. 199, nr. 8, v. 13-14.

[47] „Mândră fată, frumoasă, drăguţă”. Cf. СбНУ, III, p. 50, nr. 7, v. 2, 5, 8, 11, 14.

Scanned with OKEN Scanner

puțin familiar poporului, acesta a simțit nevoia de a-i juxtapune epitete sinonime de uz curent.

Dar mult mai frecvent decât în toate situațiile mai sus menționate, epitetul *dilber* ne este atestat de textele folclorice ale slavilor balcanici ca simplu determinant al unui prenume feminin, având de obicei față de acesta poziție precedentă. Ilustrăm cu exemple fenomenul, mai întâi în Bulgaria și în regiunile macedonene: „дилберъ Ванчелина”[48], „дилберъ Маша”[49], „дилберъ Арса”[50], „дилберъ Дамиянка”[51], „дилберъ Вида”[52], „дилберъ Стойна”[53], „дилберъ Стана”[54], „дилберъ Венка”[55], „дилберъ Калинче”[56], „дилберъ Дафинка”[57], „дилберъ Яана”[58], дилберъ Неда”[59], „дилберъ Ева”[60], „дилберъ Дръганѫ”[61], „дилберъ Мария”[62], „дилберъ Ките”[63], „дилберъ Ангелина”[64], „дилберъ Николя”[65], „дилберъ Димiанинка”[66]. Dar fenomenul acesta nu apare mai rar nici la sârbo-croați: „дилбер Илијана”[67], „дилбер Јана”[68], „дилбер Мара”[69], „дилбер

---

[48] Драг., *Мак. – сл. сб.*, nr. 9, p. 26-29, v. 12, 16, 24, 49, 56, 59, 63, 66, 120, 122.
[49] *Ibidem*, p. 228, nr. 181, v. 9.
[50] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 321, nr. 902, v. 8, 20.
[51] Цоневъ, РК, p. 72-74, v. 2, 7, 15, 29, 37, 41, 52, 62.
[52] ИНЕМ, VII, p. 131, nr. 4, v. 1, 10, 31.
[53] Чол., БНСб., p. 352, nr. 114, v. 6, 8, 10.
[54] ТВ, p. 791, nr. 2964, v. 1, 8, 11, 16.
[55] СбНУ, VIII, p. 39, v. 3.
[56] *Ibidem*, II, p. 135, nr. 7, v. 2; *Ibidem*, XXXIX, col. Бук., p. 120, nr. 260, v. 2.
[57] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 235, nr. 766 (refren); СбНУ, VI, p. 25, nr. 9, v. 2.
[58] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 367, nr. 999, v. 1; СбНУ, III, p. 85, nr. 2, v. 1, 8; СбНУ, XXXV, p. 271, nr. 279, v. 1, 8, 18; СбНУ, XXXIX, col. Кац., p. 10, nr. 16, v. 2.
[59] СбНУ, XXV, p. 51, nr. 28, v. 1, 3, 10, 13, 31.
[60] *Ibidem*, X, p. 37, nr. 17, v. 6.
[61] *Ibidem*, IX, p. 66, nr. 8, v. 18.
[62] *Ibidem*, p. 89, nr. 6, v. 3, 13, 15, 17.
[63] *Ibidem*, XXI, p. 38-39, nr. 4, v. 1-2, 11, 18, 24.
[64] *Ibidem*, II, p. 104-105, nr. 2, v. 4, 9, 18, 37, 45, 60, 72, 120; *Ibidem*, XI, p. 17, nr. 3, v. 1; *Ibidem*, XXV, p. 44-45, nr. 15, v. 1, 3, 5, 7, 9, 11; *Ibidem*, XXXII, p. 524, nr. 7, v. 4; ИССФ, VII, p. 313-314, nr. 43, v. 2, 4, 5, 10, 24, 33, 42, 45.
[65] СбНУ, XI, p. 30, nr. 1, v. 30, 37, 42, 54.
[66] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 90-91, nr. 577, v. 2, 6, 8, 16, 25, 35, 45, 48, 58, 68.
[67] Елезовић, РКМД, II, p. 580, nr. 3, v. 2.
[68] Вук, СНП, I, p. 225-226, nr. 303, v. 4, 10, 19.
[69] *Ibidem*, I, p. 308-309, nr. 399, v. 3, 5, 8, 9, 13, 16, 18, 21, 22; p. 419, nr. 556, v. 1; p. 499, nr. 656, v. 9; *Ibidem*, II, p. 345, nr. 462, v. 1, 11; p. 391, nr. 520, v. 15.

Scanned with OKEN Scanner

Маријана"[70], „дилбер Анђелија"[71], „дилбер Софијана"[72], „дилбер Сока"[73], „дилбер Иконија"[74], „дилбер Ефимија"[75], „дилбер Rosa"[76], „дилбер Ružica"[77], „дилбер Даша"[78], „дилбер Zlata"[79], „дилбер Ivka"[80].

Relevăm de asemenea exemple de acelaşi tip, care ilustrează situaţia specială când epitetul *dilber* precedează prenume feminine turceşti, designând eroine de naţionalitatea respectivă, ceea ce, evident, se întâmplă în regiunile slave cu populaţie de confesiune musulmană, cum sunt, în Iugoslavia, Bosnia şi Herţegovina: „дилбер Ајкуница"[81], „дилбер Najla"[82], „дилбер Фата"[83]. Foarte rar, epitetul *dilber* apare în textele folclorice ale slavilor meridionali şi în poziţie succedentă faţă de prenumele feminine, ca în refrenul unui cântec de iubire din Bulgaria

---

[70] *Ibidem,* V, p. 316, nr. 420, v. 2.

[71] *Ibidem,* I, p. 549, nr. 720, v. 11, 41, 51; *Ibidem,* III, p. 182-185, nr. 26, v. 467, 510, 511, 519, 562; p. 528, nr. 82, v. 272; *Ibidem,* VI, p. 409, nr. 60, v. 87; p. 416, nr. 61, v. 68; *Ibidem,* VII, p. 86, nr. 7, v. 333; Петр., СНПБХ, nr. 4, p. 30-35, v. 190, 225, 256, 364; nr. 51, p. 622, v. 31, 43; *Hrv. nar. pj.*, I, p. 130-134, nr. 42, v. 8, 9, 37, 39, 72, 86, 161; *Ibidem,* V, p. 214, nr. 130, v. 7, 8; Hörm., NPM, I, p. 438, nr. 31, v. 7; p. 442-446, nr. 31, v. 155, 160, 208, 225, 232, 235, 263, 269, 293, 310, 332; p. 574-579, nr. 39, v. 295, 366, 380, 390, 416, 423, 432, 477, 500; *Ibidem,* II, p. 53-67, nr. 41, v. 98, 168, 174, 175, 199, 313, 341, 540, 638; p. 260, nr. 57, v. 266, 275.

[72] Вук, СНП, I, p. 300, nr. 388, v. 1, 12.

[73] *Ibidem,* p. 374, nr. 495, v. 6.

[74] *Ibidem,* p. 581, nr. 735, v. 1, 28, 34.

[75] *Ibidem,* III, p. 238-239, nr. 34, v. 6, 34, 45; Hörm., NPM, I, p. 498-505, nr. 32, v. 1496, 1503, 1507, 1522, 1538, 1548, 1554, 1611, 1756; *Ibidem,* II, p. 251-252, nr. 56, v. 289, 301.

[76] Hörm., NPM, II, p. 143, nr. 47, v. 717.

[77] *Ibidem,* p. 221, nr. 54, v. 282.

[78] Вук, СНП, V, p. 341, nr. 456, v. 9-10.

[79] *Hrv. nar. pj.*, IV, p. 107, nr. 29, v. 861.

[80] Ljub., *Šal. sv. pj.*, p. 30, nr. 2, v. 1.

[81] Вук, СНП, I, p. 289, nr. 369, v. 14 (Ajkunica hyp. < Ajkuna hyp. < Ajka-Hajka, formă antroponimică slavizată prin suf. fem. *-ka* < Ajše, antroponim fem. în mare cinste la turci şi arabi, deoarece a fost numele soţiei lui Mahomed – cf. RJA, I, p. 43).

[82] *Hrv. nar. pj.*, V, p. 88, nr. 60, v. 1, 20. Remarcăm că, în citata baladă, „dilber Najla" – precum este numită eroina – alternează cu „ljepotica Najla" (*Ibidem,* v. 15, 25, 31) şi cu „ljepa Najla" (*Ibidem,* p. 89, v. 46).

[83] Вук, СНП, V, p. 394-395, nr. 527, v. 1, 6, 10, 14, 18; Kurt, HNŽP, p. 194, nr. 84, v. 243. Şi aici, „dilber Fata" alternează în cântec cu „lijepa Fatima" (*Ibidem,* p. 189, v. 91) şi cu „lipotica Fata" (*Ibidem,* p. 193, v. 217). Prenumele *Fata* e o variantă hipocoristică a antroponimului fem. *Fatima* (cf. chiar balada citată după Kurt).

Scanned with OKEN Scanner

septentrională, care glorifică frumusețea excepțională a eroinei: „Мopé Велика, йедна, кузум, на ма́ика,/ Велика, една ле, *дилбѐр*, на баща!”[84]

În toate cazurile pe care le-am trecut în revistă până aici, epitetul în chestiune păstrează fidel şi la slavi forma din limba de origine, orientându-se, desigur, chiar după modele turceşti, când el determină un prenume feminin turcesc sau un apelativ turcesc, care o indică pe fată sau pe tânăra femeie. Astfel, *dilber* este mereu invariabil în situații analoage, rămânând să indice genul, prenumele sau apelativul slav pe care-l determină şi cu care el se contopeşte oarecum într-o singură expresie. Dar el n-a întârziat de a se adapta la cadrul morfologic slav, atunci când era absolută nevoie, şi anume mai ales când era întrebuințat singur în rolul de substantiv.

Aspectul său exotic nu convenea deloc unui substantiv feminin slav. Ba nu-i convenea lui *dilber* nici când avea rolul său propriu de epitet, dacă era în poziție succedentă față de apelativul său. Aceasta nefiind poziția normală a adjectivului în limbile slave, epitetul nu se mai sprijinea efectiv pe apelativul sau antroponimul feminin pe care-l determina, şi astfel nu mai putea face corp comun cu el. În asemenea situații, desigur, încă de pe la sfârşitul Evului Mediu, epitetul în chestiune a primit sufixul *-a*, caracteristic celor mai multe apelative feminine slave. Numai rar de tot, în folclorul sud-slavic, *dilber* – referindu-se la fată sau nevastă – poate fi întâlnit chiar sub această formă, atunci când apare singur în rol de substantiv, ca într-un cântec liric bulgar din Opѣховско, unde are funcție de refren. Aici, mama – aflând că vine iubitul fiicei sale, care e bolnavă – i se adresează acesteia astfel: „– Дигаи се, дигаи, дилбер доста си спала,/ Доста си спала, дилбер, болна лежала”[85].

Dar un exemplu ca acesta trebuie privit drept o excepție. De obicei, în împrejurări similare, epitetul nostru apare sub aspectul morfologic „дилбера”. Şi cum, din punct de vedere stilistic, el are atunci rol de apostrofă către fată sau tânăra femeie, îl aflăm aproape totdeauna sub forma de vocativ. Iată-l, de exemplu, ca refren, într-un cântec bulgar de iubire din Самоковско: „Израсте́ ми зеле́н иафор/ *Дульберо*!/ Срет станини равни

---

[84] „Mări, Velico, singurică, mielușea la maică,/ Velico, singurică, *frumoasă* la taică!” Cf. TB, p. 88, nr. 368.

[85] „– Scoală-te, scoală, frumoaso, destul ai dormit,/ Destul ai dormit, frumoaso, bolnavă ai zăcut”. Cf. *Ibidem*, p. 834, nr. 3108, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

двори/ *Дульберо*!"[86] Într-un cântec de iubire sârbesc – despre care Vuk crede că e probabil să fie la origine „cântec bulgar transpus în sârbeşte" – aflăm un refren conţinând epitetul în chestiune în poziţia succedentă faţă de prenumele feminin şi sub acelaşi aspect de vocativ: „– Славуј пиле, мори, не поj рано,/ Ej Недељо, мори, *дилберо*!"[87] În refrenul unui cântec liric din Bulgaria occidentală (Трънско), epitetul respectiv, tot în formă de vocativ, apare la fel ca determinant al numelui eroinei, succedându-l: „Мито, дилбéро, дилбéро"[88].

Într-un cântec liric din Macedonia – cu tema întrecerii la seceriş între un flăcău şi o fată – refrenul este alcătuit exclusiv din epitetul nostru repetat de două ori; însă prima dată el e în formă de vocativ, ca în exemplele mai sus citate, în timp ce a doua oară are sufixul *-a*: „Стойна платно бељше,/ дилберо дилбера!/ На рѣката Бистрица!/ дилберо дилбера!/ Стоянъ овци пасъше,/ дилберо дилбера!"[89] Să considerăm, în acest refren, cele două aspecte fonetice ale epitetului drept expresie morfologică, adică pe unul drept substantiv, iar pe celălalt adjectivul său? Raportându-ne la origine, acesta ni se pare cel mai verosimil, chiar dacă astăzi refrenul respectiv n-ar mai fi decât o formulă stereotipă, la care variaţia vocalică din finalul lui *dilber* ar urmări efecte pur estetico-acustice.

Într-un alt cântec bulgar, de iubire, tot din Macedonia – în care se preamăreşte frumuseţea unei fete, în stare să facă ravagii asupra flăcăilor – aflăm ca refren acelaşi epitet, însă alternând cu un altul de origine turcă, referitor şi el la eroină: „У кого си погледала,/ *дульберо*!/ Секому си болес дала,/ назлио!"[90] Odată ajuns a fi neutilizat, la bulgari şi la sârbo-croaţi, sub aspectul morfologic autohton „дилбера", epitetul nostru – după ce a devenit calificativ favorit la adresa fetelor sau femeilor

---

[86] „Mi-a crescut un arţar verde,/ Frumoaso!/ În curtea netedă a Stanei/ Frumoaso!" Cf. Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III, p. 343, nr. 411, v. 1.

[87] „– Nu cânta-n zori, privighetoareo,/ Ei Nedelio, mări, frumoaso!" Cf. Вук, СНП, I, p. 424, nr. 566, v. 1.

[88] „Mito, frumoaso, frumoaso". Cf. СбНУ, XXI, p. 32, nr. 5.

[89] „Stóĭna pânza mi-şi ghilea,/ frumoaso frumoasă!/ La gârlă la Bistriţa;/ frumoaso frumoasă!/ Stoian oile păştea,/ frumoaso frumoasă!" Cf. Мих., БНП Мак., p. 190, nr. 198, v. 1.

[90] „La oricine te-ai uitat,/ frumoaso!/ L-ai şi scos din sănătate,/ cocheto!" Cf. Милад., БНП, p. 379, nr. 297, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

frumoase – a putut uşor căpăta şi funcţia de prenume feminin, având chiar această formă, care stă, desigur, la baza tuturor variantelor antroponimice cu prototipul *dilber*.

Am relatat varianta Дилбера la bulgari şi în special în Macedonia[91]. Dar nu poate fi îndoială că ea a existat şi la sârbo-croaţi. Varianta Dilberija, atestată la ei, are ca prototip tot pe Dilbera, de la care a luat naştere prin sufixul antroponimic *-ija*, prin analogie cu variante feminine ca: Добрија[92] < Добра, Драгија[93] < Драга, Милија[94] < Мила, Станија[95] < Стана, sau după modelul unor nume de botez de proveniență bisericească de tipul lui: Петрија[96], Павлија[97], Софија[98], Николија[99], Евдокија[100].

Pe antroponimul Дилберка – precum şi pe apelativul identic, sinonim cu „lepotica" – îl derivăm tot de la Дилбера, ca pe Станка < Стана. La fel, şi pe apelativul cu funcție de epitet glorificator cu acelaşi sens, „дилберика", dacă nu trebuie să-i atribuim ca prototip mai curând pe „дилбер дика", precum am presupus aiurea[101]. Apelativul feminin „dilbernica"[102] însă, care din punct de vedere semantic este şi el echivalentul lui „lepotica", desigur, e un derivat direct de la *dilber*, după modelul lui „grješnica", „čarobnica"[103]. Mai bizar ne apare sub aspectul morfologic apelativul feminin sârbesc „дилберцика"[104], al cărui sens e „лепа девојка", „гиздавица". Această formă din regiunea Kosovo[105], sporadică de altfel, ne probează că poporul sârb – conştient de originea

---

[91] Cf. mai sus.
[92] Ст. Новак., *Пом.* – ГСУД, XLII, p. 60: cf. aici şi prototipul şi derivatul.
[93] *Ibidem*, p. 61: aici şi prototipul şi derivatul.
[94] *Ibidem*, p. 78-79: aici şi prototipul şi derivatul.
[95] *Ibidem*, p. 103: aici şi prototipul şi derivatul.
[96] *Ibidem*, p. 90.
[97] *Ibidem*, p. 88.
[98] *Ibidem*, p. 102.
[99] Вук, *Pj.*, p. 435.
[100] Новак., *Пом.* – ГСУД, p. 115.
[101] Cf. mai sus.
[102] Cf. RJA, II, p. 396.
[103] Asemenea apelative derivă însă de la teme care-l au pe *n* (grješnica < *grješn* < a. grješna; čarobnica < čarobn < a. čarobna), ceea ce nu e cazul cu „dilbernica", o temă *dilbern* (de la un a. **dilberan, -rna*) nefiind atestată.
[104] Елезовић, РКМД, I, p. 137.
[105] În uz în satul Прилуже (cf. *Ibidem*), nu e înregistrată de alți lexicografi sârbo-croați.

Scanned with OKEN Scanner

turcă a epitetului *dilber* – l-a asociat cu apelative turceşti masculine terminate în *-ği* (scr. *-džija*) şi, imaginând o temă-prototip *dilberği-*, i-a adăugat sufixul feminin *-ka*. Dar acest apelativ feminin, ca şi cel precedent, n-au fost generatoare de antroponime.

Tot din categoria acestor elemente turceşti încadrate în morfologia slavă face parte şi un hipocoristic derivat direct de la *dilber* prin sufixul *-če*, „dilberče", care ţine de declinarea neutră specifică hipocoristicelor şi diminutivelor cu acest sufix. Iată, de exemplu, un cântec sârbesc de dragoste, în care flăcăul îşi salută iubita adresându-i acest epitet: „Moja драга на вратима чекаше!/ Ja joj реко: добар вече, *дилберче*!/ Она мене: дођ' довече, бисерче"[106]. Lexicografii sârbo-croaţi înregistrează şi un alt hipocoristic, derivat de la „dilberče" prin sufixul *-ić*, pe „dilbèrčić"[107], care – în ciuda genului masculin, de care ţine prin forma lui – este adresat de obicei tot fetelor şi femeilor tinere.

E puţin probabil ca aceste două hipocoristice să fi avut şi roluri antroponimice. Nu ni se pare totuşi exclus, deşi probe documentare lipsesc. Se ştie că, în cercul intim al familiei, numele uneia şi aceleiaşi persoane poate fi utilizat în mai multe variante, după indivizii care i se adresează şi după factorul afectiv de care aceştia sunt dominaţi. Ba, nu rar, se întâmplă ca acelaşi individ – în relaţiile sale cu respectiva persoană – să întrebuinţeze, după împrejurări, mai multe variante ale prenumelui acesteia. Evident, în asemenea cazuri, aspectele hipocoristice predomină. De aceea, nu găsim deloc că e imposibil ca unei fete numite, de exemplu, Dilberija, să i se fi spus în sânul familiei şi *Dilberče sau chiar *Dilberčić. Dar chiar dacă funcţia antroponimică va fi fost străină la cea mai mare parte dintre aceste apelative, derivate de la acelaşi prototip exotic, le-am relatat totuşi în special pentru a scoate-n relief – odată cu tendinţa de variabilitate a epitetului *dilber* pe planul morfologiei sud-slave – gradul lui de răspândire şi preferinţa de care se bucura, el şi familia sa, în relaţiile erotice ale tineretului bulgar şi sârbo-croat.

Prin forma sa din limba de origine, *dilber* se preta să fie adoptat în limbile sud-slavice mai curând ca epitet (sau apelativ) masculin decât

---

[106] „Iubita mea mă aştepta la poartă;/ Eu i-am spus: bună seara, mândruliţă!/ Iar ea mie: vin diseară, mărgăritarule". Cf. Вук, СНП, I, p. 359, nr. 471, v. 5.
[107] Cf. RJA, II, p. 396; Vuk, *Pj.*, p. 125.

Scanned with OKEN Scanner

feminin, precum am văzut că a fost utilizat datorită factorului semantic, care în cazul acesta a atârnat mult mai greu decât cel morfologic. Şi firește, nu se putea ca slavii meridionali să nu-l recepteze şi în utilizare masculină, integrându-l categoriei nominale cu terminație consonantică, specifică flexiunii masculine. Nu încape îndoială însă că la-nceput *dilber* a fost receptat la aceşti slavi exclusiv ca epitet feminin. Totuşi, cu timpul – deşi într-o măsură mult mai restrânsă – el s-a extins prin anologie şi la tinerii bărbați, tot în cadrul relațiilor amoroase, în special când era vorba de flăcăul iubit. În forma invariabilă *dilber* – ca şi în cazurile relatate, cu privire la femei – îl aflăm determinând atât vreun apelativ, care-l desemnează pe flăcău, cât şi vreun prenume masculin, care-l denumeşte pe acesta. Şi-ntr-un caz şi-ntr-altul, epitetul nostru are poziție precedentă. Astfel, într-un cântec liric de iubire din Macedonia (Дойран) – cu tema celor doi logodnici care, întâlnindu-se, mor – eroul, indicat printr-un apelativ neutru, este calificat cu epitetul *dilber*: „Армаса са *дилбер лудо*,/ Надалеко прес три гори”[108]. Într-un alt cânec macedonean, din Tetovo – cu tema voinicului care-şi potcoveşte calul, în timp ce-i spune că va merge cu el după mireasă – epitetul nostru determină numele eroului: „Коня кòе *дильберъ Димитрия*”[109].

La fel, într-un alt cântec din Macedonia (Gjevgjelijsko) – în uz la Sfântul Gheorghe, cu prilejul legănatului ritual al flăcăilor[110] – *dilber* precedează ca epitet glorificator numele celui legănat, paralel cu care este menținut şi numele iubitei lui: „Мори, на та љуљка/ Лудо-младо, љу-ља-jee!/ Мори лудо-младо,/ Дилбер мито, љу-ља-jee!”[111] Într-un frumos cântec sârbesc – cu tema bărbatului pribeag care, chinuit de dor după tânăra-i soție, îi trimite şi primeşte veşti de la ea printr-un şoim – constatăm acelaşi fapt. Numai că, aici, caracterul invariabil al epitetului *dilber* apare şi mai clar alături de numele eroului, care, în cursul cântecului, variază mereu, fiind pus la diferite cazuri. Astfel, la început, îl aflăm în nominativ: „Дунавом плови лађа лагана/ У њојзи седи *дилбер Илија*,/ На руци

---

[108] „S-a logodit mândrul flăcău,/ Departe hăt peste trei munți”. Cf. СбНУ, XXXVI, p. 45-46, nr. 111, v. 1.

[109] „Chipeşul Dumitru calu-şi potcoveşte”. Cf. Драг., *Мак. – сл. сб.*, p. 138, nr. 8, v. 1.

[110] Numele variază în cântec după persoana care se leagănă.

[111] „Mări-n acest leagăn/ Un voinicel tânăr leagănăăă!/ Mări voinic tânăr/ Mândrul Mitu leagănăăă”. Cf. Тановић, СНО, Ђевђ. – СЕЗб., XL, p. 68-69 (v. 6, 14).

Scanned with OKEN Scanner

држи сива сокола"[112]. Apoi, mai departe, în instrumental: „Синоћ сам дио с *дилбер Илијом*"[113]. Iar, către sfârşit, în acuzativ: „Она је гледа, соколу вели:/ – Ти ми поздрави *дилбер Илижу*"[114].

Într-un cântec epic sârbesc – despre sora căpitanului Leka – întâlnim de asemenea pe *dilber*, care, precedând apelativul „junak", designează pe flăcău în calitatea de candidat ideal prin frumuseţea şi bărbăţia lui neobişnuită. Alături de alţi doi peţitori, eroi vestiţi şi ei – Marko Kraljević şi Relja Krilat – căpitanul Leka îl prezintă surorii sale Rosanda pe voievodul Miloš Kobilić astfel: „Ако ли си, селе, наумила/ Узет', селе, *дилбера јунака*,/ Коме снаге и љепоте нема,/ Нити има стаса и образа/ У свој земљ на четири стране,/ Узми, селе, војводу Милошу"[115].

Interesant de remarcat e că aici, spre deosebire de locurile relatate anterior, *dilber* e supus la aceleaşi variaţii flexionare ca şi apelativul pe care-l determină. Dar acest epitet este variabil – şi anume după flexiunea nominală masculină – totdeauna când apare singur, în rol substantival. În astfel de situaţii, el se referă de asemenea la flăcău şi îndeosebi la iubitul unei fete care, firește, este conceput şi ca o incarnaţie a frumuseţii bărbăteşti totodată. Folclorul sârbo-croat în special ne oferă numeroase probe – cu cele mai diverse situaţii – despre variabilitatea lui *dilber* ca substantiv masculin. Aşa, într-un cântec umoristic sârbesc, partenerul ideal e numit *dilber* prin contrast cu soţul sau soţia antipatică, designaţi tot cu un epitet de origine turcă „угурсуз". Aici, epitetul cu rol de substantiv, urmărit de noi, stă în acuzativ: „Тражи њему угурсуза, као што је он,/ А *дилбера* ја ћу мене, као што сам ја"[116].

Iată acum un cântec sârbesc de dragoste în care fata îşi spune temerile provocate de absenţa iubitului la întâlnire. Aici, între diversele

---

[112] „O luntre uşoară pluteşte pe Dunăre,/ În ea şede chipeşul Ilie./ Pe braţ el ţine un şoim cenuşiu". Cf. Вук, СНП, I, p. 492, nr. 648, v. 1.

[113] „Aseară fost-am cu mândrul Ilie". Cf. *Ibidem,* v. 23.

[114] „Dânsa mi-o priveşte, şoimului îi spune:/ Tu salută-mi-l pe mândrul Ilie". Cf. *Ibidem,* v. 27-28.

[115] „Dacă, surioară, tu ţi-ai pus în minte,/ Să iai, surioară, un chipeş voinic,/ Care seamăn n-are-n patru părţi a lumii/ În vârtute tare şi nici în mândreţe/ Nici la chip nu-mi are şi nici la statură,/ Să-l iei surioară pe voievodul Miloš". Cf. Вук, СНП, II, p. 229, nr. 39, v. 430.

[116] „Lui cată-i soaţă ursuză, aşa cum e el;/ Iar pe chipeş mi-l vreau mie, c-aşa sunt şi eu!" Cf. Вук, СНП, I, p. 312, nr. 402, v. 12-13.

Scanned with OKEN Scanner

aspecte flexionare ale lui *dilber*, aflăm şi forma sa plurală de nominativ: „– Сви *дилбери*! Мог *дилбера* нема!/ Ала болује али ашикује?/ Вољела бих, да *дилбер* болује,/ Но да с другом цуром јашикује;/ Ја бих ишла, *дилбера* обишла”[117].

Eroina unui cântec croat de iubire – după ce, prin diferite comparații arată cât e de frumoasă – conchide că iubitul ei este şi mai frumos încă, aşa de frumos încât ar merita, după această calitate, să fie paşă de Sarajevo. Ba, în imaginația sa, ea îl vede deja paşă al Bosniei. Atunci, ea ar dispune de toți flăcăii din țară şi, mărinimoasă, i-ar împărți pe la prietene. Aceşti flăcăi sunt numiți în cântec de asemenea *dilberi*: „Da Bog dade, da mi bude paša!/ Sva bi bila butum – Bosna naša/ I *dilberi* naokolo Bosne./ *Dilbere* bih u pekšišu dala/ Kojoj drugi, kojoj drugarici”[118]. În alt cântec erotic, sârbesc – dintre trei flăcăi frumoşi designați toți prin calificativul *dilber* – fata arată preferință pentru unul, pe care-l consideră cel mai chipeş: „Ја сам била на Дунаво,/ И ту нађох три *дилбера*,/ Један бјеше понајљевши”[119].

Într-un cântec de iubire din Herțegovina – cu tema fetei frumoase de care se-ndrăgesc aşa de tare trei flăcăi, încât fiecare e în stare să facă cele mai mari sacrificii pentru a o putea săruta – cei trei admiratori sunt denumiți tot prin epitetul nostru: „Гледала је три *дилбера*,/ Један другом говорио:/ – Радијѧбих је пољубити,/ Већ на Босни везир бити./ Други *дилбер* проговара:/ – Радијѧбих је пољубити,/ Него сцарем вечерати./ Трећи *дилбер* проговара:/ – Волиј бих је пољубити,/ Него царство задобити”[120]. Într-un altul, în care eroina – părăsită de iubit, denumit de ea *dilber* – îşi plânge deznădejdea sa, apare

---

[117] „Toți *drăguții* sunt, dar *mândrul* meu nu e!/ Oare bolnav e sau e la vreo dragă?/ Aş vrea mai degrabă să bolească *mândrul*,/ Decât cu-altă fată să se drăgostească;/ Atunci eu m-aş duce şi-aş îngriji *mândrul*”. Cf. Вук, СНП, V, p. 221, nr. 288, v. 1.

[118] „Dare-ar Domnul să-mi ajungă paşă!/ Bosnia întreag-ar fi a noastră./ Şi *drăguții* Bosniei de-a-rândul./ Pe *drăguți* peşcheş eu dărui-i-aş/ La prietene şi la surate”. Cf. *Hrv. nar. pj.*, VII, p. 15, nr. 29, v. 7.

[119] „Am fost pân-la Dunăre/ Şi aflai trei *drăguți* acolo;/ Unul era *mândru* tare”. Cf. Вук, СНП, V, p. 227, nr. 301, v. 4.

[120] „Mi-au văzut-o trei drăguți./ Unul altuia-i grăia:/ Mai bucuros săruta-o-aş/ Decât să fiu vizir al Bosniei./ Cel de-al doilea grăia:/ – Mai bucuros săruta-o-aş/ Decât să cinez cu-mpăratul./ Cel de-al treilea grăia:/ – Mai bucuros saruta-o-ş/ Decât să dobândesc împărăția”. Вук, *Ibidem*, p. 325, nr. 429, v. 9.

Scanned with OKEN Scanner

şi forma de vocativ a acestui apelativ-epitet: „Ja изгубих свог дилбера луjепа./ – Moj *дилбере*, грозно ћу те плакати,/ Moje сузе по твом грлу падати,/ Хоћеш ли ми ти за сузе хајати?/ Moj *дилбере*, изгрубиђеш и мене”[121]. Într-un alt cântec erotic – al cărui subiect este o amenințare umoristică la adresa flăcăilor, din partea unei fete – epitetul nostru figurează tot la vocativ, în refren: „Паде снијег по ђевојци,/ Oj *дилбере* moj!”[122]

Într-un cântec bahic sârbesc – despre doi tineri cheflii care, luându-se la ceartă, ajung să se înjunghie unul pe altul de dragul frumoasei crâşmărițe – acest epitet în vocativ formează de asemenea refrenul: „moj *дилбере*”[123]. E interesant că această formă masculină de vocativ poate fi întrebuințată şi la adresa unei fete iubite, precum întâlnim într-un cântec erotico-umoristic, la sârbi: „Вода лети, бреге дере,/ На њој Јања ноге пере,/ Према њој се Јобо дере:/ – Не утони, moj дилбере!”[124] Dar, într-un alt cântec de iubire – în care trei fete secerătoare îşi împărtăşesc dorințele lor – apare, în refren, o altă formă de vocativ: „o *дилберу* moj!”[125]

Într-un cântec de dragoste din Herțegovina – în care fata îşi invită iubitul la-ntâlnire în grădină, în diferite ceasuri ale zilei şi ale serii – aflăm vocativul chiar sub forma *dilber*: „Ako želiš rosna cvića,/ Dogji, *dilber*, u jutru/ Ako želiš hladne vode,/ Dogji, *dilber*, u podne”[126]. S-ar putea crede că avem a face cu tipul invariabil; însă, în acelaşi cântec, epitetul nostru figurează în final la dativ, prezentând forma normală a flexiunii masculine pentru acest caz: „Ako želič milovanja,/ Dobji, *dilber*, u večev;/ Po akšamu svaka draga/ Svom *dilberu* najdraža”[127]. Într-un cântec de

---

[121] „Mi-am pierdut *bădițul* meu chipeş/ – Bădițule, tare te voi plânge,/ Lacrimile mele asupra ta cadă;/ Ori de lacrimi ție nici nu-ți pasă?/ *Bădițule*, şi tu mă vei pierde”. Вук, *Ibidem*, p. 253, nr. 343, v. 4.; nr. 344, v. 3.

[122] „Ninge peste fată,/ Hei *bădițul* meu!” Вук, *Ibidem*, p. 281, nr. 383, v. 1-2.

[123] „*Bădițul* meu”. *Ibidem*, p. 393-394, nr. 526, v. 1.

[124] „Apa vine, țărmuri surpă,/ Iania picioarele-şi spală./ Iovo-i strigă-n gura mare:/ – Nu te-neca *mândruliță*!” Cf. Вук, СНП, I, p. 379, nr. 503, v. 1.

[125] „Hei bădițul meu!” Cf. Вук, СНП, V, p. 324, nr. 477, v. 3.

[126] „De vrei flori înrourate,/ Vino, bade, dimineața/ Dacă dorești apă rece,/ Vino, bade, pe la prânz”. Cf. Kurt, HNŽP I, p. 100, nr. 42, v. 16.

[127] „Dacă dorești dragoste,/ Vino, *bade*, pe-nserat,/ Într-amurg orice mândruță/ E mai dragă *badii* ei”.

Scanned with OKEN Scanner

dragoste bulgar, de la pomacii din Rodopi – având de subiect despărțirea iubiților, prin plecarea flăcăului departe de sat, după câștig – fata i se adresează cu epitetul în chestiune, care revine în fiecare vers din răspunsul ei, dar care de asemenea nu are aspect morfologic de vocativ, ci pare invariabil: „– Ти ко поòдиш, *дюлбер*, кяр да кяруваш./ Здрав ми търнуваш, *дюлбер*, по-здрав да дòйдеш;/ Па ко поòдиш, *дюльер*, моми да гàлиш,/ Здрав ми търнуваш, *дюлбер*, бòлен да дойдеш,/ Мене да найдеш, *дюлбер*, òще по-бòлна”[128].

Mai relevăm acum un tip de variație *sui-generis* a acestui epitet în rolul de substantiv, atestată de folclorul slav din Macedonia. Așa, într-un cântec elegiac din Ohrida – cu tema fetei în agonie, care lasă mamei sale un fel de testament sentimental, de unde se vede marea pasiune pentru iubitul ei – acesta este numit „дульбер”. Apelativul respectiv stă pretutindeni în dativ, având însă sens de genitiv. Și cum în limba bulgară – flexiunea nominală fiind cu totul redusă – acest caz nu mai există, dativul este marcat aici printr-o formă pronominală a articolului hotărât atașat apelativului. Mai întâi eroina cântecului roagă pe mama sa s-o-ngroape-n grădina iubitului: „–Ти ф'цжркфа да н'ме зàкопаш,/ Тук'да ме, майко, зàкопаш,/ Дульберòтому бахчата;/ Под бéл, пот цжрвен тржндафиль”[129].

Apoi, urmează alte dorințe ale fetei, de fapt tot atâtea imagini care dau expresie iubirii ei puternice. Astfel, în loc de lumânări, ea dorește „дульберòтому пжрстите”[130], în loc de darurile îndătinate, pentru sufletul său – cum sunt *simiții* albi și grâul fiert – cere să-i dea „дульберòтому ржцете”[131] și „дульберòтому сóлдзите”[132], iar în loc de giulgiu, ea dorește „дульберòтому чàлмата”[133]. În fine, amintim încă și

---

[128] „– Dacă te duci, *bade*, zău, după câștig,/ Sănătos pleci, *bade*, mai sănătos vină-mi;/ Dar de te duci, *bade*, să drăgostești fete,/ Sănătos pleci, *bade*, bolnav să te-ntorci,/ Pe mine să m-afli mai bolnavă încă”. Cf. СбНУ, XXXIX, col. Стоин, p. 274, nr. 615, v. 5.

[129] „– Nu mă-nmormânta la biserică;/ Ci-ngroapă-mă, maică,/ La *badea*-n grădină/ Sub dalb trandafir,/ Sub trandafir roșu”. Cf. Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 47, nr. 532, v. 6. (Cf. și СбНУ, V, p. 96, nr. 3).

[130] „degetele badiului” – *Ibidem*, v. 14.

[131] „mâinele bădițului” – *Ibidem*, v. 18.

[132] „lacrimile badiului” – *Ibidem*, v. 22.

[133] „cealmaua bădițiului” – *Ibidem*, v. 26.

Scanned with OKEN Scanner

despre existenţa unui derivat adjectival de la apelativul masculin *dilber*, atestat în Bosnia într-un cântec liric în care fata se plânge de grijile iubirii, adică *ad-litteram* de grijile pricinuite de iubitul ei (*dilber*): „Izjede me briga *dilberova*./ Jedna briga: gdje ću ga vidjeti,/ Druga briga: gdje ću ga poljubit,/ Treća briga: vidjet će me nana"[134].

Din cele mai sus expuse, reiese clar că şi pe planul genului masculin au existat condiţii prielnice, în domeniul apelativ, pentru naşterea unor antroponime care să aibă ca prototip epitetul *dilber*. Noi nu cunoaştem însă decât un singur exemplu, care ilustrează acest fenomen sub aspectul unui prenume identic cu epitetul-prototip. Ni-l oferă folclorul sârbesc, printr-o baladă care povesteşte cum doi fraţi – osândiţi la temniţă grea şi apoi la moarte – izbutesc să scape datorită unei fete şi vitejiei lor. Balada ne spune că cel care-i ţinea în închisoarea din Sarajevo era beiul Dilber: „Поцмиљела два Јањића млада,/ Оба брата од једне матере,/ Јањић Богдан и Јањић Марјане/ У проклетој сарајској тамници,/ У сужањство *бега Дилбер-бега*"[135].

Dar, cum personajul acesta e un nobil turc, iar cântecul – după cât se pare – provine şi el din Bosnia, concluzia care se impune ar fi că aici nu e vorba de o apariţie antroponimică sârbo-croată infiltrată cu timpul şi în creaţiunea folclorică a acestor popoare. Adică nu avem a face cu o influenţă a limbii şi culturii turceşti, care să fi determinat naşterea respectivului nume la sârbo-croaţi. Balada populară citată are, desigur, substrat realist. E vorba deci chiar de un prenume pur turcesc purtat de un mare dregător venit la Sarajevo din Turcia. Totuşi, însuşi faptul că un asemenea antroponim a existat în limba turcă şi că au trăit, printre slavii balcanici, turci care l-au purtat – fiind captat şi de poezia populară sârbo-croată – constituie un argument în plus în favoarea ipotezei că el s-a răspândit şi în lumea slavă. Absenţa unor variante antroponimice masculine cu prototipul *dilber*, în documente ca şi în textele folclorice sud-slavice, ar putea fi atribuită hazardului. Ea nu poate fi nicidecum invocată ca o dovadă decisivă de ordin negativ.

---

[134] „Topitu-m-a grija pentru *badea*:/ Grija-ntâi: unde-am să-l văd oare?/ Grija-doua: unde am să-l sărut?/ Grija-treia: dacă vede mama?" Cf. *Hrv. nar. pj.*, VII, p. 31, nr. 61, v. 4.

[135] „Suspinau doi tineri Janić,/ Doi fraţini de la o mamă,/ Janić Bogdan şi Marijan Janić,/ În temniţa blestemată-n Sarajevo/ În robia beiului *Dilber*". Cf. Вук, СНП, VI, p. 483, nr. 70, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

Dar, paralel cu *dilber*, limba turcă mai cunoaşte şi epitetul autohton *güzel*[136], care exprimă de asemenea conceptul de frumos, deşi într-un chip mai abstract – având o sferă mult mai largă şi fiind deci uşor adaptabil, în vorbire, la cele mai variate situații. Acest epitet este răspândit din cele mai vechi timpuri pe tot teritoriul etnografic turcesc (osmanlî), precum şi pe teritoriul altor idiomuri turco-tătare de la periferia orientală a Europei şi din Asia[137]. În afară de aceasta, comparat cu orice alt sinonim mai apropiat sau mai depărtat – ca *dilbèr*, *latif*[138], *zarif*[139] şi *sevimlî*[140], *sirin*[141] – el se bucură de cea mai mare frecvență în toate straturile sociale. *Güzel* face şi el parte dintre elementele turceşti captate de limbile slave meridionale direct de la sursă. Împrejurările în care a avut loc împrumutul lui prezintă o incontestabilă analogie cu ceea ce am relatat referitor la *dilber*. În adevăr, uzul acestui epitet diferă întrucâtva în limbile slave față de cel din limba de origine, în sensul că, la slavii sudici, sfera lui se restrânge foarte mult, limitându-se aproape numai la relațiile amoroase ale tineretului, şi anume el serveşte de calificativ pentru persoana iubită în special pentru fata dragă, care, în ochii partenerului ei, este şi frumoasă în acelaşi timp.

---

[136] Redh., TIL, p. 1592: gyuzel, -a = pretty, beautiful, handsome, nice, pleasant; Zenk., TAP, II, p. 772: güzel = beau, élégant, gentil; schön, hübsch, anmuting, reizend, zierlich; Radl., OCTH, II, 1649: ґўзäл = красивый, пригожій. Cf. şi Kelek., DTF, p. 1052; S. Muhtar, NDTF, p. 259; Tewf., TDWb., p. 286; Youss., DTF, I, p. 364; Χλωρος, λεξ. Τουρκο – έλλ., II, p. 1440; Bianchi – Kief., DTF, II, p. 661. Cf. încă adj. „güzeldjè", derivat al epitetului precedent, cu sens de diminutiv, dar adesea şi de hipocoristic: „prettyish", „fair", „pretty", „schönchen", „ωραιούτσικος" (*op. cit.*). Acesta însă n-a trecut la slavii sudici. Vezi, de asemenea, din această familie de cuvinte, subst. „güzellâk" = frumusețe; apoi, verbele „güzellenmèk" şi „güzellešmèk" = a se face frumos, a deveni frumos; „güzelletmèk" şi „güzelleštirmèk" = a face frumos, a înfrumuseța, a împodobi (cf. *op. cit.*).

[137] *Güzel* are, la origine, acelaşi radical ca şi subst. *göz* (= ochi) şi e tot aşa de autohton ca şi acesta în limbile turco-tătare.

[138] = „élégant", „graciuex", „gentil", „beau", „joli", „mignon", „charmant" (cf. Youss., DTF, II, p. 649; S. Muhtar, NDTF, p. 502) – „εύχαρις", „χαρίεις", „κομψὸς", „ώραίος". (Cf. Χλωρος, λεξ., II, p. 1485-1486).

[139] = „élégant", „gentil", „gracieux", „joli", „mignon", „coquet", „fin" (cf. Youss., DTF, II, p. 1297; S. Muhtar, NDTF, p. 1067).

[140] = „attrayant", „charmant" (< sevim = charme, sympathie) – S. Muhtar, NDTF, p. 802.

[141] = „sympathique", „doux", „mignon", „mignard" (Youss., DTF, I, p. 166; S. Muhtar, NDTF, p. 863).

Scanned with OKEN Scanner

Acest capitol al relaţiilor sociale este ilustrat copios de epitetul în chestiune chiar în limba turcă, unde el slujeşte drept calificativ mai ales pentru o femeie sau o fată frumoasă: „güzèl avrèt"[142], „güzèl kari"[143], „güzèl kadân (< katun)"[144], „güzèl habilè"[145], „güzèl hanâm"[146], „güzèl kâz"[147], „güzèl kadândjik"[148], sau chiar asociindu-se cu neologismul francez sinonim: „güzèl matmazèl". Mai rar, el se referă, în vorbirea curentă, şi la un bărbat: „güzel oghlan"[149], „güzel efendi"[150], „güzel čelebì"[151], sau cu un sens mai general: „güzel adàm"[152]. Dar demn de toată atenţia este faptul că, adesea, acest epitet are, în limba turcă, funcţie de substantiv, fiind întrebuinţat singur spre a indica o persoană frumoasă[153], cu deosebire o femeie frumoasă. În cazul din urmă, el desemnează de predilecţie pe însăşi fata sau femeia iubită[154].

Trecând la slavii balcanici, epitetul *güzel* s-a limitat aproape exclusiv la acest aspect al vieţii sociale. În afară de cercul unor astfel de relaţii, numai rar îl întâlnim – în textele dialectale sud-slave – raportat la altceva, cum ar fi alte fiinţe decât omul sau la obiecte din lumea neînsufleţită. Aşa, uneori, îl aflăm referindu-se la haine bărbăteşti sau femeieşti. De exemplu, în balada sârbă despre nunta lui Popović Stojan cu fata regelui latin din Veneţia apare, în final, un uriaş care vrea să-i jefuiască pe nuntaşi de toate darurile scumpe şi să le ia şi mireasa. Acesta e îmbrăcat nespus de frumos şi de luxos, sau, cum spune cântecul: „На њему је чудно одијело:/ Вас у

---

[142] = „femeie frumoasă".
[143] = „femeie frumoasă", „nevastă frumoasă".
[144] = „femeie frumoasă", „doamnă frumoasă".
[145] = „nevastă frumoasă", „femeie frumoasă".
[146] = „doamnă frumoasă", „femeie frumoasă".
[147] = „fată frumoasă".
[148] = „domnişoară frumoasă".
[149] = „flăcău frumos", „băiat frumos".
[150] = „domn frumos".
[151] = „boier frumos".
[152] = „bărbat frumos", „om frumos".
[153] „güzèl" (subst.) = „personne belle" – cf. Youss., DTF, I, p. 364; Kelek., DTF, p. 1052; S. Muhtar, NDTF, p. 259.
[154] „güzèl" (subst.) = „la belle", „la bien aimée", „die Schöne", „die Geliebte" – cf. Zenk., TAP, II, p. 772; Kelek., DTF, p. 1052. Mult mai rar, „güzel" – în rolul de substantiv – desemnează şi pe bărbatul iubit. (Cf. Kelek., *Ibidem*).

Scanned with OKEN Scanner

срми и у чистом злату”[155]. Dar Marko Kraljević, reușind să-l răpuie, îi taie capul și-l dezbracă de frumosul costum, pe care i-l ia ca trofeu. În acest pasaj al baladei, în loc de „minunat”, costumul e calificat drept „ђузел”: „Скиде с њега ђузел одијело”[156]. O altă baladă sârbească, despre nunta lui Marko Kraljević cu frumoasa Rosanda, fiica banului de Pribinj, ni-l arată pe erou cum se gătește, înainte de a pleca în pețit, cu cele mai scumpe haine: „Он пошета на танану кулу,/ Па отвори сандук од долафа,/ Па извади *ђузел одијело*/ Па с’облачи те се преоблачи,/ Он обуче од свиле кошуљу”[157].

Descrierea hainelor continuă încă mult, formând un întreg episod, care se încheie cu enumerarea armelor lui Marko. Într-o altă baladă sârbă – având ca subiect duelul dintre Kuna Asan-aga și Mato, fiul lui Dragić voievodul – tatăl trimite pe Mato s-o gătească frumos înainte de plecare pe sora lui, care era sortită să fie „dar” pentru turc, în cazul când el ar birui: „– Иди, Мато, на ћемерли кулу/ И обуци секу Анђелију,/ Обуци јој *ђузел одијело*”[158].

Constatăm însă că utilizarea epitetului „ђузел” într-o asemenea situație se raportă de fapt tot la frumusețea umană, întrucât hainele elegante și podoabele prețioase contribuie la desăvârșirea frumuseții naturale a unei persoane. Astfel, într-un cântec liric bulgar din Rodopi, frumoasa eroină – care plânge de supărare că tânărul dascăl dorit de ea îi pretinde zestre mare – e îndemnată de o prietenă să se gătească frumos și să meargă la horă, căci atunci dascălul, văzând frumusețea ei, va uita de zestre: „– Недей ми, лельо, да плачеш,/ Ie ми стани, премьани/ *С’баш гьузелнана примьана.*/ Иокачи Христу лишане,/ Лишане деветстотини,/ Деветстотини ялтъне,/ Та че се хвани на хоро”[159].

---

[155] „Pe el o-mbrăcăminte minunată./ Numai în fir și-n aur curat toată”. Вук, СНП, II, p. 509, nr. 86, v. 115-116.

[156] „Îi scoate *frumoasa-mbrăcăminte*”. Cf. Вук, СНП, II, p. 511, v. 176.

[157] „Dă o raită prin cula cea-naltă,/ Și deschide la dulap sertarul,/ Și mi-și scoate frumoase veșminte/ Și se-mbracă și mi se preschimbă/ El cămașă-mbracă de mătasă”.

[158] „Du-te, Mato, ‘n cula cea boltită,/ Și gătește-ți sora Angelia,/ Îmbracă-mi-o-n *hainele-i frumoase*”. Cf. Вук, СНП, III, p. 373, nr. 55, v. 56-59.

[159] „– Nu plânge, leliță, nu plânge,/ Ci scoală și te gătește/ *Cu cele mai mândre veșminte.*/ Se leapădă Cristu de zestre,/ De zestrea de nouă sutare,/ De nouă sutare de galbeni/ Și-n horă el va să se prindă”. Cf. СБНУ, XXXIX, col. Бук., p. 139, nr. 301, v. 16.

Scanned with OKEN Scanner

Acelaşi fapt apare, tot aşa de clar, în balada sârbă despre frumoasa Angja şi giuvaiergiul turc Mujo. Cântecul începe cu laude la adresa minunatei frumuseţi a eroinei: „Од како је настала Крајина,/ Није љеша постала влаиња,/ Ни код Срба нити код Турчина,/ Што је Анђа у мајке ђевојка”[160]. Apoi urmează portretul ei, care tocmai vrea să ilustreze, prin relatarea concretă însăşi, această elogioasă prezentare: „Танка у пас, а у струк висока,/ Црне очи, црње од угљена/ Трепавице, крила ластавице,/ Обрвице, двије пијавице,/ Медна уста, кутија од злата,/ Ау образ б'јела и румена”[161]. Iar după aceasta, ca o completare a portretului, este zugrăvit costumul eroinei: „На Анђу је *ђузел одијело*:/ Једне плећи три кавада жута,/ Једне прси три дробна ђердана:/ Један ми је од сувога злата,/ Други ђердан од цкрли мерцана”[162].

Precum se pare, acest tip de asociere s-a orientat după realitatea lingvistică turcă, deoarece, în mai multe balade populare sârbeşti din Bosnia şi Herţegovina, „djuzel” e juxtapus apelativului „djeisija”[163], care este echivalentul turcesc al scr. „odijelo”. Iată, de exemplu, o astfel de asociere în balada despre însurătoarea lui Ivo Golotrbe, în pasajul unde e vorba de gătirea eroului înainte de a pleca să răpească pe fata lui Osman aga: „Оде право својој танкој кули,/ Па отвора попете сепете,/ Те он вади *ђузел ђеисију*:/ А на плећи, танану кошуљу,/ До појаса од чистога злата,/ Од појаса од бијеле свиле;/ По кошуљи, два јелека танка,/ А по њима, зелену доламу”[164].

---

[160] „De când mi s-a pomenit Krajina,/ Nu s-a născut fată mai frumoasă,/ Nici în neamul sârb şi nici printre turci,/ Decât Angia, singură la maică”. Cf. Вук, СНП, V, p. 312, nr. 418, v. 1.

[161] „Cu mijlocel zvelt şi naltă de stat,/ Cu ochii mai negri decât mi-s cărbunii/ Şi cu negre gene – aripi de rândunică,/ Cu sprâncenele – două lipitori;/ Guriţa-i ca mierea – cutie de aur,/ Obrăjorii ei – dalbi şi rumeiori”. Cf. Вук, СНП, V, p. 312, v. 5.

[162] „Iară Angia-mi are *mândră-mbrăcăminte*:/ Pe umerii ei – trei mantii de fir,/ Şi pe sânii ei – poartă trei gherdane:/ Cel dintâi mi-este de aur curat,/ Iar al doilea – mărgean roş ca focul”. Вук, СНП, V, p. 312, v. 11.

[163] *Hrv. nar. pj.*, кн. III, p. 626; *Ibidem*, кн. IV, p. 677.

[164] „Merge drept la cula sa naltă,/ Îmi deschide tot lăzi ferecate/ Şi mi-şi scoate *mândră-mbrăcăminte*:/ Pune-n spate subţire cămaşă/ Pân-la brâu e ţesută cu aur,/ De la brâu e din mătasă albă/ Dup-aceea, două veste fine/ După ele, dulàma cea verde”. Cf. Вук, СНП, III, p. 93, nr. 18, v. 49.

Scanned with OKEN Scanner

În majoritatea cazurilor însă, *güzel* e întrebuințat în limbile slave ca epitet calificativ la adresa fetelor frumoase, în a căror frumusețe este de obicei inclusă și eleganța veșmintelor și a podoabelor ca ceva de la sine înțeles. Din acest punct de vedere, el seamănă cu epitetul sud-slavic autohton *gizdav*, *-a*[165]. Fapt curios însă, *güzel* apare rar în textele folclorice slave ca epitet determinant al apelativelor care-o designează pe fată sau pe tânăra nevastă. Un astfel de exemplu găsim într-un cântec sârbesc din Herțegovina, cu tema fetei frumoase care – expusă la vânzare în piața mare – refuză rând pe rând pe toți bogătașii bătrâni sau urâți pentru un tânăr foarte sărac însă chipeș: „Штоно доље у чаршију телал телали?/ На кочију *ђузел мома*, те се продава,/ Скупио се цио свијет, да је купује"[166].

În mod curent, îl întâlnim asociat cu antroponime feminine, și chiar în asemenea situații determină, adesea, și vreunul din apelativele amintite, care au rol apozitiv pe lângă prenume, de exemplu: „Марийка гюзел-девойка"[167] sau „Севдена гюзел-невеста"[168]. De cele mai multe ori însă, epitetul respectiv se asociază numai cu antroponime. E interesant de remarcat că, în cazuri ca acestea, el apare nu o dată alături de prenume feminine turcești, ceea ce ne arată calea de penetrație a epitetului în chestiune la slavi, care, în acest chip, aveau modele precise de întrebuințare a lui. Astfel, într-un cântec sârbesc – cu tema fetei frumoase care, pețită de un bei foarte bogat, însă bătrân, îl refuză – eroina turcoaică e numită „ђузел фатима"[169] și „ђузел фата"[170].

Într-o baladă sârbă cu subiect umoristic – despre trei frumoase surori care, travestite-n haine bărbătești, găzduiesc la tânărul Asan-aga, fără ca el să le recunoască – una dintre eroine este „ђузел Ата"[171]. Într-o baladă populară bulgară din Plovdivsko, eroina, tot turcoaică – soția necredincioasă a unui stegar turc plecat la război – este numită „Керима

---

[165] Cf. mai sus cap. resp.
[166] „– Ce tot strigă crainicul în târgul din vale?/ În rădvan o *mândră fată* îmi e de vânzare,/ Strânsu-mi-s-a lumea toată ca s-o cumpere". Cf. Вук, СНПХ, p. 246, nr. 231, v. 1.
[167] TB, p. 585, nr. 2239, v. 3.
[168] *Ibidem*, p. 998, nr. 3739, v. 2 (refren).
[169] Вук, СНП, V, p. 358, nr. 481, v. 2.
[170] *Ibidem*, p. 358, v. 10; cf. și p. 394, nr. 527, v. 2 (refren).
[171] Вук, СНП, I, p. 611, nr. 749, v. 3; *Ibidem*, p. 612, v. 53.

Scanned with OKEN Scanner

гюзел кадъна"[172]. De asemenea, într-o altă baladă bulgară din Macedonia – cu tema raptului unei frumoase fete de către un tânăr haiduc – eroina este „гюзелъ Севда"[173].

Mult mai numeroase sunt însă, la slavii sudici, cazurile când *güzel* determină prenume autohtone sau creştine – de origine biblică şi hagiografică. Iată-l, de exemplu, juxtapus unui vechi prenume feminin sârbesc, Jasla, într-un cântec liric din Herţegovina, bogat în elemente de influenţă turcească: „– Selam-aleć, *đuzel Jasla*"[174]. Apoi, într-o baladă populară din sudul Dalmaţiei (Dubrovnik) îl aflăm precedând numele creştin Ana: „Ђузел Ана лице умивала/ На Неретви на води студеној"[175].

Mai general răspândit şi mai frecvent decât la sârbo-croaţi – evident, dacă exceptăm provinciile iugoslave cu populaţie musulmană compactă[176] – este epitetul în chestiune la bulgari. Acesta nu e un motiv să-l considerăm mai vechi în limba bulgară decât în limba sârbo-croată. În tot cazul, chiar dacă procesul de infiltraţie a lui va fi început la bulgari mai înainte, el n-a fost cu mult mai timpuriu. Punctul iniţial al acestui proces, în limbile slave meridionale, va fi coincizând aproximativ cu momentul istoric al căderii respectivelor popoare sub turci. Numai că anumite împrejurări, între care factorul geografic de asemenea, au favorizat o răspândire mai mare şi mai uniformă a lui *güzel* pe teritoriul etnografic bulgar. E ceea ce ne confirmă textele folclorice bulgare din toate părţile ţării.

Astfel, eroina unui cântec liric din Bulgaria meridională (Stanimašco) – calificată cu epitetul *güzel* – este de o frumuseţe excepţională: când mama flăcăului îl vesteşte pe acesta că-l va logodi cu fata aceea, lui nu-i vine a crede. Pentru a o dobândi, el e-n stare să paveze cu lespezi de marmură drumul de la casa ei până la a lui: „Hai ти маіка заглави/ За *гьузел Боіка* Боічова./ – Іас да знам, мале ле, іас да знам,/ Че Боіка ште мене дв земе,/ Ште продам конче ранено,/ Да купа

---

[172] Род. Напр., VII, кн. I, p. 28-29, nr. 1, v. 10, 20, 31, 39, 43.
[173] Мих., БНП Мак., p. 223-225, nr. 386, v. 1, 62, 63, 76, 88, 97, 98; p. 225-227, nr. 387, v. 1, 62, 63, 68, 69, 85, 86; p. 227, nr. 388, v. 1, 41, 42, 44.
[174] „– Pace ţie, o frumoasă Jasla". Cf. *Hrv. nar. pj.*, VII, p. 286, nr. 432, v. 1.
[175] „Mândra Ana îşi spăla obrajii,/ În apa cea rece a Neretvei". Cf. Вук, СНП, I, p. 480, nr. 641, v. 1.
[176] Ne gândim la Bosnia şi Herţegovina.

Scanned with OKEN Scanner

сéрес биволи,/ Да карам мермер камене,/ Да правьа мермер калдаржм,/ Дето Боіка ште стжпи”[177].

Într-un cântec din Неврокопско, un flăcău – văzând în horă o fată de o rară frumusețe – o-ndrăgește pe dată și-i promite voievodului, stăpânului său, să-i lucreze trei ani fără plată dacă izbutește să i-o capete de soție pentru dânsul. Dar fetei îi e drag chiar voievodul, care e foarte bucuros s-o ia el însuși de soție. Această fată e numită în cântec „гюзел Буяна”[178]. Eroul unui cântec ritual din Бургаско, în uz la datina Боенецъ – un tânăr croitor, care învață meșteșugul pe zece ucenici – se-ncurcă-n lecția lui și totodată își rupe acul prețios, când vede o fată de o frumusețe neobișnuită trecând prin fața atelierului. Această fată e designată cu același epitet: „Маньо на дукен сѣдѣше,/ Девет чегърчета учеше/ Съсъ неговото десето./ Училъ ги Мано, училъ ги,/ Не можи да ги научи:/ Дѣ мина *гюзелъ Калинка*,/ Той се въ Калинка угледа,/ Счупи си игла френгия,/ Убръка конци ибришимъ”[179].

Eroina unui cântec din regiunea Adrianopolului – așa de atrăgătoare, încât chiar fratele ei, uitând de greul păcat al incestului, dorește să-i fie iubită – este numită „*гьузел Добра*”[180]. Într-un cântec liric macedonean de aspect umoristic, din Велесъ, e vorba despre un flăcău care – după ce i-a ars casa – regretă cel mai tare că i-a ars totodată și lista fetelor frumoase din mai multe localități. El știe bine totuși că, dintre toate, una e neîntrecută în frumusețe și pe aceasta o distinge de celelalte prin epitetul *güzel*: „– Bápai, Трéно, *гьузел Трéно*!/ Како тебе нигде нема,/ Ни у Турско, ни Кавурско,/ Ни у Гжрчко, Каравлашко”[181].

---

[177] „Să te logodească mama/ Cu *mândra Bóika* Boĭčova./ – De-aș ști, mamă, o de-aș ști/ Că Boica vrea să mă ia,/ Vinde-mi-aș calul voinic,/ Să-mi cumpăr bivoli de Seres,/ Să car cu ei marmoră,/ S-aștern cu marmoră drumul,/ Pe unde ea va să păşească”. Cf. СБНУ, IX, p. 53, nr. 1, v. 10.

[178] СбНУ, XXXVI, p. 47, nr. 118, v. 1.

[179] „Şedea Manea la tejghea,/ Nouă calfe-mi învăța,/ Cu-a lui, zece că-mi făcea./ Le-nvăța Manea-nvăța,/ Dar nimic nu isprăvea:/ Mândra Kalinka trecea/ La dânsa când se uita,/ Ac frâncesc el mi-și rupea,/ Ibrișinul încurca”. Cf. СбНУ, XXV, p. 410, nr. 1, v. 3.

[180] СбНУ, XXV, p. 87, nr. 137, v. 1, 18; cf. și două variante ale unui alt cântec cu același nume precedat de „гюзел”: СбНУ, II, p. 41, nr. 6, v. 10; *Ibidem*, XXV, p. 60, nr. 49, v. 9.

[181] „– Ia-n ascultă, *mândră Treno*!/ Nicăierea tu n-ai seamăn:/ Nici la turci, nici la ghiauri./ Nici la greci nici la români”. Cf. СбНУ, X, p. 39, nr. 22, v. 16; cf. acest cântec, prescurtat în final, reprodus și de П.П. Слав., КП, p. 92, nr. 73.

Scanned with OKEN Scanner

Într-o baladă din Прилѣпъ, soţia lui Marko Kralević – eroul favorit al epicii slavilor meridionali – este numită „*гьузел Ангелина*”[182]. Ea a fost răpită de Marko tocmai pentru frumuseţea ei, chiar în momentul când îşi sărbătorea nunta cu un alt viteaz. Eroina „гюзел Вида”[183], dintr-o altă baladă macedoneană – tot din ciclul lui Marko Kralević – este şi ea o femeie de o rară frumuseţe. E singura cu care Marko îşi poate compara pe frumoasa lui Anghelina, ceea ce o face foarte geloasă pe aceasta. Dar, în refrenul cântecelor nupţiale macedonene, *güzel* serveşte adesea şi ca epitet glorificator pentru mireasă, care nu poate fi concepută altfel de popor decât frumoasă: „– Видо, *гьозел Видо*!/ Вида на кон качат”[184].

Într-un cântec comico-satiric din nord-vestul Bulgariei (Vidinsko) – despre o fată frumoasă care-şi bate joc de flăcăul îndrăgostit pătimaş de dânsa – aflăm din gura acestuia aprecieri superlative a frumuseţii eroinei. Totodată, el i se adresează numai cu epitetul *güzel*: „– Лѐле Цòнке, гюзѐл Цòнке,/ Свадѐм одих, свадѐм гледах,/ Като тѐбе нийде нѐма”[185]. Frumuseţea excepţională a iubitei îl impresionează aşa de tare, încât un gest, o atitudine a ei au repercusiuni dureroase asupra lui: „– Лѐле Цòнке, *гюзѐл Цòнке*,/ С лѐва ръка косà глàдиш/ А ти мойто сърце вàдиш”[186].

Într-un cântec ritual în uz la datina de la Sâmbăta Floriilor (лазарска пѣсня), din Bulgaria septentrională (Свищовско), eroina este, de asemenea, „гюзел Мита”[187]. Nu interesează aici deloc prenumele feminin, fiindcă, în acest cântec dedicat unei fete, numele se schimbă de la casă la casă după fata căreia îi este adresat. Interesează însă foarte mult epitetul care e atribuit eroinei şi care rămâne să însoţească statornic prenumele variabil. El reprezintă în sinteză însăşi esenţa cântecului ritual

---

[182] СбНУ, II, p. 119-120, nr. 2, v. 239, 283, 344, 366; cf. acelaşi prenume precedat de epitetul respectiv şi într-un cântec de leagăn din Прилѣпъ. Cf. СбНУ, II, p. 99, nr. 5, v. 12.
[183] МП, IV, кн. 3, p. 151, v. 9.
[184] „– Vido, mândră Vido!/ Pe Vida mi-o suie călare”. Cf. СбНУ, IV, p. 41, v. 1.
[185] „– Hei fă Ţonko, *mândră Ţonko*,/ Cât am mers, cât am căutat,/ N-am aflat alta ca tine”. Cf. ТВ, p. 848, nr. 3157, v. 1.
[186] „– Hei fă Ţonko, *mândră Ţonko*,/ Cu stânga-ţi netezeşti cosiţa,/ Iar mie-mi smulgi inima”. Cf. *Ibidem*, v. 5.
[187] Илиевъ, *Сб.*, p. 254, nr. 213, v. 1, 18.

Scanned with OKEN Scanner

respectiv, prin care fetei gazdei – identificată cu eroina – i se urează să fie frumoasă şi atrăgătoare fără seamăn, spre a avea cât mai mulţi peţitori.

În adevăr, eroina cântecului ne apare ca o incarnaţie a idealului de frumuseţe feminină. Într-o zi, gătindu-se cu grijă şi trecând prin piaţă, se iau negustorii după dânsa şi-o privesc cu admiraţie: „Примини са *гюзел Мита*,/ Па тръгнала ис чаршия/ Видели я бакалити,/ Затворили дюкенити,/ Подир Мита сѫ тръгнали”[188]. E aşa de frumoasă, încât – după motivul superlativ bine cunoscut folclorului bulgar – turcii ar fi gata să treacă la creştinism pentru ea, iar bulgarii la legea turcească; popii ar fi în stare să se răspopească, iar hogii să se „răshogească”. De aceea, admiratorii ei se întreabă dacă frumoasa fată e o fiinţă pământeană sau dacă n-a apărut cumva în vreun chip miraculous: „Дали от Бога слитяло/ Или от земя никнало?!”[189] Auzind acestea, fata îi mustră şăgalnic: „Провикна се *гюзел Мита*:/ – Лелеваре, стари хора,/ Стари хора, луди хора,/ Де се е чило и видяло,/ Чиляк от Бога да слези/ Или от земя да никне?!/ И мени ма майка роди”[190].

Un cântec erotic în uz la şezători, foarte răspândit în Bulgaria de nord şi nord-vest, ni-l prezintă pe flăcăul doritor de a sta lângă o fată frumoasă – indicată prin epitetul *güzel* – cum oferă, cu largă dărnicie, la contribuţia comună, de patru ori mai mult vin decât ceilalţi flăcăi. Numele fetei, ca şi al flăcăului, variază după situaţia reală dată: „Рет сѐдат моми, ергѐни./ Ред дават по ведрòвино./ Сам Н. четири дàва/ Да мине, да сѐдне до *гюзел Н.*/ Да дигне тумбѐл забрàтка/ Да й види бѐлото лице”[191]. Epitetul în chestiune e atestat, în situaţii similare, şi în folclorul poetic al altor regiuni mai centrale ale Bulgariei,

---

[188] „Gătitu-s-a *mândra Mita*/ Şi-a plecat prin târgul mare/ Cum o văzură băcanii,/ Şi-au închis dughenile/ Şi porniră-n urma Mitei”. Cf. *Ibidem*, v. 1.

[189] „Oare a căzut de la Dumnezeu/ Sau a răsărit din pământ?!” Cf. *Ibidem*, v. 12-13.

[190] „Strigatu-mi-a *mândra Mita*:/ – Ia ascultaţi, oameni bătrâni/ Oameni bătrâni, da nebuni!/ Unde s-a mai pomenit/ Să cadă omul din cer/ Sau din pământ să răsară?/ Şi pe min’ m-a născut maica”. Cf. *Ibidem*, v. 19.

[191] „Şed la rând flăcăi şi fete,/ Dau pe rând vadra de vin./ Numai N. dă patru vedre/ Să stea lângă *mândra N.*/ Tulpanul să mi-i ridice/ Ca să vadă dalba-i faţă”. Cf. TB, p. 917, nr. 3460, v. 1 (din Орѣховско); cf. şi din Ломско, Берковско şi Тетевенско – *Ibidem*, p. 917-918, nr. 3462, 3465, 3466; cf. şi din Врачанско („гьузѐл-Гергана”). Cf. СбНУ, XXV, p. 12, nr. 21, v. 8.

Scanned with OKEN Scanner

precum în Gabrovsko, Elensko, de exemplu: „гюзел Цонѫ”[192], „гюзел Марѫ Попувѫ”[193] etc.

Foarte rar, epitetul nostru apare sub forma, şi mai străină limbii bulgare, „гюзели” (< turc. güzelli), ca într-un cântec liric din Bulgaria de nord-est (Šumen) cu tema fetei frumoase de a cărei mândreţe toată lumea e-n admiraţie şi-o-ntreabă uimită: „– Мито ле, Стамбол *гюзели*,/ Мито ле, Едирне гюлю,/ Мър шу си толкус хубъвѫ?”[194]

Numele Стамбол al capitalei împărăţiei turceşti – juxtapus lui „гюзели” – are de fapt aici tot rol de epitet, care dă sens de superlativ epitetului succedent, de altfel ca şi „Едирне” din versul al doilea faţă de apelativul „гюл”. Forma aceasta a epitetului care ne preocupă este cunoscută la slavii sudici şi sub aspectul de superlativ cu prefix slav „pregjuzelli”, precum ne atestă o baladă din Herţegovina – cu tema soţiei infidele ucisă de soţ – unde eroina este numită mereu: „Jelina *pregjuzelli* Vlahinja”[195].

În mod obişnuit – cu rare excepţii – *güzel* are, faţă de prenumele sau faţă de apelativul determinat, poziţie precedentă, ca şi în limba turcă. Câteodată, între el şi prenumele feminin se interpune un al doilea epitet, care – în perfectă armonie cu *güzel* – are ca scop de a stărui şi mai mult asupra frumuseţii eroinei, scoţându-i în relief o trăsătură estetică specifică, de exemplu: „гьузе́л де́ла Бояна”[196], „гюзе́л ва́кла Тодорка”[197]. Acest ultim exemplu îşi află echivalent într-o formă de aspect mai exotic, în care „гюзел” apare precedat de epitetul turcesc „qara”. La bulgari, el e simţit ca şi cum ar alcătui un singur cuvânt împreună cu *güzel*. Iată-l de exemplu cu sens de singular, precedând prenumele eroinei unui cântec liric din sud-vestul Bulgariei (*Svetivračka ok.*): „Е, Марие, *карвгюзел* Марие”[198]. Cu sens de plural, îl întâlnim într-un

---

[192] СбНУ, XXVI, p. 179, nr. 187, v. 1.
[193] *Ibidem,* XXVII, p. 245, nr. 106, var. Б., v. 4.
[194] „Mito fă, frumoasă de Stambul,/ Mito, trandafir de Adrianopol,/ Mări, de ce-mi eşti aşa frumoasă?” Cf. СбНУ, XXXV, p. 321, nr. 390, v. 1.
[195] „Jelina, *prea frumoasă vlahă*”. Cf. Kurt, HNŽP, p. 167-170, nr. 79, v. 8, 12, 22, 43, 59, 72. (Aici „Vlahinja” are sensul de creştină de rit ortodox, prin contrast cu celelalte personaje – soţul şi amantul – care sunt musulmani. Cf. Вук, *Pj.*, p. 70, s.v. „влах”).
[196] ТВ, p. 1048, nr. 3917, v. 2.
[197] П.П. Слав., КП, p. 314, nr. 218, v. 5.
[198] „Ei, Marie, oacheşă, frumoasă Marie”. Cf. ИНЕМ, XIII, p. 224, nr. 9, v. 1, 6.

Scanned with OKEN Scanner

cântec din Macedonia, precedând un apelativ care indică tinere femei. Astfel, aici eroina este întrebată de un voievod: „– Калино, мори Калино,/ Ваше е село гулѣмо,/ Има ле моми юбави,/ Юбави моми, невѣсти,/ И *кара-гюзелъ довици*?”[199]

Dar e interesant de remarcat că, în textele folclorice bulgare, *güzel* apare destul de frecvent împreună cu epitete sinonime. Fie că le întâlnim chiar juxtapuse, fie că figurează la oarecare intervale – mai mici sau mai mari – ele se referă deopotrivă la una şi aceeaşi persoană. Astfel, într-o baladă, aflăm epitetul *güzel* determinând, simultan cu *dilber*, pe acelaşi prenume feminin. Aici, mama, întrebându-şi feciorul – în intenția de a-l însura – care fată îi place mai mult, el răspunde: „Менѫ ми, мамо, аресѫ/ Гюзелъ ми Марѫ Попувѫ,/ Попувѫ попъ Николувѫ,/ Хемъ *гюзелъ* Марѫ хемъ *дилберъ*”[200].

Din faptul că, în versul respectiv, e utilizată conjuncția disjunctivă *хемъ*, rezultă clar că, în conştiința eroului acestei balade, cele două epitete reprezintă nuanțe distincte ale frumuseții feminine. De asemenea, în refrenul unui cântec erotic sârbesc coexistă aceste două epitete, referindu-se la aceeaşi fată, după care suspină tânărul erou: „– *Дилбер Фато*, злато!/ *Ђузел моя Фато*,/ *Ђузел моя злато*!”[201] Uneori, *güzel* apare alături de epitetul autohton sinonim *хубава*, ambele raportându-se la aceeaşi persoană, ca de exemplu, în nişte cântece din Macedonia (din Štipsko şi Kostursko), în care aflăm refrenul: „Невесто *гюзел убава*!”[202] Aici, spre deosebire de situațiile relatate pân-acum, „гюзел” are poziție succedentă față de apelativul care o designează pe tânăra femeie.

Relevăm de asemenea că nu o dată – în unul şi acelaşi produs folcloric – *güzel* alternează cu astfel de epitete, care exprimă aceeaşi calitate şi care, ca şi el, determină pe acelaşi antroponim sau chiar vreun

---

[199] „– Călino, mări Călino,/ Satul vostru e sat mare;/ Sunt la voi fete frumoase,/ Fete frumoase, neveste/ Şi mândre văduve ocheşele?” Cf. Мих., БНПМак., p. 89, nr. 197, v. 9, 18, 22.

[200] „Mie mi-i dragă, măicuță,/ Mândra Mara fata popii,/ Fata popii, lui popa Nicola:/ Şi mândră-i Mara, şi frumoasă”. Cf. СбНУ, XXVI, p. 189, nr. 205, v. 25, 33.

[201] „– Mândră Fatimă, aurul meu!/ Frumoasa mea Fatima,/ Aurul meu frumos!” Cf. Вук, СНП, V, p. 394-395, nr. 527, v. 1-2.

[202] „*Nevastă, mândră frumoasă*!” Cf. Шайк., *Сб.*, ч. I, кн. V-VI, p. 243, nr. 783, v. 1, 17, 22; МП, I, кн. 4, p. 92, nr. 2, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

apelativ referitor la aceeaşi eroină. Aşa, în varianta macedoneană din Prilĕp a baladei despre viteazul Sekula şi frumoasa lui Anghelina – care, înfruntând o întreagă ceată de haiduci, străbat codri nepătrunşi spre a merge-n vizită la părinţii soţiei – eroina este numită când „гюзéль Ангьéлина”[203], când „убаа нееста”[204]. Ba chiar, într-un loc, aflăm juxtapuse aceste amândouă grupări: „– Чуеш ли-ме, хубаа нéесто,/ *Хубаба нéесто, гюзéль-Ангьелино*?”[205]

Cam acelaşi lucru întâlnim într-un cântec bulgar, în care dragostea eroului pentru viaţa haiducească s-arată mai puternică decât orice alt sentiment şi zadarnic e îndemnul de însurătoare al mamei sale: „– Сино Стояне, Стояне/ Хай да те, сино оженя/ За *гюзелъ* вакла Тодорка/ Че тя е *чедо хубаво*”[206]. La fel, în una şi aceeaşi baladă populară bulgară din Rodopsko – cu tema frumoasei neveste care, vândută unui arap, se aruncă-n mare – aflăm raportat la eroină când epitetul *güzel*, când epitetul *hubava*: „Янкѣ лѣ, *гюзел Яанкѣ* лѣ”[207]. Sau: „*Гюзел Іенке* сълзи ронаше”[208]. Aiurea însă, în baladă, eroina e numită „*хубава Іенке*”[209].

Într-o altă baladă populară bulgară, cu subiect demonologic, eroina – care reuşeşte să piardă prin vicleşug pe un zmeu primejdios – este calificată când cu epitetul *güzel*, când cu epitetele sinonime *hubava* şi *gizdava*. Balada începe cu apostrofa: „– Тодоро, гюзелъ Тодоро!”[210] Iar mai departe aflăm: „– Тодоро, Тодоро,/ Хубава, гиздава!”[211] Sau încă: „Тодора хубава, / Хубава, гиздава”[212]. La fel, şi în citatul cântec ritual din Svištovsko, eroina cea frumoasă fără seamăn este numită mereu „гюзел [Мита]”[213]; însă atunci când admiratorii săi se minunează de aşa

---

[203] *Ibidem,* кн. III-IV, p. 117-123, nr. 360, v. 42, 56, 71, 75, 85, 90, 117, 119, 151, 154 etc.
[204] *Ibidem,* v. 62, 99, 100, 117, 121, 128, 129, 160, 161 etc.
[205] *Ibidem,* p. 118, v. 62-63.
[206] „– Stoiene, fiule Stoiene,/ Hai fiule să te-nsor,/ Cu mândra oacheşă Tudorka/ Că asta-i copilă frumoasă”. Cf. П.П. Слав., КП, p. 314, nr. 218, v. 2.
[207] „Ianko, frumoasă Ianko”. Cf. СбНУ, XXXVIII, p. 29, nr. 18, v. 1.
[208] „Frumoasa Ienka lacrimi vărsa” – *Ibidem,* p. 29, v. 19, 21; p. 30, v. 25.
[209] *Ibidem,* p. 29, v. 15.
[210] П.П. Слав., КП, p. 375, nr. 245, v. 1.
[211] *Ibidem,* v. 20-21.
[212] *Ibidem,* p. 376, v. 34-35.
[213] Cf. mai sus.

Scanned with OKEN Scanner

frumusețe, ea își exprimă uimirea prin versurile: „– Де са зело туй чилечи,/ Што *хубаво*, што *гиздаво*!”[214]

De obicei, pretutindeni unde-l aflăm în limba bulgară, epitetul *güzel* este invariabil, adică neadaptat la schemele morfologice ale acestei limbi. Ba, mai mult decât atât: surprindem, adesea, în folclorul bulgar, aspecte şi mai exotice ale epitetului nostru, care conservă forme din limba de origine. Aşa, de exemplu, eroina unui cântec din Samokovsko este invocată prin versul: „– Ой Янко, Яанко, *гьузельом* Янко!”[215] Iar eroina unui alt cântec – dintr-o regiune mai nordică – este numită consecvent „гюзѣлимъ Тудоркѫ”[216]. Firește, o asemenea apariție nu ne miră deloc atunci când e vorba despre un produs folcloric de la o minoritate bulgară, pierdută-n masa compactă a poporului turc, precum e cazul cu un cântec elegiac de la bulgarii din regiunea Adrianopolului, a cărui eroină e numită „*гьузьулью́м* Доіна”[217].

Acest aspect – foarte bizar pentru limba bulgară – al epitetului cu finalul *-ьом*, *-ьум* sau *-им* reprezintă chiar forma turcă de apelativ cu terminație consonantică, având ataşat în poziție enclitică posesivul de persoana I singular *-m*, aşa cum e, de exemplu, în turceşte: „dost*um*”[218], „göz*üm*”[219]. Deci, locurilor mai sus citate le-ar corespunde, într-o limbă bulgară pură: „Ой Янко, Янко, моя хубава Янко”, „моя хубава Тудорка”, „моя хубава Доіна”[220]. Dar iată că, într-un cântec liric tocmai din Bulgaria de nord-vest (Lomsko), aflăm refrenul care conține epitetul nostru sub o formă şi mai neaşteptată: „*сен гюзел* бела *Бояно*!”[221] În această apostrofă către eroină, „сен” – tot un element turcesc, atras de „гюзел” – nu este altceva decât pronumele personal turcesc de persoana a II-a singular. În citata apostrofă-refren, el accentuează şi mai mult sensul de vocativ al întregului vers.

---

[214] „– De unde-a răsărit ăst pui de om,/ Aşa de *frumos*, aşa de *mândru*!?” Cf. Илисвъ, *Сб.*, p. 254, nr. 213, v. 10-11.
[215] Шапк., *Сб.*, ч. I, кн. III-IV, p. 292, nr. 444, v. 1.
[216] СбНУ, XXVI, p. 187, nr. 200, v. 3, 22, 37.
[217] *Ibidem*, XXV, p. 78, nr. 108, v. 10.
[218] = „prietenul meu”.
[219] = „ochiul meu”.
[220] Adesea, epitetul în chestiune, sub aspectul „güzelìm”, are în limba turcă un sens superlativ (cf. χλωρος, λεζ. Τουρκο – ελλ., II, p. 1440: „ώραιότατος” – în cazul nostru: ώραιοτάτη).
[221] „tu frumoasă, dalbă Boiană!” Cf. TB, p. 1048, nr. 3917, v. 2.

Scanned with OKEN Scanner

Dar nu-i mai puţin adevărat că – pe lângă asemenea aspecte pur turceşti, izolate în limba bulgară dialectală – surprindem şi fenomenul contrar al unui început, oricât de sfios, de adaptare la morfologia bulgară. Astfel, într-un cântec liric din Rodopi – deja citat mai sus, pentru a ilustra un alt fapt – eroina e sfătuită de o prietenă să se gătească cu cele mai frumoase haine spre a produce o puternică impresie asupra iubitului ei: „Ie ми стани, премьани/ С'баш *гьузелнана* примьана"[222]. Aici, epitetul nostru, deşi într-o formă superlativă turcească, ia aspectul morfologic „гьузелна", specific adjectivelor feminine slave. Ba încă primeşte şi articolul definit *-на*, caracteristic unor regiuni bulgare meridionale şi sud-vestice.

Într-o baladă din Bulgaria meridională (Razložko) – despre soţia părăsită pentru o alta mai frumoasă, iar apoi reluată de către soţ, căruia nu i se mai pare urâtă – aflăm o interesantă formă diminutivală a lui *güzel*: „Марко Ielена іоставе/ За друга за поі убáва/ За *гьозелинка* Ветринка,/ За гьозéл бела Тодора"[223]. Derivatul hipocoristic „гьозелинка" a luat naştere de la *güzel*, orientându-se – precum s-ar părea – după apelativul feminin „ветринка", pe care-l determină şi care are ca prototip toponimul „Вътрен"[224], satul eroinei. Dar e foarte probabil să fi existat sporadic, la bulgari, şi o formă hipocoristică *гьозелина, care va fi precedat-o pe cea din balada citată şi de la care va fi derivat „гьозелинка". În cazul acesta, coincidenţa sufixelor identice la apelativ şi la epitetul său trebuie privită, evident, ca o realizare poetică de ordin euritmic, pe baza unor elemente deja existente în momentul când a apărut varianta respectivului cântec.

Constatarea unor astfel de adaptări, suferite de către discutatul epitet de origine turcă pe teritoriul bulgar, ne permite să presupunem că graiul dialectal bulgar, ca şi cel sârbo-croat vor mai fi cunoscut şi alte forme de adaptare la morfologia sud-slavă; acele forme însă nu vor fi fost înregistrate sau nu ne-au fost accesibile. În baza celor mai sus expuse – cu privire la rolul lui *güzel* de determinant favorit al apelativelor şi mai ales

---

[222] СбНУ, XXXIX, col. Бук., p. 139, nr. 301, v. 17-18.

[223] „A lăsat Marcu pe Ielena,/ Pentru alta mai frumoasă,/ Pentru-o mândruţă vetreancă,/ Pentru mândra, dalba Tudora". Cf. СбНУ, VII, p. 114, nr. 8, v. 1.

[224] Din окржгъ Пловдивъ, околия Пазарджикъ – cf. *БС – юб. сб.*, p. 225[1], 49[2].

Scanned with OKEN Scanner

al prenumelor care-o desemnează pe o fată sau o nevastă frumoasă – e de aşteptat ca unele din formele adaptate ale acestui epitet să fi căpătat, la slavii meridionali, chiar rol de antroponim feminin.

O variantă antroponimică feminină, având ca prototip epitetul *güzel* – singura pe care-o cunoaştem în mod sigur – este *Гюза*. E un nume bulgar contemporan, atestat în satul Главаци din Вратчанско, în anul 1927, ca prenume al fetei Гюза Господинова[225], de la care folcloriştii muzicologi bulgari au cules cântece. Ne vine foarte greu să credem – deşi în situaţia unui prototip exotic n-ar fi cu totul exclus – ca prenumele acesta să fi luat naştere chiar direct de la „гюзел", adică, aproape simultan cu atribuirea rolului de antroponim, să se fi realizat şi adaptarea epitetului-prototip la respectivul cadru morfologic slav. Cel mai verosimil este să considerăm prenumele Гюза drept un derivat hipocoristic de la vreo variantă ca *Гюзелина-*Гюзелинка. Am văzut că pentru un astfel de antroponim există un substrat apelativ corespunzător. Pe de-altă parte, antroponimia bulgară oferea de asemenea – atât printre numele slave autohtone, cât şi printre cele de proveniență ecleziastică – numeroase modele după care el putea fi creat, de exemplu: Ангелина[226], Бангелина[227] (-инка), Гйоргина[228], Костадина[229], Христина[230], Глигоринка[231], Янинка[232], Божина[233], Бълина[234], Ваклина[235], Веселина[236], Игличина[237], Гълъбинка[238], Заринка[239].

---

[225] Cf. ТВ, p. 460, nr. 1809.
[226] Cf. Гер., РБЯ, V, p. 622.
[227] Cf. Вукадиновъ, *Списъкъ* – СбНУ, XV, p. 194; Гер., РБЯ, V, p. 623.
[228] Гер., РБЯ, V, p. 623.
[229] *Ibidem,* p. 626.
[230] *Ibidem,* p. 630.
[231] Вукадиновъ, *Списъкъ*, p. 194; Гер., РБЯ, V, p. 624.
[232] Гер., РБЯ, V, p. 631.
[233] *Ibidem,* p. 622; Вукадиновъ, *Списъкъ*, p. 193.
[234] Гер., РБЯ, V, p. 623.
[235] Вукадиновъ, *Списъкъ*, p. 194; Гер., РБЯ, V, p. 623.
[236] *Ibidem.*
[237] Гер., РБЯ, V, p. 625.
[238] Вукадиновъ, *Списъкъ*, p. 195; Гер., РБЯ, V, p. 624.
[239] Вукад., *Ibidem*; Гер., *Ibidem,* p. 625.

Scanned with OKEN Scanner

Dar la geneza unor antroponime feminine bulgare de tipul variantei Гюза, a avut, fără îndoială, o influenţă hotărâtoare şi numele eroinei favorite a basmelor turceşti „dunjà-güzelì”[240], care a trecut şi în basmele popoarelor balcanice şi chiar în alte produse folclorice ale lor: fie, adesea, sub forma turcească, fie transpus *ad-litteram* în limbile respective, ceea ce are loc cel mai frecvent[241]. „Dunjà-güzelì”, adică „frumoasa-lumii”, este întruparea frumuseţii feminine ideale. Prin sensul său, acest nume reprezintă un mod superlativ de exprimare a frumosului uman echivalent cu „frumoasa lumii”, adică „cea mai frumoasă [fată] din lume”. În folclorul bulgar în general, dar cu deosebire în cel din regiunile macedonene, termenul de basm turcesc a trecut şi exact ca-n limba turcă, şi tradus. Evident, primul aspect e acela care ne interesează cel mai mult. Astfel, eroina unui basm din regiunea Bitoliei (satul Църско) se numeşte „Дунья-гъузели”[242]. Era aşa de frumoasă, încât favoarea de a o privi – şi încă numai parţial – trebuia plătită cu aur mult, ceea ce nici feciorilor de împăraţi şi de bogătaşi mari nu le permiteau mijloacele.

Când un tânăr – cu ajutorul unor obiecte miraculoase – ajunge în sfârşit s-o vadă şi să-i vorbească, „nu se mai sătură să-i privească frumuseţea”. E interesant că, la începutul basmului, după prima menţiune a numelui eroinei, urmează îndată traducerea bulgară a lui: „царската кьерка *Дунья-гъузели – наи-убаата на светот*”[243]. Aceasta ne indică, pe de-o parte, că sensul lui „Дунья-гъузели” nu mai e cu totul clar în conştiinţa populară; iar, pe de-alta, că respectiva expresie nu îndeplineşte

---

[240] Din basme, acest nume a trecut şi-n alte domenii folclorice. Astfel, el s-a fixat şi în proverbele turceşti, de exemplu: „dünja güzeli, memlèket urghasjà” (= „frumoasa lumii, blestemul ţării sale!”). Cf. Чилингировъ, *Турски пословици*. Cf. ИНЕМ, III, p. 62, nr. 26.

[241] Credem că Kr. Sandfeld (*Ling. balk.*, p. 161) şi predecesorul său P. Kretschmer (*Neugr. March.*, p. X) au dreptate când afirmă că – dacă în această expresie, epitetul stă totuşi la gr. pozitiv, iar nu la superlativ – faptul se datoreşte influenţei limbii arabe, unde fenomenul respectiv apare curent. În adevăr, însuşi apelativul „dunja” e de origine arabă. Pe de-altă parte, limba arabă cunoaşte chiar şi antroponime compuse cu acest apelativ, precum e numele unui personaj feminin din ciclul de basme şi legende arabe al colecţiei „1001 de nopţi”. Pe sora celebrei eroine Šahrazada – povestitoarea care vrăjeşte prin talentul ei pe nemilostivul sultan Šahriar – o chema Dunja-Zada. (Cf. *Книга тысяти и одной ночи*, I, p. 13, 21). Acest nume, tradus literal, ar însemna „copila lumii”.

[242] СбНУ, XIX, p. 1-9.

[243] „fiica împăratului Dunjà-güzeli – cea mai frumoasă din lume” (cf. *Ibidem*, p. 1, r. 18).

Scanned with OKEN Scanner

un simplu rol de epitet, care exprimă calitatea atribuită acelui personaj din basmul macedonean, ci e simțită chiar ca nume propriu sau, mai precis, chiar ca numele său personal.

Într-o baladă populară din nord-estul Bulgariei (Šumensko), întâlnim de asemenea această expresie, însă nu ca nume, ci ca apoziție a numelui unei fete frumoase fără seamăn, având funcție de epitet pe lângă acesta: „– Мария *дюня гюзели*,/ Мария Стамболъ елмазѫ"[244]. Celebrul colector de folclor bulgar Д. Мариновъ – vorbind despre calitățile excepționale şi chiar supranaturale atribuite de popor copiilor născuți în chip miraculos – ne informează că, dacă un asemenea copil e o fetiță, ea va deveni „мома дуня-гюзелия – т.е. рѣдка красавица, стройна и съ дълги коси и рѣдка пѣснопойка"[245].

Aici, respectivul nume de personaj din basme are de asemenea rol de epitet pe lângă apelativul „мома", arătând că fata posedă în gradul cel mai înalt calitatea frumuseții. Remarcăm totodată că aspectul fonetic al acestui nume-epitet – deosebit de al variantei precedente – reprezintă, prin termenul al doilea al expresiei, o interesantă formă de adaptare la morfologia bulgară. Această formă are, evident, ca prototip pe „Дуня-гюзели" anterior citată. Iar ea, la rândul ei, stă la baza alteia, de tipul hipocoristic – „Дуня-гюзелийка" – derivată prin sufixul *-ка*. Aceasta ilustrează o etapă mai înaintată încă a procesului de adaptare la morfologia bulgară. E o formă pe care o aflăm atestată ca nume al eroinei unui basm din Bulgaria occidentală (Орханийско). Aici, ni se povesteşte că feciorul de împărat, intrând în palatul zmeilor, „a aflat o fată care strălucea de frumusețe întocmai ca soarele. Aceasta era *Доньа-гюзелийкьа*"[246].

În Macedonia, în regiunea Gjevgjelija, această variantă e atestată de alte produse folclorice. Astfel, o întâlnim într-un cântec nupțial închinat nunului, în care este glorificată mireasa: „Кум се весели сус млада нивеста,/ Сус млада нивеста, *дујна ђузелијка*/ *Дујна ђузелийка* една си

---

[244] „– Maria *frumoasa lumii*,/ Maria diamant de Stambul". Cf. ИНЕМ, II, кн. I-II, p. 88-89, nr. 2, v. 1-2, 29.

[245] „fată *dunjà-güzelija* – adică frumoasă fără seamăn, mlădie şi cu lungi cosițe şi neobişnuită cântăreață". Cf. СбНУ, XXVIII, p. 160.

[246] Шапк., *Сб.*, ч. II, кн. VIII-IX, p. 406, nr. 245.

Scanned with OKEN Scanner

уф мајка"[247]. În aceeaşi regiune, o găsim şi într-o baladă cu tema flăcăului care – îndrăgostit fără succes de cea mai frumoasă fată din sat – recurge, spre a o căpăta de soţie, la diferite vicleşuguri, printre care şi simularea morţii. Eroina baladei este numită consecvent: „Љиљана *дујна ђузелијка*!"[248] Aici, numele de personaj din basme este redus la funcţia unui epitet pe lângă prenumele fetei[249] sau pe lângă apelativul care o desemnează. Dar acest nume compus mai prezintă şi un alt aspect fonetic puţin diferit, şi anume având termenul al doilea – epitetul – în forma lui cea mai răspândită. Astfel, frumoasa eroină a două basme din Macedonia occidentală (Kičevsko) este denumită „Дуньаá-гьузéль"[250]. Într-unul din aceste basme, rolul antroponimc al expresiei respective apare clar: „Тáмо имат една дéвойка, цареá-кьерка, се викат: Дуньаá-гьузель"[251].

Într-un alt basm macedonean, din regiunea Salonicului, frumoasa fată, de care se-ndrăgeşte pătimaş un fiu de împărat, este desemnată şi ea prin aceeaşi expresie, de aspect morfologic identic. Totuşi, aici nu e vorba de numele propriu-zis al eroinei, ci de un epitet al apelativului care o indică: „Си научи цáрьууто деáти, шо продава *мóма – Дуньá-гьузéль*, у чаршията"[252]. Această variantă serveşte şi ea ca bază pentru alte transformări în cadrul procesului de adaptare a numelui străin la schema morfologică sud-slavă. Aşa, într-o baladă din Bulgaria orientală (Slivensko), e vorba despre dragostea unui flăcău pentru o fată de o rară frumuseţe. E aşa de frumoasă, încât îl întrece chiar şi pe soare. Când flăcăul îndrăgostit vrea să descrie mamei sale mândreţea ei – negăsind calificative destul de puternice – se foloseşte de o expresie în aparenţă

---

[247] „Nunul mi se veseleşte cu cea tânără mireasă,/ Cu cea tânără mireasă, cu *frumoasa lumii*,/ Cu *frumoasa lumii*, singură la maica-i". Cf. Тановић, *Срп. нар. об. у ђевђ. кази.* Cf. СЕЗб., XL, p. 176.

[248] „Ljljana *frumoasa lumii*!" Cf. СЕЗб., XL, p. 212-214, v. 35, 67, 104.

[249] Ca şi alte expresii analoage ca funcţie, din respectivul cântec epic (deşi acestea sunt imagini metafizice), precum „Љиљана *алт'н дивојка*". *Ibidem*, p. 211, v. 4; sau: „Љиљана *ал'ми каранфил*". *Ibidem*, p. 214, v. 105; sau: „Љиљана дробно бусилче". *Ibidem*, p. 214, v. 106.

[250] Шапк., ч. II, кн. VIII-IX, nr. 123, p. 122; nr. 124, p. 227-228.

[251] „Acolo se află o fată, o fiică de-mpărat, se numeşte: „Dunjaá-güzélj". Cf. *Ibidem*, p. 222.

[252] „A aflat băiatul împăratului că se vinde o fată, *frumoasa lumii*, în târg". Cf. СбНУ, IV, p. 191.

Scanned with OKEN Scanner

blasfemiatoare, al cărei sens însă e o superlativă apreciere a frumuseții iubitei: „хубѫвѫ і клетѫтѫ вьарѫ!", ceea ce în românește s-ar putea reda aproximativ prin „tare-i frumoasă afurisita de ea!" Eroina aceasta este şi ea designată prin respectivul termen de basm, aflat în situație apozitivă față de prenumele ei, pe lângă care are funcție de epitet. La începutul baladei, ea este numită: „Стуіáнкѫ *дьуньѫ гьузельѫ*"[253].

E o primă formă de adaptare la schematismul morfologic bulgar, şi anume aceea care reprezintă tipul cel mai obişnuit pentru aspectul feminin. În toate celelalte locuri din cântec, eroina e numită: „Стуіанкѫ *дьуньа гьузелкѫ*"[254], adică printr-o formă derivată din cea precedentă cu ajutorul sufixului hipocoristic *-ka*. Într-o altă baladă bulgară, din Dobrogea de Nord – culeasă de la colonişti din Bulgaria orientală – eroina, a cărei frumusețe îi e fatală, ei ca şi iubitului ei, este la fel calificată: „Иленкѫ *диня*[255] *гюзèлкѫ*[256]".

Геровъ înregistrează şi el termenul acesta de basm sub aspectul „Дуня-гюзелимъ"[257], care – cu posesivul de persoana I ataşat în final, după maniera turcă – apare mai exotic pentru bulgari decât oricare din celelalte forme. Noi însă nu l-am întâlnit în textele folclorice. Puțin interes prezintă, pentru chestiunea ce ne preocupă, urmele termenului de basm turcesc în folclorul bulgar, atunci când ele sunt transpuse în elemente autohtone. Aşa, despre eroina din basm din Sofiisko ni se povesteşte că era „*млогу хубава, у сичката дуньà по-хубава пред неіа немáло*"[258]. De asemenea, o expresie curentă, pentru a indica o fată sau o nevastă de o frumusețe excepțională, sună, după graiul dialectal: „хубус на свьѫтѫ"[259] (Сливéнско), „хубостê на светê"[260] (Тетевенско), sau „ляпос на светà"[261] (Тетевенско) etc.

---

[253] „Stoianco, *frumoasa lumii*". Cf. СбНУ, XXII-XXIII, p. 63, nr. 40, v. 9.
[254] *Ibidem*, v. 25, 33, 50.
[255] Sic!
[256] СбНУ, XXXV, p. 188, nr. 196, v. 8.
[257] РБЯ, I, p. 379.
[258] „foarte frumoasă, în toată lumea, mai frumoasă decât ea nu se afla [alta]". Cf. СбНУ, IV, p. 163.
[259] „frumusețea lumii". Cf. СбНУ, XXII-XXIII, p. 53, nr. 20, v. 4, 21.
[260] СбНУ, XXXI, p. 155.
[261] ТВ, p. 431, nr. 1710, v. 12.

Scanned with OKEN Scanner

Am relevat şi asemenea aspecte spre a arăta cât de profund a pătruns această expresie turcească în limba bulgară. Revenind la formele ei pur turceşti, constatăm mai întâi faptul că ea s-a fixat puternic în folclorul bulgar ca nume al personajului feminin de basm, care reprezintă frumuseţea perfectă sau, într-un uz şi mai general, ca o imagine-simbol a acestei frumuseţi ideale. În acelaşi timp, aspectele variate ale respectivului nume compus – rezultate din tendinţa lui de a se adapta, din punct de vedere morfologic, la exigenţele limbii bulgare – sunt o probă incontestabilă că termenul al doilea, unde ele se manifestă, va fi suferit în principiu aceleaşi transformări şi când era singur, utilizat în rolul de simplu epitet. Deci, forme ca гьузелья-гьузелка, гьузелия-гьузелийка, alături de *гьузелина-гьузелинка, menţionate aiurea, trebuie considerate a fi alcătuit substratul apelativ al antroponimelor feminine bulgare care vor fi luat naştere de la *güzel*. Iar variantei „Гюза", mai sus relatate, nu i se poate atribui un prototip mai convenabil decât vreun nume de aspectul *Гьузелья sau chiar *Гьузелия, cărora – după procedeul derivării hipocoristice prin reducţie, atât de răspândit în popor – li s-a aplicat apocopa.

Ne întrebăm dacă nu cumva şi primul termen al numelui compus Дуня-гюзел n-a exercitat o oarecare influenţă asupra antroponimiei slavilor meridionali. Şi anume, ne gândim la prenumele feminin Дуня-Дуна, cunoscut atât bulgarilor[262], cât şi sârbo-croaţilor[263]. Evident, numele acesta nu poate fi despărţit de apelativul *dunja*, care denumeşte gutuia şi care în orice caz trebuie socotit, măcar parţial, prototipul său. Imaginea fructului cu forme pline şi atât de frumos mirositor era din cele mai propice pentru a fi stimul la crearea unui antroponim feminin din numele său. E ceea ce s-a întâmplat şi cu numele altor fructe, de exemplu

---

[262] Cf. Гер., РБЯ, V, p. 625; Вукад., *Списъкъ*, p. 195.

[263] Cf. Maretić, *Nar. im.* – Rad LXXXII, p. 71; RJA, II, p. 889; Вук, *Pj.*, p. 151. (Ne este semnalat şi ca zoonim pentr oaie – cf. Kurelac, *Im. vl.*, p. 32; de asemenea, p. capră – cf. RJA, II, p. 889). Новаковић (*Пом.*, p. 56) relatează şi varianta Гдоуня, al cărei prototip, evident nu poate fi decât apelativul care denumeşte fructul. Dar identificarea aceasta a antroponimului cu numele gutuiei va fi fiind posterioară variantei Дуња (numele masculin Gdunije, al unui personaj de basm – relatat de RJA, III, p. 126, după un ms. din sec. XVII – este o creaţiune prin analogie de la fem. Gdunja).

Scanned with OKEN Scanner

cu „nerandža”[264]. Totuşi, o contribuție inițială la naşterea antroponimului Дуня a putut avea termenul prim de la numele „Дуня-Гюзели”, ca o formă prescurtată a lui. Acest nume, care se va fi bucurat cândva de un deosebit prestigiu în popor – datorită semnificației, ca şi rolului său în folclorul slav meridional – va fi fost adoptat ca prenume feminin în unele regiuni mai sudice ale peninsulei chiar din timpul celei dintâi convieţuiri mai intime cu turcii.

Lumea slavă însă nu va fi întârziat de a identifica numele de origine exotică Дуня cu numele fructului omonim. Această confuzie va fi favorizat răspândirea lui la slavii balcanici pe spații mult mai întinse. Totodată, acest nume nemaifiind raportat la Дуня-гюзел în mintea celor care-l întrebuințau, originea lui străină va fi căzut curând în uitare. În adevăr, pe de-o parte, numele Dunja nu e atestat – după cât ştim – în cele mai vechi documente sud-slave, de unde să putem deduce că el a luat naştere înaintea contactului cu turcii; iar pe de-alta, identitatea respectivului antroponim, ca şi a apelativului care designează gutuia, este aşa de perfectă cu Dunja < Dunja-gjuzeli, încât ipoteza noastră este impusă aproape de faptele înseşi. Astfel, un cântec ritual de nuntă din Gjevgjelijsko – ataşat momentului când mireasa primeşte din partea nunului mărul cu bani de metal înfipți în el – începe cu versul: „Ти дадеја, моме, *дујна* ем наранџа”[265], unde e vorba despre fruct. Dar, în aceeaşi localitate, într-un alt cântec nupțial – dedicat nunului – apare „млада нивеста дујна ђузелийка”[266].

O influență mai probabilă asupra antroponimiei sârbo-croate pare a fi avut însuşi epitetul *güzel*. În colecția lui Vuk, se află un cântec din Dubrovnik, cu subiect satiric, unde e vorba despre cinci fete care – ieşind la plimbare – întâlnesc un tânăr şi stau cu el la sfat despre a şasea fată de curând măritată: „Пошетало је пет ђевојака,/ Шипер-пеана,/ Шиком-бојана/ И *ђузелана*,/ Мимопросава,/ Пета ђевојка/ Випирузана”[267]. Ceea ce urmează după primul vers, în acest citat,

---

[264] Вук, *Pj*., p. 432: Нерања; Новаковић, *Пом*., p. 83, 84: Наранча, Нерања; cf. Вук, *Ibidem*; Новак., *Ibidem* – hip. Nepa; Maretić, *Nar. im.* – Rad LXXXII, p. 75.
[265] „Ți-au dăruit, fato, şi gutuie, şi portocală”. Cf. Тановић, *Ђевђ*. – СЕЗб., XL, p. 176.
[266] „Tânăra mireasă, frumoasa lumii” – *Ibidem*.
[267] „Cinci fete mi se plimbau:/ Šiper-peana/ Šikom-Bojana/ şi *Giuzelana*,/ Mimoprosava,/ A cincea fată/ Vipiruzana”. Cf. Вук, СНП, I, p. 534, nr. 702, v. 1.

Scanned with OKEN Scanner

constituie refrenul cântecului. Logic e – şi toate aparenţele o confirmă – ca, aici, să fie enumerate chiar numele celor cinci fete. Totuşi, Vuk le scrie cu minusculă, considerându-le, desigur, simple epitete pe toate. Este o eroare, credem; fiindcă aici, în orice caz, avem a face cu antroponime feminine. Chiar lexicografi sârbo-croaţi ca Budmani[268] şi Iveković-Broz[269] consideră aceasta ca probabil.

Dificultatea stă doar în a distinge, în refrenul cântecului dalmatin, adevăratele prenume de epitetele care le determină: trebuie să vedem în denumirea fiecăreia din cele cinci fete un nume propriu şi un epitet însoţitor? Sau la unele a avut loc contaminarea celor două elemente într-unul singur, care e prenumele fetei respective? Se pare că acesta e cazul cu cele mai multe din ele. În lista sa de antroponime bulgare, Геровъ înregistrează şi enigmaticul prenume feminin Шепердана[270], care desigur e tot compus şi care prezintă o asemănare izbitoare – prin primul lui termen – cu Шипер-пеана[271]. Aceasta ne face şi mai mult să credem că Ђузелана trebuie considerat şi el, aşa în întregul său – cum e scris de către Vuk însuşi – ca prenume feminin, iar nu separat, în *epitheton* + *nomen*: ђузел + Ана, cum este în mod sigur шиком + Бојана. Incontestabil, originea numelui Ђузелана în această contaminaţie trebuie căutată. Am relatat mai sus, după folclorul sârbesc, prenumele Ана precedat de epitetul ђузел, şi desigur el va fi apărut, asociat astfel, destul de frecvent în popor. Dar, îndată ce cele două elemente ale grupului – favorizate de o specială euritmie în pronunţarea lor – s-au contopit într-un singur tot, formând un nou antroponim, dacă nu chiar înainte de aceasta el va fi fost simţit ca un prenume feminin de acelaşi tip cu cele în sufixul *-ана*, atât de familiare antroponimiei sârbo-croate.

Mult mai puţin verosimil mi se pare a-i atribui prenumelui în chestiune un nume-prototip ca *Ђузеља, de la care el să fie un derivat prin sufixul *-ана*, întocmai ca Драгана[272] < Драга[273], Милана[274] <

---

[268] Cf. RJA, III, p. 18.
[269] RHJ, I, p. 366.
[270] Cf. РБЯ, V, p. 631.
[271] Cf. versurile citate.
[272] Ст. Новаковић, *Пом.*, p. 61.
[273] *Ibidem.*
[274] *Ibidem*, p. 79.

Scanned with OKEN Scanner

Мила[275], Златана[276] < Злата[277]. Un asemenea nume nu este atestat la sârbo-croaţi, deşi el a putut exista de vreme ce – precum am relatat deja – folclorul bulgar cunoaşte o formă Гюзеля a epitetului. În chestiunea originii, RJA se întreabă dacă nu cumva numele Đuzelana < đuzel + turc. Ana (= mamă), având adică semnificaţia „ljepamajka"[278]? O asemenea întrebare şi-ar avea sens numai în cazul când ar exista în limba turcă un astfel de antroponim, ceea ce e foarte îndoielnic. Dar chiar în cazul când el ar fi existat şi ar fi trecut de la turci la sârbo-croaţi, el ar fi fost imediat asociat, la aceştia din urmă, cu prenumele feminine autohtone în *-ана*, mai sus menţionate.

În ce priveşte influenţa epitetului turcesc *güzel* pe plan masculin, la slavii sudici, o constatăm numai la bulgari. Dar şi aici, precum e de aşteptat de altfel, în mod normal, când e vorba de conceptul frumuseţii umane – ea s-a manifestat într-o măsură neasemănat mai restrânsă decât pe planul genului feminin. Să examinăm mai întâi domeniul apelativ corespunzător, spre a vedea dacă el justifică apariţia unor antroponime masculine care să aibă ca prototip epitetul *güzel*. Oricât de puţin frecvent, textele folclorice bulgare atestă asocierea acestui epitet cu apelative şi mai ales cu prenume masculine. Pentru aceasta, el n-avea nevoie de nici o adaptare specială, deoarece, chiar aşa, sub aspectul din limba de origine, convenea schemei morfologice masculine slave.

Astfel, eroul unui cântec din Tetevensko – cu tema frumoasei surori de care se interesează foarte stăruitor un turc – este numit, în două variante, „гюзел Димчо", fiindcă şi el, ca şi sora lui, e de-o frumuseţe neobişnuită. Tânărul ienicer, văzându-l, îi admiră această calitate în chipul următor: „Лèле-вàре, *г'уз'èл Димчо*,/ Сад'à ходих, обихòдих,/ И по Тýрско, и по Влàшко,/ Кото тèбе не нам'èрих,/ Кото твòйта ч'удна хубос"[279]. La fel, eroul aceluiaşi cântec – într-o variantă din Gabrovsko, pare-se – e numit „гюзелъ Гйорге". În această variantă, turcul îşi arată uimirea faţă de frumuseţea lui Gheorghe astfel: „– А бре Гйорге, *гюзелъ*

---

[275] *Ibidem*, p. 78.
[276] *Ibidem*, p. 64.
[277] *Ibidem*.
[278] RJA, III, p. 18.
[279] „Ia-n ascultă, *frumos Dimčo*,/ Tot umblai, cutreierai/ prin Turcia, România,/ Dar ca tine n-am aflat,/ Ca frumuseţea-ţi minunată". Cf. СбНУ, XXXI, p. 179, nr. 2, v. 6.; *Ibidem*, V, p. 20; cf şi TB, p. 506, nr. 1980, v. 7.

Scanned with OKEN Scanner

Гйорге,/ Утъ де зе тѫзи хубусъ,/ Тѫзи хубусъ, тѫсъ крѫсутѫ?!/ Дѫ ли си я съ пъри купилъ/ Или ти я Госпутъ дади?"[280]

Într-o baladă bulgară din Šumensko – în care simțul realist prea excesiv al poporului pune-n gura unui personaj turc o întreagă serie de versuri chiar în limba turcă – e vorba despre o tânără cadână înamorată fără succes de un frumos negustor bulgar. Mama fetei se adresează astfel eroului: „– Бре Мърин, бре *гюзел олан*"[281]. Tot un apelativ de origine turcă precedează epitetul nostru şi într-un cântec din Slivensko despre un creştin îndrăgostit de-o cadână. Turcii, care-l îndeamnă să treacă la islamism, ca s-o poată dobândi de soție, se adresează astfel eroului: „Мѫвруди, *гьузе́л чилиби*"[282]. În fine, mai prezentăm un exemplu după un cântec din Rodopi, unde – alături de „гюзелъ", care determină numele eroului – aflăm, în poziție precedentă față de el, şi un epitet sinonim autohton: „Хубаво, *гюзѐл Думитре*!"[283]

Nu putem omite de a relata că folclorul bulgar ne oferă şi un interesant exemplu de adaptare a discutatului nume feminin din basme la forma masculină. Astfel, într-o povestire umoristică din Bulgaria de sud-vest (Dupničko), care stă la baza proverbului comico-satiric „ожѐньен човѐк ie цàло магàре", e vorba despre un tânăr de o rară frumusețe. Acesta, câtă vreme a fost holtei, era numit de către o fată mucalită „Дуньá Гьузелиия"[284], adică „Frumosul-Lumii", pentru ca, după ce se logodeşte, să-l numească, tot în limba turcă, „jumătate de măgar pe lume" (t. „jarîm ešèk dunjadà")[285], iar, după ce se-nsoară, să-i zică: „măgar întreg pe lume" (t. „bütün ešèk dunjadà")[286]. Remarcăm că la umorul povestirii însăşi se adaugă aici şi jocul spiritual de cuvinte în jurul lui „dunja", care în cele două expresii satirice turceşti este pus la locativ.

---

[280] „– Ei bre Gheorghe, *frumos Gheorghe*,/ De-unde luaşi aşa mândrețe,/ Aşa mândrețe, aşa fumusețe?!/ Oare-i cu bani cumpărată?!/ Sau ți-i de la Domnul dată?" Cf. СбНУ, XXVI, p. 179, nr. 217, v. 1.; *Ibidem*, v. 6, 18, 21.

[281] „– Bre Mărine, bre *flăcăule frumos*". Cf. СбНУ, XXXV, p. 350-351, nr. 423, v. 1, 7, 15, 31, 58.

[282] „Mavrodi, *frumosule domn*". Cf. СбНУ, XXII-XXIII, p. 53, nr. 20, v. 2.

[283] „Mândrule, *frumosule Dumitre*". Cf. СбНУ, XXXIX, col. Стоин, p. 141, nr. 314, v. 1

[284] СбНУ, X, p. 173.

[285] *Ibidem*.

[286] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

În ce privește pe Дуньá Гъзелиia din anecdota aceasta, măcar că el a putut fi sugerat de forma feminină identică prezentată anterior, nu trebuie deloc confundat cu ea. Aici, Дуньá Гъзелия reprezintă forma masculină articulată şi, cel mai probabil, el a luat naştere chiar de la varianta de tipul turcesc pur „Дуньà-гюзели". Dar acest aspect masculin de imitație – după numele feminin corespunzător – a fost ceva cu totul sporadic în limba bulgară, aşa că nu i s-ar putea atribui vreo influență deosebită asupra antroponimiei poporului respectiv.

Din cele expuse cu privire la uzul lui *güzel* în limba bulgară dialectală, ca epitet masculin atribuit unui bărbat chipeş, în special unui flăcău, constatăm că – deşi el este foarte limitat – putea totuşi constitui o modestă bază pentru creația antroponimică, mai ales că analogia numelor feminine formate de la acest epitet-prototip va fi oferit şi ea un stimul. Dar vestigiile unor antroponime masculine cu prototipul *güzel* sunt foarte puține şi palide. Sub a. 1852, în lista numelor de contribuabili bulgari – publicată de П. Р. Славейков la finele revistei „Смѣсна Китка"[287] – figurează Стоянъ Недювъ *Гюзелъ*[288]. Este evident că aici antroponimul „Гюзелъ" are funcție de supranume.

Dar a avut el oare exclusiv această funcție la bulgari? Fapt interesant, îl aflăm şi-n ipostază patronimică, fixat ca nume de familie în epoca modernă. Astfel, un profesor din Gabrovo, fost ministru al Instr. Publ. şi membru al Academiei Bulgare (decedat în 1916), se numea Иванъ Н. *Гюзелевъ*[289]. Миятевъ, în lista sa de „porecle bulgare de origine turcească", înregistrează şi pe patronimul *Гюзелевъ*[290]. Şi totuşi, credem că n-ar fi exclus ca antroponimul-prototip Гюзелъ, de la care derivă un astfel de nume de familie, să fi avut uneori chiar rol de prenume, iar nu numai de supranume. Căci, de vreme ce au existat, la bulgari, prenume feminine cu prototipul *güzel*, de ce n-ar fi existat şi corespondentele lor masculine? În mod sigur însă, nu se poate afirma că limba bulgară a cunoscut prenume masculine cu acest prototip.

---

[287] Apărută la București.
[288] Cf. СК, I, p. 169.
[289] ЛБАН, IV, p. 185.
[290] РР, X, p. 147.

Scanned with OKEN Scanner

Despre o influenţă a numelor balcanice formate de la epitetul *güzel* asupra antroponimiei româneşti, abia dacă se poate vorbi. Ea a afectat doar periferia acestui domeniu. La români – atât la cei din nordul, cât şi la cei din sudul Dunării – n-a existat niciodată un substrat apelativ corespunzător unor nume cu prototipul turcesc menţionat. Deci, chiar dacă vom afla anumite vestigii care să probeze şi la români existenţa unor astfel de antroponime, nu poate fi vorba decât de împrumuturi, care – fie că au fost realizate direct de la sursă, fie indirect, prin intermediul altor popoare balcanice – se caracterizează printr-o totală pasivitate, fără nici o contribuţie locală. Este ştiut că, dintre toate dialectele româneşti, grupul meglenit a fost cel mai puternic înrâurit atât de turci, cât şi de bulgari. De aceea, aici e de aşteptat să aflăm vreun ecou. În adevăr, în terminologia de basm a dialectului meglenoromân, există acel nume feminin compus care – în basmele turceşti, ca şi în cele bulgare – o desemnează pe eroina frumoasă fără seamăn. Numai că numele meglenoromân prezintă o topică inversă: „Ghiuzel'dunà"[291]. Această inversiune a elementelor componente a fost realizată, desigur, pe teren meglenit, şi ea trebuie atribuită topicii româneşti, care, în mod normal, într-o astfel de expresie cere ca epitetul cu rol de substantiv să preceadă substantivul în genitiv. Topica respectivă oferea şi avantajul că numele străin se încadra destul de convenabil în schema morfologică română a genului feminin, fără a i se aduce nici o modificare fonetică.

Mai relevăm de asemenea că, în basmul unde-l aflăm, numelui în chestiune i se juxtapune şi tălmăcirea lui; însă fără a fi prezentată de povestitorul din popor ca tălmăcire, ci ca un element descriptiv, referitor la calitatea principală a eroinei: „feata care s-climà Ghiuzel'dunà, care vat sea mai ubavă din lumi"[292].

Din acest citat, rezultă clar că expresia de origine turcească e simţită aici de popor ca un antroponim în toată puterea cuvântului. Chiar şi aderenţele de ordin semantic cu etimonul străin par a nu mai fi perceptibile sau în tot cazul sunt foarte şterse. Ceea ce apare în plin relief, dominând conştiinţa vorbitorului, este în mod evident funcţia antroponimică: „feata s-climà Ghiuzel'dunà". Basmele meglenoromâne denumesc adesea pe aceeaşi eroină şi prin traducerea aproximativă a

---

[291] Capidan, *Megl. rom.*, II, p. 124, nr. 78; III, p. 140.
[292] *Ibidem*, II, p. 125.

Scanned with OKEN Scanner

menționatului nume „ubăvila locului”[293]. Această expresie însă nu mai e nume propriu, ci un simplu termen de basm, consacrat personajului feminin respectiv.

În concluzie, constatăm că influența lui *güzel* asupra grupului meglenoromân apare circumscrisă exclusiv antroponimiei basmului. Domeniul prenumelor propriu-zise, în uz în viața reală, pare a nu se fi resimțit deloc de ea. Aceasta totuşi n-o putem afirma cu toată siguranța, dat fiind că prenumele meglenoromânilor ne sunt foarte puțin cunoscute.

În ce priveşte pe românii din Dacia, e şi mai puțin de aşteptat ca la ei să fi existat asemenea antroponime de origine turcă, fie chiar şi în mod cu totul efemer. Influența turcească asupra limbii româneşti din nordul Dunării a fost prea restrânsă în comparație cu cea care s-a exercitat asupra limbilor slave din Balcani – aria ei centrală de radiere fiind prea depărtată – pentru ca şi antroponimia dacoromână să fie la fel de afectată de ea. Credem totuşi că surprindem câteva ecouri ale acestei influențe şi în domeniul antroponimic al celui mai mare şi mai compact grup dialectal românesc – şi anume, în sudul Transilvaniei şi în Moldova. Paşca, în repertoriul său de nume de persoane din Țara Oltului, înregistrează prenumele fem. de formă hipocoristică Ghizica[294], raportându-l la numele-prototip de origine germană Ghizela. Noi însă punem la îndoială această etimologie. Informația pe care Paşca ne-o dă, că Ghizica e nume de țigancă[295], justifică îndoiala noastră.

Ținând seama de faptul că o mare parte din țiganii stabiliți pe teritoriul dacoromân au peregrinat anterior timp îndelungat prin regiuni din sudul Dunării, străbătând uneori întreaga peninsulă până să treacă la nordul fluviului – ceea ce arată cu prisosință limba lor bogată în elemente turceşti, greceşti şi sud-slave – noi credem că prototipul numelui Ghiza, de la care Paşca însuşi îl derivă pe Ghizica, este mai degrabă un nume balcanic. Acest prototip poate fi Ghizela, dar nu germ. Gisela, ci Ghizela, care ar reprezenta o formă românizată a unei variante balcanice *Ghiuzela < t. güzel. Prenumele țigănesc *Ghiza-Ghizica, atestat în satul Mândra din Transilvania meridională, ar fi deci un corespondent perfect al prenumelui

---

[293] *Ibidem*, III, p. 311.
[294] Paşca, *Nume*, p. 245.
[295] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

fem. bulgar Гюза mai sus relatat. Ca şi acesta, el a fost un hipocoristic rezultat prin apocopă, deşi ulterior el n-a mai fost simţit ca hipocoristic. De aici şi necesitatea de a fi creată o nouă formă, Ghizica, derivată de la el. Astfel, ţiganii noştri s-ar dovedi conservatori în domeniul antroponimiei nu numai în ce priveşte numele vechi româneşti, ci şi unele nume receptate de la alte popoare, cu care ei au venit în contact într-un trecut mai îndepărtat.

Vestigii mai sigure aflăm însă la moldoveni, în antroponimia actuală ca şi în trecut. Astfel, în sudul Moldovei – în satul Vârlezi (jud. Covurlui) – există astăzi supranumele Ghizălia, atribuit membrilor unor familii numite una Trandafir, iar alta Cazacu. Prin menţionatul supranume, membrii familiilor respective sunt uşor distinşi de alţii, în special cei numiţi Cazacu, de membrii altor familii din sat cu acelaşi nume. De aceea, în relaţiile sociale de toate zilele, sătenii se servesc exclusiv de supranumele Ghizălia, nu de numele de familie Trandafir sau Cazacu, care ar da naştere, în cazul din urmă, la confuzii. Numele de familie propriu-zise sunt în uz numai în relaţiile cu caracter mai solemn, precum şi în actele de stare civilă şi în general în toate scriptele oficiale, unde niciodată nu figurează Ghizălia. E clar că acest antroponim nu mai e de mult un supranume individual, ci, moştenit din tată-n fiu, din timpuri uitate, el îndeplineşte perfect şi rolul de patronim: toţi membrii familiilor respective sunt denumiţi prin prenumele lor succedat de „al lui Ghizălia" sau scurt „Ghizălia"[296].

Demn de relatat este faptul că nici cei mai bătrâni dintre membrii acestor familii n-au putut să-mi răspundă la întrebările: „Cine-a purtat cel dintâi porecla Ghizălia?" şi „În ce împrejurări a luat ea naştere?". Răspunsurile primite sunau toate aproape stereotip: „Nu ştiu; aşa am apucat din bătrânii noştri" sau „aşa ne-am pomenit". Prototipul supranumelui Ghizălia nu poate fi altul decât epitetul turcesc *güzel*, care a primit un aspect morfologic românesc, caracteristic pentru „cognomina", şi totodată a suferit în radical modificarea fonetică *ü* > *i*, dat fiind că,

---

[296] Membrii familiilor Ghizălia sunt perfect conştienţi că acest nume e o „poreclă". Dar e interesant că unii din ei, fiind întrebaţi dacă nu cumva consideră aceasta poreclă drept ofensatoare, mi-au răspuns că nicidecum. Ba, mai mult: m-au asigurat că ei înşişi se recomandă cu respectivul nume, când cred oportun, pentru a se identifica într-un mod mai precis faţă de cineva care nu i-ar cunoaşte bine, în special faţă de locuitorii din alte sate.

Scanned with OKEN Scanner

pentru urechea românului, grupul *gü* într-o asemenea poziție avea o rezonanță cu totul exotică[297].

Dar dacă asocierea lui Ghizălia cu nfam. Cazacu nu e târzie şi întâmplătoare, atunci această influență pare a nu fi venit prin Balcani. În adevăr, numele de familie actual Cazacu – la origine „nomen ethnicum", tot cu funcție de supranume – arată că întemeietorii acestor familii nu sunt dintre autohtonii satului, ci emigranți dintr-o regiune de dincolo de Nistru sau poate chiar din sudul Basarabiei. Această bănuială ne-a fost confirmată de un sătean-informator, aproape octogenar, care ne-a spus că „neamu aldi Ghizălia nu-i di baştinî din Vârledz, îi vinit di pisti Prut. Da de-atunś îi vremi, nu să mai ştii az". Numele Ghizălia ar putea fi deci de origine tătară[298], dacă el datează din timpul când primii strămoşi ai contemporanilor Trandafir şi Cazacu s-au statornicit în sudul Moldovei. El va fi luat naştere în însuşi cercul comunității acestora nu mult după stabilirea lor, ba chiar şi mai înainte. În tot cazul, tradiția numelui Ghizălia pare să fie adusă de respectivii strămoşi din locurile lor de origine.

În trecut, în cursul jumătății a doua a sec. XVI, ne este atestat, tot în Moldova, un antroponim care are ca prototip de asemenea pe turco-tătarul *güzel*, însă precedat de epitetul *qara*. E un supranume cu rol de nume de familie, pe care-l aflăm într-un număr apreciabil de documente slavo-române între anii 1562-1587, emise de domnii Bogdan Vodă Lăpuşneanu şi Petru Şchiopul. El apare, în aceste documente, sub felurite aspecte fonetice: Карагюзел[299], Карагюзъл[300], Карагюзал[301], Каракизъл[302] sau,

---

[297] Limba română mai cunoaşte şi alte prefaceri similare la elemente de origine turcească, de exemplu: ghiviziu < t. güvezi, ghivéci < t. güvèč, ghizlúc < t. güzlük.

[298] Din sursă găgăuză n-ar putea proveni, deoarece, la acest popor – bine cunoscut Moldovei dintre Prut şi Nistru – epitetul sună „ghiozeàl". Ciachir, DGR, p. 56.

[299] Într-un document de confirmare de moşie, de la Petru Vodă, din 1587.IV.16, figurează printre boierii martori, în calitate de stolnic. Cf. Ghib., *Sur.*, XXI, p. 116.

[300] Doc. de conf. de moşie, tot de la Petru Vodă, din 1587.IX.16 (printre martori, ca stolnic). Cf. Ghib., *Sur.*, XX, p. 1.

[301] Doc. conf. moşie, de la Bogdan Vodă (fiul lui Alex. Lăpuşneanu) din a. 1570 (printre boierii martori, fără funcție). Cf. *Uricariul*, XVIII, p. 180. Apoi, într-un alt document de acelaşi tip şi de la acelaşi domn, din 1569.VI.30. Cf. Ghib., *Sur.*, II, p. 327.

[302] Doc. conf. moşie de la Petru Vodă, din 1587.IV.7 (printre martori, ca stolnic). Cf. Ghib., *Sur.*, II, p. 323.

Scanned with OKEN Scanner

în transcripţii cu caractere latine: Caraghiuzel[303], Caraghiuzeal[304], Caraghiozeal[305], Carachiuzăl[306], Caracuzel[307].

Dar oricât de variabil ortografiat este acest antroponim de la un document la altul – fie că chiar aşa a fost scris în actele originale, fie că a fost alterat în diferite copii, cum e cazul cu aspectele Карагюзѧ[308], Каракизъ[309] – pretutindeni e vorba de unul şi acelaşi personaj Ion Caraghiuzel, boier de divan – deşi, adesea, fără o funcţie precisă – sub cei doi domni anterior amintiţi[310]. Ce împrejurări speciale au dat naştere antroponimului în chestiune, care desemnează un creştin şi, în acelaşi timp, un român neaoş – după cât arată şi numele de botez – e greu de spus. Să fie el tot un ecou al relaţiilor moldovene cu tătarii? Sau are origine turcească, precum ni se pare mai probabil? În orice caz, credem că acest supranume îi vine personajului respectiv direct de la sursa turcă (sau tătară). Dat fiind că el denumeşte un boier, e probabil ca, în tinereţe, acesta sau chiar vreun ascendent al său să fi venit în contact cu cercuri turceşti (ori tătărăşti) – fie ca sol, fie cu vreo altă misiune – şi să fi produs o deosebită impresie prin chipul său de bărbat frumos şi brunet[311].

---

[303] Cf. *Doc. Hurmuz.*, XI, p. XXIX.

[304] Cf. Ghib., *Sur.*, IX, p. 40; *Ibidem,* II, p. 351.

[305] Cf. un doc. de conf. a unei moşii, de la Bogdan Vodă, din 1562.V.20 – publicat numai în traducere, originalul fiind pierdut (*Uricariul*, XIV, p. 89).

[306] Cf. Cost., *Ard. Tg. Floci*, p. 66 (note).

[307] Cf. un act de vânzare, de la Petru Vodă, din 1587.V.8. Se vinde o prisacă din judeţul Vaslui, la măsurătoarea căreia a participat şi boierul „Caracuzel cel Bătrân". Cf. N. Iorga, *St. doc.*, VI, P. II, p. 56.

[308] Cf. un doc. de confirmare a două vânzări de moşii – de la Bogdan Vodă Lăpuşneanu – din 1569.IV.6 (*Uricariul*, XVIII, p. 164); cf. şi alt doc., de la acelaşi domn, din 1570.III.20, prin care se dăruiesc boierului Dinga, ca răsplată, 13 sălaşe din ţiganii aduşi de dânsul din Polonia, unde fugise (*Uricariul*, XVIII, p. 171).

[309] Cf. un doc. de conf. de moşie, de la Petru Şchiopul, din 1587.V.12 (*Uricariul*, XVIII, p. 208). În acest doc., ca şi în cele două din nota precedentă, avem a face în mod sigur cu lecţiuni eronate ale numelui datorite omisiunii lui *ъ* final, care, în original, va fi fost aruncat deasupra rândului.

[310] Cf. oarecare informaţii asupra acestui boier la Iorga, în *Doc. Hurm.*, XI, p. XXIX.

[311] S-ar putea pune şi ipoteza că acest boier moldovean va fi fost originar din Basarabia, şi anume dintr-o regiune mai meridională, vecină cu vechi aşezări tătărăşti.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel, turcii (sau, eventual, tătarii) îi vor fi dat ei înşişi porecla „kara-güzel", care apoi i-a rămas, fiind adoptată şi de lumea românească şi devenind, prin funcția ei socială, un adevărat nume de familie. N-ar fi exclus ca relațiile boierului nostru cu societatea turcă, de la care a emanat supranumele, să fi avut loc chiar în Moldova, dacă avem în vedere anumiți turci stabiliți temporar în țară cu misiuni oficiale pe lângă domnie.

În concluzie, la români – dacă exceptăm prenumele aşa de puțin sigur Ghizica, în uz la țiganii din Țara Oltului – antroponimele cu prototipul *güzel*, după cum era şi de aşteptat, n-au ajuns să se fixeze ca prenume. De aici, de asemenea, se poate deduce superficialitatea acestei influențe orientale asupra antroponimiei româneşti.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL 11
Alte antroponime slave care ilustrează ideea de frumos: *Лико*, *Лика*, *Личо*, *Личу*, *Кипра*, *Кипър* şi derivatele lor

DAR MAI EXISTĂ UNELE ANTROPONIME SUD-SLAVE care – măcar că, prin originea lor, nu au la bază conceptul frumuseţii umane – s-au încadrat, totuşi, ulterior categoriei de nume născute din acest concept. Fenomenul s-a produs prin intermediul etimologiei populare. El este ilustrat de antroponimia bulgară prin două exemple tipice. Este foarte răspândit la slavii balcanici antroponimul *Велико* m. – *Велика* f. cu o întreagă serie de derivate hipocoristice pentru ambele genuri. Dacă raportăm acest nume la perioada slavă comună – căci sunt probe că el a existat şi la alţi slavi[1] în afară de cei meridionali – atunci el are ca prototip prenumele de formă compusă Велославъ[2]-Велиславъ[3] sau pe Велимиръ[4], al căror etimon principal este epitetul *велий*. Unele hipocoristice ale acestor antroponime – rezultate prin apocopă – n-au întârziat de a fi aproape identificate, sub aspect fonetic, cu însuşi epitetul-prototip sau cu un altul, având acelaşi radical: Великъ-Велика.

Asemenea variante însă încep a fi tot mai mult asociate cu sărbătoarea Paştilor, Великдень[5], care este luată ca patron protector pentru născuţii în preajma ei. Bulgarii cunosc chiar şi un prenume masculin, care

---

[1] Cf. Mikl., *Pers.*, p. 39-40, § 32; Idem, *ON aus Pers.*, p 137, § 145.
[2] Mikl., *Pers.*, p. 39, § 32.
[3] *Ibidem,* p. 39-40; Новак., *Пом.* – ГСУД, XLII, p. 48; Maretić, *Nar. im* – Rad, LXXXI, p. 130.
[4] Mikl., *Pers.*, p. 39; Новак., *op. cit.*, p. 48; Maretić, *op. cit.*, p. 130.
[5] Precum este numit Paştele la slavii sudici – cu excepţia slovenilor – şi, în parte, la slavii orientali. La slavii occidentali, a căror atenţie a fost atrasă, în special, de noaptea Învierii, acelaşi epitet a fost asociat – pentru a denumi sărbătoarea – cu apelativul *нощть*.

Scanned with OKEN Scanner

sună absolut identic cu numele sărbătorii[6]. Astfel, de la un timp, numele Велико[7]-Велика[8] şi derivatele lor ajung să fie consacrate pentru pruncii născuți chiar în zilele Paştelui sau pe aproape de Paşti, fiind simțite de popor ca nişte hipocoristice rezultate prin apocopă de la Великдень. Este vorba, deci, de un antroponim cu totul străin de categoria celor care ne preocupă. Anumite variante ale lui, începând cu formele Велико-Велика însele şi hipocoristicele acestora Величко[9]-Величка[10], ne interesează în mod cu totul special. Încă din timpuri vechi, au luat naştere de la aceste variante – şi probabil şi de la altele, care nu ne sunt atestate astăzi – o serie de derivate hipocoristice prin afereză ca: Лико[11], Лика[12], Личко[13]-Личка[14] (ultimele două putând deriva şi direct de la Лико, Лика). Aceste hipocoristice, fiind foarte populare, au devenit în scurtă vreme nume de sine stătătoare, nemaiamintind nimănui dintre vorbitori numele-prototipuri ale lor. Din acel moment s-au mai putut naşte şi alte variante în cadrul acestei serii. Aşa au apărut de exemplu prenumele masculine Ли́чё[15]-Ли́чьу[16] şi Ли́ча[17], care nu trebuie, desigur, raportate la niscaiva prototipuri

---

[6] Геровъ, РБЯ, V, p. 623.

[7] În prima jumătate a sec. al XVII-lea, este atestat sub anii 1644, 1645, 1647, 1650 (cf. ИНЕМ, I, кн. III-IV, p. 165, 166, 167, 169). În vremea noastră, cf. Бр. Милад., БНП, p. 534; Милетич, СБН, p. 197; Геровъ, РБЯ, V, p. 623; cf. această variantă şi sub forma patronimică „Виликовъ", la anul 1862 în „карнобатска кондика" (ИНЕМ, I, кн. III-IV, p. 208).

[8] În prima jumătate a sec. al XVII-lea, este atestat sub anul 1625 (ИНЕМ, I, кн. III-IV, p. 153); cf. apoi, pentru timpurile mai noi, „кодика" mănăstirii Sv. Ivan Bigor (Сп.БАН, XVI, p. 27, 28, 29, 30, 32, 33); pomelnicul mănăstirii Prečista din Kičevsko (Сп.БАН, XVIII, p. 37, 40); pomelnicul mănăstirii Zografi (Иванов, БСМ, p. 502); pomelnicul Mitropoliei Bucureşti (Венелин, *Вл. болг. гр*, p. 342); „карнобатска кондика" (ИНЕМ, I, кн. III-IV, p. 213; Бр. Милад., БНП, p. 534; СбНУ, XV, p. 194; Геровъ, РБЯ, V, p. 623).

[9] Cf. СбНУ, XXXV, p. 20; Венелин, *Вл. болг. гр*, p. 342; Геровъ, РБЯ, V, p. 623.

[10] Геровъ, РБЯ, V, p. 623; СбНУ, XV, p. 194.

[11] СбНУ, XV, p. 106; Геровъ, РБЯ, V, p. 626.

[12] СбНУ, XI, p. 181; СбНУ, XV, p. 196; Геровъ, РБЯ, V, p. 626.

[13] ИНЕМ, II, кн. III-IV, p. 98; cf. şi povestirea *Не отърва* de Ц. Церковски, în care eroul este „дядо хаджи Личко".

[14] СбНУ, XV, p. 196; Геровъ, РБЯ, V, p. 626.

[15] Геровъ, РБЯ, V, p. 626.

[16] СбНУ, XI, p. 181.

[17] Геровъ, РБЯ, V, p. 626; СбНУ, XV, p. 196.

Scanned with OKEN Scanner

din ciclul variantelor lui Велико, precum ar fi *Величё-*Велича, care nu sunt atestate. Apariția lor își află mai curând explicația în faptul că poporul, în conștiința căruia se pierduse complet filiația Величко > Личко, a imaginat pentru varianta din urmă un prototip Личё-Личьу.

Aceste forme puteau deriva, de altfel, și direct de la varianta Лико. Pe de altă parte, de la Лико a derivat, în mod sigur, prin sufixul antroponimic *-ан*, varianta masc. Ликанъ, care este frecvent atestată la bulgari în sec. al XVII-lea, în listele de pavlichieni din colecția „Lettere antiche", păstrată în arhiva congregației catolice *De Propaganda Fide* din Roma. Aici, sub anii 1627 și 1637, acest antroponim figurează atât ca nume de botez[18], cât și ca nume patronimic masc. și fem. Ликанов[19]-Ликанова[20], designând mai multe persoane din câteva sate. Ликан este atestat, de asemenea, în vremea noastră la bulgarii din Banat, însă având acum funcția de nume de familie[21]. Desigur că, paralel cu această formă antroponimică, bulgarii vor fi cunoscut și corespondenta ei feminină *Ликана, pe care însă n-am întâlnit-o. Nu știm dacă în limba bulgară a existat un derivat prin sufixul *-ан* și de la prenumele Личко. Este foarte probabil însă să fi existat o variantă *Личкан, de vreme ce corespondenta ei feminină Личкана < Личка este atestată în Bulgaria meridională. Aici, într-un cântec de iubire din Ахъръ-Челебийско, aflăm ambele aceste variante feminine raportându-se la aceeași persoană, care este însăși eroina cântecului, o fată deosebit de frumoasă: „Фчера ми срьо́шнах *Ли́чькана*, жеани́м,/ *Ли́чькана* главеани́чькана, жеани́м"[22].

Iar mai departe, eroina este designată prin prototipul acestei variante: „*Ли́чька* еа би́ла плашли́ва"[23]. Sau: „Хáида ма, маічьу, ióглави,/ На *Ли́чька* главеани́чькана"[24]. Apoi, în final, reapare prima

---

[18] Îl aflăm designând 5 persoane diferite (ИНЕМ, I, кн. III-IV, p. 154, 158, 162), din satele: Пети-Кладенци, Беляне și Горно-Лѫжани).

[19] Se raportă la 6 persoane diferite, din Пети-Кладенци și Беляне (cf. ИНЕМ, I, кн. III-IV, p. 154, 159).

[20] ИНЕМ, I, кн. III-IV, p. 154.

[21] Милетич, *Зас. кат. Бълг. Седмигр. Бан.* (СбНУ, XIV, p. 526, nr. 356).

[22] „Ieri am întâlnit-o pe Lička, sufletul meu,/ Pe Lička, logodnica, sufletul meu". (СбНУ, III, p. 55, nr. 26, v. 1, 2).

[23] „Lička a fost sperioasă". (*Ibidem*, p. 55, v. 6).

[24] „Haide, măicuță, însoară-mă,/ Cu Lička logodnica". (*Ibidem*, p. 55, v. 13).

Scanned with OKEN Scanner

variantă: „Пóди ми, máічьу, пóвикаі,/ Пóпувьа и грамати́ци жеани́м,/ С *Ли́чькана* да на веанчеáеат,/ С *Ли́чькана* главеани́чкана, жеани́м,/ Чи ми смеа пуста при́лика”[25].

În fine, pentru a completa seria aceasta de antroponime, amintim şi numele fem. Ли́ца, care pare a fi fost considerat de popor ca prim prototip pentru câteva din variantele feminine ale ciclului în chestiune. Acest prenume ne este atestat, într-un trecut apropiat, în Bulgaria occidentală şi în Macedonia. Miletič ni-l relatează după trei surse din regiuni diferite: după un pomelnic de la mănăstirea Rila[26] şi după altul de la mănăstirea Prěčista din Kičevsko[27], precum şi după „кодика” mănăstirii Sf. Ivan Bigor din Девърско[28].

Antroponimul respectiv figurează, de asemenea, într-un pomelnic slavo-român din arhiva Mitropoliei din Bucureşti, publicat de Venelin[29]. El este înregistrat şi de Геровъ în lista sa de nume bulgare[30]. Nu este exclus ca Ли́ца să fie un derivat prin afereză – ca şi celelalte din serie – de la un nume-prototip cu radicalul *вел-*, şi anume de la o formă feminină ca *Велица, hipocoristic al prenumelui *Вела* sau *Веля*. Dar cum o astfel de variantă n-am întâlnit la bulgari, suntem înclinaţi a crede că Лица îşi trage originea mai degrabă din antroponimul fem. Милица. La fel, varianta Личка ar putea fi tot un derivat prin afereză de la hipocoristicul Миличка. Deşi acest nume este mai specific antroponimiei sârbo-croate decât celei bulgare, el este totuşi bine cunoscut în regiunile occidentale ale Bulgariei şi în Macedonia[31], unde, de altfel, este foarte răspândit şi Велика, împreună cu diferite variante având acelaşi radical.

---

[25] „Du-te, măicuţo, de cheamă/ Popi şi dieci, sufletul meu!/ Să mă cunune cu Ličkana/ Cu Ličkana logodnica, sufletul meu,/ Că suntem grozav de potriviţi”. (*Ibidem,* III, p. 55-56, v. 14).

[26] Милетич, СБН, p. 196.

[27] Сп.БАН, XVIII, p. 38.

[28] Сп.БАН, XVI, p. 32, sub nr. 92.

[29] Венелин, *Вл. болг. гр*, p. 346.

[30] Геровъ, РБЯ, III, p. 16.

[31] Cf. pomelnicul mănăstirii Zogr. (Ивановъ, БСМ, p. 516), numele este atestat în satul Перник; pomelnicul mănăstirii Rila (Милетич, СБН, p. 196), satul Йонус-Бичово; „кодика” mănăstirii Sv. Ivan Bigor (Сп.БАН, XVI, p. 32, 33). Милетич însă ni-l semnalează şi în nord-vestul Bulgariei (СБН, p. 201); cf. şi pomelnicul slavo-român de la Mitrop. Bucureşti (Венелин, *Вл. болг. гр*, p. 346).

Scanned with OKEN Scanner

Din ciclul variantelor relatate de noi, Weigand consideră pe Личо, Лича, Личка drept derivate hipocoristice de la vechiul nume slav, compus, Лютовои[32]. Este greu de acceptat această ipoteză. Explicația numelor respective ca rezultat al unor modificări fonetice destul de complicate, precum şi analogia cu Vičo < Vitomir nu ni se par satisfăcătoare. Dar, înainte de toate, ceea ce ne determină să privim sceptic afirmația lui Weigand este însuşi faptul că în limba bulgară nu cunoaştem nici un vestigiu care să ateste în mod sigur pe Лютовои. Mai acceptabilă ne apare filiația stabilită de Weigand între varianta Лика şi prenumele feminin, deosebit de iubit de poporul bulgar, Иглика- Еглика-Яглика[33]. Însă şi aici facem rezerva că un astfel de nume nu este singurul prototip al lui Лика, ci unul care, alături de Велика, a putut de asemenea contribui la naşterea prenumelui în chestiune. Varianta Лика este atestată şi la sârbi[34], care cunosc la fel ambele nume-prototipuri Велика[35] şi Јаглика [36]. Totuşi, că trebuie preferat ca prototip antroponimul Велика, ne indică în mod precis o variantă ca Лийка, atestată de unul din pomelnicele de la Bucureşti editate de Venelin[37]. În adevăr, aceasta nu poate fi raportată decât la prototipul *Велийка < Велиа[38].

Dar indiferent de originea pe care o au, aceste antroponime sunt interesante pentru aspectele lor fonetice, datorită cărora poporul le-a atribuit anumite semnificații cu totul străine de ele la origine. Astfel, ele au fost de timpuriu asociate cu apelative care prezentau fonetisme asemănătoare: Лико şi Лика au fost asociate cu ликъ, лико şi лика; Лица cu лице; Личо-Личу, Лича, Личко, Личка cu epitetul личен-лична şi cu o serie de apelative ca: личба, личбина, личота, личотия şi chiar личность. Şi aşa, subst. „ликъ", care designează

---

[32] Weigand, *Bulg. Rufn.* – *ув.* XXVI-XXIX, p. 134.
[33] *Ibidem*, p. 138.
[34] Cf. „Лика Удовица", în arhiva din Budapesta, sub anul 1720 (ГСУД, 2-ги од., књ. III, p. 253, nr. 215. Vezi şi RJA, VI, p. 89); Новак., *Пом.* – ГСУД, XLII, p. 73.
[35] Новак., *Пом.* – ГСУД, XLII, p. 48; Вук, *Pj.*, p. 59.
[36] Вук, *Pj.*, p. 253; Новак., *Пом.* – ГСУД, XLII, p. 113; RJA, IV, p. 408; Maretić, *Nar. im.* – Rad, LXXXII, p. 73.
[37] Венелин, *Вл. болг. гр*, p. 346.
[38] Вукад., *Сп.* – СбНУ, XV, p. 194; Геровъ, РБЯ, V, p. 623.

Scanned with OKEN Scanner

chipul omenesc cum este el în natură[39], are uneori şi sensul de portret, de imagine zugrăvită a unui personaj uman sau chiar divin[40]. Or, un apelativ cu semnificaţie analoagă, cum este „икона", a fost generator de antroponim, fiind prototipul prenumelui feminin Икония[41]. Şi „икона" a dat naştere acestui nume nu atât datorită sensului său religios, cât celui profan; căci, în concepţia populară, imaginea zugrăvită a unei icoane reprezintă un ideal de frumuseţe. La fel, „ликъ" a putut contribui la crearea unei atmosfere semantice similare în jurul prenumelor Лико, Лика. Dar, în special la fixarea variantei antroponimice bulgare Лика, a avut un netăgăduit rol apelativul cu fonetism identic „лика". Nu ne gândim la sensul său din vorbirea curentă – „ceea ce e asemenea", „ceea ce e pereche" – ci la un sens întrucâtva diferit, derivat al aceluia pe care îl întâlnim frecvent în poezia populară bulgară. Este vorba despre „лика", asociat de obicei cu „прилика", apelativ care – în afară de semnificaţiile obişnuite – exprimă uneori şi ideea de frumos[42], ca în proverbul: „у кѫщѫ слога, у момѫ *прилика*"[43].

Expresia „лика-прилика" desemnează, în folclorul bulgar, pe partenera ideală pe care şi-o poate dori un flăcău şi, mai rar, şi pe partenerul ideal pentru o fată. Din numărul bogat de exemple pe care-l oferă poezia populară bulgară, ne mărginim a cita numai câteva ca să ilustrăm cele afirmate.

Eroul unei balade din Macedonia, dorind să se însoare, caută o fată frumoasă pe potriva lui: „лика-прилика". Dar aceasta este aşa de greu de aflat, încât cântecul – servindu-se de motive specifice basmului – ni-l arată pe tânăr luând toiag de fier şi încălţând opinci de fier, pentru a colinda lumea timp de nouă ani până să-şi realizeze în cele din urmă idealul său: „Направи Стоян, Стояне,/ Направ' железницѫ рвули,/

---

[39] Геровъ, РБЯ, III, p. 13.
[40] *Ibidem*; Дюв., СБЯ, p. 1123.
[41] Вукад., *Сп.* – СбНУ, XV, p. 196; Геровъ, РБЯ, V, p. 625; cf. şi la sârbi: Новак., *Пом.* – ГСУД, XL, p. 65; Вук, *Pj.* p. 239.
[42] Геровъ îi dă ca echivalente pe „хубость", „хубавина", „гыздавина", „гыздавость", „гыздавосиа", „лѣпота" (cf. РБЯ, IV, p. 276, *sub voce* „прилика", nr. 4).
[43] „La o casă, armonie; la o fată, frumuseţe" (cf. РБЯ, III, p. 79, *sub voce* „мома"; *Ibidem,* IV, p. 276, *sub voce* „прилика"; *Ibidem,* V, p. 193, *sub voce* „слога").

Scanned with OKEN Scanner

Още железна туяга/ Чи тръгналъ Стоянъ да търси/ Да търси *лика прилика*./ Ходилъ е Стоянъ, ходилъ е/ Ходилъ е девятъ години,/ Пакъ си Стоянъ не намери/ За себе *лика, прилика*./ Чи си отиде младъ Стоянъ/ Въ Боричъ касаба голѣма,/ И тамъ е Стоянъ намерилъ/ За себе *лика прилика*,/ Намерилъ Ганка Бѣлканка"[44].

Eroul unui cântec epic din Горно-Джумайско, viteazul Дойчинъ – neaflând nicăieri o fată a cărei frumusețe să fie pe potriva frumuseții şi a vitejiei lui – întreabă soarele, care vede toate pe lume, dacă nu cumva a văzut el o asemenea fată: „– Сънчице, іасно огрево/ Като грееш на високо,/ Та па ми гледаш далеко,/ Виделі ле си на мене,/ На мене *лика, прилика*/ И моіата убавина?"[45] Soarele îi răspunde c-a văzut-o: „– Доічине, вреден іуначе!/ Та видело сам, видело,/ Тебе *лика* и *прилика*/ И тфоіата убавина,/ Убава Мара Морофка"[46].

Mai departe, balada povesteşte despre această fată – *лика-прилика* lui Дойчин – că este aşa de frumoasă încât, atunci când o vede, eroul are iluzia că în fața sa este soarele însuşi: „Не ie Мара, но ie іасно сънце"[47]. Or, este ştiut că, în creația folclorică, această comparație exprimă un superlativ de frumusețe umană. Expresia „*лика-прилика*" apare, la bulgari, şi în cântecele rituale ale nunții, unde se referă, adesea, la amândoi mirii, prezentându-i ca pe perechea ideală: „Заправи царът мостове,/ Ше мине млада войвода,/ Не мина млада войвода/ Най мина Драган и Златка/ Че са си *лика прилика*/ Като два стърка иглика"[48]. Sau, după un alt cântec nupțial:

---

[44] „Făcutu-mi-şi-a Stoian,/ Şi-a făcut opinci de fier,/ Ba şi-un toiag de fier [şi-a făcut]/ Şi-a pornit [în lume] Stoian să caute,/ S-o cate pe ursita lui./ Umblat-a Stoian, mi-a umblat,/ Umblatu-mi-a nouă ani;/ Dar Stoian tot nu şi-a aflat/ Pe fata cea ursită lui./ Şi mi se duse tânărul Stoian/ În Borič, în târgul cel mare./ Acolo-mi află [în sfârşit]/ Pe fata ce-i era ursită,/ Află el pe Ganka Bĕlkanka". (Бр. Милад., БНП, p. 106-107, nr. 76, v. 1).

[45] „– Soare, izvor de lumină,/ Cum luminezi tu pe sus/ Şi cum îmi priveşti pân-departe,/ Nu cumva văzutu-mi-ai/ O fată potrivită cu mine/ Şi cu mândrețea mea?" (СбНУ, XII, p. 78, nr. 7, v. 3).

[46] „– Doĭcine, viteaz de ispravă!/ Văzut-am eu, cum să nu văd,/ Pe fata potrivită cu tine/ Şi cu mândrețea ta,/ Pe Mara Morofka, frumoasa" (*Ibidem*, v. 12).

[47] „Nu e Mara, ci-mi e luminosul soare". (*Ibidem*, v. 32).

[48] „Poduri au construit împăratul/ Ca să-mi treacă un tânăr voievod./ N-a trecut un tânăr voievod,/ Ci-au trecut Drăgan cu Zlatka:/ Aşa-s de potriviți amândoi,/ Ca două crenguțe de-aglice" (cf. Анг.-Вак., КНЛ, p. 216-217, nr. 180, sub 3, v. 1).

Scanned with OKEN Scanner

„Карамфил китка кичена!/ Дали на Пена кичена!/ Карамфил китка леена!/ На челото ти, Драгане,/ Че сте си *лика прилика*/ Като два стръка иглика”[49].

Pe de altă parte, imaginea celor două crenguțe de „иглика”, pe care – în cântecele populare bulgare – o întâlnim așa de frecvent juxtapusă expresiei „лика-прилика”, din motive euritmice, va fi influențat, probabil, și ea procesul genetic al variantei antroponimice Лика < Иглика, ca hipocoristic al acestui din urmă prenume feminin.

Rareori întâlnim în folclorul bulgar și apelativul „лика” singur, cu aceeași semnificație ca și „лика-прилика”, precum este, de exemplu, într-o baladă macedoneană care povestește că eroul umblă mult timp până să găsească fată pe plac: „Янкула си явна коня/ Да ми баратъ уба не’ста/ Не’ста *лика* спроти себе./ Отъ ке сѫнце угревяше,/ Нигде мома не ареса/ Туку ми пойде Янкула/ Кѫде сѫнце за’одвеше,/ Найде Яника девойка”[50].

Menționăm că și apelativul neutru „лико”, care, în mod obișnuit, înseamnă „față”[51], are uneori sensul pe care l-am relatat pentru „лика” sau „лика-прилика”. Un fragment de cântec popular citat de Геровъ – fără a ne indica locul de proveniență – ilustrează clar acest sens: „Сака Димо *лико* да си тражи;/ Ходилъ Димо доръ на девятъ села,/ Нигдѣ Димо *лико* не аресалъ;/ На десято село Сараево,/ Тамъ си нашелъ лико спроти него”[52]. Având în vedere că acest apelativ va fi fost întrebuințat în același chip și referitor la un bărbat, este probabil ca el să fi contribuit de asemenea, într-o oarecare măsură, la fixarea variantei masculine „лико”.

---

[49] „Mândru bucheţel de garofiţe!/ Oare pentru Pena-i pregătit!/ Bucheţel turnat din garofiţe,/ Pe fruntea ta, măi Drăgane,/ Că-mi sunteţi leit potriviţi,/ Ca două crengi de-aglice”. (Cf. *Ibidem,* p. 218, nr. 180, sub 9, v. 1). Deși ultimele două cântece citate de noi sunt prezentate de editori drept „препевки” (cf. *Ibidem,* p. 215), ele sunt, la origine, cântece nupțiale. Anumite elemente rituale, specifice datinii nunții, dovedesc clar aceasta.

[50] „Pornitu-mi-a Iancul călare/ Să cate-o mireasă frumoasă,/ Mireasă potrivă cu dânsul./ Dincotro soare răsare,/ N-a fost nici o fată să-i placă/ Atunci, plecatu-mi-a Iancul/ Încotro soare apune/ Și-a găsit-o pe fata Ianica”. (Бр. Милад., БНП, p. 164, nr. 110, v. 15).

[51] Илиевъ, *Сб.*, p. 244, nr. 198, v. 18, 22.

[52] „Dimo vrea să-și afle o mândră pe potrivă;/ A umblat el până-n nouă sate,/ N-a fost însă mândră ca să-i placă./ În al zecelea sat, tocma-n Saraievo,/ Găsi Dimo mândră pe potrivă” (Геровъ, РБЯ, III, p. 12).

Scanned with OKEN Scanner

În ceea ce priveşte varianta feminină Лика, nu este exclus ca răspândirea ei, dacă nu chiar şi apariţia, să-i fi fost stimulată uneori şi de „белолика". În adevăr, acest epitet compus, favorit folclorului bulgar – în special cântecelor de iubire – este juxtapus de obicei vreunui apelativ care o designează pe fată sau vreunui prenume feminin, exprimând una din calităţile esenţiale ale unei femei frumoase după concepţia populară. Astfel, de exemplu, într-un cântec ritual în uz la datina *Lazariţelor*, din regiunea Кичевеко, eroina este numită „*белолика* Велика"[53].

Varianta fem. *Лица* a fost fără îndoială asociată de poporul bulgar cu apelativul neutru „лице". Este un fapt banal să amintim rolul esenţial pe care-l are *faţa* la orice popor, nu numai la definirea personalităţii unui individ uman, dar chiar la determinarea frumuseţii sale şi în special a frumuseţii unei femei. De aici şi proverbul „лице мома продава"[54] sau „лицето го продаа девоічето"[55] – adică frumuseţea feţei este cea care o recomandă pe fată atenţiei peţitorilor şi-i asigură un măritiş grabnic. Dar „лице", în afară de sensul de „faţă" îl mai are adesea şi pe acela de „figură zugrăvită", „portret", care a putut favoriza şi mai mult încă sugestiile de frumuseţe în jurul prenumelui feminin omonim Лица. Un pasaj dintr-un duios cântec liric macedonean, care cântă despărţirea a doi tineri soţi pe o perioadă îndelungată, ilustrează perfect sinonimia apelativului „лице" cu „икона". Soţia – încredinţând soţului, care pleca, fotografia ei – îi recomandă ca, atunci când îi va fi dor, s-o privească: „На ти Димо, клаи, Димо, мое *лице* въ пазуа,/ Кога тебе ке ти текнитъ эа любов-та венчана,/ Тогай, Димо, ржка пикни та извади *икона*,/ Мене гледай, въ тебе мисли, какъ душа въ една снжга"[56].

Dar, pentru problema ce urmărim, cel mai important element lexical din toată familia acestor cuvinte cu radicalul comun *лик-* este epitetul личен-лична, care ne introduce în însuşi centrul conceptului de frumuseţe umană[57]. Trebuie, totuşi, să facem de la început rezerva că aceasta are loc

---

[53] „Velika cea dalbă la faţă" (СбНУ, V, p. 26, nr. 9, v. 7).
[54] „Faţa o vinde pe fată", din Dupničko (СбНУ, X, p. 172).
[55] СбНУ, IV, p. 223, nr. 1331 (din Prilĕp).
[56] „Na-ţi bre Dimo, pune, Dimo, chipul meu în sânu-ţi,/ Când îţi vei aduce aminte de dragostea cu cununie,/ Atunci, Dimo, vâră mâna şi scoate icoana,/ Priveşte-mă, gândeşte la mine, ca un suflet într-un singur corp". (Бр. Милад., БНП, p. 454, nr. 494, v. 14).
[57] Геровъ, referitor la sensul de frumos, îi dă drept corespondente pe „гыздавый", „хубавый", „лѣпый", „левентъ" (cf. РБЯ, III, p. 17; cf. şi Дюв., СБЯ, p. 1129).

Scanned with OKEN Scanner

numai în parte şi cu deosebire în anumite regiuni bulgare. În adevăr, sensul de frumos este numai unul din sensurile epitetului respectiv şi, deşi el pare a fi răspândit în cea mai mare parte din Bulgaria, nicăieri nu este mai în uz ca în regiunile macedonene. Ar fi greu de precizat în mod sigur dacă o asemenea semnificație este din cele mai vechi sau dacă este o derivație mai târzie dintr-o alta.

Din sensul general cunoscut al epitetului – de „important", „distins", „de frunte" (alături de sensul de „personal", „individual")[58] – s-a putut uşor ajunge la nuanța „distins prin frumusețe", şi apoi la sensul de frumos. Pe de altă parte, nimic mai simplu şi mai logic ca acest epitet, al cărui prototip este apelativul „ликъ" – corespondentul lui „лице" şi ca sens şi în ce priveşte radicalul – să fi dezvoltat din timpurile cele mai vechi, ca o semnificație primară chiar, un astfel de sens, dat fiind rolul hotărâtor pe care-l are şi l-a avut totdeauna fața, când este vorba de a aprecia frumusețea unei persoane. Dar să vedem ce spune folclorul cu privire la sensul în chestiune al epitetului ce ne preocupă. Eroina unei balade macedonene – sora regelui din legendara cetate Леген-град – este atât de renumită prin frumusețe, încât pământul întreg se războieşte din pricina ei. De aceea şi este calificată ea cu epitetul „лична": „Стретъ Легена, лична Ангелина,/ Ангелина краль Богдану сестра./ За нея сѣ земя не мируетъ"[59].

Iovana, eroina unei alte balade din Macedonia, este de asemenea o fată căreia i s-a dus faima-n lume de frumoasă: „Печула ми сѣ Іована,/ С Убавина, гиздовина/ На се-та земя сѣ прочу"[60]. Datorită acestei calități, ea este numită consecvent, în cântece, „лична Іована"[61] sau „лична Іова"[62]. Într-un cântec cu subiect demonologic, frumoasa eroină – o tânără nevastă, care este răpită de „юди", nişte zâne răufăcătoare – este invocată prin refrenul: „Стойно ле, *лична невесто*!"[63]

---

[58] Weigand-Dor., БНР, p. 172; Marcoff, БфР, p. 219; Геровъ, РБЯ, III, p. 17.
[59] „În cetatea Lèghen, mândra Anghelina,/ Anghelina, sora craiului Bogdan./ Pentru ea se războieşte lumea". (Бр. Милад., БНП, p. 395, nr. 341, v. 6).
[60] „I s-a dus vestea Iovanei/ Pentru mândrețea şi frumusețea ei,/ I s-a dus vestea-n toată lumea". (*Ibidem*, p. 108, nr. 77, v. 11).
[61] *Ibidem*, p. 107-108, v. 1, 7, 66.
[62] *Ibidem*, p. 108, v. 53, 54, 62, 81.
[63] „– Stóĭno, frumoasă nevastă!" (*Ibidem*, p. 20, nr. 20, v. 1, 23).

Scanned with OKEN Scanner

Epitetul nostru, referitor la fete sau femei, s-a fixat şi în proverbe, de exemplu: „Който има *личнѫ женѫ*, не му трѣбва иконѫ дома”[64] – adică, dacă un bărbat are soţie frumoasă, are ce privi şi admira acasă, ba chiar are şi la ce se-nchina. Imaginea icoanei, juxtapusă unei asemenea soţii – şi încă pentru a o repudia ca pe ceva inutil – exprimă un grad excepţional de frumuseţe feminină. Un sens întrucâtva analog au şi următoarele versuri – cu caracter sentenţios de autentic proverb – dintr-un cântec macedonean de la Prilep, în uz la horă: „Кои шчо има *лична жена*,/ Да не оди на панагьур/ Дома му ie панагьуро”[65].

Dar, precum am relatat aiurea, la bulgari există şi proverbe care bagatelizează frumuseţea feminină. Într-unul din acestea, femeia frumoasă este designată de asemenea prin epitetul în chestiune: „Не фа́ли ми лична́ жена, ами У́мна!”[66] În situaţii analoage, epitetul nostru apare şi în basme, în special în cele din Macedonia. Astfel, un basm din Bitolsko povesteşte despre fiica unui boier mare: „Таia беше *многу лична*, немаше друга поубаа од неа во ни една царштина на земьата”[67]. Într-un alt basm macedonean, din Voden, soarele – luat ca arbitru de trei surori frumoase – este întrebat de acestea: „– Коа уд нас трите сестри е *по-лична*?”[68]. Soarele răspunde: „– И гулемата е у́бава и средната е у́бава, ама кату мале́чката не ки сѫ наіде *по-лична* у дуіната”[69].

Este interesant că soarele, pentru a le califica pe cele două fete mai vârstnice şi mai puţin frumoase, se foloseşte de epitetul de uz general „убава”, în timp ce, pentru cea mai frumoasă dintre ele, întrebuinţează epitetul „лична”, care transpune aici, în bulgăreşte, pe „güzel” din calificativul „dunja- güzel”, consacrat în unele basme sud-slave

---

[64] „Cine are soţie frumoasă, n-are nevoie de icoană-n casă” (Геровъ, РБЯ, III, p. 17).

[65] „Cine are mândră soaţă,/ Nu mai meargă-n iarmaroc,/ C-are-n casă iarmaroc”. (СбНУ, VIII, p. 122, v. 8-10).

[66] „Nu-mi lăuda mie pe femeia frumoasă, ci pe cea-nţeleaptă!” (cf. *Ibidem,* IV, p. 230, nr. 1658).

[67] „Asta era tare frumoasă, nu se afla alta mai frumoasă ca dânsa în nici o împărăţie din lume”. (*Ibidem,* XIX, p. 9).

[68] „– Care-i cea mai mândră dintre noi tustrele surorile?” (*Ibidem,* III, p. 228).

[69] „– Şi cea mare e frumoasă, şi cea mijlocie e frumoasă; dar ca cea mică nu s-o afla alta mai mândră-n lumea toată” (cf. *Ibidem*).

Scanned with OKEN Scanner

frumuseții feminine ideale. Dar alternanța dintre epitetele „хубава" și „лична", raportate la o fată sau o tânără femeie, într-unul și același produs folcloric, nu este la bulgari un fenomen neobișnuit. Astfel, într-o baladă despre două tinere neveste, pe care un arnăut vrea să le răpească pentru frumusețea lor excepțională, ele sunt calificate prin epitetul în chestiune: „Богъ го убилъ Гьорги Арнауче!/ Що пособралъ се одбрана войска,/ Да ми грабитъ *лична Митреица*,/ Да ми грабитъ *лична Стефоица*"[70]. Într-un vers precedent însă, aceleași eroine sunt numite „*убави невести*"[71]. Într-o altă baladă, despre „Момчула войвода", care piere prin trădarea soției necredincioase, al doilea personaj feminin – de-o contrastantă perfecțiune în comparație cu primul – este devotata și frumoasa soră a eroului. Acesteia i se spune în cântece când „*убава девойка*"[72], când „*лична мома*"[73].

Uneori, epitetul „лична" este întrebuințat chiar simultan alături de „хубава", la adresa aceleiași persoane. Așa, într-un cântec liric de iubire – pe care l-am citat deja aiurea în altă ordine de idei – flăcăul, îndrăgostit pătimaș, îi propune eroinei să fie robul ei timp de trei ani, numai s-o poată privi și să-și delecteze astfel ochii cu frumusețea ei. El i se adresează acestei fete: „– Ой ти *моме, хубаво и лично*,/ Робъ ти бвидамъ до три години/ За да ти видамъ рамната става,/ Цжрните очи, тонките веги"[74].

Dar, putem ilustra cu un exemplu din folclorul poetic și cazul când epitetul „лична" figurează alături de ambele epitete mai importante care exprimă ideea de frumos „хубава" și „лепа". Astfel, într-un cântec liric macedonean de iubire, este vorba despre un tânăr care – ascuțind o pană de scris, pe când trecea prin fața lui o mândrețe de fată – își răneşte mâna. Fiind întrebat de doi şoimi dacă-l doare tare,

---

[70] „Ucigă-l Domnul pe Gheorghe Arnăutul!/ Că-mi adună el oaste tot aleasă,/ Să-mi fure pe frumoasa Mitruleasă,/ Să-mi fure pe frumoasa Ștefuleasă". (Бр. Милад., БНП, p. 97, nr. 68, v. 9).

[71] *Ibidem*, v. 6.

[72] *Ibidem*, p. 160, nr. 105, v. 135.

[73] *Ibidem*, v. 140.

[74] „– Hei, tu fată mândră și frumoasă/ Intru rob la tine pe trei ani,/ Ca să mă uit la statul tău cel drept,/ La negri-ți ochi și cu subțiri sprâncene". (*Ibidem*, p. 402, nr. 360, v. 1; reprodus și de П.П. Слав, КП, p. 50, nr. 37).

Scanned with OKEN Scanner

el le răspunde că nu-l doare mâna, ci inima după frumoasa Materina: „Що помина *лична Материна*,/ Та що бъше *лепа* и *убава*!/ Како бъше *лепа* и *убава*,/ Така бъше лепо променатa"[75]. Din versuri ca cele citate, se pot trage concluzii asupra sinonimiei epitetului „личен-лична" cu „хубав-а" şi „леп-а", dar şi asupra unor nuanţe distincte de „frumos", exprimate de „личен" în comparaţie cu celelalte epitete care redau aceeaşi idee generală.

Dar, în limba bulgară şi în special în textele folclorice, nu aflăm epitetul în chestiune referindu-se numai la fete şi tinere femei, ci şi la flăcăi şi în genere la tineri bărbaţi, ba adesea chiar şi la copii. Astfel, într-un basm din Prilep, se povesteşte despre un băiat: „детето от вдоицата било *многу лично*"[76]. Într-un cântec liric din Tetovsko, este vorba despre un flăcău numit „личен Миаил"[77]. Iar, într-un alt cântec macedonean, eroului – îndrăgostit de o fată nespus de frumoasă – frumos şi el, i se spune „личен Иво"[78].

În balada cu tema Lenore, când sora măritată departe îl vede venind pe fratele strigoi, pe care-l ştia foarte chipeş altădată, se miră că-i aşa de slab şi urât, şi-l întreabă: „– Леле брате, мило брате,/ Що си олку расипано?/ Лели бъше ти *по-личенъ*/ Ти от сите деветъ браки!"[79] Iar fratele, care murise cu trei ani mai înainte de ciumă, îi răspunde: „– Море сестро, мила сестро,/ Како да сумъ, сестро, *личенъ*?/ Ево иматъ три години,/ Боленъ лежа на постели"[80]. Iar balada cu subiect legendar-hagiografic – despre isprava eroică a Sfântului Gheorghe drakontoktonul – acesta este numit mereu „*личенъ* свъти Георги"[81] sau „*лична* делiа"[82].

---

[75] „Că-mi trecu frumoasa Materina,/ Da ce mândră şi drăguţă-mi fuse!/ Cum era de mândră şi drăguţă,/ Tot aşa-mi era ea de frumos gătită". (Бр. Милад., БНП, p. 426, nr. 418, v. 15).

[76] „copilul văduvei era tare frumos". (СбНУ, XI, p. 120).

[77] *Ibidem*, p. 54, nr. 8, v. 2.

[78] Бр. Милад., БНП, p. 425, nr. 418, v. 4.

[79] „– Frăţioare, fratele meu drag,/ Cum de eşti aşa de tras la faţă?/ Doar cel mai frumos erai/ Dintre toţi cei nouă fraţi!" (*Ibidem*, p. 318, nr. 200, v. 63).

[80] „– Mări, soro, dragă surioară,/ Cum să mai fiu frumos soro?/ Iată că-s trei ani de-acuma,/ De când zac bolnav la pat". (*Ibidem*, v. 68).

[81] „mândrul Sfântul Gheorghe" (*Ibidem*, p. 30-32, nr. 31, v. 63, 103, 124, 147).

[82] „frumosul oştean" (*Ibidem*, v. 84, 93).

Scanned with OKEN Scanner

Un basm din Bitolsko – cu tema tânărului rob, care-şi vinde sufletul dracului ca să-şi asigure o viaţă mai uşoară – povesteşte cum eroul, scăldându-se într-un lac miraculos, a devenit „многу убав и *личен*”[83]; iar, în final, cum, prin putere diavolească, şi-a schimbat chipul femeiesc de slujnică în cel al unui tânăr bărbat „*личен* и *наі-личен*, што да немат други ко него на светот”[84]. Apoi, după ce-şi sărbătoreşte nunta cu fata fostului său stăpân, i se naşte – la timpul cuvenit – un băiat care este „и тоі *личен* као што беа татко му и маіка му”[85]. Relatăm epitetul nostru, cu acelaşi sens, şi în forma de plural – raportat la nişte flăcăi – după o listă de vocabule din graiul regiunii Nevrokor, din sud-vestul Bulgariei: „да съ хрàнет тези мòмчета с цàрцките іàстиа за да стàнат *лùчни*”[86]. Precum se vede, acest pasaj este extras tot dintr-un basm.

Dar documentele folclorice ne atestă existenţa acestui uz semantic, referitor la un tânăr bărbat, şi în extremitatea opusă a teritoriului de limbă bulgară, şi anume tocmai în nord-estul Bulgariei, în regiunile dobrogene. Astfel, un colind de flăcău din Varnensko – cu vechea temă epică a mamei care-şi caută fiul – povesteşte cum aceasta, întâlnind soarele şi apoi luna, îi întreabă dacă n-au văzut pe băiatul ei, identificat în colind cu „крали Марко”, eroul popular favorit. La replica astrelor că nu-l cunosc, mama îl descrie prin trăsăturile lui cele mai caracteristice, arătându-l ca pe un bărbat frumos fără seamăn: „– Моіта синка *твжрде лична,/ Твжрде лична* и *прилична*:/ На чело му іасно слжнце,/ На гжрди му іасен мехиц,/ На ржка му прстен грее”[87]. La fel răspunde soarelui mama, într-o variantă a acestui colind din Добричко: „Moia Маркж твжрдьа личен,/ Твжрдьа *ли́чен* тоі *прили́чин*,/ На гжрди му і іасин месиц,/ На плишти́ му і іасни звизди́”[88].

---

[83] „tare frumos şi mândru” (СбНУ, XIX, p. 12).
[84] „frumos şi prea frumos, încât nu se mai află altul ca dânsul pe lume”. (*Ibidem*, p. 14)
[85] „şi acesta frumos, cum era şi tatăl lui, şi mama lui”. (*Ibidem*)
[86] „să fie hrăniţi aceşti băieţi cu mâncările cele împărăteşti ca să se facă frumoşi”. (Cf. МП, VIII, кн. 2, p. 123).
[87] „– Fiul meu e frumos tare,/ Frumos tare, mândru tare:/ Pe fruntea lui, sfântul soare,/ Pe piept, luna luminoasă,/ Şi-un inel sclipeşte-n deget”. (СбНУ, VII, p. 10, nr. 11, v. 19).
[88] „Marcul meu e frumos tare,/ Frumos tare, mândru tare:/ Pe pieptu-i, stă luna plină;/ Iar pe umeri, stele lucii”. (*Ibidem*, IV, p. 7, nr. 9, v. 16).

Scanned with OKEN Scanner

Iar într-o colindă din Dobrogea de nord – unde, tema fiind mai bine adaptată la finalitatea datinii, în locul lui „Krali Marko" apare numele flăcăului colindat – mama îi întreabă chiar pe colindători dacă n-au văzut cumva pe fiul ei. Răspunzându-i că nu-l cunosc, mama li-l descrie astfel: „– Мойтѫ й синкѫ *лич-прилѝчън*,/ Нѫ глъвѫ му ясіън месіъц,/ Нѫ гърдѝ му светлѫ звиздѫ,/ Нѫ кръстѫ му тънкѫ сабіѫ"[89]. Prin urmare, şi pe planul genului masculin există suficiente probe – în ceea ce priveşte epitetul „личен" – că substratul apelativ a putut întreţine o atmosferă semantică bazată pe ideea de frumos în jurul unor prenume ca Личо-Личу, Лича, Личко.

Dar, pentru a completa substratul apelativ, pe care se sprijină etimologia populară în noua interpretare dată ciclului de antroponime mai sus prezentate, este nevoie să mai menţionăm o serie de substantive abstracte cu acelaşi radical şi cu acelaşi sens ca şi cele examinate până aici. Unul din acestea este „личба", între ale cărui diferite nuanţe semantice, aceea de „frumuseţe" – „хубость", „гыздосия", „лѣпота"[90] – nu pare a fi cea mai secundară. Vom ilustra aceasta citând ca exemplu o variantă macedoneană a cântecului liric, general răspândit la bulgari, despre fata excepţional de frumoasă, care stârneşte admiraţia celor ce-o văd. Un flăcău, îndrăgostit de ea, o-ntreabă: „– Кажи, Велико, кажи ми,/ Кой ти ѭ даде *личба-та*?/ Даль си отъ Бога паднала?/ Далъ си отъ земя никнала?"[91]

Nu este fără interes să amintim că acestei eroine i se atribuie în cântece şi epitetul „дульберъ", într-o apostrofă iniţială: „– Велико *дульберъ* Бугарко,/ Велико една на мама!"[92] Aceeaşi semnificaţie ca şi „личба" are şi derivatul său „личбина". Ea reiese foarte clar din următorul proverb bulgar: „Богатина до пладнинѫ;/ *Личбина* до вѣчнинѫ"[93]. Acest proverb constituie încă o probă despre chipul cum apreciază poporul bulgar frumuseţea umană şi în special frumuseţea

---

[89] „– Fiul meu e frumos, mândru:/ Pe capul lui, luna plină,/ Iar pe pieptu-i, stele lucii,/ La şold, sabie uşoară". (*Ibidem*, XXXV, p. 73, nr. 38, v. 24; reprodus şi de Анг.-Вак., *Нар. лир*, p. 53, nr. 32).

[90] Геровъ, РБЯ, III, p. 17; Дюв., СБЯ, p. 1129.

[91] „– Spune, Veliko, ia spune-mi,/ Cine mi-ţi dete mândreţea?/ Oare din cer ai picat?/ Sau din pământ răsărit-ai?" (Бр. Милад., БНП, p. 401, nr. 356, v. 10).

[92] „– Veliko, mândră bulgarcă,/ Veliko, una la mamă!" (*Ibidem*, v. 1-2).

[93] „Bogăţia [ţine] până-n prânz, frumuseţea însă până-n veci!" (Геровъ, РБЯ, III, p. 17).

Scanned with OKEN Scanner

feminină. Relatăm, de asemenea, apelativul feminin „личотá" şi derivatul său perfect sinonim „*личотия*"[94]. Foarte caracteristice pentru sensul lor sunt nişte proverbe bulgare, care conțin simultan şi epitetul cu acelaşi radical şi exprimând aceeaşi idee: „*Ли́чната мóма* со *личóтата* ce лрóдаа"[95] sau „*Ли́чната мóма* ce голéмеит со *личóтата*"[96]. Chiar şi apelativul „личность", care de obicei este întrebuințat pentru a defini personalitatea unui individ uman, are adesea sensul de „frumusețe"[97].

În baza celor mai sus expuse, cu privire la semnificația epitetului личен-лична şi a numeroaselor apelative cu acelaşi radical, susținem că ciclul de variante antroponimice discutate – Лика, Лико, Ликан, Лица, Личо, Лича, Личко, Личка, Личкана – poate fi considerat, în mod indiscutabil, ca o expresie a conceptului de frumusețe umană în domeniul antroponimiei bulgare. Evident, am clasificat respectivele variante la această categorie numai sub rezerva că n-avem a face cu nişte nume detaşate dintr-o asemenea realitate semantică chiar de la origine, adică din faza trecerii de la apelative la aspectul şi funcția de antroponime; ci cu prenume de origine antroponimică, devenite, prin intermediul etimologiei populare, cu totul alte nume decât prototipurile lor, cu care au pierdut orice legătură. În urma unei noi interpretări – datorate sugestiilor venite de la apelative care aveau aparent aceeaşi temă – ele vin să se încadreze oarecum prin adopțiune în cercul prenumelor născute din ideea de frumos raportată la om.

Variantele antroponimice mai sus discutate trebuie să fi fost într-o vreme deosebit de cultivate la slavii bulgari, deoarece ele sunt printre cele care au avut o apreciabilă influență asupra antroponimiei româneşti. Această influență însă, la români, nu se bazează pe vreo interpretare semantică în sensul ideii de frumos de tipul celei bulgare şi nici pe vreo asociere cu apelative sau nume autohtone mai agreate; ci – după cât se pare – pe popularitatea respectivelor variante în țara de origine, la epoca împrumutului. Trebuie, totuşi, să ținem seama şi de faptul că, date fiind relațiile strânse de conviețuire ale bulgarilor cu românii în cursul Evului Mediu, au existat printre români elemente bilingve, care vor fi fost tot aşa

---

[94] Cf. Геровъ, *Ibidem*.
[95] „Fata frumoasă cu frumusețea se vinde" (СбНУ, IV, p. 223, nr. 1332; cf. şi Геровъ, РБЯ, III, p. 17).
[96] „Fata frumoasă se fudulește cu frumusețea" (СбНУ, IV, p. 223, nr. 1333).
[97] Cf. Геровъ, РБЯ, III, p. 17.

Scanned with OKEN Scanner

de sensibile la fenomenul semantic bulgar, întocmai ca nişte bulgari autentici. Acestea vor fi contribuit într-o măsură mai eficace decât altele la răspândirea numelor în chestiune.

Evident, după momentul împrumutului – atâta timp cât vor mai fi fost de uz curent la români – aceste antroponime au avut şi aici ca suport o preferinţă specială a poporului pentru ele, adică o modă a lor. Ele nu sunt printre cele mai vechi nume împrumutate de către români de la slavii sudici. De aceea, am şi ezitat a le considera drept un rezultat al cunoscutului proces istoric de compactă românizare a elementelor slave din cuprinsul spaţiului etnic românesc. În orice caz, antroponimele de origine bulgară – din ciclul celor anterior examinate – au, la români, o vechime respectabilă. Noi le raportăm către sfârşitul Evului Mediu, când relaţiile între grupurile dialectale româneşti din nordul şi din sudul Dunării erau încă destul de strânse. Supoziţia noastră se sprijină pe faptul că aceste nume sunt cunoscute atât dialectului dacoromân, cât şi celui aromân. În primul dialect, de mult nu mai sunt în uz decât ca nume de familie; în al doilea însă, ele au până în momentul de faţă şi funcţia de pronume.

Astfel, după una din listele de nume ale lui Caragiani, varianta Liciu este atestată ca prenume pentru 3 persoane din Nijopoli, aparţinând la 3 familii diferite: Liciu Bajdechi[98], Liciu Spânu[99] şi Liciu Şeru[100]. Într-o altă listă, referitoare la aromânii din dialectul fârşerot – numiţi de greci 'Αρβανιτόβλαχοι – Caragiani îl înregistrează cu aceeaşi funcţie: Liciu Piliu Beza[101]. Dar, după alte liste de nume, ale aceluiaşi, Liciu este atestat la aromâni – şi anume la fârşeroţi – de asemenea ca nume de familie: Tegu Liciu[102] din Băiasa, în munţii Pind, şi Costa Liciu[103], din apropiere de Veria. Este vorba, evident, de un vechi nume de botez trecut prin funcţia patronimică la cea de nume de familie cu caracter stabil.

O altă variantă masculină cunoscută la aromâni este Licea. N-am întâlnit-o însă decât cu funcţia de nume de familie la aromânii statorniciţi de curând în România: Ion Licea[104], profesor din Galaţi, şi Stere

---

[98] Carag., RPB, I, p. 95, nr. 10.
[99] *Ibidem*, I, p. 96, nr. 97.
[100] *Ibidem*, I, p. 96, nr. 99.
[101] *Ibidem*, II, p. 242, nr. 8.
[102] *Ibidem*, II, p. 215, nr. 110.
[103] *Ibidem*, II, p. 245, nr. 30.
[104] Cunoscut personal; cf. şi Hâciu, *Aromânii*, p. 606.

Scanned with OKEN Scanner

Licea[105], negustor în Turnu Severin. La nord de Dunăre, întâlnim atestat documentar antroponimul în chestiune, sub forma Liciul, în Moldova încă din prima jumătate a sec. al XV-lea. Aici, precum aflăm dintr-o copie după un vechi document slavo-român de la 1435.X.8, Iliaş Vodă dăruieşte, în nordul țării, nişte moşii boierilor Ilieş Liciul, mare postelnic, şi fratelui său, Simeon[106]. Din citatul document, reiese că Ilieş Liciul slujise în rang boieresc şi sub Alexandru cel Bun. Cum numele Liciul, la epoca respectivă, avea funcție patronimică – designându-l pe tatăl celor doi boieri, dacă nu chiar pe bunicul lor – conchidem că el exista ca nume de botez deja din sec. al XIV-lea.

În cursul sec. al XVI-lea, un alt Liciul ne este atestat de un mare număr de documente, în care el figurează ca martor printre ceilalți boieri ai Divanului. În lunga sa carieră boierească, el slujeşte sub trei domnii – a lui Ştefăniță Vodă (fiul lui Bogdan), a lui Petru Rareş şi a lui Alexandru Lăpuşneanu – având succesiv rang de mare postelnic[107] şi de pârcălab de Neamț[108], iar apoi, la sfârşitul vieții, din nou de mare

---

[105] Hâciu, *Aromânii*, p. 481.

[106] Cost., *Doc. mold. în. Şt. M.*, vol. I, p. 416 (cf. şi p. 417).

[107] Cf. documentele cu datele: 1520.III.22 (Ghib., *Sur.*, vol. XVIII, p. 141); 1524.IV.10 (Cost., *Doc. mold. Şt. vv.*, p. 441); 1525.II.12 (Cost., *Ibidem,* p. 448); 1525.VIII.26 (Cost., *Ibidem,* p. 451); 1525.IX.9 (Cost., *Ibidem,* p. 455); c. 1525 (Cost., *Ibidem,* p. 459); 1527.III.15 (trei doc. cu aceeaşi dată, cf. Ghib., *Sur.*, vol. XVIII, p. 123, 125, 180); 1528.III.6 (Bălan, *Doc. buc.*, vol. I, p. 60); 1528.III.7 (Ghib., *Sur.*, vol. XXIV, p. 169); 1528.III.11 (Ghib., *Ibidem,* vol. XXIV, p. 148); 1528.III.13 (Ghib., *Ibidem,* vol. XVIII, p. 128); 1528.III.22 (Ghib., *Ibidem,* vol. II, p. 337); 1528.III.28 (Ghib., *Ibidem,* vol. XVIII, p. 131); 1528.IV.4 (Ghib., *Ibidem,* vol. XVIII, p. 135); 1528.IV.8 (Bălan, *Doc. bucovinene*, vol. I, p. 27); 1529 (Ghib., *Sur.*, vol. IX, p. 18); 1529.III.9 (Sava, *Doc. Lăp.*, p. 5); 1529.III.11 (Ghib., *Sur.*, vol. XVIII, p. 138); 1529.III.16 (Ghib., *Ibidem,* vol. IX, p. 17); 1529.III.23 (Ghib., *Isp.*, vol. I, p. I, p. 56); 1529.III.25 (Ghib., *Sur.*, vol. XXV, p. 2); 1529.IV.23 (Bălan, *Doc. bucovinene*, vol. I, p. 30).

[108] Cf. documentele cu datele: 1531 (Bălan, *Doc. bucovinene*, vol. I, p. 33); 1531.III.13 (Ghib., *Sur.*, vol. XVIII, p. 145); 1531.III.20 (Ghib., *Ibidem,* vol. XVIII, p. 148); între anii 1531-1533, aprilie 23 (Bălan, *Doc. bucovinene*, vol. II, p. 15); 1533.III.8 (Ghib., *Sur.*, vol. IX, p. 21); 1533.III.12 (Ghib., *Isp.*, vol. I, p. I, p. 59); 1533.III.28 (Sava, *Doc. Lăp.*, p. 8); 1533.IV.11 (Bălan, *Doc. bucovinene*, vol. I, p. 35); 1533 – fără lună (Ghib., *Sur.*, vol. XVII, p. 2); 1534 (Bălan, *Noi doc. câmpulungene*, p. 13; Idem, *Doc. bucovinene*, vol. II, p. 17); 1535.III.2 (Iorga, *St. şi doc.*, vol. VII, p. III, p. 73, nr. 3); 1535.III.22 (Ghib., *Isp.*, vol. I, p. I, p. 61); 1536.I.18 – cf. moşiile mănăstirii Humor (Wickenhauser, *Gesch. Kl. Hom.*, p. 95; Bălan, *Doc. bucovinene*, vol. I, p. 20; Ghib., *Sur.*, vol. XXIV, p. 172); 1537.III (Ghib., *Sur.*, vol. XVIII, p. 192).

Scanned with OKEN Scanner

postelnic[109]. Aproape totdeauna, acest boier este designat numai prin numele Liciul. Nu cunoaştem decât un singur document, de la Petru Rareş, din 1528.III.13 – după relatarea lui Costăchescu – unde un boier cu rang de postelnic, nu poate fi altă persoană, este numit Ion Liciul[110].

Deci, antroponimul respectiv are şi în acest caz funcţie patronimică. Este posibil chiar să existe o filiaţiune între Liciul din sec. al XV-lea şi cel din sec. al XVI-lea, care l-ar continua astfel direct, în linie descendentă, pe primul. Nu credem că Liciul, care – împreună cu alţi 33 de proprietari – apare într-un document din 1554.IX.24, al lui Alexandru Lăpuşneanu[111], trebuie identificat cu acelaşi boier. De asemenea, cu privire la jupâneasa Grozava Licioaie[112] – despre care un document din 1559.IV.16 menţionează că a vândut nişte ţigani robi – ne vine greu să credem că este văduva fostului postelnic şi pârcălab, deoarece acesta trăieşte încă în acel an şi chiar la începutul aceleiaşi luni, precum atestă un document de la Alexandru Lăpuşneanu, din 1559.IV.3, unde figurează printre boierii martori cu rangul de mare postelnic[113]. Ar părea mai probabil ca andronimul Licioaia să se refere la un alt boier cu numele Liciu.

Într-un regest după un document moldovenesc cam de pe la 1581, este vorba despre un Ion Liciul[114]. Într-un zapis pentru o vânzare de moşie, din 1590.III.1, figurează printre numele vânzătorilor şi Liciul[115], probabil ca nume de botez, dat fiind că cele mai multe persoane sunt aici indicate prin numele de botez.

Din sec. al XVII-lea, se păstrează, de asemenea, numeroase mărturii documentare despre existenţa acestui nume. Astfel, la 1625.III.24, într-un zapis de cumpărare a moşiei Dumbrăveni, un personaj Ličol[116] apare ca

---

[109] Cf. documentele cu datele urm.: 1558.IV.5 – cf. moşiile mănăstirii Voroneţ (Bălan, *Doc. bucovinene*, vol. I, p. 64); 1558.IV.6 (Ghib., *Sur.*, vol. XIX, p. 30; cf. şi *Ibidem*, p. 34); 1558.IV.16 (Pr. Antonovici, *Doc. bârlădene*, vol. IV, p. 29); 1559.IV.3 (Bălan, *Doc. bucovinene*, vol. II, p. 32).

[110] Cost., *Doc. mold. în. Şt. M.*, vol. II, p. 419 (Cost. citează după *Creşterea Col. Ac. Rom.*, 1914, p. 84).

[111] Ghib., *Sur.*, vol. XXII, p. 96-97.

[112] Iorga, *St. şi doc.*, vol. VII, p. III, p. 286.

[113] Bălan, *Doc. bucovinene*, vol. II, p. 32.

[114] Ghib., *Sur.*, vol. XIX, p. 141.

[115] Bulat, *Doc. M-rii Văratec*, p. 81.

[116] Ghib., *Sur.*, vol. XVI, p. 45. Acest nume apare aiurea alterat de tot: „Lečol" (*Ibidem*, vol. VIII, p. 268) şi „Lečul" (*Ibidem*, vol. XXIV, p. 127).

Scanned with OKEN Scanner

martor la primirea banilor. Apoi, într-un document de confirmare de moşie din 1634.I.25, de la Moise Moghilă, întâlnim pe Popa Liciul din ținutul Romanului[117]. Acelaşi popă figurează şi într-un zapis de vânzare a unei proprietăți din satul Galbeni[118], înainte de anul 1634. Se pare că şi în acest caz avem a face cu un prenume. Într-o mărturie hotarnică din timpul lui Vasile Lupu, cam de pe la 1638, aflăm printre „giurători" pe Vasile Liciul din Ciuhorăni[119].

La 1602.V.8, într-un zapis de vânzare a unei părți din moşia Borăşti, din ținutul Vasluiului, vânzătorii sunt nepoții lui „Liciul cel Bătrân"[120]. Numele acestui răzeş a devenit, în sec. al XVI-lea, termen juridic popular, care, în conformitate cu obiceiul pământului, designa pe unul din „bătrâni", adică unul din vechile trupuri de moşie ale satului Borăşti: „un bătrân iaste Liciul cel Bătrân"[121]. El a trecut, de asemenea, în terminologia hotarnică a regiunii, denumind semnul de hotar al terenului respectiv: „stâlpul Liciului"[122] sau „stâlpul lui Mihăilă Liciului"[123]. Fiind vorba despre un personaj, care este designat de documentul slavon prin epitetul „стар" şi care, după cât se pare, la 1602 nu mai este în viață, el ne introduce în plin secol XVI. Pe de altă parte, ținând seama de faptul că în citatul document „Liciul" are rol patronimic, data când acest antroponim era nume de botez urcă şi mai sus încă. Cu privire la acest personaj şi la urmaşii săi – neamul „Liceştilor"[124] sau cel al „Liciuleştilor"[125] – există o întreagă serie de documente din tot cursul sec. al XVII-lea şi chiar al XVIII-lea. Liciul cel Bătrân este unchiul după mamă al lui Simion, Muşa, Eremia şi Nicoară. Acesta din urmă, numit în menționatul document de la 1602 Nicoară Liciul, figurează aici şi ca martor[126]. El avea pe atunci rangul administrativ de „оурядникъ". Este acelaşi personaj pe care-l aflăm pomenit mai târziu în

---

[117] Idem, *Isp.*, vol. II, p. I, p. 26.
[118] Idem, *Sur.*, vol. II, p. 235.
[119] *Ibidem,* vol. IV, p. 295.
[120] Idem, *Isp.*, vol. I, p. II, p. 4.
[121] Cf. „izvodul" fără an, publicat de Ghib. (*Isp.*, vol. III, p. II, p. 25). Ghib. îl consideră posterior datei 1646.III.15.
[122] Doc. din 1660.V.4 (Ghib., *Isp.*, vol. III, p. I, p. 135).
[123] Doc. din c. 1643.X.10 (*Ibidem,* p. 46).
[124] Cf. „izvodul" fără an, posterior anului 1646.III.15 (*Ibidem,* vol. III, p. II, p. 25).
[125] Cf. regestul după o mărturie hotarnică din 1669.VII.5 (Idem, *Sur.*, vol. XXII, p. 21, 141).
[126] Cf. Idem, *Isp.*, vol. I, p. II, p. 4.

Scanned with OKEN Scanner

două hotărâri de judecată ale lui Vasile Lupu, din 1635 – una din august 16[127], alta din decembrie 17[128] – referitoare la o moşie din judeţul Vaslui: aici este vorba despre un ginere al lui Liciul „fost ureadnic". Nicoară Liciul apare şi mai târziu, în mai multe documente, ca tată sau bunic al celor care îşi vând unui boier partea lor de răzeşie[129].

Dar cel mai frecvent, dintre descendenţii „Liciului celui Bătrân", apar în documentele moldoveneşti Toader Liciul şi Costandin (sau, adesea, Costin) „biv agă", feciorii Liciului[130]. O *anafora* domnească de la Ioan Callimah, din 1760.V.2, pomeneşte printre alţi boieri şi de „neamul Liciul"[131], care, desigur, trebuie identificat tot cu cel mai sus prezentat.

Într-o jalbă către Divanul Moldovei, din 1812.VI.30, se cere ca hotarnic, pentru „pricini de moşie" în ţinutul Vasluiului, serdarul Neculai Liciul[132]. Acelaşi este menţionat şi de o carte a Divanului din 1812.VII.3[133]. Într-o însemnare anterioară anului 1815, de pe un *Anthologhion* de la biserica din Cârligi (judeţul Neamţ), figurează numele Ursachi Ličul[134]. Un cântăreţ bisericesc Neculai Liciu, prin preajma anului 1848, transpune în versuri psaltirea al cărui manuscris se afla la mănăstirea Vorona[135]. În 1856.VI.10/22, slugerul Ion Liciu se află printre semnatarii actului de adeziune la Unire[136], ca reprezentant al judeţului şi

---

[127] Cf. *Ibidem,* vol. II, p. I, p. 105.
[128] *Ibidem,* p. 88-89.
[129] Cf. documentele cu datele: 1646.III.15 (*Ibidem,* vol. II, p. II, p. 106); 1646.IV.24 (*Ibidem,* p. 110); 1648.VI.23 (*Ibidem,* p. 160); 1660.VIII.12 (*Ibidem,* vol. III, p. I, p. 143). Desigur, persoana dată drept „Negură" (sic!) Liciu (*Ibidem,* vol. III, p. I, p. 133) reprezintă o lecţiune eronată în loc de Nicoară Liciu.
[130] Cf. documentele cu următoarele date: 1637 septembrie 6 (Idem, *Sur.*, vol. XI, p. 24); 1637.IX.26 (*Ibidem,* p. 33-34), 1648.III.6 (Idem, *Isp.*, vol. II, p. II, p. 140); 1654.XII.2 (Idem, *Sur.*, vol. IX, p. 166); 1657.VII.10 (*Ibidem,* vol. XI, p. 19); 1658.I.20 (*Ibidem,* vol. IX, p. 152); c. 1658 (*Ibidem,* vol. IX, p. 154); 1661.III.26 (*Ibidem,* vol. IX, p. 154); 1669.VII.5 (*Ibidem,* vol. XXII, p. 21, 141); 1670.XII.22 (*Ibidem,* vol. IV, p. 207); doc. nedatat, aproximativ finele sec. al XVII-lea (Idem, *Isp.*, vol. IV, p. I, p. 245); 1773.VIII.4 (Idem, *Sur.*, vol. XI, p. 24).
[131] Iorga, *Doc. fam. Call.*, vol. I, p. 431, nr. 36.
[132] Ghib., *Sur.*, vol. XV, p. 224.
[133] *Ibidem,* p. 225.
[134] Iorga, *St. şi doc.*, vol. XV, p. II, p. 230, nr. 657.
[135] *Ibidem,* vol. XVI, p. 276.
[136] Sturdza-Petr., ADIRR, vol. III, p. 550.

Scanned with OKEN Scanner

Mănăstirii Neamțului. Printre absolvenții Liceului Național din Iași – fosta Academie Mihăileană – îl relatăm sub anul 1863 pe Gheorghe Liciu[137], iar sub anul 1888 pe Petru Liciu, care este, credem, celebrul artist dramatic de la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea[138].

În Muntenia, n-am întâlnit în trecut, atestat documentar, numele care ne preocupă. Desigur, faptul se datorește numai insuficienței izvoarelor cercetate de noi, căci, nu ne îndoim, el va fi existat odinioară și în această provincie. Printre contemporani, ne este atestat – evident, cu rol de nume de familie – în București, unde, sub anul 1947, aflăm pe o doamnă Virginia Liciu[139] și un magistrat Alexandru Liciu[140]. S-ar putea, totuși, ca aceștia să fie originari din vreo altă provincie a României și stabiliți târziu în capitală.

În Transilvania, antroponimul în chestiune este înregistrat de Pașca, după documente latino-ungare și după urbarii, în repertoriul său de nume din Țara Oltului. Sub forma Liciu[141] – în ortografie maghiară „Lics" – este relatat în satul Lisa sub anii 1726 și 1758; iar sub forma Licea[142] – în grafie latinizantă sau maghiarizantă „Litea"[143], „Litya" – din Comana de Jos, sub anii 1702 și 1726[144].

Cum era și de așteptat, antroponimul nostru a fost împrumutat de la români și de către țiganii din regiunile românești din nordul Dunării. Astfel, într-un document moldovenesc de pe la 1700, „Ličulŭ" este atestat ca nume al unui țigan rob[145] pe o moșie din județul Dorohoi a lui Petrașcu Bașotă. Tot ca nume de țigan, îl întâlnim și într-un alt document, de la Grigorie Ghica Vodă, din 1729.X.17, referitor la o moșie din același județ[146]. Se pare că este vorba despre două persoane diferite. În ambele locuri citate, Liciul are rol de prenume.

---

[137] AM-LN, p. 430.
[138] *Ibidem.*
[139] Lista ab. *SARtel.*, București, 1947, p. 155.
[140] *Ibidem.*
[141] Pașca, *Nume*, p. 269.
[142] *Ibidem.*
[143] Cf. Pușc., *Fr.*, p. 486.
[144] În ce privește originea numelor Liciu-Licea, Pașca acceptă fără rezerve etimologia propusă de Weigand (cf. Pașca, *Nume*, p. 269).
[145] Iorga, *St. și doc.*, vol.XVI, p. 305, nr. 26.
[146] *Ibidem*, p. 320, nr. 68.

Scanned with OKEN Scanner

Răsunet al antroponimului Liciu în toponimia românească pare a fi un vechi nume de loc, foarte probabil chiar de sat, care se ascunde în determinarea topografică „на лычномъ рогу“[147], dintr-un document slavo-român de confirmare de moşii unor boieri de către Alexandru cel Bun, la 1429.VI.3. Credem că echivalentul românesc „la Cornul Lâciului”, pe care i-l dă M. Costăchescu în traducerea sa[148], corespunde realităţii. Dar, din faptul că antroponimul respectiv apare deja fixat în toponimia Moldovei la anul 1429, se poate deduce că el era cunoscut la moldoveni încă din sec. al XIV-lea. Este o concluzie la care ajunsesem şi pe altă cale, atunci când am examinat documentul din 1435.X.8, în care este vorba despre marele postelnic Ilieş Liciul şi fratele său[149]. De altfel, toponimul relatat este desigur reflexul numelui purtat de vreunul din ei sau de vreo rudă apropiată, cel mai verosimil de către un ascendent al lor.

Antroponimia bulgară ne mai oferă un caz analog de atracţie în sfera conceptului de frumos uman a unui nume care, la origine, n-are nimic comun, în ordine semantică, cu numele născute din acest concept. Este vorba de prenumele feminin Ки́пра, pe care-l aflăm în pomelnice scrise aproximativ în cursul sec. al XIX-lea – de la-nceputul lui şi până pe la 1863: într-un pomelnic de la mănăstirea Rila[150] şi în alte două din Macedonia occidentală – pomelnicul mănăstirii Prĕčista din Kičevsko[151] şi cel al mănăstirii Sv. Ivan Bigor din Devărsko[152]. În ultimul, apare cel mai frecvent; este atestat în patru sate[153]. În toate aceste trei surse, prenumele în chestiune figurează sub aspectul de vocativ „Кипро”. El este înregistrat şi în lista lui Геровъ[154]. Aici, aflăm şi forma masc. Кипре́[155]. Această variantă figurează şi în lista de prenume macedonene publicată de fraţii Miladinovi[156].

---

[147] Cost., *Doc. mold. în. Şt. M.*, vol. I, p. 269.
[148] *Ibidem,* p. 271. În ce priveşte pe *ы* din redacţia slavonă, trebuie considerat ca o transpunere eronată, în loc de *и* (*лич-*). Deci, se cuvine citit „Cornul Liciului”.
[149] Cf. mai sus (vezi doc. Cost., *Doc. mold. în. Şt. M.*, vol. I, p. 416).
[150] Numele provine din Bulgaria occidentală, din satul Дойница (cf. Miletič, СБН, p. 196).
[151] Сп.БАН, XVIII, p. 38.
[152] *Ibidem,* XVI, 28.
[153] În Староецъ (cf. Сп.БАН, XVI, p. 28), Баница (*Ibidem,* p. 29), Сорпетово (*Ibidem,* p. 30), Могорче (*Ibidem,* p. 35).
[154] Геровъ, РБЯ, V, p. 626.
[155] *Ibidem.*
[156] Бр. Милад., БНП, p. 533.

Scanned with OKEN Scanner

Dintre cele două variante relatate, Кипре a apărut cea dintâi; varianta fem. Кипра a fost creată prin analogie cu cea precedentă. La obârşie, avem a face cu un antroponim masc. prin excelenţă. În ce priveşte originea prenumelui Кипре, împărtăşim părerea lui Weigand, care îi atribuie ca prototip pe Киприянъ[157]. Acesta este un nume monahal, care în trecut a fost în uz şi la călugării din mănăstirile bulgare. În pomelnicul de la Zografi, îl aflăm atestat în două locuri, denumind pe un călugăr chiar de la mănăstirea respectivă[158] şi pe altul de la mănăstirea Prodrom[159], tot din Sf. Munte[160]. Din cercul monahal[161], acest nume a trecut în lumea laică, precum s-a întâmplat cu multe nume de călugări şi călugărițe. Un timp a circulat chiar sub forma Киприянъ[162]; însă, desigur, foarte curând a luat naştere de la aceasta

---

[157] Јв, XXVI-XXIX, p. 151.
[158] Ивановъ, БСМ, p. 494.
[159] *Ibidem,* p. 508.
[160] În ambele locuri, numele este redactat „Кѵпрїáнъ".
[161] Sub aceeaşi formă, ca şi la bulgari, şi tot ca nume monahal, a fost cunoscut şi sârbilor (ГДСС, IX, p. 246; Даничић, *Pj.*, III, p. 549). De asemenea, este atestat şi la români în câteva documente moldoveneşti din sec. al XV-lea – într-un document de la Alexandru cel Bun, din anul 1429.II.10 (Cost., *Doc. mold. în. Şt. M.*, vol. I, p. 248), în altul din 1435.IV.14, de la Ştefan Voievod, fiul celui precedent (Cost., *Ibidem,* vol. I, p. 403), precum şi mai târziu, într-un document de la Ştefan cel Mare, din 1470.IV.1 (I. Bogdan, *Doc. Şt. c. M.*, vol. I, p. 145) – unde, în toate trei, este vorba de Chiprian, egumenul unei mănăstiri din Basarabia.
[162] La sârbo-croaţi, a fost în uz sub aspectul fonetic Ćiprijan (RJA, II, p. 138). El este cunoscut şi românilor. Printre numele din Transilvania meridională (Ţara Oltului), Paşca îl înregistrază ca nume de botez, sub ambele forme: Chiprian şi Ciprian. El se înşală însă când crede că variata din urmă, „cea cu *ci-* este o formă mai nouă, latinistă" (Paşca, *Nume*, p. 207). E o coincidenţă absolut întâmplătoare faptul că influenţa latinistă ar fi cauzat acelaşi rezultat. Realitatea este că forma cu *ci-* are o vechime mult mai mare decât curentul latinist la români. Cu privire la acest nume bizantin, trebuie făcută distincţia că – exceptând cazurile când ne-a fost transmis direct din sursă grecească, în special în sfera monahală – el ne-a venit pe două căi sud-slave: pe Chiprian l-am primit prin bulgari, care au conservat fonetismul lui grecesc; în timp ce pe Ciprian l-am primit prin sârbi, care, conform spiritului limbii lor, aveau înclinarea de a africatiza exploziva guturală *k* succedată de *-i-*, încă de pe la sfârşitul Evului Mediu. Ca o probă incontestabilă în acest sens, amintim că la românii din Banat – unde avem a face în mod sigur cu un răsunet al antroponimiei sârbeşti – el sună exact ca la sârbi. Îl aflăm fixat chiar şi în folclorul bănăţean, denumind un erou de basm – echivalent, ca personaj epic, cu Făt-Frumos din variantele altor regiuni – pe Ciprian

Scanned with OKEN Scanner

derivatul hipocoristic prin apocopă Кипре́, care – după cât se pare, fiind preferat de popor – a făcut ca numele prototip să iasă din uz, uitându-se legătura de ordin genetic a lui Кипре́ cu Киприянъ, nume de rezonanță exotică pentru urechea bulgară.

Dar mai agreată încă de poporul bulgar a fost, fără îndoială, varianta fem. Ки́пра, datorită faptului că, îndată după apariția ei, a fost asociată, mai mult decât Кипре, cu epitetul *кипъръ, -пра*. Astfel, ea a fost simțită, în chipul cel mai clar, ca făcând parte din categoria antroponimelor care au la bază conceptul frumosului uman. În adevăr, în limba bulgară, adj. *кипъръ, -пра, -про* exprimă şi el o nuanță a acestui frumos. Геровъ ni-l prezintă chiar sinonim cu „хубавый", „гыздавый", „красный", „лѣпый"[163]. Pentru a ilustra acest sens, el citează ca exemplu – fără a indica locul de origine – două versuri dintr-un cântec popular, unde epitetul respectiv figurează în asociația „кипра царица"[164]. N. Arnaudov – în lista sa de cuvinte „mai rare" din graiul regiunii Nevrokopului – atribuindu-i acelaşi sens, ni-l arată pe „кипра" cu înțelesul de „красива, прилична мома"[165] şi, după cât se pare, ca având chiar funcție substantivală. Trebuie să menționăm totuşi că în folclorul bulgar – în diferite regiuni – epitetul în chestiune este de obicei raportat la gură şi determină apelativul „Уста", ca într-un cântec liric cu subiect idilic, din Rodopi, în care flăcăul cere fetei câteva boabe de struguri: „Да расквàса *кùпра устà,/ Кùпра устà*, клето сърцè"[166].

Aceasta a făcut pe unii lexicografi să-i atribuie epitetului semnificația de „frumos" exclusiv în legătură cu gura şi să-l traducă prin

---

Viteazul (cf. Şăin., *B R*, p. 504, 516), ceea ce arată popularitatea de care s-a bucurat numele în această provincie românească. Prenumele în chestiune este atestat şi la românii din Bucovina (de ex. numele compozitorului Ciprian Porumbescu). Aici însă, el reprezintă o influență venită de la poloni, care-l cunosc sub forma Cyprian (cf. Bystroń, *Ks. im.*, p. 148). Este drept că, în acest caz, nu este vorba de o transmitere a realei pronunțări poloneze, ci numai a aspectului grafic, care a fost pronunțat după maniera românească. Ucrainenii, ca şi ruşii, au numele cu *k* nemodificat (cf. Гринч., Кїл-СУМ, II, p. 1064; *ЭСл. Бр.-Ефр.*, XV, p. 87-88).

[163] РБЯ, II, p. 439.

[164] „frumoasă-mpărătească" (*Ibidem*).

[165] „fată frumoasă, bine făcută" (МП, X, кн. 1-2, p. 165).

[166] „Ca să-mi ud puțin gura frumoasă,/ Gura frumoasă, inima mea sărmană". (СбНУ, XXXIX, Стоин, p. 251, nr. 562, v. 21-22, 32-33; cf. şi Дюв., СБЯ, p. 965).

Scanned with OKEN Scanner

„mit schönem Munde"[167] sau „à la bouche et aux lèvres délicates"[168]. Această din urmă traducere nu corespunde deloc sensului presupus de Mladenov, care – influențat de unele nuanțe semantice ale corespondentului ceh „kyprý"", cu care vrea să pună de acord adjectivul bulgar – crede că „кипра уста" înseamnă „уста съ пълни сочни устни"[169]. Şi totuşi, un asemenea sens s-ar armoniza cel mai mult cu noțiunea fundamentală, care se desprinde din juxtapunerea comparativă a întregului material lexical slav. În orice caz, dacă sensul relatat de Mladenov este just, el trebuie considerat de domeniul trecutului, când concepția populară despre frumusețea umană prezenta, la bulgari, un aspect mai primitiv, şi când imaginea ideală a unei guri frumoase va fi fost şi ea întrucâtva deosebită de cea actuală. Trecerea de la sensul vechi la cel nou, înregistrat de Marcoff, s-a putut face pe nesimțite, concomitent cu modificarea amintitei concepții. Interpretarea semantică a lui Mladenov – din lipsă de probe, pe terenul limbii bulgare – rămâne, totuşi, sub semnul îndoielii. Savantul bulgar are însă dreptate când consideră epitetul acesta ca slav[170], repudiind ipoteza unei origini turco-tătare susținută de Manolov[171].

În adevăr, în afară de l. cehă, care cunoaşte o serie de cuvinte cu radicalul *kypr*[172], respectivul epitet este în uz, împreună cu o bogată familie, la sârbii lužiči[173]. Apoi, el există sporadic la

---

[167] Weigand-Dor., БНР, p. 146.
[168] Marcoff, БфР, p. 196.
[169] „gură cu buze cărnoase, suculente" (cf. *Год. Соф. Унив.*, XVII, Ифф., I, p. 270).
[170] *Ibidem*, p. 270-271.
[171] Cf. ОП, I, кн. XVIII, p. 880.
[172] Kyprý, -a. = „mollet", „léger", „tendre" (despre pâine), „meuble" (despre pământ) [cf. Herzer, SČF, p. 224]; „elastisch" (Mikl., EWbSS, p. 158); včeh. „strebsam", „emisig", „eifrig", „frisch" (Berneker, SEWb., I, p. 678); cf. şi exemplele relatate de Mladenov: „[člověk] kyprého těla" = „vollleibig" şi „kypra ňadra" = „sâni plini" (*Год. Соф. Унив.*, XVII, Ифф., I, p. 270); apoi încă: kyprost s.f. = „mollesse", „légèreté"; kypřeti vb. = „devenir meuble", kipřiti = „rendre meuble" (cf. Herzer, SČF, p. 224).
[173] a. kipry =„schwach", „kvaftlos", „weichlich", „locker", „nachsichtig"; s.m. kipruš, s.f. kipruša = „Weichling"; s.f. kiprośé şi kiprota = „Schwachheit", „Kraftlosigkeit", „Unver mögenheit"; vb. kiprić, kiprjeć şi kiprjować = „schwächen", „kraftlos machen", „lockern", „erschlaffen"; s.n. kiprjenje = „das Kränkeln"; s.f. kiprjenka = „Schwächling" (cf. Pful, ŁSS, p. 250).

Scanned with OKEN Scanner

poloni[174], la slavii orientali[175] şi la sârbo-croaţi[176]. De asemenea, *кыпръ* este atestat în textele paleoslovenice[177] şi chiar în msse. vechi ruseşti[178]. Dar sensurile corespondenţelor din celelalte limbi slave sunt foarte deosebite de cel al adjectivului bulgar şi – ceea ce este mai izbitor – nici unul nu exprimă, nici măcar pe departe, ideea de frumos ca la bulgari. Ba chiar, la sârbo-croaţi, „kipra" are o însemnare cu totul contrarie. Din textele unde-l aflăm atestat, deducem că el este un epitet injurios la adresa femeilor şi sensul său pare a fi „urâtă", „hâdă"[179]. Este probabil ca la aceşti slavi meridionali, **kipar*, *-pra*, *-pro* – cum va fi sunat epitetul corespunzător actualului substantiv feminin „kipra" – să fi avut cândva o semnificaţie echivalentă, dacă nu identică, celei a bg. *кипър*. Cu timpul însă, în urma unei violente alunecări de sens – datorită întrebuinţării sale ironice – epitetul în chestiune a ajuns să indice o însuşire opusă celei exprimate de corespondentul său bulgar, ceea ce se-ntâmplă destul de frecvent de altfel cu cuvintele „nobile". Această radicală schimbare a sensului va fi contribuit, de asemenea, la căderea în desuetudine a lui **kipar* la sârbo-croaţi.

---

[174] Brückner (SEJP, p. 230) este de părere că din această familie de cuvinte face parte şi numele plantei *epilobium angustifolium*, denumită în vpol. „kypr" sau „kyprz" şi astăzi „kyprzyca" sau „kiprzyna" (cf. şi Karłowicz, SGP, II, p. 356).

[175] La ucraineni: ки́прий, -а. = „lächerig", „porös"; „wohlgebacken" (despre pâine), „locker" (despre pământ") [cf. Жел., МНС, I, p. 342); apoi, mai multe specii de *epilobium* poartă numele de „kyprej" sau „kíprej" (cf. Mak., SBŁ, p. 137-138, nr. 1220, 1222 şi 1227).

[176] La ruşi, din această familie de cuvinte, nu este cunoscut astăzi decât „кипре́й" (rar „кипе́р"), numele plantei *epilobium* (cf. Даль, ТС, II, p. 271; БСЭ, XXXII, p. 356-357), confundată frecvent cu planta „иван-чай" (*ЭСлГр.*, XXIV), deşi aceasta aparţine, de fapt, altei specii botanice (БСЭ, XXXII, p. 356), „kipra" s.f. (RJA, V, p. 3); cf. *Ibidem*, şi vechiul toponim „Кургьникь".

[177] Cu sensul de „foraminosus" (Mikl., *Lex.*PGL, p. 238; cf. şi Berneker, SEWb., I, p. 677: „locker"). Mikl., pentru sensul relatat de el, citează exemplul: „плоть кыпра аки гоуба". (*Lex.*PGL, p. 238).

[178] După un manuscris slavo-rus din sec. al XVI-lea, de la Троицко-Сергіевая Лавра – publicat de Tichonravov în ПОРЛ, II, p. 392, Mikl. citează exemplul „Земла Кыпра" (EWbSS., p. 158).

[179] Cf. PJA, V, p. 3.

Scanned with OKEN Scanner

Manolov – în articolul în care-şi expune ipoteza asupra originii turco-tătare a unei serii de cuvinte bulgare – vorbind despre respectivul epitet, citează şi exemplul „кипра снага". În baza relației etimologice propuse de el – cu un prototip uralo-altaic – Manolov atribuie acestei expresii sensul de „гъвкава снага"[180], adică „talie mlădie", deci, în mod necesar, înaltă şi subțire totodată. Fără să împărtăşim ipoteza lui Manolov cu privire la originea lui „кипъръ", ni se pare, totuşi, că sensul relatat de el pentru „кипра снага" este cel real. Fiind vorba aici de o trăsătură estetică a corpului omenesc privit în întregul său, nu vedem o altă semnificație care ar fi mai potrivită. În cadrul comparativ slav, un astfel de sens şi-ar afla confirmarea la sârbii lužiči, la care „kipry" înseamnă „slab", precum în genere, la baza întregii lor familii de cuvinte cu acest radical stă, în ordine semantică, ideea de slab.

Dar dacă avem în vedere semnificația general slavă – conservată, pare-se, cel mai bine la cehi – ar trebui să atribuim, împreună cu Mladenov, expresiei „кипра снага" mai degrabă un sens contrar, de „talie plină", „corpolentă". Amintim că în popor aproape totdeauna, iar într-un trecut îndepărtat cu atât mai mult, idealul estetic referitor la corpul omenesc a fost inseparabil de un ideal de sănătate. Astfel, formele pline, „durdulii", au fost considerate în acelaşi timp şi ca frumoase. Această confuzie a durat până târziu şi poate fi constatată în cercurile rustice, pe alocuri, până astăzi. Nu-i mai puțin adevărat însă că, cu vremea, vechiul ideal estetic a suferit, în lumea rurală, şi sensibile transformări. Şi aşa, „кипра снага" – în conformitate cu noul concept de frumusețe – va fi ajuns să exprime imaginea taliei subțiri şi mlădioase.

În concluzie, constatăm că – indiferent de situația în care ar fi utilizat în l. bulgară şi indiferent chiar de nuanța estetică exprimată – epitetul *кипър, -пра* exprimă totdeauna ideea de frumos. Este ceea ce ne probează şi verbul bulgar cu acelaşi radical, *кипря* şi *кипря се*, căruia Геровъ îi dă ca echivalente pe: китя sau кича, гиздя, труфя, тавря şi *китя се* (*кича се*), *гиздя се*[181]. Este probabil că, într-o epocă mai veche, medio-bulgară, epitetul *кипър, -пра* să fi avut un sens mai general, raportându-se la întregul corp omenesc şi de-abia mai târziu să se fi

[180] Урало-алтайският произход на старите Българи (cf. ОП, год. I, кн. XVIII, p. 880).
[181] Геровъ, РБЯ, II, p. 439-440 (cf. aici şi nom. act. кипрене).

Scanned with OKEN Scanner

restrâns numai la o parte a corpului, definind un anumit tip de gură care constituia un ideal estetic, în special când era vorba de femei. Reflexul său în antroponimia bulgară – prin amintita asociaţie de tipul etimologiei populare – s-a produs mai ales prin varianta feminină *кипра*, care sub aspectul fonetic prezenta o identitate perfectă cu forma feminină a epitetului. Pe de altă parte – din motive expuse amplu aiurea – este ştiut că atunci când este vorba de influenţe venite din sfera de idei referitoare la frumosul uman, prenumele feminine sunt, de obicei, cel mai afectate. Aşa se explică de ce, la bulgari, prenumele fem. кипра – deşi nu este decât un derivat al variantei masc. кипре – a căpătat, în scurt timp după apariţia sa, o răspândire geografică şi o frecvenţă mai mare decât însuşi prototipul său.

Prenumele mai sus discutat, cu semnificaţia pe care i-am relatat-o, este un nume ermetic circumscris antroponimiei bulgare. Nu observăm nici un ecou al lui la popoarele vecine. Astfel, metronimul Kiprić[182], atestat astăzi în Dalmaţia ca nfam., este o creaţie autohtonă având ca prototip cognomenul fem. *Kipra, iar nu un prenume. Evident, despre o influenţă pe bază semantică a numelui bulgar asupra antroponimiei sârbo-croate nici nu putea fi vorba, de vreme ce – precum am arătat – epitetul omonim designează, la sârbo-croaţi, o însuşire de ordin negativ.

Şi totuşi, independent de orice influenţă bulgară, un corespondent perfect al prenumelui fem. bulg. Кипра a trebuit să existe la sârbo-croaţi ca derivat al aceluiaşi antroponim de origine bizantină Kiprijan. El nu putea însă suna altfel decât **Ćipra*. O asemenea variantă a fost prototipul prenumelui fem. muntenegrean Ћипрана, înregistrat de Vuk[183]. El ar putea fi dedus şi din nfam. sârbesc *Ćiprić*[184], în cazul când acesta ar fi metronim, precum este foarte probabil[185]. Dar, în cadrul limbii scr., *Ćipra şi Ćiprana nu prezintă nici o analogie cu bg. Кипра în ce priveşte posibilitatea de asociere cu elemente din domeniul apelativ, care exprimă în vreun chip oarecare ideea de frumos.

---

[182] RJA, V, p. 3.
[183] *Pj.*, p. 785.
[184] RJA, II, p. 138.
[185] S-ar putea, totuşi, să fie un nume patronimic derivat de la o variantă masc. ca *Ćipro.

Scanned with OKEN Scanner

Pe de altă parte, prenumele Кипра nu s-a bucurat de o răspândire generală la bulgari, pentru ca – indiferent de sens – să se poată comunica şi la vreun popor neslav, numai în baza unui uz favorit din țara de origine. De aceea, numele Chipor-Craiu al unui erou din epica populară românească – din basme şi dintr-o baladă cu subiect legendar, din Muntenia[186] – pare a nu avea nici o relație genetică cu antroponimul bulgar în chestiune. Dac-ar avea, atunci prenumele românesc ar da posibilitatea de a se reconstitui o variantă masc. bulgară, dispărută, *Кипър, care ar fi prototipul lui Chipor. Dar, în acest antroponim românesc noi vedem, mai curând, un derivat prin afereză de la Nechifor. Astfel, Chipor ar fi o variantă a unui derivat mai apropiat de prototip, Chifor, care este în uz până astăzi ca prenume la românii din Maramureş[187].

---

[186] Cf. Păsc., LPR, p. 152-153 (balada este culeasă în satul Silistraru, județul Brăila).

[187] Din însemnările de pe cărți şi alte obiecte bisericeşti – colectate de Bârlea de la bisericile din Maramureş – rezultă că, în special în cursul sec. al XVIII-lea, varianta Chifor era, în această provincie românească, un prenume frecvent: cf. „popa Chifor" din Berbeşti (*Ins.BM*, p. 17), din Dragomireşti (*Ibidem*, p. 91) şi din Giuleşti (*Ibidem*, p. 105); apoi „Chifor Herştu" şi „Mihaiu Chiforu" din Borşa (*Ibidem*, p. 41, 45), „Chifor" din Borşa (*Ibidem*, p. 33) şi „Chifor" din Sălişte (*Ibidem*, p. 166). În Maramureş este atestat, de asemenea, prototipul acestui prenume, însă mult mai puțin frecvent: cf. Nechifor din Hărniceşti (*Ibidem*, p. 115). Antroponimul acesta este atestat – atât ca prenume, cât şi ca nfam. – şi în alte regiuni ale țării, de ex. în Transilvania meridională (cf. Paşca, *Nume*, p. 289), în Moldova (cf. Ghib., *Isp.*, vol. I, p. I, p. 93; p. II, p. 40) etc.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL 12
Antroponime formate de la radicalul *Строй-* şi derivatele lor

ÎNCHEIEM SERIA NUMELOR SLAVE, NĂSCUTE DIN preocuparea de frumosul uman, cu unul a cărui temă este *строи-*. Acest antroponim a fost în cursul Evului Mediu general cunoscut – sub diferite aspecte – la toţi slavii, deşi el nu s-a menţinut timp mai îndelungat decât la slavii sudici, unde a lăsat mai multe vestigii.

Dacă noi – spre deosebire de alţi onomatologi – îl considerăm ca aparţinând tot categoriei care ilustrează ideea de frumos, n-o facem dintr-o simplă supoziţie. În adevăr, tema *строи-*, prototipul variantelor antroponimice pe care le vom prezenta mai departe, exprimă noţiunea de ordine, de proporţie, de simetrie, adică de armonie a elementelor care alcătuiesc un întreg. Această noţiune însă, raportată la o persoană umană – şi anume la figura ei, dar mai cu seamă la linia corpului – înseamnă frumuseţe fizică. Un astfel de sens se conservă până azi, paralel cu altele, la mai multe popoare slave, ca bulgari, ruşi, ucraineni, bieloruşi, poloni, în domeniul apelativ, la cuvintele corespunzătoare antroponimului în chestiune. În special, la epitetul *стройнъ-* (sau *строѥнъ*), apare el în toată claritatea. La bulgari, *строен* – referindu-se la corpul omenesc – are sensul de „bien bâti”[1], adică de frumuseţe arhitectonică a corpului. Astfel, într-o expresie ca „стройна мома”, epitetul care ne preocupă indică o fată frumoasă în ce priveşte talia, adică cu talia bine proporţionată, sveltă, „élancée”, ceea ce s-ar putea reda altfel prin „мома съе стройна снага”. Că sensul acestui epitet se identifică cu cel de frumos – păstrându-şi totuşi

[1] Марков, БФР, p. 468; Вайг. – Дорич, БНР, p. 368.

Scanned with OKEN Scanner

distinctă nuanţa sa semantică – se vede dintr-un exemplu unde îl aflăm juxtapus epitetului „хубав": „стройна хубава жена"[2].

Aceeaşi semnificaţie are epitetul acesta şi la slavii orientali în situaţii analoage. La ucraineni, ea este ilustrată de стройный-стрійний într-un exemplu de provenienţă folclorică precum e cel relatat de Грінченко, după colecţia galiţiană a lui Головацкий, „Грицько з Марухою, *стройною* чорнюхою"[3].

La ruşi, sensul respectiv apare – între celelalte nuanţe semantice ale adjectivului – pe primul plan, şi este de uz curent: „стройный стан"[4], „стройный человек"[5], „стройная женщина"[6], „стройная фйгура"[7]. Ba, la unul dintre marii poeţi ruşi, întâlnim o comparaţie care clarifică şi mai bine sensul ce voim să relevăm: „*строен как тополь*"[8]. De asemenea, la poloni, „strojny"-„strojna" este adesea tot una cu *zgrabny, -a* sau *kształtny, -a*[9]. Folclorul polon ne atestă şi forma diminutivală – în accepţie hipocoristică – „strojniućki": „Taki mi sie widzi Janicek strojniucki"[10].

---

[2] Дабева, РБС, p. 194.
[3] Грінченко, СУМ, II, p. 728.
[4] Даль, ТСЖВЯ, IV, p. 580; Ушаков, ТСРЯ, IV, p. 564.
[5] Даль, *Ibidem,* IV, p. 580.
[6] Ушаков, ТСРЯ, IV, p. 564.
[7] *Ibidem,* IV, p. 564.
[8] În poemul satiric *Папаша* al lui, Н. А. Некрасов, unde o aflăm de două ori. În primul loc, eroul, un tip de dandy şi de „красавец" totodată – nemulţumit de ingratul Petersburg, care nu-l preţuieşte după merit, se hotărăşte să-şi încerce norocul aiurea: „– Чорт же с тобой,/ Город проклятый! Я строен как тополь,/ Счастье найду по другим городам!" (cf. *Полное собр. Стихотв.*, II, p. 512). Iar în al doilea loc, mai departe, o întâlnim acolo unde ni se povesteşte despre întoarcerea eroului la Petersburg, după mai mulţi ani: „Он воротился в Петрополь, / Все еще строен, как тополь". (*Ibidem,* II, p. 513-514).
[9] Karłowicz, SGP, V, p. 245. Nu poate fi îndoială că actualele apelative derivate de la epitetul respectiv – ucr. стрійність („Harmonie", cf. Жел., Мр. НС, II, p. 928) şi pol. „strojność" („das Harmonische", cf. Łuk. – *Mosb.*, PNS, p. 826) – se refereau odinioară şi la armonia liniilor corpului omenesc, exprimând calitatea unei persoane de a fi bine făcută, mlădie.
[10] „Aşa de mlădios îmi pare Ionică" (cf. Karłowicz, SGP, V, p. 245). Desigur, această formă diminutivală e în uz la poloni, mai ales în popor, şi la feminin: „strojniućka".

Scanned with OKEN Scanner

La fel, în limba slovacă, „strojný" e sinonim cu „statný", adică „pekne složený", „pekne rastlý"[11]. Dar, paralel cu sensul acesta, строинъ[12] a mai avut încă din timpuri vechi – la parte din slavi – şi un altul care ne interesează. Aşa, ucr. стройний-стрійний, (-a)[13] şi pol. strojny, (-a)[14] mai indică şi o persoană elegantă, adică „élégamment vêtu(e)", „paré(e)", „orné(e)"; iar adv. corespunzător – ucr. стрійно[15], pol. strojno[16] sau strojnie[17] – înseamnă „élégamment", „bien paré". Amintim apoi verbele: ucr. строїти(ся)[18], вистроїти(ся)[19]-вистроювати(ся)[20], пристроїти[21]-пристраювати[22] – pol. „stroić(się)"[23], „wystroić(się)"[24]-„wystrajać(się)"[25]-„wystroiwać(się)"[26], ustroić(się)"[27]-„ustrajać(się)"[28], „przystroić"[29]-„przystrajać"[30], kaš. „strojic(sa)"[31], care înseamnă: „[s']embellir", „[se]faire beau (ou belle)", „[se] parer avec recherche", „s'endimancher", „se pomponner", „s'attifer", precum şi unele *nomina actionis* derivate de la

---

[11] Mičatek, *Rusko – slov. sl.*, p. 328.

[12] Pe plan comparativ indoeuropean, prezintă un deosebit interes epitetul lituan corespunzător „strainus", care are sensul de „rüstig" (cf. Mikl., EWbSSp., p. 326, s.v. „stroj"). Imaginea unui corp bine construit este inseparabilă, în mintea omului din popor, de ideea de vigurozitate şi de sănătate plină.

[13] Cf. Жел., Мр. НС, II, p. 928; Грінч., СУМ, II, p. 726.

[14] Janusz, DSPF, II, p. 473; Potocki, SPRJ, p. 582; Kalina, SPF, p. 688.

[15] Гр., СУМ, II, p. 726; Жел., II, p. 928.

[16] Kalina, SPF, p. 687.

[17] Janusz, SPF, p. 473; Kalina, SPF, p. 688.

[18] Жел., Мр. НС, II, p. 929; Гр., СУМ, II, p. 728.

[19] Жел., *Ibidem,* I, p. 89; Гр., *Ibidem,* I, p. 232.

[20] Гр., *Ibidem,* I, p. 232.

[21] Жел., Мр. НС, II, p. 759.

[22] *Ibidem.*

[23] Kalina, SPF, p. 687; Janusz, DSPF, II, p. 473; Potocki, SPRJ, p. 587.

[24] Kalina, *Ibidem,* p. 850; Potocki, *Ibidem,* p. 693; Janusz, *Ibidem,* II, p. 629.

[25] Kalina, *Ibidem*; Potocki, *Ibidem.*

[26] Potocki, *Ibidem.*

[27] Janusz, DSPF, II, p. 473, 561; Kalina, SPF, p. 765.

[28] Janusz, *Ibidem,* II, p. 473, 561.

[29] Kalina, SPF, p. 599; Janusz, DSPF, II, p. 328; Potocki, SPRJ, p. 530; Łuk. – Mosb., SPN, p. 695.

[30] *Ibidem.*

[31] Ramułt, SJPom., p. 204.

Scanned with OKEN Scanner

verbe ca cele citate: „wystrojenie”[32]-„wystrajanie”[33]-„wystroiwanie”[34], „przystrojenie”[35]-„przystrajanie”[36]. Acest aspect semantic iese-n plin relief din exemple kašube ca: „woena ješ pupće stroji”[37], sau, în formă reflexivă: „woena są tak stroji jak šlachconka”[38]. De asemenea, este ilustrat de dictonul ucrainean, uşor ironic adesea: „вистроїлась як лялечка”[39].

Acelaşi sens caracterizează un număr destul de însemnat de apelative cu aceeaşi temă, între care menţionăm la ucraineni pe стрій[40] şi вистрій[41] („Schmuck”, „Gala”, „Galakleid”) – prototipurile epitetelor стрійний[42] şi вистрійний[43] – precum şi вистро́йність („Galanterie”)[44], стройо́к („Zierstrauss aus künstlichen Blumen”)[45], стрійник („Zierling”, „Zieraffe”, „Zierbengel”, „Stutzer”)[46], iar la poloni pe „strój”[47] („parure”, „ornement”, „vêtement”), cu o întreagă serie ca: „przystrój” („parure”)[48], „wystrój” („Aufputz”)[49], „strojność” („Geputztheit”)[50], „strojarka” (Putzmacherin)[51], apoi: „stroidło”, „strojce”, „stroik”, „strojnik”[52].

---

[32] Kalina, SPF, p. 850; Potocki, SPRJ, p. 693.
[33] Potocki, SPRJ, p. 693.
[34] *Ibidem*.
[35] Kalina, SPF, p. 599.
[36] *Ibidem*.
[37] „Ea găteşte încă păpuşile” (cf. Ramułt, SJPom., p. 204). Această expresie figurată – pe care am tradus-o *ad litteram*, spre a evidenţia mai bine sensul lui „stroji” – e sinonimă cu: „ea se joacă încă cu păpuşile”. (Vrea să spună adică, despre o fată, că e încă mică sau, mai precis: că nu e încă fată mare).
[38] „Ea se găteşte ca o cucoană” (Ramułt, SJPom., p. 204.)
[39] „S-a gătit ca o păpuşică” (cf. Homuc, УПП, p. 218, nr. 11184.
[40] Гр., Сум, II, p. 726; Жел., Мр. НС, II, p. 928; Партицкий, НРС, II, p. 358.
[41] Жел., Мр. НС, I, p. 88.
[42] Cf. mai sus.
[43] Ca în ex. „вистрійний одіж”(cf. Жел., Мр. НС, I, p. 88).
[44] Жел., Мр. НС, I, p. 89.
[45] *Ibidem*, II, p. 929.
[46] *Ibidem*, II, p. 928; Партицкий, НРС, II, p. 358.
[47] Janusz, DSPF, II, p. 473; Potocki, SPRJ, p. 587; Kalina, SPF, p. 688 (cf. aici: „strój balowy”, „s. paradny”, „s. narodowy”).
[48] Kalina, SPF, p. 599.
[49] Potocki, SPRJ, p. 693; Łuk. – Mosb., PNS, p. 1039.
[50] Łuk. – Mosb., PNS, p. 826.
[51] *Ibidem*, p. 825.
[52] Dintre acestea, „stroik” (Karłowicz, SGP, V, p. 245; Łuk. – Mosb., PNS, p. 825) şi „strojnik” (Karłowicz, *Ibidem*) se referă la găteala capului; ultimul însă, în special, la toaleta rituală a miresei.

Scanned with OKEN Scanner

Relatăm în fine pe „strojniś"[53] sau „strojnat" m.[54] (élégant, „dandy", „Zieraffe", „Putznarr") şi „strojnisia"[55] sau „strojnica" f.[56] (élégante), „die Putzsüchtige", „eine die nur an den Putz denkt", „Zierpuppe") – corespondentele polone ale ucr. стрійник m. şi desigur, altădată, şi ale lui стрійниця.[57] Aceste apelative îşi află echivalente perfecte, la ruşi, în щёголь şi щеголи́ха.

Cum prima semnificaţie pe care am relevat-o, aceea referitoare la frumuseţea corpului – dat fiind că ea pare a fi fost cândva comună tuturor popoarelor slave – este, desigur, cea fundamentală, cea de-a doua s-ar explica, după noi, ca o dezvoltare semantică ulterioară, rezultată chiar din cea dintâi. În momentul când sensul de „bine făcut" al lui „строинъ", raportat la om, a ajuns aproape să se identifice cu sensul de „frumos", atunci n-a fost greu ca, de la corpul omenesc, epitetul să treacă în mod implicit şi asupra costumului care era purtat de cineva şi care avea de scop să scoată şi mai mult în evidenţă frumuseţea naturală a unei persoane.

E de presupus că această nuanţă semantică s-a reflectat, într-o oarecare măsură, şi în variantele antroponimice derivate de la tema *строу-*. Evident, nu ne gândim la toţi slavii la care a existat amintitul antroponim, ci la aceia la care este atestat sensul al doilea al epitetului. Numai aceştia au putut simţi de la o vreme respectiva nuanţă în numele cu aceeaşi temă ca şi epitetul discutat. Antroponimul, la care ne-am referit pân-acum, este atestat la slavi sub două aspecte distincte: a) în forma compusă, de tipul vechi-slav, şi b) în forma simplă, care a fost, fără îndoială, totdeauna cea mai cultivată în popor.

---

[53] Kalina, SPF, p. 688; Janusz, DSPF, II, p. 473; Potocki, SPRJ, p. 587; Łuk. – Mosb., PNS, p. 826.

[54] Janusz, DSPF, II, p. 473; Łuk. – Mosb., PNS, p. 826; „strojnat" e un termen învechit, ieşit din uz în timpul din urmă, dar nu aşa de vechi încât să nu mai fi fost atestat în l. polonă din sec. XVII, precum crede Brückner (cf. SEJP, p. 519).

[55] Janusz, DSPF, II, p. 473; Kalina, SPF, p. 688; Potocki, SPRJ, p. 587; Łuk. – Mosb., PNS, p. 826.

[56] Karłowicz, SGP, V, p. 245.

[57] Astăzi, apelativul acesta pare a nu însemna, la ucraineni, decât „Mauerbiene" („Anthophora") – cf. Жел., Мр. НС, II, p. 928.

Scanned with OKEN Scanner

Dintre primele, relatăm mai întâi pe Строиславь, pe care-l aflăm în documente sârbeşti de la sfârşitul sec. XIII şi din prima jumătate a sec. XIV. O mai veche atestare a lui, decât cea din hrisovul de danie şi confirmare de moşii al regelui Štefan Uroš II Milutin către mănăstirea de la Hilandar[58], nu cunoaştem. Apoi, el apare în hrisovul aceluiaşi rege către mănăstirea Sf. Ştefan din Bańska[59], la 1318, şi, în fine, în cele două hrisoave de donaţiune, din 1330, ale regelui Štefan Uroš III către mănăstirea de la Dečani[60]. Cum aceste hrisoave reprezintă de fapt două redacţii diferite ale aceluiaşi document, în ambele Строиславь – având funcţie de prenume – se referă la una şi aceeaşi persoană din satul Brodliki, măcar că pasajele respective nu sunt în totul identice[61]. Tot în citatele hrisoave către mănăstirea din Dečani, în ambele, întâlnim antroponimul în chestiune şi cu rolul de nume patronimic[62] designând un locuitor din satul Варьдиште: (Добровои) Строиславличь[63].

Acelaşi patronim este atestat şi pe la a. 1348, în hrisovul de fondaţie şi danie al ţarului Štefan Dušan către mănăstirea Sf. Arhangheli de la Prizren. Aici el este purtat de trei persoane deosebite: Владиславь Строиславличь[64], Грьдань Строиславличь[65] şi Продань Строиславличь[66].

---

[58] Mikl., *Mon. Serb.*, p. 61, nr. LXII; cf. şi Hurm., *Doc.*, I, P II, p. 798, nr. LXII (repr. după Mikl., de Kałużn.).
[59] Свет. Хр. – *Cn.*, IV, p. 8; ed. Jagić, p. 34.
[60] Дхр. – изд. Мил., p. 60, 96 (ГСУД, II од., књ. XII).
[61] Astfel, în afară de unele nume deosebite, care-l preced, în fiecare din cele două hrisoave, pe cel al persoanei respective, hrisovul al doilea ni-l prezintă pe Строиславь ca fierar (însoţindu-l pe apelativul „ковачь"), pe când primul nu. (Cf. loc. cit., p. 60, 96.)
[62] Дхр. – изд. Мил., p. 50, 123.
[63] < *Строиславличь. Respectivul aspect fonetic – rezultat prin epenteza lui *l* după *v*, iar apoi prin dispariţia lui *v* – este foarte răspândit în Evul Mediu, la sârbo-croaţi, la numele patronimice derivate de la prenume compuse cu *-славь*, (precum şi la unele toponime de origine patronimică). Astfel, chiar în aceleaşi hrisoave ale lui St. Dečanski, întâlnim fenomenul în mod curent: Радослaличь (Дхр., p. 14, 91), Доброслaличь (*Ibidem*), Бранислaличь (*Ibidem*, p. 18), Драгослaличь (p. 22, 87), Станислaличь (p. 23, 32), Братослaличь (p. 23, 45), Прибислaличь (p. 28), Толислaличь (p. 29), Прьвослaличь (p. 33), Любьслaличь (p. 41), Десислaличь (p. 35), Хранислaличь (p. 74, 80), Хвалислaличь (p. 74) etc.
[64] ГДСС, XV, p. 298.
[65] *Ibidem*, XV, p. 299.
[66] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

Existența acestui nume patronimic în diferite localități din Serbia Sudică, în cursul primei jumătăți a sec. XIV, este o dovadă sigură că prenumele prototip era deja cunoscut acolo încă din a doua jumătate a sec. XIII. Dar o probă şi mai puternică despre răspândirea lui Строиславь la sârbi, pe la sfârşitul Evului Mediu, este faptul că el s-a fixat şi în toponimia Serbiei Vechi. Astfel, pe la a. (aprox.) 1380 – într-un document de confirmare şi danie de moşii, al despotului Dragaš şi fratelui său Konstandin, către mănăstirea Sf. Pantelimon de la Athos – aflăm menționat satul Строиславници[67]. Tot în formă patronimică plurală, însă sub aspectul fonetic Строисалци – raportându-se la prototipul *Строислалици – sg. Строислаликь ne este atestat de pomelnicul mănăstirii Sf. Prohor de la Pšinj[68], care pare a fi luat ființă în cursul jumătății a doua a sec. XV[69].

Maretić, în studiul său, ne relatează şi varianta de tipul compus Strojimir[70], după o redacție grecească Στροήμερος, care însă ne indică clar că fonetismul just al acestei vechi variante era Строимѣръ. După câte se pare, ea avea o frecvență cu mult mai redusă decât Строиславь. În fine, la această categorie a numelor compuse îl clasificăm şi pe Строиманьь[71], care figurează tot în hrisovul ţarului St. Dušan către mănăstirea Sf. Arhangheli. Este o variantă ulterioară celor două precedente. Ea a luat naştere, în Balcani, prin analogie cu alte nume în compoziția cărora intră *-мань*, devenit sufix, precum: Драгоманьь, Мильманьь, Грьдоманьь, Влькоманьь[72].

Referitor la sensul acestor antroponime, nu suntem de acord cu cel presupus de Maretić pentru Строиславь – „in ordinando gloriam habens"[73] – iar în ce privește sensul atribuit de el lui Строимѣръ – „in ordinando modum habens"[74] – îl credem şi mai puțin acceptabil încă. După noi, ambele variante au la bază ideea de frumusețe a unui corp bine făcut, în special a taliei înalte şi mlădioase. Sensul lor ar putea fi deci

---

[67] ГСУД, кн. VII, св. XXIV, p. 254.
[68] Пш., *Пом. – Сп.*, XXIX, p. 20.
[69] Precum opinează Ст. Новаковић – cf. *Ibidem*, p. 7.
[70] Cf. Rad., LXXXI, p. 128.
[71] ГДСС, XV, p. 296.
[72] Cf. Новак., *Пом.*, p. 19, 20, 53, 71, 82, 88, 89.
[73] *Nar. im. i prezim.*, Rad., LXXXI, p. 128.
[74] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

redat prin formula: „gracilitate (corporis) inclutus". Ba, la o epocă ceva mai târzie, respectivele variante vor fi ajuns să însemne de-a dreptul „pulchritudine (corporis) inclutus"; iar, la unii dintre slavi, chiar şi: „elegantia inclutus". Cât despre Строимань – cu privire la care Maretić spune că „nu-i poate înțelege semnificația"[75] – el se încadrează, evident, în aceeaşi sferă semantică şi ar putea fi interpretat printr-o formulă ca „gracilitatem (corporis) amans"[76], deşi, în momentul când s-a fixat în onomastica Slaviei meridionale, *-манъ* încetase de a mai avea o semnificație clară şi nu era decât un simplu sufix antroponimic, care se ataşa la-ntâmplare anumitor teme preferate mai ales pentru rolul de prenume.

Trecând acum la categoria variantelor de tipul simplu – care, după părerea noastră, nu trebuie considerate în mod necesar totdeauna drept apariții hipocoristice rezultate prin apocopă de la formele precedente – prezentăm mai întâi varianta Строє. Ea pare să fi fost bine cunoscută slavilor balcanici încă din plin Ev Mediu. Cea mai veche atestare a ei datează din 1114, când a fost fixată într-o inscripție cusută pe un *epitrahil* dăruit unei mănăstiri de către un nobil sârb şi soția acestuia:„Жупан Строе Вестолмию. Жупаница его Симаа. Вь лѣто арди"[77].

O altă mărturie a acestei variante ne-o oferă mai târziu – peste mai mult de două veacuri – hrisoavele din 1330 ale regelui Štefan Uroš Dečanski. Aici, ea figurează, în ambele, sub aspectul Строя, care credem că trebuie considerat ca o formă oblică, şi anume de acuzativ, de la nom. Строє. În adevăr, examinând antroponimul în contextual său, remarcăm că raportul sintactic de nominativ al enumerării de persoane

---

[75] *Ibidem.*

[76] Şi eu am fost tentat, la început, să atribui acestor nume o origine în legătură cu anumite mobile practice ale vieții rurale, mai ales cu idealul de a fi un gospodar bun şi chibzuit – cf. Mikl., *Lex.* PGL, p. 980 s.v. *строй*, cu sensul de „οἰκονομία"; (comp. şi vrus. домострой); стройникъ („administrator"); строитель („οἰκονομος"). Dar, după examinarea atentă a materialului onomastic respectiv, în comparație cu cel apelativ corespunzător, am ajuns la altă părere – aceea pe care-o expun în acest capitol. O confirmare cu privire la justețea drumului urmat cred că o dă şi faptul că prenumele cu mobile practice sunt rare şi nu din cele mai cultivate.

[77] Mikl., *Mon. Serb.*, p. 1, nr. I.

Scanned with OKEN Scanner

se întrerupe brusc în document chiar înaintea numelui nostru, trecând un moment la forme oblice, pentru a reveni îndată la uzul cazului rect, care e cel obişnuit: „Бойко а брат моу Приико и Брата и Строя Обрадь а синь моу”[78].

Cel ce ne indică precis această variație de regim sintactic este în special *брат*, care – în locul prim din citatul pasaj, unde e apelativ – stă la nominativ; iar mai departe, chiar înainte de numele ce ne preocupă – având aici rol antroponimic de prenume – stă în acuzativ: *Брата*. În consecință, Строя este şi el acuzativul de la Строє. Menționata variație neaşteptată a raportului sintactic trebuie pusă în legătură cu formula de donație utilizată frecvent în document, iar adesea subînțeleasă: „и да (sau: приложи) кралѣвство ми”[79]. Evident, verbele din această formulă, prezentă în subconştientul scribului în momentul când redacta numele Строє, cereau regim de acuzativ. Antroponimul în chestiune, care are funcție de prenume, desemnează un bărbat dintr-un sat Сърошь[80] din Serbia Veche.

Sub a. 1348, în citatul hrisov al țarului Št. Dušan către mănăstirea Sf. Arhangheli, ne este atestat şi patronimul derivat de la Строє: (Гюра) Строикь[81]. E forma patronimică cea mai frecventă la sârbo-croați. Dar, că nu e singura care a existat la slavi, ne-o probează patronimul rusesc Строев, care, în prima jumătate a sec. XVII, denumeşte pe un „думный дьяк”[82], iar în sec. XIX pe un „археограф”, cunoscut editor de texte vechi ruse[83]. Acest patronim cu funcție de nume de familie este o mărturie evidentă că, odinioară, antroponimul Строє a existat ca prenume şi la slavii orientali. Că în trecut el a fost în uz şi la bulgari, ne-o dovedeşte toponimul actual Строево[84], care nu poate avea alt prototip decât numele Строє.

---

[78] ДХр. – изд. Мил., p. 47, 100.
[79] Cf. *Ibidem*, p. 5, 128 etc.
[80] *Ibidem*, p. 45, 97.
[81] ГДСС, XV, p. 297.
[82] Sub a. 1640 (cf. Строев, *Архив.*, II, p. 1017) şi 1643.VII.14 (*Ibidem*, II, p. 1128).
[83] Павел Мих. Строев (decedat în 1876); amintim de asemenea pe fratele acestuia, istoric, mort foarte tânăr (1840) – cf. *Большая энциклопедія*, XVIII, p. 75.
[84] Wg., Jb. XXVI-XXIX, p. 155, § 65; (nu precizează în ce regiune a Bulgariei).

Scanned with OKEN Scanner

La sârbo-croaţi însă, prenumele în chestiune pare a se fi bucurat de o mult mai mare răspândire ca la bulgari. E ceea ce se poate conchide şi din faptul că Строє e prototipul de la care au luat naştere o serie de derivate hipocoristice sârbo-croate. Unul din acestea este Стройко, pe care-l aflăm în câteva documente latineşti din Dalmaţia, de la începutul secolului al XIII-lea, referitoare la biserica Sf. Petru din Bubian, care – fiind pustiită şi părăsită – a fost încredinţată cu tot avutul ei mănăstirii Sf. Cozma şi Damian. Aici, printre martorii documentelor, sub a. 1207.III.19[85] şi 1208.III.21[86] figurează şi Stroyco Dalmozanino. În sec. XIV, această variantă hipocoristică era deja fixată – şi desigur, cu mult înainte încă – în toponimia Serbiei Vechi, precum ne-o probează un document al ţarului Stefan Dušan, din 1354.VIII.10, către mănăstirea de la Archiljevica. Aici, printre alte sate dăruite, figurează şi Строиково[87]. Acelaşi sat – împreună cu mănăstirea menţionată – este dăruit mai târziu mănăstirii Hilandar de la Sf. Munte de către ţarita Jevdokija şi fiul ei Kostadin, prin documentele din anii 1379[88] şi 1381[89].

Un alt hipocoristic, derivat de la Строє prin sufixul antroponimic *-ьша*, este Строиша – de tipul lui Раиша, Браиша, Краиша, Боуиша, Мильша[90]. El ne este atestat aprox. sub a. 1318 de hrisovul regelui Milutin către mănăstirea Sf. Ştefan din Bańska[91]. Строиша, de asemenea, a avut un hipocoristic al său, derivat prin sufixul *-ань*: *Строишань, ceea ce deducem din toponimul de origine antroponimică Строишаньци[92], care l-a avut ca prototip. Acest toponim – care, din punct de vedere morfologic, nu e decât o creaţie patronimică de formă plurală de la *Строишань, adaptată la o nouă funcţie – a luat naştere, foarte probabil, tot în cursul Evului Mediu. El este atestat de pomelnicul de la Лѣсьново, care va fi luat fiinţă către sfârşitul secolului XIV[93].

---

[85] Ljubić, *Lib. Policorion* – Starine XXIII, p. 185, 186.
[86] Kuk., *Regesta* – Starine XXI, p. 244.
[87] Cf. Ст. Новак., *Зак. спом.*, V, p. 740.
[88] Mikl., *Mon. Serb.*, p. 191, nr. CLXXXII.
[89] Новак., *Зак. спом.*, V, p. 447.
[90] Cf. Дхр. – изд. Мил., p. 19, 46, 48, 90, 100.
[91] *Светостеф. хр.* – Сп. IV, p. 7; ed. Jagić, p. 30.
[92] Новак., *Пом.*, ГСУД, XLII, p. 147.
[93] Cf. *Ibidem*, p. 15, nota 1.

Scanned with OKEN Scanner

În fine, încă un vechi derivat de la Строє, prin sufixul *-ило* (ca Драгило[94], Момчило[95], Станило[96]), este Строило. El trebuie să fi fost mai frecvent decât cele precedente, dat fiind că numai în „светостефанска хрисовула" din 1318 îl întâlnim de patru ori designând patru persoane diferite[97]. Pretutindeni el are, firește, rol de prenume. În trei locuri, figurează singur, iar o dată este însoțit de numele patronimic al persoanei indicate: Строило Велимирикь[98]. De asemenea, această variantă apare de două ori în hrisovul lui Št. Dušan, din 1348, către mănăstirea Sf. Arhangheli de la Prizren[99]. În același document, el figurează și ca nume patronimic: (Раянь) Строиловикь[100]. Miklosich ne semnalează existența acestui patronim, în trecut, și la ruși[101], de unde deducem că acești slavi de asemenea au cunoscut varianta cu rol de prenume Строило. Tot Miklosich mai relatează și o variantă croată Strojil[102] – de tipul lui Bratil, Gostil, Momčil[103]. Prenume derivate de la tema *строи-* au existat în trecut și la slavii occidentali, după cum se vede din variantele înregistrate de Miklosich, în studiul său: pol. Stroj[104] și č. Strojek[105], Stroyec[106] – care sunt forme hipocoristice de la un prenume ca cel polon.

Amintim apoi că la poloni este cunoscut până în vremea noastră și numele de familie Strojinski, care denumește câțiva pictori din sec. XVIII și începutul sec. XIX, originari din Galiția: Stanisław Strojinski[107], fratele său Marcin[108] și fiul său Anton[109]. Cel mai însemnat din ei este primul

---

[94] Дхр. – изд. Мил, p. 17.
[95] Cf. doc. din 1388, de danie către mănăstirea din Štip – ГСУД, књ. VII, св. XXIV, p. 270.
[96] ГСУД, књ. VII, св. XXIV, p. 245; *Свет. хр. – изд. Јагића*, p. 29.
[97] *Светостеф. хр.* – Сп. IV, p. 7-8; ed. Jagić, p. 30, 34.
[98] *Свет. хр.* – Сп. IV, p. 7; ed. Jagić, p. 30.
[99] ГДСС, XV, p. 297.
[100] *Ibidem,* XV, p. 299.
[101] Mikl., *Pers.*, p. 102, § 374.
[102] *Ibidem.*
[103] *Ibidem,* p. 7, § 5; Maretić, *Nar. im.* – Rad LXXXII, p. 114-115.
[104] Mikl., *Pers.*, p. 102, § 374.
[105] *Ibidem.*
[106] *Ibidem.*
[107] *Б. Энцикл.*, XVIII, p. 75.
[108] *Ibidem.*
[109] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

care s-a remarcat ca pictor religios lăsând o serie de fresce în catedrala catolică din Lwów şi în câteva biserici catolice galiţiene. Citatul nume de familie are desigur ca prim prototip tot un prenume, care – după cât se pare – s-a fixat mai întâi într-un toponim; iar de la acesta îşi va fi trăgând originea, în mod direct, Strojinski. Între toponimele cu aceeaşi temă, care îşi au obârşia în nume de persoane, menţionăm la slavii occidentali – după Miklosich – pe pol. Strojęcin[110] şi Stroiszów[111], apoi č. Strojetice[112].

Cele mai sus expuse, referitor la vestigiile de antroponime cu tema *cmpou-* şi la ecoul lor asupra toponimiei ţărilor slave, ne permit să conchidem că a fost o epocă veche, când răspândirea geografică a acestor nume, ca şi frecvenţa lor, era cu mult mai mare decât s-ar putea deduce din relativ puţinele probe documentare ajunse până-n vremea noastră. Foarte probabil, în acea epocă, ele vor fi acoperit aproape întreaga arie de limbă slavă, făcând parte dintre antroponimele comune slavilor de pretutindeni.

Tot pe baza materialului prezentat, trebuie să mai relevăm şi faptul că antroponimele derivate de la tema *cmpou-* au căzut în desuetudine mai devreme ca altele dintre numele vechi slave. Care să fie cauza? Credem că înainte de toate este discordanţa tot mai accentuată între antroponimele în chestiune şi substratul lor apelativ, care ajunsese pe nesimţite la mari transformări de ordin semantic. Aceasta a făcut ca, la un moment dat, numele favorite odinioară, care luaseră naştere dintr-o temă cu altă semnificaţie, nu mai sugerau nimic în lumea slavă din sensul ispititor de altă dată. Ele au mai fost păstrate un timp, în mod izolat, doar în baza unor tradiţii de familie, până când şi acestea s-au stins. Pe de-altă parte, e de presupus că – încă înainte ca discordanţa menţionată să atingă o sensibilă profunzime – antroponimele cu tema *cmpou-* vor fi avut de susţinut rivalitatea altor nume mai atrăgătoare care erau la modă, ca unele care exprimau poate mai bine şi mai în gustul popular ceea ce exprimaseră cândva aceste antroponime. Fapt e că înainte chiar de epoca modernă ele au ieşit complet din uz, atât la sârbo-croaţi, cât şi la bulgari.

---

[110] Mikl., ON aus Pers., p. 177, § 300.
[111] *Ibidem.*
[112] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

Avem a face, prin urmare, cu un nume slav care ține cu totul de domeniul trecutului. Dar e foarte curios faptul că vechile documente sud-slave nu ne păstrează niciuna din variantele feminine ale acestui nume, ca *Строислава-*Строисава, *Строимѣра-*Строимира, precum şi altele de tipul simplu. Nu trebuie uitat, totuşi, că vechile documente sunt în general extrem de sărace în nume de femei, ca reflex al unor condiții sociale specifice Evului Mediu. A trage deci vreo concluzie de ordin negativ pe baza lipsei amintitelor variante în diplomatica veche şi în orice fel de alte documente ar fi incontestabil o eroare. Ni se pare chiar c-ar fi de-a dreptul absurd să se creadă că un astfel de antroponim, cu o origine şi un sens ca cele pe care i le-am atribuit, să nu fi avut variante feminine.

Față de absența totală a oricăror vestigii documentare la slavi, despre respectivele variante, ne surprinde plăcut faptul că se află un monument de cultură veche românească – deşi redactat tot în limba slavonă – unde existența lor e atestată. Acesta este Pomelnicul mănăstirii Bistrița din Moldova, care conține prenumele feminin Стройна. El se raportă la o persoană care, desigur, nu putea fi decât din Moldova şi care va fi trăit cam pe la începutul secolului XVI, dacă nu chiar şi în jumătatea a doua a secolului XV. Aceeaşi variantă pare a fi atestată şi de un alt vechi monument, tot de pe teritoriul dacoromân, şi anume săsesc. E vorba de „registrum vigesimale" din arhiva Braşovului, unde, sub data de 1530.VII.17, prenumele Stroina ar designa o femeie a cărei taxă vamală e calculată în grup cu a altor trei inşi: „Ywan – *Stroyna* – Thodoran – Scheromet de Tersor zusammen pro fl. 38 s. fl. 1 asp. 45". Localitatea „Tersor" – juxtapusă ultimului nume – se referă, probabil, numai la acesta, iar nu la tot grupul.

În orice caz, celelalte trei persoane sunt originare tot din Muntenia. Astfel, locul citat ar prezenta o deosebită importanță nu numai pentru că ne-ar confirma mărturia Pomelnicului de la Bistrița despre prenumele feminin Stroina, dar şi fiindcă ne-ar proba totodată că el exista, pe aceeaşi vreme, şi în Muntenia. S-ar părea curios totuşi să fie vorba de o femeie în chestiuni de relații comerciale cu Transilvania. În adevăr, în menționatul registru, femeile – deşi nu lipsesc – apar foarte rar. Nu cumva avem a face mai degrabă cu un nume alterat de către scrib în locul prenumelui masculin „Stroya"? Am putea aduce unele probe că nu. Aşa, chiar pe

Scanned with OKEN Scanner

aceeaşi pagină a registrului, mai figurează o femeie din Muntenia, tot în grup cu bărbaţi: „Poÿtre – Thudor – *Todora de Breylla* zusammen pro fl. 90". Apoi, tot sub a. 1530, la diferite date – 12 iunie şi 3 iulie – aflăm o altă femeie, pe „Stana" sau „Stanko de Compolong".

Prin urmare, autenticitatea variantei „Stroyna" din citatul izvor săsesc n-ar putea fi contestată dintr-un motiv ca cel propus mai sus. Un altul însă foarte serios ne face să continuăm a o pune la-ndoială, dacă nu chiar de a o repudia complet: în acelaşi registru vamal, chiar sub a. 1530 – la 30 martie – figurează un negustor „Stroya de Terschor", care cumpăra marfă din Braşov. N-ar fi deloc uimitor faptul ca, la Târşor, să fi fost în uz, pe atunci, atât varianta masculină Stroia, cât şi cea feminină Stroina. Dar ar fi, desigur, o coincidenţă cu totul neobişnuită – deci puţin verosimilă – ca un bărbat şi o femeie, purtând numele respective, să fi venit la Braşov în acelaşi an, la interval de patru luni unul de altul, pentru acelaşi scop. De aceea, înclinăm a crede într-o eroare a scribului străin, care a scăpat un *n* de prisos înainte de vocala finală a prenumelui masculin „Stroya".

În consecinţă, certitudine absolută – în ce priveşte mărturia prenumelui feminin Stroina – nu prezintă decât Pomelnicul de la Bistriţa[113]. Această variantă n-a mai fost relatată până acum de nici un onomatolog slav sau român. Vreo altă sursă documentară, care să conserve amintirea dispărutelor prenume feminine cu tema *cmpou-*, nu mai cunoaştem. De aceea varianta Стройна e cu atât mai preţioasă, atât pentru antroponimia română cât şi pentru cea slavă mai ales.

Nu poate fi îndoială că ea va fi fost în uz, la români şi cu deosebire la slavi, mult mai des decât ne-ar face să credem apariţia sa excepţional de rară în documente. La români, varianta în chestiune reprezintă un împrumut păstrat în toată puritatea sa slavă, fără cea mai mică modificare. Bănuiala c-am avea a face cu o variantă necunoscută slavilor, întrucât ea ar fi o formaţie apărută pe teritoriul de limbă română – ca atâtea alte nume cu bază slavă adaptate antroponimiei noastre – este complet exclusă. În adevăr, sufixul *-ьна*, deosebit de activ la slavi, atât în domeniul apelativ, cât şi în cel antroponimic – în special la slavii meridionali, unde a dat naştere la un însemnat număr de prenume ca Стойна, Бойна, Гойна,

[113] D. Bogd., *Pom. Bistr.*, p. 68[14].

Райна, Видьна, Мильна, Драгна, Любна, Красна[114] – este unul dintre cele mai specific slave. Un asemenea sufix nu numai că este cu totul inexistent la români[115], dar este şi de un aspect neobişnuit de exotic, adică inadaptabil sistemului antroponomastic românesc. Singura posibilitate de ataşare la cadrul morfologic al antroponimelor feminine româneşti i-o oferea vocala terminală *-a*, caracteristică temelor feminine la români, ca şi la atâtea alte popoare indo-europene de altfel. E de mirare deci că un asemenea nume a putut influenţa onomastica română. Explicaţia faptului trebuie căutată, desigur, numai în o predilecţie specială pentru respectiva variantă în lumea slavă, de unde ea s-a revărsat – împreună cu alte variante masculine, şi poate chiar şi feminine, derivate de la aceeaşi temă – datorită unei mode a lor.

O dovadă indirectă că prenumele feminin relatat după pomelnicul românesc de la Bistriţa a existat şi la slavi o constituie faptul că, în vremea noastră, Strojna este atestat la poloni ca nume de vacă[116]. Precum am remarcat şi în alte ocazii, la diferite popoare, unele nume de persoane – în special atunci când cad în dizgraţie – capătă funcţie zoonimică[117]. Şi astfel, ele se păstrează mai departe – foarte adesea în forme identice prenumelor – ca nume de animale, încă multă vreme după ce au dispărut fără urme din domeniul antroponimic.

Împrumutând de la slavi prenumele cu tema *cmpou-*, pe când acestea erau la modă, vechii români au continuat timp îndelungat după aceea să arate o deosebită preferinţă pentru ele, deşi slavii aproape încetaseră de a le mai cultiva. Se poate spune că ele au ajuns la un moment dat aşa de populare la români, încât – în ciuda originii lor slave şi în ciuda faptului că, din punct de vedere semantic, nu sugerau nimic sau, în tot cazul, nimic precis – au fost simţite, sub aspectul fonetic, drept

---

[114] Cf. Новак., *Пом.*; Mikl., *Pers.*, p. 9-10, § 10; Maretić, *Nar. im.* – Rad LXXXII, p. 150-151; *Stari pisci hrv.*, I, p. VIII.

[115] Pascu, SR, nu-l înregistrează nici pentru apelative.

[116] Karłowicz, SGP, V, p. 245, s.v. „strojny". Ca apelativ, „strojna" denumeşte azi, la poloni, o plantă cu floarea roşie-brună sau violetă: „Kranichschnabel", „Storehschnabel" (cf. Łuk. – Mosb., PNS, p. 825). Care calitate a plantei respective a determinat pe poporul polon s-o designeze prin epitetul „strojna"? Frumuseţea culorii florilor? Sau sveltеţea tulpinei poate?

[117] Cf. mai sus.

Scanned with OKEN Scanner

antroponime de un autohtonism indiscutabil. Pentru urechea românească, o variantă ca Stroe sună atât de familiar, încât oricărui român i se pare, desigur, că aşa nu s-ar putea numi decât cineva de naționalitate română.

Dar, chiar şi cu privire la unele din cele mai timpurii apariții ale prenumelor cu tema *cmpou-*, relatate de noi după documente sârbeşti, s-ar putea susține că designează români din sudul Dunării. Aşa ceva ar fi imposibil de spus, pare-se, pe seama nobilului Строе Вестолмию de pe *epitrahilul* de la 1114, deşi însuşi acest prim document unde figurează antroponimul nostru cuprinde un element deosebit de bizar. E toponimul Stăneşti, care denumeşte localitatea unde era situată mănăstirea căreia îi fusese făcută donația: „Сю петрахиль да будеть манастиру у Стьнешти"[118].

Acest toponim, care-şi are originea tot într-un nume patronimic de forma plurală – independent de faptul că tema sa este o cunoscută temă antroponimică slavă – e din cele mai tipic româneşti sub aspectul morfologic. Unde va fi fost situată respectiva localitate? Evident, ea nu se putea afla decât pe un teritoriu locuit de români. Dar, ceea ce ni se pare cel mai probabil, nu cumva acest ultim rând al inscripției va fi fiind el un târziu adaos, făcut atunci când epitrahilul va fi fost, poate, donat pentru a doua oară unei mănăstiri româneşti[119]? N-avem nici-un indiciu, lingvistic sau epigrafic, care să ne determine a presupune aceasta.

În ceea ce priveşte celelalte vestigii medievale sârbeşti ale antroponimului, se poate spune că ele se raportă la români. În adevăr, aproape pretutindeni în izvoarele citate, e vorba de vlahi dăruiți mănăstirilor împreună cu satele şi moşiile pe care se aflau. Uneori, ni se indică aceasta precis, întrebuințându-se chiar numele etnic respectiv

---

[118] Mikl., *Mon. Serb.*, p. 1, nr. I.

[119] Situată, probabil, la nord de Dunăre? Şi în care provincie anume? Noi nu cunoaştem decât în Oltenia un fost schit Stăneşti, la sud de Drăgăşani (jud. Vâlcea). Zidit în 1537 de banul Mogoş şi restaurat la sfârşitul secolului XVI de către nepoții săi, frații Buzeşti, între care şi marele stolnic Stroe Buzescu, înmormântat chiar acolo. Schitul Stăneşti a fost închinat de reprezentanți ai neamului Buzeştilor către patriarhia din Alexandria ca metoh al ei – cu prilejul vizitei patriarhului Chiril în Țara Rom. – prin doc. din 1615.V.19 (cf. St. Nic., *Doc. sl. rom.*, p. 56). Toponimul Stăneşti e foarte răspândit la românii din Dacia, mai ales în Muntenia şi Oltenia. Numai sate aflăm, actualmente, un număr de 15, care poartă acest nume, în fostele principate Țara Românească şi Moldova. (cf. MDGR, V, p. 461-463; DSR, II, p. 572).

Scanned with OKEN Scanner

referitor la ei, de ex.: „Власи Варьдиштане”[120], după care – împreună cu alte nume – urmează „Д. Строиславикь”. Alteori, aflăm numai menţiunea că persoanele enumerate, printre care figurează şi cele cu nume derivate de la tema *строи-*, locuiesc în cătune, ceea ce era caracteristic în timpuri medievale pentru români. Aşa de ex: Раянь Строиловикь şi Продань Строиславикь – dăruiţi mănăstirii Sf. Arhangheli prin hrisovul ţarului Şt. Dušan – sunt din „катоунь, Драголѣвьци”[121]. Alteori, în fine, în aceleaşi pasaje cu numele în chestiune, întâlnim antroponime româneşti din cele mai neaoşe ca: Шарьбань, Боукорь etc.[122]

Ca o confirmare a presupunerilor noastre, vine antroponimia grupului dialectal dacoromân, unde ni se păstrează dovezi aşa de numeroase şi de variate despre existenţa numelor cu tema *строи-*, pentru sfârşitul Evului Mediu, ca şi pentru epoca modernă şi contemporană, încât concluzia că, la români, ele au fost foarte cultivate, poate mai mult chiar decât la slavii înşişi, se impune aproape de la sine.

Astfel, în Moldova, în varianta Stroie, este cunoscută ca nume al unui boier, odată cu sfârşitul secolului XIV, precum ne atestă actul de danie al lui Alexandru cel Bun din 1400.VI.29[123]. Apoi, în cursul secolului XV, designând aproape tot numai boieri, Stroie apare de asemenea într-o serie de documente: la 1436.VIII.11[124], 1438.III.5, 1438.VI.20[125], 1497.III.15[126]. Un boier cu numele Stroie figurează şi în Pomelnicul de la Bistriţa[127], unde va fi fost înscris pe la finele secolului XV sau începutul secolului XVI, fără să-l putem determina cronologic mai de-aproape. În locurile relatate, Stroie are în mod obişnuit rol de nb.[128]. În documentele moldoveneşti din secolul XVI şi

---

[120] Cf. DXp. – изд., Мил., p. 122.
[121] ГДСС, XV, p. 299.
[122] Cf. *Светостеф. Хр.* – Сп., IV, p. 7, 8.
[123] Cost., *Doc. în Şt.* I, p. 36-37, nr. 12.
[124] *Ibidem,* I, 473, nr. 150.
[125] *Ibidem,* II, p. 23, nr. 7.
[126] I. Bogd., *Doc. Şt.*, II, p. 114, nr. 62. Aici e vorba de „popa Stroe”.
[127] D. Bogd., *Pom. Bistr.*, p. 60[13].
[128] Deducem aceasta mai ales din faptul că antroponimul respectiv apare singur în textul documentelor, ceea ce, la o epocă aşa de veche, indică în modul cel mai probabil funcţia de nb. Totuşi, într-un caz ca al documentului din 1438.VI.20, unde un alt boier – cu care Stroe face schimb de moşie – este numit numai prin patronimul Hudici, ne întrebăm dacă nu trebuie să-i atribuim şi lui Stroe rol patronimic.

Scanned with OKEN Scanner

cele următoare, antroponimul în chestiune apare din ce în ce mai rar cu această funcție.

Din secolul XVI, îl menționăm – după un document de confirmare de moşie din 1522.VII.4, de la Ştefăniță Vodă – pe Stroe Faur[129]; iar sub anul 1545, după un registru de taxe vamale pentru import şi export – păstrat în Arhiva Braşovului – pe „Ztrogoÿ de Thrÿttuch"[130], care ar părea să fie Stroie de Trotuş, adică dintr-o localitate Trotuş[131] din sud-vestul Moldovei sau în tot cazul din ținutul Trotuşului. De asemenea, într-un zapis din 1585.V.3, îl aflăm pe răzeşul Stroe de la Bârseşti, din munții Vrancei, având rolul de martor[132].

În pomelnicul mănăstirii Bisericani, care poartă data de 1661, întâlnim, de asemenea, numele Stroe, desigur al unui boier[133]. Într-un zapis pentru o vânzare de moşie – datat aproximativ după anul 1670 – este martor un Stroe fost pârcălab[134]. În aceeaşi calitate apare el şi într-o mărturie hotarnică din 20.VI.1677[135]. În fine, într-un izvod din 15.XI.1698 – cuprinzând răzeşii satului Dumbrăvița din ținutul Tecuci – figurează şi un Stroe[136].

Din secolul XVIII, începem prin a menționa – după un document din 1702.IV.5 – pe un răzeş vrâncean cu acelaşi nume, originar din Năruja[137]. Apoi, între martorii semnatari ai unui zapis de vânzare de

---

[129] Cost. *Şt.Vv.*, I, p. 394.
[130] Quell. Kr., III, p. 304.
[131] Despre existența unei asemenea localități în trecut, mărturisesc unele documente. Cf., de ex., o serie de trei zapise (pentru vânzări de moşie) din secolul XVII: unul din 1649.X.20, altul din 1656.XI.6 şi al treilea din 1658.VI.9. În toate trei, alături de dată, figurează ca loc numele „Trotuş" (Iorga, *St.*, VII, p. 380). În această localitate era un oficiu de vamă – desigur, pentru Transilvania – precum reiese chiar din primul document citat, unde e menționat ca martor „Statie, ce au fost vamăş la Totruş". Titulatura „de Totruş", ataşată altor persoane din respectivele documente – ca „Neculai Şoltuzul de Totruş", „Ghiorghie Şoltuzul de Totruş", „Constantin Buhoci de Totruş" (cf. Iorga, *Ibidem*) – s-ar putea referi la ținut.
[132] Sava, *Doc. putn.*, II, p. 2, nr.2.
[133] *Uric.*, XXIII, p. 322.
[134] Băl., DB, III, p. 54, nr. 43.
[135] Sol.-Stoide, DT, I, p. 34, nr. 67.
[136] *Ibidem*, II, p. 46, nr. 47.
[137] Sava, *Doc. putn.*, I, p. 57, nr. 86. Mai târziu, de exemplu, într-un document din 1832.VI.25, numele acestui răzeş este dat unui trup din moşia din satul Năruja.

Scanned with OKEN Scanner

moşie de la 1707.IV.5, din satul Reghiul (Putna), aflăm şi pe Ion Stroe[138]. Tot ca martor semnează un zapis de la 1737.VII.25 – pentru vânzarea unei case de teren, din Iaşi – Stroe Cucul[139]. Într-o mărturie hotarnică de la 1768.VIII.8, apare printre martori şi Sava Stroe din satul Năruja (Vrancea)[140]. În aceste trei ultime documente, e clar că antroponimul nostru are rol de nfam. Un Stroe este menţionat şi de un document din 1782.VI.10, în care e vorba de nişte moşii ale vistierului Ianachi Cantacuzino[141]. Într-un zapis din 1794.VI.21, pentru vânzarea unui loc de casă, semnează şi Ion sin Radul Stroe ca martor[142]. Aici Stroe, numele bunicului, pare a manifesta tendinţa de a deveni un patronim cu caracter stabil.

În cursul secolului XIX, documentele moldoveneşti ne prezintă numele Stroe aproape numai în funcţie patronimică. Foarte rar îl aflăm şi cu rol de prenume. Astfel, într-o mărturie a sătenilor din Nistoreşti (Vrancea) – de la 1802.III.17 – semnează ca martor şi Dumitru Stroe[143]; iar într-un zapis de la 1802.VI.9, pentru confirmarea unui schimb de moşii, figurează printre martori Iftenii Stroe[144] şi Mihai Stroe[145], ambii din Năruja. Într-un alt zapis, din 1809.V.23 – pentru o vânzare de teren în judeţul Tecuci – semnează Vasili Stroi şi Costin „brat"[146], deci şi acesta al doilea purta acelaşi nume patronimic.

Aspectul Stroi din document e reflexul fonetismului moldovenesc al antroponimului. Poporul, de fapt, nu pronunţă altfel decât *Stróii*. Forma *Stroe* din documentele Moldovei e mai mult o tradiţie grafică decât o realitate fonetică; ea continuă, pe cale scrisuală, imaginea vechiului prototip slav. În fine, îl mai relatăm, din secolul XIX – după două documente din Bârlad, unul de la 1817.VII.30[147], iar altul de la

---

[138] *Ibidem*, I, p. 59, nr. 90.
[139] „Nec.", III, p. 83.
[140] Sava, *Doc. putn.*, II, p. 22, nr. 31.
[141] Iorga, *St.*, VII P. III, p. 232, nr. 97.
[142] Sava, *Doc. putn.*, I, p. 128, nr. 186.
[143] *Ibidem*, II, p. 39, nr. 55.
[144] *Ibidem*, II, p. 40, nr. 56.
[145] *Ibidem*.
[146] Sol.-Stoide, DT, III, p. 92-93, nr. 107.
[147] Ant., *D. bârl.*, I, p. 248.

Scanned with OKEN Scanner

1844.VII.15[148] – pe Stroe Steclarul, care ne probează că la o dată aşa de târzie nu se stinsese încă tradiția de a utiliza antroponimul în chestiune ca nb. Astăzi, în Moldova, el este însă aproape exclusiv nfam. Ilustrăm această funcție cu numele Stroe Vasile al unui elev de la liceul din Piatra Neamț, care în 1940 era în clasa I[149].

În Țara Românească, antroponimul nostru începe a fi atestat documentar ceva mai târziu, către sfârşitul secolului XV; dar el apare mai frecvent încă decât în Moldova şi totodată se menține mai multă vreme ca nb. Numeroase documente dintre anii 1491-1508, unde întâlnim antroponimul respectiv, printre numele boierilor martori, se referă toate la acelaşi boier de divan Stroe, care, sub Vlad IV Călugărul, a fost mare spătar, iar sub Radul cel Mare – după ce a continuat a deține un timp acelaşi rang – l-a schimbat apoi cu cel de mare vornic[150]. Într-un singur document, datat aproximativ între anii 1482-1496, numele Stroie se raportă la o altă persoană, un om din

---

[148] *Ibidem*, I, p. 254.

[149] AL „P.R.", 1936-1940, p. 267.

[150] Cf. *Doc. lui Vlad* IV: 1491.IX.3 (Венелинъ, *Вл. болг. гр.*, p. 130; Flor., DD, I, p. 312); 1492.V.6 (St.Nic., *Doc.sl.v.*, p. 237-238; Flor., DD, I, 314); 1492.VII.9 (Flor., DD, I, p. 315); 1492.IX.8 (Sf.Nic., *Doc.sl.v.*, p. 240; Flor., DD, I, p. 317); 1492.X.9 (Flor., DD, I, p. 318; Мил. – Ar., СбНУ, IX, p. 345, nr. 19 – aici, e calculat greşit anul: 1493 1.d.1492); 1493.IV.10 (Ştef., *Tism.*, p. 198-200; Flor., DD, I, p. 323); 1493.V.30 (Ştef., *D. gorj.*, p. 35; Flor., DD, I, p. 324); 1493.VI.3 (Flor., DD, I, p. 325); 1493.VI.15 (Мил. – Ar., СбНУ, IX, p. 344, nr. 18; Ştef., *D. gorj.*, p. 36; Flor., DD, I, p. 326); 1493.VI.16 (Flor., DD, I, p. 328); 1493.IX.2 (*Ibidem*, p. 330); 1493.IX.10 (*Ibidem*, p. 331); 1494.II.16 (*Ibidem*, p. 333); 1494.III.16 (*Ibidem*, p. 335); 1494.VI.1 (*Ibidem*, p. 339); 1494.VI.5 (*Ibidem*, p. 341); 1494.VII.22 (*Ibidem*, p. 343); 1495.IV.19 (*Ibidem*, p. 348); 1495.VI (Ştef., *D. gorj.*, p. 38; Flor., DD, I, p. 350). Cf. *Doc. lui Radu cel Mare*: 1494.IX.13 (Flor., DD, I, p. 344); 1496.VIII.1 (Мил. – Ar., СбНУ, IX, p. 347, nr. 20); 1497.I.9 (*Ibidem*, p. 347, nr. 22; Ştef., *D. gorj.*, p. 40); 1498.IV.15 (*Ibidem*, p. 348, nr. 23); 1500.I.25 (Nandriş, *Athos*, p. 38); 1500.IV.23 (Ştef., *D. gorj.*, p. 43); 1501.V.24 (Мил. – Ar., СбНУ, IX, p. 352, nr. 26); 1501.VII.9 (Ştef., *D. gorj.*, p. 45); 1502.III.9 (*Ibidem*, p. 49); 1502 – după o traducere a hrisovului, făcută la 1692 (St.Nic., *Doc.sl.v.*, p. 10), 1505.VI.15 (Minea-Boga, *Cum se moşt.moş.*, I, p. 167, n. 1); 1505.VI.21 (Ştef., *D. gorj.*, p. 58); 1505.VI (St.Nic., *Doc.sl.v.*, p. 234); 1505.VII.2 (Мил. – Ar., СбНУ, IX, p. 354, nr. 29; Ştef., *D. gorj.*, p. 59); 1505.XI (Мил. – Ar., СбНУ, IX, p. 355, nr. 30). Cf. şi o scrisoare din aproximativ anul 1508-1509 a mai multor boieri fugari – de groaza lui Mihnea cel Rău – către judele şi pârgarii Braşovului: printre aceştia figurează şi marele vornic Stroe (I.Bogd., *Rel. Ț.-R.*, p. 305).

Scanned with OKEN Scanner

popor, pentru care domnul țării, Vlad IV, intervine la judele Brașovului în chestia unui cal cumpărat din Transilvania și apoi oprit pe nedrept de un supus brașovean[151]. Continuând a trece în revistă documentul din secolul XVI, mai relatăm, după un act de danie al lui Neagoe Basarab din 1514.XII.7 către mănăstirea Cutlumus, de la muntele Athos, printre boierii martori, și pe Stroe postelnic[152]. Același boier apare ca martor și într-o carte de judecată a lui Neagoe Vodă, din 1514.XII.14, care dă dreptate, în pricini de moșie, unei mănăstiri oltene[153]. Într-un alt document, datat aproximativ 1517-1521, de la același domn, care confirmă proprietățile mănăstirii Cutlumus, e vorba despre un martor și hotarnic de moșie în același timp, numit Stroe din Luciani[154]. Aceeași persoană e menționată și în alte două documente de confirmare a moșiilor acestei mănăstiri – din c. 1532[155] și din 1533.IV.18[156], de la Vlad-Vodă Vintilă.

O serie de documente dintre anii 1529-1544 ne păstrează numele postelnicului și apoi – sub Radu-Vodă Paisie – al marelui spătar Stroe[157]. Același personaj e menționat și mai târziu, într-un fragment de document de la Mircea Ciobanul, datat aproximativ 1545-1559[158]. El e boierul al cărui chip este zugrăvit pe fresca ctitorilor din pridvorul paraclisului de la bolnița mănăstirii Cozia[159]. E ceea ce ne face să presupunem că este oltean de origine.

În unele documente figurează ca boier martor, pe aceeași vreme, și Stroe paharnicul[160], care nu trebuie confundat cu spătarul. Adesea, îi aflăm

---

[151] I. Bogd., *Rel. Ț.-R.*, p. 209.
[152] Nandriș, *Athos*, p. 41.
[153] Ștef., *D. gorj.*, p. 77.
[154] Nandriș, *Athos*, p. 46.
[155] *Ibidem*, p. 57.
[156] *Ibidem*, p. 66.
[157] Cf. doc. 1529.V.12 de la Moise Vodă (Mircea, *Cat.*, p. 57, nr. 345); 1535.VIII.30 de la Radu Paisie (Ștef., *D. gorj.*, p. 103); 1536.V.1 (Mircea, *Cat.*, p. 73, nr. 461); 1537.VII.1 (Мил. – Ar., СбНУ, IX, p. 356, nr. 32); 1538.IV.24 (Ștef., *D. gorj.*, p. 105); 1538.VIII.23 (Minea-Boga, *Cum se moșt. moș.*, I, p. 26); 1540.VI.22 (Мил. – Ar., СбНУ, IX, p. 357, nr. 33); 1544.VIII.29 (Ștef., *D. gorj.*, p. 109).
[158] Mircea, *Cat.*, p. 85, nr. 554.
[159] Iorga, *St.*, XV, vol. I, p. 175.
[160] Ne e conservat de puține documente.

Scanned with OKEN Scanner

menționați pe amândoi în unul și același act, ca într-un document al lui Radu Paisie din anul 1537.VII.1, prin care se confirmă niște țigani robi ca posesie a doi boieri frați[161]. Stroe paharnicul apare și într-un alt document al lui Vodă Paisie, datat aproximativ 1535-1545, care confirmă două sate mănăstirii Tismana[162]. Pe acest Stroe, supranumit și „Pribeagul" – figură neguroasă în istoria epocii sale – Iorga îl crede „tovarășul de luptă și de moarte al lui Laiot"[163]. Ba chiar el se întreabă „dacă nu e una și aceeași persoană cu Laiot"![164]. În registrul de texte vamale al orașului Brașov, aflăm, sub anul 1530.IV.3, pe un negustor „Stroÿ de Breyla"[165]. Tot aici, sub anul 1542.III.12, figurează „Stroÿe portaÿre"[166], fără a i se indica localitatea de origine; iar, în același an, la 10 septembrie, „Ztroÿga de Thÿlasse"[167], adică Stroe din Teleajen. În același registru, sub anul 1543 îl întâlnim și pe „Ztroge de Thÿrckssor"[168], adică din Târgșor, care e situat tot în județul Prahova.

O serie de documente muntene, dintre anii 1541-1570, ne conservă numele Stroe al diacului care le-a scris[169]. Pe două inscripții funerare de la biserica din satul Găiseni, jud. Vlașca, citim numele Stroe al marelui ban de Craiova[170]. Dintre cele două date ale morții, atât de diferite, din respectivele inscripții, Iorga crede că cea autentică este 1544.X.15[171]. Și acest Stroe pare a fi oltean de obârșie. Un document de la Petru Vodă Șchiopul, din 1562.IV.20, confirmă unui Stroe împreună cu alții o moșie din județul Buzău[172]. În două documente, tot pentru confirmare de proprietăți, de la Alexandru II, din anul 1572, e vorba de asemenea de

---

[161] Мил. – Ar., СбНУ, IX, p. 356, nr. 32.
[162] Ștef., *D.Gorj.*, p. 101.
[163] Hurm., XI, p. II, nr. 2.
[164] *Ibidem.*
[165] Quel. Kr., II, p. 224.
[166] *Ibidem,* III, p. 185.
[167] *Ibidem,* III, p. 206.
[168] *Ibidem,* III, p. 244.
[169] Cf. doc. de la Radu Vv., din 1541.IV.27 (Mircea, *Cat.*, p. 79, nr. 506); de la Petrașcu Vv., din 1555.IV.4 (*Ibidem,* p. 97, nr. 644); de la Petru Vv., din 1560.V.14 (*Ibidem,* p. 107, nr. 719 și 720); 1566.XI.13 (*Ibidem,* p. 121, nr. 822); de la Alex Vv., din 1570.IV.29 (*Ibidem,* p. 135, nr. 922).
[170] Iorga, *St.*, XV, vol. II, p. 48, nr. 135 și 49, nr. 140.
[171] *Ibidem,* p. 50.
[172] Mircea, *Cat.*, p. 113, nr. 765.

Scanned with OKEN Scanner

persoane cu numele Stroe: una, vătaf de țigani, e menționat de documentul de la 15.IV[173]; iar alta, proprietar în satul Bădeni, de documentul de la 6.VII[174]. Același domn întărește și o moșie de la Poieni, prin documentul din 1574.VI.8, tot unui Stroe[175], fără să putem preciza dacă el se identifică cu omonimul său din Bădeni.

În două documente de la Mihnea Turcitul – unul din 1589.V.23[176], altul din 1590.V.23[177] – se confirmă lui Stroe din Măneşti – județul Ilfov stăpânirea asupra unei moșii din județul Dâmbovița. Tot Mihnea Vodă confirmă, printr-un document din 1579.V.22, o moșie în județul Dâmbovița lui Popa Stroe[178]. Un alt Popa Stroe apare într-un zapis din 1592.V.30, prin care primește în dar un teren de la un locuitor din satul Cacămeiu[179] – județul Ialomița. În fine, un Stroe figurează și într-un zapis din 1600.V.15, ca vânzător al unei moșii din județul Dâmbovița[180]. Numele în chestiune continuă a apărea destul de frecvent și în cursul secolului XVII. Astfel, îl aflăm în pomelnicul Mitropoliei din București[181], al cărui început e desigur anterior secolului XVII.

Într-un document de la Radu Mihnea Voievod, din 1612.VII.29, prin care se confirmă stăpânirea asupra unui țigan, întâlnim – printre martorii din satul Stoienești – pe unul cu numele Stroe[182]. Într-un zapis de zestre din 1623.X.14, e vorba despre un Stroe – scris și „Strue" – din satul Brănești[183]. Un alt Stroe este confirmat ca „român" pe moșia lui Preda Brâncoveanul de două documente de la Matei Basarab: unul din 1634 sau 1635[184], iar celălalt din 1640 sau 1641[185]. Același voievod confirmă o moșie la 1636.IV.27 lui

---

[173] Potra, *Țig.*, p. 200.
[174] Mircea, *Cat.*, p. 147, nr. 1003.
[175] *Ibidem*, p. 152, nr. 1044.
[176] *Ibidem*, p. 224, nr. 1554.
[177] *Ibidem*, p. 228, nr. 1578.
[178] *Ibidem*, p. 176, nr. 1214.
[179] Bianu, DR, p. 2, nr. 2.
[180] Mircea, *Cat.*, p. 264, nr. 1831.
[181] Венелинъ, *Вл. болг. гр.*, p. 348.
[182] Bianu, DR, p. 19, nr. 21.
[183] *Ibidem*, p. 109, nr. 121.
[184] Iorga, *St.*, XIV, p. 322.
[185] *Ibidem*, XIV, p. 324.

Scanned with OKEN Scanner

Stroe din Ciulnița – județul Ialomița[186]. Tot Matei Basarab, într-o însemnare din 1641.VI.4 – cu privire la țiganii schimbați de el, încă din vremea când era boier, cu alți boieri – menționează între acești boieri și pe „Stroe ot Greci"[187]. Într-un document din 1641.VI.8 – prin care Matei Basarab confirmă mai multe moșii mănăstirii Cutlumus, hotărnicindu-le din nou – întâlnim, printre martorii locali, doi cu numele Stroe[188]. Unul din ei este din satul Ostra. Într-un zapis din 1641.VIII.8, pentru vânzarea unui munte în județul Muscel, îl remarcăm pe „Stroe al lui Bucur" din Dragoslavele[189].

O întreagă serie de documente din timpul domniei acestui voievod atestă – la pasajul martorilor – numele boierului de divan Stroe Fiera (sau Hiera)[190], la început mare stolnic, apoi mare vistier[191]. Pe o *anaforniță* dintre 1630-1640, de la mănăstirea Mărginei (Prahova), figurează, alături de altele, și numele Stroe[192], care ar putea fi al marelui logofăt, iar mai târziu mare ban Stroe Leordeanul. În mod sigur, ne este atestat numele acestui boier de două epitafuri de la mănăstirea Vieroș (Muscel): de epitaful fiului său Nicula, purtând data 1633.X.6[193], și de al fiicei sale, Axinia, răposată aproximativ între 1646-1648[194].

Într-un document din 1649 – prin care Matei Basarab confirmă mănăstirii Iviron de la Athos actul de închinare a mănăstirii Sf. Treime din județul Ilfov, cu toate posesiile acesteia – este menționat și un țigan rob Stroe[195]. E interesant de remarcat că, în același document,

---

[186] Nandriș, *Athos*, p. 162.
[187] Potra, *Țig.*, p. 224.
[188] Nandriș, *Athos*, p. 177-178.
[189] Răuț., *Dragosl.*, p. 116.
[190] Sau chiar „Fierăscu".
[191] Cf. doc. 1641.X.15 (Răuț, *Dragosl.*, 17); 1642.I.11 (Венелинъ, *Вл. болг. гр.*, p. 323); 1642.V.10 (Răuț, *Dragosl.*, p. 18); 1642.X.16 (Ștef., *D. gorj.*, p. 498); 1644.I.18 (*Ibidem*, p. 519); c. 1644-1645 (Iorga, *St.*, VII P. III, p. 32, nr. 5); 1645.IV.2 (Ștef., *D. gorj.*, p. 524); 1645.V.5 (*Ibidem*, p. 528); 1646.IV.2 (Nandriș, *Athos*, p. 185); 1646.IV.26 (Ștef., *D. gorj.*, p. 533); 1646.XI.22 (Nandriș, *Athos*, p. 189); 1649.III.30 (Ștef., *D. gorj*, p. 544); 1649 (Nandriș, *Athos*, p. 204); 1650.I.12 (Ștef., *D. gorj.*, p. 547); 1650.I.13 (Nandriș, *Athos*, p. 219); 1650.IX.16 (Ștef., *D. gorj.*, p. 553).
[192] Iorga, *St.*, XV vol. I, p. 95, nr. 188.
[193] St. Nic., *Doc.sl.v.*, p. 331; Iorga, *St.*, XV, vol. I, p. 142-143, nr. 291.
[194] Iorga, *St.*, XV, vol. I, p. 142, nr. 289.
[195] Nandriș, *Athos*, p. 203.

Scanned with OKEN Scanner

figurează ca martor – împreună cu ceilalți boieri din divanul țării – marele vistier Stroe[196].

Într-un zapis din 15.VII.1663 – prin care sunt iertați de „rumânie" niște săteni de la Nămăești (jud. Muscel) – aflăm ca martor pe Stroe pârcălabul[197]. Într-o serie de documente dintre anii 1665-1674, figurează, printre boierii martori, marele vornic Stroe[198].

Un zapis pentru vânzare de case și terenuri în București, din 1672.IV.12, îl menționează pe răposatul medelnicer Stroe Parepa[199], ca tată al jupânesei Dancea vânzătoarea. Încheiem acest secol cu un document de la Constantin Brâncoveanu, din 1699.VI.20, pentru confirmarea unor proprietăți din București, unde remarcăm ca boier martor pe un Stroe vel vornic[200], evident, altul decât cel anterior citat. Tot la epoca domniei lui Brâncoveanu – fără să-l putem determina cronologic mai de-aproape – trebuie raportat și Stroie Baicu din Dragoslavele, care e menționat târziu după moartea lui, într-o scrisoare de danie către mănăstirea Câmpulung, din 1803.V.11, ca strămoș al donatorilor[201]. Din cursul secolului XVIII, relatăm prenumele Stroe după două pomelnice de la mănăstirea Vălenii de Munte, zidită înainte de 1688 – sub Șerban Cantacuzino – însă dată cultului de abia pe la sfârșitul secolului XVII, dacă nu chiar după 1700. Numele designează aici două persoane diferite[202]. Ele au fost înscrise, desigur, în primii ani ai secolului XVIII. Tot din acest secol, mai relatăm antroponimul în chestiune și după o inscripție funerară de la biserica „Toți Sfinții" din București[203]. În fine, mai constatăm existența acestui prenume, pe aceeași vreme, în județul Muscel, după un zapis din 1773.XII.14, în care e vorba despre un „moștean" Stroe Pantazi din satul Cotenești[204].

---

[196] *Ibidem*, p. 204.
[197] Iorga, *St.*, VII P. III, p. 26, nr. 13.
[198] Cf. doc. 10.V.1665 (Ștef., *D. gorj.*, p. 562); 4.XI.1665 (*Ibidem*, p. 559-560); 26.XI.1665 (*Ibidem*, p. 566); 6.IV.1672 (Iorga, *St.*, VII, P. III, p. 34, nr. 11); 27.IV.1672 (*Ibidem*, 28, nr. 19); 29.IV.1674 (Răuț., *Dragosl.*, p. 24).
[199] Ionașcu, *D. bucur*, p. 30.
[200] *Ibidem*, p. 78, nr. 43.
[201] Răuț., *Dragosl.*, p. 58.
[202] Iorga, *St.*, XV, vol. II, p. 236, nr. 680.
[203] *Ibidem*, XV, vol. I, 280, nr. 668.
[204] Răuț., *Dragosl.*, p. 147.

Scanned with OKEN Scanner

Şi în Muntenia, cu cât ne apropiem de momentul contemporan, Stroe apare tot mai rar în rolul de nb. Astăzi, predomină la acest antroponim funcția de nfam. Totuşi, cât de răspândit a fost el până nu demult ca nb., în Muntenia şi în alte provincii româneşti, ne-o probează de ex. faptul că în cartea abonaților la telefon din Bucureşti, din anul 1947, aflăm nu mai puțin de 17 persoane cu nfam. Stroe[205], care, evident, a ajuns la acest rol după un stadiu patronimic – mai scurt sau mai lung – al unor vechi nume de botez purtate de anumiți ascendenți ai actualilor Stroe. Între aceştia, unii pot fi originari din alte provincii ale României; majoritatea însă vor fi fiind din Muntenia. Se-nțelege, citata sursă contemporană nu indică decât o mică parte din bucureştenii cu nfam. Stroe. Cataloagele bibliotecilor mari pot servi şi ele drept interesantă sursă pentru acest nume purtat de diferiți autori[206].

În ce priveşte răspândirea numelui care ne preocupă, în Oltenia, în trecut, este foarte greu de determinat mai precis, deoarece – documentele vechi cele mai importante emanând de la un singur centru, capitala Țării Româneşti – ele se refereau la țara întreagă. Astfel, dintre persoanele cu numele Stroe relatate mai sus, unele vor fi fiind originare din Oltenia. Totuşi, că în această provincie numele respectiv se bucura de aceeaşi popularitate ca şi în Muntenia ne-o dovedeşte un vechi monument cultural oltenesc ca Pomelnicul de la Govora, a cărui primă redacție, pare-se, începe odată cu domnia lui Radu cel Mare, adică în ultimii ani ai secolului XV sau în primii ani ai secolului XVI. Aici, aflăm de şase ori nb. Stroe, designând şase persoane diferite[207]. Apoi, dintre figurile istorice mai marcante de proveniență olteană, îl vom relata pe Stroe Buzescu, care apare în numeroase documente ale Țării Româneşti, din ultimele decenii ale secolului XVI, referitoare la moşii ce-i sunt confirmate de diferiți

---

[205] *SAR Tel. Buc.*, 1947, p. 263.

[206] Cf., de ex., Ioan Stroe, *Două vieți* (schițe şi nuvele), Bucureşti, 1923, George Stroe; *Stabilizarea leului*, Bucureşti, 1929; Cristache Stroe-Brăila, *Tangouri şi romanțe*, Râmnicu Vâlcea, 1936 etc.

[207] BAR, ms. 257, f. 11, col. I, r. 14; f. 11^{v}; f. 14^{v} col. III r. 10; f. 27^{v}, col. I, r. 3; f. 36, col. II, r. 5; f. 40^{v} r. 6.

Scanned with OKEN Scanner

domni[208] sau la donaţii făcute către mănăstiri[209], precum şi în alte documente, unde el figurează printre boierii martori[210]. Ba aflăm numele acestui boier şi într-o inscripţie din anul 1596 sau 1597, de pe o cruce de piatră de la Gemenea, în judeţul Dâmboviţa, unde avea moşie[211]. La acea dată, el avea rangul de mare stolnic. Numele lui Stroe Buzescu se păstrează, de asemenea, pe mormântul său de la biserica Stăneşti[212]. Din aceeaşi epocă, mai menţionăm şi un document de la Mihnea Turcitul, datat aproximativ 1578-1583, unde întâlnim pe un Stroe „biv vtori dvornik", tatăl a doi postelnici din satul Tomeni – judeţul Romanaţi[213]. Se pare că tot originar din Oltenia este şi un preot din Bucureşti, Stroe, care figurează în pomelnicul bisericii Gănescului din Craiova, unde a fost înscris pe la sfârşitul secolului XVIII[214].

În Transilvania, unde, pentru trecut, există mai puţine documente referitoare la lumea românească, avem totuşi suficiente probe că numele Stroe a fost bine cunoscut, odinioară ca şi astăzi. Astfel, în prima jumătate a secolului XVI, el ne este atestat de registre din arhiva Braşovului cu privire la socotelile oraşului. Aici, sub data de 1519.XII.28, este vorba de „Ztroÿe de Zernest"[215], care se afla în slujba administraţiei cetăţii. Desigur, „Ztroÿe" menţionat în două locuri, la 1532.IX.22 – tot în

---

[208] Cf. doc. de la Alex. II, din 1575.II.12 (Mircea, *Cat.*, p. 155, nr. 1061); 1575.VI.5 (*Ibidem,* p. 156, nr. 1068); doc. de la Mihnea II din 1581.V.9 (Minea-Boga, *Cum se moşt. moş.*, I, p. 134), doc. de la Petru Cercel din 1585.I.28 (Mircea, *Cat.*, p. 202, p. 1402); doc. de la Mihai Viteazul din 1596.V.27 (*Ibidem,* p. 250, nr. 1738); 1596.VI.15 (*Ibidem,* p. 250, nr. 1740); 1597.X.6 (*Ibidem,* p. 257, nr. 1787).

[209] Cf. cartea de danie către mănăstirea Ceptura, din 1585.IV.19 (Mircea, *Cat.*, p. 203, nr. 1407); cartea de danie către mănăstirea Stăneşti, din 1591.VII.2 (*Ibidem,* p. 231, nr. 1604); doc. pentru confirmarea donaţiei făcute mănăstirii Stăneşti, din 1593.I.15 de la Alex. III (*Ibidem,* p. 238, nr. 1652); cartea de danie din c.1594-1600.VI.26 către mănăstirea Adormirea Maicii Domnului (*Ibidem,* p. 244, nr. 1694).

[210] Cf. doc. de la Mihai Viteazul din 1596.IV.13 (P.P.P., *Doc. Mih. Vit.*, p. 24);

[211] Iorga, *St.*, XV, vol. I, p. 124, nr. 259.

[212] *Ibidem,* XV, vol. I, p. 169-170. În această inscripţie figurează data morţii stolnicului Stroe (care a avut loc în urma unei răni grave primite pe câmpul de luptă); 1602.X.2.

[213] Potra, *Ţig.*, p. 201.

[214] „BOR", XV, p. 268.

[215] Quel. Kr., I, p. 256.

Scanned with OKEN Scanner

registrul de cheltuieli[216] – este același personaj. Un alt Stroe, din Râșnov, apare într-un document românesc de la Vlad Vodă, datat aproximativ ante anul 1532, către judele și pârgarii Brașovului[217].

Îl întâlnim apoi în documentele bisericii din Șcheii Brașovului, în cursul secolului XVIII. Așa, într-un act de legământ din 1723.V.5 al românilor din Șchei și din Țara Bârsei de a nu părăsi ortodoxia, întâlnim printre semnatari patru persoane cu acest nume. O dată, el apare singur, fiind deci nb.[218]; în celelalte locuri, persoanele respective sunt designate prin două nume – nb. și patronimul: Stroe Ion[219], Radul Stroe[220] și Badea Stroe[221]. Dintre aceștia, numai la primul Stroe are funcția de nb. Într-o însemnare din 1742.XI.6, pe un *chiriacodromion* de la biserica ortodoxă din Drăguș, figurează „Popa Stroe" din acel sat[222]. Un alt act de legământ de la biserica din Șchei, din 1750.XI.18 – referitor la o proiectată intervenție către guvern – conține, între semnături, și numele Stroe[223]. De asemenea, într-o jalbă a locuitorilor din Zărnești (Țara Bârsei) din prima jumătate a secolului XVIII, către Sfatul de dregători ai Brașovului, semnează și Vlad Stroe[224]. În fine, într-un pomelnic din secolul XVIII de la biserica brâncovenească din Făgăraș, aflăm două persoane indicate prin acest antroponim: o dată – figurând singur într-o serie de nume de botez – este neîndoios nb.[225]; altă dată, e nume patronimic alături de un nb. – Gheorghe Stroe[226]. De la începutul secolului XIX, menționăm după o listă de emigranți ardeleni în Muntenia – întocmită la 1804.X.17 de consulul austriac din București – pe „Iuon Stroje"[227] și „Iacow Stroje Venetor"[228], ambii originari din satul Cacova. Aici Stroe este nume patronimic.

---

[216] *Ibidem*, II, p. 272.
[217] Tocilescu, *534 doc.*, p. 326, nr. 327.
[218] Stinghe, *Doc. Șchei.*, p. 75.
[219] *Ibidem*, I, p. 73.
[220] *Ibidem*, I, p. 82.
[221] *Ibidem*, I, p. 76.
[222] Iorga, *St.*, XIII, P. II, p. 92, nr. 253; cf. și Meteș, *Mănăst. rom. Tr.*, p.76.
[223] Stinghe, *Doc. Schei*, V, p. 138.
[224] Iorga, *St.*, X, p. 353, nr. 9.
[225] *Ms. Kir.*, Branc.-Făg-, f. 6^{v}.
[226] *Ibidem*, f. 7^{v}.
[227] *Hurm.*, XIX, P. II, p. 234.
[228] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

În secolul XX, îl găsim de asemenea atestat la românii din Transilvania. Aşa, de ex., printre absolvenţii Şcolii superioare de comerţ din Braşov, din seria 1904-1905, unul este Gheorghe Stroe[229]. Tot în rolul patronimic îl aflăm în 1927-1928 ca nfam. a două eleve originare din Satu-Lung, aproape de Braşov: Elena Stroe[230] şi Maria Stroe[231], care nu sunt surori. În fine, un elev de la liceul din Sighişoara, care în 1932-1933 era în clasa I, se numea N. Stroe[232].

Numele în chestiune este cunoscut din timpuri vechi şi românilor bănăţeni, desigur şi ca element autohton, dar uneori şi ca o revărsare a antroponimiei transilvane. Ilustrăm existenţa lui, la acest grup dialectal, prin câteva nume de persoane, după o listă din anul 1747: „Georgije *Sztroje*, alias Nikula, in Banatu pagoque Monostor. Jakov *Sztroje*, alias Nikula, in Banatu pagoque Aljo Szent-Miklos. Filip *Sztroje*, in Kis Falud din Banatu"[233]. Aceştia sunt iobagi, bulgari de neam, fugiţi din Transilvania şi stabiliţi în Banat în jurul anului 1740. Originea lor etnică interesează puţin în cazul de faţă, dat fiind că mulţi dintre ei se românizaseră deja atunci sau erau în curs de românizare; iar numele lor prezentau aspecte româneşti din cele mai autentice, precum reiese clar mai ales din alte liste, după urbarii cu „bulgarii" transilvani de pe aceeaşi vreme, publicate tot de Miletič[234]. În toate locurile citate, Stroe are funcţia de patronim; însă cu o generaţie sau două mai înainte – la ascendenţii persoanelor respective – el fusese nb.

Dar aspectul fonetic favorit al acestui nume, la românii din Transilvania şi la cei din Banat, în trecut ca şi astăzi, este *Stróia*. E o formă care se încadrează la tipul, foarte răspândit pe tot teritoriul drom., al variantelor antroponimice în sufixul *-ea*, *-ia*, ca: Goia < Goie, Petrea < Petre, Petru; Medrea < Medru; Vâlcea < Vâlce, Vâlcu. Din punct de vedere morfologic, acest tip nu este altceva, la origine, decât prenumele masculin articulat cu articolul definit feminin, care, cu timpul, a încetat de a mai fi simţit de vorbitori ca articol, devenind un simplu sufix antroponimic. Vechea funcţie morfologică poate fi azi mai uşor înţeleasă

---

[229] *LOR „AŞ"*, p. 146, nr. 22.
[230] *ASSF, Slg.*, p. 17.
[231] *Ibidem.*
[232] ALS, p. 422.
[233] Милетичъ, *Седмигр. балг.* – СбНУ XIII, p. 193.
[234] *Ibidem*, p. 190-191.

Inv. 181284

Scanned with OKEN Scanner

din unele antroponime ca Badea < Bade, Badiu, a căror legătură cu prototipul apelativ este evidentă.

Cea mai veche apariție, cunoscută nouă, a variantei Stroia la românii de peste munți, este cea din două documente latino-maghiare de la 1363.III.3, emise de Petru vice-voievodul Transilvaniei. Primul are de obiect procesul pentru o moşie din Zalasd (Hunedoara), a cărui sentință dă câştig de cauză lui Ladislau fiul lui Musath, în ciuda contestării dreptului de proprietate făcute de cnezii *Stroya* şi Zayk[235]. Al doilea, referitor la aplicarea sentinței procesului, cuprinde dispoziția dată *capitulului* din Alba-Iulia de a-l instala pe Ladislau la proprietatea ce-i fusese recunoscută prin judecată, dar, în acelaşi timp, de a se înregistra totuşi pretențiile lui Stroya şi Zayk pentru ca – în cazul când ei ar prezenta probe documentare valabile – să fie trimişi din nou la vice-voievod[236]. După toate probabilitățile, despre aceeaşi persoană e vorba în Diplomatica maghiară, la intervalul de trei ani după aceea, când apare iarăşi numele în chestiune, designând tot un român cu rangul de cneaz. Astfel, un document din 4.V.1366, emis de *capitulul* catedralei catolice transilvane din Alba-Iulia, raportează regelui că hotărnicirea unei moşii – ordonată de voievodul Ardealului – nu poate fi adusă la îndeplinire din cauză că se opun nişte nobili unguri şi „kenez Sztroja"[237].

Peste câteva zile, un alt document, din 9.V.1366 – emis de voievodul Transilvaniei – porunceşte *capitulului* să execute hotărnicirea moşiei respective fără a ține seama de împotrivirea nobililor unguri şi a lui „Stroya"[238]. Documentul ne indică, odată cu rangul, şi satul de origine al acestei persoane: „kenezius domini nostri regis de villa Razlowfalwa", adică în Hunedoara[239]. Într-un document de la 1365.XII.13, întâlnim numele în chestiune raportându-se la un român de condiție socială inferioară: „Johannes dictus Stroya"[240], serv la familia nobilă maghiară Drugeth. El e originar din Koromlya (comit.Ung.). Respectivul

---

[235] Lukinich, DHV, p. 164, nr. 124.
[236] *Ibidem*, p. 165, nr. 125; cf. şi I. Puşc., *FNR*, I, p. 144; II, p. 250, 373.
[237] Lukinich, DHV, p. 185, nr. 146.
[238] *Ibidem*, p. 186-187, nr. 147.
[239] *Ibidem*.
[240] *Ibidem*, p. 184, nr. 144.

Scanned with OKEN Scanner

antroponim are aici rol patronimic. Se poate deci spune că atestarea lui ca nb. este mai veche cu o generație decât anul 1365, în cazul când el se referă la tatăl menționatei persoane, şi cu două sau chiar mai multe, dacă se referă cumva la vreun alt ascendent.

Din cursul secolului XV, relatăm mai întâi documentul din anul 1446.XII.25, prin care Ioan de Hunyad, guvernatorul Ungariei, confirmă posesiuni lui Ştefan al lui „Ztroja", precum şi altor români, în districtul Hațegului[241]. Apoi, prin diploma regelui Ladislau din anul 1453, se confirmă descendenților lui „Sztroja" sau „Stroja de Zalláspataka" stăpânirea asupra moşiei Zalláspataka, tot în Hunedoara, ca dreaptă moştenire strămoşească a lor[242]. La anul 1496, „Sztroja – recte Sthroya de Ponor"[243], împreună cu alți hotarnici, introduce în proprietățile acordate de regele Vladislav pe nobilii Kenedefy Michael şi Kenderes Petru de Malomviz. În fine, încheiem secolul XV cu mențiunea că în arhiva Braşovului, într-o listă de birnici domiciliați pe „Ren gasz", îl aflăm şi pe Stroÿa[244]. Acesta – deşi nu are alături nici o indicație cronologică – trebuie raportat de asemenea la anul 1496, care e juxtapus majorității numelor din listă.

Din secolul XVI, vom prezenta câteva locuri interesante tot din arhiva Braşovului. Astfel, în registrul de cheltuieli al oraşului, întâlnim – sub data de 1521.I.8 – un personaj „Ztroÿa", în slujba administrației cetății[245]. Tot aici, la 1521.VII.17, precizându-se serviciul pentru care primeşte plata de 20 aspri – 5 zile petrecute la românii de peste munți cu scopul de a culege informații, desigur relative la turci – acelaşi personaj reapare cu numele succedent al localității de origine: „Zstroÿa de Zernest"[246]. În diploma principesei Maria Christierna din 1590.III.19 – reprodusă în *transumptul* căpitanului de Făgăraş din 1721.VI.10 – se confirmă o donație acordată de Andreas Bathory în 1557, unor boieri români din Dridif. Printre aceştia este şi „Sztroja", fiul lui Barbu

---

[241] I. Puşc., FNR, II, p. 213; acest Stroia mai e numit în documente şi după localitate unde avea proprietatea: „Ztroja de Lewad" – cf. Puşc., *Ibidem*, II, p. 415.
[242] I. Puşc., FNR I, p. 147; II, p. 179, 373.
[243] *Ibidem*, II, p. 178, 373.
[244] Quel. Kr., III, p. 740.
[245] *Ibidem*, I, p. 324.
[246] *Ibidem*, I, p. 358.

Scanned with OKEN Scanner

Gorun[247]. Unui alt român din Țara Oltului, „Sztroja – recte Stroja de Ludisor"[248], i-a fost acordat rangul de boier prin diploma lui Balthasar Batory din anul 1590.

Din secolul XVII, relatăm diploma lui Gábor Bethlen de la 1613.XII.3 din Sibiu, prin care s-a conferit, lui „Sztrohaj de Szkorey et Porumbak"[249], rang boieresc drept recompensă pentru servicii aduse țării. În „Sztrohaj", noi vedem o alterare grafică a numelui Stroia, datorită scribului, căruia îi erau străine antroponimele româneşti.

În ce priveşte secolul XVIII, cunoaştem o serie întreagă de atestări ale variantei în chestiune, semnalate de Paşca după conscripțiile efectuate la diferite date din cursul acestui secol, în localitățile din Țara Oltului. Astfel, la anul 1726, Stroja este atestat în Beclean, Făgăraş, Netot, Pojorâta şi Viştea de Jos; la 1752, în Râuşor; la 1758, în Breaza; la 1763, în Toderița; la 1788, în Săvăstreni; la 1789, în Ludişor[250]. Din secolul XIX, îl menționăm în rolul de nfam. sub anul 1887: în seria de bacalaureați din acest an, ai liceului românesc din Braşov, figurează şi Ioan Stroia, mai târziu protopop în Sălişte[251]. În vremea noastră, de asemenea, varianta Stroia apare în Transilvania destul de des, atât ca nb., dar mai ales ca nfam. Pentru a ilustra acest din urmă rol, relatăm pe Lucia Stroia din județul Sibiu[252], care a absolvit liceul românesc de la Braşov în anul 1916. În ce priveşte Țara Oltului, tot Paşca a înregistrat-o în o bună parte din localitățile acestei regiuni: Dejani, Drăguş, Făgăraş – unde cel cu acest nume e venit din satul Galați (adiacent oraşului) – Iaşi, Ileni, Lisa, Ludişor, Netot, Pojorâta, Râuşor (unde purtătorul numelui e imigrant din Hurezul Făgăraşului), Telechi-Recea, Viştea de Jos şi Voievodenii Mari[253]. Aici, Stroia are azi încă în mod curent funcția de nb.

Amintim că varianta aceasta este atestată – în vechime ca şi astăzi – de asemenea la românii din Banat. S-ar părea că avem a face aici cu prelungirea ariei transilvane a antroponimului. Pentru trecut, menționăm

---

[247] I. Puşc., *Fragm.*, p. 525.
[248] I. Puşc., FNR I, p. 111; II, p. 373; cf. şi lista familiilor de boieri români din Țara Făgăraşului, la N. Dens., *Mon. Ist., Ț. F.*, p. 152 (sub. nr. 90).
[249] I. Puşc., FNR, I, p. 112; II, p. 373.
[250] Paşca, *Nume*, p. 327.
[251] A. Bârs., ISCR Br., p. 570.
[252] LOR „AŞ", p. 139, nr. 14.
[253] Paşca, *Nume*, p. 327.

Scanned with OKEN Scanner

diplomele latino-maghiare din anul 1428[254], prin care regele Sigismund acordă posesiuni la o serie de români ca recompensă pentru eroismul unor rude foarte apropiate ale lor, căzute în luptele cu turcii, şi pe cea din 1431[255], care le confirmă. Printre aceşti români, „Sztroja", fiul lui „Koszta", împreună cu fraţii săi primesc proprietate în localitatea Macskas din comitetul Severinului (distr. Caransebeş). De aceea şi este el numit, în documente, „Sztroja de Machkas". Din perioada contemporană – când varianta are de obicei rol de nfam. – relatăm, spre exemplu, pe un absolvent al liceului român din Braşov, seria 1912-1913, Stroia Ioan, originar din judeţul Caraş-Severin[256], şi pe Stroia Sylvia, elevă în clasa I a şcolii profesionale din Lugoj, seria 1926-1927[257].

Dar varianta respectivă e atestată şi în Moldova, deşi în această provincie forma obişnuită a antroponimului este Stroe. Astfel, într-un regest după un act de danie de la 1738 – din satul Năruja (Vrancea) – figurează printre donatori şi Ion Stroia[258]. În perioada contemporană, o întâlnim de asemenea în regiunea de munte a Moldovei sau în imediata vecinătate. Aşa, un absolvent al Şcolii Normale de învăţători din Piatra Neamţ, din seria 1922-1923, se numea Ioan Stroia[259]; iar o elevă de la o şcoală profesională din Focşani – în clasa I la 1926-1927 – se numea Stroia Păuna[260]. Probabil, ea e originară din ţinutul Vrancei.

Este deosebit de interesant faptul că într-un zapis vrâncean de la 1585.V.3 – deja citat pentru a ilustra varianta moldovenească cea mai răspândită – unul din martori e numit, în textul documentului, „Stroe ot Bârseşti"[261]; iar în final, la semnături, numele aceleiaşi persoane prezintă aspectul Stroia![262] Apoi, într-un raport judecătoresc din 1855.VII.23 –

---

[254] Hurm., vol. I, P. II, p. 556-557, nr. CCCCLXV – acesta e documentul prin care sunt conferite şi confirmate proprietăţile. Cf. apoi documentul prin care regele Sigismund, tot în anul 1428, ordonă *capitulului* de Oradea să introducă pe nobilii de Macskas în posesiunile acordate – Hurm., vol. I, P. II, p. 557-558, nr. CCCCLXVI.
[255] *Ibidem,* vol. I, P. II, p. 571, nr. CCCCLXXVII, I. Cf. şi I.Puşc., FNR, II, p. 330, 373.
[256] LOR „AŞ", p. 138, nr. 35.
[257] AŞPF Lugoj, p. 27, nr. 29.
[258] Sava, *Doc. putn.*, I, p. 76.
[259] *Pr. Did.*, IV, nr. 1-2, p. 75 sub. nr. 5.
[260] SPFF, p. 35, nr. 54.
[261] Sava, *Doc. putn.*, II, p. 2, nr. 2.
[262] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

referitor la împărțirea munților între două sate vrâncene – numele Stroia desemnează pe unul din cei patru „bătrâni" ai satului Năruja[263]. Dar acest strămoș, după care a fost denumită moșia lăsată moștenire urmașilor, este numit totuși Stroe în documentul deja citat din 1702.IV.15[264]. De aici deducem că, în Vrancea, ambele aspecte ale antroponimului erau la fel de familiare poporului, așa că pentru unul și același individ putea fi utilizat deopotrivă Stroe sau Stroia. Evident, forma care a dominat totdeauna onomastica moldovenească și care e în același timp și cea mai veche este Stroe. E probabil că varianta Stroia să fi apărut în Moldova sub influența antroponimiei Transilvaniei, provincie cu care locuitorii Vrancei în special au avut totdeauna strânse legături.

Mult mai frecvent atestată decât în Moldova este varianta Stroia în Muntenia, unde o întâlnim încă de la sfârșitul secolului XV. Astfel, în registrul taxelor vamale de 1/20 din arhiva Sibiului aflăm, sub anul 1500, pe „Stroza de Pitescht"[265], în care noi vedem o alterare a numelui Stroia.

Din cursul secolului XVI, sunt numeroase probe documentare despre existența sa în arhivele din Brașov și Sibiu. Și așa, într-un registru de conturi al administrației Brașovului, sunt însemnate, sub data 1506.VII.20, cheltuielile făcute pentru a se expedia o trăsură în Țara Românească „ipsi Stroÿa"[266], deci unei persoane despre care pare să mai fi fost mențiune și anterior. Nu cumva trebuie identificat acest personaj cu „Stroya provisor curiae" dintr-un document extern, în limba latină, al lui Radu cel Mare, din 1507.XII.3[267], către regele Ungariei? În registrul vamal, pentru taxele de 1/20, din Brașov, întâlnim sub anul 1529 pe „Ztroya de Breylla"[268]; iar sub anul 1530.III.20, pe „Stroya de Tereschor"[269], localitate din județul Prahova. În registrul de cheltuieli al aceluiași oraș, sub anul 1539.VI.12, e vorba despre mai mulți boieri munteni fugari, printre care și „Ztroya"[270]. Sub anul 1541.XII.24, aflăm însemnate cheltuielile cu un sol trimis în Țara

---

[263] *Ibidem*, p. 229, nr. 197.
[264] *Ibidem*, I, p. 57, nr. 86.
[265] Quel. Herm., I, p. 277.
[266] Idem, Kr., I, p. 103.
[267] I. Bogd., *Rel. Ț.R.*, p. 354, nr. 309.
[268] Quel. Kr., II, p. 175.
[269] *Ibidem*, II, p. 221.
[270] *Ibidem*, p. 619.

Scanned with OKEN Scanner

Românească la domn şi la „Ztroya Zspatayr”[271]. Acesta era marele spătar Stroe, pe care l-am relatat deja după documente muntene din timpul lui Radu Paisie, spre a ilustra un alt aspect fonetic al antroponimului. În menționatul registru de conturi din arhiva Braşovului, sub anul 1545 – la 26 şi 28 februarie, precum şi la 27 iunie – sunt notate cheltuielile suportate de oraş cu întreținerea soției aceluiaşi spătar[272]. Ea va fi venit la Braşov împreună cu soțul ei, care, probabil, la datele respective era încă în viață; deşi el a murit chiar în 1545, dar – după cât se pare – către sfârşitul anului. În registrul vamal, pentru taxa de 1/20, figurează, sub anul 1545, două persoane cu acest nume: „Ztroÿa de Compelong”[273] şi „Ztroga de Thergowistia”[274]. La 1546.VIII.11, registrul de conturi al Braşovului înseamnă cheltuieli cu întreținerea lui „Ztroya Lugofot”[275]. După un registru similar din arhiva Sibiului, aflăm că, la 1571.VII.1, a fost trimis un sol din partea oraşului împreună cu „Ztroya Baan”[276] la Alexandru II, domnul Țării Româneşti. În registrul de conturi de la Braşov, apare de mai multe ori, pe perioada dintre anii 1553-1585, armaşul Stroia, al cărui nume prezintă felurite aspecte grafice: „Sztroya”[277], „Stroya”[278], „Ztroya”[279], „Ztroia”[280]. Fapt interesant de relevat şi cu privire la Țara Românească, Stroia apare ca o variantă care poate fi adresată paralel cu Stroe uneia şi aceleiaşi persoane. O serie de probe documentare confirmă acest fapt. Aşa, „Stroya, provisor curiae”, din citatul document latinesc de la 1507.XII.3, nu e altul decât marele vornic al lui Radu cel Mare, care, în toate celelalte documente cunoscute nouă, e numit numai Stroe. Apoi, ceva mai târziu – tot în cursul primei jumătăți a secolului XVI – marele spătar al lui Radu Paisie e numit, în documentele din arhiva Braşovului, Stroia – ceea ce am relatat deja. Şi aceasta, credem, nu trebuie atribuit unei influențe a antroponimiei româneşti din Transilvania – unde domină varianta Stroia – asupra scribului sas, căruia îi vor fi fost mai

---

[271] *Ibidem*, III, p. 125.
[272] *Ibidem*, p. 259, 260, 271.
[273] *Ibidem*, p. 299.
[274] *Ibidem*, p. 304.
[275] *Ibidem*, p. 350.
[276] Hurm. XI, p. 879.
[277] *Ibidem*, p. 811-812.
[278] *Ibidem*, p. 813.
[279] *Ibidem*, p. 189, 880.
[280] *Ibidem*, p. 822, 829.

Scanned with OKEN Scanner

familiare formele locale. De asemenea, într-un document slavo-român pentru confirmarea unei moşii, emis de Mihai Viteazul în 1598.VII.17, figurează printre boierii martori „Строя великии столник”[281], care nu e altul decât Stroe Buzescu. Desigur, despre acelaşi boier este vorba într-o însemnare germană din arhiva vieneză, din 1603.XII.22, unde e menționat Stroya, căruia i-au fost încredințate de către curtea imperială nişte daruri destinate domnului Țării Româneşti[282]. Pretutindeni, în celelalte documente cunoscute nouă, respectivul boier este designat numai prin varianta Stroe.

Dar oricât de numeroase sunt probele trecutului despre răspândirea variantei Stroia în Muntenia (şi Oltenia) în comparație cu Moldova – unde apare sporadic – şi în această provincie ea este departe de a o egala pe Stroe în ce priveşte gradul de frecvență. Totuşi, că tradiția lui Stroia a fost destul de puternică în Muntenia ne-o dovedeşte faptul că ea continuă aici până azi, după cum se poate constata din existența acestei variante ca nfam. în special în Bucureşti[283]. Printre variantele antroponimului în chestiune, înregistrăm şi pe *Stroiu*, pe care l-am întâlnit o singură dată într-un „izvod” de la 1808, referitor la măsurătorile pădurilor şi fânețelor răzeşeşti din satul vrâncean Bârseşti. Aici, el are mai degrabă aparența unei determinări topografice: „la Şipot, în capu moşiii *la Stroiu*”[284]. Avem a face, desigur, cu un antroponim contemporan izvodului, dat fiind că forma de expresie, care-i dă aspect toponimic, e foarte frecventă în citatul document; ea este un element sintactic specific stilului unor astfel de izvoade. Ținând seama de faptul că, în actul citat, răzeşii sunt designați prin două nume sau, mai rar, prin patronim ori supranume, rezultă că şi Stroiu are aici funcție de nfam. Credem puțin probabil ca el să fi fost, la origine, un prenume format prin sufixul specific masculin *-u*, atât de general la români în toate dialectele. Mult mai verosimil ni se pare ca acest antroponim să fie chiar de la început o creație prin analogie, cu numele de tipul patronimic în *-oiu*, care sunt destul de curente în Vrancea şi pe care noi le considerăm drept o infiltrație a antroponimiei munteneşti. În trecut, Stroiu va fi fost ceva mai răspândit decât s-ar putea conchide din acest unic vestigiu. El n-a reuşit totuşi să se fixeze în onomastica noastră, rămânând o apariție cu totul efemeră.

---

[281] Stef., *D. gorj.*, p. 297.
[282] Hurm., III, P I, p. 207.
[283] Cf. Gh. Stroia, Liliana Stroia, Ştefan Stroia (*SAR Tel., Buc. 1947*, p. 263).
[284] Sava, *Doc. putn.*, I, p. 156, nr. 215.

Scanned with OKEN Scanner

Între numele de familie actuale din Muntenia, există şi Stroian[285], care continuă un vechi prenume derivat prin sufixul *-an* de la var. Stroe, desigur, chiar pe teren slav. De acelaşi tip cu Krasan, Huban, Bojan, Stojan, el e reprezentantul unei categorii de prenume masculine din cele mai favorite onomasticii sud-slave.

Din satul Porumbacul de Jos (Ţara Oltului), Paşca ne relatează – după o conscripţie de la 1787 – forma *Stroiel*[286]. Nu ne îndoim că această variantă – al cărei sufix hipocoristic e atât de preferat la români – va fi fost cunoscută nu numai şi altor localităţi din Transilvania, ci chiar şi altor provincii româneşti din nordul Dunării. Nu ştim ce să credem despre numele românesc redactat „Stroyes"[287] într-un registru de socoteli al Braşovului, sub data 1528.IV.12[288], dacă nu e cumva aici o simplă alterare a numelui Stroe, se pare că sub această grafie se ascunde hipocoristicul *Stróieş*, derivat de la Stroie prin sufixul *-eş*, de tipul lui Fráteş[289] < Frate-Fratea, Frúntaş[290] < *Frunte(a), Floáreş[291] etc. La o variantă Stroiéş, de tipul lui Iliiéş (< Iliie), Andriéş (< Andrii), Culăiéş (< Culái) nu ne putem gândi, deoarece, în citatele nume, avem a face la origine cu sufixul hipocoristic *-áş*, a cărui vocală nu s-a asimilat decât târziu la vocala precedentă, din tema antroponimică, devenind *-e-*. La începutul secolului XVI însă, fenomenul asimilaţiei nu se produsese. Deci numele respectiv ar fi trebuit să aibă – în documentul menţionat – forma Stroyas spre a putea fi identificat cu hipocoristicul în chestiune. Totuşi nu este exclus ca şi varianta hipocoristică *Stroiéş < *Stroiáş să fi fost

---

[285] Cf. Ing. Gh. Stroian, Dr. Nic. Stroian, căp. Petre Stroian – *SARtel.Buc. 1947*, p. 263-264; AMR, 1938, p. 169. Cf. şi diferiţi autori, ca un teolog Gh. Stroian (care a scris *Studiu istorico-exegetic asupra epistolei Sf. Ap. Pavel către Tit*, Bucureşti, 1907) etc.

[286] Paşca, *Nume*, p. 237.

[287] Litera *s* din final are, desigur, valoarea fonetică şi conform ortografiei maghiare, care a influenţat foarte adesea pe scribii cancelariilor din Braşov şi Sibiu, chiar când aceştia erau saşi de naţionalitate. Aceasta s-a întâmplat în special când aveau de redactat nume străine, care ofereau unele dificultăţi fonetice pentru ei.

[288] Quel. Kr., II, p. 106.

[289] A. Bârs., ISCR Br, p. 575: aici, Romul Frateş, învăţător în Braşov (bacalaureat în 1896); cf. şi Paşca, *Nume*, p. 237.

[290] Cf. I. Bogd., *Doc. Şt.*, I, p. 363, 365; II, p. 4, 6 (Ion Frunteş a fost stolnic al lui Ştefan cel Mare).

[291] Pascu, SR, p. 284.

Scanned with OKEN Scanner

cunoscută pe undeva la dacoromâni, deşi nu e atestată nici de documentele trecutului, nici în realitatea onomastică actuală.

Deosebit de interesantă e varianta hipocoristică Stroişor, care ne atestă în două puncte depărtate ale teritoriului dacoromân, la interval de trei secole: în Moldova lui Alexandru cel Bun, în documentul de la 1421.XII.13, prin care domnul face o serie de donații – în moşii, felurite venituri şi bani – fostei sale soții Rimgaila[292], şi în satul Scorei din Țara Făgăraşului, după o conscripție din 1726, care o înregistrează ca nfam.[293]. În primul document, numele respectiv desemnează pe unul dintre boierii martori: Строишо[р] Дружа. Se vede clar că el are aici funcția de nb. Evident, şi în vestigiul transilvan din secolul XVIII, trebuie să vedem de fapt tot un nb., care se afla, poate, de-abia la prima generație de descendenți în rolul de patronim. În orice caz, credem incontestabil că pe atunci funcția sa de prenume era cea care domina. De altfel, sufixul *-şor* este până azi – între sufixele hipocoristice specific româneşti – unul din cele mai active la prenume, de ex.: Ghițişor, Petrişor, Mitrişor.

Între variantele antroponimice în chestiune, o relatăm şi pe Stroilă, derivat de la Stroe prin sufixul *-ilă* (< sl. *-ило*). În trecut, ea a existat în Banat, unde, sub anul 1641, „Ztroila de Karansebeş"[294] era jurat al acestui oraş. Astăzi, ea este atestată ca nfam. în Bucureşti[295]. Nu ştim însă de unde sunt originare persoanele cu acest nume, căci s-ar putea să nu fie dintre băştinaşi. Un document de la Vasile Lupu, din 1646.VI.11, pentru confirmarea unei moşii, ne conservă numele Stroica al unui țigan rob[296]. Dacă aici nu avem a face cumva cu o eroare a scribului sau poate chiar cu o lecțiune eronată în loc de nb. m. Stoica, atunci credem că aceasta ar putea fi varianta hipocoristică *Stroică, de tipul lui Năică < Nae, Goică < Goe. S-ar părea că Stroicel, pe care-l aflăm într-un document al lui Ştefan Tomşa – datat aproximativ 1621.3[297] – este un hipocoristic derivat prin sufixul *-el* de la Stroică[298]. Prin citatul document, sunt donate mănăstirii

---

[292] Cost., *Doc. în Şt. în Şt. M.*, I, p. 142.
[293] Paşca, *Nume*, p. 327.
[294] I. Puşc., FNR, II, p. 415.
[295] SAR Tel. Buc. 1947, p. 264.
[296] Bălan, FO, p. 42, nr. 35.
[297] Idem, DB, III, p. 80.
[298] Precum e Stănicel < Stănică (< Stan). Cf. ALS, p. 415: aici în anul şcolar 1929-1930, aflăm un elev în clasa VI numit Stănicel St.

Scanned with OKEN Scanner

Solca sate şi moşii, foste proprietăţi ale lui Vasile Stroicel, care le-a pierdut fiindcă „viclenise" împotriva domniei Tomşei. Aici, Stoicel s-ar credea că e, la origine, un prenume, care a căpătat funcţie patronimică. Dar, deşi o variantă Stroicel – de o asemenea proveniență – a putut exista, totuşi nu e cazul cu numele din documentul menţionat.

În adevăr, acest Vasile Stroicel se identifică cu Vasile Stroici din alte documente ale vremii. Şi anume, el este unul din fiii marelui logofăt Lupul Stroici. Prin urmare, Stroicel e un derivat hipocoristic, prin sufixul *–el*, direct de la patronimul Stroici. El s-a născut, desigur, în următoarele împrejurări: Stroici-fiul în raport cu Stroici-tatăl va fi fost denumit şăgalnic de către contemporani – la început într-un cerc intim – Stroicel, cu sensul de Stroici cel mic, adică cel tânăr. El este de fapt un supranume al lui Vasile Stroici. Astfel, pe când, în ocazii oficiale şi în special în actele publice, Stroici a continuat a fi juxtapus numelui de botez al respectivului boier, în momente neoficiale, aceluiaşi boier i se va fi spus de toată lumea Stroicel. Deci, în documentul citat, Stroicel trebuie privit ca o scăpare din condei a scribului, care, în loc de patronimul propriu-zis, a scris supranumele, fiind probabil mult mai obişnuit cu el.

Un tip special, între variantele expuse pân-aici, îl reprezintă numele Straia. Această variantă, tot masculină, figurează sub data de 1526.XII.15, într-un registru din arhiva braşoveană referitor la conturile castelului de la Bran (Törzburg)[299]. Apoi, într-un registru de taxe vamale, din aceeaşi arhivă, întâlnim de asemenea, sub anul 1545, pe „Ztraÿa de Tergowistia"[300]. Din acelaşi registru, sub data de 1543.X.13, aflăm că lui „Ztraÿszpotaÿer ausz Blessen" – adică lui „Straia spătar din Valahia" – i se încredinţează, din porunca judelui de Braşov, un răbuş cu socoteli de vamă pentru a-l remite domnului Ţării Româneşti[301]. Iar sub data de 1543.XII.8, acelaşi personaj – al cărui nume e redactat „Vlad Ztraÿga Zpataÿer"[302] – este menţionat într-o chestiune similară. În cazuri ca cele citate – măcar la o parte din ele – credem că nu poate fi vorba de simple alterări grafice ale numelor Stroia sau Stroie, în sensul schimbării vocalei *o* din radical, datorate scribilor străini care nu cunoşteau limba

[299] Quel. Kr., I, p. 691.
[300] *Ibidem*, III, p. 304.
[301] *Ibidem*, p. 232.
[302] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

română. În adevăr, o variantă Straia ne e confirmată şi de faptul că, în trecut, a existat la români hipocoristicul Stráiko, pe care-l aflăm atestat de două ori în Pomelnicul de la Govora[303]. Prototipul acestuia nu poate fi decât Straia. În forma Страйко din pomelnic, trebuie să vedem o manifestare slavizantă a scribului faţă de un nume, care – în gura românilor – va fi sunat Stráicu.

Variantele Straia-Straico ne indică foarte distinct că afară de tema slavă *cmpou-*, de la care au derivat cea mai mare parte din variantele antroponimului ce ne preocupă, a mai existat şi tema *cmpau-*. De altfel, aceste teme transpar – la unele popoare slave – şi în substratul apelativ, care stă la baza antroponimului. Aşa, la poloni, tema relatată de noi este în uz la verbe pentru a exprima aspectul durativ şi iterativ faţă de celelalte aspecte verbale, de ex.: przystrajać faţă de asp. perfectiv przy*stroić* şi de asp. imperf. *stroić*; *ustrajać* faţă de *ustroić*; *wystrajać* faţă de *wystrojć* etc. Temele *cmpou-* şi *cmpau-* se continuă de asemenea în derivatele substantivale de la verbele respective: przystrojenie-przystrajanie etc. Slaviştii onomatologi n-au relevat o temă-prototip *cmpau-* pentru antroponime. Astfel, Miklosich, în repertoriul clasicei sale lucrări despre numele personale slave şi despre toponimele de origine antroponimică, n-o înregistrează decât pe *cmpou-*[304]. Faptul e foarte explicabil dat fiind că, la slavi, ea nu mai există de mult ca temă antroponimică şi nici monumentele vechi de limbă nu atestă derivate de la tema *cmpau-*[305]. Aşadar, variantele româneşti Stráia-Stráiko vin să completeze încă o lacună a onomasticii slave.

Încheind expunerea noastră asupra variantelor cu rol de prenume, vom aminti acum şi despre derivatele andronimice rezultate direct de la antroponimul Stroe sau Stroia. Dintr-un document slavo-român din Moldova, de la 1453.II.8, aflăm că Alexandru II confirmă postelnicului Oană satul Stroieştii de la gura Şomuzului, care-i fusese dăruit de

---

[303] Ms. 257, BAR: f. 11 col. II, r. 11; f. 11^{v} col. I, r. 12. În primul loc e redactat Страйко; iar în al doilea, Страико.

[304] Cf. Bild. SL PN u. ON, p. 102, nr. 374 şi p. 177, nr. 300.

[305] Dar, chiar în afară de domeniul numelor proprii, tema respectivă nu este înregistrată nici de dicţionarele limbii vechi slave bisericeşti, deoarece cuvinte derivate de la ea nu figurează în textele acestei limbi. Totuşi, limbii vechi slave propriu-zise – adică celei slave comune – i-au fost cunoscute ambele teme. Astfel, referindu-se la verbe, precum a existat, de ex., un paralelism стояти-стаяти, exista de asemenea numele de acelaşi tip: строити-*страяти.

Scanned with OKEN Scanner

Строасова Мару[ш]ка[306], mătuşa sau poate bunica lui Oană. Sub această formă slavă de adjectiv posesiv – de altfel greşit utilizat, aici, de către scribul de slovenie – transpare clar andronimul Stroiasa, precum i se zicea în mod obişnuit Maruşcăi, soţia lui Stroe. Relatăm acelaşi andronim şi în Muntenia, după o sursă modernă – „dosarul statistic" din arhiva protoieriei de Muscel – unde, sub anul 1840, figurează văduva Dobra Stroiasa[307]. Şi nu e singura formă andronimică, derivată de la prenumele Stroe, pe care-o cunosc românii. Astfel, într-un zapis de vânzare a unui loc de casă din Iaşi, din 1661.IV.9, ne este conservat şi andronimul Stroioáia, care e „moaşa", adică bunica vânzătorului: „am făcut comând moaşei meale ii[308] Stroioae"[309]. Iar la semnături, aflăm, juxtapusă numelui celui ce a dat zapisul, indicaţia: „zeat Stroiue" (sic!)[310].

În trecut, la clasa nobilă românească – sub influenţa culturii slavone – funcţia de patronim a acestui nume este destul de frecvent ilustrată de Stroici, derivat de la Stroe prin sufixul patronimic specific slav *-ič*. Acest patronim se şi fixează de la o vreme chiar ca nfam. cu caracter stabil. El a fost incomparabil mai răspândit în Moldova decât în Ţara Românească, după cum se poate constata din documentele ce ni-l atestă. Totuşi, nici în Moldova nu-l întâlnim mai înainte de secolul XVI. Toate documentele cunoscute nouă din cursul acestui secol se referă la membrii aceleiaşi familii nobile care a dat Moldovei din tată-n fiu o-ntreagă serie de dregători ai Divanului, între aceştia unii având remarcabile roluri politice. Într-un document din anul 1560.IV.3 de la Alexandru Lăpuşneanu, prin care se confirmă o împărţire de proprietăţi între rude, e menţionată Anghelina, soţia vistiernicului Stroici[311]. Acesta este Ioan Stroici, care avea să fie unul din boierii favoriţi ai lui Despot Vodă[312].

Nu ştim dacă semnătura „Stroici" de pe un document din 1563, făcută, împotriva uzului, în marginea de jos[313] – fără să corespundă unui nume identic din text – aparţine aceluiaşi boier; mai probabil, ea este posterioară

---

[306] Cost., *Doc. în Şt.M.*, II, p. 458.
[307] Răuţ., *Dragosl.*, p. 345.
[308] Aici, ni se păstrează articolul definit feminin în situaţia prepozitivă.
[309] „Nec.", IV, p. 149.
[310] *Ibidem*.
[311] Bălan, DB, I, p. 65, nr. 24.
[312] Hurm., XI, p. XLIV.
[313] Cf. Ghib., *Isp.*, I, P.I, p. 118, nr. 34 (nota).

Scanned with OKEN Scanner

datei documentului. Unul din fiii acestui vistier a fost Lupu Stroici, care a avut o strălucită şi lungă carieră, slujind sub vreo zece domni, pe perioada dintre anii 1580-1610, ca mare logofăt[314]. El este una şi aceeaşi persoană cu

---

[314] Cf. *Doc. de la Iancu Vodă Sasul*, din 1580.III.9 („Nec.", VI, p. 207); 1580.III.20 (Ghib., *Isp.*, I, P. I, p. 155); 1580.VI.11 (Iorga, *St.*, XVI, p. 416); 1581.IX.5 („Nec.", VII, p. 210); 1582.II.24 (Bălan, DB, I, p. 81, nr. 29); 1582.II.14 (*Ibidem,* II, p. 23); 1582.II.28 (*Ibidem,* I, p. 83). *Doc. de la Petru Vodă Şchiopul*, din 1583.V.10 (Ghib., *Isp.*, I, P. I, p. 163); 1583.VIII.6 (Bălan, DB, I, p. 87); 1584.V.11 (Bălan, NDC, p. 15); 1584.V.28, (Bălan, DB, II, p. 28, nr. 8); 1585.XII.14 (*Ibidem,* V, p. 164, nr. 2); 1586.V.13 (Ghib., *Isp.*, I, P. I, p. 169); 1586.V.20 (Iorga, *St.*, XVI, p. 295); 1586.VI.29 (Ghib., *Isp.*, I, P. I, p. 171); 1586.X.9 (*Ibidem,* p. 166); 1586.X.22 (*Ibidem,* p. 168); 1587.II.24 (Bălan, DB, I, p. 96); 1587.III.12 (Ghib., *Isp.*, I, P. I, p. 174); 1587.V.22 (Bălan, DB, I, p. 99, nr. 39); 1587.X.20 (*Ibidem,* p. 101, nr. 40); 1588.VI.4 (*Ibidem,* IV, p. 52); 1589.I.3 (Ghib., *Isp.*, I, P. I, p. 179); 1589.VI.12 (*Ibidem,* p. 180); 1589 (*Ibidem,* p. 185); 1590.III.2 (*Ibidem,* p. 191); 1591.I.17/27 (acesta e actul secret de căsătorie a lui Petru Şchiopul cu doamna Irina, la care a participat ca martor şi logofătul Stroici – cf. Hurm., XI, p. 218, nr. CCCLI); 1591.III.16 (Bălan, DB, I, p. 114, nr. 46); 1591.IV.10 (Ghib., *Isp.*, I, P I, p. 198); 1591.IV.20 (*Ibidem,* p. 200; cf. şi Stoide-Turcu, *Doc.Neamţ. sec. XVI-XVIII*, p. 5, nr. 4); 1591.VI.17 (Ghib., *Isp.*, I, P. I, p. 201); 1591.VIII.8 (*Ibidem,* p. 203); 1591.VIII.29 (Karadja, *Doc. m. Cant. Bucov.*, p. 21, nr. 1; Bălan, DB, I, p. 113, nr. 45); 1591... (Ghib., *Isp.*, I, P. I, p. 195). *Doc. de la Ieremia Moghilă* – din 1597.VII.12 (Bălan, DB, II, p. 53, nr. 14); 1597.IX.19 (*Ibidem,* p. 55, nr. 15); 1598.III.20, (*Ibidem,* I, p. 123, nr. 50); 1599.III.30 (*Ibidem,* p. 130, nr. 53); 1599.XII.17 (*Ibidem,* V, p. 164, nr. 3); 1599... (Ghib., *Isp.*, I, P. I, p. 217, nr.73); 1600.III.25 (*Ibidem,* p. 226, nr. 74); 1601.VI.2 (Iorga, *St.*, XVI, p. 182, nr. 3); 1602.III.6 (Ghib., *Isp.*, I, P. II, p. 2); 1602.VI.11 (*Uric.*, XVIII, p. 430); 1602.VI.13 (Ghib., *Isp.*, I, P II, p. 7); 1602.VI.16 (*Ibidem,* p. 9); 1602.IX.15 (Bălan, DB, I, p. 134-135, nr. 55); 1602 („*Nec.*", I-II, p. 353); 1603.III.18 (Ghib., *Isp.*, I, P II, p. 11); 1603.IV.18 (*Ibidem,* p. 13); 1603.IV.20 (*Ibidem,* p. 17); 1603.VI.1 (*Ibidem,* p. 22); 1604.V.15 (Iorga, *St.*, XVI, p. 291, nr. 3); 1604.VI.16 (Ghib., *Isp.*, I, P. II, p. 31); 1604.VII.30 (*Ibidem,* p. 35); 1604.IX.3 (*Ibidem,* p. 26); 1605.IV.2 (*Ibidem,* p. 38); 1605.VI.1 (Bălan, DB, I, p. 104); 1605.XI.25 (*Ibidem,* II, p. 62, nr. 19); 1606.III.30 (Iorga, *St.*, VI, p. 183, nr. 4; Ant., *D. Bârl.*, IV, p. 47); 1606.IV.28 (Ghib., *Isp.*, I, P. II, p. 46); 1606.V.11 (*Ibidem,* p. 52); 1606.V.30 (Iorga, *St.*, XVI, p. 182, nr. 5). Documente de la ceilalţi Moghileşti: 1606.VIII.25 (Ghib., *Isp.*, I, P. II, p. 54); 1607.III.3 (*Ibidem,* p. 55); 1607.VI – (*Ibidem,* p. 59); 1607.VI.9 (*Ibidem,* p. 62); 1608.VIII.4 (Iorga, *St.*, VII, P. III, p. 288); 1609.VII.30 (Ghib., *Isp.*, I, P. II, p. 73); 1609.IX.25 (*Ibidem,* p. 67); 1609.XI.5 (*Ibidem,* p. 69); 1609.XII.14 (*Ibidem,* p. 71); 1610.X.8 (*Ibidem,* p. 75). Logofătul Lupu Stroici este menţionat în documente, în legătură cu diferite chestiuni, încă mult timp după moartea sa. În special, până la sfârşitul secolului XVII, el apare chiar destul de frecvent în actele referitoare la succesiune.

Scanned with OKEN Scanner

Luca Stroici, cum semnează de obicei în actele externe ale țării[315]. Precum era şi de aşteptat, şi cum este numit şi în documentele străine[316].

Numărul de documente în care figurează marele logofăt moldovean – de multe ori numai prin patronimul Stroici – este impresionant de mare. De asemenea, îl întâlnim pe el şi pe soția sa Păscălina, în pomelnicul mănăstirii Secul[317], unde a fost scris desigur la începutul secolului XVII. Cunoaştem apoi o serie de documente în care sunt menționați frații săi. Dintre aceştia, cel mai însemnat a fost Simion Stroici, mare vistier al Moldovei la sfârşitul secolului XVI şi în primii ani ai secolului XVII[318]. Ceilalți frați sunt proegumenul

---

[315] Cf., de exemplu, o scrisoare în limba polonă a lui Stroici către P. Czemierzyński, din 1599.IV.20 (PPP, *Doc. Mih.*, p. 74-76); apoi, scrisoarea în limba polonă din 1600.V.9 a boierilor moldoveni către hatmanul Żołkiewski, după ce Mihai Viteazul a ocupat Moldova şi asedia Hotinul. Primul boier care semnează după mitropolitul Gheorghe Moghilă este Łukasz Stroicz. (PPP, *Doc. Mih. Vit.*, p. 107).

[316] Cf. documentele latino-polone din 1591.II.5 (Iorga, *St.*, XXIII, p. 408-409, nr. 324) şi din 1591.II.11 (*Ibidem,* p. 410, nr. 327); mărturia lui Stroici, din 1593.IV, cu privire la un proces al lui Petru Vodă în străinătate (Hurm., XI, p. 317, nr. CCCCXLVIII); o scrisoare a lui Stroici către Petru Şchiopul, la aceeaşi dată, anunțându-i cuprinsul mărturiilor (*Ibidem,* p. 320, CCCXLIX); scrisoarea arhiducelui Ferdinand din 1593.XII.3 cu privire la permisiunea acordată lui Lucas Stroycz de a merge la Bozen (*Ibidem,* p. 375, nr. DXXII); în cronica latino-polonă *De vita Ioannis Zamoscii*, sub anul 1593-1595 (cf. extrasul ap. Hurm., XI, p. 595, CCCXXX); doc. lat. al regelui polon Zygmunt III din 1595.IV.6 cu privire la testamentul lui Petru Şchiopul (de la 1594.VI.), unde e menționat „Lucas Stroicz, cancellarius quondam magnifici olim Petri Palatini Moldaviae".

[317] Cf. f. 14^{v}. Logofătul Lupu Stroici figurează şi în pomelnicul boierilor de divan din „Catastihul breslei blănarilor şi cojocarilor din Suceava" – din a doua jumătate a secolului XVII. (Cf. Pavlescu, EBM, p. 76).

[318] Cf. doc. din 1591.VIII.1591 (Karadja, *Doc.m. Cant. Bucov.*, p. 21, nr. 1; Bălan, DB, I, p. 113, nr. 45); 1597.VII.12 (Băl., DB, II, p. 53, nr. 14); 1600.III.25 (Ghib., *Isp.*, I, P. I, p. 225); 1603.IV.20 (Ghib., *Isp.*, I, P. II, p. 16, nr. 8); 1603.VII.21 (*Ibidem,* p. 25, nr. 12); ?.III.15 (*Ibidem* 41, nr. 22); 1605.VI.1 (Bălan, DB, I, p. 104); 1605.XI.23 (Bălan, DB, II, p. 61, nr. 19); 1605.XII.2 (*Ibidem,* II, p. 66, nr. 20); 1605.XII.20 (Iorga, *St.*, VII, P III, p. 75, nr. 6). Vistierul S. Stroici e menționat nu o dată şi în documente posterioare morții sale, ca: 1617.IX.17 (Bulat. DMV, p. 11); 1622.VI.10 (Bianu, DR, p. 73, nr. 82); 1623.VI.25 (*Uric.*, XXIII, p. 75, nr. 28); 1626.II.7 (Iorga, *St.*, XI, p. 50). El e pomenit adesea şi în documente străine, ca un document latino-polon din 1593 (cf. Iorga. *St.*, XXIII, p. 429, nr. 351). Sim Stroici figurează şi într-o inscripție de pe lespedea mormântului soției sale, la mănăstirea Pobrata – datată aproximativ finele secolului XVI sau începutul secolului XVII (cf. Iorga, *St.*, XV, t. I, p. 58, nr. 126) – precum şi într-o altă inscripție funerară ştearsă, tot acolo, fără a se şti a cui este (Iorga, *Ibidem,* p. 58, nr. 127).

Scanned with OKEN Scanner

Grigore[319], Gavrilaş[320] şi sora lor Olența Stroici[321]. La aceştia, trebuie adăugat Ilie Stroici, pe care l-a relatat Iorga[322], după o inscripție din 1602.VII.27, de la schitul Dragomirna, unde se află şi indicația că e fratele vistierului Simion Stroici.

Patronimul se continuă prin doi fii ai logofătului Lupu: prin Ionaşcu[323] şi Vasile[324]. Se poate spune că, la această generație, el devenise deja un nfam. în sensul modern al cuvântului. Nu ştim dacă este vreo relație de rudenie – şi nici de ce grad va fi fiind – între cei de mai sus şi un Dumitraşco Stroici, menționat în documente moldoveneşti din prima jumătate a secolului XVIII, cu rangul de „fost postelnic"[325]. Acesta e o rudă apropiată, poate chiar tatăl spătarului al doilea Ioan Stroici, care apare frecvent în actele oficiale din acelaşi

---

[319] Cf. Zapisul din 1591.VIII.29 (Karadja, *Doc. moş. Cant. Bucov.*, p. 21, nr. 1; Băl., DB, I, p. 113, nr. 45), prin care frații Stroici împărțesc averea părintească, dând o moşie surorii lor Olența.

[320] *Ibidem.*

[321] *Ibidem.*

[322] Iorga, *Rom. în trec. Bucov.*, p. 362.

[323] Cf. doc. 1606.II.2 („Nec.", VII, p. 256); 1616.VIII.20 (Bălan, DB, I, p. 165); 1620.III.15 (Ghib., *Isp.*, I, P. II, p. 131, nr. 73); 1621.IV.24 („Nec.", I-II, p. 353); 1622.III.12 (Bălan, DB, III, p. 4, nr. 2); 1623.IV.2 (Ghib., *Sur.*, V, p. 172-175; Bălan, DB, I, p. 186, nr. 89); 1626.III.30 (Karadja, *Doc. moş. Cant. Bucov.*, p. 22, nr. 2; Bălan, DB, I, p. 194, nr. 97); 1628.IV.5 (Bălan, FO, p. 29, nr. 24; Id., DB, II, p. 90, nr. 39); 1628.XI.5 (*Ibidem,* DB, I, p. 201-202, nr. 102); 1641.IV.22 (*Uric.*, XXIII, p. 144; Bălan, DB, I, p. 167); 1660.VIII.23 (Bălan, DB, II, p. 169); c. 1663 (Bălan, DB, III, p. 8, nr. 4); 1667.III.12 (Boga, DB, XI, p. 25).

[324] Cf. doc. 1602 („Nec.", I-II, p. 353); c. 1623-1626 (Bălan, DB, I, p. 181); 1636.III.17 (Karadja, *Doc. moş. Cant. Bucov.*, p. 33, nr. 10; Bălan, DB, I, p. 211, nr. 110). Vasile Stroici figurează şi în pomelnicul mănăstirii Secul (cf. ms. f. 14^{v}).

[325] Cf. doc. 1701.VII.8 (Bălan, DB, III, p. 111, nr. 85); 1728.VI.30 (Bălan, FO, p. 70, nr. 61); 1741.XII.20 (Bălan, DB, IV, p. 160); 1747.III.30 (Bălan, DB, V, p. 31, nr. 17); 1751.VII.5 (hotarnică citată în doc. 1795.II.1 – Iorga, *St.*, VII, P. III, p. 137, nr. 51). E menționat în documente şi după moarte – cf. doc. 1780.XI.14 (Bălan, DB, V, p. 99, nr. 5). A fost şi un Dumitraşco Stroici diac în secolul XVIII, care a copiat documentul de la 1724.I.12 (Iorga, *St.*, VII, P. III, p. 93, nr. 18).

Scanned with OKEN Scanner

secol până-n jumătatea a doua[326]. El a avut trei fii, care duc mai departe numele de familie în chestiune: Ion[327] şi Ilie[328] şi postelnicul Lupu Stroici[329]. Prenumele celui din urmă ar fi şi el o probă indirectă că avem a face cu descendenţi ai marelui logofăt Lupu, care s-a stins la începutul secolului XVII.

Un Stroici logofăt, menţionat într-o carte de judecată pentru pricini de moşie, din 1757.VII.19[330], s-ar putea să fie membru al aceleiaşi familii. Toader Stroici, care figurează într-un act bucovinean – sub dominaţia austriacă, la 1782.X.24 – pare a fi un ascendent apropiat al postelnicului Lupu şi fraţilor lor[331]. Îl amintim aici şi pe comisul Ioniţă Stroici, trimis în secolul XVIII – fără să putem preciza anul – în Polonia în cadrul unei comisii de anchetă pentru pagubele făcute de nişte tâlhari din Moldova,

---

[326] Cf. doc. 1700.VIII.28 (Bălan, DB, III, p. 119, nr. 83); 1705.VI.16 (*Ibidem,* p. 128-129, nr. 101); 1705.VII.8 (*Ibidem,* p. 129, nr. 102); 1716.II.4 (Iorga, FC, II, p. 5, nr. 4); 1716.V.1 (Bălan, DB, III, p. 181-182, nr. 146); 1719.VII.30 (Iorga, *St.*, XVI, p. 312); 1720.VIII.10 (Iorga, FC, II, p. 5-6, nr. 6); 1721.VII.10 (Iorga, *St.*, XVI, p. 372); 1724 hotarnică-citată într-o altă hotarnică târzie, din 1782.XI.9; (Iorga, FC, II, p. 27, nr. 55); 1728.V.25 (Bălan, FO, p. 67, nr. 59; Idem, DB, IV, p. 82, nr. 57); 1728.VI.30 (Idem, FO, p. 70, nr. 61); 1729.VI.10 (Iorga, FC, II, p. 6-7, nr. 8); 1729.VII.4 (*Ibidem,* p. 7, nr. 9); 1729.VII.12 (Bălan, DB, IV, p. 87, nr. 61).
În hotarnica satului Voloca de pe Ceremuş, din 1735.VI.10, e vorba despre „grădina lui Stroici", care pare a fi tot spătarul (Bălan, DB, IV, p. 102, nr. 1); Acest personaj e pomenit în documente şi după moartea sa: doc. 1753.XII.20 (Bălan, DB, V, p. 97, nr. 55); 1776.VI.1 (*Ibidem,* p. 98); 1776.VII.2 (Bălan, FO, p. 107, nr. 91); 1776.XII.21 (Bălan, DB, V, p. 99, nr. 4); 1782.VI.19 (*Ibidem,* p. 99, nr. 6).

[327] Cf. doc. 1753.XII.20 (Bălan, DB, V, p. 97-98, nr. 55); 1776.VI.1 (*Ibidem,* p. 98, nr. 2); 1776.VII.2 (Bălan, FO, p. 108, nr. 91); 1776.XII.21 (Bălan, DB, V, p. 99, nr. 4); 1782.VI.19 (*Ibidem,* p. 99, nr. 6).

[328] Cf. doc. 1758.VII.22 (Bălan, DB, V, p. 184-185, nr. 94); 1776.VI.1 (*Ibidem,* p. 98, nr. 2); 1776.VIII.5 (*Ibidem,* p. 98, nr. 3); 1776.XII.21 (*Ibidem,* p. 99, nr. 4).

[329] Cf. doc. 1753.XII.20 (Bălan, DB, V, p. 98, nr. 55); 1761.VII.25 (*Ibidem,* VI, p. 27, nr. 9); 1761.VII.30 (Iorga, FC, II, p. 183, nr. 49); 1762, V.18 (Bălan, DB, VI, p. 28, nr. 1); 1762.IX.30 (aici e vorba de Aniţa, jupâneasa „Lupului Stroici" – Iorga, FC, II, p. 92-99); 1765.VII.3 (tot despre Aniţa lui L. Stroici – Bălan, 1763 – („Nec", V, p. 73); în condica de socoteli a lui Gr. Calimah Vv p. 1763-1764 (despre Aniţa lui L. Stroici – Bălan, DB, VI, p. 28, nr. 2); 1767.VI.2 (*Ibidem,* p. 28, nr. 3).

[330] Bălan, FO, p. 92, nr. 79.

[331] Idem, DB, VI, p. 29, nr. 6.

Scanned with OKEN Scanner

reclamați de poloni[332]. E probabil să fie chiar Ion, fratele postelnicului Lupu sau vreo rudă de a sa. Postelnicul Lupu Stroici a avut un fiu Antohi, care ne este cunoscut din mai multe documente din jumătatea a doua a secolului XVIII și de la începutul secolului XIX[333]. El a avut șase fii – Gheorghe[334], Manolachi[335], Nicolai[336], Mihalachi[337], Simeon[338] și Petrachi[339] – pe care îi întâlnim într-o serie de documente din prima jumătate a secolului XIX. „Pan Ioan Stroici" și „Simion Stroici", care figurează în pomelnicul mural de la mănăstirea Pobrata[340] – scris la 1781 – trebuie identificați, evident, cu persoane din aceeași familie, deja menționate mai sus.

Membri ai aceleiași familii se aflau situați și în Moldova dintre Prut și Nistru, unde au continuat a rămâne după ocupația rusească. În adevăr, pe lista de 100 de familii propuse, la 1821, senatului rus pentru a li se recunoaște oficial dreptul de nobleță ereditară, citățm și nfam. Stroici[341]. În acel an, respectiva familie era reprezentată, aici, de ștabs-căpitanul în retragere Gavril Stroici, fiu al lui Ilie Stroici, „vtori postelnic" și nepot (de bunic) al spătarului Ioan Stroici. El era în vârstă, atunci, de 45 de ani și poseda moșii în ținutul Hotinului și în porțiunea din stânga Prutului a ținutului Iașilor[342]. Cu Gavril Stroici, neamul acesta nu pare a se fi stins în

---

[332] *Ibidem,* III, p. 143.

[333] Cf. doc. 1767.VI.2 (Bălan, DB, VI, p. 28, nr. 3); 1779.I.4 (*Ibidem,* VI, p. 29, nr. 4); 1782.X.24 (*Ibidem,* p. 29, nr. 6); c. 1782 (*Ibidem,* p. 30, nr. 7); 1791.V.12 (*Ibidem,* p. 319, nr. 7); 1791.VI.11 (*Ibidem,* p. 30, nr. 9); 1814.II.5 (*Ibidem,* p. 414-416, nr. 139); 1814.II.9 (*Ibidem,* p. 30, nr. 11).

[334] E fiul cel mai mare al lui Antohi Stroici: cf. doc. 1814.II.5 (Bălan, DB, VI, p. 415, nr. 139); 1814.II.9 (*Ibidem,* p. 30, nr. 11); 1832.V.14 (*Ibidem,* p. 31, nr. 12). În acest din urmă act figurează și cele 4 fiice ale lui Gheorghe cu Elisaveta Stroici – Maria, Catrina, Maranda și Zoița, precum și un fiu, Ioan Stroici.

[335] Cf. doc. 1814.II.5 (Bălan, DB, VI, p. 415, nr. 139); 1814.II.9 (*Ibidem,* p. 30, nr. 11).

[336] *Ibidem.*

[337] *Ibidem*; cf. și doc. 1792.I.22, unde e vorba despre fiica lui Mihalachi Stroici (Bălan, DB, VI, p. 330, nr. 2).

[338] Cf. doc. 1832.V.14 (Bălan, DB, VI, p. 31, nr. 12).

[339] Cf. doc. 1814.II.5 (Bălan, DB, VI, p. 415, nr. 139); 1814.II.9 (*Ibidem,* p. 30, nr. 11); 1834.XI.10 (*Ibidem,* p. 31, nr. 13).

[340] Cf. col. IV fund – copia ms. Kir.

[341] Bezv., BM d.P.-N., p. 32.

[342] *Ibidem,* p. 282-283.

Scanned with OKEN Scanner

Basarabia – deşi unicul său copil era o fată – dat fiind că el mai avea şi fraţi, de urma cărora însă n-am dat în documentele cercetate.

În afară de membrii acestei vechi familii nobile moldovene prezentaţi pân-aici – în măsura în care i-am putut urmări după documente – mai amintim pe un boier Iancu Stroici din Dorohoi, atestat sub anul 1839[343], precum şi pe un Costache Stroici, sub anul 1860, care deşi era „starostele ciubotarilor ruşi"[344], era – evident – român de naţionalitate chiar el, nu numai ascendenţii săi. Astfel patronimul Stroici se continuă în Moldova ca nfam. – definitiv stabilit în această funcţie de secole – până-n vremea noastră.

Deşi foarte rar – am putea spune chiar excepţional – patronimul Stroici este atestat documentar şi în Ţara Românească. O mărturie a lui din secolul XVII se raporta la o persoană din Oltenia: e vorba de un zapis al egumenului mănăstirii Cozia, de la 1644.VII.27, în care figurează postelnicul „Stroici ot Oteteleşti"[345]. Nu este exclus totuşi ca aici să avem a face cu un patronim în sensul primar al acestei funcţii antroponimice, adică unul din acelea care nu durau decât o singură generaţie. Ba s-ar putea chiar ca, în realitatea vie, antroponimul să fi sunat – în conformitate cu tradiţia onomastică românească – „a lui Stroe" sau şi „Stroescu"; iar patronimul Stroici să fie o formă pur grafică datorată scribului slavizant, care va fi fost, probabil, însuşi menţionatul egumen de la Cozia, desigur ştiutor de slovenie şi cunoscător al uzanţelor cancelaristice cu privire la transpunerea numelor româneşti în forme slave. Totuşi, în perioada contemporană, şi anume sub anul 1947, constatăm existenţa unor persoane cu nfam. Stroici în Bucureşti[346]. Acestea nu sunt desigur, aici, dintre autohtoni; însă locul lor de origine nu-l cunoaştem. Cel mai probabil, e tot Moldova.

În Ţara Românească ne mai este atestată, în secolul XVII, şi o altă formă patronimică slavă: Stroievič. Aşa e numit un martor dintr-un zapis de la 1665.II.5, pentru vânzarea moşiei Nămăeşti, din judeţul Muscel, cu „români" cu tot[347].

---

[343] „Nec." VI, p. 221.
[344] Pavlescu, *Ec. bresl.*, p. 474, nota 1.
[345] Potra, *Ţig.*, p. 227.
[346] Const. Stroici şi Matilda Stroici – *SARtel., Buc., 1947*, p. 254. Relatăm şi pe Marta Stroici, traducătoarea din limba franceză (cf. *Căsătorie*, de Susanne Normand, Bucureşti, 1934).
[347] Iorga, *St.*, VII, P. III, p. 27, nr. 14.

Scanned with OKEN Scanner

În ceea ce priveşte pe Stroevici – căruia îi atribuim de asemenea origine cancelaristică pentru a designa pe cineva descendent dintr-un Stroe – avem şi mai multă certitudine că e o variantă patronimică de tipul primar, adică ataşată numai unei generaţii de membri ai respectivei familii sau chiar vieţii unui singur individ. După cât ştim, acest efemer aspect morfologic, cu totul necunoscut Moldovei, este un unicat în documentele vechi româneşti, raportându-ne la tot teritoriul drom. Însăşi fluctuaţia între Stroici şi Stroevici, ambele sporadice în Ţara Românească, e un indiciu în plus că în acest principat şablonul patronimic slavon n-a putut prinde.

Dar, paralel cu numele de familie Stroici, românii au cunoscut din vechime – anterior lui Stroici şi nu numai în cercurile boiereşti, deşi la început aici s-a fixat mai mult – şi un alt patronim derivat de la Stroe prin sufixul specific românesc *-escu*: Stroescu(l). Astfel, în Moldova, Pomelnicul de la Bistriţa ne atestă, aproximativ în cursul secolului XVI, doi boieri cu acest nfam.: pe Coste Stroescul[348] şi Gheorghe Stroescul[349]. Un Ghiorghi Stroescu din Câmpulung – nu credem că poate fi identificat cu cel din pomelnic – figurează şi într-o carte de zălojag din anul 1611, ca martor şi semnatar[350].

Într-o lungă serie de documente moldoveneşti din ultimele decenii ale jumătăţii întâia a secolului XVII şi primele din jumătatea a doua, apare Lupul Stroescu, „de Stroieşti", cu rangul boieresc de „vornic de poartă"[351]. El e fiul Tetei Stroescului. Într-o carte de judecată din

---

[348] D. Bogd., *Pom. Bistr.*, p. 64^{6} (100^{24}).
[349] *Ibidem*, p. 64^{9} (100^{26-27}).
[350] Ştefanelli, *DClg.*, p. 1-2, nr. 1.
[351] Cf. un zapis pentru vânzare de moşie de la începutul secolului XVII (Iorga, *St.*, XXII, p. 206, nr. 2). Apoi: doc. 1636.I.15 (Karadja, *Doc.moş.Cant.Bucov.*, p. 29-30, nr. 8); 1640.IX.7 (Bălan, DB, I, p. 225, nr. 123); 1642.VI.20 (*Ibidem*, p. 231-232, nr. 129); 1643.III.17 (*Uric.*, XXII, p. 68-70; cf. şi Bălan, DB, II, p. 41); 1650.VI.11 (Iorga, *St.*, XXII, p. 232); 1652.X.9 (Bălan, DB, II, p. 137, nr. 66); 1658.V.28 (*Ibidem*, p. 159, nr. 83); 1660.X.9 (Bălan, FO, p. 46, nr. 39; Idem, DB, II, p. 157); 1662.V.8 (*Ibidem*, DB, IV, p. 13); 1664.II.26 (*Ibidem*, III, p. 155); 1665.IX.10 (*Ibidem*, p. 20, nr. 14); 1667.IV.26 (*Ibidem*, p. 155); 1667.VII.15 (*Ibidem*, DB, III, p. 35-36, nr. 26); 1668.VIII.13 (zapis citat într-o carte de jud. din 1760.VII.20 – *Ibidem*, DB, IV, p. 224, nr. 3); 1670.II.1 (*Ibidem*, III, p. 47, nr. 37); 1671.VII.31 (*Ibidem*, p. 155); 1673.VII.31 (*Ibidem*); 1673.IX.8 (*Ibidem*, p. 64-65, nr. 52); 1675.V.22 (*Uric.*, XXII, p. 78; Bălan, DB, II, p. 42).

Scanned with OKEN Scanner

1652.II.12, e menționat ca „vornic de gloată" un Vasile Stroescul[352], care pare a fi rudă cu contemporanul său Lupul, probabil frate. Lupul Stroescul a avut trei fiice[353] și patru fii, care continuă numele familiei: pe Ion, „căpitan" și apoi „jicnicer"[354], pe Iordachi, „căpitan" și „comis"[355], pe Ilie[356] și pe Dumitrașco[357]. Pe primii doi îi aflăm în mai multe documente de la sfârșitul secolului XVII și începutul secolului XVIII, în special pe Ion Stroescu, care e menționat frecvent, timp îndelung, și după moarte. Apoi, un fiu al lui Dumitrașcu Stroescu, Grigoraș, apare într-un mare număr de documente moldovenești din secolul XVIII pe o întinsă perioadă, având rangurile de postelnic și comis[358].

---

[352] Iorga, *St.*, XVI, p. 191.

[353] Alexandra, Antimia și Nastasia (cf. doc. 1742.VII.28 – Bălan, DB, VI, p. 135-136, nr. 1). Mama lor era Ruxanda (*Ibidem*).

[354] Cf. doc. 1680.IV.1 (Bălan, DB, III, p. 72, nr. 58; Idem, FO, p. 53-54, nr. 44; Ghib., *Isp.*, IV, P I, p. 40-42); 1683 (Iorga, FC, I, p. XXVIII); 1686.IV.25 (*Sava, Doc. putn.*, I, p. 30, nr. 49); 1686.IV.28 (Bălan, DB, III, p. 77-78, nr. 62); 1688.V.8. (Iorga, St., XI, p. 79); 1706.V.15 (*Ibidem,* XXII, p. 237-238); Bălan, DB, IV, p. 223); 1706.VIII.10 (Bălan, DB, III, p. 133, nr. 106); 1721.IX (*Ibidem,* IV, p. 12, nr. 8); 1723.VIII.16 (*Ibidem,* III, 98); 1725.I.26 („Nec", I-II, p. 355). Jitnicerul Ion Stroescul e menționat în acte și târziu după moartea sa. Cf., de ex. doc. 1776.I.24 (Bălan, DB, IV, p. 101); 1782.VIII.10 (*Ibidem,* IV, p. 224, nr. 5; VI, 360, nr. 1).

[355] Cf. doc. 1680.IV.1 (Ghib., *Isp.*, IV, P I, p. 40-42; Bălan, FO, p. 53-54, nr. 44; *Ibidem,* DB, III, p. 72, nr. 58); 1686.IV.28 (Bălan, DB, III, p. 77-78, nr. 62); 1688.V.8 (Iorga, *St.*, XI. P. 79); 1711.XI.12 (Bălan, DB, III, p. 162, nr. 127); 1742.VII.28 (*Ibidem,* VI, p. 135, nr. 1); 1753.X.6 (Iorga, *St.*, XXII, p. 259, nr. 22). În ultimele două documente, personajul în chestiune e menționat târziu, după moartea lui).

[356] Pe Ilie Stroescu îl aflăm menționat târziu, într-o carte de judecată din 1776.VII.2 (Bălan, FO, p. 108-109, nr. 91).

[357] Cf. actul privitor la împărțirea de moșie, din 1742.VII.28 (Bălan, DB, VI, p. 135-136, nr. 1).

[358] Cf. doc. 1717.XII.15 (Bălan, DB, III, p. 191, nr. 152); 1721.IX. (*Ibidem,* IV, p. 12, nr. 8); 1722.III.6 (Karadja, *Doc. moș. Cant. Bucov.*, p. 51-52, nr. 24); (Bălan, DB, IV, p. 7); c. 1722 (Karadja, *Doc. moș. Cant.*, p. 52-53, nr. 25); (Bălan, DB, IV, p. 7); 1733.VI.12 (citat în doc. din 1768.II.14 – cf. Iorga, FC, II, p. 195, nr. 105); 1735.X.5 (Bălan, DB, IV, p. 124, nr. 91); 1737.VII.5 (*Ibidem,* p. 143, nr. 101); 1740.IV.22 (*Ibidem,* p. 169); 1742.VI.6 (*Ibidem,* p. 202-204, nr. 134); 1742.VII.8 (*Ibidem,* VI, p. 135-136, nr. 1); 1743.IV.23 (*Ibidem,* IV, p. 217-218, nr. 144); 1745.VIII.8 (*Ibidem,* p. 247); 1745.VIII.12 (*Ibidem,* p. 218); 1746.VIII.3 (*Ibidem,* V, p. 10, nr. 7); Idem, FO, p. 76); 1753.XI.15 (Idem, DB, V, p. 60, nr. 1); 1755.III.7 (*Ibidem,* p. 120, nr. 1); 1755.VII.7 (*Ibidem,* p. 11); 1759.XII.14 (*Ibidem,* p. 147, nr. 3); 1760.II.28 (Iorga, FC, I,

Scanned with OKEN Scanner

După un zapis din 1741.I.15, ne este cunoscut şi Năstase Stroescu „biv vel căpitan", care vinde un teren de casă din satul Stroieşti de pe apa Moldovei[359]. De aici conchidem că el face parte din aceeaşi familie prezentată mai sus. Contemporan cu Grigoraş – însă aparţinând desigur altei familii – este mazilul Cristea-Stroescul din Iaşi, cunoscut nouă după „catastihul Iaşilor din 1755"[360] şi după alte acte[361]. Probabil, tot străin de familia lui Grigoraş e şi Dumitru Stroescul[362], care figurează ca martor într-un zapis de vânzare a unui magazin din Iaşi, la 1785.III.10. Documentele moldoveneşti cuprind persoane cu numele de familie în chestiune – strănepoți ai Lupului Stroescu – până la sfârşitul secolului XVIII şi chiar începutul secolului XIX. Astfel, Gligoraş Stroescul are trei fii: căpitanul Constandin Stroescul[363],

---

p. 430, nr. 23); 1760.V.27 (Bălan, DB, V, p. 216, nr. 110); 1761.VIII.20 (*Ibidem,* IV, p. 170; VI, p. 197, nr. 1; Karadja, *Doc. moş. Cant. Bucov.*, p. 62, nr. 39); 1763.VII.16 (Bălan, DB, III, p. 37); 1763.IX.12 (Iorga, FC, II, p. 191, nr. 83; Bălan, DB, V, p. 139); 1763-1764 (în condica de conturi a lui Gr. Calimah – Iorga, FC II, p. 104); 1764.IV.17 (Karadja, *Doc. moş. Cant. Bucov.*, p. 63-64, nr. 40; Bălan, DB, IV, p. 170, *Ibidem,* VI, p. 197, nr. 2); 1764.IX.5 (Karadja, *Doc. moş. Cant.*, p. 64-65, nr. 41; Băl., DB, IV, p. 170; *Ibidem,* VI, p. 197, nr. 3); 1764.IX.11 (Karadja, *Doc. moş.*, p. 66, nr. 42; Bălan, DB, IV, p. 170; *Ibidem,* VI, p. 197, nr. 4); 1764.X.1 (Bălan, DB, VI, p. 197, nr. 5); 1765.V.20 (Iorga, *St.*, XXII, p. 259); 1767.VI.8 (Iorga, *St.*, VII, P. III, p. 330); 1767.VI.19 (Bălan, DB, VI, p. 184-185, nr. 66); 1767.VI.20 (Iorga, FC, II, p. 193, nr. 96); 1767.XII.13 (*Uric.*, XXII, p. 87-89, 91); 1768.I.5 (Bălan, DB, VI, p. 196, nr. 70); 1768.II.1 (*Uric.*, XXII, p. 97; Iorga, FC, II, p. 194, nr. 104; Bălan, DB, II, p. 43); 1768.II.5 (*Uric.*, XXII, p. 98); 1768.II.14 (*Uric.*, XXII, p. 93-96; Iorga, FC, II, p. 195, nr. 105); 1775.VI.25 (Bălan, FO, p. 102); 1780.VI.9 (Iorga, *St.*, VII, P III, p. 333); 1782.VIII.30 (Bălan, DB, VI, p. 186, nr. 2); 1785.XI.30 (*Uric.*, XXII, p. 121-124).

[359] „Nec.", I-II, p. 355.

[360] *Ibidem,* p. 11.

[361] Cf. Cartea de jud. din 1760.IV.5 („Nec.", IV, p. 122); 1766.II.16 („Nec.", I-II, p. 357).

[362] „Nec.", IV, p. 123.

[363] Cf. 1768.I.5 (Bălan, DB, VI, p. 196, nr. 70); 1775.V.20 (*Uric.*, XXII, p. 101; Bălan, DB, V, p. 202, nr. 2); 1781.VI.10 (*Uric.* XXII, p. 106, 107); 1782.VI.8 (Bălan, DB, VI, p. 329, nr. 1); 1783.II.4 (Karadja, *Doc. moş. Cant. Bucov.*, p. 70, nr. 46); Bălan, DB, IV, p. 170); 1784.III.9 (Karadja, *Doc. moş. Cant.*, p. 76-77, nr. 51; Bălan, DB, IV, p. 170); 1785.X.27 (Bălan, DB, VI, p. 329); 1789.II.25 (*Ibidem,* p. 341-342, nr. 114); 1792.VI.22 (*Ibidem,* p. 330, nr. 4); 1804.VII.1 (*Ibidem,* p. 342, nr. 1); 1807.II.3 (*Ibidem,* p. 330, nr. 9); 1807.VI.22 (*Ibidem,* p. 342, nr. 2).

Scanned with OKEN Scanner

Panaite[364] şi Mihălachi[365], care au moşii în nordul Moldovei până pe Ceremuş. Aceştia au şi ei succesorii lor, dintre care – în linie bărbătească – îl amintim pe fiul lui Constandin, Grigoraş Stroescu[366], botezat astfel în cinstea bunicului, fostul comis.

Locul de baştină al acestei vechi familii este Bucovina, unde cei din urmă descendenţi ai ei au rămas şi după anul 1775, în urma ocupaţiei austriece. Vasile Stroescul[367] – care, prin actul de la 1809.IX.5, îşi vinde moşia de la Şubraveţ – ţine de aceeaşi familie, fără să ştim în ce grad se înrudeşte cu cei de mai sus. Se pare că strada Vasile Stroescu din centrul Iaşilor[368] şi-a primit numele său după acest boier. Respectiva familie a avut, în Moldova de miazănoapte, şi reprezentanţi situaţi în regiunea dintre Prut şi Nistru. Credem că unul dintre aceştia a fost „cuconul Ion Stroescu din Basarabia", precum îl aflăm scris – aproximativ pe la anul 1840 – în pomelnicul mănăstirii Secul[369]. Numele de familie Stroescu este atestat în Moldova şi în perioada contemporană[370].

---

[364] Cf. doc. 1768.I.5 (Bălan, DB, VI, p. 196, nr. 70); 1782.VI.8 (*Ibidem,* p. 329, nr. 1); 1783.IV.25 (*Ibidem,* V, p. 38, nr. 7); 1785.X.27 (*Ibidem,* VI, p. 329, nr. 107); 1789.II.14 (*Ibidem,* V, p. 39, nr. 10); 1791.IV.5 („Nec.", V, p. 225); 1793.I.10 (Bălan, FO, p. 147, nr. 123); 1793.VI.20 (Idem, DB, VI, p. 330, nr. 6); 1796.VIII.20 (*Ibidem,* p. 379, nr. 128); 1807.II.3 (*Ibidem,* p. 330, nr. 9). Panaite Stroescu pare a nu fi avut decât o fată – pe Smaranda: 1799.VI.20 (Bălan, DB, VI, p. 330, nr. 6).

[365] Cf. doc. 1768.I.5 (Bălan, DB, VI, p. 196, nr. 70); 1782.VI.8 (*Ibidem,* p. 329, nr. 1); 1782.VIII.30 (*Ibidem,* p. 186, nr. 2); 1789.I.21 (*Ibidem,* p. 240, nr. 5); 1791.IV.5 (în acest document personajul nostru semnează Mihăilaş Stroescu: „Nec.", V, p. 225); 1792.I.22 (Bălan, DB, VI, p. 330, nr. 2); 1792.VI.6 (*Ibidem,* p. 330, nr. 3); 1792.XI.12 (*Ibidem,* p. 330, nr. 5); 1794.X.13 (Bălan, FO, p. 159, nr. 134); 1798.IV.25 (Idem, DB, VI, p. 330, nr. 8); 1800? (Iorga, *St.*, XVI, p. 90, nr. 14). Mihălachi Stroescul pare a nu fi avut alţi succesori decât două fiice: pe Alexandra şi pe Safta (cf. actul dotal din 1789.I.21 – Bălan, DB, VI, p. 240, nr. 5).

[366] Cf. doc. 1807.II.3 (Bălan, DB, VI, p. 330, nr. 9). Ceilalţi copii ai lui Const. Stroescu au fost numai fete: Smăranda (doc. 1789.II.25 – Bălan, DB VI, 341, nr. 114; *Ibidem,* p. 343, nr. 3); Safta (1792.VI.22 – Bălan, *Ibidem,* p. 330, nr. 4) şi Catrina sau Catarina (1804.VII.1 – Bălan, DB, VI, p. 342, nr. 1; 1807.VIII.22 – *Ibidem,* p. 342, nr. 2).

[367] Bălan, DB, VI, p. 330, nr. 10.

[368] În cartierul Teatrului Naţional.

[369] F. 29.

[370] Astfel, îl aflăm denumind elevi de la Şcoala Normală din Piatra Neamţ: Stroescu Anton (în clasa a II-a, a. şc. 1937-1938) şi Stroescu Nic. (cl. IV, a. şc. 1936-1937) – cf. *Pr. Did.*, IV, p. 170, nr. 31 şi 172, nr. 27. Apoi, la liceul din acelaşi oraş, îl relatăm pe Stroescu C. Dan (în clasa a VIII-a a. 1937) – cf. AL „P.R." 1936-1940, p. 158, 164.

Scanned with OKEN Scanner

Oricât de imperfectă este cercetarea noastră – în ce priveşte sursele documentare ale antroponimului ce urmărim – credem totuşi a putea afirma că în trecut patronimul Stroescu apare destul de rar în Țara Românească. Îl vom relata, aici, după surse târzii, din secolul XVIII. Într-o scrisoare în limba latină – adresată, în iulie 1734, generalului Wallis, comandant militar al Transilvaniei, de către Grigore Ghica, domnul Țării Româneşti – acesta se plânge împotriva lui „Constantinus Strojescul"[371], care, împreună cu ceata lui, îi jefuieşte țara şi apoi trece hotarul în Ardeal, unde se află la adăpost. Acest Stroiescul pare originar din Muntenia. Mai menționăm încă pe Ştefan Stroescu din satul Bleici[372] (județul Argeş), pe care-l întâlnim ca martor într-un document din 1771.V.17.

Dacă ne referim însă la momentul contemporan, constatăm că nici o provincie românească nu posedă un procent atât de mare al persoanelor cu nfam. Stroescu ca Muntenia. Astfel, în cartea abonaților la telefon din Bucureşti, din anul 1947, aflăm nu mai puțin de 37 de persoane cu acest nfam.[373]. Evident, nu s-ar putea susține că toți aceştia sunt originari din Muntenia – unii din ei vor fi venit să se stabilească în Bucureşti târziu, din alte provincii. Dar o bună parte, dacă nu chiar cea mai mare parte din ei sunt desigur din Muntenia. Cum se explică acest fapt dacă numărul celor ce se numesc Stroescu în baza unei vechi tradiții familiale e aşa de neînsemnat în această provincie, iar afluența Stroieştilor din alte provincii în capitală ne dă şi ea numai o explicație parțială?

Numărul cel mare al contemporanilor cu nfam. Stroescu, în această provincie, se explică în special prin moda numelor în sufixul patronimic *-escu*, care a bântuit cu furie în tot cursul secolului XIX, când s-au stabilit la români, pe cale oficială – în mod definitiv şi obligatoriu – numele de familie, şi când lumea, mai ales cea ştiutoare de carte, era în căutarea unui model fonetic şi morfologic cât mai distins şi cât mai românesc totodată, pentru numele ce avea să-i designeze pe toți din cercul familiei în actualitate şi în viitor. Şi aşa, oricine purtase pân-atunci un patronim Stroe sau, mai mult, oricine avea un tată cu nb.

---

[371] Hurm., VI, p. 517, nr. CCLXXXIX.
[372] Iorga, *St.*, VII, P III, p. 40, nr. 40.
[373] *SAR Tel. Buc. 1947*, p. 263. Cf. şi o serie de medici din Bucureşti cu acelaşi nfam. – după AMR, 1938, p. 82, 131. În provincie, l-am întâlnit în Feteşti – Ialomița.

Scanned with OKEN Scanner

Stroe devenea Stroescu, fie chiar din proprie inițiativă, fie, mai ales, din inițiativa altora: învățătorul și preotul, care în cataloage și în mitrici dădeau nume de familie copiilor, notarii și alți funcționari publici, care în actele oficiale le fixau pe ale părinților. Numele de familie Stroescu este cunoscut în vremea noastră și în Oltenia[374], dar mult mai puțin ca în Muntenia și Moldova. El e atestat de asemenea în Banat[375] și Transilvania[376], însă printre numele rare.

Amintim apoi că un număr însemnat de autori români contemporani – care au publicat scrieri în diferite specialități – au ca nfam. patronimul în chestiune[377]. Nu putem ști totuși decât foarte rar

---

[374] De exemplu, Toma Stroescu din Craiova (cf. *SAR Prov.*, p. 85).

[375] De exemplu, Nic. Stroescu din Caraș-Severin era absolvent al liceului românesc din Brașov, seria 1915-1916 (cf. LOR „A.Ș.", p. 140, nr. 16).

[376] Printre semnatarii unui act de legământ de la 1762.IV.20, p. grija de biserica din Șchei și p. paza ortodoxiei, îl remarcăm pe Radul Stroescu (cf. *Doc. Șchei*, I, p. 235). Pentru perioada contemporană relatăm pe Stroescu E., care, în 1932, era elev în clasa a VI-a la liceul din Sighișoara (cf. ALS, p. 426) și care, probabil, e originar din Transilvania.

[377] Cf. Stroescu Al. Dr., *Influența curei marine asupra dezvoltării copiilor*, București, 1939; Stroescu Constantin, *Contribuții la studiul sciaticei radiculare*, București, 1907; Stroescu D., *Pe drumul școalei* (teatru sătesc), București; Stroescu George, *Condițiile străinilor în România din punctul de vedere al dreptului public intern și al dreptului privat*, București, 1891; Stroescu Gh., *Moș Chirica. Povestiri*, București, 1939, Stroescu Gh. Dr., *Encéphalites à germes visibles* (în colab. cu N. I.-Șișești), București, 1940; Stroescu, H. Dr., *Procedeele de ablațiune a polipilor naso-faringieni*, București, 1898; Stroescu I., *Gina* (schițe), Ploești, 1946; Stroescu Maria (cunoscut autor de cărți didactice de liceu pentru limba română, în colaborare cu Suchianu I.); Stroescu Mihail, *Calculul tablelor de tragere* (trad.), București, 1896; Stroescu Nelu și Fenia, *Hariton III – piesă într-un act de Vl. Suhodolski*, București, 1946; Stroescu N. Dr., *Inflamația cronică a parotidei*, Turnu-Severin, 1931; Stroescu Petre, publicist din Alexandria (Teleorman), are o întreagă serie de publicații mărunte, cu scop de popularizare, apărute în Roșiorii de Vede între anii 1935-1940 (Uneori, colaborează cu Stroescu Alexandria Elena); Stroescu Petre, *O chestiune constituțională*, București, 1898; Stroescu Petre I., autor de cărți didactice pentru liceul de geografie și mineralogie (cf. *Geografia României*, p. cl. IV. sec., ed. a 2-a, București, 1935); Stroescu V., autor de cărți didactice pentru școala primară, în colaborare cu alții (cf. *Carte de aritmetică pentru clasa I pr.*, ed. a 3-a, București, 1936); Stroescu V., *Covasna ilustrată – geografică și economică*, București; Stroescu Veneriu Dr., *Neoplasemele mamare bilaterale*, București, 1934; Stroescu Virgil N., *Momente. Versuri*, Ploiești, 1936.

Scanned with OKEN Scanner

localitatea sau provincia lor natală. Cert e că patronimul Stroescu este astăzi, la românii din Dacia – cu deosebire la cei din Muntenia şi Moldova – un nfam. de uz curent, şi că se află răspândit în toate straturile sociale. El este incomparabil mai frecvent decât patronimul de factură slavă Stroici, care, acum, continuă a fi conservat numai în clasa nobilă în baza unei vechi tradiții de familie. Referindu-ne la trecut, trebuie să relevăm cu privire la aceste patronime că ele nu se deosebeau decât sub aspectul originii şi al genezei lor.

Stroescu era o creație spontană, în acord desăvârşit cu spiritul limbii româneşti, adică cu schemele morfologice autohtone, pe când Stroici era, pare-se, o formație artificială, rezultată prin concursul scribilor de slavonie ai cancelariilor de stat, ca un ecou al culturii slave în domeniul antroponimiei româneşti. Sub aspectul funcțional însă, ele erau perfect echivalente. Aşa se şi explică de ce, în epocile mai vechi, ambele aceste forme patronimice puteau chiar fi utilizate, după împrejurări, una în locul alteia, raportându-se la unul şi acelaşi individ – Stroescu fiind forma obişnuită sub care el era cunoscut în cercuri mai largi, iar Stroici cea oficială, în uz la ocazii cu caracter mai mult sau mai puțin solemn. Ilustrăm această constatare cu un document moldovenesc din 1657.IV.30, având de obiect o vânzare de moşie din ținutul Vasluiului. Aici, printre martorii menționați, figurează şi Stroescul, vornic de gloată, care, cu câteva rânduri mai jos, în acelaşi act, este numit Stroici[378].

Toate aparențele vorbesc în favoarea ipotezei că Stroici ar face parte din categoria primelor patronime slave, care au creat – pe terenul limbii române – tradiția morfemului sufixal *-ić* ca şablon patronimic în onomastica noastră veche. O confirmare a acestei ipoteze am aflat-o şi în proba documentară pe care o avem că, în Slavia meridională, patronimul Строикь era cunoscut către sfârşitul Evului Mediu. E ceea ce ne atestă un hrisov sârbesc din anul 1348[379], relatat deja cu prilejul prezentării antroponimelor slave derivate de la tema *cmpou-*. Totuşi, în ciuda temei şi a sufixului său slave, aproape ne îndoim că patronimul Stroici a fost primit de români gata format de la slavi. Faptul că, în Țara Românească,

[378] Bulat, DMV, p. 91.
[379] ГДСС, XV, p. 297.

Scanned with OKEN Scanner

el este o apariție așa de rară, iar în Banat lipsește cu totul, întărește și mai mult îndoiala noastră.

De asemenea, din absența sa în cele mai vechi documente românești ar reieși mai degrabă că – chiar dacă va fi fost împrumutat încă din cursul Evului Mediu – el n-a reușit să se fixeze sau a căzut complet în uitare după o foarte scurtă perioadă. El a putut însă lua naștere din nou pe teritoriul român – în situații ca acele amintite aiurea – orientându-se după tradiția patronimică slavă susținută de nume care, la origine, vor fi designat chiar persoane de naționalitate slavă infiltrate în lumea românească. E foarte probabil că, în ce privește geneza sa, Stroici nu trebuie despărțit de o întreagă serie de alte nume patronimice atestate de vechile noastre documente – nume care par a fi produsul aceloraşi circumstanțe lingvistice și istorico-culturale și care, adesea, au teme din cele mai pur românești, precum: Șerbici[380] (< Șerbu), Dulcici[381] (< Limbă- / Dulce), Unchetici[382] (< Unchiat / a, atestat și sub forma mai arhaică Uncliat/ a), Șeptilici[383], Costici[384] (< Costea) etc. Ca și Stroici, cele mai multe dintre acestea aveau concomitent și paralelele în *-escu*, care, desigur, erau singurele

---

[380] Cf. Manoil Șerbič, boier martor în doc. din 1439.V.10 (Cost., *Doc. în Șt. M.*, II, p. 39); 1442.III.8 (*Ibidem*, p. 93); 1442.IV.5 (*Ibidem*, p. 97); 1443.V.7 (*Ibidem*, p. 129); 1443.V.31 (*Ibidem*, p. 149); 1443.XI.29 (*Ibidem*, p. 188). Fratele acestuia, Gheorghe (slavizat în Iurii), este denumit cu același patronim – uneori, figurând alături de Manoil, ca în doc. din 1443.VI.8 (Cost., *Doc., în Șt. M.*, II, p. 156); 1443.VIII.3 (*Ibidem*, p. 178); 1443.VIII.24 (*Ibidem*, p. 180); alteori, singur, ca în câteva documente interne din epoca domniei lui Ștefan cel Mare: 1467.IX.11 (I. Bogd., *D.Șt.M.*, I, p. 120); 1489.X.14 (*Ibidem*, p. 380); 1490.III.12 (*Ibidem*, I, p. 400) și în două documente externe ale aceluiași domn: 1493.II.8, *Ibidem*, II, p. 383) și 1496 (*Ibidem*, II, p. 391). La fel e numit acest boier și într-un document în limba ucraineană al marelui duce litvan Alexandru, din 1494.IX.10 (*Ibidem*, II, p. 388).

[381] Așa sunt numiți adesea, în documente, boierii frați Duma și Mircea Limbă Dulce: cf. doc. din 1443.V.18 (Cost., *Doc. în Șt. M.*, II, p. 138; 1445.VIII.8 (*Ibidem*, II, p. 226).

[382] Boier martor în doc. din 1437.II.24 (Cost., *Ibidem*, P. I, p. 518).

[383] Cf., de ex., armașul Șeptilici din o serie de documente de la Petru Șchiopul: 1588.I.3 (Ghib., *Isp.*, I, P. I, p. 175, nr. 55); 2 doc. din 1589.I.3 (*Ibidem*, p. 176, nr. 56 și 178, nr. 57); 1589.VI.12 (*Ibidem*, p. 180, nr. 58). Cf. și cartea lui Nestor Ureche din c. 1588.III.18 (*Ibidem*, p. 206).

[384] Boier martor în doc. 1431.VI.15 (Cost., *Doc. în Șt. M.*, I, p. 318); 1438.III.5 (*Ibidem*, II, p. 15); 1443.V.30 (*Ibidem*, p. 145); 1443.V.31 (*Ibidem*, p. 149).

Scanned with OKEN Scanner

utilizate în popor: Şerbescu[385], Dulcescu[386], Costescu.

Cât este de puțin simțit ca nume slav, se poate judeca şi din faptul că prof. Bystroń, în cartea sa despre numele de familie polone, îl consideră pe „Stroicz" ca pe un antroponim specific românesc. El îl menționează la capitolul „numelor de familie româneşti", care au lăsat urme în documentele vechi polone, designând persoane originare din Moldova – ca Ureche, Moghilă, Turcul – emigranți temporari sau chiar definitiv stabiliți în Polonia, cu drepturi recunoscute oficial de cetățeni poloni, ba nu o dată fiind admişi şi în rândul nobilimii polone[387]. Andronimele derivate de la numele patronimice prezentate mai sus sunt Stroiasca[388], pe care-l aflăm atestat în secolul al XVII-lea, şi, desigur, *Stroicioaia sau *Stroiceasa, pe care nu ştim să le fi întâlnit în documente.

Mai trebuie să amintim, tot la acest capitol, şi patronimul românesc de forma cea mai primitivă, exprimat prin prenumele tatei (sau al altui ascendent), care – pus în genitiv – succedează imediat prenumele unui individ: x. *a / l / lui Stroe*. E forma patronimică general răspândită la români – atât în trecut, cât şi azi – de aceea ar fi de prisos s-o mai ilustrăm cu exemple din documente. Vom relata totuşi unul semnalat de Paşca în satul Sebeş din Țara Oltului, după o conscripție din 1726: „Lusztroaie"[389]. Aici, în grafie ungurească, avem menționata formă de patronim popular, scrisă-ntr-un singur cuvânt în loc de „lu Stroaie", adică a / lu / i / Stroaie". Din ea rezultă că, în vechime, românii

---

[385] Cei doi boieri frați, Manoil şi Iurii Şerbič din secolul XV, sunt numiți, în alte documente ale epocii, Şerbescul: cf. doc. 1443.V.30 (Cost., *Doc. în Şt.M.*, II, p. 145); 1475.IV.25 (I. Bogd., *D.Şt.M.*, I, p. 203); 1483.VIII.1 (*Ibidem*, p. 269). În ultimul document, figurează şi tatăl lor, denumit cu acelaşi patronim: Mănăilă Şerbescul.

[386] Aşa sunt numiți cel mai frecvent în documente cei doi frați Duma şi Mircea, boieri ai divanului Moldovei din prima jumătate a sec. XV: cf. doc. 1438.II.17 (Cost., *Doc. în Şt. M.*, II, p. 8); 1438.III.5 (*Ibidem*, p. 15); 1439.VII.30 (*Ibidem*, p. 52); 1445.II.18 (*Ibidem*, p. 212); 1445.IV.5 (*Ibidem*, p. 219); 1445.VII.15 (*Ibidem*, p. 223); 1445.VII.15 (*Ibidem*, p. 223); 1445.VIII.11 (*Ibidem*, p. 231); 1446.I.25 (*Ibidem*, p. 238); 1448.IV.23 (*Ibidem*, p. 314); 1448.IX.3 (*Ibidem*, p. 355).

[387] Bystr., *Nazw. polskie*, p. 131.

[388] Citām ca ex. pe Teta Stroiasca (mama lui Lupu Stroe), după un zapis din 1643.III.17, referitor la răscumpărarea unei bijuterii zălogite (cf. *Uric.*, XXII, p. 68-70; acest document e reprodus şi de Bălan, DB, II, p. 41).

[389] Paşca, *Nume*, p. 327.

Scanned with OKEN Scanner

au cunoscut şi un aspect al variantei Stroe, care prezenta pe *o* diftongat, ceea ce e cu totul în spiritul fonetismului românesc. Totuşi, nu înseamnă deloc că acest vestigiu din 1726 ne îndreptăţeşte a conchide existenţa lui „Stróaie" în Transilvania meridională, chiar la începutul secolului XVIII. Patronimul respectiv se va fi fixat mai de mult – denumind, poate, câteva generaţii precedente – şi, astfel, în forma „lu Stroaie", se va fi izolat prenumele cu fonetismul său din momentul naşterii patronimului. În orice caz, nu poate fi îndoială că, chiar pentru trecutul îndepărtat, aspectul „Stroaie" al variantei Stroie este o apariţie sporadică la români.

Existenţa numelor patronimice româneşti Stroici-Stroescu-a lui Stroe, în trecut ca şi azi, constituie în mod indirect încă o dovadă despre marea răspândire a antroponimului Stroe cu funcţia sa primară de prenume. Acelaşi lucru ni-l probează şi urmele pe care le-a lăsat acest antroponim în toponimia românească de pe cuprinsul Daciei. Relatăm mai întâi reflexul toponim al prenumelui însuşi. Încă din secolul XIV, ne este atestat de către documentele latino-maghiare în Transilvania, în regiunea Hunedoarei, un sat pe care românii îl numeau Stroia. Astfel, documentul emis de către *capitulul* transilvan din Alba Iulia, la 1366.V.5, raportează că trimişii săi, care executau hotărnicirea unei moşii ordonată de principe, au fost împiedicaţi de nişte nobili unguri şi de „kenez"-ul Sztroja în apropiere de Sztrojafalva[390]. Un alt document, posterior acestuia numai cu câteva zile, din 1366.V.9 – emis de principele Transilvaniei, care porunceşte efectuarea hotărnicirii în ciuda opoziţiei întâmpinate – menţionează aceeaşi localitate sub aspectul grafic Stroyafolwa[391]. Într-un document din 1387, satul respectiv apare însă chiar sub forma simplă Stroya[392] – adică exact aşa cum suna numele lui în graiul autohtonilor. Este însăşi varianta antroponimică specifică românilor transilvani, Stroia, care a căpătat funcţia toponimică. Acest sat, dispărut azi, îşi va fi trăgând numele chiar de la cneazul omonim, care figurează în documentele din anul 1366, sau de la vreun ascendent al său.

---

[390] Lukinich, DHV, p. 185, nr. 146.
[391] *Ibidem*, p. 187, nr. 147.
[392] Drăganu, *Rom. în veac. IX-XIV*, p. 278.

Scanned with OKEN Scanner

Satul Strele, atestat tot în Hunedoara la anul 1426, nu poate fi identificat cu satul Stroia şi nici vreo relaţie genetică nu există între aceste două toponime, precum opinează Drăganu[393]. Noi credem că vechiul sat, din secolul XV, se numea la fel cu râuşorul Streiul, pe care se afla situat; iar Strele – din documentul maghiar – e o simplă alterare grafică a numelui Streiul, datorită scribului străin.

Mult mai frecvente sunt toponimele cu prototipul Stroe în principatele de dincoace de Carpaţi. Aici, de asemenea, s-ar părea că e atestat un caz când – ca şi în Transilvania – varianta Stroie sau Stroia şi-a schimbat rolul de prenume în funcţie toponimică, designând un sat din Moldova secolului al XV-lea. Astfel, între proprietăţile dăruite jupânesei lui Giurgiu Piatră de către voievozii Ilie şi Ştefan – prin uricul din 1438.III.5 – este şi un sat de pe râul Sitna „на има Дїякулово село повыше Строа"[394]. Costăchescu – care traduce acest pasaj prin „anume satul Diiacului, mai sus de Stroia"[395] – îl consideră şi pe al doilea nume tot toponim. Totodată remarcăm că el îl redă invariabil sub forma Stroia şi la cazul rect, deşi prepoziţia slavonă *повыше* cere regim de genitiv. Costăchescu are serioase motive să traducă aşa, deoarece, în construcţia cu *повыше* sau cu *пониже*, devenită clişeu în stilul documentelor vremii ori de câte ori e vorba de determinări geografice, genitivul este rar întrebuinţat; frecvent întâlnim tot forma de nominativ. Deşi nu e exclus ca numele respectiv – presupunând că e toponim – să fi sunat chiar Stroia. Totuşi, noi înclinăm a crede că acesta este mai curând un antroponim în genitiv, care are sens posesiv şi care se raportează tot la substantivul „село", ca şi adjectivul posesiv „Дїякулово".

În intenţia scribului, pasajul în chestiune ar prezenta forma: „Дїякулово село повыше [села] Строа". Evident, „повыше села Строа" ar fi un românism sintactic[396] în loc de „повыше Строєвога села". Dar şi cu această rectificare propusă de noi, trebuie să recunoaştem

---

[393] *Ibidem.*
[394] Cost., *Doc. în Şt. M.*, II, p. 14.
[395] *Ibidem*, p. 16.
[396] Ceea ce întâlnim atât de des în scrisul slavon din principatele româneşti şi în special în limba documentelor.

Scanned with OKEN Scanner

că antroponimul Stroie, din pasajul citat, are în orice caz un început de funcție toponimică. Satul lui Stroe de pe Sitna, din județul Botoşani, era desigur cunoscut în mod obişnuit sub numele Stroieşti; dar, cum persoana de la care i se trage numele încă nu dispăruse complet din amintirea poporului – la data documentului menționat – el va mai fi fost designat şi prin prenumele acesteia.

Dar aspectul general cunoscut al toponimelor care au ca prototip antroponimul Stroe este – în provinciile ciscarpatine – Stroieşti. Judecând după apariția sa în documente, vechimea acestui toponim e mai mare cu aproximativ un secol decât cea a numelui patronim Stroescu. Totuşi, vechimea toponimului se răsfrânge în mod implicit asupra antroponimului Stroescu, dat fiind că Stroieştii nu sunt de fapt altceva, la origine, decât acelaşi patronim, în formă plurală, designându-i pe toți membrii unei familii sau ai unui neam întreg – descendenții dintr-un Stroe, întemeietorul ori posesorul unui sat cu proprietățile lui. Numele patronimic a trecut de la locuitori asupra localității, devenind astfel toponim. În principiu, fiecare membru bărbat din cercul familiei sau al neamului din localitatea Stroieşti, era – evident – un Stroescu. Deci, patronimul propriu-zis, cel de formă singulară, precedă toponimul de formă patronimică plurală. Astfel, data cea mai veche a toponimului Stroieşti, dintr-un document, devine şi mai veche – adesea, cu mai multe generații – dacă ne raportăm la numele patronimic Stroescu, care stă la baza lui.

Un sat cu numele Stroieştii, situat „la gura Şomuzului, pe Moldova”[397], în ținutul Sucevei, este atestat încă de pe la jumătatea secolului XV. Alexandru Vodă i-l confirmă postelnicului Oană prin documentul de la 1453.II.8, ca dar primit de la Maruşca Stroiasa. Probabil, numele satului respectiv se trage chiar de la Stroe, soțul Maruşcăi[398], dacă nu de la vreun ascendent al lui cu acelaşi prenume. Satul Stroieşti din Suceava, precum şi moşia cu nume identic din jurul lui sunt menționate frecvent în documentele Moldovei din cursul secolelor XVII-XIX,

---

[397] Cost., *Doc. în Şt. M.*, II, p. 458.
[398] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

pân-aproape de vremea noastră[399]. Un alt sat cu același nume, situat pe Siret, după câte se pare, în ținutul Tecuciului, apare într-un document datat aproximativ 1677, în care e vorba despre Gheorghe din Stroești[400].

În documentele moldovenești, din secolele XVII-XVIII și până târziu în secolul XIX, apar foarte des satul și moșia Stroiești de pe Prut, din ținutul Cernăuților[401]. Deși, la origine, un singur sat, el s-a desfăcut de

---

[399] Cf. doc. 1624.I.27 („Nec.", I-II, p. 353); 1626.I.10 (*Ibidem*); 1666.V.1 (Bălan, DB, III, p. 24, nr. 17); zapis de zestre din 1669.XI.15 (aici, între martori e menționat și „popa de Stroiești" – Bălan, DB, III, p. 45, nr. 35); zapis pentru vânzarea unui loc de casă în Stroiești, pe râul Moldova, din 1672.I.20 („Nec.", I-II, p. 354); doc. 1700.VII.14, de la Antioh Cantemir, confirmă dreptul de dijmă asupra satului Stroiești din ținutul Sucevii căpitanului de dărăbani Stroescu („Nec.", I-II, p. 354); doc. de danie al lui M. Racoviță Vv. din 1726.VII.15, către mănăstirea Sf. Ilie (aici se dau și hotarele moșiei Stroiești – Bălan, DB, IV, p. 63, nr. 42); 1746.IX.15 (Băl., DB, V, p. 13, nr. 9); 1765.V.30 (*Ibidem,* VI, p. 142, nr. 47); c. 1766 (*Ibidem,* p. 144, nr. 4); 1768.VII.5 (Iorga, *Doc. C.*, II, p. 195, nr. 118; Bălan, DB, III, p. 25), 1781.V.30 (aici e menționat și satul și moșia – Bălan, DB, VI, p. 432, nr. 1); 1782.X.11 (hotarnică austr. din timpul ocupației Bucovinei – *Ibidem,* V, p. 152, nr. 4) 1783 (hotarnică austr. – *Ibidem,* II, p. 141); doc. 1783.XII.13 (despre moșia Stroiești – *Ibidem,* VI, p. 432, nr. 2); cf. și mențiunea moșiei Stroiești – proprietatea schitului Broșteni, la începutul secolului al XIX-lea – în pomelnicul de la mănăstirea Slatina (f. 16 – ms. cop. Kir.); zap. vânz. Moșia Stroești, 1811.II.23 (Bălan, DB, VI, p. 432, nr. 5); 1811.VI.14 (*Ibidem,* p. 432, nr. 6); 1817.III.? (despre sat – Iorga, FC, I, p. 538, nr. 256); „diata" lui Dimitrie Popovici, dată chiar în Stroiești la 1826.III.30 (aici e vorba și de sat și de moșie – Bălan, DB, VI, p. 430-431, nr. 145). Satul Stroiești din ținutul Sucevii a aparținut în trecut și mănăstirii Secul (cf. I. Bogd., *D. Șt. M.*, II, p. 217).

[400] Sol. – Stoide, DT, I, p. 34-35, nr. 68.

[401] Printr-un zapis din 1642.VI.20, „Foca ot Stroiești" vinde o moșie nepotului său Lupu Stroescul (Bălan, DB, I, p. 232, nr. 129); într-un alt zapis pentru vânzarea unei moșii, cu anul deteriorat – putând fi raportat aproximativ la prima jumătate a secolului al XVII-lea – sunt menționați ca martori Andreiaș Talpă de *Stroiești* și Lupul Stroescu de *Stroești*, sat apartenent ținutului Cernăuți (Iorga, *St.*, XXII, p. 206, nr. 2); prin doc. din 1660.X.9, Teta Stroiasca împarte moșia Stroiești, din ținutul Cernăuților, la copiii săi (Bălan, FO, p. 46, nr. 39). Cf. apoi o lungă serie de alte documente, care pomenesc acest toponim, referitor la sat sau la moșie, ori adesea la ambele: un zapis pentru vânzare de moșie, de la 1670.I.24 (Iorga, *St.*, VII, P. III, p. 104, nr. 7); cartea lui Antioh Cantemir, din 1706.V.16, către spătarul Ion Neculce (cronicarul), într-o pricină de moșie a ginerilor lui Ion Stroescul, fost jicnicer mare – aici toponimul prezintă aspectul arhaic „Stroiași" (Iorga, *St.*, XXII, p. 237-238, nr. 11; Bălan, DB, IV, p. 223); cartea lui Mihai Vodă Racoviță, din 1718.XII.20, către starostele de Cernăuți (Iorga, *St.*, XXII, p. 239-240, nr. 13); Bălan, DB, IV, p. 223); doc. din 1742.VII.28 pentru împărțirea moșiei între

Scanned with OKEN Scanner

mult în două sate distincte, care, după relief, au fost numite Stroieştii de Sus[402] şi Stroieştii de Jos[403]. Primul din ele a primit mai târziu numele de Gogolina[404] şi aşa se cheamă şi astăzi; iar al doilea s-a contopit cu satul Novoselița[405]. Un sat Stroieştii e atestat de documentele de la sfârşitul secolului XVIII, în ținutul Hotinului[406]. El există până azi, cu acelaşi nume, foarte aproape de Noua Suliță în direcția N-V[407]. Pare să fie o

---

membrii familiei Stroescul, nepoții lui Lupul (aici, satul întreg apare ca proprietate a acestei familii – Bălan, DB, VI, p. 135, nr. 1); zapisul de zestre din 1743.X.2 (*Ibidem,* IV, p. 222, nr. 148); zap. pentru vânzare de moşie din 1750.V.26 (*Ibidem,* V, p. 59, nr. 34); cartea lui Matei Ghica Vv. către episcopul de Rădăuți şi către starostele de Cernăuți – din 1753.X.6 – în chestiunea unui conflict cu privire la moşia Stroieşti de „pe apa Prutului" (Iorga, *St.*, XXII, p. 259, p. 259, nr. 22); doc. din 1753.XI.15, de la acelaşi domn, pentru acelaşi conflict (Bălan, DB, V, p. 60); cartea de judecată a lui Ioan Th. Calimah, în pricina cu moşia Stroeştii, din 1760.VII.1 (Iorga, *St.*, XXII, p. 261, nr. 22); doc. din 1760.VII.20 (Bălan, DB, IV, p. 224, nr. 3); cărțile lui Gr. Al. Ghica Vv., către starostele de Cernăuți şi alți sfetnici – din 1765.IX.19 (Iorga, *St.*, XXII, p. 262) şi din 1765.X.30 (*Ibidem,* p. 244, nr. 16) – pentru soluționarea vechiului conflict dintre boierii Ilie Holban şi Gligoraş Velcinschi în legătură cu moşia Stroești; doc. din 1779.IV.30 (Bălan, DB, VI, p. 182, nr. 1); din 1781.IX.28 (*Ibidem,* IV, p. 224, nr. 4); din 1782.VIII.10 (*Ibidem,* IV, p. 224, nr. 5; VI, p. 360, nr. 1); 1784.V.17 (*Ibidem,* VI, p. 407, nr. 2); 1784.VI.27 (*Ibidem,* VI, p. 360, nr. 1); o cronică moldovenească, unde sub anul 1788 e menționat satul Stroeştii (Iorga, *St.* XXII, p. 54); doc. din 1793.IV.3 (Bălan, DB, IV, p. 224, nr. 6); o scrisoare particulară, fără an – putând fi raportată la finele secolului al XVIII-lea – către Ilie Holban, unul din stăpânii moşiei Stroești de pe Prut (Iorga, *St.*, XXII, p. 273-274); un contract pentru arendare de moşie din 1803.VII.30 (Bălan, DB, VI, p. 313, nr. 3); o altă scrisoare particulară, din 1813.IV.26, către acelaşi Holban (Iorga, *St.*, XXII, p. 288-289, nr. 17); testamentul lui V. Morțun din 1814.I.28 (Bălan, DB, VI, p. 404, nr. 13); actul dotal din 1833.VII.20 (*Ibidem,* p. 434, nr. 147).

[402] Cf. doc. 1792.III.3 (Bălan, DB, IV, p. 225, nr. 1); 1796.VIII.10 (*Ibidem,* p. 225, nr. 2); 1796.XII.26 (*Ibidem,* p. 225, nr. 3); 1803.VIII.25 (*Ibidem,* p. 225, nr. 7); 1833.VII.20 (*Ibidem,* VI, p. 434, nr. 147).

[403] Cf. doc. 1793.I.30 (Bălan, DB, VI, p. 359, nr. 120); 1796.VIII.10 (*Ibidem,* IV, p. 225, nr. 2); 1810.II.15 (*Ibidem,* VI, p. 360, nr. 3); 1810.II.15 (*Ibidem,* IV, p. 225, nr. 4); 1821.II.14 (*Ibidem,* VI, p. 212, nr. 6); 1827.III.7 (*Ibidem,* IV, p. 225, nr. 5).

[404] Cf. Bălan, DB, IV, p. 225. Cf. şi doc. din 1792.III.3 (*Ibidem,* p. 225, nr. 1); 1796.XII.26 (*Ibidem,* p. 225, nr. 3); 1833.VII.20 (*Ibidem,* VI, p. 434, nr. 147).

[405] Cf. doc. 1821.II.14 (Bălan, DB, VI, p. 212, nr. 6); 1827.III.7 (*Ibidem,* IV, p. 225, nr. 5).

[406] Cf. doc. 1782.VII.? (Bălan, DB, IV, p. 226); 1782.VII.29 (*Ibidem*); 1782.VIII.10 (*Ibidem*); 1796.VIII.10 (*Ibidem,* p. 225, nr. 2).

[407] Cf. Harta top. 1 / 200.000 SMGA 1940, foaia Cernăuți. (În Arbore, DGB, satul Stroești nu e înregistrat!)

Scanned with OKEN Scanner

extindere a vechiului sat Stroeştii pe țărmul stâng al Prutului. Pierderea de teritorii suferită de Moldova – în 1775, prin ocuparea Bucovinei de austrieci, şi în 1812, prin ocuparea Bucovinei dintre Prut şi Nistru de către ruşi – a făcut ca acest mare sat, împreună cu proprietățile lui, să fie împărțit, căzând sub autoritatea a trei state diferite.

În afară de cele pomenite de documentele trecutului, în Moldova actuală există, de asemenea, mai multe sate Stroeştii. Unul e situat în fostul județ Putna[408], pe stânga pârâului Crasna, alcătuind o comună rurală de sine stătătoare. Altul, în același județ, e un cătun care intră în componența satului Năruja din munții Vrancei[409]. Un al treilea, în județul Bacău – pe malul Tazlăului Mare – ține de comuna rurală Bereşti[410]. I. Bogdan ne relatează că locuitorii acestui sat au prezentat în 1817, la un proces – în legătură cu răzeşia lor amenințată – un document de la Ştefan cel Mare, din 1497.III.15, care confirmă o moşie pe Tazlău lui Popa Stroe[411].

Aceasta e, desigur, cel ce va fi întemeiat şi, totodată, cel ce îi va fi dat numele. Un al patrulea sat Stroeştii este situat în același județ, în plasa Bistrița de Jos, intrând în componența comunei Letea[412] împreună cu alte trei cătune[413]. Un al cincilea se află în fostul județ Fălciu, în plasa Crasna[414]. Un al şaselea, în județul Botoşani, plasa Miletinului, ține de comuna Zlătunoaia şi e situat pe valea pârâului Gornitul[415]. Acesta se numea mai de mult Panțiri[416]. În fine, un al şaptelea sat Stroeştii există în fostul județ Baia, pe valea pârâiaşului Răcea. E un cătun al comunei rurale Văscani[417]. El nu trebuie confundat cu vechiul sat Stroeştii din același județ, despre care documentele precizează că era situat pe Moldova, la vărsarea Şomuzului.

---

[408] MDGR, V, p. 483.
[409] *Ibidem,* V, p. 484; Fr., DTSR, p. 464, DSR, II, p. 746.
[410] MDGR, V, p. 484; DSR, I, p. 82; Fr., DTSR, p. 464.
[411] Cf. *Doc. Şt. M.*, II, p. 114.
[412] Fr., DTSR, p. 431.
[413] Arămeşti, Magazia şi Şerbăneşti – (*Ibidem*).
[414] MDGR, V, p. 484; Fr., DTSR, p. 464.
[415] MDGR, V, p. 484; Fr., DTSR, p. 464. Cf. şi DSR, I, p. 118, unde ne este prezentat ca aparținând comunei Dracşani.
[416] MDGR, V, p. 484.
[417] *Ibidem,* p. 484-485. După DSR, II, p. 852 – Stroeştii formează o comună rurală independentă; cf. şi Fr., DTSR, p. 464.

Scanned with OKEN Scanner

În Țara Românească de asemenea, aflăm atestat toponimul sub un aspect identic, încă de la sfârșitul secolului XV, în registrul textelor vamale din arhiva Sibiului, deși sub o formă grafică alterată. Aici, sub anul 1500, figurează un român „Dragomir de Scroest" (sic!)[418], care face comerț cu pește. Un alt negustor, originar din aceeași localitate, se ocupă cu același fel de comerț. El e „Ratho de Stroest" și este menționat sub anul 1501.I.26[419]. N-am putea preciza dacă această localitate se afla în Muntenia sau în Oltenia, dat fiind că în trecut toponimul era cunoscut în regiunile de pe ambele maluri ale Oltului. Era deci, într-un caz sau altul, în apropiere de marele drum comercial al Sibiului. Pentru satul Stroești, situat în stânga râului Olt, în județul Argeș, avem o serie de atestări documentare din secolul XVI, care ni-l prezintă ca posesiune a mănăstirii oltene Bistrița din județul Vâlcea[420]. Se pare că alte documente din aceeași vreme, în care de asemenea e vorba de un sat Stroești – confirmat ca proprietate a unei jupânițe[421] și apoi ca danie către mănăstirea Bistrița[422] – nu se referă la aceeași localitate, ci la una din Oltenia[423]. Moșia Stroești, din județul Argeș, a aparținut până-n vremea noastră respectivei mănăstiri[424].

Raportându-se aproximativ la 1654-1658, perioada domniei lui Basarab Vodă, pomelnicul de la mănăstirea Dealului menționează altă moșie Stroiești, care fusese donată de acest domn mănăstirii[425]. Nu știm însă unde anume era situată în Muntenia. Despre o moșie Stroești, închinată de un preot mănăstirii Vălenii de Munte, pe la sfârșitul secolului XVIII, aflăm și din pomelnicul acestei mănăstiri[426]. Avem a face, desigur, în ambele pomelnice, cu același toponim. O veche mențiune a

---

[418] Quel. Herm., I, p. 279.
[419] *Ibidem,* p. 309.
[420] Cf. doc. 1523-1525.V.22 (Mircea, *Cat.*, p. 48, nr. 283); 1529.V.12 (*Ibidem,* p. 56, nr. 343); 1530.VI.23 (*Ibidem,* p. 59, nr. 360); 1544.VII.7 (*Ibidem,* p. 83, nr. 533); 1545.VI.1 (*Ibidem,* p. 84, nr. 543).
[421] Doc. 1526.V.20 (Mircea, *Cat.*, p. 52, nr. 309); 1533.IV.16 (*Ibidem,* p. 65, nr. 403; Potra, *Țig.*, p. 196).
[422] Doc. 1533.IV.16 (*Ibidem,* p. 65, nr. 404).
[423] Presupunem aceasta fiindcă jupânița respectivă e olteancă; soțul ei e Barbu banul. (cf. Mircea, *Cat.*, p. 52, nr. 509; p. 65, nr. 403 și 404.
[424] MDGR, V, p. 485.
[425] Iorga, *St.*, XV, t. II, p. 366, nr. 1055.
[426] *Ibidem,* p. 237.

Scanned with OKEN Scanner

toponimului Stroeşti, dintr-un document de confirmare de moşie din 1587.XI.2 de la Mihnea Vodă, pare a se referi la o proprietate, poate chiar un sat, din județul Buzău sau din județul Prahova[427]. Un document de acelaşi tip din 1619.IV.26, de la Gavril Moghilă, confirmă lui Ion din Grivi nişte cumpărături de terenuri în Oltenia. Unul dintre acestea e situat „на брод Строештїи"[428].

Nu putem şti la care din râurile Olteniei va fi fost vadul respectiv, probabil tot acolo unde se afla şi un sat cu nume identic, adică la Cerna. Satul acesta e pomenit, în secolul XVII, de un zapis din 1627.V.14[429] şi de o carte de judecată din 1627.VII.15[430]. În cursul secolului XVIII, el figurează într-o listă de sate olteneşti, după conscripția austriacă din 1728[431], precum şi într-un zapis pentru vânzare de moşie din 1731.IX.2, unde unul din martori este Albul din Stroeşti[432]. În fine, la începutul secolului XIX, întâlnim toponimul în chestiune într-un document din 1818.IX.4, prin care Ioan Gh. Caragea confirmă „vinăriciul" mănăstirii Megaspileon din Morea[433]. Astăzi, în Oltenia, în afară de satul Stroieşti de pe râul Cerna, din județul Vâlcea[434] – desigur unul şi acelaşi cu cel din documentele citate – şi în afară de Dealul Stroeştilor, de la sudul muntelui Slătioara, tot din Vâlcea[435], mai există încă un sat cu numele respectiv în județul Mehedinți[436], precum şi comuna rurală Stroeştii de pe malul Suhodolului, din județul Gorj[437]. Acest din urmă sat figurează şi el pe lista de localități oltene dresată de austrieci, după conscripția din 1728[438].

---

[427] Ştef., *D. Gorj.*, p. 381.
[428] *Ibidem.*
[429] Bianu, DR, p. 138, nr. 153. (Aici apare sub aspectul arhaic „Stroiaşti")
[430] *Ibidem,* p. 130, nr. 155.
[431] Giur., MIO, II, p. 308.
[432] Iorga, *St.*, XIV, p. 299.
[433] *Ibidem,* XXII, p. 176.
[434] MDGR, V, p. 483, 485; DSR, II, p. 1030; Fr., DTSR, p. 464.
[435] MDGR, V, p. 485.
[436] După MDGR, V, p. 484, acest sat ține de com. Pleştenuța; însă DSR, II, p. 586 relatează că Stroeştii aparține comunei rurale Zegujani. Iar, după Fr., DTSR, p. 464, par a exista două sate diferite cu numele Stroeşti din județul Mehedinți, pl. Motrul de Sus: unul ținând de com. Pleştenuța, altul de com. Zegujani.
[437] MDGR, V, p. 483, 484; DSR, I, p. 400, Fr., DTSR, p. 464.
[438] Giur., MIO, II, p. 314.

Scanned with OKEN Scanner

În ce priveşte toponimia actuală a Munteniei, ea de asemenea cunoaşte mai multe localităţi cu acest nume. Amintim mai întâi că vechiul sat Stroeşti, pomenit de documentele Ţării Româneşti, continuă a exista până azi în judeţul Argeş pe valea râului Vâlsan[439]. Apoi, un cătun al marii comune Pătârlagele din judeţul Buzău poartă numele Stroieşti[440]. De asemenea, în fostul judeţ Ilfov, există azi satul Stroeştii sau Stroeştii-Sărindarului, care ţine de comuna rurală Fierbinţi, numită şi Fierbinţi-Stroeşti[441]. Satul care ne interesează e situat între Fierbinţii de Sus şi Fierbinţii Târgului[442]. Toponimul în chestiune a trecut şi asupra unei proprietăţi din judeţul Ilfov, Stroeşti-Sărindăreanca, aparţinând comunei Dridul[443]. Un sat Stroeştii este cunoscut şi în judeţul Teleorman; el face parte din comuna Strâmbeni[444]. Amintim apoi şi o pădure cu acelaşi nume în judeţul Prahova, plasa Podgoria[445]. În fine, tot o pădure, din judeţul Ilfov, situată în apropiere de Fierbinţi-Stroeşti, se numeşte astăzi Stroiasca[446].

Patronimul Stroici, corespondentul de formă slavă al lui Stroescu, a lăsat foarte slabe urme în toponimia românească. În documentele trecutului, n-am întâlnit nici un ecou al său; iar astăzi, nu cunoaştem decât un singur toponim de aspect identic, cu antroponimul-prototip. E un sat din nordul Moldovei, Stroici, care ţine de comuna rurală Manoleasa din fostul judeţ Dorohoi, de aceea i se mai zice şi Stroici-Manoleasa[447].

O serie de documente moldoveneşti mai atestă încă un toponim care are de prototip numele personal Stroe. Este Stroinţii. Acesta e de fapt corespondentul toponimic slavon al numelui specific românesc Stroeşti. E o formă pusă în circulaţie de către scribii de slavonie ai

---

[439] MDGR, V, p. 484; DSR, I, p. 8; Fr., DTSR, p. 464. În judeţul Argeş există şi o pădure cu acest nume (cf. Fr., *Ibidem*).
[440] MDGR, V, p. 484; DSR, I, p. 158; Fr., DTSR, p. 464.
[441] MDGR, V, p. 484; DSR, II, p. 520; Fr. DTSR, p. 464.
[442] MDGR, V, p. 484.
[443] *Ibidem*, p. 485.
[444] Fr, DTSR, p. 464.
[445] *Ibidem*.
[446] DSR, II, p. 520.
[447] MDGR, V, p. 485; DSR, I, p. 354.

Scanned with OKEN Scanner

cancelariei de stat. Ea nu era deci expresia autentică a graiului local. Forma uzuală, în realitatea toponimică vie, era Stroeşti. Se pare că varianta Stroniții n-a putut prinde în popor decât foarte superficial şi numai în extremul nord al principatului, unde existau elemente etnice slave de infiltrație ucraineană.

Documentul cel mai vechi, unde apare toponimul în chestiune, este de la Alexandru cel Bun, din 1429.VI.3. Aici, printre satele confirmate unor boieri, figurează şi Stroinții de la obârşia Şomuzului[448]. Deşi în graiul popular nu era numit altfel decât Stroeştii, acest sat nu se identifică totuşi cu Stroeştii pe care i-am relatat anterior după alte documente şi care erau situați chiar la vărsarea Şomuzului în Moldova, iar nu către izvorul lui. Un alt sat Stroinți, din ținutul Cernăuților, apare în documente încă din timpul lui Ştefan cel Mare. Astfel, un act din 1461.VIII.12, îl confirmă unui boier ca proprietate moştenită de la părinți[449]. Un alt document al aceluiaşi domn, din 1503.II.2, întăreşte acelaşi sat ca posesiune a mănăstirii Putna, căreia i-l donase un boier Simca[450]. Toponimul respectiv apare şi în documentele din secolele următoare[451].

S-a relatat deja că aceşti Stroinți corespund satului actual Buda din nordul fostului județ Dorohoi[452]. Identificarea aceasta trebuie însă rectificată în sensul că Buda reprezintă numai o parte din Stroinții de odinioară, şi anume partea rămasă principatului Moldovei după 1775 şi 1812. Marea majoritate a documentelor, care menționează satul sau

---

[448] Cost., *Doc. în Şt. M.*, I, p. 269-272, nr. 86. Satul Stroinții este menționat, după acest vechi document, şi de „*anaforaua* obşteştei adunări a Moldovei" din 1817.I (cf. Sava, *Doc. putn.*, I, p. 192 – numai că, la Sava, e citat greşit anul 1424. l.d. 1429. Nu ştim dacă chiar aşa e în *anaforá*).

[449] I. Bogd., *Doc. Şt. M.*, I, p. 48, nr. 29 (reprodus şi de Bălan, DB, IV, p. 163).

[450] I. Bogd., *Ibidem*, II, p. 214-219, nr. 107.

[451] Cf. doc. din 1520.VIII.21 (Cost., *Doc. mold. Ştefăniță Vv.*, p. 242; Bălan, DB, II, p. 6, nr. 2; *Ibidem*, III, p. 13-14); 1652.X.9 (*Ibidem*, II, p. 137, nr. 66); 1664.III.9 (*Ibidem*, III, p. 12, nr. 7; *Ibidem*, V, p. 201); 1665.VI.20 (aici e vorba despre „Săliştea Stroinți" – Bălan, *Ibidem*, III, p. 18, nr. 12); 1734.IX.28 (*Ibidem*, IV, p. 121, nr. 89); 1739.XII.2 (*Ibidem*, IV, p. 123); 1765.VI.9 (*Ibidem*, III, p. 13-14).

[452] I. Bogd., *Doc. Şt. M.*, II, p. 497.

Scanned with OKEN Scanner

moşia respectivă, îl numesc însă Stroeşti[453]. Desigur, tot cu Stroinţii din fostul judeţ Dorohoi trebuie identificat şi târgul Stroeşti, al cărui drept de „mortasăpie" fusese cedat de Mihai Şuţu – prin cartea sa din anul 1795.IV.8 – unui cămătar armean[454], pentru datoriile ce avea la el. Uneori, chiar în unul şi acelaşi document, apar ambele forme toponimice Stroeşti şi Stroinţi[455], de unde rezultă în chip şi mai clar că forma Stroeşti e cea care reprezintă uzul popular. O dovadă în plus o constituie şi faptul că ceea ce unele documente numeau Stroinţi – referindu-se la satul Prut din judeţul Hotin – se numeşte, în zilele noastre, în graiul băştinaşilor, Stroeşti[456].

Trebuie de altfel să remarcăm ca pe un fenomen curent apariţia sufixului slavon *-инꙋ* în documentele slavo-moldave. El a devenit aici, paralel cu *-овꙋ*, o schemă morfologică preferată de scribi pentru a transpune în forme slave toponimele care – în româneşte – se terminau în sufixul patronimic plural *-eşti* sau chiar în sufixul specific toponimic, de origine veche slavă, *-iani*, *-ani*, *-eni*.

Aşa, în documentele Moldovei, întâlnim o întreagă serie de nume de sate sau de moşii în *-inţi*, unele din ele derivate de la teme antroponimice dintre cele mai româneşti, ca: Şerpinţi[457] < Şearpe, Negrinţi[458] < Negrea, Pleşinţi[459] < Pleşea, Iliaşinţi[460] < Iliaş, Răspopinţi[461] < Răspopa, Costinţi[462]

---

[453] Cf. mai sus.
[454] Iorga, *St.*, XXII, p. 400.
[455] Cf., de ex., hotarnica din 1765.VI.9 (Bălan, DB, III, p. 13-14).
[456] Geograful francez de Martonne, pe când făcea cercetări pe teren în România, întrebând ţărani din judeţul Hotin unde este satul Stroinţi – pe care îl citise, pare-se, după harta lui Al. Nour (cf. *Basarabia, harta etnografică*, Bucureşti) – a primit răspunsul că despre asemenea sat ei n-au auzit niciodată, şi i-au vorbit despre Stroeştii de pe Prut, singurul cunoscut lor. (Deţin informaţia de la Gh. Năstase, profesor de geografie umană la Universitatea din Iaşi, care – pe atunci student la Paris – l-a însoţit pe de Martonne în România).
[457] Cf. Bălan, FO, p. 92, nr. 79.
[458] Cost., *Doc. în Şt. M.*, I, p. 333.
[459] *Ibidem*, I, p. 417.
[460] Cost., *Doc. Şt. M.*, p. 155.
[461] *Ibidem*.
[462] Cost., *Doc. în Şt. M.*, I, p. 269, 271, 274.

Scanned with OKEN Scanner

< Costea, Zaharinți[463] < Zaharia, Tominți[464] < Toma, Oprișinți[465] < Opriș, Neagșinți[466] < Neagșa; Bârlinți[467] < Bârlea, Jerdinți[468] < Jerdea, Cudrinți[469] < Cudrea, Grozinți[470] < Grozea etc. Dar pe unele ca acestea le aflăm în documente din aceeași vreme și sub aspecte românești, care reflectă realitatea toponimică de fapt: *Șerpești, Negrești[471], Pleșești[472], Iliașești[473], Răspopeni[474], Costești[475], Zăhărești[476], Tomești[477], Oprișești[478] și Oprișeni[479], Necșani[480], Bârlești[481], Jerdeni[482], Cudrești[483], Grozăști[484]. Dintre toponimele de formă slavă în sufixul patronimic plural *-иҥы*, consacrate de tradiția cancelaristică a Moldovei – precum sunt cele mai sus citate – nu știm dacă va fi reușit vreunul să se fixeze în uzul popular. În orice caz, aceasta nu se va fi putut întâmpla decât acolo unde ele vor fi găsit teren favorabil, adică un simț aperceptiv pentru asemenea forme slave. Un astfel de teren îl oferea periferia nordică a Moldovei istorice, unde se aflau și locuitori de naționalitate ucraineană, după al căror grai, de altfel, scribii

---

[463] *Ibidem*, I, p. 269, nr. 86.
[464] *Ibidem*, I, p. 317, 318, 321, 504; II, p. 231.
[465] *Ibidem*, I, p. 129-131, 205.
[466] *Ibidem*, I, p. 317-318; 323-324.
[467] *Ibidem*, I, p. 130.
[468] *Ibidem*, I, p. 346-347; II, p. 59.
[469] *Ibidem*, II, p. 335.
[470] *Ibidem*, II, p. 351; Cost., *Doc. Șt. M.*, p. 103.
[471] Satul respectiv apare mult mai frecvent în documente sub această formă toponimică decât sub forma Negrinți – cf. Cost., *Doc. în Șt.*, I, p. 90, 224, 225, 227, 335, 340, 427, 428, 429, 528; II, p. 170, 339, 479.
[472] *Ibidem*, I, p. 304; II, p. 38.
[473] Cost., *Doc. Șt. M.*, p. 155.
[474] *Ibidem*.
[475] Cost., *Doc. în Șt. M.*, I, p. 277, 325, 326, 373; II, p. 191.
[476] *Ibidem*, I, p. 272.
[477] *Ibidem*, I, p. 180, 181; II, p. 51, 56.
[478] *Ibidem*, I, p. 131, 205; II, p. 328, 432, 434.
[479] *Ibidem*, I, p. 130, 164, 205; II, p. 434, 585. Cf. și Oprișani: *Ibidem*, I, p. 204, 205, 429.
[480] *Ibidem*, I, p. 301.
[481] *Ibidem*, I, p. 130, 209, 210, 212.
[482] *Ibidem*, I, p. 344, 346.
[483] *Ibidem*, II, p. 335.
[484] *Ibidem*, I, p. 78, 79; II, p. 104, 169, 322, 342, 343, 351.

Scanned with OKEN Scanner

moldoveni de slovenie adoptaseră unele toponime. Din categoria unor astfel de toponime în sufixul *-инци* face parte şi toponimul Stroinţi, care însă n-a lăsat nici o urmă în toponimia actuală a Moldovei.

În fine, la toponimele de pe teritoriul românesc derivate de la tema *строи-* trebuie să mai adăugăm – ca pe o formaţie cu totul izolată – pe Stroinţa, numele unui sat din Basarabia, de pe Rachitna[485]. El nu are aparenţa unui produs românesc, ci slav, care ar fi rezultat în cercul unei colectivităţi slave, din nordul provinciei. În acest caz, cel mai verosimil e să-i atribuim bază apelativă[486]. Totuşi n-ar fi chiar cu totul exclus să fie o formaţie românească şi să aibă origine antroponimică. Într-un asemenea caz, toponimul respectiv va fi luat naştere mai degrabă de la prenumele masculin Stroe, prin sufixul de origine slavă *-niţa* – destul de bine cunoscut la români, în special în domeniul apelativ[487] – decât de la prenumele feminin Stroina prin sufixul *-iţa*. Considerăm adică mai probabil să avem a face chiar cu o creaţie toponimică de la o temă de antroponim, decât cu un prenume hipocoristic feminin, care şi-a schimbat numai funcţia din antroponimică în toponimică. În ce priveşte forma feminină a lui Stroiniţa – derivat de la un nume masculin – ea este o apariţie frecventă în toponimia românească, atunci când e vorba să fie denumite proprietăţi după numele stăpânului. În mintea vorbitorului, toponimul e raportat la o posesiune exprimată printr-un substantiv de genul feminin şi deci acordat cu acesta, cum ar fi de exemplu o moşie, o pădure. În această ipoteză, toponimul va fi purtând accentul pe prima silabă: Stróiniţa.

Din cele expuse până aici, rezultă – atât în chip direct, cât şi indirect – marea popularitate de care s-a bucurat în trecut, la români, prenumele Stroe şi familia sa de derivate antroponimice. Această popularitate nu-şi poate afla explicaţia la origine decât în acel conţinut semantic atât de ispititor al temei respective, despre care am vorbit deja aiurea şi care – în cursul Evului Mediu – era încă destul de clar în conştiinţa unora din popoarele slave. Românii, atraşi de asemenea de semnificaţia numelui în chestiune – perceptibilă la ei numai pentru cei

---

[485] Arb., *Bas.*, p. 720.
[486] Comp., de ex., cu pol. „Strojnica" – Karłowicz, SGP, V, p. 245.
[487] Cf. Pascu, SR, p. 268-270.

Scanned with OKEN Scanner

ştiutori de carte slovenească, precum erau parte din reprezentanții nobilimii, preoții, unii călugări, dar mai ales, în epoca cea mai veche, pentru elementele slave de curând românizate sau în curs de românizare – se vor fi grăbit şi ei să-l adopte.

În legătură cu problema împrumutului, o întrebare importantă care se pune este următoarea: de la ce popor slav anume au primit antroponimul cu tema *cmpou-*? Aceasta însă este inseparabilă de alte întrebări referitoare la timpul când s-a realizat împrumutul şi formele sub care a fost primit, direct de la slavi, numele respectiv, chiar în momentul împrumutului. Slavii par a-l fi avut – toți sau cea mai mare parte din ei – înainte de dezmembrarea vechii lor unități. Separându-se însă pe grupuri dialectale tot mai distincte, care – în expansiunea lor spre apus şi sud-vest – s-au stabilit în cele din urmă în regiuni foarte depărtate de patria lor primitivă, unii dintre ei au continuat tradiția numelor cu tema *cmpou-*, în timp ce alții, din cauze greu de determinat azi, au părăsit-o. Aşa se explică faptul că, în Slavia orientală şi occidentală – în epocile lor istorice – nu aflăm decât epave ale respectivelor nume, pe când la slavii sudici, şi în special la sârbo-croați, există suficiente probe că ele au fost în uz timp îndelungat după aşezarea lor în Balcani şi că s-au bucurat aici de o apreciabilă circulație. S-ar părea deci cel mai verosimil ca tot în Slavia meridională să fi fost şi sursa prenumelor româneşti corespunzătoare.

Ideea unui împrumut de la slavii orientali sau nordici – deşi ei au avut de asemenea antroponimele respective – este exclusă. Şi cu drept cuvânt, căci ar trebui să ne raportăm la un moment preistoric al vieții lor, când prenumele derivate de la tema *cmpou-* au putut fi de uz curent şi la aceşti slavi. Dar, în acel moment atât de vechi, nu au existat relații de convieţuire şi nici măcar de directă vecinătate între menționatele grupe de slavi şi între români. Faptul că Moldova – judecând după atestările documentare, care datează încă de la sfârşitul Evului Mediu – pare a fi cultivat în vechime aceste antroponime mai mult chiar decât alte provincii româneşti nu ne îndreptățeşte deloc la o concluzie în sensul unui împrumut din direcția est sau nord. Secolul XIV, când apare viața de stat în Moldova, şi secolul XV, odată cu care se ivesc primele variante antroponimice cu tema *cmpou-*, în documentele acestui principat, sunt incontestabil date prea târzii față de data când s-a realizat împrumutul.

Scanned with OKEN Scanner

După părerea noastră, prenumele respective fac parte din categoria celor mai vechi nume româneşti de origine slavă. Ele au putut fi deci împrumutate încă în cursul primelor atingeri mai însemnate – de la masă la masă – ale românilor cu slavii. Astfel, noi le raportăm la epoca marii influenţe slave, care s-a exercitat asupra limbii noastre şi care a afectat întregul domeniu etnic românesc. Precum am arătat, la românii din nordul Dunării, antroponimele cu tema *cmpou-* au fost general răspândite pe tot cuprinsul Daciei şi continuă a trăi sub diferite forme şi cu diferite funcţii până astăzi. Ele însă nu sunt deloc atestate la grupele dialectale din sudul Dunării şi din nordul Adriaticii. Totuşi, constatarea aceasta nu poate infirma concluzia noastră. În adevăr, noi credem că la acea veche epocă la care ne referim, prenumele în chestiune au existat şi la ceilalţi români, dar ele vor fi dispărut fără urmă. Se ştie cât de fluctuante sunt numele de persoane după tot felul de împrejurări şi cu cât mai puţin rezistente sunt decât apelativele.

Şi acum, la întrebarea care-i poporul slav de la care am primit prenumele derivate de la tema *cmpou-*, răspundem că el este acelaşi cu care românii au avut strânse raporturi de convieţuire începând încă din a doua jumătate a primului mileniu după Christos şi până-n primele secole ale mileniului al doilea. Slavii aceştia sunt identificaţi de obicei – de către istorici şi lingvişti – cu slavii bulgari. Ei par a fi însă o ramură cu totul aparte, înrudită cu slavii meridionali şi urmând, desigur, aceeaşi direcţie în expansiunea lor, dar o ramură care s-a deznaţionalizat complet, cu timpul, în diferite regiuni ale Daciei.

Forme vechi slave ale antroponimului în chestiune, care vor fi fost desigur comune, într-un trecut îndepărtat, mai multor naţiuni slave, sunt Строимѣръ şi Строиславъ. Am văzut că aceste variante sunt atestate la sârbi încă din sec. XIII. Asemenea aspecte ale antroponimului nu sunt atestate la români, deşi nu-i deloc sigur că le-au fost cu totul necunoscute. Ele au putut exista efemer, dar vor fi fost părăsite datorită formei lor prea exotice, care nu convenea schemelor noastre autohtone. Varianta care domină onomastica românească este, după cum s-a văzut, *Stróie*.

Este oare această variantă o creaţie hipocoristică de la un alt prenume slav cu aceeaşi temă sau e un produs care a luat naştere direct din substratul apelativ? Problema, evident, nu se pune pentru onomastica română, ci numai pentru cea slavă, deoarece, precum am

Scanned with OKEN Scanner

relatat – la prezentarea variantelor slave – existența prenumelui Строе, la sârbi, este un fapt documentat deja la începutul secolului XII. Astfel, cea mai veche atestare sârbească a antroponimului cu tema *строи-* se raportă chiar la această variantă, de unde rezultă, în chipul cel mai clar, că prenumele românesc Stroie a fost primit de la slavi format de-a gata, chiar sub aspectul acesta, fără cea mai mică modificare. În ce privește geneza lui, el poate fi perfect un derivat hipocoristic de la numele compuse de tipul vechi-slav, Строиславъ sau Строимѣръ-Строимиръ. Acestea nu vor fi fost reduse la prima lor parte, care de fapt şi exprima ideea esențială, atunci când partea a doua, *-славъ* sau *-мѣръ* ori *-миръ*, ajunsese a fi simțită ca simplu sufix antroponimic de importanță secundară, așa că omisiunea ei nu însemna nici un prejudiciu pentru nume.

Totuşi, după noi, nu este deloc exclus ca acest nume să fi rezultat şi în modul cel mai direct, de la apelative. În adevăr, el ar putea foarte bine să aibă ca prototip pe epitetul стоюенъ (sau строинъ) care prin apocopă va fi devenit Строє. Şi, în acest caz, prenumele Строє a putut fi el însuşi prototip al variantelor Строиславъ-Строимѣръ, derivate de la el prin simpla ataşare a schemelor *-славъ* şi *-мѣръ*, în baza analogiei cu alte prenume compuse de tipul vechi slav. Astfel, faptul vine în contradicție cu opinia curentă a slaviştilor onomatologi, care e în favoarea unei derivări în sens invers: a variantelor simple de la cele compuse. Dar fie că-l considerăm pe Строє drept derivat hipocoristic de la menționatele nume compuse, fie că-i atribuim o apariție spontană cu bază apelativă – fie chiar admițând că a luat naştere în ambele chipuri – această variantă s-a orientat, şi într-un caz şi-n altul, după prenumele masculine terminate în sufixul *-оє*, atât de cultivate de antroponimia sud-slavică şi în special de către cea sârbo-croată, precum: Красоє, Лѣпоє.

Ipoteza naşterii prenumelui Строє direct din substratul apelativ se sprijină cu deosebire pe varianta feminină Стройна, atestată documentar la români, la începutul secolului XVI, în două izvoare diferite pe care le-am prezentat deja[488]. În adevăr, această variantă ar corespunde perfect, pe

[488] Cf. mai sus.

plan masculin, unei forme inițiale ca *Строѥнъ sau *Строинъ. O asemenea variantă n-am întâlnit la slavi şi ne îndoim că ea a existat vreodată la români. Totuşi, nu e lipsit de interes să relatăm că un document de la 1602.II.23, din arhiva Veneției – şi anume un raport al ambasadorului venețian la Viena către doge – vorbind despre un înalt dregător valah în solie la împărat, îl numeşte Stroin, deşi noi îl cunoaştem din numeroase documente româneşti numai sub numele Stroe sau Stroia: „Stroin Busesti ha havuto audienza da sua maestà"[489]. (Buzescu e scris sub forma patronimică plurală, adică după maniera numelor de familie italiene). Să punem oare bază pe această formă de redacție străină? Ea ar putea fi, pur şi simplu, o alterare a numelui românesc. Faptul că n-o mai întâlnim deloc la români, în documente, nici cu privire la boierul oltean Stroe Buzescu şi nici cu privire la vreo altă persoană, constituie un serios motiv pentru a pune la îndoială autenticitatea ei.

Ne rămâne ca argument hotărâtor – în sprijinul ipotezei unei creațiuni imediate a prenumelui Stroe – analogia cu varianta feminină Stróina, care nu poate fi contestată şi care e identică cu epitetul slav, de acelaşi gen, „стройна". Astfel, după cum forma feminină a epitetului a putut fi generatoare de antroponim, tot aşa a putut fi şi cea masculină „стройнъ". Dar, totodată, varianta „Стройна" – prin identitatea sa perfectă cu epitetul corespunzător – vine să confirme, pe plan semantic, şi concluziile noastre asupra substratului psihologic al antroponimelor derivate de la tema *cmpou-*, dat fiind că semnificația respectivului epitet se referă, fără echivoc, la frumusețea corpului unei femei.

Amintim în fine că, în afară de Stroe, mai este atestată în trecut destul de des, la sârbo-croați, şi varianta Строило, căreia de asemenea îi aflăm corespondent la români şi anume în Stroilă. Acest derivat al lui Строє, deşi are un aspect acceptat din vechime de morfologia onomasticii noastre – sufixul *-ilă* (< *-ило*) ataşându-se şi la teme din cele mai specific româneşti, ca în numele Frățilă, Negrilă, Petrilă – a fost, la români, incomparabil mai puțin frecvent decât Stroe.

---

[489] E vorba de audiența lui Stroe Buzescu la împărat în legătură cu succesiunea la tronul Țării Româneşti după alungarea fratelui lui Ieremia Moghilă de către turci (Cf. Hurm., VIII, p. 235, nr. 341).

Scanned with OKEN Scanner

În ce privește celelalte numeroase variante românești – necomune repertoriului slav cu aceeași temă – ele sunt de două feluri: unele în forme specific slave, dispărute însă complet la slavi și conservate numai la români, în special în documente, ca *Stroian*, *Straia*, *Straico*, iar altele, în forme specific românești, care au apărut pe terenul limbii noastre, ca *Stroia*, *Stroiu*, *Stroișor*, *Stroiel*. Acestea din urmă arată nu numai popularitatea unor nume, care s-au fixat adânc în conștiința românească, dar și o serioasă contribuție originală în adaptarea și prelucrarea temei antroponimice străine cu ajutorul elementelor morfologice autohtone. Același lucru îl probează de asemenea varianta patronimică în *-escu*, precum și răsunetul ei atât de puternic în toponimia românească.

Se poate deci spune că teritoriul dacoromân se identifică de secole cu însăși aria centrală a numelor de origine slavă derivate de la tema *cmpou-*.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE
(Abrevieri)

ALECSANDRI (Alecs., *Poez. pop.*) – Vasile Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, adunate şi întocmite de..., Bucureşti, Tip. Lucrătorilor Asociaţi, 1866.

ANTONOVICI (Ant, *D. bârl.*) – Ioan Antonovici, *Documente bârlădene*, vol. I, Bârlad, 1911; vol. II, Bârlad, 1912.

ARBORE (Arb., *Bas.*), Z. C. Arbore, *Basarabia, ţara lui Ştefan cel Mare*, în „Voinţa Naţională", XXI, 1904.

ARBORE (Arbore, *D. G. Bas.*) – Zamfir Arbore, *Dicţionarul geografic al Basarabiei*, Chişinău, 1904.

ARHIVA ISTORICĂ (*Arh. ist.*) – B. P. Hasdeu, *Arhiva istorică a României*, tomul I, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1865.

ARICESCU (Aricescu, „Rev. Ist.") – C. Aricescu, „Revista Istorică" a Arhivelor Statului, I, Bucureşti, 1874.

AUNER (Auner, ES) – Carol Auner, *Episcopia de Siret (1371-1388)*, în „Revista Catolică", Bucureşti, II (1913).

„BALCANIA" („Balc.", VI) – Revistă a Institutului de Studii şi Cercetări Balcanice, Bucureşti, 1938-1945.

BALLAGI (Ball. Mor., UDWb) – Mor Ballagi, *Ungarisches und deutsches Wörterbuch*, Pesta, 1873.

BARTOLI, (Bart., *Dalm.*) – Dr. Matteo Giulio Bartoli, *Das Dalmatische*, II. *Glossare und Texte-Grammatik und Lexikon*.

BĂLAN (Bălan, DB) – Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, vol. I-V, Cernăuţi, 1933-1939, şi vol. VI, Bucureşti, 1943.

BĂLAN (Bălan, FO) – Teodor Bălan, *Familia Onciul. Studiu şi documente*, Cernăuţi, 1927.

BÂRSEANU (Bârs., A., ISCR Br.) – Andrei Bârseanu, *Istoria şcoalelor centrale române greco-ortodoxe din Braşov*, Braşov, 1902.

BELIČ (Белич, ГД) – A. Belič, *Galički dijalekat*, Beograd, Grem Karlovci, 1935.

Scanned with OKEN Scanner

BERECHET (Ber., Șt., *Doc. din Bas.*) – Ștefan G. Berechet, *Documente din Basarabia*, Chișinău, 1928.

BERNEKER (Bernek., SEWb) – Erich Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1908-1913.

BEZSONOV (Безс., БП) – P. Bezsonov, *Bielorusskiia piesni*, I, Moskva, 1871.

BEZVICONI (Bezv., BM d. P.-N.) – Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, vol. 1-2, București, 1940, 1943.

BIANU (Bianu, DR) – Ioan Bianu, *Documente românești reproduse după originale sau după fotografii*. Partea I. *Epoca dinainte de Matei Basarab* (1632) și Vasile Lupu (1634), Tomul I, fasc. 1-2 (1576-1632), București, Göbl, 1907.

BIBICESCU (Bib., PPTr.) – Ioan G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, București, 1893.

BOGA (Boga, *Doc. bas.*) – L. T. Boga, *Documente basarabene*, vol. IV. *Hrisoave și cărți domnești* (1420-1500), Chișinău, 1929.

BOGDAN (Bogdan, D., *Pom. Bistr.*) – Damian P. Bogdan, *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*, București, Fundația Regele Carol I, 1941.

BOGDAN (Bogdan, I., *Cronici*) – Ioan Bogdan, *Cronici inedite atingătoare de istoria românilor*, București, 1895.

BOGDAN (Bogdan, I., *D. Șt.*) – Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I-II, București, 1913-1914.

BOGDAN (Bogd., I., *Rel. Ț. R. cu Br.*) – Ioan Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în secolele XV și XVI*. Traduse și rezumate din slavonește, însoțite de adnotațiuni istorice și precedate de o introducere asupra diplomaticii vechi românești, București, 1902.

BOGDAN (Bogdan, I., *Letopisețul*) – Ioan Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, București, 1909.

BOGDAN (Bogd., I., *Vechile cronici*) – Ioan Bogdan, *Vechile cronici moldovenești*, București, 1891.

BOGIŠIĆ (Бог., НПј) – Valtazar Bogišić, *Narodne pjesme iz staririjik najesie primorschih zapisa*, Biograd, 1878.

BOIAGI (Boiagi, M., *Gram.*) – Mihail G. Boiagi, *Gramatică română sau macedoromână*. Reeditată, cu o introducere și un vocabular de Pericle Papahagi, București, 1915.

Scanned with OKEN Scanner

„BOR" – „Biserica Ortodoxă Română". Jurnal periodic ecleziastic, Bucureşti, 1874-1878, 1880-1882, 1883-1916.

BORZA (Borza, *Dicţ. etn.*) – Al. Borza, *Dicţionar etnobotanic, cuprinzând denumirile populare româneşti şi în alte limbi ale plantelor din România*, Bucureşti, Editura Academiei, 1968.

BRÜCKNER (Brückn., SEJP) – Al. Brückner, *Słownik etymologiczny jezika polskiego*, Krákow, 1926.

BULAT (Bulat, *Doc. M. Văratec*) – T. G. Bulat, *Documentele Mănăstirii Văratec*, Chişinău, 1939.

BULETINUL („Bul. Nec.") – „Ioan Neculce". Buletinul Muzeului Municipal din Iaşi, 1924-1928.

BURADA (Burada, RIAF) – Teodor T. Burada, *Documente inedite privitoare la istoria română*, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", Bucureşti, anul III, vol. V, 1885.

CANDREA (Candrea, *Oaş*) – Ion Aurel Candrea, *Graiul din Ţara Oaşului*, în „Buletinul Societăţii Filologice", Bucureşti, anul II, vol. II, 1906, p. 35-85.

CANDREA (Candrea, *Ps. Sch.*) – Ion Aurel Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII, traduse din slavoneşte*, Bucureşti, Socec, 1916.

CANTEMIR (Cantemir, *Descr. Mold.*) – Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*. Traducere după originalul latin de Gh. Guţu. Introducere de Maria Holban. Comentariu istoric de N. Stoicescu. Studiu cartografic de Vintilă Mihăilescu. Indice de Ioana Constantinescu. Cu o notă asupra ediţiei de D. M. Pippidi, Bucureşti, Editura Academiei, 1973.

CANTEMIR (Cantemir, *Hronicul*) – Dimitrie Cantemir, *Hronicul româno-moldo-vlahilor*, alcătuit de Domnul Moldovei la anul 1710, Iaşi, tom. I-II, 1835-1836.

CAPIDAN (Capid., *Arom.*) – Theodor Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, Bucureşti, Monitorul Oficial, 1932.

CAPIDAN (Capidan, *Megl.*) – Theodor Capidan, *Meglenoromânii*, II: *Literatura populară la meglenoromâni*, Bucureşti, Cultura Naţională, vol. II, 1928.

CARAGIANI (Caragiani, *Studii ist.*) –Ioan Caragiani, *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*, vol. I-II,

Scanned with OKEN Scanner

București, Cultura Națională, 1929.

CĂTANĂ (Cătană, *Pov. pop.*) – George Cătană, *Poveşti poporale din Banat*. Culese din gura poporului de..., Braşov, Editura Ciurcu, 1908.

CÂRSTEAN (Cârst., *Folc. Mold.* II) –Stelian Cârstean, *Folclor din Moldova de Sus*, în vol. *Folclor din Moldova*. Texte alese din colecții inedite, II, Bucureşti, Editura Pentru Literatură, 1969.

CERNEA (Cernea, *Nunta la Paloş*) – Gheorghe Cernea, *Nunta la Paloş*, în vol. *Floclor din Transilvania*. Texte alese din colecții inedite, II. Cu un cuvânt înainte de Mihai Beniuc, Bucureşti, Editura Pentru Literatură, 1962.

CIACHIR (Ciachir, DGR) –Mihail Ciachir, *Dicționar găgăuzo-român*, Chişinău, Tiparul moldovenesc, 1938.

CIOLAKOV (Чол., БНСб) – V. Ciolakov, *Bălgarski narodeni Sbornik*, Bolgrad, 1872.

CIPARU (Cipariu, *Crest.*) – Timotei Cipariu, *Crestomația seau Analecte literarie dein cărțile mai vechi şi noue româneşti, tipărite şi manuscrise, începând de la secolulu XVI până la al XIX (1858), cu notiță literară*, Blasiu, MDCCCLVIII.

CIUBINSCHI (Чуб., *Трудьı*) – P. P. Ciubinski, *Trudî etnograficesko - Statisceskoi expeditii v zapadno-russkii krai*, S. Petersburg, 1872.

CODRESCU (Codr., *Uric*) – Teodor Codrescu, *Uricariul*, Iaşi, 1852-1892.

COSTĂCHESCU (Cost., *Ard. Tg. Floci*) – Mihai Costăchescu, *Arderea Târgului de Floci şi a Ialomiței în 1470. Un fapt necunoscut din luptele lui Ştefan cel Mare cu muntenii*, Iaşi, 1935.

COSTĂCHESCU (Cost., *Cânt. pop.*) – Mihai Costăchescu, *Cântece populare româneşti*, în vol. *Folclor din Moldova*. Texte alese din colecții inedite, I. Ediție îngrijită şi studiu introductiv de G. Ivănescu şi V. Şerban, Bucureşti, Editura Pentru Literatură, 1969.

COSTĂCHESCU (Cost., *Bogd. Vv.*) – Mihai Costăchescu, *Documentele moldoveneşti de la Bogdan Voievod* (1504-1517), București, 1940.

Scanned with OKEN Scanner

COSTĂCHESCU (Cost., *Doc. Şt. Vv.*; vezi şi *Doc. Ştefăniţă*) – Mihai Costăchescu, *Documentele moldoveneşti de la Ştefăniţă Voievod* (1517-1527), Iaşi, 1943.

COSTĂCHESCU (Cost., *Doc. mold. în Şt.*; vezi şi *Doc. mold. ante Şt.*) – Mihai Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. I-II, Iaşi, 1931-1932.

COSTIN (Costin, N., *Letop.*) – Nicolae Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*. Ediţie îngrijită de Ioan Şt. Petre, Bucureşti, 1942.

CREANGĂ (Cr., *Opere*, ed. Kir.) – Ion Creangă, *Opere*. Ediţie îngrijită de G. T. Kirileanu, Bucureşti, ESPLA, 1957.

CREŢU (Creţu, FOM V) – Gr. Creţu, *Folclor din Oltenia şi Muntenia*. Texte alese din colecţii inedite, V. Ediţie îngrijită de A. Milea şi I. Stănculescu. Prefaţă de Ovidiu Papadiina, Bucureşti, Editura Minerva, 1970.

CROMER (Cromer, *De or. Pol.*) – Martini Cromeri, *De origine et rebus gestis Polonarum*, libri XXX, Basileae, MDLVIII.

„DACOROMANIA" („Dacorom.", IV) – *Buletin anual al Muzeului Limbii Române*. Publicaţia a apărut la Cluj (1920-1940) şi apoi la Sibiu (1943-1948).

DAL' (Даль, ТСЖВЯ) – V. I. Dal', *Tolkovâi slovar jivogo veliko russkogo iazâka*, vol. I-IV, Moscova, 1861-1867.

DALAMETRA (Dalam., DMR) – I. Dalametra, *Dicţionar macedo-român*, Bucureşti, Editura Academiei, 1906.

DAMÉ (Damé, ITPR) – Frédéric Damé, *Încercare de terminologie poporană română*. Cu 300 de gravuri, Bucureşti, 1898.

DAMÉ (Damé, NDRF) – Frédéric Damé, *Nouveau Dictionnaire Roumain-Français*, par..., Bucarest, Imprimerie de l'État, 1893-1894.

DANIČIĆ (Даничић, РКСС) – C. Daničić, *Rječnik iz knijevnih starina srpskih*, 1928.

DENSUSIANU (Dens., *Urme*) – Ovid Densusianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, Bucureşti, Göbl, 1898.

DENSUŞIANU (Dens., *Mon. Făg.*) – Nicolae Densuşianu, *Monumente pentru istoria Tierei Făgăraşiului*. Culese şi adnotate, Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1885.

Scanned with OKEN Scanner

PAPAHAGI (Papah., P., MR) – Pericle Papahagi, *Meglenoromânii. Studiu etnografico-filologic*, vol. I-II, Bucureşti, 1902.

PAPAHAGI (Papah., P., *Rom. Megl.*) – Pericle Papahagi, *Românii din Meglenia. Texte şi glosar*, Bucureşti, Tipografia Societăţii Tiparul, 1900.

PAPAHAGI (Papah., T., *Ant. arom.*) – Tache Papahagi, *Antologie aromânească. Literatura poporană – Literatura cultă – Muzica poporană, vederi etnografice*, introducere, Glosar, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1922.

PAPAHAGI (Papah., *Maram.*) – Tache Papahagi, *Graiul şi folclorul Maramureşului*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1924.

PAPE (Pape, *Wb. gr. Eig*) – Wilhelm Pape, *Griechisch – deutsches Handwörterbuch in drei Banden deren dritter die griechische Eigennamen enthält*, Braunschweig Vieweg und Sohn, 1877.

PASCU (Pascu, DEM) – Giorge Pascu, *Dictionnaire étymologique macedoroumain*, vol. I-II, Iaşi, Cultura Naţională, 1925.

PASCU (Pascu, *Suf. rom.*) – Dr. G. Pascu, *Sufixele româneşti*. Ediţiunea Academiei Române, Bucureşti, 1916.

PASCU (Pascu, *Contr. doc.*) – Ştefan Pascu, *Contribuţii documentare la istoria românilor în secolele XIII şi XIV*, Cluj, 1944.

PASSOV (Passov, *Pop. carm.*) – Arnoldus Passov, *Tragoudia Romaiika (Popularia Carmina Graeciae Recentioris)*, Leipzig, 1860.

PAŞCA (Paşca, *Nume*) –Şt. Paşca, *Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului*, Bucureşti, Monitorul Oficial, 1936.

PAVICEVIĆ (Pavicević, *Crnogorci*) – Mićun Pavicević, *Crnogorci u pričama i anegdotama*. Separatni otisak iz Etnologa 5, glasnika Kr. Etnografskoga muzeja u Ljubljani, Ljubljana, 1932.

PAVLESCU (Pavlescu, *Ec. bresl.*) – Eugen Pavlescu, *Economia breslelor din Moldova*. Cu ilustraţii, Bucureşti, Fundaţia Carol I, 1939.

PĂCALĂ (Păc., *Răş.*) – Victor Păcală, *Monografia comunei Răşinari*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1915.

PÂRVESCU (Pârv., *Cart.*) – Pompiliu Z. Pârvescu, *Hora din Cartal*. Cu arii notate de C. M. Cordoneanu, Bucureşti, Academia Română, 1908.

Scanned with OKEN Scanner

TIKTIN (Tiktin, DRG) – H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Band I-III, Bukarest, Staadsdruckerei, 1903-1925.

TEODORESCU (Teodor. G. Dem., BR) – G. Dem. Teodorescu, *Basme române*. Ediție îngrijită, prefață și rezumate în limba franceză de Stanca Fotino, București, Editura Pentru Literatură, 1968.

TEODORESCU (Teodorescu, PPR) – G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*. Culegere de..., București, Tipografia Modernă, 1885.

TOCILESCU (Tocilescu, *534 doc.*) – Grigore G. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova, privitoare la legăturile cu Ardealul, 1346-1603, Viena, 1905-1906*, București, Cartea Românească, 1931.

TOCILESCU (Tocilescu, *Mat. folk.*) – Grigore G. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*. Publicate prin îngrijirea lui..., vol. I-III, București, Tipografia Corpului Didactic, 1900.

ȚIPLEA (Țiplea, *Poez. pop. din Mar.*) – Alexandru Țiplea, *Poezii populare din Maramureș*, București, Academia Română, 1906.

URECHE (Ureche, *Cronica*) – Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P. P. Panaitescu, București, Editura de Stat Pentru Literatură și Artă, 1955.

UȘAKOV (Ушаков, ТСРЯ) – D. N. Uşakov, *Talkovij slovar' russkago iazâka*, Moskva, t. I-IV, 1914-1918.

VASILIU (Vasiliu, *Cântece*) – Alexandru Vasiliu, *Cântece, urături și bocete de-ale poporului*. Adunate de,,, însoțite de 43 arii notate de doamna Sofia Teodoreanu, București, Academia Română. 1909.

VENELIN (Venelin, *Vlaho-bolg. gr.*) – Jurie Venelinu, *Vlaho-bolgarskija ili dako-slavjanskija gramaty, sobranyja i ob jasnennyja Juriem Venelimim*. Petersburg, Tip. Imperat. Ras. Akad., 1840.

VERESS (Veress, *Doc.*) – Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. I-XI, București, Cartea Românească, 1929-1939.

VUK (Вук, СНПj) – Vezi Karadžić (Kap., *Срп. нар. пј.*).

Scanned with OKEN Scanner

VUK (Vuk, *Srp. rječ.*) – Vezi Karadžić (Kap., *Срп. нар. nj.*).
VUKADINOV (Вукад., *Списък*) – D. Vukadinov, *Spisăk ot zapadnobolgarski narodni licini imena*, Sb NU, II.
WEIGAND (Wg., *Ar.*) – Gustav Weigand, *Die Arumunen*, Leipzig, 1894.
WEIGAND (Wg., БНР) – Gustav Weigand, *Bălgarsko-nemski rečnik*, Leipzig, 1913.
WEIGAND-DOR. (Weigand-Dor., BDWbM) – Gustav Weigand, A. Doritsch, *Bulgarish-deutsches Wörterbuch, unter Mitwirkung von A. Doritsch*, zweite verbesserte auflage, Leipzig, O. Holtze, 1918.
XENOPOL (Xenopol, *Ist. rom.*) – A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*. Ediția a III-a îngrijită de I. Vlădescu, vol. I-XIV, Bucureşti, Cartea Românească, 1925-1930.
YOUSSOUF (Youss., DTF) – R. Youssouf, *Dictionnaire turc-française*, vol. I-II, Constantinopole, 1888.
ZANNE (Zanne, PR) – Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*, vol. I-X. Prefață de G. Dem. Teodorescu, Bucureşti, Socec, 1895-1903.
ZBORNIK (*Zb.NŽ* şi *Zb.nar.Živ.*) – *Zbornik za narodni život i običaje južnih slavena*, Zagreb, Ed. Jazu.
ZENKER (Zenker, DTAP), Theodor Julius Zenker, *Dictionnaire turc-arabe-persan*, tome 1-2. Leipzig, Engelmann, 1867.

Scanned with OKEN Scanner

INDICE DE NUME

ALECSANDRI, Vasile, 68, 211, 355, 747
ANTONOVICI, Ioan, 41, 49, 691, 714, 747
ARBORE, Z. C., 47-50, 365, 369, 577, 733, 741, 747
ARICESCU, C., 747
AUNER, Carol, 217, 222, 747

BALLAGI, Mor, 46, 224, 316, 747
BARTOLI, Matteo Giulio, 747
BĂLAN, Teodor, 39, 41, 48, 97, 100, 113, 204, 216, 322, 660-661, 710, 713-718, 720-724, 728, 732-733, 738-739, 747
BÂRSEANU, Andrei, 56, 75, 78, 354-357, 704, 747
BELIČ, A., 143-144, 381, 747
BERECHET, Ştefan G., 96, 748
BERNEKER, Erich, 487, 574, 577, 668-669, 748
BEZSONOV, P., 512, 517, 519, 523, 597, 748
BEZVICONI, Gheorghe G., 718, 748
BIANU, Ioan, 695, 715, 736, 748
BIBICESCU, Ioan G., 75-76, 748
BOBULESCU, Constantin, 377
BOGA, L. T., 51, 56, 96-98, 114-115, 257, 259, 358, 362, 364, 374-376, 384, 386-387, 692-693, 699, 716, 748
BOGDAN, Damian P., 16, 17, 51, 56, 97, 100, 114-115, 362, 452, 686, 689, 720, 748
BOGDAN, Ioan, 39, 41, 43-44, 47-48, 100, 152, 187, 192-193, 200, 205, 213-214, 666, 748
BOGIŠIĆ, Valtazar, 416-419, 421, 426, 454, 456-458, 748
BOIAGI, Mihail G., 155, 249, 748
BORZA, Al., 228-229, 749
BRÜCKNER, Al., 8, 574, 669, 677, 749
BUHOCIU, Octavian, 22
BULAT, T. G., 661, 715, 726, 749
BURADA, Teodor T., 170-171, 174, 177, 179, 183, 749
BYSTROŃ, J. St., 9, 410, 667, 728

CANDREA, I. A., 65, 120, 153, 156-157, 353-355, 394, 480, 749
CANTEMIR, Dimitrie, 192, 194-198, 202-203, 206, 480, 749
CANTEMIR, Traian, 163
CAPIDAN, Theodor, 130, 163-164, 180-182, 245, 249, 749
CARAGIANI, Ioan, 128, 131-132, 140, 144-145, 150, 152, 250, 380, 575, 749
CARAMAN, Petru P., 26
CĂTANĂ, George, 63-66, 750
CÂRSTEAN, Stelian, 74-75, 750
CERNEA, Gheorghe, 74, 750
CIACHIR, Mihail, 640, 750
CIOLAKOV, V., 469-470, 508-509, 512-516, 519-521, 523, 528-530, 534, 536, 538-539, 596, 600, 750

Scanned with OKEN Scanner

METEȘ, Ștefan, 118, 264, 267-269, 271, 275-278, 282, 284, 286, 295, 310-311, 700, 756
MEYER, Gustav, 243, 377, 757
MICU, Samuil, 203, 757
MIHALYI, Gavrilă, 211, 757
MIKLOSICH, Franz, 56, 183, 200, 246, 252-253, 263, 344, 349, 351, 364, 379, 396, 400, 403-404, 409-411, 430, 434, 437, 443, 450, 459, 485-487, 562, 570-571, 577-579, 643, 668-669, 675, 678, 680, 682-684, 687-688, 712, 757
MILADINOVICI, Dim. i Konst., 512, 514, 517-520, 522, 523, 525-531, 547, 553-554, 580-583, 599, 603, 644, 649-652, 654-655, 657, 665, 757
MINEA, I., 51, 56, 96-98, 115, 257, 358, 692-693, 699, 757
MOSZYŃSKI, Kazimierz, 9
MUHTAR, Alus Sermed, 612-613, 757

NANDRIȘ, Grigore, 56, 97, 384, 692-693, 696, 758
NEAGU, Gheorghe I., 71-72, 758
NICOLAESCU, St., 117, 758
NISTOR, Ion I., 211-213, 215-216, 222, 235-240, 758
NOVÁK, Jan V., 410, 758

OBEDENARU, Mihail, 158-159, 164, 166-167, 251, 758
ONCIUL, Dimitrie, 203, 211-212, 223, 239, 758
OPREANU, Sabin, 294, 758
OPRIȘAN, I., 73, 740, 752

PANAITESCU, P. P., 96, 107-108, 187, 323, 326, 358, 480, 715, 758
PANȚU, Zach. C., 109, 758
PAPACOSTEA, Victor, 19
PAPAHAGI, Pericle, 107, 128, 158-159, 163-176, 180-181, 249, 251, 758
PAPAHAGI, Tache, 75, 153, 163, 165, 168, 179, 356, 758
PAPE, Wilhelm, 351, 759
PASCU, Giorge, 152-153, 199, 249, 251, 295, 313, 360, 363-364, 412, 483, 687, 709, 741, 759
PASCU, Ștefan, 212, 214-215, 223, 227-229, 236-239, 364, 759
PAȘCA, Șt., 97, 110, 118, 120, 122, 294-296, 307, 350, 362-365, 372, 381, 385, 393, 478, 486, 638, 664, 666, 672, 704, 709-710, 728, 759
PAVLESCU, Eugen, 715, 719, 759
PĂCALĂ, Victor, 53, 120-123, 127, 288-289, 294-295, 297, 304, 759
PÂRVESCU, Pompiliu Z., 63, 759
PETRANOVIĆ, Bogoljub, 415, 420, 423, 601, 760
PETRESCU, V., 164, 168-171, 178, 760
PONIATOWSKI, Stanisław, 9
POP, Mihai, 22, 756
POPESCU, Nicolae D., 64-65, 120, 760
POP-RETEGANUL, Ion, 64-65, 760
POTRA, George, 97, 116-117, 301, 319, 385, 695-696, 699, 719, 735, 760
PRAY, Georgio, 190, 205, 760
PUȘCARIU, Ioan, 118, 256, 260-263, 266-269, 272-274, 276-279, 284, 287, 290, 292-293, 295, 312-313, 325, 664, 702-705, 710, 760
PUȘCARIU, Sextil, 119, 131, 157, 163, 183, 245, 252, 267, 345, 350, 393, 760

Scanned with OKEN Scanner

RAMULT, Ştefan, 577-578, 675-676, 760
RĂUŢESCU, Ioan I., 91, 98, 101, 116, 290-291, 696-697, 713, 760
REDHOUSE, James W., 594, 761
ROSETTI, Alexandru, 18-20
ROSETTI, Radu, 203, 212, 222, 761

SAVA, Aurel V., 103, 113, 151, 301, 306, 319, 322, 386, 660, 690-691, 705, 708, 721, 738, 761
SEVASTOS, Elena, 75, 761
SEVASTOS, Mihail, 124, 292, 303, 359, 375, 385, 761
SLAVEIKOV, P. R., 465-467, 469-471, 473-474, 490-491, 496, 502, 508-509, 512, 514, 516-519, 523-524, 526-527, 531-532, 534, 538-539, 546, 556, 583, 618, 621, 623, 761
SOLOMON, Constantin, 38, 44, 690-691, 732, 761
STINGHE, Sterie, 98, 124-125, 150, 266, 268, 270, 272-273, 275-277, 279, 283-286, 301, 311, 387, 700, 761
STOIDE, C. A., 38, 41, 44, 690-691, 714, 732, 761
STURDZA, D. A., 663, 762

ŞAPKAREV, K. A., 465, 492, 512, 514, 517-519, 523-533, 536-537, 539-542, 553-554, 582-584, 589, 592-593, 598, 600, 603, 610, 624, 628-629, 762
ŞĂINEANU, Lazăr, 152, 762
ŞERB, Ioan, 74, 762
ŞINCAI, Gheorghe, 202-203, 762
ŞTEFANELLI, T. V., 720, 762

ŞTEFULESCU, Alex, 692-694, 696-697, 736, 762
SCHULZE, W., 351, 762

TIKTIN, H., 151-153, 157, 251, 334, 373, 480, 763
TOCILESCU, Grigore G., 55, 57, 214, 256, 385, 700, 763

ŢIPLEA, Alexandru, 363, 763

URECHE, Grigore, 189, 192-195, 197-198, 202, 218, 763
UŞAKOV, D. N., 578, 674, 763

VASILIU, Alexandru, 75, 763
VENELIN, Iurie, 116, 380, 385, 411, 451, 545, 646-647, 763
VERESS, Andrei, 97, 262, 294, 317, 324, 763
VUKADINOV, D., 551, 559, 586-588, 626, 631, 647-648, 764

WEIGAND, Gustav, 103, 163-164, 167, 169, 171-173, 175-179, 183, 245, 250-251, 325-332, 341, 344, 379, 406-408, 461-462, 468, 484, 485, 587, 647, 652, 664, 666, 668, 681, 764

XENOPOL, A. D., 190, 203, 222, 764

YOUSSOUF, R., 612-613, 764

ZANNE, Iuliu A., 81, 83-85, 357, 764
ZENKER, Th. J., 594, 612-613, 764

Scanned with OKEN Scanner

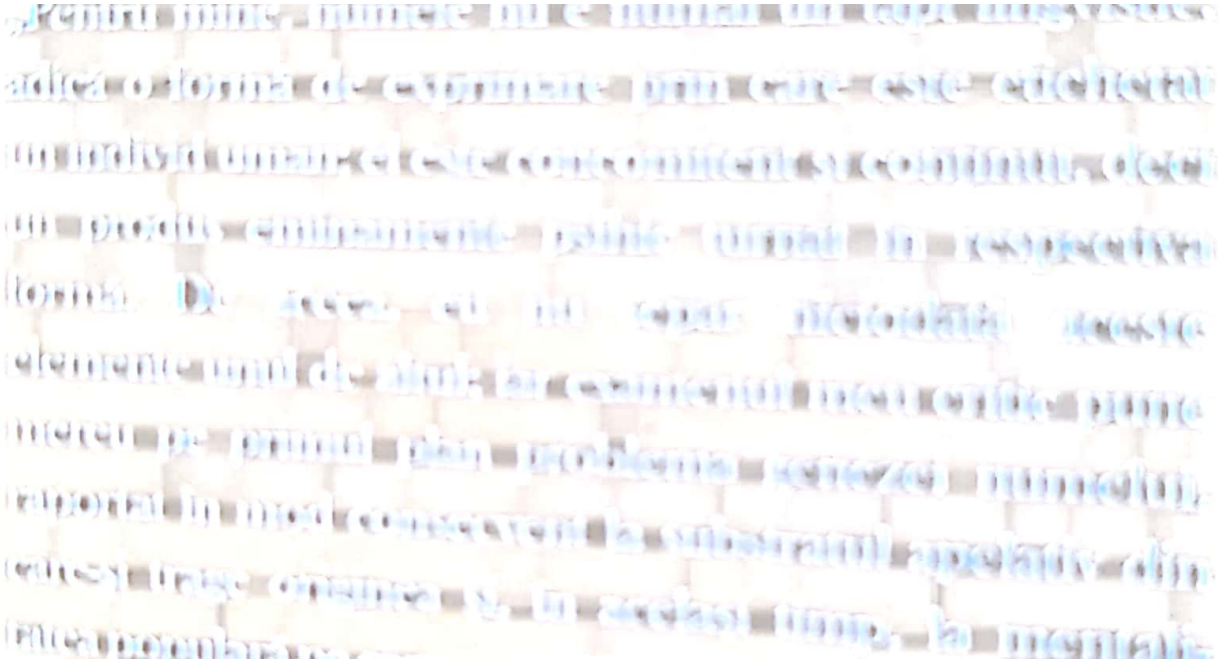

Scanned with OKEN Scanner